Românii în *Marele Război*
Anul 1916

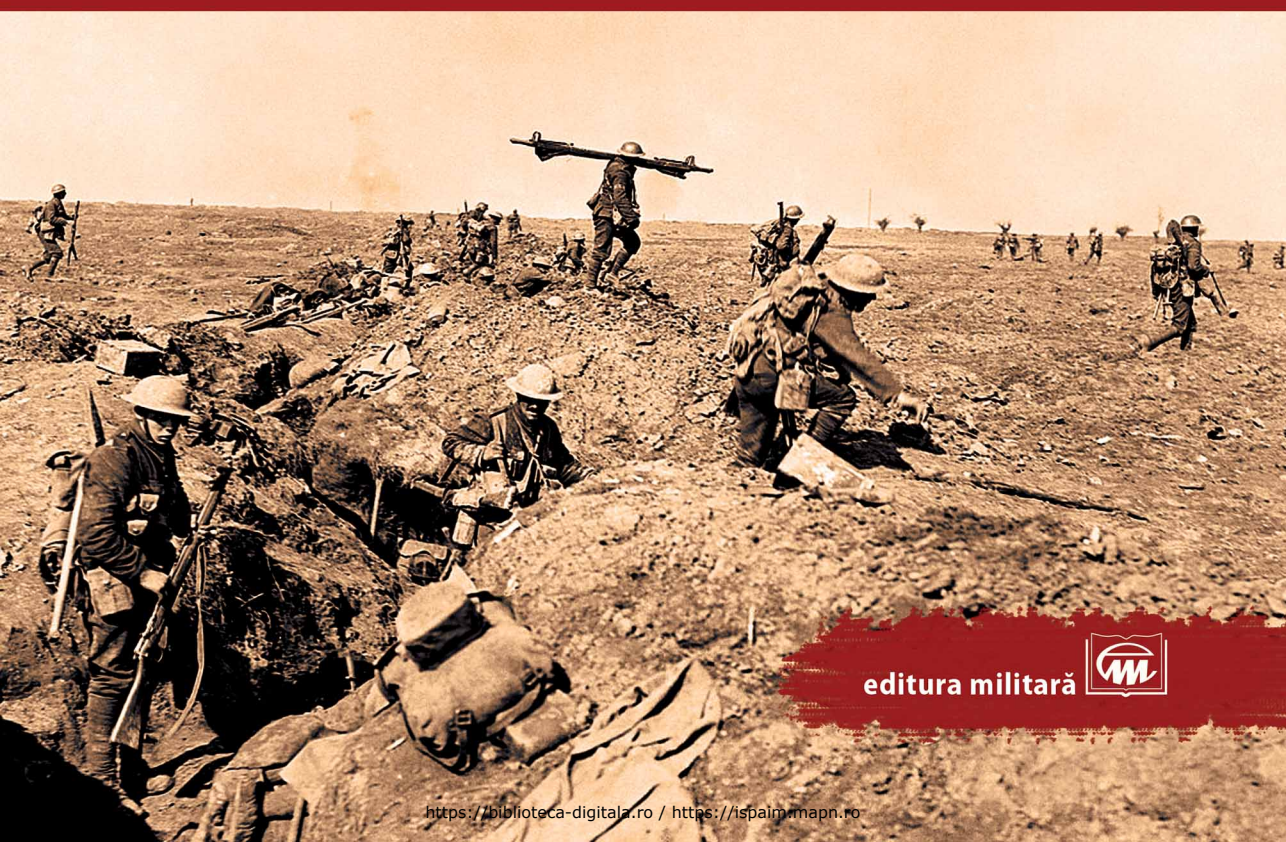

editura militară

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE
DE APĂRARE ŞI ISTORIE MILITARĂ

ROMÂNII ÎN „MARELE RĂZBOI”
ANUL 1916

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE
DE APĂRARE ŞI ISTORIE MILITARĂ

ROMÂNII ÎN „MARELE RĂZBOI”
ANUL 1916

Documente, impresii, mărturii

Coordonator:
General-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu

EDITURA MILITARĂ,
BUCUREŞTI, 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ilustrația copertei I: Valentin TĂNASE, *Şarja de la Robăneşti*, ulei pe pânză;
Infanterişti britanici în bătălia de la Morval, 25 septembrie 1916.

Coperta: Ion MIHAIU
Redactor: Georgiana PARASCHIV
Layout: Ştefan MIHAI

Responsabil de volum: Petre Otu

Selecția documentelor:
Alexandru Madgearu
Cerasela Moldoveanu
Petre Otu

Procesare texte:
Ştefania Angelescu
Mihaela Cocină
Luminița Drăghia
Laurențiu Ionescu
Magdalena Kőrősi
Alexandru Madgearu
Cerasela Moldoveanu
Cătălin Tutunaru

Traducerea textelor din limba rusă:
Daniela Şişcanu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ŞI ISTORIE MILITARĂ (Bucureşti)
Românii în "Marele Război" : anul 1916 : documente, impresii, mărturii. / Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară ; coord.: Mihail E. Ionescu - Bucureşti : Editura Militară, 2017
Conține bibliografie. - Index
ISBN 978-973-32-1054-2

I. Ionescu, Mihail E. (coord.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CUPRINS

Prefață 7
Notă asupra ediției 35
Abrevieri 39
Lista documentelor 41

Capitolul 1. PREGĂTIREA POLITICĂ ŞI DIPLOMATICĂ A INTRĂRII ROMÂNIEI ÎN RĂZBOI. TRATATIVELE CU ANTANTA DIN PRIMA PARTE A ANULUI 1916 55
Documente 63

Capitolul 2. RELAȚIILE DINTRE ROMÂNIA ŞI PUTERILE CENTRALE ÎN PERIOADA IANUARIE-AUGUST 1916 165
Documente 169

Capitolul 3. SITUAȚIA ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA, BANAT, BUCOVINA ŞI BASARABIA ÎN ANUL 1916 225
Documente 229

Capitolul 4. PREGĂTIREA MILITARĂ ÎN VEDEREA INTRĂRII ROMÂNIEI ÎN RĂZBOI. STAREA COMBATIVĂ A ARMATEI ÎN AUGUST 1916 263
Documente 271

Capitolul 5. CAMPANIA ARMATEI ROMÂNE DIN ANUL 1916 337
Documente 343

Capitolul 6. RELAȚII POLITICO-MILITARE ALE ROMÂNIEI CU PUTERILE ANTANTEI (AUGUST-DECEMBRIE 1916). MISIUNILE MILITARE STRĂINE – ROL, STRUCTURĂ, MISIUNI 423
Documente 427

Cronologie 481
Bibliografie 491
Indice de nume 501

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

PREFAȚĂ

Anul 1916 a fost decisiv pentru România. A fost anul în care a intrat în Primul Război Mondial. Armata română a înaintat rapid în Transilvania, întâmpinată cu bucurie de populația românească. Ofensiva însă nu a avut ritmul planificat, deşi putea fi chiar mai rapidă, datorită rezistenței slabe a inamicului. Defecțiunea neaşteptată de la Turtucaia, amplificată ca impact de lipsa de experiență de război a comandanților, la toate nivelurile, dar şi de înaintarea inamicului în Dobrogea, a impus regândirea strategiei de război inițiale. România era dintr-odată în situația să ducă un război pe două fronturi, o premieră în istoria militară modernă. Mai mult, să desfăşoare acest război singură, pentru că aliatul rus, din diferite motive, odată cu oprirea înaintării în Transilvania, a considerat că frontul trebuie scurtat, iar, în afara Moldovei, teritoriul Vechiului Regat să fie abandonat inamicului. În Rusia, revoluția era iminentă, aşa cum ne încredințează memoriile actorilor vremii. Ambasadorul francez la Petrograd, Maurice Paléologue, scria în memoriile sale, la 8 octombrie 1916 – când se dezvolta dramatic bătălia trecătorilor, fiind temerea uriaşă a unei inevitabile catastrofe, din cauza inacțiunii armatelor ruse din România –, cât de avansată era pregătirea unui eveniment revoluționar de răsturnare a regimului monarhic în Rusia. El arăta că, în ansamblul militanților social-democrați ruşi, câştiga teren acțiunea bolşevicilor, animați de faptul că nemulțumirea unor largi segmente sociale era benefică pentru o acțiune revoluționară foarte apropiată. Între liderii acestei mişcări de schimbare a ordinii politice din Rusia pe care sursa rusească i-a indicat ambasadorului francez se regăsesc nume care vor fi foarte vizibile în perioada următoare – Kerenski, între ele –, fiind totodată subliniată şi „marea influență" exercitată din Elveția de către Lenin. În ceea ce priveşte alianțele politice era menționat faptul că, spre deosebire de precedenta revoluție din 1905, bolşevicii nu vor mai avea încredere în partidul „cadeților", ci ei vor apela la „revoluția armată", produsă de asocierea muncitorilor şi soldaților – „cooperarea între fabrică şi cazărmi" –, de vreme ce masele rurale nu vor acorda sprijin imediat mişcării revoluționare. Sufletul acestei orientări către schimbarea conducerii politice a Rusiei era menționat a fi Kerenski.[1]

[1] Maurice Paléologue. *An Ambassador's Memoirs*. (Last French Ambassador to the Russian Court), Volume III, New York, George H Doran Company, 1925 –(http://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/memoir/FrAmbRus/palTC.htm)October 8, 1916: *Someone who keeps me well informed as to what is being said and done in advanced circles has been telling me of great activity in the social-democratic party, and particularly its extreme wing. The Bolsheviki. The long drawn-out war, doubts about victory and the difficulties of the economic situation have given revolutionary hopes new life. Preparations are being made for the struggle which is believed to be at hand.The leaders of the movement are the three „labour" deputies in the Duma, Tcheidze, Skobelev and Kerensky. Great influence is also being exercised from abroad, the influence of Lenin who has fled to Switzerland.What strikes me most about the Petrograd triumvirate is the practical character of its activity. The disappointments of 1905 have borne fruit. There is no idea now of joining hands with the „Cadets," who are bourgeois and will*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pe de altă parte, inamicul a transferat rapid pe noul front românesc efective importante pe lângă cele existente, iar un faimos comandant de oşti german, generalul Erich von Falkenhayn, a luat comanda cu misiunea de a scoate rapid România din război. Turtucaia, care a oprit avansul românesc în Transilvania, şi apoi stagnarea strategică pe care a impus-o eşecul operației de la Flămânda i-au facilitat lui Falkenhayn îndeplinirea scopului propus. Masând trupe suficiente, în special pentru lupta în munți, el a trecut la ofensivă şi, în octombrie, a străpuns linia Carpaților la Jiu. Restul a fost, în absența unui sprijin consistent rusesc, o campanie care pentru trupele germano-austriece experimentate a fost un veritabil „blitzkrieg”. Un autor american a încercat recent chiar să desluşească în operațiile gândite de Falkenhayn în România „sâmburele” teoretic al blitzkrieg-ului utilizat de Wehrmacht în prima parte a celui de-al Doilea Război Mondial. Dar pentru acest succes al Centralilor a fost nevoie – arăta autorul citat – atât de greşelile de evaluare strategică ale Bucureştilor, cât şi de, mai ales, o concentrare semnificativă de forțe: „Românii au presupus că, la momentul punerii în aplicare a Planului Z, Puterile Centrale vor fi extenuate în urma ofensivelor planificate de Aliați pentru anul 1916 în vest, sud şi est, astfel încât lovitura neaşteptată a României avea să devasteze un moral şi aşa destul de scăzut. Estimările româneşti asupra capacității de luptă a forțelor austro-ungare de la graniță s-au dovedit cu totul inexacte. Românii calculaseră că, în interiorul Transilvaniei, s-ar fi aflat aproximativ 70 000 de oameni organizați în batalioane sau unități mai mici, a căror misiune era să apere granița. Austriecii nu aveau nici măcar jumătate din acest număr. Românii au presupus că unități mai puternice, totalizând în jur de 100 000 de oameni, ar putea fi mobilizate pentru a li se opune la limita de vest a Transilvaniei. Puterile Centrale au trimis, în cele din urmă, de trei ori mai mulți soldați în această regiune”[1]. Campania Centralilor de-a lungul câmpiei muntene şi apoi trecerea lor peste Dunăre, la Zimnicea, au grăbit cucerirea Bucureştilor. Desigur, nu a lipsit o bătălie a apărării Capitalei, dar a cărei soartă o pecetluise, înainte de desfăşurare, Stavka, care, prin generalul Beliaev, ataşat pe lângă Comandamentul Suprem român, a comunicat răspicat, la 3 noiembrie, că trupele ruseşti nu vor trece la vest de Bucureşti. Onoarea bătăliei pentru Bucureşti a fost salvată prin fapte de arme, cum a fost şarja cavalerişților de la Prunaru, rămasă până azi în panteonul militar al românilor ca pildă de vitejie, sacrificiu suprem pentru patrie şi înaltele ei interese. Dar campania era pierdută. Noul ministru al Rusiei în România, Aleksandr Aleksandrovici Mosolov, consemnează în memoriile sale că una dintre principalele misiuni avute odată cu sosirea sa în noiembrie, la Iaşi, unde se aflau deja familia regală şi guvernul, a fost să organizeze în detaliu „evacuarea” armatei şi a instituțiilor de conducere a României în sudul Rusiei, în acest scop efectuându-se pregătiri detaliate în oraşele Nikolaev şi Herson şi în zonele înconjurătoare. „Potrivit veştilor pe care le primeam, am constatat că această evacuare se află la ordinea zilei la cartierul nostru general. Or, la Iaşi, românii, mai ales regele şi regina, nici măcar nu voiau să audă de aşa ceva. Brătianu, de asemenea, se opunea unei asemenea eventualități în modul cel mai categoric. Era cât se poate de limpede şi de firesc în acelaşi timp că [...] nu voiau să admită ca România să devină un stat fără teritoriu. [...] Brătianu credea cu convingere în victoria finală a Aliaților şi el considera, şi pe bună dreptate, că în momentul încheierii păcii, România s-ar afla într-o postură proastă dacă ar înceta să existe pentru câtva timp”[2]. În scopul planificării evacuării Moldovei de

never understand the proletariat: all illusions as to the immediate help to be expected from the rural masses have now vanished, and the revolutionaries are merely promising them the division of land. But the main thing is that the „armed revolution” is being organized. It is by the closest association between the workmen and the soldiers that the „revolutionary dictatorship” will be established: victory will be secured by the co-operation of the factory and the barracks. Kerensky is the soul of this movement.

[1] Michael B. Barrett, *Preludiu la Blitzkrieg. Campania austro-germană în România – 1916*, Editura Militară, Bucureşti, 2016, p. 24.

[2] A. A. Mossolov, *Misiunea mea în România. Curtea imperială a Rusiei şi Curtea regală a României în timpul războiului (Memorii)*, ediție pregătită pentru tipar, prefațată şi adnotată de Marin C. Stănescu, Editura Silex, Bucureşti, 1997, p. 82.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

autoritățile şi armata română în lunile noiembrie-decembrie 1916, au fost trimişi în România reprezentanți ai diverselor ministere ruse sub conducerea unui înalt funcționar (şambelanul Iacevschi), iar Mosolov, potrivit mărturiei sale, trebuia „cu orice preț s-o conving pe Regină de necesitatea de a abandona Iaşiul. [...] I-am spus chiar că ar fi posibil ca ea să locuiască pe un vas de război românesc, ancorat în apele teritoriale ruseşti"[1]. La doar trei luni de la intrarea în război, România se afla practic în prag de dispariție ca stat, iar conducerea politică şi militară, inclusiv armata, ar fi urmat a fi „evacuate" de către autoritățile ruse aliate în sudul Rusiei. Cartierul General rusesc, cu aprobarea țarului, luase toate măsurile ca această „evacuare" să fie concretizată – „la momentul potrivit – spune Mosolov – în nu mai mult de două-trei zile, fără grabă şi fără panică"[2]. Argumentul invocat de forurile militare ruse era ca astfel să aibă asigurată libertatea de acțiune strategică în România, nestânjenită defel de eventuale justificate exigențe ale factorului politic român, aflat sub control în Rusia odată cu diviziile armatei române. A fost una dintre cele mai mari primejdii care au planat asupra existenței statului român în istoria sa modernă, ale cărei detalii sunt încă necunoscute.[3] Statul român era exilat de pe teritoriul național. Ce a urmat este însă proba unui extraordinar elan național în iarna anului 1917, care a inclus refacerea armatei în Moldova, cu sprijinul Misiunii Militare a Franței, dar şi al ruşilor care ajunseseră atunci la peste 1 milion de militari dislocați pe frontul din România.

Dincolo de această retrospectivă a anului decisiv 1916, fast pentru că a fost începutul Războiului Reîntregirii, nefast pentru evoluțiile rapide către dezastru militar, dar urmate de o veritabilă „reînviere" națională la începutul anului următor, sunt dosarele voluminoase ale adevărului istoric văzut prin lupa de azi. De la alegerea momentului intrării în război la greutatea evoluției factorului Ungaria în decizia luată, de la orientarea strategică a ofensivei în Transilvania la relațiile cu aliatul rus, cu deosebire evitarea „capcanei" bolşevizării armatei şi țării, singure în fața unei Rusii anarhizate şi a unui inamic cu forțe militare copleşitoare pe teritoriul național.

1. **De ce au cerut Aliații ultimativ României intrarea în război în anul 1916?** Este o întrebare căreia până acum nu i s-a găsit un răspuns satisfăcător pe deplin şi rămâne încă un subiect de controversă istoriografică. Interpretările tradiționale ale istoriografiei româneşti, mergând de la nevoia de a uşura presiunea Centralilor împotriva Aliaților în Vest (bătălia de la Somme) sau ruşilor (încetinirea ofensivei generalului Brusilov) sau pe ambele fronturi la conjugarea unei presiuni pe trei fronturi, la Somme, în Galiția şi în România, pentru a grăbi victoria, au

[1] *Ibidem*, p. 85.

[2] *Ibidem*.

[3] Problematica evacuării armatei şi instituțiilor româneşti în Rusia este una încă insuficient cercetată, dar a avut în acele ultime luni ale anului 1916 o importanță capitală pentru conducerea politică a României. O primă etapă a evacuării s-a consemnat la sfârşitul lunii octombrie şi în luna noiembrie 1916, când primejdia ocupării Bucureştilor şi presiunea rusească (pe fondul orientării strategice a Stavkăi privind scurtarea frontului) au făcut să se accepte la Bucureşti deplasarea la Iaşi şi trimiterea tezaurului național în Rusia. Chiar de acum, conştient de orientarea autorităților militare ruse din România, regele Ferdinand, sub presiunea guvernului Brătianu, a solicitat personal țarului schimbarea generalului Saharov (comandant al forțelor ruse în România) şi trimiterea unui ministru plenipotențiar cu care cei doi monarhi să fie în contact permanent (de aceea a fost trimis Mosolov), precum şi o organizare de comandament care să confere comanda supremă pe frontul român lui Ferdinand. O a doua etapă a dosarului evacuării se dezvoltă în luna noiembrie, când dezastrul din Dobrogea al forțelor ruse şi ocuparea Bucureştilor şi a Câmpiei Române de către Centrali au indus comandamentului rus teama că nu vor putea menține nici frontul prevăzut pe Carpați şi Dunăre, iar sudul Rusiei ar putea fi invadat. În astfel de împrejurări – determinate mai ales de dificultățile de transport feroviar în România pentru deplasarea de trupe –, Stavka a decis să evacueze complet din România conducerea politică şi armata acesteia, pentru a dispune discreționar de teritoriul românesc. Aceasta a fost deja prima misiune a lui Mosolov. Rezistența reginei şi regelui la insistențele ruseşti, sub presiunea conducerii politice, a amânat punerea în aplicare a acestui al doilea plan de evacuare – regele Ferdinand a obținut acordul țarului pentru a fi comandant al Frontului Român, cu generalul Saharov ca şef de stat-major –, iar apoi declanşarea revoluției ruse (februarie-martie 1917) l-a făcut caduc, pe fondul evoluțiilor rapide din interiorul Rusiei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

fost detaliate în numeroase lucrări. Din partea Aliaților, observăm interpretarea oficială de a decide un deznodământ războiului la „periferie”, pentru că pe teatrul principal operațiile militare înghețaseră, aici fiind posibilă o concentrare a forțelor pentru un război de mişcare pe spații largi (de la Baltica la Marea Neagră).

În ceea ce priveşte momentul ales pentru intrarea în război, memorialiştii străini sunt aproape unanimi în a menționa că el nu a fost unul propice, subliniindu-se că România a pierdut ocazii optime pentru a-şi fructifica poziția strategică şi potențialul militar. Astfel, ambasadorul francez la Petrograd, Maurice Paléologue, enumera în memoriile sale ocaziile pierdute ale României în anii anteriori, pentru a preciza că în vara anului 1916 România ratase un alt moment favorabil. Notând momentul încheierii alianței Antantei cu România, consumat cu o zi înainte, el nota la 18 august 1916 – deci cu zece zile înainte de ofensiva armatei române în Transilvania – că momentul optim ar fi fost cu două luni şi jumătate înainte, când se declanşase ofensiva rusă condusă de Brusilov, în combinație cu care ar fi dat rezultate majore. Or, acum, deja inamicul concentrase trupe în Transilvania, iar conducerea militară germană se concentra pe Frontul de Est. Paléologue conchide că: „Politica dilatorie a lui Brătianu a făcut demersul asumat de către România mult mai dificil şi hazardat”.[1]

O opinie similară împărtăşeşte şi alt memorialist, premierul britanic Lloyd George, pentru care înfrângerea României în toamna anului 1916 a fost o lovitură de grație aplicată țarismului, pentru că momentul favorabil de intrare în război nu a fost exploatat: „România a intervenit cu o armată de patru sau cinci sute de mii de oameni, dar atunci Rusia era deja bătută şi sfărâmată. Armatele ei au fost împinse la sute de mile mai aproape de Petrograd. Ele nu mai puteau păstra propriile poziții când erau atacate, chiar şi în propria lor țară. Balcanii erau în mâinile Puterilor Centrale; legătura între vest şi România a fost complet tăiată; nu am putut acorda niciun ajutor, fie în oameni sau materiale, şi, luptând singură, a căzut fără a face vreun serviciu Aliaților prin sacrificiul ei. Slabul sprijin pe care Rusia a fost în măsură să-l dea resturilor armatei bătute a fost inutil şi chiar acest efort de a-i acorda ajutor a epuizat în cele din urmă puterea rusă”. [2] Notațiile lui Lloyd George, de altfel, sunt edificatoare pentru motivația insistenței ultimative pe care Aliații au aplicat-o la Bucureşti în scopul de a grăbi intrarea României în război în vara acelui an fatidic, 1916. Evitarea pierderii Rusiei, fie prin revoluție, fie prin reorientarea ei în război – eventual încheierea păcii cu Puterile Centrale –, care ar fi însemnat sfârşitul Frontului de Est, a fost principalul obiectiv al Antantei în vara anului 1916 pe acest teatru de operații. Pentru a-l atinge era necesară o victorie în Răsărit, care să ridice moralul opiniei publice din Rusia, iar în vara anului 1916 intrarea României în război putea să creeze cadrul propice obținerii ei. Împrejurările s-au vădit însă potrivnice acestui plan, în cadrul căruia se înscria şi acțiunea militară victorioasă a României spre sud împreună cu armata rusă (vezi, mai jos, împrejurările semnării „convenției Rudeanu“).

---

[1] Maurice Paléologue, *op.cit.*,18 august 1916: *The third and final opportunity was two and a half months ago, at the beginning of the great Russian offensive, before the arrival of German and Turkish reinforcements in Galicia and Transylvania, and before Hindenburg, the „Iron Marshal,” had concentrated all the power of his strategic genius on the eastern front. But in action one must never waste time over retrospective hypotheses: they are not legitimate, and are useful only in so far as they throw light on the present. From this point of view it is obvious that the dilatory policy of Bratiano has made the enterprise on which Rumania has embarked much more difficult and hazardous. I should also say that it is his fault that proper preparation has not been made for the co-operation of the Russian armies, their supply and transport, and the co-ordination of their action with the plan of campaign in the Balkans.*

[2] *War Memoirs of David Lloyd George*, vol. I, London, Odhams Press Ltd Long Acre, W.G, 1938, p. 257: *Roumania came in with an army of four or five hundred thousand men, but by that time Russia was beaten and broken. Her armies had been driven hundreds of miles nearer Petrograd. They could no longer hold their own when attacked, even in their own country. The Balkans were in the hands of the Central Powers; communication between the west and Roumania was completely cut off; we could afford no aid in either men or material, and fighting alone she fell without rendering any service to the Allies by her sacrifice. The poor aid Russia was able to give to the last remnant of her beaten army could not avail, and the very effort to afford that aid finally exhausted the Russian strength.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cât de adecvată era această orientare de mare strategie se poate vedea din cele ce urmează, ceea ce aruncă şi o lumină edificatoare referitoare la avatarurile unui război de coaliție. Intrarea României în război prelungea Frontul de Est – până atunciunul pur rusesc –, de la 700 km, de la Baltica şi până la frontiera română în Bucovina, la peste 1000-1300 km, corespunzător teatrului de operații deschis în august 1916 de România (frontierele montane ale coroanei Carpaților româneşti către Austro-Ungaria, frontiera către Bulgaria, pe Dunăre, şi frontiera nouă a Cadrilaterului dobrogean). Din această perspectivă, o eventuală înfrângere a României în 1916 – care s-a şi întâmplat – ar fi fost un dezastru pentru Frontul de Est, după cele deja înregistrate de armata rusă în 1915. Rusia nu era capabilă atunci – cu resursele materiale la dispoziție, cele umane fiind desigur abundente – să acopere o asemenea lungime a frontului şi, în consecință, în Estul Europei, Centralii ar fi dobândit victoria. Decizia întregului război mondial urma a se produce însă în vest, ceea ce s-ar fi întâmplat cu Rusia sau cu România era mai puțin important în ansamblul conflictului. O victorie înregistrată însă prin intrarea României ar fi avut consecințe extrem de benefice asupra deznodământului. Fie că ofensiva română s-ar fi produs în sud – în conjuncție cu o operație de fixare a inamicului din fața frontului franco-britanic de la Salonic –, fie în nord, în Transilvania, în cooperare cu o înaintare viguroasă a forțelor ruseşti peste obcinile bucovinene către Budapesta, rezultatele în strategia generală a războiului urmau să fie pozitive. În sud, o victorie a Antantei ar fi scos Bulgaria din război, precum şi, prin eventuala cucerire a Constantinopolului, a Turciei, ceea ce ar fi produs un dezastru strategic pentru Centrali, având şi efectul energizării Rusiei şi evitării revoluției în această uriaşă țară, ale cărei semne de izbucnire iminentă erau evidente în vara-toamna anului 1916.

Dar nu doar soarta Frontului de Est era pusă în cumpănă prin intrarea României în războiul mondial, ci, deopotrivă, stabilitatea frontului principal de înfruntare între cele două coaliții adverse de mari puteri. Ofensiva germană de la Verdun – un veritabil abator uman –, declanşată de comandamentul german în primăvara anului 1916, a epuizat surprinzător de rapid rezervele franceze şi engleze pe acest segment de front cu impact asupra stabilității Antantei pe teatrul european de război. Doar o „diversiune" de mari dimensiuni pe Frontul de Est, care ar fi atras forțe germane importante din vest, ar fi avut efectul de a epuiza potențialul german la Verdun şi restabili echilibrul strategic general. Ofensiva rusă condusă de Brusilov, după succese importante la începutul verii 1916, către sfârşitul lunii iulie stagnase, astfel încât, pe de o parte, era nevoie de evitat o prăbuşire a frontului intern rus, iar, pe de altă parte, o continuare a „diversiunii" strategice orientale. Intrarea României în război răspundea ambelor deziderate şi diplomațiile marilor puteri ale Antantei au fost puse în mişcare. Presiunile la Bucureşti s-au înmulțit cu fiecare zi, ajungându-se la un veritabil ultimatum întruchipat în avertismentul „acum sau niciodată", transmis de şeful militar francez, mareşalul Joffre. Bucureştii nu au mai putut tergiversa decizia, doar au trebuit să dobândească actele scrise ale sacrificiului cerut (tratatul de alianță cu Antanta, semnat la Bucureşti, la 17 august 1916, care înscria ca legitime drepturile istorice ale României).

Aşadar, am intrat în vâltoarea Primului Război Mondial, abandonând neutralitatea asumată în 1914, la presiunea Aliaților, conştienți că interesele lor sunt servite excelent de acest gest, dar deopotrivă reprezentând, în acel context istoric, şansa unică de a atinge idealul național al unității etnico-politice. Este adevărat, aşa cum se va vedea mai departe, prin câteva referințe la surse credibile ruseşti (îndeobşte memorialişti care au deținut funcții de conducere în armată sau diplomația rusă a vremii), că Rusia a fost oarecum prudentă în a accepta intrarea României în războiul mondial. Principala temere a decidenților militari ruşi a fost că, în afara cazului unei victorii rapide în campania militară a armatei române, armatei ruse îi va fi foarte greu, dacă nu imposibil, fără a afecta stabilitatea internă a țării şi a nu „invita" inamicul să declanşe-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ze o ofensivă decisivă, să-şi extindă frontul dincolo de lungimea celui de la acea dată, de 700 km, având în vedere penuria de mijloace de echipament militar cu care să înarmeze imensele rezerve umane la dispoziție. Atât propria industrie, cât şi disponibilitățile Aliaților erau insuficiente față de nevoia uriaşă a Frontului de Est rusesc pe care erau dislocate milioane de militari. Generalul Gurko, cel care va prelua temporar, în noiembrie 1916, îndatoririle de şef al Stavkăi, din cauza bolii deținătorului acestui post, generalul Alekseev, va nota în memoriile sale scrise şi publicate în 1919 că „istoria va explica cu timpul de ce, după ezitări, România s-a alăturat în momentul cel mai nefavorabil pentru ea şi Aliații”.[1] Potrivit generalului rus, guvernul țarist a încercat să convingă România să intre în război în iunie 1916, când ofensiva Brusilov se dezvolta cu succes împotriva Centralilor pe frontul Carpaților polonezi, iar armata rusă avea rezerve îndestulătoare pentru una-două luni. La intrarea sa în război, la sfârşitul lunii august, arăta Gurko, ofensiva Brusilov încetase însă, „iar insuficiența rezervelor şi muniților, oboseala trupelor, care vreme de trei luni fuseseră sub stresul uriaş al luptei neîncetate, devenise clară”. Mai mult, spune generalul rus, şeful său, generalul Alekseev, ar fi arătat guvernului român că lungimea frontierelor României nu-i permite armatei sale să le apere sau să avanseze pe întregul său front. Din acest motiv, s-ar fi impus, continua Gurko, ca România să scurteze frontul propriu pentru a concentra forțele în zona de acțiune ofensivă, retragerea strategică urmând a se efectua voluntar, eventual până la o linie la est de Bucureşti. Temerea Bucureştilor, crede generalul, că Rusia urmăreşte anexarea Transilvaniei ar fi făcut să fie respins acest plan.[2]

Notațiile generalului au însemnătatea lor în ceea ce priveşte faptul că armata rusă era deja epuizată în momentul intrării României în război, dar, deopotrivă, şi pentru opinia Stavkăi, potrivit căreia era o temere a Bucureştilor că Rusia urmăreşte să ocupe definitiv şi nu temporar, conform necesităților operative, Transilvania. Consemnăm însă aici această evaluare calificată – Gurko fusese chemat în octombrie 1916 la Moghilev, unde se afla dislocat comandamentul suprem rus, pentru a prelua îndatoririle lui Alekseev, aşadar având privilegiul de a fi avut o informare completă asupra situației frontului (aşa cum de altfel menționează în memoriile sale).

Este deosebit de interesant de notat că decidenții români, întruniți în conclavul Consiliului de Coroană din 13/26 august 1916, pentru a dezbate ceea ce era decis deja, nu au avut nicio idee despre situația singurului aliat practic în războiul în care intrau. Orbiți – partida pro-franceză – de ataşamentul lor față de marea Franță, în viitorul căreia vedeau viitorul propriei țări – sau de ura față de slavism şi datoria față de loialitatea monarhică – partida pro-germană – aceşti decidenți nu au dezbătut deloc sorții campaniei militare şi modalitățile de a-i schimba pozitiv în eventualitatea unui eşec inițial. Fie că au socotit acest lucru ca fiind datoria guvernului său,

[1] General Basil Gourko, *War and Revolution in Russia 1914-1917*, MacMillan Company, New York, 1919, p. 193: *In time, history will explain why, after this hesitation, Roumania joined in at the moment most unfavourable for her and the Allies.*

[2] *Ibidem*, p. 193-194: *As was known to me, the Russian Government tried to persuade Roumania to enter the war in June, at the time when General Brussiloff's advance across the Carpathians was in full swing, and it was possible to count that for one or two months yet the Russian Army would have sufficient re- serves and materials for the continuation of an energetic advance. But this chance was missed by Roumania; her troups took the field only in the last days of August, during the time when the advance of General Brussiloff was gradually dying away. Besides the insufficiency of reserves and munitions, the fatigue of the army, which during three months was under the great strain of incessant fighting, began to become evident. At the same time General Alexeieflf showed the Roumanian Government that the length of their frontier did not permit of the possibility of their own troops defending it all from enemy invasion and also did not permit an advance on the whole front. For that purpose it was necessary to transfer the Russian troops to Transylvania, which was then thinly occupied by the Austrians and to recall the Roumanian troops holding the extreme eastern part of the province of Wallachia close to the Serbian border, to the line of defence on a meridian a little to the East of Bukarest; both these measures were designed to shorten the Roumanian fighting line and to free a part of the Roumanian troops for the offensive in the chosen direction. However, Roumania did not take advantage of either course, but began by an invasion on a large front, along the whole length of her frontier. It is difficult to say how far it was right, but it was affirmed that the Roumanian Government did not want to consent to the Russian plans for the occupation of Transylvania because it was feared that this temporary occupation would change into a permanent one.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a înaltei comenzi militare – de altfel, cabinetul Brătianu a încercat acest lucru negociind atât obținerea a cât mai multe forțe ruse pe frontul dobrogean, cât şi lansarea unei ofensive a armatei lui Sarrail la Salonic, fără a obține angajamente potrivit vrerilor sale, deci rezemându-se aproape total pe aliați –, membrii Consiliului de Coroană au ratificat prin vot majoritar intrarea deja decisă în războiul mondial. Singura chestiune cu adevărat importantă discutată a fost – paradoxal pentru situația militară în care se găsea Rusia – chestiunea viitorului României odată ce forța militară rusă va ocupa Constantinopolul. La obiecția unuia dintre membrii Consiliului de Coroană (Alexandru Marghiloman) că în cazul instalării Rusiei la Strâmtori se va consemna „moartea" economică şi politică a României, regele Ferdinand a dat un răspuns care prefigura orientarea de bază în viitor către Europa Centrală: odată cu unirea Transilvaniei, România va putea rezista mai uşor injoncțiunilor ruseşti excesive. Ceea ce putea fi o discuție reală despre viitorul României post-război s-a oprit aici, fără a se angaja o dezbatere mai amplă.

2. **Ce rol a jucat poziția Ungariei în decizia de intrare în război?** Pentru elita politică românească, fie ea germanofilă sau antantofilă, intrarea României în războiul mondial era subordonată unei serii de calcule de ordin geopolitic şi, subsidiar, economic. Din perspectiva geopolitică – care a dominat atunci gândirea ambelor tabere în competiție privind orientarea externă – un rol crucial l-a jucat teama de extindere a Rusiei către sud. Încă din 1915, la Bucureşti s-a realizat că, în linii esențiale, încleştarea militară era expresia unei competiții pentru o nouă balanță de putere în Europa care va defini viitorul continentului pentru câteva decade. În acest cadru, s-a apreciat cu justețe că scopul principal de război al Rusiei era instalarea la Constantinopol, în vechea capitală a Bizanțului, aşadar încununarea unui efort secular de a ajunge la mările calde şi de a recupera centrul creştin ortodox căzut sub stăpânire islamică în secolul XV. Or, pentru România şi viitorul ei, aceste scopuri de război ale Rusiei prefigurau două primejdii majore. Pe de o parte, era vorba de vasalizarea / satelitizarea României față de marele imperiu de la est, pentru care drumul terestru de legătură cu Constantinopolul trecea obligat prin România (faimoasa „rută de litoral" era, strategic, drumul cel mai scurt dintre centrul imperial rus şi noile sale achiziții teritoriale), ceea ce făcea ca Bucureştii să fie permanent politic sub presiunea colosului nord-estic. Pe de altă parte, din punct de vedere economic, această reconfigurare strategică a continentului determina transformarea Rusiei într-un dominator incontestabil al Mării Negre, aşadar deținând cheile Strâmtorilor, ceea ce pentru România însemna şi o vasalizare economică. În epocă, dar şi mai apoi, principala rută de transport a exporturilor României – aproape exclusiv cereale – era cea maritimă, ceea ce determinase în precedentele decade o înflorire a porturilor dunărene şi a Constanței. În aceste circumstanțe, elita politică de la Bucureşti a evaluat că, în noua configurație postbelică europeană pe care o profilau alianțele existente, o victorie a Antantei ar fi adus realizarea acestor scopuri strategice ruseşti. Pe aceeaşi linie de calcul, o biruință a Centralilor putea fi benefică României teritorial (Basarabia), dar implica riscul creării unui mare stat slav în Balcani (Bulgaria, dar şi Serbia), aşadar o primejdie majoră deopotrivă în concepția diriguitorilor de la Bucureşti.

În calculele efectuate la Bucureşti, un loc însemnat ocupau şi cele care se refereau la viitorul Ungariei la sfârşitul războiului. Acest lucru era determinat de faptul că Transilvania era principala revendicare teritorială a României, în acest sens acționând la Bucureşti un veritabil „centru ardelenesc" de presiune pentru opțiunea politico-strategică către Antanta. În memorialistica epocii este evidențiată pregnant acțiunea neobosită desfăşurată pe lângă factorii de decizie din Bucureşti de către refugiați ardeleni de frunte, între care O. Goga, şi circulația de informații şi idei necontenită între capitala Vechiului Regat şi centrele politice de putere ale majorității etnice româneşti din Transilvania. Istoriografia a remarcat acest lucru, dar nu a studiat în adâncime rolul indiscutabil de magnitudine avut de liderii români din Ardeal în

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

influențarea deciziei Bucureştilor de intrare în război de partea Antantei, pe de o parte, şi impactul acțiunii lor asupra poziției Budapestei în războiul mondial, pe de altă parte. Este îndeajuns însă să parcurgi memorialistica liderilor politici ai vremii pentru a constata forța de influență a acestui *lobby*, nu doar la Bucureşti, ci, prin ricoşeu, la Budapesta şi Viena, unde acțiunile lui, în general mişcările activiştilor români din Ardeal şi Banat, erau urmărite cu atenție încordată şi aveau impact asupra atitudinii oficiale față de Vechiul Regat.

Dar, din perspectiva logicii istorice, avându-se în vedere că liderii principalelor partide din România erau la curent cu tratatul secret cu Rusia, cu faptul că Transilvania, Banatul şi parte din Bucovina puteau fi alipite țării, potrivit prevederilor acestuia, oricând, evoluția Ungariei în complexul evenimențial al vremii era de o importanță cardinală pentru orientarea Bucureştilor. Cu alte cuvinte, dacă Ungaria ar fi dat semne că se reorientează în ansamblul războiului, că tinde să iasă din conflict prin înțelegere cu Antanta sau altfel (independență şi neutralitate, atrăgând reacția Centralilor şi, deci, automat devenind parte a Antantei) s-ar fi periclitat chiar esența politicii de război asumate la Bucureşti. Întemeiată, în 1914, pe credința că războiul va fi unul scurt – „până la Crăciun” – şi că tratatul cu Rusia, recunoscut de Aliați, va asigura realizarea obiectivelor naționale, evidența prelungirii conflictului nu schimbase defel acest calcul, care determinase orientarea de neutralitate, cu menținerea alianței de la 1883 până la momentul potrivit . Tot ceea ce trebuia să facă România era să aştepte ca deznodământul să apară ca fiind incontestabil de partea Antantei, pentru ca atunci să acționeze la momentul oportun, chiar cu prețul unui război scurt, alipindu-şi teritoriile istorice din dubla monarhie. Navigarea între cele două tabere aflate în conflict era singura politică recomandabilă, iar Brătianu a devenit un maestru al aplicării ei (secondat cu viziune şi fler politic de Marghiloman). Cu totul altfel se punea problema însă în momentul în care în Ungaria se întâmplau lucruri care să primejduiască, să pună în discuție această logică şi să determine fie naşterea alteia, fie aplicarea ei neîntârziată în practică.

Două precizări, înainte de a intra în amănuntele a ceea ce s-a întâmplat în vara anului 1916, imediat premergător intrării României în război. Mai întâi, Aliații au sesizat orientarea principală a politicii asumate de Bucureşti, iar în vara anului 1916, când au solicitat României să intre în război, ei au amenințat cu abandonarea promisiunilor făcute prin tratatul cu Rusia. Aşa trebuie înțeles acel *„acum sau niciodată”* trimis Bucureştilor, precum şi presiunile în acest sens asupra lui Brătianu făcute de miniştrii statelor Antantei la Bucureşti, în vara anului 1916. Între multele mărturii din epocă asupra acestei realități, alegem declarațiile făcute de generalul Iliescu, şeful armatei române, ziarului francez „Le Matin”, la 3 aprilie 1917, după deznodământul negativ al campaniei anului precedent: „N-aveam nici munițiuni, nici mitraliere. Această afirmațiune să nu vă surprindă: în iulie 1916, date fiind imensele dificultăți de transport şi comunicații cu aliații noştri occidentali, România, lucrând fără încetare, încă nu era gata. Şi tocmai la această epocă ne sosi din Rusia un fel de ultimatum: Acum ori niciodată! glăsuia acest document, al cărui text îl țin la dispoziția dumneavoastră Guvernul rus ne supuse un plan de campanie în întregime elaborat. În el nu se ținea seamă de rolul probabil al Bulgariei. La obiecțiunea noastră, dl. Boris Sturmer, pe atunci preşedinte de consiliu [în Rusia], a răspuns că niciodată Bulgaria nu va lupta contra Rusiei. Am cerut atunci 200 000 de oameni, trupe ruseşti, pentru frontul din Dobrogea. El ne-a răspuns că 20 000 de oameni sunt prea suficienți pentru o demonstrație cu caracter pur politic. În două rânduri, statul nostru major a cerut guvernului rus să înceapă printr-o operațiune contra Bulgariei, care s-ar fi tradus prin ocupațiunea unei bande teritoriale pe partea dreaptă a Dunării. Luarea Rusciukului ar fi fost o siguranță pentru capitala noastră. Statul-major francez ne-a împărtăşit pe de-a întregul punctul nostru de vedere, dar Rusia ne-a opus un veto absolut.” [1]

[1] http://www.ziaristionline.ro/2013/01/04/tradarea-ruseasca-intrarea-in-razboi-1916-de-cristian-negrea/.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

A doua mențiune se referă la faptul că evoluțiile din Ungaria puteau avea oricând un impact neașteptat asupra calculelor românești de intrare în război. Orice informație credibilă privind reorientarea Ungariei, apropierea ei de Antanta, începutul unor negocieri privind ieșirea din război sau altele puteau determina răsturnări spectaculoase de orientare la București. Se cuvine menționat aici că acestei problematici nu i-a fost deloc acordată atenție până acum în istoriografia românească consacrată Primului Război Mondial, în afară de o scurtă notație a lui Nicolae Titulescu în a sa „Istorie secretă", scrisă în anii 1937-1938 și publicată abia după câteva decenii. Potrivit acestuia, știrea amorsării unor negocieri ale Ungariei cu Anglia în vara anului 1916 este ceea ce l-a convins pe Brătianu să grăbească intrarea în încleștare și a modificat chiar orientarea militară a Bucureștilor.

Ungaria, în timpul Primului Război Mondial, a avut o evoluție contradictorie. Declanșarea conflagrației, inițiate prin deschiderea ostilităților Austro-Ungariei împotriva Serbiei, urmată de seria de declarații de război ale marilor puteri, și apoi desfășurarea operațiilor militare au determinat, inevitabil, convulsii în sânul elitei politice ungare. Acest lucru se poate identifica chiar în existența unor planuri post-conflict maximaliste și minimaliste, în funcție de deznodământ. Potrivit unei analize recente, în cazul unei victorii a Centralilor, Ungaria dorea să domine Balcanii anexând teritorii din Serbia și România. Linia moderată a elitei de la Budapesta se mulțumea cu o redistribuire a teritoriilor din dublă monarhie – anexarea Bosniei-Herțegovina, care era sub dublă conducere, a Vienei și Budapestei, din 1908. Cazul limită era înțeles ca menținerea frontierelor ungare de la începutul războiului, iar dincolo de aceasta se întrevedea ruperea de Austria, declararea independenței și încheierea unei păci separate cu Antanta.[1]

Așadar, cum se poate constata, logica elitei politice românești era impecabilă. Pentru atingerea intereselor naționale de unire a celei mai mari părți a vetrei naționale în condițiile Primul Război Mondial, evoluția Ungariei era importantă, întrucât „*linia roșie*" a politicii externe a elitei ungare era păstrarea nealterată a integrității teritoriale a Ungariei. Potrivit aceleiași surse citate, în vara anului 1916, adică în ajunul intrării României în război, „orientarea separatistă în Ungaria s-a intensificat"[2]. Practic, Ungaria a reliefat, în primii doi ani de război, atitudini contradictorii/ambivalente față de România, ceea ce a reieșit din politicile teritoriale urmărite față de București. Încă de la începutul conflagrației, Budapesta a încercat să imprime Bucureștilor o politică corespunzătoare alianței din 1883, promițând României nu atât Basarabia, aflată în compunerea Rusiei, dar și estul Serbiei, ofertă respinsă. În vara anului 1915, Bucovina a intrat, sub presiunea Budapestei, pe lista ofertelor teritoriale făcute României ca preț al racordării la alianța Centralilor. O nuanță ciudată a acestor oferte teritoriale făcute Bucureștilor este depistată în ofertele secrete făcute Antantei de reprezentanții unguri la Roma și Londra pentru încheierea unei păci separate, după ce ar fi fost declarată independența Ungariei și s-ar fi făcut transferul Bucovinei la România. Ofertele au fost respinse, mai ales că la Londra se știa de tratatul secret româno-rus din octombrie 1914, care prevedea că Transilvania va fi alipită României laolaltă cu Banatul și părți din Bucovina, stabilite pe criteriul etnic, dar întreaga operație a demonstrat două lucruri din politica Budapestei. Anume că, întâi de toate, în speranța că va salva patrimoniul teritorial al Ungariei, Budapesta înțelegea să joace inclusiv

[1] Aliaksandr Piahanau, *Hungarian War Aims During WWI: Between Expansionism and Separatism*, Central European Papers 2014/II/2-p. 97- https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01261461/document: *in case of success, the Hungarian political circles desired to dominate the Balkans and to annex territories in Serbia and Romania. More moderate projects involved the redistribution of the old territories of the Habsburg Empire – the joining of Bosnia-Herzegovina (which was under the Austro-Hungarian condominium since 1908) and Austrian Dalmatia to Hungary. With a less successful state of affairs, Budapest thought to advocate the pre-war borders. In case of difficulties, as a radical way of ensuring the territorial integrity of the Kingdom, the Hungarian politicians even envisaged severance with Austria, declaration of independence and the conclusion of a separate peace treaty with the Entente.*

[2] *Ibidem*, p. 103.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cartea ruperii de Imperiul Habsburgic, iar în al doilea rând că primejdia majoră la integritatea statului era întrevăzută în ruperea Transilvaniei de către România. Pe de altă parte, pentru a influența politica României, Ungaria a încercat să utilizeze terțe țări. Astfel, Budapesta a tins să închege relații strânse cu Italia şi Bulgaria (cu cea dintâi țară, Bucureştii au încheiat un tratat secret de alianță în 1914), iar Sofiei i-a promis în 1916 o revizuire a tratatului de la Bucureşti (1913), aşadar returnarea Cadrilaterului, dacă nu chiar a Dobrogei, în întregime. Teza păcii separate a fost din nou testată de Budapesta în vara anului 1915, după ce Italia s-a alăturat Antantei. Italia a făcut aluzii, în acest caz, că va încerca să influențeze România pentru a-şi pondera revendicările în Transilvania, la care răspunsul negociatorului ungur a fost că Balcanii vor fi o regiune în care Ungaria nu se va amesteca. Nici Rusia nu a respins ideea unei păci separate cu o Ungarie independentă, astfel că în vara anului 1915, atât Roma, cât şi Petrogradul au căzut de acord ca Serbia să nu fie vocală în ce priveşte Croația, pentru a determina o ieşire separată din război a Budapestei.[1]

În vara anului 1916, în perioada imediat premergătoare intrării României în război, la Budapesta s-au intensificat frământările în direcția identificării unei soluții a situației complexe în care se afla Ungaria. Un ferment al acestei activizări politice s-a vădit a fi contele Mihály Károlyi, un politician cunoscut, declarat francofil.

La 17 iulie 1916, Károlyia creat *Partidul Unit al Independenței şi 1848,* declarat „independentist, antigerman şi cu o platformă pacifistă”[2]. Programul noului partid a fost publicat la 18 iunie 1916, iar orientarea generală în ceea ce priveşte politica externă era pro-Antantă, aşadar deschis afirmând poziționarea alături de tabăra opusă celei în care se afla atunci Ungaria. Programul partidului a fost expus de Károlyi într-un discurs rostit la 9 iulie 1916, „unde preşedintele noului partid a expus detaliat proiectul său privind «noua Ungarie democratică şi independentă», subliniind că trebuie evitate revoluțiile sociale”[3].

Ceea ce trebuie menționat în legătură cu noua formațiune politică din Ungaria sunt împrejurările care au însoțit apariția sa. Aşadar, programul a fost publicat – independență, orientare antigermană – în termeni voalați contra Puterilor Centrale –, iar liderul său, declarat francofil, a pornit aproape imediat într-o serie de călătorii la Viena pentru a strânge legăturile cu opoziția austriacă, a încercat să contacteze ambasadorul britanic la Berna (eşec), prezentare masivă în presă (din statele Antantei, cu deosebire) a pozițiilor sale. În memoriile sale, publicate în 1923, Károlyi se întreba: „*Eram noi un partid al Antantei*?” pentru a răspunde: „*nu, eram partidul păcii*” care utiliza „*antantofilismul*” ca o chestiune de tactică politică.[4]

Prezența publică a noului partid politic ungar a fost imediat evaluată de înalte foruri antantiste, tocmai pentru a i se măsura încărcătura de adecvare la viitoarele realități. Merita oare sprijinit acest Károlyi, care se manifestase ca francofil încă din 1912-1914, când vizitase Parisul întâlnindu-se cu numeroase personalități politice şi culturale franceze? Un raport politic francez, datat 12 august 1916, arăta scepticism în ceea ce priveşte pacifismul afişat de Károlyi, iar

[1] Idem, *Hungarian Projects of Territorial Changes in WWI* , http://www.ukrgerman.16mb.com/files/VGI_2014.pdf.

[2] Idem, *Hungarian War Aims*…, p.103.

[3] Ates Uslu, *«Nous sommes les amis de l'Entente». Le comte Mihály Károlyi dans les années de la Grande Guerre,*Öt Kontinens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2007, p. 268. *„Conception de la politique étrangère de Károlyi amenait pourtant à prendre parti pour l'Entente; le nouveau parti n'était donc pas pour une politique pacifiste promouvant la neutralité, mais il était ouvertement pro-Entente, tout en refusant la qualification de «Parti de l'Entente». Le programme du parti allait être couronné le 9 août 1916 par le discours de Károlyi où le président du nouveau parti détaillait son projet de «nouvelle Hongrie démocratique et indépendante», où il soulignait qu'il fallait éviter les révolutions sociales* http://www.academia.edu/1248160/Uslu_A._2007a_Nous_sommes_les_amis_de_l_Entente_le_comte_Mih%C3%A1ly_K%C3%A1rolyi_dans_les_ann%C3%A9es_de_la_Grande_Guerre_%C3%96t_Kontinens_2007_263-287?auto=download.

[4] *Ibidem*, p. 268, nota 19.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

legăturile sale de rudenie cu înalta aristocrație ungară provoca mefiență la Paris, unde era de aşteptat să apară partizani ai unei republici la Budapesta. Raportul citat adresa îndemnul următor decidenților din Paris: „Să ne ținem într-o expectativă față de Ungaria, să nu contăm pe aristocrație, să sugerăm ideea unei republici maghiare, aşteptând ca oamenii să se dezvăluie”[1]. Decidenții de la Paris au fost bine informați despre intențiile noii formațiuni politice şi de aceea au studiat cu multă atenție atât francofilismul afişat de tânărul conte, cât şi programul acestuia. Potrivit informațiilor culese privind programul noului partid, la începutul lui august 1916, reieşea că liderul „se declara decis să ceară încetarea războiului şi încheierea unei păci care să salvgardeze interesele şi integritatea Ungariei; [...] El se pronunța contra oricărei anexiuni şi organizarea unui drept internațional fondat pe arbitrajul obligatoriu. Aceeaşi telegramă [parvenită la Paris de la Budapesta]preciza, între altele, că M. Károlyi, în acord cu unanimitatea membrilor partidului său, urma să desemneze şase delegați însărcinați cu angajarea negocierilor de pace. Aceştia urmau să ceară Quadruplei Înțelegeri să garanteze Ungariei integritatea teritorială dacă ea se separă de imperiile centrale şi face demersuri oficiale pentru armistițiu. În fine, era subliniat că Károlyi şi-a raliat cea mai mare parte a aristocrației odată «înrolată» de Gyula Andrassy şi Albert Apponyi şi susținută de marea majoritate a țării”[2].

Importanța relatărilor anterioare (întemeiate pe documentele citate de autorii respectivi) pentru decizia României de intrare în război nu poate fi deloc subestimată. Toate aceste evoluții politice din Ungaria aveau loc în chiar perioada complexă când România era sub presiunea uriaşă a Aliaților de a intra în război. Iar cele ce se întâmplau în Ungaria, la nivelul înalt al elitei decidente, aveau impact direct asupra viitorului României. Începutul negocierilor dintre Budapesta şi Aliați şi eventuala lor încununare cu succes erau direct opuse planului românesc care ghidase până atunci politica Bucureştilor. Se aşteptase sfârşitul războiului, mai precis desenarea drept certă a victoriei aliaților din Antanta şi intrarea în război pentru a culege roadele neutralității asumate în 1914. Din senin, de la Paris şi Petrograd a venit consemnul „acum sau niciodată”. Aşadar, intrarea neapărată în război sau pierderea beneficiilor tratatului cu Rusia din 1914, la care Aliații conveniseră. Perplexitatea care a cuprins decidenții de la Bucureşti este uşor de înțeles.

În eventualitatea că Parisul a comunicat Bucureştilor ceea ce aflase despre intențiile Budapestei, acest lucru a modelat/grăbit oare decizia de intrare în luptă? Dar a comunicat Bucureştilor aliatul francez cele aflate de la Budapesta? Mai ales cele legate de faptul că angajarea negocierilor de pace de către partida Károlyi avea sprijinul celei mai mari părți a elitei ungare? Dacă aşa s-au petrecut lucrurile, care au fost raționamentele făcute la Bucureşti? Au grăbit aceste informații decizia de intrare în război (semnarea tratatului cu Antanta are loc la 17 august, iar începerea operațiilor militare s-a făcut după alte zece zile)? Logic aşa ar putea să se fi petrecut lucrurile, dar adevărul istoric reclamă probe documentare. Deopotrivă cu planurile de război ale României, cu direcția principală de ofensivă pe care trebuia s-o ia armata română,

[1] Uslu Ates, *«Le comte Mihaly Karolyi et la France. Regards croisés, 1909-1919 »*, *Bulletin de l'Institut Pierre Renouvinl*, 1/2007 (N° 25), p. 115-130.: http://www.cairn.info/revue-bulletin-de-l-institut-pierre-renouvin1-2007-1-page-115.htm-„*Tenons nous dans l'expectative vis-à-vis de la Hongrie, ne comptons pas sur l'aristocratie, suggérons l'idée d'une république magyare et attendons que les hommes se soient révélés*”.

[2] Ates Uslu, *«Nous sommes les amis de l'Entente». Le comte Mihály Károlyi dans les années de la Grande Guerre*, pp. 268-269. *Le comte se déclarait décidé à demander la cessation de la guerre et la conclusion d'une paix qui sauvegarde les intérêts et l'intégrité de laHongrie; b) Il se prononçait contre toute conquête et demandait l'organisation d'un droit international fondé sur l'arbitrage obligatoire.Le même télégramme précisait en outre que Károlyi, d'accord avec l'unanimité des membres de son parti, venait de désigner six délégués chargés d'engager les pourparlers de paix. Ces délégués demanderaient à la Quadruple Entente de garantir à la Hongrie l'intégrité de son territoire si dès à présent elle se séparait des empires centraux et faisait les démarches officielles voulues pour un armistice. Enfin, il était souligné que Károlyi avait rallié la plupart des grands seigneurs jadis «embrigadés» par Gyula Andrássy et Albert Apponyi, et serait soutenu par la grande majorité du pays.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

odată aruncată în vâltoarea luptelor, decizia de intrare în razboi, momentul acestui pas decisiv erau în mod clar legate de politica Ungariei în arena externă.

3. **Situația pe fronturile europene în momentul în care România a intrat în Marele Război**

Îndeobşte, istoriografia românească a pus accentul pe faptul că angajarea României în război a fost solicitată imperativ de către Aliați – foarte des citatul „*acum sau niciodată*” – pentru a slăbi astfel presiunea inamică în vestul Europei, cu deosebire. În felul acesta era identificată o motivare a prudenței şi şovăielii premierului Ion I.C. Brătianu de a face pasul decisiv, deopotrivă pentru a justifica solicitările acestuia de sprijin din partea partenerilor (dislocarea de numeroase trupe ruseşti în Dobrogea, ofensiva armatei balcanice, comandate de generalul francez Sarrail etc.). Pe de altă parte, este invocată – dar în subsidiar – şi o anumită nesiguranță a frontului rusesc, unde ofensiva Brusilov se oprise, iar inamicul putea astfel să concentreze rezerve pentru a rezista înaintării româneşti în Transilvania.

Mai întâi, ne propunem să investigăm viziunea viitorului inamic al României în război asupra situației militare din Europa în acest moment (sfârşitul lunii august 1916). Un document excepțional este lucrarea memorialistică a şefului Marelui Cartier General al armatei germane, generalul Erich von Falkenhayn, cel care, de altfel, va conduce ofensiva împotriva României, în toamna anului 1916 (el va fi înlocuit la şefia armatei germane de feldmareşalul Hindenburg). Chiar în ziua în care România a intrat în război şi efectiv tocmai datorită acestui fapt, se produseseră pe fronturile europene evenimente decisive. Astfel, pe frontul italian, avusese loc, la începutul verii, o contraofensivă împotriva forțelor austro-ungare aflate în înaintare în zona Isonzo, astfel că acestea au fost oprite. Potrivit generalului Falkenhayn, „A devenit clar la începutul lunii iunie – şi, cu adevărat, înainte ca lucrurile să devină fierbinți la jumătatea sudică a Frontului de Est – că aliatul nostru [Austro-Ungaria] nu putea să continue ofensiva ca să rămână tare în dispozitivul atins, nici să folosească avantajul slăbiciunii frontului italian de pe Isonzo, din cauza transferului de trupe pe frontul din Tirol. În ce priveşte ultima alternativă, conducerea austriacă avea dubii, dacă, în cazul unui atac italian, ar fi capabilă să mențină propriile poziții la Isonzo.”[1] Situația pe ansamblul frontului italian era sumbră în ceea ce priveşte perspectivele Austro-Ungariei. A urmat, în toiul evaluărilor la vârful conducerii militare a Centralilor privind consolidarea propriului front din Italia, ca „un trăsnet din senin”[2], ofensiva rusă din Galiția, lansată la 4 iunie 1916. Este extrem de interesant că ofensiva rusă nu fusese deloc luată în considerare de către comandamentul suprem al armatei habsburgice, frontul galițian fiind ocupat integral de trupele acesteia. Chiar la 23 mai, subliniază memorialistul, „Generalul Conrad von Hötzendorf a dat o foarte puternică expresie a acestei opinii într-un anunț relativ la evaluarea situației, făcut la Berlin la 23 mai. El a declarat că un atac rusesc în Galiția nu poate fi lansat cu vreo perspectivă de succes în mai puțin de patru la şase săptămâni de la momentul în care noi am fi evaluat că poate fi declanşat. Această perioadă, cel puțin, ar fi fost necesară pentru gruparea forțelor ruseşti, care trebuie să fie un preludiu necesar acesteia.”[3] Ofensiva armatelor ruseşti, conduse de Brusilov, a luat prin surprindere armata

[1] Erich von Falkenhayn, *op.cit.*, p. 278: *It became clear early in June – and, indeed, before things grew lively in the southern half of the Eastern front – that our ally could neither continue their offensive, remain in the salient they had reached, nor yet take advantage of the weakening of the Italian Isonzo front, due to the transfer of troops to the Tyrolean front. As regards this last alternative, the Austrian Staff even doubted whether, in case of an Italian attack, they would succeed in holding their own Isonzo positions.*

[2] *Ibidem*.

[3] *Ibidem*, p. 279: *General Conrad von Hotzendorf had given a very strong expression of the same opinion in an announcement respecting the situation made in Berlin on the 23rd of May. He declared that a Russian attack in Galicia could not be undertaken with any prospect of success in less than from four to six weeks from the time when we should have learnt that it was coming. This period at least would be required for the grouping together of the Russian forces, which must be a necessary preliminary thereto.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

austro-ungară, care a vădit aşadar o carenţă gravă de informare asupra intenţiilor inamicului, prin efectuarea de acţiuni de recunoaştere a frontului acestuia, ceea ce pentru o armată deja cu o experienţă de doi ani de război este de neiertat (or, poate, la mijloc a fost o operaţie de mascare eficientă de către comandanţii ruşi a pregătirilor pentru ofensivă). Sprijinirea aliatului habsburg de către armata germană a devenit o necesitate pentru a evita ca frontul galiţian să se prăbuşească, mai ales că „o invazie rusă a Ungariei şi o altă ameninţare a Sileziei"[1] nu puteau fi admise, notează Falkenhayn. În consecinţă, el a luat măsurile necesare de zăgăzuire a ofensivei armatei ruse, ceea ce a fost realizat către sfârşitul lunii iulie 1916.

Aflăm însă, din memoriile şefului militar german, că una dintre ipotezele dezbătute la vârful decizional strategic al Puterilor Centrale a fost dacă, pentru a răspunde ofensivei lui Brusilov, în loc de a furniza imediat sprijin armatei austro-ungare, nu ar fi fost mai nimerit să grăbească victoria în vest şi apoi forţele germane să-şi îndrepte întreaga greutate în est, unde se miza pe un eşec al conducerii ruseşti de a gestiona situaţia.Concluzia a fost însă că nu există nicio speranţă de „a forţa decizia în vest înainte de prăbuşirea politică şi militară a Austriei. O asemenea prăbuşire ar fi echivalat cu pierderea războiului".[2] Menţionez ipoteza discutată de strategii germani din două perspective. Pe de o parte, astfel se poate întemeia un alt scenariu al presiunilor ultimative ale Antantei, mai ales Franţa, asupra României de a intra în război, ceea ce ar fi însemnat un sprijin deopotrivă pentru frontul de vest (bătălia de pe Somme), dar şi de est (gestionarea începutului ofensivei Brusilov). Pe de altă parte, neîndoielnic că cele câteva sute de mii de baionete româneşti puteau să fie un aport însemnat, pentru continuarea ofensivei pentru pătrunderea în Ungaria – concomitent trecerii prin trecători a trupelor române la sfârşitul lui august 1916, trupele ruse din Bucovina au lansat o ofensivă în obcinele bucovinene către vest, care din păcate a stagnat curând. Cleştele româno-rus, astfel format, urma să dea o lovitură de graţie Centralilor, care – recunoaşte Falkenhayn – nu-şi puteau deloc permite pierderea Ungariei, să scoată Budapesta din conflict, practic să grăbească – dacă nu ar fi sancţionat-o definitiv – victoria finală a Antantei. Dar, cum se ştie din memoriile generalilor ruşi, de la sfârşitul lunii iulie 1916 – când ofensiva Brusilov a dat semne de epuizare –, Stavka nu a mai fost atât de dornică să preseze România să intre în război (pentru a nu mai vorbi de o ofensivă strategică masivă spre sud aplicată de forţele ruse împreună cu armata română către Constantinopol).

Memoriile lui Falkenhayn vădesc însă că în contextul ofensivei Brusilov şi al răspunsului de dat acesteia de conducerea militară germană, poziţia României a fost luată foarte serios în calcul, fiind evaluat corect impactul intrării ei în război de partea Antantei. Un atac militar împotriva României, pentru a preîntâmpina consecinţele unei ofensive româneşti în Transilvania, a fost luat în considerare la vârful conducerii militare germane, în luna iulie 1916, din nou în august, **decizia finală fiind să aştepte concretizarea acesteia (ofensiva română) şi respingerea ei printr-o contralovitură aplicată în Transilvania. În acest scop, au fost luate măsurile necesare de dislocare a unităţilor participante (inclusiv unităţi specializate pentru lupta în munţi) şi de optimizare a reţelei căilor ferate pentru a facilita eventualele manevre de forţe.** „Planul evident era preîntâmpinarea atacului românesc cu un atac al forţelor noastre, în iulie nu era posibil – scrie generalul. Nu era nici în iulie şi nici în august. Trupele şi materialele necesare pentru această ofensivă dificilă peste Carpaţii Sudici şi Alpii Transilvaniei erau necesare urgent în altă parte. Ele nu puteau fi menţinute pregătite pentru o acţiune defensivă la frontiera de sud-est ungară. Comandamentul aliat al Centralilor a decis să ducă războiul împotriva României la nord de munţi, prin aplicarea unei contralovituri"[3]. Pregătirile pentru

[1] *Ibidem*, p. 282.

[2] *Ibidem*, p. 284.

[3] *Ibidem*, p. 292: *The obvious plan to forestall the threatening Rumanian attack by an attack of our own was in July not feasible.. Nor was it so, we may add at once, in July, or even August. The troops and material required for the difficult*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

această contralovitură au început odată cu străpungerea pe frontul galițian practicată de armata rusă, ceea ce a fost înțeleasă ca precipitând intrarea României în război, întrucât oferea condiții operaționale favorabile pentru acțiunea armatei române din Transilvania. Pentru că Austria era deja epuizată, sarcina întăririi frontului, pentru a face față unei ofensive române în Transilvania, a fost asumată de Germania, care a transferat trupe specializate pentru lupta în munți şi a optimizat rețeaua de căi ferate pentru a permite transportul întăririlor pe frontul montan românesc.[1] Deopotrivă, comandamentul german a evaluat că, în vara-toamna anului 1916, pe frontul balcanic nu era posibilă o operație ofensivă reuşită a armatei aliate de la Salonic, pe baza acestei judecăți nefiind aprobată o întărire a forțelor generalului Mackensen, aflat în Bulgaria[2]. Aşadar, citirea atentă a memorialisticii epocii ne încredințează asupra realității tabloului belic european, aşa cum era el privit de inamic, dar şi de aliați. De pildă, cum am văzut mai sus, Falkenhayn vede acest tablou ca fiind favorabil Puterilor Centrale. Ofensiva rusă oprită şi stopată, străpungerea frontului austriac, ofensiva rusească peste obcinele bucovinene, deopotrivă anihilată, ofensiva armatei de la Salonic, fără o motivație operațional-strategică evidentă, dimpotrivă. Adică, pentru a traduce în perimetrul nostru de interes, potrivit opiniei lui Falkenhayn, România a intrat în război în condiții strategice vitrege, astfel că înfrângerea ei era iminentă. Mai mult, referindu-se la sfârşitul lui august, când România a intrat în război, la Berlin se luase o decizie decisivă, anume preluarea Frontului de Est din Europa sub comandă directă germană. Se pare, din ceea ce relatează Falkenhayn, că astfel de încercări de preluare a conducerii din competență austriacă fuseseră făcute şi anterior, dar el însuşi se împotrivise. Acum însă, intrarea României în război a precipitat lucrurile. Să se fi decis la Berlin – în planul marii strategii europene – că trebuie obținută întâi decizia în est şi apoi să se întoarcă cu toată greutatea în vest? Aşa trebuie să fi stat lucrurile, pentru că regula epilogului o confirmă. Să fie datorită intrării României în război, cum spune Falkenhayn, sau situației militare grave a Rusiei pe acest front, cum au declarat retrospectiv generalii ruşi care conduceau Frontul de sud-vest, este greu de făcut o alegere. Este evident însă că intrarea României în Marele Război nu avea loc sub auspicii strategice favorabile.

În bună parte, evaluările situației strategice în estul Europei, făcute de comandamentul german, sunt împărtăşite şi în tabăra cealaltă, adică de generalii ruşi. Mai întâi, trebuie notată opinia lui Alekseev, şeful Stavkăi, aşa cum este consemnată de un memorialist britanic, generalul Alfred Knox, ataşat militar la Petrograd, potrivit căreia el ar fi fost potrivnic intrării României în război, iar odată decis acest act, sub presiunea Franței şi Angliei, el nu va trimite prea multe trupe pe frontul românesc, chiar dacă țarul ar ordona expres acest lucru.[3]

---

offensive over the Southern Carpathians and the Transylvanian Alps were more urgently needed elsewhere. Still less could they be held ready for defensive action on the Hungarian South-East frontier. The allied Command already decided to conduct the war against Rumania north of the mountains by means of a counter thrust.

[1] *Ibidem,* p. 292-293: *Austria, in view of her position, was only able to take a minor part. All the keener was the activity on the German side. The reorganization of units was at once begun, and these were specially trained and equipped for the theatre of war for which they were intended. Further, the improvement of the very inefficient railways in and approaching this region was undertaken by German railway troops to ensure a quick advance in case of need. The necessary reconnaissance for possible op- erations was taken in hand.*

[2] *Ibidem,* p. 294-295: *It could only have become effective if it were pressed as far as the interruption of the Nisch-Sofia-Constantinople railway. To reach this, more than two hundred and fifty kilometres of most difficult and pathless mountain country had to be crossed. It was out of the question that the enemy would embark on such an enterprise. As a matter of fact, they did not seriously venture on it for more than two and a half years. When in September, 1918, they at last advanced tothe attack, they knew quite well that no resistance would be offered. The German troops had been withdrawn from the Macedonian front, and the Bulgarians had meanwhile been com- pletely demoralized by political intrigue. In view of this state of affairs, G.H.Q. did not approve the plans of Mackensen's Army Group for further improving our position, in case of an enemy attack, by pushing forward the Bulgarian ist Army on its right wing beyond Fiorina. The considerable loss of strength which this would certainly entail was not desirable.*

[3] Alfred Knox, vol. 2, p. 484: *I have been all along opposed to the intervention of Rumania, but have been forced to agree to it by pressure from France and England. Now that the principle has been accepted, if the Emperor ordered me to send fifteen Russian wounded men there, I would not on any account send sixteen.* Este adevarat că aceasta este o descriere

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În demersul nostru, fiind vorba de intrarea României în război, ne interesează situația militară pe frontul rusesc în acel moment. Se poate afirma şi documenta că, practic, atunci când România a tras cel dintâi foc de armă în Primul Război Mondial, la 28 august 1916, aliatul său, Rusia, singurul pe Frontul de Est european, se afla într-o adâncă şi de nesoluționat criză militară, iar prin logica resurselor la dispoziție, pentru că Bucureştii erau incapabili să susțină Frontul de Est în mod independent, ci doar să fie un auxiliar al Rusiei în această confruntare gigantică continentală, atunci este evident că aveau să urmeze neabătut şi tragic soarta acesteia. Iar acest lucru se va adeveri doar în câteva luni, iar dacă România avea să aibă o contribuție la deznodământul războiului mondial, atunci aceasta va fi, în mod involuntar, accelerarea crizei profunde a marelui imperiu țarist şi prăbuşirea lui în puțin peste un an (în decembrie 1917 vor începe negocierile de armistițiu între Rusia şi Puterile Centrale la Brest-Litovsk) şi declanşarea efectului de contagiune revoluționară generat în est, care va cuprinde curând şi Germania şi Austro-Ungaria şi le va nimici militar (octombrie-noiembrie 1918).

4. Ofensiva strategică la sud ori la nord. „Convenția Rudeanu": legendă şi adevăr istoric. Foarte puțin, dacă nu deloc, în istoriografia românească şi în memorialistica adiacentă (atât a politicienilor, cât şi a militarilor), a fost analizată şi partea negativă – politică şi strategică – a situației în care se găsea România în vara anului 1916, în ajunul deciziei de intrare în război. Dar aspectele negative erau evidente şi doar dacă nu se voia să fie identificate şi analizate puteau să fie trecute cu vederea. Din perspectivă politică, se poate afirma că lipsa unei unanimități politice a spectrului politic românesc atârna greu în balanță. Cele două mari partide ale țării, Liberal şi Conservator, erau pe poziții diferite, în pofida unei înțelegeri – şi a tăinuitelor informări reciproce între cei doi lideri, Ion I.C. Brătianu şi, respectiv, Alexandru Marghiloman – oscilând între neutralitate şi intrarea în război, dar ataşându-se opus în privința taberei de alianță. Desigur, această divizare strategică la nivel de mare politică – orientare în afacerile internaționale – are explicațiile sale. Ele merg de la personalitatea liderilor şi orientările lor politice – este elocventă aici poziția conservatorilor P.P. Carp sau Titu Maiorescu, chiar dacă alții erau mai puțin rigizi şi gata să utilizeze oportunitățile oferite de sorții schimbători ai războiului – la calculele făcute asupra evoluției viitoare a țării în funcție de deznodământul încleştării („moartea" economică a țării dacă Rusia stăpâneşte Strâmtorile, deja menționată ca grijă de căpetenie de A. Marghiloman, sau antirusismul fanatic al unora, precum Constantin Stere, pentru care o alianță cu Rusia ne destina unui viitor sumbru, sau entuziasmul antantist al lobby-ului ardelenesc, pe lângă ambele partide la Bucureşti, şi în opinia publică). Dar rămâne faptul că România nu înfățişa o unitate politică de orientare a establishmentului politic în politica față de război, ceea ce nu era de fast augur pentru viitor, indiferent de coaliția de state aleasă ca aliat. Este, de altminteri, această logică aflată la originea orientării față de România a taberei Centralilor, care, desigur, avea cunoştință de existența tratatului secret cu Rusia, dar nu a încetat să spere că Bucureştii nu vor face pasul decisiv, ci vor aştepta profilarea sigură a deznodământului războiului pentru a acționa. Astfel, ori de câte ori frontul Centralilor era în primejdie, cum a fost în momentele în care armata rusă era în ofensivă, în 1915 şi 1916, se înregistrau şi ofertele atrăgătoare, concretizate în teritorii de cedat Bucureştilor sau drepturi acordate majorității româneşti din Ardeal, pentru menținerea neutralității. Această orientare a clasei politice româneşti a fost sesizată corect de diplomații Centralilor acreditați la Bucureşti, încă de la începutul conflictului mondial. Ottokar Czernin, ministrul Austro-Ungariei la Bucureşti, a menționat în memoriile sale această diviziune din

târzie (un an de zile) a generalului Zaioncikovschi care relatează o convorbire cu Alekseev din iulie sau august 1916 în acest sens, dar sunt ştiute relațiile încordate existente între şeful Stavkăi şi generalul sârb trimis pe frontul din Dobrogea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

politica românească şi conducătorii celor două facțiuni: „Brătianu însuşi în orice caz nu s-ar fi aliniat cauzei noastre, dar dacă noi am fi reuşit să instalăm la putere un Maiorescu sau un Marghiloman, am fi putut avea armata română de partea noastră. În legătură cu această eventualitate au fost mai multe propuneri. Pentru a îndeplini acest plan, noi am fi fost obligați să facem concesii teritoriale în Ungaria unui guvern Maiorescu – acesta le ceruse ca o primă condiție pentru preluarea guvernului –, dar această propunere a căzut din cauza rezistenței încăpățânate a Ungariei”.[1]

Mult mai serioasă era situația strategică a României în circumstanțele evoluției războiului mondial. Plasarea României în ansamblul Frontului de Est avea câteva mari inconveniente, în funcție de tabăra aleasă ca aliată la Bucureşti. Decizia pentru Antantă prelungea enorm Frontul de Est, frontierele țării devenind aşadar linii de confruntare cu coaliția adversă (mai bine de 1 000 km). Pentru comparație, se cuvine amintit că în întregimea lui, frontul pe care se afla armata rusă, de la Baltica la frontiera română, nu însuma decât 700 km. Dar, în această privință, distanța dintre Dunăre şi Munții Carpați, în sud era lipsită de adâncimea strategică necesară pentru fiabilitatea frontului astfel deschis – doar 150-200 km –, fiind extrem de dificilă manevra de forțe în Muntenia în cazul situării inamicului atât la sud, cât şi la nord. O asemenea situație strategică nu putea să nu fie exploatată de adversar, ceea ce s-a şi întâmplat, ştiut fiind că ofensiva Falkenhayn s-a concentrat pe trecătorile sudice, în conjuncție cu o debarcare în nordul Dunării, ceea ce a adus rapid victoria inamicului în noiembrie 1916 şi a obligat la evacuarea Munteniei şi a Bucureştilor. Generalul rus Alekseev era conştient de acest mare inconvenient şi, potrivit înlocuitorului său la şefia Stavkăi, în acea toamnă, generalul Gurko, care menționa că a fost arătat guvernului român acest mare inconvenient. Mesajul transmis de Stavka la Bucureşti era că *„lungimea frontierei“* nu permite apărarea în fața invaziei inamice, *din cauza* puținătății forțelor militare la dispoziție, şi nici înaintarea pe întregul front deschis. Pentru acest lucru ar fi fost nevoie să fie transferate trupe ruseşti în Transilvania, iar trupele române din vestul Olteniei să fie retrase de la frontiera cu Serbia pe o linie de apărare la est de Bucureşti (aşadar, abandonarea Olteniei şi chiar a unei părți din Muntenia). Linia frontului deschis de România trebuia să fie mult scurtată (de la circa 1 200 la circa 500 km), pentru a fi capabilă de o acțiune militară eficientă de apărare sau trecere la ofensivă.[2] De altfel, în cursul operațiilor din toamna anului 1916, urmare a străpungerii germane la Jiu şi debarcării inamice la Zimnicea, precum şi dezastrului rus din Dobrogea, Alekseev a decis o nouă scurtare de front – pe Dunărea maritimă, Carpații Orientali şi linia Focşani-Galați (aproape 400 km, dintre care un coronament montan şi un fluviu proteguitor în fața pătrunderii inamice cu forțe foarte puține, pe 300 km). Mai trebuie adăugat şi un alt inconvenient strategic, care şi-a pus amprenta sa asupra evoluțiilor ulterioare a operațiilor. Rețeaua feroviară şi rutieră a Vechiului Regat nu avea capacitatea necesară pentru a permite deplasarea cu rapiditate de mari forțe militare, astfel încât forțele militare ruseşti, trimise în sprijin, au ajuns cu întârziere sau au trebuit să facă marşuri lungi şi obositoare pentru combatanți (lucru de altminteri valabil şi pentru

[1] O. Czernin *op.cit.*, p. 98: *Bratianu himself would never in any case have ranged himself on our side, but if we could have made up our minds then to instal a Majorescu or a Marghiloman Ministry in office, we could have had the Roumanian army with us. In connection with this were several concrete proposals. In order to carry out the plan we should have been compelled to make territorial concessions in Hungary to a Majorescu Ministry—Majorescu demanded it as a primary condition to his undertaking the conduct of affairs, and this proposal failed owing to Hungary's obstinate resistance.*

[2] B. Gourko, *op.cit.*, p. 193: *At the same time General Alexeieff showed the Roumanian Government that the length of their frontier did not permit of the possibility of their own troops defending it all from enemy invasionand also did not permit an advance on the whole front. For that purpose it was necessary to transfer the Russiantroops to Transylvania, which was then thinly occupied by the Austrians and to recall the Roumanian troops holding the extreme eastern part of the province of Wallachia close to the Serbian border, to the line of defence on a meridian a little to the East of Bukarest; both these measures were designed to shorten the Roumanian fighting line and to free a part of the Roumanian troops for theoffensive in the chosen direction.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

forțele române). De nenumărate ori în cursul luptelor, acest inconvenient a fost deseori invocat atât de aliatul rus, cât şi de combatanții români. În privința rețelei feroviare, la capacitatea sa redusă de transport se adăuga şi imperativul schimbării permanente la granița dintre România şi Rusia a trenurilor, datorită ecartamentelor deosebite, ceea ce producea întârzieri mari de deplasare şi într-un sens şi în altul.

Pentru tabăra Centralilor, deopotrivă, reataşarea României prezenta inconveniente strategice importante. Desigur, frontul propriu se prelungea masiv cu peste 300 de kilometri, dar Prutul, care devenea acum linie de înfruntare, era dificil de apărat – mai bine de 200 km, comparativ cu situația de neutralitate a României, când din Bucovina până la granița Serbiei nu avea a se teme de vreo surpriză. Este adevărat că noua configurație a frontului românesc oferea Centralilor oportunități de ofensivă atrăgătoare către sudul Rusiei, întorcând flancul stâng al frontului rus, dar era nevoie de forțe militare numeroase în acest scenariu, pe care nu le putea organiza decât în timp. Or, inamicul nu stătea la rândul său inactiv. Czernin – împărtăşind desigur opinia strategilor austrieci – considera că, în condițiile din vara anului 1915 – când Rusia s-a retras sute de kilometri pe frontul central, menținându-se la frontiera cu România, când teritoriile poloneze fuseseră cucerite de Centrali, iar Serbia învinsă – atragerea României în conflict ar fi dus chiar la o încheiere victorioasă a războiului. Dar Ungaria s-a opus cu încăpățânare cedării Transilvaniei către România. „Eu cred încă – a scris diplomatul austriac în memoriile sale – că acesta a fost unul dintre cele mai importante episoade ale războiului, care dacă ar fi fost gestionată corect ar fi influențat rezultatul final. Înaintarea militară la flancul armatei ruse ar fi fost, în opinia şefilor noştri militari, un avantaj deloc de neglijat, prin care inteligenta străpungere de la Görlitz ar fi avut acelaşi rezultat; dar, aşa cum s-a întâmplat, Görlitz a fost un test strategic fără niciun efect durabil".[1]

Ar fi greşit să se creadă că la Bucureşti conducerea politico-militară nu era conştientă de aceste realități. Prelungirea neutralității îşi găsea în aceste inconveniente puternice argumente în laboratorul decizional de la Bucureşti. Iar, atunci când Antanta devenea insistentă se recurgea la scenariul solicitării unui sprijin care depăşea cu mult posibilitățile imediate ale acesteia (200 000 de militari ruşi în Dobrogea, practic transportabili şi dislocabili în cel puțin două luni, sau aprovizionări cu armament din vest, care puteau lua un timp enorm de livrare, fiind şi la concurență cu nevoile în domeniu ale Rusiei). Sau, în celălalt caz, lipsa oricărei comiteri privind cedări teritoriale sau altminteri, în Transilvania impusese o reținere de înțeles Vienei şi Berlinului, de a fi prea insistenți pentru a cere Bucureştilor să se alăture Centralilor. Dar, atunci când a venit ultimativul „*acum sau niciodată*" din partea Antantei, primejdia de a pierde ocazia istorică oferită, de a atinge obiectivul reîntregirii, a prevalat, mai ales că acel „*niciodată*" făcea caduc şi tratatul secret cu Rusia din 1914. S-a mai adăugat şi lipsa de informații privind Aliații şi rezervele lor militare la dispoziție, astfel că îndoielile au fost depăşite şi s-a luat decizia. Întrebarea care rămâne este: de ce cu mai bine de o lună mai târziu decât ar fi fost optim – adică la vârful ofensivei Brusilov.

Episodul „convenției Rudeanu" din iulie 1916 arăta exemplar complexitatea războiului erei industriale, desfăşurat în coaliție de state, asimetrică prin calibrul membrilor componenți,

[1] *Ibidem*, p. 106, 107: *The downfall of Serbia and the conquest of the whole of Poland occurred during this period, and, I repeat, in those months we could have secured the active co-operation of Roumania. /…/ It was quite clear that the opposition to the ceding of Transylvania originated in Hungary. /../.I sent at that time a confidential messenger to Tisza enjoining him to explain the situation and begging him in my name to make the concession. Tisza treated the messenger with great reserve, and wrote me a letter stating once for all that the voluntary cession of Hungarian territory was out of the question; /…/ There was nothing to be done. And still I think that this was one of the most important phases of the war, which, had it been properly managed, might have influenced the final result. The military advance on the flank of the Russian army would have been, in the opinion of our military chiefs, an advantage not to be despised, and through it the clever break through at Görlitz would have had some results; but as it was, Görlitz was a strategical trial of strength without any lasting effect.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cu operații militare de anvergură continentală, implicând milioane de militari sprijiniți de alte sute de milioane de oameni aflați în spatele frontului. El învederează rolul, cu totul fără precedent, pe care au fost chemați să-l joace decidenții români, politici şi militari, în a realiza împlinirea proiectelor proprii şi atingerea intereselor naționale. Un rol pe care erau chemați să-l joace prima dată în istorie, strâmtorați atât de lipsa de experiență, aşadar de absența precedențelor istorice depărtate sau recente, cât şi de decalajul tehnologic, de la comunicațiile diplomatice sau securitatea acestora, la asimetria în dotare militară sau în calitatea şi experiența de comandament militar. Este însă necesar a menționa că nu doar România şi elita ei conducătoare s-au confruntat cu aceste carențe, majoritatea statelor mici evidențiind indici mai mult sau mai puțin similari de inferioritate față de statele mai mari industrializate şi care s-au răsfrânt în pierderile umane înregistrate, disproporționate comparativ, în insuccese pe câmpiile de luptă, dar şi în beneficii neaşteptate şi uneori nemeritate. A imagina că în primul război al erei industriale în care s-a aflat Europa şi lumea, în anii 1914-1918, lucrurile s-au desfăşurat după o logică prestabilită de secvențialitate şi planificare ar fi un exercițiu care nu doar ar desfide ceea ce Clausewitz a numit „fog of war”, dar ar lipsi de adevărata înțelegere Marele Război, ca tezaur de experiență umană.

De ce spunem că episodul convenției militare semnate de colonelul Vasile Rudeanu la Paris, în iulie 1916, în numele României este emblematic pentru ceea ce a fost intrarea țării în Primul Război Mondial, proces complex, contradictoriu, cu o sumă de necunoscute a căror analiză a supus la grea încercare puterea de înțelegere a diriguitorilor? Pentru că, în fiecare dintre amănuntele acestui episod, se dezvăluie complexitatea acestei prime ediții a războiului modern, mai ales purtat în coaliție. Iată „filele” principale ale episodului, în relatarea memorialistică atât a celui care i-a fost personaj principal, cât şi a altor actori implicați.

1. Colonelul Vasile Rudeanu a fost mandatat, la începutul războiului mondial, să acționeze în vest, în statele Antantei, având postul permanent la Paris, pentru a realiza două obiective: achiziții de armament şi muniții pentru pregătirea intrării în război a armatei române şi, secundul, acțiune în vederea admiterii revendicărilor naționale ale României.[1] Interesează în cele ce urmează modul în care s-a încheiat prima convenție militară a României cu Antanta (23 iulie 1916) şi ce prevedea aceasta şi de ce s-a ajuns la alt plan de campanie al României doar o lună mai târziu.

2. Principala chestiune care se punea în ceea ce priveşte acțiunea militară a României, odată intrată în război, era încotro îşi va îndrepta aceasta întreaga sa greutate ofensivă. În circumstanțele geopolitice ale anului 1916, armatei române îi erau deschise două direcții principale de ofensivă, către nord, prin trecătorile Carpaților către Transilvania şi eliberarea acesteia, ori către sud, dincolo de Dunăre, pentru a face joncțiunea cu armata aliată dislocată la Salonic, comandată de generalul francez Sarrail, a scoate Bulgaria din război, iar apoi având a se defini ținta strategică următoare (cucerirea Constantinopolului). Atât memoriile lui Vasile Rudeanu, cât şi alte relatări memorialistice sau documente istorice menționează că, la 23 iulie 2016, acesta a semnat un plan de campanie alcătuit de comandamentul aliat al Antantei, care prevedea lansarea ofensivei române către sud, dincolo de Dunăre, pentru a face joncțiunea cu armata de la Salonic, în strânsă cooperare cu armatele ruseşti. Astfel, Rudeanu menționează în memoriile sale că această convenție militară caută să dea satisfacție solicitărilor guvernului de la Bucureşti: „Să înceapă războiul cu pătrunderea imediată a armatei române în Transilvania şi totuşi să păstreze Antantei marile avantaje ce-i dă intrarea României în război: posibilitatea de a prinde armata bulgaro-germană între focurile a două ofensive concomitente şi convergente,

[1] General Vasile Rudeanu, *Memorii din timp de pace şi război*, ed. Dumitru Preda şi dr. Vasile Alexandrescu, Editura Militară, Bucureşti, 1989, p. 279.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cu obiectiv comun Sofia: ofensiva unei armate ruso-române spre sud, pornind de la Dunăre, şi ofensiva spre nord a armatei aliate de la Salonic".[1]

Aflat la Petrograd, M. Paléologue ştie că s-a încheiat chiar o convenție româno-franceză în acest sens, la 23 iulie 1916, iar comandantul armatei de la Salonic (generalul Sarrail) a primit ordine precise în acest sens: „Colonelul Rudeanu, ataşatul militar român în Franța, a negociat cu delegații Statelor Majore Aliate o convenție care fixează la 150 000 numărul de oameni care urmează să fie angajați de către Înaltul Comandament român într-un atac imediat asupra Bulgariei, concomitent cu o ofensivă lansată de Armata de la Salonic. Convenția, care reglementează, de asemenea, relațiile dintre cele două grupuri de armată, a fost semnată la Chantilly la 23 iulie. Generalul Sarrail, comandantul armatelor aliate din est, a primit deja ordinul de a planifica o operațiune vastă".[2] În memoriile sale, generalul Sarrail confirmă acest lucru, menționând că a primit ordinul de a lansa ofensiva concomitent cu românii, dar câteva zile înainte de declarația de război a Bucureştilor: „Un plan de acțiune mi-a fost cerut la 15 iulie cu această directivă generală: «Angajați forțele bulgare pentru ca ele să nu poată să acționeze împotriva României»"[3]. La 19 iulie, generalul Sarrail a înaintat concepția generală a acestui plan, care prevedea cooperarea tuturor forțelor aliate sub comanda sa, aprobarea fiind primită de la Chantilly (sediul Comandamentului Suprem Aliat), la 23 iulie. Potrivit ordinelor, Armata de la Salonic trebuia să atace dispozitivul bulgar la 1 august, iar România să lanseze ofensiva la sud la 8 august. Dacă la 29 iulie Sarrail a primit ordin de amânare a atacului cu patru zile, la 3 august a fost informat că „data începerii operațiunilor nu se poate preciza", ceea ce desigur era în legătură cu mersul negocierilor de la Bucureşti pentru încheierea tratatului politic de alianță România-Antanta. Paléologue notează că a primit informația „[...] dintr-o sursă secretă, că, departe de a fi pregătiți să lanseze ofensiva împotriva bulgarilor, guvernul român este angajat în negocieri clandestine cu cabinetul din Sofia. Raportul este parțial confirmat printr-o telegramă pe care [ambasadorul britanic la Petrograd] Buchanan a primit-o în această dimineață de la ministrul englez la Bucureşti, în care se spune că preşedintele român al Consiliului nu a acceptat ideea de a ataca Bulgaria sau chiar de a-i declara război."[4] Discutând cu colegii săi, britanic şi asistentul ministrului de externe rus, Neratov, acesta din urmă susține că Brătianu trebuie să fie convins să acționeze potrivit „convenției Rudeanu", adică să pornească ofensiva la sud. Cu această ocazie, Paléologue îşi expune propria concepție, care trebuie să fi guvernat, deopotrivă, şi decidenții de la Chantilly: „[...] publicul francez nu ar înțelege niciodată o ofensivă luată de Armata de la Salonic, fără o ofensivă comună pe Dunăre; el ar fi furios văzând soldați francezi ucişi în Macedonia pentru a face mai uşoară anexarea de către români a Transilvaniei. Şi apoi, din nou, fără a fi un expert în strategie, cred că este în interesul românilor înşişi să scoată din luptă pe bulgari, înainte de a lua ofensiva la nord de Carpați. În ceea ce priveşte convorbirile secrete despre care mi s-a spus că sunt în curs de desfăşurare, între Bucureşti şi Sofia, nu am nicio îndoială că vor eşua. Ar trebui să fiu supărat

[1] *Ibidem,* p. 266.

[2] Maurice Paléologue, *op.cit.*, 27 iulie 1916: *Colonel Rudeanu, the Rumanian military attaché in, France, has negotiated with the delegates of the Allied General Staffs a convention which fixes at 150,000 the number of men to be employed by the Rumanian High Command in an immediate attack on Bulgaria, such an attack being timed to coincide with an offensive by the Salonica army. The convention, which also governs therelations of the two army groups, was signed at Chantilly on July 23. General Sarrail, commanding the Allied armies of the East, has already received an order to plan a vast operation /.../".*

[3] Général Sarrail, *Mon commandement en Orient (1916-1918),* Flammarion, Paris, 1920, p. 136-137.

[4] Maurice Paleologue, *op. cit.*, 27 iulie 1916: *from a secret source, that, far from preparing to take the offensive against the Bulgarians, the Rumanian Government is engaged in clandestine conversations with the Sofia cabinet. The report is partially confirmed by a telegram Buchanan received this morning from the English Minister in Bucharest, in which it is said that the Rumanian President of the Council has never accepted the idea of attacking Bulgaria or even of declaring war on her.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

teribil dacă ele ar reuşi, deoarece acest lucru ar însemna că întreaga armată bulgară s-ar întoarce împotriva Armatei noastre din Est.”[1]

3. Colonelul Rudeanu menționează în memoriile sale că el a semnat convenția privind intrarea României în război, fără să aibă acordul guvernului de la Bucureşti, fiind pus în fața faptului împlinit de mareşalul Joffre, comandantul suprem francez, şi omologul britanic al acestuia. El ar fi încercat să refuze semnarea, invocând lipsa mandatului guvernului român, dar disponibilitatea omologului său rus, care a declarat că semnează *ad referendum*, l-a făcut să adopte aceeaşi poziție. Desigur, nu avem probe documentare, dar nu trebuie exclusă ipoteza, dată fiind compulsarea cu alte documente care evidențiază că există o unitate de vederi ruso-franceză în această problemă, că Rudeanu a semnat cu uşurință de neiertat, imitând gestul omologului rus (vezi pozițiile exprimate la Petersburg menționate anterior de oficiali ruşi şi francezi) şi angajând în fața înaltului for guvernul român într-o chestiune atât de gravă ca intrarea într-un război.

4. Politician experimentat, Ion I.C. Brătianu a ştiut să depăşească situația fără precedent în care colonelul Rudeanu implicase România. Într-o telegramă expediată câteva zile mai târziu lui Rudeanu, premierul român a arătat că poate să împlinească cererile aliate din convenția militară doar dacă ruşii angajează 200 000 de oameni pentru ofensivă către sud (ceea ce era o cvasi-imposibilitate practică pentru aliat în ceea ce priveşte transportul acestor forțe şi dislocarea lor într-un interval atât de scurt) şi că data de intrare a României în război va fi stabilită prin convenția politică (încă neîncheiată), cea militară urmând să se subordoneze firesc acesteia.

Temându-se că Brătianu va tergiversa din nou intrarea în război, Aliații au căutat să vină în întâmpinarea Bucureştilor. Aristide Briand, ministrul de Externe francez, telegrafiază lui Paléologue la Petrograd, la 1 august 1916: „În ceea ce priveşte o declarație românească de război. Eu împărtăşesc punctul de vedere al lui Sir Edward Grey şi generalului Joffre că, în ultimă instanță, noi nu ar trebui să insistăm pe o declarație imediată de război Bulgariei [a României]; este destul de probabil că germanii vor forța pe bulgari să atace de îndată pe români, iar diviziile ruse pot apoi să înceapă ostilitățile. Este la fel de probabil că dacă românii nu s-au pregătit pentru operațiuni la sud de Dunăre, ci şi-au concentrat cea mai mare parte a forțelor lor în Carpați, ei vor recepționa o replică dură de la bulgari [ceea ce s-a întâmplat la Turtucaia].”[2]La insistența aliaților occidentali, şeful Stavkăi, generalul Alekseev, a fost de acord ca românii să ia ofensiva în Transilvania. La 5 august 1916, Paléologue notează că Alekseev avizează opinia „ca efortul românesc să fie îndreptat exclusiv împotriva Austriei; el consimte ca operațiunile împotriva Bulgariei să fie amânate, însă consideră că astfel de operațiuni vor începe de la sine. El insistă asupra faptului că tergiversării lui Brătianu trebuie să i se pună capăt, o dată pentru totdeauna, prin fixarea precisă a datei la care armata română trebuie să acționeze”[3].

---

[1] *Ibidem*, 1 august 1916: *The French public [...] would never understand the offensive being taken by the Salonica army without a joint offensive on the Danube; they would be furious at the idea of French soldiers being killed in Macedonia to make it more easy for the Rumanians to annex Transylvania. And then again, without being an expert in strategy, I think that it is to the interest of the Rumanians themselves to put the Bulgarians out of action before they take the field north of the Carpathians. As for the secret conversations which I am told are in progress between Bucharest and Sofia, I have no doubt they will fail. I should be terribly upset if they succeeded, as that would mean that the whole of the Bulgarian army would turn against our Army of the East.*

[2] *Ibidem: As regards a Rumanian declaration of war. I share the view of Sir Edward Grey and General Joffre that in the last resort we should not insist on an immediate declaration of war on Bulgaria; it is quite probable that the Germans will force the Bulgarians into attacking the Rumanians at once, and the Russian divisions can then commence hostilities.It is equally probable that as the Rumanians have not prepared for operations south of the Danube, but have concentrated the bulk of their forces in the Carpathians, they will get a rude shock from the Bulgarians.*

[3] *Ibidem*, 5 august 1916: *General Alexeïev has come round to the opinion of General Joffre and Briand, and agrees that the Rumanian effort shall be directed exclusively against Austria; he consents to the operations against Bulgaria being deferred, but thinks that such operations are bound to begin by themselves. He insists that Bratiano's procrastination shall be put an end to, once and for all, by definitely fixing the date on which the Rumanian army must take the field.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

5. Deşi apologeți ai lui Brătianu au negat existența „Convenției Rudeanu" (I.G. Duca), memoriile colonelului Rudeanu atestă ferm: a existat. Ea a fost semnată de colonelul (pe atunci) Rudeanu la Chantilly, la 23 iulie 1916. Memoriile lui Rudeanu arată că, înainte de a participa la conferința interaliată de la Chantilly, unde a semnat convenția, se primise la ambasadă o telegramă de la Bucureşti (semnată Ion Brătianu), cu următorul conținut: „Briand îmi cere să autorizez pe colonelul Rudeanu să iscălească duminică convenția militară pe care el o cunoaşte [deci Brătianu ştia de acest act şi de conținutul lui]. Or, până astăzi, vineri, n-am primit nimic de la colonelul Rudeanu, care a fost autorizat de mine să examineze condițiunile unei cooperații cu Sarrail, nu să încheie o convenție militară, căci interesul nostru nu e să stabilim o convenție separată cu Franța, dar [cuvânt indescifrabil] condițiunile aferente într-o înțelegere militară semnată la Bucureşti, care va deveni un act încheiat cu Cvadrupla Antantă. Brătianu".[1]

6. În Nord sau în Sud? La începutul lunii august nu era încă limpede care va fi efortul principal al armatei române odată intrate în foc. Guvernul român nu era dispus să renunțe la ofensivă în Transilvania care se voia o sigilare prin sânge a dreptului său imprescriptibil la reunirea patrimoniului teritorial național prin cea mai importantă componentă a sa, leagănul statalității şi formării etnice. Aliații nu voiau să abandoneze ceea ce socoteau a fi principala consecință a intrării României în război: înaintarea spre sud a forțelor aliate, scoaterea Bulgariei din război prin joncțiunea armatelor coborâte din nord cu armata de la Salonic şi apoi, eventual, înaintarea către Constantinopol, cucerirea acestuia şi capitularea Turciei. Aceste evoluții ar fi galvanizat opinia publică din Rusia, ar fi îndepărtat pericolul revoluției care bătea la uşa marelui imperiu țarist şi ar fi pecetluit poate şi soarta războiului. Ar fi fost triumful concepției războiului (şi victoriei) la periferie, care devenise deja un concept vehiculat în cercurile militare şi politice aliate, în care României îi fusese rezervat rolul de test.

Întregul episod al „convenției Rudeanu" rămâne oricum neclar. Dar, admițând chiar că Rudeanu a acționat fără mandat, nu ar fi fost mai adecvată prezentarea unei asemenea ipoteze decât formula „legendei" lansate de memorialistul I.G. Duca, practic un istoric oficial al Partidului Liberal (Brătianu) pentru acea perioadă?

5. **O alianță şi un război într-un moment nepotrivit: situația politico-militară din Rusia în momentul intrării României în război.** La sfârşitul lunii august, când România a intrat în Marele Război, Rusia se afla – am spus-o repetat în acest demers – în mijlocul unei ample crize politico-militare, care fierbea sub covorul confecționat propagandistic al efortului destinat frontului de luptă. Militar, după înfrângerile din 1915, când armata rusă fusese nevoită să se retragă sute de kilometri, odată cu sfârşitul treptat al ofensivei Brusilov din vara anului 1916, coincident cu intrarea în foc a României, armata rusă experimenta o perioadă dramatică. Lipsei de victorii pe front i s-a asociat cu rapiditate în acest an 1916 criza imensă politico-socială a spatelui frontului, unde vârfurile conducătoare au fost cufundate în corupție şi nepotism, de la împărătească şi anturajul monarhic la conducerea superioară a oştirii, în care numirile de comandanți pe fronturi erau arbitrare şi expresia unei corupții politice endemice, de la lipsurile alimentare în oraşe la exploatarea imensă din ruralul privat de forță de muncă necesară, de la agitațiile cercurilor maximaliste – cum erau numite cele de orientare de stânga accentuată – la încercările unei burghezii dinamice să identifice un drum pentru a-şi impune ideile performante. Lipsa de dinamism a frontului pentru a grăbi prin victorii decisive sfârşitul unui extrem de stresant fenomen politico-social şi economic, precum şi consolidarea unei magme incandescente şi autodistrugătoare a țesutului normal al frontului intern s-au asociat într-o situație prerevoluționară, care, la începutul toamnei 1916, era îndeajuns de matură pentru a prevesti schimbarea fundamentală în câteva luni doar.

[1] General Vasile Rudeanu, *op.cit.*, p. 270.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ceea ce a preocupat în cel mai înalt grad corpul de comandă militară suprem rus din toamna 1916 a fost soluționarea crizei interne deosebit de grave, slăbiciunea periculoasă a frontului intern, cu deosebire în marile oraşe şi în Capitală. Atât de gravă a fost această situație internă încât atunci când, intrată în război, armata română a fost obligată temporar să se retragă, Stavka a pledat imediat pentru o scurtare a frontului şi retragerea în Moldova (extensie cu doar 400 km a liniei de front) în loc de a sprijini rezistența pe munți, pe frontiera dunăreană şi dobrogeană a României şi a exploata cea mai mică şansă de victorie. Evoluția situației militare în viitorul imediat – până în primăvara anului 1917 – a fost considerată în acest fel de către Stavka, care a decis ca linie de conduită imperativul unei stabilizări grabnice a frontului din România şi o soluționare rapidă a crizei politice interne. Aceasta din urmă va atinge apogeul în declanşarea revoluției din februarie 1917, prin abdicarea țarului (practic sechestrat de generalii pucişti la Pskov) şi evoluția rapidă şi impredictibilă a Rusiei către eşec, care s-a finalizat în armistițiul de la Focşani (decembrie 1917) şi pacea separată a Rusiei cu Puterile Centrale de la Brest Litovsk, în martie 1918. În virtutea logicii strategice decise la Stavka încă din octombrie 1916, la o lună şi mai bine după intrarea României în război toamna anului 1916, generalul Alekseev a ales să nu sprijine bătălia Bucureştilor angajată de armata română. Pentru el – iar acest lucru nu a fost ascuns defel la Bucureşti, cea mai urgentă misiune era salvarea Rusiei, cu alte cuvinte stabilizarea frontului intern pe care revoluția putea să-l zdruncine ireparabil, aşa cum s-a şi întâmplat. Înlocuitorul său la comanda Stavkăi, generalul Gurko, dă seama în memoriile sale tocmai de această logică, atunci când stăruie pe preconizata scurtare a liniei frontului şi abandonarea Munteniei şi Dobrogei, precum şi pe evacuarea în Rusia a autorităților române şi a încorporabililor români din teritoriul care urma să fie ocupat de inamic (din luna noiembrie 1916), dar şi pe o frenetică acțiune lansată pentru a pregăti, ca efective şi armament, armata rusă pentru ofensivele anului următor. Gurko scrie în acest sens următoarele în memoriile sale publicate la doar doi ani după evenimente: „După cum se ştie, înaintarea inițială a trupelor române a fost încununată cu succes, pentru că în Transilvania nu erau aproape deloc trupe austriece. Aceasta din cauză că Puterile Centrale au continuat să spere că România va rămâne neutră. În mai puțin de două săptămâni, austro-germanii, adunând forțe, au oprit înaintarea avansul românească, şi curând au început ei înşişi o ofensivă generală. În acest timp, exista opinia generală că România contează pe neutralitatea Bulgariei. Cu intrarea [în război a] bulgarilor însă, nu numai că frontul armatei române a devenit mai lungşi pericolul din Dobrogea mai mare, dar exista posibilitatea ca trupele bulgare să treacă Dunărea. Atunci, în mod natural, ei [românii] au revenit la ideea generalului Alekseev de a fi ocupată partea de vest a frontierei româneşti cu trupe ruseşti. Dar, acest lucru impunea o prelungire a frontului nostru”[1]. Relatând cu acuratețe că ofensiva Brusilov a încetinit, iar Armata 9 rusă nu a fost în măsură să străbată obcinile bucovinene, generalul Gurko aduce şi o altă mărturie prețioasă. Anume că la Stavka liderii militari erau ocupați excesiv de chestiuni politice, perioada predării funcției de către Alekseev (sosirea lui Gurko la Moghilev fiind menționată la 23 noiembrie 1916) coincizând cu o criză politică din cauza amestecului țarinei în chestiuni de numiri în funcții de ministru ale unor favoriți ai acesteia. Acest amănunt dă seama de gravitatea crizei politice în care se găsea Rusia, ceea ce este confirmat şi de informațiile furnizate de un alt general

[1] Basil Gourko, *op. cit.*, p. 194: *As is known, the first advance of the Roumanian troops was successful, as in the Transvlyania there were almost no Austrian troops. This was probably because the Central Powers continued to hope that Roumania would remain neutral. Scarcely two weeks had passed before the Austro-Germans, gathering their forces, stopped the Roumanian advance, and soon afterwards themselves began a general offensive. About this time it was the general opinion that Roumania was counting upon the neutrality of Bulgaria. With the entry of the Bulgars, not only did the lines of the Roumanian Army become longer and the danger to the Dobroudja greater, but there was a possibility of the Bulgarian troops crossing the Danube. Then naturally they had to revert to the idea of General Alexeieff and to occupy a part of the Roumanian frontier,turned to the west, with Russian troops. But this necessitated the lengthening of our front.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rus, A. Denikin, care notează că: „Reprezentanți ai unor cercuri sociale şi ai Dumei de Stat au făcut o vizită lui Alekseev, care se afla la tratament la Sevastopol. Aceştia au spus generalului, destul de sincer, că o revoluție este în pregătire. Ei bănuiau care vor fi consecințele acesteia în țară, dar nu puteau spune cum ar fi reacționat frontul şi îl consultau pe general. Alekseev a insistat cu fermitate că schimbările violente în timpul războiului erau inadmisibile, că acestea ar constitui o amenințare mortală pentru front, care, potrivit opiniei sale pesimiste, «nu era deloc echilibrat», şi a pledat împotriva oricărui act ireparabil de dragul păstrării armatei. Delegații au plecat, promițând să ia măsurile necesare pentru a evita revoluția avută în vedere. Nu ştiu pe ce informații şi-a bazat generalul Alekseev declarația sa ulterioară, anume că aceleaşi delegații i-au vizitat apoi pe generalii Brusilov şi Ruzski [generali cu comenzi superioare pe front – n.n.], iar după ce aceşti generali au exprimat o viziune opusă, ele şi-au modificat decizia inițială; dar pregătirile pentru revoluție au continuat”.[1]

Deopotrivă, acest episod relatat de Gurko mai vădeşte un alt fapt, care nu se întâmpla doar în Rusia (în Germania, în aceeaşi perioadă, „partidul feldmareşalilor” devenea tot mai proeminent politic şi căuta să impună frontului intern o subordonare largă propriilor solicitări). Anume, comandamentul suprem militar, corespunzător exigențelor războiului industrial, a încercat să modeleze potrivit vrerilor sale viața politică internă, fiind favorabil, impunând chiar lideri politici care să răspundă cu promptitudine şi fără murmur exigențelor operaționale gândite la Stavka. Lăsat să se dezvolte, acest fenomen consemna paşi însemnați către o dictatură militară, dar care nu putea să nu stârnească împotriviri, mai ales că segmente largi ale populației erau profund nemulțumite şi începeau să răspundă favorabil orientărilor politice populiste şi extremiste. Însemnările memorialistice consemnează cum lideri politici, deopotrivă democrați sau maximalişti, nu ezitau să caute la Stavka un sprijin (cei de orientare moderată) sau la milioanele de soldați, practic țărani, în majoritate, dar şi muncitori din marile centre urbane (orientările radicale socialiste, îndeosebi). Stavka devenea, treptat, un fel de arbitru al vieții politice interne, fără să aibă însă nu atât îndatorirea de a-şi exprima opinia politică, cât competența de a o formula. Situația în care s-a găsit încă din toamna anului 1916 nu era deloc confortabilă pentru Stavka, iar diverşi lideri militari au realizat că sunt ținta unui interes politic sporit, chiar că se aşteaptă de la ei să se pronunțe pentru cea mai bună soluție politică de continuare victorioasă a războiului. Spre deosebire însă de Germania, unde autoritatea covârşitoare asupra corpului de comandă al armatei au exercitat-o, începând tot din toamna anului 1916, mareşalul Hindenburg şi generalul Ludendorff, care deveniseră un coşmar pentru Kaiser şi partidele politice stânjenite astfel în competențele lor, în Rusia nu au existat figuri de comandanți militari cu autoritate comparabilă în armată. Şeful Stavkăi, generalul Alekseev, se îmbolnăvise şi era mai mult în concediu în aceste luni cruciale de ajun de revoluție, înlocuitorul său, Gurko, nu realiza defel ineditul acestei noi situații, astfel încât s-a deschis calea ambițiilor şi, deopotrivă, veleitarismelor unor generali obscuri. Nu este întâmplător că majoritatea memorialiştilor dedică capitole speciale situației din armată, menționând, mai mult sau mai puțin

[1] General A.I. Denikin, *The Russian Turmoil. Memoirs: Military, Social, and Political*, London: Hutchinson & Co.Paternoster Row, 1922, p. 38: *Representatives of certain Duma and social circles visited Alexeiev,who was ill at Sevastopol* [de la 1 noiembrie Alexeiev se afla in repaus medical, dar continua să țină legătura cu Marele Cartier General].*They told the General quite frankly that a revolution was brewing. They knew what the effect would be in the country, but they could not tell how the front would be impressed, and wanted advice.Alexeiev strongly insisted that violent changes during the war were inadmissible, that they would constitute a deadly menace to the front, which, according to his pessimistic view,'was already by no means steady', and pleaded against any irretrievable steps for the sake of preserving the Army. The delegates departed, promising to take the necessary measures in order to avert the contemplated revolution. I do not know upon what information General Alexeiev based his subsequent statement to the effect that the same delegates afterwards visited Generals Brussilov and Ruzsky, and after these generals had expressed an opposite view to his, altered their previous decision; but the preparations for the revolution continued*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

explicit, fenomenul caudillo-izării[1] armatei ruse, care prin revoluție se va manifesta amplu. Un Kornilov sau Denikin, un Kolceak ori un Vranghel s-au ridicat tocmai datorită maturizării acestui fenomen pe fondul revoluției din martie 1917. De pildă, Kerenski, cel care va deveni un lider important al perioadei antebolşevice a revoluției din Rusia, menționa într-o relatare a ciocnirii sale acute din august 1917 cu generalul Kornilov, şeful Stavkăi în acel moment, că: „întregul pericol al acțiunilor unor «reformişti» prea grăbiți nu însemna nimic în comparație cu consecințele intrigilor secrete care se țeseau în acelaşi timp la Comandament [Stavka] şi în alte părți, cu obiectivul de a organiza o lovitură de stat în forță, care deja în timpul Conferinței de la Moscova [unde Kerenski s-a întâlnit cu Kornilov, în august 1917]au încercat să obişnuiască Rusia şi pe Kornilov însuşi cu ideea unei dictaturi militare a celui din urmă”.[2] Menționând în continuare că această temă de influențare a publicului cu privire la lovitura de stat a fost recepționată de guvern încă de la începutul lunii iulie 1917, Kerenski constata că: „În paralel cu propaganda deschisă a ideii unei dictaturi militare, o acțiune secretă era în desfăşurare. În primă fază au fost organizate cercuri conspirative autonome în care elementele militare au luat parte activă, printre ei o parte a membrilor Comitetului Central al vechii Ligi a Ofițerilor Ruşi; aceste cercuri s-au unit apoi şi a fost optimizată tehnica conspirației. Unele persoane dubioase, precum Aladin şi Zavoiko, au fost acceptate în cadrul lor; ei au format legătura dintre conspiratorii militari, politicienii civili şi cercurile financiare care sprijineau acțiunea. În acest fel, o veritabilă organizație a fost creată, care, mai târziu, a luat o asemenea formă încât generalul Alekseev a putut să amenințe cu dezvăluiri la procesul generalului Kornilov, dacă participanții civili, care au rămas necunoscuți, vor bloca sprijinul financiar pentru familiile conspiratorilor arestați”. [3]

Pentru a se ajunge la această stare de spirit favorabilă dictaturii militare în Rusia verii anului 1917, trebuie să ne întoarcem la maturizarea acesteia, determinată de modul în care au evoluat operațiile militare pe teritoriul României, odată cu decizia Bucureştilor de intrare în război. Generalul britanic Knox, citat anterior, notează opinia altui general rus referitoare la intrarea României în război, anume N.N. Duhonin, din comanda Armatei 9 ruse, dislocate în Bucovina şi care avea, după intrarea României în război, şi o divizie românească în subordine. Duhonin (el îl va înlocui, după revoluția din martie 1917 şi căderea țarismului, pentru scurt timp, în septembrie – noiembrie 1917, pe Alekseev la conducerea Stavkăi, numit de Kerenski, deci acolo unde acesta din urmă bănuia a se fi născut sus-zisa stare de spirit favorabilă unei dictaturi militare), la 25 octombrie 1916, îi declara la Berdicev: „noi am fost fără îndoială mult slăbiți de intervenția României, pe care a caracterizat-o ca «un simplu pariu»”. Apreciind spiritul combativ al soldaților români, generalul rus evaluează că aceştia nu sunt obişnuiți cu bombardamentele de artilerie, dar că cei aflați sub comanda sa „rezistă tot mai bine”. Ceea ce este însă de notat din această conversație este opinia comandantului rus că, în acel moment, datorită retragerii de pe frontul din Dobrogea, în principal format din trupe ruseşti, „trecătorile Carpaților nu pot

[1] Caudillo, nume dat unor dictatori militari latino-americani.

[2] Kerensky, p. XVI: *But all the danger from the activities of too hasty „reformers” was nothing in comparison with the terrible consequences of the secret intrigue which was carried on at the same time at Headquarters and in other places with the object of making a forcible coup d'etat, and which already by the time of the Moscow Conference had attempted to accustom Russia and Kornilov himself to the idea of the military dictatorship of the latter.*

[3] *Ibidem*, p. XVII: *Parallel with the open propaganda of the idea of a military dictatorship, secret work was going on. At the first stage separate conspirative circles were organized in which some military elements took an active part, among them a part of the members of the Main Committee of the old Russian Officers' League, Later, these circles united, and the technique of the conspiracy improved. Some dubious persons, such as Aladin and Zavoiko, were accepted in their midst; they formed the link between the military conspirators, the civil politicians, and the financial circles that were supporting them. In this way a real organization was created, which later took such a definite shape that General Alexeiev could menace it with revelations at the trial of General Kornilov, should the civil participants, who remained unknown, withhold financial help from the families of the arrested conspirators*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

fi apărate", iar armata sa, care trebuia să aibă flancul stâng la Vatra Dornei, avea acum flancul drept pe această localitate, iar cel stâng pe Bacău.[1] Cu alte cuvinte, retragerea ruso-română din Dobrogea a obligat extinderea peste măsură a frontului Armatei a 9-a ruse, care avea misiunea, potrivit planului inițial de operații de la sfârşitul lui august 1916, să străbată obcinile bucovinene şi să debuşeze în Maramureş, încercuind, împreună cu armata română, înaintând dinspre sud, forțele inamice din Transilvania şi să deschidă drumul către Budapesta. Dezastrul strategic produs de retragerea din Dobrogea – indiferent care a fost rațiunea acestuia: inabilitatea de comandant a lui Zaioncikovski, lipsa de prevedere a lui Alekseev în trimiterea de forțe îndestulătoare pe acest front, îndrăzneala inamicului, decizia comandamentului român de a păstra o masă de manevră ca rezervă în estul Munteniei, imobilizând forțe capabile de acțiune în Dobrogea – se profilează ca unul din marile evenimente militare care au tranşat în favoarea Centralilor campania anului 1916 a armatei române. Duhonin a declarat, tot în acea convorbire cu Knox, că are îndoieli că se va rezista până în primăvară, dar dacă acest lucru se va întâmpla, armata română va trebui reconstruită.[2] La 15 noiembrie, într-o conversație cu Alfred Knox, la Berdicev, localitate unde se afla comandamentul Frontului de Sud-Vest rusesc, pe marginea situației militare, generalul rus Brusilov a făcut evaluarea sa asupra frontului românesc deschis la sfârşitul lunii august 1916. El a subliniat că intervenția României „ne-a slăbit prin prelungirea frontului nostru", ceea ce, în comparație cu o situație similară la inamic, nu înseamnă acelaşi lucru asupra capacității operaționale datorită superiorității germanilor în artilerie şi mitraliere (aşadar mai puțini oameni pe kilometru de front) şi calității superioare a sistemului de transport pe calea ferată pentru deplasarea cu rapiditate a trupelor. România, a continuat Brusilov, este „un aliat dificil". Generalul Knox a arătat că luptătorii români „luptă cu vitejie. El [Brusilov] a fost de acord, dar a spus că singura idee a ofițerilor este să meargă în permisie la Bucureşti. Unii dintre ei merg acolo în fiecare noapte şi cum poate o armată să lupte în aceste condiții?"[3] Referindu-se la modul în care ar putea fi rezolvată criza care se amplifica pe frontul român, generalul britanic a sugerat interlocutorului organizarea unui front român separat, aflat în subordinea Stavkăi, comandat de regele României, cu generalul francez H. Berthelot ca şef de stat-major. Brusilov a arătat că ideea nu i se pare rezonabilă, întrucât, astfel, ar fi o subordonare dificilă a diferitelor forțe la variate eşaloane, aşadar împiedicând o

[1] *Ibidem*, p.486: *Monday, October 25th, 1916. Berdichev. Dukhonin gave me half an hour at 10.30. He ispessimistic for a Russian. Says we are undoubtedly much weakened by the intervention of Rumania, which he characterised as having been a «pure gamble». The nerves of the Rumanian soldier have not stood heavy shell. However, the Rumanian Division, which is in the 9th Army, is fighting steadily.The 9th Army will now have its right flank at Dorna Watra instead of its left. It will defend the line of the Sereth, its left at Bacau. The Carpathian Passes cannot be defended owing to the retirement in the Dobrudja. Dukhonin indicated that many mistakes had been made by Zaionchkovski,who could command a corps, but not an army.*

[2] *Ibidem*, p.487: *Dukhonin said that we would now be in Lemberg if Rumania had not come in. As things are, it seems likely that all Wallachia with its grain and oil will be lost to the enemy.The winter will be the time of special danger in Rumania. If we survive till the spring, we will have had time to train and to equip the Rumanian army.*

[3] *Ibidem*, p. 503-504: *Brusilov spoke about Rumania. He points out that intervention has weakened us by lengthening our front.The lengthening of the German front is of less consequence to her, as with her abundant artillery and machine-gunsshe can defend a passive sector with far fewer men, while her railway system enables her to concentrate rapidlyn a superior striking force at whichever point she desires.Brusilov thinks that the Rumanian railways are, «if possible,» even worse managed than the Russian. Russiahas handed over to the Rumanians over 600 wagons and all the engines captured from the Austrians, but the Rumanians do not know how to use them. Since the Russian concentration commenced, the Rumanians shouldhave provided 130 trains at Czernowitz to carry forward the Russian troops detrained there. They had providedonly thirty and the Russian troops had to continue the journey on foot. Rumania is a difficult ally (tyajeli soyuznik). The 9th Army had offered to buy supplies for the troops now concentrating, but Rumanian officials had hastened to say that there was no need to worry, for their officers would provide everything required in four large magazines.They had provided nothing, and the Russian concentration had to be stopped to allow supply trains to getthrough, for otherwise the men on the spot would have starved. I suggested that the men fought bravely. He agreed, but said that the one idea of the officers was to go on leave to Bucharest. Some of them went there every night, and how could an army fight on such lines?*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

coerență operațională.[1] Este uşor de înțeles aroganța comandantului rus, care nu înțelegea să se subordoneze şefului statului român, regele Ferdinand. De altminteri, în această chestiune a comandamentului național şi a creării unui front distinct românesc în ansamblul celui de est, Bucureştii au intervenit şi pe alte căi, obținând în cele din urmă atingerea scopului urmărit, în pofida împotrivirii acerbe a comandamentului superior rus.

Este locul aici să menționăm că, în condițiile retragerii amorsate în Dobrogea, precum şi ale trecerii Dunării de către forțele Centralilor, la Zimnicea (10/23 noiembrie), comandamentul rusesc a început să fie extrem de preocupat de extensia frontului cu mai bine de 400 de kilometri – din cauza retragerii din Ardeal a armatei române şi abandonării Munteniei şi Dobrogei şi a faptului că nu avea rezerve la dispoziție – şi socotea că Rusia este ea însăşi amenințată militar dinspre Sud de o invazie a Centralilor. Pe termen scurt, în această privință a decis să transfere în Rusia instituțiile statului român şi tezaurul țării, astfel încât să nu mai fie stânjenit în măsurile militare de existența unui for politic şi militar recunoscut de către aliați, anume guvernul român şi familia regală, iar pe termen mediu şi lung, evacuarea totală a României de către autoritățile proprii şi scurtarea frontului de rezistență la invazie pe Nistru sau mai departe, în adâncimea teritoriului imperial. În perspectiva istorică a ceea ce s-a întâmplat ulterior, procedura Stavkăi de a decide discreționar, peste capul autorităților politice, evacuarea teritoriului unui stat aliat de autoritățile publice ale acestuia, începând cu regele, echivalează cu o ocupație militară decisă de comandamentul militar, aşadar se înscrie în pomenitul fenomen al distanțării remarcabile – încă din octombrie-noiembrie 1916 – a factorului militar de cel politic şi autonomizării lui. Că a existat o astfel de ciocnire între etajele politic şi militar pentru întâietate în Rusia o vădeşte şi faptul că, la solicitarea regelui român către țar, de a păstra o legătură directă, nefiltrată de militari, şi organizarea unui front distinct românesc, condus de Ferdinand, țarul Nicolae II – obligat curând să demisioneze – şi-a declarat acordul până la sfârşitul anului 1916. A fost o victorie de scurtă durată a factorului politic asupra celui militar, acesta din urmă, prin generalii Alekseev şi cei din anturajul acestuia, procedând la înlăturarea monarhiei şi lansarea Rusiei către prăpastie.

Dar, deopotrivă, pentru a păstra la dimensiunile reale adevărul istoric, Stavka a luat măsuri de pregătire a campaniei anului următor, pentru ca orice schimbare a conducerii politice interne, prin indiferent ce acțiune, reclama o întărire masivă a propriilor forțe armate în vederea continuării războiului început (inclusiv a stăpânirii evoluțiilor impredictibile de pe frontul intern). Generalul Gurko, înlocuitorul lui Alekseev, arată care au fost aceste măsuri luate, până la momentul în care a avut loc asasinarea lui Rasputin, enigmaticul călugăr cu o influență foarte puternică asupra familiei monarhului rus (sfârşitul lunii decembrie 1916). Potrivit mărturiei, foarte apropiate de evenimente, a generalului Gurko, la sfârşitul anului 1916, până atunci Rusia înregistrase în anii de luptă anteriori colosala cifră de 4,5 milioane de pierderi umane (ceea ce este una din explicațiile crizei politico-militare în care se afla atunci Rusia, precum şi a uriaşei nemulțumiri din ansamblul societății). Armata rusă, potrivit calculelor generalului Gurko, avea asemenea dimensiuni numerice încât, în anumite perioade, se aflau în permisie sau concediu de pe front circa 500 000 militari. Pentru ofensivele anului 1917 „noi eram pregătiți pentru ofensivă utilizând cea mai mare cantitate de mijloace posibilă şi implicând în operații cel mai mare număr posibil de corpuri de armată. Aceste operații ofensive urmau să se desfăşoare pe toate cele patru fronturi [ale aliniamentului strategic rus] frontul loviturii principale

[1] *Ibidem*, p. 505: *I asked if it were not possible to arrange a fourth or Rumanian Front under G.H.Q. It might be commanded by the King of Rumania, with the French General Berthelot or some Russian General as Chief of Staff. Brusilov said that the King wanted to have the 9th and Danube Armies placed under his command, but would not hear of going himself under G.H.Q. It is evident that the present system, with the 9th Army reporting to Brusilov, the Northern, 2nd Rumanian and 1st Rumanian Armies reporting to the King, and the Army of the Danube direct to Russian G.H.Q. is rotten.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

urmând a fi decis mai târziu […]. Nu mai puțin de trei pătrimi ale întregii artilerii grele deja existente în iarna anului 1916-1917 urmau să fie trimise pe frontul în care să fie aplicată lovitura ofensivă principală. Curând, din această cantitate de artilerie a fost creat Corpul 48 armată […]."[1] După scurt timp avea să aibă loc, la Petrograd, obişnuita Conferință Interaliată a Antantei privind planul strategic pentru 1917. În pregătirea acesteia, generalul Gurko a raportat, la 30 decembrie, țarului care este stadiul pregătirii armatei ruse pentru 1917. A doua zi însă, „31 decembrie [1916] a venit confirmarea finală a ştirilor despre asasinarea lui Rasputin. Acest asasinat, în fapt, a dat un impuls amplificării tulburărilor interne"[2].

Revoluția din Rusia bătea la uşă, iar România va fi atrasă în iureşul ei, având a parcurge una dintre cele mai tumultuoase, dar şi eroice perioade ale istoriei sale moderne.

Mihail E. Ionescu

[1] General Gourko, *op.cit.*, p. 271 si urm. , *„We were to prepare for an advance, using the largest possible quantity of materials and putting into the operations the largest possible number of army corps. Such operations were to be conducted on all four fronts; the final choice of the front for our main blow would be given somewhat later, so as to preclude the news, either by spying or patrols, as much as possible from being known or guessed at by our enemies. Not less than three-quarters of all the heavy artillery already formed or going to be formed during the winter of 1916-17 was to be sent to the front where the main blow was to be delivered. Soon the 48th Army Corps was formed of this artillery*"

[2] *Ibidem*, p.273, *„On the next day, December 3ist, the final confirmation of the news of Rasputin's murder was received. This murder, in fact, gave an impetus to the larger internal disturbances*".

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară a iniţiat, în anul 2014, proiectul *Românii în „Marele Război". Documente, impresii, mărturii*, care se înscrie în programele naţionale ce au scopul de a comemora împlinirea unui secol de la declanşarea primei conflagraţii mondiale şi a aniversa centenarul Marii Uniri din 1918. În anii 2014 şi 2015 au apărut două tomuri aferente anilor 1914 şi 1915, ele fiind primite cu interes de specialişti şi cititorii pasionaţi de istorie.

Acest nou volum este consacrat anului 1916, an în care, la jumătatea lunii august, România a părăsit neutralitatea şi a intrat în război alături de Antanta. A fost un eveniment crucial pentru destinele naţiunii române, iar documentele din primele două capitole prezintă atât cursul deosebit de dificil al negocierilor purtate de guvernul român cu viitorii aliaţi, cât şi raporturile complicate cu Puterile Centrale.

Evident, rolul hotărâtor l-a avut prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, a cărui conduită a fost supusă unor critici vehemente atât pe plan intern, cât şi extern. Dincolo de ele, Brătianu a urmărit cu tenacitate scopul de a asigura toate condiţiile pentru ca intrarea României în război să aibă rezultate pozitive, iar viitorul ei postbelic să fie asigurat, prin materializarea aspiraţiilor de unire cu românii aflaţi sub dominaţia Puterilor Centrale.

În următoarele capitole sunt prezentate situaţia românilor aflaţi sub dominaţia celor două imperii vecine şi beligerante în acelaşi timp, pregătirile armatei şi ale ţării pentru intrarea în acţiune, confruntările din toamna anului 1916 şi colaborarea politică şi militară cu aliaţii în aceeaşi perioadă de timp.

În negocierile cu Antanta, în pregătirea armatei şi în desfăşurările politico-militare din lunile august-decembrie 1916, s-au făcut nu puţine erori, dar fără îndoială, rezultatul confruntărilor armate, soldate cu o gravă înfrângere militară, nu este exclusiv generat de greşelile liderilor politici şi ale Înaltului Comandament Român. Alături de acestea, o suită de evenimente asupra cărora România nu avea control au dus la o înfrângere grea pentru armata română, consecinţa fiind ocuparea unei părţi importante din teritoriul naţional (Oltenia, Muntenia, Dobrogea) de către Puterile Centrale.

În acest volum este prezentat contextul extern, politic şi militar care a generat hotărârea României din august 1916, o importanţă aparte având bătălia de la Verdun, declanşată la 21 februarie 1916, şi ofensiva armatei ruse conduse de generalul Aleksei Brusilov de la începutul lunii iunie a aceluiaşi an.

Pe acest fond, presiunile ultimative ale Antantei s-au amplificat, astfel că autorităţile române au apreciat că se impunea intrarea în război, lucru materializat prin semnarea, la 4/17 august 1916, a tratatului politic şi a convenţiei militare dintre România şi Cvadrupla Înţelegere.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În elaborarea volumului am păstrat acelaşi mod de abordare a problemelor ca la cele precedente. Am înserat documente diplomatice emise de cancelariile beligeranților cu interese vădite în spațiul românesc, precum şi de legațiile acestora la Bucureşti.

Totodată, în volum au fost cuprinse telegrame, note de convorbiri, analize, informări, opinii etc. schimbate între Ministerul Afacerilor Străine de la Bucureşti (Iaşi) cu misiunile diplomatice române din străinătate şi cu cele străine acreditate în România, precum şi documente militare emise de Marele Cartier General Român şi structurile subordonate, care dau imaginea confruntărilor armate din Carpați, de la Dunăre sau din Câmpia Română.

Documentele au fost reproduse în limba în care au fost redactate. Pe lângă cele elaborate în limba română, care reprezintă majoritatea, cititorii vor găsi şi altele, în limbile franceză şi italiană. Pe acestea nu le-am tradus, întrucât, pe de o parte, o atare practică este utilizată în editarea de documente, iar pe de altă parte, cele două limbi sunt de circulație internațională şi sunt destul de cunoscute. În plus, mijloacele moderne permit o translație relativ fidelă şi lesnicioasă pentru cei interesați.

Am precizat de fiecare dată sursa – cele trei mari arhive româneşti: Arhivele Naționale, Arhivele Ministerului Afacerilor Externe şi Arhivele Militare Române.

Ca şi în volumele anterioare, multe documente reprezintă extrase mai largi sau mai restrânse din mărturiile memorialistice ale acelor contemporani care au fost în miezul evenimentelor şi care au cunoscut din interior cursul acestora şi deciziile importante ale autorităților din acel timp. Se ştie că memoriile, amintirile, jurnalele, însemnările contemporanilor sunt impregnate de subiectivitate, dar, în pofida acestui fapt, ele rămân surse esențiale pentru cunoaşterea şi înțelegerea resorturilor intime ale deciziilor politico-militare, ale raporturilor dintre decidenți, ale stărilor de spirit din epocă. Au fost incluse, ca şi în precedentele volume, mărturii ale unor oameni politici şi diplomați români (I.G. Duca, Constantin Argetoianu, Alexandru Marghiloman, N. Iorga, Dimitrie Ghica, Nicolae Filipescu, Take Ionescu ş.a.), dar şi străini (Serghei Sazonov, A.A. Mosolov, Aristide Briand, Maurice Paléologue, Maurice Sarrail ş.a.).

Având în vedere că România a intrat în război la mijlocul lunii august 1916, au fost înserate şi mărturii ale militarilor de rang înalt, dintre care îi reținem pe: Alexandru Averescu, Vasile Rudeanu, Radu R. Rosetti, Alexandru Iarca, Toma Dumitrescu, Gheorghe Dabija, Ioan Culcer ş.a. Memoriile şi jurnalele lor se referă la starea de pregătire a armatei în momentul intrării în acțiune, planurile de operații ale României şi ale beligeranților, evoluția operațiilor pe diverse teatre de acțiuni militare, conduita diverselor comandamente şi ale unor comandanți pe câmpul de luptă.

Informații prețioase conțin şi memoriile unor generali şi ofițeri străini, care au luptat alături de armata română sau au cunoscut nemijlocit realitățile frontului românesc, dintre care îi menționăm pe Henri Mathias Berthelot, Erich von Falkenhayn, Erich Ludendorff, Paul von Hindenburg, Aleksei Brusilov, Victor Pétin ş.a.

Tot în seria mărturiilor memorialistice se înscriu şi cele aparținând unor intelectuali români care surprind diverse aspecte ale pregătirii şi participării românilor la Marele Război. Din rândul acestora, le menționăm pe cele semnate de G.T. Kirileanu, Sextil Puşcariu, Constantin Bacalbaşa, Octavian Tăslăuanu ş.a.

Militarii, autori ai memoriilor şi amintirilor, au avut diferite grade de-a lungul carierei. Am menționat, de regulă, ultimul grad pe care l-au avut. De exemplu, Radu R. Rosetti, cu gradul de maior, a fost şeful Biroului operații din Marele Stat Major (1914-1916) şi ulterior, Marele Cartier General (august-decembrie 1916). El a fost avansat general în 1924 şi am păstrat acest grad. Un alt exemplu este Vasile Rudeanu, care a fost colonel, ulterior fiind avansat general.

Fireşte, nu putea lipsi presa, de altfel diversă şi foarte vie în anii neutralității. Ne-am oprit cu precădere, în acest volum, asupra publicațiilor „Universul” şi „Adevărul”, considerate cele

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mai importante cotidiene ale acelei perioade. Am inclus articole, analize, ştiri, interviuri etc. care conturează atmosfera tensionată din societatea românească în lunile de vară şi profund marcată de confruntările militare nefavorabile din toamnă.

Am respectat practica din primele două volume şi am inserat o serie de note de subsol, cu scopul de a oferi cititorului informaţii suplimentare pentru înţelegerea mai bună a evenimentelor din anul 1916. Întrucât unele extrase, în special din memorialistică cuprind notele autorilor le-am menţionat sub sigla *n.a*. Există cazuri când fie traducătorul, fie editorul au făcut unele adnotări sau precizări: le-am nominalizat sub sigla *n.tr şi n.ed*. Celelalte care au aceste menţiuni ne aparţin.

Cele mai multe documente au fost reproduse integral, fără adăugiri şi omisiuni. Am corectat tacit greşelile ortografice şi gramaticale; toate intervenţiile noastre în text au fost marcate cu paranteze drepte.

Pasajele subliniate în documentele şi textele originale vor apărea în ediţia de faţă cu litere cursive. Cele care ne aparţin au fost menţionate cu sigla *n.n*.

Lucrarea conţine o listă de abrevieri, bibliografie, o cronologie a principalelor evenimente din anul 1916 şi indice de persoane, instrument care facilitează consultarea documentelor.

Sperăm ca volumul de faţă, cât şi proiectul editorial în ansamblul său, care va continua şi va acoperi toţi anii Primului Război Mondial, să genereze, în continuare interesul specialiştilor şi al cititorilor pasionaţi de istoria românească.

Petre Otu
Responsabil de volum

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ABREVIERI

Arh. M.A.E. – Arhivele Ministerului Afacerilor Externe
a.m. – antemeridian
A.M.R. – Arhivele Militare Române
art. – articol
Art. (art.) căl. – artilerie călăreață
Art. (art.) m-te – artilerie munte
A.U. – Austro-Ungaria
Bat. - batalion
Bat. (bat.) – baterie
Brg. – brigadă
Cav. – cavalerie
Cart. – cartier
Căl. – călăraşi
C. gardă – cavalerie gardă
C.P.T. – Capul de Pod Turtucaia
C.R. – Casa Regală
Cart.gr. – Cartier general
Căp. (cpt.) – căpitan
Cpt. – capitol
Cont. (cont.) – contingent
Col. – colonel
comand.- comandant
cor.- curent
D.A.D. – Dezbaterile Adunării Deputaților
Div. – divizie
D-sa (d-sa) - domnia sa
d-tale - dumitale
Ex.V. – Excelența Voastră
f.a.- fără an
Feldm. – feldmareşal
F.N.G.– Focşani-Nămoloasa-Galați (aliniament fortificat)
G.Q.G. – Grand Quartier Général (Marele Cartier General)
Gl. (gen.) – general

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Inf. (inf.) – infanterie
Jum. (jum.) – jumătate
Locot. (locot.) – locotenent
Md. (md.) – model
Mr. – maior
Min. (min.) – ministru
N.R. (n.r.) – nota redacției
N.a. (n.a.) – nota autorului
n.n. – nota noastră
p. – preot
P.C.M. – Preşedinția Consiliului de Miniştri
pl. - pluton
P.M. (p.m.) – postmeridian
R. (Reg., Rgt, Regt.) – regiment
R.P.R.M. – România în Primul Război Mondial
S.A.N.I.C. – Serviciul Arhivele Naționale Istorice Centrale
S.S.I. – Serviciul Special de Informații
S.(s.). f. r. – Serviciul fluvial român
Sublocot. – sublocotenent
St.n. (s.n.) – stil nou
St. v. (s.v.) – stil vechi

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

LISTA DOCUMENTELOR

Capitolul 1

***1*. 11/24 ianuarie 1916, Petrograd,** Notații ale lui Maurice Paléologue, ambasadorul Franței în Imperiul Rus, asupra atitudinii ezitante a prim-ministrului român Ion I.C. Brătianu.

***2*. 12/25 ianuarie 1916, Petrograd,** Aprecieri ale lui Maurice Paléologue, ambasadorul Franței în Imperiul Rus, pe marginea convorbirii cu Constantin Diamandy, ministrul plenipotențiar român la Petrograd.

***3*. 13/26 ianuarie 1916, Petrograd,** Telegrama lui Serghei Sazonov, ministrul de externe al Rusiei, către ambasadorii de la Paris şi Londra prin care îi informează despre demersurile pe lângă guvernul român pentru ca România să adere la Antanta.

***4*. 14/27 ianuarie 1916, Petrograd,** Însemnări ale lui Maurice Paléologue, ambasadorul Franței în Imperiul Rus, privind concluziile generalului Mihail Alekseev, şeful Stavkăi, despre ajutorul ce ar putea fi acordat României.

***5*. 15/28 ianuarie 1916, Bucureşti,** Articolul generalului Grigore Crăiniceanu, directorul politic al ziarului „Universul", „România spre 1916".

***6*. 23 ianuarie/5 februarie 1916, Bucureşti,** Articolul generalului Grigore Crăiniceanu, „Înfăţişarea războiului şi neutralitatea României", publicat în ziarul „Universul".

***7*. 6/19 februarie 1916, Bucureşti,** Opinii ale lui Niculae Filipescu relatate de N. Polizu-Micşuneşti despre audiența la regina Maria.

***8*. 12/25 martie 1916, Bucureşti,** Impresiile lui Niculae Filipescu despre călătoria sa în Rusia în relatarea lui N. Polizu-Micşuneşti.

***9*. 12/25 martie 1916, Paris,** Însemnările colonelului Vasile Rudeanu despre măsurile luate de autoritățile franceze pentru sprijinirea apărării Verdunului.

***10*. 15/28 martie 1916, Bucureşti,** Relatarea lui Nicolae Filipescu asupra călătoriei sale în Rusia, redată de N. Polizu-Micşuneşti.

***11*. 1933, Bucureşti,** Analiza lui Constantin I. Băicoianu asupra contractului cu Marea Britanie privind vânzarea de 80 000 de vagoane de cereale.

***12*. 1/14 aprilie 1916 Bucureşti,** Telegrama lui C. Fasciotti, ministrul italian, către A. Salandra, prim-ministrul Italiei, prin care informează despre condițiile României în vederea intrării în război alături de Antanta. Opinii ale diplomatului italian referitoare la această problemă.

***13*. 1/14 aprilie 1916, Moghilev,** Extras din memoriile generalului A.A. Brusilov referitoare la Consiliul de Război din 1/14 aprilie 1916, care a stabilit planul de campanie al armatei ruse pentru anul 1916.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

14. **5/18 mai 1916, Bucureşti**, Opinii ale lui Nicolae Filipescu referitoare la rechemarea lui Camille Blondel, trimisul Franței în România.

15. **6/19 mai 1916, Petrograd,** Telegrama ministrului de externe al Rusiei, Serghei Sazonov, către Poklevski-Koziell prin care solicită guvernului român să nu încheie un acord comercial cu Germania.

16. **13/26 mai 1916, Bucureşti,** Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale referitoare la opiniile trimisului diplomatic sârb la Bucureşti, Pavle Marincovici, întors dintr-o călătorie în Rusia.

17. **30 mai/12 iunie 1916, Mamornița,** Raportul generalului adjutant Teodor Râmniceanu, comandantul Corpului grănicerilor, referitor la măsurile luate pentru retragerea trupelor ruse din localitatea Mamornița.

18. **30 mai/12 iunie, ora 3,35 a.m., Mamornița,** Raportul telefonic al generalului Ioan Pătraşcu, adresat prim-ministrului Ion I.C. Brătianu referitor la măsurile luate pentru retragerea trupelor ruse din localitatea Mamornița.

19. **30 mai/12 iunie, ora 5.20 p.m., Mamornița,** Raportul telefonic al generalului Ioan Pătraşcu adresat prim-ministrului Ion I.C. Brătianu referitor la măsurile luate pentru retragerea trupelor ruse din localitatea Mamornița.

20. **31 mai/13 iunie 1916, Dorohoi,** Telegrama prefectului de Dorohoi, T. Stavri, privind măsurile luate în cadrul incidentului de la Mamornița.

21. **31 mai/13 iunie 1916, Bucureşti,** Raportul ataşatului militar al Franței în România, maiorul Jules Pichon, adresat mareşalului Joseph Joffre, şeful Marelui Cartier General, despre ofensiva Brusilov şi incidentul de la Mamornița.

22. **5/18 iunie 1916, Petrograd,** Telegrama şefului Statului-Major rus, generalul Mihail Vasilievici Alekseev, adresată colonelului A. Tatarinov, spre a fi adusă la cunoştința prim-ministrului I.I.C. Brătianu şi a generalului Dumitru Iliescu, secretarul general al Ministerului de Război, prin care se cere ultimativ intrarea României în război.

23. **9/22 iunie 1916, Berna**, Telegrama legației din Berna, semnată de Mihail Pâcleanu, referitoare la reacțiile unor ziare elvețiene privind conduita României.

24. **10/23 iunie 1916, Petrograd,** Telegrama generalului M. Alekseev, şeful Statului-Major al armatei ruse, adresată şefului Marelui Stat-Major, generalul Vasile Zottu, în care precizează că momentul este oportun pentru intrarea armatei române în război.

25. **4/17 iulie 1916, Berna,** Telegrama legației din Berna, semnată Mihail Pâcleanu, prin care se informează că surse de presă italiene susțin că țarul Nicolae al II-lea a transmis un ultimatum României pentru a intra în război, alături de Antanta.

26. **13/26 iulie 1916, Bucureşti,** Raportul locotenent-colonelului Luciano Ferigo, ataşatul militar italian în România, referitor la înțelegerile româno-ruse în ceea ce priveşte cooperarea militară în cazul intrării în acțiune.

27. **16/29 iulie 1916, Bucureşti**, Raportul căpitanului Jules Pichon, ataşatul militar francez în România, adresat mareşalului Joseph Joffre, comandantul armatei franceze, referitor la negocierile cu România pentru intrarea în război alături de Antanta.

28. **18/31 iulie 1916, Paris,** Telegrama prim-ministrului francez, Aristide Briand, către misiunea diplomatică de la Bucureşti privind importanța intrării României în război şi atitudinea ce trebuie adoptată de aliați față de conduita guvernului român.

29. **23 iulie/5 august 1916, Paris,** Telegrama preşedintelui Franței, Raymond Poincaré, adresată țarului Nicolae al II-lea privind necesitatea şi importanța atragerii României în război.

30. **27 iulie/9 august 1916, Paris,** Telegrama colonelului Vasile Rudeanu către prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, referitoare la declarațiile prim-ministrului Aristide Briand legate de acțiunile grupului expediționar aliat de la Salonic, condus de generalul Maurice Sarrail.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***31.* 1916, Bucureşti**, Aprecieri ale lui Constantin Argetoianu despre diplomaţii Antantei acreditaţi în România.

***32.* 1916,** Extras din memoriile generalului A.A. Brusilov privind constituirea şi valoarea corpului expediţionar rus din Dobrogea.

***33.* Iulie-august 1916, Bucureşti,** Însemnări ale lui Constantin Argetoianu privind starea de spirit a clasei politice româneşti în lunile iulie-august 1916.

***34.* 24 iulie/6 august 1916, Petrograd,** Însemnări ale ambasadorului Franţei în Imperiul Rus, Maurice Paléologue, privind convorbirea cu Boris V. Stürmer, legată de perspectiva intrării în război a României, alături de Antanta, însoţite de o telegramă a preşedintelui Raymond Poincaré către ţarul Nicolae al II-lea.

***35.* 29 iulie/11 august 1916, Paris,** Telegrama şefului Marelui Cartier General francez, Joseph Joffre, adresată generalului Maurice Sarrail, comandantul Armatei de Orient, prin care informează despre modificările aduse convenţiei militare cu România.

***36.* 4/17 august 1916, Bucureşti,** Convenţia politică cu Antanta privind intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale.

***37.* 5/18 august 1916, Petrograd,** Însemnări ale ambasadorului Franţei în Imperiul Rus, Maurice Paléologue, privind semnarea de către România a tratatului de alianţă cu Antanta.

***38.* 14/27 august 1916**, Însemnări ale lui Take Ionescu referitoare la desfăşurarea Consiliului de Coroană.

***39.* 14/27 august 1916,** Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman despre desfăşurarea Consiliului de Coroană.

***40.* 14/27 august 1916,** Însemnări ale lui I.G. Duca privind desfăşurarea Consiliului de Coroană de la Cotroceni din 14/27 august.

***41.* 14/27 august 1916, Bucureşti,** Însemnările lui G.T. Kirileanu referitoare la dezbaterile din Consiliul de Coroană de la Cotroceni, care a confirmat decizia României de a intra în război alături de Antanta.

***42.* 18/31 august 1916, Bucureşti,** Opinii ale lui Nicolae Filipescu, relatate de N. Polizu-Micşuneşti despre desfăşurarea Consiliului de Coroană şi intrarea României în război alături de Antanta.

***43.* 1916,** Extras din memoriile lui sir William Robert Robertson, şeful Statului-Major General al Armatei britanice, privind acţiunile aliaţilor din Antanta pentru atragerea României în război.

***44.* 3/16 septembrie 1916, Iaşi,** Sinteza elaborată de colonelul Luciano Ferigo, şeful Misiunii Militare italiene, privind pregătirile politice, diplomatice şi militare ale României în vederea intrării în război alături de Antanta.

***45.* 1 august 1936, Bucureşti,** Articolul lui N. Iorga, „Intrarea României în război. Câteva pagini de comemorare", publicat în *Revista Fundaţiilor Regale*.

Capitolul 2

***1.* 7/20 februarie 1916, Bucureşti,** Consemnări ale episcopului Raymund Netzhammer referitoare la întâlnirea dintre regele Ferdinand şi ziaristul şi diplomatul german Matthias Erzberger.

***2.* 7/20 februarie 1916, Bucureşti,** Însemnări ale episcopului Raymund Netzhammer pe marginea vizitei lui Matthias Erzberger la Bucureşti.

***3.* 27 februarie/11 martie 1916, Bucureşti,** Telegrama contelui Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar la Bucureşti, adresată contelui István Burian, ministrul de externe, refe-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ritoare la conținutul audienței la regele Ferdinand şi a întrevederii cu Emanoil Porumbaru, ministrul român de externe.

***4.* 7/20 martie 1916, Berlin,** Raportul legației române din Berlin, semnat Alexandru Beldiman, referitor la demersurile pentru punerea în aplicare a contractului pentru vânzarea a 100 000 de vagoane de cereale către Germania şi Austro-Ungaria, însoțit de scrisoarea de la Reichsbank.

***5.* 1933**, Analiza lui C.I. Băicoianu privind contractul cu Germania şi Austro-Ungaria pentru vânzarea a 100 000 de vagoane de cereale.

***6.* 1/14 martie 1916, Sofia,** Telegrama ministrului român la Sofia, Gheorghe Derussi, referitoare la atmosfera nefavorabilă din Bulgaria față de România.

***7.* 2/15 martie 1916**, Însemnări ale generalului Alexandru Averescu privind măsurile ce ar trebui luate la frontiera cu Bulgaria.

***8.* 3/16 martie 1916, Bucureşti,** Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind reacțiile în rândul albanezilor, inclusiv din România, în urma ocupării Albaniei de către trupele germano-bulgare.

***9.* 3/16 martie 1916, Bucureşti,** Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind situația din Macedonia după cucerirea provinciei de către Puterile Centrale şi raporturile dintre trupele bulgare şi germane.

***10.* 5/18 martie 1916, Sofia,** Telegrama ministrului român la Sofia, Gheorghe Derussi, adresată ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, prin care transmite declarația prim-ministrului bulgar, Vasil Radoslavov, referitoare la relațiile cu România.

***11.* 5/18 martie 1916, Bucureşti,** Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale referitoare la situția militară a Puterilor Centrale şi la intențiile lor strategice, inclusiv față de România.

***12.* 7/20 martie 1916, Berlin,** Telegrama legației române din Berlin, semnată Alexandru Beldiman, adresată Ministerului Afacerilor Străine prin care se informează acordul guvernului german pentru convenția financiară semnată de Organizația germană de import.

***13.* 11/24 martie 1916, Bucureşti,** Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind conduita politică şi militară a Puterilor Centrale față de România.

***14.* 19 martie/1 aprilie 1916, Sofia,** Telegrama ministrului român la Sofia, Gheorghe Derussi, referitoare la perspectiva unei antante între România şi Bulgaria.

***15.* 20 aprilie/3 mai 1916, Berna,** Telegrama legației din Berna, semnată de Mărgăritescu Greceanu, prin care se comunică informația potrivit căreia Bulgaria pregăteşte un atac asupra României.

***16.* 22 aprilie/4 mai 1916, Sofia**, Telegrama legației române din Sofia, semnată Langa-Răşcanu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, prin care transmite conținutul audienței la prim-ministrul bulgar Vasil Radoslavov referitoare la relațiile dintre România şi Bulgaria.

***17.* 29 aprilie/12 mai 1916, Bucureşti,** Telegrama contelui Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar la Bucureşti, adresată contelui István Burián, ministrul de externe, referitoare la convorbirea cu prim-ministrul Ion I.C. Brătianu.

***18.* 30 aprilie/13 mai 1916, Bucureşti,** Raportul lui Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar la Bucureşti, către István Burián, ministrul de externe, referitor la conținutul convorbirii cu Ion I.C. Brătianu, prim-ministru, despre conduita României în războiul mondial.

***19.* 12/25 mai 1916, Bucureşti,** Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale referitoare la opiniile deputatului von Herzberg asupra situației şi conduitei României în războiul mondial.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***20.* 29 mai/11 iunie 1916, Berna,** Telegrama legației din Elveția, semnată Mihail Pâcleanu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, privind tentativele de pace întreprinse de autoritățile ungare pe lângă cercuri din Franța şi Rusia.

***21.* 29 mai/11 iunie 1916, Bucureşti,** Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind raporturile de comandament germano-austro-ungare în condițiile declanşării ofensivei Brusilov.

***22.* 1/14 iunie 1916, Sinaia,** Telegrama lui Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar la Bucureşti, adresată lui István Burián, ministrul de externe, prin care informează despre schimbarea de atitudine a lui Ion I.C. Brătianu referitoare la perspectivele războiului şi posibilitatea ca România să părăsească neutralitatea.

***23.* 4/17 iunie 1916, Zürich,** Informații din sursă elvețiană (André K. Sayous) referitoare la schimburile economice dintre România şi Germania.

***24.* 15/28 iunie 1916, Sinaia,** Raportul lui Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar la Bucureşti, adresat lui István Burián, ministrul de externe, privind posibilitatea ca România să atace Austro-Ungaria în termen de 6-7 săptămâni.

***25.* 16/29 iunie 1916, Sofia**, Telegrama legației române din Sofia, semnată Langa-Răşcanu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, privind audiența la prim-ministrul bulgar Vasil Radoslavov referitoare la relațiile dintre România şi Bulgaria.

***26.* 15/28 iulie 1916, Sofia,** Telegrama ministrului român la Sofia, Gheorghe Derussi, adresată ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, referitoare la primirea sa în audiență de către premierul Vasil Radoslavov.

***27.* 21 iulie/3 aug 1916, Sofia,** Telegrama lui Gheorghe Derussi, ministrul român la Sofia, adresată ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, prin care transmite conținutul discuției cu prim-ministrul bulgar Vasil Radoslavov referitoare la incidentele de la frontiera româno-bulgară.

28. Extras din memoriile lui Erich von Falkenhayn privind atitudinea României în contextul ofensivei Brusilov.

***29.* 14/27 august 1916, Viena,** Declarația de război a României adresată Austro-Ungariei, înmânată de Edgar Mavrocordat, ministrul în capitala monarhiei dualiste.

30. Erich von Falkenhayn, şef al Statului-Major General german, despre intrarea în război a României alături de Antanta.

***31.* 19 august/1 septembrie 1916, Sofia,** Declarația de război a Bulgariei adresată României transmisă de ministrul român la Sofia, Gheorghe Derussi.

***32.* 20 august/2 septembrie 1916, Bucureşti,** Scrisoarea ministrului SUA în România, Charles J. Vopicka, adresată lui Emanoil Porumbaru, ministrul Afacerilor Străine, referitoare la asigurarea cheltuielilor necesare reprezentării statului român de către ambasada americană la Viena.

***33.* 26 august/8 septembrie, Sofia,** Telegramă a ministrului român, Gheorghe Derussi, însoțită de anexe, adresată ministrului român al Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, despre măsurile luate pentru protejarea intereselor României în Bulgaria de către misiunea diplomatică a Spaniei.

***34.* 30 august/12 septembrie 1916, Bucureşti,** Scrisoarea ministrului SUA la Bucureşti, Charles Vopicka, adresată ministrului român al Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, prin care se informează că guvernul american a acceptat reprezentarea intereselor otomane în România.

35. Considerații ale generalului Gheorghe A. Dabija asupra măsurilor comandamentului Puterilor Centrale după intrarea în război a României.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***36.* 2/15 octombrie 1916, Berna,** Telegrama legației române din Berna, semnată Mihail Pâcleanu, referitoare la conținutul Cărții Roşii austro-ungare, publicată la Viena.

***37.* 2/15 noiembrie 1916, Berna,** Telegrama legației române din Berna, semnată Pâcleanu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, referitoare la polemica dintre un ziar românesc şi unul german privind relațiile dintre România şi Germania după încetarea războiului.

***38.* 11/24 noiembrie, Bucureşti,** Notațiile lui N. Iorga la moartea împăratului Franz Joseph.

***39.* 25 noiembrie/8 decembrie 1916, Berna,** Telegrama legației române din Berna, semnată Mihail Pâcleanu, prin care se rezumă declarația prim-ministrului bulgar Vasil Radoslavov referitoare la relațiile Bulgariei cu România în perioada 1914-1916.

***40.* 16/29 decembrie 1916, Stockholm,** Telegrama ministrului român în Suedia, Grigore Bilciurescu, adresată Ministerului Afacerilor Străine, referitoare la ipoteza, lansată de un fost oficial german, de cedare a Moldovei către Imperiul Rus.

***41.* 17 decembrie/30 decembrie 1916, Iaşi,** Însemnările lui N. Iorga despre numirea lui Ottokar Czernin ca ministru de externe al Austro-Ungariei.

***42.* 28 decembrie 1916/10 ianuarie 1917, Berna,** Telegrama legației române din Berna, semnată Mihail Pâcleanu, adresată Ministerului Afacerilor Externe, prin care transmite informația publicată de un ziar german privind intenția Berlinului de a anexa teritoriile cucerite.

***43.* 18/31 decembrie 1916, Haga,** Telegrama ministrului francez la Haga, Henri Allizé, adresată ministrului de Externe, Stéphen Pichon, prin care transmite informații din mediile de presă olandeze, referitoare la aprovizionarea Puterilor Centrale cu petrol şi cereale din teritoriile româneşti ocupate.

44. Extras din memoriile feldmareşalului Paul von Hindenburg despre intrarea în război a României şi operațiile împotriva acesteia din anul 1916.

Capitolul 3

***1.* 4/17 ianuarie 1916, Bucureşti,** Notații ale lui G.T. Kirileanu despre comportarea refugiaților ardeleni în urma convorbirii cu două cunoştințe.

***2.* 6/19 ianuarie 1916, Bucureşti,** Notații ale lui G.T. Kirileanu despre atitudinea refugiaților ardeleni în urma discuțiilor cu G. Bogdan Duică.

***3.* 8/21 martie 1916, Bucureşti,** Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind situația românilor din Transilvania.

***4.* 9/22 martie 1916, Bucureşti,** Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale la recrutarea refugiaților transilvăneni şi bucovineni aflați în România.

***5.* 11/24 martie 1916, Bucureşti,** Relatări din ziarul „Universul” referitoare la situația românilor din monarhia austro-ungară.

***6.* 9/22 mai 1916, Botoşani,** Notă informativă a Brigăzii de siguranță Botoşani adresată Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind situația românilor din Bucovina.

***7.* 20 mai/2 iunie 1916, Bucureşti,** Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind arestarea publicistului Zenovie Pâclişanu de către autoritățile ungare.

***8.* 20 mai/2 iunie 1916, Bucureşti,** Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind situația românilor din Austro-Ungaria pe baza datelor furnizate de un comerciant din localitatea Poiana Sărată.

***9.* 25 mai/7 iunie 1916, Botoşani,** Notă informativă a Brigăzii de siguranță Botoşani referitoare la acțiunile autorităților austriece de strângere de fonduri şi de recrutare a persoanelor din Bucovina pentru necesitățile frontului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***10.* 25 mai/7 iunie 1916, Bucureşti,** Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind măsurile luate de autoritățile austro-ungare pentru recrutarea în armată a propriilor supuşi aflați în România.

***11.* 31 mai/13 iunie 1916, Bucureşti,** Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind arestarea unui grup de preoți şi intelectuali români şi discuțiile legate de învestirea noului mitropolit ortodox.

***12.* Iunie 1916,** Însemnări ale lui Sextil Puşcariu despre situația din Austro-Ungaria în contexul ofensivei Brusilov a armatei ruse şi al perspectivei intrării României în război alături de Antanta.

***13.* 6/19 iulie 1916,** Predeal, Adresa Detaşamentului Predeal către Comandamentul Corpului II armată prin care îl înaintează pe soldatul Radu Gândac, dezertor din armata austro-ungară, împreună cu o notă privind biografia sa şi împrejurările trecerii pe teritoriul românesc.

***14.* 8/21 iulie 1916, Bucureşti,** Procesul-verbal al interogatoriului soldatului Radu Gândac, dezertor din armata austro-ungară.

***15.* 12/25 iulie 1916, Bucureşti,** Adresa Şefului Secției a III-a din Marele Stat- Major către directorul Direcției Poliției şi Siguranței Generale prin care solicită găsirea românilor ardeleni cunoscători zonelor muntoase de frontieră.

***16.* 17/30 iulie 1916, Palanca,** Proces-verbal conținând interogatoriul lui Crăciun Drăgoi, cetățean ungar, care a trecut în România.

***17.* 18/31 iulie 1916, Bucureşti,** Adresă a Secției a III-a din Marele Stat-Major către directorul Direcției Poliției şi Siguranței Generale prin care se dispune punerea în libertate a soldatului Crăciun Drăgoi, dezertor din armata austro-ungară.

***18.* 20 iulie/2 august 1916, Bucureşti,** Notă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind sosirea în țară a medicului Constantin Sbârcea, cetățean ungar.

***19.* 23 iulie/5 august 1916, Bucureşti,** Notă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind scopurile venirii în țară a medicului Constantin Sbârcea, cetățean ungar.

***20.* 24 iulie/6 august 1916, Bucureşti,** Notă a lui I. Câmpeanu privind rosturile venirii în țară a medicului Constantin Sbârcea, cetățean ungar.

***21.* 24 iulie/6 august 1916, Bucureşti,** Notă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale referitoare la activitățile medicului Constantin Sbârcea, cetățean ungar, descins la Bucureşti.

***22.* 26 iulie/8 august 1916, Bucureşti,** Notă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale referitoare la situația medicului Constantin Sbârcea, cetățean ungar, sosit la Bucureşti.

***23.* 28 iulie/10 august 1916, Bucureşti,** Notă semnată P. Marcu, referitoare la situația militară a medicului Constantin Sbârcea, cetățean ungar, sosit la Bucureşti.

***24.* 30 iulie/12 august, Bucureşti,** Notă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind recrutările efectuate de medicul Constantin Sbârcea în rândul cetățenilor austro-ungari din Bucureşti.

***25.* 30 iulie/12 august 1916, Bucureşti,** Notă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale referitoare la incidentul dintre medicul Constantin Sbârcea şi Ion Topârceanu.

***26.* 1/14 august 1916, Bucureşti,** Notă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale referitoare la opinia medicului Constantin Sbârcea la reacțiile populației din Ardeal în cazul unei invazii a armatei române.

***27.* 15/28 august 1916,** Însemnările lui Sextil Puşcariu privitoare la starea de spirit ca urmare a intrării în război alături de Antanta.

***28.* 19 august/1 septembrie 1916, Bucureşti,** Articolul lui Octavian Goga, „Nu mai sunt Carpații", publicat în ziarul „Universul".

***29.* August 1916,** Însemnările lui Sextil Puşcariu privind reacțiile generate de intrarea României în război alături de Antanta în rândul populației şi oficialităților din Transilvania.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***30.* 20 august/2 septembrie 1916, Bucureşti,** Însemnările lui Octavian Tăslăoanu privind demersurile pentru înrolarea ardelenilor în armata română.

***31.* 20 august/2 septembrie 1916, Bucureşti,** Articolul lui Take Ionescu, *Pe Vârfuri*, publicat în ziarul „Universul”.

***32.* 3/16 septembrie 1916, Bucureşti,** Notațiile lui N. Iorga despre eliberarea Braşovului de către armata română.

***33.* Septembrie 1916**, Notațiile lui Sextil Puşcariu referitoare la sentimentele şi starea de spirit generate de evoluția nefavorabilă a operațiilor armatei române de la sfârşitul lunii august 1916.

***34.* 1916**, **Bucureşti,** Memoriu al românilor din Transilvania, elaborat de Octavian Tăslăuanu, pentru înrolarea în armata română adresat Consiliului de Miniştri.

***35.* 16/29 septembrie 1916, Bucureşti,** Însemnările lui N. Iorga despre soarta românilor aflați sub stăpânirea autorităților austro-ungare.

***36.* 1929, Cernăuți,** Extras din lucrarea *Bucovina în războiul mondial* a istoricului Teodor Bălan.

Capitolul 4

***1.* 1916, Bucureşti,** Însemnările lui Vasile Rudeanu despre organizarea misiunii române de la Paris.

***2.* 14/27 ianuarie 1916, Petrograd**, Informații deținute de ambasadorul Franței în Imperiul Rus, Maurice Paléologue, despre intențiile Statului-Major rus privind sprijinul acordat României în cazul intrării în război alături de Antanta.

***3.* 9/22 februarie 1916, Bucureşti,** Telegrama maiorului Jules Pichon, ataşatul militar al Franței în România, adresată generalului Joseph Joffre, în care prezintă conținutul discuției cu generalul Dumitru Iliescu, secretarul general al Ministerului de Război, referitoare la perspectivele colaborării militare dintre România şi țările Antantei.

***4.* 25 februarie/9 martie 1916, Bucureşti,** Instrucțiuni speciale ale Marelui Stat- Major român pentru capetele de pod Silistra şi Turtucaia.

***5.* 20 aprilie/3 mai 1916, Petrograd**, Notațiile ambasadorului Franței în Imperiul Rus Maurice Paléologue, referitoare la schimbul de telegrame dintre înaltele comandamente francez şi rus privind concursul militar al României.

***6.* 7/20 mai 1916, Bucureşti,** Ordinul General nr. 367 al Ministerului de Război privind demontarea materialului de artilerie de 53 şi 57 mm din regiunea fortificată Focşani–Nămoloasa–Galați şi Cetatea Bucureşti.

***7.* 31 mai/13 iunie 1916, Bucureşti,** Telegrama maiorului Jules Pichon, ataşatul militar al Franței în România, referitoare la situația politică şi militară a României şi la incidentul de la Mamornița.

***8.* 16/29 iunie 1916, Petrograd**, Însemnările ambasadorului Franței în Imperiul Rus Maurice Paléologue, referitoare la opiniile generalului Mihail Alekseev despre necesitatea declanşării unei ofensive a armatei de la Salonic.

***9.* 4/17 iulie 1916, Paris,** Telegramă a Marelui Cartier General Francez, semnată Joseph Joffre, adresată generalului Maurice Sarrail privind planul de operații al armatei române şi acțiunile corpului expediționar de la Salonic.

***10.* Iulie 1916, Paris,** Însemnări ale generalului Vasile Rudeanu referitoare la situația strategică a României şi la proiectul de operații al armatei pentru intrarea în război.

***11.* 10/23 iulie 1916, Paris,** Telegrama nr. 45 a Marelui Cartier General francez adresată generalului Maurice Sarrail, prin care se precizează modul de cooperare a forțelor aliate de la Salonic şi misiunile ce urmează a fi îndeplinite.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

12. **15/28 iulie 1916, Bucureşti,** Telegrama ataşatului militar francez la Bucureşti, Maurice Després, despre discuțiile cu oficialitățile române şi ataşatul militar rus, referitoare la proiectul de operație al armatei române în perspectiva intrării în război alături de Antanta.

13. **Iulie-august 1916, Paris,** Însemnări ale generalului Vasile Rudeanu privind discuțiile cu aliații legate de planul de operații al României pentru intrarea în război.

14. **23 iulie/5 august 1916, Petrograd,** Însemnări ale ambasadorului Franței în Imperiul Rus, Maurice Paléologue, referitoare la decizia generalului Mihail Alekseev ca armata română să îndrepte exclusiv efortul împotriva Austro-Ungariei.

15. **23 iulie/5 august 1916, Bucureşti,** Raportul ataşatului militar francez, locotenent-colonel Maurice Després, referitor la mobilizarea trupelor şi negocierile în vederea semnării convenției militare cu țările Antantei

16. **7/20 august 1916, Salonic,** Ordinele date de generalul Maurice Sarrail la conferința generalilor aliați.

17. **1916,** Însemnări ale generalului Radu R. Rosetti despre planul de campanie al armatei române în vederea intrării în război.

18. **4/17 august 1916, Bucureşti,** Convenția militară dintre România şi puterile Antantei.

19. **August 1916, Paris,** Însemnări ale generalului Vasile Rudeanu despre fazele pregătirii armatei române pentru intrarea în război.

20. **13/26 august 1916, Bucureşti,** Ordinul Marelui Stat-Major către Corpul 1 armată prin care se precizează modul de acțiune a grupurilor de acoperire.

21. **14/27 august 1916, Soveja,** Însemnări ale locotenentului Alexandru D. Madgearu referitoare la starea de spirit în ajunul mobilizării.

22. **15/28 august 1916, Bucureşti,** Armata română la pace şi la mobilizare (structuri organizatorice, efective, material de război).

23. **1916, Bucureşti,** Însemnări ale maiorului generalului Radu R. Rosetti despre personalitățile militare susceptibile de a ocupa funcția de şef al Marelui Stat-Major.

24. **15/28 august 1916,** Însemnările generalului Alexandru Averescu despre audiența la regele Ferdinand şi discuțiile cu prim-ministrul Ion I.C. Brătianu referitoare la situația militară a României de la începutul războiului.

25. **August 1916,** Ipoteza „Z" . Planul de operații în vederea intrării României în război alături de Antanta împotriva Puterilor Centrale.

26. **1936, Bucureşti,** Analiza întreprinsă de generalul Gheorghe A. Dabija asupra proiectului de operații „Ipoteza Z" pentru intrarea României în război.

27. **27 noiembrie/10 decembrie 1916, Mărăşeşti,** Opiniile medicului Vasile Bianu despre organizarea serviciului militar român în vederea războiului.

28. **1918**, **Iaşi,** Generalul Ioan Culcer despre campania din anul 1916 şi operațiile Armatei 1 române.

29. **1920**, **Paris**, Extras din memoriile generalului Maurice Sarrail privind imposibilitatea declanşării unei acțiuni de amploare pentru sprijinirea intrării în război a României.

30. Considerațiile generalului Alexandru Iarca privind lipsa de pregătire a armatei române în vederea războiului.

31. **1924, Bucureşti,** Concluziile comisiei instituite de Ministerul de Război pentru stabilirea stării de pregătire a armatei în perioada 1914-1916 în vederea intrării României în război.

Capitolul 5

1. **15/28 august 1916, Bucureşti,** Proclamația regelui Ferdinand cu prilejul intrării României în război.

2. **15/28 august 1916, Bucureşti,** Înaltul Ordin de zi nr. 1 al regelui Ferdinand către armată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***3*. 15/28 august 1916, Soveja,** Însemnări ale locotenentului Alexandru Madgearu referitoare la starea de spirit în momentul mobilizării.

***4*. 15/28 august 1916,** Însemnările generalului Alexandru Averescu despre audiența la regele Ferdinand şi discuțiile cu prim-ministrul Ion I.C. Brătianu referitoare la situația militară a României de la începutul războiului.

***5*. 20 august/2 septembrie 1916, Petrograd,** Raportul locotenent-colonelului Pyot, membru al Misiunii militare tehnice şi de muniții franceze din Rusia, referitoare la starea industriei militare româneşti la începutul războiului.

***6*. 23-24 august/5-6 septembrie 1916, Bucureşti,** Însemnări ale lui Toma Dumitrescu despre desfăşurarea bătăliei de la Turtucaia.

***7*. 19-24 august/1-6 septembrie 1916, Bucureşti,** Însemnările generalului Radu R. Rosetti privind cauzele înfrângerii de la Turtucaia şi consecințele acesteia.

***8*. 1916**, **Bucureşti,** Însemnările lui Octavian Tăsloanu despre efectul moral dezastruos al înfrângerii de la Turtucaia.

***9*. 26 august/8 septembrie 1916, Bucureşti,** Opinii ale lui Nicolae Filipescu, redate de N. Polizu-Micşuneşti**,** despre contextul intrării României în război şi pregătirea armatei române.

***10*. 26 august/8 septembrie 1916, Bucureşti**, Însemnări ale lui Alexandru Averescu referitoare la cauzele înfrângerii de la Turtucaia.

***11*. 26 august/8 septembrie 1916, Bucureşti,** Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman referitoare la situația politică şi militară a României după înfrângerea de la Turtucaia.

***12*. 1922, Bucureşti,** Considerațiile generalului Alexandru Iarca privind oportunitatea abandonării oraşelor Turtucaia şi Silistra la intrarea României în război.

***13*. 1936, Bucureşti**, Analiza generalului Gheorghe Dabija despre cauzele înfrângerii de la Turtucaia.

***14*. 1921, Brăila,** Însemnările lui Constantin Bacalbaşa despre starea de spirit a populației bucureştene la începutul campaniei.

***15*. 27 august/9 septembrie 1916, Bucureşti,** Raportul generalului de divizie Alexandru Averescu adresat regelui Ferdinand prin care propune reorganizarea Armatei a 3-a în fruntea **c**ăreia a fost numit cu scopul respingerii unei ofensive declanşate peste Dunăre de forțele bulgare şi germane.

***16*. 31 august/13 septembrie-1/14 septembrie 1916,** Ordin de operație dat de generalul Zaioncikovski pentru ofensiva din 1/14 septembrie 1916.

***17*. 31 august/13 septembrie 1916, Bucureşti,** Opinii ale lui Nicolae Filipescu, redate de N. Polizu-Micşuneşti, referitoare la schimbările în cadrul Comandamentului Superior al armatei române.

***18*. 1/14 septembrie 1916, Bucureşti,** Telegrama locotenent-colonelului Maurice Després, ataşatul militar francez, privind măsurile luate de Marele Cartier General român pentru redresarea situației militare.

***19*. 1/14 septembrie 1916,** Notații ale lui G.T. Kirileanu privind discuția cu N. Iorga pe marginea situației României şi a perspectivelor războiului.

***20*. 2/15 septembrie 1916, Bucureşti,** Însemnări ale lui Toma Dumitrescu referitoare la Consiliul de Război de la Periş.

***21*. 2/15 septembrie 1916**, Bucureşti, Însemnări ale generalului Radu R. Rosetti despre Consiliul de Război de la Periş.

***22*.** Însemnări ale generalului Constantin Prezan referitoare la desfăşurarea discuțiilor din Consiliul de Război de la Periş (2/15 septembrie 1916)

***23*. 3/16 septembrie 1916, Bucureşti,** Însemnările ale generalului Radu R. Rosetti referitoare la opiniile generalului Sir William Robert Robertson, şeful Statului-Major General britanic, despre necesitatea de a se păstra planul de campanie al armatei române.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***24.* 13/26 septembrie 1916, Bucureşti,** Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman privind convorbirea cu Ion I.C. Brătianu referitoare la constituirea unui guvern național.

***25.* 14/27 septembrie 1916, Bucureşti,** Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman privind conținutul discuțiilor în timpul audienței la regele Ferdinand.

26. Memoriul comandorului Constantin Niculescu-Rizea asupra măsurilor luate pentru asigurarea trecerii trupelor Armatei a 3-a la Flămânda.

***27.* 21 septembrie/4 octombrie 1916, Bucureşti**, Însemnările lui N. Iorga despre caracteristicile războiului purtat de România.

***28.* 22 septembrie/5 octombrie 1916, Galați**, Însemnări ale doctorului Vasile Bianu referitoare la starea sanitară a militarilor internați la Spitalul Militar.

***29.* 22 septembrie/5 octombrie 1916, Bucureşti,** Referatul colonelului Ioan Răşcanu, şeful Secției Operații a Marelui Cartier General, prin care propune luarea de măsuri pentru apărarea Olteniei.

***30.* 2/15 octombrie 1916, Bucureşti,** Însemnările lui Toma Dumitrescu referitoare la situația militară a României şi la colaborarea cu Imperiul Rus.

***31.* 10/23 octombrie 1916, Bucureşti,** Înalt ordin de zi al regelui Ferdinand din 7/20 octombrie 1916 către armata română.

***32.* 18/31 octombrie 1916, Bucureşti,** Articol publicat în ziarul „Universul" despre victoria trupelor române de la Jiu.

***33.* 28 octombrie/10 noiembrie 1916, Bucureşti**, Articolul lui M. Zissu, *Verdunul şi Carpații*, publicat în ziarul „Universul".

***34.* 29 octombrie/11 noiembrie 1916**, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot despre confruntările de pe front şi relațiile cu generalul Alexandru Averescu.

***35.* 3/16 noiembrie 1916, Bucureşti,** Însemnările lui Toma Dumitrescu privind acțiunile trupelor române pe aliniamentul Carpaților şi lipsa sprijinului militar al Imperiului Rus.

***36.* 5/18 noiembrie 1916,** Consemnările generalului Alexandru Averescu referitoare la vizita la comandamentul Armatei a 2-a a prințului moştenitor Carol şi colonelului Victor Pétin.

***37.* 5/18 noiembrie 1916, Bucureşti,** Ordinul Marelui Cartier General român, semnat de generalul Dumitru Iliescu, către Armata 1 prin care se dispune organizarea unei mari bătălii pentru apărarea Olteniei.

***38.* 11/24 noiembrie 1916, Bucureşti,** Scrisoarea lui Alexandru Marghiloman adresată regelui Ferdinand prin care solicită încetarea distrugerii depozitelor de cereale pentru a nu cădea în mâinile inamicului.

***39.* 15/28-16/29 noiembrie 1916**, Însemnările generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la ajutorul rus în apărarea Bucureştiului şi planul pentru apărarea capitalei.

***40.* 19 noiembrie/2 decembrie 1916, Bucureşti,** Însemnările lui Toma Dumitrescu referitoare la măsurile întreprinse de autoritățile militare române ca urmare a pierderii bătăliei Bucureştiului.

***41.* 20 noiembrie/3 decembrie 1916, Bucureşti,** Scrisoarea lui Constantin Stere adresată regelui Ferdinand prin care solicită interzicerea distrugerii sondelor petroliere şi a depozitelor de cereale pentru a nu cădea în mâinile inamicului.

***42.* 22 noiembrie/5 decembrie 1916, Periş,** Directive ale Marelui Cartier General român adresate Armatei a 2-a, Armatei 1 şi Grupului Apărării Dunării pentru retragerea pe aliniamentul sud Râmnicu-Sărat–Viziru.

***43.* 23 noiembrie/6 decembrie 1916, Bucureşti,** Relatarea episcopului Raymund Netzhammer referitoare la intrarea trupelor germane în Capitală.

***44.* 23 noiembrie/6 decembrie 1916, Bucureşti,** Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman referitoare la intrarea trupelor Puterilor Centrale în Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***45*. 25 noiembrie/8 decembrie 1916**, Însemnări ale lui G.T. Kirileanu referitoare la situația României după ocuparea Bucureştiului de către trupele Puterilor Centrale.

***46*. 29 noiembrie/12 decembrie 1916, Bucureşti,** Relatarea episcopului Raymund Netzhammer despre convorbirea cu colonelul Stolzenberg von Stolzenfels şi opiniile acestuia referitoare la politica României şi atmosfera din Bucureşti.

***47*. 30 noiembrie/13 decembrie 1916, Bucureşti,** Însemnări ale episcopului Raymund Netzhammer referitoare la convorbirea cu Titu Maiorescu şi Alexandru Marghiloman.

***48*. 1/14 decembrie 1916,** Însemnările lui Toma Dumitrescu privind schimbarea din funcție a generalului Dumitru Iliescu şi cauzele înfrângerii armatei române.

***49*. 1/14 decembrie 1916,** Însemnările maiorului Radu R. Rosetti despre împrejurările învestirii generalului Constantin Prezan în funcția de şef al Marelui Stat- Major.

***50*. 3/16 decembrie 1916, Bucureşti,** Însemnări ale episcopului Raymund Netzhammer în urma audienței acordate de feldmareşalul August von Mackensen.

***51*. 10/23 decembrie 1916, Bucureşti,** Însemnări ale episcopului Raymund Netzhammer referitoare la vizita feldmareşalului August von Mackensen la Palatul arhiepiscopal.

***52*. 18/31 decembrie 1916, Bucureşti,** Însemnări ale episcopului Raymund Netzhammer referitoare la convorbirea cu baronul von Stolzenberg.

***53*. 19 decembrie 1916/1 ianuarie 1917, Iaşi,** Răspunsul lui N. Iorga la mesajul regal, prezentat în şedința Camerei Deputaților din 14/27 decembrie 1916.

***54*. 1916,** Opiniile generalului Radu R. Rosetti despre implicarea prim-ministrului Ion I.C. Brătianu în problemele militare.

***55*. 1921**, Însemnările lui C. Bacalbaşa despre rolul lui Ion I.C. Brătianu, Nicolae Filipescu şi Alexandru Averescu la începutul războiului.

***56*. octombrie 1926, Bucureşti**, Aprecieri ale generalului Ioan Culcer asupra bătăliei Bucureştilor.

Capitolul 6

***1*. 16/29 august 1916, Berna,** Telegrama legației din Berna, semnată Mihail Pâcleanu, prin care se informează despre marea impresie generată în Elveția de intrarea României în război.

***2*. 19 august/1septembrie 1916,** Bucureşti, Interviul acordat de Carlo Fasciotti, ministrul italian la Bucureşti, lui Emil Nicolau, ziarist la „Universul”.

***3*. 22 august/4 septembrie 1916, Bucureşti,** Telegrama Legației Franței, semnată de Saint-Aulaire, adresată ministrului de externe, Emanoil Porumbaru, prin care roagă să se transmită regelui Ferdinand mulțumirile sultanului Marocului pentru decizia României de a intra în război alături de Antanta.

***4*. 23 august/5 septembrie 1916, Bucureşti,** Telegrama Legației Belgiei adresată ministrului de externe, Emanoil Porumbaru, prin care se exprimă simpatia şi mulțumirea guvernului belgian pentru hotărârea României de a intra în război alături de Antanta.

***5*. 25 august/7 septembrie 1916, Odessa,** Telegramă a consulului general al României la Odessa privind reacția autorităților şi populației din localitate față de intrarea României în război.

***6*. 27 august/9 septembrie 1916, Bucureşti,** Telegramă a lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministrul român, adresată lui Dimitrie Ghica, trimisul diplomatic la Roma, prin care îi cere să intervină pe lângă guvernul italian pentru ca acesta să sprijine frontul român, prin declanşarea de acțiuni pe frontul italian sau trimiterea de trupe pe frontul de la Salonic.

***7*. 31 august/13 septembrie 1916, Paris,** Telegrama mareşalului Joseph Joffre adresată colonelului Vasile Rudeanu, prin care solicită consolidarea situației din Dobrogea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***8*. 19 septembrie/2 octombrie 1916, Roma,** Telegrama ministrului român la Roma, Dimitrie Ghica, privind reacţia opiniei publice italiene faţă de evenimentele din România şi sprijinul acordat de Imperiul Rus.

***9*. Septembrie 1916, Chantilly, Bucureşti,** Aprecierile colonelului Victor Pétin referitoare la instrucţiunile primite de generalul Henri Mathias Berthelot din partea Marelui Cartier General francez pentru misiunea din România.

***10*. 18 septembrie /1 octombrie-2/15 octombrie 1916,** Aprecierile colonelului Victor Pétin asupra convorbirilor membrilor Misiunii Militare Franceze, conduse de generalul Henri Mathias Berthelot, cu oficialităţi ruse.

***11*. 21 septembrie/4 octombrie 1916, Moghilev,** Telegrama generalului Mihail Alekseev, şeful Marelui Stat-Major al armatei ruse, transmisă de colonelul A. Tatarinov, ataşatul militar al Rusiei la Bucureşti, adresată Marelui Cartier General, prin care solicită transmiterea către partea rusă a unui buletin de informaţii despre inamic şi propune un scenariu de acţiune pentru trupele române şi ruse.

***12*. 27 septembrie/10 octombrie 1916, Bucureşti,** Telegrama ministrului francez în România, contele de Saint-Aulaire, referitoare la întrevederea cu Take Ionescu pe marginea schimbării din funcţie a generalului Dumitru Iliescu şi a constituirii unui guvern naţional.

***13*. 29 septembrie/12 octombrie, Bucureşti,** Notă de convorbiri a colonelului Paul Angelescu cu generalul Mihail Vasilievici Alekseev, şeful Stavkăi, prin care acesta din urmă se arată optimist privind evoluţia operaţiilor militare din România.

***14*. 2/15 octombrie 1916, Roma,** Telegrama ministrului român la Roma, Dimitrie Ghica, referitoare la intenţia autorităţilor italiene de a trimite întăriri pe frontul de la Salonic, sub presiunea aliaţilor din Antanta.

***15*. 3/16 octombrie 1916, Bucureşti,** Însemnări ale maiorului Radu R. Rosetti despre colaborarea militară româno-rusă, sosirea Misiunii Militare Franceze şi personalitatea generalului Henri Mathias Berthelot.

***16*. 3/16 octombrie 1916, Paris,** Telegrama şefului Marelui Cartier General francez, Joseph Joffre, adresată ataşatului militar francez la Bucureşti, locotenent-colonel Maurice Després, referitoare la solicitările adresate Marelui Stat-Major rus de sprijinire a acţiunilor armatei române şi la întărirea forţelor grupului expediţionar aliat de la Salonic.

***17*. 5/18 octombrie 1916, Bucureşti**, Ştiri consemnate de ziarul „Universul" privind sosirea în România a Misiunii Militare Franceze conduse de generalul Henri Mathias Berthelot.

***18*. 7/20 octombrie 1916, Bucureşti,** Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la întâlnirea cu generalul Alexandru Averescu.

***19*. 8/21 octombrie 1916, Bucureşti,** Notaţiile lui Nicolae Iorga referitoare la rolul Misiunii Militare Franceze în România.

***20*. 14/27 octombrie 1916, Bucureşti,** Telegrama contelui de Saint-Aulaire privind impresia favorabilă produsă în România de victoriile armatei franceze în regiunea Verdun.

***21*. 14/27 octombrie 1916,** Însemnări ale generalului Alexandru Averescu referitoare la cooperarea cu ofiţerii Misiunii Militare Franceze în România.

***22*. 16/29 octombrie 1916, Bucureşti,** Telegrama ministrului Franţei în România, contele de Saint-Aulaire, referitoare la discuţia cu prim-ministrul român, Ion I.C. Brătianu, pe marginea acţiunilor trupelor aliate pe frontul de la Salonic.

***23*. 17/30 octombrie 1916, Bucureşti,** Raportul şefului Misiunii Militare Franceze în România, generalul Henri Mathias Berthelot, privind acţiunile militare desfăşurate în perioada 7/20-15/28 octombrie şi resursele necesare pentru ameliorarea înzestrării armatei române.

***24*. 17/30 octombrie 1916, Bucureşti,** Telegrama ministrului Franţei în România, contele de Saint-Aulaire, către Ministerul Afacerilor Externe, prin care transmite propunerea generalului Henri Mathias Berthelot de reluare a ofensivei armatei române la nord şi vest de Carpaţi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***25.* 18/31 octombrie 1916**, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot privind necesitatea constituirii rezervelor şi colaborarea cu armata rusă.

***26.* 18/31 octombrie 1916, Bucureşti,** Telegrama contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, adresată lui Aristide Briand, preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministrul Afacerilor Externe francez, referitoare la activitatea generalului Henri Mathias Berthelot şi la ipoteza numirii lui ca şef al Marelui Stat-Major al Armatei Române.

***27.* 20 octombrie/2 noiembrie 1916,** Însemnările generalului Alexandru Averescu privind întâlnirea cu generalul Henri Mathias Berthelot.

***28.* 5/18 noiembrie 1916, Roma,** Telegrama ministrului român la Roma, Dimitrie Ghica, adresată ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, referitoare la concepția autorităților italiene asupra trimiterii de întăriri pe frontul de la Salonic.

***29.* 7/20 noiembrie 1916, Petrograd,** Raportul generalului Polivanov adresat țarului Nicolae al II-lea.

***30.* 16/29 noiembrie 1916, Bucureşti,** Telegramă a Marelui Cartier General Român, semnată de generalul Dumitru Iliescu, adresată generalului V.V. Saharov, comandantul Armatei de Dunăre, prin care se solicită intervenția rapidă a Corpului 4 armată rus în sprijinul Grupului „General Prezan”.

***31.* 22 noiembrie/5 decembrie 1916,** Însemnările lui Toma Dumitrescu referitoare la relațiile de cooperare militară între România şi Imperiul Rus**.**.

***32.* 25 noiembrie/8 decembrie 1916, Iaşi,** Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la cooperarea militară franco-rusă pe frontul românesc.

33. Însemnări ale lui A.A. Mosolov, ministrul Imperiului Rus în România, referitoare la intrarea României în război alături de Antanta şi relațiile cu marile puteri ale acesteia.

***34.* 4/17 decembrie 1916, Iaşi,** Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la relațiile de cooperare cu armata rusă.

***35.* 9/22 decembrie 1916, Galați,** Telegrama delegatului român pe lângă Comisia Europeană a Dunării, Duiliu Zamfirescu, adresată lui Emanoil Porumbaru, ministrul Afacerilor Străine, privind situația frontului din zona Brăila.

36. Însemnările lui A.A. Mosolov, ministrul Rusiei la Iaşi, privind demersurile pentru evacuarea autorităților române şi a armatei pe teritoriul rusesc.

***37.* 11/24 decembrie 1916,** Şedința Consiliului special interinstituțional pentru stabilirea măsurilor în cazul unei eventuale evacuări a instituțiilor, persoanelor şi întreprinderilor din România.

***38.* 11/24 decembrie 1916, Iaşi,** Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot despre raporturile cu armata rusă şi perspectiva mutării sediului Marelui Cartier General de la Bârlad la Iaşi.

***39.* Decembrie 1916, Bucureşti.** Nota semnată de Ioan G. Bibicescu, guvernatorul Băncii Naționale, remisă ministrului Rusiei la Iaşi, generalul Mosolov privind transportul tezaurului la Moscova.

***40.* 14/27 decembrie 1916, Iaşi,** Protocol între Ministrul de Finanțe al României, Victor Antonescu, şi ministrul Rusiei, A.A. Mosolov, cu prilejul trimiterii în Rusia (Moscova) a Tezaurului românesc – valori ale Băncii Naționale.

***41.* 24 decembrie 1916/6 ianuarie 1917, Poltava,** Adresa guberniei Poltava către departamentul pentru instalarea refugiaților referitoare la cazarea şi hrănirea refugiaților români ce ar sosi în regiune.

42. Însemnările lui A.A. Mosolov, ministrul Imperiului Rus la Iaşi, privind transferarea tezaurului românesc la Moscova şi îmbunătățirea circulației trenurilor în România.

43. Însemnările lui A.A. Mosolov despre colaborarea dintre armata rusă şi armata română.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul 1
PREGĂTIREA POLITICĂ ŞI DIPLOMATICĂ A INTRĂRII ROMÂNIEI ÎN RĂZBOI. TRATATIVELE CU ANTANTA DIN PRIMA PARTE A ANULUI 1916

Introducere

Anul 1915 a fost foarte greu pentru neutralitatea României, din cauza evoluțiilor de pe teatrele de acțiuni militare. Pe Frontul de Vest, cel mai important din cursul anilor 1914-1918, războiul de poziție a devenit atotstăpânitor, încercările beligeranților de a forța un succes decisiv încheindu-se cu un eşec.

Situația a fost deosebită pe teatrul de operații de est, acolo unde Puterile Centrale, concentrându-şi efortul principal, au reuşit să obțină succese impresionante împotriva Rusiei, fără a putea să o scoată din război.

Intrarea Italiei în acțiune alături de Antanta, în mai 1915, nu a înclinat balanța, Austro-Ungaria reuşind să anihileze avantajele deschiderii unui nou front.

Concomitent, Antanta a mai suferit un eşec major prin nereuşita operației de la Gallipoli, ce urmărea deschiderea strâmtorilor Mării Negre şi realizarea conexiunii maritime între puterile occidentale şi Imperiul Rus.

În rândul succeselor Puterilor Centrale din anul 1915 s-a înscris atragerea Bulgariei în coaliție şi scoaterea Serbiei din război, astfel că legătura dintre Berlin şi Istanbul a devenit realitate, fapt ce a creat posibilitatea extinderii spre Bagdad, unul din țelurile pangermaniştilor.

Se poate astfel conchide că, în anul 1915, inițiativa strategică a aparținut Puterilor Centrale, care au obținut importante succese pe mai toate teatrele de acțiuni militare.

În aceste condiții, România a fost intens curtată de ambele tabere beligerante, intrarea sa în acțiune fiind susceptibilă, după opinia liderilor politici şi militari ai celor două coaliții, de a aduce un plus de valoare în confruntarea acerbă care avea loc şi, de ce nu, chiar de a înclina balanța de forțe.

Păstrându-şi opțiunea pentru Antanta, concretizată în acordul Diamandy–Sazonov (18 septembrie/1 octombrie 1914), România a ezitat să facă pasul decisiv. Negocierile, gestionate de Rusia în numele Antantei, au fost foarte dificile, ele intrând, în anul 1915, într-un cerc vicios. Când armata rusă înregistra înfrângeri severe, autoritățile de la Petrograd deveneau conciliante, presând România să se alăture. Invers, când marile unități ruse obțineau succese, atitudinea Rusiei se schimba radical, devenind diametral opusă.

La rândul lor, Puterile Centrale au exercitat presiuni constante asupra României, recurgând chiar şi la ultimatum (iunie 1915), pentru a o determina să se alăture, dar guvernul român a rezistat.

Moştenirea anului 1915 era de aşa natură încât anul 1916 se deschidea fără ca România să aibă o perspectivă certă asupra conduitei sale. Guvernul român, respectiv prim-ministrul Ion

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

I.C. Brătianu, cel care a condus întreaga politică a României în perioada neutralității, dorea să se alăture Antantei, dar avea câteva condiții de la care nu abdica: încheierea unui tratat cu Puterile Antantei, în așa fel încât statul român să nu rămână la discreția Rusiei și să aibă și garanția puterilor occidentale; acceptarea și garantarea revendicărilor sale teritoriale (Transilvania, Bucovina, Banatul); asigurarea unui sprijin material consistent, România neavând o industrie de război capabilă să-i satisfacă necesitățile reclamate de războiul modern; corelarea acțiunilor armatei române cu cele ale aliaților pe frontul de la Salonic și cu armata rusă; participarea unui corp expediționar rus la acțiunile din Dobrogea; asigurarea egalității de tratament cu marii aliați etc.

Ele fuseseră discutate și în cursul anului anterior cu viitorii aliați, dar nu s-au înregistrat progrese semnificative. Tratativele au fost reluate în anul 1916, dar condițiile s-au schimbat treptat, astfel că aliații au ajuns la concluzia că atragerea României era absolut necesară. Prin urmare, ei au manifestat mult mai multă disponibilitate față de revendicările ei, accelerând negocierile.

Primul dintre evenimentele care le-au impulsionat semnificativ a fost bătălia de la Verdun, declanșată de Germania la 21 februarie 1916[1]. Planificarea și desfășurarea acesteia au marcat o schimbare a opțiunilor strategice ale Germaniei. Dacă în anul 1915, Statul-Major german, condus de generalul von Falkenhayn, a făcut efortul pe Frontul de Est, scopul fiind scoaterea Rusiei din război, forțele și mijloacele au fost concentrate, în 1916, pe frontul occidental. Scopul principal era scoaterea Franței din război, prin aplicarea unei foarte puternice și concentrate lovituri, care să-i macine forțele. Rămasă singură în luptă, fără „sabia sa continentală”, care era armata franceză, Marea Britanie, marea putere care conta efectiv pe continent, ar fi fost obligată să ceară armistițiul.

Locul ales pentru această lovitură năprasnică a fost Verdunul, care avea o adâncă semnificație istorică pentru cei doi beligeranți. La Verdun, în anul 843, nepoții împăratului Carol cel Mare și-au împărțit, după lupte fraticide, ceea ce mai rămăsese din Imperiul Carolingian, fondat de bunicul lor[2]. Lui Lothar i-a revenit Italia și teritoriul dintre Ron și Rin, cunoscut și sub numele de Francia Media. Ludovic Germanicul a primit partea de la est de Rin (Francia Orientalis), iar Carol cel Pleșuv, partea de la vest de Ron și Meuse, precum și Aquitania (Francia Occidentalis).

Verdunul a intrat în componența regatului francez ca urmare a păcii din Westfalia ce punea capăt Războiului de 30 de ani, devenind, ulterior, o fortăreață puternică. A fost asediat în 1792, iar în timpul războiului franco-prusac (1870-1871) a fost ultimul punct întărit care a fost cucerit de trupele prusace, devenind astfel pentru francezi un simbol al rezistenței.

Dar pe lângă semnificațiile istorice, decizia Înaltului Comandament german de a alege Verdunul drept loc al viitoarei lovituri s-a bazat și pe considerente militare. Situată pe cursul navigabil al fluviului Meuse, localitatea era cel mai puternic sector fortificat al frontului francez și un nod foarte important de comunicații. Verdunul reprezenta, concomitent, un intrând în dispozitivul german, putând fi atacat din trei părți – nord, est și nord-est. În plus, aprovizionarea cetății de către francezi era foarte dificilă, întrucât linia de cale ferată, Bar-Le-Duc, singura aflată în acțiune, avea o capacitate foarte redusă.

---

[1] Pentru bătălia de la Verdun a se vedea, între altele, Erich von Falkenhayn, *Le Commandement Suprême de l'Armée Allemande 1914-1916 et ses décisions essentielles*, traduction et avertissement par le Général de division Niessel, Charles-Lavauzelle, Paris, 1921, p.149-175; Général Palat (Pierre Lehautcourt), *La Ruée sur Verdun (5 août-30 juin 1916*), Berger-Levraut, editeurs, Paris, 1925; Maiorul Octav Vorobchievici, *Între Verdun și luminișurile Armistițiului. Pe urmele bătăliilor din 1914-1918*, Tipografia cavaleriei, Sibiu, 1931; L. Koeltz, *La guerre de 1914-1918. Les operations militaires*, Edition Sirey, 1966 etc.

[2] Alexandru-Florin Platon, Laurențiu Rădvan, Bogdan-Petru Maleon, *O istorie a Europei de Apus în Evul Mediu. De la Imperiul Roman târziu la marile descoperiri geografice (secolele V-XVI)*, Polirom, Iași, 2010, p. 121.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Mai era un argument, de natură simbolică, luat în calcul de partea germană la alegerea Verdunului pentru lovitura principală. Kronprințul Imperiului, Wilhelm, comanda Armata 5, astfel că un previzibil succes aici aducea după sine o creştere a prestigiului familiei imperiale, de natură să ridice moralul națiunii.

Bătălia de la Verdun a cunoscut patru mari faze. Prima dintre ele, între 21 februarie şi 1 martie 1916, este cea a atacului bruscat întreprins de germani cu forțe impresionante, respectiv 17 divizii. Acest masiv atac a eşuat şi de la 2 martie până la 15 aprilie 1916 a avut loc ofensiva generalizată pe ambele maluri ale fluviului Meuse care nu şi-a atins obiectivele. A urmat faza de uzură, între 15 aprilie şi 1 iulie 1916. De la 1 iulie până în decembrie 1916, în contextul bătăliei de la Somme, al ofensivei Brusilov, al contraofensivei italiene, al intrării României în conflict, confruntarea a intrat într-o fază de recul şi de stabilizare.

Deşi a concentrat importante mijloace, Germania nu a obținut victoria, rezistența franceză fiind remarcabilă. Presiunea enormă a germanilor pe frontul de la Verdun i-a determinat pe francezi să caute soluții pentru diminuarea acesteia. Una dintre ele a fost atragerea României în conflict.

În acest scop, autoritățile franceze au preluat inițiativa tratativelor cu România şi au recurs la presiuni asupra celorlalți aliați, în special asupra Rusiei, pentru flexibilizarea pozițiilor față de revendicările ei[1]. Concomitent, Franța a sporit livrările de material de război către România, absolut necesare pentru sporirea capacității combative a armatei.

Documentele incluse în volum arată relația directă dintre interesul major al Franței pentru rezolvarea situației foarte grele de la Verdun şi intensificarea negocierilor cu România.

În acest sens, Constantin Argetoianu scria: „Desigur că francezii obținuseră un mare rezultat prin dârza lor rezistență la Verdun, dar asalturile continuau cu aceeaşi intensitate, tunurile franțuzeşti se roşiseră trăgând, munițiile, cu tot circuitul trenurilor şi automobilelor ce se stabilise, începeau să nu mai ajungă, şi Comandamentul francez voia totuşi să evite cu orice preț cucerirea Verdunului. Intrarea României în război a apărut atunci Aliaților ca cea mai nimerită măsură pentru salvarea nenorocitei cetăți, căci, prin această intrare, Statul-Major german ar fi fost nevoit să deplaseze spre Carpați 20-30 de divizii, pe care nu le putea lua decât de la Verdun. Ca să scape Verdunul, francezii ne dau ghes şi puneau sulița în coastă lui Brătianu, Brătianu se tocmea şi ridica tariful, pe când ruşii, mai indiferenți de soarta Verdunului, se lăsau greu”[2].

Pe lângă bătălia de la Verdun, alte două evenimente militare au contribuit la decizia României de a se alătura Antantei. Este vorba de ofensiva Brusilov, declanşată la începutul lunii iunie 1916, şi de ofensiva aliată de la Somme, desfăşurată în perioada 1 iulie-18 noiembrie 1916.

Pe fondul marilor încleştări din regiunea Verdunului şi a râului Somme, a înaintării spectaculoase a armatelor ruseşti pe Frontul de Est (ofensiva Brusilov[3]), presiunile puterilor Antantei au sporit considerabil, astfel că guvernul român, în frunte cu Ion I.C. Brătianu, a considerat că se impunea ieşirea din neutralitate, mai ales că aliații declarau că sunt gata să recunoască în scris solicitările Bucureştiului.

Pe lângă elementele de ordin politic, argumentele de ordin militar au avut o pondere sporită în decizia României de a intra în conflict. Armatele comandate de Brusilov aveau posibilitatea să pătrundă în câmpia ungară, germanii având dificultăți în a-i ajuta, întrucât, pe frontul occidental, aliații pregăteau o mare ofensivă, iar pe frontul de la Salonic, trupele comandate de

[1] Contele de Saint-Aulaire, *Confesiunile unui bătrân diplomat,* traducere din franceză de Ileana Sturdza, introducere şi note de Mihail D. Sturdza, Humanitas, Bucureşti, 2003, p. 65.

[2] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, volumul II, partea a IV-a, 1913-1916, ediție şi indice adnotat de Stelian Neagoe, Humanitas, Bucureşti, 1991, p. 259.

[3] Mémoires du Général Broussilov, *Guerre de 1914-1918*, Préface de Général Niessel, Librairie Hachette, 1929 p. 184-188.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

generalul Maurice Sarrail se pregăteau şi ele de atac. În aceste condiţii, aprecia I.G. Duca, „România ar face o greşeală de neiertat dacă ar lăsa pe ruşi să pătrundă singuri în Ungaria”[1]. Opinia aceasta era împărtăşită şi de Constantin Diamandy, ministrul român la Petrograd.

Promisiunile Rusiei erau dublate şi de asigurările occidentalilor privind îndeplinirea obligaţiilor ce le reveneau pentru asigurarea corespunzătoare a intrării în acţiune a României.

Pe lângă promisiuni, liderii militari ruşi au recurs şi la presiuni şi chiar ultimatumuri. Ilustrativă în acest sens este telegrama generalului Mihail Alekseev, şeful Marelui Stat-Major al armatei ruse, din 5/18 iunie 1916, adresată colonelului Tatarinov, ataşatul militar rus la Bucureşti, pentru a fi adusă la cunoştinţa lui Ion I.C. Brătianu şi a generalului Dumitru Iliescu, secretarul general al Ministerului Apărării Naţionale. El scria: *Je n'ai pas cru opportun jusqu'à present de vous charger de faire les demarches ci-après aux dirigeants roumain concernant l'adhésion de leur armées a celles des Alliés, vu que je n'ai pas voulu gêner la liberté de leurs décisions. La situation militaire actuelle me force à vous charger de l'expliquer au Général Iliesco et de lui dire qu'il est difficile de s'attendre à ce que l'avenir fournisse des conditions plus propices a une entrée en action de la Roumanie [.....] L'entrée en action de la Roumanie en ce moment aura un valeur correspondante dans le developpement commun des efforts des Puissances Alliées, ce qui n'arrivera pas dans le cas où sa décision serait remise à une époque non définie. La situation commande aux Roumains de se joindre à nous* maintenant ou jamais. *Je vous autorise d'exposer a Monsieur Bratiano et au Général Iliesco ce point de vue du Commandant Suprême Russe*[2]. (Documentul nr. 22)

În atari condiţii, sub presiunea ameninţărilor şi a promisiunilor aliaţilor din Antanta, România a decis intrarea în război alături de aceasta. La 4/17 august 1916, la Bucureşti, s-au semnat convenţia politică şi convenţia militară care stipulau condiţiile acţiunii statului român[3]. (Documentul nr. 36)

Zece zile mai târziu, respectiv la 14/27 august 1916, Consiliul de Coroană[4], întrunit sub conducerea regelui Ferdinand, a validat opţiunea guvernului, hotărând intrarea în acţiune alături de Tripla Înţelegere, fapt materializat prin declaraţia de război adresată Austro-Ungariei, în aceeaşi noapte[5]. (Documentele nr. 38-42)

Dar, sub raport militar, momentul intrării României în război era nefavorabil, întrucât ofensiva Brusilov se încheiase, germanii renunţaseră la ofensivă pe frontul de la Verdun şi reuşiseră să respingă ofensiva franco-britanică de la Somme şi, prin urmare, au dispus de forţe pentru a crea o nouă armată, Armata 9, pusă sub comanda lui Erich von Falkenhayn, fostul şef al Marelui Stat-Major german. Cât priveşte Armata de Orient, formată din divizii franceze, engleze, sârbe şi italiene, aceasta era incapabilă să acţioneze ofensiv.

Mai există un motiv pentru care momentul intrării României în război este considerat cel puţin nepotrivit de către unii specialişti. Este vorba de criza din Rusia care se profila cu destulă claritate. Încă din decembrie 1915, în scrisoarea trimisă kaizerului Wilhelm al II-lea, Erich von Falkenhayn evidenţia acest lucru, propunând schimbarea efortului de război din est, aşa cum fusese în anul 1915, în vest, ceea ce a dus la bătălia de la Verdun. Un indiciu al acestei crize a fost schimbarea din funcţia de ministru al Afacerilor Externe al lui Serghei Sazonov, noul titular fiind Boris Stürmer, adept al înţelegerii cu Germania. De altfel, din vara anului 1916 au început tatonări discrete între cele două imperii pentru realizarea unei păci separate.

---

[1] I.G. Duca, *Memorii, volumul II, Neutralitatea. Partea II (1915-1916)*, ediţie şi indice adnotat de Stelian Neagoe, Editura Helikon, Timişoara f.a., p. 126.

[2] Serviciul Arhivelor Naţionale Istorice Contemporane, fond Casa Regală, dosar 16/1916, f. 1.

[3] *România în Războiul Mondial 1916-1919*, volumul I, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1934, p. 9-14.

[4] Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997, p. 53-87.

[5] *România în Războiul Mondial 1916-1919*, volumul I, *Documente-Anexe*, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1934, p. 3-5.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Mai este de examinat şi teza aceluiaşi Sazonov, şi anume că România a fost forțată de către Rusia să intre în război, întrucât partida germanofilă din Rusia avea nevoie de un eveniment militar nefavorabil pentru a justifica pacea separată cu Germania. Înfrângerea previzibilă a României putea să reprezinte un astfel de motiv foarte plauzibil. În memoriile sale, el scria: „Împins de aliații noştri, influențați ei înşişi de opinia publică care se arăta nervoasă, şeful Marelui Stat-Major rus, generalul Alekseev, s-a găsit constrâns să ceară, la sfârşitul lunii august 1916, înaintarea României [a armatei române] în Austria [Austro-Ungaria] sub sancțiunea, în caz de refuz, de a o priva de avantajele acordate. Stürmer vedea în acest [eveniment] un mare succes diplomatic. Era, din contră, o greşeală foarte bine prevăzută de Statul-Major General. Noi nu eram în stare să ajutăm trupele române şi să le facem să scape neatinse din confruntare. Doi ani de lupte teribile atinseseră puternic armata şi munițiile noastre, deja insuficiente încă de la începutul [războiului]: acum ele erau aproape în întregime epuizate.

Fiecare soldat, fiecare puşcă ne erau indispensabile pentru a-i menține pe germani pe linia unde reuşiserăm să oprim invazia lor în teritoriul rusesc şi iată că trebuia să acoperim şi să apărăm un nou aliat, care nu avusese timp, într-o perioadă de doi ani de tergiversări, să se organizeze din punct de vedere militar.

Viitorul a dovedit cât de prețioasă ne-ar fi fost conservarea neutralității României şi cât de nefastă ne-a fost intrarea ei în război [subl. ns.]."[1]

Decizia crucială a Bucureştiului trebuie conexată şi cu intențiile Austro-Ungariei de a intra în tratative de pace. Or, această idee materializată putea să reprezinte o lovitură pentru România, care se vedea lipsită de posibilitatea de a-şi materializa scopurile sale, în cazul în care Viena şi Budapesta reuşeau să pună capăt războiului.

Momentul intrării în acțiune trebuie analizat, în primul rând, sub raport politic. Or, pe acest plan, aliații din Antanta, presați de situația lor militară, au recunoscut, în scris, revendicările teritoriale ale României. Acest lucru s-a dovedit hotărâtor pentru ca autoritățile de la Bucureşti, recte prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, să treacă Rubiconul.

În istoriografie s-a discutat foarte mult despre rolul prim-ministrului Ion I.C. Brătianu în procesul aderării la Antanta. O parte importantă a liderilor politici români, atât cei favorabili Puterilor Centrale, cât şi adepții intrării imediate în război alături de Antanta, cum au fost Nicolae Filipescu şi Take Ionescu, l-au criticat pentru indecizia sa. Liderii şi diplomații statelor din Antanta au fost, la rândul lor, profund nemulțumiți de repetatele amânări, de tergiversările sale, astfel că a existat chiar ideea că România nu vrea să intre în război. Pentru asigurarea concursului ei, aliații au luat în calcul schimbarea de guvern, dar s-a renunțat rapid la această soluție. Aristide Briand, prim-ministrul francez (1915-1917), a fost cel care a arătat că înlocuirea lui Brătianu nu este de natură să asigure intrarea României în război[2]. Mai mult, exista riscul de a se repeta situația din Grecia, unde societatea, clasa politică şi armata erau împărțite între adepții regelui Constantin, favorabil apropierii de Puterile Centrale, şi cei ai premierului E. Venizelos, dornic să adere la Antanta.

Prin urmare, Ion I.C. Brătianu şi guvernul pe care îl conducea au rămas în funcție, el purtând toate tratativele cu Antanta şi angajând țara în război. Strategia sa a fost aceea de a asigura ca României să i se recunoască de către viitorii aliați toate revendicările, în special cele de natură teritorială, iar intrarea sa în acțiune să fie încununată de succes. În acest sens, Brătianu a dorit ca toate aceste elemente să fie înscrise într-un tratat semnat de membrii marcanți ai Cvadruplei Înțelegeri.

---

[1] *Les années fatales. Souvenirs de M.S. Sazonov, ancien ministre des Affaires Étrangères de Russie (1910-1916)*, Payot, Paris, 1927, p. 286-287.

[2] *România în timpul Primului Război Mondial. Mărturii documentare*, vol I, 1914-1916, Editura Militară, Bucureşti, 1996, p. 171 (Constantin Diamandy, *Cum s-a negociat harta României Mari*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Acordul cu Rusia din 18 septembrie/1 octombrie 1914 i s-a părut prim-ministrului român insuficient pentru materializarea ţelurilor României şi, de aceea, a ţinut să solidarizeze aliaţii occidentali. Imperiul vecin era perceput de mare parte din clasa politică românească şi de opinia publică drept un pericol major pentru existenţa statului român, iar Brătianu nu putea uita experienţa tatălui său din anii 1876-1878. Relaţiile cu Rusia se îmbunătăţiseră în timpul războaielor balcanice, iar vizita ţarului la Constanţa consfinţise un asemenea curs. Cu toate acestea, Brătianu se dovedea prudent faţă de intenţiile Petrogradului, negocierile cu acesta fiind cele mai dificile. Printre problemele cele mai delicate discutate în cursul anului 1916 au fost Bucovina şi Banatul. În primul caz, Rusia revendica nordul Bucovinei, unde se găsea o populaţie de origine slavă, pe care dorea să o protejeze, deşi provincia, anexată de Austria în 1775, nu fusese niciodată sub administraţie rusească.

În ceea ce priveşte Banatul, Rusia nu dorea ca acesta să revină în întregime României, întrucât aliatul sârb – ajutorarea acestuia a reprezentat motivul formal al intervenţiei sale în războiul mondial – îl revendica şi el. În cele din urmă, convenţia politică din 4/17 august 1916 consacra drepturile integrale ale României asupra celor două provincii.

Un alt punct de interes vital pentru România l-a reprezentat chestiunea Strâmtorilor şi a Constantinopolului. De la începutul secolului al XVIII-lea, Rusia a urmărit cu tenacitate să ajungă şi să controleze aceste regiuni, ceea ce a provocat numeroase conflicte cu Imperiul Otoman. Ele s-au înscris în aşa-numita „chestiune orientală”, o problemă a echilibrului de putere în Europa, în special în regiunea sa sud-estică.

În tratativele cu Antanta, România, actor secund al scenei internaţionale, nu a putut să pună pe agendă această problemă, ea fiind apanajul marilor puteri, dar a căutat să afle conţinutul înţelegerilor dintre ele. La 4 martie 1915, guvernul rus a remis ambasadorilor britanici şi francezi de la Petrograd un memorandum ce propunea, în esenţă, anexarea strâmtorilor Bosfor şi Dardanele, precum şi a Constantinopolului. Guvernele de la Paris şi Londra au răspuns favorabil, cerând, în schimb, din partea Rusiei, o serie de garanţii referitoare la libertatea de navigaţie în Strâmtori. Acordurile din martie-aprilie 1915 nu au fost comunicate României în timpul tratativelor ce au premers intrarea în război. Abia la 1 decembrie 1916 (stil nou), Poklevski-Koziell, ministrul rus la Bucureşti, a informat guvernul român despre existenţa acestor înţelegeri. Aşa cum arată Constantin Diamandy, deşi aceste negocieri au fost secrete, România a reuşit să obţină unele informaţii despre tratativele dintre marii aliaţi în această problemă[1].

România nu a fost informată nici despre aşa-numitele acorduri Sykes-Picot, negociate în perioada ianuarie-mai 1916, prin care Marea Britanie şi Franţa împărţeau, după război, Imperiul Otoman[2].

Toate aceste înţelegeri ale marilor puteri, despre care autorităţile de la Bucureşti nu au avut cunoştinţă, nu au afectat hotărârea României de a intra în război. Decizia de la mijlocul lunii august 1916 apare, în lumina realităţilor de atunci, drept rezultatul conjugat al dorinţei statului român de a reuni conaţionalii aflaţi sub stăpânirea monarhiei austro-ungare, obiectiv împărtăşit de mare parte din clasa politică şi opinia publică, şi al presiunilor exercitate de Cvadrupla Alianţă, care avea nevoie imperioasă de ajutorul românesc. Chiar dacă momentul ales nu era cel adecvat sub raport militar, pregătirea armatei nu satisfăcea toate exigenţele unui conflict nemaicunoscut în istoria omenirii, iar aliaţii îşi aveau marile lor interese, decizia a apărut atunci de neevitat.

O spune direct Constantin Diamandy, diplomat cu o mare contribuţie la politica externă a României în perioada războiului mondial: „Pentru noi a fost un imperativ categoric de a intra

[1] *Ibidem*, p. 176.

[2] *Dictionnaire de la Grande Guerre 1914-1918*, sous la direction de François Cochet et Rémy Porte, Editions Robert Laffont, Paris, 2008, p. 991.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

atunci. Nu am nevoie să spun că nu o dată ne-am găsit la soluțiunea cea rea. [...] Înfrângerea noastră a fost pusă în calcul şi ne-am spus lucrul următor: dacă România va fi să fie înfrântă, ea va avea avantajul să fie înfrântă în cea mai bună companie, adică cu Franța, Anglia şi Italia, fără a mai vorbi de Serbia şi alte țări. Or, nu este precedent ca o hegemonie a unei țări – vorbesc de Germania – să se poată stabili indefinit în Europa. Este un moment dat când contra acelei hegemonii se formează coaliții"[1].

Dar nu acest fapt a reprezentat elementul hotărâtor în decizia României. Războiul izbucnit la 15/28 iulie 1914, la care statul român nu a avut nicio contribuție, a adus la ordinea zilei problema naționalităților. Or, „România, continua acelaşi Diamandy, care nu-şi îndeplinise încă unitatea națională, nu putea fi absentă în acel moment; şi nu se putea alia, deşi avea Basarabia în partea cealaltă, decât cu țări cari, prin aspirațiunile lor în acel moment, trebuiau să dea soluțiuni naționale la chestiunile lor proprii, dădeau soluțiuni la întreaga problemă a naționalităților"[2].

Pe linia aceloraşi idei s-a pronunțat şi prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, care a condus cu mână fermă, dar şi cu destule erori, destinul României în acele clipe. „Fără îndoială, aprecia Brătianu, în Consiliul de Coroană de la Cotroceni (14/27 august 1916), care a validat decizia de a intra în război, cred că vom ieşi învingători, dar nu sunt sigur, se poate să fim şi învinşi. De aceea vreau să se ştie bine de toți că, chiar învinşi, tot cred că țara mea trebuie în această clipă a evoluțiunii ei istorice să facă acest gest. În viața națiunilor sunt afirmări de drepturi care se socotesc mai mult decât izbânzi trecătoare şi sunt gesturi de abdicare, de dezertare morală, care compromit viitorul lor pentru veacuri de-a rândul. Într-o atare situație este astăzi românismul, de aceea, chiar de ar fi să fim bătuți, faptul că patru din cele mai mari puteri ale lumii au recunoscut temeinicia revendicărilor noastre naționale şi au consfințit printr-un act solemn hotarele etnice ale românilor de peste Carpați, cauza românismului va face un pas înainte, mai mare şi mai însemnat decât oricând"[3]. (Documentul nr. 40)

Desigur că au existat şi există şi alte perspective, atât în istoriografie, cât şi în epocă, asupra deciziei din august 1916, dar acestea se înscriu, nu o dată, în ceea ce se numeşte „istorie contrafactuală". De altfel, documentele incluse în volum fac dovada diversității de opinii privind intrarea şi conduita României în Marele Război.

[1] *România în timpul Primului Război Mondial, Mărturii documentare…*, p.173.
[2] *Ibidem*, p. 174.
[3] I.G. Duca, *op. cit*., p. 282.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1.* 11/24 ianuarie 1916, Petrograd, Notații ale lui Maurice Paléologue[1], ambasadorul Franței în Imperiul Rus, asupra atitudinii ezitante a prim-ministrului român Ion I.C. Brătianu[2]**

Luni, 24 ianuarie 1916

Permanentele tergiversări ale lui Brătianu pun România într-o situație periculoasă. Iată, într-adevăr, că față de ea puterile germanice încep să ia un ton amenințător.

Ministrul Rusiei la Bucureşti, Poklewski[3] [Poklevski], a făcut presiuni asupra lui Brătianu pentru a-şi exprima intențiile. Preşedintele Consiliului [de Miniştri] i-a răspuns:

– Eu ezit între două opinii. Ori limbajul agenților germani şi austro-ungari nu trădează din partea guvernelor lor decât o atitudine de indispoziție motivată de problema grâului românesc. În acest caz, îmi va fi mai uşor să acord Germaniei şi Austro-Ungariei unele compensații. Or acest limbaj este preludiul unui ultimatum care ar impune, de exemplu, demobilizarea imediată a armatei noastre. În acest caz, sper să rămân stăpân pe opinia noastră publică şi voi respinge ultimatumul.

– În ce priveşte a doua ipoteză, a reluat Poklewski, Statul-Major român ar trebui să discute imediat cu al nostru. Nu este nicio zi de pierdut.

Brătianu este convins de acest lucru, el a adăugat:

– Sosirea rapidă a unei armate ruse la gurile Dunării ne-ar fi indispensabilă pentru a ne apăra în fața unui atac al bulgarilor în Dobrogea.

Sazonov, de la care dețin aceste detalii, l-a rugat pe generalul Alekseev[4] să examineze chestiunea, fără întârziere.

Gândul ascuns al lui Brătianu e prea evident, el vrea să lase pe seama Rusiei sarcina de a-i opri pe bulgari, în scopul de a îndrepta întregul efort al armatei române spre Transilvania, ținta ambițiilor naționale.

---

[1] Maurice Paléologue (1859-1944), diplomat, istoric şi eseist francez. A fost trimisul Franței în Bulgaria (1907-1912) şi apoi în Rusia (1912-1917). Memoriile sale sunt o sursă importantă pentru cunoaşterea raporturilor dintre marile puteri ale Antantei în cursul Primului Război Mondial şi a situației din România în timpul neutralității şi pe timpul participării la conflict.

[2] Ion I.C. Brătianu (20 august 1864, Florica, județul Argeş – 24 noiembrie 1927, Bucureşti), om politic liberal, fiu al lui Ion C. Brătianu, preşedinte al Partidului Național Liberal (1909-1927), prim-ministru de mai multe ori (1908-1910; 1914-1918; 1918-1919; 1922-1926; 1927). A fost personalitatea politică dominantă din România în primele trei decenii ale secolului al XX-lea, el fiind un adept hotărât al intrării României în război alături de Antanta, pentru care a acționat cu foarte multă abilitate şi consecvență. Rolul său în timpul neutralității şi al războiului a fost hotărâtor, el purtând, în calitate de şef al guvernului, întreaga răspundere a pregătirii şi conducerii lui.

[3] Stanislas Poklevski-Koziell (1868-1939), diplomat rus de origine poloneză. A funcționat în calitate de consilier diplomatic la Londra (1902-1909), ministru plenipotențiar în Persia (1909-1913) şi Bucureşti (1913-1916; 1917-1918).

[4] Generalul Mihail Alekseev (1857-1918), general rus. La începutul războiului, a comandat Grupul de armate „Sud-Vest" şi apoi pe cel de „Nord-Vest". În 1915, a fost numit şeful Stavka (Marele Cartier Imperial Rus) din care a fost înlocuit în noiembrie 1916 cu generalul Gurko, din cauza neînțelegerilor cu țarul Nicolae al II-lea. A revenit în fruntea acestui organism în timpul guvernului Kerenski. Generalul Alekseev nu a fost de acord cu planul de campanie al armatei române, el pronunțându-se pentru abandonarea Munteniei, Olteniei şi Dobrogei şi stabilirea frontului pe aliniamentul Carpații Orientali– Siretul inferior–Dunărea maritimă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Oare Statul-Major rus va putea să concentreze din nou o armată în Basarabia? Eu mă îndoiesc de acest lucru după conversația telefonică pe care Sazonov[1] tocmai a avut-o, în fața mea, cu ministrul de Război. Generalul Polivanov[2] nu crede, într-adevăr, în posibilitatea de a scoate de pe front o armată de 150 000 sau 200 000 de oameni pentru a o expedia în Moldova; armatele din Bucovina şi Galiția sunt angajate într-o operație foarte grea; nu se poate gândi la aducerea lor în spatele frontului, la 600 de kilometri de baza lor actuală.

[Apud *România în timpul Primului Război Mondial. Mărturii documentare*, vol. I, *1914-1916*, Editura Militară, Bucureşti, 1996, p. 276-277]

***2.* 12/25 ianuarie 1916, Petrograd, Aprecieri ale lui Maurice Paléologue, ambasadorul Franței în Imperiul Rus, pe marginea convorbirii cu Constantin Diamandy[3], ministrul plenipotențiar român la Petrograd**

Marți, 25 ianuarie 1916

Am rugat pe ministrul României, Diamandy, să vină azi să dejuneze cu mine. Îi prezint, încă o dată, pericolele atitudinii echivoce în care se complace prietenul său, Brătianu:

– De ce domnul Brătianu nu vede, i-am spus eu, că prin această atitudine se expune la cele mai umilitoare eşecuri? Mai ales atunci când se negociază cu ruşii sau nu poate fi destul de concret, de prevăzător, de limpede. Când mă gândesc că, la ora actuală, sub influența ultimatumului german, voi nici nu ați schițat o convenție militară cu Statul- Major rus, toată politica voastră mi se pare o nebunie.

– Dumneavoastră ştiți că domnul Brătianu nu are încredere în ruşi. El nu vrea să se angajeze față de ei decât în ultima oră. Şi această oră o va stabili el singur.

– Dar, într-o criză atât de mare, nimeni nu este stăpân pe situație!... Apoi, vă imaginați că se pot improviza, în ultimul moment, un plan de campanie, o bază de aprovizionare, un sistem de transport?... Neîncrederea domnului Brătianu față de ruşi, după mine, nu este justificată decât dintr-un punct de vedere, vreau să spun incapacitatea lor de organizare. Un motiv în plus pentru a pune de acord cât mai degrabă posibil un program practic de cooperare şi de a pregăti, în secret, executarea lui. În orice zonă în care trupele ruse trebuie să fie trimise în Moldova sau în Dobrogea, aprovizionarea lor constituie, ea însăşi, o problemă imensă, a cărei rezolvare cere poate mai multe luni. Nu uitați că drumurile de fier ruseşti şi româneşti nu au aceeaşi lărgime şi că racordarea lor se limitează la linia de la Ungheni, pentru că linia Chişi-

[1] Serghei Dimitrievici Sazonov (1860-1927) a fost ministru de externe al Rusiei în perioada noiembrie 1910-iulie 1916, calitate în care a negociat cu România o eventuală aderare la Antanta. Înlocuirea sa din funcție a fost un semnal al unei noi orientări a Petrogradului, care a încercat să negocieze o pace separată cu Germania. A fost împotriva participării României la război, considerând mai productivă pentru Rusia o neutralitate binevoitoare a acesteia. A fost un opozant al regimului bolşevic şi a sprijinit mişcarea albgardistă, fiind consilier al generalului Denikin. A murit la Nisa (Franța) unde este şi înmormântat.

[2] Generalul Aleksei Andreievici Polivanov (1855-1920), general de infanterie rus care a participat la războiul ruso-româno-otoman (1877-1878) şi ruso-japonez (1904-1905). În iunie 1915 a fost numit ministru de război, înlocuindu-l pe Vladimir Suhomlinov. A rămas în această funcție până în martie 1916, când, intrat în dizgrația țarinei, a fost înlăturat. După preluarea puterii de către bolşevici, s-a alăturat Armatei Roşii şi a participat la tratativele sovieto-poloneze de la Riga (1920) în timpul cărora a decedat, fiind contaminat cu tifos.

[3] Constantin Diamandy (1868-1931), renumit diplomat român. A funcționat ca şef de legație în mai multe capitale: Sofia (1910-1912); Roma (1913) şi Petrograd (1914-1918), aici fiind arestat de bolşevici la sfârşitul anului 1917 şi eliberat la protestul corpului diplomatic acreditat la Petrograd. A fost membru al delegației române la Conferința de Pace de la Paris (1919). În perioada 1924-1930, a fost ministru plenipotențiar al României la Paris, semnând, în 1926, tratatul cu Franța.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nău–Reni nu duce decât în Delta Dunării. Atât timp cât această problemă nu va fi rezolvată, cât condiţiile prealabile şi necesare ale unei cooperări ruso-române nu vor fi realizate, România va fi lăsată [să se descurce] cu propriile forţe şi, deschisă, mă tem, invaziei.

Diamandy, destul de emoţionat, îmi răspunde:

– Da, situaţia noastră ar fi critică, căci, cu cei 500 000 de oameni ai noştri, nu putem să protejăm, în acelaşi timp, 500 [de] kilometri ai Dunării şi 700 [de] kilometri ai Carpaţilor. Tocmai de aceea trebuie, în mod absolut, ca ruşii să ne acopere în Dobrogea împotriva unei ofensive a bulgarilor.

– Eu nu ştiu la ce decizie se va opri Înaltul Comandament rus, dar cunosc deja, de la generalul Polivanov, că în starea prezentă a căilor ferate, aprovizionarea unei armate ruse la sud de Dunăre pare imposibilă.

De câteva zile, germanii atacă în forţă în zona Dvinsk, ruşii rezistă bine şi chiar obţin unele succese. [...]

[Apud *România în timpul Primului Război Mondial*, vol. I, p. 276-277]

3. 13/26 ianuarie 1916, Petrograd, Telegrama lui Serghei Sazonov, ministrul de externe al Rusiei, către ambasadorii de la Paris şi Londra prin care îi informează despre demersurile pe lângă guvernul român pentru ca România să adere la Antanta

13/26 janvier 1916. N° 233

Je pense que nous devions rassurer Bratiano afin qu'au cas d'un ultimatum des Allemands il ait la force morale, se sentant soutenu par les alliés, de s'opposer aux exigences allemandes. C'est pourquoi j'ai autorisé Poklevsky à faire part à Bratiano que, si cela était nécessaire, l'armée aussi viendrait à son aide. Je trouve indispensable encore, pour relever le courage du gouvernement roumain, de charger les représentants des alliés de lui déclarer que si les Bulgares marchent sur la Roumanie, l'armée de terre qui est à Salonique passera immédiatement à l'offensive, pour appeler sur elle les Bulgares. A mon avis, la conduite future de la Roumanie dépend uniquement de l'énergie de Bratiano, et il est indispensable pour cela de maintenir en lui la certitude qu'en alliant sa politique aux États de l'Entente il n'a pas commis une erreur.

Je vous prie d'entreprendre les démarches impliquées par ce télégramme et de me répondre télégraphiquement.

[*Documents diplomatiques secrets russes, 1914-1917*, Payot, Paris, 1922, p. 53]

4. 14/27 ianuarie 1916, Petrograd, Însemnări ale lui Maurice Paléologue, ambasadorul Franţei în Imperiul Rus, privind concluziile generalului Mihail Alekseev, şeful Stavkăi, despre ajutorul ce ar putea fi acordat României

Joi, 27 ianuarie 1916

După ce a examinat diversele mijloace de care Rusia dispune pentru a susţine, eventual, România, generalul Alekseev s-a oprit la concluziile următoare:

1. O armată rusă de 10 divizii ar putea fi destinată în sprijinul României.

2. Distanţa, dificultatea transporturilor, starea căilor ferate din România se opun [însă] trimiterii acestei armate peste Dunăre, în special în regiunea care este cea mai ameninţată de bulgari, adică la sud de Dunăre.

3. Armata de sprijin ar trebui să fie concentrată în Moldova de Nord, astfel încât să ameninţe flancul drept al armatelor austro-germane; această concentrare s-ar executa destul de rapid.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

4. O ofensivă energică ar fi declanşată de îndată spre nord-vest, în acelaşi timp cu operaţiile angajate pe frontul general [rus].

5. Armata română ar putea, astfel, să-şi folosească toate forţele sale pentru a respinge atacul bulgarilor din sud şi a acoperi frontiera dinspre Transilvania.

6. Este necesar ca un ofiţer al Statului-Major român să fie trimis de urgenţă la Marele Cartier General al armatelor ruse pentru a negocia bazele unei convenţii militare. [...]

[Apud *România în timpul Primului Război Mondial*, vol. I, p. 279]

***5.* 15/28 ianuarie 1916, Bucureşti, Articolul generalului Grigore Crăiniceanu[1], directorul politic al ziarului „Universul”[2], „România spre 1916”**

România spre 1916

În 1914 şi 1915, România n-a intrat în războiu.

– Pentru ce?

– Pentru simplul cuvânt că ea n-a fost atacată de nimeni, deşi războiul s-a întins peste toată lumea şi focul s-a oprit la hotarele nostre, de jur-împrejur.

– Dar, dacă alţii nu ne-au atacat, n-a avut oare România vreo mare datorie de îndeplinit, ori mari primejdii de ocolit, pentru ca, de la sine, să intre în războiu?

– Desigur că da, şi noi trebuie să o spunem cinstit poporului, în limba lui. Marea datorie este de a-şi scoate de sub jugul străin patru ţări româneşti de la Austro-Unguri şi una de la Ruşi, răpită mai de curând.

Precum, însă, fireşte, noi nu ne putem bate deodată şi cu Ungurii şi cu Ruşii, cari se bat între ei, nu ne rămâne, neapărat, decât să ne ridicăm contra Nemţilor şi Ungurilor, spre a scăpa patru ţări cu patru milioane de fraţi, iar a cincea, stăpânită de Ruşi, să o lăsăm pentru viitor.

Guvernul şi toţi Românii cu judecată dreaptă se pare că aşa voiesc să facă. Dar unele faţe boiereşti, cari vor să ajungă la putere cu ajutorul Nemţilor, precum şi unele gazete româneşti înstrăinate voiesc să facă pe dos, să ne unim cu Ungurii contra Ruşilor, spre a desrobi o ţară în loc de patru!

Şi trebuie să se ştie că este aproape sigur că Nemţii, uniţi cu Bulgarii şi cu Turcii, vor fi bătuţi de Ruşi, uniţi cu Francezii, Englezii şi Italienii, mai cu seamă dacă ne vom auzi şi noi cu aceştia.

În cât priveşte primejdiile ce noi trebuie să preîntâmpinăm prin războiu, ele sunt:

– Să nu ne facem de ruşine, că numai noi, cari avem mai mult de câştigat, nu ne-am bătut pentru îndoirea ţărei noastre.

– Să nu răpim Dinastiei noastre singura ocaziune, picată din cer, de a se acoperi cu o glorie neperitoare şi a străluci în veci pe tronul României.

---

[1] *Grigore Crăiniceanu* (1852-1935), absolvent al Şcolii de aplicaţie de artilerie şi geniu de la Bruxelles (1875-1877). A participat la Războiul de Independenţă şi a avansat în carieră până la gradul de general de corp de armată. A fost şef al Marelui Stat-Major în perioada 1 aprilie 1907–1 noiembrie 1909 şi ministru de război între 1 noiembrie 1909-28 decembrie 1910. S-a remarcat ca un teoretician militar de prestigiu, mai ales în domeniul fortificaţiilor, fiind primit în Academia Română, mai întâi ca membru corespondent şi apoi ca titular (18 mai 1911). La începutul anului 1914 a trecut în rezervă, dar în august 1916, a fost reactivat şi a preluat comanda Armatei 2 înlocuindu-l pe generalul Alexandru Averescu, funcţie în care nu a confirmat. A fost schimbat după circa o lună de zile, Averescu revenind la comanda Armatei 2.

[2] „Universul”, unul dintre cele mai importante cotidiene româneşti de informaţii politice, militare, sociale, culturale, mondene, fondat de Luigi Cazzavillan. A apărut între 24 august 1884 şi 20 iulie 1953, cu o întrerupere în perioada 5 noiembrie1916-30 noiembrie 1918. Grigore Crăiniceanu a fost directorul politic al ziarului în perioada 1915-1916.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

– De a nu rămâne înconjurați de vrăjmaşi şi a pierde Dunărea.

– Gurile Dunării şi libertatea de a exporta cerealele noastre prin Dardanele.

– De a nu se mări Bulgaria peste măsură şi a ni se lua Dobrogea şi Marea Neagră, ceea ce ar fi pieirea României.

Cu toate aceste datorii şi primedjii, noi totuşi n-am intrat în războiu.

– Pentru ce?

Pentru simplu cuvânt *că nu am putut*. Şi istoria va spune pentru ce nu am putut. Acum trebuie să lăsăm trecutul şi să ne îngrijim numai de viitor.

*

După toate socotelile ce se pot face, ca situațiuni strategice pe diferitele teatre de operațiuni, ca forțe de luptă rămase față în față şi în depozite, ca materiale, prime şi fabricate, ca cheltuieli, aprovizionări pentru armate şi populațiuni etc., rezultă că, aproape sigur, răsboiul european se va termina în anul 1916.

Odată cu stingerea lui, se vor stinge şi ultimele licăriri ale focului, rămânând numai cenuşa, ruinele, osămintele şi mormintele celor duşi, sărăcia, doliile şi lacrimile celor rămaşi – toate acestea datorate numai Germaniei, care a distrus civilizațiunea şi fericirea popoarelor pentru jumătate de veac.

Poporul german, înzestrat cu atâtea calități superioare şi căruia eu şi toți Românii îi păstram toată admirațiunea şi pritenia noastră, nu merită nici blestemul omenirii întregi, nici prietenia Turcilor şi Bulgarilor!

În anul 1916, prin urmare, se va hotărî şi soarta României.

În presupunerea că ar învinge Nemții în Balcani, Bulgaria poate nici nu va amâna pentru viitor, ci ne va ataca chiar acum, spre a ne lua Dobrogea, visul lor. Până azi, s-a adeverit ceea ce noi am prevăzut chiar înaintea presei străine, că Bulgarii vor înainta în Albania (spre Adriatica) şi spre Egeea şi că vor lua din pământul Serbiei Vechi valea Nişavei şi a Timocului, până poate în valea Moravei.

Germania nu ne va ataca. Ar fi o naivitate sau o frică sau o speculațiune politică a filogermanilor dacă s-ar afirma că o amenințare a Germaniei ar însemna războiul.

Oricât de crunt ne-ar privi ea astăzi şi oricât de greu ne-ar apăsa, aceasta nu poate fi decât o înfricoşare, care intră în sistemul ei politic.

Ar fi copilăresc a crede că Germania, a cărei metodă de cugetare şi de acțiune formează puterea ei, ar fi în stare să-şi arunce acum în spinare 700 de mii de baionete româneşti, pentru alegerea a doi deputați ardeleni, ori pentru vânzarea grâului nostru Angliei, ori chiar pentru neutralitatea noastră armată!

Acestea nu sunt cauze de răsboiu, şi Germania nu e atât de nepricepută ca să facă răsboiu pentru motive cari, oricât ar supăra-o, nu ar justifica şi nu ar legitima un războiu.

Față de România, chiar dacă ar avea cauze de războiu, Austro-Germanii nu ne vor ataca acum, pentru motive strategice ce vom arăta în numărul viitor [a se vedea documentul nr.6]

Nu, cât timp Austro-Germanii nu vor fi învins pe toate teatrele de operațiuni sau cel puțin în Peninsula Balcanică şi în Egipt, ei nu vor avea de unde să scoată peste un milion de oameni contra noastră. Şi, chiar dacă ar avea – ceea ce este exclus –, ei nu vor fi atât de nesocotiți ca să-i piarză contra României, în loc de a-i trimite pe unul din fronturile principale, unde ar putea hotărî victoria.

Cel mult, numai după gonirea Aliaților din Peninsula Balcanică şi cucerirea acesteia, Austro-Germanii pot să permită Bulgarilor de a ne ataca în Dobrogea, spre a ne ocupa la Sud şi a ne stânjeni de a merge către Nord.

Singurul şi cel mai mare interes al Austro-Germaniei, pentru moment, este neutralitatea României, spre a evita răsboiul cu ea şi a-şi asigura astfel operațiunile în Balcani. Ar fi absurd,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

atunci, a ne face războiu, spre a evita războiul cu noi! Nu-i rămâne deci decât a ne amenința şi a ne înfricoşa. Dar, pricepem şi noi atât şi putem trage linia noastră de purtare.

Neutralitatea armată, adoptată de guvern, este dreptul suveran al țării. Înțelegem să o îndeplinim în chip cinstit şi drept, dar tot aşa trebuie să o respecte şi Puterile ce ne înconjoară, părăsind toate mijloacele nedrepte ce au întrebuințat până acum în țara noastră.

Aceasta este părerea organului nostru, care n-are nici „pasiuni personale”, nici „simpatii particulare”, nici nu se inspiră de la nimeni, nici nu primeşte lecțiuni de la nimeni.

Dacă unii au altă părere asupra neutralității țării şi asupra organului nostru, ne pare rău, căci amenințările, aţâțarea, asmuțirea şi intriga se întorc în contra lor.

Simpatia noastră, pasiunea noastră este dreptatea, libertatea şi mărirea României.

General Crăiniceanu

[„Universul”, 15 ianuarie 1916]

6. 23 ianuarie/5 februarie 1916, Bucureşti, Articolul generalului Grigore Crăiniceanu, *Înfățişarea războiului şi neutralitatea României*, publicat în ziarul „Universul”

Puterea de apărare pe toate fronturile a devenit formidabilă. Ea a întrecut puterea de atac. Tunurile, mitralierele, puştile automatice, grenadele, aeroplanele, şanțurile-adăpost, minele, rețelele de sârmă şi altele – cu un cuvânt, maşinile, pământul şi obstacolele au micşorat şi au înlocuit marile efective ale infanteriei şi ale cavaleriei adunate pe fronturi restrânse.

Astfel, nu se mai poate spune cu siguranță că victoria se va câştiga în urma unor ofensive şi atacuri generale pe toată întinderea fronturilor sau pe mari părți din front. Se poate prea bine întâmpla ca războiul să se sfârşească încet, după o lungă agonie, prin lipsă de oameni, bani, material şi hrană. În această grozavă strâmtoare nu pot ajunge decât Nemții, Ungurii, Turcii şi Bulgarii, cari sunt înconjurați de toate părțile şi despărțiți de restul lumii, de către vrăjmaşii lor puternici.

În orice caz, pe frontul francez şi cel italian o ofensivă generală, mai cu seamă din partea Nemților, este aproape cu neputință. Francezii, Englezii şi Italienii o pot încerca, căci ei, pe lângă toate celelalte, dispun de efective de oameni mult mai mari. Numai ofensiva Italienilor ar fi mai grea, din cauza terenului şi a lipsei unei baze de operațiuni mai largi spre Răsărit.

Ofensiva pe frontul oriental germano-rus, la Nord pe Dvina şi la centru pe Pripet, pare anevoioasă atât din partea Germanilor cât şi a Ruşilor, din cauza spațiilor mari ce sunt de străbătut, atât dincolo, cât şi dincoace de aceste regiuni, precum şi din alte considerațiuni strategice.

Singura zonă mai prielnică pentru ofensivă, atât pentru unii cât şi pentru alții, şi mai ales pentru Ruşi, ar fi Galiția de Sud şi Bucovina.

De aci Germanii ar amenința Basarabia, Podolia şi Kievul, ar tăia sudul Rusiei, ar întoarce centrul rusesc şi ar înainta frontul lor până la Nipru, la înălțimea Dvinei.

Din partea lor, Ruşii ar străbate Carpații de Sud, ar cădea în valea Tisei şi ar întoarce Galiția de Sus şi Polonia.

Această mişcare ar amenința în acelaşi timp comunicațiunile cu Serbia şi ar atrage forțele inamice de la Salonic. Cu alte cuvinte, ofensiva rusă din Galiția şi Bucovina ar da deodată două lovituri însemnate Puterilor Centrale. Este drept că, din cauza terenului, operațiunea prezintă destule greutăți.

Eu nu cunosc, bineînțeles, scopul şi justificarea ofensivei, ce Ruşii au luat acum în această zonă, şi ideile mele de mai sus, ca şi ale tuturor cari nu se află pe teatrul de războiu, sunt simple

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ipoteze de strategie teoretică. Dar este sigur că Ruşii au luat ofensiva în Bucovina şi Galiția şi că o urmăresc şi o pregătesc cu forțe însemnate. De asemenea este sigur că această ofensivă a influențat deja asupra forțelor şi atitudinii Austro-Germanilor în Balcani şi poate şi pe alte fronturi.

Mai departe, în Peninsula Balcanică la Salonic, cu toată cucerirea Serbiei şi Muntenegrului, Austro-Germanii au în coastă pe Anglo-Francezi, pe cari nu i-au atacat încă din diferite cauze: 1) pentru că Grecii nu vor suferi pe Bulgari şi pe Turci pe teritoriul lor, nici nu admit ca Bulgarii să capete Monastirul şi să se întindă în Albania până la Adriatica: 2) nu sunt încă pregătiți şi nu au destule forțe de atac, astfel ca înfrângerea inimicului să fie absolut sigură: 3) Bulgarii şi Turcii au formulat pretențiuni noi pentru ajutorul lor contra Salonicului neprevăzut; 4) Armata generalului Koevos trebuie să mature Muntenegrul şi Albania şi să vină să acopere aripa dreaptă a Germanilor contra unui atac al Italienilor despre Valona, ceea ce – în treacăt fie zis – dovedeşte marea greşeală sau neputința Italiei de a nu fi ocupat serios şi la timp coastele Adriaticei; 5) pentru că Bulgarii se tem că, după ce ei se vor fi angajat în atacul Salonicului, Ruşii vor ataca Bulgaria pe Dunăre.

Aceasta fiind, în trăsături generale, înfățişarea războiului pe teatrul European cu situațiunile strategice speciale din Galiția şi de la Salonic, se vede lămurit folosul enorm ce ar trage Austro-Germanii sau Aliații dintr-o intervenire a noastră la un moment dat în favoarea unora sau a altora. Un ajutor proaspăt de 700 de mii de oameni ar aduce unora Victoria şi altora înfrângerea în Galiția, cât şi în Balcani.

De acolo rezultă prețul intervenirii României şi mai cu seamă al neutralității ei, atât pentru unii, cât şi pentru alții.

Aliații, fie că au simțul puterii lor, fie că înțeleg primejdia provocării noastre, nici nu fac propagandă, nici nu ne amenință; ei ne respectă deplin neutralitatea țării.

Din contră, Austro-Germanii ne-au cumpărat pe unii cu bani, pe alții cu făgăduința puterii, ne-au siluit țara cu propaganda cea mai neomenoasă şi acum ne amenință neutralitatea prin ziarele lor din Capitală şi din afară. O foaie vândută ne desconsideră armata, iar „Berliner Tageblatt" cere ca să se aplice neutralității României, a ceea ce Aliații fac în Grecia!

Noi însă nu ne temem, căci Germanii socotiți cunosc bine situația strategică de mai sus şişi dau seama că atingerea neutralității noastre e mai primejdioasă pentru ei, aruncându-ne pe noi în brațele Aliaților. Dar sistemul înfricoşării îşi urmează calea.

Apoi, noi avem voința şi puterea de a face să ni se respecte neutralitatea, fie de către Ruşi, fie de către Germani. Bonaparte a răspuns Veneției, care cerea ocrotirea teritoriului ei, că neutralitatea nu există decât pentru cel ce voieşte să o apere. Noi voim şi putem să o apărăm.

Dacă neutralitatea noastră este justificată, sunt sigur că atât opoziținea națională, cât şi țara întreagă vor sprijini guvernul, spre a o păstra liberă şi fără nicio atingere. Pentru în afară, avem o armată puternică şi o situațiune strategică excelentă în sudul Europei. Pentru înăuntru, nu numai pietrele stradelor se vor ridica, dar şi stâncile munților vor zbura, spre a zdrobi pe vînătorii de putere sau de bani cari ar unelti şi ar asmuți pe străini contra guvernului, spre a părăsi sau a ştirbi o neutralitate justificată.

Cu asemenea preț, nici opoziținea națională nu voieşte puterea, nici opoziținea antinațională nu o va avea.

Cine are urechi să audă!

22 ian. 1916

General Crăiniceanu

[„Universul", 23 ianuarie 1916]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

7. 6/19 februarie 1916, Bucureşti. Opinii ale lui Niculae Filipescu[1], relatate de N. Polizu-Micşuneşti despre audienţa la regina Maria[2]

Sâmbătă, 6 februarie

Astăzi la ora 3, Filipescu a fost primit în audienţă de Regină, care, cu toate că încă suferindă puţin, a ţinut să-l vadă înainte de plecarea sa în Rusia. I-a remis o scrisoare pentru sora sa, Marea Ducesă Cyril[3]. [variantă franceză; Kiril în rusă]

Asupra acestei audienţe, Filipescu mi-a spus că impresia sa este că Regina e în excelente dispoziţiuni relativ la politica alături de Quadrupla.

L-a surprins chestiunea pe care i-a pus-o:

„De ce crezi că Germanii nu ne-au atacat?”

La aceasta, Filipescu i-a răspuns că, nefiind în secretele guvernului, nu poate, ca orice profan, decât să facă supoziţiuni şi singura plausibilă este că Germanii nu au forţe suficiente pentru a ne avea şi pe noi ca duşmani.

Cu această ocazie am atras atenţia lui Filipescu că, în adevăr, această chestiune, pusă de Regină este ciudată; şi că cea dintâi supoziţiune la care poate să dea loc este că Dânsa în realitate este în curent cu adevărata cauză pentru care n-am fost atacaţi, dar că voia să ştie dacă s-a comis vreo indiscreţie asupra acestei cauze şi dacă şi Filipescu o cunoaşte. Am adăugat că, în cazul acesta, e chiar probabil ca chestiunea să fi fost pusă din îndemnul Regelui. Această ipoteză însă Filipescu nu o credea exactă.

Tot relativ la această audienţă, Filipescu mi-a spus că, din ce în ce constată că Regina este o femeie inteligentă, ambiţioasă şi cu râvnă de a juca un rol. Are convingerea că, cu timpul, va conduce dânsa, cum va voi, pe Rege. După acuma are impresia că cu multă dibăcie dânsa domină.

Relativ la plecarea sa în Rusia, Filipescu a spus Reginei că, din momentul ce pentru vreo două luni nu e nimic de făcut, acum că am lăsat să fim încercuiţi, şi că rolul nostru este *să înşelăm* pe nemţi asupra viitoarei noastre atitudini – preferă să plece pentru a lăsa altora acest rol... La aceasta Regina i-a răspuns:

„Şi cred ca nimeni mai bine că Brătianu nu poate juca acest rol!” ...

[N. Polizu-Micşuneşti, *Niculae Filipescu. Însemnări 1914-1916*, Tipografia ziarului „Universul”, Bucureşti, p. 203-204]

---

[1] Nicolae Filipescu (1862-1916), om politic român, unul dintre liderii marcanţi ai Partidului Conservator. A urmat liceul la Geneva şi dreptul la Sorbona. Proprietar al ziarului „Epoca”. Deputat şi primar al Capitalei (1893-1895). Ministru al Agriculturii, Industriei, Comerţului şi Domeniilor (1900-1901), de Război (1910-1912), al Agriculturii şi Domeniilor (1912-1913). A militat cu vigoare şi consecvenţă pentru intrarea în război alături de Antanta în scopul unirii Transilvaniei cu România. Ca ministru de război a întemeiat Colegiul Militar de la mănăstirea Dealu şi a contribuit la demararea lucrărilor pentru construcţia Palatului Cercului Militar al ofiţerilor din garnizoana Bucureşti.

[2] Regina Maria (1875-1938). Maria, născută Maria Alexandra Victoria de Saxa-Coburg şi Gotha, a fost mare prinţesă a Marii Britanii şi Irlandei, fiind nepoata reginei Victoria a Marii Britanii. Părinţii săi au fost Alfred Ernest Albert de Saxa-Coburg şi Gotha, duce de Edinburgh, iar mama, Maria Aleksandrovna Romanova, mare ducesă a Rusiei, unica fiică a ţarului Alexandru al II-lea al Rusiei. În 1892 s-a căsătorit cu Ferdinand, moştenitorul tronului Regatului României. A devenit regină după moartea lui Carol I (27 septembrie/10 octombrie 1914). A acţionat consecvent pentru intrarea României în război alături de Antanta, apoi în anii 1916-1918 a dovedit o remarcabilă capacitate de mobilizare a populaţiei şi a armatei pentru susţinerea efortului militar.

[3] Este vorba de prinţesa Victoria Melita de Saxa-Coburg şi Gotha (1876 – 1936), membră a familiei regale britanice şi nepoată a reginei Victoria a Marii Britanii. Victoria a deţinut titlul de Mare Ducesă de Hesse (1894-1901) şi Mare Ducesă Victoria Feodorovna a Rusiei A fost sora reginei Maria, în familie fiind cunoscută sub numele de Ducky.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***8*. 12/25 martie 1916, Bucureşti, Impresiile lui Niculae Filipescu despre călătoria sa în Rusia în relatarea lui N. Polizu-Micşuneşti**

Sâmbătă, 12 martie

Am văzut pe Filipescu, după întoarcerea sa din Rusia. Era bine dispus, puțin enervat de primirea pe care i-au făcut-o aici, la gară, partizanii zeloşi, punând la cale o manifestație, care nu avea niciun rost, spunea dânsul.

Asupra călătoriei sale, ne-a întreținut cu multă vervă şi cu multe detalii şi date.

Semnele de atențiune, atât din partea lumei oficiale, cât şi din partea Curții Imperiale, au fost numeroase şi calde; dar evident aceasta l-a măgulit numai, fără a-l împiedeca să vază „realitatea".

Această realitate, după dânsul, se rezuma astfel: ca țară, Rusia e o țară care numai peste vreo 2-3 generații va fi regenerată; pentru un moment, suferă încă de tembelism, biurocrație şi bacşiş. În cât priveşte armata însă, a găsit-o mai bună decât se aştepta. Şi e chiar mai bună *calitativ* decât *cantitativ*. Cantitativ, în momentul când a fost dânsul pe front, o evalua astfel: 140 000 austro-germani, 180 000 ruşi.

Calitativ însă este excelentă: din punct de vedere higienic şi sanitar, admirabil organizată (la aceasta a contribuit mult şi interzicerea alcoolului, căci nu se mai găseşte în comerț, nici vin, nici bere, nici rachiu); echipamentul fără nicio lipsă (şi pe front şi prin oraşe, din zecile de mii de soldați ce a văzut, nu a constatat nicio lipsă, la uniforme şi încălțăminte sau sdrențuială); muniținni în abundență (ordinele la corpurile de armată şi la regimente, pe cari le-a controlat prin chestiuni puse la diferite grade, sunt „a nu se face nicio economie cu muniținnile") – deoarece actualmente ruşii produc 100 000 de obuze pe zi, ceea ce le e suficient pentru întreg frontul; artilerie de câmp şi puşti, de asemenea suficiente; artileria grea 150 calibru, cu puține lipsuri încă. Cadrele complecte (după investigațiuni făcute pe întreg frontul, prin chestiuni puse la diferite grade, cari nu puteau şti ce răspunsuri dădeau fiecare). Generalii toți tineri – cu puține excepții – şi Marele Comandament având ofițeri eminenți. Generalul Alexief [Alekseev] generalisim este un modest – dar cu mare autoritate printre subalternii săi. Aceasta era şi părerea generalului Pau[1].

A vizitat tot centrul frontului, de la Pripet până la Czernovitz [Cernăuți], a asistat la bombardări şi lupte, aşa că obuzele explodau la 30-40 de metri. Aceasta a fost cea mai mare bucurie a lui!

Generalul Ivanov[2], care comanda armata de centru, luase parte la campania din 1877. E tipul soldatului înnăscut. Are un surâs maliținos. Fără a-şi manifesta vreo nemulțumire relativ la atitudinea românilor, nu prea crede că vom intra vreodată în acțiune. *„Fiindcă – spune el – vom continua să vindem cerealele noastre"* ... [subliniere în textul original – *n.n.*]

---

[1] Paul Pau (Paul Marie César Gérald Pau) (1848-1932), general francez. Cu gradul de locotenent a participat la războiul franco-prusac din 1870-1871, fiind rănit, pierzând-şi brațul drept. A continuat serviciul activ, avansând în carieră până la gradul de general de divizie. În 1913 a trecut în rezervă, dar la izbucnirea Primului Război Mondial a fost rechemat în activitate, Joseph Joffre încredințându-i comanda Armatei de Alsacia, care avea misiunea de a recuceri cele două provincii – Alsacia şi Lorena. După eşecul armatei franceze în „bătălia frontierelor", generalul Pau a fost trimis în misiune diplomatică la Anvers (septembrie 1914), apoi, din 1915 până la ieşrirea Rusiei din război, a fost detaşat pe lângă Stavka.

[2] Nikolai Iudovici Ivanov (1851-1919). General rus cu o bogată activitate. A participat la războiul ruso-româno-otoman (1877-1878), la înăbuşirea „răscoalei boxerilor" din China (1900), la războiul ruso-japonez (1904-1905). La izbucnirea războiului mondial a primit comanda Frontului de sud-vest, care a acționat în Galiția, în anii 1914-1915 obținând o serie de succese împotriva armatei austro-ungare. În 1916, el a fost înlocuit de la comandă cu generalul Aleksei Brusilov. În timpul războiului civil, generalul Ivanov a format şi condus armata antibolşevică a cazacilor, dar a fost învins. A decedat din cauza tifosului exantematic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Îşi reaminteşte de mulţi ofiţeri români din campania ruso-româno-turcă: G-l Popescu[1], G-l Pilat[2], G-l Candiano[3] (pe care nu-l înţelegea de ce a făcut revoluţia din Ploieşti!).

Fiind dat spiritul milităresc care domina pe front şi fiind dat că despre români nu s-a prea auzit în acest război, a sfătuit pe Filipescu să se dea drept francez şi drept General; ca nume s-a convenit a fi generalul „Filip”. Şi în această calitate a vizitat toată această armată, primind rapoartele comandanţilor.

Generalul Keller[4], care comanda trei divizii la sud (Czernovitz), l-a impresionat mult prin statura lui şi prestanţa sa militară. A luat parte la lupte, în cari 8 regimente de cavalerie s-au luptat cu 14 tot de cavalerie austriace, pe cari le-a decimat.

El singur a fost în învălmăşeală şi a fost rănit; e decorat cu Sf. Gheorghe. În cât priveşte Czernovitul, i-a declarat că nu intenţionează să-l ia cu asalt, acum că e bine fortificat. „*Dacă ne-aţi lăsa* – spunea dânsul – *să trecem prin valea Bistriţei, ar fi altă socoteală.*” (Subliniere în textul original – *n.n.*)

Ţarul[5] i-a făcut impresia unui om cu o memorie extraordinară, inteligent, dar cu puţină voinţă, influenţabil. Cât se poate de binedispus pentru România; la un moment dat chiar, în cursul conversaţiunei, înţelegând greşit o frază a lui Filipescu, în sensul că nu s-ar face unele facilităţi României – a avut un gest de inpacienţă zicând: „*Cum se poate, eu am dat ordin să se acorde tot ce s-ar cere de Dvs*”. (Subliniere în textul original – *n.n.*) E în curent cu cele mai mici iţe ale politicei noastre interne.

Înainte de plecarea lui Filipescu la Petrograd, cu două zile, Sasonof l-a rugat să vie să-l vază. Cu această ocazie (era a treia întrevedere ce-a avut cu dânsul), Sasonof s-a plâns de Bră-

---

[1] Mihail Popescu (1843-1906). Ofiţer de artilerie, el a participat la Războiul de Independenţă, în calitate de comandant al Divizionului 1 din Regimentul 1 artilerie. A condus cu pricepere subunitatea sa în duelurile de artilerie, de la Calafat, Plevna, Rahova, fiind decorat cu Virtutea Militară de aur de domnitorul Carol I. După război a continuat ascensiunea în cariera militară – locotenent-colonel (1880), colonel (1887), general de brigadă (1894); general de divizie (1903). Între funcţiile deţinute menţionăm: inspector general al artileriei (1894-1896, 1898-1900), comandant al Cetăţii Bucureşti (1899, 1900-1901); comandant al Corpului 1 armată (1901-1905).

[2] Constantin Pilat (1833-1922), ofiţer român care a avut un rol important în detronarea lui Al. I. Cuza. Avansat maior (1868) trece în neactivitate. Participă ca voluntar în armata franceză în timpul războiului franco-prusac (1870-1871). La 9 ianuarie 1871, este avansat locotenent-colonel. Reîntors în ţară, Constantin Pilat este reîncadrat în armata română la 1 iulie 1877, participând la Războiul de Independenţă în calitate de subşef al Statului-Major al armatei române. La 1 decembrie 1877 este avansat la gradul de colonel, gradul de general obţinându-l în rezervă.

[3] Alexandru Candiano-Popescu (1841-1901), avocat, ziarist şi general român. A absolvit Şcoala Militară din Bucureşti în 1857 şi a avansat până la gradul de căpitan. A participat la detronarea lui Al. I. Cuza, dar a demisionat, ulterior, din armată, consacrându-se studiilor juridice. În august 1870 este unul dintre conducătorii republicii de la Ploieşti, o mişcare împotriva lui Carol I. Este unul dintre fondatorii Partidului Naţional Liberal (1875). Se înrolează voluntar în Războiul de Independenţă şi comandă Batalionul 2 vânători în celebrul atac asupra redutei Griviţa 1. Devine aghiotant al regelui Carol I şi este avansat la gradul de general în 1894. Memoriile sale, *Amintiri din viaţa-mi*, sunt o sursă importantă pentru istoria României în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

[4] Generalul F.A. Keller (1857-1918) Ofiţer de cavalerie devenit legendar prin curajul, profesionalismul şi devotamentul său faţă de ţar. În 1912 a fost învestit comandant al Diviziei 10 cavalerie din Harkov, o unitate de elită a armatei ruse. În timpul războiului mondial a comandat Corpul 3 cavalerie, obţinând o serie de succese pe câmpul de luptă. În contextul dezordinilor din februarie 1917, el nu se alătură complotiştilor. Cere să fie trimis în Siberia alături de familia lui Nicolae al II-lea, dar cererea îi este refuzată. Nu se implică în războiul civil, dar, în contextul proclamării statului ucrainean, este invitat de Directorat să i se alăture. Autoritatea prea mare dobândită îi deranjează pe liderii ucraineni, care îl asasinează.

[5] Nicolae al II-lea (1868-1918), ultimul ţar al Rusiei (1894 - 15 martie 1917). Deşi nu a dorit războiul, el a fost obligat să se conformeze sfaturilor venite din partea sfetnicilor ţării şi a militarilor de rang înalt. Nemulţumirile faţă de familia imperială au sporit constant, acest lucru datorându-se şi camarilei din jurul ţarinei, printre care s-a remacar şi călugărul Grigori Rasputin, asasinat la sfârşitul anului 1916. Ţarul a fost înlăturat de pe tron la 15 martie 1917 şi omorât de bolşevici la 17 iulie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tianu şi atitudinea lui din două puncte de vedere: întâi că ține cu orice preț ca contingentul rusesc, în caz de acțiune comună, să fie trimis contra bulgarilor, pe când ruşii ar prefera să-l trimeată, împreună cu o parte a armatei noastre, contra austriecilor; al doilea că, deşi s-a numit un nou ataşat militar rus la noi, cu cele mai largi puteri, pentru ca să ia contact cu Statul nostru Major în vederea unei acțiuni comune, totuşi, de câte ori se pune această chestiune, Brătianu tot spune că n-a sosit momentul, că mai este timp.

Filipescu a răspuns lui Sasonof că acum dânsul nu are o situațiune oficială, nu poate decât să puie în curent pe Diamandy, ministrul nostru la Petrograd, despre aceasta, lucru la care Sasonof a convenit. Filipescu i-a adăugat însă că în ce priveşte primul punct e de acord cu Brătianu, fiindcă şi dânsul crede că contingentul rusesc, sau cel puțin parte din el, trebuie să meargă în Bulgaria.

În legătură cu această chestiune, am întrebat pe Filipescu dacă nu crede că în cercurile ruseşti există dorința ca ruşii să nu atace pe bulgari. Mi-a răspuns că în armată şi chiar în majoritatea cercurilor politice nu există această tendință.

Miliucov[1] însă, şeful panslaviştilor, e hotărât în acest sens. Cercurile inițiate, prin urmare, au credința că vom lupta alături de Quadrupla – afară de oareşicari momente de îndoială pe cari i le dă unele şovăeli ale lui Brătianu; masa însă în Rusia e convinsă că, în cel mai bun caz, nu vom mişca – şi de aceea nu prea are o bună părere de noi.

Filipescu a mai văzut pe generalii Brusilof[2], Dragomirof[3] (cel tânăr, care comanda corpul de armată, fost al lui Ratcu [Radko] Dumitrief[4]). La toți, aceeaşi tenacitate şi hotărâre în luptă, până la victoria finală. Nu a văzut deloc ofițeri japonezi şi nici nu crede să fie alții decât instructorii cari vin cu tunurile.

[N. Polizu-Micşuneşti, *op.cit.*, p. 211-213]

[1] Pavel Nicolaevici Miliukov (1859-1943), istoric şi om politic rus. A fost fondator şi cel mai important lider al Partidului Constituțional Democratic, cunoscut îndeobşte sub numele de Partidul Cadet (cadeți), ce a avut un rol important în evenimentele din Rusia în anii 1916-1917. Miliukov a fost ministru de externe în guvernul provizoriu, el fiind un adept al continuării războiului alături de Antanta. După preluarea puterii de către bolşevici se retrage în sudul Rusiei şi apoi în exil, în Franța, unde a şi decedat.

[2] Aleksei Alekseevici Brusilov (1853-1926), ofițer de cavalerie, promovat la gradul de general în 1906. În timpul Primului Război Mondial a comandat Armata 8, apoi a fost învestit comandant al frontului de sud-vest. Este foarte cunoscut prin ofensiva declanşată la începutul lunii iunie 1916 şi prin tacticile de infiltrare utilizate care au fost preluate de ceilalți beligeranți. A rămas neimplicat în timpul războiului civil, dar în 1920 a intrat în Armata Roşie, participând în calitate de consilier pentru cavalerie la bătălia Varşoviei (august 1920). Memoriile sale au fost traduse şi publicate în engleză în 1930, ele reprezentând o sursă prețioasă, inclusiv pentru participarea României la război.

[3] Vladimir Mihailovici Dragomirov (1862-1920), general rus. A luptat în 1916 în Galiția şi Volânia, unde a fost şi rănit. În mai 1917, a fost învestit comandant al Frontului de Nord-Vest. În timpul războiului civil a luptat în cadrul forțelor albgardiste. El a mai avut un frate, Abram Mihailovici Dragomirov (1868-1955), de asemenea general în armata rusă, care s-a alăturat armatei de voluntari condusă de Anton Denikin.

[4] Radko Dimitrov Dimitriev (1850-?), general bulgar, ataşat militar în Rusia. A părăsit armata bulgară şi s-a încadrat în armata rusă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

9. 12/25 martie 1916, Paris, Însemnările colonelului Vasile Rudeanu[1] despre măsurile luate de autoritățile franceze pentru sprijinirea apărării Verdunului

La acea epocă, începutul lui martie 1916, situația pe frontul francez devenise îngrijorătoare. În dimineața zilei de 21 februarie, germanii începură marea lor ofensivă împotriva Verdunului. [...]

Generalul-şef Joffre[2] convocase repede la Chantilly pe reprezentanții înaltelor comandamente aliate, la o conferință asupra măsurilor de luat, în legătură cu noua situație: întruniți la 12 martie, ei hotărâră ca englezii să-şi prelungească frontul, înlocuind trupele franceze care, devenind astfel disponibile, puteau fi transportate ca să întărească pe cele de la Verdun. Ruşii şi italienii aveau să dezlănțuie acțiuni locale, ca să fixeze rezervele inamice. În sfârşit, toți aliații urmau să se pregătească febril pentru ofensiva generală ce trebuia să aibă loc către sfârşitul primăverii.

Deciziile de mai sus fură imediat însuşite de înaltele comandamente aliate. Personal, am fost chemat de preşedintele de Consiliu, Briand[3], care îmi ceru să comunic domnului Brătianu că îl ruga ca România să fie şi ea gata a interveni, la sfârşitul primăverii, când Aliații aveau să pornească ofensiva generală. „Am fost totdeauna, zise Briand, partizanul politicii de prudență duse de domnul Brătianu, dar el trebuie neapărat să ştie să prindă momentul intervenirii, altfel poate cădea într-o gravă imprudență, pentru el şi țara sa.”

Generalul de Mondésir[4] mi-a adus ştirea că armata sârbă numără astăzi 150 000 [de] oameni, robuşti, bine instruiți, cu cadre selecționate. Această armată e solidă şi va fi în curând gata să ia ofensiva. Se găsesc la Salonic 350 000 de soldați franco-englezi care împreună cu armata sârbă ridică efectivul trupelor aliate din jurul Salonicului la aproximativ 500 000 [de] oameni. Stăruise continuu ca armamentele diviziilor engleze să fie grabnic completate.

Am răspuns arătându-i că aveam să transmit imediat preşedintelui Brătianu cele ce-mi spusese, dar eram nevoit să-i aduc la cunoştință că pregătirea armatei noastre de război, care făcuse progrese prin cesiunile până acum acordate de Franța, era încă mult departe de a fi ceea ce trebuia să fie ca să poată începe şi duce războiul atât cât el avea să țină. Anglia nu ne face decât făgăduieli; mai rău, caută, prin tot felul de dispoziții, să ne împiedice pregătirea armatei de război. Legătura noastră cu Apusul prin Arhanghelsk nu e încă admisă de Rusia. Nu s-a stabilit nimic relativ la baza noastră de operațiuni privind muniții, armamentele şi tot felul de materiale necesare ca să poată duce războiul, bază de operațiuni care fatalmente tre-

[1] Vasile Rudeanu (1871-1965), general de artilerie, grad obținut în 1917. A condus Direcția armamentelor din Ministerul de Război şi a efectuat, în anii 1914-1916, mai multe misiuni în străinătate (Germania, Austria, Franța, Italia, Marea Britanie) pentru achiziționarea de armament, muniție şi tehnică de luptă. După intrarea în război a fost reprezentant al Înaltului Comandament Român pe lângă marile cartiere generale francez şi britanic. Memoriile sale sunt o sursă importantă pentru cunoaşterea situației României în timpul primei conflagrații mondiale.

[2] Joseph J.C. Joffre (1852-1931), general şi mareşal al Franței. A fost numit şef al Marelui Stat-Major în 1911, el fiind responsabil cu pregătirea de război a Franței. Îi revine meritul de a fi oprit ofensiva germană, prin bătălia de la Marna, din prima parte a lunii septembrie 1914. Un an mai târziu a primit comanda supremă a tuturor armatelor franceze. A rămas în funcție până la 13 decembrie 1916, când a fost înlocuit de generalul Robert Nivelle. În 1917, Joffre a devenit preşedintele Consiliului de Război al Aliaților.

[3] Aristide Briand (1862-1932), om politic francez, în mai multe rânduri prim-ministru al Franței. În 1926 a primit premiul Nobel pentru Pace.

[4] Jean Frédéric Lucien Piarron de Mondésir (1857-1943), general francez. La declanşarea războiului comanda o brigadă, luptând în fruntea acesteia câteva săptămâni. A preluat apoi comanda unei divizii, iar în perioada 14 octombrie 1914-8 mai 1915 a condus Corpul 8 armată. La 21 mai 1915 a fost retrogradat din funcție, ca urmare a unor erori pe câmpul de luptă, dar la 10 decembrie 1915 a fost desemnat şef al Misiunii Militare în Albania, participând activ la refacerea armatei sârbe. A revenit în Franța, la începutul lunii august 1916, comandând succesiv Corpul 36 armată şi apoi Corpul 38 armată (7 septembrie 1916- noiembrie 1918).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

buia să se găsească pe linia Paris-Londra. De asemenea, nu s-a discutat planul nostru de război în legătură, pe de o parte, cu armatele aliate de la Salonic, pe de altă parte, cu armata rusă. Dacă România trebuia să participe la o apropiată ofensivă generală a Aliaților, toate lacunele ce arătasem trebuiau grabnic înlăturate.

„Da, replică Briand, voi interveni la ministrul nostru de Război". Am mulțumit preşedintelui Briand şi m-am retras.

[General Vasile Rudeanu, *Memorii din timpuri de pace şi de război. 1884-1929*, ediție îngrijită, studiu introductiv, şi note de Dumitru Preda şi Vasile Alexandrescu, Cavallioti, Bucureşti, 2004, p. 150-151]

***10.* 15/28 martie 1916, Bucureşti, Relatarea lui Nicolae Filipescu asupra călătoriei sale în Rusia, redată de N. Polizu-Micşuneşti**

Marți, 15 martie

Am continuat convorbirile relative la călătoria în Rusia. Credința lui Filipescu, cât se poate de obiectivă, este că armata rusă este admirabil pregătită şi mai ales va fi peste vreo trei luni – prin iunie – când crede că se va întreprinde ofensiva pe acest front. Găseşte foarte nedrept pesimismul multora asupra armatei ruse şi în special asupra cadrelor şi comandamentului. Îşi explică acest pesimism ca o consecință a retragerii armatei ruseşti, din vara trecută, în urma contraofensivei germano-austriece.

Această retragere a avut însă o singură cauză: lipsa de muniținni. Şi relativ la aceasta, generalul Ivanof i-a istorisit cum pe multe sectoare, pentru a susține moralul infanteriei în lupta de ariergardă, artileria trăgea focuri oarbe. Au fost cazuri chiar în cari infanteria lupta cu patul puştei şi de multe ori, când şi acestea lipseau, cu ciomege. Nu era prin urmare *nimic exagerat* în comunicatele austriece cari relatau asemenea episoade.

În această situație – spunea Filipescu – este chiar *extraordinar* cu câte ordine s-a efectuat retragerea, şi o judecată imparțială ar trebui din contra să admire soldatul şi cadrele ruseşti.

Dacă aceştia n-ar fi avut calitățile ostăşeşti şi priceperea de care au dat dovadă, desigur că armata însăşi era distrusă, retragerea se schimba într-un adevărat dezastru, care asigura complecta victorie austro-germană pe acest front. Grație însă rezistenței armatei ruseşti, avantagiile contraofensivei germane s-au redus la un minimum, care n-a avut altă consecință decât de a prelungi războiul.

Din contra, dacă aceeaşi armată însă, soldați şi ofițeri, ar fi avut muniținnile şi armele pe cari le are astăzi, desigur că războiul pe acest front era terminat prin înfrângerea austro-germanilor. La observațiunea mea că nici ultima încercare de ofensivă rusă, din iarna aceasta, pe frontul Czernoviților nu a reuşit, ceea ce lasă de gândit asupra valorii armatei, chiar după reorganizarea ei, şi mai ales la observațiunea ce am făcut referindu-mă la datele precise, ce i s-a raportat despre importanța lucrărilor defensive ale frontului austro-german, care pe unele locuri – cele mai vulnerabile – are până la 10 tranşee electrizate, plus alte lucrări betonate şi admirabil utilate în arme artileristice, cari fac acest front inexpugnabil, Filipescu mi-a răspuns:

„Începutul de ofensivă rusă din iarnă, contra Czernoviților, a fost pripit şi determinat poate de considerațiuni politice mai mult; în orice caz, era o greşeală, fiindcă nici preparația armatei nu era terminată, nici punctul ce se ataca – formidabil apărat – nu era cel mai prielnic. E cert că, de data aceasta, nu în acest punct se va desfăşura ofensiva.

Am fost pus în curent asupra punctului pe unde se va face spărtura frontului. Cum însă este un secret militar de cea mai mare importanță, îmi vei permite să nu ți-l spui.

Nu l-am destăinuit decât *unei singure persoane* – astfel că, după producerea evenimentului, se va putea verifica dacă am fost exact informat. Tot ce-ți pot spune este că, în orice caz, nu va fi Czernăuțul, ci mult mai la nord ...

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Odată lovitura dată acolo, este evident că şi Czernăuţul va cădea, precum şi întreaga Bucovină. Am convingerea că mulţi vor rămâne uimiţi de spiritul ofensiv al armatei ruse şi de perfecta ei organizare. Ceea ce e de regretat este că această părere, absolut obiectivă, nu este împărtăşită de acei cari ar putea determina oarecari evenimente la noi şi cari de s-ar produce concomitent cu ofensiva rusă, ar da o altă amploare consecinţelor acestei ofensive ...”. (sublinieri în textul original – *n.n.*)

[N. Polizu-Micşuneşti, *op.cit.*, p. 219.]

11. 1933, Bucureşti, Analiza lui Constantin I. Băicoianu[1] asupra contractului cu Marea Britanie privind vânzarea de 80 000 de vagoane de cereale

Din lupta pentru posesiunea cerealelor, am avut încheierea a două contracte, unul cu Anglia pentru vânzarea de 80 000 [de] vagoane şi altul de 50 [de] mii [de] vagoane pentru austro-germani. Cum marfa vândută trebuia să fie plătită în lei, Banca Naţională a fost solicitată să finanţeze ambele operaţiuni, ceea ce a acceptat, fiind vorba de interesele superioare ale ţării.

În primul contract încheiat cu Anglia, ce avea mai mult un caracter politic, căci se rezema pe necesitatea politică de încercuire a Puterilor Aliate, era vorba de o emisiune de 250 000 000 lei, necesară acoperirii contractului. Cum nu era chip să se exporte cerealele vândute Angliei din cauza închiderii Dardanelelor, nu putea să fie vorba de încasarea taxelor de export aur cari să sporească acoperirea metalică necesară acestei emisiuni.

De aceea, Banca Naţională, ţinând seama de această împrejurare, a cerut guvernului englez de la început ca 33% din acele 10 000 000 lire vândute Băncii Naţionale şi reprezentând contravaloarea leilor necesari pentru cumpărarea cerealelor să se verse în aur la Banca Angliei în contul Băncii Naţionale, având să servească ca acoperire a emisiunii necesitată de executarea contractului.

Restul de 6 700 000 lire sterline urma să fie acoperit prin deschiderea unui cont la Banca Angliei la dispoziţia Băncii Naţionale. Treptat cu vărsământul leilor avea să se facă şi vărsământul lirelor la Banca Angliei de către Guvernul britanic.

Disponibilul astfel creat Băncii Naţionale la Banca Angliei a fost stabilit să poarte o dobândă de 5% până în ziua încheierii păcii generale. Conversiunea în lei a sumei de lire sterline 3 300 000, depuse în aur ca acoperire a acestei emisiuni şi a sumelor pe cari le-ar preleva Banca Naţională din disponibilul său până la încheierea păcii generale, s-a convenit să se facă la cursul de lei 26,22 de fiecare liră, iar după pace la cursul de 25 lei şi 22 lira sterlină.

Conform art. 8, guvernul britanic şi-a luat obligaţiunea să facă ca Banca Angliei să accepte această convenţiune, care nu devenea executorie decât după ratificarea şi de către guvernul britanic.

Confirmarea Băncii Angliei n-a întârziat să vină, căci în şedinţa din 24 martie 1916, Guvernatorul a comunicat Consiliului scrisoarea din 24 februarie 1916 a Băncii Angliei, prin care ea da consimţământul său pentru partea ce o priveşte din convenţiunea din 20/2 februarie 1916. Mai târziu Banca Angliei confirmă Băncii Naţionale că guvernul britanic i-a depus suma de 2 mil. lire în cont[2].

---

[1] Constantin I. Băicoianu (1871-1945), economist cu studii de licenţă la Leipzig şi doctorat la München. A fost director administrativ la Banca Naţională şi preşedinte al Comitetului de direcţie la Monetăria Statului. Are o bogată activitate ştiinţifică şi publicistică în domeniul financiar-bancar.

[2] Iată textul acestei scrisori: Am onoare a informa pe Excelenţa Voastră că suma de 2 000 000 lire sterline a fost trimisă azi de la Guvernul M. S. şi a fost trecută la creditul unui cont ce am deschis pe numele Băncii Naţionale a României, contul cumpărăturilor de cereale. Acest cont a fost încărcat cu suma de lire sterline 660 000 care a fost pusă de o parte în aur şi este ţinută de Banca Angliei pentru contul Băncii Naţionale a României, contul Nr. 2. Restul de lire sterline 1 340 000 este acum la dispoziţia D-voastră, dar în vederea condiţiunilor actuale, orice

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Am văzut în expunerea asupra anului 1915 marele interes şi lupta pe care o duceau Puterile Centrale, şi îndeosebi Germania, pentru a intra în posesiunea cerealelor noastre. Pe de altă parte, cu toate că noi doream să vindem produsele agricole acumulate de doi ani, totuşi ni le păstram în aşteptarea clipei în care să intrăm în luptă alături de Antanta.

[C.I. Băicoianu, *Istoria politicei noastre monetare şi a Băncii Naţionale 1914-1920. Neutralitatea, Războiul, Ocupaţiunea,* vol. III, Cartea Românească, Bucureşti, 1933, p. 35]

12. 1/14 aprilie 1916, Bucureşti, Telegrama lui C. Fasciotti[1], ministrul italian, către A. Salandra[2], prim-ministrul Italiei, prin care informează despre condiţiile României în vederea intrării în război alături de Antanta. Opinii ale diplomatului italian referitoare la această problemă.

Nr. 748 Bucureşti, 14 aprilie 1916,

Roma, 14 aprilie 1916

Legaţia regală
Bucureşti

Cabinet nr. 133
Telegrama Excelenţei Voastre
Cabinet nr. 468

MINISTRUL Rusiei mi-a spus că colonelul Tatarinov[3] va pleca, probabil, la Petersburg [Petrograd] lunea viitoare. După cum am relatat în telegrama mea nr. 130, el a primit de la ministrul de război ample informaţii asupra armatei. Asupra exactităţii acestor informaţii voi reveni ulterior. Ataşatul militar[4] a plecat într-o cercetare de teren în Dobrogea, însoţit de un delegat al Ministerului de Război. Deocamdată constat că, aşa cum mi-a spus colegul din Rusia, pretenţiile formulate, mai degrabă vag şi nebulos, de guvern sunt de aşa natură încât nu ne permit să constatăm pe o apropiată intrare în acţiune a României. Secretarul general al Ministerului de Război[5], însărcinat de Brătianu să trateze cu ataşatul militar rus, ar fi formulat, de fapt, următoarele condiţii pentru intrarea în acţiune a României de partea Antantei:

---

instrucţiuni de plată din această sumă trebuiesc date prin Ministerul M. S. Britanic la Bucureşti şi comunicate de D-sa Băncii Angliei prin Ministerul Afacerilor Străine. O dobândă de 5% pe an se va plăti asupra sumei aflătoare la creditul contului cumpărătorului de cereale numit mai sus, până la sfârşitul războiului *(n.a.)*.

[1] Carlo Fasciotti (1870-1958), ministru al Italiei în România (1911-1919). Anterior, a mai avut misiuni diplomatice la Viena şi Atena, iar ulterior plecării de la Bucureşti a fost transferat în Spania (1919/1922). S-a opus politicii lui Benito Musollini, fiind scos din corpul diplomatic.

[2] Antonio Salandra (1853-1931). Om politic italian, prim-ministru în perioada 21 martie 1914-18 iunie 1916.

[3] Alexandr A.Tatarinov, colonel, ataşat militar al Rusiei în România (acreditat la 27 septembrie 1915).

[4] B.A. Semenov (*n.ed.*).

[5] Secretar general al Ministerului de Război era generalul Dumitru Iliescu (1865-1940), ofiţer de artilerie cu studii în România (1884-1886, şef de promoţie) şi în Franţa (Şcoala Politehnică din Paris şi Şcoala de Aplicaţie de Artilerie şi Geniu de la Fontainebleau,1886-1891). Cu gradul de general de divizie a condus Secretariatul General al Ministerului de Război în perioada 10 ianuarie 1914-27 august 1916. La declararea războiului a fost învestit în funcţia de subşef al Marelui Cartier General Român, conducând de fapt operaţiile armatei române din toamna anului 1916, deoarece generalul Vasile Zottu figura ca şef nominal al acestei structuri. La 5 decembrie1916 a fost înlocuit din funcţie şi a fost trimis în Franţa ca reprezentant al Marelui Cartier General Român (1917-1919). Foarte apropiat de prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, Dumitru Iliescu este o personalitate militară controversată, el fiind unul dintre autorii morali ai eşecurilor din lunile august – noiembrie 1916.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

1. completarea materialelor de război de care are nevoie România;
2. ofensivă generală;
3. ca ruşii să acopere flancul drept al armatei române;
4. ca aceştia să intervină în Dobrogea şi împotriva Bulgariei.

Cât priveşte primul punct, opinia ministrului şi a ataşatului militar al Rusiei, împărtăşită de mine întru totul, este că nu e necesar ca tot materialul să ajungă în România, ci doar o parte, pentru a asigura guvernul că există, în mod practic, posibilitatea de a-l obține, în timp ce cea mai mare parte ar putea fi ținută în Rusia, în apropierea frontierei româneşti, gata să fie trecută dincolo, imediat ce România ar intra în acțiune.

Pentru ca acest lucru să fie posibil, este totuşi absolut necesar să se ordone imediat trimiterea materialelor pentru România, care altfel nu vor putea ajunge la timpul potrivit (telegrama mea Cabinet nr. 129).

Apoi, în ceea ce priveşte mitralierele, numărul de 1000 (telegrama Excelenței Voastre Cabinet nr. 446) este considerat exagerat, fiind suficiente patru sau cinci sute.

În privința celui de-al doilea punct, se observă că nu e suficientă luarea unei decizii privind ofensiva, ci trebuie, aşa cum rezultă din examinarea punctelor trei şi patru, ca aceasta să fi înaintat deja mult.

Ce se înțelege aici precis prin acoperirea flancului drept al armatei române, la punctul 3, nici Brătianu, nici secretarul general nu au spus.

Poklevski şi Tatarinov înțeleg, fireşte, că este vorba despre ocuparea crestei Carpaților şi a celei de-a doua linii de apărare austro-ungare din Bucovina şi, respectiv, a liniei Vatra Dornei-Cârlibaba.

Acum Poklevski şi Tatarinov consideră că această cerere ar putea fi acceptată dacă România ar consimți ca armata rusă să treacă prin Moldova, împresurând Cernăuțiul, dar Brătianu a repetat, de câte ori s-a ivit ocazia, că nu va admite trecerea nici unei armate străine pe teritoriul țării, fără să se fi stabilit dinainte ca armata română să se alăture acesteia; pe de altă parte, se pare că doreşte ca intrarea în acțiune a României să fie precedată de acoperirea de către ruşi a flancului drept românesc.

Punctul 4 şi ultimul a provocat şi acesta colegului meu şi ataşatului său militar o deziluzie: ei crezuseră că Brătianu se va declara mulțumit dacă ruşii îşi vor asuma apărarea Dobrogei, dar Brătianu şi secretarul general le-au spus acum lui Poklevski şi lui Tatarinov că armata rusă ar trebui să atace Bulgaria şi să ocupe Rusciukul pentru a acoperi Bucureştiul.

Ministrul Rusiei consideră că acceptarea de către Rusia a unor asemenea pretenții ar putea obliga Statul-Major rus să retragă de pe frontul principal forțe uriaşe, compromițând poate acțiunea principală pentru un scop, în ultimă instanță, secundar, acela de a-şi asigura cooperarea României. În rest, ministrul Rusiei mi-a spus că Alekseev este mulțumit de neutralitatea binevoitoare a României şi nu va încerca să o forțeze să intre în acțiune, înainte de momentul oportun.

Ministrul Rusiei conchide deci că cel mai bun lucru este continuarea discuțiilor cu guvernul român, fără a se viza rezultate imediate.

În ce mă priveşte nu pot decât să confirm ceea ce am transmis la minister; e inutil să se ceară României ceea ce ea nu vrea şi, poate, nu este în măsură să dea; e inutil să i se ceară să se angajeze în aceasta, până când izbânda în marele război european nu este sigură. Tot ceea ce se poate aştepta deocamdată de la ea este o neutralitate binevoitoare, alternând cu concesiile făcute adversarilor noştri, pe care frica şi nevoile existenței le impun.

Cu toate acestea, este mai prudent ca Rusia, care poate să țină în Basarabia meridională suficiente forțe pentru a inspira României când curaj, când frică, să oscileze într-un sens sau altul, după cum o dictează împrejurările.

Conduita României depinde acum de evenimentele războiului european: Antanta şi în special Rusia nu trebuie decât să procedeze în aşa fel încât să profite, şi acum, din prima împrejurare favorabilă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

V-aş fi recunoscător dacă despre cele de mai sus n-ar fi informat nici guvernul rus, nici misiunile româneşti în străinătate.

Fasciotti

[Apud *1918 la Români. Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Documente externe 1879-1916*, vol. I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 694-696, documentul 201]

13. 1/14 aprilie 1916, Moghilev, Extras din memoriile generalului A.A. Brusilov referitoare la Consiliul de Război din 1/14 aprilie 1916 care a stabilit planul de campanie al armatei ruse pentru anul 1916

D'une manière générale, en raison de la proximité du front ennemi et de Kamenetz-Podolsk, il y avait de fréquentes incursions d'aéroplanes ennemis sur cette ville, et il était impossible de garantir complètement le train contre les jets de bombes. Je m'efforçai donc de persuader le Tsar d'abréger son séjour à Kamenetz-Podolsk, en quoi je fus appuyé par le comte Frédéricks[1]. Mais le Tsar ne consentit pas à modifier son itinéraire et il ne partit qu'au bout de deux jours. Le même soir, deux heures après le départ du train impérial, je partis pour Mohilev au conseil de guerre qui devait avoir lieu le 1er-14 avril. Mon chef d'état-major, le général Klembovski[2], se joignit à moi à Kazatine pour ce voyage, et nous continuâmes sans arrêt sur Mohilev où nous arrivâmes le 1er-14 avril matin. Au conseil de guerre, présidé par l'Empereur lui-même, assistaient: le général aide de camp Kouropatkine[3], commandant en chef du Front nord-ouest, avec son chef d'état-major Sivers; le commandant en chef du Front ouest Evert[4], également avec son chef d'état-major; moi avec le général Klemboski; Ivanov, le ministre de la Guerre Chouvaïev[5], le grand-duc Serge Mikhaïlovitch[6], inspecteur général de campagne de l'artillerie, et le major général Alexéiev. La principale question à décider à cette consultation était l'élaboration du programme des actions offensives pour 1916. Le général Alexéiev exposa au conseil qu'il avait d'avance été décidé de donner toute l'artillerie lourde de réserve et toute la réserve générale se trouvant à la disposition du généralissime au Front ouest, qui devait diriger son principal choc dans la direction de Wilna; quelque peu d'artillerie lourde et des troupes de la réserve générale seraient donnés au Front nord-ouest, qui devait également attaquer avec son groupe de choc de la direction du nord-est sur Wilna, venant ainsi en aide au Front ouest. Quant au Front sud-ouest qui m'était confié, il avait été admis que ce Front ne se prêtait pas à l'offensive, qu'il l'attaque que quand

[1] Contele Vladimir Frédéricks, ministrul Curţii ţarului, care făcea parte din partida germanofilă de la Petrograd.

[2] Vladislav Napoleonovici Klembovski (1860-1921). În august 1917, Alexandru Kerenski, prim-ministrul l-a învestit şef al armatei ruse, înlocuindu-l pe L. Kornilov.

[3] Aleksei Nikolaevici Kuropatkin (1848-1925), general rus, ministru de război (1898-1904), care a avut o mare responsabilitate pentru înfrângerea Rusiei în războiul cu Japonia (1904-1905). La începutul războiului a primit diverse însărcinări, mai ales după ce marele duce Nicolae a fost îndepărtat de la conducerea armatei. La sfârşitul lunii ianuarie 1916 a devenit comandant al Armatei 5, iar o lună mai târziu a preluat comanda Frontului de nord-vest. A fost demis în iulie 1916 şi i s-a încredintat funcţia de guvernator al Districtului militar Turkestan.

[4] Alexei Evert (1857-1926). A fost comandant al Armatei 1 manciuriană în războiul ruso-japonez (1904-1905), apoi a condus Corpul 13 armată şi din 1913 districtul militar Ircuţk. Din 1915 a comandat grupul armatelor de vest, participând şi la ofensiva Brusilov din vara anului 1916.

[5] Dmitri Savelievici Şuvaev (1854-1937), om politic şi general rus. A fost ministru de război în perioada 15 martie 1916-3 ianuarie 1917. În 1920 s-a pensionat, iar în 1937 a fost arestat, fiind învinuit ca duşman al poporului. În acelaşi an a fost ucis de NKVD.

[6] Marele Duce Serghei Mihailovici al Rusiei (1869-1918) a fost al cincilea fiu al Marelui Duce Mihail Nicolaievici şi văr primar al ţarului Alexandru al III-lea al Rusiei. De mic a urmat cariera militară, servind în mai multe regimente. În timpul Primului Război Mondial a fost inspectorul general al artileriei. A fost un adversar al ţarinei Alexandra Feodorova şi prin urmare nu era văzut cu ochi buni de ţarul Nicolae al II-lea. A fost ucis de bolşevici împreună cu alţi Romanovi la Alapayevsk la 18 iulie 1918, la o zi după uciderea ţarului Nicolae al II-lea şi a familiei lui la Ekaterinburg.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

les deux Fronts situés plus au nord auraient fortement accentué leur succès et auraient suffisamment progressé vers l'ouest. La parole fut alors donnée au générale Kouropatkine. Il déclara qu'il était très difficile d'espérer un succès de son Front, et qu'à son avis, ainsi qu'il résultait des tentatives infructueuses antérieures d'offensive[1], il était complètement invraisemblable de percer le front allemand, car les zones fortifiées de l'ennemi étaient si développées et si fortes qu'il était difficile de prévoir le succès; bien plus, il fallait admettre que nous subirions des pertes immenses sans résultat. Alexéiev ne se trouva pas d'accord sur ce point. Pourtant il convint que, malheureusement, nous n'avions pas une quantité suffisante de projectiles lourds. A ce sujet, le ministre de la Guerre déclara, et l'inspecteur général de campagne de l'artillerie confirma, que nous pouvions recevoir en temps voulu de projectiles légeres en énorme quantité, mais que pour les lourds, l'industrie nationale de guerre ne pouvait actuellement les fournir, et qu'il était très difficile de les recevoir de l'étranger; ils ne pouvaient fixer l'époque où s'améliorerait le ravitaillement en obus lours, et, en tout cas, ce ne serait pas cet été.

La parole fut alors donné à Evert. Il dit à sont tour qu'il se ralliait complètement à l'avis de Kouropatkine, qu'il ne croyait pas au succès, et qu'il pensait que le mieux serait de continuer à se comporter défensivement jusqu'au moment où nous posséderions de l'artillerie lourde dans la même mesure que notre adversaire et où nous recevrions à profusion des obus lourds.

La parole me fut ensuite offerte. Je déclarai que, sans aucun doute, il serait souhaitable d'avoir une plus grande quantité d'artillerie lourde et d'obus lourds, qu'il était nécessaire également d'augmenter le nombre de nos appareils aériens, tout en éliminant ceux qui étaient vieillis ou en mauvais état, mais que, dans la situation actuelle de notre armée, j'étais fermement persuadé que nous pouvions attaquer. «Je ne parlerai pas des autres Fronts, dis-je, car je ne les connais pas. Mais, pour le Front sud-ouest, je suis persuadé non seulement qu'il peut, mais doit prendre l'offensive, et que toutes les chances de succès sont pour nous. Dans ces conditions, je ne vois pas de raisons pour rester sur place et regarder mes camarades se battre. J'estime que le manque de moyens dont nous avons souffert jusqu'à maintenant provient de ce que nous n'assaillons pas l'ennemi à la fois sur tous les Fronts de manière à l'empêcher d'utiliser l'avantage d'agir par les lignes intériures, si bien que, numériquement notablement inféfrieur à nous, il jette ses troupes, en utilisant son réseau ferré, sur tel ou tel point à son gré. Le résultat, c'est que, dans le secteur où nous attaquons, il est toujours plus fort que nous, au point de vue technique comme au point de vue numérique. Je demande donc instamment l'autorisation d'agir offensivement sur mon front en même temps que mes voisins. Même au cas où je n'obtiendrais aucun succès, je ne me bornerais pas à retenir les forces de l'adversaire; j'attirerais sur moi une partie de ses réserves et je faciliterais ainsi considérablement la tâche d'Evert et de Kouropatkine».

Le général Alexéiev me répondit qu'en principe il n'avait rien à m'objecter, mais qu'il croyait de son devoir de me prévenir que je ne recevrais rien de plus que les troupes dont je disposais: ni artillerie, ni quantité de projectiles supérieure à la répartition prévue pour moi. A cela ce répondis à mon tour que je ne demandais rien, que je ne promettais aucune victoire particulière, que je me contenterais de ce que j'avais, mais que les troupes du Front sud-ouest sauraient comme moi que nous travaillions pour le bien commun, et que nous facilitions le travail de nos frères d'armes en leur donnant la possibilité de rompre l'ennemi.

---

[1] En vue de venir en aide à l'armée française au début de la bataille de Verdun, les troupes du général Kouropatkine avaient exécuté, du 18 au 30 mars, des attaques très violents près du lac Narotch, devant Dvinsk et devant Jakobstadt. Sauf près du lac Narotch, les Russes, mal engagés, n'obtinrent aucun succès, malgré leur supériorité numérique et des pertes élevées. Le général Ludendorff dit à ce sujet dans ses *Souvenirs de guerre* (page 166 de l'édition allemande) que les Allemands avaient alors gagné une grande bataille défensive. Le 28 avril, une offensive exécutée par la Xe armée allemande reprit à peut près tout le terrain perdu par elles près du lac Narotch à la fin de mars.

Mais ces combats avaient eu cependant un résultat. Plusieurs divisions allemandes, détachées plus au sud au milieu des troupes austro-hongroises, avaient été ramanées dans les groupes d'armées du feld-maréchal von Hindenburg et du principe Léopold de Bavière, car les Allemands s'attendaient à de nouvelles offensives russes contre ces deux groupes d'armées, ce qui était effectivement le projet russe, comme l'exposé du général Broussilov vale montrer (*n.tr. din ediția originală).*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Il n'y eut aucune réplique, mais Kouropatkine et Evert, à la suite de mon discours, modifièrent, quoique avec des rétincences, quelque peu leurs déclarations. Ils dirent qu'ils pouvaient attaquer, mais qu'il était impossible de garantir le succès. Évidemment, jamais ni nulle part, un générale en chef ne peut donner pareille garantie, fût-il Napoléon. Il fut convenu qus nous devrions être prêts sur tous les fronts un peu avant la fin de mai.

Les autres questions agitées au conseil de guerre furent surtout de nature administrative. Elles ont perdu aujourd'hui tout intérêt: je ne les mentionnerai donc pas. Le commandant en chef suprême qui les présidait, ne dirigea pas les débats; il en laissa le soin à Alexéiev. Le Tsar resta assis tout le temps en silence. Sur la proposition d'Alexéiev, il appuya de sont autorité le résultat des déliberations du conseil de guerre et les conclusions qu'en avait tirées Alexéiev.

[*Mémoires du Général Broussilov. Guerre de 1914-1918*, Préface de Général Niessel, Librairie Hachette, Paris, 1929, p. 184-188]

14. 5/18 mai 1916, Bucureşti, Opinii ale lui Nicolae Filipescu referitoare la rechemarea lui Camille Blondel, trimisul Franței în România

Joi, 5 mai

Rechemarea lui Blondel[1], ministrul Franței, în actuala conjunctură, a afectat pe Filipescu.

„Nu pot tăgădui – a spus Filipescu – că lui Blondel îi lipseau, poate, unele finețe diplomatice sau, cum se spune în carieră, că nu era un *diplomat de rasă*. De pildă mi s-a istorisit că la înmormântarea Reginei Elisabeta[2] a tratat în auzul tuturor pe Bourgignon, delegatul Împăratului de *Pompier de Nanterre*... Nu mai puțin, privitor la interesele țărei noastre a pus multă inimă în toate ocaziile... Şi apoi, dacă este adevărat că rechemarea se datoreşte sugestiunilor ruseşti, este regretabil că tocmai în momentele actuale la noi să se desemneze o divergență între aliați ...

Sunt convins că dacă o asemenea considerație nu ar fi fost în câmpul celălalt, de mult ar fi fost rechemat sau Busche[3], sau Czernin[4], fiind dat divirgențele ce există şi acolo ..."

[N. Polizu-Micşuneşti, *op.cit.*, p. 225-226]

[1] Jean-Camille Blondel (1854- 1935), diplomat francez, ministru al Franței în România (2/15 iunie 1907-25 iulie/7 august 1916). A rămas în România şi după înlocuirea sa cu Saint-Aulaire. Anterior a mai funcționat ca diplomat în cadrul legațiilor franceze din Madrid, Tanger, Lisabona, Berna şi Roma. A fost ministru plenipotențiar în Mexic (1900-1907).

[2] Elisabeta (1843-1916), soția lui Carol I. Cei doi s-au căsătorit în 1869, iar după proclamarea Regatului în 1881, a devenit prima regină a României. A avut preocupări literare, fiind cunoscută sub pseudonimul Carmen Sylva.

[3] Hilmar von dem Bussche (Busche)-Haddenhausen (1867-1939), baron, reprezentantul diplomatic al Germaniei în România din septembrie 1914. Statutul său a fost mai întâi ministru în misiune extraordinară, apoi din 1915, ministru plenipotențiar.

[4] Ottokar Czernin (1872-1932), diplomat austro-ungar, apropiat prințului moştenitor Franz Ferdinand. A fost ministru plenipotențiar la Bucureşti (12/25 octombrie 1913-14/27 august 1916). Anterior a îndeplinit aceeaşi funcție la Haga (1899-1902). În perioada 22 decembrie 1916-14 aprilie 1918 a fost ministru de externe al dublei monarhii. Detalii în Sorin Cristescu (ed.), *Misiunea contelui Czernin în România*, Editura Militară, Bucureşti, 2016.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***15.* 6/19 mai 1916, Petrograd, Telegrama ministrului de externe al Rusiei, Serghei Sazonov, către Poklevski-Koziell prin care solicită guvernului român să nu încheie un acord comercial cu Germania**

6/19 mai 1916. N° 1628

J'ai fait venir Diamandi aujourd'hui et lui ai dit que la conclusion d'un traité commercial roumano-allemand avait produit une impression très défavorable en Russie, car cela a donné le soupçon qu'un autre traité politique se cache derrière, concernant les relations bulgaro-roumaines, et qui est l'indice peut-être d'un rapprochement de la Roumanie des empires centraux.

Diamandi l'a nié et a dit qu'il n'était au courant que d'un traité commercial, nécessité par la pénible situation économique de la Roumanie.

Veuillez, autant que possible, élucider en quelles circonstances fut signé ce traité et si réellement il n'est question que de commerce.

SAZONOV

[*Documents diplomatiques secrets russes, 1914-1917*, p. 92]

***16.* 13/26 mai 1916, Bucureşti, Notă informativă a Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale referitoare la opiniile trimisului diplomatic sârb la Bucureşti, Pavle Marincovici , întors dintr-o călătorie în Rusia**

MINISTERUL DE INTERNE 13 mai 1916
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ŞI SIGURANȚEI GENERALE

INFORMAȚIUNI

Din cercurile legaţiunii sârbeşti din Capitală s-a aflat următoarele asupra impresiilor căpătate în Rusia de dl Marincovici, ministrul sârb în Bucureşti:

Dl Marincovici s-a înapoiat în ziua de 11 cor. de la Petrograd, cu impresia că războiul va mai dura până în vara viitoare. Marea ofensivă a aliaţilor nu se va putea produce – afară dacă ar interveni ceva neprevăzut – înainte de primăvara viitoare. Până atunci aliaţii vor duce lupta de defensivă, în aşteptarea ca Rusia să-şi desăvârşească uriaşele sale pregătiri.

În cercurile militare ruse domneşte părerea că Germania nu va putea rezista acelei ofensive. Până atunci, scopul aliaţilor este să scoată pe turci din luptă. În vederea acestui fapt ruşii şi englezii fac toate sforţările. Cei 30 000 sârbi şi slavi din Austria, pe cari Ţarul i-a trecut în revistă la Odessa, vor fi trimişi pe frontul Caucazului. Ruşii ar dori ca acţiunea de la Salonic să se poată începe imediat după capitularea Turciei şi deschiderea Dardanelelor spre a putea participa şi la războiul contra bulgarilor.

Cu privire la acordul româno-germano-austriac, părerea în Rusia este foarte împărţită. Pe când guvernul păstrează o rezervă semnificativă, în opinia publică acest acord a produs o mare nemulţumire. Se produc campanii împotriva permisiunei de export în România, şi câţiva comercianţi din România, cari se aflau de luni de zile la Petrograd, n-au reuşit să obţină autorizaţii de export pentru unele din mărfurile cumpărate.

[S.A.N.I.C., Fond Direcţia Generală a Poliţiei, Dosar nr. 7/1916, f. 137-138]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***17.* 30 mai/12 iunie 1916, Mamornița, Raportul generalului adjutant Teodor Râmniceanu[1], comandantul Corpului grănicerilor, referitor la măsurile luate pentru retragerea trupelor ruse din localitatea Mamornița**

No. 40 din 30 mai 1916

Ştiri primite de la frontieră în ziua de 30 mai 1916

Telegrafic de la Mamornița. A sosit aci Domnul General [Ioan] Pătraşcu[2], care are acelaşi ordin pe care subsemnatul l-am primit de la D-voastră. Aseară la ora 10 s-a dus la noua Suliță rusească unde s-a pus în contact cu Generalul Keller, comandantul trupelor, iar rezultatul l-a comunicat Domnului Prim-ministru şi Ministru de Război.

Compania din Batalionul 5 Vânători nu a sosit până în prezent, deoarece Batalionul nu a avut niciun ordin în acest sens. Din ordinul Domnului General Pătraşcu s-a dat o companie din Regimentul 69, care patrulează pentru a dezarma pe ruşi şi a-i soma ca să evacueze teritoriul nostru, având şi ordinul de a aduna pe răniți.

Trupele ruse de la vama noastră spre Lucovița s-au retras, vama noastră a rămas ocupată de ruşi.

Ofițerul nostru a somat pe ofițerii ruşi a-şi retrage trupele de pe teritoriul nostru, aceştia i-au răspuns că nu le vor retrage până ce atât vama noastră, cât şi localitatea Mamornița nu vor fi ocupate cu trupe puternice române, aceasta din cauză că le este frică, ca în urmă să nu fie ocupate de trupe austriece.

Aceeaşi patrulă raportează că la ora 6.30 a.m. la Mamornița sunt 3 regimente ruse, înşirate pe graniță. Soldatul grănicer Ruxandra a fost împuşcat pe când căuta se se adăpostească. Soldatul se găseşte mort la Mamornița şi nu a putut fi ridicat din cauza gloanțelor, care cad în număr mare pe teritoriul nostru.

Telegrafic de la Herța

Situația de eri, 29 mai a.c., ora 11.30, până astăzi 30 mai, ora 9 a.m., este următoarea: în tot timpul după-amiezei de eri a fost un puternic duel de artilerie. Asemenea şi focuri de infanterie. Vama austriacă a fost ocupată de ruşi. În timpul nopții puține focuri de infanterie.

COMANDANTUL CORPULUI GRĂNICERILOR

(ss) General Adjutant Râmniceanu

p. Conformitate
p. Adjutantul Corpului
Locotenent Loghin

[Arhiva MAE, Fond 71-1914, E.2, Partea a II-a, 1914-1922, vol. 37, f. 174-175]

[1] Teodor Râmniceanu (1860-1932), general de brigadă, grad obținut la 15 februarie 1914, adjutant regal, comandant al Corpului de Grăniceri (noiembrie 1913-mai 1918), din vara anului 1917 a fost ataşat pe lângă prințul moştenitor Carol, în cadrul Casei Militare Regale.

[2] Ioan Pătraşcu (1861- ?) a obținut tresele de sublocotenent la 15 iulie 1881, iar pe cele de locotenent la 10 mai 1885. Avansări ulterioare: căpitan – 28 noiembrie 1890; maior – 8 aprilie 1896; locotenent-colonel – 28 noiembrie 1902, colonel – 10 mai 1907; general de brigadă – 1 aprilie 1913 şi de divizie(1917); a comandat Divizia 8 infanterie (1916-1918) şi pentru o scurtă perioadă, în timpul „bătăliei Bucureştilor"(13 noiembrie - 23 decembrie 1916), Corpul 1 armată. După război a comandat corpurile 4 şi 1 armată (1918-1923).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***18*. 30 mai/12 iunie, ora 3,35 a.m., Mamornița, Raportul telefonic al generalului Ioan Pătrașcu, adresat prim-ministrului Ion I.C. Brătianu referitor la măsurile luate pentru retragerea trupelor ruse din localitatea Mamornița**

Raport telefonic al Generalului Pătraşcu
30 mai 1915, ora 3.35 a.m.

La orele 10 p.m. am trecut Prutul şi am fost aşteptat de Col. Ivanof de la Armata 9 şi am fost condus la General Keller, comand. Corp. de Cavalerie pe malul Prutului la sud-vest de Boian în fața S. Zurin. Acolo am fost primit la orele 11 de Generalul Keller şi i-am spus că trupele ruseşti au trecut pe teritoriul nostru şi că îl rog în numele guvernului să retragă trupele imediat pentru că calcă neutralitatea țărei. Generalul Keller a fost mirat şi mi-a spus că D-sa nu a dat ordin ca să treacă nicio unitate cât de mică pe teritoriul nostru şi nici nu i s-a dat raportul de către nimeni că ar fi trecut trupe pe teritoriul nostru. M-a însărcinat să exprim D-lui Prim-Ministru regretele sale pentru eroarea şi greşeala ce s-a făcut de către unele unități mici şi că are să ia măsuri ca să se retragă imediat aceste mici unități şi că va lua măsuri ca să nu se mai repete. Însă se poate întâmpla ca soldați izolați sau goniți să treacă pe teritoriul nostru. Despre aceştia nu are putere ca să-i împiedice.

Eu personal am fost până aproape de Mamornița, n-am putut să mă apropiu de sat din cauză că artileria austriacă trăgea cu şrapnele tocmai pe teritoriul nostru aproape de Mamornița, aşa că zona era foarte pericoloasă. Cât am văzut însă, n-am văzut unități ruseşti pe teritoriul nostru, am găsit însă la un canton la 2 km de Mamornița vreo 12 ruşi între care şase răniți şi pentru care am dispus să fie transportați la spitalul din Turneanca. Pe doi răniți i-am trimis cu o scrisoare la gl. Keller care au sosit în momentul când eu eram acolo, adică la 12 noaptea.

Acum nu cred să şi fie trupe, însă sigur nu sunt, aştept raportul de la compania pe care am trimis-o la Carcova ca să patruleze între Carnova şi Mamornița, un post fix la Mamornița să someze trupele ruse ce ar fi acolo să părăsească teritoriul nostru.

Trupele noastre sunt împărțite astfel:

1. comp. la Horhova-Mamornița
2. comp. din bat. 4/69 la Herța

Regt. 8 Roşiori cu o baterie

1 batalion din 29 la comuna Proboteşti unde se aşteaptă ordine.

Rog pe Domnul Prim-Ministru să-mi ordone dacă față de asigurările date de Generalul Keller e nevoie ca trupele celelalte să mai rămâie pe aci. Părerea mea este ca să rămâie numai Bat. 4 din Rgt. 69 care ca şi înainte era la Proboteşti. Să i se dea un escadron din Regt. 8 roşiori căci [ar fi] suficient față de asigurările date de către 3 grăniceri [ruşi]. S-a adus doi ofițeri şi 20 soldați cu caii lor armați de la Buda Mare găsiți pe teritoriul nostru.

Ofițerii roagă pe Domnul Prim-Ministru că față cu purtarea lor către cei trei grăniceri pe care îi putea omorî, ci din contră s-au supus somației, lor să le dea drumul să se ducă să moară alături de frații lor. Aceşti prizonieri sunt la Herța şi aştept ordinele pentru ei, dacă să le dau drumul sau să-i trimit la Şipote.

Rog iarăşi pe Domnul Prim-Ministru să-şi ordone dacă eu personal să rămân în Herța sau să mă duc la Botoşani.

Colonelul Ivanof de la Armata 9 mi-a spus că va raporta imediat Comandantului Armatei 9 despre acest mic incident şi că va lua imediat măsuri să nu se mai repete şi cu aceasta prezint respectele mele Domnului Prim-Ministru, aşteptând ordinele D-sale.

[Arhiva M.A.E., Fond 71-1914, E.2, Partea a II-a, 1914-1922, vol. 37, f. 180-181]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***19.* 30 mai/12 iunie, ora 5,20 p.m., Mamornița, Raportul telefonic al generalului Ioan Pătrașcu adresat prim-ministrului Ion I.C. Brătianu referitor la măsurile luate pentru retragerea trupelor ruse din localitatea Mamornița**

RAPORT TELEFONIC al Generalului PETRAŞCU [Pătraşcu]
30 mai ora 5.20 p.m.

De astă-noapte până acum nu am putut da noui relațiuni. În acest moment sosesc chiar din Mamornița cu Domnul Prefect de Dorohoi. În Mamornița nu este niciun soldat rus, nici în jos spre Lucovița, însă pe linia frontierei din apropierea Mamorniței către Boian sunt trupe ruse înşirate chiar pe şanțul frontierei. Trupele sunt din Rgt. 10 husari. Am vorbit cu ofițerul care comanda la stânga lângă Mamornița şi i-am cerut să se retragă orişice soldat rus de pe teritoriul nostru. Mi-a cerut în scris. I-am dat; câțiva soldați ruşi chiar față de mine s-au retras. Autoritățile însă nu şi-au luat postul la primire din cauză că tot continuă bombardarea şi cad proiectile chiar în târg; cât am stat eu acolo au căzut patru proiectile şi ricoşează de la proiectilele ruse cari lovesc vama austriacă.

Situația trupelor aduse aci este următoarea:

La Mamornița, pe înălțimea Buda, o companie infanterie cu efective foarte reduse şi un pluton grăniceri cu ofițerii lor şi ai Cd[Comandamentului]. Grănicerilor cu ordinul să nu permită la nimeni de mai călca pe teritoriul nostru.

Înapoi la s. Harhova aproape de Mamornița, o altă companie de infanterie cu efective reduse.

2 comp. din Bat. 4/Rgt. 69 la [cuvânt neînțeles]

Rgt. 8 roşiori şi cu o baterie în Herța din cauza greutăților ce avea cu hrana în Pomârla – s. Proboteşti.

Un pl. din Rgt. 29 în Pomârla

Un escadron a primit ordinul meu să plece prin Breasca-Godineşti- Mamornița şi cu patrule să cerceteze până la frontiera Buda şi Lucovița, precum şi Godineşti-Mamornița fără a intra în zona de acțiune, iar de la Mamornița pe subtl Budac să vie la satul Horhova unde să rămâe până la noi dispoziționi.

[Arhiva MAE, Fond 71-1914, E.2, Partea a II-a, 1914-1922, vol. 37, f. 182]

***20.* 31 mai/13 iunie 1916, Dorohoi, Telegrama prefectului de Dorohoi, T. Stavri, privind măsurile luate în cadrul incidentului de la Mamornița**

TELEGRAMĂ

Dorohoi, 31 mai 1916, ora 9.40 seara

Astăzi-dimineață împreună cu domnul General Petraşcu [Pătraşcu] am inspectat frontiera noastră în partea amenințată; trupele ruseşti evacuaseră teritoriul nostru numai în malul Prutului tot pe teritoriul nostru pe o distanță de 5-600 metri mai erau adăpostiți câteva sute de ruşi. Domnul General Petraşcu a vorbit cu un colonel cerându-i să părăsească şi această parte astă-seară la ora 7. Am fost din nou şi am găsit şi această parte evacuată, răniții ruşi care nu sunt trecuți în Rusia sunt adunați de grănicerii noştri şi trimişi la spitalul din Târnăuca, foarte

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mulți dintr-înşii fiind uşor răniți. Rog aprobați ca după primele îngrijiri date să fie lăsați a se reîntoarce în Rusia.

Prefect de Dorohoi
T. Stavri

[Arhiva MAE, Fond 71-1914, E.2, Partea a II-a, 1914-1922, vol. 37, f. 204]

21. 31 mai/13 iunie 1916, Bucureşti, Raportul ataşatului militar al Franței în România, maiorul Jules Pichon[1], adresat mareşalului Joseph Joffre, şeful Marelui Cartier General, despre ofensiva Brusilov şi incidentul de la Mamornița

Bucarest, 31 mai (13 juin) 1916

Le Commandant Pichon, Attaché militaire à la Légation de France en Roumanie à Monsieur le Général commandant en chef des Armées Françaises.

La situation de quinzaine marque qu'il y a quelque chose de changé. *Nous devons dire que c'est une surprise pour* tout le monde.

Je passe à dessein sur la lutte navale de Skaggerrack[2] et même sur la mort du Maréchak Kitchener. Ces événements considérables sont jugés comme ils le doivent. Mais ils sont au second plan devant l'offensive russe en Galicie. Les événements du Trentin et ceux de Verdun même ont disparu; on ne se passions plus pour savoir si le fort de Vaux est pris ou non. On regarde plus près l'offensive russe, la situation en Grèce et la violation de la frontière roumaine à Mamornitza; ce dernier récent, il est d'avant hier, 11 juin.

L'offensive russe est une surprise absolue. Et pour les Roumains – voir tous mes rapports précédents et par ricochet, pour les Autrichiens, qui n'ont eu d'inquiétude que le 31 Mai seulement, ainsi que l'annonce l'attaché militaire roumain à Vienne – et pour l'attaché militaire russe ici dont je vous ai rapporté les impressions à son retour du G.Q.G russe par mon rapport no. 46 confidentiel; sa thèse était corroborée par tous ceux qui venaient de Russie et les télégrammes de mon collègue italien à son Grand Etat-Major marquent à quel point on doutait d'une offensive russe; d'ailleurs mon collègue russe n'a commencé à croire à sa réalité qu'après la prise de Luzk.

Il est évident, d'après les réponses faites encore le 5 Juin au matin par M. Bratiano à M. Blondel, qu'il avait les renseignements les plus sûrs selon lesquels aucune offensive n'aurait lieu encore en 1916. *Aussi avait-il complétement négligé la démarche faite en Mai par nous, et répétée presque identiquement dans les mêmes termes, le 2 ou 3 Juin, par M. Poklewski, Ministre de Russie. Il n'a pas vu ou voulu voir que ces démarches étaient un avis préparatoire.*

D'autre part, M. Bratiano avait encore un télégramme du colonel Rudiano, par lequel cet officier lui transmettait divers renseignements et de nombreuses offres de munitions de la part du Général Joffre. Il s'est montré très enchanté de ce télégramme mais il en a retenu uniquement l'offre directe de munitions, nullement la possibilité de marcher. Le vendredi 9 Juin, le Général Iliesco m'a parlé de ce télégramme en

[1] Jules Pichon (1877-1949), maior, supleant al ataşatului militar francez la Bucureşti de la 24 noiembrie 1912 la 8 august 1916. În perioada 2 august 1914-2 iulie 1916 a exercitat atribuțiile funcției de ataşat militar al Franței în România. A avansat în carieră până la gradul de general de divizie, grad obținut la 18 septembrie 1937 (Detalii în Maria Georgescu, Capitaine Christophe Midan, *Un exemple de coopération bilatérale. Les Attachés Militaires Français en Roumanie et roumains en France (1860-1940)*, Editions Militaires, Bucarest, 2003, p. 293-297)

[2] Bătălia navală de la Skaggerak sau bătălia Iutlandei din Marea Nordului s-a desfăşurat între 31 mai şi 1 iunie 1916 între flotele Marii Britanii şi ale Germaniei. A fost una dintre cele mai mari confruntări navale din istorie, terminată nedecis. Flota engleză a pierdut 23 de nave, iar cea germană 11.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

se plaigant amerement de l'impossibilité de recevoir toutes les munitions. Depuis des mois qu'on en parle la question n'a pas fait un seul pas!

Donc malgré des avis directs et des démarches répétées, le gouvernement roumain persistait jusqu'à l'heure de l'offensive russe à ne pas considérer un changement radical sur un front principal comme possible. Lorsque l'offensive a marché, ils ont préféré *encore croire à une diversion, violente il est vrai, destinée uniquement à alléger le front italien; et ils doutent de sa durée.*

Maintenant les chiffres des prisonniers autrichiens et les ruptures du front marquent bien que l'action engagée, même si elle l'a été dans un but de diversion, prend un tout autre caractère. Toutes les prévisions du gouvernement roumain sont dérangées, et malgré sa volonté de ne pas se laisser accupler à des décisions, il est inquiet. L'opposition s'est groupée aussitôt et commence une campagne dangereuse. D'ailleurs, d'autre symptômes lui démontrent que l'Entente a sans doute arrêté ses projets en Orient de façon ferme.

D'abord les événements de Grèce. Il est clair que nous mettons enfin en oeuvre tous les moyens que nous donne la situation géographique de la Grèce pour paralyser le gouvernement actuel et peser sur les événements intérieurs de ce pays. Il m'est impossible de dire que cette façon d'agir a l'approbation sans réserve de tous les habitants de Roumanie. Elle a, au moins, l'approbation de la majorité et en tous cas nous fait respecter grandement. Je n'en pus dire davantage, ce sujet sortant de mon domaine.

Enfin la violation de la frontière de Mamornitza. Le samedi 28/10 Juin, les Russes ont occupé ce village frontière et mis la main sur le télégraphe et le téléphone. Ceci paraît un incident du combat qui se déroule autour de Czernovitz. Dès le matin du 29/11 Juin, Conseil des Ministres roumains et protestation. Il paraît que M. Bratiano est abominablement vexé. Evidemment sa situation est fausse; avec son système des engagements pris tour à tour vis à vis de tous les belligérants, il a pris vis à vis des Austro-Allemands l'engagement de faire respecter par les Russes le territoire roumain. Il n'y a pas de raison pour que, par ricochet, les Autrichiens violent à leur tour la frontière dans le voisinage et que la lutte ne s'étende en Moldavie. Bref sa situation est extrèmement embarassée.

Je ne puis encore prévoir les conséquences de ce léger conflit (déjà réglé le 30/12 juin au soir. Les Russes se sont retirés avec des explications satisfaisantes. La réponse officielle de Pétrograd est imminente), qui a suscité dans le public plus de curiosité que d'émotion. En principe, on se préoccupe beaucoup moins de ce qu'ont fait ou feront les Russes que de la façon dont le gouvernement roumain s'en tirera. Mais ce fait est aussi un indice profond. Il marque, chez les Russes, pour la première fois, un certain mépris de ce que pourront penser et dire les Roumains, note qu'il vaut mieux, toutefois, ne pas exagérer.

A ce titre, c'est un troisième fait qui marque que l'Entente n'est plus dans la période des tâtonnements et des hésitations et qu'elle a passé à l'action. En tous cas, le fait profond est que le gouvernement roumain vient de se laisser complètement surprendre par les événements, et n'a pas eu la moindre notion de l'importance de l'heure présente; il n'a rien voulu prévoir malgré les avertissements et n'a rien preparé, ni pour profiter des événements ni pour en modifier le cours.

Le réquisitoire dressé par l'opposition contre lui prend une singulière valeur, et on ne peut dire que sa position soit bonne.

Nous pouvons donc nous attendre à voir immédiatement commencer une âpre lutte politique intérieure sur la question extérieure.

Pour nous, la situation générale est évidemment modifiée à notre avantage; elle n'est déjà plus celle sur laquelle ont été engagés, avec la Roumanie, des pourparlers inachevés.

On sent dans nos actions un plan et une initiative. Il est possible qu'à très brève échéance nous ayons l'occasion d'en profiter. Le seul souhait à former est que notre action diplomatique ici présente à l'heure voulue toute la cohésion et l'unité de vues nécessaires pour n'accepter ni formules vagues ni promesses à échéances indéterminées, ni conventions unilaterales.

Pichon

[S.A.N.I.C. Microfilme Franța, rola 316 cadrele 933-936]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***22.* 5/18 iunie 1916, Petrograd, Telegrama şefului Statului-Major rus, generalul Mihail Vasilievici Alekseev, adresată colonelului A. Tatarinov spre a fi adusă la cunoştinţa prim-ministrului I.I.C. Brătianu şi a generalului Dumitru Iliescu, secretarul general al Ministerului de Război, prin care se cere ultimativ intrarea României în război**

Télégramme de Chef de l'Etat Major Grand Quartier Général du Commandement Suprême, le 18 Juin 1916

Je n'ai pas cru opportun jusqu'à présent de vous charger de faire les démarches ci-après aux dirigeants roumains concernant l'adhésion de leur armée à celles des Alliés, vu que je n'ai pas voulu gêner la liberté de leurs décisions. La situation militaire actuelle me force à vous charger de l'expliquer au Général Iliesco et de lui dire qu'il est difficile de s'attendre à ce que l'avenir fournisse des conditions plus propices à une entrée en action de la Roumanie. L'armée autrichienne est, certes, encore capable d'une résistance opiniâtre, mais le degré de sa désorganisation actuelle ne lui permet pas de récupérer la faculté d'action offensive. Les Allemands ne sont pas en état de renforcer essentiellement les Autrichiens puisqu'ils sont attaques eux-mêmes. Les sources de nouvelles formations sont épuisées et pour secourir les Autrichiens dans la direction de Kowel et Wladimir-Wolinsk les Allemands ont ramassé avec difficulté des divers fronts sept divisions à peine. Toutes les troupes allemandes et autrichiennes sont, paraît-il, enlevées de la Péninsule Balkanique. La résistance à l'armée de Salonique incombe aux Bulgares seuls. La Russie se chargera, dans le cas d'une décision irrévocable de la Roumanie, prise maintenant même, de transporter d'Arkhangel sans retard tout le matériel adresse à l'armée roumaine. L'entrée en action de la Roumanie en ce moment aura une valeur correspondante dans le développement commun des efforts des Puissances Alliées, ce qui n'arrivera pas dans le cas où sa décision serait remise à une époque non définie. La situation commande aux Roumains de se joindre à nous maintenant ou jamais. *Je vous autorise d'exposer à Monsieur Bratiano et au Général Iliesco ce point de vue du Commandant Suprême Russe.*

(Signé) Alekseff

[S.A.N.I.C, fond Casa Regală, dosar 16/1916, f. 1]

***23.* 9/22 iunie 1916, Berna, Telegrama legaţiei din Berna, semnată Mihail Pâcleanu[1], referitoare la reacţiile unor ziare elveţiene privind conduita României**

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
LEGAŢIUNEA CABINETULUI MINISTRULUI No. 16182/10 iunie 1916

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Legaţiunea din Berna No. 1368 Data 9/22 iunie 1916

Externe Bucarest

Les journaux de Suisse publient aujourd'hui un télégramme de Bucarest annonçant que la prise de Cernăuţi a produit une impression très vive; une grande manifestation populaire a eu lieu en l'honneur

[1] Mihail Pâcleanu, diplomat român. În 1906 a fost numit agent diplomatic la Cairo, iar în 1912 în postul de ministru plenipotenţiar la Berna, legaţie înfiinţată în 1911, primul ei titular fiind Nicolae B. Cantacuzino. După misiunea din Elveţia a fost ministru plenipotenţiar în Suedia (1919-1929). A fost căsătorit cu Maria Simionescu-Râmniceanu din Focşani, nepoata arhitectului Ioan Mincu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de Messieurs Filipesco et Take Jonesco. L'Adevărul *et* l'Association fédéraliste *demandent l'immédiate intervention de la Roumanie. Les journaux ajoutent que les cercles officiels restent impénétrables et qu'il est impossible de prévoir quelle influe ce aurait la victoire russe sur les décisions roumaines.* Le Journal de Genève *a publié aussi dans un long télégramme de Milan les appréciations du correspondant parisien du* Secolo *lequel est souvent, dit le* Journal de Genève*; l'interprête des intentions de l'Entente. Il dit que la Bucovine à été promise à la Roumanie à condition que l'intervention roumaine se fasse au moment opportun. Le seul criterium qui puisse nous guider pour juger l'attitude de la Roumanie est celui de l'aide effective qu'elle pourrait nous apporter; l'Entente demande à la Roumanie non pas un acte de solidarité platonique à la guerre finie ou à la guerre agonisante, mais un concours efficace pour la victoire. L'intervention au moment actuel, conclut le Correspondant, concilierait, au point de vue des interêts roumains le critèrium du moindre effort avec celui du plus grand avantage, car cette intervention ne serait ni trop gangereuse, ni trop onéreuse pour la Roumanie et en même temps elle serait pour les alliés une aide indiscutable.*

Pâcliano No. 1368

[Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, E. 2, partea a II-a, Berlin Berna 1914-1924, vol. 27, p. 296]

***24.* 10/23 iunie 1916, Petrograd. Telegrama generalului M. Alekseev, şeful Statului-Major al armatei ruse, adresată şefului Marelui Stat-Major, generalul Vasile Zottu[1], în care precizează că momentul este oportun pentru intrarea armatei române în război.**

Télégramme du Chef de l'Etat Major
Grand Quartier Général du Commandant Suprême

le 23 Juin 1916

Reponse au numéro 299. C'est précisément maintenant que la Roumanie doit profiter de la situation militaire sans attendre le premier train dont l'arrivée est parfaitement garantie. Rappelez leur la vérité suivante: les moments favorables, une fois manques, ne se répètent plus. *Nous avons commence cette opération pas pour nous arrêter à mi-chemin – mais personne ne saurait garantir ce qui arrivera dans un mois ou plus. II est clair, toutefois, que les réserves de l'adversaire sont épuisées et qu'il ramasse ce qu'il peut pour nous opposer sa résistance dans les directions de notre offensive, en se soumettant jusqu'à présent à notre volonté. Les troupes allemandes du front Balkanique combattent déjà sur le Dniester en Galicie près de Nijniow. Qui menacerait donc les Roumains à Dobroudja? La plus grande partie des troupes bulgares est attirée vers Salonique. Les Roumains pourront se garantir facilement en employant une partie de leurs forces, sans demander le morcellement de nos forces qui exécutent la tâche principale. La nécessite pourrait certainement nous forcer à diriger une ou deux divisions à Dobroudja, mais démontrez leur que c'est précisément maintenant que la situation militaire est la plus favorable à une entrée en action des*

[1] Vasile Zottu (1853-1916), ofiţer de geniu care a trecut în arma infanterie în anul 1904. A deţinut funcţii importante în armată – comandant al Şcolii Militare de Infanterie (1901-1904), al Brigăzii 4 infanterie, al diviziilor 5 şi 4, al cetăţii Bucureşti, al Corpului 2 armată. A avut o contribuţie importantă la construcţia Palatului Cercului Militar al ofiţerilor din garnizoana Bucureşti. A exercitat în două rânduri funcţia de şef al Marelui Stat-Major (31 martie-11 noiembrie 1911; 1 aprilie 1914-14 august 1916). La 15 august 1916 a fost mobilizat ca şef al Marelui Cartier General. Nu a exercitat efectiv funcţiile de şef al Marelui Stat-Major şi şef al Marelui Cartier General, ele fiind atributul generalului Dumitru Iliescu, secretar general al Ministerului de Război şi, de la 15 august 1916, subşef al Marelui Cartier General. Se pare că numele lui apărea pe celebra „listă a lui Gunther", de oameni bănuiţi de spionaj în favoarea Puterilor Centrale şi de aceea a fost păstrat nominal în funcţie de premierul Ion I.C. Brătianu. La intrarea trupelor Puterilor Centrale s-a sinucis la locuinţa sa din Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Roumains. S'ils veulent attendre un plus grand affaiblissement des autrichiens, nous n'aurons plus aucun besoin d'une coopération roumaine, de même qu'il n'y aura plus de raison de permettre aux Roumains de faire une entrée triomphale sur le territoire autrichien.

(Signé) Alekseeff

No. 199
25.VI.1916
Apporté aujourd'hui, samedi, 25 Juin
au Ministère par col. Tatarinoff

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar 16/1916, f. 2]

***25.* 4/17 iulie 1916, Berna, Telegrama legației din Berna, semnată Mihail Pâcleanu, prin care se informează că surse de presă italiene susțin că țarul Nicolae al II-lea a transmis un ultimatum României pentru a intra în război, alături de Antanta**

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înreg. la no. 18665/5 iulie 1916

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Legațiunea din Berna, No. 1587, data 4/17 iulie 1916

Externe-Bucarest

Sous le titre d'un avertissement russe à la Roumanie les journaux de Suisse ont publié un télégramme de Rome, disant que Giornale d'Italia*, est informé de Petrograd, que l'Empereur de Russie a adressé ces jours-ci un télégramme au Président du Conseil roumain disant que l'intervention de la Roumanie serait en ce moment très propice, mais que plus tard elle cessera d'intéresser la Russie. A Petrograd on donne beaucop d' importance à cet avertissement. Le Gouvernement Royal appreciera si je dois démentir cette nouvelle qui, tout au moins, sous cette forme me semble absurde.*

Pâclianu
No. 1587

[Arhiva MAE, Fond 71-1914, E.2, Partea a II-a, 1914-1922, vol. 27, f. 333]

26. 13/26 iulie 1916, Bucureşti, Raportul locotenent-colonelului Luciano Ferigo[1], ataşatul militar italian în România, referitor la înțelegerile româno-ruse în ceea ce priveşte cooperarea militară în cazul intrării în acțiune

Bucarest, 26 luglio 1916

Accordo militare fra Russia e Romania viene trattato fra questo addetto militare russo e ministro della guerra romeno, sulle seguenti basi: Romania dovrebbe cooperare con esercito russo verso Transilvania

[1] Luciano Ferigo (1870-1921), maior şi locotenent-colonel, ataşat militar al Italiei la Bucureşti (1913-1917). A avansat până la gradul de general-maior (1918). A încetat misiunea în România la începutul lunii septembrie 1917, preluând apoi comanda unei brigăzi în luptele duse de aceasta pe frontul italian unde a fost rănit. A fost căsătorit cu o româncă, Ioana Slamu. A murit la Bucureşti la 6 noiembrie 1921.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

con 300 mila uomini; 100 mila uomini insieme con 150 mila russi che cooperebbero Dobrugia, sarebbero rivolti verso frontiera bulgara; rimanento esercito romeno costituirebbe riserva strategica nell'interno del paese. Unità combattanti dell'esercito romeno, comprese quelle della milizia territoriale, hanno sul piede di guerra complessivamente 500 mila uomini circa.

Bratiano ha detto che vuole poter uscire rapidamente dalla zona delle trincee della Transilvania senza incontrare seria resistenza e che per non compromettere risultati ha bisogno di essere assicurato che Bulgaria non possa turbargli azione. Bratiano non ha ancora dato a questo ministro plenipotenziario di Russia risposta definitiva circa proposte accennate nel mio telegramma 186 in data 22 luglio. Ha fatto però telegrafare alcune osservazioni preventive: 1– vorrebbe spostare limite entrata in azione fino al 14 agosto; 2 – azione offensiva dalla Intesa da Salonicco dovrebbe precedere di alcuni giorni entrata in azione della Romania ed inoltro dovrebbe essere energica, cosi da trattenare la maggior parte esercito bulgaro, e mirare alla ricostituzione della Serbia; 3 – Intesa dovrebbe impegnarsi a non concludere pace fino a che non siano realizzate aspirazioni romene. Quantunque Francia sia disposta a cedere su ogni punto, non so come potrà essere stabilito accordo circa azione da Salonicco, tanto più che immediatamente prima di entrare in azione. Qui si lavora a. (cuvânt neînțeles – *n.n.*) *mancanza viveri, che minaccia rendersi rapidamente acuta; ciò potrà influire sulle decisioni Bratiano, giacchè disagio è imputabile errore governo e la guerra eviterebbe possibile rivolta.*

Tenente colonnello Ferigo,
Generale Barattieri

[S.A.N.I.C. fond Microfilme Italia, rola 107, cadrele 105-107]

27. 16/29 iulie 1916, Bucureşti, Raportul căpitanului Jules Pichon, ataşatul militar francez în România, adresat mareşalului Joseph Joffre, comandantul armatei franceze, referitor la negocierile cu România pentru intrarea în război alături de Antanta

Le Capitaine Pichon attaché militaire à la Légation de France en Roumanie à Monsieur le général commandant en chef des armées françaises

Mon général,

Je vous adresse ci-joint, à titre absolument personnel, mes notes prises au jour le jour, pendant cette période – et je continnuerai à les tenir. Je n'en veux pas faire un rapport parce qu'il passerait par les Affaires Etrangères et la Guerre. Lu par plusieurs personnes, il aurait des consèquences imprévues – la crainte de nuire à celui-ci ou à celui-la m'amènerait constamment à éliminer des conversations intéressantes. D'ailleurs je m'abstinens de juger; je relate simplement, afin d'établir nettement la genèse des faits. Vour remarquerez combien, depuis le point de départe, les conversations dévient.

C'est d'abord un dialogue militaire amorcé par télégramme écrite pour vous sous la dictée du Général Iliesco, secrétaire général du Ministère de la Guerre, établissant une base, point de départ des conversations.

Dès la première entrevue politique, on en fait table rase. Le premier ministre roumain ignore ce qu'a dit son secrétaire général ou feint de l'ignorer: le Ministre de France n'en veut pas faire usage, à juste raison peut-être, car en fait, de par la Constitution roumaine, le secrétaire général est sans mandat.

Mr. Blondel dit qu'à soulever la question, il obtiendra uniquement un conflit entre Mr. Bratiano et le Général Iliesco et à la rigueur la mise à pied de ce dernier sans aucun profit. A mon gré, je ne partage pas tout à fait son avis. Car si le secrétaire général n'est pas officiel, officiellement, moi je représente mon état-major et ne puis permettre qu'on abuse de ces procédés légers; c'est pourquoi j'ai écrit deux lettres, l'une à mon Ministre qui n'en a pas fait usage encore et la garde en reserve, l'autre au général Iliesco, lettre privée, jointe au dossier, où je souligne sa part de responsabilité.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Donc la base de départ, établie par la conversation du Général Iliesco, est simplement supprimée; et par voie diplomatique on en établit une autre. Il ne s'agit plus de mobiliser tant de jours avant l'arrivée des munitions, il s'agit de signer une convention et d'attendre l'arrivée des munitions, aucune garantie ne paraissant suffisante. A partir de ce moment, il y a légère difference entre l'action militaire et l'action diplomatique: les démarches des attachés militaires marquent le caractère d'urgence, mobilisation, entrée en action. La démarche diplomatique suit son train et c'est la seule qui compte au point de vue constitution.

Ce n'est peut-être pas un mal, mais tout notre effort ici tend précisément à hâter cette action, et à faire ressortie, qu'alors qu'un traité de commerce peut, sans inconvénient, être débattu des mois et signé à une date quelconque, un traité militaire doit être prévu, débattu, et signé en un laps de temps rigoureusement exact; faute de quoi il ne répond plus à la situation et peut être inutile ou même nuisible.

Nous avons toujours un point faible, et un seule, la question des munitions. Il y a des mois que j'insiste sur cette question. J'ai commencé le jour même de la rupture de la voie Salonique-Nisch. Il était évident que là serait la pierre d'achoppement. Je ne retrouve pas chez mes collègues la claire compréhension de ce fait. Il ne nous aût rien coûté de préparer et d'échelonner le transport, on reste toujours libre déouvrir ou de fermer le courant. Aujourd'hui, à l'heure où il faudrait pouvoir déclancher l'action immédiate, on en est à l'établir; pis encore, il y a encore beaucoup de gens qui discutent sur cet insoluble dilemma: Nous établirons le courant si vous vous engagez ferme à marcher. Nous ne voulons pas nous engager ferme à marcher sans la certitude que le courant est établi, car nous n'avons pas confiance en l'organisation russe. *L'ennui c'est que toute journée perdue pour l'amorcage du courant de transport est perdue pour l'entrée en action: cela éternise et aigrit la discussion.*

Est-ce à dire que je suis, sans réserve, assuré de la bonne foi roumaine, de l'énergie de Mr Bratiano? Pas du tout. Cet homme est un usurier politique, qui, par les plus petits moyens, gagne du temps. En faisant son jeu, nous perdrions à coup sûr. J'attende avec impatience la possibilité de le mettre au pied du mur; ce jour ne sera que celui où l'on aura nettement établi toutes les données du courant de transport. Il devra alors, ou jeter complètement le masque et avouer son impuissance à prendre une décision (mais alors, il devra renoncer officiellement à l'espoir de réaliser les bénéfices de sa politique), ou marcher. Comme nous avons la certitude qu'il ne peut actuellement marcher contre nous, nous avons tout intérêt à établir au plus vite la situation qui nous permettra de parler haut.

Enfin il y a une seconde substitution intéressante. A la conversation militaire s'est substituée la conversation politique, engagée par nous et appuyée par les trois autres ministres. Il y a peut-être tendance à l'établissement d'une conversation personnelle et directe par la Russie, se substituant à la dernière. Je dis tendance, car les deux derniers télégrammes reçus par mon collègue russe et son ministre précédent de beaucoup les instructions que nous pourrions recevoir. Il est inutile de répéter combien les Roumains sont pointilleux quand il s'agit des Russes; et que ces derniers sont facilement un peu brusques. Aussi, tâchons-nous, maintenant, de maintenir le plus possible le bloc homogène, sans aucun cavalier seul.

Mr. Bratiano, depuis deux ans, cherche toujours à nous opposer les uns aux autres; cette fois-ci, il doit trouver en face de lui l'Entente, et rien d'autre. C'est à l'Entente qu'il appartient d'user, en temps et lieu, du suprême argument: Faute d'une coopération efficace dans le délai de...., nous nous considérerons comme déliés de tout engagement: la Roumanie pourra réaliser son idéal à ses risques et périls sans aucune obligation de notre part ni d'assurer son ravitaillement en munitions, ni de lui assurer l'attribution des territoires revenduqués. *Il est d'ailleurs évident que Mr. Bratiano qui ne manque pas d'intelligence sait parfaitement n'atre pas encore au bord de l'abîme, puisque l'Entente n'est pas encore tout à fait décidée à jouer cette dernière carte.*

L'avis des Etats-Majors, qui n'a aucune valeure politique, a toutefois été un avertissement qui l'oblige à renoncer aux longs délais. C'est à nous de ne pas lui laisser l'occasion d'en exploiter de petits pour prolonger la neutralité.

Je ne communique le journal ci-joint, établi au jour le jour, à personne, sauf au Général Janin que je prie d'ailleurs de le conserver rigoureusement secret.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Historique des négociations poursuivies avec le gouvernement roumain en Juin 1916

A proprement parler, la France n'a jamais été chargée ici d'aucune négociation et d'aucun pourparler. Jusqu'en Février 1916, j'ai essayé, à plusieurs reprises, d'exercer sur les conversations en cours une certaine influence. Il ne m'a pas été difficile de voir que cet essai aurait des conséquences désastreuses pour moi, sans aucun effet matériel, parce que les questions de personne se substituaient immédiatement aux conflicts d'idées. J'ai su avec précision que j'était formallement accusé à Pétrograd d'avoir exprimé des idées personnelles, mieux même, de les avoir en quelque sorte suggérées à l'état-major roumain. Non seulement mon collègue anglais m'a averti, mais encore il a fait à Londres un rapport à ce sujet et m'a vivement engagé à me défendre à Paris. J'ai refusé catégoriquement. J'ai jugé inutile, ayant une attitude absollument nette et franche et une correspondance précise sur tous les points, de m'amuser à des polémiques personnelles. Ma correspondance fait foi et j'ai laissé passer l'insinuation. Seulement sentant mon collègue russe prévenu contre mon action, dès son arrivée, j'ai jugé prudent de m'abstenir et l'ai laissé marcher dans ses négociations sans essayer d'en soulever le voile; je savais d'avance que par vice même de principe, il était impossible qu'il pût aboutir.

Entre Février et Juin 1916, il n'y a des notre part qu'un acte politique: la démarche demandée par les télégrammes des 6, 22 et 29 Avril pour attirer l'attention de la Roumanie sur la proximité de grands évènements et la modification de la situation générale en sa faveur. J'étais certain que cette démarche isolée ne pouvait réussir, étant donnée l'attitude de nos collègues russe et anglais ici; j'en ai exprimé les raisons dans mon rapport no. 46 Personnel au Général Joffre.

Près d'un mois plus tard, la veille même de l'offensive russe, le Ministre de Russie recevait l'ordre de répéter notre démarche; naturellement cela ne pouvait réussir davantage, l'action restait décousue et individuelle. Entre-temps, la conversation entre le Colonel Tatarinof et l'Etat-Major roumain s'étiolait... Toutes les situations étaient changées, les défiances avaient augmenté plutôt qu'elles ne s'étaient calmées.

Toutes les conversations de mon collègue russe sont caractéristiques et je les relève dans mes rapports: elles tendent toutes à chercher par où, comment et en quoi l'attitude de la Roumanie est douteuse. Le colonel Tatarinof était en Bulgarie l'an dernier; il se préoccupe des analogies et s'attend à une trahison: mauvaise condition pour traiter (voir mon rapport 47 du 3/16 mai 1916). En outre, au point de vue de l'offensive russe, il est porté à douter de son succès et manque de confiance; somme toute la conversation tourne à la chicance de détail.

En France, malgré le contrat commerciel avec l'Allemagne, on suivait la politiuque de confiance; on accordait des munitions, mais en Russie on refusait tout. On renvoyait assez durement, aussi bien les officiers venus pour acheter des chevaux que ceux venus pour assurer des transports; et l'Angleterre même faisait des difficultés (déclaration de Mr. Bratiano à Mr. Blondel) pour les bateaux à diriger sur Archangelsk. Ces difficultés ont été précisément cause que le Général Iliesco, tenu depuis longtemps sur place et n'aboutissant à rien, s'est retourné vers nous. Jusque là, notre action était et ne pouvait être que nulle; et aucune initiative ne pouvait nous être permise en des questions qui ne nous regardaient nullement, et à l'écart desquelles nous étions systématiquement tenus.

Le dejeuner du 13 Juin

Le 13 Juin, à la suite de plusieurs visites amicales, mais sans but militaire ou politique précis, je devais présenter le Capitaine Cartier au Général Iliesco, dans un déjeuner qui réunissait ce général, son chef de cabinet actuel, Lt-colonel Nicoleanu[1], le beau-frère de Bratiano, Commandant Rosetti[2], le chef du

[1] Eracle Nicoleanu (1872-1940?) În perioada iunie-decembrie 1916 a exercitat funcția de şef birou informații în Marele Stat-Major. În 1918 a fost avansat general şi numit prefect al Poliției Capitalei (1918-1930). După venirea lui Carol al II-lea pe tron, a comandat Jandarmeria Română (1930-1931).

[2] Radu R. Rosetti (1877-1949), general, fiu al scriitorului Radu D. Rosetti. Cu gradul de maior (1/14 aprilie 1914) a fost încadrat, de la 23 iulie/5 august 1914, ca şef al Biroului 6 operații din cadrul Marelui Stat-Major, funcție pe care şi-a păstrat-o şi în toamna anului 1916, în cadrul Marelui Cartier General. După terminarea campaniei, la cererea sa, a comandat pe rând regimentele 55/67 infanterie, 6 infanterie Mihai Viteazul, 47/72 infanterie, cu ultimul luptând în cadrul bătăliei de la Mărăşeşti, unde a fost rănit. Radu R. Rosetti a fost decorat

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

bureau des opérations, Colonel Rascanu[1], et l'ancien attaché militaire en Serbie, Commandant Dumitresco[2]. Déjeuner plein de cordialité, température de communiquée; car en annonçaut coup sur coup, des succès russes. A ce déjeuner, le général, en ensuite le Commandant Dumitresco, qui est le plus franc des cinq, ont insisté et reinsisté à plusieurs reprises sur la question des munitions sans lesquelles il n'y avait rien à faire. Au demeurant beaucoup de „cher camarade", des promesses vagues, et l'invitation ferme pour Cartier d'aller avec le Colonel Rascano visiter le front de Turtucaia et celui des Carpathes, en automobile. C'est la tournée classique que l'on fit d'ailleurs faire récemment au Capitaine Walford, adjoint à l'attaché militaire anglais. Une seule note très distincte après ce déjeuner: le Commandant Rosetti dont l'importance tient à sa parenté étroite avec Bratiano, bloquait dans un coin le Capitain Cartier pour lui expliquer toutes les raisons connues selon lesquelles une action roumaine serait encore prématurée: l'offensive russe est isolée, faite pour tirer l'Italie d'une mauvaise passe, la guerre sera longue, etc, etc. L'après-midi du 13, en rentrant à la Légation, je trouvais votre télégramme du 12 juin no. 2218/19; et séance tentante je demandais une audience d'urgence au Général Iliesco.

Audience du 14 Juin

Ce télégramme m'offrait en effet une base ferme pour entrer dans la conversation. Nous cédions du materiel et beaucoup. J'avais le droit de parler. Le Général m'a reçu très bien. Il allait justement au Palais et était ravi d'y porter de bonnes nouvelles. Et puis je tombais juste en moment où la mauvaise volonté russe pour les livraisons était (ou lui paraissait) évidente. Et il me demandait d'intervenir. Ceci me permettait de causer de la situation et j'ai saisi la balle au bond: du moment qu'il liait à cette question de munitions celle de l'entrée en campagne par un rapport de dates précis, sinon définitif, il était possible de discuter; et je pouvais lui faire observer que la date d'août, prévue par lui comme date probable d'entrée, ne correspondrait pas aux évènements, et qu'il serait très probablement amené à s'engager avant s'il ne voulait laisser passer l'heure; toutefois il ne s'engageait pas de façon franche dans la discussion.

---

pentru faptele sale de arme din bătălia de la Mărăşeşti cu ordinul „Mihai Viteazul”, cea mai înaltă decoraţie de război românească. Aceeaşi decoraţie a obţinut-o şi unitatea pe care o comanda. După încheierea păcii separate cu Puterile Centrale, a demisionat din armata română şi s-a înscris în armata franceză (septembrie 1918), fiind ataşat mai întâi statului-major al Armatei 5 şi, mai apoi, Armatei Aliate de Dunăre. Colonelul Radu R. Rosetti a servit ca ofiţer de legătură între Comandamentul Militar Francez şi autorităţile române, ce se pregăteau să se realăture Antantei. După război a fost ataşat militar în Anglia (1919-1920). Avansat general de brigadă la 1 ianuarie 1924, a demisionat din armată o lună mai târziu. A fost unul dintre organizatorii Muzeului Militar Naţional, deţinând funcţia de preşedinte al Consiliului de conducere a acestei instituţii (1924-1931). După trecerea în rezervă a fost mult timp conservator al colecţiilor Bibliotecii Academiei Române. În 1935, Academia Română l-a primit în rândurile sale. În perioada ianuarie-noiembrie 1941 a fost ministru al Educaţiei şi Culturii Naţionale, din care a demisionat. Radu R. Rosetti a fost unul dintre cei mai importanţi istorici militari români, iar cea mai importantă lucrare este *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, apărută în 1947. A decedat în închisoare la 2 iunie 1949. (Radu R. Rosetti, *Mărturisiri. 1916-1919*, ediţie, studiu introductiv şi note de Maria Georgescu, Editura Modelism, Bucureşti, 1997)

[1] Ion Răşcanu (1872-1952). În perioada neutralităţii a fost şef al Secţiei Operaţii din Marele Stat/Major (Marele Cartier General|). În decembrie 1916 a fost numit ataşat pe lângă Marele Cartier General francez, apoi a comandat o brigadă. După război a îndeplinit funcţiile de secretar general al Ministerului de Război (1918-1919) şi ministru de război în trei guverne conduse de: Arthur Văitoianu (27 septembrie – 30 noiembrie 1919); Alexandru Vaida Voevod (1 decembrie 1919 – 12 martie 1920); Alexandru Averescu (13 martie 1920 – 16 decembrie 1921). A demisionat din armată în 1922, urmând o carieră politică. A fost ministru pentru Basarabia şi Bucovina (1927); comisar superior al guvernului în Basarabia şi Bucovina (1931); ministru de stat (1931-1932); primar al oraşului Vaslui (1938-1942) şi al municipiului Bucureşti (octombrie 1942 - august 1944). A fost ales deputat în legislaturile 1920, 1926, 1928 şi 1931 şi senator în 1920 şi 1930. În 1950 a fost arestat de autorităţile comuniste şi a murit în închisoarea de la Sighet.

[2] Toma Dumitrescu (1877-1936), maior, şef de cabinet al generalului Dumitru Iliescu în campania din 1916. A avansat până la gradul de general de divizie. A avut multiple misiuni în străinătate – expert militar al delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Paris (1919); delegat la conferinţele internaţionale de la Genova (1922) şi Lausanne (1922-1923), comandant al Şcolii Superioare de Război (1926-1927), comandant al Diviziei 4 infanterie (1927-1930), al Corpului 4 armată (1932) (Detalii în Toma Dumitrescu, *Războiul naţional. 1916*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi indice de Petre Otu şi Maria Georgescu, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1999).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

J'ai cru devoir vous télégraphier dès lors qu'il y aurait avantage à hâter l'envoi. Mais en vous disant, par le dernier paragraphe de ma dépêche, qu'il serait mauvais de prendre des engagements pour le délais si nous n'avions pas la certitude de les tenir, je n'avais pas en vue la préoccupation de rester dans le vague sur la date de livraison; j'avais en vue surtout le souci de la parole donnée, notre situation morale comme grand Pays ne devant en aucun cas être atteinte; nous avions déjà donné une foix une date qui n'a pas été respectée (télégr. diplomatique du 17 avril). Je tenais à ce que l'avenir nos promesses soient rigoureusement tenues.

Les inspections du Capitaine Cartier

Les 7/20 à 8/21 juin le Capitaine Cartier a visité avec le Colonel Rascano les tranchées du front bulgare et celles du front transylvain. Avant ces visites, le Capitaine s'était concerté avec moi. Je lui avais donné, comme lignes générales, de déclarer que c'était superbe (care je connais l'amour-propre roumain) et de marcher à fond dans le sens de la situation générale excellente pour la Roumanie. Au demeurant Capitaine avait lu ma correspondance, pour bien se pénétrer de la situation, et j'étais parfaitement certain qu'il ne pouvait que me rendre service. Effectivement il n'a pas manqué de marquer que ces tranchées répondaient à une vieille situation, la situation défensive, mais qu'aujourd'hui il s'agissait, nul ennemi n'étant menaçant, d'en sortir pour envahir le territoire ennemi. D'ailleurs le Colonel Rascanu ne s'est pas fait prier pour abonder dans son sens: indication, hélas légère dans ce pays où, depuis deux ans, les officiers espèrent la guerre sans avoir aucun moyen d'action pour faire triompher leurs idées; mais le Capitaine Cartier a pu développer ses arguments et j'ai su depuis qu'ils n'étaient pas restés sans faire impression au Colonel Rascanu: le Général Iliesco me l'a dit.

La dépêche du 21 juin

Votre dépêche no. 2888 a 2890 du 21 juin marquent nettement que vous vous intéressiez à hâter à la fois les transports et l'entrée en action roumaine, j'ai redemandé d'urgence une audience qui m'a été accordée le 24. Par mon télégramme no. 216 je n'en ai résumé que l'essentiel qui était d'ailleurs suffisamment décisif. En réalité cette audience a été longue, de plus d'une heure.

J'ai commencé par dire au Général Iliesco qu'ayant à défendre mon point de vue vis à vis de l'état-major roumain, je ne croyais mieux pouvoir faire que m'adresser à lui dont le concours m'avait toujours été précieux, et dont l'influence était seule capable d'obtenir en Roumanie une décision. J'ai fait valoir son rôle et je lui ai dit que je voulais causer avec lui et avec lui seul; que je n'avais avisé aucun de mes collègues de la démarche que j'entreprenais, et que je le priais d'en garder le secret et de réfléchir en toute liberté; que je ne voulais donner, à aucun degré, à ma démarche, toute militaire, un caractère de conseil ou de pression politique, étant donné que je n'étais chargé de rien de semblable, mais que je voulais une fois lui parler en toute franchise et que je ne lui demandais pas de réponse.

J'ai donc fait mon exposé. Aucun discussion, accord. J'ai ajouté: "Mon Général, bien avant l'offensive russe, le 3/16 mai, j'ai fait auprès de vous une démarche dont vous avez le souvenir, et où j'étais assez géné, car je n'avais pourtant sur la proximité de l'offensive. C'était un avertissement discret et j'ai vu que vous l'aviez compris. Cette fois ci, voyez le ton des télégrammes que je reçois; il respirent une certitude telle qu'aucune hésitation n'est permise; je vous assure de vous à moi, le premier sonnait un commandement préparatoire, ceci c'est le commandement d'éxécution. Je ne peux pas me tromper. C'est alors qu'à ma grande surprise le Général Iliesco c'est décidé à brûler net ses vaisseaux." Bien que vous ne m'ayez pas demandé de réponse, je puis vous en donner une. *Et il m'a fixé de façon précise* qu'il pouvait s'engager à fixer le premier jour de mobilisation 40 jours avant l'arrivée du premier train de munitions. *Ceci, écrit sous sa dictée, pour être transmis au Général Joffre. Comme comentaire, il m'a expliqué qu'il pouvait me répondre ayant déjà parlé suffisamment avec Mr. Bratiano à ce sujet; car Mr. Bratiano venait de recevoir de Mr. Lahovary*[1] *un télégramme contenant une communication dont le sens général se rapprochait beaucoup de ma propre démarche. Pour ce qui est du Roi:* Je suis, dit le Général,

[1] Alexandru Em. Lahovari (1855-1950), diplomat şi om politic. Născut la Paris, a avut o lungă carieră diplomatică, fiind acreditat în mai multe capitale europene – Sankt Petersburg, Roma (1893-1899, 1917-1928), Constantinopol (1902-1906), Viena (1906-1908), Paris (1908-1917).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

son meilleur ami et son conseiller, et je réponds de lui. *(A propos de Lahovary, le Général dit:* Il a longtemps douté de la franchise de Mr. Bratiano, mais maintenant il est bien convaincu que nous sommes d'accord pour marcher et il nous seconde bien). *Cette remarque est curieuse.*

La démarche du ministre

Ayant promis au Général Iliesco le secret absolu sur ses conditions, j'ai rédigé immédiatement mon télégramme, et j'ai dit à mon ministre que le Général venait de prendre vis à vis de moi un engagement condition facilement réalisable: que je le priais de ne pas exiger d'en avoir connaissance avant que j'ai le réponse de Paris; mais que les évènements prenaient une tournure très favorable. Je le priais de garder le secret; en autres je l'avisais qu'il y avait eu une intéressante dépêche de Mr. Lahovary à Mr. Bratiano.

Monsieur Blondel s'est aussitôt rendu chez Monsieur Bratiano. Ce dernier a été, à son ordinaire, imprécis et facilement larmoyant; il s'est préoccupé de Kowel, des rassemblements ici ou là, de l'arrêt de l'offensive russe. Evidemment il ne s'attendait pas encore à pouvoir être rapidement acculé à une décision; et à son ordinaire il suivait sa tactique habituelle, qui est de gagner du temps. Mais je ne m'en suis pas préoccupé l'engagement du Général Iliesco étant précis et indiscutable comme valeur.

Visite du Capitaine Cartier à Mr. Bratiano

Immédiatement après Mr. Blondel, le Capitaine Cartier entrait chez le Premier Ministre qui lui avait fixé une audience d'arrivée. La conversation a roulé sur des sujets militaires, mais à plusieurs reprises le Capitaine a eu une attitude nette et du meilleur effet. Mr. Bratiano ayant parlé de ses renseignements certains sur la formation d'un nouvelle armée allemande*, le Capitaine l'a arrêté net en lui déclarant* que c'était, depuis deux ans, son métier de connaitre l' armée allemande*; que depuis 8 mois les Allemands n'avaient pas seulement pu créer une nouvelle division, et que s'ils l'avaient pu ils l'auraient jeté sur Verdun; qu'à plus forte raison la formation d'une armée nouvelle était une impossibilité. Mr. Bratiano n'a pas insisté.*

Ensuite Mr. Bratiano a parlé des fautes de la France*. C'est un sport assez usité en Roumanie. Il a encore été arrêté net par la phrase:* La France a pu faire des fautes, c'est possible; mais c'est encore elle qui servira d'exemple au monde*. A part ces incidents, la conversation s'est bien passée et d'une façon générale le Capitaine Cartier a très bien fait ressortir l'impossibilité pout les Allemands de mettre en ligne une ressource nouvelle quelconque, ainsi que la diminuation constante de ses disponibilités.*

Dans les journées du 24 au 27 juin, j'ai attendu la réponse, j'ai eu quelques entrevous courtes et sans intérêt politique avec le Général Iliesco; demandes de renseignements pour le Général Janin[1] *sur la nature des chargements du* Jiul*, de la* Bistritza *et du* Bucarest*; avis de depart du* Melbourne*, communication concernant son chargement.*

D'ailleurs étaient jours de courrier; et les quatre journées de présence du courrier à Bucarest sont des journées écrasantes, dans lesquelles je tenais en outre à terminer mon travail sur l'armée roumaine.

Réunion des attachés militaires du 14/27 juin 1916

Le Mardi 14/27 juin, nous avons eu réunion des attachés militaires. Le Colonel Thomson, partant pour la campagne s'est fait excuser. Etaient présents, le Colonel Tatarinof, russe, le Colonel Ferigo, italien, le Colonel Antonovitch, serbe, et moi. Je tienne à faire le résumé de quelques idées exprimées à cette réunion, parce qu'elles marquent nettement l'état d'esprit de chacun.

1. Le Colonel Tatarinof nous a d'abord communiqué toutes les raisons qu'il avait de suspecter la bonne foi de la Roumanie – son attitude douteuse, ses complaisances pour les Autrichiens, qui auraient, paraît-il, réussi à évacuer 800 wagons chargés de réfugiés civils de Bucovina en Transylvanie en passant par territoire roumain. J'objecté que cela ne signifie pas grand chose; il y a ici 10.000 wagons austro-allemands peutr-être; admettons qu'ils en aient laissé filer 800, on les retrouvera sur le stock disponible.

[1] Pierre Maurice Janin (1862-1946), general francez (grad obținut la 20 aprilie 1916), şef al Misiunii Militare Franceze în Rusia (1916-1917). În august 1918, mareşalul Foch l-a numit şef al forțelor aliate în Rusia, calitate în care a comandat Legiunea cehoslovacă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

2. Comme nous discutons la bonne foi roumaine, le Colonel Ferigo s'engage à fond sur la question avec sa thèse favorite: inutilité absolue de compter sur la Roumanie; elle ne marchera jamais sauf quand elle ne sera plus utile; et par conséquent elle est nuisible et ne servira qu'à compliquer le partage.

3. Le Colonel Tatarinof exprime toutes ses craintes au sujet de la situation aventurée des troupes russes de l'armée Brussiloff. Il nous expose les rassemblements ennemis à Kowel et la constitution d'une armée Mackensen en Transylvanie. Il dit qu'il est passé par Vienne-Budapesth, 4 corps d'armée autrichiens venant du Trentin, 3 corps d'armée allemands venant de France, 2 corps – dito – encore attendus – enfin les 101 à 105 divisions venant des Balkans; soit dix corps d'armée, et il conclut que leur situation est grave si les Français et les Anglais n'attaquent pas.

J'ai aussitôt pris la parole pour lui dire que ces renseignements étaient de source bien légère, et que l'offensive russe ne stoppait en aucune façon, et qu'il pouvait s'attendre à lui voir prendre une ampleur nouvelle; que j'avais pour le croire, de sérieuses raisons, et que rien ne se passait aujourd'hui qui ne soit d'accord complet entre les grandes Etats-majors. Mon collègue italien a appuyé aussitôt et nous avons calmé les craintes du Colonel Tatarinof qui est certainement en arrière de la main.

Puis on a comparé et échangé, comme d'habitude, les renseignements provenant de sources variées. Toutefois je n'ai pas soufflé mot de mes conversations avec le Général Iliesco dont personne ne se doute. Mais avant de partir, j'ai pris à part le Colonel Tatarinof pour lui demander où il en était; il m'a repondu très évasivement qu'il avait fait tout ce qu'il y avait à faire, et qu'il n'y avait qu'à attendre que les Roumains disent un jour ce qu'ils veulent; en un mot, j'ai eu l'impression très nette que le sujet était, à son avis, épuisé, et qu'il ne causait plus. Je ne me suis pas découvert.

Mes démarches du 29 juin

J'ai reçu le 27 juin vos dépêches no. 3331 à 3334 et 3304/m à 3307/m qui donnaient réponse à mon télégramme no. 266 et me permettaient de tenter une démarche définitive. J'ai demandé une audience.

Le 16/29 juin au matin, j'ai été reçu pour ainsi dire entre deux portes, par le Général Iliesco; car ce jour là (jeudi) la capitale était en rumeur pour des troubles socialistes provoqués par la vie chère et par la répression sanglante d'une manifestation socialiste à Galatz (9 morts et 25 blessés). La ville était pleine de troupes, les Généraux siégaient au Ministère de la Guerre, et il était question d'état de siège. Le Général m'a reçu entre deux séances de Conseil.

J'ai dit au Général Iliesco: Ceci me gêne; ce que j'ai à vous dire est sérieux, et doit être dit à loisir, à moins que nous ne soyons assez d'accord pour nous entendre à demi-mot. *Il m'a dit de continuer. J'ai donc dit brèvement votre réponse pour les dates; puis très hativement, mais en appuyant sur chaque point, chacun des paragraphes de votre télégramme. Bien, bien, bien.* Alors m'a-t-il dit, il faudrait mobiliser rapidement? Militairement parlant, il faudrait mobiliser aujourd'hui, ai-je répondu; et vous savez moieux que moi les avantages de la surprise. *Eh ! bien que Mr. Blondel aille voir Mr. Bratiano, il lui donnera la réponse; moi je vais lui en parler; il a été polytechnicien, il comprendra la valeur des chiffres et des dates".*

Avant de partir, mon Général, je tiens à vous préciser encore que tous les Etats-majors alliés sont pleinement d'accord non seulement sur la conduite des offensives qui commencent, mai sur l'a propos et l'importance de l'heure pour vous. *A ce moment l'arrivée de Mr. Bratiano, appelant son secrétaire général pour le Conseil, a interrompu ma communication.*

Démarche de Mr. Blondel

Le même soir, à 5 heures, Mr. Blondel était reçu par Mr. Bratiano, déjà avisé et mis au courant par le Général Iliesco. Je retiens de sa conversation les points essentiels ci-après. Jusqu'ici, quand vous m'avez communiqué qu'il était temps d'agir, j'ai toujours dit: Ce n'est pas mon avis. Aujourd'hui je ne vous dirai plus la même chose. Je crois que l'heure est venue. Mais je ne puis prendre de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

résolutions définitives sans avoir consulté mon Conseil, et je vous demande 48 heures pour vous donner une réponse.

Tel est le sens général: aucune objection sur aucun point. La demande de Mr. Bratiano est trop juste, il n'y a rien à dire à ce delai de 48 heures; à première vue, s'il eût voulu se derober, il aurait demandé un délai de réflexion indéterminé.

Autres démarches

Le même jour 16/29 juin, le Ministre d'Angleterre a reçu communication du télégramme du Général Joffre, et télégraphié au Colonel Thomson[1] de revenir d'urgence, pour faire à l'Etat-major roumain une communication appuyant la mienne. Le Russe n'a pas encore été averti, l'italien non plus. Mais en tous cas, le secret, jusque là, absolu, de la négociation poursuivie entre la Légation française et le Président du Conseil roumain est maintenant partagé avec les Légations voisines, et par suite plus exposé.

Le 17/30 juin, démarche du Ministre d'Angleterre auprès de Mr. Bratiano auquel il communique purement et simplement le télégramme du Général Joffre. Mr. Bratiano dit que dans ses évaluations de durée de transport, le Général Joffre se trompe. Le Ministre d'Angleterre ne sachant que répondre reste muet. Mr. Bratiano, après l'entretien, part pour sa propriété, à la campagne, à Florica, après avoir convoqué ses ministres pour le dimanche matin 19/2 juillet à 10 heures.

Le 18/1er juillet au matin, je suis appelé chez l'attaché militaire italien qui vient de recevoir un télégramme pour lui ordonner de seconder énergiquement mon action. Bien que très pessimiste par principle, le Colonel Ferigo prend de moi toutes les indications utiles, et me seconde, sans aucune réticence. Il a d'ailleurs toujours eu ici, au point de vue allié, une attitude excellente, et n'a jamais eu une défaillance, répétant toujours aux Roumains que l'heure favorable ne peut se prolonger indéfiniment.

Ce même matin 18/1er juillet, Mr. Blondel a vu les deux ministres Mrs. Costinesco et Constantinesco. Costinesco a une attitude tout à fait formelle et se déclare ouvertement pour la mobilisation immédiate. Constantinesco voudrait faire d'abord la moisson. Il y a de grosses difficultés à lui faire comprendre qu'en matière militaire, les opportunités ne tolèrent aucun accomodement.

L'après midi, le ministre de France doit voir les ministres Porumbaru[2], Anghelesco[3], Mortun[4] et Radovici[5] pour les chapitrer en vue du Conseil de demain.

---

[1] C.B. Thomson of Cardington (1875-1930), ofițer britanic, ataşat militar la Legația Marii Britanii la Bucureşti (1915-1918) În timpul prezenței sale la Bucureşti a avut o relație de dragoste cu Martha Bibescu, rămânându-i devotat până la sfârşitul vieții. După război a intrat în politică, fiind secretar de stat al aerului în guvernul condus de Ramsay Mac Donald (1924; 1929-1930). A decedat la 5 octombrie 1930 într-un accident aviatic.

(Detalii în Martha Bibescu, *Destinul lordului Thomson of Cardington urmat de Smaranda de generalul de brigadă lord Thomson of Cardington*; prefață de James Ramsey MacDonald, prim-ministru al Angliei, traducere de Vasile Zincenco, cuvânt înainte de Ion Bulei, Editura Compania, 2002.)

[2] Emanoil M. Porumbaru (1845-1921), om politic, ministru al Afacerilor Străine (4 ianuarie 1914–8 decembrie 1916).

[3] Dr. Constantin Angelescu (1869-1948), medic, profesor universitar şi om politic român. Deputat şi senator în toate legislaturile din perioada 1901-1938, ministrul lucrărilor publice în guvernul liberal (4 ianuarie 1915-10 decembrie 1916). A fost primul titular al Legației române în SUA (1918): după război a fost ministru al instrucțiunii publice, în guvernele conduse de Ion I.C. Brătianu (1918-1919; 1922-1926; 1927-1928) şi Gheorghe Tătărescu (1934-1937) afirmându-se ca un reformator al şcolii româneşti. A fost membru al Academiei Române. Între 30 decembrie 1933–4 ianuarie 1934 a fost prim-ministru interimar al României.

[4] Vasile G. Morțun (1860-1919), ziarist şi om politic român. Adept, în prima perioadă a vieții, al ideilor socialiste, a devenit primul deputat socialist în Parlamentul României (1888). A trecut apoi la liberali, în cadrul a ceea ce s-a numit „trădarea generalilor” (1899). A fost ales în Parlamentul României ca senator şi deputat. În perioada 4 ianuarie 1914–10 decembrie 1916, Vasile G. Morțun a îndeplinit funcția de ministru de Interne, în cabinetul condus de Ion I.C. Brătianu. În anul 1916, a fost ales preşedinte al Camerei Deputaților, care îşi stabilise sediul la Iaşi. În această calitate, el a prezidat Adunarea Constituantă care a realizat cele două reforme inițiate de liberali înainte de război şi promise de regele Ferdinand – votul universal şi noua lege agrară.

[5] Alexandru Radovici, ministrul Industriei şi Comerțului în guvernul liberal (4 ianuarie 1914-10 decembrie 1916).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Après midi du 18/1 juillet 1916

3 heures. Visite au Colonel Tatarinof qui me declare d'abord que les livraisons dans le delai de temps calculé par le Général Joffre sont impossibles. Je le prie de n'en rien dire et de s'en tenir à notre texte. Ensuite il me dit qu'il vient de recevoir du Général Alexeieff un télégramme le chargeant d'une démarche de la part de S.M. le Tzar auprès du Général Iliesco; il me dit que le texte diffère grandement du mien mais il refuse de me le montrer. Je le prie de faire savoir au Ministre de la Russie que je désire comparer les textes et que j'attendrai chez moi entre 4 et 5 heures son appel téléphonique.

4 heures. Visite du Colonel Thomson que j'ai convoqué. Il me dit que pour sa part il a effectué la démarche dont il était chargé en lisant son télégramme au Commandant Rosetti (personalité sans aucun mandat politique, mais beau frère de Mr. Bratiano). Le Colonel Thomson est sceptique sur la possibilité de livraison des munitions et ne cache pas qu'il doute que nous tenions nos engagements.

4, ½ heures. Appelé par téléphone chez le Ministre de Russie, Mr. Poklewski. Celui-ci me lit le texte que le Colonel Tatarinof prétendait me cacher. Le texte est loin d'avoir la précision de celui du Général Joffre. Le Général Alexeieff y parle au nom du Tzar. Sur l'offensive rien que de très vague. Il n'est question que de l'offensive russe actuelle, rien ne laisse entendre qu'elle est combinée avec d'autres; sur la livraison du matériel à la Roumanie, une promesse subordonée à la décision roumaine. En revanche une affirmation très nette que le Tzar s'attend à ce que la Roumanie se décide. La derniere phrase est même trop cassante par rapport à ma démarche car elle se termine par les mots maintenant ou jamais!

Après entente le Ministre de la Russie décide de ne pas donner le texte écrit, mais de la faire subsister la phrase à la lecture. (Noter que la phrase a été rétablie dans le ….le 5 juillet).

Personnes vues par Mr. Blondel le 18/1 juillet

Mr. Porumbaru, bien, en bonne dispositions mais n'a aucune influence.

Mr. Anghelesco, Ministre des Travaux Publics, très chaudement avec nous.

Mortun, absent.

Radovici, ne vient pas.

Dimanche, 19/2 juillet 1916

A 10, ½ heures du matin mon collègue russe doit remettre par écrit sa communication au Général Iliesco. (Modifié. La communication a été verbale et faite au Président du Conseil.) A la même heure le Conseil des Ministres doit commencer. A midi et demi étant avisé que le Conseil vient de finir, le Ministre de France téléphone au Président du Conseil. On lui répond qu'il vient de sortir; il est évident qu'il essaie d'éluder la réponse. Le ministre communique qu'il ne bougera pas de la Légation sauf pour déjeuner à l'Athenée Palace, et attend une convocation.

A 4 heures la convocation n'étant pas venue, il envoie une lettre par son planton; le planton revient disant que le Président du Conseil est parti à la campagne. *Le Ministre de France fait repporter sa lettre et dit de la laisser à domicile. Puis il se rend avec moi chez le Ministre des Affaires Etrangères pour protester.*

A 5 heures chez Mr. Porumbaru, on répond que son Excellence repose. *Le Ministre dit qu'il revienèra dans une demi-heure et nous allons chez le Ministre Costinesco*[1]*. Nous trouvons à sa porte le Ministre d'Italie, qui vient aux nouvelles; j'attends sans entrer. Mr. Costinesco raconte la séance du Conseil. Il pretend que Mr. Bratiano a défiguré de son mieux les communications faites par Mr. Blondel et par moi. Il met en doute la réalité des offensives, il met en doute la possibilité d'arrivée des munitions, il ergote sur l'urgence et dit:* nous marcherons sûrement, mais... *Mr. Costinesco l'a violemment combattu et se dit prêt à démissioner.*

[1] Emil Costinescu (1844-1921), membru marcant al Partidului Național-Liberal, unul dintre fondatorii Băncii Naționale a României. A fost ministru de finanțe în cinci rânduri, ultima dată în cabinetul condus de Ion I.C. Brătianu (1914-1916). În anii războiului a făcut parte din guvernul de uniune națională, în calitate de ministru secretar de stat (1916-1917).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

6 heures. Mr. Porumbaru reçoit à son tour Mr. Blondel, lui aussi à peu près à rétabli dans son texte réel la communication faite et insiste pour qu'on ne laisse pas passer l'heure; il nous apprend qu'après le Conseil le Président est parti pour Buftea (je regrette qu'on ne puisse savoir qui il désirait y voir), qu"il reviendra ce soir et qu'il y aurà nouveau conseil demain.

Nous décidons Mr. Blondel et moi de faire une paraphrase textuelle du télégramme du Général Joffre et de la communiquer demain par écrit, afin que le Président du Conseil ne puisse défigurer notre communication. (Il n'a pas été donné suite à ce projet).

Somme toute il est évident que le Président du Conseil voudrait gagner du temps mais ne trouve ni la formule, ni la raison qui lui permettraient de nous faire une réponse évasive basée sur des motifs plausibles. Aussi élude-t-il d'abord la réponse.

J'ai appris que la communication du Colonel Tatarinoff a été faite au Président du Conseil même (à titre de Ministre de la Guerre) le Ministre de Russie étant présent.

Lundi, 20/3 juillet 1916

8 h. du matin. J'écris au Général Iliesco la lettre nr. 1, lettre privée et vais la lui porter. Cette lettre a pour but:

a- de bien établir sa part de responsabilités dans les négociations en cours, qui sont la conséquence logique de ses paroles, et non pas une initiative arbitraire de notre part.

b- de bien établir combien la France a mis de bonne volonté à faire crédit à la Roumanie, et qu'il convient de s'en souvenir.

c- de bien établir que l'heure actuelle est l'heure, et que passé celle-ci le rôle cooperatif peut disparaître.

d- enfin, de dire qu'il serait maladroit de lasser la France.

Le tout est très enveloppé.

9 heures. À la Légation. Le Ministre se plaint de s'être écarté du texte du Général Joffre dans ses affirmations militaires. Je riposte que, précisément, étant seul chargé de déclarations d'ordre stratégique et militaire, je ne vois pas pourquoi il risquerait une erreur en s'embarquant dans cette partie. D'ailleurs je lui communique le texte litteral et il s'aperçoit que ce texte cadre parfaitement avec mes dires.

J'apprends qu'hier le Ministre d'Italie a fait une démarche auprès de Mr. Bratiano et il a même été plus loin que nous, disant que son gouvernement demandait formellement la coopération maintenant. Mr. Bratiano fait savoir qu'il recevra le Ministre de France ce soir à 6 heures.

11 heures. Mr. Bratiano fait communiquer à Mr. Blondel que le Jiul *et le* Bistritza *sont encore à Bordeaux sans pouvoir partir par suite de fâcheuses formalités. Télégrammes immédiats. Mr. Blondel sentant que la difficulté est principalement dans les munitions, demande d'après nos instances, la garantie collective de livraison par les trois grandes puissances.*

De mon côté, je télégraphie (télegr. no. 228-229) pour demander que nous surveillions de bout ces transports afin d'éviter tout à coup.

6, ½ heures. Le Ministre revient de chez le Président du Conseil. Ce dernier a, comme je m'y attendais, biaisé. Il se lance dans la procédure et n'oppose aucun obstacle de principe; mais selon son habitude, il pleure. Il ne peut pas marcher sans munitions. Evidemment on lui a déjà promis ces munitions et on n'a pas tenu les paroles données; par exemple pour juin (c'est malheureusement exact) et les bateaux sont encore en France, il ne peut pas se contenter de promesses, il croit à notre bonne foi mais le transport ne dépènd pas de nous seuls. Comme gage de sa propre bonne foi, il se déciderait enfin à se lier par un engagement formel; et si on lui garantit le secret absolu, il veut bien signer enfin une convention militaire précise; qu'on lui procure le texte exacte de l'accord avec l'Italie, pour servir de base. Mais il veut qu'à cet accord la France soit représentée etc, etc.

Mon Ministre rentre assez satisfait. Je lui déclare net qu'il est absolument roulé. Car ce ne sont que procédés dilatoires pour gagner du temps. Mr. Bratiano discutera le texe, soulèvera des chicanes, ne signera et ne partira que quand il lui plaira, rompra si cela va mal et ne remplira en aucun cas le rôle que nous lui demandons, l'intervention maintenant.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Je veux télégraphier. Le Ministre s'y oppose et je lui dis que je réfléchirai encore le soir. Il n'y a pas eu nouveau Conseil des Ministres.

Mardi, 21/4 juillet 1916

J'arrive:

a- avec une lettre que je remets au Ministre, lettre dans laquelle je proteste contre le fait qu'il n'a été tenu aucun compte, dans la discussion, des engagements du Général Iliesco. Le Ministre ne veut en aucun cas s'en servir pour ne pas provoquer un conflit dans le gouvernement roumain. J'insiste en vain, et je cède, Mr. Blondel étant mieux renseigné que moi sur l'état d'esprit du Président du Conseil.

b- Avec un télégramme clair et complet pour le Général Joffre.

Le Ministre s'oppose absolument à son départ. Il me déclare qu'il s'est engagé vis à vis de Mr. Bratiano, à ce que Mr. Briand seul soit informé de ses intentions. Qu'il n'a pas gardé ce secret vis à vis de moi, à titre de collaborateur; mais qu'en aucun cas, il ne me dira plus jamais rien si je fais usage de ce qu'il m'a dit. Je suis donc obligé de modifier mon texte, et j'attents pour l'envoyer le résultat d'une seconde conférence qui doit avoir lieu l'après-midi entre Mr. Bratiano et Mr. Blondel.

Longue conversation avec le Ministre. Je lui marque que seules nos conditions ont de la valeur, que c'est à nous d'en poser et non à nous d'en recevoir. Que nous ne pouvons pas discuter. Qu'une coopération roumaine indéterminée n'a plus aucun valeur et que nous n'en pouvons payer le prix, qui serait beaucop trop élevé pour le résultat obtenu. Qu'il faut se tenir rigoureusement aux conditions du Général Joffre.

10 heures. Conférence entre Attachés militaires. Nous venons de recevoir tous l'ordre d'appuyer le texte russe, lequel est bien plus serré que le texte du Général Joffre; points essentiels: la livraison subordonée à la décision prise par la Roumanie, l'entrée en action maintenant ou jamais.

Nous allons tous après nous être entendus, voir nos Ministres et leur exposer la façon dont nous comptons faire la démarche. (Il y a eu pas mal d'opposition de l'élément diplomatique.)

11 heures. Le Ministre réclame avec énergie contre cette démarche, et déclare d'abord qu'il me défend de la faire et la ferai. Il se calme, mais cette intrusion du militaire dans le domaine réservé des diplomates l'affolle. J'insiste d'ailleurs sur ce fait que le seul texte existant étant le texte militaire, il ne devrait pas laisser le premier ministre roumain dévier la conversation sur un projet de texte à côté. Seul le texte militaire exprime la volonté de nos gouvernements.

5 heures. Le ministre revient de chez Bratiano. Conseil des quatres ministres de l'Entente.

J'apprends (toujours avec défence de la télégraphier) que Mr. Bratiano éxige l'arrivée du premier élément du courant du transport sur le sol roumain *avant de partir; plus une masse d'autres conditions ridicules: les Russes seront toujours sur les Carpathes, les attaques n'auront pas cessé, etc, etc.*

Je déclare à nouveau au Ministre que c'est temps perdu. Il me dit qu'il le sait bien et qu'en prenant note des désirs de Mr. Bratiano, il l'avait formellement averti que cela n'avait aucune chance d'aboutir, et qu'il n'était pas exclu que la conversation fut tout simplement coupée net. Il n'a toujours pas soulevé la question de la validité des engagements du Général Iliesco.

6 heures. J'envoie mon télégramme 230-231 au Général Joffre.

7 heures. Chez l'attaché militaire russe, réunion des attachés militaires. Nous réglons le protocole de notre communication au Général Iliesco. Le Russe remettra son texte par écrit. Moi de même paraphrasant le texte du Général Joffre. L'italien a un texte du Général Cadorna[1] qui cadre parfaitement. L'Anglais n'a

[1] Luigi Cadorna (1850-1928) este unicul fiu al generalului Raffaele, care a luptat în războaiele de independență şi în cel al Crimeii (1853-1856). A fost destinat de timpuriu carierei militare. Avansează rapid în grad şi comandă mai multe unități, între care Regimentul 10 bersalieri. În 1914 este numit şef al Statului- Major General, conducând armatele italiene după intrarea în război. A solicitat autonomie în exercitarea atribuțiilor şi a susținut strategia atacurilor frontale, ce s-au dovedit lipsite de eficiență. A avut un înalt simț al datoriei şi a instituit o disciplină severă trupelor din subordine, fără a atrage adeziunea acestora. Confruntările de la Caporetto, declanşate la 24 octombrie 1917 şi soldate cu o gravă înfrângere militară pentru armata italiană, au determinat înlocuirea sa cu Armando Diaz. Luigi Cadorna a intrat într-un con de umbră şi şi-a scris memoriile, apărute în două volume. B. Mussolini l-a reabilitat, avansându-l mareşal împreună cu Armando Diaz.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rien reçu encore, mais comme allié il se joint nettement et sans arrière pensée à la démarche. J'envois le soir au Général Joffre ma dépêche.

Mercredi, 22/5 juillet

Notre collègue russe porte son texte aux écrit au Général Iliesco.

Une partie de mes télégrammes manquent encore. L'attaché militaire anglais n'a toujours rien reçu. En conséquence nous déposons tous trois une demande d'audience au Gl. Iliesco pour le lendemain 23/6 juillet espérant que d'ici là tous nos télégrammes seront arrivés.

Jeudi, 23/6 juillet

Effectivement nos textes sont en complet. Vers les 9 heures du matin, nous recevons tous trois un coup de téléphone du Colonel Nicolesco. Le Général Iliesco, souffrant, se fait excuser, et ajoute qu'il part le soir même pour Sinaia où se trouve le Roi. Il nous recevra Samedi.

D'un commun accord nous estimons tous que c'est simplement une échappatoire pour gagner du temps et ignorer notre démarche, et qu'il ne faut s'y prier à aucun cas. Je libelle aussitôt avec l'attaché militaire anglais et l'attaché militaire italien, les textes de nos communications, et nous envoyons chacun une lettre d'envoi et une paraphrase des télégrammes reçus de nos états-majors. Ci-joint copie de ces documents.

Le Général Iliesco nous envoie en sous-mains divers émissaires facilement reconnaissables. Moi je reçois l'après-midi la visite d'Urechia, ingégneur, homme de paille du Général Iliesco dans toutes les questions d'argent. Tous ces émissaires trouvent moyen de nous glisser qu'on va mobiliser d'ici peu de temps, qu'on n'attend plus que très peu de choses, des garanties, des signatures, des envois. Bref, c'est un essai pour nous faire prendre patience. Notre prétention de n'en plus avoir gêne formidablement le gouvernement.

Vendredi, 24/7 juillet

Rien

Samedi, 25/8 juillet

Mon collègue russe me communique une nouvelle dépêche du Général Alexeieff. Cette dépêche dit en résumé:

1. La Roumanie doit profier de la situation sans attendre l'arrivée des munitions. Rappelez que les occasions perdues ne se retrouvent pas. Les opérations commencées n'ont pas l'intention de s'arrêter à mi-chemin, mais je ne puis répondre de ce qui arrivera dans un mois etc, etc.

2. Vis à vis de Bulgares, la Roumanie peut se suffire sans demander le morcellement de nos forces qui exécutent actuellement la principale tâche, mais en cas de nécessité nous pourrons envoyer en Dobroudja une ou deux divisions.

3. Si les Roumains veulent attendre le plus fort affaiblessement autrichien, nous n'avons plus aucun besoin de l'aide roumain, et il n'y a aucune raison de permettre aux Roumains de faire une triomphale entrée sur territoire autrichien. *Cette dépêche à été communiqué, par écrit, le jour même, au Général Iliesco.*

Elle est très discutée. Le Ministre de France déclare qu'il est trop tôt pour montrer le knout. Il y a des affirmations inutiles:

1. Pourquoi insister sur le fait de ne pas attendre les munitions, alors qu'elles devraient être là dans quatre jours? Y a-t-il un retard?

2. Inutile de dire qu'on ne peut répondre de de qui arrivera dans un mois. Pourquoi accepter l'idée d'un arrêt de l'offensive?

3. Avertissement prématuré. En effet, la Russie étant entrée dans la voie de la manière forte semble vouloir passer de suite à la menace.

Je télégraphie pour dire qu'il me paraît préferable de réaliser les conditions de Mr. Bratiano, c'est à dire attendre l'arrivée du premier train de munitions, et ensuite parler avec ensemble pour imposer notre volonté, après avoir fourni un gage de bonne foi. Nous aurons alors beaucoup plus de force. La démarche russe fait un cavalier seul prématuré.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Dimanche, 26/9 juillet

Rien d'important

Lundi, 27/10 juillet

Mon collègue russe a vient de recevoir avis que le premier train de munitions provenant du Melbourne *a quitté Archangelsk le 25/8 juilllet seulement. Il ne sera ici ni le 12, ni le 14, peut-être le 16. Combien regrettable!*

Il me communique d'ailleurs une combinaison très embrouillée. Je vois qu'il a pris au sens littéral le mot arrivée du premier train, et que l'on ne fait aucun effort pour amorcer derrière, un courant de trains échelonnés. On se perd dans des interprétations et des discussions sur le matériel cédé ou acheté, sur celui qui est à livrer ou à entreposer, et en tout cas on perd de vue le but qui est l'organisation de transport présentable.

Pour le Bucarest rien n'a été fait. Il est toujours à Vladivostok attendant les ordres. Toute la faute en incomberait au gouvernement roumain, selon mon collègue, de même toute la responsabilité des retards du Jiul *et de la* Bistritza*, dont nous n'avons pas de nouvelles, incomberait aussi aux Roumains. Le souci d'établir cette responsabilité et de conclure à l'irrémédiable mauvaise foi roumaine le hante.*

Il est certain que par cette méthode nous n'arrivons à rien. J'envoie à ce sujet un télégramme, à la fois au Général Janin et au commandant en chef des armées françaises.

Nouvelle diplomatique

Mon Ministre me dit que le Ministre de Russie vient de recevoir la réponse de Sazonoff aux propositions de Mr. Bratiano. Je n'ai pas vu cette réponse. Elle accepte en principe, me dit le Ministre, mais elle demande la fixation d'une date éloignée au maximum de 15 jours, et en outre elle a une phrase malheureuse sur l'objectif à assigner à l'armée roumaine que l'on peut être amené à employer ailleurs qu'en Transylvanie.

Je fais deux objections:

A. Jamais Bratiano ne fixera une date que si on lui apporte son courant de munitions. Vouloir lui faire fixer une date et ne pas se hâter d'organiser les transports sont deux exigences contradictoires; on ne peut subordonner l'une à l'autre, parce que la confiance réciproque dans un engagement dont la réalisation on n'est pas assurée n'existe chez aucun des deux contractants.

B. Les Roumains ont assez répété que leur objectif est en Transylvanie et qu'ils ne veulent aller ni en Bulgarie, ni en Galicie, pour qu'on n'aille pas soulever la question.

Aucune nation (même les Bulgares vis à vis des Allemands) n'a jamais accepté la subordination militaire totale. Il convient d'agir prudement.

D'ailleurs le Ministre de France agit dans le sens d'empecher que Mr. Poklewski fasse un cavalier seul et porte d'urgence sa réponse. Il doit y avoir accord entre les grandes puissances de l'Entente, et la réponse à faire doit être arrêtée en commun; il serait d'ailleurs extraordinaire qu'à une démande formulée au Ministre de France ce fût le Ministre de Russie qui réponde.

Ce suivre.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 316, cadrele 1060-1093]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***28.* 18/31 iulie 1916, Paris, Telegrama prim-ministrului francez, Aristide Briand, către misiunea diplomatică de la Bucureşti privind importanța intrării României în război şi atitudinea ce trebuie adoptată de aliați față de conduita guvernului român**

Paris, 31 juillet 1916

M. Iswolsky[1] *m'a remis plusieurs notes marquant le sentiment russe que les contrepropositions roumaines sont inacceptables et demandant que les alliés le déclarent d'un commun accord à M. Bratiano, en ajoutant que si la Roumanie n'intervient pas à la date du 14 août, les puissances se considéreront comme déliées de toutes leurs promesses territoriales; le gouvernement russe accepterait de céder sur la ligne de la Theiss et les garanties serbes dans le Banat, mais ne voudrait pas s'engager à ne conclure la paix qu'après satisfaction compléte des aspirations roumaines (article 5). De son coté, le général Alexeieff juge inadmissibles les contrepropositions roumaines pour la convention militaire qui entrent dans trop de détails et surtout le silence sur la date de l'intervention.*

J'ai répondu à l'Ambassadeur de Russie qu'il fallait éviter de prendre une position purement négative en repoussant le contre-projet roumain et représentant simplement la première note russe. Je partage l'avis anglais sur l'article 5; nous pouvons accepter la demande de Bratiano, comme nous l'avons déjà proposé, en ajoutant pour autant ques les aspirations des quatre puissances seront satisfaites.

Quant à la déclaration de guerre à la Bulgarie, j'estime comme Lord Grey[2]*, et d'accord avec le général Joffre, que nous pourrions en dernière analyse ne pas exiger une déclaration de guerre immédiate à la Bulgarie car il est tout à fait probable que les Allemands pousseront les Bulgares à attaquer les Roumains, et il sera loisible aux divisions russes de la Dobroudja d'engager les hostilités.*

Le gouvernement français est d'ailleurs pret à negocier aux puissances alliés pour déclarer au gouvernement roumain que s'il n'intervient pas à la date fixée, toutes les promesses qui lui ont été faites seront retirées et l'occasion pour la Roumanie de réaliser ses aspirations nationales définitivement perdus. La fixation de la date d'entrée en campagne est indispensable.

L'entrée en guerre de la Roumanie est un fait trop important et de trop grande conséquence dans l'évolution de la guerre pour en risquer le bénéfice par une attitude intransigeante sur des points qui ne seraient pas, de l'avis commun, absolument essentiels.

A. Briand

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 316, cadre 1231-1232]

***29.* 23 iulie/5 august 1916, Paris, Telegrama preşedintelui Franței, Raymond Poincaré[3], adresată țarului Nicolae al II-lea privind necesitatea şi importanța atragerii României în război**

Paris, 5 août 1916
Ambassadeur France, Petrograd

Je vous prie de faire parvenir au Tzar le télégramme suivant de M. le Président de la République:

[1] Alexandr Pavlovici Izvolski (1851-1919), diplomat rus cu misiuni la Vatican, Tokio, Danemarca, ministru de externe al Rusiei (1906-1910), ambasador în Franța (1910-1917).

[2] Sir Edward, viconte de Fallodon (1862-1933), om politic britanic, ministru de externe (1905-1916).

[3] Raymond-Nicolas-Landry Poincaré (1860-1934), om politic francez, preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru al Afacerilor Străine (14 ian. 1912), preşedinte al Republicii (17 ian. 1913–18 febr. 1920

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Je crois devoir signaler à Votre Majesté le très grand intérêt que l'Etat-Major français attache à la conclusion aussi rapide que possible de l'accord avec la Roumanie. Le concours roumain serait en ce moment fort important, puisque l'ennemi n'a pus encore parer au danger de ce côté, mais il ne serait plus que secondaire s'il était retardé, parce que l'ennemi, déjà averti, aurait pu prendre ses dispositions. L'armée autrichienne représente le point de moindre résistance de la coalition adverse. Sa mise hors de cause aurait une répercussion directe sur l'armée allemande obligée de la soutenir. En faissant immédiatement avec la Roumanie le nécessaire pour écraser l'armée autrichienne, nous obligerions l'Allemagne à accomplir un effort supplémentaire qui peut dépasser ses moyens immédiats. En effet, d'après les renseignements recueillis par l'Etat-Major russe et par le nôtre, les Empires centraux n'ont pas actuellement de disponibilités. L'ouverture instantanée d'un nouveau théâtre d'opérations, en pleine crise, alors que l'Allemagne a peine à faire face aux dangers de la vigoureuse poussé russe, ne lui laisserait pas le temps de récupérer les blessés, ni d'organiser et de mettre en place de nouvelles formations. Par contre, la prolongation des négociations laisserait à nos ennemis le temps de faire occuper les cols des Alpes de Transylvanie par des formations de valeur purement défensive, mais suffisantes pour limiter, sinon pour arrêter, toute progression de l'armée roumaine. Le général Joffre et l'Etat-Major général français estiment donc que nous sommes en présence d'une occasion fugitive, qu'il ne faut pas laisser échapper. L'intervention roumaine immédiate permettrait de rompre définitivement l'équilibre à notre profit. Dans quelques semaines, quand la neige tombera dans les Carpathes et que les cols seront gardés, le moment utile sera passé. Le succès paraît être une affaire de jours.

Je suis convaincu que Votre Majesté et le général Alexeieff apprécient la situation militaire comme le Gouvernement de la République et comme le général en chef français, et jugent également très désirable la conclusion rapide de l'accord avec la Roumanie. Je prie Votre Majesté de recevoir, avec mes nouvelles félicitations pour les magnifiques succès de l'armée russe, l'assurance de ma fidèle amitié.

Raymond Poincaré

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 316, cadre 1281-1282]

***30*. 27 iulie/9 august 1916, Paris, Telegrama colonelului Vasile Rudeanu către prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, referitoare la declarațiile prim-ministrului Aristide Briand legate de acțiunile grupului expediționar aliat de la Salonic, condus de generalul Maurice Sarrail[1]**

PREŞEDINȚA
CONSILIULUI DE MINIŞTRI

Primită: 27/9 aug. 1916

Colonel Rudeanu à Président Conseil

Après lecture télégramme V. Exc. et ma protestation énergique contre attitude Sarrail, Briand a repondu:

1. D'après informations que j'ai Bulgares, il parait transporter que très peu de forces de Macedoine au Danube.

2. Général Sarrail a cru aussi d'après ces informations que Bulgares demanderont la paix immédiatement que Roumanie entrerait action.

[1] Maurice Sarrail (1856-1929), general francez, a comandat Corpul 6 armată, apoi Armata 3. În toamna anului 1915 a fost numit comandant al corpului expediționar aliat de la Salonic („Armata de Orient"). A demisionat din funcție în decembrie 1917. După război a fost înalt comisar pentru Siria (1924-1925). Memoriile sale, *Mon Commandement en Orient*, sunt un izvor prețios pentru istoria războiului din Balcani.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

3. G-al Sarrail au lieu de surprendre Bulgares par son offensive a été surpris par offensive Bulgare. Se doit regrouper forces pour exécuter son nouveau plan que vous connaissez. Ordre l'energique il lui a donné d'attaquer vigoureusement aile droite bulgare ces jours-ci.

4. Une brigade française et une brigade anglaise renforceront les forces du Général Sarrail; j'interviendra encore en Angleterre pour augmenter les forces et j'écris en Russie et le Président de la République aussi pour qu'on augmente les forces envoyées en Dobrogea et Roumanie.

5. Je prie Mr. Bratiano d'avoir toute confiance en moi.

J'ai fait remarquer au Président du Conseil que le gl Sarrail est un homme politique et que par la non activité du front de Salonique non seulement notre situation et celle des Alliés est entrêmement difficile mais aussi toute la base de sa belle activité sera la proie des adversaires des français et des Alliés. Il m'a répondu:

Colonel, vous direz à Mr. Bratiano que je briserai immédiatement tous les obstacles et si dans quelques jours général Sarrail ne marche pas avec toute l'énergie je ferai charger Général Sarrail par Cattelnau. Le Président du Conseil m'a prié de ne pas répéter cela pas même au Ministre Lahovary.

Signé Colonel Rudeanu
No. 8106

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală, Dosar 24/1916, p. 1-4]

31. 1916, Bucureşti, Aprecieri ale lui Constantin Argetoianu[1] despre diplomaţii Antantei acreditaţi în România

Siguri – siguri de intrarea României în Război n-am fost decât după numirea lui Saint-Aulaire[2] la Bucureşti, pe la începutul lui iulie. Nu putusem pricepe până atunci cum de Franţa, Anglia şi Italia putuseră să se lase reprezentate la Bucureşti prin trei oameni care nu corespundeau câtuşi de puţin importanţei pe care aceste trei Puteri o dau intrării noastre în Război. Blondel, ministrul Franţei, fire vulgară şi inteligenţă de rând, era prototipul burghezului şi negustorului francez, apt să negocieze un butoi de vin sau să tocmească un rând de haine – dar incapabil să ţie piept unui grecotei subţire ca Ionel Brătianu. Mojic, ne înjura fără să ne priceapă, dar lumea îl ierta fiindcă ne iubea, mai ales de când căsătorise pe fiică-sa cu Jean Cămărăşescu[3]. Trăia printre noi, ne da sfaturi şi ne ameninţa pe rând, dar nimeni nu-l băga în seamă, şi mai ales guvernul. Barclay, ministrul Angliei, îşi făcuse întreaga carieră în Asia, unde, ca să-şi

[1] Constantin Argetoianu (1871-1955), medic, diplomat şi foarte cunoscut om politic român din prima jumătate a secolului al XX-lea. A început viaţa politică în Partidul Conservator, iar, în primăvara anului 1918 a fost unul dintre fondatorii Ligii (Partidului) Poporului, condus de generalul Alexandru Averescu. A fost ministru de interne şi de finanţe în al doilea guvern condus de Averescu, reuşind să decapiteze mişcarea comunistă. Ulterior, a activat în Partidul Naţional-Liberal, pe care l-a părăsit pentru a întemeia un nou partid, Uniunea Agrară. A sprijinit venirea la tron a regelui Carol al II-lea, fiind un timp apropiat al acestuia. A fost ministru în guvernul condus de N. Iorga (1931-1932), pe care l-a manevrat din umbră. În perioada 28 septembrie-24 noiembrie 1939 a fost prim-ministru. Spre finalul celui de-al Doilea Război Mondial a părăsit ţara şi s-a stabilit în Elveţia, dar, în 1946, s-a reîntors în România încercând să pună bazele unui nou partid politic. A fost arestat de regimul comunist (1950) şi a murit în închisoare. Memoriile sale extinse sunt o piesă esenţială pentru evoluţia societăţii româneşti la sfârşitul secolului al XIX-lea şi prima jumătate a veacului al XX-lea.

[2] Charles-Auguste-Felix, conte de Beaupoil de Saint-Aulaire (1860-1954), diplomat, ministru plenipotenţiar al Franţei în România (1916-1920). A continuat activitatea diplomatică mai întâi la Madrid (1920), apoi la Londra (1924). Memoriile sale, *Confessions d'un vieux diplomate*, apărute la Editura Flammarion din Paris şi care conţin 200 de pagini despre misiunea diplomatică în România sunt extrem de utile cunoaşterii perioadei dificile a războiului.

[3] Ion (Jean) Cămărăşescu (1882-1953), om politic român, ministru de interne (1921-1922), parlamentar. A murit la închisoarea de la Sighet.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

uite de urât, se învățase să bea şampanie fără măsură – şi se îmbăta zilnic. Când era treaz nu era prost, dar era aşa de rar treaz. Chiar când nu era beat, era afumat, şi toate se desfăşurau în ochii lui sub contururi aproximative. Trăia cam în nori şi când punea picioarele pe pământ le punea în strâchini. Din România şi despre români nu ştia aproape nimic. Al treilea muşchetar, baronul Fasciotti, ministrul Italiei, cu nasul său de ţapir, pe care şi-l băga în toate, era foarte deştept şi „la curent" cu politica. Cu sânge de ovrei tunisian în vine se plimba ca la el acasă în „seraiurile" noastre – dar era trup şi suflet alături de Puterile Centrale, în a căror victorie credea, şi nu putea pricepe cum Italia făcuse neiertata greşeală de a intra în Război împotriva lor.

În faţa acestor trei reprezentanţi ai Antantei se ridica puternic conturată figura reprezentantului Ţarului, Stanislas Poklevski-Koziell. Deşi polonez autentic[1] Poklevski era rus sută la sută, rus ţarist şi habotnic cu sufletul tiranic de pe vremea împăratului Nicolae Pervîi. Numit la Bucureşti puţin înainte de război, precedat de reputaţia unui artist în mânuirea cărţilor de joc şi de prestigiul unei formidabile averi, Poklevski mai debarcase la noi şi cu aureola prieteniei Regelui Angliei, Eduard al VII-lea[2], prietenie pe care şi-o câştigase la Londra, unde funcţionase ca consilier al ambasadei. Se mai povestea că tatăl său, un adevărat despot, supranumit „regele platinei", posedase cele mai importante mine din Urali şi că lăsase copiilor săi o avere fabuloasă. Fără să fie fabuloasă, averea lui Poklevski era considerabilă. Dânsul mi-a mărturisit mai târziu, după ce sărăcise, că în momentul când a fost numit la Bucureşti, dispunea de un venit de două milioane şi jumătate de ruble, ceea ce făcea mai bine de *6 milioane şi jumătate lei aur!* Sosise până la noi ştirea averii sale şi a patimei sale pentru cărţi, dar nu şi a inteligenţei cu care îl înzestrase Dumnezeu – excepţională mai ales în lumea diplomatică. Îl aşteptaseră chilipirgiii noştri de la club cu limba scoasă să-l înveţe „maus" şi să-l cureţe, pînă se va familiariza cu acest nou joc pentru el. Văd şi acum scena, în salonul Jockey-Clubului de lângă bibliotecă; se adunaseră toţi jerpeliţii „împuşcători de poli", bătrânul Lupu Kostache magistratul Hina, Ciocârdia – omul cu barbă dar fără picioare – Ţoţoi Lahovari şi încă câţiva. Ca damele de bordel, au aşezat pe Pok[3] la masă în mijlocul lor, au cerut consumaţii şi i-au arătat jocul, dublând miza lor obişnuită. Docil şi „bon enfant", Pok s-a aşezat smerit la masa de joc; douăzeci de minute mai târziu practica însă „fineţele" mausului mai abitir ca profesorii săi şi până la ora cinei îi dăduse gata pe toţi, golindu-le buzunarele! Capetele victimelor erau cu atât mai nostime, cu cât deşteptul muscal ghicise gândurile lor şi s-a arătat încântat să le dea o lecţie!

Voinic, bloncos, cu câteva fire albe în părul şi în mustăţile sale castanii, cu faţa lui de roşcovan şi cu ochii săi albaştri, Poklevski înfăţişa un amestec de sălbăticie şi de civilizaţie: era în el ceva din omul stepelor şi ceva din răsfăţatul saloanelor. Aveai în faţa lui impresia unei bestii domesticite, şi răbufnelile sale rare, dar violente căpătau astfel o explicaţie naturală. Cu tot sângele lui polonez, silueta sa bloncoaşă şi lipsită de eleganţă s-ar fi încadrat mai iute printre tovarăşii Ţarului Ivan cel Teribil[4] decât printre curtenii foştilor regi ai Poloniei. Rece şi fără milă în raporturile sale sociale, a dovedit după război o bunătate sufletească nebănuită, ruinându-se ca să ajute pe toţi refugiaţii ruşi scăpaţi din valurile revoluţiei. Acest om în aparenţă indiferent şi impasibil poseda toate calităţile jucătorului de clasă şi înainte de toate o minte de o rară agerime şi darul învârtelii într-un suprem grad.

În afară de împărăţia rusească, cred că Poklevski nu avea nimic sfânt – dar pe aceasta o adora în genunchi. Se identificase cu toate năzuinţele ei, îi pricepea toate scăderile morale, le scuza şi le servea cu recunoştinţa oarbă a celor care datoresc tot unui singur stăpân. Fidelitatea

[1] Cu un frate mare proprietar în Galiţia (*n.a.*).

[2] Eduard al VII-lea (1841-1910), rege al Marii Britanii, al dominioanelor şi împărat al Indiei (1901-1910).

[3] Pok, aşa ajunsesem să-l chemăm după Război, după ce a rămas al nostru (*n.a.*).

[4] Este vorba de Ivan al IV-lea, cunoscut sub numele de *Ivan cel Groaznic* (1530-1584), primul cneaz al Moscovei care s-a intitulat ţar (1547-1584).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lui, după război, ideii țariste prăbuşite a avut ceva tragic. Polonia renăscută i-a oferit în primele ei clipe de beție încoronarea unei cariere strălucite prin postul de ambasador la Londra – dar Poklevski a refuzat şi a rămas la Bucureşti, diplomat rus declasat şi reprezentant al unei cauze pierdute. Şi-a adus ce bani mai avea la Londra, şi timp de mai bine de 17 ani a fost providența nenorociților scăpați din iadul de peste Nistru; După ce Titulescu[1] l-a dat afară din vechea Legație rusească, prin luarea raporturilor diplomatice cu sovietele, după ce cheltuise ultima lăscaie[2] cu refugiații lui, Poklevski s-a întins în patul lui şi a închis ochii, ca un sfânt sau ca un filozof, în ajunul Paştelor, în 1937... Boala care l-a răpus a fost o simplă răceală, *dar n-a mai vrut să trăiască*, ne-a spus-o la toți căci nu-i mai rămăsese nimic, şi de mai trăia ar fi trebuit să cadă, la rândul lui, povară altora... A murit în casa lui Maiorescu[3], pusă gratuit la dispoziție de Banca Chrissoveloni, a murit cu surâsul scepticilor pe buze, dar cu inima împăcată fiindcă îşi făcuse datoria şi mult bine. După moartea lui nu s-a găsit nici cu ce să fie îngropat şi a trebuit Jockey-Clubul să-l înmormânteze pe spesele sale...

Diplomat de modă veche, care nu prea citea, dar ştia să asculte şi să se țină astfel în curent cu tot, Poklevski era singurul reprezentant al Antantei în România în stare să ție piept lui Brătianu. Dar cum reprezenta mult mai mult Rusia decât Antanta, şi cum Rusia nu era deloc zorită să ne vadă intrând în Război, *fiindcă nu voia să ne răsplătească*, şi dorea, dimpotrivă, să ne ciuntească, în drumul ei spre Constantinopol şi spre Strâmtori, Poklevski a ajutat cât a putut pe Brătianu în politica lui de amânare. De altminteri, muscalul avea o slăbiciune personală pentru Brătianu, fiindcă era foarte sensibil la toate *prisosurile sufleteşti* ce se desprindeau din orice personalitate, indiferent de convingeri. Aşa de pildă, pe când un Blondel sau un Barclay[4] nu frecventau pe Marghiloman[5] şi-l înjurau cât puteau, Poklevski se legase cu mare prietenie de el şi când zicea *cono Aleco* i se umplea gura! Bineînțeles, politica era politică, şi de aia o rezerva pentru Brătianu; mărginindu-se cu Marghiloman la raporturi mondene, şi de club, dar intime.

Cât timp „executorul” sau „agentul de urmărir” al Antantei a fost Poklevski, Brătianu s-a lăsat în scări. Reprezentantul Petrogradului era totdeauna de acord cu primul nostru ministru că „momentul României” nu sosise încă, că tot mai era ceva de negociat şi de obținut sau de refuzat! Desigur că în prezența colegilor săi din Antanta, Poklevski ținea acelaşi limbaj ca dânşii şi că în demersurile lor colective punea şi el sula în coasta lui Brătianu. Dar între patru ochi, cei doi şmecheri îşi băteau împreună joc de miniştrii Franței şi Angliei fără să piardă totuşi din vedere scopurile atât de diferite urmărite şi de unul şi de altul. Brătianu vrea să obțină cât mai mult, iar Poklevski să dea cât mai puțin, „à part a”ela” erau amândoi perfect de acord.

---

[1] Nicolae Titulescu (1882-1941), diplomat şi om politic român cu o largă recunoaştere internațională. Ministru de externe (1927-1928; 1932-1936), preşedinte al Adunării Societății Națiunilor (1930, 1931).

[2] Îşi vânduse până şi bufonii de manşetă! (*n.a.)*

[3] Titu Maiorescu (1840-1917), filosof, scriitor, critic literar şi om politic, una dintre cele mai remarcabile personalități ale României din a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. A fost unul dintre fondatorii societății „Junimea”, care a avut un mare rol în europenizarea culturii române, prin impunerea spiritului critic şi sprijinirea unor mari valori ale literaturii autohtone. A fundamentat teoria „formelor fără fond”, ceea ce a constituit baza junimismului pe plan politic. Membru al Partidului Conservator, Titu Maiorescu a fost de mai multe ori ministru în diferite cabinete conservatoare. În perioada 28 martie/10 aprilie 1912 – 4/17 ianuarie 1914 a deținut funcția de prim-ministru. La Consiliul de Coroană din 14/27 august 1916, Maiorescu a susținut ideea neutralității, iar în perioada ocupației Puterilor Centrale a rămas în Bucureşti, refuzând orice legături cu adversarii.

[4] Sir George Head Barclay (1862- 1921), diplomat britanic, ministru în România din 1912. A mai fost ataşat la Washington, Constantinopol şi Tokio. Între 1908-1912 a fost trimis ca diplomat în Persia.

[5] Alexandru Marghiloman (1854-1925), om politic român, unul dintre liderii Partidului Conservator, şef al acestuia din 1914. A deținut multe portofolii (justiție, lucrări publice, agriculturiă, industrie, comerț, afaceri străine, interne, finanțe) în diverse cabinete conservatoare. S-a pronunțat pentru neutralitatea României față de războiul mondial, favorabilă însă Puterilor Centrale. A fost prim-ministru în perioada martie–octombrie 1918, având o contribuție importantă la unirea Basarabiei cu România.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Deşi cu multă întârziere, izbitoarea inferioritate a lui Blondel faţă de Poklevski a sfârşit prin a trezi atenţia până şi adormiţilor de la Quai d'Qrsay şi guvernul francez a hotărât să trimită la Bucureşti un şef de orchestră în stare să bată tactul. Şi l-a ales bine în persoana contelui de Saint-Aulaire.

Scrobit în tradiţiile diplomaţiei franceze, moştenite în familia sa din tată în fiu, Saint-Aulaire ni s-a înfăţişat ca un mare senior de pe vremea veche. De o impecabilă ţinută, elegantă prin sobrietatea sa, noul trimis al Franţei impresiona din primele clipe printr-un savant amestec de autoritate şi de omenitate, în tot ce spunea. Şi ce spunea, spunea frumos într-o franţuzească clasică, ce trăda numaidecât omul de o adâncă cultură literară. *Il s`ecoutait un peu parler*, dar acest mic cusur i se ierta uşor şi interlocutorii săi se declarau cuceriţi de la primul contact.

La Iaşi, în momentele noastre de ezitare şi de înclinare spre pace, am cunoscut un Saint-Aulaire mai dârz şi mai puţin preocupat de siluetă – eu în special am avut de furcă cu ei în 1918, pe timpul scurtului minister Averescu[1] –, dar în 1916, la Bucureşti, trimisul Franţei mi s-a arătat numai în surâsul pe buze şi cu buzunarele pline de făgăduieli.

În vremurile moderne, ambasadorii şi miniştrii plenipotenţiari sosesc singuri cu Expresul sau, cel mult, însoţiţi de familiile lor. Saint-Aulaire ne-a fost însă trimis, cum se trimiteau ambasadorii în secolele trecute, în fruntea unei numeroase şi alese Misiuni. N-au lipsit din „alaiul" lui decât „carosele" poleite, veleitarii şi ţambalagiii. Odată cu dânsul ne-au sosit ducele de Luynes, Robert de Flers şi contele de Rochefort, câteşitrei mobilizaţi şi ataşaţi la Legaţiunea Franţei în România. În acelaşi timp, ne-au sosit şi colonelul Després[2], ca ataşat militar, şi marchizul de Belloy ca ataşat naval[3] (!). Ca şi cum am fi avut o marină şi încă una considerabilă, s-a mai dat lui Belloy şi un ajutor, un conte de Bearn, foarte gentil... După cum se vede, Almanahul de Gotha francez a fost pus la serioasă contribuţie pentru noi. Mai târziu am aflat că aceste alegeri fuseseră determinate de grija influenţării familiei noastre Regale. Mai ales Regina Maria, socotită ca factor politic esenţial, fusese în special ochită. Din acest punct de vedere iniţiativa a reuşit, căci cât au stat la noi, dar mai ales la Iaşi, Luynes, de Flers şi Rochefort au fost din intimii Reginei şi sfetnicii ei de fiecare clipă.

Printre noi toţi, singurul om cu cap era însă Saint-Aulaire. Pe Luynes – mărunţel, spălăcit, cumsecade, lipsit de orice morgă, drăguţ şi „insignifiant" – nu l-ar fi băgat nimeni în seamă

---

[1] Alexandru Averescu (1859-1938), absolvent al Şcolii de Subofiţeri de la mănăstirea Dealu (1879-1881) şi al Şcolii Superioare de Război de la Torino (1884-1886). A deţinut funcţii înalte în armată: comandant (director) al Şcolii Superioare de Război (1894-1896); ataşat militar la Berlin (1896-1898); comandant al Regimentului 4 roşiori şi apoi al Brigăzii 1 roşiori; ministru de război (1907-1909), funcţie în care a avut un rol important în reprimarea răscoalei ţărăneşti din 1907; şef al Marelui Stat-Major al Armatei (1911-1913); comandant al Corpului 1 armată (1913-1916); comandant al Armatei a 2-a (august 1916- ianuarie 1918) şi al Armatei a 3-a (septembrie-octombrie 1916). La 29 ianuarie/11 februarie 1918, generalul Alexandru Averescu a format un nou guvern, cu misiunea de a negocia o pace onorabilă. La 20 februarie/5 martie 1918 s-a semnat Tratatul Preliminar de Pace cu Puterile Centrale, care fixa condiţii grele României. Câteva zile mai târziu, respectiv la 5/18 martie 1918, guvernul condus de Alexandru Averescu a fost obligat să cedeze puterea, fiind înlocuit cu unul condus de Alexandru Marghiloman, favorabil Puterilor Centrale. Nemulţumit, Alexandru Averescu a demisionat din armată şi a format un nou partid politic – Liga Poporului – (din 1920 denumirea a fost Partidul Poporului) care îşi propunea reformarea clasei politice şi a societăţii româneşti. În anii ,20 ai secolului trecut, Alexandru Averescu a fost de două ori prim-ministru (13 martie 1920-17 decembrie 1921; 30 martie 1926-4 iunie 1927), fără a reuşi să realizeze reformele promise. Regele Carol al II-lea (1930-1940) l-a avansat pe Alexandru Averescu, la 14 iunie 1930, la gradul de mareşal.

[2] Ambroise Marie Felix Maurice Després (1868-1944) a fost ataşat militar al Franţei în România, Serbia şi Muntenegru (12 august 1909-24 septembrie 1912), apoi ataşat militar numai în România (3 iulie-2 decembrie 1916). Până la sosirea generalului H.M. Berthelot a îndeplinit şi funcţia de şef al Misiunii franceze. (Detalii în Maria Georgescu, Capitaine Christophe Midan, *op.cit*., p. 254-257)

[3] Hubert de Belloy (1865-1929), şef al Misiunii navale franceze şi ataşat naval în România între 31 iulie şi octombrie 1919. (Detalii în Maria Georgescu, Capitaine Christophe Midan, *op.cit*., p. 220-223)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dacă n-ar fi fost duce. Căpitan fără viitor şi duce fără trecut, şi-a trăit la noi cele mai frumoase zile şi de partea lui ne-a lăsat cele mai bune, dar mai neconturate amintiri. Pe cât era de ştearsă silueta lui Luynes, pe atât era de vie şi de precis conturată a lui Robert de Flers, care reprezenta cea mai simpatică jumătate a cunoscutei firme „Flers et Qaillavet”, deținătorii celor mai zgomotoase succese de pe scenele Parisului, în ultimii 20 de anii. Veşnic în mişcare, veşnic cu o glumă pe buze, inteligent şi pişicher cum nu era altul, de Flers lega prietenie cu oricine, în cinci minute. Cam ridicol în uniforma lui de locotenent, căci chelia şi un început de burtă îi trădau vârsta, de Flers nu se impunea nicăieri, dar pătrundea pretutindeni şi cu un dar de adaptare extraordinar s-a simțit după câteva săptămâni în mijlocul nostru ca la el acasă. Acțiunea lui directă asupra tuturor straturilor sociale româneşti a fost mare, căci îl găseai pretutindeni, prin cluburi, prin teatre, prin saloane, prin birturi şi până şi pe trotuarele străzilor mai frecventate. Şi a ştiut să vorbească fiecăruia după placul inimii. Niciodată Franța n-a avut la noi mai iscusit propagandist, nici România prieten mai sincer şi mai devotat...

Colonelul Després părea un ofițer pe atât de distins, pe cât de închis. Foarte capabil şi conştient de puterea combativă a forțelor germane, a fost înmărmurit de lipsurile organice ale armatei noastre *şi a fost contra intrării noastre în război*, pe cât puteau să i-o îngăduie instrucțiunile precise şi peremptorii cu care sosise. Ne-a ajutat mult, după primele dezastre, pentru obținerea Misiunii franceze ce a fost trimisă mai târziu sub conducerea generalului Berthelot[1] şi care a schimbat fața lucrurilor în conducerea războiului nostru. Marchizul de Belloy, „Huber, pour les dames”, era soțul lui Lalla Bibescu[2] rămasă văduvă după un Cezianu – şi nimic mai mult. Flecar şi simpatic, purta panaş, se prezenta bine şi era mai la locul lui într-un salon ca pe câmpul de bătaie – dacă se poate vorbi de câmp de bătaie pentru un marinar! Adjunctul lui, Béarn, mic de talie dar mare de suflet, s-a bătut ca un leu la gurile Dunării şi ne-a fost de mare folos în apărarea noastră împotriva bulgarilor. Dar şi Belloy, şi Béarn au fost simple exofle față de colegii lor. Ne-a făcut plăcere să-i vedem printre noi, mai ales la Iaşi, dar cu sau fără ei, tot aia ar fi fost.

[Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri,* vol. II, partea IV, 1913-1916, ediție şi indice adnotat Stelian Neagoe, p. 245-251]

32. 1916, Extras din memoriile generalului A.A. Brusilov privind constituirea şi valoarea corpului expediționar rus din Dobrogea

A peu près à ce moment, on forma un corps d'armée isolé pour agir en Dobroudja contre les Bulgares et venir en aide à la Roumanie qui concentrait ses troupes pour prendre l'offensive en Transylvanie, si bien qu'elle ne laissait qu'une division dans la Dobroudja. Par malheur, Alexéiev n'attachait pas assez d'importance, à mon avis, à nos troupes de Dobroudja. Il aurait fallu y envoyer, non un corps d'armée de deux divisions du deuxième tour mais une armée entière de bonnes troupes. Il est vraisemblable qu'en ce cas l'entrée en action de la Roumanie, qui se montra si malheureuse, eût pris une tout autre tournure. Le médiocre état de l'armée roumaine devait être bien connu du chef d'état-major du commandant en chef suprême. Le service des renseignements existe dans ce but. Mais on aurait dit que nous ne savions rien, et ce fut pour nous une surprise complète quand les Roumains ne montrèrent aucune compréhension de la guerre moderne.

[1] Generalul Henri Mathias Berthelot (1861-1931), general francez, şeful Misiunii militare franceze în România, sosit la începutul lunii octombrie 1916. A avut o mare contribuție la refacerea armatei române şi la acțiunile militare din anii 1916-1917 şi 1918-1919. A fost declarat cetățean de onoare, membru al Academiei Române şi a fost împroprietărit cu moşia şi castelul de la Fărcădin. A se vedea monumentala monografie *Henri-Mathias Berthelot. Du culte de l'offensive à la stratégie globale* par Jean-Nőel Grandhomme, Paris, 2011.

[2] Fiica principelui Nicolae Bibescu şi a principesei Ney de Elchingen (*n.a.*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

On me prescrivit de choisir et de désigner un commandant pour ce corps d'armée isolé. La difficulté du choix consistait en ce qu'il ne suffisait pas de choisir un bon général de guerre; il fallait qu'il fût en même temps un homme adroit et capable non seulement de savoir s'arranger avec son corps d'armée et le commandement roumain, mais d'avoir sur celui-ci la plus grande influence possible. Je choisis le général Zaïontchkovski qui, à ce qu'il me semblait, répondait à toutes ces exigences[1]*. Cette désignation troubla fortement ce général, et il commença par refuser énergiquement ce commandement, en se basant sur ce qu'avec la composition et la qualité des troupes russes destinées à ce corps il ne serait pas en état de tenir haut le drapeau de l'armée russe. Il demandait au moins trois ou quatre divisions d'infanterie de sérieuse valeur, faute de quoi il ne pouvait asummer cette responsabilité. Je lui répondis que ce corps ne m'était pas subordonné, qu'il était isolé, que sa destination, la quantité et le choix de cex troupes ne dépendait pas de moi; je lui offris d'aller à la Stavka s'expliquer avec Alexéiev, à qui il était directement subordonné, et je me refusai à modifier sa désignation. Il partit donc pour Mohilev. Je ne sais quelles explications Alexéiev lui donna, mais il rejoignit de là son poste, comme il me l'écrivit par la suite, tout à fait fâché, et avec les mêmes troupes. Il m'écrivait également qu'Alexéiev lui avait affirmé que l'importance de son corps d'armée était tout à fait secondaire et qu'il ne recontrerait dans la Dobroudja aucune résistance spéciale. Pourtant, peu de temps après le début des opératons de l'armée roumaine, il devint parfaitement clair que le haut commandement roumain n'avait pas la notion de la conduite des troup es en temps de guerre. Les troupes étaient médiocrement instruites, ne connaissaient que le côté parade de leur métier, n'avaient aucune idée des travaux de fortification, si importants dans la guerre de position; l'artillerie ne savait pas tirer; il n'y avait pour ainsi dire pas d'artillerie lourde, et fort peu de munitions. Dans ces conditions, il n'est pas étonnant qu'ils aient été rapidement battus, et Zaïontchkovski eut le même sort en Dobroudja.*

[*Mémoires du Général Broussilov. Guerre de 1914-1918*, p. 223-225]

33. Iulie-august 1916, Bucureşti, Însemnări ale lui Constantin Argetoianu privind starea de spirit a clasei politice româneşti în lunile iulie-august 1916

Atmosfera era grea, foarte grea, în acea lună a lui iulie 1916. Toată lumea simţea că zarul era gata să cadă, că se terminase cu vorbăria, că Aliaţii puseseră piciorul în prag. Îl puseseră mai ales din cauza situaţiei de la Verdun, unde soarta Franţei şi a lumii se juca. Nemţii pregătiseră luni de zile un atac irezistibil împotriva Verdunului hotărâţi să pătrundă în citadela pe care o reprezenta Franţa prin poarta ei cea mai bine apărată, *fiindcă socotiseră lucrările de fortificaţie ridicate acolo ca învechite şi relativ mai uşor de răzbit pentru artileria modernă.* Primul şoc, cu toată nemaipomenita pregătire de artilerie, dăduse greş, dar nemţii nu se lăsau şi reveneau continuu la atac. Rezistenţa Verdunului a salvat Franţa şi lumea.|….|

Desigur că francezii obţinuseră un mare rezultat prin dârza lor rezistenţă la Verdun, dar asalturile continuau cu aceeaşi intensitate, tunurile franţuzeşti se roşiseră trăgând, muniţiile, cu tot circuitul trenurilor şi automobilelor ce se stabilise, începeau să nu mai ajungă şi Comandamentul francez voia totuşi să evite cu orice preţ cucerirea Verdunului. Intrarea României în război a apărut atunci Aliaţilor ca cea mai nimerită măsură pentru salvarea nenorocitei cetăţi, căci prin această intrare, Statul Major german ar fi fost nevoit să deplaseze spre Carpaţi 20–30 divizii, pe care nu le putea lua decât de la Verdun[2].

[1] Andrei Medardovitovici Zaioncikovski (1862-1926), comandant al Corpului 47 armată rus, compus din două divizii ruse şi una sârbă şi care avea un efectiv de circa 30 000 de oameni (Convenţia semnată la 4/17 august 1916 prevedea 50 000 de militari). Ulterior, comandant al Grupului Operativ de Est şi apoi al Armatei de Dobrogea (compusă din mari unităţi române şi ruse). A fost înlocuit, din cauza insuccesele, cu generalul Vladimir Vladimirovici Saharov, Armata de Dobrogea luând denumirea de Armata de Dunăre.

[2] Şi aşa s-a şi întâmplat (*n.a.*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ca să scape Verdunul, francezii ne dau ghies şi puneau sulița în coastă lui Brătianu; Brătianu se tocmea şi ridica tariful, pe când ruşii, mai indiferenți de soarta Verdunului, se lăsau greu...

Marghiloman şi ai lui nu amuțiseră de tot. Regele, după câte-mi spuneau intimii lui, se văicărea de dimineața până seara şi declara că va intra în Război deoarece aşa vor țara şi guvernul – dar că era o mare greşeală, căci nemții vor învinge până la urmă şi va fi vai de noi ...

La 15 iulie, Take Ionescu[1], care fusese în ajun în audiență la Rege, îmi afirmă că nimic nu se semnase încă, nici cu francezii, nici cu ruşii – şi Poklevski îmi confirmă faptul, spunându-mi: *Je voudrais bien que Brătianu signe et entre une fois en action pour que je puisse aller me reposer 2 ou 3 mois en Russie*...

Intrase într-adevăr un nou factor în joc: Sarrail! Brătianu mai condiționase intrarea noastră în Război şi pornirea unei serioase ofensive aliate de la Salonic, unde comanda armatele generalului Sarrail, politician radical care nu prea asculta de ordinele guvernului francez şi era ostil oricărei ofensive sub cuvânt că nu avea armată suficientă, nici aprovizionament destul. Brătianu condiționase cu drept cuvânt acțiunea noastră de o ofensivă a lui Sarrail, ca să împiedice forțele bulgare să ne atace. Întârzierea şi insuficiența atacului de la Salonic ne-au fost de altminteri fatale...

În public, în a doua jumătate a lui iulie, electricitate tot mai multă: au amuțit şi Filipescu şi Take Ionescu – Filipescu oarecum şi din cauza sănătății sale –, dar amândoi ştiau acum că intrarea în Război era sigură şi apropiată şi pentru Take Ionescu mai ales, începea perioada îngrijorării, a fricii de răspundere, a temerii să nu iasă prost...

Călătorind de la Craiova la Bucureşti, în ziua de 21 iulie, în trenul plin de rezervişti concentrați, s-a urcat la Slatina în compartimentul meu Dinu Brătianu[2], fratele Cancelarului, şi printr-însul am aflat că „evenimentele se precipitau” într-adevăr. „Vezi ce bine că n-am intrat în Război până acum – spunea dl Dinu –, am fi fost istoviți fără rezultat. Acum că *echilibrul între beligeranți e perfect, intervențiunea noastră va face să încline balanța* într-o parte...” Mai târziu, când distanța ne-a permis să judecăm evenimentele într-o perspectivă mai exactă, am putut să ne dăm seama cât de fals le vedeau contemporanii, chiar cei inițiați în secretele de stat. Ştiind cât erau de închişi şi de „muți” Brătienii, am reținut din destăinuirile lui Dinu un singur lucru: că eram în ajunul de a intra în Război şi că Cesare B. (nu Borgia[3], ci Brătianu !) trecuse Rubiconul...

Abia în primele zile ale lui august, luând dejunul cu dânsul la Palace-Hotel în Sinaia, îmi destăinuia în mare secret Poklevski *că totul se semnase* şi că intrarea noastră în Război era o chestiune de zile... Ştirea m-a emoționat adânc şi am început să răscolesc cu prietenul Poklevski amintirile celor doi ani de Neutralitate. [...]

---

[1] Take Ionescu ((1858-1922), avocat şi om politic conservator. Şi-a început cariera politică în Partidul Național Liberal, apoi a trecut la Partidul Conservator, fiind apropiat de gruparea junimistă. A întemeiat, în 1908, Partidul Conservator Democrat. Ministru în mai multe cabinete conservatoare. A fost un adept convins al intrării României în război alături de Antanta. A acceptat să intre la guvernare alături de Partidul Național Liberal, deținând funcția de ministru fără portofoliu (decembrie 1916-iulie 1917) şi vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (iulie 1917-ianuarie 1918). După război a fost ministru de externe în cabinetul condus de Alexandru Averescu (1920-1921), iar apoi pentru o lună (decembrie 1921-ianuarie 1922), prim-ministru. A fost unul dintre inițiatorii Micii Înțelegeri, alianță regională formată din România, Cehoslovacia, Iugoslavia.

[2] Constantin I.C. (Dinu) Brătianu (1866-1950), al doilea fiu al lui Ion I.C. Brătianu şi frate cu Ion I.C. Brătianu şi Vintilă Brătianu. Inginer cu studii în Franța. Reîntors în țară, a ocupat diverse funcții, între care cea de director al fabricii Letea din Bacău (1897-1907) şi director al Creditului Funciar Rural (din 1911). Pe plan politic a activat în Partidul Național-Liberal, fiind deputat şi senator. După asasinarea lui I.G. Duca, din ianuarie 1934 şi până în 1947 a fost preşedinte al Partidului Național Liberal.

[3] Cesare Borgia (1475-1507), condotier, nobil om politic, militar şi cardinal. A fost inspiratorul lui Nicollo Machiavelli pentru celebra sa lucrare *Principele*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În ziua de 1 august văzusem pe Filipescu şi prin dânsul aflasem tot ce se putea afla, îl găsisem într-o stare destul de proastă, cu gleznele umflate, cu fenomene de asistolie – şi disperat de starea lui tocmai când i-ar fi fost lumea mai dragă. În momentul acela nu mai rămăsese decât o singură greutate de învins: totul era gata. Ni se acordase tot, şi Ardealul, şi Banatul şi Aradul şi Cernăuţiul, dar Brătianu mai voia ca Aliaţii să se oblige să nu semneze pacea până ce angajamentele luate faţă de noi să nu fi fost îndeplinite! Această ultimă dificultate nu putea însă întârzia semnătura Convenţiei, aşa încât se putea spune – afirma Filipescu – că România „intrase pe calea destinelor ei! Numai de n-ar fi prea târziu!" – exclama Filipescu... Faptele au dovedit însă că era prea devreme! În ce privea acordul militar, Filipescu mi-a destăinuit că o convenţie specială cu Rusia stipula că Imperiul Ţarilor urma să ne pună la dispoziţie împotriva unui atac bulgar următoarele forţe: 2 divizii ruseşti, 2 divizii sârbeşti (sârbi şi slavi din Austria, prizonieri sau dezertori) şi 10 000 de cazaci. În plus, 100 000 prizonieri români din armatele austro-ungare, aflaţi în Siberia, vor fi echipaţi şi înarmaţi pe spesele Rusiei şi puşi la dispoziţia noastră... Nicu Filipescu mi-a dat şi următoarea ordine de bătaie, privitoare la Înaltul Comandament[1]: şef de Stat-Major, generalul Crăiniceanu (!); Armata 1 (Oltenia), generalul Culcer[2] (cu generalul Lupescu[3] ca şef de Stat-Major); Armata 2, cea mai importantă, menită să treacă Carpaţii în Muntenia, generalul Averescu (cu generalul Stratilescu[4] în capul Statului-Major); Armata 3 (Moldova), generalul Prezan[5] (cu generalul Petala[6] la Statul-Major) – în fine, Armata de operaţiuni contra bulgarilor, comandată de generalul Aslan[7] (cu generalul Mărdărescu[8] la Statul-Major) [...].

[1] Ordine care s-au mai schimbat ulterior (*n.a.*).

[2] Ion Culcer (1853-1928), general. A participat la Războiul de Independenţă, după care a urmat studii la Paris. A fost secretar general al Ministerului Apărării (1904-1907) şi inspector general de armată. A participat la al Doilea Război Balcanic din anul 1913, comandând Corpul 5 armată care a acţionat în nord-estul Bulgariei (Cadrilater). Pentru meritele sale, regele Carol I îl va numi guvernator al Cadrilaterului, provincie intrată în componenţa României în urma păcii de la Bucureşti. În primăvara anului 1916 a ieşit la pensie, dar a fost rechemat în vara aceluiaşi an şi este numit comandant al Armatei 1 (15 august - 11 octombrie 1916). În timpul guvernului Averescu a îndeplinit funcţia de ministru al lucrărilor publice (29 ianuarie - 4 martie 1918).

[3] Alexandru Lupescu (1865-1934), Şcoala Militară de Ofiţeri – 1886, Şcoala Specială de Artilerie şi Geniu – 1888, Şcoala Superioară de Război – 1897; sublocotenent – 1886, locotenent – 1889, căpitan – 1894, maior – 1902, locotenent-colonel – 1909, colonel – 1911, general – 1915; şeful Marelui Stat-Major între 1923-1927.

[4] Dumitru Stratilescu (1861-1927), general de brigadă de la 1 aprilie 1916, apoi general de divizie (1917) şi general de corp de armată (1926). În timpul războiului a îndeplinit mai multe funcţii: subşef al M.C.G. (august 1916), subşef al M.St. M.-P.S. (septembrie-noiembrie 1916), comandant al Armatei 1 (noiembrie-decembrie 1916), comandant al Diviziei 1 infanterie (decembrie 1916-ianuarie 1918). După război, a comandat Corpul 3 armată (1920-1923) şi a fost inspector general de armată (1923-1926).

[5] Constantin Prezan (1861-1943), general şi mareşal (1930). În toamna anului 1916 a comandat Armata de Nord (IV) şi grupul de armate ce a susţinut bătălia Bucureştiului. La începutul lunii decembrie 1916 a fost numit şef al Marelui Cartier General Român, funcţie în care a rămas până la 1 aprilie 1918. A revenit în fruntea acestei structuri la sfârşitul lunii noiembrie 1918, păstrând calitatea de şef al Marelui Cartier General până în martie 1920. (Detalii în Petre Otu, *Mareşalul Constantin Prezan. Vocaţia datoriei*, Editura Militară, Bucureşti, 2008)

[6] Nicolae Petala (1869-1947) a fost avansat general de brigadă la 1 iulie 1916 şi a comandat mai întâi brigăzile 15 şi 5 infanterie şi apoi Divizia 9 infanterie. În octombrie 1916, pentru scurt timp, a comandat Corpul 1 armată şi Armata 1. În perioada decembrie 1916–iunie 1918 a comandat Corpul 1 armată, iar după război Corpul 4 armată (1918-1919) şi Corpul 6 armată (1919-1924). Ulterior, până în 1930, a fost inspector general de armată. A făcut parte şi din Parlamentul României, ca senator de drept.

[7] Mihail Aslan (10 august 1857-1936), considerat unul dintre cei mai capabili generali români, în campania din 1916 i s-a încredinţat comanda Armatei 3, dispusă în sudul şi sud-estul României. Nu a confirmat însă aşteptările, în august 1916, trupele din subordine fiind învinse în bătălia de la Turtucaia. Acuzat de slăbiciune la comandă, a fost schimbat din funcţie şi pus la dispoziţia Corpului 4 teritorial.

[8] Gheorghe Mărdărescu (1866-1938), general de corp de armată; în războiul de întregire naţională a fost şef de stat-major al armatelor 3 (august-septembrie 1916) şi 2 (septembrie 1916-ianuarie 1918) contribuind la marile victorii de la Mărăşti şi Oituz din 1917; inspector tehnic al infanteriei (februarie 1918-aprilie 1919); la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Am trăit aceste două săptămâni, între 1 şi 14 august, în enervare şi emoţii. Într-o zi ne spunea Filipescu că nimic n-a fost semnat, că negocierile s-au întrerupt, că Brătianu a plecat la Florica. În alta, Take Ionescu, că 750 vagoane de muniţii au fost deja descărcate şi că avangardele ruseşti au şi trecut spre Dobrogea! De fapt, destăinuirea pe care mi-o făcuse Poklevski, *sous le sceau du plus grand secret*, înfăţişa adevărata stare a lucrărilor, dar secretul era aşa de bine păstrat, încât oamenii cel mai bine informaţi se întrebau încă cu două zile înainte de intrarea noastră în Război, dacă vom intra sau nu.

[Constantin Argetoianu, *op.cit*., p. 257-264]

***34.* 24 iulie/6 august 1916, Petrograd, Însemnări ale ambasadorului Franţei în Imperiul Rus, Maurice Paléologue, privind convorbirea cu Boris V. Stürmer[1], legată de perspectiva intrării în război a României, alături de Antanta, însoţite de o telegramă a preşedintelui Raymond Poincaré către ţarul Nicolae al II-lea**

Duminică, 6 august 1916,

Amânările şi tocmelile lui Brătianu continuă; mi le explic, mai ales, prin speranţa pe care el o mai are încă de a ajunge la o înţelegere directă cu bulgarii. Fidel jocului său, el îşi justifică întârzierile prin reaua credinţă a Rusiei. De aici, noi dezacorduri între Paris şi Petrograd.

În această dimineaţă, am fost însărcinat să-i transmit împăratului o telegramă a preşedintelui Republicii[2].

Înmânând această telegramă lui Stürmer, am reluat argumentele cu care l-am sâcâit în ultimul timp şi din care cel principal, cel mai adevărat pentru mine, îl constituie imensele sacrificii pe care Franţa le-a acceptat deja pentru cauza comună, uzura efectivelor noastre în timpul măcelului de la Verdun.

Stürmer, care nu se teme de nimic în afară de situaţia de a fi pus în discuţie pe lângă împărat, îmi răspunde mai întâi prin asigurări de fidelitate faţă de Alianţă, printr-un elogiu exagerat al Verdunului. El continuă:

– Nu pun deci un preţ mai mic decât guvernul dv. pe obţinerea concursului imediat al României. Cunoaşteţi, de altfel, ideile generalului Alekseev în această privinţă. În problemele militare, el are toată autoritatea pe lângă împărat. Or, vă amintiţi că tocmai el este cel care a vrut să scurteze tergiversările domnului Brătianu, fixând un termen negocierilor. Câtă dreptate avea!... Credeţi-mă. Suntem tare vinovaţi că am redeschis discuţia cu guvernul român; ar fi trebuit să ne menţinem la propunerile atât de liberale ale „memorandumului” nostru din 17 iulie şi să nu admitem nicio târguială. Nu vedeţi deci că domnul Brătianu nu caută decât să câştige timp? Data fixată de generalul Alekseev era 7 august; a trebuit s-o prelungim pe 14 august. Cerând astăzi ca armata voastră de la Salonic să înceapă ofensiva cu zece zile înainte ca România să intre în luptă, domnul Brătianu nu urmăreşte, în mod vădit, decât să i se acorde

11 aprilie 1919 Marele Cartier General l-a numit comandant al Trupelor din Transilvania, conducând operaţia ofensivă a armatei române până la Budapesta (4 august 1919) ca răspuns la atacurile violente şi repetate ale Ungariei asupra României. După război a fost inspector al infanteriei, la 13 aprilie 1922 fiind numit inspector general al Inspectoratului 3 armată. La scurt timp, a fost învestit ministru de Război în cabinetul condus de Ion I.C. Brătianu (24 aprilie 1922-29 martie 1926). După înlăturarea guvernului Brătianu a revenit în funcţia de inspector general al Inspectoratului 3 armată pe care a exercitat-o până la 1 octombrie 1930, când a trecut în rezervă.

[1] Boris Vladimirovici Stürmer (1848-1917), om politic rus, prim-ministru (2 februarie-23 noiembrie 1916), ministru de interne (martie-noiembrie 1916) şi ministru de externe (iulie-noiembrie 1916) al Imperiului Rus.

[2] Poincaré (*n.a*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

un nou răgaz, vă repet: facem o mare greşeală că ne pretăm, astfel, la jocul său, ceea ce este foarte evident. Vă promit totuşi că voi raporta în mod fidel Majestății Sale tot ceea ce mi-ați spus acum.

Vorbindu-mi astfel, Stürmer este sincer pentru un motiv care mă scuteşte să mai caut altul, generalul Alekseev este cel care a luat în mână problema românească, iar împăratul îl aprobă în tot ceea ce face. Or, Stürmer, care ştie că generalul Alekseev îl denigrează şi îl disprețuieşte, nu este omul care să i se opună: dimpotrivă, el îl menajează şi i se supune. [...]

Anexă,

Scrisoarea preşedintelui Franței, Raymond Poincaré, către țarul Nicolae al II-lea

Paris, 5 august 1916

Cred că trebuie să semnalez Maiestății Voastre foarte marele interes pe care Statul-Major francez îl acordă încheierii, cât mai repede posibil, a acordului cu România. Concursul românilor ar fi în acest moment foarte important pentru ca inamicul să nu poată încă para un pericol din această parte; dar dacă el ar întârzia, nu ar mai fi decât secundar, pentru că inamicul, deja avertizat, ar putea lua măsuri. Armata austriacă reprezintă partea cu cea mai slabă rezistență a coaliției adverse. Scoaterea ei din luptă ar avea o repercusiune directă asupra armatei germane obligate să o susțină. Făcând, împreună cu România, tot ceea ce e necesar pentru a zdrobi armata austriacă, noi am obliga Germania să depună un efort suplimentar, care să poată să depăşească mijloacele sale imediate. În adevăr, după informațiile culese de Statul-Major rus şi de cel al nostru, Imperiile Centrale n-au în prezent disponibilități. Deschiderea *ne*aşteptată a unui nou teatru de operații în plină criză, în timp ce Germania abia face față dificultăților produse de viguroasa ofensivă rusă, nu i-ar lăsa timpul de a recupera pierderile, nici de a organiza şi pune la punct noi formațiuni. Dimpotrivă, prelungirea negocierilor ar da timp inamicului nostru să ocupe trecătorile din munții Transilvaniei prin formațiuni cu o valoare pur defensivă, dar suficiente pentru a limita, chiar a opri, orice înaintare a armatei române. Generalul Joffre şi Statul-Major General francez apreciază deci că noi suntem în fața unei ocazii trecătoare care nu trebuie lăsată să ne scape. Intervenția română imediată ar putea rupe echilibrul în favoarea noastră. Peste câteva săptămâni, când va ninge în Carpați şi trecătorile vor fi păzite, momentul prielnic va fi trecut. Succesul pare o problemă de zile. Sunt convins că Majestatea Voastră apreciază situația militară, la fel ca guvernul Republicii şi ca generalul-şef francez, şi consideră, de asemenea, ca foarte necesară încheierea rapidă a acordului cu România.

Rog pe Majestatea Voastră să primească, odată cu felicitările mele pentru magnificile succese ale armatei ruse, asigurările prieteniei mele sincere.

Poincaré

[Apud *România în timpul Primului Război Mondial,* vol. 1, p. 297-299]

***35.* 29 iulie/11 august 1916, Paris, Telegrama şefului Marelui Cartier General francez, Joseph Joffre, adresată generalului Maurice Sarrail, comandantul Armatei de Orient, prin care informează despre modificările aduse convenției militare cu România**.

Au G.Q.G., 29 juillet 1916

Général Commandant en Chef à Général Commandant en Chef Armée d'Orient, Salonique

Très secret. Pour Général Sarrail et son chef d'Etat-Major seuls

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Discussion à Bucarest du projet de Convention Militaire qui vous a été communiqué le 25 juillet fait présager, d'une façon presque certaine, les deux modifications suivantes:

Primo. Date entrée en action Roumanie sera vraisemblablement 14 août au plus tard.

Secundo. Elle demande qu'offensive Salonique précède de dix jours son intervention. En consequence, tenez-vous prêt à entamer opérations offensives à partir quatre août. Je vous enverrai précisions dès que Convention Militaire sera signée.

J. Joffre

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 177, cadru 2, 29 iulie 1916]

36. 4/17 august 1916, Bucureşti, Convenția politică cu Antanta privind intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale

Secret
Exemplarul nr. 5

Convenție politică

Între subsemnații:

1. Conte Saint-Aulaire, trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar al Republicii franceze, pe lângă Maiestatea Sa regele României.

2. Sir George Barclay, trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar al Maiestății Sale, regele Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei şi al dominioanelor britanice de peste mări, împărat al Indiei, pe lângă Maiestatea Sa, regele României.

3. Baron Fasciotti, trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar al Maiestății Sale, regele Italiei, pe lângă Maiestatea Sa regele României.

4. Domnul Stanislas Poklewsky-Koziell, trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar al Maiestății Sale, țarul tuturor Rusiilor, pe lângă Maiestatea Sa, regele României.

special împuterniciți de guvernele lor respective,

pe de o parte,

şi domnul Ion I.C. Brătianu, preşedintele Consiliului de Miniştri al României, în numele guvernului român,

pe de altă parte,

s-au convenit cele ce urmează:

Articolul I

Franța, Marea Britanie, Italia şi Rusia garantează integritatea teritorială a Regatului României pe toată întinderea frontierelor sale actuale.

Articolul II

România se angajează să declare război şi să atace Austro-Ungaria în condițiile prevăzute de Convenția militară. România se angajează totodată să înceteze, din momentul declarării războiului, toate relațiile economice şi schimburile comerciale cu toți inamicii Aliaților.

Articolul III

Franța, Marea Britanie, Italia şi Rusia recunosc României dreptul de a anexa teritoriile Monarhiei austro-ungare stipulate şi delimitate la Articolul IV.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Articolul IV

Limitele teritoriale menționate la articolul precedent sunt fixate după cum urmează.

Linia de demarcație va începe pe Prut, într-un punct al actualei frontiere, între Rusia şi România, în apropiere de Noua Suliță şi va urca din nou de-a lungul acestui fluviu până la frontiera Galiției, la confluența Prutului cu Ceremuşul. În continuare, ea va urma frontiera Galiției şi a Bucovinei şi cea a Galiției şi a Ungariei până la punctul Stog, cota 1655; de aici ea va urma linia de separație a apelor Tisa şi Vişeu, pentru a atinge Tisa în satul Trebuşa, în amonte de punctul unde ea se uneşte cu Vişeul. Din acest punct, ea va coborî pe talvegul Tisei până la 4 kilometri în aval de confluența sa cu Someşul, lăsând satul Vásárosnámeny României. Ea va continua apoi în direcția sud–sud-vest până la un punct situat la saşe kilometri în aval de confluența celor doi afluenți ai săi (Crişul Alb şi Crişul Repede). Ea se va împreuna apoi cu Tisa la înălțimea satului Algyö, la nord de Seghedin, trecând, la vest de satele Orosháza şi Békérsamson, la trei kilometri, de care ea va forma o mică curbă. De la Algyö, linia va coborî pe talvegul Tisei până la confluența acesteia cu Dunărea şi, în sfârşit, va urma talvegul Dunării până la actuala frontieră a României.

România se angajează să nu ridice fortificații în fața Belgradului, într-o zonă ce urmează a fi determinată ulterior, şi să nu mențină în această zonă decât forțele necesare serviciului de poliție. Guvernul regal român se angajează să despăgubească, în termen de doi ani începând cu încheierea păcii, pe sârbii din regiunea Banatului care, abandonându-şi proprietățile, ar dori să emigreze.

Articolul V

Franța, Marea Britanie, Italia şi Rusia, pe de o parte, şi România, pe de altă parte, se angajează să nu încheie pace separată sau pace generală decât împreună şi în acelaşi timp.

Franța, Marea Britanie, Italia şi Rusia se angajează, de asemenea, ca la tratativele de pace, teritoriile Monarhiei austro-ungare, stipulate la Articolul IV, să fie anexate Coroanei României.

Articolul VI

România se va bucura de aceleaşi drepturi ca şi Aliații ei, de tot ce are legătură cu preliminariile, cu negocierile păcii, precum şi cu dezbaterea problemelor ce vor fi supuse hotărârilor Conferinței de pace.

Articolul VII

Puterile Contractante se angajează să păstreze secretă prezenta convenție până la încheierea păcii generale.

Încheiat la Bucureşti, la 4/17 august 1916, în 5 exemplare.

Ministrul Franței: semnat – Saint-Aulaire

Ministrul Marii Britanii: semnat – Barclay

Ministrul Italiei: semnat – Fasciotti

Ministrul Rusiei: semnat – Poklewsky

Preşedintele Consiliului de Miniştri al României: semnat – Brătianu

Bucureşti, 4/17 august 1916

Pentru copie conformă: ataşat militar, M. Després

[Apud *1918 la Români. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1879-1916, Documente externe 1879-1916*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, vol. I, p. 763-767, documentul 236; A se vedea şi *România în Războiul Mondial (1916-1919*), volumul 1, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, Bucureşti, 1934, p. 9-11]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

37. 5/18 august 1916, Petrograd, Însemnări ale ambasadorului Franței în Imperiul Rus, Maurice Paléologue, privind semnarea de către România a tratatului de alianță cu Antanta

Vineri, 18 august 1916

Brătianu şi miniştrii guvernelor aliate au semnat ieri, la Bucureşti, Tratatul de Alianţă. [...]

Istoria va spune dacă Brătianu a ales bine ora. Eu continui să cred că, din exces de prudență sau de subtilitate, el a lăsat deja să treacă trei ocazii cu mult mai favorabile decât conjunctura actuală.

Prima ocazie a fost la începutul lui septembrie 1914, când ruşii intrau în Lemberg. În acea vreme, Austria şi Ungaria, surprinse, derutate, erau incapabile să apere frontiera de pe Carpați; românii ar fi găsit toate drumurile libere în fața lor.

A doua ocazie a fost în luna mai 1915. La acea dată, Italia tocmai intra în luptă. Din punct de vedere politic şi militar, Rusia se afla în toată puterea sa. Venizelos conducea la Atena, iar Bulgaria încă ezita de care parte să treacă.

A treia ocazie, în fine, a fost acum două luni şi jumătate, la începutul marii ofensive ruseşti, înainte de sosirea întăririlor germane şi turceşti în Galiția şi Transilvania, înainte ca Hindenburg, „mareşalul de fier”, să fi dirijat pe frontul oriental toate eforturile virtuozității sale strategice.

Dar într-o acțiune niciodată nu trebuie să-ți pierzi vremea cu ipoteze retrospective, ele nu sunt valabile, nu sunt folositoare decât în măsura strictă în care luminează prezentul. Din acest punct de vedere, este evident că politica dilatorie a lui Brătianu a făcut mult mai dificilă, mult mai aventuroasă acțiunea în care s-a angajat România. Constat, în plus, că, datorită greşelii (sic!) sale, concursul armatelor ruseşti, aprovizionarea lor, transportul lor, adaptarea efortului lor la planul de acțiune din Balcani nu sunt pregătite. Lucrurile [din această privință] sunt încă în punctul în care se găseau în urmă cu şase luni, după discuțiile mele cu Filipescu...

Ralierea României la alianța noastră nu constituie mai puțin un eveniment de o înaltă importanță, nu numai pentru rezultatele pozitive ale războiului actual, dar încă pentru dezvoltarea ulterioară a politicii franceze în Europa de Răsărit. [...]

[Apud *România în timpul Primului Război Mondial*, vol. 1, p. 299-300]

38. 14/27 august 1916, Însemnări ale lui Take Ionescu referitoare la desfăşurarea Consiliului de Coroană

Consiliul s-a ținut la Cotroceni într-una din sălile cele noi. Erau de față miniştrii guvernului Brătianu (Ion I.C. Brătianu, Emil Costinescu, Emanoil Porumbaru, Vasile Morțun, Alex G. Radovici, Ion G. Duca[1], dr. C. Angelescu, Victor Antonescu[2]), preşedintele Camerei, Mihail

[1] I.G. Duca (1879-1933), om politic român, membru şi lider al partidului (1930-1933). Ministru al Instrucțiunii Publice şi Cultelor în guvernul condus de Ion I.C. Brătianu (1914-1918) şi al Afacerilor Externe (1922-1926). Instalat prim-ministru la 14 noiembrie 1933, a fost ucis în ziua de 29 decembrie 1933 în gara Sinaia de către un grup de legionari (Nicadori). Memoriile sale care acoperă perioada Primului Război Mondial sunt foarte prețioase.

[2] Victor Antonescu (1871-1947), om politic român, membru de frunte al Partidului Național Liberal. A fost ministru al justiției (1934-1935), de finanțe (1935-1936) şi de externe (1936-1937) în guvernele conduse de Gheorghe Tătărescu (1934-1937). A funcționat şi ca ambasador la Paris.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ferechide[1], vicepreşedintele Senatului, C.F. Robescu[2], foştii prim-miniştri Theodor Rosetti[3], Petre Carp[4], Titu Maiorescu, şefii de partide Nicu Filipescu, Take Ionescu şi Alexandru Marghiloman, şi foştii preşedinţi ai Camerei, Const. Olănescu[5] şi Const. Cantacuzino-Paşcanu[6].

Regele s-a aşezat la mijlocul mesei, având în faţă pe d. Ion I.C. Brătianu.

La dreapta Regelui, prinţul Carol[7]; lângă prinţul Carol, Petre Carp, la stânga Regelui, Theodor Rosetti, lângă el, Titu Maiorescu, lângă Maiorescu, Marghiloman. La dreapta lui Brătianu stau miniştrii. La stânga, în rând, Ferechide, Robescu, Take Ionescu, Filipescu, Cantacuzino-Paşcanu şi Olănescu.

Ca şi la Consiliul de Coroană din [21 iulie]/3 august 1914 de la Sinaia, asistenţii se aşezaseră fără nicio rânduială protocolară.

Regele era vizibil emoţionat şi căuta cu tot dinadinsul să învingă rezistenţa care se aştepta din partea lui Carp, Maiorescu şi Marghiloman.

În ajun, Regele chemase pe Maiorescu la Palat şi făcuse o nouă sforţare ca să-l tragă de partea naţională. N-a reuşit. Maiorescu sperase până în ultimele zile ca Regele să fie în contra războiului, că, prin ameninţarea Germaniei, Brătianu va fi concediat şi dânsul va compune un nou guvern.

---

[1] Mihail Ferechide (1842-1926), om politic, unul dintre fondatorii Partidului Naţional Liberal. A făcut parte din cabinetele liberale de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, deţinând mai multe portofolii – justiţie, interne, lucrări publice, afaceri externe. În perioada 1914-1916 a fost preşedinte al Adunării Deputaţilor.

[2] C.F. Robescu (1839-1920), inginer agronom şi om politic român, membru corespondent al Academiei Române. A fost primarul Bucureştiului în două rânduri (ianuarie 1896 - aprilie 1899; noiembrie 1902 - decembrie 1904).

[3] Theodor Rosetti (1837-1923), descendent al unei ilustre familii boiereşti, a fost o personalitate marcantă a vieţii politice şi culturale româneşti din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Este unul dintre fondatorii societăţii „Junimea", a cărei ideologie a propagat-o pe plan cultural şi politic, ceea ce a dus la crearea grupării junimiste în Partidul Conservator. A fost în două rânduri prim-ministru (martie-noiembrie 1888; noiembrie 1888-martie 1889) şi de trei ori ministru: Lucrări Publice (1875-1876); Justiţie (1889-1890), Finanţe (martie-octombrie 1912). A condus Banca Naţională a României în calitate de guvernator (1890-1895), iar Academia Română l-a avut, din 1891, în rândurile sale ca membru de onoare.

[4] Petre P. Carp (1837-1919), om politic român, membru marcant al Partidului Conservator, este unul dintre fondatorii societăţii „Junimea" (primăvara anului 1864). A participat activ la îndepărtarea domnitorului Al. Ioan Cuza de la conducerea României. La 11 februarie 1866 a fost numit secretar intim al Locotenenţei domneşti, iar ulterior secretar al Agentiei diplomatice a României la Paris (mai 1867–iulie 1867). A fost ales în numeroase rânduri deputat şi senator în Parlamentul României. A îndeplinit funcţii politice în cadrul guvernelor care s-au succedat la conducerea ţării după plecarea domnitorului Cuza (ministru Afacerilor Străine, ministru Cultelor şi Instrucţiunii, ministru Agriculturii, Industriei, Comerţului şi Domeniilor, ministru Finanţelor). A activat în cadrul diplomaţiei româneşti îndeplinind funcţiile de agent diplomatic la Viena şi Berlin (martie 1871–aprilie 1873) şi Roma (aprilie–octombrie 1873). În perioada noiembrie 1882–octombrie 1884 a fost numit Trimis Extraordinar şi Ministru Plenipotenţiar al României la Viena. După fuziunea din 1907 a tuturor elementelor politice conservatoare din România a fost ales preşedinte al Partidului Conservator (21 aprilie 1907–14 mai 1913). În timpul Primului Război Mondial a fost unul dintre susţinătorii ideii de intrare a României în război alături de Puterile Centrale. A fost prim-ministru al României de două ori (19 iulie 1900–27 februarie 1901 şi 14 ianuarie 1911–10 aprilie 1912) din partea Partidului Conservator.

[5] Constantin P. Olănescu (1845-1928), inginer şi om politic român, membru al Partidului Conservator. Ministru al Lucrărilor Publice (1891-1895), de Interne (1900-1901), preşedinte al Adunării Deputaţilor (1899-1900; 1911-1912).

[6] Constantin Cantacuzino-Paşcanu (1856- 1927), jurist şi om politic de orientare conservatoare, membru al Partidului Conservator-Democrat. A fost preşedinte al Adunării Deputaţilor (1907; 1912-1914). Constantin Cantacuzino-Paşcanu era un mare filantrop. În epocă era considerat al patrulea om din ţară într-un top al celor mai bogaţi români.

[7] Prinţul Carol (1893-1953), fiul viitorului rege Ferdinand şi al soţiei sale, principesa Maria. A devenit prinţ moştenitor la înscăunarea pe tron a lui Ferdinand. A abdicat la sfârşitul anului 1925, dar a revenit fiind încoronat rege la 8 iunie 1930. Domnia sa (1930-1940) a fost contradictorie. Pe plan economic şi cultural, România a cunoscut o dezvoltare remarcabilă. În schimb, pe plan politic, asistăm la un regres al democraţiei, monarhul instituind la 10 februarie 1938 regimul său personal. În condiţiile destrămării integrităţii teritoriale din vara anului 1940, Carol al II-lea, considerat principalul vinovat, a abdicat la începutul lunii septembrie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Când a aflat din gura Regelui că el este hotărât pentru război, Maiorescu a rămas ca trăsnit, dar n-a mai putut să dea înapoi. Tot în ajun, seara, ministrul Italiei, baronul Fasciotti, l-a conjurat să treacă de partea naționaliștilor spunându-i că, în acest caz, el, transilvănean, va avea onoarea să fie ministrul guvernului de concentrare națională. Era prea târziu, Maiorescu era prea angajat de partea germanilor şi a refuzat.

Regele ştia toate acestea şi de aceea emoțiunea lui.

Regele a deschis şedința, spunând că el a convocat pe mai-marii țării nu ca să le ceară un sfat, căci hotărârea lui este luată, dar ca să le ceară sprijinul lor. Situațiunea a ajuns astfel încât neutralitatea nu mai este posibilă, balanța războiului înclinând de partea Înțelegerii. În tot cazul, România trebuind să aleagă, ea nu poate să aleagă decât de a se pune cu înțelegerea în contra Imperiilor Centrale. Regele spune că el a avut multe dureri, că el s-a învins pe el însuşi şi că tocmai victoria pe care a repurtat-o asupra lui este dovada că a ales calea cea bună pentru România. El ştia forța unirii şi de aceea cere tuturor oamenilor politici care au ajutat pe unchiul lui să-l ajute şi pe dânsul într-un act care-l săvârşeşte ca bun român ce este. El roagă chiar pe cei care ar avea alte păreri să ia cuvântul şi să le spună.

Uitandu-se către Carp, Regele i-a spus: „Te rog, d-le Carp, să-mi dai ajutorul d-tale”.

Atunci Carp a spus că nu este rolul lui să vorbească, ci al guvernului şi al şefilor de partide, el nefiind nici măcar şef de partid. În tot cazul, el constată că aici nu este vorba de un consiliu, deoarece Regele a luat deja o hotărâre, ci de o adunare al cărei rost el nu-l pricepe.

A luat apoi cuvântul Ion I.C. Brătianu, care a pronunțat un lung discurs, o sinteză a ceea ce naționaliştii propovăduiseră de doi ani de zile. Tema dlui Brătianu era că România nu putea, fără să dispară moraliceşte, să stea neutră într-un război în care se hotăra soarta lumii. România având drept ideal unitatea națională, ea era datoare să urmărească acest ideal acum, căci împrejurări ca cele de azi nu vor mai fi niciodată.

Brătianu explică istoria noastră diplomatică de la 1912 încoace, cum prin refuzul Italiei de a merge alături de Puterile Centrale am căpătat şi noi libertatea de acțiune. În tot cazul, el şi țara sunt deja angajate şi nu mai pot da înapoi.

Brătianu a mai spus că măsurile militare luate de el sunt bune. El a sfârşit declarând că toată țara şi toți românii de peste Carpați aşteaptă cu nerăbdare intrarea noastră în război.

Făcându-se din nou apel la Carp ca să ia cuvântul, el a repetat că să vorbească întâi şefii de partide, căci a lor este răspunderea.

Take Ionescu declară că este fericit de cuvintele Regelui. El pricepe durerile prin care a trecut Suveranul, dar îl asigură că va avea cea mai strălucită compensație în dragostea poporului român întregit. Partidul său, mulțumit că vede realizându-se ceea ce a cerut timp de doi ani de zile, va da Regelui şi guvernului un sprijin deplin şi necondiționat. El ştie că o împrejurare ca aceasta nu vine decât o dată în cursul veacurilor şi că a fi pierdut-o, ar fi fost o adevărată monstruozitate.

Marghiloman spune că-i pare rău că guvernul s-a angajat. Soarta războiului nu se ştie care va fi. El a aflat că Hindenburg pregăteşte o mare lovitură în contra ruşilor şi că ar fi trebuit să cunoaştem întâi rezultatul acestei lovituri.

Marghiloman adaugă că aşa-zisele idealuri trebuiesc reduse la realitatea lucrurilor. El ştie că țara nu este favorabilă războiului, iar românii din Ungaria nu doresc unirea cu noi. Realitatea pe care o vede el este aşezarea Rusiei la Constantinopol, adică strangularea, pieirea României. Dacă este să cadă peste noi blestemul ca Rusia să se aşeze la Constantinopol, atunci cel puțin să nu se facă cu ajutorul nostru.

Regele întorcându-se către Marghiloman îl întrerupe: „Admițând că ruşii ar fi la Constantinopol, ce e mai bine pentru noi: să fim prieteni cu ei ori vrăjmaşi?”

Marghiloman, tulburat, nu răspunde nimic la întreruperea Regelui, dar promite să tacă. El însă nu vrea să dea concursul său politicii dezastruoase în care s-a angajat guvernul şi nu

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

înțelege cum a putut guvernul să intre pe o astfel de cale şi să pună țara în fața unor fapte îndeplinite.

Filipescu spune că politica expusă de guvern nu este decât dezvoltarea logică a primului aranjament cu Rusia din septembrie 1914. Or, Filipescu ştie de la însuşi dl Marghiloman că acest aranjament a fost atunci adus la cunoştința dlui Marghiloman şi dânsul i-a dat aprobarea lui spunând că bine a făcut guvernul şi trebuie mers în această direcțiune. Filipescu a conchis textual: „Indignat de aceste palinodii, revendic pentru partidul meu onoarea de a fi inițiat această politică pe care partidul o susține cu atâta convingere, încât pe cei care s-au pus contra i-a dat afară". Marghiloman n-a răspuns nimic la aspra apostrofă a lui Nicolae Filipescu.

A venit rândul lui Carp, care în acea şedință a vorbit cu o energie care făcea un curios contrast cu bătrânețea lui. Toate câte le-a spus Brătianu sunt secundare, a spus Carp. Nu-l interesează cine va învinge, ci cu cine comandă onoarea să mergem, chiar dacă am fi învinşi. Hegemonia germană e bună pentru noi. Ce a spus Brătianu de unguri şi bulgari n-are valoare. Din acest război va ieşi ori hegemonia germană, ori rusească. Aceasta din urmă ar însemna sfârşitul nostru, căci stăm în drumul Rusiei spre Constantinopol. Deci noi nu putem fi decât în contra ruşilor.

Interesele dinastiei în special îi comandă să fie contra ruşilor, căci o Rusie victorioasă nu va tolera o dinastie străină în România şi va aduce dinastia Ghica, Sturdza, Brătianu ori Carp. Prin urmare, Regele e dator, ca şef al dinastiei, să se opună la astfel de politică şi să stea alături de Germania.

Carp spune că vede că lucrurile s-au hotărât şi că linguşitorii tronului au avut trecere. Făcând aluzie la Take Ionescu, spune că e uşor a o asigura de devotament când coroana face ce-i ceri.

Declară că va închide ziarul său „Moldova", dar sprijin nu poate da unei politici care este [înseamnă] pierirea României. Cei trei fii ai lui se vor bate. El însă roagă pe D-zeu ca armata noastră să fie bătută, căci numai aşa România va putea scăpa. Altfel e pierdută.

Regele a răspuns lui Carp că el, deşi respecta opiniunile, dar ultimele cuvinte ale lui Carp nu se pot datori decât necazului. Ele nu pot veni din inimă. Regele a adăugat că el nu poate să separe interesele dinastiei de ale țării. Dinastia nu e germană, ci română. Românii nu au adus pe unchiul său ca să facă o dinastie germană, ci una românească.

Carp a replicat că el s-a gândit mult şi numai după această lungă gândire a declarat că urează ca armata română să fie zdrobită, căci numai aşa se poate salva România.

Ion I.C. Brătianu a intervenit observând că vorbele lui Carp uimesc pe toți şi că dacă, în adevăr, aşa este în inima lui, mai bine să-şi retragă pe cei trei fii din armată.

Maiorescu, care a fost la rândul acesta mai complicat şi mai searbăd decât oricând, face un lung discurs de abilități. El începe prin a întreba dacă guvernul are angajamente, ce angajamente şi dacă nu s-ar putea degaja.

Brătianu întrerupe spunând că el este legat, nu mai poate da înapoi, dar şi țara este legată după a sa părere. Brătianu explică ce a obținut de la Aliați, arătând atât chestia teritorială, cât şi dreptul de a lua parte la Congresul de pace pe picior de egalitate.

El spune că a întârziat războiul cât a putut, însă când a simțit că dacă se mai întârziază Aliații vor trata cu ungurii, atunci a văzut că nu mai poate aştepta şi că nu mai îi e permis să ezite.

Maiorescu, revenind, spune că totuşi ar trebui să ne degajăm, ca să aşteptăm rezultatul victoriei, căci nu se ştie încă cine va învinge. Maiorescu spune că aşa-zisa politică a idealului național se bazează pe două idei greşite. El afirmă că românii din Ungaria nu vor să se unească cu Regatul României; ei vor să rămână sub habsburgi, apărați de germani contra ungurilor.

La această afirmație, Brătianu şi Take Ionescu întrerup, spunând; nu este adevărat. Nouă ne-au destăinuit fundul sufletului lor, dar poate că dlui Maiorescu i-a vorbit altfel tocmai

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

fiindcă-i cunoşteau adevăratele sentimente. Brătianu adaugă că are scrisori de la Vaida şi de la alţii în sens opus celor afirmate de d. Maiorescu.

Cum Maiorescu mai spusese că ceea ce trebuia guvernul să facă şi n-a vrut să facă era să trateze cu ungurii pentru îmbunătăţirea soartei românilor de peste Carpaţi, l-a întrerupt şi Regele.

Regele a spus că şi înainte şi după izbucnirea războiului a cerut Germaniei şi a cerut şi lui Czernin să dea pentru românii din Ungaria cel puţin atâta cât au cehii din Boenua, că înainte de război împăratul Wilhelm s-a dus la Viena să ceară aceasta pentru noi, dar a fost refuzat. Regele spune că e ferm convins că nici Germania, nici nimeni nu poate face nimic. Regele chiar personal a tratat în alte rânduri, dat tot fără succes.

Maiorescu, continuându-şi vorbirea, spune că nici românii din Regat nu vor război. El zice că la 1913 nu a intrat în război (pe atunci era şeful guvernului) decât atunci când opinia publică era unanimă. Astăzi, însă, spune el, opinia publică este contrară. Maiorescu a mai cercat să susţie că nici constituţionaliceşte nu putem declara război, Camerele actuale având un mandat expres, de a revizui Constituţia. Dacă vrem război, trebuiesc în prealabil noi alegeri asupra acestei chestiuni. La această fantezie, Regele nu se poate opri de a surâde.

Emil Costinescu atacă cu mare energie pe Carp, Maiorescu şi Marghiloman. El spune că nu chestia Strâmtorilor poate fi hotărâtoare, căci ori vor fi ruşii, ori vor fi germanii stăpâni pe Constantinopole, pentru noi tot rău este.

Regele întrerupe din nou spunând că lui nu-i e frică de Rusia, dar şi dacă i-ar fi frică, tot mai bine o să fie o Românie Mare, căci mai lesne se va putea apăra.

Costinescu, reluând cuvântul, spune, între altele, că atunci când toate popoarele au intrat în acest război de dezrobire, ar fi pentru România o dezonoare şi ar fi pierdută dacă ar rămâne neutră.

Marghiloman întrerupe zicând: „Şi Olanda, şi Suedia, şi Spania sunt neutre”.

Întreruperi se ivesc din mai multe părţi: „Dar aceste ţări nu au revendicări naţionale!”

Costinescu replică: Noi suntem în mijlocul bataliei şi dacă stăm neutri, ne încalecă ungurii şi bulgarii.

Take Ionescu ia din nou cuvântul şi zice: Dl Maiorescu a spus două lucruri neadevărate. Afirm că românii de dincolo ne aşteaptă ca pe Mesia. Este adevărat că, în 1911, Vaida şi alţii ne propuneau unitatea naţională, intrând noi sub habsburgi. Ei nu-şi dădeau seama de situaţia politică generală a Europei şi de aceea nu credeau o altă soluţiune posibilă. Din 1914 lucrurile s-au schimbat: mie mi-au trimis vorbă din partea întregului comitet [al Partidului Naţional Român] că dacă nu ne ducem acum să-i scăpăm, Carpaţii vor rămâne hotar pentru vecie şi românismul va fi pierdut. Dlui Maiorescu şi altora ca dumnealui s-au temut să le spuie tot gândul lor.

În ţară nu suntem divizaţi: toată ţara vrea războiul; dar, fireşte, doi ani de neutralitate au produs o uzură. Această uzură va dispare când se va şti că ne-am hotărât, mai ales când ţara va vedea gestul Regelui.

Mihail Ferechide combate sofismele lui Maiorescu relative la drepturile Parlamentului de a face războiul. În numele Camerei asigură pe Rege şi guvern de tot concursul.

C. F. Robescu a dat aceeaşi asigurare în numele Senatului.

Ion. I.C. Brătianu, luând cuvântul pentru ultima oară, a răspuns lui Maiorescu şi celorlaţi că după cum părintele său nu era nici rusofil, nici germanofil, nici el nu e altceva decât român. Cei care se opun războiului nesocotesc chestia morală. El nu este sigur de victorie, dar chiar învinşi noi vom asigura unitatea naţională, după cum Italia bătută la Novara a realizat-o după câţiva ani. Cauza românismului a făcut un pas gigantic din moment ce patru mari puteri au recunoscut dreptul nostru la unitatea naţională. Mihai Viteazul este eroul legendar fiindcă a trecut în Transilvania. Aşa va fi şi cu Regele Ferdinand. El a adăugat că îşi ia toată răspunderea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Dinastia română nu este o dinastie străină, dar după ce Regele va trece peste Carpați, chestia nici nu se va mai pune.

Regele, încheind discuțiunea, a spus că el această hotărâre a luat-o după foarte lungă chibzuire şi este convins că ea corespunde şi cu interesele țării şi cu ale dinastiei. El crede că, lucrând astfel, el leagă şi mai indisolubil dinastia cu națiunea. El cunoaşte greutățile şi de aceea cere de la toți sprijin, căci răspunderea va fi a tuturor, chiar a celor care au alte păreri.

Cu Dumnezeu înainte! a terminat Regele şi a ridicat şedința.

[Ion Mamina, *Consilii de Coroană,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997, p. 58-63]

39. 14/27 august 1916, Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman despre desfăşurarea Consiliului de Coroană

14 august – Consiliul de Coroană. Războiul

La ora 10 se întrunesc în sufrageria cea mare de la Cotroceni: miniştrii, Theodor Rosetti, Carp, Maiorescu şi cu mine. Nicu Filipescu, Take Ionescu, Olănescu, Cantacuzino-Paşcanu, Mişu Pherekyde şi C. F. Robescu (înlocuind pe V. Missir – Senat–lipsă).

Regele: „Văd situațiunea în aşa fel încât nu mai putem sta în neutralitate. Cred că de aci înainte victoria Puterilor Centrale este exclusă. Guvernul meu a avut consfătuiri cu unul din grupurile beligerante; el crede că momentul a venit. Eu, după matură reflecțiune şi după lupte interne pe care le veți înțelege şi din care am ieşit biruitor asupra mea, înclin mai mult pentru opinia guvernului meu".

Brătianu: Apel la concordie şi cere concursul tuturor.

Carp: Explică necesitatea unei expuneri a guvernului.

Regele: Apel la discreția tuturor: trebuie tăcerea preotului care primeşte o spovedanie.

Brătianu: „1913 a fost prefața unui rezbel cu Austria şi încă de atunci contradicția de interese politice cu noi a luat forma acută. S-a adăugat forma antipatică în care a izbucnit războiul actual. S-a adăugat abstențiunea Italiei prin care şi numai cu concursul militar al căreia era stipulat că o armată română poate figura alături de o armată austro-ungară.

Eu neg acest lucru.

Brătianu (şi Regele) afirmă că era convenție în acest sens: Regele Carol mi-a spus că s-a studiat, dar din motive tehnice nu s-a putut încheia. Azi, toată latinitatea este în tabăra contra Germaniei! La început victoria părea probabilă pentru germani: neputând merge noi singuri contra, am stat neutri. Rezbelul de uzură azi răstoarnă şansele în favoarea celor cu rezerve mai mari, iar Bulgaria, luând locul nostru în Orient, nouă ne este imposibil să stăm lângă germani.

În sistemul de la 1884[1] eram aliați cu Italia în contra Rusiei; azi Italia este lângă Rusia, încetul cu încetul, fără grabă, am ajuns la garantarea intereselor noastre: pentru neutralitate am avut numai asigurări, nu garanții. Azi problema este: „Sau să renunțăm la orice am putea obține prin victoria Antantei sau să intrăm în război. Eu m-am angajat desăvârşit".

Take Ionescu: Aprobă cu efuziune. Osanale pentru Rege.

Eu: „Lucrurile fiind hotărâte, nu mai pot da vreo povață; fac numai o rugăciune Regelui, dacă mai este timp. Prețuirea şanselor războiului nu o văd ca d-nul Brătianu. După atâtea sacrificii omeneşti, ofensiva Aliaților nu a recâştigat nicio porțiune din ceea ce ocupă Centralii: am harta aci. Ni se spune că în Polonia s-au încetinit operațiile pentru că constituie rezervele pentru noi: deci nu este prisos de oameni. Bulgaria? Nu văd antinomie între statele noastre;

[1] România a aderat la Tripla Alianță l în anul 1883 şi nu în 1884.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

am crezut şi cred că o bună înțelegere între noi şi bulgari ar constitui o a şaptea mare putere în Orientul Europei. Dar chiar dacă şansele ar fi bune, este în interesul României să ajute la instalarea ruşilor pe Strâmtori?

Din mijlocul secolului al 17-lea Rusia lupta ca să iasă la Marea Caldă: azi acesta este singurul ei țel. Rog pe Rege să se gândească că dacă Rusia vine la Constantinopol, România este drumul care leagă Rusia cu Strâmtorile. Chiar dacă n-ar cuteza Rusia să-şi anexeze această cale – România –, instalarea la Strâmtori a marelui nostru inamic este moartea economică a țării. Cred că aceasta este cel mai mare păcat ce un român poate comite împotriva viitorului țării. S-a făcut apel la concursul tuturor. Odată deciziunea luată, vom tăcea! Aceasta este tot ce putem face pentru a nu rupe unitatea națională.”

Nicu Filipescu: Polemică că eu am cunoscut şi am aprobat primul angajament din care a decurs tot: *Vous pouvez marcher* aş fi zis eu dnului Brătianu. (Brătianu surâde; am avut pe urmă o explicație cu el.)

P. Carp: „Nu suntem aci pentru polemici ale temperamentelor care nu se pot stăpâni (Aprobări). A merge cu Rusia este a izbi în interesele țării şi în continuitatea dinastiei.” În dezvoltarea ideii ajunge până a spune: „Doresc să fiți învinşi, pentru că victoria voastră ar fi ruina țării!”

Brătianu: Protestează. Teza dlui Carp, a unei hegemonii ruse opuse hegemoniei germane şi înlocuind pe aceasta, este falsă. Anglia de sute de ani îşi impune punctul de vedere şi nu va lăsa o hegemonie oricare să...

Regele: „Constantinopol luat în contra voinței noastre este oare preferabil Constantinopolului ocupat cu noi? Austro-Ungaria nu ne-a oferit niciodată nimic şi Germania a fost neputincioasă să-i impună sacrificii. Dl Szegheni-Marisch mi-a spus când am fost la Berlin: «S-au făcut dintr-o parte şi dintr-alta multe greşeli, dar mai multe din partea noastră». Victorioşi, avem în Transilvania o putere de rezistență mai mare. Iau răspunderea, pentru că am încredere în viitorul țării”.

Maiorescu: „Consiliul de Coroană din 1914 a decis expectativa. Ce s-a întâmplat, pentru ca să modificăm atitudinea? Are guvernul ceva încheiat? Ce ne poate spune?”

Brătianu: „Cred în victoria Antantei şi mă conformez ei. Vom declara război Austro-Ungariei; nu altora. În schimb, ni se recunoaşte dreptul de a lua până la Tisa, Banatul, Crişana, un Maramureş de sus care este slav. Bucovina până la Prut. Ni se mai recunoaşte drepturi egale la Congres. Tratatul care ne garantează aceste anexări este iscălit de cele patru puteri (nu de Serbia şi Belgia). Cele patru puteri garantează integritatea teritoriului nostru. Cred că orice reviriment nu mai este posibil.”

Maiorescu: „Este controversă asupra situației militare, şi pe o controversă nu se riscă soarta țării. Cunosc pe ardeleni: Popovici[1], Vaida[2], care văd în ceea ce se petrece sfâşierea lor. Nu se constată unanimitatea de la 1913; azi sufletele sunt împărțite. Cine va ratifica declarația de război? Camerele actuale: pe altă chestiune au fost alese. Intrăm în foc sau nu? Se poate oare zice că țara a fost consultată? Cum ne este justificat ieşirea din neutralitate? Cer continuarea expectativei!”

[1] Aurel Popovici (1863-1917), om politic şi jurist român din Transilvania. S-a opus politicii de maghiarizare a românilor din Transilvania, participând şi la mişcarea memorandistă (1894). În 1906 a emis ideea federalizării Austro-Ungariei, prin crearea aşa-numitei *Statele Unite ale Austriei Mari*.

[2] Alexandru Vaida-Voevod (1872-1950), medic, om politic şi publicist român din Transilvania. Până la Primul Război Mondial, a acționat consecvent pentru drepturile românilor de peste munți, fiind în anturajul prințului moştenitor Franz Ferdinand, asasinat la Sarajevo. După război a fost unul dintre liderii de frunte ai Partidului Național şi apoi Național-Țărănesc, ocupând fotoliul de prim-ministru în trei rânduri. După sosirea în țară a regelui Carol al II-lea a susținut veleitățile acestuia pentru un regim autoritar, întemeind o nouă formațiune politică – Frontul Românesc (1935).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Theodor Rosetti: Nu crede în sfărâmarea Austriei şi rămâne constant în convingerea lui, că nu avem cu ce duce un rezbel lung şi greu ca acesta.

Costinescu: „Să stăm pe loc? Dar Europa nu stă pe loc. Toate statele în sânge şi foc: noi stăm ruşinaţi la uşi. Europa e în prefacere. Cu braţele încrucişate după ce am câştigat bani, am fi de râsul lumii. Toţi cu inima românească, la locul lor." (Aşa vorbeşte Costinescu...!!)

Pherekyde: Vrea să mă liniştească în privinţa Constantinopolului. Nu ruşii singuri vor hotărî. Ei nu luptă pentru stăpânirea Constantinopolului: „Libertatea Strâmtorilor, aceasta este formula viitorului! Dacă stăm locului, vom ajunge vasalii străinilor, iar generaţiile viitoare ne vor reproşa că nu ne-am făcut datoria".

C.F. Robescu: „Dl Maiorescu a fost lipsă şi nu cunoaşte sentimentul ţării. Asigur că tot poporul se va scula pentru a dezrobi pe fraţii noştri şi pentru a înfrânge pe bulgari. Majoritatea Senatului dă deplină încredere guvernului."

Brătianu: Răspunzând unei aluziuni a lui Maiorescu (despre I.C. Brătianu) care a făcut tratatul din 1884 [1883], el care la 1871 contra Germaniei victorioase proclamase că simpatiile noastre vor fi totdeauna pentru Franţa, afirmă că tatăl său nu s-a identificat niciodată cu o acţiune din afară. În toate consideraţiunile contra, nu se ţine destul seamă de forţa morală. Sunt înfrângeri care sunt faze ale victoriei. Chestiunea Austriei este pusă şi majoritatea Europei consacră drepturile noastre istorice, deoarece le ia în seamă şi acum: „Oricare ar fi soarta războiului, drepturi consacrate rămân". Mihai Viteazul poate nici nu avea cunoştinţa ideii mari ce reprezenta şi el a rămas totuşi emblema ei; aşa va fi cu Regele Ferdinand, oricare ar fi soarta războiului. Face un nou apel să nu scădem nimic din puterea de acţiune, nici prin acţiuni, nici prin inerţie.

Regele: „Întrunirea noastră este istorică şi plină de răspunderi pentru toţi. În hotărârea ce iau sunt călăuzit numai de sentimentul poporului român şi de o întreagă convingere. Sunt convins că Dumnezeu va fi cu noi; am încredere în iubirea de neam a întregii ţări."

Ne sculăm. Regele se apropie de Carp şi îi reproşează, cu dulceaţă, cuvintele ce a spus. Carp comite greşeala să le menţie. **Brătianu** îi spune: „Atunci ia-ţi fiii înapoi şi dă-i în armata germană".

[Alexandru Marghiloman, *Note politice. 1897-1925*, vol. II, 1916-1917, Bucureşti, Editura Institutul de arte grafice „Eminescu", 1927, p. 148-153]

40. 14/27 august 1916, Însemnări ale lui I.G. Duca privind desfăşurarea Consiliului de Coroană de la Cotroceni

Consiliul de Coroană care a hotărât înaintea noastră ziua de duminică 14/27 august, la Cotroceni, ora 11 dimineaţa.

El a avut loc în sufrageria cea mare, dar prin impietatea Reginei Maria şi prin slăbiciunea Regelui Ferdinand, această sală istorică a dispărut. Ea a fost, câţiva ani în urmă (pe la 1925-1926), înglobată împreună cu sala de dans în ceea ce formează azi marele salon boltit de la nordul castelului. Şi ce păcat! Istorica sufragerie trebuia păstrată neatinsă, aşa cum era în dimineaţa de 14 august 1916, aşa cum a respectat-o ocupaţiunea germană, aşa cum am regăsit-o în noiembrie 1918. Era dreptunghiulară, cu multe ornamente de lemn închis, cu multă poleială, cu o tonalitate în general întunecoasă. La mijloc se afla o masă mare, pe peretele din faţa ferestrelor un singur tablou al unui pictor german reprezentând o mare dezlănţuită, cu câţiva naufragiaţi pe o corabie distrusă luptând, cu hotărârea desperării, împotriva furiei sălbatice a valurilor. Dedesubt, pe o placă de alamă, erau tipărite câteva versuri germane. Fără să vreau, în timpul discuţiei, ochii mei dădeau mereu de acest tablou şi adesea la Iaşi, în momentele cele

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mai tragice ale războiului, imaginea lui îmi revenea în minte. Parcă soarta voise să pună, în clipa supremă a marii hotărâri, în fața conducătorilor României şi a Regelui ei, imaginea simbolică a groaznicei furtuni, a nemaipomenitelor greutăți pe care trebuia să le învingem spre a putea birui în lupta pentru întregirea neamului. Totodată, părea a fi şi o prevestire, şi anume că, oricare ar fi furia valurilor, să ştim că ele nu vor putea să ne doboare.

La unsprezece fără un sfert eram aproape toți întrunți în micul salonaş unde aşteptau de obicei persoanele chemate în audiență. Cei mai mulți – nu vorbesc de miniştri – nu ştiau sigur că războiul era hotărât, că totul era pregătit, că declararea lui era o chestiune de ceasuri. Îmi aduc aminte de Maiorescu, prins într-o redingotă cam veche şi cam strâmtă, cu figura interogativă şi cu inimitabila lui gesticulație, mai pripită decât de obicei, mergând de la unu la altul. În schimb, Marghiloman, ca întotdeauna, de o impecabilă eleganță şi plin de iluzii, era senin şi aproape voios, pe când Carp, cu monoclul pironit în orbita oculară, deşi nu ştia nimic, părea că presimțea ce se urzea. Era crispat şi pe chipul său se vedeau stigmatele ciudei care îl stăpânea.

Take Ionescu, prevenit, exalta şi cu greu îşi putea ascunde bucuria. De Filipescu nici nu vorbesc, nu mai era el, boala îl doborâse, slăbit, cu ochii pierduți, părea aiurea. El, exuberanța personificată, el, care dorise această intrare in acțiune cu atâta patimă, stătea acuma, în clipa decisivă, covârşit parcă de o mare durere şi nu de o mare fericire. Aripa morții îl atinsese şi peste câteva săptămâni avea să-l răpună. La unsprezece fix aghiotantul de serviciu ne-a introdus în sala Consiliului. (...) Abia introduşi în sală, Regele şi-a făcut apariția, întovărăşit de moştenitorul tronului. A luat loc. Consiliul a început.

Cred nimerit să arăt şi aci, ca şi la Sinaia, cum eram aşezați în jurul mesei, pentru ca astfel să se poată reconstitui mai bine fizionomia generală a acestei istorice şedințe.

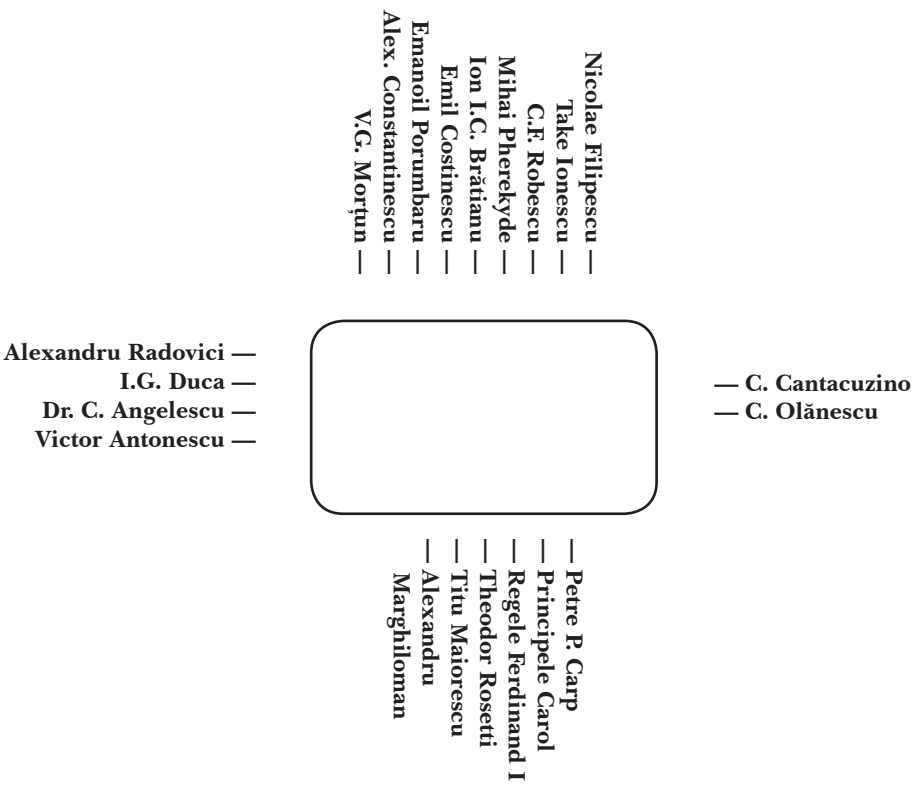

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Regele a luat cel dintâi cuvântul, precum fusese convenit din vreme cu Brătianu, ținând să arate de la început care era în concepția lui rostul acestui Consiliu de Coroană. La Sinaia, unchiul său chemase pe fruntaşii țării ca să ia o hotărâre, război sau neutralitate. Acuma Regele ținea să precizeze de îndată că nu era vorba să se mai ia o hotărâre, fiindcă aceasta era deja luată. El convocase însă pe reprezentanții tuturor partidelor pentru a le comunica această hotărâre şi pentru a le cere să primească să se ralieze la ea şi pentru a le solicita tot concursul de care țara avea atâta nevoie.

Regele era foarte emoționat. Pe figura sa se vedeau întipărite urmele luptei sufleteşti prin care trecuse, ale nopților chinuitoare de nesomn în care se zbătuse între înclinațiunile sale fireşti de principe german şi îndatoririle sale poruncitoare de Rege român, nopțile în care l-au frământat îndoiala dintre victoria germană şi victoria aliată, clipele în care conştiința sa de rege şi om l-au obligat să judece toată epocala răspundere ce apăsa pe umerii lui. Dar cu toată impresionanta emoțiune ce îl stăpânea, a vorbit cu o perfectă claritate şi cu o voce de o nedezmințită hotărâre. De astă dată discuția nu a mai avut loc ca la Sinaia, în limba franceză, ci în limba română. România veche murise în clipa în care se ridicau cele dintâi raze ale zorilor României noi.

În rezumat, Regele Ferdinand a spus că a convocat pe marii țării nu ca să le ceară un sfat, căci hotărârea lui este luată, ci ca să le ceară sprijinul. În situația actuală, neutralitatea nu mai este cu putință. România trebuie să ia o hotărâre şi să aleagă. Soarta războiului înclină înspre înțelegere, dar, oricum ar fi, România nu poate lupta alături de Puterile Centrale, căci ar însemna să mergem împotriva întregii evoluțiuni istorice a neamului nostru. Regele a arătat pe urmă că spre a se ajunge la o atare hotărâre, a trecut prin încercările cumplite pe care desigur le pricepem, dar că, având în vedere numai interesele țării a cărei Coroană o poartă, s-a învins pe sine însuşi. Precum cauza cea dreptă a învins în el, are nestrămutată convingere că va învinge în acest război şi că astfel, din jertfele ce ne aşteaptă, va ieşi îndeplinirea idealului nostru național.

Aceste cuvinte au fost impresionante fiindcă Regele le-a rostit nu numai cu o emoțiune conținută, care ne-a zguduit până în adâncul inimilor noastre, dar şi cu o elocință lapidară, pe care sunt incapabil să o redau în toată splendoarea frumuseții ei formale şi etice. Îmi va părea rău întotdeauna că nu a fost de față un stenograf ca să dea posterității cuvânt cu cuvânt ceea ce Ferdinand I a spus în acest ceas. Deşi stenogramele, în recea lor preciziune verbală, nu ar fi putut transmite generațiunilor viitoare chipul Regelui, căldura vocii, accentele ei, atmosfera sălii, toate imponderabilele care au făcut această scenă de neuitat pentru toți cei ce au avut fericirea să participe la ea. De altminteri, în tot timpul acestui consiliu Regele Ferdinand a fost într-adevăr admirabil. Îmi amintesc uimirea generală, când ne-a dat viziunea unei puteri de apostol, atât este de adevărat că numai din adâncimile misterioase ale sufletului izvorăsc faptele mari şi gesturile nepieritoare. Ceea ce vine de la rațiune, şi numai de la rațiune, este mărginit şi mediocru.

Regele Ferdinand, discutabil din atâtea puncte de vedere, a dovedit însă, în dimineața de 14 august 1916, că este un mare suflet şi prin aceasta nu numai că va rămâne, dar se va impune respectului şi admirațiunii posterității.

După aceea Regele s-a întors către fruntaşii opoziționii şi le-a adresat un călduros apel de sprijin şi de unire. Întorcându-se către Carp, l-a apostrofat cu cuvintele: „Te rog îndeosebi pe d-ta, dle Carp, să-mi dai tot concursul!".

Carp a răspuns imediat cu ciudă şi enervat că nu este rolul lui să vorbească, el nefiind nimic, să vorbească întâi guvernul şi şefii de partide, cu atât mai mult cu cât a constatat că de fapt nu era vorba aci de un Consiliu de Coroană, fiindcă Regele a şi luat o hotărâre, ci de o întrunire al cărei rost nu-l pricepe. Era deci destul să vedem în ce stare de spirit se afla bătrânul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

şef al junimismului, totuşi eram departe cu toţii de a bănui măcar ceea ce trebuia să auzim de la el până la sfârşitul şedinţei.

Brătianu a cerut atuncea cuvântul. Cuvântarea sa a fost o expunere a situaţiei şi a motivelor pentru care se impunea să intrăm în acţiune alături de Aliaţi, vorbind limpede, concis, convingător, fără fraze, fără patetism. Într-o vâltoare ca aceea a actualului război, în care harta lumii se preface, o ţară ca a noastră, o ţară cu aspiraţiuni naţionale, nu poate să rămână neutră până la capăt, fără să-şi compromită definitiv întreg viitorul. Prin urmare, a continuat Brătianu, se impune să ieşim din neutralitate, dar pe de altă parte, având drept ideal unitatea naţională, suntem datori să urmărim realizarea lui, căci cine ştie dacă în decursul veacurilor vom găsi vreun prilej atât de prielnic ca cel de azi. Iată de ce nu putem să mergem decât alături de Aliaţi şi în contra Puterilor Centrale.

După aceea, Brătianu a explicat în scurte cuvinte politica sa în timpul neutralităţii, precum şi pregătirea diplomatică a războiului, concluzând: „Şi eu, şi ţara suntem în ceasul de faţă angajaţi, nu mai putem da înapoi”. Era mărturisirea solemnă a faptului împlinit. Brătianu a mai adăugat câteva cuvinte despre pregătirile militare şi a sfârşit că toată ţara şi întreaga suflare românească de peste Carpaţi aşteaptă cu nerăbdare intrarea noatră în marele război.

Carp, solicitat să vorbească, a refuzat din nou, cerând să audă înainte glasul şefilor de partide, care au răspunderi directe, astfel că Regele a dat cuvântul lui Take Ionescu.

E incontestabil că Take Ionescu a fost un mare orator, aş putea spune unul din cei mari ai României contemporane, cu toate acestea atât la Consiliul de Coroană de la Sinaia, când s-a proclamat neutralitatea, cât şi la acest Consiliu, el a fost mai prejos şi de netăgăduitul său talent şi de legitimele noastre aşteptări. La Cotroceni, ca şi la Sinaia, i-a lipsit şi forma şi inspiraţia şi argumentarea şi accentele care mişcă şi care rămân. E curios, dar Take Ionescu a fost din toate punctele de vedere de o neînţeleasă banalitate. S-a declarat fericit de hotărârea Regelui, a spus că pricepe criza sufletească prin care a trecut, dar poate fi sigur, în schimb, de dragostea nemărginită a întregului popor românesc. Partidul Conservator-Democrat, mulţumit că s-a ajuns la soluţia pe care o reclama de doi ani, va da Coroanei şi guvernului întregul său sprijin. O împrejurare ca cea de faţă nu răsare decât o dată în cursul veacurilor, a o pierde ar fi fost o adevărată monstruozitate şi cu aceasta Take Ionescu a încheiat.

A venit rândul lui Marghiloman, dar nu mai era acel Marghiloman de acum doi ani de la Sinaia, un Marghiloman sigur de el, care afirma, care decidea, care vorbea cu fruntea sus şi cu vocea metalică, era un Marghiloman încurcat, aproape cu reticenţe în vorbă şi cu reticenţe în ton. Nu se poate şti cum se va sfârşi războiul, soarta sa fiind încă nehotărâtă, dar, după informaţiunile lui precise, Hindenburg pregăteşte o mare ofensivă împotriva ruşilor, să nu ne grăbim, să aşteptăm, de aceea este foarte regretabil că guvernul în asemenea condiţii s-a angajat. Se vorbeşte mereu de idealul naţional, să privim însă mai bine realitatea lucrurilor. Or, el vede două realităţi, întâi că ţara nu e favorabilă războiului şi, în al doilea rând, că rezultatele unui război fericit alături de Aliaţi înseamnă pentru noi aşezarea definitivă a ruşilor la Strâmtori, adică strangularea, pieirea noastră.

Regele, foarte calm, se întoarce către Marghiloman şi spune: „Totuşi admiţând că ruşii ar fi la Constantinopole, mi se pare că ar fi mai bine pentru noi să fim prieteni cu ei decât vrăjmaşi”. Surprins, Marghiloman se opri un moment şi pe urmă, fără a răspunde observaţiunii Regelui, continuă firul cuvântării sale: Îi este cu neputinţă să dea concursul său guvernului, tot ce poate face deocamdată este să tacă, să nu creeze dificultăţi, ţara fiind în joc. Dar, încă o dată, el nu înţelege cum a putut guvernul să urmeze o politică atât de dezastruoasă şi, mai ales, să pună ţara deodată în faţa unui fapt îndeplinit, de o atare gravitate.

La acest moment, Nicu Filipescu, care la începutul discuţiunii stătuse aproape tot timpul aplecat pe masă, cu fruntea lipită de mâinile sale încrucişate, ridică deodată capul şi izbucneşte;

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a fost ultima licărire publică a cunoscutei sale impetuozități. Adresându-se direct lui Marghiloman, muşcându-şi când mustața, când buza, spune răstit: „Să mă ierți! Hotărârile pe care le-a luat guvernul astăzi nu sunt decât consecința logică a tratatului încheiat de dl Brătianu cu Rusia în septembrie 1914. Ori d-ta mi-ai spus mie că acest tratat ți-a fost adus la cunoştință, că l-ai aprobat şi că ai îndemnat guvernul să continue pe această cale. De aceea sunt indignat de aceste palinodii şi, mai mult ca oricând, revendic pentru partidul meu onoarea de-a fi fost printre inițiatorii acestei politici şi de a fi susținut-o pe urmă cu atâta tărie şi cu atâta stăruință, încât a dat afară din rândurile lui pe cei care au îndrăznit să i se împotrivească!".

Violența tonului, precum şi nota personală a acestei ieşiri erau cu totul nepotrivite şi ne-au produs o dureroasă impresie. Marghiloman, jucător din fire şi de rasă, a primit lovitura, s-a clătinat puțin şi, dându-şi seama ca şi noi, desigur, că are în fața lui un om foarte grav bolnav, a păstrat cu imperturbabilitate o condescendentă tăcere. Şi astfel, după aproape treizeci de ani, în jurul covorului roşu al mesei de la Cotroceni şi din ceasul însuşi în care se hotăra intrarea în război a României, lua sfârşit duelul din aceşti doi fruntaşi conservatori, duel care în viața lor a contribuit atât de mult la distrugerea acestui partid, duel care după moartea lor i-a despărțit şi mai puternic, aşezând de-a pururea pe unul printre apostolii întregirii neamului, şi pe celălalt printre neînțelegătorii vremii lui, printre sărmanii învinşi ai îndeplinirii aspirațiilor noastre seculare.

Unii dintre noi aşteptau ca Filipescu să răspundă, dânsul însă şi-a aşezat din nou fruntea pe masă şi până la sfârşitul consiliului nu a mai spus o vorbă. Din când în când, ca trezit din somn, ridica capul, figura lui, trăda o adâncă emoțiune şi ochii lui se umpleau de lacrămi. A fost, de altminteri, ultima oară când a apărut în public.

După emoția trecătoare a acestui antagonism de decenii, am intrat în emoțiile reale ale cuvântării lui P.P. Carp. Când Regele i-a dat cuvântul, tăcerea şi atenția au devenit deodată mai mari, ne întrebam cu toții, mai ales noi care asistasem şi la Consiliul de la Sinaia, ce va mai spune bătrânul protagonist al alianței germane. Carp a întrecut însă toate aşteptările şi toate închipuirile noastre. A fost, ca la Sinaia, lapidar, tăios, energic, dar pe când atunci era solemn şi protetic, acuma era încruntat şi crispat de mânie. Toate pe care le-a spus Brătianu sunt secundare, căci pe el, Carp, nu îl interesează cine va învinge, ci cu cine comandă onoarea să mergem, chiar dacă vom fi învinşi.

Din acest război va ieşi sau hegemonia germană, sau hegemonia rusească. Hegemonia germană înseamnă pentru noi mântuirea, cea rusească sfârşitul, fiindcă vom sta în drumul Rusiei către Constantinopole. Iată de ce nu putem, oricum ar fi şi în orice împrejurări, să fim decât împotriva ruşilor.

După aceea, înfundându-şi monoclul în ochi, se întoarse către Rege, căruia i-a zis răspicat: „De altminteri, Sire, aceasta nu este numai interesul țării, el este şi interesul dinastiei. Să nu-şi închipuiască Majestatea Voastră că o Rusie învingătoare va tolera vreodată în România o dinastie Hohenzollern". El a văzut după fața Regelui că această amenințare nu l-a intimidat întru nimic şi atunci, schimbând tonul, a adăugat sarcastic: „Va impune o dinastie română, o dinastie Ghika, Sturdza sau o dinastie Brătianu sau Carp!". Pe urmă, redevenind grav: „Iată de ce, Sire, datoria Majestății Voastre este să se opună cu orice chip unei asemenea politici nefaste şi să rămână credincioasă – subliniind cuvântul – alături de Germania".

De fapt, până aci Carp repetase cele spuse la Sinaia, era o variantă a cunoscutei sale teze germanofile. Ne aşteptam cu toții la o concluzie asemănătoare celei lui Marghiloman, un refuz de concurs, formulat poate ceva [mai] drastic, când, deodată, cu vehemență neînchipuită, începe următoarea tiradă, pe care o reproduc aproape textual: „De altminteri, la ce folos toată această discuție, văd că nu mai e locul să argumentăm şi să convingem. Hotărârile sunt luate. Linguşitorii Tronului au învins. Şi – uitându-se în ochii lui Take Ionescu – în asemenea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

condiţiuni cei cărora coroana le-a făcut pe plac nu au nici un merit să o asigure acuma că îi vor da tot concursul. Cât despre mine, nu e acelaşi lucru. Nu îmi puteţi cere nici sprijin pentru o politică pe care o cred a însemna pieirea României. Am un ziar, «Moldova», de mâine chiar îl voi închide. Am în jurul meu câţiva prieteni, le voi cere îndată să se împrăştie. Am trei fii, îi dau Majestăţii Voastre să se bată şi să moară. Iar eu mă voi ruga lui Dumnezeu ca armata română să fie bătută...” şi, după o scurtă pauză, „căci numai astfel România va putea să fie scăpată!”.

La auzul acestor cuvinte a fost o adevărată stupoare, ne-a trecut pe toţi un fior rece. Uluiţi, am stat o clipă înmărmuriţi şi pe urmă o rumoare de indignare a umplut toată sala. M-am uitat la Carp – sta nemişcat cu braţul întins cu mâna pe manşetă, cu capul desfigurat printr-o crispaţiune de ură, pe care o am şi azi în faţa ochilor mei şi pe care nu voi putea să o uit până la mormânt.

Regele a tresărit, roşu, dar foarte stăpân pe el şi a zis: „Domnule Carp, respect toate părerile, dar nu pot lăsa să treacă ultimele dv. cuvinte. Ele nu pot fi expresia adevăratelor dv. simţăminte. Îmi închipui că au izvorât în focul discuţiunii, dintr-un moment de necugetată mânie”.

„Ba nu, deloc...” murmura Carp. „Ba da, domnule Carp, ba da”, insistă Regele părinteşte şi continuă: „Aţi greşit şi odinioară, domnule Carp, când aţi vorbit de interesele Dinastiei. Nu cunosc interesele Dinastiei, nu cunosc decât interesele ţării. În conştiinţa mea, aceste două interese se confundă. Dacă m-am hotărât să fac acest pas grav e fiindcă după matură chibzuinţă eu am ajuns la convingerea, la convingerea adâncă şi nestrămutată, că el corespunde cu adevăratele aspiraţiuni ale neamului, a cărui răspundere o port în ceasul de faţă. Dinastia va urma soarta ţării, învingătoare cu ea, sau învinsă cu ea. Deoarece mai presus de toate, să ştiţi, domnule Carp, că dinastia mea este română. Rău aţi făcut când aţi numit-o străină, germană. Nu, e românească! Românii nu au adus aci pe unchiul meu, Regele Carol, ca să întemeieze o dinastie germană la Gurile Dunării, ci o dinastie naţională şi revendic pentru casa mea cinstea de a fi îndeplinit în întregime misiunea pe care acest popor i-a încredinţat-o”.

Aceste cuvinte au fost nu spuse, ci scandate cu toată mândria unui Hohenzollern şi cu tot patriotismul unui bun român.

Carp a făcut un gest cu mâna şi a replicat: „Sire, nu aş vrea ca Maiestatea Voastră să creadă că am cedat unui moment de mânie. Nu. M-am gândit, m-am gândit mult înainte de a spune cuvintele pe care le-am spus. Dar fiindcă nu văd alt mijloc da a salva România, de aceea sunt silit să repet încă o dată că urez armatelor noastre să fie învinse”.

Era prea mult. De astă dată nici Brătianu nu s-a mai putut conteni. Ura învingerii şi îndărătnicia neputinţei făcuseră pe bătrânul junimist să depăşească orice închipuire. „Nu găsesc cuvinte ca să spun ce resimţim, dacă într-adevăr astfel de simţăminte sunt în ceasul de faţă în inima d-tale. Atunci, dle Carp, retrage până şi pe fiii d-tale din armată, căci nu mai poţi avea nimic în comun cu această ţară şi cu acest neam!” Carp a tăcut şi Regele, încă vădit tulburat, ca şi noi toţi, de cuvântarea lui, s-a întors către Maiorescu.

Cu el schimbare completă de decor, din patetic şi din tragedie, am intrat în meşteşuguri şi în sofisme. O viaţă întreagă Titu Maiorescu a jonglat la tribună cu o măiestrie neîntrecută, dar a jonglat cu artificii retorice şi cu gesturi minunat adecvate. Spumă şi numai spumă! Dacă îi recitim discursurile, la fiecare pagină ne vom întreba cum de a fost cu putinţă ca aceste cuvântări să fi produs o impresie atât de mare asupra celor ce l-au ascultat. Şi totuşi, afirm că produceau acest efect, chiar eu am fost la început printre scepticii care afirmau că nu se vor lăsa sugestionaţi de vraja acestui cuvânt meşteşugit, dar o datorie de conştiinţă mă sileşte să mărturisesc că nu am scăpat de vraja elocuţiunii maioresciene, am fost vrăjit de ea.

Nenorocirea lui Maiorescu a fost că şi la acest Consiliu credea că se putea sofistica, toată atitudinea lui era în contrazicere cu atmosfera zilei. Eram cu toţii emoţionaţi, covârşiţi de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

solemnitatea momentului şi de gravitatea istorică a hotărârilor ce se luau. Maiorescu însă era surâzător, recurgea la arguţii pe care le debita cu o onctuozitate popească, cu priviri de şiretlic şi cu mimică complet nepotrivită. Acuma era ceasul hotărârilor supreme, al simţămintelor adânci, nu al împerecherilor de cuvinte, al subtilităţilor de gândire şi al scepticismului sufletesc.

A început prin a întreba pe Brătianu ce angajamente are? Până la ce punct este angajat? Nu se poate găsi vreun mijloc de a se degaja? Poate că angajamentul e personal sau se poate interpreta ca atare? Brătianu, enervat de acest fel de a pune chestia şi de a privi situaţia, l-a întrerupt, spunându-i că nu numai el este legat şi definitiv legat, dar şi ţara. El a arătat ce a obţinut de la Aliaţi, care sunt noile hotare pe care ni le-au garantat în caz de izbândă, precum şi dreptul pe care ni l-au recunoscut de a participa pe picior de egalitate cu ei, la viitorul congres de pace. Brătianu a mai spus că ţara întreagă e martoră a sforţărilor pe care le-a făcut timp de doi ani pentru a o menţine în neutralitate şi a-i cruţa astfel cât mai mult jertfele războiului, însă că acuma a simţit că orice amânare ne-ar putea fi funestă, fiindcă Aliaţii se află într-o aşa situaţie, încât, dacă nici acuma România nu va răspunde la apelul lor, vor căuta puncte de reazem. Aşa fiind, s-a angajat, iar acum mai mult ca oricând crede că nu-i era permis să ezite şi să poarte în faţa istoriei răspunderea de a fi scăpat cel mai prielnic moment oferit neamului românesc pentru întregirea lui, de veacuri dorită şi de veacuri aşteptată.

Maiorescu a revenit însă la ideea lui: Să ne degajăm, să aşteptăm rezultatul războiului, acuma este îndoielnic, când va fi lămurit, când se va putea mai limpede şti de partea cui atârnă izbânda, atunci vom vedea ce hotărâre se cuvine să luăm. Pe urmă a trecut la idealul naţional, pe care l-a luat oarecum în derâdere. Idealul naţional? Ce ideal naţional? Alocuţiunea atrăgătoare, ce este în realitate în dosul acestei patriotice frazeologii? Totul subliniat prin faimoasele sale gesturi cu degetele şi pentru ce, pentru a ajunge la surprinzătoarea afirmaţiune din partea unui ardelean, că ardelenii nu vor nicidecum unirea cu patria mumă, că vor stăpânirea habsburgilor proteguiţi de Ungaria, atât şi nimic mai mult.

Precum era şi firesc, la aceste stranii cuvinte Brătianu şi Take Ionescu au protestat energic. Este cu desăvârşire inexact, au exclamat şi unul şi altul, este neauzit ce afirmă dl Maiorescu, fraţii noştri din Ardeal nu aşteaptă decât să trecem odată Carpaţii şi nu mai trăiesc decât cu acest dor şi cu această speranţă. Nouă, în care au încredere, ne-au spus-o neîncetat şi ne-au destăinuit tot fundul gândurilor şi al sufletului lor. Se poate că ştiind adevăratele simţăminte ale dlui Maiorescu şi, prin urmare, ferindu-se de el, să-i fi vorbit altfel, da, se poate. Dar aceasta dovedeşte neîncrederea ardelenilor în dl Maiorescu, iar nicidecum nedorinţa lor de-a se uni cu Regatul şi de-a înfăptui România Mare.

Brătianu a mai adăugat că are scrisori de la Vaida, care dau cea mai formală dezmințire celor afirmate de Maiorescu. Filipescu a mai tresărit o dată, dar s-a mărginit să confirme din cap toate spusele lui Brătianu şi Take Ionescu. Maiorescu, văzându-se contrazis şi în această parte a cuvântării sale, s-a agăţat de un alt argument: în loc să aruncaţi ţara într-un război nesigur, mai bine aţi fi căutat să determinaţi pe unguri să facă românilor din Ardeal concesii reale şi am cuvinte să cred că asemenea demersuri şi asemenea stăruinţe nu ar fi rămas fără răsunet.

Aici Regele a intervenit din nou şi a zis că ar fi să ne facem iluzii dacă am mai crede că pe această cale se poate obţine ceva, căci şi înainte şi după izbucnirea războiului mondial s-au făcut de către noi nenumărate demersuri în acest sens, dar toate fără niciun folos. El personal a intervenit şi pe lângă Germania şi pe lângă Austria, ca să dea românilor din Ardeal măcar acele drepturi pe care le au cehii în Boemia, dar ungurii au refuzat orice propuneri. Acuma în urmă împăratul Wilhelm în persoană a stăruit la Viena, dar a întâmpinat acelaşi refuz îndărătnic. De

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

altminteri când, înainte de război, a fost însărcinat de Regele Carol să atingă această problemă la Viena, austriecii i-au mărturisit că niciodată ungurii nu vor consimți să îmbunătățească real soarta românilor de peste munți, fiindcă pentru nimic în lume nu vor să ştirbească statului maghiar caracterul său de stat unitar.

De la românii ardeleni, Maiorescu a trecut la românii din Regat. După cum cei dintâi nu voiau unirea cu România, cei de al doilea nu voiau războiul pentru eliberarea fraților subjugați. La 1913, a spus el, am intrat în acțiune numai când am ştiut că am în dosul meu unanimitatea țării. Astăzi aveți opinia publică împotriva dv., un argument mai mult ca să vă degajați de legăturile pe care le aveți cu Aliații şi să continuați a sta în neutralitate. Acest pasagiu nu a fost întrerupt. Apoi, în concluzie, Maiorescu a ajuns la culmea sofisticării lui: el a vrut să ne dovedească imposibilitatea constituțională de a declara războiul.

Ne-am uitat mirați unii la alții, era ultima obiecție la care ne gândisem, căci, conform punctului său de vedere, camerele actuale nu erau camere obişnuite, erau camere constituționale, cu mandat expres şi limitat, revizuirea Constituției, în vederea exproprierii proprietății mari, şi a introducerii votului obştesc. Prin urmare, argumenta dânsul, dacă vrem să declarăm războiul, trebuie întâi să dizolvăm camerele actuale şi să facem alegeri noi, în care țara se va putea rosti lămurit dacă este sau nu pentru o intrare în acțiune.

Am surâs cu toții, dar nu ştiam că auzisem ultimul discurs al lui Maiorescu, căci merita să se sfârşească altfel strălucita carieră oratorică a acestui mare meşter al cuvântului. De altfel, cuvântarea sa ne-a indignat pe toți şi mă întreb dacă, ieşind de la Consiliu, nu eram mai iritați împotriva lui decât chiar împotriva lui Carp. Într-adevăr, Carp fusese revoltător, dar Carp era intransigent până la absurd şi până la odios, pe când Maiorescu ardeleanul, singurul ardelean din acel Consiliu, nu numai că se opunea la intrarea în război pentru eliberarea Ardealului, dar contesta chiar ardelenilor dorința de-a se alipi României, şi toate acestea susținute cu chițibuşuri avocăţeşti şi cu sofisme de retor, care reprezentau un spectacol sub orice calificare. Mărturisesc că dacă nu ar fi răscumpărat, prin atitudinea sa demnă şi patriotică din timpul ocupațiunii, cuvântarea sa de la Consiliul de Coroană, m-aş întreba şi azi cine dintre Carp şi el s-a arătat mai prejos de marile clipe pe care le-am trăit atunci.

Cu Costinescu discuția a reintrat într-un făgaş normal. Dânsul nu era orator, a vorbit fără pretenții, sfătos şi cu bun-simț, a atacat pe Marghiloman, pe Maiorescu şi, în sfârşit, pe Carp. A spus că problema Strâmtorilor nu poate fi hotărâtoare, fiindcă la urma urmei, fie că ruşii vor fi stăpânii acelor Strâmtori, fie germanii, tot rău va fi pentru noi.

Regele întrerupe din nou: „Mie personal nu îmi este frică de ruşi, dar admițând chiar că ei ar constitui un pericol, mi se pare totuşi evident că pentru noi pericolul va fi mai mare rămânând o țară de opt milioane de locuitori decât devenind un stat de 14 milioane. În genere, altfel ne vom putea apăra într-un caz şi într-altul. Iată de ce, departe de a fi convins de pericolul atotputerniciei ruseşti, văd în el un argument mai mult pentru a ne folosi de împrejurările actuale, a căuta să ne unim cu frații noştri şi a ne mări hotarele”.

Costinescu trece apoi la examinarea motivelor pentru intrarea noastră în acțiune alături de Aliați, examinare poate cam lungă şi cam inutilă după toate cele ce au fost spuse, şi sfârşeşte zicând că atunci când toate popoarele au intrat în acest război de dezrobire, România ar fi dezonorată şi pierdută dacă ar rămâne neutră.

Marghiloman, cu un surâs, dar cu vocea pe jumătate, spune: „Dar Olanda, dar Suedia, dar Spania, nu sunt şi ele neutre?” Răspunsul era prea uşor, din mai multe părți deodată se aude: „Dar aceste țări nu sunt în situația noastră, ele nu au revendicări naționale de formulat!”.

Costinescu mai adaugă: „Nu uitați că noi suntem în mijlocul bătăliei, şi dacă mai stăm neutri, ne vor încăleca unguri, la nord, şi bulgari, la sud”. Take Ionescu cere cuvântul pentru

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

a doua oară. Nici de astă dată nu a fost mai strălucit, ținea însă cu tot dinadinsul să răspundă lui Maiorescu. „Dl Maiorescu a susținut două lucruri inexacte, că românii ardeleni nu aşteaptă să îi dezrobim şi că noi, românii din Regat, nu vrem războiul. Afirm în modul cel mai hotărât că românii de dincolo ne aşteaptă ca pe Mesia. Este adevărat că în 1911Vaida şi alții ne propuneau unitatea națională sub habsburgi, dar preconizau această soluție fiindcă în situațiunea politică a Europei de atunci nu vedeau altă posibilitate ca să fim toți laolaltă. De la 1914 situația s-a schimbat cu desăvârşire şi au înțeles-o atât de bine, încât mie mi-au trimis vorbă din partea întregului comitet că, dacă nu venim să îi scăpăm acuma, Carpații vor rămânea între noi hotar pentru vecie şi românismul va fi pierdut. Afirm de asemenea că opinia publică din Regat cere, vrea, războiul. Nu suntem divizați, în afară de câțiva germanofili rătăciți, suntem toți alături de idealul național. Fireşte, doi ani de neutralitate au scăzut unele entuziasme, au slăbit unele încrederi, dar toate acestea vor trece, vor dispărea de îndată ce se va cunoaşte gestul Regelui în întregimea splendorii sale!"

Ferechide a cerut apoi cuvântul. Cu figura mai întunecată, cu vocea mai cavernoasă decât oricând, a combătut pe scurt şi cu obişnuita-i claritate cele susținute de Maiorescu privitor la drepturile actualelor camere. Nu poate fi vorba de inconstituționalitatea votului pe care aceste camere l-ar da în favoarea intrării în acțiune. Ele posedă nu numai mandatul de a revizui anume articole din Constituție, căci pe lângă aceste drepturi excepționale ele mai au, ele păstrează toate prerogativele obişnuite ale parlamentului, prin urmare şi pe aceea de a se rosti asupra declarării războiului. Aceasta a fost teza lui Ferechide, teză inatacabilă din punct de vedere juridic. După câteva considerațiuni asupra necesității imperioase de a se alipi Aliaților şi de a porni la lupta pentru împlinirea unității naționale, preşedintele Camerei a sfârşit asigurând pe Rege şi guvernul de întregul sprijin al adunării pe care o prezidă.

La această asigurare, C.F. Robescu, foarte emoționat şi oarecum mirat de cinstea ce-i revenea, a adăugat în numele Senatului şi asigurarea devotatului concurs al Maturului Corp.

Cu aceasta am crezut că dezbaterile erau încheiate, când Brătianu cere Regelui să-i îngăduie a mai lua încă o dată cuvântul. Regele aprobă şi Brătianu începe. În prima sa cuvântare a fost numai concis şi convingător, în aceasta de-a doua a fost elocvent, mişcător şi plin de avânt. Rareori a fost mai bine, ca întotdeauna, de altfel, când improviza. S-a apărat de acuzațiunea că e francofil, a arătat că el şi tatăl său nu au făcut cutare sau cutare politică fiindcă au avut preferințe sentimentale, pentru cutare sau cutare stat, dar fiindcă interesele țării cereau să se alipească unora sau altora. E român şi numai român.

Şi politica lui izvorăşte exclusiv din ceea ce, după concepția lui, reprezintă cerințele superioare ale țării şi ale neamului său. În împrejurarea de față îi apare limpede, luminos, că nu putem scăpa prilejul ce ni se oferă de-a îndeplini visul secular al românismului. „Nu vreau să repet, spune el, toate considerațiunile care m-au dus la aceste concluzii. Vi le-am expus, le cunoaşteți. Țin însă, în acest ceas hotărâtor, când toți fruntaşii țării sunt întruniți în jurul Regelui, să se cunoască gândul meu întreg. Fără îndoială cred că vom ieşi învingători, dar nu sunt sigur, se poate să fim şi învinşi. De aceea vreau să se ştie bine de toți că, chiar învinşi, tot cred că țara mea trebuie în această clipă a evoluțiunii ei istorice să facă acest gest. În viața națiunilor sunt afirmări de drepturi care se socotesc mai mult decât izbânzi trecătoare şi sunt gesturi de abdicare, de dezertare morală, care compromit viitorul lor pentru veacuri de-a rândul. Într-o atare situație este astăzi românismul, de aceea chiar de ar fi să fim bătuți, faptul că patru din cele mai mari puteri ale lumii au recunoscut temeinicia revendicărilor noastre naționale şi au consfințit printr-un act solemn hotarele etnice ale românilor de peste Carpați, cauza românismului va face un pas înainte, mai mare şi mai însemnat decât oricând. Şi dacă nu azi, mâine vom cule-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ge roadele acestor jertfe şi acestor afirmări de drepturi. Aduceți-vă aminte de cazul Italiei: şi Carol Albrecht a fost înfrânt la Novara[1], dar chestia unității Italiei era pusă în fața lumii întregi şi peste câțiva ani succesorul a realizat-o. Aduceți-vă aminte de propria noastră istorie: Tudor Vladimirescu a fost zdrobit şi stăpânitorii zilei l-au măcelărit. Dar el ridicase steagul renaşterii noastre naționale, şi pe temeiul gestului lui urmaşii săi au înfăptuit-o. În fine, cazul cel mai caracteristic este cazul lui Mihai Viteazul. Şi el a fost învins, şi el a fost omorât, dar a ştiut pentru o clipă să întrupească visul secular al neamului, unirea tuturor românilor. Şi a fost destul, nu numai ca el să rămână de-a lungul veacurilor eroul legendar şi slăvit, dar pentru ca şi noi astăzi să întemeiem pe faptele lui revendicările acestui neam.

Nu vă uitați deci, Sire, la rezultatele imediate, vedeți îndatoririle de azi în perspectiva cea mare a menirii acestui neam şi a viitorului său şi mergeți cu hotărâre înainte pe calea pe care v-o indică conştiința națională. Majestatea Voastră va înscrie în istoria românismului o pagină de glorie nepieritoare.

S-a vorbit odinioară de dinastie străină, a fost o formulă nedreaptă şi nemeritată. Dinastia este română, Maiestatea Voastră o dovedeşte azi în chip mişcător. După ce veți fi trecut însă Carpații, nimeni nu va mai cuteza, Sire, să pună o atare chestiune. Întrucât mă priveşte, a încheiat Brătianu, îmi dau seama de toată răspunderea, de covârşitoarea răspundere pe care mi-am luat-o sfătuind pe Rege să tragă spada şi să intre acuma în luptă alături de Aliați împotriva Puterilor Centrale, dar revendic întreaga răspundere a acestei politici.”

Câteva zile în urmă, întâlnind pe Filipescu, dânsul mi-a spus: „Ce minunat a vorbit Brătianu deunăzi la Consiliul de Coroană! A pus chestia de sus, cum trebuia pusă şi cum nimeni nu o pusese. Şi câtă dreptate a avut, tot ceea ce a zis era cu miez, cu mult miez. M-a impresionat adânc, spunei-o te rog şi felicită-l din partea mea!”. Este, cred, cel mai bun comentariu al acestui discurs. Regele a încheiat discuția, repetând încă o dată că hotărârea lui a luat-o după multe chinuri sufleteşi şi după o îndelungată chibzuință, dar că astăzi, după ce a auzit glasul tuturor fruntaşilor țării, este şi mai convins că a avut dreptate şi că intrarea în război pentru realizarea idealului național este singura soluție corespunzătoare adevăratelor interese ale țării. Este fericit că, sacrificând totul pe altarul patriei, poate lega şi mai indisolubil destinele dinastiei de ale țării şi împlini îndatoririle de bun român, pe care le-a luat în ziua când, la moartea unchiului său, a primit coroana României.

El cunoaşte greutățile războiului, cel de față este unul din cele mai crâncene pe care istoria le-a cunoscut. Să nu ne facem deci iluzii, ne aşteaptă mari jertfe şi cumplite suferințe. De aceea, înainte de a ridica şedința, el socoteşte de datoria sa, ca Rege, să adreseze fruntaşilor țării un ultim şi călduros apel la concordie în interesul suprem al patriei.

„Încă o dată, vă rog pe toți, chiar pe cei care au fost de altă părere, să mă ajutați!” Carp, Marghiloman şi Maiorescu au tăcut, plecând capetele. Mi se pare că singur Theodor Rosetti, care şedea lângă el, a făcut un gest aprobativ. Apăsat şi cu hotărâre, Regele, după câteva momente, a adăugat: „Domnilor, cu Dumnezeu înainte!” şi s-a sculat. Noi, toți, foarte emoționați, am răspuns: „Să trăiți, Sire, Dumnezeu să ne ajute!”.

Regele, cu ochii plini de lacrimi, s-a înclinat profund şi, urmat de fiul său, a părăsit sala.

[Ion Mamina, *op.cit.*, p. 71-83]

[1] Este vorba de bătălia de la Novara (23 martie 1849) în care armata piemonteză a fost învinsă de austriecii mareşalului Radetzky; acest lucru a dus la abdicarea lui Carol Albert de Savoia şi la ocuparea oraşului de către austrieci. Înfrângerea piemontezilor este interpretată ca reprezentând începutul mişcării de unificare a Italiei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***41.* 14/27 august 1916, Bucureşti, Însemnările lui G.T. Kirileanu[1] referitoare la dezbaterile din Consiliul de Coroană de la Cotroceni, care a confirmat decizia României de a intra în război alături de Antanta**

[Duminică, 14/27 august 1916.] „Consiliul de Coroană s-a ținut la Cotroceni [de la ora 11 dimineața], într-una din sălile cele noi. Erau de față miniştrii guvernului Brătianu (Ion I.C. Brătianu, Emil Costinescu, Emanoil Porumbaru, Alexandru Constantinescu, Vasile Morțun, Alexandru C. Radovici, Ion G. Duca, dr. Constantin Angelescu, Victor Antonescu), preşedintele Camerei – Mihail Pherekyde, vicepreşedintele Senatului (V. Missir), reprezentat de Constantin F. Robescu, foştii prim-miniştri Theodor Rosetti, Petre P. Carp, Titu Maiorescu, şefii de partide Nicolae Filipescu, Take Ionescu şi Alexandru Marghiloman şi foştii preşedinți ai Camerei şi Senatului, Constantin Olănescu şi Constantin Cantacuzino-Paşcanu.

Regele s-a aşezat în mijlocul mesei, având în față pe d. Ion I.C. Brătianu. La dreapta Regelui, era Prințul Carol; lângă Pr. Carol, Petre Carp; la stânga Regelui, Th. Rosetti; lângă el, T. Maiorescu; lângă Maiorescu, Marghiloman. În stânga d-lui Brătianu se aflau M. Pherekyde, apoi C.F. Robescu, Take Ionescu şi, în sfârşit, N. Filipescu. În dreapta d-lui Brătianu au luat loc Emil Costinescu, apoi Emanoil Porumbaru, Al. Constantinescu şi V.G. Morțun. Pe capătul de masă din dreapta Regelui se aflau d-nii C. Cantacuzino-Paşcanu şi C. Olănescu, iar pe latura mesei din stânga Regelui erau Victor Antonescu, dr. C. Angelescu, I.G. Duca şi Al. Radovici.

Ca şi la Consiliul de Coroană din 3 august 1914 de la Sinaia, asistenții se aşezaseră fără nicio rânduială protocolară.

Regele era vizibil emoționat şi căuta cu tot dinadinsul să învingă rezistența care se aştepta din partea lui Carp, Maiorescu şi Marghiloman.

În ajun, Regele chemase pe Maiorescu la Palat şi făcuse o nouă sforțare ca să-l tragă de partea națională. N-a reuşit. Maiorescu sperase până în ultimele zile ca Regele să fie în contra războiului şi că, prin amenințarea Germaniei, Brătianu va fi concediat, iar dânsul va compune un nou guvern.

Când a aflat din gura Regelui că el este hotărât pentru război, Maiorescu a rămas ca trăsnit, dar n-a mai putut să dea înapoi. Tot în ajun, seara, ministrul Italiei, baronul Fasciotti, l-a conjurat să treacă de partea naționaliştilor, spunându-i că în acest caz el, transilvănean, va avea onoarea să fie ministrul [prim-ministrul] Guvernului de concentrare națională. Era prea târziu. Maiorescu era prea angajat de partea germanilor şi a refuzat. Regele ştia toate acestea şi de aceea emoțiunea lui.

Regele a deschis şedința, spunând că el a convocat pe mai-marii Țării nu ca să le ceară un sfat, căci hotărârea lui este luată, dar ca să le ceară sprijinul. Situațiunea a ajuns astfel încât neutralitatea nu mai este posibilă, balanța războiului înclină de partea Înțelegerei. În tot cazul, România trebuind să aleagă, ea nu poate să aleagă decât a se pune cu Înțelegerea, în contra Imperiilor Centrale. Regele spune că el a avut multe dureri, că el s-a învins pe el însuşi şi că tocmai victoria pe care a repurtat-o asupra lui este dovada că a ales calea cea bună pentru România. El ştie forța unirei şi de aceea cere tuturor oamenilor politici cari au ajutat pe Unchiul lui [Regele Carol I] să-l ajute şi pe dânsul, într-un act pe care-l săvârşeşte ca bun român ce este. El roagă chiar pe cei care ar avea alte păreri să ia cuvântul şi să le spuie.

[1] G.T. Kirileanu (1872-1960), absolvent al Facultății de drept a Universității din Iaşi. A fost invitat mai întâi să coordoneze monografiile moşiilor regale cu prilejul aniversării celor 40 de ani de domnie ai lui Carol I, apoi i s-a propus să lucreze în serviciul Casei Regale din Bucureşti. La început a fost însărcinat să rezolve corespondența în limba română şi petițiile adresate suveranilor, iar ulterior a devenit bibliotecar al Palatului Regal, funcție pe care o va îndeplini mai bine de două decenii (1909-1930). A avut o bogată corespondență cu personalități politice şi culturale ale vremii sale şi a fost un cărturar cu remarcabilă ştiință de carte, preocupat de trecutul românilor şi al locurilor natale. Este membru de onoare al Academiei Române, cetățean de onoare al municipiului Piatra Neamț. Biblioteca județeană Neamț îi poartă numele din 1992.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Uitându-se către Carp, Regele i-a spus:

– Te rog, d-le Carp, să-mi dai ajutorul dumitale.

Atunci Carp a spus că nu este rolul lui să vorbească, ci al guvernului şi al şefilor de partide, el nefiind nici măcar şef de partid. În tot cazul, el constată că aici nu este vorba de un consiliu, deoarece Regele a luat deja o hotărâre, ci de o adunare, al cărei rost el nu-l pricepe.

A luat apoi cuvântul d. Ion I.C. Brătianu, care a pronunţat un lung discurs, o sinteză a ceea ce naţionaliştii propovăduiseră de doi ani de zile. Tema lui Brătianu era că România nu putea, fără să dispară moraliceşte, să stea neutră într-un război în care se hotăra soarta lumei. România, având drept ideal unitatea naţională, era datoare să urmărească acest ideal acum, căci împrejurări precum cele de azi nu vor mai fi niciodată.

Brătianu explică istoria noastră diplomatică de la 1912 încoace şi cum, prin refuzul Italiei de a merge alături de Puterile Centrale, am căpătat şi noi libertatea de acţiune [România intrase în alianţa făurită de Bismark, numită iniţial şi Triplicea în 1883], în tot cazul, el şi ţara sunt deja angajaţi şi nu mai pot da înapoi. Brătianu a mai spus că măsurile militare luate de el sunt bune. El a sfârşit declarând că toată ţara şi toţi românii de peste Carpaţi aşteaptă cu nerăbdare intrarea noastră în război.

Făcându-se din nou apel la Carp ca să ia cuvântul, el a repetat ca să vorbească întâi şefii de partide, căci a lor este răspunderea.

Take Ionescu declară că este fericit de cuvintele Regelui. El pricepe durerile prin care a trecut Suveranul, dar îl asigură că va avea cea mai strălucită compensaţie în dragostea poporului întregit. Partidul său, mulţumit că vede realizându-se ceea ce a cerut timp de doi ani de zile, va da Regelui şi Guvernului un sprijin deplin şi necondiţionat. El ştie că o împrejurare ca aceasta nu vine decât o dată în cursul veacurilor şi că, a fi pierdut-o, ar fi fost o adevărată monstruozitate.

Marghiloman adaugă că aşa-zisele idealuri trebuie reduse la realitatea lucrurilor. El ştie că ţara nu este favorabilă războiului, iar românii din Ungaria nu doresc unirea cu noi. Realitatea pe care o vede el este aşezarea Rusiei la Constantinopol [pentru a avea controlul strâmtorii Dardanelelor], adică strangularea, pieirea României. Dacă este să cadă peste noi blestemul ca Rusia să se aşeze la Constantinopol, atunci cel puţin să nu se facă cu ajutorul nostru!

Regele, întorcându-se către Marghiloman, îl întrerupe:

– Admiţând că ruşii ar fi la Constantinopol, ce e mai bine pentru noi: să fim prieteni cu ei ori vrăjmaşi?

Marghiloman, turburat, nu răspunde nimic la întreruperea Regelui, dar promite să tacă. El însă nu vrea să dea concursul lui politicei dezastruoase în care s-a angajat Guvernul şi nu înţelege cum a putut Guvernul să intre pe o astfel de cale şi să puie ţara în faţa unor fapte împlinite.

Filipescu spune că politica expusă de Guvern nu este decât dezvoltarea logică a primului aranjament cu Rusia din septembrie 1914 [trimitere la acel „acord Sazonov-Diamandy”, prin care Rusia recunoştea drepturile noastre asupra teritoriilor locuite de români în Austro-Ungaria şi se angaja să apere integritatea frontierelor României, care – la rândul ei – se angaja să promoveze o politică de „neutralitate amicală” faţă de Rusia]. Or, Filipescu ştie de la însuşi d. Marghiloman că acest aranjament a fost atunci adus la cunoştinţa d-lui Marghiloman şi dânsul i-a dat aprobarea lui, spunând că bine a făcut Guvernul şi trebuie mers în această direcţiune. Filipescu a conchis textual:

– Indignat de aceste palinodii revendic pentru partidul meu onoarea de a fi iniţiat această politică, pe care partidul o susţine cu atâta convingere, încât pe cei cari s-au pus în contra i-a dat afară...

Marghiloman n-a răspuns nimic la această apostrofă a lui Nicolae Filipescu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

A venit rândul lui Carp, care în acea şedinţă a vorbit cu o energie care făcea un curios contrast cu bătrâneţea lui.

– Toate câte le-a spus Brătianu sunt secundare, a spus Carp. Nu mă interesează cine va învinge, ci cu cine ne comandă onoarea să mergem, chiar dacă am fi învinşi. Heghemonia germană e bună pentru noi. Ce a spus Brătianu de unguri şi bulgari [posibila lor întărire şi extindere, în detrimentul intereselor naţionale ale românilor] nu are valoare. Din acest război va ieşi ori heghemonia germană, ori cea rusească. Aceasta din urmă ar însemna sfârşitul nostru, căci stăm pe drumul Rusiei spre Constantinopol. Deci noi nu putem fi decât în contra ruşilor. Interesele Dinastiei în special îi comandă să fie în contra ruşilor, căci o Rusie victorioasă nu va tolera o dinastie străină în România şi va aduce dinastia Ghica, Sturdza, Brătianu ori Carp. Prin urmare, Regele e dator, ca şef al Dinastiei, să se opună la o astfel de politică şi să stea alături de Germania.

Carp spune că vede că lucrurile s-au hotărât şi că linguşitorii Tronului au avut trecere. Făcând aluzie la Take Ionescu, spune că e uşor a asigura de devotament, când Coroana face ce-i ceri.

Declară că va închide ziarul său „Moldova" , dar sprijin nu poate da unei politici care este pieirea României. Cei trei fii ai lui se vor bate [în acest război, servind pe Majestatea Sa]. El însă roagă pe Dumnezeu ca armata noastră să fie bătută, căci numai aşa România va putea scăpa. Altfel, e pierdută!...

Regele a răspuns lui Carp că el, deşi respectă toate opiniile, crede că ultimele cuvinte ale lui Carp nu se pot datori decât necazului; ele nu pot veni din inimă. Regele a adăugat că el nu poate să separe interesele Dinastiei de ale Ţării. Dinastia nu e germană, ci română. Românii nu au adus pe Unchiul său ca să facă o dinastie germană, ci una românească!

Carp a replicat că el s-a gândit mult şi numai după această lungă gândire a declarat că urează ca armata română să fie zdrobită, căci numai aşa se poate salva România.

Ion I.C. Brătianu a intervenit, observând că vorbele lui Carp uimesc pe toţi şi că dacă, în adevăr, aşa este în inima lui, mai bine să-şi retragă şi pe cei trei fii din armată.

Maiorescu, care a fost de rândul acesta mai complicat şi mai searbăd decât oricând, face un lung discurs de abilităţi. El începe prin a întreba dacă guvernul are angajamente, ce angajamente şi dacă nu s-ar putea degaja...

Brătianu întrerupe, spunând că el este legat, nu mai poate da înapoi, dar şi ţara este legată, după a sa părere.

Brătianu explică ce a obţinut de la Aliaţi, arătând atât chestia teritorială, cât şi dreptul de a lua parte la Congresul de Pace pe picior de egalitate. El spune că a întârziat războiul cât a putut, însă când a simţit că, dacă se mai întârzia, Aliaţii vor trata cu ungurii, atunci a văzut că nu mai poate aştepta şi că nu îi mai e permis să ezite.

Maiorescu, revenind, spune că totuşi ar trebui să ne degajăm ca să aşteptăm rezultatul victoriei, căci nu se ştie încă cine va învinge. Mai spune că aşa-zisa politică a idealului naţional se bazează pe două idei greşite. El afirmă că românii din Ungaria nu vor să se unească cu Regatul României; ei vor să rămâie sub habsburgi, apăraţi de germani contra ungurilor.

La această afirmaţie, Brătianu şi Take Ionescu întrerup spunând:

– Nu este adevărat! Nouă ne-au destăinuit fundul sufletului lor, dar poate că domnului Maiorescu i-au vorbit altfel tocmai fiindcă-i cunoşteau adevăratele sentimente...

Brătianu adaugă că are scrisori de la Vaida şi de la alţii, în sens opus celor afirmate de domnul Maiorescu.

Cum Maiorescu mai spune că ceea ce trebuia guvernul să facă şi n-a vrut era să trateze cu ungurii pentru îmbunătăţirea soartei românilor de peste Carpaţi, l-a întrerupt şi Regele.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Regele a spus că şi înainte şi după izbucnirea războiului a cerut Germaniei şi a cerut şi lui Czernin să dea pentru românii din Ungaria cel puțin atâta drept cât au cehii din Bohemia, că înainte de război împăratul Wilhelm[1] s-a dus la Viena să ceară aceasta pentru noi, dar a fost refuzat. Regele spune că e ferm convins că nici Germania nici nimeni nu poate face nimic. Regele, chiar personal, a tratat în alte rânduri, dar tot fără succes.

Maiorescu, continuându-şi vorbirea, spune că nici românii din regat nu vor război. El zice că la 1913 nu a intrat în război (pe atunci era şeful guvernului) decât atunci când opinia publică era unanimă. Azi însă, spune el, opinia publică este contrară. Maiorescu a mai cercat să susție că nici constituționaliceşte nu putem declara război, Camerele actuale având un mandat expres: de a revizui Constituția. Dacă vrem război, trebuie în prealabil noi alegeri asupra acestei chestiuni. La această fantezie, Regele nu se poate opri de a surâde.

Emil Costinescu atacă cu mare energie pe Carp, Maiorescu şi Marghiloman. El spune că nu chestia strâmtorilor poate fi hotărâtoare, căci – ori vor fi ruşii, ori vor fi germanii stăpâni la Constantinopole – pentru noi tot rău este.

Regele întrerupe din nou, spunând că lui nu-i e frică de Rusia; dar şi dacă i-ar fi frică, tot mai bine să fie o Românie Mare, căci mai lesne se va putea apăra.

Costinescu, reluând cuvântul, spune, între altele, că atunci când toate popoarele au intrat în acest război de dezrobire, ar fi pentru România o dezonoare şi ar fi pierdută dacă ar rămâne neutră.

Marghiloman întrerupe zicând:

– Şi Olanda, şi Suedia, şi Spania sunt neutre!...

Întreruperi se ivesc din mai multe părți:

– Dar aceste țări nu au revendicări naționale!

Costinescu replică:

– Noi suntem în mijlocul bătăliei şi dacă stăm neutri ne încalecă ungurii şi bulgarii.

Take Ionescu ia din nou cuvântul şi zice: „Domnul Maiorescu a spus două lucruri neadevărate. Afirm că românii de dincolo ne aşteaptă ca pe Messia. Este adevărat că în 1911 Vaida şi alții ne propuneau unitatea națională intrând noi sub habsburgi. Ei nu-şi dădeau seama de situația politică generală a Europei şi de aceea nu credeau o altă soluțiune posibilă. Din 1914, lucrurile s-au schimbat: mie mi-au trimes vorbă, din partea întregului Comitet, că dacă nu ne ducem acum să-i scăpăm, Carpații vor rămâne hotar pentru vecie şi românismul va fi pierdut. Domnului Maiorescu şi altora ca dumnealui s-au temut să le spuie tot gândul lor!... în Țară nu suntem divizați: toată Țara vrea războiul; dar, fireşte, doi ani de neutralitate au produs o uzură. Această uzură va dispărea când se va şti că ne-am hotărât, mai ales când Țara va vedea gestul Regelui”.

Mihail Pherekyde combate sofismele lui Maiorescu relative la drepturile Parlamentului de a face războiul. În numele Camerei, asigură pe Rege şi guvern de tot concursul.

C.F. Robescu a dat aceeaşi asigurare, în numele Senatului.

Ion I.C. Brătianu, luând cuvântul pentru ultima oară, a răspuns lui Maiorescu şi celorlalți că, după cum părintele său nu era nici rusofil nici germanofil, nici el nu e altceva decât român. Cei care se opun războiului nesocotesc chestia morală. El nu este sigur de victorie, dar – chiar învinşi – noi vom asigura unitatea națională, după cum Italia, bătută la Novara [în 1849, de Austria], a realizat-o după câțiva ani [pornind şi mai însuflețită la unificarea ei]. Cauza româ-

[1] Wilhelm al II-lea (27 ianuarie 1859–4 iunie 1941), împărat al Germaniei şi rege al Prusiei (1888-1918). S-a născut la Berlin, în familia Hohenzollern, ca fiu al lui Frederic al III-lea şi Victoria Adelaide Mary Louisa şi a decedat în Olanda, unde se refugiase după implozia imperiului german. În timpul domniei sale, Germania a cunoscut un mare avânt economic, social, cultural şi militar, Wilhelm al II-lea dorind hegemonia Germaniei. El are o responsabilitate majoră în declanşarea Primului Război Mondial.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nismului a făcut un pas gigantic din moment ce patru mari puteri au recunoscut dreptul nostru la unitatea națională.

Mihai Viteazul era eroul legendar fiindcă a trecut în Transilvania [şi a împlinit – chiar şi pentru foarte scurt timp – idealul de veacuri al românilor]. Aşa va fi şi cu Regele Ferdinand. El a adăugat că-şi ia toată răspunderea [unei asemenea politici]. Dinastia română nu este o dinastie străină, dar, după ce Regele va trece peste Carpați, chestia nici nu se va mai pune.

Regele, încheind discuțiunea, a spus că această hotărâre a luat-o după foarte lungă chibzuire şi este convins că ea corespunde şi cu interesele Țărei şi cu ale Dinastiei. El crede că, lucrând astfel, el leagă şi mai indisolubil dinastia cu națiunea. El cunoaşte greutățile şi de aceea cere de la toți sprijin, căci răspunderea va fi a tuturor, chiar şi a celor cari au alte păreri.

Cu Dumnezeu înainte! – a terminat Regele şi a ridicat şedința.

[G.T. Kirileanu, *Martor la istoria României, 1872–1960 Jurnal şi epistolar,* volumul al II-lea, *1915-1918*, ediție îngrijită, cuvânt înainte, note şi indice de Constantin Bostan, Editura RAO, Bucureşti, 2013, p. 230-237]

***42.* 18/31 august 1916, Bucureşti, Opinii ale lui Nicolae Filipescu, relatate de N. Polizu-Micşuneşti, despre desfăşurarea Consiliului de Coroană şi intrarea României în război alături de Antanta**.

18 august 1916

L-am văzut pe Filipescu, după o absență îndelungată, din cauza unei anghine difterice ce-am contractat la moşie. Între timp mi-a trimis o telegramă rugându-mă să viu la Bucureşti; i-am respuns că, îndată ce medicii îmi vor permite deplasarea, voiu veni.

Câte evenimente petrecute între timp! Cu câtă nerăbdare aşteptam clipa să-l revăz! Ceea ce mă neliniştea însă era starea sănătății lui, fiindcă din scurtele informații apărute în ziare şi ştirile primite de la prieteni se degaja o notă foarte pesimistă.

L-am găsit foarte schimbat. Ceea ce căutam să-mi ascund mie însumi până acuma, începea vai! să-mi apară ca un inevitabil!

Dimineața de abea am putut vorbi cu dânsul; cum nu mă revăzuse de la ivirea tuturor evenimentelor petrecute între timp, ceea ce a dominat era satisfacția că în fine marele act al intrării în acțiune se desfăşurase!

Ca întotdeauna când era vorba de acest eveniment, în ochii lui treceau sclipiri de sabie... Fața lui, obosită de boală, nu mai putea avea aceeaşi animație; numai prin ochi, vorbea totuşi încă sufletul lui ...Seara înainte de a se odihni, am putut vorbi mai îndelungat.

Asupra Consiliului de Coroană, mi-a spus detaliat cele petrecute, adăugând că, de altfel, a însemnat punctele esențiale.

„În definitiv – a spus el – atitudinea Regelui a fost cea mai frumoasă. «Îmi iau toată respunderea» – a spus Regele – şi acestea erau cuvintele hotărâtoare ce trebuiau spuse, pentru a închide calea oricăror altor veleități – cuvinte, de altfel, cari vor deschide Regelui poarta mare a Istoriei. A lămurit în fine precis – ceea ce noi bănuiam de mult – că Austro-Ungaria nu ne-a oferit nimic precis şi acceptabil, în timpul neutralității – afară de mormântul lui Ştefan cel Mare, după cum îți aminteşti –, iar Germania s-a arătat cu totul neputincioasă față de Austro-Ungaria.

Regele a mai lămurit privitor la pericolul rus la Dardanele că e preferabil dacă aceasta constituie un inevitabil, că Constantinopolul să fie ocupat împreună cu noi, decât împotriva noastră!

Carp m-a uimit – a continuat Filipescu – cât de departe a putut să împingă consecințele punctului seu de vedere... Oricât, nu e uşor ca un român, căruia nu i se poate contesta patrio-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tismul, să spue, în clipa solemnă a unui Consiliu de Coroană, în care se joacă existența neamului, că preferă înfrângerea, pentru că victoria ar însemna ruina țării!”

La Maiorescu, ce domina era mai mult resentimentul contra „loviturii” pe care o jucase Brătianu; aşa se şi explică de ce cu toată dialectica lui cunoscută s-a perdut în argumentări mai mult de procedură... Că de ce nu ne menținem la hotărârea Consiliului de Coroană din 1914? Ce Parlament va ratifica declarația de război?...

M-a îndurerat însă să aud din partea unui ardelean, din nou mica intrigă, că ardelenii ca Vaida, Aurel Popovici etc. n-ar aproba gestul nostru, care ar fi preludiul unei desbinări a lor!...

„Marghiloman, pehlivan – ca totdeauna, după ce a agitat din nou pericolul rusesc la strâmtori şi a afirmat posibilitatea unei prietenii sincere în viitor cu bulgarii –, văzând însă partida perdută, s-a agățat de pulpana Regelui cu platitudini, profesii de devotament, ca o primă de asigurare pentru viitor!

Dintre toți aceştia, totuşi ca singurul caracter, s-a manifestat tot Carp. Ce păcat că a văzut aşa de greşit într-o cauză aşa de mare! Ce nevoie avem de asemenea caractere într-o țară în care secăturile mişună!

Tache Ionescu foarte bine a pus îndeosebi în evidență, cu elocința lui caracteristică, frumusețea sufletească a gestului Regelui – care în definitiv însemna în acea clipă o mare victorie!

Brătianu, emfatic, părea că prezintă cu satisfacție, mai mult triumful seu asupra tuturor ce eram acolo – inclusiv Regele –, iar nu triumful unei clipe mari a neamului... În esență, Brătianu a arătat că declarație de război nu vom face decât Austro-Ungariei şi că condițiile în cari intrăm sunt: Ardealul până la Tisa – Banatul, Crişana, Maramureş (nord) – Bucovina până la Prut. Tratatul iscălit de cele patru mari puteri – garantându-ne şi integritatea teritorială. În fine, un drept egal la Congres”... [Subliniere în textul original – *n.n.*]

L-am întrerupt întrebându-l de ce s-a despărțit – după cum mi se spusese – în termeni reci de Brătianu, acuma că în fine „il avait marché”. *„Mai întâi cum puteam uita toate umilințele la care a supus țara în timpul celor doi ani de neutralitae. Apoi nu-i voiu putea erta că ziue aceasta mare, care trebuia să fie o zi de bucurie fără umbre, este totuşi brăzdată de atâtea îngrijorări... Crezi D-ta că putem fi liniştiți cu Iliescu la înaltul comandament? Atunci când a fost numit chiar în contra voinței regale, deci a Comandantului suprem al armatei? Apoi toate lipsurile cu care am intrat în războiu şi pe cari le-am semnalat din timp, după cum ți-aduci aminte în şedința secretă a Senatului, când trufaş, Brătianu mi-a respuns că* ia întreaga răspundere?”

Chiar toate legăturile scrise cu aliații tratate şi convenții militare, pe care numai acuma le-am cunoscut oficial şi în toate amănuntele dar pe care le tratase misterios, singur, Brătianu, fără ca să ia avizul nici unui alt om de stat – crezi că toate acestea sunt de natură a mă linişti? E o adevărată nebunie, răspunderea ce omul acesta şi-a luat-o! Să-l ferească D-zeu de cea mai mică consecință funestă”! ....

Cum începuse să se enerveze, i-am spus că era timpul să se odihnească; de altfel consemnul era să nu stăm mult de vorbă cu dânsul.

La plecare, cu o privire plină de ironie, ce-i era caracteristică, m-a întrebat: „Te-ai gândit vreodată la Vintilă ca ministru de război”? Am înțeles aluzia şi i-am respuns că şi Napoleon avea slăbiciunea nepotismului! ...

Cât de impresionat am rămas însă de progresele boalei! Respirația din ce în ce mai grea: suferința îl chinuieşte, îl mistuie – nici un cuvânt însă de desnădejde, de descurajare! ...

Îmi reamintesc încă, în timpul convorbirei, că l-am întrebat: poate a fost o greşeală de a lăsa întreaga situație, odată intrați în acțiune, numai pe mâna lui Brătianu? Mi-a respuns că nu.

„Mai întâi că – a spus dânsul – *cu sectarismul lui, Brătianu n-ar fi tolerat niciun partaj; marea încredere ce o are în sine şi în uneltele sale (căci oameni are foarte puțini) ar fi fost o altă piedecă, fiindcă Brătianu este convins că poate face singur şi cu ai sei față oricărei situații. Apoi un guvern național, Regele nu voia fără Marghiloman sau Maiorescu. Aşa că ar fi fost o crimă să micşorăm măreția clipei cu precupețiri şi certuri de putere! Ah! dacă ar fi înțeles Brătianu chiar mai din timp, necesitatea unei contopiri a*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tuturor energiilor în vederea clipei de azi – câte nu s-ar fi evitat în trecut şi de câte ori poate n-am fi scutiți în viitor!".... Zicând aceste cuvinte, fața i s-a congestionat şi o mare enervare îi frământa trupul.

După câteva momente a adăugat: *„Dar în fine, dacă totul merge bine, să rămâie el cu toată gloria, nimeni nu o să i-o precupețească. Ce importanță are omul în raport cu idealul ce s-ar realiza! Dar dacă ar fi desilusii, consecințele toate trebue să le suporte numai el, fiindcă tot ce omeneşte era posibil s-a făcut pentru a-l pune în gardă. „Îmi iau întreaga respundere" – a spus-o el singur!*

Atât mai rău pentru dânsul, ar merita să fie lapidat ca un câine, dacă o singură picătură din sângele românesc ar fi sacrificat în zadar, din cauza greşelelor trufiei, egoismului şi sectarismului lui"!! ... .

Aceste din urmă cuvinte l-au agitat din nou şi pronunțându-le, avea lacrimi în ochi. Desigur că bombardamentul Bucureştilor cu avioane şi masacrul ce a decurs pentru populație – cu toate că i se ascundea adevărul în întregul lui – îl nelinişteau şi-l impresionase.

Ştirile pesimiste de la Turtucaia îi erau cu îngrijire ascunse, cu toate că lucrul era foarte greu. Harta teatrului de operațiuni era întinsă pe mescioara de la căpătâiul canapelei pe care zăcea întins; cunoştea exact toate formațiile cu efectivele lor de pe întreg teatru de operații. Era foarte greu în această situație, mai ales cu cunoscințele lui în materie militară, să nu cazi în cursa chestiunilor presante pe cari necontenit le făcea tuturor vizitatorilor, asupra situațiunei de pe fronturi.

[N. Polizu-Micşuneşti, *op.cit.*, p. 261-263]

43. 1916, Extras din memoriile lui sir William Robert Robertson[1], şeful Statului- Major General al Armatei britanice, privind acțiunile aliaților din Antanta pentru atragerea României în război

Problema a fost pusă din nou în discuție la 25 aprilie 1916 [...]. Un foarte mare pesimism domnea [...] ca urmare a luptelor din jurul Verdunului. Trebuia deci să se întreprindă ceva energic şi impresionant, ca în toamna precedentă, pentru a domoli criticile. Şi, bazându-se pe faptul că germanii retrăseseră recent din Balcani cea mai mare parte a trupelor lor şi că această mişcare crease o situație favorabilă pentru o ofensivă [aliată], Marele Cartier General francez a dat generalului Sarrail următoarele instrucțiuni:

„La momentul pe care îl va considera oportun, Armata de Orient va ataca, cu toate forțele reunite, armatele inamice la frontiera greacă şi, în caz de succes, le va urmări pe direcția generală Sofia. Direcția Sofia, stabilită de generalul-şef, are ca scop să permită generalului Sarrail să orienteze dispozitivul său pentru a da bătălia cu forțele germano-bulgare la frontiera greacă şi de a le urmări în caz de succes". [...]

Deşi instrucțiunile date generalului Sarrail, însoțite de argumente care le motivau, îmi fuseseră trimise direct prin generalul Joffre în conformitate cu obiceiul ce reglementa problemele comune între noi, operațiile propuse deveniră imediat subiectul unei corespondențe între cele două guverne şi au fost astfel tratate prin intermediul ministerelor Afacerilor Străine şi al ambasadorilor la Londra şi la Paris, în loc să fie rezolvate de Statele Majore Generale. Guvernul francez începu prin a cere să se dea generalului Sarail două divizii provenind din Egipt, folosind, pentru a sprijini această cerere, aceleaşi argumente ca şi în toamna precedentă. El afirma că o acțiune ofensivă ar antrena de partea noastră Grecia şi România; că, dacă ea nu le-ar atrage, s-ar obține totuşi succese tactice; că în cazul cel mai rău „s-ar imobiliza" mari forțe bulgare care altfel ar fi fost folosite în altă parte împotriva noastră şi că, în sfârşit, forțele de

[1] Sir William Robert Robertson (1860-1933), mareşal britanic, şef al armatei în perioada 1916-1918.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

la Salonic nu trebuiau să rămână imobile în momentul în care armatele [aliate] erau active pe toate celelalte fronturi.

Statul-Major General al armatei se văzu din nou constrâns să aibă o altă părere, bineînțeles nu din cauza dificultății de a găsi cele două divizii, ci datorită unor profunde rațiuni de politică militară generală. Toată lumea era de acord în a recunoaşte că Grecia şi România trebuiau, pe cât posibil, să fie determinate să se alăture Antantei, dar cea dintâi părea mai puțin ca niciodată dispusă să facă acest lucru, în timp ce ultima nu s-ar fi alăturat cu adevărat înainte să întreprindem operații militare pentru a o sprijini, prin aceasta înțelegând o ofensivă în partea sudică a frontului rus, în acelaşi timp cu o ofensivă pornind din Salonic. Dar Rusia nu era în stare să întreprindă o ofensivă de acest gen pentru că, în acord cu planurile generale ale Antantei, ea se pregătea să atace în Nord spre Vilnius, în acelaşi timp numai cu o ofensivă secundară în Sud, în Bucovina[1].

Şansele de a ajunge la Sofia, pornind din Salonic, erau la fel de reduse. Compuse din forțe de diverse naționalități, cu metode, temperamente, organizare şi limbi diferite, forțele Antantei aveau un mare dezavantaj în fața unor inamici mai omogeni şi puterea lor combativă era cu mult inferioară aceleia pe care ele puteau s-o indice. Moralul sârbilor suferise ca urmare a înfrângerilor din toamna precedentă şi ei nu aveau încă decât puțină experiență în mânuirea noilor puşti şi a noilor tunuri cu care fuseseră dotați. Contingentul francez cuprindea un număr considerabil de trupe de culoare care nu erau potrivite pentru a suporta rigorile climei europene, iar trupele franceze şi britanice, în cea mai mare parte, nu erau nici deprinse, nici antrenate pentru războiul din munți. Trebuia o armată mai puternică pentru a străpunge pozițiile fortificate pe care inamicul, după cum se ştia, le pregătise la nord de frontiera greacă. [...]

Decizia ce urma să fie luată se asemăna cu cea pe care a trebuit să o luăm în momentul angajării campaniei din Dardanele, în 1915, şi era necesar să ne ferim de a repeta eroarea comisă începând o misiune fără să ne asigurăm că avem mijloacele pentru a o împlini.

Dacă experiența se termina cu succes, avantajele, ca în cazul precedent, erau evidente pentru toată lumea şi indiscutabile. Chestiunea îndoielnică era posibilitatea de a furniza mijloacele necesare şi era esențial să avem în vedere urmarea evenimentelor pe frontul occidental. Dacă în 1915 păruse a fi posibilă suspendarea acțiunii ofensive pe acest front pentru a angaja mijloace mai însemnate de luptă în Est, în 1916 acest lucru era imposibil. Armatele franceze, se spunea, erau „sacrificate” la Verdun; guvernul şi poporul francez priveau cu nelinişte spre armatele britanice aşteptând ajutor [de la ele] prin executarea unor importante operații ofensive pe Somme; şi aceste operații, aşa cum tocmai generalul Joffre sfătuise, trebuiau să fie „de continuitate şi de lungă durată”, ceea ce ar fi necesitat „reînnoirea fără încetare a unităților angajate în luptă”.

Date fiind aceste considerații, natura terenului şi superioritatea comunicațiilor inamicului în favoarea aducerii de întăriri, nu era o altă alternativă decât să spun Comitetului de Război că propunerile franceze nu puteau, după toate aparențele, să aducă rezultate utile. În ceea ce privea armatele britanice, resursele noastre, deşi mai mari decât în 1915, erau încă insuficiente pentru a susține dublul efort al unei lungi ofensive în Franța şi al unei campanii ambițioase în Balcani. [...]

Deci, părerea mea a fost: noi nu trebuie să întreprindem campania propusă şi eu am fost nevoit să adaug, cu tot respectul pe care-l datorez Comitetului de Război, că nu pot să-mi asum nicio responsabilitate în această problemă. Din punct de vedere militar, consideram acest proiect cu totul nesăbuit. [...]

[1] · Abia în iunie, ca răspuns la un apel de ajutor al Italiei, presată cu intensitate de Austria în Trentin, Rusia a consimțit să antedateze ofensiva din Bucovina, unde a obținut, astfel, succesele nesperate ale lui Brusilov (*n.a.*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Guvernul francez a replicat, la 30 iunie, că unele din aceste raţiuni nu se împăcau deloc cu deciziile luate la Conferinţa [interaliată] din 9 iunie şi că dacă ar fi fost [atunci] exprimate, miniştrii şi generalii francezi ar fi protestat. În plus, de la data ţinerii conferinţei avuseseră loc evenimente care după părerea lor modificau întreaga situaţie, făcând-o absolut diferită de cum era ea cu trei săptămâni mai înainte. Ruşii, sub Brusilov, duceau o viguroasă campanie împotriva austriecilor şi capturaseră mai mult de 200 000 de prizonieri. Italia, degrevată de această ofensivă, respinsese armatele austriece care o atacau. Germanii erau pe punctul de a fi atacaţi pe Somme. Bulgarii se aflau deci abandonaţi de către aliaţii lor austro-germani, de la care nu sperau să obţină vreun ajutor. Mai mult, unul dintre scopurile iniţiale ale expediţiei de la Salonic fusese neutralizarea bulgarilor pentru a-i ajuta pe români să intre în luptă şi, după părerea miniştrilor francezi, niciodată situaţia nu fusese mai favorabilă intervenţiei României. Ofensiva pe fronturile principale ar absorbi atât de mult acţiunile Puterilor Centrale, încât România ar fi în întregime asigurată împotriva unei ofensive, în timp ce Franţa i-ar furniza, traversând prin Rusia, tot ceea ce armata sa ar avea nevoie. Nu rămânea deci decât „să se acţioneze cu Armata [aliată] de la Salonic împotriva bulgarilor" şi toate condiţiile principale formulate de România pentru a se alătura Antantei s-ar afla îndeplinite.

Înmânând nota cu acest răspuns lui Sir Edward Grey, domnul [Paul] Cambon[1] avea să remarce că, deoarece eram principalul adversar al propunerii franceze, trebuia ca eu şi generalul Joffre să rezolvăm între noi problema. Sir Edward Grey a obiectat la aceasta, atrăgându-i atenţia că, dacă era perfect exact că eu mă opuneam executării planului, autorităţile marinei comerciale şi ale Ministerului Comerţului se opuneau în egală măsură şi că tocmai aceste două serii de opinii determinaseră avizul Comitetului de Război.

Ca şi în alte ocazii de analiză a afacerii de la Salonic, miniştrii francezi luau prea mult în considerare avantajele şi prea puţin inconvenientele. Nimeni nu nega că operaţiile lui Brusilov nu aduseseră, cel puţin temporar, o importantă schimbare în situaţie, schimbare din care trebuia să tragem tot avantajul posibil. Dar mai era încă o problemă nereglementată, aceea de a şti dacă aceste succese ar putea fi dezvoltate sau chiar garantate, căci ele [succesele lui Brusilov] fuseseră o totală surpriză pentru toată lumea şi mai ales pentru ruşii înşişi. Era desigur prea devreme să admitem, aşa cum făcea guvernul francez, că Puterile Centrale ar fi incapabile fie să-i susţină pe bulgari, fie să adune o forţă suficientă pentru a ataca România.

În plus, Armata [aliată] de la Salonic nu era mai puternică şi nici bulgarii mai slabi ca înainte. Poziţiile defensive dintre frontiera greacă şi Sofia nu erau mai puţin formidabile. Contingentul britanic nu era încă înzestrat cu o artilerie potrivită şi situaţia navelor comerciale nu devenise mai bună, ci se agravase. Întrebarea rămânea deci aceeaşi: puteam să luăm parte la operaţiile ofensive din Balcani, în acelaşi timp cu continuarea ofensivei prevăzute de noi în Franţa? Nu puteam găsi răspunsul corect ignorând dificultăţile ce trebuiau depăşite mai mult decât neglijând avantajele în favoarea proiectului.

Statul-Major General al armatei rămânea de părere că nu putea face mai mult decât să accepte cooperarea cu alte contingente ale Antantei, reţinând la frontiera greacă pe cât posibil tot atâtea trupe inamice, în aşa fel încât să prevenim întrebuinţarea lor împotriva românilor în cazul şi în momentul în care aceştia s-ar decide să intre în luptă. A le oferi speranţa că pot să facă mai mult nu putea duce decât la dezamăgire. Pentru un ajutor suplimentar şi pentru o susţinere directă, ei trebuiau să se adreseze vecinului lor apropiat Rusiei. Comitetul de Război nu a discutat aceste opinii şi la 12 iulie guvernul francez a fost informat că, îndată ce România se va declara de partea Antantei, contingentul britanic va primi ordinul să coopereze în maniera şi în limita indicate. Natura şi importanţa ajutorului britanic erau astfel perfect precizate autorităţilor franceze, prin care mai ales erau purtate tratativele cu România.

[1] Paul Cambon (1843-1924), diplomat francez cu misiuni la Madrid, Constantinopol şi Londra (1898-1920).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În timp ce negocierile erau încă în curs, am trimis scrisoarea următoare ministrului Foreign Office-ului pentru a ne asigura de două ori că acolo nu puteam să avem vreo neînțelegere în ceea ce priveşte sprijinul ce s-ar putea da României.

„Stimate lord Grey,

Doresc atât de mult ca, orice ar fi, să intrăm în România, dar tocmai pentru acest motiv eu cred că noi trebuie să fim foarte prudenți în ceea ce priveşte promisiunea de a întreprinde o acțiune ofensivă împotriva bulgarilor, înainte ca România să intre definitiv în război. Înainte ca bulgarii să-şi diminueze forțele noi nu avem nicio şansă să facem ceva bun şi, dacă nu am reuşi să obținem un succes suficient pentru a mulțumi România, aceasta ar putea să nu intre deloc în război, într-un cuvânt, eu mă tem că, promițând că vom lua o ofensivă prea timpurie, am obține tocmai contrariul a ceea ce noi dorim. Ca şi mine, Joffre nu vede nicio speranță de a rupe linia [frontului] bulgară şi efectiv, niciodată, el nu a avut intenția să facă acest lucru înainte ca o forță ruso-română să intre în Bulgaria prin nord. Aş putea să vă rog să păstrați în vedere foarte importanta problemă semnalată mai sus? Eu nu aştept un răspuns.

Al Dvs devotat, W.R. ROBERTSON”

[...] Câteva zile mai târziu, domnul Lloyd George[1] a mers la Paris, în numele guvernului, pentru a completa cu domnul Briand acordurile pentru ca România să ni se alăture şi, pentru a evita o neînțelegere, am trimis împreună cu el pe directorul Operațiilor militare (generalul-maior Maurice) pentru a susține în fața sa opiniile Statului-Major General al armatei privind importanța pe care ar putea s-o aibă cooperarea britanică. Acordul la care au ajuns cei doi miniştri a fost: „primul obiectiv al forțelor franco-britanice (la Salonic) va fi de a reține forțele bulgare astfel ca prin aceasta să se înlesnească acțiunea armatei române, fără a renunța la obiective viitoare care pot fi luate în considerație în timpul acestei operații.

Chiar de la jumătatea lunii iulie, în mediile franceze se credea că România va face curând pasul decisiv şi că o convenție militară va fi semnată, în temeiul unei ofensive ce s-ar declanşa la 1 august, pornind din Macedonia, pentru a acoperi ultimele pregătiri ale armatei române, ofensivă care să fie urmată de un atac ruso-român împotriva Bulgariei, cu începere din 8 august. Fiind mai puțin încrezător asupra datei (dacă aceasta s-ar fi întâmplat vreodată) la care România s-ar alătura în mod real de partea Antantei (această țară avusese la dispoziție aproape doi ani pentru a se decide) şi ferm hotărât să nu sacrific în mod inutil viața unui singur soldat englez, l-am avertizat pe comandantul britanic de la Salonic să nu fie sigur de începerea operațiilor înainte ca „România să nu intre definitiv în luptă”.

O complicație interveni în negocieri tocmai înainte de data la care operațiile trebuiau să înceapă; era prevăzut atunci ca ele să fie lansate la 4 august în loc de 1 august, forțele româneşti punându-se în mişcare pe 14, în loc de 8 august. La 3 august convenția nu era încă semnată şi, în consecință, Marele Cartier General francez s-a văzut constrâns să modifice instrucțiunile generalului Sarrail, spunându-i să „hărțuiască inamicul în loc de a-l ataca” şi să amâne chiar această formă modificată de acțiune până ce situația devenea mai clară. Convenția a fost în sfârşit semnată pe 17 august, România angajându-se să intre în campanie împotriva Austro-Ungariei nu mai târziu de 28 august, dar fără a se angaja deloc să declare război Germaniei, Bulgariei şi Turciei, deşi ea rupea (astfel) relațiile diplomatice cu aceste țări.

Aparent, ea credea că această limitare era un lucru posibil şi la 14/27 august a declarat război numai Austro-Ungariei. A doua zi, Germania i-a declarat război şi Bulgaria a făcut la fel la 1 septembrie.

[Apud *România în timpul Primului Război Mondial. Mărturii documentare*, vol. 1, 1914-1916, Editura Militară, Bucureşti, 1996, p. 334-344]

[1] David Lloyd George (1863-1945), om politic britanic, prim-ministru în perioada 1916-1922. Anterior a fost ministru al munițiilor (1915) şi de război (1916).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

44. 3/16 septembrie 1916, Iaşi, Sinteza elaborată de colonelul Luciano Ferigo, şeful Misiunii Militare italiene, privind pregătirile politice, diplomatice şi militare ale României în vederea intrării în război alături de Antanta

Missione militare italiana in Romania, nr. 23, Jassy, 16 settembre 1917
Al comando supremo dell'esercito italiano

Fascicolo di Appunti storici relativi alla Romania nella presente guerra, che ho l'onore di trasmettere a codesto Comando, avvertendo che per ragioni di tempo mi è stato possibile tracciare solo la parte 1 dello studio, cioè dallo scoppio della guerra europea all'entrata in azione della Romania.
Il capo della Missione militare italiana, Colonnello Ferigo

Appunti storici. La Romania nella presente guerra
parte I. Dallo scoppio della guerra europea all'entrata in azione della Romania
[...]

Nel 1916 la bilancia della guerra che pendeva dalla parte degli Imperi Centrali trabalza dalla parte degli Alleati. Dopo la capitolazione del Montenegro, l'armata a.u. continua ad avanzare, tra 4 il gennaio e il febbraio in Albania, finchè dinanzi a Valona è fermata dalle truppe italiane ivi sbarcate. A Salonicco, Sarrail è sorretto da sempre nuove forze di sbarco, alle quali i Tedeschi contrappongono nuovi contingenti, onde, nell'equilibrio delle forze, una stasi nelle operazioni. L'esercito serbo è trasportato (dic. 1915–genn. 1916) dalla marina italiana a Corfu ove sana le sue ferite.

Sul fronte orientale, i Russi hanno l'agio di riordinarsi e di rannerbarsi a battaglia; onde quel loro tentativo, non riuscito, in Bucovina (gennaio) e quella loro spedizione in Armenia che conquistano, attirando la maggior parte delle truppe ottomane dalla Turchia d'Europa (gen, feb e marzo).

La Germania sia per riparare al colpo maestro, che per altri scopi politici e strategici, prepara in gran segreto l'impresa di Verdun, nella quale si getta a corpo perduto nel modo e coi successi che sono a memoria di tutti. Le prime gravi perdite germaniche servono a temperare le intenzioni aggressive della Bulgaria, dalla Germania aizzat contro la Romania (fine febbraio e principio marzo 1916).

A quell'epoca, il piano delle Potenze Centrali era il seguente: oltre all'effetto militare, la caduta di Verdun – nuova dimostrazione della formidabile possenza teutonica – avrebbe dovuto produrre, sui due stati balcanici rimasti ancora neutrali – Romania e Grecia – un salutare effetto d'intimidazione. Mettendo in non cale la resistenza del contingente italiano di Valona, si sperava che le truppe austriache, dopo di averlo rigettato in mare, avrebbero potuto essere inviate, a rincalzo delle forze di occupazione di Serbia, contro gli Alleati accampati a Salonicco. A vero dire, queste truppe austriache che si raggiravano intorno ai 130-150 mila uomni, avrebbero dovuto sostituire altrettante forze bulgare spostate dalla fronte di Salonicco verso la frontiera romena, perchè insieme ad altre forze bulgare ed austro-tedesche del nord e del sud minacciando la Romania, la costringessero ad affiancare le Potenze Centrali, o, quanto meno, a chiarire una buona volta la sua situazione. A marciare su Salonicco eran destinati i 200-250 mila Tedeschi della Macedonia, insieme ai 130-150 mila Austriaci su menzionati, chè la Grecia si opponeva sempre all'accesso delle truppe bulgare sul suo territorio. Il resto delle forze bulgare disponibili avrebbero costituito la riserva generale tanto per la fronte calcidica che per quella romena. Lo scacco subito a Verdun e la resistenza italiana a Valona hanno frustrato questo ben congegnato disegno. Quanto alla Bulgaria, si vide costretta a mantener le sue forze acaglionate verso Salonicco, all'infuori di una divisione, la prima, che venne trasportata verso il confine dobrogiano.

La pervivace ostinazione degli attacchi su Verdun obbligò, in seguito, i Tedeschi a richiamare quasi tutte le loro divisioni dai Balcani sulle linee francesi. Verso la fine di aprile, delle 10 divisioni germaniche non ne restavano più che due in Macedonia e una brigata mista verso la Dobrugia. Se, in cambio, anche

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

le forze francesi di Salonicco vennero attaccate per bisogni della difesa di Verdun, tali vuoti vennero però riempiti da quei 100 mila Serbi circa, che, rifatti e riordinati a Corfu, venivano trasportati a Salonicco per via di mare poichè ebbero fallito con Atene le trattative tendenti ad ottenere il transito attraverso il territorio ellenico.

Verso la metà di maggio, il generale Sarrail si accingeva all'offensiva tanto attesa contro i germano-bulgari ed era appena uscito fuor dal campo trincerato di Salonicco, quando si svelò l'insidia greca col ritiro delle truppe basilicali della linea Drama-Seres e coll'abbandono in mano dei bulgari del passo di Rupel e delle alture circostanti (14 maggio). Gli Alleati risposero bloccando dal mare la Grecia (25 maggio) ed ingiungondole con ultimatum addi 8/21 giugno di disarmare la flotta, di smobilitar l'esercito, di licenziare il governo; e le ingiunzioni vennero accettate.

In tale periodo, i Centrali vantano qualche successo. I Turchi, dopo un lungo assedio, ottengono la capitolazione della guarnigione di Kut-El-Amara e delle Valle del Tigri, e gli Austriaci scatenano la loro offensiva nel Trentino, invadendo l'altipiano di Asiago, minacciando le linee di comunicazione colle armate operativi nella Venezia Giulia, vaneggiando già di entrate trionfali a Milano e a Venezia. Ma i figli d'Italia fan baluardo del loro petti dicontro al mal capitato invasore; e il giorno 2 giugno Cadorna arresta l'offensiva austriaca a mezzo l'altipiano del Sette Comuni, dandone poi l'annunzio con queste semplici parole, consacrate nel bollettino del 3 giugno: Nella giornata di ieri, l'incessante azione offensiva nemica nel Trentino fu dalle nostre truppe nettamente arrestata lungo tutta la fronte di attacco. *Sguernito, o quasi, di truppe austriache il fronte di Galizia, due giorni dopo, il 4 giugno, Brussiloff inizia la sua mossa magistrale culminante nella battaglia di Luzk (8 giugno) che determinò il disastro austriaco sul fronte galiziano. In breve tempo, i Russi riprendono la Bucovina e gran parte della Galizia. Lemberg stessa è minacciata.*

Simultanea a questa di Brussiloff, altra azione offensiva sviluppano i Russi nella metà settentrionale della loro fronte, senza riuscire a flottere però la fronte tedesca. Pur nello stesso tempo, gli Anglo-Francesi danno opera alla loro offensiva fortunata sulla Somme e gli Italiani riprendono le loro operazioni sul Carso, togliendo al nemico la testa di ponte di Gorizia (27 lugl), mentre sul Trentino strappano di mano al nemico il territorio occupato sul conteso altipiano. Preoccupati dei successi del generale Brussiloff, i Tedeschi mandano nuovi rinforzi agli Austriaci inquadrati ormai per intero nelle truppe del Kaiser ed essutorati nel loro comando per la nomina di Hindenburg a comandante dell'intero fronte orientale. Con tutto ciò l'offensiva russa non potè esser arrestata che verso la metà di agosto.

Mentre si svolgevano le operazioni russe in Bucovina, nel mese di giugno due reggimenti di fanteria russi e un reggimento di cavalleria sconfinarono sul territorio romeno, a Mamornitza. Questo incidente ha ridestato i sospetti dei governi della coalizione centrale sull'attitudine della Romania; ne seguì qualche dislocamento di truppe alla frontiera della Dobrugia e lungo le coste del Mar Nero, per prevenire ogni eventualità di sbarco o di passaggio di truppe russe attraverso la Dobrugia. Nuove truppe però non vennero addotte; al contrario, i Tedeschi hanno ritirato un'altra divisione dalla Macedonia ed hanno assottigliata la brigata mista lasciata a Varna.

D'allora (metà di giugno) i rapporti fra la Romania e la Bulgaria cominciano a diventar tesi. La frontiera tra i due paesi resta chiusa per lungo tempo e provvedimenti militari vengono presi da ambo le parti. Il contegno della Romania è causa di crescente suspicione e timore quando le munizioni comandate in occidente cominciano ad arrivare attraverso alla Russia. Si buccina perfino dell'entrata in azione della Romania pel 1/14 agosto, data alla quale gli Imperi Centrali si aspettavano a vedere Romania a fianco della Russia. Tuttavia, il governo di Bucarest dà assicurazioni di continuata neutralità, molcendo le cure dei suoi imminenti nemici.

Ed ecco che il generale Sarrail (2-4 agosto) accenna a muoversi a Salonicco, con qualche offensiva parziale, costringendo l'avversario a una contr'offensiva, a cominciare dal 5 agosto. I germano-bulgari, approfittando della loro superiorità numerica (330 mila contro 280 mila) con attacchi concentrici riescono a circondare le truppe alleate tra la Struma, il lago Doiran, Gherheli e il lago Ostrov. In questo mentre (15/28 agosto) la Romania entra in azione, dichiarando la guerra all'A.U.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La Romania verso la guerra

La tendenza della Romania ad accostarsi all'Intesa si è venuta determinando, nel corso degli ultimi due anni, per lenta gravitazione, prima sul terreno, diciamo, morale, e quindi, a mano a mano, per favore di eventi, su quello politico e militare. L'inflessibilità e l'intransigenza delle correnti politiche magiare, officiale e non, di fronte ai postulati nazionali; anche i più concilianti dei Romeni di Transilvania, ed alle aspirazioni le più eque e legittime del governo di Bucarest; l'infeudamento a Berlino e a Vienna, sempre più manifesto e completo, dei circoli direttivi della politica bulgara; la furia di vendetta e di distruzione onde Austria e Ungheria erano invase contro la Serbia, che la Romania non aveva potuto o voluto soccorrere, ma la cui esistenza era direttamente legata alla sua stessa esistenza, per ragioni evidenti d'equilibrio di forze nei Balcani; le continue minacce pronunziate dalle Potenze centrali contro la Romania, vuoi con ammassamenti di truppe alla frontiera, vuoi con proteste diplomatiche sempre più esplicite ed altazzose ad ogni sospetto di possibile movimento ostile da parte dei Romeni o anche solo ad ogni atto non ligio e deferente, che accennasse nel governo e nell'opinione pubblica di Romania a voler scuotere il giogo che per tanti anni Germania ed Austria-Ungheria avevano fatto pesare su questo paese; siffatti ragioni, unite alle altre, più generali, quali la simpatia per la causa degli oppresi e l'orrore pei metodi di guerra tedeschi, sprendo gli occhi anche ai più rassegnati o ai più conversi al verbo teutonico, più timorosi quindi della potenza germanica, avevano prodotto, nella massa del popolo come negli alti gradi della politica e dell'intelligenza del Paese, un irresistibile movimento di avversione contro gli Imperi Centrali e di attrazione verso le Potenze dell'Intesa.

Quanto più frequenti ed aperte si pronunziano certe minacce alla frontiera del paese, tanto più il governo di Bucarest sente il bisogno di assicurarsi l'appoggio preventivo, l'aiuto eventuale delle Potenze Alleate. Il movimento di adesione verso l'Intesa, che fin dai primi giorni della guerra, istintivamente, per richiami atavici di origine, di cultura, di congenialità morale, si era venuto svolgendo nella coscienza del popolo romeno, si trasfonda, per un processo di cristallizzazione riflessa, nei circoli politici, nelle stesse sfere del governo, in cui vigila la coscienza del pericolo, dei doveri nazionali da assolvere, dell'esistenza e dell'avvenire del paese da tutelare. Poco a poco, se non nella forma, che spesso è discordante, per non suscitare i sospetti del nemico, certamente però nella sostanza, l'istinto della razza si eguaglia e concorda col pensiero e col divisamento che si viene maturando nelle sfere politiche e tra gli stessi reggitori dello Stato; quello che è impulso, si chiarisce nella riflessione; infine la causa romena s'identifica con quella stessa dell'Intesa.

Certo, timori, dubbi, tergiversazioni, tentennamenti, ritirate che potettero parere rinuncie, contrasti rincresciosi e spesso voluti coll'opinione pubblica, tolleranze e debolezze che qualcuno stigmatizzò di viltà e perfino di tradimento, gesti antipatici di coercizione degli impulsi nazionali, la quale spesso passò il segno e necque più che giovare agli interessi stessi che volevansi salvare; inalberamenti contro l'Intesa, remissività eccezionale verso le pretese mortificanti dei nemici imminenti, non sono mancate nel governo di Bucarest, il quale spesso apparva agli occhi di amici e di nemici, insonseguente, enigmatico, doppio, versipello; ma che pure fu conseguente nel disegno di prepararsi alla guerra vivendo fino all'ultimo momento in pace con tutti; che se destò talvolta le nostre dubbiezze inquiete e ansiose, seppe non ispirare alcun serio timore ai suoi antichi alleati ch'esso si approntava a combattere; che fece in modo anzi da alimentare sempre nell'animo del nemico, anche quando stava per gettare il suo dado sullo scacchiere della guerra, la possibilità di una resipiscenza e di un cambiamento di rotta, e che in ogni modo da ogni errore del passato usciva assolto dalla franca decisione con cui accettava il destino della guerra e degli inauditi sacrifizi in questa virilmente affrenati e stoicamente sopportati.

Poichè di tutte le Potenze dell'Intesa la Russia era quella che per diverse ragioni, d'indole militare e politica, determinate dalla contiguità geografica, era destinata a collaborare direttamente e immediatamente coll il governo di Bucarest appena – fallito il plano iniziale tedesco – vide le sorti della guerra volgere propizio all'Intesa, avviata negoziati con Pietrogrado. Un accordo di massima venne raggiunto, al quale la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

diplomazia romena, aliena ancora del pensiero di una cooperazione immediata, si acquetava, continuando intanto a trattare sulla portata delle rivendicazioni nazionali da conseguire. Stabilire il principio era stato facile; le opposizioni da parte della Russia cominciarono quando si venne a fissare sulla carta geografica l'estensione e i termini delle richieste romene. Si discutava ancora sui confini del Banato e della Bucovina, allorchè l'Italia entrò nell'agone.

Non crediamo di dir cosa remota dal vero affermando che l'intimo desiderio degli uomini politici che reggevano le sorti della Romania in quella primavera del 1915 fosse quello che l'Italia non fosse portata a brandire le armi, o prendesse comunque alcun atteggiamento impegnativo, prima che la Romania fosse pronta anch'essa; prima, cioè, di aver questa raggiunto i voluti accordi della Russia e coll'Intesa e di aver completati i suoi preparativi bellici, mentre continuava pure ininterrotamente la mobilitazione del proprio esercito, portando nella prima metà di maggio a 250 mila uomini le sue forze sotto le armi. Per mesi e mesi, nella loro grande maggioranza, i Romeni non avevano atteso che l'entrata in azione dell'Italia per procedere alla realizzazione dei loro ideali nazionali; essi avevano aspettato ansiosi questo gesto da parte della maggiore sorella latina, ben sapendo di non poter riuscire, colle loro deboli forze, a far pendere decisamente la bilancia delle forze militari in favore dell'Intesa. V'ha di più: il bisogno di una coordinazione eventuale di azione tra l'Italia e la Romania era così sentito, che un accordo perfino era stato concluso, di aiuto attuale, nel caso che l'A.U. attaccasse una delle due nazioni latine. Non sembrerà strano adunque di apprendere che la notizia della dichiarazione di guerra dell'Italia giungesse a Bucarest come un colpo di fulmine. La piccola Romania si vide negletta dal sacro egoismo italiano, lasciata a sè stessa, ai suoi bisogni, alle sue difficoltà d'ordine internazionale e d'ordine interno, nel momento stesso in cui, con parola romena, dall'alto del Campidoglio, l'Italia ripeteva, in uno slancio di superba e cosciente audacia, la sua minaccia contro il barbaro invasore. Stupore, rincrescimento, anche risentimento; in tali disposizioni di animo la Romania accolse la scesa in campo dell'Italia. Eccedeva, naturalmente: non vedeva che quello che l'è parso, allora, a torto, indifferenza ed egoismo da parte dell'Italia, nella quale essa aveva riposto tutte le sue speranze di susilio autorevole e di proficua cooperazione; e molte cose ignorava, tra le quali questa: che il suo governo troppo aveva atteso dell'Italia, sicchè mentre Roma si avviava a gran passi verso la decisione estrema, Bucarest non si era data pensiero di determinar, prima, le proprie pretese, di spingere, poi, le conseguenti trattative con quella alacrità che sarebbe stata consigliata dall'urgenza delle circostanze. Anche questa volta il timore di far troppo presto l'ha vinta, a Bucarest, sul desiderio di fare a tempo; ossessionato timore, da cui è invasato, in tutti i suoi divisamenti e atti, il governo romeno e che non cesserà, come vedremo, nell'agosto del 1916, se non dinanzi all'altro di arrivar troppo tardi.

Venuta meno pertanto l'entrata in guerra, contemporanea, dell'Italia e della Romania, si potette per un certo tempo sperare in un'azione prossima e quindi ancora concomitente, da parte della Romania. A tanto conseguire, occorreva però, che due condizioni si verificassero: che, cioè, gli scacchi russi in Galizia e Polonia servissero almeno a facilitare gli accordi tra Pietrogrado e Bucarest e che nel frattempo gli Alleati, e specialmente i Russi, non subissero gravi insuccessi.

E invece avvenne il contrario: mentre Sazonoff, influenzato forse dai preconcetti predominanti allora alla Stafka sull'efficienza bellica della Romania, che si credeva incapace di mobilitare più di tre corpi di armata, e anche questi male in arnese, opponeva un reciso e duro rifiuto alle domande romene, la ritirata strategica delle armate dello Zar continuando senza posa, accentuava di più in più, agli occhi pavidi del governo e del popolo romeno, il pericolo dell'isolamento in cui veniva a trovarsi il Paese. Cogli insuccessi militari della Russia, mentre scema l'opposizione del governo moscovita alle pretese romene, cresce l'intransigenza di Bratiano, il quale spera, tenendo duro, di approfittare, per un verso, di questo momento di relativa debolezza in cui trovasi la Russia, per tutto conseguire, specie nella vexata quaestio della cessione della zona meridionale del Torontal e, per l'altro, di guadagnar tempo, per non aver a impegnare il paese in un momento strategico dei meno propizi. Bisogna riconoscere che Bratiano avesse, in questo, buon giuoco. Il vero è che la ritirata delle truppe russe aveva paralizzato anche i più convinti interventisti del campo governativo; aveva tolto ogni efficacia di convinzione all'opera e alla propaganda di guerra

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dell'opposizione intessista; aveva gettato in ogni cuore romeno il tarlo roditore del dubbio quando non l'ombra cupa della paura.

S'inizia d'allora per la Romania officiale, un periodo d'incertezza, di pendolamenti, di postergazioni, il quale è contassegnato, nelle negoziazioni colla Russia, da una politica di tira e molle *ed è conchiusa e costretta, nelle trattative colle Potenze Occidentali, da un circolo vizioso che impastoia ogni moto ed atto del governo romeno e spesso ne mortifica e avisa il pensiero e che potrebbe formularsi così: la Romania chiede, per decidersi a entrare in azione, dall'Inghilterra, dalla Francia e dall'Italia sollecito, invio di armi e di munizioni; e Italia, Francia e Inghilterra a rispondere che la Romania si decida una buon volta di entrare, o entri in guerra, e avrà dall'Intesa tutto quello che chiede.*

Quanto ai suoi rapporti correnti e aperti coll'una o coll'altra Potenza dei due gruppi belligeranti, la Romania ufficiale aveva adottato il sistema della politica a partita doppia e, spesso, colla stessa Potenza, quello della così detta doccia scozzese, per neutralizzare o correggere, oggi, le impressioni che certi suoi atti precedenti avesser potuto far nascere o alimentare, ieri. Così, dopo di aver lasciato passare sulle sue ferrovie treni interi di tecnici e militari tedeschi diritti in Bulgaria e Turchia, fa sul serio la caccia al contrabbando di armi e di munizioni che gli Austro-Tedeschi esercitano su vasta scala corrompendo funzionari e mezzani romeni e spesso da man forte agli agenti delle Potenze Alleate nel perseguirlo; mena il can per l'aia colla diplomazia degli Alleati, ma sfugge a tutti gli allettamenti e le promesse e gli inviti di entrare in trattative con Berlino e con Vienna; negozia già colla Quadruplice e intanto si guarda bene di tagliare alle sue spalle i ponti, in previsione di un eventuale rinculo verso il campo teutonico; è sul punto d'impegnarsi cogli Alleati e fa ancora gli occhi di triglia ai suoi nemici di domani. Del pari, alla stampa del governo divenuta essasperatamente pedissequa e monotone nei suoi appelli squarquoi alla ponderazione e al raccoglimento, è fatto obbligo di tener chiuso sotto sette suggelli qualsiasi accenno all'ideale nazionale; e mentre tutti i giorni si attacca fino alla nausea l'opposizione interventista, accusandola di non seguire che mire partigiane e di non voler altro che rovesciare il governo anche a costo di metter a soqquadro il Paese, si tollera l'opera della più afrontata ed esosa corruzione tedesca; si tollera il mercato che, sotto l'egida di alte protezioni politiche, uomini noti, amici, i più, o clienti del governo, vengono facendo col nemico, dei prodotti e delle merci (granaglie specialmente e bestiame), più strettamente necessarie a un paese alla vigilia di scendere in arme e di difficile rifornimento, qual'era allora la Romania.

Mentre dura l'andirivieni delle note tra Bucarest e Pietrogrado e ad ogni tentativo di Sazonoff, di acciuffar la Romania, Bratiano risponde divincolandosi con un nuovo espediente dilatorio, in siffatto succedersi di botte e di risposte, il governo romeno acquista la convinzione che è quello il momento di trattare perchè i compensi si promettono più copiosi; salvo poi a uscire in campo quando i rischi fossero minori o nulli. Ma per trionfare completamente della opposizione russa e dell'Intesa, il governo di Bucarest comprende che non basta sfruttare quello stato di angustie temporanee in cui versano gli eserciti dello Zar. Esso comprenda che più otterrà, quanto più varrà; che i compensi sarrano commisurati al valore del suo concorso bellico; e che quindi è tempo di rinvigorire senz'altri indugi la compagine dell'esercito. I diplomatici e i politici ricorrono ai lumi dei militari. Per la prima volta (e siamo alla metà di giugno 1915) lo Stato maggiore è chiamato in causa da Bratiano, il quale erasi fino allora rimesso al consiglio del suo beneamato segretario generale alla Guerra, generale Iliesco, uomo in cui l'astuzia soverchia l'intelligenza e la cura dei vantaggi immediati e materiali fa tacere quella degli interessi generali e degli alti ideali della patria e della stirpe. Sempre in quel torno di tempo, nei vari stabilimenti tecnici dello Stato, s'intensifica la produzione delle polveri, dei proiettili, dei manufatti bellici più occorrenti; sicchè nei primi del 1916 la Romania può disporre di una quantità di munizioni per un'azione che duri dai 2 ai 3 mesi. Lentamente, ma ininterrottamente continuano ad arrivar nel paese le munizioni e il materiale comandato in Francia, mentre il Ministro della Guerra fissa agli addetti militari francese e italiano il fabbisogno suppletivo (luglio 1915) di munizioni che l'Intesa dovrebbe fornire alla Romania. Dal canto suo Russia s'impegna a mandare al di qua del Pruth qualche migliaio di cavalli per l'artiglieria. Nel frattempo, si provvede alacremente alla istruzione delle truppe, e si può calcolare che verso la fine di quel 1915 la Romania avesse circa 300

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mila uomini sotto le armi, e 120 mila ne ha al principio dell'anno successivo. Fin dal settembre 1915, col pretesto di dare un ampio sviluppo alle manovre di guarnigione, forma segretamente distaccamenti delle tre armi in tutte le località importanti della frontiera normalmente occupate da piccole unità o completamente sprovisste di truppe. All'aprirsi del nuovo esercizio finanziare, 1 aprile 1916, le spese per l'esercito sono portate a 115 milioni. Altre spese straordinarie, per parecchie centinaia di milioni di lei, vengono in seguito a più riprese accordate dal Parlamento.

Quanto alle modificazioni da apportare all'organizzazione dell'esercito, poco di veramente radicale rimaneva da fare, a rigore, su questo campo, dato che le condizioni dell'armamento erano rimaste, dal 1914 in poi, stazionarie, o quasi, e tale stasi nell'armamento aveva sempre frenato, nel preordinamento dei messi di guerra, la tendenza qui troppo sentita verso esibizioni megalomani, anche a costo di cadere nell'irrazionale. E nell'irrazionale cadeva il generale Iliesco, il factotum della politica militare della Romania durante tutto il periodo della preparazione, allorchè stabiliva che le formazioni di guerra portassero i reggimenti di fanteria a quattro battaglioni. Poichè già nelle precedenti formazioni di guerra si avevano i corpi di armata a 6 brigate di fanteria (due delle quali di M.M.) mentre le bocche di fuoco campali per ogni corpo di armata arrivavano solo al numero di 120, era elementare che, non potendosi aumentare le artiglierie, fosse deletario appesantire i reggimenti di fanteria, reggimenti che nel loro complesso ammontavano, già con 3 battaglioni, in ogni corpo di armata, alla considerevole cifra di 40.579.

Pare, malauguratamente, che ragioni politiche consigliassero quello che avevano sempre fin allora sconsigliato, sul terreno militare, sane esigenze organiche; ragioni politiche, abbiamo detto o, meglio, d'illusionismo politico. Occorreva, cioè, dimostrare che se vaste erano le aspirazioni nazionali e grandi le richieste di territorio della Romania, questa aveva, in compenso, un potente esercito, capace di realizzare le une e le altre, o di aiutare gli Alleati a soddisfarle. Ora, potendo aumentar questo esercito con formazioni organiche ragionevoli, si cercò di ottenere l'effetto voluto con un processo di lievitazione.

L'ultima spinta su questa china venne, come pare, provocata dal nuovo addetto militare russo a Bucarest, Colonnello Tatarinoff (succeduto, nel febbraio di quell'anno, al Semenoff) il quale di fronte alla esigenza dei Romeni di un'armata russa di 200 mila uomini da tener disponibile in Bessarabia pei bisogni eventuali della Romania, chiedeva a questa il concorso di un esercito potente che numerasse parecchie e parecchie centinaia di migliaia di uomini. Da parte sua, il governo di Bucarest, perchè la pretesa non paresse eccessiva, aveva tutto l'interesso a dimostrare che il proprio esercito non potendo in quei frangenti bastare alla difesa della lunghissima frontiera del nord e del sud, se attaccato da diversi punti, costituiva, pur tuttavia una macchina di guerra di gran mole, disponendo di tante e tante centinaia di migliaia di baionette. Se, com'era logico supporre, si fosse pensato di mobilitare l'esercito, conservando i 5 corpi di armata a 2 divisioni di riserva, e formando tutt'al più, una o due divisioni di riserva nuove (vedasi mio studio Probabile formazione dell'esercito romeno mobilitato, trasmesso con foglio no....), la composizione delle grandi unità avrebbe dovuto essere la seguente:

Corpo di armata attivo:
52.471 fucili Mannlicher calibro 6,5
120 cannoni ed obici tipo moderno
6 mitragliatrici per reggimento

Divisione di riserva:
16.088 fucili Mannlicher calibro 6,5
24 cannoni da 75 mm, moderni
8 obici da 120 mm, vecchio tipo.

Purtroppo a questo primo errore della introduzione del 4° battaglione, sempre per corrispondere ad esigenze politiche megalomani, si sono aggiunti nuovi grandi errori, che han portato alla completa disorganizzazione dell'esercito; ma di ciò diremo in seguito.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

In questo momento, giacchè io non potevo prevedere tali nuovi errori, che allora non eran prevedibili e che forse non erano ancora concepiti, dagli stessi organizzatori, non mancavo di fare le seguenti considerazioni: Come la Romania non possedeva che soli 380.000 fucili Mannlicher calibro 6,5, ne conseguiva che il numero degli uomini armati di detto fucile veniva ad essere di pochissimo inferiore a quello dei fucili disponibili; donde la necessità di rinunziare anche ad un modestissima riserva. D'altro canto, la costituzione dei tre reggimenti d'artiglieria non cambia in nulla le cose giacchè tolti a obici da 150 mm tipo moderno, tutto il resto era di vecchio materiale rabberciato alla meglio. Si noti infine che non si avevano in tutto che 32 cannoni da 75 mm di riserva, ma che anche tale riserva era sul punto di essere abolita per creazione di nuove piccole unità. Non si possedeva, infine, nemmeno una mitragliatrice di riserva.

In sostanza, nei criteri di organizzazione dell'esercito si erano perduti di vista quei salutari principi di equilibrio che avevano informato le disposizioni del tempo passato, sotto il Re Carlo; sicchè mentre finallora l'ordinamento dell'esercito romeno poteva ritenersi sapiente e pratico, adesso, coll'introduzione specialmente del 4º battaglione, si cadeva in una ipertrofizzazione organica, che date le condizioni di armamento, doveva essere ritenuta come esiziale e che andava a tutti i costi evitata.

Torpida e grigia sorse, per la Romania, l'alba del 1916. Distrutta la Serbia; la Bulgaria, congiunta agli Imperi Centrali, forti di armi, di munizioni, di nuovo vigore e di rinovata temerità; i Russi, allontanati dalla Bucovina; Germania ed Austria-Ungheria prementi sulle sue decisioni e sulle sue sorti; la Romania si sente circondata d'ogni dove da insidie e da nimistà.

La Bulgaria rivolge i cupidi occhi verso la Dobrugia, verso l'intera Dobrugia, dal Quadrilatero al Danubio, e spinge l'A.U. ad attaccar la Romania, facendo a quella balenare il miraggio del ricco bottino di grano, di petroli, di vettovaglia. L'ex-comitagi Radeff, ministro dello Zar Ferdinando a Bucarest, ha notificato ai suoi connazionali della Dobrugia di depositare denaro solo nelle banche bulgare, giacchè in breve la Bulgaria procederà all'occupazione di quella regione irredenta. La Germania protesta fuor dai denti per la vendita degli 80 mila vagoni di grano romeno all'Inghilterra. L'Austria-Ungheria fa pressioni sul governo di Bucarest perchè impedisca ai Transilvani transfughi e fedifraghi Lucaci e Goga di ripresentare la loro canditatura a deputati nella Camera di Bucarest. Von der Busche ritorna da Berlino foriero di nuove proposte concernenti la cessione della Bucovina e di parte del Banato, nonchè l'autonomia della Transilvania, e ciò in cambio nient'altro che della neutralità romena.

Nonostante il bisogno d'un tempestivo rifornimento di armi e di munizioni divenga per la Romania sempre più urgente, gran quantità di munizioni e materiale di guerra spedito dalla Francia alla Romania giace nei porti russi del Mar Bianco, donde forse la combricola tedescofila di Pietrogrado, che tesse la trama del tradimento contro la Romania, veglia che non procedano a destinazione. La produzione locale non può progredire a causa della deficienza di materie prime e del mancato arrivo di macchinari trattenuti dalla tedescheggiante Svezia. Bratiano che prima delle vacanze di Capodanno ha avuto facilmente ragione dell'opposizione parlamentare nelle due Camere trasformate in arena di platonici agoni oratori, dai quali la forza del governo era uscita, non solo non intaccata ma nemmeno esaurita, Bratiano teme, per la prima volta, che il momento ideale tanto vagheggiato abbia a sfumare, e guarda con febbrile attesa verso la Bucovina ove spera che rinnovate forze russe riprendano lo slancio per rigettersi nei Carpazi.

Realmente la situazione della Romania in questo momento era tale, dal punto di vista militare, che qualora le Potenze Centrali avessero esercitato qualche pressione su questo paese, era lecito supporre ch'esso decidesse di plegare qualora non si fosse sentito direttamente e immediatamente sostenuta dalle forze degli Alleati. E ciò non era in opposizione con quanto veniva affermato al principio della guerra e cioè che la Romania avrebbe potuto con una parte del proprio esercito tenere a bada la Bulgaria e coll'altra cooperare colla Russia verso la Transilvania. Invero, l'esercito bulgaro del principio della guerra non era quello di adesso, fornito come era stato dalla Germania di potente artiglieria, di abbondante munizionamento, di materiale da ponte, di mezzi tecnici di tutte le specie. In tal situazione era lecito prevedere che ove la Romania fosse stata seriamente minacciata dagli imperi coalizzati, avrebbe dovuto, per non frazionar troppo le sue forze, prepararsi a difendere una sola delle due regioni del proprio territorio – o la Moldavia, o la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Valacchia –; ma anche ciò facendo, era assai dubbio che avrebbe potuto, se non soccorsa, efficacemente resistere. Era opportuno dunque che un'armata russa in Bessarabia o altra località prossima alla Moldavia rimanesse permanentemente disponibile e pronta a ogni eventualità. Onde la nuova richiesta di Bratiano (febbraio 1916) al governo moscovita, che la Russia mettesse a disposizione della Romania almeno 200 mila uomini, i quali nel caso di un doppio attacco, sarebbero incaricati di occupare al più presto la Dobrugia e difenderla. Il governo russo rispondeva esser disposto a sostenere in caso di bisogno la Romania con circa 10 divisioni che prenderebbero posizione sulla linea Falticeni-Hertza, a difesa della Moldavia settentrionale. Sazonoff prometteva a sua volta di difendere i romeni, ma non parlava di spostamento di forze russe. Tale aiuto non corrispondeva, evidentemente, a ciò che Bratiano chiedeva, e non bastava a creare in Romania una situazione favorevole all'Intesa. Tanto più che lo Stato Maggiore romeno non aveva mancato di far conoscere a Pietrogrado gli obiettivi cui la Bulgaria avrebbe mirato nei riguardi di un'azione contro la Romania. Questi obiettivi sarebbero stati: 1 – occupare la Dobrugia; 2 – impossessersi di Bucarest. Il primo avrebbe dato modo alle Potenze Centrali di costituire in Dobrugia una base per cascare sul fianco e sul tergo dei russi e avrebbe costituito un mezzo per aggirare la difesa romena del Danubio; il secondo avrebbe mirato ad effetti di ordine morale e ad impossessarsi delle ricchezze onde abbonda il suolo romeno. La Romania rinforzò la guarnigione intorno a Giurgiu e costituì intorno a questa località un rafforzamento a distanza tale dalla riva meridionale del Danubio da non esser colpito dalle grosse artiglierie che Austro-Ungarici e Bulgari vi avessero installato. Limitandosi, contro l'attacco proveniente dal sud, a difendere la linea del Danubio, la Romania sarebbe stata in grado d'inviare una parte delle proprie truppe verso il nord, le quali avrebbero formato, appunto, l'estrema sinistra della fronte russa. L'iniziale abbandono, però, della Dobrugia avrebbe costituito un gravo pericolo tanto pei Romeni che pei Russi; pericolo ch'era d'uopo evitare. Era perciò necessario che almeno 10 divisioni russe potessero giungere celeramente sulla linea di Cernavoda-Costanza. Costanza avrebbe dovuto esser posta in condizioni di resistere fino all'arrivo delle forze russe.

Fermo nell'idea che condizione essenziale per una cooperazione romena coll'Intesa fosse sbarazzare la Romania da ogni preoccupazione e, conseguentemente, da ogni azione nella Dobrugia, il governo di Bucarest non manca di far sapere a Pietrogrado che l'offensiva al sud del Danubio è assunto che incombe alla Russia; la Romania accetterebbe solo di proteggere l'arrivo delle truppe russe verso il Quadrilatero; e intanto prende tutte le disposizioni militari atte a favorire, da quella parte, tal loro eventuale compito difensivo, come invio di truppe nella Dobrugia meridionale verso la testa di ponte e verso Turtucaia, come armamento di opere di frontiera, lavori difensivi, riparazioni di strade ecc.

Si constatò poi che dette opere di fortificazione sia perchè non costruite e completate secondo i criteri moderni, sia perchè inefficacemente armate e male organizzate, non hanno avuto che una ben mediocre efficienza. Tutto ciò, nullameno – e il governo di Bucarest tiene a sottolinearlo ad ogni piè sospinto – è del tutto indipendente da ogni trattativa diplomatica. La Romania non fa che prender dei provvedimenti preventivi, senza sentirsi ed essere per nulla vincolata. La Romania è lieta che l'Intesa coll'adunar truppe nei Balcani – e in ciò facevasi erronea lusinga in quanto riguardava il numero di dette truppe – abbia soddisfatto a una delle condizioni che il suo governo aveva indicato, ancor prima dell'offensiva contro la Serbia, come indispensabile al proprio intervento. Ed altre condizioni restano ad effetuarsi, prima fra queste un successo notevole dell'Intesa mediante un'offensiva su tutte le fronti e specialmente su quella russa.

Arriviamo così al colpo di maciulla di Brusiloff. L'opinione pubblica, in Romania, n'è vivemente impressionata; le manifestazioni interventiste ritornano in onore; i giornali proclamano che l'ora della Romania è scoccata. I circoli dirigenti però non credono ancora nella stabilità dei successi russi. Oltre a ciò, essi non fanno assegnamento che sulle armi e munizioni che saranno per entrare nel paese. In nessun caso vogliono impegnarsi contro i Bulgari. Il paese – dicono – non può sopportare che uno sforzo di breve durata; l'entrata in azione della Romania non può avvenire che quando la guerra dimostri di volgere decisamente verso la fine; ora, da questo si è ancora lontani; gli Alleati non accennano nemmeno a voler cominciare la tanto ventilata offensiva generale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Russia e Francia però non disarmano. Il 30 giugni, l'addetto militare francese a Bucarest, comandante Pichon, è incaricato di comunicare al governo romeno che l'obiezione da questo sollevata circa il rifornimento di armi e munizioni sarebbe eliminato in seguito ai provvedimenti presi dalla Francia per sopperire a tali bisogni della futura sua alleata. Navi cariche di materiali di guerra per la Romania già solcano i mari. Le navi Jiul *e* Bistritza *stanno per salpare o sono già partite da Bordeaux; la nave* Bucarest *è a Vladivostok da oltre una settimana; un altra nave è per giungere a Vladivostok. La nave* Melbourne *è ad Arcangelo. Il trasporto regolare delle munizioni verso la Romania sarebbe assicurato per la fine di luglio. Rebus sic stantibus, il comandante Pichon fa osservare al governo di Bucarest che tutte le condizioni poste dalla Romania per un'entrata in azione debbono ritenersi ormai realizzate: 1 – I Russi sono nei Carpazi; 2 – l'Intesa procederà ad offensiva combinata e continua; 3 – l'esercito bulgaro deve ritenersi immobilizzato; 4 – la Transilvania è aperta; 5 – non si presenterà mai più una combinazione tanto favorevole per la cooperazione romena. Tali istruzioni provenivano a Pichon telegraficamente da Joffre che contemporaneamente lo stesso telegramma comunicava ai capi degli eserciti Alleati, pregandoli d'impartire analoghe istruzioni ai rispettivi rappresentanti militari a Bucarest, allo scopo di far risaltare come l'unità di vedute dei capi militari dell'Intesa fosse perfetta.*

Il 3 luglio l'addetto militare di Russia, colonnello Tatarinoff, in presenza del suo ministro plenipotenziario rimette al Ministro della Guerra di Romania un memoriale con cui si espone che la situazione militare attuale imponesse ai Romeni di agire subito o mai. Tale passo è poscia appoggiato dagli addetti militari di Francia, Italia, d'Inghilterra. In questa occasione l'addetto militare francese d'ordine del Gran Quartiere Generale Francese fa notare al generale Iliesco, segretario generale al Ministero della Guerra, quanto appreso: L'esercito austriaco, disorganizzato, poter ancora resistere, ma esser incapace di un'azione offensiva; i Tedeschi, attaccati essi stessi su tutte le fronti, avere appena potuto, a causa dell'esaurimento delle loro risorse, inviare qualche divisione in soccorso dei loro alleati, lasciando ai Bulgari soli la cura di resistere alle forze di Sarrail; eccezionalmente favorevole, quindi, per l'intervento della Romania presentarsi oggi la situazione militare generale; la Russia impegnarsi, appena la Romania si decida, a far trasportare immantinente l'atteso materiale di guerra; offensive generali vittoriose essere impegnate su tutte le fronti; la situazione infine essere tale da imporre all'esercito romeno d'intervenire maintenant ou jamais.

La risposta di Bratiano ai Ministri dell'Intesa (4 e 5 luglio) è ancora dilatoria. Egli si riterrà impegnato qualora siano soddisfatte le seguenti condizioni: 1 – quando sia giunto il primo convoglio di munizioni e sia assicurato il puntuale arrivo dei successivi nella misura richiesta; 2 – l'offensiva sia generale e non rallenti in nessun punto; 3 – nel frattempo, la situazione militare in Galizia e Bucovina non sia peggiorata rispetto all'attuale; 4 – la Romania sia assicurata contro la Bulgaria. C'era ancora un'altro punto sul quale Bratiano avrebbe desiderato assicurazioni precise ed attendeva al riguardo una risposta di Joffre: la richiesta di un'azione che l'Intesa avrebbe dovuto svolgere in Macedonia.

Il 6 luglio, l'addetto militare russo comunica al generale Iliesco un telegramma di Alexeieff, il quale risponde alle osservazioni di Bratiano, ribattendo che non è necessario la Romania attenda il primo convoglio di munizioni, il cui trasporto è assicurato; che il momento propizio per l'entrata in azione della Romania è giunto; che nulla egli può dire circa la situazione militare fra un mese o più; che le riserve del nemico sono ormai esaurite e che questo invano cerca d'impedire l'offensiva romena; che le truppa tedesca che prima era nei Balcani ora combatte sul Dniester e in Galizia, mentre la maggior parte delle truppe è trattenuta a Salonicco. Quindi la Romania può difendersi da sè. Tuttavia la Russia è disposta a mandare una o due divisioni in Dobrugia. Se la Romania vuole attendere un maggior indebolimento dell'A.U., la Russia non avrà più bisogno dell'aiuto romeno e non vi sarà ragione di permettere ai Romeni di far l'entrata trionfale nel territorio a.u.

Sazonoff fa suoi i rilievi del generalissimo russo. Arriva dalla Russia il primo treno con materiale e munizioni (20 luglio). La Bulgaria chiude la frontiera verso la Romania. Trasporti di truppe bulgare ai confini della Dobrugia e piccoli reparti di truppe a.u. presso la frontiera della Transilvania. La Romania attende febbrilmente ai preparativi di guerra: è in corso la mobilitazione occulta.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Il colonnello Tatarinoff tratta la convenzione militare, mentre i ministri plenipontenziari delle Potenze Alleate han ricevuto istruzioni dai rispettivi governi per condurre le trattative diplomatiche. Il Ministro di Russia, signor Poklewski, espone (21 luglio) a Bratiano le proposte dell'Intesa sulla base dell'intervento, i cui capisaldi dovrebbero essere: 1 – data fissa e prossima dell'entrata in azione della Romania, che si chiede non vada oltre il 7 di agosto; 2 – l'intero esercito romeno sia impegnato e non solo per la conquista dell'Ardeal, ma per gli'interessi generali; 3 – dichiarazione di guerra a tutti i nemici della Quadruplice, o almeno all'Austria-Ungheria ed alla Bulgaria. In cambio, l'Intesa concede, o ha l'intenzione di concedere tutto ciò che la Romania ha richiesto: munizioni, concorso di truppe russe contro la Bulgaria, mezzi finanziari, azione degli Alleati a Salonicco precedente l'entrata in azione della Romania.

Le basi dell'accordo militare, concretate verso il 26 luglio, sono le seguenti: la Romania dovrebbe cooperare con l'esercito russo verso Transilvania con 300 mila uomini; 150 mila uomini assieme a circa 150 mila russi, che occuperebbero la Dobrugia, sarebbero rivolti verso frontiera bulgara. Il rimanente dell'esercito romeno costituirebbe la riserva strategica nell'interno del paese. Bratiano osserva che vuol poter uscire rapidamente dalla zona delle trincee della Transilvania senza incontrare seria resistenza e che per non compromettere il risultato delle operazioni in questa regione ha bisogno di aver le spalle assicurate verso la Bulgaria. Quanto all'offensiva dell'Intesa a Salonicco, essa dovrebbe precedere di alcuni giorni l'entrata in campagna della Romania, e inoltre dovrebbe essere energica, così da trattenare la maggior parte dell'esercito bulgaro, e mirare alla ricostituzione della Serbia. Infine, Bratiano chiede che l'Intesa s'impegni a non concludere la pace finchè non siano compiute le aspirazioni romene.

Le controproposte, infatti, presentate da Bratiano al Ministro di Russia a Bucarest, erano formulate pressapoco così:

Parte militare. 1. Il governo romeno desidera trattare una convenzione militare unica con tutti gli addetti militari delle quattro grandi Potenze dell'Intesa, e, se ciò non è possibile, vuole almeno che sia trattata una convenzione militare colla Russia e un' altra con la Francia e Inghilterra. 2. Verso frontiera bulgara, la Romania mette 150 mila uomini che dovranno cooperare con 50 mila russi, e assegna da questa parte 50 mila uomini in riserva. 3. Intende che azione romena verso Bulgaria sia strettamente difensiva. 4. S'impegna a svolgere un'offensiva a fondo verso Transilvania con tutte le sue forze disponibili. 5. Il comando superiore delle truppe romene e russe nei settori ove cooperano sarà russo o romeno a seconda della preponderenza numerica.

Parte politica: 1. La Romania dichiara la guerra solo all'A.U., chiudendo la frontiera verso Bulgaria. 2. L'Intesa deve impegnarsi a non concludere la pace prima che siano realizzate le aspirazioni romene. 3. Rispetto ai compensi offerti nel 1915, la Romania rinuncia alle sorgenti della Theiss. La Romania s'impegna inoltre a non fortificare il territorio del Banato di fronte a Belgrado e a tenervi guarnigioni.

Bratiano non ha parlato circa l'azione offensiva da Salonicco, forse perchè credeva che di tale questione si trattase in quei giorni a Parigi.

Il capo del governo romeno dichiarava infine che qualora le condizioni da esso presentate venissero accettate, era disposto a firmar senz'altro la convenzione. Il generale Alexeieff aveva già accettato l'invio di 50 mila russi in Dobrugia: due divisioni di fanteria e una di cavalleria.

Quando tali determinazioni vennero a conoscenza degli addetti militari della Quadruplice, questi non mancarono (vedi rapporto Ferigo del 3 agosto) di far osservare ai rispettivi Stati Maggiori che l'armata che Romania intendeva volgere verso la Bulgaria non era assolutamente in grado di esplicare un azione offensiva, essendo essa costituita da alcune divisioni di riserva, da alcune brigate miste e da battaglioni di milizia. Queste truppe, inoltro, non avrebbero avuto artiglieria di montagna, non avrebbero disposto che di artiglieria campale di vecchio modello rimasso in servizio per la circostanza e di quell'artiglieria di medio o grosso calibro che si era negli ultimi tempi trasportata nelle località fortificate, tra le quali Turtucaia e Silistria. Era ovvio che tale armata non potesse avanzare verso i Balcani. Il rapporto Ferigo su menzionato conchiudeva dicendo: Suppongo che i miei colleghi nell'esporre i loro apprezzamenti, abbiano tenuto conto del fatto che la forza destinata verso la Bulgaria è in funzione di quella con cui si vuole operare in

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Transilvania ed abbiano altresi rappresentato il pericolo che può avere tanto l'armata romena posta lungo la frontiere bulgara, quanto l'esercito di Salonicco se deve avanzare come vogliono i Romeni, considerando l'odierna efficienza dell'esercito bulgaro e la sua vantaggiosa situazione.

Le trattative militari per l'entrata in azione della Romania sono state condotte esclusivamente tra il colonnello Tatarinoff e il generale Iliesco. Ciò non pertanto agli altri addetti militari non è sfuggito il fatto che il piano di azione concordato presentava questi speciali caratteri: 1. Prevedeva solo una cooperazione ammettendo che i Romeni uscissero colla parte migliore e maggiore del loro esercito nella Transilvania, meta Budapest; 2. Pur invocando l'aiuto indiretto dell'armata di Sarrail, trascurava il determinare esattamente il modo di cooperazione ed anzi prevedeva un efficace intervento romeno basandosi sull'illusione che la Bulgaria non avrebbe attaccato.

Venuto a conoscenza di quanto il colonnello Tatarinoff veniva concordando coll'Iliesco, sono subito intervento presso il colonnello stesso, richiamando l'attenzione sui pericoli che un tal piano presentava. In sostanza, ho diffusamente spiegato tutto ciò che sommariamente e implicitamente risulta dal mio telegramma n.... inviato addi..... al Comando Supremo, e cioè: A. Impegnare la parte maggiore e migliore dell'esercito verso la Transilvania, ove il nemico ancora non esisteva (compresi tutti gli elementi esistenti nei depositi, invalidi, convalescenti, pare che in tutta la Transilvania non si avessero più 60-65 mila uomini) era follia, quando sarebbe stato invece necessario dare opera subito a metter fuori causa il nemico più minaccioso, cioè l'esercito bulgaro che, sia per la sua posizione centrale rispetto alle due masse (romena e Sarrail) sia per lo spirito aggresivo delle sue truppe, costituiva un elemente assai pericoloso. B. Pregai il colonnello Tatarinoff a più riprese a indurre Alexeieff a mandare 5 buoni corpi di armata russe in Dobrugia, e a rappresentargli, oltre a ciò, che l'uscita dell'esercito romeno in Transilvania in 5 o 6 colonne, l'una dall'altra separata, è nell'impossibilità di sostenersi a vicenda, se all'inizio della campagna, in causa dell'assenza del nemico, portava a facili occupazioni di territorio, avrebbe indubbiamente condotto a un disastro, non appena l'avversario (per eccelenza manovriero) fosse riuscito a far massa, contro una delle varie colonne, battere questa e successivamente tutte le altre. C. Insistetti infine presso il detto colonnello a voler indurre il generale Iliesco a stabilire un accordo con Sarrail per la cooperazione attraverso la Bulgaria.

Vedendo che il colonnello Tatarinoff non voleva assolutamente entrare in quest'ordine d'idee e persisteva ad affermare che la Bulgaria non avrebbe mai attaccato e che alla marcia vittoriosa dei Romeni, appoggiata dalle azioni russe in Bucovina, il nemico non avrebbe fatto in tempo ad opporre seria resistenza; e non potendo nello stesso tempo parlare all'Iliesco, perchè, non essendo stata ancora firmata la convinzione militare e quella diplomatica, non volevo gettare innanzi tempo allarmi che avrebbero potuto mandare a monte l'intervento romeno, ho chiesto l'aiuto di tutti gli altri addetti militari, e specialmente del colonnello Deprés, amico personale del generale Iliesco, per indurre il generale stesso a cambiare il piano di azione nel modo seguente: volger all'inizio la parte più efficiente dell'esercito romeno verso la Bulgaria. Poichè avvertire i Romeni di una cosa di cui si eran già accorti, e cioè che la loro entrata in guerra sarebbe stata troppo pericolosa per la Romania senza l'appoggio di 200 mila uomini in Dobrugia avrebbre potuto far tramontare le trattative, cercassero almeno far comprendere all'Iliesco che per il momento il nemico temibile doveva essere ritenuto l'esercito bulgaro e che pertanto piano dell'entrata in azione della Romania doveva essere il seguente: trattenere, all'inizio, con poche forze, sui passi dei Carpazi, i pochi e inoffensivi riparti a.u., che trovavansi in Transilvania; portare alcune delle migliori unità invece verso sud e operando sia per la Dobrugia sia attraverso il Danubio, metter rapidamente fuori combattimento quelle divisioni che i Bulgari avesser potuto senza pericolo ritirare dalla fronte di Salonicco. Naturalmente, un tale piano implicava, come ho detto, uno stretto accordo coll'esercito di Sarrail, che avrebbe dovuto non solo trattenere le unità nemiche che aveva di contro, ma altresi giovarsi dell'offensiva romena verso sud per avanzare o almeno indebbolire l'esercito bulgaro e le unità austro-tedesche che con esso operavano.

Le mie preghiere e insistenze non valsero che a crearsi un ambiente ostile, sia tra gli addetti militari che nell'enttourage del generale Iliesco. Questi credendo forse che condurre le operazioni di guerra fosse così facile come giuocar d'astuzia per avvantaggiarsi per fas o per nefas negli affari, non ammeteva con-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sigli. Io, vedendo il pericolo, compilai un promemoria a questo nostro Ministro plenipotenziario, trasmesso con. [cuvânt neînțeles] *e, appena firmata la convenzione, esposi chiaramente allo Stato Maggiore romeno e feci esporre dal nostro Ministro al Presidente del Consiglio Bratiano, gli errori su cui si basava il piano di azione di quest'esercito e i pericoli cui si andava incontro. Quello che non si capisce è come il signor Bratiano, che fino a un certo tempo aveva spinto la sua timidezza fino a configurare in cifre iperboliche di 500 e 600 mila uomini l'aiuto delle Potenze alleate, e che poi, quasi come programma minimo, chiedeva un intervento russo di 200 mila uomini, abbia all'ultimo momento potuto illudersi che i Bulgari non attaccherebbero e che l'intervento puro e semplice di 2 divisioni di fanteria e di una di cavalleria russe in Dobrugia fosser sufficiente per proteggere le spalle della Romania. Si noti inoltre che i Romeni parlavano di 50 mila uomini, mentre le dette 3 divisioni russe non costituivano in sostanza che 35 mila uomini, rinforzo questo irrisorio quando si pensi alla lunghezza della frontier romena e alla necessità, da parte della Romania, di far fronte al nemico da tutte le parti.*

Quale sia stato il processo mentale per il cui il Signor Bratiano sia avvenuto assumendo tanta sicurezza, non son mai riuscito a comprendere. Forse gli è stata rappresentata come assai superiore al vero l'efficienza dell'esercito romeno; forse ha calcolato che gli Austro-Tedeschi fossero trattenuti definitivamente sulle altre fronti, in modo da non poter rinsanguare le stremenzite forze austriache di Transilvania; forse è stato eccesivamente assorbito dalle promettenti trattative del campo diplomatico sul quale gli Alleati tutti tendevano a soddisfare i suoi desideri; certo è che si è venuto perdendo sul campo militare, sotto la spinta degli avvenimenti politici, la cognizione del reale, per entrare nella visione chimerica dell'avanzata trionfale nella Transilvania senza sforzi e senza rischi.

Il signor Bratiano, quando son cominciati i primi rovesci dell'esercito romeno, ha voluto scaricare sull'Intesa la responsabilità di questi rovesci, a torto però, perchè: 1 – Effettivamente il momento dell'entrata in azione della Romania, se non il più propizio, era abbastanza favorevole. 2 – Perchè il modo più efficace e men pericoloso dell'intervento dell'esercito romeno doveva essere determinato dello Stato Maggiore in base all'efficienza dell'esercito stesso, alle caratteristiche militari del Paese, alla forza del nemico sulle varie fronti, al passato storico, e specialmente di quello più recente, che non poteva dar l'illusione di una Bulgaria inoffensiva. Quindi la responsabilità degli Alleati non poteva assolutamente scaricare quella della Romania. Ma gli Alleati per proprio conto hanno commesso un gravissimo errore non comprendendo che l'intervento romeno, se ben predisposto, avrebbe potuto esser di grande vantaggio nell'economia generale della guerra, e non avrebbe dovuto lasciare che un colonnello russo incapace ed un generale romeno delapidatore traccissero un piano di azione che era irto di difficoltà e che avrebbe dovuto essere concretato colla massima precauzione.

Sulla via dell'errore, gli Alleati si sono messi recisamente stipulando – contemporaneamente a quella politica addi 4/17 agosto 1916, una Convenzione militare, che risentiva, come doveva risentire, di tutti gli errori insiti nelle trattative condotte fino allora e che, per di più, brillava per un certo carattere d'indeterminanezza precisamente là dove avrebbe dovuta essere esplicita e precisa, diffondendosi invece in particolari senza valore. E valga il vero: 1. Sanciva che l'aiuto diretto che doveva esser prestato dai Russi dovesse essere di 2 divisioni di fanteria e di una di cavalleria (il che, tradotto in cifre, portava a un complesso di non più di 35 mila uomini); 2. Ammeteva bensì che le parti contraenti dovessero mettersi d'accordo sopra il comune piano militare di azione, ma non metteva per base alcuna ben determinata condizione che valesse ad assicurare praticamente la cooperazione ventura; all'esercito di Salonicco, per esempio, si richiedeva che uscisse in azione offensiva otto giorni prima della entrata in campo della Romania, ma non si dava tuttavia la cura di indicare la direzione, il carattere e la durata dell'offensiva stessa; all'esercito russo domandava di operare in modo energico lungo tutta la fronte a.u. per assicurare la mobilitazione romena e mentre rimandava ad accordi ulteriori, i particolari della cooperazione successiva, si affaticava a dimostrare che cooperazione non doveva significare, dalla parte dei Romeni, subordinazione, gettando così il primo grande seme di una perniciosa indipendenza nelle operazioni. Si diffondeva poi in particolari che fosse avrebbero potuto trovare sede più opportuna in una appendice complementare. Risultato delle manchevo-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lezze di questa Convenzione è stato che con l'esercito di Sarrail non si è più concordata un'azione logica attraverso i Balcani e che nè meno coll'esercito russo si son messe le basi per un piano comune di azione. Un accenno ad una piccola offensiva senza alcun risultato si è avuto da parte di Sarrail e un'offensiva in Bucovina, che non ha dato alcun vantaggio ai Romeni sono state le sole operazioni che abbiano inquadrato l'entrata in guerra di quest'esercito.

Dagli Alleati va ricordata in modo speciale l'Italia, che in momenti in cui la Romania era in difficili condizioni, ha cercato in modo energico di indebolire il nemico che già infieriva contro il piccolo esercito romeno; e l'aiuto gli sarebbe stato efficace se si fosse trattato di alleggerire solo di alcune unità nemiche l'esercito romeno; ma poichè questo per una serie di errori si era subito eccesivamente indebolito, l'aiuto non è riuscito che a ritardare, non a scongiurare il disastro.

Quale fosse la condizione dell'esercito romeno in tempo di pace, è esposto nel mio rapporto no [cuvânt neînțeles] *e quale avrebbe potuto essere nel tempo di guerra, risulta dal rapporto* Formazione dell'esercito romeno mobilitato, *nr. 219 di protocollo e 210 progressivo, del 13 agosto 1916.*

In sostanza, si sarebbero potuti formare: 2 divisioni di cavalleria; 5 corpi di armata, ciascuno a 2 divisioni di fanteria, ciascuno dei quali a 3 brigate, di cui una di riserva (corrisponda alla nostra M.M); 5 divisioni di fanteria di riserva, ciascuna delle quali a 2 brigate; una brigata di graniceri (guardia frontiera), 1 reggimento di artiglieria da montagna, 63 mm; un gruppo di artiglieria da montagna da 74 (tiro rapido); 2 brigate di artiglieria pesante (4 regg.), 23 compagnie di artiglieria da fortezza (1 regg. più 3 battaglioni); 1 battaglione pontieri del Danubio; 1 battaglione specialisti; 1 corpo di aviazione; 1 regg. ferroviari; alcuni riparti di gendarmi rurali. In più, si sarebbero potute avere le seguenti unità formate all'atto della mobilitazione, che avrebbero potuto servire, in qualità di riparti di marcia, a rinforzare le unità combattenti: i quarti battaglioni dai 40 reggimenti di fanteria permanente (cioè 40 battaglioni, di 20 per servizio di tappe); 20 battaglioni di milizia; da 37 a 40 batterie da 57 mm, messi insieme col vecchio materiale.

Tutt'al più era lecito prevedere che con quei quarti battaglioni e con le batterie di vecchio modello si avesse intenzione di formare 2 divisioni e alcune brigate miste di minore efficienza, ciò che era stato previsto nel mio studio più volte citato. Invece, la tendenza megalomane di chi poteva disporre della formazione dell'esercito romeno portò ad una completa disorganizzazione dell'esercito stesso, come si vedrà particolareggiatamente nella parte II di questi appunti storici. In sostanza, si formarono 23 divisioni, nelle quali, allo scopo di mettere in valore gli elementi più deboli, sono entrati i più strani miscugli, e cioè: reggimenti permanenti, quarti battaglioni non ancora ben istruiti, battaglioni di milizia, artiglieria di calibro e modello più disparati. Naturalmente, con ciò, anzichè ottenere l'effetto sperato e desiderato, si son guastate tutte le unità. Le divisioni, invece di esser formate con le brigate e coi reggimenti che avevano in tempo di pace, sono state rimescolate nel modo più cervellotico. Mancarono così i più indispensabili legami organici: i comandanti di divisione non conoscevano i comandanti di brigate e questi non avevano pratica dei propri comandanti di reggimenti, e così via. Non so se inizialmente in una stessa divisione esistessero anche diverse qualità di fucili e di differente calibro; certo è che in seguito, per la necessità di rinforzare alcune divisioni con elementi di altre, l'inconveniente si è venuto rapidamente manifestando e vertiginosamente aggravando, così da creare enormi difficoltà tattiche e logistiche.

Nella parte seconda saranno svolte la narrazione e le considerazioni relative alle operazioni militari della campagna romena.

Il capo della Missione militare italiana in Romania,
Lt col. Ferigo

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Italia, rola 107, cadrele 197-229]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***45.* 1 august 1936, Bucureşti, Articolul lui N. Iorga[1] *Intrarea României în război. Câteva pagini de comemorare*, publicat în „Revista Fundațiilor Regale”**

Ideea păstrării României celei vechi, închisă într-o formă aşa de greu de apărat, între Munte, Dunăre şi Prut, a fost pentru generația Unirii gândul cel mare, şi, la orice prilej, ea era stăpânită, împiedecată în mişcările ei de temerea ca nu cumva aceste înguste granițe, care nu erau măcar istorice, căci, din timpul Principatelor sau, mai bine zis, al Domniilor noastre, se smulsese Bucovina şi Basarabia, din care, prin voia Europei apusene, cu teamă de încălcările ruseşti, abia se restituiseră, şi pentru aşa de puțină vreme, cele trei județe care mărgineau gurile, de interes european, ale Dunării. Ce durere a fost pentru toți când steagul nostru a fost smuls de la Cahul, Bolgrad şi Ismail, părți aşa de puțin româneşti, din cauza colonizărilor, ale Basarabiei de Ruşii cari se întorceau!

Existența Românilor de peste hotare nu se putea ignora. Între altele – şi poate mai ales de aceea – pentru că familiile moldoveneşti rămâneau legate şi peste Molnița şi peste Prut şi pentru că, dacă aici se ştia prea puțin despre Ardeal, atâția Ardeleni, siliți de condițiile morale, şi chiar materiale, neprielnice ale vieții lor, „descălecau” necontenit la Bucureşti, întâmplător şi la Iaşi, cultura lor de un intransigent şi călduros spirit român.

Câteodată Kogălniceanu[2] îşi aducea aminte că în tinerețe scrisese istoria tuturor Românilor, peste fatalitatea hotarelor impuse de vremurile rele. Se afirma de dânsul şi, după dânsul, de harnicul Dimitrie Sturdza, care nu era în zadar veşnicul secretar al Academiei Române, ieşită dintr-o pornire de unitate națională, fireşte iredentistă, că nu putem trăi fără aceşti frați răzleşi, că ei apără, fiind unde sunt şi câți sunt, chiar putința de a trăi a Statului însuşi şi că a-i ataca pe dânşii înseamnă a lovi în fortificațiile exterioare fără de care cetatea noastră însăşi, cu steag cu tot, ar cădea.

Dar, cu toată antipatia față de agresiva politică a unui maghiarism fanatic, cercând a se întinde prin desnaționalizare, şi vechiul ocrotitor de la Paris, Napoleon al III-lea[3], şi noul sprijin din Berlin trimiteau la Viena, față de care era oarecare simpatie, iar de acolo venea îndemnul împrietenirii cu Budapesta. S-a mers deci până la vizita lui Carol I în capitala Ungariei, apoi, după mult dorita şi cu grea trudă căpătata alipire, din grația despreţuitoare a lui Bismarck, la Tripla Alianță, până la declarații paşnice a doua zi după ce Petru Grădişteanu[4] pomenea la

[1] Nicolae Iorga (1871-1940), unul dintre cei mai mari istorici români, cu o operă impresionantă, greu de egalat. A publicat circa 1 250 de volume şi 25 000 de articole. A participat intens şi la viața politică, întemeind în 1910, împreună cu A.C. Cuza, Partidul Naționalist Democrat. S-a manifestat ca un fervent adept al intrării României în război alături de Antanta, având un rol covârşitor în cursul anilor 1916-1918. După război, pe lângă activitatea ştiințifică a continuat şi cea politică, Iorga fiind prim-ministru în anii 1931-1932. A fost asasinat de legionari în noaptea de 26/27 noiembrie 1940.

[2] Mihail Kogălniceanu (1817-1891), istoric, ziarist, diplomat şi om politic de orientare liberală, una din marile personalități ale istoriei românilor în secolul al XIX-lea. A participat la Revoluția din 1848 şi s-a implicat activ în lupta pentru Unirea Principatelor. A fost prim-ministru (1863-1865) în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) şi unul dintre inițiatorii marilor reforme. De numele său este legat şi un alt moment important – independența (9 mai 1877), el fiind în acel moment ministru de externe în guvernul condus de Ion C. Brătianu. Mihail Kogălniceanu a fost şi un mare cărturar care a contribuit decisiv la dezvoltarea istoriografiei şi literaturii române.

[3] Napoleon al III-lea (1808-1873), nepot de frate al împăratului Napoleon, a fost primul preşedinte al celei de a 2-a Republici Franceze în 1848 şi a devenit apoi, în urma unei lovituri de stat din 1852, al doilea împărat al francezilor, sub numele de Napoléon al III-lea (1852-1870). În timpul domniei sale, Franța a devenit o mare putere europeană, împăratul sprijinind aspirațiile naționale ale unor popoare (italieni, români). Nu a putut evita conflictul cu Prusia, el fiind încercuit şi capturat la Sedan (1 septembrie 1870).

[4] Petru Grădişteanu (1839-1921), jurist, om politic, publicist şi scriitor. La început a fost apropiat conservatorilor, dar, ulterior, a trecut la liberali, fiind unul dintre fondatorii partidului. A fost de mai multe ori senator şi deputat, iar între funcțiile ocupate menționăm pe cea de director al Teatrului Național din Bucureşti şi preşedinte al Ligii pentru Unitatea Culturală a tuturor Românilor. Academia Română îl număra printre membrii ei de onoare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Iaşi înaintea lui Carol I, la dezvăluirea statuii lui Ştefan-cel-Mare, de mărgăritarele ce lipsesc coroanei regale a României, şi la scuze după ce acelaşi Sturdza adusese înaintea Parlamentului român şi a publicului de întruniri conflictul dintre Românii ardeleni şi aceia cari cu sabia la gât li cereau sufletul.

Dar, după generaţia care tăiase cu hotărîre graniţa dintre Moldova şi sora ei munteană, pe la 1880 se ridica o altă lume.

Avem corespondenţa familiei lui I.C. Brătianu însuşi, scrisorile fiilor trimeşi la studii în Paris, a cărora influenţă în viaţa politică a României trebuia să fie aşa de mare. În aceste răvaşe, unele din ele de o mare înălţime ideologică, de o pătrunzătoare critică şi de o formă literară superioară, e vorba de multe lucruri privitoare la viaţa ţării şi a străinătăţii chiar, în care se aflau; e vorba de însuşirile şi defectele multor oameni, dela noi şi de aiurea, de valoarea politică şi etică a multor acte la care au fost marturi aceşti tineri; e vorba mai ales de isprava unei lumi pe care o venerau în însuşi tatăl lor, iubitor şi sever, de nedreptatea grosolană, mergând până la cruzime, care se făcea albelor lui bătrâneţe, de neajunsurile şi păcatele celor cari l-au răsturnat în 1888, de ce poate să aştepte ţara după această mare prefacere; dar de un orizont panromânesc, de unitatea naţională, pe care ar putea-o smulge însuşi acest tineret, nu e vorba nicăiri.

Totuşi, când Ionel Brătianu s-a întors în ţară şi a luat parte la o viaţă politică în care venea cu aşa de covârşitoarea zestre a numelui său, în suflet i s-a trezit ambiţia de a face şi el lucrul cel mare a cărui amintire era legată în istorie de numele tatălui său. Abia iniţiat în afacerile publice şi pregătit pentru un amestec în ele, tânărul şi-a fixat un program de întindere a teritoriului românesc. Se vede din convorbirile pe care le-a încercat în Berlin, unde-l trimisese, pentru educaţia lui politică, regele, asupra acestei chestiuni a expansiunii româneşti, şi e uşor de închipuit cât au fost de speriaţi aceia cari erau legaţi prin juruinţa de a păstra pacea pe neclintitele baze actuale şi cari primeau ca aliată România, nu cu prea multă plăcere, doar ca să nu se deie de partea Rusiei – cum o spunea, cu un brutal cinism, Bismarck –, dar fără îndoială nu ca s-o ajute a schimba ordinea de lucruri din Balcanii priviţi cu neîncredere şi de aproape supravegheaţi de atât de atenta diplomaţie vieneză.

Bineînţeles, cu opreliştea de a se gândi la altă formă a hotarului de la Nord, la acela care voia totuşi ceva nou şi mare, pentru el şi partidul său, dar fireşte pentru ţară – naţia nefiind un element hotărâtor pentru oameni crescuţi în stricta, severa şi îngusta idee de Stat – ‚aspiraţiile mergeau spre Balcani, în legătură cu anexarea la 1878 a Dobrogii, cu linia, discutată îndelung şi cu patimă, care ni se acordase acolo. În războiul sârbo-bulgar corespondenţa citată ni destăinuieşte că opinia în familia Brătianu era hotărât pentru Bulgari, a căror victorie a fost salutată cu o deosebită bucurie, dar, peste câţiva ani numai, o întindere în dauna Statului bulgar era un punct esenţial în cea mai îndrăzneaţă şi mai depărtată politică a aceluia care se pregătea să înlăture şefia meschină şi sâcâitoare a lui Sturdza, pus în fruntea partidului liberal mai mult ca regent până ce adevăratul moştenitor ar fi în stare să-şi ocupe locul cuvenit într-o generaţie de majordomi cari ar fi dorit să aibă în faţă numai pe regii *fainéants* ai unor Merovingieni obosiţi.

Când Ionel Brătianu la 1913 a trecut Dunărea în uniformă de maior ca să asiste la expediţia de hegemonie şi de rectificare de fruntarii pe pământul bulgăresc, el nu făcea decât să depene mai departe firul unui proiect la care se gândise ani întregi şi, cu toate că-mi mărturisise că preferă pe Bulgari, Sârbilor, el se interesa pe lângă mine ce s-ar putea anexa de-a lungul malului drept al Dunării.

Cu vreun deceniu mai tânără, dar crescută în alte împrejurări, hrănită de o cunoştinţă mai adâncită a trecutului, de o străbatere mai largă a ţării şi, de la o vreme, a ţinuturilor româneşti şi, apoi, creatoare a unei literaturi, naţionale şi „naţionaliste” care-i oglindea starea de spirit, în adevăr nouă şi revoluţionară, o altă lume se ridica însă între 1890 şi 1900.

Aceasta, fără drepturi câştigate în politică şi prea legată de ocupaţiile ei, imperioase şi aşa de mult iubite, ca să aştepte situaţii de dominaţie în Stat, era hotărât contra politicei oficiale a României şi prin tot ce scria, şi spunea, şi predica de pe catedră, ea răspândea ideea unităţii

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

naţiei, cu mult mai sus, în iubirea şi speranţele ei, decât Statul aşa cum îl ajutaseră vremile să fie. Antagonismul între felul ei de a simţi şi de a vedea şi al lui Brătianu cel tânăr era tot aşa de mare ca şi între ce reprezinta acesta şi ce-i venea lui de la aceia pe cari cu atâta deciziune venea să-i moştenească.

Nu doar că aceşti oameni noi, puţin iniţiaţi în tainele de Stat – tratatul de alianţă cu Centralii era ţinut ascuns de Carol I –, *ar fi avut în vedere o acţiune potrivită cu aceste credinţi ale lor*. Nu, dar li se părea aşa de logic, de firesc, de organic ca hotarele României să se întindă, şi anume în acea parte fatal determinată de aşezările româneşti, încât, muncind pentru o cultură care era a tuturor Românilor şi-i încălzea tot mai mult de o potrivă pe toţi, ei aşteptau în linişte ca marea minune să se îndeplinească.

Două concepţii cu totul deosebite.

Între ele stătea regele Carol I.

Foarte legat, până la sfârşit, de naţia mare din care se ridicare, el nu înţelegea să aibă, faţă de aliatul pe care Germania şi-l câştigase, după ce-l izgonise din teritoriul german de la Apus, şi cu atât mai puţin faţă de dualismul cu Ungurii, pe care fusese silit a-l primi, a doua zi după o toropitoare înfrângere, Francisc-Iosif, un viitor, adevărat şi mare prieten, aceleaşi sentimente ca pentru pământul unde se născuse. Cel care urmărise cu o aşa de mândră nerăbdare ruperea din vasalitatea faţă de Sultanul, cel care-şi pusese pe frunte cu satisfacţie o coroană regală de ostaş căuta în zări ceva mai mult.

Direcţia nu-l stăpânea ca pe aceia cari creşteau acum supt oblăduirea lui respectată. E sigur că n-ar fi voit să respingă, cum l-a silit Rusia, o unire personală cu Bulgaria după căderea amicului său intim Alexandru de Battenberg[1]. Şi el a făcut să se audă, la un anume moment, revendicări vagi în ce priveşte viitoarea soartă a unor Balcani în cari atât de adeseori se mutau hotarele. Hotărât, la 1911, după ce văzuse cu adâncă părere de rău că Turcii sunt învinşi de foştii lor supuşi, să ceară, pe baza unei teorii a compensaţiilor, atunci proclamată, numai o mică rectificare de hotar dobrogean, el s-a simţit adânc jignit de pierderea unei hegemonii în sud-estul Europei care o avuse în adevăr, şi a sprijinit deci politica lui Maiorescu tinzând la pătrunderea în peninsula balcanică, a aprobat anexarea Silistrei şi a intrat în război cu Bulgarii cari, supt Ferdinand de Coburg[2], arătau să-l preţuiască prea puţin, ca să întindă stăpânirea sa peste Dunăre, deşi în unele clipe declara că aceasta e numai politica ministrului său. Dar el n-a pierdut din vedere niciodată Ardealul.

A căutat legături cu şefii Românilor de acolo, i-a măgulit, i-a sfătuit, i-a înfrânat; a ţinut ca ei să-l ştie de prieten şi ocrotitor al lor. Cum prevăzuse căderea Imperiului Otoman, el se gândise la o dispariţie a formei de alcătuire internaţională a Austriei şi, odată, mult înainte de Marele Război, a vorbit lui Take Ionescu, om de idei largi, dar, pe atunci, fără putere de iniţiativă şi curajul unui mare risc, dacă nu crede că Monarhia se va desface, grăbindu-se a adăugi că multă vreme va trece până la acel moment şi deci se poate aştepta, pot aştepta ei, cei încă în viaţă.

Iată ce trebue ştiut pentru a înţelege hotărârea, nu atât de general naţională, de unanimă, care ne-a făcut să primim, în cele mai rele condiţii, sacrificiul, holocaustul din iulie 1916, pe care-l comemorăm în această clipă, cu duioasa amintire a morţilor cari se putea să nu fi murit atâţia, şi aşa, dar asupra darului sublim al cărora s-a coborât, prin tainele religioase ale istoriei, binecuvântarea întrupată în ţara pe care, prin minune, o avem.

Cea din urmă mare satisfacţie a lui Carol I a fost, după intervenţia militară în Balcani la 1914, adunarea delegaţilor peninsulei la Bucureşti şi mijlocirea, aproape impunerea unei păci prin care el apărea din nou ca arbitrul acestui sud-est european.

---

[1] Alexandru de Battenberg (1857-1893) a fost primul prinţ al Bulgariei moderne (1879-1886). Prins între interesele Rusiei şi cele divergente ale clasei politice bulgare, el nu a rezistat pe tron.

[2] Ferdinand (1861-1948), conducător al Bulgariei în perioada 1887-1918. Mai întâi a avut titlul de cneaz sau prinţ regent (1887-1908), apoi de ţar (1908-1918).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Austro-Ungaria a stăruit din răsputeri pentru revizuirea tratatului care a creat o Serbie Mare, nesuferită pentru dânsa, pe când, din parte-i, regele României refuza orice încercare de a se reveni la Bulgaria Mare, ce se năruise din propriile ei greşeli. Wilhelm al II-lea, credincios aliat, a oprit sforțările în acest sens ale diplomației vieneze, care câştigase şi învoirea Împăratului Francisc-Iosif.

Din acel moment, relațiile cu Berlinul fiind bune, dar nu pe deplin mulțămitoare, din cauza firii trufaşe a Suveranului german, care nu s-a lăsat adus la Bucureşti cum binevoise a face, după ce-şi trimesese Moştenitorul, Monarhul austro-ungar, alianța cu Austro-Ungaria, care a stăruit, nu numai să se întărească şi de România pactul înnoit de curând între principalii asociați, ci, neajungându-i atâta, să-l facă ştiut public, câştigând pentru dânsul opinia publică, nu mai era decât o amintire şi uneori o piedecă. În zădar noua direcție vieneză, a arhiducelui Francisc-Ferdinand[1], aşezase la Bucureşti, ca reprezintant şi al viitoarei „Mari Austrii", iscodită de imaginativul Aurel Popovici[2] şi aprobată şi de un Nicolae Filipescu, pe activul, cutezătorul – şi răzbunătorul – conte Czernin, ca să cucerească simpatii, a căror imposibilitate a văzut-o el bine din cele dintâi zile. Degeaba mulți din capii Românilor ardeleni, ca d. Al. Vaida-Voevod, credeau că s-ar putea întrebuința nouă Vienă anti-maghiară pentru cele mai înalte şi mai îndrăznețe scopuri ale poporului românesc. Degeaba ceilalți conducători autorizați ai fraților noştri de peste munți se țineau într-o prudentă atitudine, având aceleaşi speranțe despre partea austriacă, poetul cel mai de frunte al vremii, d. Octavian Goga[3], născut la Răşinari, fiind prin cetirile, legăturile, tendințile sale mai mult un iredentist de dincoace decât un exponent al acelei noi generații ardelene, care, unită cu cea din Regat prin cele mai puternice legături sufleteşti, nu credea în prefacerea, favorabilă elementului românesc, a Monarhiei, ci ridica un tricolor, care nu era numai al autonomiei româneşti în limitele posesiunilor habsburgice, pe clopotnița de la Blaj.

România îşi căuta vădit un alt drum, şi numai greutăți de executare întârziau o rupere fățişă din vechea legătură, care era de asigurare poate, dar fără îndoială de ținere pe loc şi de închidere a tuturor zărilor. Când, în urma unor negocieri ale căror fire nu le avem încă, Nicolae a II-lea, sfătuit de ministrul său, Sazonov, a apărut, cu familia sa, în vederea unei înrudiri

[1] Franz-Ferdinand (1863-1914) a fost fiul cel mare al arhiducelui Karl Ludwig (fratele cel tânăr al lui Franz Josef al Austriei) şi al Prințesei Maria Annunciata (a doua soție a lui Karl Ludwig). După sinuciderea prințului Rudolf (1889) şi a renunțării tatălui său, a devenit, în 1896, moştenitorul tronului austro-ungar. În 1900 s-a căsătorit cu Sofia, ducesă de Hohenberg, ceea ce l-a nemulțumit profund pe împăratul Franz Iosif, care a acceptat-o cu condiția ca ea să fie morganatică. Cuplul a avut trei copii (două fete şi un băiat). Franz Ferdinand s-a manifestat ca un reformator al imperiului, ceea ce i-a atras adversitatea puternică a unor cercuri austriece şi a clasei politice maghiare. A fost ucis la Sarajevo în ziua de 15/28 iunie 1914 de către Gavrilo Princip.

[2] Aurel Popovici (1863-1917), jurist şi om politic român, adept al federalizării Austro-Ungariei. În 1906 a publicat lucrarea *Statele Unite ale Austriei Mari*. Se preconiza înființarea a 15 provincii autonome, bazate pe principiul naționalității, şi beneficiind de o largă autonomie internă, după modelul elvețian sau american. Una dintre cele mai importante consecințe era diminuarea considerabilă a rolului Ungariei în noua structură politico-statală.

[3] Octavian Goga (1881-1938), poet, prozator şi om politic. Unul dintre fondatorii revistei „Luceafărul"(1902) şi secretar al „Astrei" din 1904. Este lider al „tinerilor oțeliți" din Partidul Național Român din Transilvania, reuniți în jurul ziarului „Tribuna". În 1912 a fost închis de autoritățile maghiare pentru articolele sale de presă. Declanşarea războiului l-a găsit la Paris, de unde s-a întors în România. S-a pronunțat constant pentru intrarea României în război alături de Antanta. În toamna anului 1916 a fost încorporat într-un regiment de infanterie, iar ulterior a lucrat în redacția ziarului „România", condus de Mihail Sadoveanu. După război, a activat în Partidul Poporului, condus de Alexandru Averescu, în calitate de vicepreşedinte. A fost ministrul Cultelor şi Artelor (1920-1921) în al doilea guvern Averescu şi ministru de interne (1926-1927) în al treile guvern Averescu. Pleacă din Partidul Poporului şi pune bazele Partidului Național Agrar (1932), care, în 1935, fuzionează cu Liga Apărării Național-Creştine, formându-se Partidul Național-Creştin. A sprijinit planurile regelui Carol al II-lea de instituire a unui regim monarhic autoritar. A fost prim-ministru în perioada 28 decembrie 1937-10 februarie 1938.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cu dinastia noastră, la Constanța, un strigăt de indignare s-a ridicat la Viena, pe când Berlinul, totdeauna binedispus față de Rusia, vedea în Carol I un mijlocitor şi îndulcitor bine-venit al raporturilor cu Țarul.

Îndată ce uciderea arhiducelui moştenitor la Seraievo aduse la Viena, după oarecare socoteli, destul de lungi şi pline de grijă pentru viitor, pregătirea războiului, a „expediției de pedeapsă” asupra Serbiei, Francisc-Iosif ceru aliatului său de formă se se alăture acțiunii austro-ungare. Carol I respinse ideea unei complicități a Serbiei oficiale la atentat şi ridică de la început obiecții în ce priveşte oportunitatea „notei cu termin”, care impunea regatului vecin o umilință fără pereche şi cu totul insuportabilă. Nu admitea nici darea în vileag a actului de alianță. Peste câteva zile, şi în ciuda unei intervenții a lui Wilhelm al II-lea, Consiliul de Coroană, adunând pe oamenii politici de cari bătrânul rege se servise în lunga sa guvernare, oameni puțin populari şi, în cea mai mare parte, străini de noile curente, iar, pe lângă aceasta, stânjeniți de obiceiul ce-l aveau de a servi politica de alianță de până atunci şi de a primi hotărârile Suveranului în materie de politică externă, declară, cu o singură excepție, că România nu e îndatorată să ajute războiul, cu incalculabile urmări care se deschideau, şi că se impune deci o neutralitate care rămânea să se definească apoi după dezvoltarea împrejurărilor. Încercarea regelui de a aduce o altă decisiune era numai de formă, pentru salvarea a ce putea gândi că este conştiința sa: de fapt, nici el nu credea că Austro-Ungaria face o politică de dreptate care trebuia încurajată, *luându-se riscul războiului, uşor de prevăzut, cu Rusia, care ne-ar fi ocupat imediat, folosindu-se de tot ce-i puteau da nesfârşitele posibilități şi resurse ale teritoriului nostru*[1] şi el ştia bine că textul tratatului nu-i cere un aşa de straşnic sacrificiu; probabil că el, care recomandase Angliei, apoi Belgiei o reformă a armatelor lor, n-avea încredere nici în capacitatea militară a Monarhiei vecine şi el a spus lămurit că, dacă, fără o Bulgarie refăcută ostăşeşte şi setoasă de revanşă, fiind încurajată şi de diplomația austro-ungară, el ar fi dispus contra Ruşilor de toate puterile sale, acum, trebuind să facă şi paza la Dunăre, aceasta ieşea din raza posibilităților; era exclus, iarăşi, ca el să nu-şi fi dat samă că pentru întărirea tehnică a armatei noastre, de un material uman aşa de superior, nici Austro-Ungaria, ea însăşi rămasă în urmă, nici aşa de bine pregătita Germanie nu făcuseră absolut nimic.

Din cealaltă parte, ofertele veniră, dar nu către regele însuşi, ci către Brătianu, hotărât să aştepte desfăşurarea evenimentelor ca să aleagă între unul din capitolele iredentismului, care tindea către Basarabia, şi celălalt, legat de Ardeal. I se vorbea, mai mult prin simpatica diplomație franceză, dar şi de cea de la Petrograd, de o „cauză comună” a cării definiție n-ar fi putut-o da nimeni, de „speranțe de viitor”, de „ideal național”, formule culese din ziarele „acționiştilor” români cari numai după succesele ruseşti în Galiția îndrăzniră a ieşi la iveală, până atunci şi strigătul mieu „în orice caz nu cu Austro-Ungaria” fiind socotit ca o greşeală politică. Dacă n-ar face-o ministrul român, ar da dovadă de „o perfidie fără pereche”. Şi aici era, alături, grija de a satisface pe Bulgari, şi ei neutri, chiar cu cesiuni din partea României în Dobrogea[2].

De acum înainte ideea intrării României în război apare la Petrograd şi dispare după soarta schimbătoare a luptelor, şi dispoziția de a răsplăti acest ajutor în proporție cu aceste vicisitudini.

Regele se stinse peste câteva săptămâni, cel dintâi Român care se jertfi unei inexorabile soarte care cerea sforțări eroice oricui şi trupul de mult slăbit al venerabilului Suveran nu mai putu să reziste. Îndată, supt noul rege Ferdinand, pentru care cerințe morale superioare dominau orice, fiind gata să treacă şi peste glasul strămoşilor săi, pentru a le satisface, Brătianu putea să spuie în Septemvrie că are asigurări pentru *ce ar putea să capete România de la oamenii Înțelegerii dacă, fără nici o pregătire militară în sensul cel nou, ar rupe legăturile care-i fuseseră până*

[1] A se vedea şi primul volum din memoriile d-lui Maurice Paléologue (*n.a.*).

[2] Pentru partea întâi, corespondențele austriacă şi germană, pentru a doua cea rusească din „Arhiva Roşie” şi din traducerea lui Polonski (1928). Ambele întrebuințate în vol. III din cartea mea *La place des Roumains dans l'histoire universelle* (supt presă). Se poate întrebuința şi capitolul respectiv din lucrarea mea *Supt trei regi* (*n.a.*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

atunci singura garanție. Pe Anglia şi mai ales pe Franța el se răzima împotriva unei întâmplătoare noi trădări a Rusiei pe care, cu gândul la 1877-8, el o prevedea şi care era să şi vie.

În ciuda unei mişcări de opinie publică, sinceră, serioasă, statornică, slăbită numai prin prea vădit amestec, odată cu unii oameni politici, al unor preocupări de opoziție gata să răstoarne şi să ajungă, Brătianu se menținu pe o linie care răspundea socotelilor lui raționale, dar nu putea să-i satisfacă inima. Imobilizat în cabinetul său de lucru, primind pe oricine, dar ascultându-se numai pe sine, el lăsă să treacă înaintea sa toate „momentele" care i se recomandau cu stăruință, dar care nu intrau în calculele sale de inginer. Aşa, după martiriul Belgiei, veni al Serbiei, un popor întreg fiind izgonit de la vatră, cu un rege eroic şi cu fiul său în frunte. Mii de Români neliberi mureau pe toate fronturile, ucigându-se între dânşii. Ceasul siguranței se aştepta încă – şi el nu trebuia să vie niciodată, ceasul presupus a fi acela nefiind în adevăr decât al celui mai înalt risc şi al celor mai grozave suferinți.

În acest timp, pentru a reține România se cheltuiau silințile necontenite ale Berlinului, diplomați şi generali, pentru a face ca dictatorul maghiar, Ştefan Tisza, să promită Românilor din Ungaria îndeplinirea dorinților lor, şi el răspundea prin oferte de o valoare foarte relativă, în ce priveşte întrebuințarea limbii româneşti, concesii şcolare şi un nou drept electoral, pentru ca din când în când răbdarea să se rupă şi, la ideea unei colaborări cu trupele româneşti în Ardealul însuşi, prim-ministrul din Budapesta să strige că împotriva oricui va trece munții se va trage cu puşca. La urmă, de oboseală, se ajunse acolo de se făgăduia României ceva teritorii de graniță în Bucovina, iar, la urmă, nici măcar acelea, fără a ceda nici ceva spre Ardeal. Adevărul îl spunea, cu adâncă durere, Francisc-Iosif la capătul zilelor lui, multe şi grele: „Dacă biruie Ruşii, Românii se vor întoarce contra noastră, oricare ar fi situația noastră militară în Ardeal". Iar Tisza, din partea lui, răspundea că „Ardealul nu-i va putea fi smuls decât dacă ar cădea în lupta pe viață şi pe moarte pentru stăpânirea lui".

În 1916, după tortura morală a celor doi ani de neutralitate obositoare şi, pentru unii, conrupătoare, un nou „moment" se prezenta, părând a fi hotărâtor. La Verdun, unde zilnic creşteau mormintele morților, Germania dădea lovitura supremă; biruind acolo, credea că totul s-a hotărât.

Atunci se interveni din nou la Bucureşti *pentru a salva întreaga soartă a războiului, care era legată pentru aliați de slăbirea apărării pe Rin*. La Petrograd se anunța că „Franța tot aşteaptă scăparea printr-o mişcare de flanc a Italiei şi a României". Ni se făcu, de Rusia într-un ton, în altul de Franța, căreia i se dădu răspunsul, somația de a intra în acțiune imediat.

După cererea stăruitoare a ministrului român, care observa că *nu i-au venit munițiile promise*, se ajungea deci în iulie la convenția mult dorită şi aşteptată. Ea prevedea, cu *acest* armament, *o ofensivă generală până la „desăvârşita usură" a duşmanului, oprirea în loc a rezervelor germane în Vest, „garanția contra ipotezei unui atac bulgar pe Dunăre...* prin ofensiva armatei de la Salonic", făcând ca „*armata bulgară să nu fie în stare a întreprinde o acțiune serioasă contra României*"[1].

Nimic din aceste promisiuni nu era să se îndeplinească, dar, aşa cum era, oferindu-şi vitejeşte piepturile – căci altceva nu avea – o armată care va rămânea mult timp fără un prieten adevărat trecea granița blăstămată de veacuri şi ducea cu dânsa speranțele unui popor întreg, gata la orice.

Nicolae Iorga

[*Intrarea României în război. Câteva pagini de comemorare* în „Revista Fundațiilor Regale", anul III, nr. 8, august 1936, p. 243-253]

[1] A. Zaiantchkovsky, A. Anders, V. Grégorief etc., *Documents historiques, Les Alliés contre la Rusie*, Paris 1926, pp. 218-9. (*n.a.*)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul 2
RELAȚIILE DINTRE ROMÂNIA ŞI PUTERILE CENTRALE ÎN PERIOADA IANUARIE-AUGUST 1916

Introducere

Potrivit mărturiilor lui von Czernin, ministrul austro-ungar la Bucureşti, raporturile dintre monarhia dualistă şi România în anii 1914-1916 au cunoscut trei mari faze. Prima se circumscrie între declanşarea războiului şi moartea regelui Carol I, a doua durează de la urcarea pe tron a lui Ferdinand până la începutul ofensivei Brusilov (iunie 1916) şi ultima, cea mai scurtă, de circa două luni, are ca reper final declarația de război a României din seara zilei de 14/27 august 1916 [1].

Diplomatul austro-ungar a avertizat încă de la declanşarea conflictului mondial că sunt şanse reduse ca România să se asocieze Triplei Înțelegeri, având în vedere relațiile tensionate cu Austro-Ungaria în timpul războaielor balcanice. Eforturile multiple ale diplomației germane şi austro-ungare din anii 1914-1915 de a determina schimbarea opțiunii statului român s-au dovedit infructuoase, astfel că la începutul anului 1916 soluția întrevăzută de Berlin, Viena şi Budapesta era menținerea neutralității acestuia[2].

Într-o informare din 15/28 ianuarie 1916, către ministrul de externe al dublei monarhii, Burian, von Czernin reitera ideea că dacă nu mai este nevoie de cooperarea militară a României „din mai multe motive avem nevoie de neutralitatea ei binevoitoare”[3]. Însă, menținerea acesteia impunea, după opinia liderilor politici şi diplomaților, demersuri insistente pentru schimbarea guvernului Brătianu, considerat favorabil Antantei. În telegrama sa din 1/14 ianuarie 1916, Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar la Bucureşti, către ministrul de externe, Burian, aprecia că un acord între liderii românilor din Transilvania şi guvernul de la Budapesta ar fi o pârghie pentru aducerea la putere a unui guvern conservator, condus de Petre P. Carp, Titu Maiorescu, eventual Alexandru Marghiloman[4].

La 12/25 ianuarie, Czernin revenea către acelaşi Burian informându-l că ministrul german la Bucureşti, von Bussche, i-a cerut într-o audiență regelui Ferdinand, pe un ton ultima-

---

[1] *România în timpul Primului Război Mondial. Mărturii documentare,* vol. I, 1914-1916 ....., p. 129.

[2] Pentru raporturile dintre Puterile Centrale şi România în cursul anului 1916 a se vedea, între altele, *Documents diplomatiques concernant les rapports entre L'Autriche Hongrie et la Roumanie 22 juillet 1914-27 août 1916*, Vienne, 1916; *Cartea roşie austro-ungară. Documente diplomatice privitoare la relațiunile dintre Austro-Ungaria şi România în perioada de la 22 iulie 1914 până la 22 iulie 1916,* Bucureşti, Editura „Regele Carol I”, Bucureşti, 1917; Erich von Falkenhayn, *Le Commandement Suprême de l'Armée Allemande 1914-1916 et ses décisions essentielles*, traduction et avertissement par le Général de division Niessel, Charles-Lavauzelle, Paris, 1921; Ema Nastovici, *România şi Puterile Centrale în anii 1914-1916*, Editura Politică, Bucureşti, 1979; Vasile Popa, *Acțiuni diplomatico-militare ale României 1914-1918*, Editura Militară, Bucureşti, 2014; Sorin Cristescu (ed.), *Misiunea contelui Czernin în România (10 octombrie 1914-27 august 1916)*, Editura Militară, Bucureşti, 2016 etc.

[3] Sorin Cristescu (ed.), *op.cit.*, p. 127.

[4] *Ibidem*, p. 122.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tiv, schimbarea guvernului Brătianu cu elemente favorabile Puterilor Centrale, cum ar fi, de pildă, Titu Maiorescu[1]. Ideea unui cabinet Maiorescu a fost readusă cu regularitate în discuție de Berlin şi Viena, dar regele Ferdinand nu a dat curs acestor solicitări, formulate, nu o dată, chiar sub formă ultimativă.

Pornind de la constatarea că este puțin probabil ca România să se alăture Puterilor Centrale, aceste demersuri constante au avut scopul de a pune presiune pe guvernul Brătianu pentru adoptarea unei atitudini mai conciliante în diverse probleme, cum ar fi cele de natură economică. La sfârşitul anului 1915 România a fost nevoită să încheie un contract de vânzare a unei cantități de cereale către Puterile Centrale. Acest contract s-a realizat de la stat la stat, pentru a proteja producătorii români, care puteau să le vândă pe un preț mai bun. În acest scop s-a creat şi „Comisia Centrală pentru vânzarea şi exportul cerealelor şi a derivatelor” din care făceau parte reprezentanți ai spectrului politic românesc[2]. (Documentele nr. 4 şi 5) Asigurarea acestui flux de cereale, care au „alinat”, aşa cum recunoştea generalul Falkenhayn[3], nevoile presante ale Germaniei şi Imperiului Otoman, au reprezentat unul dintre factorii care a diminuat eventualele acțiuni punitive la adresa României.

În contrapartidă, şi la presiunea Antantei, guvernul român a încheiat şi un acord cu Marea Britanie pentru 80 000 de vagoane de grâu. Cum transportul acestuia era imposibil, cerealele au rămas în România. Puterile Centrale au fost nemulțumite de acest gest şi au cerut periodic explicații autorităților române.

În cercurile de la Berlin, Viena şi Budapesta s-a luat în calcul chiar trimiterea unui ultimatum României, dar, în cele din urmă, s-a ajuns la concluzia că acesta ar fi fost neproductiv, având ca posibil rezultat întreruperea aprovizionărilor cu cereale, mai ales că autoritățile româneşti îşi îndeplineau conştiincios obligațiile asumate.

Pentru a da o bază acestui ultimatum, la începutul anului 1916, în prezența țarului Ferdinand al Bulgariei s-a încheiat la Pless, sediul Marelui Cartier German, o convenție între acesta şi generalul Nicola Jekov, locțiitorul şefului armatei bulgare, care prevedea declanşarea unei ofensive imediate asupra României în cazul în care un ultimatum adresat acesteia nu i-ar fi înlăturat echivocul conduitei sale. La granița româno-bulgară au fost concentrați circa 300 000 [de] militari care urmau a interveni la nordul Dunării. Diplomația germană a considerat că ultimatumul nu ar fi fost cea mai bună soluție, întrucât România ar fi blocat aprovizionarea cu cereale. Falkenhayn a recunoscut în memoriile sale, pe baza experienței din România şi Ucraina, că livrările de cereale dintr-o țară ocupată sunt cu mult mai greu de realizat. Pe lângă considerațiile economice au mai contat în anularea planului starea precară de operativitate a armatei bulgare şi declanşarea bătăliei de la Verdun, care solicita efective numeroase şi o imensă cantitate de material de război.

Cu toate că ultimatumul preconizat de Marele Cartier General German nu a mai fost emis, Germania şi Austro-Ungaria au folosit Bulgaria ca mijloc de presiune la adresa României. Documentele, inclusiv cele incluse în volum, arată că Sofia a menținut o stare de tensiune la granița sa cu vecinul de la nord, acest lucru fiind cerut de Berlin şi Viena. Guvernul român a căutat să păstreze relații normale cu Bulgaria, pentru a preveni un atac al acesteia în cazul ofensivei armatei române la nord de Carpați. (Documentele nr.14, 16, 25, 26, 27) Autoritățile bulgare, în frunte cu țarul Ferdinand, au acționat însă după indicațiile Berlinului şi ale Vienei, conduita față de Bucureşti fiind schimbătoare. De altfel, şi Antanta a negociat cu Bulgaria, în cursul anilor 1914-1915, Petrogradul, Londra şi Parisul făcând oferte generoase Sofiei, toate fiind respinse. Guvernul Brătianu a mai luat în calcul şi varianta, sugerată de diplomația de

[1] *Ibidem*, p. 124.

[2] Ion Bulei, *Arcul aşteptării 1914, 1915, 1916*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1981, p. 281-282.

[3] General de infanterie Erich von Falkenhayn, *Campania Armatei a 9-a germane împotriva Românilor şi Ruşilor 1916/1917*, în româneşte de Al. Budiş şi C. Franc, Bucureşti, 1937, p.11.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

la Petrograd, că Bulgaria nu va lupta împotriva armatei ruse, ştiut fiind că Imperiul Rus a reprezentat factorul hotărâtor în renaşterea statului bulgar[1]. A fost o iluzie pe care România a plătit-o foarte scump, întrucât înfrângerea de la Turtucaia a schimbat, în bună măsură, cursul campaniei începute la mijlocul lunii august 1916.

În contextul acerbei confruntări de pe Meuse, Germania şi Austro-Ungaria au reluat insistent demersurile la Bucureşti pentru ca România să păstreze neutralitatea. Cum guvernul român a luat măsuri de concentrare a unor forţe la graniţa cu Austro-Ungaria pentru a face faţă unui atac preventiv, Berlinul şi Viena au solicitat trimiterea de trupe şi către graniţa cu Rusia, acest lucru fiind de natură să arate că România îşi păstrează neutralitatea[2].

Ofensiva Brusilov, declanşată la începutul lunii iunie 1916, a reprezentat, aşa cum arăta von Czenin, începutul celei de-a treia faze a raporturilor dintre Puterile Centrale şi România. Diplomaţii acesteia au urmărit cu extrem de mare atenţie evoluţiile de pe scena politică şi militară pentru a afla cât mai rapid indicii referitoare la conduita României în contextul gravelor înfrângeri ale armatei austro-ungare. La 15/28 iunie 1916, von Czernin raporta că România nu are intenţia să atace imediat, dar că se pregăteşte politic şi militar. După opinia sa, acest lucru se va produce undeva la jumătatea lunii august, dacă situaţia Puterilor Centrale nu se va înrăutăţi (Documentul nr. 24)[3].

Peste câteva zile, respectiv la 18 iunie/1 iulie, von Czernin revenea asupra acestei probleme apreciind că: „Situaţia este critică. Pentru câteva săptămâni, România va mai sta liniştită – dacă nu survine vreun eveniment neprevăzut –, apoi nu va mai sta aşa, dacă situaţia războiului nu se schimbă şi retragerea noastră va continua”[4].

Aceleaşi aprecieri le făcea şi von dem Bussche, ministrul german la Bucureşti, care vedea, la 29 iunie/12 iulie 1916, îndepărtarea pericolului intrării în război a României alături de Antanta, prin îmbunătăţirea situaţiei militare. Diplomatul german mai propunea superiorilor săi chiar ocuparea Basarabiei, ceea ce ar fi dus la izolarea României. Cum o înaintare spre est a trupelor cu o Românie nesigură în spate putea genera destule probleme, o soluţie mai convenabilă ar fi fost concentrarea de forţe austro-ungare şi germane la frontiera cu România. De asemenea, Bulgaria la sud de Dunăre ar fi procedat de aceeaşi manieră. Asemenea măsuri ar fi fost motivate faţă de guvernul român, între altele şi prin existenţa pericolului unei agresiuni ruseşti şi prin politica guvernului Brătianu. Von dem Bussche aprecia că nu dorea o acţiune imediată asupra României, ci numai menţinerea neutralităţii binevoitoare a acesteia[5].

Şi autorităţile militare erau preocupate de situaţia României. (Documentele nr. 28, 44) La 16/29 iulie 1916, la castelul Pless, un consiliu de război al Puterilor Centrale, la care au participat Erich von Falkenhayn, şeful Marelui Stat-Major al armatei germane, Conrad von Hötzendorf, şeful Statului-Major al armatei austro-ungare, şi colonelul Petăr Gancev, reprezentantul armatei bulgare la Cartierul General german, au discutat planul de operaţii împotriva României. (Documentul nr. 30) La 5 august 1916, la acest plan s-a asociat şi Imperiul Otoman, prin Enver paşa, ministrul de război. Se aprecia că armata română va încerca să cucerească Transilvania, concentrând aici principalele forţe şi mijloace, iar pe frontul de sud se vor lăsa forţe slabe. În acest context, forţele germane, bulgare şi otomane, de la sud de Dunăre, puse sub comanda unică a feldmareşalului August von Mackensen, urmau să atace punctele întărite de

[1] *Les années fatales, Souvenirs de M.S. Sazonov*, ancien Minister des Affaires Etrangères de Rusie (1910-1916), Payot, Paris, 1927, p. 251-256.

[2] *Cartea roşie austro-ungară. Documente diplomatice privitoare la relaţiunile dintre Austro-Ungaria şi România în perioada de la 22 iulie 1914 până la 22 iulie 1916,* Bucureşti, Editura „Regele Carol I”, Bucureşti, 1917, p. 34-35.

[3] Ministrul austro-ungar a ajuns la această concluzie pornind de la faptul că generalul Dumitru Iliescu, secretar general al Ministerului de Război, l-a vizitat pe ataşatul militar al dublei monarhii la Bucureşti, solicitând prelungirea vizei paşaportului pentru soţia sa, aflată în Elveţia pentru tratament, până la jumătatea lunii august.

[4] Sorin Cristescu (ed.), *op.cit.,* p. 176.

[5] *Apud* Ema Nastovici, *op.cit*., p. 214-215.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

la Turtucaia şi Silistra, precum şi în Dobrogea. Între timp, Germania şi Austro-Ungaria încercau să oprească înaintarea trupelor române la nord şi vest de Carpaţi pentru a asigura timpul necesar concentrării forţelor şi mijloacelor. Germanii puteau să aloce 5-6 divizii de infanterie şi 1-2 divizii de cavalerie, devenite disponibile ca urmare a opririi ofensivelor Brusilov şi de pe Somme. (Documentul nr. 35)

Trebuie spus că scenariul imaginat la sfârşitul lunii iulie 1916 a fost aplicat în campania din anul 1916, armatele Puterilor Centrale având iniţiativa strategică în tot acest răstimp[1].

Pe plan diplomatic, Berlinul şi Viena cunoşteau tratativele duse de România cu Antanta, dar au lăsat intenţionat impresia că nu sunt în cunoştinţă de cauză, ele fiind interesate în menţinerea bunelor relaţii cu România, sperând că mai pot întoarce decizia Bucureştiului. La 8 august (stil nou), generalul Conrad von Hötzendorf, şeful Statului- Major austro-ungar, îi scria cancelarului Burian că România nu pare foarte hotărâtă să intre în război împotriva Puterilor Centrale. În consecinţă, pentru intimidarea ei, von Hötzendorf propunea efectuarea unui demers comun al Cvadruplei coaliţii (Germania, Austro-Ungaria, Imperiul Otoman şi Bulgaria) în care să se precizeze că nu exista nicio intenţie de a ataca România, dar un atac al acesteia asupra unui aliat va însemna starea de război cu toţi partenerii[2]. Acest demers comun ar fi fost de natură să reţină autorităţile române în acţiunile lor.

Totodată, pe diferite canale, inclusiv prin ataşatul militar român în Germania, colonelul Ludovic Mircescu, s-a transmis Bucureştiului că România nu se va afla în situaţia Italiei, care a declarat război Austro-Ungariei, dar a rămas în afara conflictului cu Germania[3].

Czernin, la rândul lui, îl informa pe Burian, la 28 iulie 1916, că potrivit informaţiilor obţinute de la ministrul sârb la Bucureşti, Pavle Marincović, un atac iminent al României este exclus, dar unul al Rusiei împotriva acestuia este foarte probabil.

Desigur, multe din informaţiile vehiculate în acele zile de maximă tensiune ţin de ceea ce specialiştii numesc „intoxicarea inamicului”. Puterile Centrale au cunoscut cu relativă precizie toate pregătirile politice, diplomatice şi militare ale României, dar cu toate acestea nu au acţionat decisiv, aşa cum au cerut militarii de rang înalt. Dar intrarea în acţiune a statului român a reprezentat o surpriză. O mărturiseşte Falkenhayn, care subliniază că, în mod surprinzător, România a intrat în război la mijlocul lunii august. El era de părere că intervenţia acesteia urma să aibă loc spre sfârşitul lunii septembrie 1916, după strângerea recoltei.

Actul care a pus capăt neutralităţii româneşti şi al raporturilor de pace cu Puterile Centrale a fost declaraţia de război din seara zilei de 14/27 august 1916. Documentul prezentat de ministrul român la Viena, Edgar Mavrocordat, trecea în revistă etapele prezenţei României în alianţă, precum şi motivele pentru care ea nu a aderat, la 15/28 iulie 1914, la acţiunea Austro-Ungariei. În acelaşi timp, documentul reitera politica de deznaţionalizare a românilor promovată de cabinetele de la Viena şi Budapesta (în special), atât înainte de război, cât şi în timpul celor doi ani de conflict. Prin urmare, România se vedea nevoită să apeleze la forţa armată pentru împlinirea obiectivelor sale. Era formalizarea unui „divorţ”, „actul de deces” al unei alianţe, anticipat de criza balcanică şi devenit neoficial la 21 iulie/3 august 1914.

[1] O perspectivă germană relativ recentă asupra acestei campanii la Michael B. Barrett, *Preludiu la Blitzkrieg. Campania austro-germană în România – 1916*, traducere de Mona Iosif, Editura Militară, Bucureşti, 2016.

[2] Sorin Cristescu (ed.), *op.cit.*, p. 248.

[3] Germania a declarat război Italiei la 28 august 1916 (stil nou).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1.* 7/20 februarie 1916, Bucureşti, Consemnări ale episcopului Raymund Netzhammer[1] referitoare la întâlnirea dintre regele Ferdinand şi ziaristul şi diplomatul german Matthias Erzberger[2]**

Ca de obicei, dis-de-dimineaţă ţin slujba divină la capela maicilor de la Sion. Înainte de slujba de duminică din capela arhiepiscopală, Erzberger este înştiinţat în detaliu de felul în care va fi condus, după slujbă, pe neobservate, din capelă în saloanele de primire, unde va aştepta până ce va avea loc audienţa.

Exact la ora 10, Majestatea Sa soseşte în faţa reşedinţei arhiepiscopale. Este o vreme senină şi caldă de primăvară. Regelui i se spune imediat că Erzberger este la slujba de la capelă şi i se dau detalii în legătură cu persoanele pe care acesta le văzuse şi cu care se întreţinuse până în prezent. Majestatea Sa regretă că Erzberger se dovedise zgârcit la vedere tocmai cu Vintilă Brătianu, nefolosind ocazia oferită, căci ar fi fost important ca tocmai acesta să-l mai asculte iarăşi pe un neamţ.

Înainte ca regele să fi păşit spre tribuna capelei, îmi spuse la ureche: „Se spune că pentru Iaşi există un candidat excelent pentru postul de episcop; este vorba de un italian, sau mai degrabă de un levantin, nu este nici franciscan, nici preot mirean, se potriveşte cu situaţia dificilă actuală şi vorbeşte o franceză excelentă; dar iată că la Roma se şi vorbeşte deja despre faptul că este prea amabil faţă de nemţi şi că, din această cauză, ar fi nepotrivit". Îndată ce regele părăsi tribuna, după liturghie, îl numi pe Ghika[3] drept omul care relatase de la Roma în sensul celor spuse anterior şi care comunicase că papa Benedict al XV-lea[4] s-ar afla în totalitate în mâinile germanilor şi austriecilor. Regele vrea să ia în propriile sale mâini chestiunea numirii episcopului de Iaşi şi să nu o lase pe mâna legaţiei române de la Roma, respectiv pe aceea a lui Ghika.

După terminarea acestei discuţii, îl rog pe Majestatea Sa să-mi îngăduie să i-l prezint pe domnul Erzberger pe care, în glumă, îl numesc „vicecancelarul Imperiului German". După prezentarea acestuia mă retrag în salonul alăturat, ale cărui uşi ce dau spre vestibul sunt încuiate. Nici directorul Poliţiei Secrete, care păşeşte în sus şi în jos în faţa scării, citind ziarul, nu are cum să ştie că nu arhiepiscopul, ci un alt om vorbeşte cu Majestatea Sa.

Discuţia a durat o oră şi un sfert. Regele ieşi singur din salonul cel mare de primire, închizând uşa după el. „Erzberger este un om foarte interesant şi foarte simpatic, spuse regele, am vorbit foarte sincer cu el, explicându-i ce greşeli enorme făcuseră germanii aici." Era foarte

---

[1] Raymund Netzhammer (1862-1945). După o primă şedere în Bucureşti (1899-1903), el a fost numit arhiepiscop romano-catolic de Bucureşti în anul 1905, funcţie pe care a exercitat-o până în 1924. A fost un fin observator al societăţii româneşti, lucru evidenţiat de lucrările şi memoriile sale, ultimele având o importanţă aparte.

[2] Matthias Erzberger (1875-1921), ziarist şi politician german. A semnat armistiţiul de la Compiègne, ceea ce a determinat asasinarea lui de către un terorist. A fost vicecancelar al Republicii de la Weimar (1919) şi ministru de finanţe (1919-1920). În timpul războiului a fost un apropiat al cancelarului Bethmann-Hollweg şi a îndeplinit unele misiuni diplomatice. Sosirea în România avea drept scop obţinerea unei audienţe la regele Ferdinand.

[3] Dimitrie Ghica (1875-1967), diplomat român cu o lungă carieră. A fost trimis diplomatic în Bulgaria (1911-1913), Roma (1913-1917), Paris (1920-1922) etc. În perioada aprilie 1931-mai 1932 a fost ministru al afacerilor externe în cadrul guvernului condus de N. Iorga.

[4] Benedict al XV-lea, născut Giacomo della Chiesa (1854-1922), a fost papă în perioada 3 septembrie 1914-22 ianuarie 1922. A încercat să pună capăt războiului şi să aline suferinţele provocate de acesta.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

bucuros că a putut vorbi cu Erzberger la mine, neobservat de nimeni, căci la palat nu ştiu decât Basset[1] şi prinţul Barbu Ştirbey[2] despre acest lucru. Lui Barbu Ştirbey îi spune totul, căci este un om în care are absolută încredere şi pe care se poate bizui; se pare chiar că este probabil mai bun decât defunctul Iancu Kalinderu[3], pe vremea regelui Carol. Regele se uită la ceas; încă de acum o jumătate de oră ar fi trebuit să fie acasă, la o audienţă. În vestibul îl chem pe secretarul meu, p. Lucius Fetz, înaintea regelui, deoarece trebuie să plece după-amiază pentru patru săptămâni, şi anume la Maria Einsiedeln. Majestatea Sa îl roagă să-i transmită salutările sale amicale abatelui principe al acestei mănăstiri.

Înainte ca Erzberger să poată fi eliberat din salonul de primire, trebuie să ne ocupăm mai întâi de domnul Schlawe, preşedintele comunităţii evanghelice şi al şcolilor evanghelice. Acest domn se înghesuise să vină la reşedinţa arhiepiscopală, cu toate că ştiuse de prezenţa Majestăţii Sale, cerând imperios să vorbească cu domnul Erzberger. N-a fost chip să scăpăm de el şi nu s-a retras decât în momentul în care Erzberger îl rugă să-i transmită în scris ceea ce are de spus. Domnul Schlawe trimise apoi într-adevăr o scrisorică într-un ton, însă care nu-i prea plăcu destinatarului.

Domnul Erzberger a fost foarte mulţumit de întrevederea sa cu regele, ba până într-un punct era chiar calm. Se simţea bine şi datorită faptului că toată această discuţie se petrecuse într-un mod foarte spontan. „Acestui om i se face o mare nedreptate, spuse Erzberger, când este considerat un om puţin capabil; el pricepe totul corect, îşi dă seama imediat de momentele esenţiale şi are o bună privire de ansamblu asupra situaţiei.” Acum va trebui ca împăratul, şi cancelarul, şi alţi oameni să fie lămuriţi în legătură cu capacitatea regelui Ferdinand! Erzberger are, desigur, multă dreptate când spune că regii şi principii nu au nevoie de prea multe cunoştinţe în chestiuni de amănunt şi din diferite domenii, ba chiar că astfel de cunoştinţe le-ar putea dăuna eventual în concepţiile lor de bază şi în unele modalităţi de abordare.

În legătură cu discuţia sa cu regele Ferdinand, Erzberger îmi făcu o relatare detaliată. Punctele principale pot fi rezumate în felul următor. Relaţiile României cu Austria s-au deteriorat din vina diplomaţilor austro-ungari şi a politicienilor; în serviciile diplomatice şi politice, statutul de conte joacă un rol exagerat şi ici şi colo apare câte un conte incapabil. Se înţelege că Erzberger este de acord cu aceste afirmaţii.

Relaţiile României cu Austria s-au deteriorat şi datorită ungurilor, respectiv din cauza tratamentului aplicat românilor în Ungaria. Dacă românii din Ungaria ar fi trataţi aşa cum sunt trataţi cehii în Austria, toată lumea ar fi pe deplin mulţumită; regele accentuă faptul că din acest punct de vedere nu ar cere concesii teritoriale. Erzberger consideră că această declaraţie fusese sinceră, caracterizând-o ca extrem de importantă.

Drept una dintre greşelile făcute de Monarhie, regele o numi pe aceea a înfiinţării episcopatului maghiar Hajdudorogh[4], ceea ce i-a amărât foarte mult pe români. Erzberger este

[1] Louis Basset (1846-1925), secretar particular al regelui Carol I şi apoi al lui Ferdinand. Era de origine elveţiană.

[2] Barbu Ştirbey (1872-1946). A fost nepot al domnitorului Barbu Ştirbei (1849-1856), cumnat cu liderul liberal Ion I.C. Brătianu şi apropiat al principesei (reginei) Maria. A funcţionat ca administrator al Domeniilor Coroanei (1913-1927), exercitând o mare influenţă la Curtea regală şi în politica românească. O scurtă perioadă (4-20 iunie 1927) a fost prim-ministru al României. În primăvara anului 1944 a purtat convorbiri, în numele opoziţiei, cu anglo-americanii, la Cairo. A fost membru al delegaţiei române care a semnat Convenţia de armistiţiu de la Moscova (12 septembrie 1944) cu Naţiunile Unite.

[3] Ioan Kalinderu (1840-1913), de profesie jurist, cu studii în drept la Paris, a fost ales membru al Academiei Române (1893), pe care a condus-o în anii 1904-1907. Iniţial a fost consilier al lui Carol I, apoi ,după înfiinţarea Domeniilor Coroanei (1884), a devenit administrator al acestora.

[4] Dieceza greco-catolică de de Hajdúdorog a fost înfiinţată în 1912 prin bula papei Pius al X-a şi a reprezentat o lovitură puternică pentru Biserica Română Unită, întrucât limba maghiară a devenit o limbă liturgică. De altfel, prin actul papal au fost transferate sub jurisdicţia Episcopiei de Hajdúdorog 83 de parohii cu 73 225 de credincioşi greco-catolici. Românii s-au opus vehement acestei măsuri, organizând o serie de proteste

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

competent în această chestiune şi pretinde că ştie că, cel care fusese la vremea aceea uditore la nunțiatura din Viena şi care condusese tratativele în această chestiune, luase bani pentru asta; din cauza diferitelor reclamații, printre care şi de spionaj, Erzberger ceru destituirea monseniorului Rossi de la Viena, impunându-şi această solicitare.

În opinia regelui, chestiunea sârbească nu fusese la început decât „chestiunea unor porci", adică chestiunea exportului de porci la Budapesta şi Viena. În legătură cu ura bulgarilor împotriva românilor, regele nu are nevoie de niciun fel de explicații, el fiind pe deplin edificat în această privință.

Regele dădu asigurarea că vor fi postate trupe la granița cu Rusia şi că ruşii nu au voie să mărşăluiască în niciun chip prin România împotriva voinței românilor. Ocuparea Basarabiei nu este posibilă acum; dar este posibil ca Basarabia să fie luată din mâinile Puterilor Centrale. Pentru domnul Erzberger era extrem de important să ştie toate acestea, deoarece acum nemții ar putea să pornească împotriva Kievului, fără a se teme de România din spatele lor!

O schimbare de cabinet nu se poate produce acum, opoziția fiind momentan slab cotată în rândul alegătorilor. Regele ştie foarte bine că în Germania nu i se acordă prim-ministrului Brătianu nicio încredere, lucru pe care acesta îl şi înțelege până la un anumit punct. Erzberger conchide din aceasta că Majestatea Sa nu ține neapărat la un minister condus de Brătianu, ci că presiunea dinafară, de pildă din partea bulgarilor, ar putea determina o schimbare.

Deoarece Erzberger a adus vorba de unele pericole la adresa tronului, regele îi spusese că în mod cert se va repercuta asupra suveranului dacă bulgarii vor ieşi din acest război cu un teritoriu mai mare, iar România nu.

Printre greşelile pe care germanii le-au făcut în România, regele le enumeră şi pe următoarele: trimiterea unui om precum Rosselius[1], crearea cotidianului „Ziua"[2], cumpărarea ziarului „Minerva"[3], deschiderea biroului de informații etc. Regele îşi exprimase satisfacția în legătură cu ministrul plenipotențiar von dem Bussche .

În încheiere, regele Ferdinand le transmise salutări împăratului şi cancelarului, pe care Erzberger speră să-i vadă chiar marți sau cel mai târziu miercuri, invitându-l ca, în eventualitatea unei viitoare treceri prin țară, să-i facă o vizită la fel ca aceea de astăzi.

[Raymund Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale şi religioase*, volumul I, ediție realizată de Nikolaus Netzhammer în colaborare cu Cristina Zach, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2003, p. 607-610]

2. 7/20 februarie 1916, Bucureşti, Însemnări ale episcopului Raymund Netzhammer pe marginea vizitei lui Matthias Erzberger la Bucureşti

După micul dejun la Jokey-Club cu domnii de la legația germană, s-a trimis o telegramă pentru a se pregăti pentru deseară, la Predeal, un automobil militar; apoi Erzberger se îmbracă pentru drum, îşi închide geamantanul şi se aşază lângă mine pentru a mai sta nițel de vorbă.

---

ample (memorii, adunări, trimiterea de emisari la Roma etc.). Aceste acțiuni nu au avut nicio finalitate până la izbucnirea războiului, deşi anumite cercuri papale au dat de înțeles că măsura va fi revizuită. (Detalii în Cecilia Cârja, *Românii greco-catolici şi Episcopia de Hajdúdorog 1912: contribuții documentare*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009)

[1] Ludwig Roselius (1874-1943), om de afaceri german, cu preocupări artistice şi culturale. În 1915 a fost numit de către Ministerul de Externe şeful propagandei în regiunea balcanică.

[2] „Ziua", cotidian creat cu fonduri germane la 31 iulie 1914. A apărut până la 15 august 1916. Politica sa editorială era susținerea aderării României la Puterile Centrale şi promovarea intereselor germane.

[3] „Minerva", înființată la 13 decembrie 1906, a apărut până la 19 octombrie 1916. Împreună cu casa de editură a avut un rol important în promovarea culturii naționale. În toamna anului 1914 a fost vândută de Griguță Cantacuzino. Şi-a schimbat politica editorială susținând interesele germane în România.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La ora 4 pornim cu trăsura mea, trecând încă o dată pe Calea Victoriei până la Ministerul de Externe, unde cotim înspre Gara de Nord. Acolo, domnul Erzberger este aşteptat de cei doi redactori de la „Ziua”, domnul Câmpeanu şi renumitul nuvelist român Ioan Slavici[1]. Secretarul meu, p. Lucius Fetz, călătoreşte cu acelaşi tren. Erzberger fusese amabil şi îl invitase să meargă cu el de la Predeal la Braşov, în automobilul militar, căci linia ferată respectivă era închisă circulaţiei din cauza deraierii unui tren cu grâne.

Vizita domnului Erzberger fusese plăcută şi plină de învăţăminte. Este un om de societate foarte interesant şi în acelaşi timp şi un om cu foarte multe cunoştinţe, cu un orizont larg şi cu o energie inepuizabilă. El relata lucruri ciudate cu privire la spionaj şi contraspionaj, despre minciunile din presă, despre submarine, despre tratativele cu privire la achiziţionarea Coenaculum-ului[2] din Ierusalim, despre periculosul Enver Paşa, cel cu ochii inteligenţi şi ştrengari, despre moartea urmaşului la tronul Turciei care, aşa cum ştia orice copil din Constantinopol, fusese ucis ş.a.m.d.[...]

Pentru a câştiga România, sau cel puţin pentru ca aceasta să-şi păstreze binevoitoarea neutralitate, i s-au făcut în primăvara anului trecut următoarele oferte: trei judeţe din Bucovina, ceea ce Erzberger reuşise să impună guvernului austro-ungar, toată Basarabia, o alianţă ofensivă şi defensivă, garantarea teritoriului şi protejarea frontierelor, o serie de facilităţi economice şi o ameliorare fundamentală a situaţiei românilor din Ungaria (ministru în cabinet, o universitate românească, şase gimnazii româneşti etc.). Faţă de toate aceste oferte, românii nici măcar nu s-au sinchisit să dea un răspuns. Erzberger are deplină înţelegere faţă de situaţia regelui Ferdinand al României, căci în primul rând, chiar prin datoria sa în faţa lui Dumnezeu, el trebuie să fie român; germanitatea sa şi apartenenţa la familia Hohenzollern-ilor nu pot avea decât o importanţă secundară.

[Raymund Netzhammer, *op.cit*., p. 610-611]

***3.* 27 februarie/11 martie 1916, Bucureşti, Telegrama contelui Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar la Bucureşti, adresată contelui István Burian[3], ministrul de externe, referitoare la conţinutul audienţei la regele Ferdinand şi al întrevederii cu Emanoil Porumbaru, ministrul român de externe**

Le Comte Ottokar Czernin au Baron Burián

Télégramme *Bucarest, le 10 mars 1916*

J’eus aujourd’hui une audience assez longue auprès de Sa Majesté le Roi et j’en ai profité pour dire au Roi ce que Votre Excellence m’avait chargé de lui communiquer. Sa Majesté me

[1] Ioan Slavici (1848-1925), mare scriitor român, preocupat de viaţa satului ardelean. Jurnalist foarte cunoscut, a suportat consecinţele opiniilor sale. A fost închis de cinci ori, atât în Austro-Ungaria, fiind considerat naţionalist român, cât şi în România, apreciat ca favorabil monarhiei dualiste. De altfel, el s-a pronunţat pentru aderarea la Tripla Alianţă, iar în timpul ocupaţiei germane asupra unei părţi din teritoriul românesc a cooperat cu inamicul. Pentru acest motiv, după terminarea războiului a fost închis împreună cu alţi ziarişti.

[2] Sala în care a avut loc Cina cea de taină (*n.ed*.).

[3] István (Stephan) Burián von Rajecz s-a născut la 16 ianuarie 1851 în localitatea Stampfen lângă Bratislava (Pressburg), în familia unor nobili maghiari. A urmat o carieră diplomatică, lucrând la misiunile diplomatice de la Sofia (1880-1882; 1889-1895) şi Atena (1897-1903). Între anii 1903-1912 a fost ministrul de finanţe al dublei monarhii, iar din 1908 a îndeplinit şi funcţia de guvernator al provinciilor Bosnia şi Herţegovina. În iunie 1913 a fost desemnat ministru al Ungariei pe lângă Curtea din Viena. La 13 ianuarie 1915 a fost numit la conducerea Ministerului Afacerilor Externe, rămânând în această funcţie până la jumătatea lunii decembrie 1916. A revenit în fruntea acestui minister, la 15 aprilie 1918, iar la 27 octombrie acelaşi an şi-a prezentat demisia, în condiţiile conturării înfrângerii Puterilor Centrale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

déclara que la crainte d'un passage de troupes russes était sans fondement; ni lui, ni M. Bratiano ne donneraient leur assentiment, les russes savaient très bien *qu'on ferait le coup de feu* et ne tenteraient pas l'essai.

Sur mon objection que la tentative russe pourrait bien avoir lieu à l'insu de M. Bratiano, et qu'il y avait fort peu de troupes dans le coin nord-est de la Roumanie, le Roi répondit qu'il ignorait le nombre des troupes qui se trouvaient là, et qu'elles étaient peut-être peu nombreuses, et se mit a répéter cette phrase un peu vague „que nos craintes n'étaient pas fondées".

M'autorisant de l'ordre exprès de Votre Excellence je réclamai que les troupes roumaines à l'endroit exposé fussent renforcées; le Roi ne répondit pas directement, mais une remarque vague me fait croire qu'il en parlera à M. Bratiano.

En l'absence de ce dernier j'eus une conversation sur ce même sujet avec le Ministre des Affaires Etrangères. M. Porumbaru m'ayant observé que nous ne saurions guère rendre responsible la Roumanie si les troupes russes „par surprise et sans le consentement du gouvernement roumain effectuaient le passage" je répliquai qu'il ne pouvait plus être question de surprise attendu que c'était la troisième fois que j'avertissais le gouvernement de cette éventualité. Il n'avait qu'à se rendre compte que nous tiendrions le gouvernement roumain pleinement responsible s'il venait à manquer aussi gravement à ses devoirs de puissance neutre et que nous n'hésiterions pas à en tirer les conséquences nécessaires. Après avoir essayé de quelques faux-fuyants M. Porumbaru dut admettre que notre point de vue est absolument justifié.

Cela ne fait pas de doute pour moi que ni le Roi ni le gouvernement ne permettront le passage des troupes russes *pour le moment*. Mais je vois le danger dans l'apathie et le manque d'énergie de M. Bratiano, dans le mauvais vouloir qu'il met à prendre des mesures préventives énergiques, et enfin dans l'état anarchique du pays et de l'armée.

Voir le N° 50.

[*Documents Diplomatiques 22 juillet 1914 – 27 août 1916*, p. 30-31]

***4.* 7/20 martie 1916, Berlin, Raportul legației române din Berlin, semnat Alexandru Beldiman[1], referitor la demersurile pentru punerea în aplicare a contractului pentru vânzarea a 100 000 de vagoane de cereale către Germania şi Austro-Ungaria, însoțit de scrisoarea de la Reichsbank**

Raportul Legațiunii Române din Berlin

Nr. 1 201 din 20 martie a.c. către Ministerul Afacerilor Străine

Ca urmare la telegrama mea cifrată de ieri cu Nr. 1 197, am onoare a raporta Ex. V. că prin nota cu Nr. II W. K. Bu. 10.051–52.572 din 4/7 Martie, D-l Secretar de Stat la Departamentul Imperial al Afacerilor Străine mi-a comunicat cele ce urmează:

Organizațiunea germană de import numită Zentral-EinkaufsgeBellschaft la Berlin, lucrând împreună cu organizațiunea austriacă numită Kriegsgetreide-Verkehrsanstalt la Viena şi cu cea ungară numită Kriegsprodukten A.-G. la Budapesta, a încheiat prin delegatul său la Bucureşti un contract cu Comisiunea noastră centrală pentru vânzarea şi exportul de cereale, contract parafat la 24 ianuarie/6 februarie a.c. şi privitor la cumpărarea unor cantități de cereale.

În legătură cu acest contract, organizările menționate au încheiat cu Banca Națională a noastră o convenție financiară prin schimbul de scrisori datate din 20 februarie/4 martie, 24 februarie/8 martie a.c.

[1] Alexandru Beldiman (1855-1924), diplomat, ministrul României la Berlin timp de două decenii (18 ianuarie 1896-15 august 1916). Anterior a fost ministru la Belgrad (iulie-octombrie 1888).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Acum Guvernul imperial declară prin nota sus-arătată că consimte la cuprinsul acestei convenţiuni financiare şi că în vederea intrării în vigoare a acestei convenţiuni garantează îndeplinirea obligaţiunilor solidare ce rezultă pentru Zentral-Einkaufsgeaellschaft din convenţiunea financiară menţionată mai sus.

Totodată, D-l Secretar de Stat mi-a remis o scrisoare adresată de Banca Imperiului (Reichsbank) sub Nr. 7 812 din 3/16 martie către Banca Naţională a României, cu rugămintea de a o transmite acesteia din urmă.

Prin această scrisoare – aci alăturată în original – Banca Imperiului declară că a luat cunoştinţă de convenţiunea financiară încheiată la Bucureşti prin schimbul de scrisori sus-amintit şi că se obligă a plăti îndatoririle rezultând pentru dânsa din această convenţiune.

Am deci onoarea a vă ruga pe Ex. V. să binevoiască a lua act de declaraţiunea Guvernului german şi a înainta scrisoarea alăturată Băncii noastre Naţionale, răspunzându-mi totodată de primirea ei.

(ss) Beldiman.

Scrisoarea de la Reichsbank, din 16 martie, prin care se angajează a îndeplini toate obligaţiunile ce-i incumbă contractul încheiat cu organizaţiunile germane pentru plata cerealelor în lei:

Domnule Guvernator,

Confirmăm prin aceasta că Banca Imperiului a luat cunoştinţă de convenţiunea financiară, care rezultă din schimbul de scrisori de la 20 [februarie]/4 martie şi 24 [februarie]/8 martie 1916, dintre Zentral-Einkaufsgesellschaft, Kriegsgetreide-Verkehrsanstalt şi Kriegsprodukten-Aktiengesellschaft pe de o parte şi Banca Naţională pe de altă parte şi se angajează să îndeplinească toate obligaţiunile care-i incumbă din acest contract. (ss) Reichsbank-Director.

[C.I. Băicoianu, *Istoria politicei noastre monetare şi a Băncii Naţionale 1914-1920. Neutralitatea, Războiul, Ocupaţiunea*, vol. III, Bucureşti, 1933, p.87]

5. 1933, Analiza lui C.I. Băicoianu privind contractul cu Germania şi Austro-Ungaria pentru vânzarea a 100 000 de vagoane de cereale

Evenimentele politice şi militare intervenite au fost de aşa fel, încât a trebuit să ne decidem, şi după primul contract încheiat cu Anglia am încheiat un al doilea cu Germania. În contractul germano-austro-ungar era vorba de un angajament de 360 000 000 lei.

Drept cumpărători, apăreau trei organizaţiuni ale Puterilor Centrale create pentru acest scop: Zentral-Einkaufsgesellschaft, pentru Germania, Kriegsgetreide-Verkehrsanstalt pentru Austria şi Kriegsprodukten-Aktiengesellschaft pentru Ungaria. Zentral-Einkaufsgesellschaft conducea operaţiunea în numele celorlalţi coasociaţi.

Conform art. 1 al acestui contract, Banca Naţională se obligă să ţină la dispoziţiunea organizaţiunilor până la 360 000 000 lei contra mărci, socotite de cursul de 117 lei suta de mărci. Mărcile acestea aveau să fie vărsate la Reichsbank la Berlin conform instrucţiunilor Băncii Naţionale.

Organizaţiunile se îndatorau să plătească Băncii Naţionale asupra acestui depozit, până la rambursarea lui, o dobândă de 5%. Ele se mai obligau să verse Băncii Naţionale 33,13% în aur efectiv, reprezentând treimea cuvenită emisiunii de lei, pe care Banca Naţională avea să-i numere organizaţiunii.

În îndeplinirea obligaţiunii de vărsământ aur, s-a făcut însă Germaniei o mare concesiune. S-a convenit ca taxele de export să fie calculate în contul treimei de acoperire aur. În caz când

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

aceste taxe de export nu ar acoperi treimea acoperirii metalice, organizațiunile erau îndatorate să completeze cota aur cuvenită.

Jumătate din acest aur trebuia să fie vărsat la Reichsbank, constituindu-se un depozit în contul Băncii Naționale, iar jumătate în România la sediul Băncii Naționale însăşi.

Concesiunea aceasta, ce anihila sistemul de plată uzitat aiurea în împrejurările de pe vremuri, îşi avea însemnătatea sa. Din punctul de vedere al interesului de consolidare a stocului metalic al Băncii, ea nu poate decât să fie regretată.

Mărcile aur s-a convenit să se deconteze la cursul de 123,50 suta de mărci. Depozitele aur făcute la Reichsbank aveau să fie considerate proprietatea exclusivă a Băncii Naționale din ziua efectuării depozitului. Ele erau însă nepurtătoare de dobândă.

Conform art. 2, al. *e*, Banca Națională nu putea să dispună în favoarea sa de sumele depuse în aur la Reichsbank decât după şase luni de la încheierea păcii.

Organizațiunile au mai recunoscut Băncii Naționale dreptul să poată cere după pace restituirea în lei, la cursul de 117 lei suta de mărci a vărsămintelor în mărci ce au fost făcute la Reichsbank din Berlin pentru contul Băncii Naționale. În cazul acesta, Banca Națională este ținută, conform art. 2, să declare în primul trimestru după pace pentru ce sumă ar dori să exercite acest drept.

Banca Națională dorind să facă uz de aceasta, organizațiunile s-au obligat să primească mărcile în condițiunile următoare:

a) 75 000 000 mărci să ne plătească în ultimele şase luni ale primului an după pace;

b) soldul până la 100 000 000 mărci în anul al doilea după pace şi

c) soldul ulterior eventual, în anul al treilea după pace.

În ce priveşte garanțiile rezultând din contract, s-a convenit ca ele să fie date:

a) pentru Zentral-Einkaufsgesellschaft de către Guvernul german;

b) pentru Kriegsgetreide-Verkehrsanstalt de către Guvernul austriac şi

c) pentru Kriegsprodukten-Aktiengesellschaft de către Guvernul ungar.

Conturile, cecurile şi recipisele erau scutite de comision.

Pentru o mai mare garanție a Băncii Naționale, art. 8 dispune ca organizațiunile să supună textul acestei convenții Băncii Imperiului, obligând-o să confirme Băncii Naționale că acceptă să îndeplinească toate obligațiunile ce o privesc.

Convenționea nu avea să devină executorie decât după ratificarea sa de către Guvernul austriac, german şi ungar, ca şi de Banca Imperiului, Reichsbank, ceea ce a şi avut loc.

Expunerea de mai sus rezumă situația de fapt a marei operațiuni de vânzare-cumpărare de cereale săvârşite cu Germania şi Austro-Ungaria.

Nu sunt lipsite de interes credem să redăm propunerile ce au avut loc cu ocazia acestor discuțiuni. Banca a făcut de la început propunerea ca taxa de export şi prețul cerealelor să fie acoperite în întregime în aur. Banca Națională avea dreptul în schimbul leilor ce-i dădea pentru finanțarea acestei operațiuni să tragă asupra Băncii Imperiului.

Se întrevedea în acest mod de a rezolva chestiunea posibilitatea ca Banca să-şi formeze puternice depozite în franci elvețieni pe cari să le poată utiliza în vremuri grele. Reprezentanții Reichsbank-ului Melhior şi Meuhlon n-au acceptat această propunere sub motiv că, în situația în care se afla Germania, acest procedeu ar putea atrage după sine o catastrofală depreciere a mărcii şi au rugat Guvernatorul să facă Reichsbank-ului acest serviciu.

Considerațiuni de ordin politic cari trebuiau cu multă abilitate şi tact să fie ocolite au făcut ca Guvernatorul Bibicescu[1] să renunțe la propunerea primă făcând o alta. Germania şi Austro-Ungaria să plătească în aur pe lângă taxa de export şi acoperirea de 33 1/3%, rămânând ca restul să fie acoperit prin mărci hârtie la un curs fixat.

[1] Ioan G. Bibicescu (1849-1924) a lucrat la Banca Națională din 1895, pe care a condus-o mai întâi în calitate de viceguvernator (21.02.1914–11.12.1916) şi apoi de guvernator (11.12.1916–31.12.1921).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Motive de ordin psihic asupra cărora nu insistăm au intervenit şi nici această propunere nu a fost acceptată, hotărându-se după cum am văzut în expunerea de mai sus ca Germania şi Austro-Ungaria să acopere cu plata taxelor de export şi în caz de insuficienţă cu vărsăminte speciale, acoperirea metalică de 33 1/3%, din care o jumătate urma să fie depusă la Reichsbank şi restul la Banca Naţională.

Restul sumei Germania şi-a luat angajamentul să-l acopere în mărci la cursul de 117 lei suta.

Deşi cursul de 117 lei faţă de cel teoretic de 123 constituia pentru Bancă îndemnul de a se considera pe deplin satisfăcută de această operaţie, totuşi prăbuşirea catastrofală a mărcii de mai târziu a evidenţiat neprevederea de a nu se fi negociat asupra aurului.

*
* *

Dar suma de 360 000 000 lei s-a dovedit a fi fost insuficientă pentru a se face faţă obligaţiunilor provenite din contractul de cumpărare de cereale încheiat la 24 martie 1916.

Din această cauză, cum şi din aceea că intenţionau să mai cumpere şi alte cereale, organizaţiunile Puterilor Centrale au cerut în mai 1916 un nou credit la Banca Naţională de 100 000 000 lei.

Împrejurarea aceasta a fost sesizată de Bancă pentru a se pune în regulă o serie de neînţelegeri pe cari experienţa lucrurilor le scosese la iveală şi cari în interesul cauzei trebuiau elucidate.

Aplanarea lor a făcut obiectul mai multor conferinţe avute cu Guvernatorul Băncii la Govora în iulie 1916 şi cari au condus la schimbul a două scrisori interpretative, pe lângă convenţiunea pentru acordarea unui nou credit de 100 milioane lei, cari puneau lucrurile la punct.

Despre ce era vorba?

Convenţiunea din decemvrie 1915 pentru vânzarea a 50 000 de vagoane de cereale omisese să precizeze situaţia depozitului de mărci ce isvora din acest contract, cum şi condiţiunile de restituire a mărcilor. În conferinţele de la Govora, s-a stabilit că depozitul în mărci la Berlin să producă până la încheierea păcii, ca şi acela rezultând din contractul din 24 martie, o dobândă de 5%, iar restituirea să se facă în termen de trei ani, cum a fost prevăzut în contractul sus-amintit.

La îndeplinirea obligaţiunilor contractului din 24 martie se iviseră divergenţe de vederi şi privitor la cota aur necesară emisiunii de lei, cu care urma să se facă plata cerealelor.

Prin convenţiunea din 24 martie 1916, Banca Naţională se obligă să ţină la dispoziţia organizaţiunilor Puterilor Centrale 360 000 000 lei, cu îndatorirea pentru organizaţiuni să verse Băncii 33 1/3 % aur, reprezentând acoperirea statutară pentru această operaţiune de emisiune. Jumătate din aur avea să se verse la Bucureşti, iar cealaltă jumătate urma să se constituie depozit la Reichsbank.

Operaţiunea implica însă pe lângă emisiunea de 360 000 000 lei contravaloarea vagoanelor de cereale vândute şi altă emisiune de 60 000 000 reprezentând suma ce trebuia vărsată de Banca Naţională Ministerului de Finanţe în contul taxelor de export-aur.

Astfel emisiunea necesitată de acoperirea contractului nu era de 360 000 000,

ci de 360 000 000 + 60 000 000 = 420 000 000 lei.

Reportată treimea de 33 1/3% la această sumă, rezultă că acoperirea aur era de: lei 140 000 000

din care scăzându-se contravaloarea taxelor plătite

în aur de ... lei 60 000 000

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rezultă că organizațiunile mai datorau ca rest o
acoperire de aur în sumă de ... lei 80 000 000,
iar nu lei 60 000 000.

Organizațiunile voiau să înțeleagă altfel obligațiunea acoperirii. Ele nu țineau seama de emisiunea necesitată de plata aurului care se făcea prin Ministerul de Finanțe, din care cauză cereau ca acoperirea să se calculeze la 360 000 000 lei, iar nu la 420 000 000 lei.

În ultima analiză, după calculul Băncii, era vorba de o diferență de 20 000 000 lei aur în defavoarea Băncii şi pe care o revendica.

Organizațiunile, examinând chestiunea, au admis prin convențiunea din 7 iulie 1916, mai jos publicată, punctul de vedere al Băncii, declarând că recunosc această scrisoare interpretativă ca făcând parte integrantă din convențiunea de la 24 martie.

Aceste mici neînțelegeri înlăturate, s-a procedat la semnarea celei de a treia convențiuni, tot la Govora, pentru o nouă emisiune de 100 000 000 lei, de cari aveau nevoie organizațiunile pentru noi cumpărături de cereale, ce intenționau să facă în România.

Condițiunile erau aceleaşi ca şi cele cuprinse în convenția din 24 martie. Suma de 100 000 000 lei urma să fie acoperită prin 33,13% în aur efectiv, conform convențiunii din 24 martie şi scrisorilor din 7 martie, iar restul în mărci vărsate la Reichsbank din Berlin. Cursul a fost stabilit la 123,50 lei pentru suta de mărci aur şi 116,50 lei pentru suta de mărci vărsate la Reichsbank.

Aurul urma să fie depus jumătate la Bucureşti şi jumătate la Reichsbank, constituind proprietatea exclusivă a Băncii Naționale. Mărcile depozitate la Reichsbank aveau să poarte o dobândă de 5% până la completa lor achitare. Organizațiunile se mai obligau să răscumpere mărcile cedate Băncii prin cec sau vărsământ la Berlin.

În cazul acesta, răscumpărarea să se facă la cursul de lei 116,50 suta de mărci şi în aceleaşi condițiuni fixate prin art. 3 din convențiunea din 24 martie. Această convențiune n-a apucat să fie aplicată, deoarece au intervenit evenimentele bine cunoscute ale intrării noastre în acțiune, cari au făcut ca ea să rămână literă moartă. Valuta a tras însă din schimbul de scrisori de la Govora câştigul de a-şi fi regulat nelămuririle cuprinse în cele două convențiuni anterioare.

Pe temeiul acestor contracte, Banca Națională a putut să-şi mărească considerabil stocul metalic. Cu toate că Banca Națională reuşise prin ultima convențiune de la Govora să completeze lacunele din primele două, nu este mai puțin adevărat că un punct negru rămânea încă neluminat. În urma căldurosului apel adresat de reprezentanții germani şi îndeosebi de Guvernatorul Reichsbank-ului, Dr. Havenstein[1], Guvernatorul Băncii Naționale, Bibicescu, a consimțit să apere marca germană de deprecierile catastrofale pe cari le-ar fi suferit dacă Banca Națională ar fi uzat de dreptul legitim pe care îl avea de a trage asupra Reichsbank-ului. Dacă această favoare pe care România i-o făcea Germaniei îşi găseşte explicațiunea în considerațiuni de ordin politic, nu este mai puțin adevărat că de pe urma ei am avut mult de suferit, deoarece negociațiunile nu au fost duse pe baza mărcii şi a leului aur.

[C.I. Băicoianu, *op.cit.*, p. 91]

[1] Rudolf E.A. Havenstein (1857-1923), între anii 1900-1908 a fost preşedintele Băncii de stat a Prusiei, pentru ca în perioada 1908-1923 să conducă Reichsbank.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

6. 1/14 martie 1916, Sofia, Telegrama ministrului român la Sofia, Gheorghe Derussi[1], referitoare la atmosfera nefavorabilă din Bulgaria față de România

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE — No. 5975/2 martie 1916
Direcțiunea Cabinetului Ministrului

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ
de la Legațiunea noastră din Sofia
No. 442 din 1/14 martie 1916

Externe — Bucarest

Très confidentiel.

Dès mon arrivée à Sofia j'ai pu constater une atmosphère nettement défavorable à l'égard de la Roumanie. Cet état d'esprit ne perce pas ouvertement dans le contact avec les personnages officiels qui continuent à affecter des intentions amicales, mais il plane dans le public et il alimente toutes les conversations. Je tiens à accentuer que cette mentalité a éclaté soudainement il y a environ 15 jours comme sur un mot d'ordre, ce qui indique clairement qu'elle est l'oeuvra d'agents provocateurs travaillant dans un but determiné. Comme fait concret, notre Gouvernement peut s'en référer aux rapports de notre attaché militaire qui coordonne et transmet toutes les nouvelles militaires que nous pouvons obtenir et qui doit partir incessament pour Bucarest où il fera à qui de droit un exposé complet. Toutes ces nouvelles concordent à établir que les Bulgares renforcent notablement leurs troupes à notre frontière. Ces envois se sont faits jusqu'à ce jour par petits paquets pour ne pas donner l'eveil. Les officiers qui se trouvent en permission ont reçu des enveloppes cachetées leur assignant leurs nouvelles destinations et ils disent en général, qu'ils vont vers la frontière roumains.

Depuis jeudi soir le transport des marchandises a été suspendu sur les chemins de fer bulgares et ont dit que cette mesure durera une dizaine de jours. En même temps les envois de troupes semblent avoir pris une plus grande extension. D'autre part j'ai pu établier d'une façon certaine que les soldats bulgares sont fanatisés contre la Roumanie et qu'on leur prêche ouvertement la guerre de revanche.

En résumé, j'ai constaté un malaise évident et des rumeurs inquiétantes qui sont en Bulgarie le préambule habituel de quelque mauvais coup et qui paraissent d'autant plus suspectes qu'elles ne correspondent avec aucun incident grave ou tension officielle entre les deux pays. Et comme cela coincide avec des préparatifs militaires, je crois devoir attirer sur cette situation l'attention sérieuse de notre Gouvernement.

Derussi — No. 442

[Ministerul Afacerilor Externe, E. 2, partea a II-a, Roma-Sofia 1914-1924, vol. 35, p. 422]

7. 2/15 martie 1916, Însemnări ale generalului Alexandru Averescu privind măsurile ce ar trebui luate la frontiera cu Bulgaria

2. III. 1916

M-a întrebat Brătianu asupra măsurilor de luat pe frontiera bulgară. Este foarte speriat, fiindcă s-a semnalat aducerea unei Divizii la Cerveni Breg! Vrea să repete ceea ce s-a făcut pe frontiera muntoasă. Dispunere de forțe în cordon.

[1] Gheorghe Derussi (1870-1931), diplomat român, ministru plenipotențiar al României la Sofia (1/14 octombrie 1913-19 august/1 septembrie 1916). Anterior a fost consul la Budapesta (1907-1913), apoi a funcționat la Stockholm şi Copenhaga (1 aprilie 1917-1 aprilie 1918; 1 februarie-1 septembrie 1919) şi Berna (1 septembrie 1919-2 iulie 1921). A fost ministru de externe în guvernul condus de Take Ionescu (17 decembrie 1921-17 decembrie 1922), care nu a primit votul de învestitură a Parlamentului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

I-am spus părerea mea. Nu cred în o invazie bulgară, şi chiar dacă s-ar plănui aşa ceva (o presupunere foarte neîntemeiată), nu avem nevoe a lua măsuri de pe acum. Ştiu ce este a trece un fluviu şi chiar dacă ar fi bulgarii în stare să procedeze cu aceeaşi iuţeală cu care am procedat noi în 1913, încă vom fi în stare să facem faţă situaţiunei, dacă vom începe a ne lua măsurile de îndată ce s-ar desemna gruparea forţelor bulgare.

O ofensivă peste Dunăre nu se întreprinde cu 2-3 divizii, iar concentrarea unei mari mase, cu mijloacele de transport bulgare, nu se face în 2–3 zile. S-a convins, dar tot a înşirat câteva batalioane pe Dunăre...

[Mareşal Alexandru Averescu, *Notiţe zilnice din războiu (1914-1916), Neutralitatea*, Ediţia I-a, Institutul de Arte Grafice şi Editura „Apollo", Bucureşti, 1937, vol. I, p. 111-112]

***8.* 3/16 martie 1916, Bucureşti, Notă informativă a Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale privind reacţiile în rândul albanezilor, inclusiv din România, în urma ocupării Albaniei de către trupele germano-bulgare**

MINISTERUL DE INTERNE 3 martie 1916
DIRECŢIUNEA
POLIŢIEI ŞI SIGURANŢEI GENERALE

INFORMAŢIUNI

Înaintarea şi ocuparea Albaniei de către trupele austro-germane-bulgare a produs un mare entuziasm în mijlocul populaţiunei albaneze din Albania.

Albanezii sunt convinşi că graţie concursului austro-germanilor se va putea înfiinţa Albania mare. Ei dau tot concursul armatelor austro-germane şi se înrolează ca voluntari în această armată.

În urma celor petrecute în Albania şi în urma afirmărilor Principesei de Vied[1] că se va face o Albanie mare, albanezii din România sunt plini de entuziasm şi fac o propagandă întinsă în favoarea Austriei. Ei stăruiesc printre conaţionali ca mulţi din ei să plece în Austria cu scopul de a se înrola în armata austriacă şi să fie apoi trimişi să lupte în Albania.

[S.A.N.I.C., Fond Direcţia Generală a Poliţiei, Dosar nr. 6/1916, f. 76]

[1] Principesa de Wied (Sofia de Schönburg-Waldenburg) (1885-1936), soţia principelui Wilhelm de Wied (1876-1945), nepot de frate al Reginei Elisabeta a României. Prinţul Wilhelm de Wied a fost desemnat, la 7 martie 1914, principe suveran al Albaniei. El a purtat numele de rege, dar nu s-a putut menţine decât şase luni. Întrucât nu a abdicat formal, Wilhelm a fost considerat suveran de jure al Albaniei până la 31 ianuarie 1925, când ţara a fost proclamată republică. În 1925, cuplul se stabileşte în România, având o serie de proprietăţi în judeţul Bacău.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***9.* 3/16 martie 1916, Bucureşti, Notă informativă a Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale privind situaţia din Macedonia după cucerirea provinciei de către Puterile Centrale şi raporturile dintre trupele bulgare şi germane**

MINISTERUL DE INTERNE 3 martie 1916
DIRECŢIUNEA POLIŢIEI ŞI SIGURANŢEI GENERALE

INFORMAŢIUNI

De la persoane sosite din Monastir, demne de toată încrederea, s-au aflat următoarele la situaţia de acolo:

Populaţia macedoneană, atât cea slavă care n-a încetat nici un moment de a se considera ca bulgară, precum şi populaţiunea românească, care nu s-a putut împăca cu administraţia şovinistă a sârbilor, a primit bine armata bulgară socotind-o liberatoare.

Armata bulgară, de asemenea, a căutat să corespundă sentimentelor cu care a fost primită, având faţă de populaţiunea de orice naţiune o purtare civilizată şi cuviincioasă.

La început părea că totul se petrece de minune şi că în curând se va începe o eră de linişte şi prosperitate – o mulţime de bulgari care stăteau ascunşi prin pivniţi de luni de zile, pentru a putea scăpa de ultimele recrutări ale autorităţilor militare sârbe, şi alţii care se refugiaseră în Grecia, din acelaşi motiv, şi-au făcut apariţia pe străzile oraşelor macedonene.

Această iluzie însă a durat puţină vreme. Autorităţile bulgare au făcut două lucruri în care a nemulţumit populaţiunea. În primul rând au chemat la recrutare pe toţi cei cari scăpase nerecrutaţi de sârbi şi al doilea a început să rechiziţioneze alimentele locuitorilor, nu atât pentru trupele bulgare care sunt neglijate, ci pentru cele germane. Aceste rechiziţionări au sleit populaţia şi a adus o scumpete enormă a tuturor articolelor de primă necesitate din care unele nici nu se mai găsesc.

Dar ceea ce mai mult nemulţumeşte şi jugneşte amorul propriu al bulgarilor este purtarea extrem de brutală a germanilor faţă de populaţiune şi chiar faţă de armata bulgară.

Germanii tratează pe bulgari ca pe o rasă inferioară. Ei n-au pentru ei decât dispreţ. În raporturile lor sunt foarte aroganţi şi această aroganţă merge până la brutalitate. Din această cauză se ivesc zilnic numeroase conflicte şi la Monastir, chiar au avut loc incidente sângeroase.

Astfel, în zilele prime după ocuparea Macedoniei unde au fost instalate trupele şi ofiţerii germani, în căutarea de locuinţe intrau prin case şi se instalau oriunde, cu de-a sila. S-a întâmplat ca unele locuinţe să fie ocupate de ofiţeri bulgari. Ofiţerii germani, fără să ţie socoteala de acest lucru, puneau ordonanţele să le arunce lucrurile afară în curte şi se instalau în locul lor. [...] Din această cauză, la Monastir a avut loc o ceartă care a degenerat în bătaie, cu care ocazie trei ofiţeri germani au fost împuşcaţi.

Aceleaşi persoane comunică că în Macedonia se află puţină armată germană de infanterie şi cavalerie şi un regiment de artilerie austriacă se află în comuna Orizari de lângă Bitolia.

Nemulţumirea în armata bulgară împotriva germanilor creşte în fiecare zi. Aceasta atât pentru că germanii se erijează în stăpâni, cât şi mai ales pentru că ei rechiziţionează grâul şi celelalte alimente pentru hrana trupelor germane, iar trupele bulgare sunt prost hrănite.

Cu privire la atacul în contra Salonicului, sentimentul general este că armata bulgară, dacă nu se acordă Salonicul Bulgariei, să nu ia parte la lupte şi să considere misiunea ei ca terminată.

În cercurile ofiţereşti se afirmă însă că bulgarii sunt datori şi trebuie să meargă cu Germania până la capăt.

[S.A.N.I.C., Fond Direcţia Generală a Poliţiei, Dosar nr. 6/1916, f. 81-83]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

10. 5/18 martie 1916, Sofia, Telegrama ministrului român la Sofia, Gheorghe Derussi, adresată ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, prin care transmite declarația prim-ministrului bulgar, Vasil Radoslavov,[1] referitoare la relațiile cu România

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE No.
Direcțiunea Cabinetului Ministrului

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ
de la Legațiunea noastră din Sofia
No. 486 din 5/18 martie 1916

Excellence Porumbaru Bucarest

J'ai vu aujourd'hui longuement Monsieur Radoslavoff. Après s'être excusé de m'avoir fait attendre quelques jours à cause des séances du Sobranié qui l'ont occupé entièrement, il m'a fait spontanément et presque textuellement les déclarations suivantes, avec prière de les télégraphier à notre Gouvernement:

„Il ne faut pas s'imaginer que parceque la Bulgarie est alliée à deux Grandes Puissances de l'Europe et a obtenu des succès militaires elle soit devenue orgueilleuse. Au contraire, nous nous rendons compte entièrement des difficultés de la situation et de la nécessité d'entretenir de bonnes relations avec les voisins et en premier lieu avec la Roumanie. D'ailleurs, j'ai accentué cela au Sobranié en déclarant que l'attitude neutre de la Roumanie a été à notre avantage." J'ai interrompu le Président du Conseil en lui disant: ...Et nous espérons qu'elle ne tournera pas à notre détriment. Monsieur Radoslavoff s'est recrié en m'assurant, avec prière de Vous le répéter que, tant qu'il sera à la tête du Gouvernement, les relations avec la Roumanie resteront amicales. Sous ce rapport il n'y a et il n'y aura rien de changé. D'ailleurs, a-t-il ajouté – les rapports entre Berlin et Bucarest sont actuellement très bons, ce qui est une garantie de plus qu'ils seront également bons entre Sofia et Bucarest". Je lui si répondu que je suis d'autant plus satisfait d'entendre ces paroles de la bouche autorisée du President du Ceonseil que à mon arrivée ici, j'ai constaté une effervescences et une excitation que rien ne justifis. Cette excitation se manifeste sur tout parmi les soldats et les officiers envoyés à la frontière roumaine et comme ces envois ont pris ces derniers jours de grandes proportions on aurait été en droit de croire que la Bulgarie était à la veille de changer d'attitude à notre égard. Monsieur Radoslavoff a répondu que, en effet, cette excitation existe surtout dans les milieux militaires; el est dûe forcément aux événements de 1913, mais elle est également entretenue à Sofia et provoquée à Bucarest par des personnes qui ont intéret à troubler les bonnes relations entre les deux pays. Mais le Gouvernement bulgare veille et empêche la presse de Sofia d'imiter une partie de la presse roumaine, qui publié chaque jour des invectives violentes à l'addresse du Roi de Bulgarie et de ses Ministres. Et cependant „a ajouté Monsieur Radoslavoff – quel est nostre crime? Nous avons voulu realiser nos aspirations nationaleset nous ne pouvions pas faire le jeu de la Russie, dont le désir était la création d'une grande Serbie dangereuse non seulement pour la Bulgarie, mais aussi pour les autres Etats balkaniques. Maintenant, nous avons réalisé notre idéal et je vous répète que nous n'avons de visées ni contre la Roumanie, ni conte la Grèce". Quant aux mouvements de troupes à notre frontière Monsieur Radoslavoff ne l'a pas nié, mais il m'a dit qu'il ne faut pas oublier que la Bulgarie est en état de guerre, que, par suite, elle doit songer è paré à tous les dangers et que les rasemblements de troupes russes sur le Danube constituent une menace qui dicte ces précautions. Le Président du Conseil ne m'a pas caché que ces déplacements sont le résultat des décisions des Etats-majors des Alliés, mais il a ajouté que les difficultés ravitaillement dans les provinces du sud, aussi ont été une des raisons pour l'envoi de troupes vers le Nord où les approvisionnements sont plus faciles. Et

[1] Vasil Hristov Radoslavov (1854-1929), om politic bulgar, de două ori prim-ministru al Bulgariei (1886-1887; 1913-1918).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

la présence de nombreux effectifs à la frontière bulgare est indispensable sur le front de Salonique... „où”, m'a dit ironiquement Monsieur Radoslavoff ... les Français et les Anglais se garderont bien d'essayer de se frotter encore aux soldats bulgares”. Le Président du Conseil m'a encore déclaré que, pour donner un nouveau gage de ses bonnes dispositions envers la Roumanie, il a repoussé les propositions de l'Etat-major de fermer les ports bulgares du Danube. Les militaires ont demandé cette mesure pour empêcher l'espionnage, mais le Ministère a jugé que cela et a rejeté cette proposition. Monsieur Radoslavoff a ajouté qu'il a fait (cuvânt neînțeles – n.n.) *et à ce propos, il m'a cité la mesure adoptées d'un commun accord d'une zône de 3 kilomètres, neutres, de chaque côté de la frontière, moit 6 kilomètres en tout, ce qui est suffisant pour empêcher toute possibilité la frontière roumaine-bulgare? Pour ce qui est de la Bulgarie, m'a déclaré Monsieur Radoslavoff, elle l'accepterait avec rempressement, ce qui est une nouvelle preuve de ses intentions absolument pacifiques à l'égard de la Roumanie”.*

En prenant acte des déclarations du Président du Conseil, je m'ai dit que je ne manquerai pas de Vous les télégraphier et j'ai ajouté que tant que le Gouvernement bulgare persisterait dans ces bonnes dispositions, je croyais pouvoir l'assurer qu'il trouverait chez nous un metier appui.

Derussi No. 486

[Arh. M.A.E. fond, E. 2, partea a II-a, Roma-Sofia 1914-1924, vol. 35, p. 427]

11. **5/18 martie 1916, Bucureşti, Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale referitoare la situația militară a Puterilor Centrale şi la intențiile lor strategice, inclusiv față de România**

MINISTERUL DE INTERNE 5 martie 1916
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ŞI SIGURANȚEI GENERALE

INFORMAȚIUNI

Din sursă germană s-a aflat că între Statul-Major german şi cel austro-ungar a avut loc în ultimul timp un schimb de vederi importante.

Generalul Falkenhayn[1] convinsese pe Împărat că tot pe câmpul de luptă se va hotărî soarta războiului şi că nici un război nu se poate câştiga numai prin defensivă. „Dacă războiul de defensivă ca mijloc de apărare şi siguranță a Imperiului German a fost dus la cea mai importantă dezvoltare de apărare tehnică pe frontul francez, ca şi pe cel rus, scurtarea războiului, aşa cum o cer interesele imperiului, nu se poate face decât prin lovituri mari, prin care să se arate forța militară nealteratā a germanilor.”

Astfel s-a hotărât în cea mai deplină discreție continuarea războiului prin submarine şi în special prin noile tipuri „Moewe”, precum şi ofensiva de la Verdun, care va fi continuată până la obținerea unui succes mulțumitor.

Statul-major austriac a cerut atunci o îmbunătățire a situației pe frontul rus, pentru a se putea începe o ofensivă mare în Volhinia spre Rowno, precum şi începerea unui atac în mare împotriva italienilor. Pentru acestea însă, Germania va trebui să declare război Italiei şi să-i rechiziționeze vasele de comerț aflate în porturile sale.

[1] Erich von Falkenhayn (1861-1922), general, şef al Statului-Major Imperial German (septembrie 1914–august 1916). La 24 august 1916 a fost numit comandant al Armatei 9 germane, ce urma să acționeze pe Frontul Român. A comandat această armată în perioada septembrie 1916–mai 1917. Ulterior, a condus grupul de armate din Asia Mică (1917-1918).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Austro-ungarii au trimis vreo 15 divizii noi pe frontul Volhiniei şi al Galiţiei, iar germanii trei divizii luate din Macedonia şi Komarom (Ungaria), care unite cu trupele deja aflate acolo va da o puternică lovitură care are de scop cucerirea localităţii Rowno.

Lui Hindenburg[1] i s-a pus de asemenea la dispoziţie vreo 20 de divizii noi, pentru a întări frontul şi a încerca concomitent o lovitură înspre Riga şi Dunaburg. Transportul acestor trupe s-a făcut în cursul săptămânei trecute şi în prezent se continuă încă mari mişcări de trupe.

În cursul acestei luni va avea loc un atac al Valonei şi poate o ofensivă demonstrativă spre Salonic. Retragerea trupelor germane din Bulgaria a avut loc în cursul săptămânei trecute.

Bulgarii au trimis spre frontiera noastră două divizii şi au dispus să se facă câmpuri de exerciţii pentru nouii recruţi şi nouile contingente din Macedonia, vreo 100 000 de oameni, la Plevna, Şumla, Varna şi Rusciuk. Astfel se va căpăta la noui impresia că bulgarii au mari forţe spre graniţa românească.

Asupra atitudinei Germaniei faţă de România, din aceleaşi cercuri germane din Capitală s-a putut afla: „Cercurile militare germane în urma informaţiunilor ce primesc de la ataşatul militar german din Bucureşti socotesc că nu au niciun motiv pentru a se teme de atitudinea României în prezent. Pentru viitoarele sale combinaţiuni politice sunt cercuri înalte germane, cari nu doresc un război cu România şi cu Italia.

Aliaţii germanilor, şi în special ungurii şi bulgarii, nu au scăpat niciodată ocaziunea de a îndemna pe germani să atace prin surprindere pe români. Cererile lor nu au găsit însă aprobare, şi au fost siliţi să aibă o atitudine amicală şi corectă faţă de România".

Aceleaşi cercuri militare germane cred că România în actuala ei situaţie nu va încerca o aventură militară prin surprindere. Pentru un front de peste 1600 km, România nu posedă nici 1500 de tunuri. Din această cifră scoţând artileria grea – care lipseşte – în afară de bateriile de fortificaţii, care nu sunt dotate cu muniţii suficiente şi cari sunt greu de demontat, se vede că România nu dispune de o artilerie suficientă. „În afară de aceasta, aliaţii, orice promisiuni ar face României, nu pot s-o angajeze într-un război în timpul căruia i-ar lipsi muniţiuni. Lipsa de muniţiuni va fi deci o mare piedică pentru intrarea României în acţiune."

Din contră, o acţiune a României alături de Germania, oricât le-ar repugna românilor o alianţă cu bulgarii şi cu ungurii, ar putea fi dusă la bun sfârşit şi ar obţine un succes împotriva ruşilor. România putând în acest caz să fie bine aprovizionată cu muniţiuni aduse din Germania . „Parte din cercurile militare serioase româneşti ar vedea chiar astfel chestiunea."

După ultimele ştiri sosite din Turcia, otomanii ar fi reuşit să oprească înaintarea ruşilor în Asia Mică. În curând armatele turceşti aprovizionate cu muniţiuni din belşug şi cu tunuri suficiente vor lua o ofensivă puternică pe toate fronturile: în Caucaz, în Mesopotamia, la Suez, ca şi în Persia.

[S.A.N.I.C., Fond Direcţia Generală a Poliţiei, Dosar nr. 6/1916, f. 110-113]

[1] Paul von Hindenburg (1847-1934), feldmareşal german, şef al Statului-Major german (29 august 1916- 3 iulie 1919), al doilea preşedinte al Republicii de la Weimar (12 mai 1925-2 august 1934).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

12. **7/20 martie 1916, Berlin, Telegrama legației române din Berlin, semnată Alexandru Beldiman, adresată Ministerului Afacerilor Străine prin care se informează acordul guvernului german pentru convenția financiară semnată de Organizația germană de import**

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIUNEA CABINETULUI MINISTRULUI

No. 6441/7 mart. 1916

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Legațiunea Berlin din 8/18 martie 1916
Externe

Bucarest

Le Secrétaire d'Etat me notifie officiellement que le Gouvernement Impérial a donné son consentement à la convention financière conclue par l'"Organisation allemande d'importation" agissant en commun avec les organisations autrichienne et hongroise d'une part et notre Banque Nationale, de l'autre, par l'échange de lettres en date des 4 et 8 Mars, n.st.

Par cette note, le Gouvernement Impérial se porte garant pour les obligations solidaires résultant pour l'"Organisation allemande d'importation" de la dite convention financière.

En même temps, le Secrétaire d'Etat m'a remis une lettre adressée par la Banque de l'Empire au notre Banque Nationale, le 16 Mars, nouveau style, et prenant l'engagement de remplir les obligations résultant de cette convention.

Le Secrétaire d'Etat m'a prié de télégraphier à Votre Excellence que je suis en possession de la déclaration du Gouvernement allemand ainsi que de la lettre de la Banque Nationale.

J'expédierai ces deux documents par le prochain courrier. En attendant je prie Votre Excellence de vouloir bien communiquer d'urgence le contenu de ce télégrame à nos départements respectifs.

Beldiman, No. 1197

[Arh. M.A.E. fond E. 2, partea a II-a, Berlin, Berna 1914-1924, vol. 27, p. 1050]

13. **11/24 martie 1916, Bucureşti, Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind conduita politică şi militară a Puterilor Centrale față de România**

MINISTERUL DE INTERNE 11 martie 1916
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ŞI SIGURANȚEI GENERALE

INFORMAȚIUNI

Din înaltă sursă germană – cu prilejul călătoriei d-lui von dem Bussche în Germania – şi asupra intențiunilor germane cu privire la atitudinea României, s-a aflat următoarele:

Încă de pe la Crăciun, dl von dem Bussche a propus d-lui Prim-Ministru al României un aranjament cu Germania. Dl Prim-Ministru ar fi răspuns în mod evaziv.

Într-o vizită pe care ataşatul militar german a făcut-o d-lui Brătianu, ceva mai târziu, acesta şi-ar fi exprimat mirarea că dl von dem Bussche nu a reiterat propunerea pe care o făcuse la Crăciun; ataşatul militar ar fi răspuns atunci că Germania nu face propuneri de mai multe

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ori, şi rămâne la prima propunere făcută. Declarația aceasta a fost reprodusă întocmai de dl Alexandru Marghiloman directorului ziarului „Seara", dl A. Filipescu.

Vizita d-lui von dem Bussche la Berlin este pusă în legătură cu noui tratative ce le va propune guvernului României.

Plenipotențiarul Germaniei a plecat din Bucureşti cu impresii foarte pesimiste. Eşuarea tuturor încercărilor de a ridica partidul germanofil, precum şi luarea măsurilor militare întinse îndreptate împotriva Austro-Ungariei şi a Bulgariei l-au pus pe gânduri şi l-au făcut să creadă la un moment dat într-o pierdere iremediabilă a României pentru Puterile Centrale.

Din această cauză s-a grăbit chemarea contingentului 40 bulgar şi luarea unor măsuri mai largi în Bulgaria împotriva României. În afară de diviziile 1 şi 3-1 s-au mai trimis acum în urmă divizia 12 bulgară menținându-se cele două brigăzi germane cu denumirea de diviziile 103 şi 105. În acelaşi timp, două brigăzi austriece au fost concentrate între Cladova-Vidin; iar în Macedonia au fost menținute între Doiran şi Ghevgheli 2 divizii în armata lui Galvitz.

S-a hotărât chiar şi planul de operații în cazul unui probabil conflict cu România. Iată acest plan: Va fi o defensivă cu forțe de acoperire în Carpați. În cazul când ruşii în colaborare cu românii vor amenința iarăşi Carpații, se va concentra o armată de 150-200 000 de oameni în triunghiul Rusciuk-Sumla-Varna, cu scopul de a trece Dunărea între Rusciuk şi Nicopoli, sub protecțiunea unui puternic şi neîntrerupt foc de artilerie de toate calibrele, tocmai ca la Belgrad. Românii, văzând Capitala lor amenințată, ar concentra desigur grosul forțelor pe Dunăre. Se va mai încerca, de asemenea, trecerea Dunării între Vidin-Cladova-Techia cu armată care să opereze prin Orşova.

Asupra acestui plan cu caracter mai mult demonstrativ decât ofensiv, din cauza lipsei unui mare număr de efective la Bulgaro-Austro-Germani n-are ca țintă decât degajarea Carpaților de o mare presiune din partea armatei române; iar strămutarea câmpului de luptă la noi în țară are desigur un caracter economic şi moral, care nu poate scăpa nimănui.

Revenind la partea politică, se poate spune că austro-germanii au lăsat atitudinea României în voia împrejurărilor. Propriu-zis nicio propunere serioasă şi rațională nu poate veni de la ei, în afară de mici concesiuni culturale în Transilvania şi de o retrocedare de teritorii în Bucovina, cu o zonă contestabilă încă între Siret şi Prut. Avantagiile economice ce se vor propune vor fi cât se poate de largi şi de promițătoare.

Este o dorință sinceră până la un punct a Germaniei de a câştiga pe români; însă în drumul concesiunilor ce trebuiesc făcute se opun ungurii, cu toată rigiditatea lor fanatică, spre a apăra o cauză nedreaptă pentru ei.

Atât guvernul german, cât şi cel austriac ştiu că numai situația de pe câmpul de luptă va hotărî la momentul suprem pe români de a merge la dreapta sau la stânga. Or, situația pe fronturi este încă şovăitoare şi neprecisă pentru o lungă durată, astfel că România nu poate lua o atitudine hotărâtă. În schimb, când lichidarea Austro-Ungariei sau a Balcanilor se va pune pe tapet, România îşi va spune cuvântul, ca şi atunci când Germania fiind stăpână pe situație va dicta pacea.

[S.A.N.I.C., Fond Direcția Generală a Poliției, Dosar nr. 6/1916, f. 238-241]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

14. **19 martie/1 aprilie 1916, Sofia, Telegrama ministrului român la Sofia, Gheorghe Derussi, referitoare la perspectiva unei antante între România şi Bulgaria**

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE — Înreg. la No. 7950/19 martie 1916
Direcțiunea Cabinetului Ministrului

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ
De la Legațiunea din Sofia, No. 615, data 19 martie/1 aprilie 1916

Externe, Bucarest

Le Président du Conseil que j'ai vu aujourd'hui pour des affaires courantes, a essayé de me pousser sur la question de nos relations avec l'Allemagne et sur la possibilité d'une entente roumaino-bulgare, patronnée par les Puissances du Centre. Je lui al répondu très poliment que mes seuls renseignements étaient que la Roumanie était neutre et que mes seules instructions étaient de travailler aux bons rapports entre les deux pays.

Derussi — No. 615

[Arhiva MAE, Fond 71-1914, E. 2, Partea a II-a, 1914-1922, vol. 35, f. 442]

15. **20 aprilie/3 mai 1916, Berna, Telegrama legației din Berna, semnată de Mărgăritescu Greceanu, prin care se comunică informația potrivit căreia Bulgaria pregăteşte un atac asupra României**

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE — Înreg. la no. 11 230/21 aprilie 1916
Direcțiunea Cabinetului Ministrului

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ
Legațiunea din Berna, No. 981, data 20 aprilie/3 mai 1916

Externe — Bucarest

Notre Consul à Genève me transmet la lettre suivante, signé par le docteur X, qui lui a été envoyée de Zürich et que je crois devoir communiquer à Votre Excellence a titre d'information:

„Monsieur le Consul, sans aucune rèserve, je suis à même de vous annoncer que la Bulgarie prèpare une attaque contre la Roumanie. Il est dans votre intérêt d'avertir imédiatement votre Gouvernement et de ne pas laisser vous surprendre: malgré l' anonymité croyez à ma sincérité."

Mărgăritescu Greceanu — No. 981

[Arh. MAE, Fond 71-1914, E. 2, Partea a II-a, 1914-1922, vol. 27, f. 270]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***16.* 22 aprilie/4 mai 1916, Sofia, Telegrama legației române din Sofia, semnată Langa-Răşcanu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, prin care transmite conținutul audienței la prim-ministrul bulgar Vasil Radoslavov referitoare la relațiile dintre România şi Bulgaria**

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
Direcțiunea Cabinetului Ministrului

No. 11367/22 aprilie 1916

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ
de la Legațiunea noastră din Sofia
No. 226 din 22 aprilie/4 maiu 1916

Excellence Porumbaru
Bucarest

Je viens de voir le Président au Conseil qui m'a gardé plus d'une heure. Il m'a longuement parlé avec une cheleureuse sympathie de la Roumanie et du peuple roumain, apportant les plus grande éloges à la politique de sagesse suivie par le Gouvernement Royal.

„Je n'oublierai jamais, m'a-t-il dit, la bienveillance, les conseils et l'appui donnés il y a 30 ans, au peuple bulgare et à moi-même, en ma qualité de chef du Gouvernement, par Monsieur Brătianu. Nos deux pays, ayant des intérêts communs, doivent rester amis, unis. C'est la meilleure et la plus sage politique qu'ils doivent faire et cimenter à l'avenir cette amitié, si possible, par une alliance. La Roumanie et la Bulgarie alliées représenteraient une force qui ne serait pas à dédaigner. On pourra alors autrement causer avec les Grandes Puissances. Pour le bien commun des deux Etats, la Roumanie et la Bulgarie doivent marcher la mais dans la main. Ma politique actuelle est la plus amicale envers la Roumanie et je viens de donner des instructions à Mr. Radeff[1] afin d'arriver le plus tôt possible, à une solution avec le Gouvernement de Bucarest, concernant les que questions économiques. Je tiens de tout coeur à arriver à un arrangement qui puisse donner entière satisfaction aux deux pays, car tous les deux ont besoin l'un de l'autre."

Parlant de la situation militaire, Mr. Radoslavoff m'a confirmé le fait que l'armée bulgare a occupé non seulement le défilé de Rupel mais aussi d'autres défilés, se trouvant sur le territoire grec, afin de mieux surveiller les Anglo-Français, et cela à la suite des conseils du Maréchal Mackensen[2]. Les Bulgares et les Allemande ne prendront jamais l'offensive. Du reste les Allemands n'ont à la frontière grecque que deux divisions – „Quant-à nous, m'a-t-il dit, nous donnons des congés à des contingents entiers".

Il m'a dit ensuite qu'il a appelé Mr. Rizoff de Berlin, afin de lui donner des instructions concernant certaines questions importantes à régler avec le Gouvernement allemand.

---

[1] Simion Traicev Radev (1879-1963), om politic, ziarist şi diplomat bulgar, a participat la Conferința de Pace de la Bucureşti care a pus căpăt celui de-al doilea război balcanic. A fost şeful legației Bulgariei în Bucureşti (1913-1916). A semnat armistițiul de la Salonic din septembrie 1918. În perioada interbelică a fost membru al delegațiilor bulgare la activitățile Societății Națiunilor. În afară de misiunea sa la Bucureşti a fost ministru în diverse capitale europene (Bucureşti, Berna, Istanbul, Haga, Londra, Bruxelles) şi Washington.

[2] August von Mackensen (1849-1945), feldmareşal al Armatei Imperiale Germane. La începutul războiului mondial a comandat Corpul 17 armată, cu această mare unitate participând la bătălii de la Gumbinnen, Tannenberg şi Lacurile Mazuriene. La începutul lunii noiembrie 1914 a preluat comanda Armatei 8, în fruntea căreia a obținut, în anul 1915, mari succese. În toamna anului 1915, grupul de armate ce-i purta numele a zdrobit Serbia. La 15 august 1916 a primit comanda grupului de forțe germane, bulgare, austro-ungare şi otomane, în fruntea căruia a atacat trupele române din Dobrogea şi a forțat Dunărea, intrând în Bucureşti. În anii 1916-1918 a fost guvernator al teritoriului românesc ocupat de Puterile Centrale. Trupele Puterilor Centrale de sub comanda sa au fost învinse în bătăliile de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz din vara anului 1917.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Le Président du Conseil n'a pas tenu à me dire quelles sont ces questions importantes, mais il a laissé échapper cette phrase: „Quant à nous, nous sommes prêtes avec la Macédoine”.

Serait-ce d'un arrangement définitif avec l'Allemagne concernant la Macédoine, que Mr. Radoslavoff voulait parler, ou bien voulait il dire qu'une fois la Macédoine conquise, la Bulgarie pourrait se reposer?

Avant de le quitter, le Président du Conseil, très aimablement, m'a invité, toutes les fois que la Légation aura une demande quelque importance, à faire, à venir le voir et lui en parler personnellement.

Langa-Răşcanu No. 926

[Arh. M.A.E. fond E. 2, partea a II-a, Roma-Sofia 1914-1924, vol. 35, p. 456]

***17.* 29 aprilie/12 mai 1916, Bucureşti, Telegrama contelui Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar la Bucureşti, adresată contelui István Burián, ministrul de externe, referitoare la convorbirea cu prim-ministrul Ion I.C. Brătianu**

Le Comte Ottokar Czernin au Baron Burián

Télégramme Bucarest, le 12 mai 1916

Dans un entretien assez long et spontanément M. Bratiano m'exposa aujourd'hui ses vues sur la situation européenne et l'attitude future de la Roumanie.

Il souligna que les deux groupes de puissances étaient tellement forts et pénétrés de l'idée de vaincre qu'il ne voyait que deux éventualités. Ou bien la paix à bref délai et sur la base du statu quo, *puisqu'aucun groupe ne se tenait pour battu, et cette éventualité lui paraissait la plus probable. Il n'y aurait pas de Bulgarie agrandie, pas de Serbie anéantie, la Belgique serait restaurée et les provinces russes restituées. Dans ce cas il serait très content de ne pas avoir participé à la guerre, car les anciens rapports avec Vienne et Berlin seraient rétablis automatiquement.*

Ou bien la seconde éventualité: anéantissement d'un des groupes de Puissances. De cela il ne saurait être question pour le moment*; en admettant que cela pourrait avoir lieu, il n'y aurait encore loin jusquelà et la Roumanie aurait tout le temps de se tenir sur l'expectative.*

(En m'exposant tout cela M. Bratiano me fit entrevoir clairement qu'il entendait se rallier au dernier moment au groupe de puissances victorieux.)

[*Documents Diplomatiques 22 juillet 1914–27 août 1916*, p. 31-32]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***18.* 30 aprilie/13 mai 1916, Bucureşti, Raportul lui Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar la Bucureşti, către István Burián, ministrul de externe, referitor la conținutul convorbirii cu Ion I.C. Brătianu, prim-ministru, despre conduita României în războiul mondial**

Către Excelența Sa domnul Ministru
al Casei cezaro-crăieşti şi ministru de externe,
baron Burián István

Ca anexă la telegrama mea nr. 395 de ieri, am onoarea să mai raportez detaliat convorbire cu domnul Brătianu despre situație.

Domnul preşedinte al Consiliului de Miniştri a început cu aceea că el simte nevoia să discute cu mine absolut deschis, încă o dată după mult timp, pentru a-mi explica unele lucruri pe care eu poate nu le-am înțeles până acum, deoarece „în unele puncte" par a fi de altă părere decât el. A spus că el e un om care nu se lasă impresionat de „micile amănunte ale zilei", dacă Verdunul cade sau nu, dacă noi cucerim sau nu undeva câțiva kilometri pătrați, lui îi este indiferent. Nu acest lucru va decide războiul. Decisiv este dacă una din cele două grupe combatante poate reuşi să o zdrobească pe cealaltă sau dacă nu cumva ambele părți vor recunoaşte că nu pot învinge şi vor încheia o pace, aproximativ pe baza unui *statu quo*. În ambele cazuri însă politica sa este justă. În ultimul caz – cazul cel mai probabil –, pacea viitoare va crea o Europă care abia dacă se va deosebi de cea din 1914, toate sacrificiile şi pierderile îngrozitoare vor fi fost deşarte şi întreaga Românie îi va fi recunoscătoare că el a cruțat țara de ororile acestui război inutil.

Dacă însă o grupă combatantă va reuşi într-adevăr să o distrugă pe cea adversă, un asemenea eveniment nu se poate întâmpla brusc şi neobservat şi atunci România are încă destul timp să ia hotărâri. El nu crede în acest sfârşit, dar dacă totuşi acesta va surveni, atunci vor trece încă ani până să se ajungă atât de departe, căci la niciuna din grupele de puteri nu pot fi constatate semne de epuizare şi, fiindcă România nu poate rezista într-un război care durează ani de zile, este clar că el trebuie „să aştepte".

Dar, cum s-a spus, el crede mai curând că cele două părți combatante, care au mereu pe buze victoria, vor recunoaşte cu timpul că nu există o victorie şi că acest război care durează ani de zile este clar că el trebuie „să aştepte". Dar, cum s-a spus, el crede mai curând că cele două părți combatante, care au mereu pe buze victoria, vor recunoaşte cu timpul că nu există o victorie şi că acest război se va sfârşi fără un rezultat concludent. Rusia nu va accepta niciodată ca Serbia să dispară, de aceea nu se va naşte o Bulgarie mare, nu va ceda niciodată Polonia şi nu va încuviința niciodată să dea României Basarabia.

Europa se află într-o stare de febră care o împiedică să aibă o judecată clară, el personal însă şi-a păstrat un cap limpede. În timpul când ruşii se aflau în Carpați, el a fost asaltat să intre în război împotriva noastră, „deoarece ar fi sosit sfârşitul Monarhiei" – iar azi noi i-am gonit pe toți inamicii şi ne aflăm adânc în țara duşmanului. S-ar putea desigur să urmeze şi alte faze – şi nefavorabile pentru noi – fără ca acestea să aducă vreo decizie. Acest război nu este ca altele – el nu are niciun precedent în istorie – şi, de aceea, toate analogiile sunt greşite. În ce situație ar fi România dacă, urmând solicitării noastre, ar fi intrat în război alături de noi în 1914? Desigur că ruşii ar fi invadat toată Moldova şi jumătate din România ar fi azi „un morman de cenuşă, ca Galiția". România însă nu poate suporta acelaşi lucru ca Monarhia şi în timp ce noi toți sângerăm în acest război, România face afaceri destul de bune şi, în afară de câteva capete înfierbântate, nimeni nu se mai plânge în țară.

El s-a dezobişnuit de a face o politică de combinații viitoare; nu se poate prevedea şi *poate* că situația va fi cu totul alta peste şase luni şi îl va obliga să ia cu totul alte hotărâri; azi, neutrali-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tatea este singura politică justă pentru România şi oricare altul în locul său, care ar fi procedat altfel, în ultimii doi ani, ar fi făcut mai rău.

Dacă însă – cum este de presupus – acest cel mai oribil din toate războaiele va fi şi cel mai lipsit de rezultate, iar Europa viitoare va rămâne aproximativ aceeaşi, atunci se vor dezvolta foarte repede şi automat iarăşi relaţii normale între România şi Puterile Centrale. Aceasta se vede chiar de pe acum. Nevoile economice sunt mai puternice decât momentele afective; România şi statele imperiale au nevoie unul de celălalt şi se vor regăsi, în ciuda tuturor celor întâmplate.

Acesta este conţinutul expunerilor domnului Brătianu, ceea ce constituie vechea confesiune de credinţă ministerială, cunoscută nouă tuturor: a rămâne neutru atâta timp cât este posibil, şi când un grup de puteri este învins să te întorci împotriva lui, chiar în ultimul moment. Nou în aceasta a fost pentru mine sinceritatea lipsită de ruşine cu care a vorbit domnul Brătianu şi cu care el – tovarăşul de alianţă – ne-a dat să înţelegem că noi vom avea România împotriva noastră, dacă vom fi învinşi. Bineînţeles că domnul preşedinte al Consiliului de Miniştri a întors chestiunea, în lungul său discurs, mai mult împotriva Rusiei şi a accentuat de mai multe ori că posesiunea Basarabiei – fără zdrobirea Rusiei – este pentru România complet lipsită de valoare. Aici a fost evidenţiat încă un moment, de asemenea nu nou, însă interesant care, ce e drept, n-a fost exprimat, dar care era subînţeles. Domnul preşedinte al Consiliului de Miniştri a lăsat să se înţeleagă că nimicirea Monarhiei este posibilă, aceea a Rusiei însă este exclusă, că de aceea se pot gândi la posesiunea de durată a Transilvaniei, nu însă la aceea a Basarabiei.

Este de la sine înţeles că eu am avut multe de opus expunerii domnului Brătianu. Amintesc răspunsul meu numai pe scurt, deoarece el prezintă puţin interes. Am combătut vederile domnului preşedinte al Consiliului de Miniştri dintr-un dublu punct de vedere: al moralei şi al raţiunii. Am accentuat alianţa şi consecinţele ei şi am dat de înţeles domnului Brătianu că aici domneşte o opoziţie de neînvins între vederile noastre. L-am lăsat apoi să înţeleagă că un război fără rezultat este tot atât de exclus ca şi o înfrângere a noastră şi că posibilitatea cooperării cu noi *după desăvârşirea victoriei* este o utopie.

Interesantă şi completând convorbirea cu domnul Brătianu este afirmaţia regelui faţă de colegul meu bulgar (telegrama mea de azi cu nr. 396) şi recunosc deschis că nu-mi este prea clar de ce aceste mărturisiri frumoase, din inimi prieteneşti, se revarsă brusc acum asupra noastră.

Poate că la baza aluziilor că „România poate porni cândva şi contra noastră” se află dorinţa de a putea primi totuşi şi o concesie teritorială pentru neutralitatea ei. Dacă aceasta a fost intenţia domnului Brătianu în lungile sale explicaţii, atitudinea mea plină de răceală faţă de predica lui l-a împiedicat desigur să facă chiar şi numai o aluzie la această concluzie, cu atât mai puţin să o exprime deschis.

Ministrul plenipotenţiar cezaro-crăiesc
Czernin

[Apud *1918 la români. Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Documente externe 1879-1916,* vol. I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 702-703, documentul 204; A se vedea documentul şi în lucrarea *Documents Diplomatiques 22 juillet 1914– 27 août 1916*, p. 32-35]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***19.* 12/25 mai 1916, Bucureşti, Notă informativă a Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale referitoare la opiniile deputatului von Herzberg asupra situaţiei şi conduitei României în războiul mondial**

MINISTERUL DE INTERNE 12 mai 1916
DIRECŢIUNEA
POLIŢIEI ŞI SIGURANŢEI GENERALE

RAPORT

Zilele trecute a fost în Bucureşti dl v. Herzberg, deputat al centrului, şeful propagandelor germane din străinătate – inclusiv Renania. Asupra situaţiei imperiului, deputatul german ne-a făcut declaraţii foarte interesante.

Pe viitor, guvernul german se va dezinteresa de propagandele din ţările neutre, rămânând lucrurile în situaţia actuală, adică să se beneficieze din fondurile cheltuite de până acum. Ziarele „Minerva" „Seara" şi „Ziua" se vor menţine, dar nu se vor acorda fonduri pentru nicio publicaţie nouă. Ziarului „Moldova" i se acordă o subvenţie de 60 000 lei anual prin Disconto-Gaselschaft – în afară de subvenţia pe care o primeşte de la Viena –, cam tot atât. Ziarul „Libertatea" ca şi revista „Cronica"[1] vor apărea atâta timp cât Bogdan Piteşti va crede de cuviinţă să le mai ţie, alte parale nu va mai primi.

Biuroul de informaţiuni din str. Cosma se va mai menţine şi după răsboiu când se va ocupa cu propagandă comercială. O soluţie definitivă în această privinţă nu s-a dat încă.

Guvernul german, ne spunea dl Herzberg, a căpătat convingerea că România nu poate şi nu vrea să intre în răsboiu. Impresia mea este că România va face până la urmă o politică neutrală. Căci în situaţia guvernului din Bucureşti, ca şi în mintea oricărui om de stat român stă mai întâi de toate preocuparea independenţei viitoare a statului actual şi pe urmă consideraţiuni de cucerire dincolo de graniţă. Iar siguranţa statului român stă în antagonismul germano-rus sau austriaco-rus. Acest antagonism va dura cel puţin încă cincizeci de ani în combinaţiunile politice ale Europei de mâine. Nimeni nu poate gândi altfel. Orice alipire a României într-o parte sau într-alta a grupelor în luptă este perderea independenţei economice, după cari vine perderea independenţei politice.

De aceea trebuie să faceţi încă multă vreme o politică de consolidare a statului român şi când vă veţi crede destul de tari, atunci puteţi scoate sabia să loviţi în dreapta sau în stânga.

„Bismarck[2] a făcut la noi politica internă sănătoasă până a creat unitatea Germaniei. Dar după 1890 ajunsese imposibil. Pe la 1897 când s-a dus la Hamburg şi a văzut miile de vapoare şi comerţul imens al Germaniei, atunci şi-a dat seama că a avut dreptate Împăratul ca să-l trimeată la plimbare, deoarece nu văzuse că „viitorul Germaniei era de acum pe apă".

„Din antagonismul ruso-german, România poate trage cunoscinţe politice, economice şi de cuceriri. Cu ruşii la Strâmtori, oricât s-ar întinde România ca teritoriu îşi va pierde mai curând sau mai târziu independenţa politică, înfeodându-se în Zollvereinul german[3]. Rusia

[1] „Cronica", revistă săptămânală apărută între 12 februarie 1915 şi 31 iulie 1916. Directorul publicaţiei a fost Tudor Arghezi, iar director literar Gala Galaction. S-a pronunţat pentru aderarea României la Puterile Centrale.

[2] Otto von Bismarck (1815-1898), una dintre cele mai influente personalităţi ale scenei mondiale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Prim-ministru al Prusiei (1862-1890), cancelar al Confederaţiei Germane de Nord (din 1867). A contribuit decisiv la unificarea Germaniei şi la crearea celui de-al doilea Reich german (1871), devenind cancelar al acestuia până la demiterea sa în 1890. Diplomaţia lui, numită „politică realistă" (*Realpolitik*), şi modul autoritar în care conducea statul i-au adus porecla de „Cancelarul de Fier".

[3] *Zollverein* (Uniunea Vamală Germană) a fost un bloc economic între statele germane ce a funcţionat în perioada 1834-1919 cu scopul de a armoniza legăturile comerciale între statele germane. Prin crearea acestei structuri economice s-a realizat o piaţă unică pentru produsele germane. Prusia a fost liderul acestei, uniuni,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

exportă cereale şi petrol ca şi România. Cea dintâi nu va admite concurența produselor româneşti pe piețele Orientului pe care le stăpâneşte azi România.

Se vorbeşte în România despre un stat puternic maghiar. Eu nu cunosc aşa ceva. Ungaria a intrat în Zollvereinul german şi nu contează ca putere militară independentă. Cei de la Buda Pesta [care] pe viitor [dacă] nu vor face pe placul Berlinului, vor fi trimişi la plimbare.

Din cauza concurenței economice, o alianță politică cu Rusia vă este fatală, pe când cu noi – cu voia sau fără voia Dvs., se schimbă chestiunea. Noi avem nevoie de petrol şi cereale de la dvs. Dumneavoastră aveți nevoie de industria noastră şi de capitalul nostru. Tendința politică a Rusiei este să acapareze gurile Dunării şi Strâmtorile: adică sufocarea Dvs. politică şi economică. Noi, prin situația geografică a României, avem tot interesul ca s-o facem mai puternică pentru a domina drumul în Orient împotriva oricăror surprize din Balcani (Convorbitorul făcea aluzire la o schimbare de politică a Bulgariei).

Pentru aceste motive şi altele de ordin militar şi politic cred că România, dăinuind actuala stare de pe fronturi, nu se va mişca. Nu va merge împotriva noastră, fiindcă n-are încredere în Rusia, şi nu va merge cu noi, fiindcă şi-a luat angajamente solemne de a fi alături de Quadruplă.

Ceea ce ne preocupă acum pe noi germanii este problema alimentației care se complică din zi în zi. Se mai crede încă în rezerve importante, dar ca statul să poată controla toate şi distribui în mod echitabil alimentele, are nevoie de o mână de fier, de un fel de dictatură. Acest om va fi dr. Kelfferich, un om providențial, actualul ministru de finanțe.

„Orice ar face, lipsuri vor fi: grăsimile, ne lipsesc carnea şi bumbacul. Dar foamete nu va fi şi vom trăi cum vom putea. Din acest punct de vedere nici adversarii noştri nu stau mai bine. Dar trebuie să recunoaştem că poporul nostru vrea pacea. Financiarii mari nu mai pot da capitaluri noui pentru noi împrumuturi de război. Şi jertfe nu putem face la infinit”.

[S.A.N.I.C., Fond Direcția Generală a Poliției, dosar nr. 7/1916, f. 124-126]

***20.* 29 mai/11 iunie 1916, Berna, Telegrama legației din Elveția, semnată Mihail Păcleanu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, privind tentativele de pace întreprinse de autoritățile ungare pe lângă cercuri din Franța şi Rusia**

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
LEGAȚIUNEA CABINETULUI MINISTRULUI No. 18128/30 iunie 1916

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ
Legațiunea din Berna No. 1539 Data 29 mai/12 iunie 1916

Excellence Porumbaru
Ministre Affaires Etrangères
Bucarest

Dès réception de Votre télégramme chiffré, je suis allé voir l'Ambassadeur de France avec lequel je suis particulièrement lié. Je lui ai dit qu'un ami, de passage, m'a donné la nouvelle que les Hongrois auraient envoyé quelques hommes politiques à Londres et Petrograd tâter le terrain en vue d'une paix séparée et que je voulais contrôler cette nouvelle en lui demandat à lui, qui était toujours bien renseigné, s'il en savait

iar după formarea imperiului (1871), acesta a preluat rolul statului prusac. La ea au aderat şi alte state- Suedia, Norvegia, Luxemburg.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

quelque chose. Il m'a répondu catégoriquement qu'il n'a jamais entendu parler d'une pareille mission: „d'ailleurs, comment voulez-vous qu'il aillent à Londres ou à Petrograd? On ne les y recevraient pas! Nous ne sommes pas disposés à conclure actuellement une paix séparée avec la Hongrie et – ajouta-t-il en riant – nous ne pensons pas lui garantir la Transylvanie. Tout ce que je sais – m'a dit Monsieur Beau – c'est qu'il y a quelques semaines le Comte Andrassy a été à Montreux, où il a voulu s'aboucher avec un journaliste français, qui a refusé d'aller le voir". Lui ayant demandé s'il m'autorise de communiquer ce qu'il m'a dit à mon Gouvernement, il m'a répondu, sans hésiter: „absolument". Comme j'ai dit plus haut, l'Ambassadeur est un ami à moi, qui me parle toujours ouvertement et sincèrement: je suis donc tout-à-fait sûr de ses dires. Il est venu ces derniers jours me faire deux ou trois visites et il dînera chez moi Vendredi prochain avec le Ministre d'Italie, en toute intimité à cause de mon grand deuil. Il m'a promis de m'intéresser et m'a la une longue note, tirée de son dossier secret, envoyée par son meilleur et plus sûr informateur, concernant le Comte Tisza et les difficultés qu'il rencontre dans son pays: lors de la première invasion russe il faisait risette aux alliés, après la défaite russe de l'année dernière il est devenu un fervent allemand; mais l'accord économique provissoire conclu le 25 Janvier dernier entre l'Autriche-Hongrie et l'Allemagne a suscité beaucoup de mécontentements contre le Comte Tisza. Vu la marche des affaires militaires actuelles, sa situation est très difficile.

Pacliano No. 1589

[Arh.M. A. E., E. 2, partea a II-a, Berlin Berna 1914-1924, vol. 27, p. 303-304]

***21.* 29 mai/11 iunie 1916, Bucureşti, Notă informativă a Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale privind raporturile de comandament germano-austro-ungare în condiţiile declanşării ofensivei Brusilov**

MINISTERUL DE INTERNE 29 mai 1916
DIRECŢIUNEA
POLIŢIEI ŞI SIGURANŢEI GENERALE

RAPORT
(din sursă germană)

În cercurile Legaţiunei Germane se discută cu multă aprindere o încordare a relaţiunilor între cabinetul din Berlin şi cel din Viena, din cauza ofensivei ruseşti pe frontul oriental.

Şeful Statului-Major german a remis un lung şi documentat exposeu guvernului în care arată greşita tactică a celor de la Viena, prin care au dislocat trupe de pe frontul oriental, trimiţându-le pe frontul italian. Exposeul arată apoi că cei de la Viena contrar celor stabilite între ambele state majoare au deplasat aceste trupe, deşi cei de la Viena aveau continuu ştiri din Berlin că noi forţe ruseşti sunt zilnic aduse pe front şi că în curând vor lua contact cu inamicul.

Acest exposeu a fost înmânat Împăratului, care a fost viu afectat de aceste procedeuri.

Pe lângă aceasta, Statul-Major austriac a cerut întăriri, însă cei de la Berlin au cerut o dislocare a trupelor de pe frontul italian, ei neputând face imediat faţă ofensivei ruseşti.

Austriacii, pe de altă parte, cer cu insistenţă ca generalul Mackensen să ia comanda trupelor pe frontul oriental de sud, deşi cei de la Berlin au răspuns în primul moment că prezenţa generalului Mackensen este reclamată pe frontul balcanic, totuşi nu este exclus ca el să ia comanda trupelor din Polonia de sud.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ştirea aceasta a fost comunicată oficial şi ministrului Bussche, spre a putea asigura, eventual, guvernul român că ofensiva rusă este trecătoare şi că nu este exclusă posibilitatea ca generalul Mackensen să ia comanda ofensivei.

Certurile intestine mai au de cauză şi faptul că cei de la Viena şi Pesta au refuzat în ultimul timp cererile celor din Berlin, în ceea ce priveşte alimentele şi grânele, motivând aceasta prin stricta lor necesitate. O comunicare oficială a sosit Legațiunei, anunță însă că un acord s-a semnat între ambele guverne, în care se anunță că Austro-Ungarii vor alimenta pe Germani cu tot disponibilul, fără compensații din partea germanilor şi fără niciun angajament afară de cel pur militar. Această convenție ar fi făcut pe cei de la Berlin să fie mai înduplecați.

S-a mai cerut în mod imperios de către cei din Berlin ca comanda generală a trupelor austro-ungare să treacă la Marele Cartier General german. În prezent au loc schimburi de note în vederea acestui scop.

[S.A.N.I.C., Fond Direcția Generală a Poliției, dosar nr. 7/1916, f. 377]

***22.* 1/14 iunie 1916, Sinaia, Telegrama lui Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar la Bucureşti, adresată lui István Burián ministrul de externe, prin care informează despre schimbarea de atitudine a lui Ion I.C. Brătianu referitoare la perspectivele războiului şi posibilitatea ca România să părăsească neutralitatea**

Secret

Obiectul: Situația politică
Conte Ottokar Czernin,
către Excelența Sa, domnul ministru al
Casei cezaro-crăieşti şi ministru de externe,
baronul Burián István

Dacă pentru mine ar mai fi fost nevoie de o dovadă că domnul Brătianu simte că soseşte ceasul lui cel mare, convorbirea mea de ieri cu domnul preşedinte al Consiliului de Miniştri mi-ar fi adus această dovadă.

Am arătat deja, cu ocazia ultimei mele expuneri în fața Excelenței Voastre, ce mare diferență există în sufletul românesc între ceea ce a fost mai înainte şi ceea ce este acum, şi am accentuat că românii nu vor mai suporta să vadă pe ruşi înaintând în Monarhie. Când ruşii se aflau la Lemberg şi Przemyśl, când mărşăluiau spre Breslau, situația de aici era mai bună decât azi, căci domnul Brătianu nu credea într-o situație definitivă, în timp ce azi el simte că se apropie sfârşitul războiului, un sfârşit la care el vrea să fie prezent cu orice preț.

Am reuşit ieri să-l fac să vorbească mai bine şi mai clar decât în ultimul timp. Domnul Brătianu a început să explice „groaznicele dificultăți interne” pe care le are de întâmpinat pentru „a rezista instigatorilor la război” şi s-a epuizat în enumerarea meritelor sale, acumulate în trecut, pentru păstrarea neutralității. Momentan, nu există nici agitație, nici instigare la război – cel puțin în mult mai mică măsură decât a existat în ultimii doi ani. Domnii Filipescu şi Ionescu sunt relativ calmi, abia dacă dau vreun semn – fireşte numai fiindcă ei se ştiu ca şi ajunşi la țintă şi că alte eforturi sunt absolut de prisos.

Într-o formă prietenoasă l-am făcut atent pe domnul Brătianu că politica sa din ultimii doi ani a cucerit încrederea țării, care îi lasă conducerea cu deplină încredere şi fără amestec, şi am exprimat domnului preşedinte al Consiliului de Miniştri admirația mea că a ferit țara,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în diferite momente critice din trecut, de o catastrofă şi de a ajunge implicată într-un război lipsit de perspectivă cu Puterile Centrale. Atunci i-a scăpat domnului Brătianu un cuvânt, care a luminat ca un reflector electric concepția sa: „E foarte adevărat ceea ce spuneți – a exclamat el –, dar de data aceasta nu mai este acelaşi lucru. Războiul se apropie de sfârşit". Apoi a făcut câteva observații, că materialul nostru uman epuizat se află în fața maselor inepuizabile ale Antantei şi în special ale Rusiei.

Domnul Brătianu a ascultat calm replica mea. Eu i-am expus cât de falsă este concepția sa, ce rezerve puternice mai are atât Germania, cât şi noi, cât de consolidați şi uniți suntem noi, în timp ce în lagărul inamic se arată puternice fenomene de descompunere, şi am indicat cu certitudine pozitivă că în chiar săptămânile următoare se va prezenta o imagine complet schimbată.

Domnul Brătianu n-a fost cu totul inaccesibil expunerilor mele şi a şi admis că în România există un curent pentru neutralitate, cum a dovedit marea demonstrație social-democrată de ieri.

Noi însă nu ne lăsăm înşelați de aceste expuneri ale domnului Brătianu; acest politician şiret, care vrea mereu să mai câştige timp, încă vreo câteva săptămâni, este foarte bucuros să poată arăta Antantei care îl presează că el are mari dificultăți „față de curentul pacifist din țară, care nu vrea război". Preşedintele Consiliului de Miniştri crede, cu mai multă certitudine decât oricând, că foarte curând îi va fi dat să facă o *plimbare militară* în Transilvania, dar rodul nu-i pare încă pe deplin copt.

Situația este critică. Câteva săptămâni România se va mai menține liniştită – afară de un caz neprevăzut –, apoi însă nu, dacă situația de război nu se schimbă şi retragerea noastră durează.

Este de datoria mea să expun Excelenței Voastre clar şi absolut deschis părerea mea, oricât de neplăcut, trebuie, din nefericire, să impresioneze. Eu mă ştiu tot atât de eliberat de pesimism, ca şi de acel optimism care îşi spune că nu există un pericol, dacă închizi ochii şi nu vrei să-l vezi.

Cu colegul meu german am avut ieri o discuție serioasă. Eu nu ştiu exact ce raportează el la Berlin, ştiu însă că el a avut totdeauna mai multă încredere în domnul Brătianu decât mine şi a fost totdeauna împotriva sugestiilor mele repetate în trecut, cunoscute Excelenței Voastre, de a încerca înlocuirea domnului Brătianu cu Marghiloman. Domnul von dem Bussche părea mirat de părerea mea despre situație, care totuşi este pe deplin împărtăşită de ataşatul militar imperial german, colonelul baron Hammerstein; dacă şi în ce măsură domnul von dem Bussche va raporta acum, în sfârşit, adevărul la Berlin nu pot constata.

Ca totul azi în Europa, politica românească este un fenomen de reflectare imediată a evenimentelor militare; cu mult mai imediat şi mai direct decât anul trecut; deoarece aici toată lumea crede că ultimul capitol al marii drame a început.

Această singură propoziție conține de fapt tot ceea ce este posibil să se raporteze de aici: dacă îi respingem pe ruşi sau îi oprim definitiv, România va mai aştepta; în caz contrar, trebuie să contăm pe un război împotriva României.

Ministrul plenipotențiar cezaro-crăiesc
Czernin

[Apud *1918 la Români. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1879-1916*, vol. I, p. 727-728, documentul 216]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***23.* 4/17 iunie 1916, Zürich, Informații din sursă elvețiană (André K. Sayous) referitoare la schimburile economice dintre România şi Germania**

Zürich, 17 juin 1916

Trafic entre l'Allemagne et la Roumanie

Quelques informations

a. Pour le transport des grains roumains à destination de l'Allemagne, l'Allemagne a fait démonter et remonter sur les rives du Danube un bâteau à vapeur. Bientôt circuleront 7 bâteaux semblables.

b. Deux trains de pétrole circulent chaque jour entre Campina et des ports du Danube. L'Allemagne a envoyé en Roumanie des wagons-citernes. La Sté Baneasa a été autorisée à envoyer 10 000 kgs de benzine en Allemagne.

c. Les achats de la Roumanie en Allemagne portent sur les articles les plus divers, notamment: machines agricoles, installations télégraphiques et téléphoniques, matières premières pour l'industrie et pour la fabrication du papier, drap (pour une valeur de 8 millions de mark). Ceci est fort intéressant au point de vue de la situation économique de l'Allemagne, car ce pays n'a pas trop de matières premières pour la fabrication du papier, *ni trop de tissus de laine.*

d. Les trains Carmen *partent de Ratibor, Pirna et Ratisbonne. C'est là qu'on compose les wagons pour train complet. Les envois sur les points de concentration ont lieu à un tarif très réduit.*

e. Pour les achats roumains, les commissionnaires allemands se sont organisés; on a fait dans la société une part très forts aux villes hanséatiques, particulièrement atteintes par le blocus.

f. Il existait à Berlin, depuis nombre d'années, une union germano-roumaine de protection des créanciers *dont le nom indique le but. En prévision de relations plus étroites des deux pays, cette* union *devient l'association économique germano-roumaine.*

André K. Sayous

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 23 cadre 11-11 a 17 iunie 1916]

***24.* 15/28 iunie 1916, Sinaia, Raportul lui Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar la Bucureşti, adresat lui István Burián, ministrul de externe, privind posibilitatea ca România să atace Austro-Ungaria în termen de 6-7 săptămâni**

Contele Ottokar Czernin – **c**ătre baronul Burián Sinaia, 28 iunie 1916

Aşa cum am raportat în toate telegramele mele din ultimele zile referitoare la această chestiune, preşedintele Consiliului de Miniştri, Brătianu, nu intenționează să înceapă imediat un război împotriva noastră, dar se pregăteşte, atât din punct de vedere politic, cât şi militar, pentru această eventualitate.

O face prin aceea că duce tratative intense cu Antanta. După cum m-am putut informa, postulatele lui Brătianu sunt în linii mari următoarele:

I. Ofensiva generală a Antantei şi înaintarea victorioasă a forțelor ruse;

II. Acoperirea spatelui împotriva Bulgariei;

III. Transilvania, Banatul şi Bucovina drept recompensă pentru colaborare;

IV. Declararea războiului din partea României se va face numai împotriva Monarhiei, nu şi împotriva Germaniei;

V. Livrări de muniții şi artilerie.

Fireşte, nu pot să ştiu dacă postulatele sună exact aşa, dar este sigur că acestea sunt în linii mari dorințele lui Brătianu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Din aceste condiții puse se poate deduce uşor ce politică se aşteaptă din partea României. Înainte de toate, este clar că evenimentele militare viitoare – şi îndeosebi pe frontul de răsărit – vor fi hotărâtoare în privința atitudinii României. Dacă vom pierde în continuare teren şi ruşii ar pătrunde în Ungaria, atunci situația ar deveni necondiționat, deosebit de critică.

Pe de altă parte, anumite momente, pledează pentru faptul că Brătianu mai doreşte un răgaz de câteva săptămâni, înainte să rişte pasul hotărâtor. În primul rând, România nu poate primi mai devreme de 6-8 săptămâni artileria şi munițiile cerute, în al doilea rând, nici succesele militare pretinse de Brătianu de la Antanta, nici în cel mai rău caz, nu se vor ivi de azi pe mâine şi – *last not least* **– vine vremea secerişului, pe care Brătianu ar prefera să o aştepte. Din toate acestea rezultă că, după calculele lui Brătianu, stadiul critic va fi probabil în a doua jumătate a lui august, când guvernul român – condiționat întotdeauna de situația noastră militară generală – vede posibilă trădarea despre care e vorba.**

Există şi alte amănunte ale evenimentelor care par a fi interesante, cum ar fi îndeosebi aşa-zisa nouă pretenție a lui Brătianu, potrivit căreia numai nouă să ni se declare război, nu şi Germaniei. Regele este un sprijin slab pentru cauza noastră, deoarece – aşa cum se ştie – el joacă alături de Brătianu un rol minor, dar acea reținere a lui „Hohenzollern" de a comite trădarea josnică împotriva sângelui propriu poate avea o anumită importanță.

Nu e lipsită de interes informația, provenită din surse sigure, că Rusia se pare că şovăie în livrarea artileriei şi muniților solicitate, până ce nu intră în posesia promisiunii obligatorii a preşedintelui Consiliului de Miniştri, Brătianu, că va intra într-adevăr în acțiune şi, de asemenea, că Anglia a reuşit să spulbere ezitările Petersburgului.[Petrograd]

Deci nici încrederea Rusiei în Brătianu nu este mai mare ca a noastră!

[Apud *1918 la Români. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1879-1916*, vol. I, p. 719-720, documentul 213]

***25.* 16/29 iunie 1916, Sofia**, Telegrama legației române din Sofia, semnată Langa-Răşcanu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, privind audiența la prim-ministrul bulgar Vasil Radoslavov referitoare la relațiile dintre România şi Bulgaria.

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE — No. 16832/16 iunie 1916
Direcțiunea Cabinetului Ministrului

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ
de la Legațiunea noastră din Sofia
No. 1360 din 16/29 iunie 1916

Excellence Porumbaru
Ministre Affaires Etrangères
Bucarest

Dans le courant de la conversation que j'ai eue hier soir avec le Président du Conseil, il m'a exprimé son contentement de voir que le Quartier-Général s'est décidé à rouvrir la frontière vers nous. „La prolongation d'une pareille mesure, m'a dit Monsieur Radoslavoff, ne peut que nuire aux relations entre les deux pays et je tiens à ce que les rapports entre la Bulgarie et vous restent toujours des meilleurs et des plus amicaux. Pour cette raison, je mettrai encore mes plus vives insistances auprès du Quartier Général afin que le point frontière de Roustchouk soit à son tour rouvert, malgré la crainte des espions russes qui se trouvent en Roumanie, en si grand nombre, comme dans tous les pays neutres. Mais il est difficile de s'entendre avec les militaires. J'ai bien des difficultés avec eux.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Le Président du Conseil, parlant de notre situation politique et économique, saisi l'occasion de faire de nouveau les éloges de S.M. le Roi et du Gouvernement Royal. Votre position est bien difficile, car, a-t-il dit, vous avez deux puissants voisins qui ferent tout pour ne pas vous laisser tranquilles jusqu'à la fin.

Il m'a démenti catégoriquement les bruits d'après lesquels l'armée bulgare aurait occupé encore quelques points stratégiques en Grèce. „Nous n'avons pas besoin d'avancer; nous attendons, bien préparés, l'offensive des Alliés qui n'oseront jamais la prendre."

Le Président du Conseil venait d'ouvrir la session extraordinaire du Sobranié, donnant lecture du discours du trône. La session sera courte; juste le temps de voter les six derniers douzième de l'armée et pour les territoires libérés et acquis. Les crédits extraordinaires pour l'armée montent à 350 millions; ceux pour l'organisation administrative des nouveaux territoires, à 40 millions; ensuite des crédits supplémentaires s'élevant à 34 millions, dont 21 pour la dotte publique.

Après avoir fait cette énumération, le Président du Conseil a ajouté: „Comme vous voyez, la guerre nous coûte beaucoup d'argent. Toutes nos ressources sont à l'armée. Il faut esperer que cette guerre prendra fin vers la fin de l'année. Je crois que cet été les Allemands et les Russes feront leurs derniers efforts".

Langa-Răşcanu No. 1360

[Arh. M.A.E., E. 2, partea a II-a, Roma-Sofia 1914-1924, vol. 35, p. 486]

***26.* 15/28 iulie 1916, Sofia, Telegrama ministrului român la Sofia, Gheorghe Derussi, adresată ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, referitoare la primirea sa în audiență de către premierul Vasil Radoslavov.**

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE No. 19879/15 iulie 1916
Direcțiunea Cabinetului Ministrului

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ
de la Legațiunea noastră din Sofia
No. 1641 din 15/28 iulie 1916

Excellence Porumbaru
Bucarest

J'ai enfin pu voir Mr. Radoslavoff. Il s'est excusé de ne pas m'avoir reçu ces trois semaines, à cause des difficultés parlementaires qu'il a réussi à peine à aplanir. Je n'ai plus trouvé l'homme satisfait et absolument confiant dans le succès de sa politique. Il m'a paru quelque peu socieux et dans sa conversation il a accentué les nombreuses difficultés financières, politiques et militaires auquelles était aux prises son pays. Autrefois il ne discutait même pas la victoire de l'Allemagne; aujourd'hui, m'a-t-il dit: A la grâce de Dieu, avec un accent où il y avait plus de découragement que d'assurance. *Comme corollaire, il m'a affirmé, pour la centième fois, son ferme désir de travailler en bonne intelligence avec la Roumanie.*

Je lui ai répondu que, sous ce rapport, ses intentions se rencontrent avec celles du Gouvernement libéral roumain, qui a toujours eu pour principe le maintien des rapports de bon voisinage avec la Bulgarie. J'ai ajouté que, dans cet ordre d'idées, la fermeture du point de Roustchouk a été une mesure mal inspirée, car elle pouvait faire croire à une tension qui n'existait pas. Le Président du Conseil m'a donné raison en disant qu'il a été contre cette disposition, mais que le Général Jekoff a déclaré qu'autrement il ne pouvait se défendre contre le réseau d'espionnage que les Russes ont instalée à Giurgiu. Nous sommes entourés d'ennemis à la fin de cette guerre en conservant l'amitié de la Roumanie. *Le Président du Conseil*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

m'a promis d'user de son influence pour amener une solution des différentes questions dont je l'ai entretenu et dont traitent mes télégrammes spéciaux, expédié en même temps que celui-ci.

En me parlant de l'accord établi avec le parti de Mr. Guechoff, Mr. Radoslavoff m'a dit que la Bulgarie fera une politique essentiellement nationale. J'ai cru comprendre dans ces paroles que, le cas échéant, on voudrait se servir du concours du parti de Mr. Guéchoff pour aplanir les voies à un compromis éventuel avec la Russie.

Malgré le ton nébuleux que Mr. Radoslavoff emploie, j'ai l'impression que le Gouvernement bulgare est très soucieux de l'avenir, que l'attitude de la Roumanie l'inquiète au premier chef et que mes paroles ont produit un visible soulagement.

Derussi No. 1641

[Arh. M.A.E., fond E. 2, partea a II-a, Roma-Sofia 1914-1924, vol. 35, p. 503]

***27.* 21 iulie/3 aug 1916, Sofia, Telegrama lui Gheorghe Derussi, ministrul român la Sofia, adresată ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, prin care transmite conținutul discuției cu prim-ministrul bulgar Vasil Radoslavov referitoare la incidentele de la frontiera româno-bulgară.**

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE No. 20478/21 iul. 1916
Direcțiunea Cabinetului Ministrului

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ
de la Legațiunea noastră din Sofia
No. 1752 din 21 iulie/3 august 1916

Excellence Porumbaru
Bucarest

Réponse au télégramme, je me suis expressé de demander audience au Président du Conseil qui m'a reçu aujourd'hui même. Je lui ai fait la communication dont vous m'avez chargé, en attirant, conformément à vos instructions, son attention sur les conséquences sérieuses que la répétition des incidents de frontière pourrait entraîner. Comme le télégramme de Votre Excellence était forcément résumé en ce qui concerne les incidents, je n'ai pas pu entrer dans la discussion de détails matériels dont le Président du Conseil n'a lui-même aucune connaissance. Il faudra, d'ailleurs, nous attendre, naturellement, à ce que les Bulgares contestent les faits en rejetant sur nous toutes les responsabilités.

J'ai réussi, néanmoins, à faire impression sur Monsieur Radoslavoff et il m'a dit que, à la suite de notre dernier entretien, il a signalé au Généralissime Jekoff[1] l'état d'esprit qui régne parmi les troupes bulgares de la frontière, en lui demandant d'agir pour éviter au Gouvernement toute complication. Le Généralissime a avoué qu'en effet il y a parmi les soldats, des têtes chaudes et il à promis de se rendre lui-même en inspection sur la frontière afin de voir les choses.

Donc je pense que, avant de prendre de notre part toutes les précautions possibles, il serait préférable d'attendre le résultat de la promesse du Président du Conseil que j'ai vu aujourd'hui, très soucieux d'éviter

[1] Nikola Todorov Jekov (1864-1949), general bulgar, cu studii militare la Şcoala Superioară de Război de la Torino, absolvită în 1898. În anii 1913-1914 a făcut parte din misiunea bulgară de la Istanbul, calitate în care a negociat convenția dintre Bulgaria şi Imperiul Otoman. În august 1915 a fost desemnat ministru de Război, iar, în septembrie 1915 a fost învestit comandant-şef al armatei bulgare. A trecut în rezervă la începutul lunii noiembrie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

toute complication avec la Roumanie. C'est pourquoi j'ai préféré ne pas faire de ma démarche une note écrite pour ne pas envenimer les choses dans la phase délicate que nous traversons.

Je me contenterai de laisser à Monsieur Radoslavoff une notice sur les faits concrets, comme suite à notre conversation. Je compte aussi aller voir Monsieur Dobrovitch car le Roi a, sur l'armée, une influence directe et Monsieur Radoslavoff prétend que le Roi est tout-à-fait dans l'idée de ne pas gâter les relations avec la Roumanie.

Derussi No. 1752

[Arh. M.A.E., fond E. 2, partea a II-a, Roma-Sofia 1914-1924, vol. 35, p. 510]

28. Extras din memoriile lui Erich von Falkenhayn privind atitudinea României în contextul ofensivei Brusilov

Les mesures dont il vient d'être parlé furent arrêtées, en tenant déjà compte de l'attitude de la Roumanie. Cette attitude devenait moins favorable au fur et à mesure que les Russes progressaient. De nouveau, les frontières furent fermées. Le bruit courait que des pourparlers sérieux étaient derechef en cours au sujet de l'entrée de la Roumanie dans l'Entente. Des propos tenus par le roi et la reine ainsi que par quelques-uns des hommes politiques ne laissaient subsister aucun doute sur leurs véritables sentiments et sur leurs intentions. Sur ces entrefaites, on apprit aussi que le matériel de guerre indispensable à la Roumanie pour entrer en campagne était en route par la Russie, mais qu'il ne pouvait arriver à destination que dans de nombreuses semaines. Enfin, l'on pensait que le déclanchement de la Roumanie ne se produirait qu'après la fin de la moisson, en septembre, et seulement si la situation de l'Autriche-Hongrie devait continuer à empirer jusque-là. Les très rusés politiciens de Bucarest trouvaient d'ailleurs dangereux de se décider à commencer une partie aussi sérieuse avec la Bulgarie dans le dos.

L'idée de prévenir l'attaque roumaine menaçante, en attaquant nous-mêmes les premiers, n'était pas réalisable en juin. On peut ajoutér également qu'elle ne le fut pas davantage en juillet ou en août. Les forces et les moyens indispensables au franchissement, pour cette opération offensive difficile, des Carpathes du Sud et des Alpes de Transylvanie, étaient plus nécessaires sur un autre point. On pouvait encore moins songer à tenir ces forces et ces moyens prêts pour la défensive dans la Hongrie Sud-Est. Les hauts commandements alliés résolurent dès lors de mener la guerre contre les Roumains au nord des montagnes exclusivement sous la forme d'une riposte. Les préparatifs à cet effet commencèrent aussitôt après la percée russe à Lutzk. Etant donnée sa situation, l'Autriche-Hongrie ne pouvait tout d'abord y prendre qu'une part peu active. Aussi les préparatifs furent-ils poussés avec d'autant plus de zèle par les Allemands. On organisa de nouvelles unités qui reçurent une instruction spéciale et l'équipement convenant à la nature du théâtre de guerre envisagé. En outre, des troupes allemandes du service des chemins de fer entreprirent la transformation des lignes ferrées capables d'un rendement très faible dans et vers cette région, afin de permettre, en cas de besoin, d'exécuter rapidement la concentration des troupes. On procéda aux reconnaissances nécessaires pour les opérations éventuelles.

[Erich von Falkenhayn, *Le Commandement Suprême de l'Armée allemande 1914-1916 et ses décisions essentielles,* p. 197-198]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***29.* 14/27 august 1916, Viena, Declarația de război a României adresată Austro-Ungariei, înmânată de Edgar Mavrocordat[1], ministrul în capitala monarhiei dualiste**

LA DÉCLARATION DE GUERRE DE LA ROUMANIE À L'AUTRICHE-HONGRIE

L'Alliance conclue entre l'Allemagne, l'Autriche-Hongrie et l'Italie n'avait, d'après les déclarations même des Gouvernements, qu'un caractère essentielement conservateur et défensif. Son objet principal était de garantir les pays alliés contre toute attaque du dehors et de consolider l'état de choses créé par les Traités antérieurs. C'était dans le désir d'accorder sa politique à ces tendances pacifiques que la Roumanie se joignait à cette Alliance.

Vouée à l'œuvre de sa reconstitution intérieure et fidèle à sa ferme résolution de demeurer dans la région du bas-Danube un élément d'ordre et d'équilibre, la Roumanie n'a cessé de contribuer au maintien de la paix dans les Balkans. Les dernières guerres balkaniques, en détruisant le statu-quo, *lui ont imposé une nouvelle ligne de conduite. Son intervention a hâté la paix et a rétabli l'équilibre; elle s'est contentée pour elle-même d'une rectification de frontière qui lui donnait plus de sûreté contre une agresion et qui en même temps réparait l'injustice comise à son détriment au Congrès de Berlin. Mais, dans la poursuite de ce but, la Roumanie a eu la déception de constater qu'elle n'avait pas rencontré auprès du Cabinet de Vienne l'attitude à laquelle elle était en droit de s'attendre.*

Lorsque la guerre actuelle a éclaté, la Roumaine, ainsi que l'avait fait l'Italie, a décliné de s'associer à la déclaration de guerre de l'Autriche-Hongrie, dont elle n'avait pas été prévenue par le Cabinet de Vienne. Au printemps de 1915 l'Italie déclarait la guerre à l'Autriche-Hongrie: la Triple Alliance n'existait plus. Les raisons qui avaient déterminé l'adjonction de la Roumanie à ce système politique disparaissaient en même temps. Au lieu d'un groupement d'États cherchant par des efforts comuns à travailler d'accord pour assurer la paix et la conservation des situations de fait et de droits créées par les traités, on se trouvait en présence de Puissances se faisant la guerre précisément dans le but d'arriver à transformer de fond en comble les anciens arrangements qui avaient servi de base à leur Traité d'Alliance. Ces profonds changements étaient pour la Roumanie une preuve évidente que le but, qu'elle avait poursuivi en s'adjoignant à la Triple-Alliance, ne pouvait plus être atteint et qu'elle devait diriger ses vues et ses efforts vers des voies nouvelles; d'autant plus que l'œuvre entreprise par l'Autriche-Hongrie prenait un caractère menaçant pour les intérêts essentiels de la Roumanie, ainsi que pour ses aspirations nationales les plus légitimes.

En présence d'une modification aussi radicale de la situation créée entre la Monarchie Austro-Hongroise et la Roumanie, cette dernière a repris sa liberté d'action.

La neutralité que le Gouvernement Royal s'est imposée, à la suite d'une déclaration de guerre faite en dehors de sa volonté et contraire à ses intérêts, avait été adoptée en première ligne à la suite des assurances données au début par le Gouvernement Impérial et Royal que la Monarchie, en déclarant la guerre à la Serbie, n'avait pas été inspirée par un esprit de conquête et qu'elle ne poursuivait en aucune façon des acquisitions territoriales. Ces assurances ne se sont pas réalisées.

Aujourd'hui nous nous trouvons devant une situation de fait d'où peuvent sortir de grandes transformations territoriales et des changements politiques de nature à constituer une grave menace pour la sûreté et l'avenir de la Roumanie. L'œuvre de paix que la Roumanie, fidèle à l'esprit de la Triple-Alliance, avait essayé d'accomplir, a été ainsi rendue stérile par ceux-là mêmes qui étaient appelés à l'appuyer et à la défendre.

---

[1] Edgar Mavrocordat (1857-1934), diplomat român, a fost reprezentantul României la Belgrad (1899-1905), Haga (1905-1911) şi Viena (1911-1916). În această ultimă calitate a înaintat, în ziua de 14/27 august 1916, la ora 21.00, declarația de război a României adresată Austro-Ungariei. După război a fost ministru plenipotențiar în Japonia (1921-1924). S-a căsătorit în 1885 cu Irene de Moret de Blaramberg (1865-1955), fiica Mariei Băleanu (1844-1886) şi a lui Constantin Moret de Blaramberg (1838-1886), aghiotant al domnitorului Alexandru Ioan Cuza şi al regelui Carol I al României.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

En adhérant en 1883 au groupe des Puissances Centrales, la Roumanie, loin d'oublier les liens de sang qui unissaient les populations du Royaume aux Roumains, sujets de la Monarchie Austro-Hongroise, avait vu, dans les rapports d'amitié et d'alliance qui s'étaient établis entre les trois grandes Puissances, un gage précieux pour sa tranquilité intérieure aussi bien que pour l'amélioration du sort des Roumains de l'Autriche-Hongrie. En effet l'Allemagne et l'Italie qui avaient reconstitué leurs Etats sur la base du principe de nationalité ne pouvaient pas ne pas reconnaître la légitimité du fondement sur lequel reposait leur propre existence. Quant à l'Autriche-Hongrie, elle trouvait dans les relations amicales qui s'établissaient entre elle et le Royaume de Roumanie les assurances pour sa tranquilité tant à l'intérieur qu'à nos frontières communes; car elle n'était pas sans savoir à quel point le mécontentement de la population roumaine se répercutait chez nous, menaçant à chaque instant de troubler les bons rapports entre les deux États.

L'espoir que nous avions fondé à ce point de vue sur notre adhésion à la Triple-Alliance a été trompé. Pendant une période de plus de trente ans les Roumains de la Monarchie non seulement n'ont jamais vu introduire une réforme de nature à leur donner même un semblant de satisfaction, mais ils ont au contraire été traités comme une race inférieure et condamnés à subir l'oppression d'un élément étranger qui ne constitue qu'une minorité au milieu des nationalités diverses dont se compose l'Etat Austro-Hongrois. Toutes les injustices qu'on faisait subir à non frères ont entretenu entre notre pays et la Monarchie un élément continu d'animosité que les Gouvernements du Royaume n'arrivaient à apaiser qu'au prix de grandes difficultés et de nombreaux sacrifices.

Lorsque la guerre actuelle a éclaté, on pouvait espérer que le Gouvernement Austro-Hongrois, tout au moins à la dernière heure, finirait par se convaincre de la nécessité urgente de faire cesser cette injustice qui mettait en danger non seulement nos relations d'amitié, mais même les rapports normaux qui doivent exister entre des Etats voisins.

Deux années de guerre, pendant lesquels la Roumanie a conservé la neutralité, ont prouvé que l'Autriche-Hongrie, hostile à toute réforme intérieure pouvant rendre meilleure la vie des peuples qu'elle gouverne, s'est montrée aussi prompte à les sacrifier qu'impuissante à les défendre contre les attaques extérieures.

La guerre à laquelle prend part presque toute l'Europe met en discussion les plus graves problèmes touchant au développement national et à l'existence même des États; la Roumanie, mue par le désir de contribuer à hâter la fin du conflit et sous l'empire de la nécessité de sauvegarder ses intérêts de race, se voit forcée d'entrer en ligne à côté de ceux qui peuvent lui assurer la réalisation de son unité nationale.

Pour ces raisons elle se considère, dès ce moment, en état de guerre avec l'Autriche-Hongrie.

Em. Porumbaro

Ministre des Affaires Etrangères

[*România în Războiul Mondial 1916-1919,* volumul I, Documente anexe, p. 1-2]

30. Erich von Falkenhayn, şef al Statului-Major General german, despre intrarea în război a României alături de Antanta

La déclaration de guerre roumaine

En examinant plus haut l'attitude de la Roumanie, nous avons dit que l'entrée en campagne de cette puissance aux côtés de l'Entente, après les premiers grands succès de Broussiloff, dépendait seulement de la continuation de l'aggravation de la situation de l'Autriche-Hongrie. Les événements ultérieurs de juin et juillet rendirent, en fait, cette situation à peine plus mauvaise. Ils étaient simplement des conséquences inévitables et à prévoir de ce qui était déjà arrivé. Mais les diplomates de l'Entente pouvaient les faire voir aux politiciens et aux mili taires peu compétents de Bucarest sous le jour souhaité par ceux-ci. En tout cas, à la fin de juillet, les hauts commandements des armées des puissances centrales ne doutaient plus, d'après toutes les nouvelles arrivant de Roumanie, que cette puissance était sur le point de décider quand elle entre-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rait dans les rangs des ennemis et que sa décision ne dépendait plus des mesures prises par l'Allemagne et l'Autriche- Hongrie. L'Entente seule avait la parole dans cette question. Il fallait prendre son parti de cet état de choses. Les hauts commandements s'efforcèrent, en premier lieu, de retarder le plus possible la rupture ouverte. Plus elle se produirait tard, plus ce serait favorable aux puissances centrales, parce que, d'après le cours des événements, on pouvait admettre que les fronts de l'Ouest et de l'Est deviendraient plus forts et qu'il leur serait alors plus facile de fournir des renforts pour combattre le nouvel adversaire, sans compromettre leur propre sécurité. En conséquence, dans le dernier tiers du mois de juillet et en août, des renforts allemands, tirés du théâtre de guerre de l'Ouest, furent amenés principalement dans les secteurs du front Est austro-hongrois proches de la Roumanie. On craignait que des revers, même de peu d'importance, éprouvés précisément dans celte région, en quelque sorte sous les yeux des Roumains, pussent occasionner un déclanchement prématuré de la rupture. Ayant appris qu'à Bucarest on espérait que l'Allemagne ne pourrait pas, ou ne voudrait pas, prêter son aide à l'Autriche-Hongrie en cas de conflit avec la Roumanie, on fit comprendre nettement à l'attaché militaire roumain au grand quartier général allemand que c'était là une grande erreur et on lui donna l'occasion de se convaincre que l'Allemagne disposait sûrement de forces absolument suffisantes pour secourir son alliée. Pour souligner cette assurance, les fractions de la 101 division allemande qui se trouvaient, depuis l'arrière-saison de 1915, dans l'Est de la Bulgarie, furent transportées à Roustchouk, sur le Danube, c'est-à-dire immédiatement sur la frontière roumaine. De plus, on invita les hauts commandements turc et bulgare à faire des déclarations dans le même sens à Bucarest. Le haut commandement austro-hongrois fut engagé à continuer les négociations du gouvernement austro-hongrois avec la Roumanie, en insistant énergiquement sur l'intérêt qu'il y avait pour celle-ci à conserver sa neutralité, bien que l'on fût convaincu de l'inutilité de ces pourparlers.*

En même temps que l'on cherchait ainsi à empêcher l'événement si peu désiré de se produire, ou tout au moins à le retarder, on se préparait à y faire face. On accéléra la formation de nouvelles unités allemandes, ainsi que l'achèvement de la transformation des lignes ferrées du Sud-Est de la Hongrie et du Nord de la Bulgarie nécessaires à la concentration des troupes. Le feld-maréchal von Mackensen fut avisé, dès le mois de juillet, qu'en cas de guerre avec la Roumanie il exercerait le commandement des forces sur la frontière de la Dobroudja et sur le Danube. On s'entendit avec lui sur la façon dont il dirigerait ses opérations. Il reçut l'ordre de faire exécuter les reconnaissances et préparatifs nécessaires autant qu'il était possible de le faire sans trop attirer l'attention. Enfin, le 29 juillet, fut conclu, au grand quartier général allemand, entre le colonel-général Conrad von Hötzendorf, le colonel Gantschew, plénipotentiaire bulgare[1]*, et le chef de l'état-major général, une convention au sujet de l'action commune en cas d'une entrée en campagne de la Roumanie. Le 5 août, Enver-Pacha*[2]*, représentant le haut commandement de l'armée ottomane, qui était venu à Budapesth pour y conférer avec le chef de l'état-major général et le colonel-général Conrad von Hötzendorf, adhéra à la convention précitée.*

On considérait comme certain que, si la Roumanie entrait en campagne, elle essaierait, avant tout, sans tenir grand compte des nécessités militaires, de s'emparer du prix de la victoire qu'elle désirait le plus ardemment, c'est-à-dire de la Transylvanie. C'est pourquoi l'on présumait que les principales forces roumaines seraient employées de ce côté, tandis que des effectifs relativement faibles, de deuxième et troisième ligne, seraient laissés dans la Dobroudja et sur le Danube, pour se couvrir contre la Bulgarie. On fut vite d'accord sur les mesures à prendre pour parer à ces éventualités.

Aussitôt qu'éclaterait la guerre, une nouvelle armée Mackensen devait faire irruption de Bulgarie en Dobroudja, s'emparer des positions de têtes de ponts roumaines de Toutrakan et de Silistrie et s'avancer à peu près jusqu'à l'endroit le plus étroit entre la mer Noire et le Danube. On avait l'intention de constituer

[1] *Locotenent-colonel Petăr Gancev*, reprezentantul Statului-Major bulgar la cartierul general german.

[2] Ismail Enver Paşa (1881-1922), ofiţer otoman şi lider important al Revoluţiei Junilor Turci (1908). La începutul lunii ianuarie 1914 a devenit ministru de război şi a exercitat, în fapt, comanda trupelor otomane. A făcut parte, în cursul Primului Război Mondial, din triumviratul care a condus Imperiul Otoman alături de Talaat Paşa şi Djemal Paşa („cei trei paşa"). După război a fost un adept fervent al panturcismului, dar a fost ucis în confruntarea cu Armata Roşie, lângă Duşanbe.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cette armée avec la 101(r) division allemande, dont des tractions se trouvaient déjà à Roustchouk, quatre divisions bulgares, dont trois étaient déjà dans le Nord de la Bulgarie et la quatrième venait de la Macédoine, et deux divisions turques provenant de la région d'Andrinople. Le général von Conrad désirait, il est vrai, voir les armées non seulement s'avancer dans la Dobroudja, mais aussi traverser aussitôt le Danube, pour pouvoir soulager plus vite la Transylvanie. Mais l'on s'en tint au plan de la Dobroudja, parce que le passage du fleuve n'était pas considéré comme possible tant que les forces roumaines de la Dobroudja n'auraient pas été rendues inoffensives. L'Allemagne avait doté très abondamment l'armée Mackensen des armes nouvelles avec lesquelles les Roumains n'étaient pas familiarisés, telles que pièces d'artillerie lourde, lance-torpilles et appareils destinés aux émissions de gaz. Le transport successif des troupes et du matériel devait commencer le plus tôt possible, parce que, par suite du rendement minime des communications dans les Balkans, ils auraient pu ne pas pouvoir se concentrer à temps. Après que l'armée Mackensen aurait atteint la ligne précitée, on avait l'intention d'enlever du front de forts détachements pour les ramener à Svistow, en Bulgarie, où ils devaient franchir le Danube pour marcher sur Bucarest. On estimait qu'un essai de passage de ce fleuve beaucoup plus en aval était difficile au point de vue technique. Pour faciliter le plus possible ce passage, on décida de transporter aussitôt l'équipage de pont lourd austro-hongrois du Danube dans le bras du Danube au sud de l'île Belène, à Svistow, étant donné qu'on n'aurait plus eu la possibilité de l'y amener là par la Hongrie, après que les rapports avec la Roumanie seraient devenus plus tendus. Le haut commandement austro-hongrois avait protesté contre cette mesure qui, évidemment, mettait en danger permanent son précieux matériel de pont, mais on parvint à faire tomber ses craintes.

Pendant les opérations du feld-maréchal von Mackensen projetées comme il a été dit ci-dessus, l'Autriche-Hongrie voulait chercher à arrêter l'avance des principales forces roumaines à travers les montagnes de la frontière, jusqu'au moment où les troupes de choc amenées le plus rapidement possible après la déclaration de guerre seraient arrivées. Du côté allemand on avait prévu dans ce but quatre ou cinq divisions d'infanterie et une ou deux divisions de cavalerie. Le haut commandement austro-hongrois se proposait d'envoyer en Transylvanie deux divisions d'infanterie et une division de cavalerie qui avaient beaucoup souffert dans les combats du front Est. Ces unités devaient y être recomplétées en effectifs et se reposer. En outre, sur le désir de l'Allemagne, on créa sur le front roumain, du Danube à la Bukovine, l'unité de commandement, en y plaçant l'état-major de la Ire armée austro-hongroise commandée par le général de l'infanterie Arz von Straussenberg. La tâche de ce général était, en premier lieu, de remettre de l'ordre dans les services militaires du Sud-Est de la Hongrie, et rendre utilisables pour des buts de guerre les nombreuses mais très faibles unités dont l'Autriche-Hongrie y disposait déjà pour le service de la frontière, en gendarmerie, douaniers, bataillons d'alerte, bataillons de landsturm, bataillons d'étapes du landsturm, bataillons des mines et quelques bataillons de campagne. Il devait, enfin, faire préparer dans les routes de montagne des obstacles destinés à retarder la marche en avant de l'ennemi. Malheureusement, ces mesures préparatoires du haut commandement austro-hongrois furent notablement troublées par les événements qui se produisirent vers le milieu d'août sur le front de l'Isonzo.[...]

Le 27 août au soir, le gouvernement italien déclara la guerre à l'Allemagne, et, à la même heure, l'ambassadeur roumain à Vienne remettait au gouvernement austro-hongrois la déclaration de guerre de la Roumanie. Tandis que l'acte de l'Italie était traité comme une simple formalité qui ne méritait pas de réponse, l'Allemagne répondit le lendemain à l'acte de la Roumanie envers l'Autriche-Hongrie par sa déclaration de guerre. La nouvelle situation créée par ces déclarations de guerre ne trouva pas le commandement suprême allemand pris au dépourvu, mais cependant le surprit. Le chef de l'état-major général avait cru que le déclanchement de la Roumanie ne se produirait qu'après la fin de la moisson, vers le milieu de septembre. Les motifs pour lesquels cet événement se produisit si tôt ne sont pas encore complètement éclaircis. Des renseignements nouveaux font supposer que la demande pressante faite par la France à la Roumanie, de ne pas tarder plus longtemps, a joué un rôle important. Le général Joffre a peut-être espéré pouvoir, de cette manière, raviver le désir de lutte qui devenait moins vif dans beaucoup de cercles de l'Entente par suite de la marche peu satisfaisante des combats sur la Somme et de l'assoupissement de l'offensive russe en

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Galicie. Quoi qu'il en soit, cette résolution n'a pas été utile au nouvel allié. Quelques télégrammes lancés par le grand quartier général allemand suffirent pour faire exécuter les contre-mesures bien préparées. Il est vrai qu'il n'appartenait plus à celui qui avait été jusqu'à présent chef de l'état-major général, d'envoyer les ordres.

[Erich von Falkenhayn, *op.cit.*, p. 214-215, 220]

31. 19 august/1 septembrie 1916, Sofia, Declarația de război a Bulgariei adresată României, transmisă de ministrul român la Sofia, Gheorghe Derussi

Ministère des Affaires Étrangères et des Cultes — Sofia, le 1-er Septembre 1916
Nr. 117

Monsieur le Ministre,

J'ai eu l'honneur de signaler ces derniers mois à la Légation Royale de Roumanie, soit par notes-verbales, soit par lettres adressées à Votre Excellence ou, en Son absence, à M. Langa-Raşcano, Chargé d'Affaires, les trop nombreux incidents qui ont constamment tenu en éveil les troupes chargées de surveiller la frontière roumano-bulgare.

Ces incidents, de plus en plus fréquents, provoqués toujours du côté roumain, en dépit de l'attitude plus que correcte des autorités bulgares, et malgré les assurances et les protestations d'amitié prodiguées par la Légation de Roumanie, ont fini par mettre en lumière des intentions que le Gouvernement bulgare se faisait scrupule de supposer à sa voisine, un passé encore tout récent n'ayant pas pu lui faire entièrement oublier les sentiments de vive sympathie du peuple bulgare envers la Roumanie.

Ces sentiments dataient de loin, et le passé tout récent dont je parle est, Votre Excellence ne l'ignore pas, la guerre des Balkans de 1912-1913 où la Roumanie profita des sanglantes épreuves que le peuple bulgare traversait pour lui, alors qu'il était en lutte pour son existence, un lambeau de son territoire en manifestant une haine tenace, que rien ne justifiait.

La Paix de Bucarest suivit qui imposa à la Bulgarie le plus lourd des sacrifices. Néanmoins celle-ci se résigna, voulut encore tendre à sa voisine une main amie; elle fut trompée dans ses espérances.

Et depuis, les preuves d'animosité se succèdent sans relâche. C'est d'abord l'attitude de la presse roumaine qui abreuve d'outrages la Bulgarie et son Souverain; ce sont des difficultés sans fin pour autoriser le transit des marchandises destinées à la Bulgarie; c'est le refus de livrer à celle-ci, malgré des contracts passés en règle, les produits de première nécessité achetés en Roumanie – du sel, du pétrole etc. –; les vexations auxquelles sont exposés les Bulgares qui habitent ou qui ne font que traverser la Roumanie. C'est, le 3 juillet, la fermeture de la frontière roumaine aux marchandises et aux voyageurs de et pour la Bulgarie.

Ce sont des protestations que la Légation Royale de Roumanie à Sofia élève avec la dernière énergie au sujet de prétendus incidents provoqués par les gardes-frontière bulgares – incidents qui n'ont jamais eu lieu, tel celui de Rahovo à propos duquel j'ai eu l'honneur d'écrire à Votre Excellence le 15 août (No. 1078) et à M. Rascano le 21 du même mois (No. 1107).

Aux incidents de frontière incessants mais comportant un caractère plus ou moins bénin, succèdent de vraies attaques en bataille rangée, organisées par les piquets roumains contre les postes bulgares de frontière. Le poste No. 9, à l'Est de Kémanlar, est ainsi attaqué dans la nuit du 25 au 26 août; les postes No. 10 et 13 de même.

Ce sont, peu après, de véritables opérations de guerre que les troupes roumaines entreprennent à la frontière: bombardement de Kladovo le 28 août; bombardement de Roussé le même jour. Le 29 août, le piquet roumain No.1 ouvre une fusillade nourrie sur le poste bulgare sis en face; peu après le feu s'étend

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sur la ligne de frontière jusqu'au poste bulgare No.17; de même, entre le rivage de la mer Noire et Tchaousch-keuy, les gardes-frontière roumains attaquent vigoureusement les postes bulgares et sont repoussés.

Enfin, M. Radef, Ministre de Bulgarie à Bucarest, est empêché depuis samedi dernier, 26, de communiquer avec son Gouvernement; ses passeports lui sont remis, sans que le Gouvernement Royal bulgare lui ait donné, à un moment quelconque, des instructions se rapportant en quoi que ce soit à une rupture éventuelle des relations.

Et le 30, c'est Votre Excellence qui demande ses passeports et notifie la rupture des relations diplomatique – conséquence bien naturelle de tout ce qui a précédé. Entretemps, dans la nuit du 30 au 31 écoulé, sans qu'il y ait eu déclaration expresse de guerre, les armées roumaines essaient de jeter un pont sur le Danube, devant Kladovo, et de franchir le fleuve en cet endroit.

Votre Excellence comprend d'Elle-même quelle est dès lors la solution, voulue par le Gouvernement roumain, et qui s'impose par la force des choses étant donné la situation, telle que ce même Gouvernement l'a créée: la Bulgarie est obligée d'accepter le fait accompli, et j'ai l'honneur, Monsieur le Ministre, de porter à la connaissance de Votre Excellence qu'à partir de ce matin elle se considère en état de guerre avec la Roumanie.

Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, les assurances de ma haute considération.

Dr. M. Radoslavoff

Son Excellence
Monsieur G. Derussi,
Ministre de Roumanie,
Sophia

[Arh. M.A.E., fond nr. 71/1914, vol. 45, f. 34-38]

***32.* 20 august/3 septembrie 1916, Bucureşti, Scrisoarea ministrului SUA în România, Charles J. Vopicka[1], adresată lui Emanoil Porumbaru, ministrul Afacerilor Străine, referitoare la asigurarea cheltuielilor necesare reprezentării statului român de către ambasada americană la Viena.**

Le Ministre Américain
Bucharest le 20/3 septembre 1916
No. 101

Monsieur le Ministre:

Sur la demande de l'Ambassade Américaine à Vienne, j'ai l'honneur de prier Votre Excellence de bien vouloir ne faire savoir les désirs du Gouvernement Royal Roumain au sujet du paiement des dépenses occasionnées par la répresentation des interêts Roumains dans la Monarchie.

L'Ambassade Américaine à Vienne demande une liste détailée des loyers des bureux et des appartements aux personnes officielles, les salaires des personnes qui ont été laissées à Vienna par les personnes

[1] Charles J. Vopicka (1857-1935), diplomat american de origine cehă. La 11 septembrie 1913, preşedintele W. Wilson l-a numit trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar în Bulgaria, România şi Serbia. Misiunea s-a suprapus peste desfăşurarea Primului Război Mondial, el având o intensă activitate, mai ales în anii când SUA rămăseseră în neutralitate. A reprezentat interesele Germaniei şi Austro-Ungariei în Serbia, interesele Marii Britanii în Bulgaria şi interesele Bulgariei şi Imperiului Otoman în România şi ale României în Germania şi Austro-Ungaria. După încetarea misiunii diplomatice (1920), Charles J. Vopicka a revenit în afaceri. A scris *Secrets of the Balkans*, un izvor memorialistic important pentru cunoaşterea evenimentelor din regiunea balcanică în timpul războiului. Ediţia în limba română (*Secretele Balcanilor: şapte ani din viaţa unui diplomat în centrul furtunos al Europei*) a apărut la Institutul European în anul 2012, în traducerea lui Andrei Alexandru Căpuşan.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

officielles roumaines qui se retirent, ou des personnes dont l'emploi sera peut-être nécessaire, ainsi que d'autres depenses qui seront occassionées par la réprésentation des interêts roumains.

L'Ambassade me fait savoir que les dépenses de ce caractère pour les comptes de Gouvernements dont l'Ambassade Américaine à Vienne à la réprésentations sont chargées aux fonds deposés à leur crédit et qu'un compte complet leur est donné chaque trimestre.

Monsieur Mavrocordato l'ancien Ministre Roumain à Vienne, a déposé à Vienne, contre un recu, la somme de Kr. 45.795,43, et l'Ambassade Américaine à Vienne désire savoir quelle disposition doit être prit au sujet de cet argent. Une copie de la lettre de Monsieur Mavrocordato adressée à l'Ambassade Américaine à Vienne est ci-joint.

J'ai aussi l'honneur d'annexer un tableau démontrant le montant du secours accordé mensuellement aux sujets britanniques, italien, et francais qui se trouvent en Autriche Hongrie.

En vu de l'urgence de beaucoup de cas qui se presenteront à l'Ambassade à Vienna prochainement, je vous demanderai de bien vouloir me donner une réponse au plut tôt.

Agréez, Monsieur le Ministre, l'assurance de ma très haute considération.

Charles J. Vopicka
Le Ministre Américain

Son Excellence
Monsieur E. Porumbaro,
Ministre des Affaires Etrangères

[Arh. M.A.E., fond nr. 71/1914, vol. 46, f. 8-9]

***33.* 26 august/8 septembrie, Sofia, Telegramă a ministrului român, Gheorghe Derussi, însoțită de anexe, adresată ministrului român al Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, despre măsurile luate pentru protejarea intereselor României în Bulgaria de către misiunea diplomatică a Spaniei**

Sofia, 26 august 1916

No. 2016
3 anexe
Confidențială

Domnule Ministru,

În ziua de 15/28 august a.c., aflând din telegramele agențiilor despre izbucnirea războiului dintre România şi Austro-Ungaria şi ştiind că urmarea fatală va fi războiul cu Bulgaria, am adresat Ministrului Spaniei o notă – aci alăturată în copie (Anexa A), prin care îl prevesteam despre posibilitatea ruperii relațiunilor noastre cu Bulgaria, rugându-l ca, în acest caz, să se însărcineze provizoriu cu apărarea intereselor române.

Am fost silit a lua această precauțiune, deoarece – cunoscând măsurile hotărâte la noi împotriva D-lui Radeff – mă aşteptam la fiecare moment să fiu sechestrat şi astfel pus în neputință de a încredința D-lui Diego Saavedra afacerile noastre.

La această scrisoare, colegul meu îmi răspunse prin nota aci alăturată în copie (anexa B) că este deja autorizat a se însărcina cu protecțiunea intereselor noastre şi, pentru cazul ruperii relațiunilor, primeşte cu plăcere această misiune.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

După două zile, primind instrucțiunile Excelenței Voastre, am adresat colegului meu spaniol o notă oficială – aci alăturată în copie (Anexa C), prin care, anunțându-i ruperea relațiunilor cu Bulgaria, îi confirmam rugămintea mea de a ne reprezenta pe viitor interesele în Bulgaria.

D-l Diego Saavedra se grăbi a se duce la Ministerul de Externe, spre a notifica acest fapt Guvernului Bulgar, şi ceru totodată voia ca – după plecarea mea – să-şi instaleze cancelaria în birourile Legațiunii noastre, mai ales că Legațiunea Spaniolă nu posedă nici un local de cancelarie – D-l Saavedra având doar un mic apartament la hotel „Bulgaria”.

Din parte-mi am declarat colegului meu spaniol că-i pun cu plăcere la dispoziție biroul meu şi încăperile cancelariei. Rămâne acum să vedem dacă Guvernul Bulgar nu ridică piedici. Sper totuşi că nu se vor ivi dificultăți, mai ales că şi Ministrul Olandei – însărcinat cu interesele Franței, Rusiei şi Italiei – a obținut învoirea de a-şi strămuta birourile în ospelul Legațiunii Italiene.

Excelența Voastră va găsi într-un raport osebit amănuntele relative la transmiterea afacerilor noastre în mâinile Reprezentantului Spaniei.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Excelenței Sale
Domnului Em. Porumbaru,
Ministru al Afacerilor Străine,
etc. etc. etc.

Ad. No. 2016
1916

Anexa A

Copie
după nota Legațiunii Române din Sofia No.1992 din 15/28 august 1916,
adresată Legațiunii Spaniei în Bulgaria

Mr. Le Ministre et Cher Collègue,

J'ai l'honneur de Vous informer à titre strictement confidentiel, que l'état des relations de la Roumanie avec la Bulgarie laissant entrevoir la possibilité d'une brusque rupture, j'ai été autorisé par mon Gt. à faire appel pour ce cas à Vos bons offices, en vous priant de vouloir bien assumer, jusqu'à confirmation officielle, la protection des intérêts et des sujets roumains en Bulgarie.

Dans l'espoir que Vos propres instructions ne Vous défendront pas d'accueillir favorablement cette propositions et en attendant des communications ultérieures de ma part, je saisis l'occasion de Vous offrir, Monsieur le Ministre, etc.

(semnat) G. Derussi

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

No. 2016 Anexa B
1916

Copie
după nota Ministrului Spaniei din Sofia No. 95 din 15/28 august 1916, adresată Legațiunii Române din Bulgaria

Confidentiel

Nr. le Ministre et Cher Collègue

J'ai l'honneur de Vous informer, en réponse à votre note confidentielle d'aujourd'hui sub No. 1992, que d'après les instructions que j'ai reçues de mon Gouvernement, je suis autorisés et tout à fait disposé à assumer la protection des intérêts et des sujets Roumains en Bulgarie s'il arrive une rupture dont vous entrevoyez la possibilité.

En vous exprimant mes voeux sincères pour que les difficultés du moment puissent se resoudre paisiblement, je me peamets dans le cas échéant à faire tout mon possible en faveur des intérêts roumains.

Agréez, Monsieur le Ministre, etc.

(semnat) Diego Saavedra

No. 2016 Anexa C
1916

Copie
după nota Legațiunii Române din Sofia No. 2004, din 17/30 august 1916, adresată Ministrului Spaniei în Bulgaria

Mr le Ministre et Cher Collègue,

Me référant à votre aimable communication sous No. 95, en date du 15/28 c., j'ai l'honneur de Vous informer que d'ordre de mon Gt. j'ai demandé aujourd'hui au Gt. Bulgare mes passeports et ceux de la mission roumaine en égard au faut que Mr. Radeff, s'autorisant de sa qualité de Représentant d'un Etat allié, a demandé à quitter la Roumanie.

Le télégramme de mon Gt. m'enjoignant de confier la protection des intérêts et des sujets roumains en Bulgarie à la Légation Rle d'Espagne, c'est avec reconnaissance et une entière confiance que je vous confirme ma précédente communication dans la conviction que ces intérêts ne sauvaient se trouver en de meilleures mains.

En vous renouvelant ma vive gratitude pour les témoignages de sympathie que Vous n'avez cessé d'accorder à mon pays dès la première heure de la crise actuelle, je saisis l'occasion de vous renouveler Monsieur le Ministre, etc.

(semnat) G. Derussi

[Arh. M.A.E., fond nr. 71/1914, vol. 46, f. 15-18]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***34.* 30 august/12 septembrie 1916, Bucureşti, Scrisoarea ministrului SUA la Bucureşti, Charles Vopicka, adresată ministrului român al Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, prin care se informează că guvernul american a acceptat reprezentarea intereselor otomane în România**

No. 28

Monsieur le Ministre:

J'ai l'honneur de porter à la connaissance de Votre Excellence que je viens de recevoir un télégramme de mon Gouvernement m'informant que le Gouvernement Imperial Ottoman lui a demandé de se charger des interêts ottomans en Roumanie et m'instruisant de me charger de ces interêts ce qui confirme mon acceptation provisoire annoncé dans ma communication No. 5 du 23/5 septembre 1916.

Je prends cette occasion pour renouveler à Votre Excellence l'assurance de ma très haute considération.

Charles J. Vopicha
Le Ministre Américain
Son Excellence
Monsieur E. Porumbaro
Ministre des Affaires Etrangères
etc. etc. etc.
Bucharest

[Arh. M.A.E., fond nr. 71/1914, vol. 46, f. 2-6]

***35.* Considerații ale generalului Gheorghe A. Dabija[1] asupra măsurilor comandamentului Puterilor Centrale după intrarea în război a României**

Când ştirea că România a declarat războiu Austro-Ung. a fost comunicată la 14/VIII/1916 de g-lul (delegatul M.C.G. germ. pe lângă M.C.G.A.U de la Teschen) lui Falkenhayn, acesta nu voi să creadă şi ceru g-lui Cramon[2] confirmarea acestei ştiri, care cădea ca un trăsnet. Căci gl. Falkenhayn susținuse tot timpul că România nu va declara războiu, sau îl va declara după ridicarea culturilor, ceea ce era în contrazicere cu părerile g-lului Conrad, şeful statului-major A.U.

La 16/VIII/1916, Împăratul Wilhelm chemă la Pless pe Feldmareşalul Hindenburg, numindu-l şeful statului-major general al armatelor germane, în locul generalului Falkenhayn.

Cel care s-a bucurat mai mult de această schimbare a fost generalul Conrad, din cauză că el nu avusese nicio considerație pentru generalul Falkenhayn, pentru patru motive:

a) Nu avusese nicio încredere în capacitățile lui strategice;

b) Pentru că Falkenhayn nu-l ținuse la curent timp de doi ani cu niciunul din planurile marilor ofensive fie spre vest, fie spre est;

[1] Gheorghe A. Dabija (1872-1957), ofițer de stat-major şi comandant, unul dintre cei mai importanți teoreticieni şi istorici militari. Absolvent al Şcolii Superioare de Război şi studii de specializare în Germania. A fost şeful de cabinet al generalului Grigore Crăiniceanu în calitatea acestuia de şef al Marelui Stat-Major şi ministru de Război, ataşat militar în Bulgaria (1910-1913), despre care a lăsat o lucrare memorialistică valoroasă. A comandat Batalionul 2 vânători şi Regimentul „Mihai Viteazul”. În timpul războiului a fost şef al secției operații al Armatei a 2-a. În 1918 a fost avansat general de brigadă şi a comandat Divizia 6 Infanterie (4/17 februarie -1/14 mai 1918) şi Divizia 2 vânători (26 octombrie/8 noiembrie 1918-3/16 august 1919), distingându-se în bătăliile de la Mărăşti şi Oituz, în campania de eliberare a Transilvaniei şi în lupta împotriva agresiunii Republicii Ungare a Sfaturilor (1919). A elaborat lucrarea *Armata română în războiul mondial (1916-1918)*, vol. I-IV, Editura I. Hertz, Bucureşti, 1936.

[2] General von Cramon era ofițerul de legătură german pe lângă Statul-Major al armatei austro-ungare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

c) Pentru că Falkenhayn voise tot timpul să-i impună Comandamentul unic german, fără a voi să țină seamă de anume susceptibilități A-U cari trebuiau respectate;

d) Pentru că la cererea lui Conrad, a Regelui Ferdinand al Bulgariei şi a lui Enver Paşa, g-lul Falkenhayn nu voise să admită înainte de intrarea României în războiu stabilirea unui Comandament unic, nici chiar după cum propusese Regele Ferdinand al Bulgariei, anume ca împăratul Wilhelm să ia direcțiunea supremă, iar Şeful de Stat-Major German să conducă operațiunile.

Îndată ce s-au instalat Hindenburg şi Ludendorff[1] la Pless, chestiunea soluționărei Comandamentul unic se pune de fapt, ei au plecat imediat la Teschen, unde au propus pur şi simplu lui Conrad să pue Armata A-U sub ordinele lor, căci numai aşa Hindenburg ca delegat al Împăratului Wilhelm va putea asigura *concepțiunea şi executarea unui program comun de operațiuni, fixarea obiectivelor, importanța sforțărilor de făcut şi regularea chestiunilor de comandament*.

G-lul Conrad bucuros că a scăpat de Falkenhayn, admite propunerea pentru trei motive:

a) pentru că are o mare încredere în talentul Feldmareşalului Hindenburg;

b) pentru că intrarea României în acțiune creea Austro-Ungariei noui şi mari greutăți, care cereau multe ajutoare germane;

c) pentru că Comandamentul unic era o necesitate de care Conrad era de mult convins.

După reuşita de la Teschen, Hindernburg şi Ludendorf se întorc la Pless. Ei care luptaseră până atunci pe Frontul de Est îşi dădeau bine seama câtă muncă au pus pe timpul celor doi ani de războiu, ca să consolideze Frontul de Est, iar acum prin intrarea în războiu a României, acest front era amenințat ca să fie întors; pentru a înlătura această ipoteză absolut defavorabilă, Hindenburg şi Ludendorf se decid să atace România. Ei propun Împăratului Wilhelm să înceteze definitiv atacurile asupra Verdunului spre a-şi forma disponibilități, activând în acelaşi timp organizarea nouilor divizii în curs de formațiune. Toate aceste forțe urmau să întărească pe de o parte dreapta armatei Austro-Ungare din Carpați, amenințată cu întoarcerea din partea armatei Române, iar pe de altă parte să formeze o nouă Arm. IX în Transilvania de Vest, cu scop ca să atace România.

La 28/VIII se încheie o convențiune între Germania şi Austro-Ungaria, la care Conrad reuşi să se adaoge:

Împăratul Germaniei se angajează, în operațiunile militare ca şi în toate negociațiunile privitoare la conducerea războiului, să asigure protecțiunea şi integritatea Austro-Ungariei, în aceeaşi măsură ca acele ale Imperiului German. În cazul în care M.C. Gl. A-U nu va putea accepta deciziunile Direcțiunei Supreme a războiului, Împăratul Wilhelm va trebui să se pue de acord cu Împăratul Franz Iosef.

Apoi tot după cererea lui Conrad s-a mai adăugat o clausă care conform cererii lui Hindenburg a rămas secretă, şi anume: *Când interesele vitale ale Monarhiei vor fi în pericol, Împăratul Franz Iosef va avea dreptul de veto*.

Prin aceasta, Conrad deşi se pusese el şi armata Austro-Ungară la dispoziția Germaniei, voia să-şi păstreze autoritatea, voia să-şi lase deschisă o portiță pe care să poată ieşi atunci când Comandamentul german ar pretinde lucruri pe cari Conrad nu le-ar putea satisface, atunci el ar influența pe Împăratul Franz Iosef să zică „veto". Această clauză fiind cu totul secretă, nu a fost comunicată nici aliaților bulgari şi turci.

Ca o consecință a acestei înțelegeri, Împăratul Wilhelm dădu la 2/IX Armatelor Germane, Austro-Ungare, Bulgare şi Turceşti, aflate pe toate fronturile, următorul ordin: *În urma intrării României în războiu, trebuiesc ținute toate pozițiile de pe frontul de Vest, Est, italian şi macedonean, iar trupele disponibile se vor trimite pentru ofensiva principală contra României*.

[1] Erich Ludendorff (1865-1937), general german. L-a secondat pe feldmareşalul Hindenburg în conducerea operațiilor pe Frontul de Est din anii 1914-1916, când a obținut mari victorii. După intrarea României în război, perechea Hindenburg-Ludendorff a condus operațiile armatei germane pe toate fronturile.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ne reamintim că feldm. Mackensen propusese după 29/VII să nu execute întâi trecerea Dunărei la Şiştov, ci să atace spre Dobrogea, această propunere nu fusese acceptată de Conrad, acum după venirea Mareşalului Hindenburg în capul Statului-Major german, acesta admite propunerea şi dispune ca: *trecerea Dunărei nu va fi încercată decât numai atunci când puterile centrale vor fi în măsură ca să atace pe Români în Transilvania*.

Această hotărâre avea în vedere concentrarea în Vestul Transilvaniei a Arm. IX-a sub g-lul Falkenhayn, care nu se putea face mai curând decât până în primele zece zile ale lunei Sept., de aceea Mareşalul Hindenburg dă feldm. Mackenzen următoarea directivă operativă:

Maiestatea Sa ordonă de a amâna provizoriu trecerea Dunărei, Grupul de Armate Mackenzen va avea, din contră, misiunea ca acoperindu-se pe Dunăre să invadeze Dobrogea pentru a atrage asupra lui forţele inamice şi a le bate.

Deci Mareşalul Hindenburg, ținând seama de situația reală a Puterilor Centrale, nu poate face altfel decât să atace în Dobrogea, să se sacrifice pentru moment Transilvania să o lase să se apere cum va putea, în aşteptarea concentrărei Arm. IX-a. Această idee strategică era foarte justă, aplicațiunea ei o va confirma.

[Generalul G.A. Dabija, *Armata Română în răsboiul mondial,* cu o prefață de domnul general de corp de armată Alexandru Averescu, Editura IG. HERTZ, Bucureşti, 1936, vol. 1, p. 45-48]

36. 2/15 octombrie 1916, Berna, Telegrama legației române din Berna, semnată Mihail Pâcleanu, referitoare la conținutul Cărții Roşii austro-ungare, publicată la Viena

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
LEGAȚIUNEA CABINETULUI MINISTRULUI No. 27551/7 oct. 1916

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Legațiunea din Pontarlier No. 2676 2/15 octomvrie 1916

Externe Bucarest

Le livre rouge autrichien paru à Vienne le 10 octobre contient 111 documents concernant les relations entre la Roumanie et l'Autriche-Hongrie du 22 juillet 1914 au 27 Août 1916[1]*. La presse allemande et autrichienne le commente et publie des extraits de cette publication dont l'esprit des hostilités vénimeuses dépasse tout ce qu'on peut s'imaginer. Il tend à présenter le pays, le Souverain et le premier Ministre sous un jour déplorable; le pays comme plongé dans la corruption, le Souverain comme caractère faible et jouet de son entourage immédiat, le premier Ministre comme homme politique menteur et sans scrupules, enfin même la mémoire du Roi Carol n'est pas épargnée en ce sens que les rapports de Czernin veulent prouver le conflit entre la conscience et la conviction vénérée du Souverain et les aspirations de son peuple. L'esprit de cette publication, vu la trahison odieuse dont on nous accuse semble nous contester même à l'avenir le droit de vivre comme peuple libre; c'est, selon, des hommes politiques de Vienne, notre glas funèbre. Ne pouvant citer tous les documents du livre rouge et les appréciations de la presse je me bornerai de signaler quelques exemples qui en font ressortir l'esprit. Le rapport de Czernin du 22 juillet 1914 affirme que le Roi Carol lui a garanti la neutralité de la Roumanie en cas de conflit austro-hongrois-serbe, mais lui aurait déclaré que Vienne Vienne ne devait pas compter sur la neutralité de la Roumanie en cas d'intervention de la Russie, et que rien au monde ne pourrait le forcer de prendre les armes contre la Monarchie; selon le*

[1] Lucrarea a apărut şi în limba română – *Cartea Roşie Austro-Ungară. Documente diplomatice privitoare la relațiunile dintre Austro-Ungaria şi România în perioada de la 22 iulie 1914 până la 22 iulie 1916*, Bucureşti, Editura „Regele Carol I”, Bucureşti, 1917.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

rapport du 28 septembre 1914, le Comte Czernin aurait dit à notre Prince Héritier que ni Lui ni le Roi n'étaient capables de trahison envers l'Autriche. Notre Prince aurait répondu qu'une pareille action serait la pire félonie et que s'Il la comettait Il se considérerait comme „ein gemeiner Kerl"; que, si la Roumanie marchait avec la Russie, elle deviendrait quasi sa vassale et qu'il est hors de doute que dans le cas où les Puissances Centrales seraient victorieuses, la Roumanie supporterait plus tard, pour l'attitude qu'elle aurait prise, les plus dures conséquences. Ayant été reçu en audience par le Roi Ferdinand, quelques jours avant l'entrée en guerre de l'Italie, le Comte Czernin aurait rappelé à notre Roi l'avis émis par le Roi Carol sur l'attaque éventuelle de l'Italie: „que si l'Italie venait d'attaquer l'Autriche ce serait eine Schweinsrei*, ce dont un Hohenzollern est incapable". Le Roi a répondu qu'il partage l'avis de son oncle, mais que le Comte Czernin devait penser qu'Il ne dispose pas de la même autorité que ce dernier. Le Comte Czernin aurait répondu qu'il ne peut comprendre le chose que d'une seule façon, sachant que Sa Majesté ne pouvait pas donner des garanties, mais qu'Elle saurait faire prévaloir Sa volonté et qu'Elle résisterait ou tomberait avec elle, ce à quoi le Roi n'aurait rien répondu. Le Comte Czernin ajoute dans son rapport au Baron Burian: „Votre Excellence est parfaitement instruite et sait qu'on ne doit pas trop se fier à Sa Majesté". Le 26 Mai le Roi aurait dit au Comte Czernin qu'Il ferait tant ce qu'il est possible pour rester neutre, mais que les Souverains ne peuvent pas toujours agir selon Leur désir. Le 26 Août 1916 le Comte Czernin a dit au Roi que l'Autriche-Hongrie veut vivre en bons termes avec la Roumanie, mais que nos préparatifs militaires éxigent catégoriquement que l'Autriche prenne une attitude définitive. Le Roi aurait répondu évasivement, ajoutant qu'Il ne se considère pas lié par les mesures qui ont été prises par Monsieur I.I.C. Brătianu; qu'Il croyait que Son armée n'empêcherait pas la tentative russe d'envahir le pays, bien qu'Il ne soit pas sûr que cette dernière puisse se produire: que, du reste, près 90% du pays ne voulait pas la guerre; que le Conseil de la Couronne pouvait seul amener une décision et que dans le cas où la politique de la neutralité prévalait la démobilisation de l'armée en serait la conséquence. Le cours des événements militaires seul aurait déterminé l'attitude du Premier Ministre, dont le plan était de ne pas laisser passer l'occasion propice pour assurer à la Roumanie des avantages considérables à peu de frais. La rupture du front russe en Galicie a pu seul empêcher l'intervention de la Roumanie lors de la déclaration de guerre de l'Italie, et l'invasion de la Serbie aurait déterminé Monsieur I.I.C. Brătianu a prendre les mesures militaires connues. La nouvelle offensive russe a réveillé en lui l'espérance, et seul le moment de l'intervention reste encore à fixer; d'après le Comte Czernin ce doit être la seconde moitié d'Août. Celui-ci ayant acquis la conviction que la Roumanie traitait activement avec l'Entente, a dit à Monsieur I.I.C. Brătianu qu'il savait qu'il préparait la guerre, mais que l'Autriche envisageait avec beaucoup de calme la déclaration de guerre de la Roumanie; que si, contrairement aux probabilités, il croyait queles Puissances Centrales seraient vaincues, cette hypothèse pourrait être fatale à la petite Roumanie, car le lion qu'on croyait mort pouvait d'un coup de griffre faire de la Roumanie une autre Serbie. Le 8 Août 1916 le Comte Czernin rapporte que Mr. I.I.C. Brătianu lui aurait dit qu'une offre de cession de territoires en Bucovine pouvait lui être d'un grand secours pour le maintien d'une stricte neutralité; cette proposition fut repoussée conformément aux instructions du Baron Burian. Par une dépêche de Stockholm du 27 septembre le Comte Czernin a informé le Baron Burian que le 24 Août la Russie a remis un ultimatum à la Roumanie en promettant en cas de collaboration la la Transylvanie, le Banat, la Bucovine et les bouches du Danube, dans le cas contraire 100.000 Russes envahiraient le pays. Le Conseil de la Couronne a été mis par le Roi devant un fait accompli; au moment où il a eu lieu la Légation d'Autriche-Hongrie a été cernée militairement, Mr. I.I.C. Brătianu – ainsi s'exprime cette dépêche – m'a donné la parole d'honneur qu'il voulait rester neutre et c'est à la dernière minute qu'il repousse les responsabilités sur le Roi. Sans doute, Mr. I.C.C. Brătianu aurait préférée temporiser encore, mais l'éventualité que j'avais prévue s'était réalisée: L'Entente a pris une décissions ferme".*

Pâcliano No. 2676

[Arh. M.A E., fond E. 2, partea a II-a, Berlin-Berna 1914-1924, vol. 27, p. 355]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***37.* 2/15 noiembrie 1916, Berna, Telegrama legației române din Berna, semnată Mihail Pâcleanu, adresată ministrului Afacerilor Străine, Emanoil Porumbaru, referitoare la polemica dintre un ziar românesc şi unul german privind relațiile dintre România şi Germania după încetarea războiului**

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
LEGAȚIUNEA CABINETULUI MINISTRULUI No. 29738/5 Noemb. 1916

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ
Legațiunea din Berna No. 3218 2/15 Noemb. 1916

Excellence Porumbaro,
Ministre Affaires Etrangères
Bucarest

Confidentiel

Dans une polémique avec le correspondant du Temps *à Bucarest, au sujet des relations roumano-allemandes, le correspondant à Berlin de la* Kölnische Zeitung*, du 11 Novembre, conteste l'affirmation attribuée au Ministre d'Allemagne à Bucarest qu'après la guerre, les relations entre la Roumanie et l'Allemagne reprendront le caractère de cordialité antérieure; ce serait, au contraire, Votre Excellence qui aurait dit au Ministre d'Allemagne que la Roumanie n'avait rien contre l'Allemagne et qu'après la guerre des relations économiques suivies seraient reprises entre les deux pays. Le Ministre d'Allemagne Vous aurait répondu en exprimant ses doutes au sujet d'une semblable possibilité. Le même journal dit encore que Bucarest et Constantza ont été bombardés parce que villes fortifiées et qu'on ne doit voir dans les ressentiments qui se manifestent chez nous contre l'Allemagne que la haine du délinquant contre le policier qui l'empoigne; du reste les représsailles de l'Allemagne contre nous ne sont que la punition due à la politique malhonnête de nos hommes d'Etat. Le Ministre des Finances Costinesco est spécialement pris à partie par le correspondant du journal officieux de l'*Auswärtiges Amt *qui le traite – lui et ses proches de voleurs.*

Pacliano No. 3128

[Arh. M.A.E., fond E. 2, partea a II-a, Berlin-Berna 1914-1924, vol. 27, p. 367]

***38.* 11/24 noiembrie, Bucureşti, Notațiile lui N. Iorga la moartea împăratului Franz Joseph[1]**

Moartea împăratului Francisc Iosif

În mijlocul sălbatecului vuiet de arme care de doi ani înnebuneşte lumea şi pe care l-a provocat el cedându-şi tremurata iscălitură de bătrân supt manifestul infam al contelui Tisza se stinge acela care părea că nu poate muri fiindcă nu s-a împlinit încă numărul nenorocirilor, al plăgilor ce trebuiau să cadă asupra capului său, Francisc Iosif I. Triste raze de soare răsfrânte în bălțile de sânge ale milioanelor jertfite se joacă pe fruntea lui despoiată şi în locul plânsului duios pentru cei morți se ridică din patru colțuri ale pământului bocetul mulțimilor nesfârşite de văduve şi de orfani – dar pentru a-l blăstăma.

Noi n-o vom face. N-o vom face, noi, creştinii, în momentul când văile Olteniei sunt pline de soldații lui şi ai tovarăşului încoronat de care l-au legat grele lanțuri de înfrângere, în

[1] Franz Joseph (Francisc Iosif) a murit la 21 noiembrie 1916, la vârsta de 86 de ani, la Palatul Schönbrunn şi a fost înmormântat în Cripta Imperială din Mănăstirea Capucinilor din Viena, după nouă zile, la 30 noiembrie. I-a succedat la tron împăratul Carol I al Austriei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

momentul când satele minunatelor ținuturi ard, când inimi brutale de ostaş străin, flămând şi libidinos, dărâmă uşile bordeielor pentru a aduce despoierea sărăciei şi ruşinarea femeilor înnebunite de groază, în momentul când în inimile fiecăruia dintre noi sila izbânditoare sapă răni prin care viața noastră întreagă pare că se duce.

Nu-l vom blăstăma pe „bătrân". Nu vom dori ca mormântul lui să aibă aceeaşi soartă ca ale sfinților noştri Domni, bătuți, după sutele de ani ai odihnei lor liniştite, de ghiulelele barbarilor turbați cari poartă tot înainte, în vechea „Valahie Austriacă", steagul negru şi galben al celei mai fățarnice tiranii. Nu vom cere răsplătirii dumnezeieşti ca toată neomenia şi profanarea pe care o suferim să se prefacă în furtuna care să arunce în vânt cenuşa lui şi a strămoşilor lui. Ne vom opri tăcuți înnaintea acestui sicriu pă care-l apără uriaşa fantasmă a Fatalității.

El n-a vrut tot ce s-a făcut supt dânsul şi printr-însul. Nu era născut ca să voiască aceasta sau altceva. Tânăr aruncat de soartă pe un tron zguduit de revoluție, el a fost totdeauna jucăria puterilor care-l înnălțaseră numai pentru a-l chinui. Proclamat între spânzurătorile revoluționarilor unguri, el a presidat ca rege al Ungariei atâtea alte spânzurători. Păzit de Ruşii de la 1848 împotriva popoarelor sale rebele, el a lovit de două ori în Rusia căreia-i datoria existența Statului său însuşi. Salvat de Românii din Ardeal, el a lăsat ca împotriva lor să se îndeplinească toate actele unei desmățate tiranii. Prieten al Regelui Carol, el trimite haidăii Ungurimii sale să spurce pragul mausoleului de la Argeş.

Ştia aşa de puțin din toate acestea, din orice nu era buna lui viață plăcută de burghez blajin din Viena! Dar şi când voia mai mult să se ascundă de orice datorie pentru a gusta aceste plăceri modeste, Fatalitatea răsăria şi în fața omului după ce-şi bătuse joc de onoarea Suveranului. Ea îi arunca înnainte cadavrele celor mai de aproape ai lui: fratele executat în Mexico, fiul cu țeasta zbrobită la beție, soția sa pribeagă înjunghiată în Svitera, Moştenitorul doborât de gloanțe în Bosnia furată. În jurul lui omor şi nebunie. El ştergea sângele cei tâşnise pe haină şi se ruga de o îndurare care nu i-a fost îngăduită niciodată. Un uriaş ar fi fost frânt fiindcă ar fi luptat; el s-a plecat la toate şi a trăit astfel optzeci şi şase de ani.

Îl va înmormânta Wilhelm împăratul german şi cu dânsul va îngropa însuşi viitorul Austriei. Iar asupra mormântului aceluia căruia „nimic nu i-a fost cruțat", Cesarul hunic va vărsa, după datina strămoşilor păgâni, sângele milioanelor pe care se găteşte încă să li înjunghie.

11 novembre 1916

[N. Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol. II, Editura „Ramuri" SA, Craiova, f.a., p. 272-274]

***39.* 25 noiembrie/8 decembrie 1916, Berna, Telegrama legației române din Berna, semnată Mihail Pâcleanu, prin care se rezumă declarația prim-ministrului bulgar Vasil Radoslavov referitoare la relațiile Bulgariei cu România în perioada 1914-1916**

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE No. 31131/7 dec. 1916

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ
De la Legațiunea noastră din Berna
No. 3568 din 25 nov./8 dec. 1916

Ministre Affaires Etrangères Iassy
Confidentiel

Mr. Radoslavoff, dans son discours d'ouverture du Sobranié, du 29 Novembre a dit que la Bulgarie a toujours voulu entretenir des relations amicales avec la Roumanie même après le rapt, par celle-ci, en

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

1913, d'une province bulgare. „Certaines nouvelles auront rencontré l'approbation de tous les peuples interessés”.

Des personnes habituellement bien informées ici, croient que par ces „heureuses nouvelles” on entend: 1) la création d'un royaume Yougoslave ayant une certaine autonomie et étant en même temps sous le contrôle de la Hongrie et de la Bulgarie royaume qui comprendrait la Croatie, la Dalmatie, la Bosnie-Herzégovine, le Monténégro et une certaine partie de la Serbie; 2) la création d'une grande Bulgarie qui recevrait en même temps qu'une partie de la Serbie, la Macédoine, la Valachie et la Dobrogea. A ce propos je dois ajouter que des renseignements très confidentiels que j'ai reussi à me procurer me permettent de communiquer que le 5 Septembre dernier a été signé à Berlin un acte décidant et réglant le partage de la...[1]

En 1915 lors de l'ouverture des hostilités contre la Serbie, le Gouvernement roumain a donné à Sofia, des assurances de rester neutre jusqu'à la fin de la guerre européenne. Mais peu après, la Roumanie a manifesté des tendances peu amicales et en Août 1916, le Gouvernement bulgare était fixé sur les buts de la Roumanie. A cette époque, le Ministre Derussi s'est mis à répandre le bruit que son Gouvernement est prêt à rendre les provinces années en 1913, contre l'engagement du Gouvernement bulgare de conserver l'attitude passive si la Roumanie faisait la guerre à l'Autriche.

Cette amitié trompeuse par laquelle la Roumanie entendait gagner du temps pour exécuter son plan infernal contre nous – dit Mr. Radoslavoff – ne réussit pas à la tromper et il refusa l'audience sollicitée par Mr. Derussi. Il est dit que les questions contre la Roumanie devaient aboutir bientôt à un résume heureux et définif pour leur armée se tournant ensuite contre Sarrail.

En terminant, Mr. Radoslavoff a dit que dans quelque temps les Gouvernements alliés pourront poser leurs conditions à la Roumanie dans le cas où elle viendrait à être occupée militairement.

Par un prochain télégramme je donnerai à Votre Excellence des détails plus précis sur cet acte.

Paclianu No. 3568

[Arh. M.A.E., fond E. 2, partea a II-a, Berlin-Berna 1914-1924, vol. 27, p. 377]

***40.* 16/29 decembrie 1916, Stockholm, Telegrama ministrului român în Suedia, Grigore Bilciurescu[2], adresată Ministerului Afacerilor Străine, referitoare la ipoteza, lansată de un fost oficial german, de cedare a Moldovei către Imperiul Rus**

Ministerul Afacerilor Străine Înreg. No. 31 796/19 dec. 1916

TELEGRAMĂ CIFRATĂ
de la Legațiunea din STOCKHOLM
No. I 39 din 16/29 decembrie 1916

Ministère Affaires Etrangères

Iassy,

Dans le Berliner Tageblatt, *l'ancien Secretaire d'Etat, Mr. Dernburg, parle de la possibilité de faire la paix et il propose de céder la Moldavie à la Russie en échange de la Courlande* – comme punition dit-il, pour les Roumains, detestés partout.

[1] Grupul acesta lipsește în original (*n.n.*).

[2] Grigore Bilciurescu (1874-?), diplomat, primul titular al misiunii diplomatice a României în Suedia (însărcinat cu afaceri ad interim), înființată la 1 noiembrie 1916. A rămas în funcție până în mai 1917, întrucât a fost transferat la legația de la Oslo (Norvegia), recent înființată. A rămas în fruntea acesteia până în 1922, când, din rațiuni bugetare, legația a fost desființată. Anterior misiunii din Suedia, Grigore Bilciurescu a fost consul la Belgrad. Din 1924 a condus legația României în Bulgaria.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

En même temps un journal suédois du soir, favorable aux Allemands, propose l' incorporation de la Roumanie et de la Bessarabie à l`Autriche-Hongrie pour compenser les pertes éventuelles de celle-ci.

Bilciurescu No. I 39

[Arh. M.A.E, Fond 71-1914, E. 2, Partea a II-a, 1914-1922, vol. 36, f. 7]

***41.* 17 decembrie/30 decembrie 1916, Iaşi, Însemnările lui N. Iorga despre numirea lui Ottokar Czernin ca ministru de externe al Austro-Ungariei**

Contele Czernin

A fost numit ministru de externe şi preşedinte al Consiliului de miniştri comun în Austro-Ungaria contele Czernin, până în August trecut ministru chesaro-crăiesc în Bucureşti.

Se ştie cu ce sentimente a fost primită numirea sa aici. Moştenitorul lui Francisc-Iosif fusese la Sinaia, făcând propuneri de alianță contra Ungurilor disprețuiți de dânsul. Un refugiat ardelean tipărise cărți răsunătoare despre „Austria Mare" şi despre superioritatea rasei germane. Oameni ca D. Filipescu erau cu totul în aceste vederi. Ardealul politic ni cerea în mare parte această orientare. Ca pe un prieten am primit pe acela care, senior ceh cu legături slave, prieten personal al lui Francisc-Ferdinand, ni făgăduia ocrotirea pe viitor a fraților de peste munți.

Vremea a spulberat toată această sentimentalitate încrezătoare. Austro-Ungaria, cu toată presența contelui la Bucureşti, a fost tot mai mult unealtă maghiară. În loc să desrobească, ea şi-a pus ca scop să robească tot mai mult. România n-avea decât un rol: să sacrifice acestui ideal pe ai săi de dincolo, pentru a isprăvi prin însuşi sacrificiul său.

„Loaialul cavaler" care nu minția, după propria sa asigurare, a represintat totuşi, pe rând, un ideal părăsit, o politică uitată, un om care nu mai trăia. Păstrându-şi în asemenea condiții locul său, el represinta de mult şi moartea sa morală.

Li s-a părut duşmanilor direcției sale că aceasta nu se vede îndestul. Şi de aceia îl expun astăzi în sumptuosul sicriu al cancelariatului maghiar pentru Austria din îndurarea Germaniei stăpâne.

17 decembrie 1916

[N. Iorga, *op.cit.*, p. 200-201]

***42.* 28 decembrie 1916/10 ianuarie 1917, Berna, Telegrama legației române din Berna, semnată Mihail Pâcleanu, adresată Ministerului Afacerilor Străine, prin care transmite informația publicată de un ziar german privind intenția Berlinului de a anexa teritoriile cucerite**

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE No. 32508/31 dec. 1916

TELEGRAMĂ CIFRATĂ
de la Legațiunea noastră din Berna
No. 3878 din 28 dec./10 ian. 1916-17

Affaires Etrangères Iassy

Le journal Berner Intelligenzblatt *publie une nouvelle, qu'il prétend tenir de source diplomatique allemande, disant que le Chancelier de l'Empire déclarera en séance publique au Reichstag, qui serait*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

convoqué prochainement, qu'en présence de la note de réponse de l'Entente, l'Allemagne et ses alliès ont décidé l'annexion pure et simple des territoires conquis: la Belgique et les départements français seraient réunis en une seule province, gouvernée par un régent allemand; la Roumanie et la Serbie formeraient un Etat régi par un Archiduc autrichien et incorporé à la „Mittel-Europa”.

Il convient d'accueillir ces informations, transmises à titre de curiosité, avec une extrême réserve.

Pacliano No. 3878

[Arh. M.A.E., fond E. 2, partea a II-a, Berlin-Berna 1914-1924, vol. 27, p. 390]

43. **18/31 decembrie 1916, Haga, Telegrama ministrului francez la Haga, Henri Allizé[1], adresată ministrului de externe, Stéphen Pichon[2], prin care transmite informații din mediile de presă olandeze, referitoare la aprovizionarea Puterilor Centrale cu petrol şi cereale din teritoriile româneşti ocupate**

La Haye, 31 décembre 1916

M. Allizé, Ministre plénipotentiaire de la République française à La Haye, à M. S. Pichon, Ministre des Affaires Etrangères

V.E. connait par les rapports de notre Légation en Roumanie l'importance réelle des approvisionnements de céréales et de pétrole que les Allemands ont trouvé en Valachie. Il est à remarquer que la presse allemande inspirée s'est appliquée à faire ressortir que ces approvisionnements devaient être partagés entre les quatre alliés, que par suite la part de l'Allemagne serait modique et qu'il ne pouvait être question d'augmenter la ration de pain. Le Lokal Anzeiger *avait bien reproduit en première page un interview de M. de Batocki au* Az Ujsag *où il était dit que les provisions roumaines allaient permettre aux Allemands de faire bombance (*schwelgen*). Mais ce propos que j'avais relaté, en mettant en doute leur valeur si non leur autenticité, ont été énergiquement démentis par M. de Batocki.*

Pour le moment, il semble que les produits razziés par les Puissances Centrales en Valachie ne modifieront pas essentiellement les conditions d'existence de nos ennemie jusqu'à la prochaine récolte. J'en trouve le témoignage dans un télégramme particulier qui est adressé de Budapest au journal hollandais Vaderland. *Il y est dit que les alliés sont parvenus à détruire une grande partie des approvisionnements. Dès lors, la majeure partie des céréals trouvées „sera réservée à l'intendance militaire et ne sera pas mise à la disposition de la consommation civile en Allemagne et en Autriche-Hongrie”.*

En ce qui concerne le pétrole, le télégramme particulier envoyé de Pest au Vaderland *indique „qu'on a déjà commencé à transporter vers l'Autriche et principalement vers l'Allemagne les provisions de benzine et des autres produits de l'industrie du naphte”. Les renseignements reçus par la presse hollandaise confirment cependant qu'un grand nombre d'installations ont été détruites. Le* Tijd *d'hier publiait notamment un communiqué de la Compagnie hollandaise des pétroles (geconsolideerde Hollandsche Petroleum Maatschappy) d'après lequel l'Astra Romana aurait subi des dommages importants causés tant aux terrains pétrolifères qu'aux usines et aux provisions de pétrole brut.*

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 23, cadru 172]

[1] Henri Allizé (1860-1930), diplomat fracez. În perioada 1914-1918 a fost trimis diplomatic în Olanda. Anterior a avut misiuni în Uruguay, Berlin, Stockholm şi München. După război a funcționat la Viena şi Berna.

[2] Stéphen Marie Pichon (1857-1933), om politic, diplomat şi jurnalist francez de orientare radical-socialistă. A fost parlamentar în mai multe legislaturi (deputat şi senator). Ministru de externe de mai multe ori: 1906-1911;1913 (martie-decembrie); 1917-1920.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

44. Extras din memoriile feldmareşalului Paul von Hindenburg despre intrarea în război a României şi operațiile împotriva acesteia din anul 1916

Les événements militaires jusqu'à la fin de 1916
La campagne de Roumanie

Notre situation politique à l'égard de la Roumanie imposa, au cours de l'année de guerre 1915-1916, non seulement à notre gouvernement, mais encore à notre commandement, des efforts inconnus jusqu'alors. C'est être sage à bon compte que de juger sévèrement les autorités et personnalités qui étaient alors responsables, maintenant que l'on sait que la Roumanie s'est rangée au nombre de nos ennemis et que nos préparatifs militaires vis-à-vis de ce nouvel adversaire étaient insuffisants. Les gens qui osent se livrer à une telle critique, en se basant le plus souvent sur des affirmations gratuites, et en ignorant les événements réels, me rappellent une déclaration de Fichte dans ses discours „à la nation allemande", où il parle de ce genre d'écrivains, qui'ne disent ce qu'on aurait dû faire qu'une fois les événements arrivés.

Il ne pouvait être douteux pour nous que l'Entente, étant donnée notre situation, écarterait le danger roumain, ou, pour être peut-être plus exact, la menace constituée par la position militaire de la Roumanie, au plus tard en 1915, et qu'elle emploierait pour cela des moyens analogues à ceux dont elle s'était servi vis-à-vis de la Grèce. Ainsi que nous avons pu l'établir plus tard, la Roumanie fut jetée, en été 1916, dans la tourmente de la guerre mondiale par un ultimatum de l'Entente, qui lui enjoignait ou bien de prendre immédiatement l'offensive, ou bien de renoncer pour toujours à ses plans d'agrandissement. Mais ce genre de solution était trop brutal, au point de vue politique, pour qu'il pût trouver chez nous des partisans sauf en cas de nécessité absolue. Nous estimions que nous devions agir plus honnêtement avec la Roumanie, car nous espérions sans doute qu'elle creuserait elle-même sa tombe! C'est ce qui est arrivé effectivement, mais après quelles crises et quels sacrifices pour l'Allemagne!

La Roumanie se rangea aux côtés de nos ennemis presque aussitôt après l'effondrement du front oriental autrichien. Nous aurions peut-être pu conjurer encore ce danger, s'il nous avait été possible de réaliser la grande contre-offensive que nous voulions exécuter contre l'aile sud des armées russes qui s'était avancée jusqu'aux Carpathes. Mais les effondrements toujours nouveaux qui se produisirent dans le front austro-hongrois nous empêchèrent de monter cette manœuvre. Les forces destinées à l'offensive furent engouffrées peu à peu dans la bataille défensive.

Pour remédier à la crise provoquée par les combats du front oriental, le grand quartier général allemand, d'accord avec le général Jekoff, avait décidé de frapper un grand coup avec les armées d'aile bulgares contre les forces ennemies de Salonique. L'idée était juste au point de vue militaire comme au point de vue politique. Si l'entreprise réussissait, il y avait beaucoup de chances pour que la Roumanie fût prise de peur et qu'elle perdît l'espérance de pouvoir coopérer avec Sarrail. Si des forces bulgares importantes devenaient disponibles après avoir remporté une victoire sur Sarrail et pouvaient être employées ailleurs, cela suffirait peut-être pour obliger la Roumanie à se tenir tranquille. En ordonnant cette attaque des Rulgares, le grand quartier général allemand se mettait dans une certaine contradiction avec lui-même au point de vue militaire. Comme il voulait amener en même temps la Roumanie à désenchanter, parce qu'elle tendait de plus en plus vers la guerre, et qu'il était forcé, dans ce but, de rassembler des forces dans la Bulgarie du nord, il fut amené à envoyer sur le Danube, pour des motifs politiques, des troupes qui auraient pu être employées en Macédoine dans l'offensive contre Sarrail. La conduite du grand quartier général allemand peut s'expliquer, d'une part, par la confiance qu'il avait dans la valeur offensive de l'armée bulgare, et, d'autre part, par une certaine sous-estimation des forces ennemies de la région de Salonique. On s'illusionnait tout particulièrement sur l'importance des unités serbes de nouvelle formation, qui venaient d'être mises en ligne sur ce front, et qui s'élevaient à six divisions d'infanterie.

Au cours de l'offensive de Macédoine, l'armée d'aile gauche bulgare parvint bien jusqu'à la Strouma, mais l'armée d'aile droite ne réussit pas à percer en direction de Vodena. L'opération fut alors arrêtée pour des motifs qu'il serait trop long de discuter ici.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pendant cette offensive, l'infanterie bulgare se battit admirablement, mais avec plus de bravoure que de science. Elle conserva sa gloire, mais elle ne put obtenir la victoire.

L'issue de l'offensive de Macédoine plaçait le grand quartier général allemand devant une nouvelle et pénible situation. Le désir d'entrer dans la lutte augmentait toujours en Roumanie. Il y avait tout lieu de croire que l'arrêt des opérations bulgares amènerait les cercles politiques de Bucarest à se prononcer de plus en plus en faveur de la guerre. Le grand quartier général allemand se trouva alors placé devant un dilemme: devait-il arrêter définitivement l'offensive bulgare, afin de prélever sur le front de Macédoine, qui avait été sérieusement raccourci des forces bulgares importantes et de les envoyer dans la Bulgarie du Nord? Ou bien devait-il avoir l'audace de transporter en Macédoine les forces déjà rassemblées sur le Danube, afin de trancher par le glaive le nœud gordien roumain? La déclaration de guerre de la Roumanie libéra le grand quartier général de ces préoccupations.

Tel avait été le développement général des événements au sud du Danube.

La situation était devenue non moins difficile au nord des Alpes de Transylvanie. Tandis que la Roumanie armait ouvertement, les combats du front occidental allemand, comme ceux des fronts est et sud-ouest de l'Autriche, avaient absorbé toutes les réserves que les grands quartiers généraux avaient affectées à ces théâtres d'opérations ou qu'ils avaient pu rameuter des secteurs non attaqués. Pour faire face à la Roumanie, on ne crut pas pouvoir prélever de nouvelles forces sur les autres fronts. On fit valoir le principe que l'on ne devait pas, pour des motifs politiques, prélever quoi que ce fût sur les forces qui étaient jugées strictement nécessaires sur les différents fronts où l'on était en train de se battre.

Il en résulta que ***la déclaration de guerre de la Roumanie, qui eut lieu le 27 août, nous trouva presque complètement désarmés en face de notre nouvel ennemi***[1]***.*** *Je suis entré dans le détail des événements afin de rendre compréhensibles les origines de la grande crise dans laquelle nous nous trouvions placés depuis la déclaration de guerre roumaine. La campagne ultérieure ayant été victorieuse pour nous, il n'y a pas de raison de contester que cette crise ait eu lieu.*

Bien que la Ouadruplice n'eût pu faire que des préparatifs insuffisants pour s'opposer au danger roumain, ses chefs militaires responsables s'étaient cependant mis d'accord sur les mesures à prendre en cas de guerre avec la Roumanie. C'est dans ce but que, le 28 juillet 1916, une conférence des chefs d'état-major des armées allemande, austro-hongroise et bulgare avait eu lieu à Pless. Elle eut pour résultat l'établissement d'un plan de campagne dont le paragraphe 2, qui a une importance capitale, disait textuellement: „Si la Roumanie se joint à l'Entente: offensive la plus rapide et la plus puissante possible, 1° pour empêcher sûrement l'invasion de la Bulgarie et dans toute la mesure possible l'invasion de l'Autriche-Hongrie; 2° pour porter la guerre en Roumanie. Dans ce but:

a) Démonstrations exécutées en partant du nord par des troupes allemandes et austro-hongroises pour accrocher des forces roumaines importantes;

b) Offensive bulgare en partant de la frontière de la Dobroutcha contre les passages du Danube, à Silistrie et Tutrakan, pour protéger le flanc droit des forces principales;

c) Mise en place du gros des forces pour passer le Danube à Nicopoli, en vue d'une offensive sur Bucarest”.

La participation des Turcs à une campagne roumaine éventuelle fut également arrêtée au cours d'une conférence qui eut lieu peu après avec Enver-Pacha. Celui-ci s'engagea à tenir prêtes au plus tôt deux divisions turques en vue d'une intervention dans la péninsule des Balkans.

Le plan de campagne qui vient d'être indiqué ne subit aucun changement tant que mon prédécesseur garda la direction du grand quartier général allemand. Mais un nouvel échange de vues eut encore lieu à ce sujet entre les différents chefs d'état-major des armées alliées. Le maréchal von Mackensen, qui était désigné pour recevoir le commandement des troupes rassemblées au sud du Danube, fut également entendu. Dans ces entrevues, deux courants d'opinion se manifestèrent nettement. Le colonel-général von Conrad était partisan d'une offensive immédiate contre Bucarest; le général Jekoff préconisait une campagne

[1] Frazele din text cu bold sunt în original (n.n.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

initiale en Dobroutcha. Les forces qui, au moment de la déclaration de guerre, se trouvaient au sud du Danube étaient beaucoup trop faibles pour exécuter simultanément la double mission qu'on leur avait assignée sur ce front, à savoir, passer le Danube et attaquer Silistrie et Tutrakan.

Le 28 août, mon prédécesseur donna an maréchal Mackensen l'ordre de prendre au plus tôt l'offensive. *La direction de l'attaque et l'objectif à atteindre étaient laissés au choix du maréchal.*

Telle était notre situation militaire en face de la Roumanie quand je pris la direction des opérations, le 29 août. Elle était grave.

A la vérité, ***jamais aucune puissance aussi petite que la Roumanie n'avait eu l'occasion de jouer dans l'histoire dry monde un rôle de décision aussi grand et à un moment aussi favorable. Jamais encore deux Etats aussi puissants que l'Allemagne et l'Autriche n'avaient été, comme dans le cas préssent, à la merci du déploiement de forces d'un pays dont la population comptait à peine un vingtième de leur propre population.*** *Etant donnée la situation générale, il élail naturel d'admettre que la Roumanie n'avait qu'à mettre ses armées en marche dans n'importe quelle direction pour amener la décision en faveur des puissances qui, depuis deux ans, nous donnaient en vain l'assaut. Tout allait dépendre, semblait-il, de ce fait: la Roumanie aura-t-elle la volonté de faire quelque usage de la force dont elle dispose actuellement?*

Nul, semblait-il, n'avait reconnu plus clairement, senti plus vivement, redouté plus fortement cette éventualité que la Bulgarie. ***Son gouvernement hésitait à déclarer la guerre à la Roumanie.*** *Faut-il lui en faire un reproche? Mais lorsque, le* ***1er septembre,*** *le* ***gouvernement*** *bulgare* ***se fut prononcé*** *en* ***notre faveur****, la Bulgarie se rangea à nos côtés avec toutes ses forces* ***et avec toute la haine qui animait son peuple****, hainenée en 1913 à la suite de l'attaque que la Roumanie avait exécutée par surprise sur les derrières de la Bulgarie, alors que cette puissance était engagée dans une lutte pénible contre la Grèce et la Serbie.* ***La journée sanglante de Tutrakan fut la première preuve de la volonté guerrière de notre alliée.***

Comme nos préparatifs étaient insuffisants, le plan d'opérations que j'ai cité plus haut avait perdu, naturellement, toute signification. Notre adversaire avait toute liberté d'action. Etant donné son degré de préparation et ses forces relativement considérables, qui étaient encore accrues par l'appui que leur prêtaient les Russes, appui connu de nous, il était à craindre que nos moyens ne fussent insuffisants pour entraver notablement, et dès le début, la liberté d'action du commandement roumain. Quelle que fût la direction de son offensive, que celle-ci eût lieu soit à travers les montagnes de Transylvanie, soit en partant de La Dobroutcha contre la Bulgarie, partout la Roumanie avait devant elle des objectifs importants et la perspective de succès faciles. Je croyais avoir à craindre tout particulièrement une offensive russo-roumaine en direction du sud. ***Les Bulgares eux-mêmes avaient exprimé des doutes sur la question de savoir si leurs soldats combattraient contre les Russes.*** *Ainsi que je l'ai déjà dit, le général Jekoff avait la plus grande confiance à ce point de vue; mais cette confiance était loin d'être générale en Bulgarie. Il n'était pas douteux que nos adversaires escomptaient* ***qu'au moins une partie très importante de l'armée bulgare aurait des sentiments russophiles.*** *Mais, sans même tenir compte de ce facteur, il était tout naturel pour la Roumanie de chercher à tendre la main à l'armée de Sarrail en attaquant en direction du sud. Quelle serait alors notre situation si nos adversaires parvenaient à nous priver de communications avec la Turquie, comme nous l'étions avant l'exécution de notre campagne contre la Serbie, ou même à détacher la Bulgarie de notre alliance? Une Turquie isolée, menacée en même temps en Arménie et en Thrace, une Autriche-Hongrie ayant perdu presque toute espérance, ne pourraient jamais se remettre d'un tel renversement de situation.*

L'offensive immédiate prescrite à Mackensen par mon prédécesseur répondait entièrement à la nécessité du moment. Il ne pouvait être question, dans cette opération, d'exécuter un passage du Danube avec les forces alors disponibles en Bulgarie du nord. Il était suffisant, pour nous, de prendre l'initiative sur l'ennemi en Dobroutcha et de troubler, par là, son plan de campagne. Mais, pour atteindre réellement et entièrement ce but, il ne fallait pas limiter l'offensive du maréchal à la prise de Tutrakan et de Silistrie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Il nous fallait, au contraire, en exploitant nos succès en Dobroutcha du sud, amener le grand quartier général roumain à avoir des inquiétudes pour les derrières de ses forces principales engagées à la frontière de Transylvanie. Et, en fait, nous y réussîmes. ***L'armée du maréchal Mackensen s'étant avancée jusqu'aux abords de la ligne Constanza-Czernavoda, le commandement roumain fut obligé de prélever des forces sur les unités qu'il avait enbroutcha.*** *Il chercha même, en engageant des forces fraîches, à tomber sur les derrières de l'offensive de Mackensen, par Radiowo, en descendant le Danube en direction de Ruscul.* ***Joli plan sur le papier****! Nous ne savons pas encore, aujourd'hui, si son auteur appartenait au grand quartier général roumain ou à quelque milieu militaire de l'Entente. Etant donné ce que nous avions appris de la valeur des Roumains avant le 2 octobre, jour de cet intermède de Rahowo, la tentative roumaine me parut plus que hardie, si bien que j'eus la pensée suivante que j'exprimais d'ailleurs: „Oue l'on s'empare de ces troupes!" Mon désir fut transformé en un ordre convenable et fut parfaitement exécuté par les Allemands et les Bulgares.* ***De la douzaine de bataillons roumains qui avaient foulé la rive sud du Danube dans la région de Rahowo, c'est à peine si quelques hommes isolés purent revoir leur patrie pendant, la guerre.***

Le malheur s'abattit sur la Roumanie, parce que son armée ne prit pas l'offensive, parce que son comandement n'y entendait rien, et parce que nous réussîmes à rameuter à temps en Transylvanie des forces suffisantes.

Suffisantes? Certes oui, suffisantes pour un tel adversaire! *On dira peut-être que nous avons été d'une audace folle quand on aura fait la comparaison des forces en présence, et quand on aura vu avec quels effectifs nous avons pris l'offensive contre l'armée roumaine, avec quels môyèns le général von Falkenhayn mit en pièces, le 29 septembre, l'aile occidentale roumaine, à Hermannstadt.*

Aussitôt après la bataille d'Hermannstadt, le général von Falkenhayn jette son armée dans la direction de l'est. Méprisant le danger résultant de la supériorité de l'armée roumaine et de la situation favorable qu'elle occupe au nord de l'Olt supérieur, il marche sur Cronstadt en longeant le pied des montagnes. Le Roumain hésite, il perd confiance en sa supériorité comme en ses possibilités, oublie d'utiliser sa situation militaire encore favorable, ***et s'arrête sur tout son front.*** *Mais, en agissant ainsi, il fait déjà un premier pas en arrière. Le général von Falkenhayn s'empare alors entièrement de l'initiative des opérations, brise la résistance adverse au sud du Geisterwald et continue son mouvement. Le Roumain évacue alors la Transylvanie, non sans avoir encore subi une sanglante défaite, le 8 octobre, à Cronstadt****. Il se replie vers le rempart qui protège sa patrie. Notre première tâche est maintenant de franchir ce rempart. Nous avons, tout d'abord, le ferme espoir qu'il nous sera possible d'exploiter stratégiquement nos succès tactiques en perçant directement de Cronstadt sur Bucarest. Bien que les hautes montagnes sauvages et la supériorité numérique de l'ennemi imposent à nos quelques faibles divisions une mission très difficile, les avantages d'une marche dans cette direction sont trop grands pour que nous renoncions à la tenter.* Notre tentative ne réussit pas, quelque grande que soit la bravoure dont nos troupes l 'ont preuve pour enlever chaque mamelon, chaque pente, même chaque rocher. *Notre mouvement est totalement enrayé, le 18 octobre, quand l'hiver rude et prématuré couvre de neige les montagnes et transforme les roules en patinoires. Endurant des privations et des souffrances indicibles, nos troupes conservent du moins le terrain montagneux qu'elles ont conquis, prêtes à s'ouvrir le passage quand l'heure et l'occasion seront propices.*

Les expériences que nous avions faites jusqu'alors nous incitent à trouver, pour gagner le cœur de la Valachie, des chemins autres que ceux qui traversent la partie la plus large des Alpes de Transylvanie. Le général von Falkenhayn nous propose de percer par la passe de Szurduk**,** *qui est située dans la partie ouest des montagnes. Cette direction est peu avantageuse au point de vue stratégique, mais, dans les circonstances actuelles, c'est la seule possible aux points de vue tactique et technique. Nous pénétrons donc en Roumanie le 11 novembre en forçant cette passe.*

Pendant ce temps, le maréchal von Mackensen a fait, au sud du Danube, ses préparatifs pour endre la main, en venant du sud, à nos forces d'invasion venant du nord. Il avait entièrement battu, le 21 octobre, l'armée russo-roumaine au sud de la voie ferrée Constanza-Czernavoda. Le 22 octobre, Constanza était

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tombé aux mains de la IIIe armée bulgare. L'ennemi se replie de là sans arrêt vers le nord. Quant à nous, nous arrêtons notre mouvement, aussitôt qu'au nord de la voie ferrée ci-dessus indiquée nous atteignons une ligne de défense qui peut être tenue avec de faibles forces. Toutes les troupes qui ne sont pas nécessaires sur ce front sont dirigées sur Sistow. A la vérité, il serait très tentant dé s'emparer immédiatement de toute la Dobroutcha, et d'envahir ensuite, en passant par Braïla, le territoire au nord du Danube pour tomber sur les derrières du gros des forces roumaines. Mais comment pourrions-nous amener dans la partie nord de la Dobroutcha le matériel de pointage nécessaire? Il n'y a pas de voies ferrées dans cette région, et la voie du Danube est barrée par les batteries roumaines établies sur la rive nord. Il nous faut être reconnaissants envers le destin, qui a permis que ces batteries n'aient pas réduit en miettes depuis longtemps notre seul équipage lourd. *Celui-ci est demeuré pendant des mois à Sistow, à portée des canons roumains: par suite d'une faute de nos ennemis incompréhensible pour nous, il a échappé à la destruction. Nous pouvons donc encore songer à passer le fleuve, tout au moins en ce point.*

À l'aube du 23 novembre, le maréchal Mackensen passe sur la rive nord du Danube. La coopération que nous cherchions à réaliser entre lui et le général von Falkenhayn est obtenue. Elle trouve son couronnement sur le champ de bataille de l'Argesch, dans la destruction du gros des forces roumaines. L'acte final de la campagne a lieu le 3 décembre. Bucarest tombe en nos mains sans avoir opposé de résistance.

Au soir de cette journée, je terminai notre rapport sur la situation militaire générale par ces mots: „Une belle journée!" Quand, quelques heures après, je sortis de mon bureau dans la nuit d'hiver, les cloches des églises de la petite ville de Pless commençaient à sonner pour remercier le Seigneur de notre nouvelle et grande victoire. J'avais cessé, depuis longtemps, d'avoir en de tels instants d'autres pensées que celles des exploits admirables de notre brave armée, et de former d'autres vœux que celui de voir ces exploits nous rapprocher du jour qui nous apporterait la fin de notre pénible lutte et de nos grands sacrifices.

Nous nous étions imaginé que la prise de la capitale roumaine serait un peu plus guerrière qu'elle ne l'avait été en réalité. Nous avions tenu Bucarest pour une place forte puissante et nous avions amené, pour la réduire, du matériel d'artillerie du plus gros calibre; maintenant, cette place fameuse n'était qu'une ville ouverte. Aucune pièce d'artillerie ne couronnait plus ses remparts puissants, et ses coupoles blindées s'étaient transformées en coupoles de bois. Notre espionnage du temps de paix, tant vanté par nos ennemis, n'était même pas parvenu à constater, avant le commencement de la campagne de Roumanie, que Bucarest était désarmé!

Le sort de la Roumanie s'était accompli avec la puissance d'un drame. Le monde entier pouvait voir, et la Roumanie voyait elle-même, que ce n'est pas paroles creuses que le vieux dicton du lansquenet: Celui qui veut être malheureux à la guerre n'a qu'à se mesurer à l'Allemand.

Mais, en citant ces vers, je n'ai pas l'intention d'amoindrir la part que l'Autriche-Hongrie, la Turquie et la Bulgarie ont prise à cette grande et belle opération. Tous nos alliés étaient présents et ont contribué fidèlement à cette œuvre grande et forte. La Roumanie, qui avait eu dans sa main le sort du monde, dut être bien heureuse que les débris de son armée aient été sauvés de la destruction par les renforts que lui avaient envoyés les Russes. Elle avait rêvé de voir, comme en 1878 sur le champ de bataille de Plewna, le Russe, loyalement reconnaissant, mais avec l'amertume au cœur, la remercier encore une fois pour les services qu'elle lui avait rendus: la cruelle réalité avait été l'opposé de ce rêve. Les temps étaient changés.

À la fin d'octobre 1916, j'avais exprimé à mon auguste chef suprême l'opinion que la campagne de Roumanie serait terminée à la fin de l'année. Le 31 décembre, je pus rendre compte à Sa Majesté que nos troupes avaient atteint le Séreth, et que les Bulgares étaient établis sur la rive sud du delta du Danube. Les buts que nous nous étions proposé étaient atteints.

[Général Feld Marschall von Hindenburg, *Aus Meinem Leben – Ma Vie* –, Paris, 1924, p. 170-181]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul 3
SITUAȚIA ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA, BANAT, BUCOVINA ŞI BASARABIA ÎN ANUL 1916

Introducere

În anul 1916, românii din provinciile aflate sub dominația Austro-Ungariei şi a Imperiului Rus au continuat să fie parte importantă la efortul de război susținut de acestea. În general, situația lor a fost similară cu anii anteriori, dar a cunoscut mutații semnificative, cu deosebire după intrarea statului român în conflict de partea Antantei. Decizia Bucureştiului de la mijlocul lunii august 1916 a accelerat în rândul românilor transilvăneni, bănățeni, bucovineni şi basarabeni unele procese, latente până atunci, şi apariția altora noi, care vor cunoaşte dezvoltări apreciabile în anii 1917-1918.

Situația din ce în ce mai încordată a relațiilor dintre România şi Puterile Centrale, în special cele dintre Bucureşti, Viena şi Budapesta, şi perspectiva unui război între acestea au dus la sporirea neîncrederii autorităților austro-ungare față de români şi la intensificarea supravegherii lor. Dar această monitorizare s-a desfăşurat cu o prudență mai mare determinată de necesitatea de a nu antagoniza statul român şi de a menține loialitatea cetățenilor austro-ungari de etnie română față de dinastie şi efortul de război, care presupunea sacrificii din ce în ce mai însemnate. Presiunea în creştere s-a simțit însă în toate domeniile – presă, şcoală, biserică, viață cotidiană etc.

Ea a cunoscut forme diverse, de la cele *soft,* bazate pe principiul punerii în surdină a naționalismului şi privilegierea patriotismului civic față de coroană, dinastie şi statul austro-ungar, până la cele să le spunem *hard*, care au însemnat, între altele, interzicerea de publicații, cazul ziarului „Românul" este edificator în această privință, dizlocarea unor comunități din zonele considerate sensibile, cum ar fi cele de la frontieră cu România, rechiziționarea produselor agricole şi a altor bunuri, arestarea, judecarea şi condamnarea unor lideri politici sau de opinie, a unor cetățeni, acuzațiile mergând de la propagandă subversivă până la spionaj etc[1]. (Documentele nr. 7, 11)

O altă măsură aplicată riguros de la începutul războiului a fost controlul presei şi lucrărilor ce veneau din România. Au fost confiscate la graniță toate broşurile, cărțile şi ziarele care, într-un fel sau altul, vorbeau de deznaționalizarea românilor din monarhia dualistă, de măsurile punitive împotriva acestora, de necesitatea aderării României la Antanta, de unirea românilor de pe ambele versante ale Carpaților etc. În schimb, erau primite şi chiar difuzate ziarele care făceau propagandă în favoarea Puterilor Centrale, cum erau „Ziua", „Moldova", „Minerva".

[1] Detalii în Liviu Maior, *Doi ani mai devreme. Ardeleni, bucovineni şi basarabeni în război 1914-1916*, Editura Şcoala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, p. 93-155.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Starea de lucru din armată nu era mai bună, nici pentru români, nici pentru celelalte minorități din armata K.u.K. Aceasta era expresia structurii imperiului, marile unități şi unități având o organizare variabilă. Unele erau omogene, sub raport etnic, altele fiind mozaicate, ceea ce a creat mari dificultăți în ceea ce priveşte actul de comandă şi comunicarea, singurul liant fiind loialitatea dinastică[1].

În general, până la mijlocul lunii august 1916, în pofida pierderilor suferite, a condițiilor deosebit de grele de pe front, în rândul ostaşilor români loialitatea dinastică a funcționat fără mari sincope, deşi acestea nu au lipsit. O dovadă este dislocarea unor unități româneşti în Cehia şi Slovacia în locul celor devenite nesigure[2].

Cu toate acestea fenomenul dezertării militarilor români şi a trecerii lor, dar şi a persoanelor civile la sud şi est de munți nu a încetat (Documentele 13, 14, 17). Nevoile crescânde de efective pentru front a determinat ca autoritățile austro-ungare să ia măsuri de verificare şi de încorporare a propriilor cetățeni, aflați pe teritoriul românesc. Este relevantă în acest sens însărcinarea dată medicului Constantin Sbârcea, tatăl mai cunoscutului ziarist George Sbârcea, trimis la Bucureşti să verifice situația militară a supuşilor austro-ungari. Autoritățile specializate româneşti l-au monitorizat cu atenție, încercând să afle cât mai multe informații. (Documentele nr. 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25)

Cu o situație dintre cele mai complexe s-au confruntat românii din monarhia dualistă care au ales să treacă la sud de munți. Grupul lor era destul de numeros, cuprinzând multe personalități de prestigiu: Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Octavian Ghibu, Ion Slavici, Octavian Tăslăoanu, Ion Rusu-Abrudeanu, Vasile Stoica ş.a. Ei au avut orientări diverse, Ion Slavici, de pildă, susținând intrarea României în război alături de Puterile Centrale. Cei mai mulți însă au acționat stăruitor în scopul aderării statului român la Antanta pentru a împlini unirea cu frații de peste munți. Ei s-au încadrat activ în mişcarea proantantistă, aderând chiar la Federația Unionistă (cazul grupului Goga, Lucaciu, Tăslăoanu), au întemeiat societăți („Cercul românilor de peste munți”, „Legiunea Ardeleană”), organe de presă („Ardealul”, „Tribuna”) prin intermediul cărora se propaga ideea unirii, au publicat masiv articole, nu o dată polemice, în ziarele care susțineau această idee, au elaborat lucrări pe tema situației şi luptei românilor ardeleni pentru drepturile lor etc.

Dintre acestea, câteva au avut un ecou deosebit. Octavian C. Tăslăuanu, ofițer în armata austro-ungară şi participant la război cu Regimentul său, 23 (Sibiu), a dezertat la sfârşitul lunii noiembrie 1914, a venit în România şi a publicat, în 1915, cartea *Trei luni sub flamurile războiului: ziarul unui român, ofițer în armata austro-ungară, care a luat parte, cu glotaşii români din Ardeal, la luptele din Galiția* [3]. Cartea a avut un mare ecou în rândul opiniei publice româneşti, contribuind la întărirea curentului proantantist şi la cunoaşterea mai bună a dramei românilor de peste munți.

De asemenea, Ion Rusu Abrudeanu a publicat, la rândul său, împreună cu Vasile Stoica, venit în România în toamna anului 1914, lucrarea de mare impact – *Habsburgii, Ungurii şi Românii*[4]. Aceasta a generat şi un scandal cu Marele Stat-Major, care, pe motive de oportunitate politică, a refuzat achiziționarea ei[5].

Viața ardelenilor aflați în Vechiul Regat nu a fost însă uşoară. Unii nu au privit favorabil prezența şi activitatea lor, criticându-le unele inițiative şi atitudini. (Documentele nr. 1, 2)

[1] Liviu Maior, *Românii în Armata Habsburgică: soldați şi ofițeri uitați*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004, p. 180.

[2] *Ibidem*, p. 182. Regimentele 2 (Braşov) şi 51 (Cluj) au fost deplasate la Praga, Regimentul 31 (Sibiu) a fost dislocat la Brno, iar Regimentul 35 la Lain. În locul acestora au fost aduse o serie de unități slovace şi croate.

[3] Carte apărută în Bucureşti, Editura „Librăriei Şcoalelor” C. Sfetea, 1915.

[4] Carte apărută la Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, Bucureşti, 1915.

[5] Detalii în Petre Otu, *Sub semnul lui Marte. Secvențe de istorie militară românească*, Editura Militară, Bucureşti, 2016, p. 139-142.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Autoritățile austro-ungare le-au urmărit cu atenție toate mişcările prezentându-i negativ în presa favorabilă şi încercând chiar discreditarea lor. Organele de informații şi contrainformații româneşti au manifestat nu o dată neîncredere, monitorizându-le conduita în diverse împrejurări, iar unii politicieni români din opoziție sau chiar din arcul guvernamental i-au privit cu mefiență, în unele cazuri cu ostilitate.

Peste toate însă, ei au avut un rol foarte important în cunoaşterea de către opinia publică de la sud de munți a stărilor de lucruri din Ardeal, a stării de spirit a românilor, în deşteptarea conştiinței naționale, în propagarea ideii aderării României la Antanta, ca singură opțiune pentru materializarea idealului național.

Se impune, de asemenea, precizarea că în pregătirea viitoarei acțiuni împotriva Austro-Ungariei, Marele Stat-Major român a fost preocupat de depistarea persoanelor de încredere de peste munți, în vederea utilizării lor în acțiunile de pregătire a viitoarei ofensive. Ele au fost folosite în primul rând în misiuni informative, întrucât cunoşteau foarte bine zonele viitoarelor confruntări[1]. (Documentul nr. 15)

Intrarea Vechiului Regat în război a determinat o schimbare profundă în situația românilor din Ardeal. Acest gest, îndelung aşteptat de mulți conaționali, a generat un sentiment de satisfacție şi de uşurare pe ambele versante ale Carpaților. (Documentele nr. 27, 28, 29) Marele Cartier General român a lansat un manifest adresat militarilor din K.u.K. şi Honvedseg prin care le cerea să vină „sub steagul român fără rezerve", ca să lupte „pentru fericirea noastră şi a voastră". „Veniți să înfăptuim România Mare", se spunea în document[2].

Îndemnul a avut ecou, în acele zile constatându-se o creştere importantă a dezertărilor, a trecerii la inamic pe frontul din Galiția, întrucât militarii români din K.u.K. au conştientizat faptul că a lupta din acel moment împotriva ruşilor echivala cu a lupta împotriva conaționalilor. Cercetările au arătat că numărul acestora a fost de 39 000 de persoane. Totodată, fenomenul voluntariatului s-a amplificat în anul 1917, pe fondul înrăutățirii situației interne a Puterilor Centrale. Conform unor cercetări, în primele săptămâni după intrarea României în război, din cei 120 000 de români, prizonieri în lagărele ruseşti, 40 000 dintre ei şi-au exprimat dorința de a fi înrolați în armata română[3].

Mulți români ardeleni stabiliți în Vechiul Regat au făcut insistente demersuri pe lângă autoritățile române, solicitând clarificarea situației lor militare şi înscrierea în armată cu scopul de a contribui la înfrângerea inamicului (Documentele nr. 30, 34)

Concomitent în regimentele româneşti din armata austro-ungară starea de spirit s-a înrăutățit, ceea ce a dus la anchetarea ofițerilor, mutarea unor unități (cazul Regimentului 64) pe alte fronturi, cu deosebire cel italian, emiterea unor ordine drastice, în care era înscrisă prevederea condamnării la moarte prin împuşcare şi/sau spânzurare, în caz de trădare sau insubordonare.

În acelaşi timp, odată cu pătrunderea marilor unități la nord şi vest de munți, autoritățile ungare au procedat la evacuarea a mii de persoane, în primul rând din zonele de graniță, spre interior, după cum au existat cazuri, şi nu puține, de refugieri voluntare. „Prioritate" la aceste măsuri punitive au avut intelectualii (învățători, profesori, preoți, ziarişti).

Insuccesele trupelor române şi retragerea lor din Transilvania au fost urmate de represalii ale autorităților ungare la adresa populației române, intentarea de procese, internarea în

[1] Unele detalii în Alin Spânu, *Serviciul de informații al României în războiul de întregire națională (1916-1920)*, Editura Militară, Bucureşti, 2012, p. 86-92.

[2] Liviu Maior, *Românii în Armata Habsburgică: soldați şi ofițeri uitați*...., p. 184.

[3] Idem, *Doi ani mai devreme. Ardeleni, bucovineni şi basarabeni în război 1914-1916*,... p.217.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

lagăre şi închisori, confiscarea de bunuri. Unele cercetări indică un număr de circa 6 000 de persoane de origine română care au fost arestate, judecate şi internate în toamna anului 1916[1].

Teama de represalii a determinat ca un mare număr de români să se refugieze la sud şi vest de munți, numărul acestora ridicându-se la circa 80 000, dintre care aproximativ 2000 de ofițeri din cadrul armatei austro-ungare[2].

În concluzie, intrarea României în conflict şi acțiunile armatei la nord de munți, fluxul şi refluxul acesteia, moartea împăratului Franz Josef la 21 noiembrie 1916, succedat la tron de nepotul său Carol I, cunoscut şi sub numele de regele Carol al IV- lea al Ungariei, au contribuit la deteriorarea loialismului dinastic printre românii din monarhia dualistă, la adâncirea frământărilor privind viitorul lor, la modificarea semnificativă a stării lor de spirit, la conturarea mai clară a opțiunii lor către unirea cu frații lor de la sud şi est de Carpați ce traversau o perioadă extrem de dificilă.

Spre deosebire de Transilvania, Bucovina, provincie aflată sub administrarea autorităților de la Viena, a fost teatru de război din primele zile ale conflagrației mondiale. Aceasta a cunoscut succesiv ocupații militare austriece şi ruseşti, ceea ce s-a repercutat negativ asupra situației locuitorilor, inclusiv a românilor. Autoritățile române au urmărit cu atenție soarta conaționalilor, încercând, în limita posibilităților, să le uşureze viața. (Documentele nr. 5, 6, 9) Ofensiva Brusilov, declanşată la 22 mai/4 iunie 1916, a readus provincia sub ocupație rusească, eveniment care a generat incidentul de la Mamornița, privit cu multă emoție în rândul guvernului de la Bucureşti şi al opiniei publice. A treia ocupație rusească s-a concretizat în acelaşi cortegiu de măsuri care au afectat profund viața şi activitatea românilor. (Documentul nr. 36) Ocupațiile militare austriece şi ruseşti au avut însă un element comun, acela de a stăvili mişcarea națională a românilor din această provincie[3].

Românii din Basarabia au participat şi în anul 1916 la efortul de război al Imperiului Rus, care s-a concretizat în diverse aspecte cum sunt: recrutarea în armată a cetățenilor apți de efort militar; aprovizionarea largă a frontului cu subzistențe; îngrijirea răniților etc.[4].

În ansamblu, românii aflați în componența imperiilor vecine au resimțit şi suportat din plin şi în anul 1916 marile dificultăți ale războiului mondial, ei fiind parte a acestuia din primele zile. Intrarea României în conflict de partea Antantei a reprezentat un eveniment esențial care a modificat situația, conduita şi perspectiva conaționalilor din afara statului român în configurația lui de atunci. La românii din Transilvania şi Bucovina se constată o deteriorare a sentimentului de loialitate față de dinastia de Habsburg, concomitent cu extensia sentimentului național, manifestat, între altele, în dezvoltarea fenomenului voluntariatului, care va cunoaşte o creştere spectaculoasă în anul următor.

Basarabia, aflată în componența Imperiului Rus, a devenit aliată cu Vechiul Regat, fapt ce a amplificat legăturile între locuitorii celor două maluri ale Prutului. Iată, de exemplu, militarii români, încadrați în diverse unități ale armatei ruse, au luat contact cu realitățile existente la est de Prut, descoperindu-şi limba şi obiceiurile comune. A fost un pas important care a contribuit la renaşterea sentimentului național în Basarabia, ce a condus, în cadrul unui proces foarte complex, la desprinderea provinciei de sub oblăduirea Rusiei, zguduită de mari frământări – revoluția din februarie/martie 1917 şi preluarea puterii de către facțiunea bolşevică, la 25 octombrie/7 noiembrie acelaşi an.

---

[1] Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Eikon, Cluj-Napoca, 2013, p. 314-315.

[2] *Ibidem*, p. 314.

[3] Detalii în Teodor Bălan, *Suprimarea mişcărilor naționale din Bucovina în timpul războiului mondial (1914-1918*), Editura Domino, Bucureşti, 2004.

[4] A se vedea, între altele, Anatol Leşcu, *Românii basarabeni în istoria militară a Rusiei. De la războaiele din Caucaz la Războiul Civil*, Editura Militară, Bucureşti, 2009, p. 126-142; *Primul Război Mondial şi Basarabia (1914-1918)* (culegere de studii şi articole), coordonator: Andrei Emilciuc, Bons Offices, Chişinău, 2015.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1.* 4/17 ianuarie 1916, Bucureşti, Notaţii ale lui G.T. Kirileanu despre comportarea refugiaţilor ardeleni în urma convorbirii cu două cunoştinţe**

4 ian. 1916. La cafenea întâlnesc pe Soricu[1] şi pe Cândea[2].

Soricu e bucuros de căderea lui Goga şi Lucaci[3], pentru că s-au purtat după obiceiurile politicianilor stricaţi din Regat şi, în loc să steie cot la cot cu ceilalţi refugiaţi, s-au făcut uneltele unui partid de opoziţie, atunci când refugiaţii ardeleni primesc de la guvern câte 11 000 lei pe săptămână pentru întreţinerea lor!...

Ciocoismul refugiaţilor s-a văzut şi la serbarea Anului Nou, când îmbătându-se în Cişmigiu ca porcii au făcut o nuntă după miezul nopţii. (Popa) Bălan a oficiat la această oră cu totul neobişnuită, iar când au venit doi învăţători, sosiţi flămânzi din drumul pribegiei, n-au fost primiţi, pe cuvânt că la petrecere era intelighenţă aleasă. Osvadă[4] alege restaurantele cele mai scumpe. D-na Triteanu[5] locuieşte la Athenee Palace, cu banii amanţilor. Ăştia ni-s ardelenii!...

[G.T. Kirileanu, *Martor la istoria României – 1872-1960. Jurnal şi epistolar*, vol. II: 1915-1918, Ediţie îngrijită, cuvânt înainte, note şi indice de Constantin Bostan, Editura RAO, Bucureşti, 2013, p. 181]

---

[1] I.U. Soricu (1882-1957), poet asociat curentului sămănătorist, traducător (a tradus în româneşte *Faust*), publică în diverse reviste – „Ardealul", „Bucovina", „Calendarul Asociaţiunii", „Cosânzeana", „Cuget Clar", „Curentul Magazin" etc. În decembrie 1938, I.U. Soricu l-a acuzat pe Lucian Blaga de plagiat în articolul „Poezia cehă şi Lucian Blaga", publicat în ziarul „Curentul", unde spunea că acesta s-a inspirat din trei poeţi simbolişti cehi (Vrchlickú, Sova, Béezina). În 1919 a publicat lucrarea *Doinele mele. Din zile de luptă*. Alte lucrări: *Florile Dalbe Pânea Neagră. Poesii*, *Poveşti din patru unghiuri. Satire şi scrisori* etc.

[2] Romulus Cândea (1886-1973), istoric român, membru corespondent al Academiei Române (1929), rector al Universităţii din Cernăuţi (1923-1925). A fost, în acelaşi timp, membru laic în Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Cernăuţilor şi în Congresul Naţional Bisericesc, deputat şi senator din partea Universităţii din Cernăuţi. Timp de aproape două decenii (1922-1940) a fost titularul catedrei de istorie universală medie, modernă şi contemporană de la Facultatea de Litere şi Filosofie din Cernăuţi (1922-1940), apoi la cea din Cluj (1940-1947), unde a predat istoria universală.

[3] Vasile Lucaciu (1852-1922), unul dintre cei mai importanţi lideri ai românilor ardeleni din timpul monarhiei dualiste. A urmat studiile secundare, universitare şi doctorale la Roma. A fost unul dintre iniţiatorii şi semnatarii Memorandumului, primind cea mai grea pedeapsă în procesul care a urmat (cinci ani). În 1905 a fost ales în parlamentul ungar ca deputat de Beiuş. Trecut la sud de munţi, după declanşarea Primului Război Mondial, a militat pentru intrarea rapidă a României în conflict alături de Antanta. Lucaciu şi Goga au candidat în cadrul unor alegeri parţiale pentru un loc în Parlament, dar nu au fost aleşi.

[4] Vasile Osvadă (1875-1931), economist cu studii de specialitate la Universitatea din Viena. A funcţionat în diverse bănci din Transilvania. La declanşarea războiului a fost încorporat în armata austro-ungară, cu gradul de sublocotenent şi a căzut prizonier. A revenit în România şi s-a înrolat în Corpul Voluntarilor transilvăneni. A participat la Marea Adunare de la Alba Iulia, fiind ales în Marele Sfat Naţional şi în Consiliul Dirigent, unde a deţinut resortul agricultură. A fost şi primar al municipiului Cluj (1926-1927).

[5] Veturia Triteanu (1883-1979), cântăreaţă română de operă, celebră în primele două decenii ale secolului al XX-lea. Născută Mureşan, s-a căsătorit mai întâi cu Lazăr Triteanu (1903) şi mai apoi cu poetul şi omul politic Octavian Goga. După căsătoria cu Goga a renunţat la cariera artistică. A fost doamnă de onoare a reginei Elisabeta şi prietenă bună cu Maria Antonescu, soţia mareşalului Ion Antonescu. După al Doilea Război Mondial a fost judecată de Tribunalul Poporului, în calitatea de vicepreşedinte al Consiliului de Patronaj al Operelor Sociale. I s-a fixat domiciulul forţat în localitatea Ciucea, unde, în anii `20, Goga a cumpărat şi refăcut conacul care i-a aparţinut prietenului său, Ady Endre.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

2. 6/19 ianuarie 1916, Bucureşti, Notaţii ale lui G.T. Kirileanu despre atitudinea refugiaţilor ardeleni în urma discuţiilor cu G. Bogdan Duică

6 ian. 1916. G. Bogdan-Duică[1] îmi completează icoana [ardelenilor]

Goga este acela care a tot amânat „Gazeta ardelenilor”, la care se înscrisese toţi ardelenii de samă. Zicea că Brătianu n-o găseşte încă oportună. Şi, pe urmă, a trecut la „Epoca”[2]. Iar acum, în preajma alegerii de la Caracal, Goga a trimis lui Morţun[3] suma de 10 000 lei, ce o primise ca întreţinere din fondurile secrete. Prin urmare, arăta că s-a vândut în altă parte...

Iar Popa Lucaci, în loc să-şi fi luat o cameră modestă la otel sau să fi primit alegătorii în salonul vreunui prieten, şi-a închiriat trei saloane la otelul cel dintâi şi petrecerile cu şampanie se ţineau lanţ. Asta-i candidatul martir?!

Şi totuşi, zic eu, era mai bine pentru sufletele curate, care nu ştiu culisele, ca Goga şi Lucaci să fie aleşi.

[G.T. Kirileanu, *op.cit.*, p. 182]

3. 8/21 martie 1916, Bucureşti, Notă informativă a Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale privind situaţia românilor din Transilvania

MINISTERUL DE INTERNE 8 martie 1916
DIRECŢIUNEA
POLIŢIEI ŞI SIGURANŢEI GENERALE

INFORMAŢIUNI

În ultimul timp numeroase femei romînce – ţărance din Ardeal – au trecut munţii refugiindu-se în România.

Din comuna Mag de lângă Sălişte au venit acum 5 zile 7 femei. Ele povestesc că mizeria începe să se resimtă tot mai mult. Vitele s-au împuţinat, fiindcă oamenii le-au vândut la rechiziţionări, cu preţuri mari. Şi nu au mai cumpărat altele, fiindcă spun ei: „dacă o fi să vie românii, cu banii mai uşor putem fugi spre ei, decât cu vitele”.

[1] G. Bogdan-Duică (1866-1934), critic şi istoric literar român, născut la Braşov într-o familie numeroasă. A studiat la universităţile din Budapesta şi Viena. A colaborat la diverse publicaţii – „Gazeta Transilvaniei”, „Tribuna”, „Convorbiri literare” „România Jună”,, „Sămănătorul” etc. A înfiinţat „Gazeta Bucovinei” (1893), pe care a condus-o mai bine de un deceniu. La declanşarea războiului era secretar general al Ligii pentru |Unitatea Culturală a Românilor. În timpul ocupaţiei Puterilor Centrale a unei părţi din teritoriul românesc, a fost arestat şi deţinut de germani. După război a lucrat la Universitatea din Cluj, fiind profesor de literatură modernă, decan şi vicedecan al Facultăţii de Litere. În 1919 a devenit membru al Academiei Române.

[2] „Epoca”, cotidian înfiinţat la 16 noiembrie 1885 şi care a avut mai multe serii de apariţii. Seria I a fost între 16 noiembrie 1885 şi 14 iunie 1889. Seria a II-a a început la 2 noiembrie 1895 şi s-a încheait la 22 noiembrie 1916. Din 1918 până în 1938 au mai apărut alte trei serii. În perioada neutralităţii a militat asiduu pentru intrarea României în război alături de Antanta. Printre cei care au scris în paginile ziarului îi amintim pe Barbu Ştefănescu Delavrancea, Octavian Goga, Constantin Argetoianu ş.a

[3] Vasile Morţun (1860-1919), ziarist, om politic şi colecţionar de artă. La începutul activităţii sale a aderat la mişcarea sociaslistă, devenind primul deputat socialist în Parlamentul României (1888). Ulterior, alături de alţi colegi a trecut la liberali, episod cunoscut drept „trădărea (plecarea) generoşilor” (1899). În perioada 4 ianuarie 1914–10 decembrie 1916, Morţun a îndeplinit funcţia de ministru de interne, calitate în care a participat la cele două consilii de coroană care au decis conduita României în Primul Război Mondial. După formarea guvernului de uniune naţională (decembrie 1916), Vasile Morţun a fost ales preşedinte al Camerei Deputaţilor. În vara anului 1917 a prezidat Adunarea Constituantă care a realizat cele două reforme – votul universal şi noua lege agrară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În ultimele săptămâni poporul de la țară a fost cuprins de o nouă fierbere. Din nou se aud svonuri că „vin frații din țară" şi oamenii încep să-şi ascundă în pământ tot ce au, făcând gropi pe cari le acoperă cu pae. Lucrurile le ascund de teamă ca nu cumva ungurii retrăgându-se să dea foc la tot avutul românesc. În sate de abia se mai zăresc bărbați. Din Mag au fost duşi bărbații până la etatea de 52 de ani. Despre 26 din cei plecați se ştie că au murit. Acesta este un procent destul de mare, deoarece comuna Mag are numai ceva mai mult de 1000 de suflete. De curând au început să fie duşi la săpat tranşee şi copii de la 14 ani în sus.

Femeile din Mag s-au refugiat în România, fiindcă – după cum spun ele – multe femei române, fete şi neveste tinere, au fost ridicate şi trimise în Bucovina „la pansat". Ele nu ştiu ce însemnează aceasta, iar parte din femeile cari s-au înapoiat din Bucovina spun că „toate femeile au fost date pe mâna soldaților cari şi-au bătut joc de ele, spunând că trebue să se înmulțească omenirea".

Prin sate bântue tot felul de boli infecțioase, mai ales venerice, fiindcă nimeni nu mai are timp să se gândească la lecuirea lor. Femeile venite peste munți de la Bran spun că jandarmii unguri fac o pază foarte severă la frontieră.

Prin satele româneşti jandarmii amenință populațiunea spunând: „ştim noi că România va veni asupra noastră, dar nu va găsi niciun român viu".

[S.A.N.I.C., Fond Direcția Generală a Poliției, Dosar nr. 6/1916, f. 190-191]

***4.* 9/22 martie 1916, Bucureşti, Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale la recrutarea refugiaților transilvăneni şi bucovineni aflați în România**.

MINISTERUL DE INTERNE 9 martie 1916
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ŞI SIGURANȚEI GENERALE

INFORMAȚIUNI

De la un funcționar din biuroul paşapoartelor de la Consulatul austro-ungar, s-a aflat că de când refugiații transilvăneni şi bucovineni au fost obligați să se prezinte înaintea Comisiei de recrutare în țară, un mare număr din aceştia au plecat în Austro-Ungaria.

Guvernul austro-ungar este foarte mulțumit de măsura luată de guvernul român, căci crede că cu modul acesta toți streinii refugiați în România nu vor mai face manifestațiuni în scopuri războinice.

[S.A.N.I.C., Fond Direcția Generală a Poliției, Dosar nr. 6/1916, f. 207]

***5.* 11/24 martie 1916, Bucureşti, Relatări din ziarul „Universul" referitoare la situația românilor din monarhia austro-ungară**

Să luăm aminte!

Când ne-a venit întâia veste despre încetarea apariției organului partidului național român de peste munți, „Românul"[1] din Arad, ne-am închipuit că însuşi directorul şi redactorii

[1] „Românul", cotidian apărut la Arad (1911), organ al Partidului Național din Transilvania. Primul comitet de conducere a fost format din Vasile Lucaciu, Al. Vaida-Voevod, Vasile Goldiş. A fost interzis de autoritățile

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

acelui ziar, în înțelegere desigur cu fruntaşii partidului, au găsit cu cale să suspende o luptă inegală cu puterea censurei maghiare, luptă peste măsură de obositoare şi ale cărei rezultate, pentru punctul de vedere românesc, nu puteau fi decât foarte slabe față de încordarea jerftelor cerute. Am putut să credem acest lucru cu atât mai mult, cu cât şi într-un număr recent al „Românului” se repetase plângerea adresată censurei ungureşti, că se suprimau în mod nu numai inutil, dar chiar păgubitor pentru buna înțelegere din țară, comentarii şi explicări ce nu puteau avea în ele nimic subversiv sau primejdios, ci din contra, ar fi contribuit numai la luminarea opiniei publice din țară şi chiar la informarea, folositoare şi necesară, a cercurilor diriguitoare, asupra sentimentelor şi vederilor poporului român din monarhia habsburgică.

S-a văzut mai pe urmă că încetarea apariției „Românului” nu se datoreşte unei hotărâri luate de redactorii şi susținătorii lui, cari cu toate greutățile şi jertfele ar fi continuat obositoarea şi ingrata lor muncă – ci organul național român a fost pur şi simplu *suprimat* de guvernul din Budapesta.

Noi primeam şi citeam aproape zilnic acel ziar, şi putem să ştim că el a evitat tot timpul cu îngrijire orice ar fi putut da pretext de învinovățire stăpânirii. Aceasta chiar, dacă tăia şi sfâşia din articolele ziarului, o făcea mai mult din spirit de şicană după cum rezultă lămurit din repetatele protestări ale „Românului”... Suprimarea nu se justifică deci cu nimic – ea nu este decât un act de ostilitate, de înverşunare maghiară împotriva valahului – şi este o dovadă, un *memento* mai mult, despre ceea ce ar putea aştepta pe Românii din regatul Ungariei, dacă soarta lor cea rea ar voi ca ei să rămână şi mai departe, şi după acest război, supuşi, sclavi, stăpînirii tiranice de la Budapesta.

La moarte trimite ea floarea neamului din provinciile româneşti ale acelui regat – şi fiindcă oamenii se duc şi se poartă vitejeşte, le dau de veste acasă, de pe acuma, cam ce-i aşteaptă pe cei ce vor rămânea în urma lor...

Căluşul! Înăbuşirea graiului!

Şi oare nouă, celor de aici, din „România liberă” să nu ne spună nimica asemenea simptome? Şi o să rămânem în fața lor cu brațele încrucişate?...

Asupririle ungurilor contra fraților bănățeni

T.-Severin, 8 martie

Maghiarii nu se sfiesc azi s-o spue (cu toată situația proastă în care se află) că la terminarea marelui conflict european Ungaria se va despărți de Austria care va trece la Germani, iar ei se vor alia cu Bulgaria de care-i va despărți Dunărea. Aceste sunt cuvinte pe care comandanții şovinişti unguri le adresează în orice prilej trupelor a căror comandă o au. Sunt înseşi cuvintele pe cari le rețin din gura soldaților bănățeni dezertori în țară la noi şi cari nu dată au ascultat înalții comandanți unguri ținându-le înflăcărate discursuri în acest sens, colo departe pe câmpiile Poloniei. Se aduceau laude de preamărire nobilului popor bulgar, făcând aluzii la atitudinea României dădeau să se înțeleagă că cu Românii repede vor termina-o numai să sfârşească întâi cu Ruşii. Şi bieții Români sufereau în tăcere, cu toate că regimentul numai din Români se compuneau.

„De când l-am auzit pe Oberstul vorbind astfel despre Români, din ziua aceea n-aveam decât un singur gând: să-l împuşc.” Aşa îmi povesteşte unul din cei refugiați. Trei zile în urmă căzut rănit lângă Dubienka (Polonia); trimis în căutare la spitalul militar, după şase săptămâni medicul mi-a dat un concediu medical de 15 zile. M-am dus în satul meu Teregova, Banat,

maghiare la 28 februarie 1916. A reapărut la 26 octombrie 1918, susținând, prin întreaga sa politică editorială, unirea Transilvaniei cu România.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

unde am întâlnit multe femei în haine cernite după bărbați, copii şi frați căzuți pe câmpul de luptă. Când am intrat la mine'n ocol am dat peste maică-mea care plângând s-a aruncat în brațele mele.

De la ea am aflat că pe taica şi pe nevastă-mea i-au luat cu forța jandarmii din sat la lucrările de tranşee pe granița românească.

Amărât până'n suflet, m-am dus prin sat; la cârciumă am dat peste un fürer (şef) de jandarmi, chipeş, înțolit, care m-a întrebat de țedula de frai (biletul de voe). Am băut un pahar cu vin, apoi iar m-am întors acas' unde i-am spus maichii mele hotărârea mea de-a dezerta în țara românească.

A plâns mult când a aflat vestea, dar în urmă am înduplecat-o făcând-o să înțeleagă că după răsboi tot ce-i pământ românesc va trece la Români.

Toți Românii au fost trimişi în primele linii de luptă. La oraşe ca şi la sate toți funcționarii români au fost înlocuiți cu Unguri. Consiliile de recrutare au avut ordine speciale în ceea ce priveşte funcționarii statului luând numai pe Români. Acestea sunt lucruri ştiute şi cunoscute de toți cei cari locuesc în Ungaria.

În ceea ce priveşte şcolile, cele ungureşti funcționează ca şi în timpuri normale în vreme ce cele româneşti din Banat au trebuit să fie mai toate închise. E drept că Ungurii au căutat să trimită în schimb învățători Unguri pentru a continua cursurile în limba maghiară, dar Bănățenii preferă să lase copiii făr' de carte pân'ce s-o întoarce învățătorul lor din război".

Coresp.

[„Universul", 11 martie 1916]

***6.* 9/22 mai 1916, Botoşani, Notă informativă a Brigăzii de Siguranță Botoşani adresată Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind situația românilor din Bucovina**

MINISTERUL DE INTERNE 9 mai 1916
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ŞI SIGURANȚEI GENERALE

INFORMAȚIUNI

Şeful Brigăzei speciale de siguranță Botoşani raportează cu data de 7 mai a.c. că informațiunile privitoare la ridicarea femeilor din Bucovina şi ducerea lor în serviciul Crucii Roşii şi a altor servicii necesare armatei se confirmă.

În adevăr, în ziua de 23 aprilie a.c. (Sf. Gheorghe) au avut loc în Bucovina serbări în toate comunele, organizate de administrație, pentru a strânge fonduri în folosul Crucei Roşii. Scopul însă era dublu; pe lângă bani s-au strâns şi femei (?). Seara, locuitorii cu femeile şi fetele lor au fost duşi cu sila la autoritățile locale unde s-a procedat la o revizuire. Bătrânii şi bătrânele au fost trimişi la casele lor. Femeile şi fetele au fost luate sub escortă şi duse la gara cea mai apropiată de unde au fost trimise la o destinație necunoscută.

În toată Bucovina este o mare jale, fiindcă autoritățile proectează o serbare la fel pentru Duminica Mare, 5 iunie st.v. Se semnalează că au fost forțați să se înscrie ca voluntari şi copii de la 15 ani în sus. Ei au fost strânşi şi trimişi sub escortă la Cernăuți.

[S.A.N.I.C., Fond Direcția Generală a Poliției, Dosar nr. 7/1916, f. 101]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

7. 20 mai/2 iunie 1916, Bucureşti, Notă informativă a Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale privind arestarea publicistului Zenovie Pâclişanu[1] de către autoritățile ungare

MINISTERUL DE INTERNE 20 mai 1916
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ŞI SIGURANȚEI GENERALE

INFORMAȚIUNI

De la un director de bancă – român din Transilvania – care se află de câteva zile în Capitală, s-a putut afla că acum 2-3 săptămâni a mai fost arestat în toată taina profesorul român Zenovie Păclişan, un publicist bine-cunoscut în Ardeal.

Pâclişan, după ce a terminat seminarul teologic din Blaj, şi-a continuat studiile la Viena, unde a stat mai mulți ani. În vremile din urmă, el s-a înapoiat în Ardeal şi a făcut dese călătorii în județul Hunedoara. Nu se poate şti cauza arestării lui, dar se svoneşte că ar fi implicat într-un proces de spionagiu în favoarea României. Nu se ştie nici locul unde este ținut arestat.

În ce priveşte situațiunea economică, se afirmă că în populațiune domneşte o mare nemulțumire, împotriva germanilor cari din cele 150 000 vagoane cu cereale cumpărate din România nu lasă nici măcar un vagon pentru populațiune. Cerealele sunt trimise în Balcani şi pe frontul rusesc. Scumpetea creşte necontenit.

Ofensiva victorioasă împotriva Italiei n-a deslănțuit vreun entuziasm prea mare, deşi pretutindeni se răspândeşte svonul că pacea se apropie.

[S.A.N.I.C., Fond Direcția Generală a Poliției, Dosar nr. 7/1916, f. 245]

***8*. 20 mai/2 iunie 1916, Bucureşti, Notă informativă a Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale privind situația românilor din Austro-Ungaria pe baza datelor furnizate de un comerciant din localitatea Poiana Sărată**

MINISTERUL DE INTERNE 20 mai 1916
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ŞI SIGURANȚEI GENERALE

INFORMAȚIUNI

De la un comerciant din Poiana Sărată –Transilvania s-a aflat următoarele cu data de 17 luna cor.:

Soldații români cari se găsesc mobilizați în garnizoana din Praga comunică că autoritățile militare au hotărât ca în viitor să nu se mai formeze Bat. amestecate, ci separate, după naționalități. Astfel românii formează companii curat româneşti. Ungurii şi austriacii sunt încrezători în bunul sfârşit al războiului.

Românii, spun ei, nu vor putea să intre în răsboiu, fiindcă n-au industrie de răsboiu pentru producerea armelor, munițiunilor etc. Un regiment austro-ungar, înzestrat cu automobile de pildă, valorează cât 10 regimente româneşti lipsite de automobile.

[1] Zenovie Pâclişanu (1886-1957), preot greco-catolic, istoric, membru corespondent al Academiei Române (1919). A fost secretar al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, iar după război a funcționat ca vicar general al Bisericii Unite cu Roma. A participat la Conferința de Pace de la Paris (1946), ca expert al delegației române pentru Transilvania. În 1950, în contextul interzicerii Bisericii Unite cu Roma, este arestat şi condamnat pentru activitate clandestină. A fost eliberat în 1955, dar după un an a fost arestat din nou şi a murit la închisoarea Jilava.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

De la intelectualii români închişi în Cluj sosesc ştiri din cele mai triste. Farmacistul Victor Popp din Alba Iulia, arestat odată cu cei 26 de preoţi şi intelectuali în toamna trecută, a înnebunit de disperare în închisoare.

[S.A.N.I.C., Fond Direcţia Generală a Poliţiei, Dosar nr. 7/1916, f. 246]

***9*. 25 mai/7 iunie 1916, Botoşani, Notă informativă a Brigăzii de siguranţă Botoşani referitoare la acţiunile autorităţilor austriece de strângere de fonduri şi de recrutare a persoanelor din Bucovina pentru necesităţile frontului**

MINISTERUL DE INTERNE 25 mai 1916
DIRECŢIUNEA
POLIŢIEI ŞI SIGURANŢEI GENERALE

INFORMAŢIUNI

Şeful brigăzei speciale de siguranţă Botoşani raportează cu data de 24 mai cor. că un informator al său îi comunică următoarele:

În ultimul timp, în Austria, simţindu-se o vădită lipsă de bani, autorităţile au început să organizeze diferite serbări, cu scopul de a strânge bani. Astfel acum câtva timp s-a organizat o serbare în com. Mitoc unde locuitorii din împrejurimi au fost obligaţi să vie pentru ca să contribue şi ei cu ceva bani. Nici femeile, şi [nici] copiii n-au fost lăsaţi acasă. Se spune că la această serbare au luat parte şi câţiva locuitori din jud. Dorohoiu. Mai înainte de terminarea serbării, jandarmii, finanţii şi soldaţi austriaci cari se aflau de faţă au luat la o parte pe locuitorii din România, cărora le-au adus laude.

La acea serbare, au fost adunaţi bărbaţii din Mitocul austriac şi alegând pe cei mai buni dintre ei, în număr de 49 i-au dus în gara Iţcani, unde după ce i-au îmbrăcat i-au pornit într-o direcţie necunoscută.

Rămânând la serbare numai băeţii de 15-16 ani, le-a dat de băutură şi apoi i-au îndemnat să se înscrie cu voluntari în armata austriacă, promiţându-le că nu vor fi trimişi în foc. Vreo 15 băeţi cari s-au înscris atunci au şi fost trimişi în Ungaria. Aceştia au scris de acolo că trăesc bine, că mănâncă numai carne şi că sunt îmbrăcaţi în uniformă frumoasă.

Autorităţile austriace proectează să mai dea şi alte serbări de felul acesta, cu care ocaziune vor căuta să recruteze fetele de la 18 ani în sus, pe cari să le trimeată în serviciul „Crucei roşii" la săpatul tranşeelor, la bucătăriile de câmp etc… În acest scop jandarmii umblă din casă în casă oferind bilete de intrare pentru serbări.

[S.A.N.I.C., Fond Direcţia Generală a Poliţiei, Dosar nr. 7/1916, f. 301-302]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***10.* 25 mai/7 iunie 1916, Bucureşti, Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind măsurile luate de autoritățile austro-ungare pentru recrutarea în armată a propriilor supuşi aflați în România**

MINISTERUL DE INTERNE 25 mai 1916
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ŞI SIGURANȚEI GENERALE

INFORMAȚIUNI

La Consulatul austro-ungar din Capitală s-a alcătuit un tablou de toți supuşii austro-ungari, în etate de 42-50 ani, cari n-au răspuns la mobilizare.

Consulatul austro-ungar a început să someze prin scrisori recomandate pe aceşti supuşi austro-ungari cari n-au răspuns la chemare, ca în timp de 3 zile de la primirea somației să părăsească țara şi să treacă în Ungaria. Contrariu sunt amenințați că vor fi trimişi cu forța.

Mulți din supuşii austro-ungari cari fac parte din această categorie şi cari au bune situații materiale în țară sunt hotărâți să nu se mai ducă în Ungaria. Prin avocați şi cunoscuți de-ai lor ei caută să facă acte de renunțare la protecțiunea străină.

[S.A.N.I.C., Fond Direcția Generală a Poliției, Dosar nr. 7/1916, f. 304]

***11.* 31 mai/13 iunie 1916, Bucureşti, Notă informativă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind arestarea unui grup de preoți şi intelectuali români şi discuțiile legate de învestirea noului mitropolit ortodox**

MINISTERUL DE INTERNE 31 mai 1916
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ŞI SIGURANȚEI GENERALE

INFORMAȚIUNI

Se spune că în curând se va judeca procesul celor 26 de preoți şi intelectuali români, arestați de autoritățile ungare sub acuzarea de spionagiu şi trădare.

Procurorul şi-a terminat rechizitoriul. Se spune că el va cere pedepse foarte grave, şi anume pedeapsa cu moartea pentru 12 din acuzați.

În privința alegerei Mitropolitului, nu se ştie cine va fi candidatul guvernului. În timpul luptei electorale la alegerea Deputaților, guvernul a lansat candidatura arhimandritului dr. Eusebiu Roşca din Sibiu[1], spre a masca pe adevăratul candidat care e Mangra[2].

Acum, după ce şi-a format o majoritate docilă, Roşca nu mai e lansat, dar nu se ştie dacă guvernul mai susține pe Mangra. Este posibil ca guvernul să se teamă că Mangra este prea odios.

[1] Arhimandritul Eusebiu Roşca (1856-1944), preot şi profesor. A fost redactor la ziarul „Telegraful Român” (1887-1890) şi secretar al Arhiepiscopiei Sibiului (1890-1895). Timp de peste trei decenii a fost profesor, deținând o perioadă şi funcțiile de director şi rector al instituției.

[2] Vicențiu (Vasile) Mangra (1850-1918), ierarh al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, istoric, membru al Academiei Române (1909). În prima parte a vieții a fost un luptător neobosit pentru apărarea drepturilor române din Transilvania. În ultima parte s-a situat pe o poziție opusă, de colaborare cu autoritățile ungare. La 24 iulie/6 august 1916 a fost ales mitropolit al Ardealului, el criticând mai apoi acțiunea României de eliberare a Transilvaniei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Se vorbeşte că între Mangra şi episcopul Cristea de la Caransebeş[1] s-ar fi început tratative, în sensul că Mangra să renunțe la candidatură consimțind să fie ales Cristea. În schimb, Mangra ar urma să fie ales episcop la Caransebeş în locul lui Cristea.

[S.A.N.I.C., Fond Direcția Generală a Poliției, Dosar nr. 7/1916, f. 419]

***12.* Iunie 1916, Însemnări ale lui Sextil Puşcariu[2] despre situația din Austro-Ungaria în contexul ofensivei Brusilov a armatei ruse şi al perspectivei intrării României în război alături de Antanta**

SPRE BRAŞOV

În Innsbruck, unde mă ținură câteva zile închis într-un spital, de numai la doctorul aveam voie să mă duc (la profesorul universitar Miller), mai erau încă doi românaşi, un ardelean plin de cele mai bune nădejdi şi un bucovinean, care-mi dădu câteva ştiri despre prietenii mei din Cernăuți. Aproape toți elevii mei trecuseră granița spre România, cu Nistor în frunte şi cu aproape toți profesorii de la liceul din Câmpulung.

Tocmai în zilele acelea începuse ofensiva lui Brusilov şi spargerea frontului austriac la Bena. Ofensiva austriacă în Italia fusese şi ea oprită la Asiago, fără să dea rezultatele pe care le aşteptau cei de la Viena. Situația Austro-Ungariei era încă critică şi se vorbea de pace separată şi de conflict între Viena şi Berlin.

Zilnic aşteptam cucerirea din nou a Cernăuților prin ruşi. De fapt, în trenul care mă ducea de la Innsbruck la Budapesta, citii de căderea Cernăuților şi înaintarea ruşilor.

În Budapesta, unde iară mă ținură zile lungi, dădui în sfârşit de un doctor cumsecade, care mă trimise în spitalul din Braşov.

La Braşov am dat de un doctor de treabă, care mă lăsă să locuiesc acasă – închiriasem pe Livada Poştei o căsuță – şi numai dimineața mergeam la spitalul din Ulița Neagră (la Cazar-

[1] Miron Cristea (1868-1939), ierarh ortodox, primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1925-1939). La 21 noiembrie/4 decembrie 1909, episcop al Caransebeşului. În această calitate, a apărat şcolile confesionale româneşti din Banat de încercările guvernului ungar din Budapesta de a le desființa. Însă a semnat alături de ceilalți episcopi români transilvăneni, conduşi de mitropolitul Vasile Mangra de la Sibiu, în 8 septembrie 1916 (la intrarea României în război, împotriva Puterilor Centrale), scrisoarea circulară nr. 2602 prin care au calificat trupele Vechiului Regat care au intrat în Transilvania drept „lupi îmbrăcați în piei de oi şi amețiți de făgăduielile lui Iuda", respectiv „români ucigători de frați". Cristea a participat, ca episcop al Caransebeşului, alături de episcopul unit Iuliu Hossu, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. În fața Marii Adunări de la Alba Iulia, episcopul Iuliu Hossu s-a îmbrățişat cu episcopul Miron Cristea, spunând următoarea frază memorabilă: „Pe cum ne vedeți azi îmbrățişați frățeşte, aşa să rămână îmbrățişați pe veci toți frații români!" La 7 iunie 1919, Academia Română l-a ales membru de onoare. În acelaşi an, la sfârşitul lunii decembrie a fost desemnat mitropolit primat. Cinci ani mai târziu a devenit patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Între 10 februarie 1938 şi 6 martie 1939 a fost prim- ministru al României, cauționând astfel regimul de autoritate monarhică a regelui Carol al II-lea.

[2] Sextil Puşcariu (1877-1948), unul dintre cei mai mari lingvişti şi filologi români. A studiat la universitățile Leipzig, unde a obținut şi doctoratul, Paris şi Viena. Din 1908 a devenit profesor de filologie romană la Universitatea din Cernăuți. S-a implicat în procesul de unire a Bucovinei cu România, fiind vicepreşedinte al Sfatului Național al acestei provincii. În 1919 a reorganizat Universitatea din Cluj, devenind şi primul ei rector. În acelaşi an a înființat Muzeul Limbii Române şi a editat un buletin *Dacoromania*. Până în 1948 au apărut 13 tomuri din această publicație. Între 1922 şi 1925 a fost reprezentant al României la Liga Națiunilor. În 1905, Academia Română l-a ales membru corespondent, iar în 1914 membru plin. A fost şi membru corespondent al Academiei de Ştiințe din Berlin. În anii '30, a avut simpatii pentru mişcarea legionară, fapt pentru care, după al Doilea Război Mondial, autoritățile comuniste l-au anchetat în mai multe rânduri. A coordonat editarea *Dicționarului limbii române* de acolo de unde îl lăsase Bogdan Petriceicu Hasdeu (litera B), continuându-l până la cuvântul lojniță. Memoriile sale, apărute în 1978 la editura Minerva, sunt o frescă a societății româneşti din prima jumătate a secolului al XX-lea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ma Neagră), unde doctorul mă electriza la ochi. Spaima de la început, când îmi făceam fel de fel de griji pentru viitor, văzându-mă chiar orb şi lucrând cu ajutorul altuia, se risipi. Încă în Innsbruck căpătai nişte ochelari cu care, ochii începând să mi se deprindă, vedeam mai bine.

Doctorul din Braşov avea chiar înțelegere pentru situația mea şi cum fusesem neîntrerupt un an şi jumătate dus – lucru rar pe la ofițeri – lungi tratamentul cât mai mult. Astfel ziua întreagă era a mea. Dădui şi lui Petru voie să plece la „fomeia” lui, în Bicazul Ghergheului. Acolo, pe Livada Poştei, îmi continuam lucrarea despre istroromâni, la care acum mă deprinsesem atât de mult încât nu mă mai puteam răbda neactiv.

În Braşov era pe atunci o fierbere latentă. Toată lumea simțea că în curând România va intra în război, profitând de situația rea a armatelor austro-ungare, bătute de Brusilov. Odată, întâlnindu-mă cu doctorul Baiulescu, l-am salutat „Domnule prefect”, căci braşovenii îşi împărțiseră rolurile pentru cazul că România va intra în război.

Dar de atâtea ori se zvonise şi se dovedise prematură ştirea intrării, încât deveniserăm sceptici şi, deşi gazetele ştiau să vorbească de ultimatul Rusiei față de România, noi nu mai credeam într-o intrare grabnică. Eram cam în aceeaşi dispoziție sufletească ca în 1914, după atentatul de la Sarajevo, când nu ne venea să mai credem că Austria va declara război Serbiei.

O lună şi ceva rămăsei în Braşov. În timpul acesta mă întâlnii într-o zi cu Titu Maiorescu, care se întorcea din Austria şi care de asemenea îmi spuse că România nu va intra.

Atât eram de rău informați, noi ardelenii, despre intențiile României, încât habar n-aveam ce se petrece la Bucureşti, şi toate calculele noastre se bazau pe presupuneri şi pe ştiri vage ce ne veneau din țară de la particulari.

A fost desigur o greşeală aceasta şi este o nouă dovadă despre lipsa noastră de organizare. Dacă ar fi existat o rețea de înțelegere cu cercurile diriguitoare de dincolo, am fi putut, mai ales noi, ofițerii informați despre forțele de care dispunea armata austro-ungară şi despre punctele principale care ar fi trebuit cucerite înainte de toate, să facem mari servicii armatei române cu care am fi lucrat mână în mână şi s-ar fi evitat atâtea greşeli. Cum am fi făcut noi să le dăm de ştire, dacă am fi ştiut unde şi cui aveam să ne adresăm, ar fi fost treaba noastră. Aşa însă stăteam neactivi, în conştiința chinuitoare că nu putem fi de folos şi trebuind să vedem toate greşelile ce se fac din partea armatei de operație.

[Sextil Puşcariu, *Memorii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1978, p. 145-148]

***13*. 6/19 iulie 1916, Predeal, Adresa Detaşamentului Predeal către Comandamentul Corpului II armată prin care îl înaintează pe soldatul Radu Gândac, dezertor din armata austro-ungară, împreună cu o notă privind biografia sa şi împrejurările trecerii pe teritoriul românesc**

1916, luna iulie, ziua 6
DETAŞAMENTUL PREDEAL

Către
Comandamentul Corpului II Armată

Am onoare a înainta odată cu aceasta pe soldatul dezertor din armata austriacă, Radu Gândac, care s-a refugiat pe teritoriul nostru, trecând frontiera pe la Muntele Susaiul.

Numitul soldat vorbeşte bine româneşte şi interogatoriul ce i s-a luat se alătură raportului de față.

D.O.
Maior Iorgulescu

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

NOTĂ

1) Radu Gândac, soldat din Regimentul 2 Infanterie austriac în garnizoana din Praga, de ani 22, născut în com. Satul Lung, Transilvania, de origine român, supus austriac, a luat parte la luptele din Galiția. A fost rănit de două ori; odată în acelaşi timp cu glonț şi împins cu baioneta la atacul ce a dat regimentul austriac din care face parte contra ruşilor la Lemberg. A fost internat pe timp de trei luni în spital de unde a eşit în luna aprilie şi a fost dat la o companie de rezervă a aceluiaşi regiment.

I s-a dat un concediu de 35 zile şi a venit în satul său natal Câmpul Lung, iar după cinci zile de la sosirea sa în sat i-a venit ordin de chemare pentru acelaşi regiment. A plecat la Braşov spre a se îmbarca împreună cu 9 camarazi ai săi care se aflau şi ei în concediu. A părăsit pe aceşti camarazi şi luând-o prin pădure s-a refugiat pe teritoriul român, trecând granița pe la punctul Susai de unde a fost arestat de patrulele noastre. Are un frate mai mic în războiu pe frontul de luptă cu Rusia. Vorbeşte foarte bine româneşte şi declară că nu ştie ungureşte.

2) În Braşov – spune acest dezertor – se află Regimentele 24 Honvezi, 46 Infanterie, 36 Artilerie, 86 Infanterie. Tranşeele lor construite la frontiera noastră sunt păzite de trupe în număr mare. În tabăra de prisonieri ruşi de la Braşov sunt cam 1000 prisonieri ruşi, care spune el că sunt rău tratați.

Din satul lui sunt mulți morți români şi prisonieri la ruşi. Acest dezertor are întreaga familie (tatăl, mama, doi frați şi o soră) în România, Bucov lângă Ploieşti.

Mai spune că soțiile şi rudele celor români aflați în războiu, când se duc să ceară ajutor, li se spune: Duceți-vă la România să vă dea bani şi mâncare.

Maior Iorgulescu

[S.A.N.I.C., Fond Direcția Poliției şi Siguranței Generale, Dosar nr. 548/1916, f.1, 5]

***14.* 8/21 iulie 1916, Bucureşti, Procesul-verbal al interogatoriului soldatului Radu Gândac, dezertor din armata austro-ungară**

Proces-verbal

Astăzi, 8 iulie, anul 1916

Noi, Al. I. Rădulescu, Comisar ajutor în Direcțiunea Poliției şi Siguranței Generale din Ministerul de Interne

Având în vedere adresa No. 8197 a Marelui Stat-Major, cel înaintat fu soldatul Radu Gândac, dezertor din armata ungară.

În baza delegațiunei date de dl director, chemând înaintea noastră pe numitul şi procedând la interogarea sa, ne declară următoarele:

Mă numesc Radu Gândac, de ani 22, fiu al lui Radu Gândac şi Ana, care împreună cu trei copii s-au refugiat la începutul războiului în România stabilindu-se în comuna Bucov de lângă Ploieşti. Mai am un frate Ion, de 20 de ani, care este în războiu, eu eram însumat în Reg. 2 Infanterie din Braşov cu care am luat parte la luptele din Galiția şi unde am şi fost rănit în două locuri. Acum în urmă regimentul a fost mutat la Praga, iar eu obținând un concediu de 35 de zile şi urmând a mă înapoia la Corp am dezertat trecând în România în mod fraudulos în ziua de 4 iulie a.c. predându-mă grănicerilor. În Braşov sunt regimentele 46 şi 24 honvezi, 36 infanterie, regimentele ce sunt venite din Praga, iar regimentele 2, 24, 31 şi 32 sunt trimise la Praga şi Brno.

Aceste deplasări de regimente sunt făcute în vedere de a nu se mai face dezertări care în ultimul timp începuse în masă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Situaţiunea militară este destul de tristă, mai ales acum cu ofensiva rusă, traiul este scump, lipsă de alimente, pentru 3 zile se dă o pâine şi aceea de calitate proastă.

La Braşov este o tabără militară unde sunt instalaţi prizonieri noui şi care se spune că sunt prost trataţi. Pe întreaga frontieră sunt tranşee, iar în Braşov este şi un depozit de muniţii.

Aceasta este declaraţia sa

Radu. R. Gândac

De cele constatate am trasat prezentul proces-verbal.

Comisar

Al.I. Rădulescu

[S.A.N.I.C., Fond Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, Dosar nr. 548/1916, f. 7]

***15*. 12/25 iulie 1916, Bucureşti, Adresa Şefului Secţiei a III-a din Marele Stat Major către directorul Direcţiei Poliţie şi Siguranţei Generale prin care solicită găsirea românilor ardeleni cunoscători zonelor muntoase de frontieră**

REGATUL ROMÂNIEI — Bucureşti, 12 iulie, 1916
MINISTERUL DE RĂSBOIU
MARELE STAT MAJOR
Secţia III-a
Biuroul 5
No. 923

DOMNULE DIRECTOR,

Urmare la No. 446 din 23 VI. 1915:

Am onoare a vă aminti de informaţiunea cerută de D-voastră cu numărul de mai sus, relativ la găsirea ardelenilor care cunosc părţi din Transilvania, corespunzătoare frontierei muntoase de la Orşova până la Vatra Dornei şi care ar putea să ne servească de călăuză.

Pentru păstrarea secretului e necesar ca aceştia să fie selecţionaţi, adică recrutaţi numai din aceia care inspiră încredere, să se ia informaţiuni de la ei de ce itinerare, localităţi, regiuni etc. cunosc, fără să li se spună scopul.

Se va complecta informaţiunea cu locul de unde pot fi luaţi într-un caz eventual, adică unde se pot adresa trupele pentru a-i găsi.

D.O.
p. ŞEFUL DE STAT MAJOR GENERAL
ŞEFUL SECŢIEI III-a
Colonel Răşcanu

Şeful Biroului 5

Maior Condeescu[1]

DOMNIEI SALE
Domnului Director al Poliţiei şi Siguranţei Generale a Statului LOCO,

[S.A.N.I.C., Fond Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, Dosar nr. 592/1914, f. 61]

[1] Nicolae Condeescu (1876-1936), ofiţer român, care a ajuns la gradul de general (1919). Cu gradul de maior şi apoi de locotenent-colonel a fost în anii războiului şeful secţiei de informaţii a Marelui Stat-Major (Marele Cartier General).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***16.* 17/30 iulie 1916, Palanca, Proces-verbal conținând interogatoriul lui Crăciun Drăgoi, cetățean ungur, care a trecut în România**

PROCES-VERBAL

Astăzi, anul 1916, luna iulie, ziua 17, Iulius-Iulian D. Antonescu, subcomisar cls. II-a în Poliția punctului Palanca, județul Bacău.

Constatăm prin prezentul proces-verbal că azi, data de mai sus, s-a prezentat înaintea noastră individul Crăciun Drăgoi, de profesiune tâmplar supus statului Austro-Ungar şi care a fugit din Ungaria pe teritoriul român fără a avea asuprăşi acte de călătorie.

La întrebările puse de noi, numitul ne-a făcut următoarea declarațiune:

Mă numesc Crăciun Drăgoi de ani 40. Român din Ungaria, născut în Ungaria în comuna Arnosponor, Comitatul Turda. Sunt căsătorit, am 7 (şapte) copii şi am domiciliat în Comuna Comăneşti, Județul Bacău, unde în prezent domiciliază femeea şi copiii mei.

La 13 iunie 1914 am primit ordin prin consulatul austro-ungar din Iaşi, pentru a pleca la Braşov, unde m-am prezentat întrucât eram dispensat de serviciul militar. Autoritățile militare austro-ungare m-au trimes însă la Petroşani-Ungaria pentru a lucra la uzinele de cărbuni. La Petroşani am stat până acum trei zile, adică până la patrusprezece iulie, când mi-a venit ordin ca să plec pe câmpul de luptă. Prezentându-mă comandantului de compania a 2-a din regimentul 23 Honvezi pentru a mă supune ordinilor sale, l-am rugat să pui de-o învoire de 6 zile pentru a mă duce până la Ghimeş ca să-mi văd familia. Venit la Ghimeş, eri şasesprezece luna Iulie m-am sustras din gară şi din sat spre frontiera română, printr-o vâlcea pe care am trecut-o şi, venind la Palanca, m-am prezentat autorităților polițieneşti din gară.

Aceasta îmi este declarația care citindu-mi-se în față o semnez propriu.

Crăciun Drăgoi — Martori asistenți Serg. (Indescifr.)

Subcomisar Iulius Iulian D. Antonescu — David Gh.

Pentru care am adrisat prezentul proces-verbal care însoțit de un interogator, un certificat, un bilet de permanență şi un bilet de voe militar, cari împreună cu individul se vor înainta Domnului Director al Poliției şi Siguranței Generale a Statului pentru a dispune.

Subcomisar Iulius Iulian D. Antonescu — Martori asistenți Serg. (Indescifr.) David Gh.

[S.A.N.I.C., Fond Direcția Poliției şi Siguranței Generale, Dosar nr. 591/1916, f. 4]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***17.* 18/31 iulie 1916, Bucureşti, Adresă a Secţiei a III-a din Marele Stat-Major către directorul Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale prin care se dispune punerea în libertate a soldatului Crăciun Drăgoi, dezertor din armata austro-ungară**

REGATUL ROMÂNIEI — Bucureşti
MINISTERUL DE RĂSBOIU — MINISTERUL DE INTERNE
MARELE STAT-MAJOR — DIRECŢIUNEA POLIŢIEI ŞI SIGURANŢEI GENERALE
Secţia III-a — No. 44463 bis
Biroul 5 — PRIMIT LA 18 iulie 1916

DOMNULE DIRECTOR,

Am onoare a vă ruga să binevoiţi a dispune ca soldatul dezertor din Armata Austro-Ungară, Crăciun Drăgoi, de origine român, pe baza ordinului Ministerial No. 371/914, să fie pus în libertate pentru a-şi putea câştiga existenţa la noi în ţară; iar soldatul invalid de răsboiu Şandor Ianciov, dezertor din Armata Austro-Ungară, să fie cercetat asupra originei şi în cazul când şi acesta s-ar constata că e român, să fie pus în libertate ca şi cel dintâi – cu atât mai mult cu cât fiind invalid nu ar putea sta într-o tabără militară.

DIN ORDIN
p. ŞEFUL DE STAT-MAJOR GENERAL
ŞEFUL SECŢIEI III-a

COLONEL,
Răşcanu

ŞEFUL BIROULUI 5
Maior Condeescu

Domniei-Sale
Domnului Director al Poliţiei şi Siguranţei Generale a Statului

LOCO

[S.A.N.I.C., Fond Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, Dosar nr. 591/1916, f. 7]

***18.* 20 iulie/2 august 1916, Bucureşti, Notă a Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale privind sosirea în ţară a medicului Constantin Sbârcea, cetăţean ungar**

DIRECŢIUNEA
POLIŢIEI ŞI SIGURANŢEI GENERALE — 1916, iulie, 20

NOTĂ

În ziua de 17 curent a sosit în Capitală venind din Braşov supusul ungur dr. Constantin Sbârcea. Sus-numitul posedă un bilet de trecere peste frontieră, eliberat de poliţia Braşov, şi va sta în Capitală mai multă vreme. Eri el s-a dus în calea Victoriei 140, la magazinul de ţesături naţionale. Ţăranca cu care vrea sa facă afaceri.

[S.A.N.I.C, Fond Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, dosar 597/1916, f. 1]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***19.* 23 iulie/5 august 1916, Bucureşti, Notă a Direcției Poliției şi Siguranței Generale privind scopurile venirii în țară a medicului Constantin Sbârcea[1], cetățean ungar**

DIRECȚIUNEA 1916, iulie, 23
POLIȚIEI ŞI SIGURANȚEI GENERALE
DIVIZIA
BRIGADA II
AGENT No. 16

NOTĂ

La hotelul Imperial a descins încă din ziua de 18 iulie a.c. D-nul C-tin Sbârcea, originar din Braşov. Din informațiunile căpătate rezultă că sus-numitul a venit în țară având însărcinarea ca împreună cu alți doctori veniți din Austro-Ungaria să facă ultimele recrutări ale supuşilor austro-ungari din țară. Această comisie este un fel de comisie supremă de revizie a celor scutiți de serviciul militar la recrutările anterioare. Pe Doctorul Sbârcea l-au căutat la hotel mai mulți evrei, supuți Austro-Ungariei cari vor să fie scutiți şi acum de serviciul militar. D-nul Sbârcea se duce de două şi trei ori pe zi la Legația Austro-Ungară.

[S.A.N.I.C, Fond Direcția Poliției şi Siguranței Generale, dosar 597/1916, f. 2]

***20.* 24 iulie/6 august 1916, Bucureşti, Notă a lui I. Câmpeanu privind rosturile venirii în țară a medicului Constantin Sbârcea, cetățean ungar**

MINISTERUL DE INTERNE 1916, iulie, 24
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ŞI SIGURANȚEI GENERALE
BIROUL SIGURANȚEI GENERALE

NOTĂ

Azi am văzut şi stat de vorbă pe Calea Victoriei cu Constantin Sbârcea, dr. medic activ în armata austro-ungară, Reg. 51 Infanterie, român din Transilvania, comuna Toplița (aproape de Ghimeş).

Prezența sa în capitală pare a fi suspectă, din cauză că, deşi cunoscut de mai mulți ardeleni refugiați în țară, se menține ferit de aceştia şi la întrebarea cu ce ocazie prin țară, mi-a răspuns: cu ocazia războiului. Suspectul se află descins la hotel Metropol şi numai de câteva zile.

E cunoscut ca român bun şi cu mari legături printre românii din Ardeal înainte de război. Are doi frați ofițeri în războiu cari au ajuns prizonieri la Ruşi după cum am auzit vorbindu-se între ardeleni pe la Imperial.

I. Câmpeanu

[S.A.N.I.C., Fond Direcția Poliției şi Siguranței Generale, dosar 597/1916, f. 3]

[1] Constantin Sbârcea, medic din Toplița, medic personal al lui Carol al IV-lea. Este tatăl cunoscutului compozitor George Sbârcea, alias Claude Romano (1914-2005). Bunica dinspre mamă a compozitorului a fost sora lui Miron Cristea, primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***21.* 24 iulie/6 august 1916, Bucureşti, Notă a Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale referitoare la activităţile medicului Constantin Sbârcea, cetăţean ungar, descins la Bucureşti**

DIRECŢIUNEA 1916, iulie, 24
POLIŢIEI ŞI SIGURANŢEI GENERALE
BRIGADA I
AGENT No. 16

NOTĂ

D-rul Constantin Sbârcea, supus ungur, descins la hotelul Imperial, deşi Român el nu vrea să vorbească la hotel cu personalul de serviciu decât ungureşte şi limba germană. Eri după-amiază a stat de la ora 4 p.m. până seara târziu cu D-rul Ion Erdely şi cu unul anume Dr. Popovici, tot originar din Transilvania. Şi eri a fost căutat la hotel de nişte unguri, cari negăsindu-l au spus că o să-l caute în altă zi. În timpul zilei se duce la consulat, iar seara vizitează diferite localuri ca Luvru, Astoria.

[S.A.N.I.C, Fond Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, dosar 597/1916, f. 4]

***22.* 26 iulie/8 august 1916, Bucureşti, Notă a Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale referitoare la situaţia medicului Constantin Sbârcea, cetăţean ungar, sosit la Bucureşti**

DIRECŢIUNEA 1916, iulie, 26
POLIŢIEI ŞI SIGURANŢEI GENERALE
DIVIZIA
BRIGADA I
AGENT No. 16

NOTĂ

Din informaţiunile căpătate despre d-rul Constantin Sbârcea, descins la hotelul Imperial, rezultă că sus-numitul este dintr-o familie Română din părţile Aradului. Sunt trei fraţi: Constantin şi Ştefan, doctori în medicină, iar Aurel avocat.

Constantin Sbârcea este medic militar activ şi actualmente probabil cu garnizoana în Braşov. Deoarece foarte mulţi evrei supuşi Austro-Ungari veneau la dânsul pentru a interveni ca să-i scutească de serviciul militar, el a lăsat vorbă portarului hotelului ca să spue vizitatorilor că nu mai stă acolo. El a fost în contact eri după-amiază cu D-rul Ion Erdely, cu care au stat timp de aproape două ore la Café Royal.

[S.A.N.I.C, Fond Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, dosar 597/1916, f. 5]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***23.* 28 iulie/10 august 1916, Bucureşti, Notă semnată P. Marcu, referitoare la situaţia militară a medicului Constantin Sbârcea, cetăţean ungar, sosit la Bucureşti**

DIRECŢIUNEA 1916, iulie, 28
POLIŢIEI ŞI SIGURANŢEI GENERALE
DIVIZIA [lipsă în text]
BRIGADA [lipsă în text]
AGENT No.

NOTĂ

Am onoare a vă raporta că în 26 am vorbit cu Dr. Constantin Sbârcea, român, fost medic militar activ la Reg. 51 Infanterie la anul 1911, în Târgu Mureşului Transilvania.

Mi-au zis că e trimis din oficiu la Consulatul Austro-Ungar. Se află cu domiciliu la Hotel Imperial.

P. Marcu...

[S.A.N.I.C., Fond Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, dosar 597/1916, f. 6]

***24.* 30 iulie/12 august, Bucureşti, Notă a Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale privind recrutările efectuate de medicul Constantin Sbârcea în rândul cetăţenilor austro-ungari din Bucureşti**

DIRECŢIUNEA 1916, iulie, 30
POLIŢIEI ŞI SIGURANŢEI GENERALE
BRIGADA I
AGENT No. 2

NOTĂ

Medicul recrutor trimes aci din Viena, pentru noile recrutări ce se fac pe lângă Consulatul austro-ungar, se numeşte maior medic Constantin Sbârcea, care este descins la hotel Imperial şi care evită a veni în contact cu cineva, din cauza delegaţiei ce are.

Se discută foarte mult printre funcţionari consulari austro-ungari de seriozitatea acestui medic, dânsul a luat 30% din supuşi austro-ungari cari au fost încă de două ori recrutaţi, cu toate arătările celorlalţi ani de Comisia dr. Frank etc. că individul a fost reformat pe cutare sau cutare defect; el nu vrea să ştie şi [chiar pe] cei cu micile defecţiuni ce au [nu] îi ia.

(S.A.N.I.C., Fond Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, dosar 597/1916, f. 7)

***25.* 30 iulie/12 august 1916, Bucureşti, Notă a Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale referitoare la incidentul dintre medicul Constantin Sbârcea şi Ion Topârceanu**

DIRECŢIUNEA 1916, iulie, 30
POLIŢIEI ŞI SIGURANŢEI GENERALE
DIVIZIA
BRIGADA I
AGENT No. 16

NOTĂ

Din observaţia făcută asupra D-rului Sbârcea C-tin, supus ungur descins la hotel Imperial, comunic că sus-numitul eri a stat în tot timpul zilei cu Pavvlesy Ion [sic!] ziarist ungur, ducân-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

du-se la berăria Păcei (Brasserie de la Paix şi la Royal). La ora 2 p.m., înapoindu-se la hotel, a chemat un comisioner, care imediat ce a intrat în cameră şi întrebându-l de unde este originar, la răspunsul lui că e din Alba Iulia l-a dat afară în brânci, insultându-l şi spunând că România este ţara care primeşte la sânul ei toate lichelele şi tâlharii din alte ţări. O astfel de ţară merită să fie pedepsită şi distrusă. Comisionarul chemat se numeşte Ion Topârceanu.

[S.A.N.I.C., Fond Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, dosar 597/1916, f. 8]

***26.* 1/14 august 1916, Bucureşti, Notă a Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale referitoare la opinia medicului Constantin Sbârcea la reacţiile populaţiei din Ardeal în cazul unei invazii a armatei române**

1 august

De mai multe zile a sosit la Bucureşti medicul militar austro-ungar Dr. Constantin Sbârcea din Odorheiu (Săcuime), însărcinat de autorităţile militare austro-ungare să conducă el recrutările supuşilor austro-ungari din Bucureşti, „deoarece medicul consulatului Dr. Adolf Frank şi-a permis pungăşii şi a făcut recrutări slabe”.

Dr. Sbârcea e român, fiu de preot din Topliţa, coleg cu mulţi dintre refugiaţii ardeleni. În convorbirile cu noi, mi-a comunicat impresia lui că se ivesc tot mai multe semne de slăbire a forţelor austro-ungare şi că în Ardealul întreg stăpâneşte cea mai mare groază în ce priveşte o invaziune a României. Dr. Sbârcea va rămâne în Bucureşti până la sfârşitul lunii august. Stă la „Hotel Imperial”.

[S.A.N.I.C., Fond Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, Dosar nr. 597/1916, f. 10]

***27.* 15/28 august 1916, Însemnările lui Sextil Puşcariu privitoare la starea de spirit ca urmare a intrării în război alături de Antanta**

ROMÂNIA DECLARĂ RĂZBOI AUSTRO-UNGARIEI

În seara de 27 august am plecat la Ocna ca de obicei. Negăsind în grabă pe căpitan, m-am dus fără să-l anunţ. În Ocna era şi locotenentul Alexi, care era şi el cu mine la baterie şi cu care aveam să mă întorc înapoi.

Când era să plecăm, pe la 10 seara, Alexi mă îndemna să rămân şi noaptea, promiţându-mi că-mi va trimite în zori de zi calul ca să mă întorc călare dimineaţa. Eu însă aveam scrupule să stau, căci căpitanul nu ştia nimic că-s absent şi nu voiam să răsplătesc cu abuz bunătatea ce mi-o arăta.

M-am întors deci, şi pe drum ştiu că Alexi vorbea despre intrarea României, pe care eu n-o credeam apropiată.

Ajuns acasă, am luat cartea şi am citit înainte să mă culc. Era un „roman de război” nemţesc, intitulat *Seine englische Frau*, în care era vorba despre un ofiţer german, însurat cu o englezoaică, care nu se putea împrieteni cu rigiditatea serviciului şi care într-o zi îl hotărî pe bărbatu-său să plece cu ea din garnizoană la o excursie, fără să ceară voie de la comandant. Comandantul, aflând despre acest lucru, puse noaptea să dea alarma pentru ca să constate că ofiţerul cu pricina lipsea din garnizoană. Asupra acestui episod din roman închisei cartea, pe la 1 noaptea, şi stinsei lampa electrică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pe când dormeam mai bine somnul dintâi, deodată mi se păru că aud trompete de alarmă. În mintea mea, imediat se legară cele citite cu câteva ore înainte de cele auzite de ureche în somn: căpitanul meu, aflând că am plecat la Ocna fără ştirea lui, a pus să dea alarma, ca să constate absenţa mea. Şi goarna suna mereu alarma şi eu eram liniştit, căci ştiam că n-am rămas în Ocna.

Deodată, o ciocănitură puternică în uşă mă făcu să sar din pat şi să aprind lampa. Goarna suna mereu. Un caporal îmi anunţă: „Domnule locotenent, alarmă! Scoală repede! Toţi ofiţerii trebuie să se adune înaintea popotei. România a declarat război!" Şi plecă.

Un moment rămăsei uluit. Apoi mă reculesei. Întâiul gând mi-a fost: Leonora şi copiii. Chemai pe Petru şi-l trimisei fuga la Ocna: „Scoală îndată pe doamna. România a declarat război. Să strângă lucrurile, să le împacheteze şi să aştepte alte ştiri de la mine. Dacă până la 8 nu va avea ştiri, să plece cu toate lucrurile la Sibiu".

Ieşii în piaţă. Începuse a se lumina de zi. Ofiţerii erau adunaţi. Căpitanul ne spuse că România a declarat război şi aseară la 9 începuseră ostilităţile. Românii au intrat pe la Turnu-Roşu şi înaintează spre Sibiu. „Eu plec la Sibiu să aflu ce se întâmplă cu noi. Puşcariu, ca cel mai bătrân, iei, în absenţa mea, comanda bateriei. Până la 8 să fie totul împachetat ca să putem pleca. Trăsurile le punem la dispoziţia nevestelor noastre."

Întunerecul zorilor de zi şi frigul dimineţii ne umpleau pe toţi de răcoare, iar ştirea neaşteptată ne impresionă în mod deosebit. Mie îmi venea să sar şi să cânt. Dădui câteva comande la ceilalţi ofiţeri, trimisei un călăreţ la Leonora la Ocna ca să aştepte trăsura ce va veni, mersei acasă şi împachetai lucrurile mele gătindu-mă de drum.

E curios ce repede ajungeau ştirile la noi, fără să poţi să bănuieşti de unde. Un tren blindat al austriecilor, care voia să ajungă la Turnu-Roşu, fusese distrus de artileria românească. Dorobanţii se apropie de Sibiu şi alte multe.

În sfârşit, după vreo 2 ore, căpitanul sosi în fuga calului. Primiserăm ordin de plecare în direcţia Mediaş. În Sibiu, toţi îşi pierduseră capul. Pe neveste le trimiserăm înainte cu trăsurile, împreună cu unul din ofiţeri, care avea s-o ia şi pe Leonora cu copiii. În Mediaş aveam să ne întâlnim. Căpitanul plecă înainte. Eu, în fruntea bateriei şi a coloanei de căruţe, dându-i la 8 ordinul de plecare.

Treceam prin sate româneşti. Ţăranii, în haine de sărbătoare, erau adunaţi pe uliţe. Pe feţele tuturor se vedea bucurie. Saşii şi ungurii din baterie turbau de ciudă, mai ales când, în Agârbiciu, un pici de român ne strigă: „Apoi, de ce plecaţi cu tunurile, că românii vin de unde plecaţi d-voastră!" şi arătă spre munţii de la graniţă.

Drumul era frumos, dar, afară de românii din baterie, ceilalţi n-aveau ochi pentru frumuseţile naturii, ci se gândeau la cei de acasă, din ţara Bârsei, pe care inamicul o va pustii acum precum pustiiseră ei în Galiţia. Asta-i durea mai ales pe saşi, veşnic preocupaţi de avutul lor.

După-amiază ne apropiam de Copşa. Un ofiţer plecase înainte şi ne aducea ştiri. Românii ocupaseră Braşovul. Trenurile cu fugarii treceau unul după altul. Se credea că avangarda românilor luase Feldioara şi se apropia de Sighişoara. Dacă nu ne grăbeam, cădeam în mâinile lor.

„Odihnă!" poruncii eu. Iar ofiţerului care se uita neîncrezător la mine: „Dragul meu, am mai văzut eu de astea. Sânge rece, înainte de toate!" În sufletul meu doream însă să vină românii să ne prindă cu cătel şi cu purcel. Şi erau mulţi care gândeau ca mine şi dintre cei ce nu erau români.

Dar românii nu veneau. Deşi ar fi fost atât de uşor să trimeată câteva trenuri cu soldaţi, care ar fi putut ocupa în prima zi Copşa, Vinţul şi chiar şi Teiuşul, tăind linia de retragere a tuturor celor ce fugeau din sudul Transilvaniei şi prinzându-i în capcană.

În Mediaş, unde înnoptarăm, ne întâlnirăm cu nevestele noastre, îngrămădite în câteva camere de hotel. Cu Leonora amândoi vorbeam din ochi şi nu ne puteam stăpâni râsul când, în gara din Mediaş, vedeam trecând, îngrămădite, trenurile de fugari, cu feţe cunoscute din Braşov, cu oameni pe care-i întâlneam atât de des pe stradă, iar acuma îi vedeam în toalete fantastice, cu câte o legătură făcută în grabă. Ştirile lor erau dintre cele mai fantastice şi contra-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

dictorii. Unii susțineau că românii n-au luat încă Braşovul, alții că sunt la Sighişoara. Români nu erau între ei. De ai noştri nu ştia nimeni să ne spună nimic.

Culmea ridicolului fu însă când prin gara din Mediaş trecură, trase de o locomotivă, tramvaiele din Braşov, acele vagonete pocite şi micuțe, care acum erau înțesate de lume.

Gara din Mediaş în curând fu îngrămădită de trenuri care nu se puteau scurge mai departe, mai ales că locomotivele erau trimise înapoi să aducă alte vagoane, rămase în Sighişoara. Bieții fugari erau disperați, crezând că-i vor prinde românii în Mediaş. Unii din ei se deteră jos, luându-şi căruțe cu care să fugă înainte.

Caracteristic era egoismul saşilor din Mediaş, care nu voiau să ştie nimic de conaționalii lor, refuzând să le vândă o pâine şi o bucată de slănină celor ce plecaseră de acasă fără merinde.

Cu mare greu izbutirăm să urcăm pe nevestele şi copiii noştri într-un vagon separat, care plecă cu întâiul tren spre Cluj, unde ne dădurăm întâlnire. Noi rămaserăm încă o zi la Mediaş, având să facem drumul până la Cluj pe jos.

Astfel a fost pentru mine ziua de Sfânta Maria a anului 1916.

[Sextil Puşcariu, *op.cit.*, p. 148-151]

***28.* 19 august/2 septembrie 1916, Bucureşti, Articolul lui Octavian Goga, „Nu mai sunt Carpații”, publicat în ziarul „Universul”**

NU MAI SUNT CARPAȚII...

Un blestem de veacuri s-a năruit în două zile şi două nopți.

Carpații cari ne rupeau în două, Carpații cari ne încercuiau peste mijloc cu o chingă de fier, Carpații nu mai sunt.

Oştirea noastră i-a mutat în țara românească.

Istoria românismului ajunge la o răspântie nouă.

Sufletul acestui popor se premeneşte prin botezul de sânge, gândirea lui se rectifică şi sănătatea prinde o putere neştiută încă. Sabia soldaților noştri a deslegat un vis milenar. Tot ce-au cântat poeții, toate frigurile visătorilor politici s-au întrupat acum, o literatură întreagă care-şi purta fiorii pe crestele munților se trezeşte astăzi trecută ca prin minume, în vârtejul unei clipe, dincolo de obiectivul ei.

Sunt atât de palpitante zilele acestea, încât vorbele îşi pierd relieful, condeiul se frânge subt povara emoției. Realitatea a depăşit cadrul fanteziei şi în fața icoanei mărețe biata noastră minte rămâne neputincioasă, cufundându-se într-o proslăvire mută.

Sensațiile unei vieți de-o mie de ani ne năvălesc astăzi.

Instincte moştenite tresar, morții îşi plimbă de-asupra noastră cântecele lor bătrâneşti, lozince din strămoşi prind aripi noi, trecutul şi viitorul se îmbină – sunt atâtea flăcări cari ne țâşnesc din sânge că nu mai încarc în inimă şi de arsura lor sufletul mi se topeşte în marele râu de lavă care curge împrejur.

În zadar stau la masă cu o foaie de hârtie albă, să cobor pe ea o frântură din cea mai sfântă epopee.

Cuvintele nu mai ascultă, ochii rătăcesc departe pe drumul regimentelor întraripate şi din ființa mea se desprind toate picăturile de lumină cari se pierd în norul de praf din urma lor...

Nu ştiu ce mister al Proniei m-a învrednicit să trăiesc aceste clipe şi nu înțeleg ce bine voi fi făcut în viață, de mi-a fost dat s-ajung ziua când gura mea poate să rostească adevărul înfricoşat:

– *Nu mai sunt Carpații! ...*

[„Universul”, 19 august 1916]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***29.* August 1916, Însemnările lui Sextil Puşcariu privind reacţiile generate de intrarea României în război alături de Antanta în rândul populaţiei şi oficialităţilor din Transilvania**

O GÂSCĂ COSTĂ O COROANĂ

De la Mediaş o luarăm cu bateriile pe jos spre Cluj, unde aveam să ne întâlnim cu nevestele noastre.

Drumul acesta, în zilele frumoase de vară, era foarte interesant. Nu atât pentru ceilalţi, care înjurau pe români şi erau într-o dispoziţie sufletească foarte deprimată, cât mai ales pentru mine. Panica războiului cotropise locurile prin care treceam. Nimeni nu mai credea în victoria Puterilor Centrale, mai ales că la Verdun francezii rezistau, iar ştirile mai nouă arătau că românii pătrundeau de la sud şi de la est prin toate păsurile de munte şi înaintau cuceritori.

Lumea se temea de cleştele ce-l vor forma trupele române de la Orşova şi cele din Bucovina. Când însă înaintarea lor în aceste părţi nu prea progresa, când gările de la încrucişările de căi ferate, Copşa, Vinţul, Teiuşul, Pişchi (Simeria) rămaseră neocupate de români, nădejdile erau la o linie de rezistenţă formată la Mureş.

Satele româneşti prin care treceam erau relativ liniştite. Oamenii erau la munca câmpului, aşteptând cu dor pe liberatori. Numai într-un sat – nu-mi mai aduc aminte de nume – asistai la o scenă dureroasă şi revoltătoare. Jandarmeria evacua populaţia. Femei ţipând, copii plângând, oameni bătrâni – căci cei tineri erau toţi cătane – umblau tăcuţi şi îngrijoraţi încoace şi încolo. Despărţirea de case şi puţinul avut strâns pentru iarnă de pe câmp, grija de vitişoare care vor fi rechiziţionate, groaza de necunoscut şi maltratările jandarmilor, care simţeau o bucurie infernală să chinuiască pe aceşti valahi, făceau să mi se strângă inima, căci nu le puteam ajuta nimic.

Dimpotrivă, cu mult mai puţin mă impresiona deznădejdea ungurilor prin cutare târg pe unde treceam. Autorităţile fugiseră fără să dea populaţiei nicio îndrumare, ştiri fantastice ce se răspândeau făceau locuitorii să-şi piardă capul. Unii mai căutau, înainte de a fugi, să-şi răzbune pe români, spărgând geamurile la cutare filială a „Albinei" sau la şcoala românească. Galiţe, vite se vindeau pe un preţ de nimic. Soldaţii noştri cumpărau gâsca cu o coroană. Un evreu înfricat îmi oferi în Diciosânmartin (Dumbrăveni) un car încărcat cu pielărie pentru 500 cor. Dacă aş fi voit, aş fi putut face bani grei profitând de panica oamenilor şi să duc cu mine marfă cumpărată pe nimic, s-o desfac în Cluj, unde era foamete şi lipsă, căci refugiaţii din tot sudul Ardealului inundaseră în câteva zile oraşul. Dar „afacerile" nu-s pe placul meu şi am trecut prin tot războiul fără să fac niciuna şi fără să profit de „ocazii"....

Comanda militară îşi pierduse capul. Linia Mureşului, pe care o trecurăm, ne convinserăm în curând că nici vorbă să fie întărită. De noi uitaseră cu totul, iar când îşi aduceau aminte era numai ca să facă încurcături.

Astfel, ajungând la linia ferată, într-o staţie mică, ni se dădu ordin să ne urcăm cu tunurile şi cu caii în vagoane. Două zile aşteptarăm după o locomotivă. Când ne trimeseră una, ea nu putea trage. Atunci veni ordinul să dezvagonăm totul şi să continuăm drumul pe jos. Caii trebuiră să sară din vagoane pe câmp, căci la rampa cea mică de câţiva metri nu mai puteam împinge vagoanele încărcate. Abia terminarăm, lucrând până noaptea târziu, cu lumină de torţe, când veni un ordin nou să ne urcăm în vagoane. Ordinul acesta nu-l mai executarăm. Şi bine făcurăm, căci a doua zi un contraordin ne poruncea să mergem pe jos.

Cu întârzierile astea necontenite pierdurăm vreme, iar când ajunserăm în Cluj nu ne mai aflarăm nevestele, care plecaseră cu o zi mai nainte cu trenul la Berettyóújfalu, unde era centrul de concentrare pentru toate bateriile din jurul Sibiului.

Eu am lăsat bateria să-şi continue drumul, având voie de la căpitan să mă opresc în Cluj, de unde aveam să plec cu trenul la Huedin, ca să mă întâlnesc iară cu bateria.

Clujul era în panică. Un văr al meu îmi spuse că cu un milion de coroane ai putea cumpăra tot rândul de case dintre strada Iorga şi Memorandului. Aspectul oraşului era bizar. Unde

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

te întorceai, dar mai ales în cafeneaua cea mare din piață – Kikokés pe atunci –, nu întâlneai decât cunoscuți. Vedeai mutrele indignate şi deznădăjduite ale saşilor din Braşov, îngrijorați de vandalismele ce le vor săvârşi sălbaticii de valahi în locuințele lor părăsite. Când întrebai pe câte unul de ai tăi, îți răspundea: „Românii au rămas toți în Braşov şi desigur că îi primesc cu flori pe „frați”. La restaurantul New- York mă întâlnii cu un prieten ungur, care îmi spuse că soru-mea Dora voise să plece, dar că în momentul din urmă pierduse trenul. Eu ştiam că îl pierduse de bunăvoie. El era foarte cioflecat. Era sigur că de-acum Ardealul până la Mureş era pierdut pentru Ungaria. Eu mă făceam că nu cred, dar el era sigur că abia la Mureş vor fi opriți românii.

Tot acolo întâlnii pe bucovinenii, care, cu tot „Landesregierung”[1] -ul lor, erau refugiați la Cluj încă de pe vremea ofensivei lui Brusilov. Cornel Homiuca mă chemă cu voce tare la masa lui şi radios îmi strânse mâna, făcând glose răutăcioase la adresa ungurilor. Atunci mă convinsei ce român de ispravă este acest funcționar austriac.

Priviri fulgerătoare de la toate mesele veneau la masa noastră, unde doi români, unul chiar în uniformă, aveau curajul în astfel de momente să vorbească româneşte şi să râză în gura mare...

Tot la Cluj mă întâlnii cu Constantin Tarangul, prefectul poliției din Cernăuți, care locuia în strada Elisabeta (Erzsebeth). Mergând să-l caut şi plăcându-mi strada, mi-am zis că aici mă voi muta după război. S-a împlinit şi asta. El, pesimist şi prevăzător ca totdeauna, era îngrijorat că românii, cu ofițerii lor „uşurateci”, n-au să poată ține pozițiile ocupate şi atunci „va fi vai de noi”. De aceea era foarte rezervat. Se bucura de succesele românilor, dar pe de altă parte, preocupat de situația sa, îmi spuse că-i e teamă că românii nu vor recunoaşte, ca stăpâni, meritele funcționarilor vechi, că-i vor înlocui cu derbedei cu protecție. „Ce voi face eu atunci?” era veşnicul refren, pe care l-am mai auzit şi la Cernăuți în 1918 de la el.

Căutând pentru noapte o cameră de dormit şi negăsind niciuna, m-am dus în apropierea Universității – căci pe acolo mă mânau paşii –, la contele Bethlen, din sus de Căminul studențesc, şi i-am cerut cu toată energia locuință. În dispoziția înălțată sufletească în care mă găseam de la intrarea României în război, aveam simțul clar de cuceritor şi viziunea că în Cluj sunt stăpân...

[Sextil Puşcariu, *op.cit*., 151-155]

30. 20 august/2 septembrie 1916, Bucureşti, Însemnările lui Octavian Taslăuanu[2] privind demersurile pentru înrolarea ardelenilor în armata română

La Ministerul de război

Începe un nou calvar de umilinți şi de aşteptări. Neutralitatea nu umpluse paharul pătimirilor noastre.

[1] Conducere regională.

[2] Octavian Codru Tăslăuanu (1875-1942), scriitor, ziarist şi om politic român, originar din Bilbor, județul Harghita. A absolvit Facultatea de Litere şi Filosofie a Universității din Bucureşti (1898-1902). A lucrat la consulatul României de la Budapesta. A desfăşurat o intensă activitate literară, fiind redactor-şef al revistei „Luceafărul” de la Sibiu, director fiind Octavian Goga. Este redactor al revistei „Transilvania” (1907-1912; 1913-1914). La declanşarea războiului a fost înrolat în armata austro-ungară, ca ofițer, luptând pe frontul din Galiția. A dezertat, a trecut în România şi s-a înrolat voluntar în armata română. Experiența sa pe front a fost înserată în lucrarea memorialistică *Trei luni pe câmpul de război* (1915), care a avut un mare ecou. Activitatea sa în armata română este redată în volumul *Sub flamurile naționale* (1935). A participat la Marea Adunare de la Alba Iulia, fiind ales în Marele Sfat Național. În 1919, a devenit deputat în Parlamentul României, apoi în guvernul condus de Alexandru Averescu a îndeplinit funcțiile de ministru al industriei şi comerțului (13 martie–16 noiembrie 1920) şi apoi ministru al lucrărilor publice (16 noiembrie 1920–1 ianuarie 1921).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Marți, 16 aug. st.v., des-de-dimineață, mă reped la Ministerul de Război. Credeam că întârzierea ordinului de mobilizare e o greşală. Voiam să vorbesc cu cei ce mă înțelesesem, să iau un ordin în scris, ca să pot pleca. Cunoşteam rânduiala ostăşească şi ştiam că, în vreme de război, nu poți umbla aşa în neştire, fără ordine precise şi fără să faci parte dintr-o unitate.

Ministerul de război era aproape pustiu. Sentinele pretutindeni. Mi se spune că toți ofițerii superiori, pe cari îi cunoşteam eu, sunt plecați la Marele Cartier General, la Periş. Nimeni nu-mi putea da nicio lămurire despre soartea ardelenilor, foşti ofițeri în armata austro-ungară. Eram vreo 75.

Ce era de făcut? Ne-am întrunit să ne sfătuim. Ofițerii m-au delegat să cer o audiență noului ministru de război, Vintilă Brătianu[1]. M-a primit şi mi-a spus rece: „Dvoastră nu puteți fi încadrați ca ofițeri în armata română, fiindcă nu sunteți cetățeni români".

Ştirea am primit-o ca pe-o măciucă a realității brutale isbită drept în numele tatălui. M-am roşit până după urechi şi cu glas tremurând de indignare am protestat împotriva acestui tratament. Dacă eram considerați streini, de ce nu ni s-a spus din vreme, ca să facem formele. Protestările şi argumentele mele n-au impresionat pe ministrul de război. Mi-a răspuns: „Faceți cereri individuale, adresate corpurilor legiuitoare, şi vă promit că le voiu trece în cea mai apropiată şedință".

Am ieşit cu sufletul pălmuit şi cu inima clocotind de revoltă. Idealul, credința, jertfele aduse n-au nicio valoare, fără hârtii timbrate şi fără recunoaşteri publicate în Monitorul Oficial.

Am comunicat camarazilor deciziunea ministrului de război, căreia trebuia să ne conformăm. La repezeală, am făcut următoarele formulare, pe cari fiecare dintre cei interesați trebuia să le completeze.

Bucureşti, 20 august 1916,

Domnule Preşedinte,

Subsemnatul ..... român din Transilvania, născut în comuna..... comitatul..... la anul..... luna.....ziua .....din părinți români, de religie....., vă rog să binevoiți a interveni pe lângă Corpurile Legiuitoare ca să mi se recunoască calitatea de cetățean român.

Subsemnatul sunt bacalaureat la ..... şi am urmat studiile superioare la Universitatea din ..... am fost ofițer în rezervă în armata austro-ungară, m-am lepădat de protecția străină şi, voind să-mi servesc neamul, am cerut să fiu primit în cadrele armatei române.

Pentru a putea fi însă încadrat în acelaşi grad, e nevoie să mi se acorde recunoaşterea din partea Corpurilor Legiuitoare.

Actele ce le am sunt alăturate la petiția adresată Ministerului de Război pentru recunoaşterea gradului de ofițer. Aici alătur declarația altor trei martori, cari certifică exactitatea celor afirmate de mine în prezenta cerere.

Primiți, vă rog, încredințarea prea distinsei mele stime.

Domniei sale

Domnului Preşedinte al Adunării Deputaților

Bucureşti

[1] Vintilă Brătianu (1867-1930), fiu al lui Ion C. Brătianu (1821-1891) şi frate cu Ion I.C. Brătianu. Inginer cu studii la Paris, intră în viața politică, fiind unul dintre liderii Partidului Național Liberal. Între anii 1907-1910 a fost primarul general al Bucureştiului, reuşind să realizeze o serie de lucrări edilitare. La intrarea României în război, a fost numit ministru de război, în cabinetul condus de fratele său. Din iulie 1917 a devenit ministru al materialelor de război. În guvernarea liberală din anii 1922-1926 a fost ministru al finanțelor; din această postură a teoretizat şi aplicat concepția „prin noi înşine", ce dădea prioritate capitalului românesc. După moartea fratelului său (1927), a preluat conducerea Partidului Național- Liberal şi şefia guvernului (24 noiembrie 1927-3 noiembrie 1928).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Deoarece cei mai mulţi nu aveam niciun fel de acte, cu autorizaţia ministrului le-am suplinit cu următoarea

D e c l a r a ţ i e

Subsemnaţii ..... certificăm că cunoaştem pe D-l .....şi ştim că este născut în .... comitatul ..... (Transilvania) din părinţi români, de religie ..... , că a luat bacalaureatul şi a urmat studiile universitare, că a fost ofiţer în rezervă în armata austro-ungară, că se bucură de bună purtare în societate şi că s-a lepădat de protecţia străină.

Bucureşti ...august 1916

Toate cererile le-am dat ministrului de război, care a avut deosebita amabilitate să ne promită cetăţenia română, ca să putem muri pentru idealul naţional. Aşteptam, aşadar, să ne ungă Corpurile Legiuitoare cu mirul cetăţeniei, să fim încadraţi în oştirea română, ca să ne facem datoria.

Dispoziţia ministrului de război am adus-o şi la cunoştinţa fruntaşilor din „Federaţiune”, ca să se intereseze de cererile noastre în cea dintâi şedinţă a Adunării deputaţilor. Nu mai aveam nicio încredre în promisiunea autorităţilor noastre.

Când i-am spus lui Nicolae Filipescu deciziunea lui Vintilă Brătianu, i-a tras o înjurătură pe care nu o pot reproduce.

[Octavian Tăslăuanu, *Din vârtejul războiului*, vol. 2, *Sub flamurile naţionale. Note şi documente din istoria războiului de reîntregire a neamului. Calvarul neutralităţii. La Corpul IV de armată*, ediţie îngrijită de Gelu Voican-Voiculescu, Editura RAO, Bucureşti, 2001, p. 122-124]

31. 20 august/2 septembrie 1916, Bucureşti, Articolul lui Take Ionescu, „Pe Vârfuri”, publicat în ziarul „Universul”

Neamul românesc, zămislit din colonii romani şi populaţia autohtonă învinsă, a fost aşezat de optsprezece veacuri pe amândouă povârnişurile Carpaţilor. În vârfuri, acolo a fost refugiul Românilor ori de câte ori a trecut peste ei urgia năvălirilor. Cea din urmă urgie a maghiarilor, căci pentru români sosirea maghiarilor a fost mai rea decât a tătarilor şi a turcilor, a despărţit neamul nostru în două triunghiuri şi a pus hotar între fraţi tocmai vârfurile Carpaţilor, cari fuseseră leagănul nostru.

De o mie de ani, fireşte cu unele treceri dintr-o parte şi dintr-alta, au stat vârfurile Carpaţilor ca nişte piroane în trupul nostru. În trupul nostru, căci sufletul nu s-a despărţit niciodată. De la Nord spre Sud au venit întemeietorii Principatelor Munteniei şi Moldovei şi mai târziu Gheorghe Lazăr[1], cu Renaşterea culturală. De la Sud spre Nord, Petru Rareş[2] într-o formă

[1] Gheorghe Lazăr (1779-1823), născut la Avrig, a efectuat studii superioare de filosofie, istorie, ştiinţe fizico-matematice şi teologice. A fost hirotonit arhidiacon la Sibiu, dar a intrat în conflict cu autorităţile superioare (1815) şi a trecut la sud de munţi. Cu ajutorul unor boieri luminaţi a întemeiat în 1818 Şcoala de la Sfântul Sava, prima instituţie de învăţământ cu predare în limba română. Până atunci se preda în limba greacă. Pe această bază este considerat fondatorul învăţământului în limba română.

[2] Petru Rareş (1483?-1546), fiu natural al lui Ştefan cel Mare, domn al Moldovei în două rânduri (1527-1538, 1541-1546). A desfăşurat o politică activă la vest de munţi, reuşind să-şi consolideze influenţa prin posesia unor cetăţi cu domeniile lor (Ciceiul, Cetatea de Baltă, stăpânite şi de tatăl său, Bistriţa, Unguraşul, Rodna).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

medievală, Mihai Viteazul într-o concepție mai vastă, dar şi aceia purtând pecetia vremii. Iar în timpurile apropiate de noi a trecut de la sud la nord limba culturei celei noui, care a înlocuit dincolo formele nepotrivite cu geniul graiului românesc. Dar cu toate acestea, vârfurile Carpaților rămăseseră hotarele formațiunei de Stat.

Nu era român, nici de dincolo nici de-aici, care să nu înțeleagă că această stare nu putea să mai dăinuiască. Concepția cea nouă a suveranității naționale, singura temelie a alcătuirei de Stat, nu mai putea îngădui ruperea în două a aceleaşi națiuni.

Într-o vreme, acum vreo şeaptezeci de ani, unii din cei de dincolo, desnădăjduiți de a nu vedea vreodată micile principate de la Dunăre în stare să treacă munții, se mulțumeau cu o formă mai pitică şi mai umilită de unitate națională, se gândeau ca la un progres la unirea tuturor românilor sub „*drăguțul Împărat*". Şi chiar în anii din urmă, câțiva *seci* se mai gândeau la asemenea viclenii de unitate națională. Să nu numim, ci să plângem pe cei cari vedeau destinele noastre într-un chip atât de meschin.

Mai bine pricepuseră vrăjmaşii. Când la 1857 se pusese chestia Unirei Principatelor Moldovei şi Munteniei, ambasadorul austriac din Constantinopol spunea ambasadorului francez: „Nu putem primi lucrul acesta, fiindcă odată ce Moldovenii şi Muntenii se vor fi unit, ei nu vor avea astâmpăr până ce nu vor lua şi Transilvania".

Unirea Principatelor, chemarea pe tronul României a unei Case mândre, războiul Independenței, Coroana de oțel, campania din 1913, toate acestea au fost verigi într-un lanț care ducea la trecerea Carpaților pentru alcătuirea României fireşti.

Desigur, suntem de-abia în întâiele zile ale războiului şi un popor serios, ca al nostru, nu-şi pierde mințile în izbândă, cum nu şi-ar pierde inima în înfrângeri.

Dar cum să nu ne-nveselim astăzi, când vârfurile Carpaților, vârfurile acestea la cari râvnim de o mie de ani, sunt în stăpânirea dorobanțului şi pe ele fâlfâie tricolorul nostru?

În vârfuri, în vârfurile morale ale încrederei în sine ale hotărârei la jertfă şi ale sfintei uniri, acolo să stea şi sufletele noastre până în ceasul când munca, pe care ne-au impus-o zece veacuri din trecut, se va fi închegat definitiv.

[„Universul", 20 august 1916]

32. 3/16 septembrie 1916, Bucureşti, Notațiile lui N. Iorga despre eliberarea Braşovului de către armata română

Cea dintâiu veste românească de dincolo

„Gazeta Transilvaniei"[1], vechea foaie al cării nume ni aminteşte de acele mari vremuri de pregătire când o cultură românească unică, o conştiință națională care nu voia să ştie de hotare pregătiau calea tricolorului venit să anunțe neatârnarea de străin, a sosit la Bucureşti din **Braşovul românesc,** aducând cuvinte ce răsună adânc în inimile noastre, cuvinte de bucurie, am zice: desperată, de extatică, fericire şi odată cu dânsele şi cele d'intâiu ştiri despre cucerirea noastră peste munți, în pământul dreptului nostru național.

Şi această mărturisire de sentimente şi această lămurire despre lucruri pe care le ştiam numai din scurtimea militară a buletinului oficial au zguduit toată lumea, cum inima dumnezeiască a lui Isus a fost zguduită atunci când de pe margenea mormântului de unde-l scosese

[1] „Gazeta de Transilvania", primul ziar politic şi cultural al românilor din Transilvania. A apărut la 12 martie 1838, la Braşov, primul redactor fiind George Barițiu. De la începutul lunii ianuarie 1849 apare sub numele de „Gazeta Transilvaniei". A apărut cu unele întreruperi până în 1945.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

viu prin minunea sa, Lazăr, pe care Ei „l-a iubit”, spune Scriptura, a rostit cele d'intăiu cuvinte de mulțămire pentru că prin fapta Mântuitorului a văzut din nou lumina.

Iată, noi oricât am căuta şi am crede că suntem alții, oricât ni-am fi înnălțat gândul şi curățit inima – şi desigur că am făcut aceasta –, nu putem găsi în coardele puternic lovite de ceasul acesta fără păreche accente de o aşa de dumnezeiască fericire ca ale acelora cari au aşteptat, nu câteva zile ca Lazăr cel abia îngropat, ci **peste o mie de ani –** vă gândiți ce poate lăsa în sufletele unui neam o suferință, o umilire, o neogoită sete de zece veacuri! – să apară de peste munți lumina Răscumpărării şi a Libertății. Dacă – precum se va întâmpla – mâne Alsacia şi Lorena se vor întoarce la Franța, dacă Danemarca şi-ar căpăta provinciile ce i-au fost smulse de aceeaşi Prusie în veacul trecut, ar fi, desigur, în toate aceste părți ale Europei una din cele mai nobile şi mai sfinte bucurii. Dar în toate aceste țeri sunt bătrâni cari au văzut vremile înnainte de înfrângere şi de sfâşiere. E o întoarcere de la un drum lung, şi atât. Pe când dincoace, la Românii legați de stâlpul blăstamatei „idei de Stat” maghiare e un avânt care a trecut, în lacrimi şi în chinuri, măcar de zece ori margenile unui veac nou ca să întâlnească aceeaşi înşelare a tuturor aşteptărilor, aceeaşi recădere în prăpastia adâncă a patimilor. În aceste vremi îngrozitoare, mulți au nebunit de jale; acolo, în Ardeal, trebuie să fi fost o clipă când şi cele mai solide minți înțelepte au fost prinse ca de un vârtej de nebunie.

Gândiți-vă numai. Până în ajun siguranța pe care o dă stăpânului vecinătatea unei țeri statornice într-o neutralitate care se putea crede veşnică: „România păcătoasă”, cum se scria pe vagoanele de sârmă şi hârtie de muşte care se trimeteau la noi. Doar o uşoară nelinişte. Supt un pretext oarecare se arestează preoții bisericii, rămase fără clopote, a Sfântului Nicolae din Şcheii Braşovului. Altfel aceeaşi aroganță a omului deprins să ție biciul. Şi de-odată puşca şi tunul se aud în vecinătate. Ultimele trupe se învârt o clipă pe străzi şi dispar. Oraşul întreg, vechea cetate care de atâtea veacuri a fost legată prin cele mai puternice interese şi cele mai mari câştiguri ale ei **de Bucureşti şi nu de Budapesta,** află ceia ce n-a crezut, după triumful şi jertfa lui Mihai Viteazul, că va mai vedea vre-odată: oastea regelui Ferdinand al României întrând biruitoare. Şi peste câteva ceasuri în bisericile tuturor confesiunilor rugăciuni se ridicau – te întrebi dacă scrii strălucirile unui vis sau lucruri întâmplate aievea – pentru sănătatea Regelui Românilor şi pentru biruința şi fericirea României.

Şi pe Piața Sfatului, înnaintea vechii clădiri unde jupânii de odinioară, stăpâni ai oraşului liber, au primit de atâtea ori soli de Domnie nouă din „Transalpina” plaiurilor noastre, unde au trecut pragul atâția Vornici şi Logofeți, atâția tineri postelnici aducători de veşti, unde s-au încheiat tratatele cu Voevozii şi unde se păstrează încă scrisorile lor, cu vechi slove şi peceți, rupte, gorniştii s-au aşezat în rând şi cu fața spre biserica Valahilor din cetate au sunat rugăciunea – cea d-intăiu rugăciune românească a unei oştiri biruitoare, supt steagul României libere.

Se vor şti şi atâtea alte amănunte: ce a vorbit comandantul, ce i s-a răspuns, ce vorbe româneşti bucuroase, triumfătoare au împrăştiat ceața îndelungatei robii. Dar o părere de rău va rămânea în sufletul oricărui Român care n-a fost acolo în acest ceas: că n-a avut neasămănatul sentiment al celui care, veacuri sau apăsat, are mulțămirea fără de margeni de a proclama acolo unde nimic nu i-a putut înlătura dreptul biruința puterilor sale încordate pentru un suprem avânt, asupra căruia Cerurile şi-au coborât binecuvântarea.

3 septembre 1916

[N. Iorga, *op.cit.*, p. 113-115]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***33.* Septembrie 1916, Notațiile lui Sextil Puşcariu referitoare la sentimentele şi starea de spirit generate de evoluția nefavorabilă a operațiilor armatei române de la sfârşitul lunii august 1916**

ÎN PUSTA UNGARIEI

În sfârşit, după vreo 2 săptămâni de drum, am ajuns la Berettyóùjfalu, unde erau concentrate toate bateriile. Aici aflai pe Leonora şi pe copii instalați la un morar, într-o odaie mare cât o şură şi neprietenoasă.

Ce triste sunt satele şi oraşele de pe pusta Ungariei! Fără un deal care să mărginească orizontul, fără copacii umbroşi cu care ți-e deprins ochiul, ci numai cu salcâmii uscați care te impresionează atât de trist, cu câmpiile arse de soare şi fără apă, cu amurgurile triste şi cârdurile de gâşte care albesc câmpul.

Dar cât timp veştile ce veneau de pe câmpul de război erau bune şi zi cu zi se înregistra înaintarea românilor, repede mai ales de la est, pusta Ungariei era frumoasă. Ştiu că acolo în Berechen am serbat cu Leonora, la o mescioară din Cazinoul ofițerilor, retraşi de zgomotul popotei, ajunul zilei de 10 septemvrie, un deceniu de când ne-am căsătorit. O sticluță de vin vechi ne permiserăm cu ocazia asta şi de câte ori ciocneam paharele uram victorie armatelor române.

Trăiam ca într-un vis, veşnic bine dispuşi, ocolind pe cât era cu putință pe ceilalți ofițeri, care, când eram eu de față, aveau bunul-simț să nu înjure pe români. Numai pe Alexi, care după mamă era român şi după tată grec, mi-era ciudă, căci tot făcea glume la adresa „fraților", deşi nu prea îi era de glumă. Am avut cu el o convorbire serioasă, în care i-am spus următoarele: De-acu războiul a ajuns într-o fază nouă. Un nou episod se începe în încăierarea cea mare. De acum se hotărăşte între cele două popoare, care nu puteau termina procesul lor secular pe cale de înțelegere: se va alege între români şi unguri. Unul dintre cele două popoare trebuie să iasă învins şi redus din această luptă. Cred că cei învinşi vor fi ungurii...

Serviciul militar era neplăcut în Berettyóùjfalu, căci colonelul Rückauf, un „dezgropat" de război, îşi vâra nasul pretutindeni şi ne molesta cu ordinele sale stupide. Încât, când primirăm ordin să ne mutăm cu bateria noastră în comuna Nagyrábé, ne-am bucurat cu toții.

Dar ce-mi păsa mie în definitiv de serviciul militar? Eu continuam să trăiesc ca într-un vis, în afară de realitate, fermecat de faptul împlinit, atât de mult aşteptat: România dezrobitoare cucereşte Ardealul. Ce-aş fi dat atunci să pot citi o gazetă românească! Cât de mult eram dorit de o revistă ilustrată franceză, să văd fotografii cu soldați români, cu portrete de eroi români, cu articole elogioase despre aliatul român!

Într-o zi însă, gazetele aduseră o ştire care căzu ca o bombă din senin. Turtucaia a căzut![1] Prizonieri. Mackensen şi bulgarii spărseseră frontul în Dobrogea. Apoi urmă căderea Silistrei. Un moment speranțele se redeşteptară când citirăm de cutezată trecere a Dunării pe pontoane, amenințând să taie armata germano-bulgară. Dar a fost scurtă bucuria.

Ce greu mi-a căzut vestea asta, ce greu îmi cădea să aflu cuvinte de îmbărbătare pentru Leonora, atât de afectată de acest prim dezastr! Geaba îmi spuneam că în fond nu este un front important, că fiecare popor a avut în acest război şi dezastre... un glas interior îmi spunea că acolo se comisese o greşeală mare, greu de reparat...

[1] Bătălia de la Turtucaia s-a desfăşurat în perioada 1-6 septembrie 1916 şi s-a soldat cu o gravă înfrângere militară pentru trupele române. Totalul forțelor care au luptat în capul de pod s-a ridicat la 39 000 de oameni (fără marină). Din numărul de 10 500 de militari, 3 500 au reuşit să scape, refugiindu-se la Oltenița şi la Silistra. Restul de 7 000 de militari reprezintă morții şi răniții.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Mai neplăcut era că ofițerii, pe care mă deprinsesem să-i văd cioflecați, acum deveniră iar curajoşi şi nu mai aveau nici măcar tactul să ascundă bucuria lor în fața mea. Vorbeau de armata rău pregătită a românilor şi mai ales de trupele germane care veneau în ajutorul austriecilor. De fapt, prin gară treceau zilnic trenuri încărcate de ostaşi germani, care se concentrau; pregăteau, evident, o lovitură în stil mare.

De lovitura aceasta nu-mi era teamă atât de mult, o doream chiar, nădăjduind că românii o vor şti respinge şi vor arăta lumii bravura lor ca învingători ai temutelor armate germane.

În astfel de dispoziții sufleteşti ne mutarăm la Nagyrábé, un sat întins, de pustă, cu case proaste, cu pământ bătucit pe jos în loc de duşumele. Gazda noastră [...] care, probabil, aflase că suntem români, ne făcea fel de fel de mizerii. Atunci i-am spus că aş dori să ajungă să cunoască şi ei ce e războiul, să treacă şi pe la ei furtuna de care de la început se simțeau atât de departe şi de scutiți. Şi mi s-a împlinit dorința. În 1919 trupele române au trecut şi au staționat şi pe la Nagyrábé.

Încă din august, de când fusei trimis din spital ca vindecat la trupă, scrisesem unui căpitan din statul-major al diviziei 18 să mă reclame la ei. Voiam să mă întorc iar la locul bun pe care-l avusesem înainte, la oameni cunoscuți, şi mai ales voiam să evit să fiu împărțit cumva la frontul românesc, în caz de conflict armat cu România.

Asta eram hotărât: contra României eu nu voi lupta, oricare va fi urmarea. În acelaşi timp, scrisesem unui fost coleg de la Cernăuți, în refugiu la Graz, informându-mă dacă îmi pot duce pe ai mei acolo şi, cum răspunsul lui era favorabil, eram hotărât să-i duc cu mine până la Graz la caz de voi pleca iarăşi la frontul italian.

Astfel, când într-o bună zi veni la Nagyrábé telegrama prin care eram chemat la divizia 18, eram fericit că scap din societatea ofițerilor saşi care se tot lăudau că au să lupte contra românilor, din satul acela de pustă unguresc, monoton şi trist, şi mai ales din atmosfera lui din ce în ce mai nesuferită.

[Sextil Puşcariu, *op.cit.*, 155-157]

34. 1916, Bucureşti, Memoriu al românilor din Transilvania, elaborat de Octavian Tăslăuanu, pentru înrolarea în armata română adresat Consiliului de Miniştri

Memoriul către Consiliul de Miniştri

Cererile noastre de încetățenire nu s-au rezolvat până la catastrofa de la Turtucaia. Iar după Turtucaia corpurile legiuitoare nu s-au mai întrunit. Atențiunea tuturora era absorbită de luptele ce se dădeau pe front. Deschiderea corpurilor legiuitoare ar fi complicat situația prin criticile ce s-ar fi făcut împotriva marelui cartier şi împotriva guvernului. Germanofilii ar fi ridicat capul şi ar fi semănat vrajba în sânul națiunii. Aşa sub starea de asediu trebuia să tacă şi să se mulțumească a cârti între dânşii.

Despre încetățenirea şi încadrarea noastră în oştire, ca ofițeri, nici vorbă nu mai putea fi. Eram disperați, nu ştiam ce să facem. De aceea m-am gândit la organizarea de regimente ardelene şi bucovinene recrutate din prizonierii din Rusia şi din alți ardeleni aflători pe teritoriul României. Am alcătuit alăturatul memoriu, scris în întregime de mine şi din inițiativa mea, pe care l-am semnat cam aceiaşi cari am semnat şi declarația de colaborare la „Epoca”, în frunte însă cu Părintele Lucaci. Nu ştiu prin ce minune s-a păstrat o copie între hârtiile mele. Il public în întregime.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ONORAT CONSILIU DE MINIŞTRI,

Înainte de declararea mobilizării şi a ruperii legăturilor diplomatice cu puterile centrale, guvernul român nu se putea ocupa de situaţia noastră, a românilor de peste munţi şi din Bucovina, veniţi în România de la isbucnirea războiului european.

Înţelegem deci că autorităţile statului nu au luat dispoziţii privitoare la rolul pe care, în interesul cauzei, trebue să-l avem şi noi în cursul războiului pentru întregirea neamului şi pentru împlinirea idealului nostru.

Glasul conştiinţei, care ne-a povăţuit să trecem Carpaţii şi să venim în Regat, ne îndeamnă acum, în aceste zile mari şi sfinte pentru noi, să ne facem pe deplin datoria şi să căutăm a fi cât mai folositori oştirei româneşti şi statului român.

De aceea ne permitem a supune binevoitoarei judecăţi a Onor. Consiliu de Miniştri o seamă de propuneri, lăsând la aprecierea Domniilor Voastre să le primiţi pe acele pe cari le veţi găsi potrivite şi să aduceţi hotărârile pe cari le veţi crede de cuviinţă.

Noi românii refugiaţi din Ardeal (Banat, Crişana, Maramureş) şi din Bucovina voim să luăm parte activă la cucerirea pământului în care ne-am lăsat părinţii şi în care odihnesc strămoşii noştri.

Credem că e o datorie de onoare pentru noi ca în acest război să înscriem pe paginile istoriei fapte, cari să arete urmaşilor că şi românii din ţinuturile subjugate au luptat alături de ostaşii Regatului pentru întruparea României Mari şi că, prin sângele lor, au răscumpărat unitatea politică la care au visat veacuri de-a rândul.

Dorinţa noastră ar fi ca Onor. Consiliu de Miniştri să încuviinţeze organizarea de regimente ardelene şi bucovinene, cari să se compună din foştii soldaţi români ai armatei austro-ungare, veniţi în România în cursul războiului, şi din prizonierii români din Rusia, cari vor trebui aduşi în România.

Înfiinţarea acestor regimente ar face cea mai bună impresie asupra publicului din Regat şi asupra celor de acasă. Ele ar putea fi întrebuinţate cu folos pe câmpul de luptă şi în teritoriile ocupate, pe cari, fiind leagănul în care s-au născut, le cunosc de aproape. Între soldaţi, toţi foşti tovarăşi de suferinţe, ar exista legături de prietenie şi, prin urmare, ar alcătui unităţi închegate sufleteşte, cari ar căuta să se ia la întrecere, în fapte de vitejie, cu celelalte regimente ale oştirei din Regat.

Regimentele de ardeleni şi bucovineni s-ar putea organiza fie în cadrele corpurilor existente, fie în corpuri noi, create ca unităţi suplimentare ale oştirei române.

După informaţiile pe cari le avem, numărul soldaţilor români ardeleni şi bucovineni, refugiaţi în ţară, se urcă la 10-15 000, iar numărul prizonierilor români din Rusia trece peste 100 000, împreună ar da deci un contigent pentru două corpuri de armată.

Pentru cazul când Onor. Consiliu de Miniştri ar admite organizarea militară a ardelenilor şi bucovinenilor, facem următoarele propuneri concrete:

1) Ministerul de Război să numească un comandament de organizare a acestor regimente, eventual corpuri, care:

a) Să concentreze, prin ordin, pe toţi ardelenii şi bucovinenii recrutaţi în primăvara acestui an de autorităţile militare române;

b) Să ordone noi recrutări pentru toţi aceia cari nu au renunţat încă la protecţia străină sau nu şi-au aranjat situaţia militară în oştirea română;

c) Să fixeze garnizoanele regimentelor, cari, întrucât va fi posibil, se vor alcătui după fostele cercuri de recrutare din Austro-Ungaria;

d) Să se îngrijească de echiparea, înarmarea, întreţinerea şi de instruirea acestor regimente. Încadrarea unităţilor mici, plutoane şi companii, se va putea face cu ajutorul foştilor

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ofițeri români în armata austro-ungară, iar unitățile mari vor fi conduse de ofițeri superiori din armata română.

2) Regimentele româneşti, făcând parte din armata română, vor purta aceiaşi uniformă şi vor presta jurământul ostăşesc Maiestății Sale Regelui Ferdinand şi Patriei.

3) Comandamentul de organizare a acestor regimente se va ocupa şi va rezolva toate chestiunile militare privitoare la ardeleni şi bucovineni. Va recomanda cartierelor generale ale armatelor de operațiuni personalul necesar de interpreți-informatori, cari până acum s-au recrutat la întâmplare, şi se va îngriji de transportarea şi de repartizarea prizonierilor români din Rusia.

Fie că se admite sau nu această organizație, rugăm Onor. Consiliu de Miniştri să binevoiască a interveni pe lângă guvernul Maiestății Sale Țarului să libereze prizonierii români (soldați şi ofițeri) din Rusia, cari vor să lupte sub flamurile române.

Aducerea în România a acestor prizonieri se impune din considerații superioare naționale. Fiind în Regat şi eventual făcând parte din armata română, s-ar cultiva în ei spiritul de solidaritate şi li s-ar trezi conştiința de unitate şi de mândrie națională, atât de necesară generațiilor cari vor alcătui România Mare de mâine.

De aceea stăruim cu insistență ca prizonierii români din Rusia să fie aduşi în țară.

Dacă Onor Consiliu de Miniştri găseşte că organizarea acestor regimente ardeleneşti şi bucovinene ar întâmpina dificultăți sau că crearea de unități noui ar cere prea mult timp, ne permitem a-l ruga să binevoiască a dispune ca românii ardeleni şi bucovineni, recrutați, să fie concentrați la unitățile existente ale armatei române şi ca forurile militare competente să ordone o nouă recrutare pentru toți cari nu au satisfăcut încă obligațiunilor ostăşeşti.

În orice formă voim să ne îndeplinim datoria de sânge față de România Mare.

În legătură cu cele de mai sus amintim şi de necesitatea unei dispoziții unitare pentru reglementrea situației foştilor ofițeri în armata austro-ungară, cari cer să li se recunoască gradul şi să fie încorporați în armata română ca ofițeri.

Pe lângă acestea, ne permitem a atrage atențiunea Onor Consiliu de Miniştri asupra următoarelor chestiuni:

1) Prizonierii români, capturați de armata română, în cursul războiului, să fie adunați într-o tabără separată, ca să se poată bucura de un tratament special şi să li se poată face o educație națională.

Rămâne la aprecierea Onor Consiliu de Miniştri dacă şi aceşti prizonieri vor putea fi sau nu încorporați în regimentele ardelene şi bucovinene sau vor fi întrebuințați pentru alte servicii militare.

2) Fiindcă situația multor ardeleni şi bucovineni aflători în țară, precum şi a celor cari mai vin în cursul războiului e nelămurită, credem că ar fi necesară instituirea unei secții, fie pe lângă Liga Culturală, fie pe lângă Ministerul de Interne, compusă din ardeleni şi bucovineni sub conducerea unui funcționar al Ministerului de Interne, care să stee în ajutorul autorităților române pentru executarea tuturor dispozițiilor guvernului privitoare la ardeleni şi bucovineni. În special să primească şi să controleze cererile celor cari vreau să-şi reguleze situația liberei petreceri în țară, cari astăzi sunt expuşi la multe inconveniente şi nedreptăți.

Supunând aceste propuneri atențiunei binevoitoare a Onor. Consiliu de Miniştri, credem că ne-am împlinit o datorie şi nedăjduim că conducătorii țării vor găsi cele mai mulțumitoare soluțiuni pentru determinarea rolului pe care trebue să-l avem şi noi ardelenii şi bucovinenii în războiul României Mari.

Primiți, Vă rugăm, Domnilor Miniştri, încredințarea preaînaltei noastre stime şi considerațiuni.

Bucureşti, 1 septembrie 1916

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În numele românilor refugiați din
Ardeal şi din Bucovina,
[urmează semnăturile care nu se publică].

*

În „Memoriul comandamentului Armatei a III-a, prezintat Comandamentului de Căpetenie, în ziua de 28 august 1916", semnat de generalul Averescu, s-au propus, între altele, şi următoarele:

„A se face un rezervoriu de ofițeri şi subofițeri, pentru împlinirea golurilor. S-ar putea recurge la prizonierii din Rusia de naționalitate română".

Memoriul refugiaților ardeleni şi bucovineni, reprodus mai sus, a rămas fără niciun răspuns, din cauza catastrofelor cari au urmat. Nici propunerii Generalului Averescu nu i s-a dat ascultare.

Ideea s-a realizat mai târziu, abia în toamna anului 1917. Tot eu am lucrat atunci un nou memoriu şi un proiect de organizare a corpului voluntarilor ardeleni pe cari le-am prezintat, prin Col. Stârcea[1], Regelui Ferdinand.

Asupra corpului voluntarilor români voi reveni pe larg, când voi povesti evenimentele din 1917.

[Octavian Tăslăuanu, *op.cit.*, p. 138-142]

35. 16/29 septembrie 1916, Însemnările lui N. Iorga despre soarta românilor aflați sub stăpânirea autorităților austro-ungare

Cei despre cari nu se aude

Un şfert din Ardeal e al nostru; armele româneşti l-au cucerit şi avem toată încrederea că ele vor şti să-l apere față de încercările desperate pe care le va face, cu cât poate şi cu cât va fi ajutat de tutorii săi, duşmanul izgonit.

Din aceste regiuni aflăm câte ceva. Apare, în spirit românesc liber, din umbra steagurilor noastre, „Gazeta Transilvaniei". Noi de aici n-o primim, printr-o lipsă de organisație care trebuia îndreptată cât mai curând, dar unele numere au pătruns până la ziarele din Bucureşti, care au dat extrase, deşi prea puține. De acum înainte, trenul de Predeal merge până la Braşov, şi măcar cu acest oraş avem legături directe şi putem şti ce se petrece acolo.

Dar mai sunt cele trei şferturi de Ardeal rămase încă ungureşti. De aici nu ştim nimic; putem presupune numai. Dacă din Braşov, din Făgăraş s-au luat ostateci, supt amenințări de moarte, ca să garanteze – ce? că armata română nu va fi în stare a cuceri şi a se menține? – ni închipuim ce s a putut petrece acolo, în izbucnirile nebune ale unei furii neputincioase. La vederea cetelor de ostateci, de țerani smulşi de la locurile lor, de Valahi chinuiți şi meniți unor chinuri nouă, ce nu va fi făcut acolo, la adăpostul unei oficialități, care ea însăşi e atât de prigonitoare, plebea furioasă că-i scapă o pradă ținută atâtea veacuri, că i se liberează robi despre cari n-ar fi crezut vreodată că-şi vor ridica fruntea din țarină, că Ungaria pierde acest scut al ei spre Răsărit, acest sprijin al tuturor năvălirilor sale! Dacă, în plină pace, România fiind aliata regelui unguresc, la cea d-intâiu nemulțămire, insulta pornia înveninată, dacă urmă o lovitură,

[1] Traian Stârcea, cu gradul de căpitan, a fost ataşat militar al României la Viena. A reuşit să-şi creeze o vastă rețea informativă ce cuprindea 50 de persoane, printre care diplomați, ataşați militari străini, aparținând ambasadelor Italiei, Argentinei, statului Chile etc. Ulterior s-a dovedit a fi acționat şi în serviciul altor state. După război, Stârcea a fost numit prin Decret Regal cu data de 1 octombrie 1920 ca „trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar" al României în Ungaria.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

distrugerea locuințelor, omorul ce va fi fost în aceste patru săptămâni în care a sângerat mândria celui mai trufaş popor de pe pământ la vederea fugarilor de acelaşi neam din Ținuturile pierdute!

Ne gândim la morții noştri, pe care-i plângem în tăcere, la răniții noştri pe care-i veghem cu iubire, la ostenelile şi la primejdiile soldatului ce se luptă ceas de ceas cu duşmănia armelor şi cu asprimea naturii. Să ne gândim puțin şi la alții, la aceia cari n-au putut măcar lupta, la popii şi dascălii asupra cărora s-a aruncat turbarea „tigrilor” scoşi din vizuinile lor şi pentru cari se vor fi ridicat din nou, ca în Bucovina, ieri, spânzurătorilor anului 1848, la familiile lor risipite prin lagăre de concentrare, la toată această Românime izgonită, târâtă în lanțuri, scuipată şi bătută, care nu ni-a putut da o floare şi care nu ni poate trimete o veste în rugăciunile noastre să nu-i uităm nici pe dânşii.

Dacă am putea vorbi cu aceşti Români, o singură mângâiere li-am putea-o da, o mângâiere severă cum e şi ceasul acesta. Orice clădire pe lume îşi are temeliile în suferință şi sacrificiu, pentru a fi trainică de-a lungul veacurilor. Singură jertfa soldaților noştri era, se vede, prea puțin pentru legătura nedesfăcută a Ardealului de România. A trebuit ca şi voi să adăugiți la sângele de răscumpărare vărsat supt steagul străin grozava suferință de astăzi a tuturora.

Şi Soarta, care hotărăşte viitorul împărățiilor, va ține samă de prețul pe care-l plătiți.

16 septembre 1916

[N. Iorga, *op.cit.*, p. 141-142]

36. 1929, Cernăuți, Extras din lucrarea *Bucovina în războiul mondial* a istoricului Teodor Bălan[1]

[…] În iunie 1915 armata lui Daniil Pop[2] reuşi să reocupe nordul Bucovinei stabilind frontul la hotarele Basarabiei. De acuma frontul rămase neschimbat timp de un an. În iunie 1916 Ruşii atacară din nou cu mari forțe. Autoritățile austriace părăsiră în grabă oraşul Cernăuți şi populației civile i s-a interzis să lumineze ferestrele şi să umble pe străzi. Cotidianele îşi sistară apariția. La 18 iunie 1916 Ruşii invadară a treia oară Bucovina.

A treia invazie rusească, 1916-1917

Armata rusă s-a pregătit mai mult timp pentru ofensiva ce intenționa s-o facă pe frontul Bucovinei şi al Galiției orientale. Atacurile la localitatea Ocna la Nistru au început în primele zile ale lunii iunie 1916. Nouă ore în şir Ruşii au bombardat pozițiile Austriacilor. Trecând la atac, au spart frontul şi au intrat în Bucovina. Un asemenea atac se execută şi la satul Dobronăuți, cu acelaşi succes ca şi la Ocna. Armata austriacă a cedat şi a evacuat pe rând toată Bucovina. Şi de data aceasta muntele Mestecăniş era să despartă pe duşmani. Guvernorul Bucovinei se

[1] Teodor Bălan (1885-1972), istoric, specializat în istoria Bucovinei. A studiat la universitățile din Cernăuți şi Viena şi şi-a luat doctoratul la Universitatea din Cernăuți (1927). În perioada interbelică a fost conferențiar la Universitatea din capitala Bucovinei, desfăşurând o prodigioasă activitate ştiințifică. Între altele, a editat, între 1933 şi 1942, şase volume de „Documente bucovinene”.

[2] Dănilă Pop (Papp) (1868-1950), general român, provenit din armata austro-ungară, în cadrul căreia a ajuns la gradul de colonel (1918). A absolvit Academia Militară Terezіană din Viena (1890) şi a fost profesor la Şcoala Militară din Sibiu. Declanşarea războiului l-a găsit la Trento în Italia, dar a fost transferat pe Frontul de Est, luptând în Galiția şi Bucovina. În perioada septembrie 1914–ianuarie 1915 a fost şef de stat-major al Diviziei 54 Infanterie k.u.k, iar între 6 ianuarie 1915–2 noiembrie 1918 a comandat o brigadă în cadrul Armatei a 7-a austro-ungare. A avut un rol important în procesul unirii Transilvaniei cu România (1918). După război a fost integrat în armata română, ocupând funcții de mare răspundere – comandant de divizie (Divizia 18), de corp de armată (Corpul 6 armată; 1924-1930). Regele Carol al II-lea l-a numit guvernator al ținutului Mureş (1938-1940). În perioada 1 august 1941–23 august 1944 a fost reprezentantul diplomatic al României la Vatican.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

retrase la Vatra Dornei. Însă cele mai multe oficii se refugiară până la Praga. Prefectul de Suceava a trecut cu grabă frontiera românească la Burdujeni stabilindu-se la Cluj.

În primele zile ale invaziei, în Cernăuți stăpânea generalul rus Lecițchi[1]. Mai târziu el a părăsit oraşul şi s-a instalat un domn Lighin în calitate de „guvernor general al Bucovinei". Ajutorul său a fost contele Lambsdorf Galagan. Amândoi au fost supuşi „guvernorului general al teritoriilor austriace ocupate" cu numele de Trepov. Fără privire la aceşti funcționari, cetățenii din Cernăuți au ales un consiliu comunal provizor în frunte cu notarul Miculi. Acesta a fost înlocuit cu funcționarul român Nicanor Macovei. Un membru marcant al acestui consiliu a fost preotul român Gheorghe Şandru. Dar Ruşii doriau să aibă primar pe un om al lor. L-au găsit în persoana fostului profesor Robert Vitec, un om infect. Pentru a satisface nevoile populației, guvernorul rus a permis primăriei din Cernăuți să confişte mărfurile comercianților refugiați şi să le vândă populației. Mărfurile urmau să fie ridicate, consemnate şi repartizate de organele primăriei asupra localurilor de vânzare, zise pe ruseşte „Lavca". Pentru Vitec, această măsură salutară însemna rost de afaceri. El s-a pus în afară de lege. Mărfurile confiscate de el nu se consemnau şi se vindeau în mod clandestin la speculanți. Numai cantități neînsemnate au fost repartizate şi vândute publicului.

Procedeele lui Vitec indignară populația şi îndeosebi pe membrii consiliului comunal. Aceştia, împreună cu câțiva cetățeni mai de seamă ai oraşului, ținură sfat în ziua de 26 aprilie 1917 în încăperile casei naționale româneşti şi aleseră alt primar în persoana preotului Gheorghe Şandru, şi un alt consiliu comunal. După adunare, cei aleşi s-au dus la Vitec şi i-au adus la cunoştință hotărârile luate. Vitec răspunse evasiv zicând că nu poate părăsi postul său fără încuviințarea guvernorului Lighin. Acesta se arătă vădit consternat de toate cele ce i s-au relatat despre Vitec, luă avizul generalului Brusilov şi-l destitui pe Vitec.

În județele Bucovinei au fost instituiți pe rând prefecți ruşi. În județul Sucevei a funcționat un timp în calitate de „diregător al districtului" un domn Blagonravov. Un timp a administrat județele Rădăuți, Siret, Suceava şi Gura-Humorului un domn Şablin, care-şi zicea guvernor.

De data aceasta, Ruşii dădeau multă atenție administrației civile. Ei zoriau cu deschiderea şcolilor primare şi secundare. Îndemnul l-a dat prof. univ. Bagri, în calitate de agent cultural al armatei ruseşti. Limba de instrucție era să fie cea română, rusă şi eventual cea polonă. Pentru alimentarea populației nevoiaşe grijia un domn Grigorenco, reprezentantul ministerului de agricultură pe lângă ştabul armatei ruseşti. Pentru acest scop s-a înființat în Cernăuți un „ispolnitelni comitet", condus de avocatul rus dr. Gherman. Acest comitet lucra împreună cu comitetele de binefacere: Zemski soiuz şi Soiuz gorodov. Copiii sărmani şi orfani au fost îngrijiți în azilul de copii înființat de „Comitetul marei principese Tatiana Nicolaievna". Fondul religionar a fost administrat de un domn Naumov

Ruşii, stând mult timp în Bucovina, au înființat o sumedenie de birouri, militare şi civile. Cancelaria guvernorului rus se chema: cancelariea cernovețcago gubernatora, iar guvernorul: cernovețchi gubernator. Inspectorul sanitar, un domn Dr. Gapanov, îşi zicea: „sanitarnii inspector cernovețcoi gubernii". Viceguvernorul purta următorul titlu: „pomocinic cernovețcago gubernatora". Această situație au avut-o pe rând: contele Lambsdorf Galagan, Simeon Evreinov şi în urmă un domn Pioter Petrovici Dozimirov. Prefectului de poliție i se zicea: „polițimeister". Subordonații lui au fost „pristavii". Şeful comenduirii pieții Cernăuți a fost întâiu col. Carpov, iar mai târziu în primăvara anului 1917 generalul Pismenski. De şcoli grijia inspectorul şcolar Iancovschi. [...]

[Teodor Bălan, *Bucovina în războiul mondial,* Extras din „Codrul Cosminului", VI, 1929, Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă de la Universitatea din Cernăuți, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", Cernăuți, 1929, p. 33-34]

[1] Platon Alekseevici Leciţki (1856-1923) general rus, a comandat Armata 9 pe frontul de răsărit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul 4
PREGĂTIREA MILITARĂ ÎN VEDEREA INTRĂRII ROMÂNIEI ÎN RĂZBOI. STAREA COMBATIVĂ A ARMATEI ÎN AUGUST 1916

Introducere

În prima parte a anului 1916, autoritățile române, în primul rând Ministerul de Război, au continuat măsurile pentru întărirea armatei, în aşa fel încât părăsirea neutralității şi intrarea în acțiune să fie încununate de succes. Pregătirea militară a României a fost gestionată de aceeaşi echipă stabilită la începutul anului 1914 – respectiv Ion I.C. Brătianu, prim-ministru şi titular la departamentul de resort, generalul Dumitru Iliescu, secretar general al Ministerului de Război şi mâna dreaptă a premierului în problemele armatei, şi generalul Vasile Zottu, şef al Marelui Stat-Major[1]. Acesta din urmă, nepotrivit pentru înalta funcție, a avut un rol modest şi treptat a fost îndepărtat de la principalele probleme ale organismului în fruntea căruia se afla[2]. (Documentul nr. 23)

Una dintre cele mai importante direcții de acțiune din perioada neutralității a fost înzestrarea armatei cu material de război, lipsurile în materie de dotare reprezentând una dintre cauzele adoptării deciziei de a rămâne în afara conflictului de la începutul lunii august 1914. În anii 1914 şi 1915 s-au întreprins ample măsuri pentru achiziționarea din străinătate a armamentului, munițiilor şi echipamentului militar, dar rezultatele au fost modeste. Prin urmare, la începutul anului 1916 au fost reluate şi amplificate eforturile în această privință.

Aceste programe implicau resurse financiare însemnate, astfel că bugetul armatei a sporit în exercițiul financiar 1915-1916 tot cu 20% față de cel anterior, ridicându-se 114 700 000 lei, astfel că în răstimp de doi ani de zile creşterea a fost de 40%[3]. În 1915, guvernul a obținut 600 000 000 lei credite extraordinare pentru achiziționare de echipament, armament şi muniții, pe lângă 215 000 lei proveniți din împrumut public, iar în toamna lui 1916 suma creditelor pentru armată a ajuns la 700 000 000 lei[4] . Până la intrarea României în război s-au dat armatei 838 841 215 lei[5], o sumă impresionantă la acea vreme. Din punctul de vedere al alocării resurselor bugetare se poate aprecia că autoritățile au făcut tot posibilul pentru ca armata să fie mai bine pregătită.

---

[1] Petre Otu, *Sub semnul lui Marte. Secvențe de istorie militară românească*, Editura Militară, Bucureşti, 2016, p. 129-138; Petre Otu, *Echipă nouă, probleme vechi. Ministeriatul lui Ion I.C. Brătianu la război (1914-1916)*, în „Armata României şi politica națională", Muzeul Brăilei „Carol", Editura Istros, Brăila, 2015, p. 44-55.

[2] General Radu R. Rosetti, *op.cit*., 101-104.

[3] General Dumitru Iliescu, *Războiul pentru întregirea României; I, Pregătirea militară*, Imprimeriile „Independența", Bucureşti, 1920, p. 7.

[4] *Apărarea națională şi Parlamentul României*, vol. I., Editura Militară, Bucureşti, 1992, p. 164, 188, 215, 244, 281, 297.

[5] *România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, Bucureşti, 1934, p. 34.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Marile dificultăți au fost găsirea surselor de aprovizionare şi transportul echipamentului, muniţiilor şi echipamentului în România. Taberele beligerante trebuiau să-şi satisfacă marile lor necesități, reclamate de caracterul total al războiului început la jumătatea lunii iulie 1914 şi aveau puține disponibilități pentru export. În acelaşi timp, cedarea de material de război avea la bază considerente de ordin politic, întrucât acesta putea fi folosit împotriva propriilor trupe, în cazul în care România adera la o tabără sau alta. Cum statul român nu a ținut cont de tratatul din 1883, Puterile Centrale, principalul furnizor în materie de armament până la declanaşarea ostilităților, au întrerupt livrările de material de război. Guvernul român s-a orientat spre țările neutre şi spre Antanta, din februarie 1915, trimițându-se misiuni de exploarare în Franța, Marea Britanie, Rusia, Spania, Portugalia, Suedia, Danemarca, Elveția, SUA, unde s-au perfectat contracte pentru diverse materiale de război (Documentul nr. 1). Cele mai importante au fost convențiile încheiate la Paris de colonelul Vasile Rudeanu. Prima tranzacție a fost semnată la 23 februarie/8 martie 1915, prin care guvernul francez se angaja să livreze României 40 de avioane, 50 000 kg de pulbere de artilerie, 50 de milioane de cartuşe de infanterie, 200 000 de proiectile de artilerie pentru tunul de 75 mm plus unele materii prime strategice necesare fabricării în țară a muniției. A doua convenție a fost încheiată la 7/20 ianuarie 1916 şi prevedea furnizarea a 400 000 de proiectile de artilerie pentru tunul de 75 mm[1].

Pe lângă dificultatea majoră a achiziționării armamentului, o alta s-a dovedit practic insurmontabilă, atât în perioada neutralității, cât şi a războiului propriu-zis. Este vorba de transportul materialelor din țările din Apus în România. Cum Imperiul Otoman a intrat în război la începutul lunii noiembrie 1914, canalul maritim prin Strâmtori fusese blocat. Au rămas funcționale până în toamna anului 1915 două linii: calea ferată Salonic-Niş-Dunăre; şoseaua Antivari-Niş şi apoi calea ferată până la Dunăre.

Intrarea Bulgariei în război de partea Puterilor Centrale, în octombrie 1915, şi ofensiva generalizată a trupelor acesteia împotriva armatei sârbe din lunile noiembrie-decembrie 1915, soldată cu scoaterea din război a Serbiei, au întrerupt aceste două linii de aprovizionare şi au izolat România.

În atari condiții, s-au căutat soluții pentru ca armamentul comandat să ajungă totuşi în România. Guvernul român a întreprins demersuri diplomatice pe lângă Marea Britanie, Norvegia şi Suedia pentru a permite tranzitul materialelor de război spre Rusia. Norvegia s-a dovedit deschisă unei asemenea soluții, dar Suedia a refuzat să accepte solicitarea Bucureştiului, motivele fiind aglomerația existentă pe căile ferate şi lipsa vagoanelor. Dar, aşa cum informa Nicolae Mişu, ministrul român la Londra, refuzul era motivat, în realitate, de speranța guvernului suedez, ca prin asemenea presiuni să obțină de la autoritățile britanice facilități pentru comerțul său. Mai conta, după opinia aceluiaşi diplomat, şi atitudinea binevoitoare a Suediei față de Germania[2].

Singura soluție, extrem de anevoiasă de altfel, rămânea transportul materialelor prin porturile ruse Arhanghelsk, Murmansk şi Vladivostok şi de acolo pe căile ferate ruse, până la granița cu România. Negocierile cu partea rusă au început în primăvara anului 1915 şi au fost dificile. În cele din urmă, s-a acceptat ideea ca vapoarele româneşti să depoziteze materiale în porturile respective, urmând ca transporturile să se realizeze efectiv după finalizarea negocierilor politico-militare.

Materialele comandate în țările occidentale au fost depozitate în portul Marsilia, de unde au fost preluate de navele româneşti sau de cele închiriate. Un rol important în această operație au avut vapoarele „Bucureşti”, „Jiu”, Bistrița” (scufundat la 11 octombrie 1916 de către

[1] Vasile Rudeanu, *op.cit.*, p. 80-143.

[2] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond 71/1914, Rusia 1914-1924, f. 292.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

submarinul german U.43, lângă țărmurile norvegiene) şi „Dunărea", ce a fost rechiziționat la 16 decembrie 1916.

Până la intrarea în război s-au primit: 9 982 de puşti „Lebel" de 8 mm; 266 de mitraliere; 82 000 de revolvere cu muniția aferentă; două tunuri antiaeriene franceze; 24 de tunuri de 120 mm; 100 de mortiere de 58 mm cu munițiile lor; 168 000 de proiectile de 75 mm; 42 000 de proiectile pentru obuziere de 105 mm, model 1912; 100 de proiectile pentru obuzierul de 105 model 1912, 80 de avioane de 11 tipuri diferite; material sanitar (din Italia şi Elveția), 500 000 de bocanci din SUA etc[1].

O altă direcție de acțiune a Ministerului de Război, a întregului guvern Brătianu, a fost stimularea producției militare autohtone. În primul rând a fost sporită capacitatea stabilimentelor de profil – Arsenalul armatei din Bucureşti, Pirotehnia de la Cotroceni, Pulberăria de la Dudeşti, Atelierul portului Constanța. Acestea şi-au dublat sau chiar triplat producția, astfel că, în august 1916, la intrarea României în conflict, ele erau capabile să producă zilnic două proiectile de fiecare tun şi un cartuş pentru fiecare armă[2].

Concomitent, s-au întreprins măsuri pentru sporirea contribuției industriei publice şi private, atâta cât exista ea în România antebelică, la efortul de dotare a armatei române. Până în august 1916, au lucrat pentru acoperirea necesităților militare 11 stabilimente industriale publice şi 59 de întreprinderi private[3]. Până la intrarea în campanie s-au completat aproape toate chesoanele, toate trăsurile sanitare, toate samarele pentru mitraliere şi artileria de munte, precum şi stocurile pentru unele tipuri de muniție[4]. Totodată, s-au construit afete pentru diverse tipuri de artilerie, în primul rând pentru cea dezafectată din aliniamentele fortificate „Cetatea Bucureşti"[5] şi Focşani-Nămoloasa-Galați.

Prin aceste două modalități – aprovizionarea din străinătate şi stimularea producției interne – autoritățile române au reuşit să satisfacă în parte necesitățile armatei şi să elimine unele lipsuri manifestate anterior. Dar măsurile întreprinse, ce s-au extins şi asupra altor domenii – pregătirea cadrelor, instruirea trupei, pregătirea teritoriului pentru apărare etc. –, au vizat mai mult aspectele cantitative, şi nu calitative. Astfel că gradul de operativitate a armatei, capacitatea ei combativă, la intrarea în acțiune, după doi ani de pregătiri intense şi eforturi financiare însemnate nu diferea prea mult față de vara anului 1914.

Pe măsură ce tratativele cu puterile Antantei avansau, problemele cooperării militare cu aliații au fost dezbătute din ce în ce mai intens. Ele au fost dezbătute atât la nivel politic, de premierul Brătianu, cât şi la nivel militar, de o echipă din Marele Stat-Major. Aceasta din urmă era formată din generalul Dumitru Iliescu, locotenent-colonel Ioan Răşcanu, şeful Secției Operații a Marelui Stat-Major, şi maiorul Radu R. Rosetti, şeful Biroului Operații şi cumnat cu Brătianu. Radu R. Rosetti notează în *Mărturisirile* sale: „Cu începere din luna martie 1915, am fost însărcinat să țiu o strânsă legătură cu ataşații militari englez şi italian, locotenent-coloneii C.B. Thomson (ulterior Lord Thomson of Cardington), şi L[uciano] Ferigo. Ori de câte ori lipsea Thomson, era înlocuit prin Fr. Rattigan, secretarul Legației engleze. Din când în când îi aveam seara la masă, dar tot nu împreună, pentru că vorba englezului, nu era între dânşii dragoste pierdută (prea multă), Ferigo fiind mai ales foarte gelos pe Thomson şi pe influența ce credea că avea"[6].

---

[1] *România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I,... p. 46.

[2] *Ibidem*, p. 52.

[3] *România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I,... p. 53.

[4] General D. Iliescu, *Răsboiul pentru întregirea României; I, Pregătirea militară*,... p. 23-24.

[5] Cornel I. Scafeş, Ioan I. Scafeş, *Cetatea Bucureşti. Fortificațiile din jurul Capitalei 1884-1914*, Editura Alpha MDN, Bucureşti, 2008.

[6] General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediție, studiu introductiv şi note de Maria Georgescu, Editura Modelism, Bucureşti, 1997. p. 58.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La rândul său, generalul Iliescu ținea legătura cu ataşaţii militari francez, locotenent-colonelul Maurice Després, şi rus, colonelul A. Tatarinov. În cadrul acestor întâlniri se făceau schimb de informaţii despre organizarea armatelor germane şi austro-ungare şi acţiunile acestora pe teatrele de operaţii din est, vest şi italian.

Ulterior, pe măsura avansării tratativelor dintre România şi Antanta s-au luat în dezbatere şi anumite elemente vizând proiectul de operaţii al armatei române pentru momentul începerii ostilităţilor. Procesul de planificare strategică este, în general, suficient de bine studiat în istoriografia românească, iar documentele incluse în volum evidenţiază complexitatea lui.[1] (Documentele nr. 3, 5, 7, 89)

Au existat două mari idei care au fost dezbătute de planificatorii militari. Prima dintre ele preconiza lovitura principală cu majoritatea forţelor şi mijloacelor peste Carpaţi, în Transilvania şi adoptarea unei conduite defensive în sud, pe linia Dunării şi pe noua frontieră a României, fixată prin Pacea de la Bucureşti (28 iulie/10 august 1913). A doua viza, dimpotrivă, atacul cu forţele principale peste Dunăre împotriva Bulgariei (după ce aceasta a intrat în război), urmând ca pe frontul de nord şi vest, în Carpaţi, să se adopte defensiva.

Prima variantă a fost larg împărtăşită, considerentul fundamental fiind acela al acordului între scopul politic al războiului, reunirea teritoriilor româneşti din monarhia dualistă şi scopul militar. Era nefiresc, după cum s-a argumentat convingător în epocă şi ulterior, ca România să intre în războiul de reunire a conaţionalilor de peste munţi cu un atac asupra Bulgariei.

Ideea unei ofensive generalizate peste Dunăre apărea totuşi unora atrăgătoare, mai ales că ea se putea conjuga cu o acţiune a forţelor aliate din zona Dardanele şi apoi după eşecul acestei operaţii, a celor din regiunea Salonic. Ea a fost sprijinită, între alţii, de ataşatul militar italian în România, dar, treptat, a fost abandonată, lucrările concentrându-se asupra definitivării a aceea ce s-a numit Ipoteza „Z”, devenită planul de campanie a armatei române la intrarea în război[2].

Tot atât de adevărat este că România şi-a asumat cu seninătate un război pe două fronturi, ceea ce i-a creat din start un mare dezavantaj strategic şi politic. Şi alte state s-au aflat în această situaţie şi au căutat soluţii pentru depăşirea ei. Iată, de pildă, Germania, considerând o adevărată „obsesie strategică” perspectiva de a lupta concomitent cu Franţa şi Rusia, a preconizat prin „planul Schlieffen” înfrângerea rapidă a Franţei, în circa şase săptămâni, urmând, apoi, să îndrepte forţele principale împotriva Rusiei.

În cazul României, autorităţile române, în frunte cu Ion I.C. Brătianu, au făcut mari eforturi pentru a asigura, cât mai temeinic, spatele şi flancul drept al forţelor principale. În acest punct, activitatea de planificare strategică s-a intersecat şi cu tratativele diplomatice desfăşurate de guvernul român cu puterile Antantei. Dacă în problemele planificării strategice, premierul putea transfera responsabilităţile asupra militarilor cu atribuţiuni în domeniu, aşa cum a şi procedat, de altfel, în chestiunile de ordin politic acest lucru nu mai era posibil, întrucât toate demersurile se aflau sub strictul său control.

Patru mari probleme au fost intens discutate cu viitorii parteneri de alianţă şi în care autoritatea primului ministru a fost intens folosită: sprijinirea ofensivei armatei române în Transilvania de către Rusia; ofensiva grupului expediţionar aliat de la Salonic, pus sub comanda generalului Maurice Sarrail; cuantumul trupelor ruse ce operau în Dobrogea; subordonarea lor comandamentului naţional. (Documentele nr. 10, 11, 12, 13, 16, 17)

La sfârşitul anului 1915, Biroul Operaţii i-a prezentat prim-ministrului o notă despre situaţia militară a beligeranţilor. Prin document se solicita sprijinul a circa jumătate de milion de militari ruşi, care să acţioneze la flancul drept al trupelor române ce operau în Transilvania, dacă se dorea ca intervenţia armatei române să aibă şanse de reuşită serioase. În negocieri,

[1] *Proiecte şi Planuri de Operaţii ale Marelui Stat-Major Român (până în anul 1916)*, Bucureşti, 1992, p. 88-191.
[2] *România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I, p. 95-114.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

partea rusă a asigurat formal că va sprijini acțiunea trupelor române, fără a stabili exact cuantumul forțelor pe care le va pune la dispoziție. Nici partea română nu a insistat, poate şi datorită faptului că ruşii au cedat în problema Bucovinei, acceptând în cele din urmă ca întreaga provincie să aparțină României.

Acelaşi document sublinia necesitatea întăririi armatei de la Salonic, efectivul acestora fiind estimat la circa 750 000 de persoane, ce cuprindea şi cei 150 000 de militari sârbi, ce fuseseră evacuați din Albania, după atacul concentric al Puterilor Centrale din toamna anului 1915 asupra regatului sârb.

Pentru realizarea legăturii cu forțele aliate de la Salonic, se impunea şi prezența unui numeros contingent rus în Dobrogea, cifra avansată fiind de 200 000 de militari. Aceasta nu era exagerată, întrucât, după cum scria şi Radu R. Rosetti, cu ocazia intrării Bulgariei în război, „ruşii concentraseră o armată (comandată de generalul [Dimitri Grigorovici] Scerbacev) de un asemenea efectiv în regiunea Odessei. Menirea ei fiind de a fi transportată în Bulgaria spre a ataca armata acesteia din spate”[1].

În negocierile cu Rusia care au prefațat aderarea României la Antanta, cifra de 200 000 a fost viu discutată, generalul Mihail Alekseev, şeful Stavkăi, refuzând propunerea Bucureştiului. Argumentul său era valoarea slabă a trupelor bulgare ce ar fi putut fi concentrate în acea regiune, coroborate cu un atac al armatei franco-engleze a lui Sarrail. Brătianu, sfătuit de Marele Stat-Major, a rămas ferm pe poziție, argumentând că fără aceste trupe spatele armatei române rămânea descoperit, iar războiul pe două fronturi depăşea posibilitățile României[2].

Supus unei presiuni constante în special din partea ruşilor, Brătianu a acceptat reducerea cifrei la 150 000, dar şi ea a fost respinsă cu vehemență de partea rusă. Negocierile au ajuns la un punct mort, astfel că întregul eşafodaj al tratativelor cu Antanta risca să se prăbuşească. Diligențele miniştrilor aliați şi ale ataşaților militari ai Triplei Înțelegeri, acreditați la Bucureşti, s-au intensificat considerabil, astfel că generalul Iliescu a luat față de Brătianu răspunderea operațiunilor în Dobrogea cu 50 000 de oameni în loc de 200 000[3].

Decizia generalului Iliescu a reprezentat o surpriză chiar şi pentru colaboratorii apropiați[4], rațiunile din spatele ei rămânând, după cunoştințele noastre, necunoscute până astăzi. Cert este că Brătianu a fost intens criticat pentru această decizie, evident nefericită, mai ales că prima lovitură împotriva României a venit pe Frontul de Sud din partea forțelor bulgare şi germane. Toate alegațiile generalilor ruşi, sprijiniți de aliații occidentali care clamau slăbiciunea forțelor bulgare, s-au dovedit nefondate, în condițiile în care preconizata ofensivă a forțelor aliate de la Salonic nu a avut loc, deşi ea trebuia să se declanşeze cu zece zile înaintea intrării României în război.

Acceptarea unui corp expediționar rus în Dobrogea de dimensiuni reduse s-a bazat şi pe percepția pe care au avut-o unii lideri politici români, inclusiv Brătianu, că armata bulgară nu va lupta împotriva Rusiei, întrucât aceasta a contribuit substanțial la reconstituirea statului vecinilor de la sudul Dunării.

Într-o altă problemă, cea a subordonării forțelor ruse ce operau în Dobrogea, care ținea de statutul de prim-ministru, Brătianu nu a cedat şi a reuşit ca ele să fie puse sub comanda

---

[1] General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri. 1916-1919*, ediție, studiu introductiv şi note de Maria Georgescu, Editura Modelism, Bucureşti, 1997, p. 59.

[2] I.G. Duca, *Memorii,* volumul II, *Neutralitatea,* partea a II-a (1915-1916), ediție şi indice adnotat de Stelian Neagoe, Editura Helikon, Timişoara, 1993, p. 137.

[3] *Ibidem,* p.138.

[4] General Radu R. Rosetti, *op.cit.*, p. 60. Acesta scria: „Nici până azi nu ştiu precis care dintre negociatorii noştri a cedat în această chestiune şi a convins pe Brătianu să consimtă la micşorarea efectivului cerat de la început, pentru că de la Biuroul operațiunilor s-a insistat mereu asupra cifrei de 200 000 ca o condiție *sine qua non*”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

regelui Ferdinand. Era atât o chestiune de suveranitate națională, cât şi una de eficiență militară, întrucât în acest fel se evita tutelarea trupelor române de către cele ruse şi apariția unor surprize din partea marii puteri de la răsărit.

Deşi soluția subordonării trupelor ruse regelui Ferdinand reprezenta un lucru pozitiv, ce prezerva suveranitatea națională, totuşi guvernul român nu a reuşit să încheie o convenție privind modul de cooperare militară dintre forțele române şi ruse care operau între Dunăre şi Mare şi niciun plan de operații detaliat.

O problemă crucială a planului de campanie al armatei române a fost direcția loviturii principale, peste Carpați, în Transilvania sau peste Dunăre, împotriva Bulgariei. În cadrul tratativelor cu aliații occidentali, Franța îndeosebi, au cerut ca lovitura principală să fie dată la sud, împotriva Bulgariei. (Documentele nr. 13, 15, 26) Argumentele în favoarea acestei soluții erau importante raportul de forțe între cele două țări era favorabil României, iar conjugarea acțiunii armatei române cu ofensiva corpului expediționar de la Salonic, condus de generalul Maurice Sarrail, ar fi avut mari şanse să scoată Bulgaria din război. Rămăs singur în luptă pe Frontul de Sud, Imperiul Otoman ar fi fost obligat să capituleze. În acest fel, se puteau deschide Strâmtorile Mării Negre şi se restabilea legătura dintre aliații occidentali (Franța, Marea Britanie, Italia) şi cei orientali (Imperiul Rus, România). Situația Germaniei şi Austriei s-ar fi înrăutățit, iar războiul s-ar fi scurtat. S-a şi încheiat la 23 iulie 1916 o convenție militară, semnată *ad referendum*, de către colonelul Vasile Rudeanu.

Prim-ministrul Ion I.C. Brătianu nu a fost de acord cu această soluție, el optând pentru o ofensivă pe scară largă în Transilvania şi o defensivă la sud. După opinia sa, ar fi fost nefiresc ca România să înceapă războiul pentru eliberarea fraților de peste munți cu un atac masiv peste Dunăre, mai ales că existau asigurări din partea Rusiei că Bulgaria nu va lupta împotriva ei. Prin această decizie se realiza o compatibilitate între scopul politic al războiului şi efortul militar. În istoriografie, s-a considerat că decizia premierului Brătianu ar fi fost o greşeală de mare strategie, ea fiind cauza principală a campaniei dezastruoase a armatei române din toamna anului 1916. Problema rămâne deschisă, argumentele fiind puternice de o parte şi de alta. Cert este că aliații au acceptat propunerea guvernului român şi la 4/17 august s-a semnat Convenția militară. (Documentul nr. 18) În acelaşi timp, Marele Stat-Major a definitivat planul de operații, cunoscut sub numele de Ipoteza „Z”. (Documentul nr. 25)

Urmare a eforturilor întreprinse, la intrarea în război, România avea o armată care reflecta din plin stadiul de dezvoltare în care se afla. Structura ei era complexă cuprinzând trupe de infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, fortificații, precum şi marina militară şi aeronautica.

Puterea militară mobilizată de România în noaptea de 14/27 spre 15/28 august 1916, în conformitate cu „Planul de mobilizare pe anii 1916-1917” şi cu prevederile Ipotezei „Z”, cuprindea[1] (Documentul nr. 22): Marele Cartier General; patru comandamente de armată (comandamentul Corpului 4 armată revenind comandamentului Armatei de Nord); şase comandamente de corp de armată (1, 2, 3, 5, 6, 7); două divizii de cavalerie, 20 divizii de infanterie (după zece zile de la intrarea României în război au mai fost constituite trei divizii); o brigadă de grăniceri; cinci brigăzi de călăraşi; două brigăzi artilerie grea, cu un total de 32 baterii; un divizion şi un regiment cu 13 baterii de artilerie de munte; artileria antiaeriană, cu 113 piese; artileria zonelor fortificate Turtucaia, Silistra şi Cernavodă, cu un total de 26 baterii şi 52 turele; artileria de poziție cu 20 baterii; trupele de geniu cu un regiment de căi ferate, un regiment de pontonieri, un batalion specialități şi o companie de aerostație; aviația cu patru escadrile; corpul automobilelor; marina militară cu două escadre de Dunăre; cetatea Bucureşti şi regiunea fortificată Focşani-Nămoloasa-Galați; formațiunile de serviciu la dispoziția Marelui

[1] *România în Războiul Mondial*, vol. I,... p. 57-59, Anexa 3.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cartier General, cele ale armatelor, corpurilor de armată (1-5; 6-7 erau deja concentrate) şi ale diviziilor (11-16), părţile sedentare şi formaţiunile din zona interioară.

Totalul unităţilor de infanterie, cavalerie şi artilerie cu care armata română a intrat în război a fost de 366 batalioane cu 413 mitraliere de câmp şi 161 mitraliere de poziţie (146 batalioane active ale regimentelor 1-40, 120 batalioane cadre ale regimentelor 41-80, 80 batalioane teritoriale constituite la intrarea în război, 20 batalioane de miliţii), 104 escadroane cu 40 mitraliere, 374 baterii de artilerie.

Efectivele mobilizate au fost de 19 843 ofiţeri şi elevi şi 813 758 trupă, cu 281 000 cai. Dintre aceştia, 15 949 de ofiţeri şi 642 139 constituiau armata de operaţii (3/4 din efectivul mobilizat), iar 3 894 de ofiţeri şi 191 619 trupă erau repartizaţi la părţile sedentare din zona interioară (1/4 din efectivul mobilizat). În armata de operaţii erau cuprinşi 560 000 de oameni, reprezentând armata operativă, 20 000 de militari ce asigurau garnizoana cetăţilor, 60 000 trupe de etapă. La rândul ei armata operativă cuprindea: 440 000 trupe combatante şi 120 000 servicii. În afară de efectivului sub arme, se mai înregistrau 420 870 de potenţiali mobilizabili, ceea ce dădea un disponibil total de chemare de 1 234 000 de oameni, adică 15% din populaţia totală şi 30% din populaţia bărbătească a statului.

Efectivul mobilizat reprezenta 2/3 din disponibil, rămânând 1/3 pentru rezervă. Din totalul armatei de operaţii 5/6 erau unităţile operative, iar restul de 1/6 trupele cetăţilor şi al etapelor. Din armata operativă 2/3 erau trupe combatante, iar restul, respectiv 1/3, reprezentau serviciile[1] . Din punct de vedere uman, România mobilizase efective la nivelul maxim al posibilităţilor sale de atunci şi, coroborate cu obligaţiile asumate de aliaţi, ele păreau să fie suficiente pentru îndeplinirrea obiectivelor propuse.

Dotarea trupelor a reprezentat, însă, un punct nevralgic, care a afectat capacitatea combativă a unităţilor şi marilor unităţi. La intrarea în conflict, armata dispunea de: 435 000 de arme, dintre care 335 000 tipul Manlicher 6/5 mai noi; 450 de mitraliere; 1 452 de tunuri de câmp, dintre care 624 tunuri calibru 75 mm cu tragere rapidă şi 120 de obuziere de 105 mm tot cu tragere rapidă; 180 tunuri grele, dar numai 8 obuziere de 150 mm erau moderne, restul modele vechi; 170 tunuri de poziţie[2] .

Armamentul de infanterie era insuficient, depăşit moral şi neuniform. Cât priveşte armamentul automat, batalionul dispunea în medie de aproape două mitraliere, dar existau unităţi, cum ar fi brigăzile mixte, care nu aveau deloc mitraliere. Puşti mitraliere şi grenade nu existau, comenzile făcute în străinătate nefiind onorate. Muniţia de infanterie era suficientă datorită măsurilor luate în anii neutralităţii de sporire a producţiei interne şi importului.

Materialul de artilerie era insuficient în raport cu efectivele mobilizate, neuniform şi, în bună măsură, învechit. De exemplu, războiul mondial a găsit armata română fără artilerie grea, ceea ce a impus soluţii de conjunctură. S-a demontat materialul din cetatea Bucureşti, devenită inutilizabilă datorită progreselor tehnice şi din alte regiuni fortificate, care a fost pus pe afete. Cele mai multe piese de artilerie astfel obţinute aveau o mobilitate scăzută, fiind mai mult material de poziţie. Artileria antiaeriană a fost şi ea improvizată în anii 1914-1916, materialul astfel obţinut fiind puţin eficient, bătăia şi ritmul de tragere fiind cu totul mediocre. Aceeaşi situaţie s-a întâlnit şi la materialul telefonic şi telegrafic, necesităţile fiind acoperite în proporţie de circa 50%.

Echipamentul a fost integral asigurat pentru armata de operaţii, lipsuri constatându-se la formaţiunile de etape şi părţile sedentare. La fel au stat lucrurile şi cu subzistenţele, România fiind cunoscută drept o ţară cu un mare potenţial din acest punct de vedere.

---

[1] Colonel Alexandru Ioaniţiu, *Războiul României (1916-1918)*, volumul I, „Tipografia Geniului" (Cotroceni), Bucureşti, f.a, p. 19.

[2] *Ibidem*, f. 20; A se vedea şi *România în Războiul Mondial*, volumul I. *Documente-Anexe*, Documentul nr. 6.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pregătirea cadrelor şi instruirea trupei a reprezentat un alt neajuns important al armatei române la intrarea în război. Măsurile luate în anii 1914-1916 au reuşit să crească numărul ofițerilor, nu şi calitatea lor.

Trupele de infanterie au fost instruite pornind de la considerentul, valabil în gândirea europeană antebelică, potrivit căruia izbirea avea un rol mai important decât focul. Cei doi ani de război au modificat această paradigmă, ajungându-se la războiul de poziție, datorită armamentului automat şi perfecționărilor suferite de arma artileriei. Strategii militari români şi-au păstrat însă opțiunea, apreciind, până la un punct justificat, că războiul viitor pentru România va fi unul de mişcare. Mai exista însă şi aspectul că infanteria română avea puține mijloace în dotare, cu ajutorul cărora putea realiza un sistem de foc puternic. Spiritul infanteriei era ofensiv, iar organizarea terenului insuficient studiată şi aplicată.

Cavaleria avea deprinderi de a lupta călare, iar pentru lupta pe jos dispunea de mijloace insuficiente şi o instruire slabă. Artileria suferise în cei doi ani de conflict importante mutații, puțin cunoscute de ofițerii români. Doctrina artileriei neglija principiul masei şi concentrării focului, iar atitudinea în câmpul tactic rămăsese la prevederile anterioare anului 1914. De exemplu, acțiunea artileriei era descentralizată pe baterii şi divizioane, iar legătura cu infanteria fusese studiată numai teoretic, fără a se identifica şi mijloacele practice prin care să se realizeze.

Configurația de ansamblu a organismului militar românesc constituit pe picior de război în august 1916 a adus în premieră o nouă structură a înaltelor comandamente, superioară corpului de armată, şi anume „armata”, creație a armatei franceze din perioada revoluției şi a războaielor napoleoniene.

Cele patru „armate” nu au fost constituite strict – fiecare pe un număr de două corpuri de armată – deoarece existau doar şase corpuri de armată, dintre care doar cinci au intrat în compunerea „armatelor”, unul formând rezerva generală. Armatele nu erau identice nici ca efective, nici ca număr de unități, dar dispuneau fiecare de o escadrilă de aviație, o secție de telegrafie şi servicii.

Dintre cele şase corpuri de armată puse pe picior de război, patru existau deja (1, 2, 3 şi 5), două au fost constituite în momentul mobilizării (6 şi 7), iar unul (4) a fost transformat în comandament de armată (Armata de Nord). Cele două corpuri de armată au fost transformate în alte structuri pasagere, deoarece nu se întâlnesc în operațiile militare de la începutul campaniei din 1916.

La mobilizare nici diviziile nu au avut o compunere omogenă şi în cele mai multe cazuri era mult diferită de cea organică. Acest fapt s-a datorat măririi numărului de noi unități (al patrulea batalion al regimentul de infanterie, batalioanele de miliții, crearea de divizii ad-hoc), pentru care nu existau armament şi cadre bine pregătite. Au fost soluții de moment, bazate pe întinderea mare a frontierelor şi deci a dispozitivului strategic.

În concluzie, la intrarea în război, armata română era destul de numeroasă, dar avea mari neajunsuri în ceea ce priveşte structura organizatorică, dotarea, instruirea, calitatea corpului de cadre, doctrina, organizarea terenului etc. Toate aceste lipsuri au ieşit în evidență în timpul campaniei din lunile august-decembrie 1916.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1*. 1916, Bucureşti, Însemnările lui Vasile Rudeanu despre organizarea misiunii române de la Paris**

Instalarea la Paris a misiunii civilo-militare române. Organizarea ei.

Dezvoltarea din ce în ce mai mare dată aprovizionărilor necesare armatei şi ţării condusese guvernul român să trimită în Apus o mulţime de ingineri, de personalităţi specializate în chestiuni tehnice şi de ofiţeri care trebuiau să mă ajute la întocmirea de contracte pentru tot felul de furnituri, ambalaje, expediţii, organizarea transporturilor pe uscat şi pe apă şi ţinerea unei stricte contabilităţi.

Pentru a putea conduce, coordona şi supraveghea activitatea întregului personal trimis din ţară, în Apus, am închiriat un apartament în „Rue de la Victoire" 18, stradă istorică. De aici plecase, în 1796, generalul Bonaparte ca să ia comanda armatei din Italia. Am instalat aici sediul central al marii noastre misiuni. Parisul era indicat fiindcă dintre toate guvernele din Apus cel francez ne era mai favorabil; numărul mai mare de comenzi şi recepţii se făcea în Franţa. Parisul avea o poziţie centrală faţă de Anglia, Elveţia şi Spania, unde se fabricau şi recepţionau materiale pentru noi; comenzile din Elveţia trebuiau să treacă prin Franţa, cu obţineri de permise de import şi export, pentru a putea fi duse la îmbarcare şi exportate în ţară; în sfârşit, personalul misiunii cunoştea limba franceză, numai căpitanul Arion ştia bine şi engleza.

Organizarea. Întreaga misiune cuprindea o centrală la Paris şi comisii în Franţa, Elveţia, Statele Unite, Anglia şi Spania.

Centrala avea cinci secţiuni: Secţiunea I-a Tehnică şi civilă: comenzi de materii prime, materiale tehnice şi maşini de tot felul, tracţiune, automobile, diverse. Stabilire de contracte, caiete de sarcini, recepţii, ambalaj şi expediţie la porturile de îmbarcare. Şeful secţiei era inginerul inspector general Nicolae Theodorescu, devenit, după război, ministru al Lucrărilor Publice, foarte destoinic, activ şi deplin înţelegător al situaţiei în care misiunea noastră se găsea. Ajutorii săi: inginerii Popescu Agripa, [Radu] Polizu, [Nicolae] Miclescu, [Ioan] Buruiană, Mihailopol şi mai târziu, pentru scurt timp, Caranfil. Din toate punctele de vedere colaboratori ireproşabili.

Secţiunea a II-a. Tehnică militară: muniţii, armamente şi materiale de război. Stabilirea de contracte, caiete de sarcini, recepţii, ambalaje şi expediţie la posturile de îmbarcare. Şeful secţiei era maiorul Dumitru Popescu, mai târziu locotenent-colonel, capabil, nimicitor, corect şi sever. Ajutori, căpitanii [Ioan] Trăilescu, [Gheorghe] Gheorghiu, Popescu, [Nicolae] Arion, locotenenţii P. Petrescu, [Gheorghe I.] Liteanu, mai târziu căpitan, locotenent de rezervă [Petre] Coandă.

Secţiunea a III-a. Aeronautică. Locotenenţii [Nicu] Capşa, apoi [Ştefan] Protopopescu. Secţiunea a IV-a. Transporturi pe apă. Comandor [Pavel] Popovăţ, locotenent [I.] Dinescu şi [N.] Lucasievici. Secţiunea a V-a. Plăţi şi contabilitate. Şef, domnul Panaitescu, foarte harnic, atent, corect şi răbdător. Ajutorul, domnişoara Panaitescu. Un serviciu de curieri diplomatici condus de domnul Cantuniari.

Întreg personalul misiunii a fost tot timpul însufleţit de o putere de muncă, de conştiinţă la datorie, corectitudine şi devotament la serviciu, care au permis ducerea la bun sfârşit a însărcinărilor ce reveneau misiunii.

Atribuţiile misiunii nu erau numai împovărătoare şi complexe, dar şi foarte delicate. Sediul misiunii era zilnic năpădit de o mulţime de ofertanţi şi intermediari, printre care unii cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

recomandații de la personalitățile politice cu care, în interesul țării, țineam să fiu în bune relații. Uneori o coadă lungă de domni, chiar şi doamne, se întindea de la apartamentul misiunii până departe jos în stradă. Presa franceză a vorbit de această coadă. Toți ofertanții treceau la şefii de secție care, numai când găseau o ofertă interesantă, o reținеau şi veneau împreună cu ofertantul la mine. Incidentele nu erau excluse. Unele destul de neplăcute. [...]

[General Vasile Rudeanu, *op.cit*., p. 143-145]

***2*. 14/27 ianuarie 1916, Petrograd, Informații deținute de ambasadorul Franței în Imperiul Rus Maurice Paléologue, despre intențiile Statului-Major rus privind sprijinul acordat României în cazul intrării în război alături de Antanta**

Joi, 27 ianuarie 1916

După ce a examinat diversele mijloace de care Rusia dispune pentru a susține, eventual, România, generalul Alekseev s-a oprit la concluziile următoare:

• O armată rusă de 10 divizii ar putea fi destinată în sprijinul României.

• Distanța, dificultatea transporturilor, starea căilor ferate din România se opun [însă] trimiterii acestei armate peste Dunăre, în special în regiunea care este cea mai amenințată de bulgari, adică la Sud de Dunăre.

• Armata de sprijin ar trebui să fie concentrată în Moldova de Nord, astfel încât să amenințe flancul drept al armatelor austro-germane; această concentrare s-ar executa destul de rapid.

• O ofensivă energică ar fi declanşată de îndată spre Nord-Vest, în acelaşi timp cu operațiile angajate pe frontul general [rus].

• Armata română ar putea, astfel, să-şi folosească toate forțele sale pentru a respinge atacul bulgarilor din Sud şi a acoperi frontiera dinspre Transilvania.

• Este necesar ca un ofițer al Statului-Major român să fie trimis de urgență la Marele Cartier General al armatelor ruse pentru a negocia bazele unei convenții militare. [...]

[Apud *România în timpul Primului Război Mondial,* vol. 1, p. 279]

***3*. 9/22 februarie 1916, Bucureşti, Telegrama maiorului Jules Pichon, ataşatul militar al Franței în România, adresată generalului Joseph Joffre, în care prezintă conținutul discuției cu generalul Dumitru Iliescu, secretarul general al Ministerului de Război, referitoare la perspectivele colaborării militare dintre România şi țările Antantei**

Bucarest, 9/22 février 1916, no. 10

Le Commandant Pichon, Attaché militaire à la Légation de France en Roumanie à Monsieur le Général Joffre

A mon retour de Russie, le général Iliesco a exprimé le désir de me voir. Je me suis rendu à son invitation et j'ai commencé par lui déclarer qu'étant allé là-bas pour des questions tout à fait personnelles à régler avec notre attaché militaire à Petrograd, je n'avais eu et n'avais aucune mission, ni aucune autorité pour lui préciser quoi que ce soit concernant l'opinion ou les intentions de nos alliés russes.

Il n'en a pas moins causé longuement avec moi avec une très grande liberté. Il m'a d'abord exprimé sa satisfaction de voir arriver un nouvel attaché russe. Le dernier avait depuis longtemps rompu toutes relations avec le général Iliesco et ils n'avaient aucune confiance l'un dans l'autre; aucun contact n'existait plus et il était impossible de régler la moindre affaire. Il m'a interrogé sur le colonel Tatarinoff qui arrivait;

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

je lui ai dit que j'en avait entendu parler avec éloges et le général m'a déclaré qu'il comptait pouvoir établir dès le début avec lui des relations de mutuelle confiance.

Il m'a parlé d'abord des munitions. D'abord des munitions russes; je lui ai dit que j'avais vu sortir de terre, à Odessa, toute une industrie de guerre véritablement satisfaisante et que nos généraux avaient pu précisément s'assurer qu'en tous les points de l'empire russe l'effort de l'industrie privée donnait des résultats parfaits.

Le général m'a dit que, d'après ses renseignements, les Russes fabriquaient actuellement 100 000 coups par jour; je n'ai pas appuyé. En tous cas, il considère que les Russes sont à l'abri d'un à-coup comme celui de l'an dernier.

Le général m'a ensuite parlé de son organisation industrielle. Mais j'ai été assez étonné de l'entendre parler des projets d'usines d'explosifs Planche et des cartoucheries Besse comme s'il conservait l'espoir de les voir réaliser prochainement. Monsieur le Député Planche[1] lui a télégraphié à plusieurs reprises pour lui annoncer le départ d'ingénieurs qui ne sont jamais arrivés en Roumanie; et en tout cas, les machines ne peuvant parvenir par suite de l'opposition suédoise. A mon avis, il serait bon peut-être que le Ministère de la Guerre se renseigne à Paris auprès de M. le Député Planche. Si l'espoir de faire passer ses machines par la Suède n'existe pas, s'il faut attendre le dégel de la mer Blanche pour les faire passer. Il ne faut pas compter, avec l'encombrement d'Archangel, les voir arriver ici avant fin mai ou juin et voir les usines en marche avant septembre. Il serait bon de voir à Paris cette question sous un jour pratique et savoir en ce cas s'il ne conviendrait de proposer nettement au Gouvernement roumain de lui assurer jusqu'à la mise en marche de ces usines son approvisionnement d'explosifs brisants par nos usines russes[2]. Il se peut même que le Député Plancher pût trouver dès aujourd'hui en Russie les éléments nécessaires à la construction de son usine en s'adressant à nos missions mais tout serait préférable à attendre patiemment l'exécution d'un contrat inexécutable[3]. Je n'ai pas communiqué ces opinions, toutes personnelles, au général Iliesco.

Sur le transport des ses munitions, le général Iliesco m'a dit avoir loué déjà des hangars à Archangel et désigné des agents pour convoyer les transports. Je ne lui ai pas communiqué mes craintes sur l'échéance très lointaine de cette opération; en tout cas, il m'a dit qu'il prendrait ses mesures pour les faire serrer *le plus vite possible dès qu'il y aura le moindre répit dans le blocus des glaces, et par tous les moyens.*

Comme il me parlait de la mauvaise volonté qu'on semblait avoir eue en Russie de les laisser parvenir, par défiance peut-être des intentions roumaines, je lui ai suggéré qu'il était pourtant bien simple d'écarter cette difficulté en amenant simplement les munitions à sa portée, à Odessa par exemple, ce qui le rassurerait sur son ravitaillement sans susciter le moindre souci d'autre part. Le général ne verrait aucun inconvénient à cette solution le cas échéant; et si nous avions l'intention de lui constituer un dépôt, soit venu de France, soit fabriqué en Russie, dans ces conditions, je crois qu'une proposition ferme aurait des chances d'aboutir.

Le général a ensuite abandonné cette question pour me parler de la situation militaire. A ses questions, j'ai simplement répondu que j'avais eu l'impression qu'on examinait en Russie avec le plus vif intérêt, tout ce qui touchait le problème roumain et qu'on avait le vif désir d'aboutir à le résoudre, mais qu'on était peut-être un peu gêné, comme dans la question des munitions, par l'absence de données précises discutées militairement.

Le général s'est assis alors devant la carte avec moi, et a discuté tout le problème comme il aurait pu le faire à l'école de guerre.

Il a, tout de suite, parlé de l'armée russe de Bessarabie, le vif du sujet.

***D(emande)** – Pourquoi, mon général, l'exprimez-vous en chiffres aussi incertaines? Les uns ont entendu M. Bratiano dire 500 000 hommes, les autres disent 250 000. Pourquoi donnez-vous des chiffres numériques et ne chiffrez-vous pas, par exemple, par divisions: dix, douze, quinze?*

---

[1] François Gilbert Planche (1866-1924), industriaş francez, deputat în Parlamentul francez (1914-1919, 1921-1924).

[2] J'apprends aujourd'hui même que le général Iliesco a demandé 150 tonnes d'explosifs brisants aux Russes (*n.a.*).

[3] Notre mission en Russie pourrait certainement réaliser dès aujourd'hui ce que Monsieur le Député Planche ne peut réaliser lui-même (*n.a.*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

R(éponse) *– Parcer que la division n'est plus une valeur connue. Nos dix premières divisions sont de petits corps d'armée, la division bulgare a 35 000 hommes, la division allemande 16 000. Quelle serait l'unité?*

D *– Mais, mon général, 500 000 hommes est une chiffre formidable. Sur tout le front russe, de la Bukovine à la mer, les Allemands n'ont pas 2 millions d'hommes, appliquer le quart de cette force à un théâtre restreint, c'est énorme à demander!*

R *– Je n'ai pas dit 500 000 hommes. Dans mes conversations avec M. Bratiano, j'ai dit 2 à 400 000 hommes; il a arrondi. N'oubliez pas ce que vous n'avez jamais voulu voir, qu'au sud du Danube, il y a dans les 700 000 ennemis. Nous voulons deux masses sérieuses, l'une à Salonique, l'autre en Dobroudja; pas de petits paquets, sans cela on ne fera rien. Je l'ai bien dit à M. Sebeko[1], en le priant de le répéter à Pétrograd, en novembre 1915. A notre frontière du Danube, nous avons eu jusqu'à 180 000 hommes austro-allemands-bulgares. Aujourd'hui, il y en a encore 120 000; il peut y en avoir demain bien davantage. Il ne suffit pas de les tenir en échec, il faut, pour raccouroir la zone du Danube à garder, les repousser et pénétrer en Bulgarie au moins jusqu'à la ligne Tirnovo-Nicopol.*

Il n'y a pas besoin de passer au sud des Balkans ni de pousser plus loin, mais il faut aller jusque là; on ne peut faire cette opération contre 200 000 hommes avec moins de 300 000 hommes. C'est un minimum.

D *– Mais, mon général, considérez-vous que les Russes seuls doivent effectuer cette opération et que vos contingents n'y predront pas part? C'est beaucoup demander, et pour aboutir plus sûrement et plus vite, il faudrait demander peut-être un peu moins aux Russes; tous les chemins ménent au but, en cas de victoire, et il me semble possible pour vous de conquérir la Transylvanie même en passant par Sofia.*

R *– Mon capitaine, ce n'est pas notre désir ni notre orientation. Oui, nous aurons notre troisième armée sur le Danube, mai nous désirerions la réserver. Maintenant si vous me demandez ma conviction intime, je sui moi convaincu que nous serons entraînés et que nous irons, bon gré, mal gré, en Bulgarie. Outre qu'il n'est pas nécessaire d'exprimer cette conviction à M. Bratiano, il n'est pas sage de souscrire par avance à une opération qui n'entre pas dans le cadre de nos convenances. Pas de campagne sur deux fronts!*

D *– Maintenant, mon général, encore une question. Si vos désirs étaient réalisés, si l'armée russe demandés était là, jusqu'à quand y serait-elle?*

R *– Mais si les Russes reprennent en Galicie-Bukovine l'offensive et repoussent les Autrichiens sur Lemberg et les Carpathes, cela dégage notre droite et nous marchons ensemble tout de suite.*

D *– C'est entendu, mon général, alors ce serait le déclenchement final. Mais, si de ce côté, la situation reste stationnaire devant des tranchées et des réseaux de fil de fer; il peut se passer des événements dans les Balkans en cas d'offensive, contre Salonique par exemple, l'armée de Bessarabie pourrait-elle passer? Car ce serait une faute de laisser les Allemands libres d'opérer successivement sur les deux fronts.*

R *– Si l'armée russe, telle que nous la souhaitons, était là, elle passerait. J'ai fait établir toute ma tête de pont pour couvrir son débarquement à Constantza; les lignes de tranchées passent ici; la ligne Mangalia – Bairam-Dede puis Cobadin et Medjidié. J'ai en Dobroudja aujourd'hui trois divisions et deux brigades indépendantes; en outre la route Tulcea Medjidié réparée, entretenue, est en excellent état, parfaite pour les autos.*

Effectivement, il faudrait agir au cas où Salonique serait attaqué, car en cas d'échec de l'entente à Salonique, il serait trop tard.

Et le général a conclu, un peu comme pour lui-même, qu'il avait heureusement un appui en la personne de Vintila Bratiano, qui est extrêmement énergique, mais qu'il y aurait fort à faire, en ce cas extrême et si les choses tournaient tout à fait mal pour déterminer M. Bratiano à faire face à l'orage et à l'empêcher de se laisser démissioner.

---

[1] *Nikolai Schebeko*, diplomat rus. A fost trimisul Imperiului Rus la Bucureşti (1912-1913), apoi a funcţionat ca ambasador în Austro-Ungaria. A fost reprezentantul casei imperiale ruse la ceremoniile aferente morţii regelui Carol I.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

En résumé, le général a confirmé tout ce que nous disons depuis longtemps et répété ce qui est leur désir très précis.

A. Avoir une armée russe forte, parce qu'elle doit pouvoir être offensive (J'estimerai logique et suffisant 15 divisions à 20 000 hommes).

B. Ne la laisser passer que si elle est forte parce qu'ils ne veulent pas se compromettre pour rien et rester exposés sans secours suffisant aux attaques allemands.

C. Enfin la diriger sur la Bulgarie; et ici intervient le motif politique qu'il ne m'a pas dit mais que nous savons tous, être assurés que les Russes mettent bien l'irréparable d'une guerre entre eux et les Bulgares.

Le lendemain de cette visite, qui a eu lieu le 15 janvier, le général Iliesco a reçu le nouvel attaché militaire russe, colonel Tatarinoff. Je sais qu'il a été, dans sa première conversation avec lui, infiniment moins net, précis et complet que dans sa causerie avec moi. Ce qui n'est pas pour m'étonner d'abord parce qu'il s'attendait à ce que le colonel Tatarinoff lui apporte des propositions concrètes qui, je crois, font défaut encore, et ensuite parce qu'il peut causer avec moi sans risquer d'être pris au mot, puisque je ne suis pas chargé de négocier quoi que ce soit. Il a donc une liberté plus grande et me connaît depuis plus longtemps.

Vis-à-vis du colonel Tatarinoff, Bratiano a été très imprécis; mais il lui a dit: C'est avec le général Iliesco que vous avez et aurez à causer; en fait, c'est lui qui est le véritable ministre de la guerre.

Pour moi, le général Iliesco est un homme qui sait parfaitement ce qu'il veut et qui est sincère. Il m'avait donnée, à l'époque de l'offensive contre la Serbie, l'impression d'un homme qui voulait marcher et qui a été, à la dernière heure, lié peut-être par la faiblesse ou par des engagements antéreieurs de M. Bratiano.

Aujourd'hui, je crois qu'il sait très bien que la partie à jouer à nos côtés doit être jouée à la première occasion favorable, et qu'il essaiera de ne pas la laisser échapper, mais il a affaire à un président du conseil assez pusillanime et c'est en grande partie pour être sûr de la décider et le mettre en mesure de se présenter devant le Roi avec une autorité indiscutable qu'il veut avoir en mains tous les atouts qu'ils a réclamés.

Pichon

[S.A.N.I.C, Microfilme Franța, rola 316 cadrele 753-759]

4. 25 februarie/9 martie 1916, Bucureşti, Instrucțiuni speciale ale Marelui Stat-Major român pentru capetele de pod Silistra şi Turtucaia

MARELE STAT-MAJOR *25 februarie 1916*
Secția 3 – Biroul 6 Operații
Nr. 2431

INSTRUCȚIUNI SPECIALE
pentru Comandamentele capetelor de pod Silistra şi Turtucaia

CONSIDERAȚIUNI ASUPRA IPOTEZEI „Z"
ŞI ASUPRA OPERAȚIUNILOR PE FRONTUL DE SUD

Ipoteza Z prevede întreprinderea unui război contra Puterilor Centrale, precum şi contra Bulgariei, aliată celor dintâi.

Operațiunile noastre contra Bulgariei nu urmăresc un scop politic agresiv; ele vor fi un mijloc de apărare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pentru a nu se micşora intensitatea sforţărilor considerabile ce trebuie să desfăşurăm pe Fronturile de Nord şi de Nord-Vest, în vederea obţinerii unor rezultate decisive**,** nu vom întrebuinţa contra bulgarilor decât forţele strict necesare.

Victoria finală urmând a se decide pe teatrul principal de operaţiuni, orice succese locale vor obţine bulgarii, ele vor fi anihilate dacă pe teatrul principal puterile aliate Bulgariei, contra cărora vom îndrepta majoritatea forţelor noastre, vor fi învinse.

Armata 3, în compunerea căreia intră şi garnizoanele capetelor de pod: Turtucaia, Silistra şi Cernavodă**,** este destinată a apăra teritoriul naţional, în contra atacurilor bulgare; această armată reprezintă o forţă suficientă pentru scopul urmărit, însă numai atât. O forţă mai puternică ar fi micşorat capacitatea noastră ofensivă pe teatrul principal.

În baza consideraţiunilor expuse mai înainte, operaţiunile ce vom întreprinde în noul teritoriu al Dobrogei vor consta în primul rând în apărarea localităţilor mai importante de pe malul drept al Dunării, în contra atacurilor bulgare**;** într-o anumită variantă a ipotezei, operaţiunile contra bulgarilor vor căpăta o amplitudine mai mare, prin aceea că vom concentra forţe numeroase şi în Dobrogea de răsărit, în scopul de a evita eventualele operaţiuni ofensive, pe care le-ar îndreptat inamicul înspre zona Medgidia–Constanţa şi mai la nord.

Trupele noastre care vor fi însărcinate cu misiunea de mai sus vor fi compuse din Corpul 5 Armată, întărit cu alte trupe de cele 3 arme. Operaţiunile se vor îndruma în baza unor directive speciale, ce se vor da de către Marele Stat-Major comandamentului Corpului 5 Armată [...].

Comandanţii garnizoanelor capetelor de pod Turtucaia şi Silistra se vor găsi sub ordinele directe ale comandamentului Armatei 3, care se va constitui la Bucureşti, la data ce se va comunica ulterior.

La începutul operaţiunilor, comandamentul Capului de Pod Cernavodă se va găsi sub ordinele directe ale comandamentului Corpului 5 Armată, până la data prescrisă prin instrucţiunile de acoperire ale litoralului Mării Negre, regiunii şi căii ferate Cernavodă–Medgidia–Constanţa, trimise cu ordinul nr. 800 din 3 octombrie 1915, care rămân în vigoare pentru varianta în care Corpul 5 Armată se va concentra în interiorul ţării, lângă Bucureşti. După plecarea cartierului Corpului 5 Armată în interiorul ţării Capul de Pod Cernavodă va trece sub ordinele directe ale comandamentului Armatei 3. În cazul când Corpul 5 Armată se va concentra în Dobrogea de răsărit, Capul de Pod Cernavodă rămâne să continue sub ordinele directe ale Comandamentului Corpului 5 Armată. [...]

ŞEFUL STATULUI-MAJOR GENERAL
General de divizie VASILE ZOTTU
Şeful Secţiei 3
Lt.-Colonel IOAN RĂŞCANU

[*Marele Cartier General al Armatei Române. Documente. 1916-1919*, coordonator general de corp de armată Dumitru Cioflină, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1996, p. 59-60]

***5.* 20 aprilie/3 mai 1916, Petrograd, Notaţiile ambasadorului Franţei în Imperiul Rus, Maurice Paléologue, referitoare la schimbul de telegrame dintre înaltele comandamente francez şi rus privind concursul militar al României**

Miercuri, 3 mai 1916

Schimb de telegrame între Înaltul Comandament rus şi Înaltul Comandament francez privind concursul militar pe care România ni-l promite de mult timp.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Generalul Alekseev arată cât de excesive, de nesăbuite sunt noile pretenții ale Statului-Major român; generalul Iliescu declară, într-adevăr, că nu s-ar mulțumi cu cele două din condițiile acceptate anterior, adică: 1) un atac al Armatei [aliate] de la Salonic, având ca obiectiv să atragă asupra ei o considerabilă parte a forțelor bulgare şi 2) o intervenție a forțelor ruse în Dobrogea pentru a neutraliza restul armatei bulgare; azi el cere ca ruşii să ocupe în întregime regiunea Rusciukului; pe malul drept al Dunării. În mod foarte judicios, generalul Alekseev îşi expune [considerațiile] generalului Joffre: „Această nouă pretenție ar avea drept consecință să ne oblige să ocupăm linia Vama, Şumla, Razgrad şi Rusciuk. Char dacă noi am accepta această condiție, care ar deplasa centrul de gravitate al operațiilor noastre spre sud şi la extremitatea aripii noastre stângi, românii ar emite, cu siguranță, o nouă pretenție, după obiceiul lor, în scopul de a câştiga timp până în momentul în care vor fi siguri că vor atinge fără efort rezultatul pe care şi l-au propus. Pe români trebuie să-i facem să înțeleagă că adeziunea României nu este o necesitate absolută pentru Puterile Aliate. România poate să conteze în viitor pe o compensație care va corespunde întocmai eforturilor pe care ea le va desfăşura şi acțiunilor sale militare".

Generalul Joffre îmi confirmă, întru totul, părerea generalului Alekseev: „Eu gândesc, ca şi el, că ar fi util să facem cunoscut României faptul că ajutorul ei, deşi în întregime dorit, nu ne este indispensabil şi că această țară, dacă vrea să obțină ulterior compensațiile pe care le doreşte, trebuie să se decidă să dea armatelor aliate ajutorul efectiv al trupelor sale în forma în care noi i-o cerem".

[Apud *România în timpul Primului Război Mondial*, vol. 1, p. 287-288]

***6.* 7/20 mai 1916, Bucureşti, Ordinul General nr. 367 al Ministerului de Război privind demontarea materialului de artilerie de 53 şi 57 mm din regiunea fortificată Focşani–Nămoloasa–Galați şi Cetatea Bucureşti**

Marele Stat Major
Secția a I-a
Birou 2

Copie de pe ordinul General nr. 367 al Ministerului de Răsboiu (Marele Stat-Major) din 7 maiu 1916, către Comandamente şi direcțiile respective.

Materialul de 53 mm de la Regiunea F.N.G. şi 57 mm de la Cetatea Bucureşti va fi scos din turele şi montat pe afete speciale ce se construiesc în acest scop şi va fi organizat pentru a putea fi mobilizat în baterii sau secții, după cum se arată în tabela alăturată.

În acest scop, comandamentele şi direcțiile respective vor lua de îndată măsuri pentru a se întocmi lucrările de mobilizare, după cum urmează:

1. Bateriile vor avea efectivul arătat în tabelele de efective Md.A. Nr. 24 ediția maiu 1916, ce se trimit odată cu aceasta. Bateriile vor purta denumirea comandamentelor cărora sunt afectate (de exemplu: bateria de 53 mm a brigadei a 1-a de infanterie).

Secțiile vor avea efectivul prevăzut prin lucrările de mobilizare ale regiunei F.N.G.

Bateriile afectate regimentului artileriei de munte de 63 mm şi divizionului de munte de 75 mm vor fi constituite în câte un divizion.

Pentru statul-major al acestui divizion, se va adăuga încă 1 comandant (maior sau căpitan), 1 agent de legătură, 1 medic, 1 veterinar şi ordonanțele necesare.

2. Corpurile de trupă care mobilizează aceste noi unități şi reşedințe de mobilizare a fiecăruia se vede în tabele alăturate [nu se publică].

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

3. Mobilizarea lor se va face în 5 zile.

4. Pentru fiecare unitate este destinat prin tabela alăturată [nu se publică]. încă un centru de constituire a bateriei sau secției, unde urmează a se organiza materialul în baterii sau secții, până la predarea lor definitivă corpurilor însărcinate cu mobilizarea lor.

5. Mobilizarea şi încadrarea acestor baterii şi secții se va face:

a) Cu personalul (ofițeri şi grade inferioare) care era destinat prin lucrările de mobilizare în curs a deservi acest material de la regimentul 1 artilerie cetate (pentru tunurile de 57 mm) şi de la batalioanele de cetate ale regiunei F.N.G. (pentru materialul de 53 mm);

b) Complectarea efectivului prevăzut prin noile tabele nr. 24 (ofițeri şi grade inferioare) [nu se publică] se va face de către corpurile însărcinate cu mobilizarea lor;

c) Trăsurile lipsă, precum şi caii necesari se vor repartiza prin rechiziții corpurilor desinate [odată] cu mobilizarea lor de către comandamentele de corp de armată respective. Chesoanele (cărucioare) de muniții se construiesc şi se vor preda odată cu afetele pieselor.

6. Lucrările pentru pregătirea mobilizării (carnetele de mobilizare) se vor întocmi pe măsură ce materialul va fi gata, astfel:

a) Afetele şi chesoanele (cărucioare cu muniții), pe măsură când vor fi gata, se vor trimite regimentului 1 artilerie cetate, batalioanele de artilerie de cetate ale regiunei F.N.G. sau în localitățile unde se găsesc în prezent dislocate turelele ce sunt de demontat. Acolo se va organiza materialul şi se va executa de către personalul însărcinat cu această operație o tragere de experiență.

Distribuția afetelor confecționate se va face după un program prealabil întocmit de către Direcția III Artilerie şi a VIII-a Armament, de comun acord cu Marele Stat-Major (Secția a II-a şi a III-a).

b) Pe măsură ce afetele vor fi distribuite şi montate parte din baterii se va face de îndată o concentrare de instrucție a personalului destinat a-l deservi la mobilizare. Această concentrare se va face în aceeaşi localitate în care s-a făcut demontarea turelei şi montarea afetelor la piese.

La această concentrare vor lua parte toți oamenii (ofițeri şi trupă) prevăzuți în tabela de efective nr. 24 [nu se publică] la Bateria de Luptă, atât acei dați de trupele de cetate cât şi de cei dați pentru complectarea de către corpurile însărcinate cu mobilizarea lor. În acest scop regimentul 1 artilerie cetate şi regiunea întărită F.N.G., ținând seamă de numărul de oameni ce trebuie a da (punctul 5 lit. a din acest ordin), vor face cerere din vreme, corpurilor cărora materialul urmează a fi vărsat a li se trimite în ziua fixată pentru începerea concentrării de instrucție, numărul de oameni necesari, arătați pe grade şi localitate unde trebue să se prezinte. Corpurile sunt obligate a trimite la termenul fixat acei oameni echipați şi luați dintre oamenii disponibili din activitate sau rezervă (prealabil concentrați).

Toți aceşti oameni se vor instrui 20 de zile în localitatea respectivă unde a fost depozitat materialul, după un program întocmit de către regimentul 1 Artilerie cetate şi regiunea F.N.G., sub conducerea şi controlul acestora şi cu instructorii dați de ele;

c) La terminarea acestei concentrări de instrucție, tot personalul afectat tunurilor de 53 mm şi 54 mm organizate în baterii sau secții, concentrat şi instruit cum s-a arătat mai sus, atât acei de la regimentul 1 artilerie cetate sau de la regiunea F.N.G., cât şi cei veniți de la corpuri vor fi trimişi şi vărsați definitiv împreună cu tot materialul (tunuri şi chesoane) corpurilor destinate cu mobilizarea lor. Oameni (ofişeri ți trupă) vor fi socotiți ca mutați acelor corpuri, iar materialul înscris în registru şi socotit ca aparținându-i ca material de răsboiu.

Bateriile organizate în punctele la care au fost dislocate mai înainte vor rămâne în aceleaşi puncte în care se găsesc.

d) După primirea oamenilor şi materialului, regimentele însărcinate cu mobilizarea acestor noi unități vor întocmi de îndată carnetele de mobilizare respective, trecând pe fiecare în

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

funcția pentru care a fost instruit şi complectând cu oameni disponibili din corp partea referitoare la trenul regimentar.

7. În termen de 5 zile de la data primirei de la regimentul 1 artilerie cetate şi regiunea F.N.G., a oamenilor şi materialului, corpurile sunt obligate a desconcentra pe acei din complectare şi rezervă care nu intră în prevederile ordinelor date de a fi menținuți concentrați. Cu cei de sub arme şi cu cei care intră în categoria concentraților, se va continua şi desăvârşi instrucția la baterii. Pentru bateriile ei al căror material se găseşte dislocat în localitățile speciale arătate prin tabela alăturată [nu se publică], instrucția se va face chiar în acele centre, cu personalul care există deja ordin a fi menținut la acele piese.

8. Cu privire la echipament, gradele inferioare dați la regiunea F.N.G. sau comandamentul cetății Bucureşti se vor duce la noile lor corpuri, cu efectele de campanie de îmbrăcăminte şi mic echipament complecte.

Din marele echipament li se vor da numai ranițele, sacii de merinde, gamele şi foile de cort cu accesoriile.

Toate aceste efecte vor fi considerate ca vărsate corpurilor de trupă unde sunt dați oamenii.

Acestea le vor înregistra şi vor căuta să complecteze restul echipamentului necesar bateriilor distribuind prin prisosul ce au. La neajungere vor interveni la Direcția VII-a Intendenței, care va lua măsuri ca efectele şi materialele de toate categoriile rămase disponibile regiunea F.N.G. să fie distribuite la alte corpuri care au nevoie.

9. Ca armătură bateriile vor primi fiecare:

– 52 carabine Md. 93 din depozit; cel mult.
– 42 revolvere sau pistoale automate, de la Direcția a III-a artilerie
– 2 săbii de artilerie
– 96 pumnale din depozit sau din cele ce se confecționează acum.

Armătura bateriilor mobilizate de corpurile de trupă de infanterie se va distribui prin îngrijirea Direcției I-a Infanterie, iar pentru cea afectată, bateriilor regimentului şi divizionului de munte, prin îngrijirea Direcției III-a artilerie.

Bateriile şi secțiile de poziție afectate cetății Bucureşti sau capetelor de pod vor primi arme de 8 mm în loc de carabine cum s-a arătat mai sus.

Direcția armamentului va lua măsuri în ceia ce comportă atribuțiunile sale.

Pentru revolverele sau pistoalele automate, Direcția I-a Infanterie se va adresa Direcției III-a artilerie, care are o rezervă de circa 1000 revolvere la regimentele de artilerie, păstrate în acest scop. Ca muniținni se va distribui stocul reglementar potrivit instrucțiunilor în vigoare pentru carabina, arme de 8 mm sau pistoale automate şi revorvere.

10. Comandanții comandamentelor teritoriale şi comandanții brigăzilor de infanterie sau artilerie, ale căror corpuri de trupă în subordine au însărcinarea de a organiza şi pregăti mobilizarea unităților de 53 mm sau 57 mm, vor supraveghea de aproape mersul lucrărilor îngrijind ca aceste unități să fie cât mai repede şi cât mai complect organizate.

11. Direcția VIII-a armamentului va lua măsuri pentru grăbirea construirei afetelor, căruciorelor şi a celorlalte materiale şi distribuirea lor cum s-a spus la punctul 6 alin. a.

12. Comandamentele cetății Bucureşti şi regiunei F.N.G. potrivit normelor de la punctul 6 vor lua toate măsurile pentru ca bateriile să fie constituite şi instruite în timpul prescris. Vor îngriji de asemenea ca personalul afectat acestor unități să fie absolut acel înscris în lucrările de mobilizare în vigoare la unitățile cu materialul căror se formează bateriile şi secțiile de poziție.

13. Direcțiile 1, 3, 6, şi 7 vor lua de îndată dispoziținni pentru executarea părților ce le revin, din acele arătate mai sus, căutând să prevadă tot necesarul în cele mai mici amănunte pentru ca unitățile să aibă tot ceea ce le trebuie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În special Direcția a III-a artilerie va îngriji să se confecționeze harnaşamentul necesar bateriilor.

p. MINISTRU
SECRETAR GENERAL
GENERAL /ss/ D. Iliescu

p. ŞEFUL DE STAT MAJOR GENERAL
GENERAL /ss/ Stratilescu

p. Conformitate Maior /ss/ Linteş

[A.M.R., Fond M.St.M., Secția 2 Informații, dosar 301, f. 27-29]

7. 31 mai/13 iunie 1916, Bucureşti, Telegrama maiorului Jules Pichon, ataşatul militar al Franței în România, referitoare la situația politică şi militară a României şi la incidentul de la Mamornița

Bucarest, 31 mai (13 juin) 1916

Le Commandant Pichon, Attaché militaire à la Légation de France en Roumanie à Monsieur le Général commandant en chef des Armées Françaises.

La situation de quinzaine marque qu'il y a quelque chose de changé. Nous devons dire que c'est une surprise pour tout le monde.

Je passe à dessein sur la lutte navale de Skaggerrack et même sur la mort du Maréchal Kitchener[1]*. Ces événements considérables sont jugés comme ils le doivent. Mais ils sont au second plan devant l'offensive russe en Galicie. Les événements du Trentin et ceux de Verdun même ont disparu; on ne se passions plus pour savoir si le fort de Vaux est pris ou non. On regarde plus près l'offensive russe, la situation en Grèce et la violation de la frontière roumaine à Mamornitza; ce dernier récent, il est d'avant hier, 11 juin.*

L'offensive russe est une surprise absolue. Et pour les Roumains – voir tous mes rapports précédents et par ricochet, pour les Autrichiens, qui n'ont eu d'inquiétude que le 31 Mai seulement, ainsi que l'annonce l'attaché militaire roumain à Vienne – et pour l'attaché militaire russe ici dont je vous ai rapporté les impressions à son retour du G.Q.G russe par mon rapport no. 46 confidentiel; sa thèse était corroborée par tous ceux qui venaient de Russie et les télégrammes de mon collègue italien à son Grand Etat-Major marquent à quel point on doutait d'une offensive russe; d'ailleurs mon collègue russe n'a commencé à croire à sa réalité qu'après la prise de Luzk.

Il est évident, d'après les réponses faites encore le 5 Juin au matin par M. Bratiano à M. Blondel, qu'il avait les renseignements les plus sûrs selon lesquels aucune offensive n'aurait lieu encore en 1916. *Aussi avait-il complétement négligé la démarche faite en Mai par nous, et répétée presque identiquement dans les mêmes termes, le 2 ou 3 Juin, par M. Poklewski, Ministre de Russie. Il n'a pas vu ou voulu voir que ces démarches étaient un avis préparatoire.*

D'autre part, M. Bratiano avait encore un télégramme du colonel Rudiano, par lequel cet officier lui transmettait divers renseignements et de nombreuses offres de munitions de la part du Général Joffre. Il s'est montré très enchanté de ce télégramme mais il en a retenu uniquement l'offre directe de munitions, nullement la possibilité de marcher. Le vendredi 9 Juin, le Général Iliesco m'a parlé de ce télégramme en

[1] Horatio Herbert Kitchener (1850-1916), ofițer britanic. A luptat în conflictele coloniale ale Marii Britanii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea (Sudan, Egipt, Africa de Sud), devenind foarte cunoscut. La declararea războiului mondial a fost numit ministru de război. A murit la 5 iunie 1916, nava cu care călătorea spre Rusia fiind lovită de o mină pusă de un submarin german.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

se plaigant amerement de l'impossibilité de recevoir toutes les munitions. Depuis des mois qu'on en parle la question n'a pas fait un seul pas!

Donc malgré des avis directs et des démarches répétées, le gouvernement roumain persistait jusqu'à l'heure de l'offensive russe à ne pas considérer un changement radical sur un front principal comme possible. Lorsque l'offensive a marché, ils ont préféré encore croire à une diversion, violente il est vrai, destinée uniquement à alléger le front italien; et ils doutent de sa durée.

Maintenant les chiffres des prisonniers autrichiens et les ruptures du front marquent bien que l'action engagée, même si elle l'a été dans un but de diversion, prend un tout autre caractère. Toutes les prévisions du gouvernement roumain sont dérangées, et malgré sa volonté de ne pas se laisser accupler à des décisions, il est inquiet. L'opposition s'est groupée aussitôt et commence une campagne dangereuse. D'ailleurs, d'autre symptômes lui démontrent que l'Entente a sans doute arrêté ses projets en Orient de façon ferme.

D'abord les événements de Grèce. Il est clair que nous mettons enfin en oeuvre tous les moyens que nous donne la situation géographique de la Grèce pour paralyser le gouvernement actuel et peser sur les événements intérieurs de ce pays. Il m'est impossible de dire que cette façon d'agir a l'approbation sans réserve de tous les habitants de Roumanie. Elle a, au moins, l'approbation de la majorité et en tous cas nous fait respecter grandement. Je n'en pus dire davantage, ce sujet sortant de mon domaine.

Enfin la violation de la frontière de Mamornitza. Le samedi 28/10 Juin, les Russes ont occupé ce village frontière et mis la main sur le télégraphe et le téléphone. Ceci paraît un incident du combat qui se déroule autour de Czernovitz. Dès le matin du 29/11 Juin, Conseil des Ministres roumains et protestation. Il paraît que M. Bratiano est abominablement vexé. Evidemment sa situation est fausse; avec son système des engagements pris tour à tour vis à vis de tous les belligérants, il a pris vis à vis des Austro-Allemands l'engagement de faire respecter par les Russes le territoire roumain. Il n'y a pas de raison pour que, par ricochet, les Autrichiens violent à leur tour la frontière dans le voisinage et que la lutte ne s'étende en Moldavie.

Bref sa situation est extrèmement embarassée.

Je ne puis encore prévoir les conséquences de ce léger conflit (déjà réglé le 30/12 juin au soir. Les Russes se sont retirés avec des explications satisfaisantes. La réponse officielle de Pétrograd est imminente), qui a suscité dans le public plus de curiosité que d'émotion. En principe, on se préoccupe beaucoup moins de ce qu'ont fait ou feront les Russes que de la façon dont le gouvernement roumain s'en tirera. Mais ce fait est aussi un indice profond. Il marque, chez les Russes, pour la première fois, un certain mépris de ce que pourront penser et dire les Roumains, note qu'il vaut mieux, toutefois, ne pas exagérer.

A ce titre, c'est un troisième fait qui marque que l'Entente n'est plus dans la période des tâtonnements et des hésitations et qu'elle a passé à l'action. En tous cas, le fait profond est que le gouvernement roumain vient de se laisser complètement surprendre par les événements, et n'a pas eu la moindre notion de l'importance de l'heure présente; il n'a rien voulu prévoir malgré les avertissements et n'a rien preparé, ni pour profiter des événements ni pour en modifier le cours.

Le réquisitoire dressé par l'opposition contre lui prend une singulière valeur, et on ne peut dire que sa position soit bonne.

Nous pouvons donc nous attendre à voir immédiatement commencer une âpre lutte politique intérieure sur la question extérieure.

Pour nous, la situation générale est évidemment modifiée à notre avantage; elle n'est déjà plus celle sur laquelle ont été engagés, avec la Roumanie, des pourparlers inachevés.

On sent dans nos actions un plan et une initiative. Il est possible qu'à très brève échéance nous ayons l'occasion d'en profiter. Le seul souhait à former est que notre action diplomatique ici présente à l'heure voulue toute la cohésion et l'unité de vues nécessaires pour n'accepter ni formules vagues ni promesses à échéances indéterminées, ni conventions unilaterales.

Pichon

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 316, cadrele 933-936]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***8.* 16/29 iunie 1916, Petrograd, Însemnările ambasadorului Franței în Imperiul Rus, Maurice Paléologue, referitoare la opiniile generalului Mihail Alekseev despre necesitatea declanşării unei ofensive a armatei de la Salonic**

Joi, 29 iunie 1916

Armata rusă din Galiția se desfăşoară la 50 kilometri sud de Nistru până la Kolomea; ea îşi accentuează întoarcerea frontului spre nord-vest, mărşăluind spre Stanislau.

În luna iunie a făcut 217 000 [de] prizonieri, dintre care 4 500 [de] ofițeri; în plus, a capturat 230 [de] tunuri şi 700 [de] mitraliere.

Generalul Alekseev tocmai a expediat o notă generalului Joffre pentru a-i semnala avantajul pe care Armata [aliată] de la Salonic l-ar avea acum, dacă ar începe ofensiva împotriva bulgarilor; el apreciază că această ofensivă ar obliga, fără îndoială, România să se declare, în sfârşit, pentru Antanta. Concluziile acestei note îmi par foarte temeinice: Nu se poate imagina deloc, în viitor, o situație care să asigure, mai mult decât cea prezentă, succesul unei operații pornite din Salonic. Armata rusă a produs în liniile de apărare austro-germane o breşă largă şi operațiile din Galiția au căpătat caracterul unui război de mişcare. Germania şi Austria atrag în această regiune toate forțele proaspete ale lor şi slăbesc [astfel] în Balcani. O lovitură dată asupra Bulgariei ar garanta spatele României şi ar constitui o amenințare asupra Budapestei. Intrarea în acțiune, necesară şi avantajoasă, a României ar deveni astfel inevitabilă.

Înaltul Comandament britanic refuză să întreprindă acum o ofensivă împotriva bulgarilor; el consideră operația [ca fiind] foarte periculoasă. Briand insistă la Londra pentru a face să primeze opinia generalului Alekseev. [...]

[Apud *România în timpul Primului Război Mondial,* vol. 1, p. 289-290]

***9.* 4/17 iulie 1916, Paris, Telegramă a Marelui Cartier General Francez, semnată Joseph Joffre, adresată generalului Maurice Sarrail privind planul de operații al armatei române şi acțiunile corpului expediționar de la Salonic**

N° 43. – Télégrammes du 17 juillet
Le G. Q. G. au général commandant en chef l'armée d'Orient

N° 5204/M. – *Très secret. – Pour général Sarrail et son chef d'état-major seuls.*

1. Projet convention militaire entre Roumanie et puissances quadruple entente est actuellement en élaboration. Après premier échange de vues, il semble que accord puisse intervenir sur base suivante:

A. Armées alliées de Salonique prendraient offensive vers 1er août avec toutes leurs forces en vue de initialement couvrir opérations mobilisation et concentration armée roumaine ainsi que son action du côté Autriche-Hongrie contre une offensive ennemie sur front sud.

B. De son côté Roumanie entamerait à partir du 8 août opérations actives contre forces ennemies au sud du Danube avec une armée de 200 000 hommes dont deux ou trois divisions russes.

N° 5205/M. – C. Les forces alliées de Salonique et les forces russo-roumaines du Danube auraient pour objectif de détruire les forces ennemies et de réaliser leur jonction dans le plus bref délai possible.

2. Trois questions présentent caractère d'urgence. Ce sont:

A. Evacuation de vos hôpitaux avant début offensive.

B. Achat 4 000 mulets dont Serbes ont besoin, pour entrer en campagne.

C. Recomplètement de vos dépôts intermédiaires.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

N⁰ 5207/U. – Question évacuation des hôpitaux – mesures sont prises d'urgence pour envoyer navires nécessaires à évacuation complète avant fin mois.

Question 4 000 mulets – gouvernement télégraphie à M. Guillemin prendre avec vous toutes mesures pour acheter en Grèce les 4 000 mulets nécessaires.

Question recomplètement dépôts intermédiaires – adressez télégraphiquement demandes pour recompléter ces dépôts à effectifs réglementaires.

Signé: Général Joffre

[General Sarrail, *Mon commandement en Orient (1916-1918),* Ernest Flammarion, éditeur, Paris, 1920, p. 362]

10. Iulie 1916, Paris, Însemnări ale generalului Vasile Rudeanu referitoare la situația strategică a României şi la proiectul de operații al armatei pentru intrarea în război

După ce tabelele privind aprovizionările cu armamente, muniții şi materiale de război de toate felurile, pe care armata română trebuia să le primească din Franța înainte de a intra în război, apoi pe tot timpul cât avea să țină războiul, fuseseră aprobate de către generalul-şef Joffre, admise de guvernul francez şi oficial comunicate mie, am fost chemat la Ministerul de Externe, unde preşedintele de Consiliu şi ministru de externe, Briand, mă întrebă dacă primisem tabelele aprobate şi eram mulțumit. Am răspuns afirmativ. „Şi cererile politice ale domnului Brătianu ca România să intre imediat în război, continuă Briand, sunt principial admise de Antanta. Iată acum telegrama ce am trimis ministrului Franței la Bucureşti şi am ținut să v-o comunic şi dumneavoastră confidențial şi personal."

O citii. Telegrama zicea: „Toate condițiile puse de Brătianu sunt îndeplinite. România trebuie să intre imediat în război. Armatele austro-ungare, decimate şi demoralizate de ofensiva victorioasă a generalului Brusilov, sunt în retragere. Atacarea lor are să fie o sarcină uşoară pentru armata română şi foarte utilă Aliaților. Rusia îşi va putea concentra toate forțele contra germanilor.

Pentru România este momentul psihologic ca să-şi asigure în fața Aliaților realizarea aspiratiilor sale naționale. Este ceasul solemn. Dacă România nu prinde momentul favorabil ce i se prezintă nu va mai avea posibilitatea de a întruni toți românii şi a deveni o țară mare". După cum se vede, sfârşitul telegramei era cominatoriu.

Am rugat pe preşedinte să observe că intervenția României în război nu putea fi, după cum o dorea, imediată; ar fi fost disparată. Ea trebuia să fie, printr-un acord militar prealabil, strâns legată cu acțiunea armatelor aliate de la Salonic şi de pe celelalte fronturi. Briand îmi răspunse că prin intrarea imediată înțelegea fără noi condiții sau întârzieri. Avea să-i ceară generalului-şef Joffre ca acordul despre care îi vorbisem să fie grabnic stabilit. Ieşind de la Ministerul de Externe, am telegrafiat prin fără fir, cifrat, strict confidențial, personal, preşedintelui Brătianu cele ce-mi spusese preşedintele Briand şi ceea ce îi răspunsesem.

A doua zi, la Marele Cartier General francez, generalul Pellé[1], informat de generalul-şef Joffre, mă rugă să examinez împreună cu ofițerii Statului său Major, pe care îi desemnase,

[1] Maurice César Joseph Pellé (1863-1924), ofițer francez. Ataşat militar la Berlin (1909-1912), apoi în Maroc (1913-1914), ca adjunct al rezidentului general francez. La declanşarea războiului a fost chemat în Franța şi după o scurtă perioadă când a comandat o brigadă a fost numit ca adjunct al şefului Marelui Cartier General francez, mareşalul J. Joffre. După înlocuirea acestuia în decembrie 1916, generalul Pellé a comandat o brigadă şi apoi un corp de armată. Din ianuarie 1919 şi până în decembrie 1920 a fost şeful Misiunii Militare în Cehoslovacia, devenind primul şef de stat-major al armatei acestei țări, pe care, practic, a creat-o. În 1921 a fost numit Înalt comisar al Franței în Orient cu titlul de ambasador. A fost cosemnatar al armistițiului de la Mudanya (1922) ce punea capăt războiului greco-turc, semnând şi Tratatul de la Lausanne (1923).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

planul de război al armatei române în legătură cu acțiunea armatelor aliate de la Salonic. Am răspuns că voi cere imediat aprobarea preşedintelui nostru de Consiliu, telegrafic, cifrat, prin fără fir, de la Marele Cartier General francez.

După circa patruzeci şi opt de ore am avut aprobarea. De îndată, la Marele Cartier General francez au început, împreună cu mine, discuțiile asupra planului de război român. [...]

Se observă mai întâi că România nu avea nimic de temut dinspre Răsărit, unde se mărginea cu Rusia şi Marea Neagră. Pe tot restul fruntariilor sale, de o foarte mare lungime, ea se găsea înconjurată de forțe duşmane. Caracteristic se prezenta sud-vestul României. El forma un foarte mare ieşind, aproximativ de două ori mai lat decât adânc, în mijlocul forțelor inamice înconjurătoare. Acest ieşind era în acelaşi timp un dezavantaj şi un avantaj. Dezavantaj, căci atacat deodată cu forțe suficiente, pe la nord şi sud, putea fi repede redus, ceea ce însemna pierderea aproape a jumătății României [la dimensiunile de atunci ale țării], totodată partea cea mai importantă prin bogățiile ei naturale. Avantaj, fiindcă ieşindul putea fi exploatat fie spre nord, fie spre sud.

Exploatat spre nord, în legătură cu aripa stângă a armatei ruse, putea duce la învăluirea aripii drepte a armatelor inamice din fața frontului ofensivei lui Brusilov, ca să nu fie învăluite la retragerea lor. Ofensiva Brusilov ar fi putut avea astfel drum deschis către Budapesta şi Viena, adică spre cele două obiective decisive ale Imperiului Austro-Ungar. Ocuparea lor ar fi apărut ca o încoronare, ca o apoteoză a remarcabilelor succese ce ofensiva Brusilov avusese în cursul lunilor iunie şi iulie. Era deci natural ca înaltul Comandament rus să dorească o astfel de intervenție a României.

Exploatarea ieşindului spre Nord mai avea de partea sa avântul entuziast al armatei române care înainta ca eliberatoare a românilor din Transilvania şi faptul că, după informațiile avute de la Marele Cartier General francez, inamicul nu dispunea în Transilvania, de-a lungul lanțului Carpaților, decât de puține trupe, de o slabă valoare combativă. Era însă de observat că, pentru ca ofensiva armatei române spre nord să dea roadele aşteptate, trebuia neapărat ca ea să fie cât mai puternică, energică şi să înainteze repede, astfel ca efectul său de învăluire să se pronunțe complet mai înainte ca inamicul să fi putut aduna forțele necesare pentru a o opri.

Exploatarea ieşindului spre sud, mână în mână cu energica ofensivă de la Salonic spre nord, putea conduce la scoaterea imediată a Bulgariei afară din război şi la izolarea Turciei, cu foarte probabila ei apropiată capitulare. Operațiunea era uşoară fiindcă, după informațiile Marelui Cartier General francez, nu se găseau la sud de Dunăre decât trei divizii bulgare şi fracțiuni dintr-o divizie germană. [...]

Pe scurt, era de ales dacă planul de război român trebuia să prevadă o ofensivă spre nord, în legătură cu aripa stângă a armatelor ruse şi defensiva spre sud, sau ofensiva spre sud, concomitent cu aceea a armatelor aliate de la Salonic către nord şi defensivă pe Carpați, la nord şi nord-vest. Mi s-a cerut părerea.

Am răspuns că la expunerile ce ascultasem, rugam să-mi fie permis a face două obiecțiuni. Prima era că, în acel moment, Germania şi Austro-Ungaria mai puteau încă dispune de rezerve; dacă, pe de o parte, Înaltul Comandament german renunța să mai atace Verdunul şi ridica de acolo un număr de divizii, iar, pe de altă parte, ținând seama de starea de istovire în care se găsea ofensiva generalului Brusilov, Înaltul *Comandament* austro-ungar retrăgea din diviziile ce se aflau în fața ei. Rezervele astfel constituite puteau fi repede aduse împotriva ofensivei române, date fiind bunele şi suficientele linii de comunicație disponibile.

A doua obiecție era că atacul germano-bulgar, poate chiar şi turc, în spatele armatei române, pornită în ofensivă spre nord, era inevitabil, sigur. [...] Îl indica prezența trupelor germane în frunte cu feldmareşalul Mackensen pe malul drept al Dunării. Era impus Înaltelor Comandamente germano-austriece de cel mai elementar bun-simț strategic, de îndată ce armata română lua ofensiva spre nord şi pătrundea în Transilvania.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pe de altă parte, defensiva armatei române către sud, împotriva unui atac bulgaro-german, poate şi turc [otoman], venit de pe malul drept al Dunării, părea foarte grea. Cauzele erau: marea lungime a frontului de apărat, belşugul de mijloace tehnice pentru trecerea Dunării, de care armatele inamice dispuneau; spaţiul restrâns în adâncime dintre Dunăre şi Carpaţi, pe care forţele defensive puteau fi eşalonate, lipsa de drumuri şi de mijloace de transport automobile, pentru a putea deplasa cu repeziciune rezervele dintr-un punct într-altul al întinsului front de apărat, aşa după cum împrejurările o puteau cere.

Din cele două obiecţiuni expuse rezultă că ofensiva armatei române spre nord nu va putea îndeplini cele două condiţii ce au fost mai indicate pentru ca să dea bunele rezultate aşteptate, şi anume: nu va putea fi nici puternică, nici rapidă. Nu va putea fi puternică fiindcă o mare parte din forţele armatei române vor trebui lăsate pentru defensiva spre sud şi nu putea fi rapidă, înaintarea ei fiind continuu frânată de grija de a veni, în caz de nevoie, la timp şi cu forţe suficiente, în ajutorul defensivei de la sud.

A doua soluţie, defensiva armatei române la nord şi nord-vest, pe lanţul Carpaţilor, şi ofensiva la sud de Dunăre în scopul unei grabnice joncţiuni cu armatele aliate de la Salonic, o credeam impusă nu numai pentru că defensiva pe lanţul Carpaţilor, cu sprijinul direct al armatei ruse, putea fi privită ca mai uşoară şi eficientă decât cea de-a lungul Dunării şi fruntariei sudice a Dobrogei, dar mai cu seamă, şi în primul rând, fiindcă ofensiva armatei române la Sud de Dunăre, concomitentă cu ofensiva armatelor aliate de la Salonic, în scopul grabnicei lor joncţiuni, implicit şi cu armata rusă, îmi părea cea mai raţională strategie de urmat. Era o manevră favorizată de faptul că inamicul, pentru a putea întreprinde o ofensivă serioasă împotriva defensivei române în Carpaţi, avea nevoie de timp ca să-şi adune efectivele şi materialul de artilerie care lipsea şi era absolut necesar, timp în care joncţiunea putea fi realizată. [...]

După o nouă scurtă discuţie, cei de faţă au fost de acord că dacă România intra atunci în acţiune, planul de război trebuia să comporte o ofensivă spre sud cu maximum de forţe disponibile, în strânsă legătură cu ofensiva armatelor aliate de la salonic spre nord, ambele ofensive având misiunea comună de a se întruni în cel mai scurt timp. La nord şi nord-vest, o puternică defensivă de-a lungul Carpaţilor. Pentru a se asigura cât mai mult posibil succesul României, Aliaţii urmau s-o sprijine direct prin armata rusă, indirect prin acţiunea ofensivei întreprinse pe celelalte fronturi. La rândul ei, ofensiva de la Salonic trebuia dezlănţuită cu absolut toate forţele disponibile, în răstimp, cât mai grabnic sporite şi întărite.

O înţelegere prealabilă între Înaltul Comandament român şi generalul Sarrail avea să fixeze direcţiile celor două ofensive şi mijloacele de întrebuinţat pentru ca ele să rămână continuu în strânsă legătură. Ofensiva armatelor aliate de la Salonic avea să preceadă cu cel puţin opt zile intrarea României în acţiune.

În sfârşit, era bine ca intervenţia României să aibă loc cât mai curând pentru a-şi putea asigura astfel beneficiul surprinderii şi a prinde forţele lui Brusilov cu încă un rest de capacitate ofensivă.

Cele de mai sus au constituit proiectul primului plan de război al României [privind cooperarea cu Aliaţii], întocmit de ofiţerii Statului-Major şi generalul-şef Joffre împreună cu mine. Adus la cunoştinţa generalului-şef Joffre, el îl aprobă şi în ziua de 17 iulie dădu ordin telegrafic generalului Sarrail, care modifica pe cel trimis în ziua de 15 iulie.

Proiectul fu comunicat de Marele Cartier General francez guvernului de la Bucureşti prin ministrul de Externe francez şi Înaltului Comandament rus, prin reprezentantul generalului-şef Joffre la Marele Cartier General rus.

Eu l-am transmis preşedintelui nostru de Consiliu, telegrafic, cifrat, prin fără fir, strict personal şi confidenţial, chiar de la Marele Cartier General francez pentru o mai mare siguranţă în păstrarea secretului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Răspunsul guvernului român a venit întâi la Marele Cartier General francez prin ministrul Franței la Bucureşti şi ministrul de externe francez. Guvernul român nu admitea proiectul de plan de război comunicat. Nu voia să ia ofensiva împotriva Bulgariei.

În seara zilei de 18 iulie, am primit şi eu telegrama de mai jos: „Pentru colonelul Rudeanu, strict personal, confidențial. Nu avem motive pentru a ataca Bulgaria. Dacă intrăm în război e pentru a elibera teritoriile româneşti cu milioanele lor de români. Brătianu”.

Era clar. Preşedintele Brătianu nu voia o ofensivă decât spre nord, împotriva Austro-Ungariei. Dintr-un anumit punct de vedere hotărârea îmi părea justă. România, țară mică, nu avea să se amestece în diferendele dintre Marile Puteri care o înconjurau pentru a nu le da, mai curând sau mai târziu, prilej de duşmănie împotriva poporului român. Intrând în război numai contra Austro-Ungariei dovedea că o face unicamente pentru dreptatea românilor de peste munți. [...]

Speranța în neutralitatea Bulgariei, dacă noi porneam război împotriva aliatei sale Austro-Ungaria, era [însă] o simplă iluzie. Atacul Bulgariei în spatele ofensivei noastre spre nord nu era numai probabil, ci sigur. Al doilea, că ofensiva armatei noastre spre sud, în strânsă legătură cu ofensiva armatelor aliate de la Salonic, şi defensiva pe lanțul Carpaților se prezentau ca cea mai bună cale de urmat, atât în interesul desfăşurării întregului război, cât şi al operațiunilor noastre militare.

În acord cu Statul-Major al generalului-şef Joffre, am întocmit şi expediat la 19 iulie telegrama cifrată de mai jos:

„Preşedintelui de Consiliu Brătianu, strict personal, confidențial.

1. *Cu toate bunele dumneavoastră intenții față de bulgari, ei totuşi ne vor ataca în spate, prin surprindere, după pornirea ofensivei noastre spre nord. Se pare că «Intelligence Service» de la Londra ar şti că acum câtva timp s-au întrunit la Viena înalții comandanți ai armatei germane, austro-ungare şi bulgare, unde au hotărât atitudinea Bulgariei în cazul în care noi am ataca Austro-Ungaria. Nu există deci nicio speranță ca, pornind ofensiva spre nord, Bulgaria să rămână neutră. Chiar dacă ea ar voi-o, nu poate, fiind aliata Austro-Ungariei.*

2. *Cea mai rațională strategie impune ofensiva armatei române la sud de Dunăre, în strânsă legătură cu ofensiva armatelor aliate de la Salonic, obiectiv comun pentru cele două ofensive concomitente, joncțiunea lor în cel mai scurt timp. După joncțiunea armatei noastre cu armatele aliate de la Salonic, toate armatele reîntrunite vor lua ofensiva spre Transilvania.*

Defensiva noastră spre sud [este] foarte grea. Nu se crede aici că armata română, rânduită pentru defensivă, va face greşeala să se întindă în cordon de-a lungul Dunării.

Colonelul Rudeanu”

La Paris şi Londra comunicarea preşedintelui Brătianu că nu voia să declare război nici Germaniei, nici Bulgariei dase loc la tot felul de comentarii defavorabile guvernului de la Bucureşti. Ambasadorul Rusiei la Paris intervenise nervos la Ministerul de Externe francez împotriva politicii preşedintelui Brătianu. De la Londra, căpitanul Arion îmi telegrafiase că asigurările vaselor care transportau armamente, muniții şi materiale de război pentru armata noastră fuseseră brusc oprite. Mă ruga să vin imediat la Londra.

Chemat la Ministerul de Externe francez, şeful de cabinet Berthelot[1] mă făcu să înțeleg că guvernul francez, care îmi cedase şi lăsase să plece spre România enorme cantități de armamente, muniții şi materiale de război, era îngrijorat de atitudinea preşedintelui Brătianu. Intenționa să oprească cesiunile şi transporturile. Am replicat imediat: „*Să nu se facă o asemenea*

[1] Philippe Joseph Louis Berthelot (1866 -1934), diplomat francez cu misiuni în diverse țări, între care şi China. A avut o mare influență în politica externă franceză, fiind unul dintre autorii tratatului de la Locarno (1925) şi tratatului Briand-Kellogg (1928). De altfel, a fost adeptul unei conduite moderate față de Germania, intuind consecințele negative ale tratatului de la Versailles (1919).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

gravă greşeală; cesiunile şi transporturile nu trebuiesc oprite, ci intensificate". Rugam să se lase preşedintelui Brătianu libertatea în conducerea politicii noastre externe. Orice acțiune din partea Antantei împotriva acestei libertăți ar putea duce la demisia guvernului român cu consecințe neprevăzute. Nici Italia, când intrase în acțiune, nu declarase război Germaniei.

Şeful de cabinet mă rugă să aştept puțin. Ieşi din biroul său, se întoarse şi îmi spuse să intru la preşedintele Briand. Primit foarte amabil de preşedinte, acesta mă asigură că nu trebuia să am nicio grijă, cesiunile şi transporturile nu vor fi oprite. Dădea puțină importanță faptului că preşedintele Brătianu nu voia să declare război Germaniei şi Bulgariei, fiindcă, zicea el, de îndată ce România va ataca Austro-Ungaria, cele două țări aveau să declare ele război României. Am răspuns: „Desigur". Mi-a întins mâna. M-am retras.

La Marele Cartier General francez se regreta foarte mult că preşedintele Brătianu nu voia să atace Bulgaria, silind astfel Antanta să renunțe la folosirea favorabilelor situații strategice ce-i crea în sud-estul european intrarea României în acțiune, iar, pe de altă parte, lăsa Bulgariei libertatea de a-şi concentra forțele împotriva armatelor aliate de la Salonic.

Am observat imediat că, cu toată dorința preşedintelui Brătianu de a nu ataca Bulgaria, situația strategică favorabilă ce crea Antantei intrarea României în război putea totuşi să fie folosită. Conjunctura nu trebuia privită cu rigiditate. Ceea ce direct părea o imposibilitate, un derivativ o putea face posibilă. În chestiunea care preocupa, derivativul era ca ofensiva către Sud, în legătură cu ofensiva armatelor de la Salonic, să fie întreprinsă nu de armata română, ci de cea rusă, cu o parte din armata română.

Se ştia la Marele Cartier General francez că, în 1915, când Bulgaria năvălise în Serbia, Rusia voise ca armata sa, trecând prin România, să atace Bulgaria. Se mai ştia că şeful Statului-Major al armatei ruse [Alekseev] declarase că nu va da 150 000 de oameni în sprijinul României, dacă ei nu atacau Bulgaria . Era deci probabil că înaltul Comandament rus avea să admită această idee.

Urmară discuții care avură drept scop să pună în lumină faptul că nu era vorba ca armata română să lupte singură, în ofensivă, pe două fronturi, ceea ce ar fi însemnat călcarea unui important principiu strategic, deşi se cunoscuseră asemenea cazuri, atunci când nu se putuse face altfel.

Ca încheiere, se stabili că nu era vorba decât de intervenția armatei ruse, alături de cea română, pentru a exploata cum se cuvenea marele ieşind pe care sudul României îl forma în frontul inamic şi a se folosi de lipsa momentană de forțe importante în jurul acestui ieşind şi de zdruncinarea în care se găsea armata austro-ungară după ofensiva victorioasă a generalului Brusilov, ca şi de prezența armatelor aliate la Salonic, care împreună cu armata ruso-română de la Dunăre puteau prinde armata bulgaro-germană într-un puternic cleşte de foc.

Pe baza celor de mai sus fu întocmit un nou proiect de plan de război care prevedea: ofensiva armatei române la nord, în Transilvania, şi ofensiva unei armate *ruso*-române la sud de Dunăre, concomitentă cu ofensiva armatelor aliate de la Salonic spre nord. Acest plan de război fu supus generalului-şef Joffre care îl aprobă şi, pentru a-i da viață, întruni în două conferințe pe înalții comandanți ai armatelor Antantei sau pe reprezentanții lor. Prima conferință a avut loc în ziua de 22 iulie 1916 la Marele Cartier General francez de la Chantilly; a doua la 23 iulie 1916 la Ministerul de Război.

În după-amiaza zilei de 22 iulie am primit din partea generalului-şef Joffre adresa de mai jos:

„Generalul-comandant şef al Armatelor franceze către domnul colonel Rudeanu. Am onoare a vă ruga să binevoiți a asista la o conferință în decursul căreia se va discuta un proiect de convenție militară între Puterile Aliate şi România. Această conferință va avea loc duminică, 23 iulie, la ora 9$^{1/2}$, la Ministerul de Război, la Paris, sub preşedinția domnului ministru de război. J. Joffre".

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În aceeaşi zi, seara, am fost chemat telefonic la Ministerul de Externe de preşedintele de Consiliu Briand, care mă întrebă dacă am primit invitaţia de a participa la conferinţa înalţilor comandanţi aliaţi sau a reprezentanţilor lor, care urma să aibă loc a doua zi la Ministerul de Război francez. Am răspuns că o primisem. Preşedintele Briand continuă: „Sper că păstraţi ideea unei acţiuni ofensive a armatei române spre sud, în legătură cu armatele aliate de la Salonic şi că o veţi susţine la conferinţă”. Am răspuns: „Neapărat”.

La 21 iulie dimineaţa mi s-a adus de la legaţia noastră, printr-un curier special, următoarea telegramă urgentă, cifrată, primită în ajun seara: *„Pentru colonelul Rudeanu. Personal. Confidenţial. Aş accepta să declar război Bulgariei sub rezerva de a lăsa să treacă zece zile între această declaraţie şi ofensiva noastră contra Austro-Ungariei, afară numai dacă în acest interval Bulgaria nu s-ar deda la acte ostile împotriva trupelor noastre sau ruse. Brătianu”. [...]*

[General Vasile Rudeanu, *op.cit.*, p. 171-178]

***11.* 10/23 iulie 1916, Paris, Telegrama nr. 45 a Marelui Cartier General Francez adresată generalului Maurice Sarrail prin care se precizează modul de cooperare a forţelor aliate de la Salonic şi misiunile ce urmează a fi îndeplinite**.

No 45 - 5655/M. à 5659/M. du 23 juillet

Secret. – Pour le général Sarrail et son chef d'état-major seuls.

Hauts commandements français et anglais après examen question de commandement à Salonique, mission des armées alliées et plan d'operations ont pris d'un commun accord les décisions suivantes:

A) La question du commandement est régléepar la formule suivante: „les instructions relatives à l'offensive initiale ainsi que les directives générales nécessaires au développement ultérieur des opérations seront établies d'un commun accord entre hauts commandements français et britannique.

Dans l'exécution de ces instructions le commandant des forces anglaises donnera au commandant des forces françaises l'appui et la coopération proportionnés à l'effectif et à l'équipement des troupes sous ses ordres, il sera d'ailleurs responsable envers le gouvernement britannique de l' emploi de ces forces.

Le commandant des forces françaises prendra l'avis du commandant anglais pour l'emploi qu'il propose de faire des forces britanniques; sous cette réserve, il aura comme commandant en chef la latitude de fixer les missions, les objectifs à atteindre, les zones d'action et les dates du début de chaque opération.

B) Mission des armées alliées:

Initialement la mission a remplir par armées alliées de Salonique est la suivante: Pour couvrir mobilisation et concentration de l'armée roumaine ainsi que son action du côté de l'Autriche et de la Hongrie contre une offensive ennemie sur son front sud, les armées alliées de Salonique entameront leurs opérations offensives à une date qui sera précisée ultérieurement (probablement 1er août) en vue d'accrocher le maximum de forces bulgares.

Ultérieurement, lorsque la Roumanie aura commencé ses opérations au sud du Danube, les armées alliées de Salonique combinant leur action avec armée russo-roumaine, s'efforceront de réaliser destruction des forces ennemies.

C) Plan d'opérations.

Le plan d'opérations que vous m'avez soumis par télégramme n° U62/3 du 19 juillet et qui répond à mission initiale est approuvé dans ses grandes lignes:

1. Armée serbe attaquera à l'ouest du Vardar;

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

2. Armée française attaquera dans la direction que vous jugerez préférable, soit dans vallée Vardar, soit dans région lac Doiran;

3. Armée anglaise attaquera dans zone que vous lui réservez et ne se bornera pas à opérations défensives ou démonstratives qui ne sauraient obtenir résultats visés par mission initiale;

4. Les armées alliées poursuivront développement ultérieur de la manœuvre en tenant compte des premiers résultats obtenus et de la mission générale. Rendez-moi compte décision que vous aurez prise et faites-moi connaître vos intentions.

5. Général Milne reçoit instructions conformes du chef d'état- major impérial.

[Général Sarrail, *op.cit.,* p. 363-365]

***12.* 15/28 iulie 1916, Bucureşti, Telegrama ataşatului militar francez la Bucureşti, Maurice Després, despre discuțiile cu oficialitățile române şi ataşatul militar rus, referitoare la proiectul de operație al armatei române în perspectiva intrării în război alături de Antanta**

Bucarest, 15 (28) juillet 1916

Jogal Paris, Zoroastre Stavka

J'ai l'honneur de vous rendre compte que le Commandant Pichon m'a passé le service hier 27 juillet.

Reçu vos télégrammes no. 5 à 10 concernant convention militaire élaborée à Paris au sujet des opérations au sud du Danube.

Mr. Bratiano que j'ai vu avant-hier dès mon arrivée et qui m'avait communiqué le même texte à lui envoyé par le colonel Rudeano m'a exprimé très nettement son intention de faire rester sur la défensive les troupes roumaines du Danube – Dobroudja, me disant que l'offensive prévue par l'article 3 ne lui paraissait pas possible avec les 50 000 hommes que se bornait à fournir la Russie. Il es hypnotisé par la crainte de voir la guerre portée sur le territoire roumain et surtout de voir Bucarest avec ses richesses, ses voies de communication, ses usines etc tomber au pouvoir de l'ennemi.

Je n'ai pas voulu discuter avec lui les inconvénients présentés par sa solution au point de vue militaire, mais j'en ai longuement parlé au gl. Iliesco lui faisant ressortir qu'il était déplorable de se borner à faire prendre l'offensive par l'armée de Sarrail, les troupes russo-roumaines du nord restant sur la défensive, qu'il allait prendre l'offensive des deux cotés à la fois; que puisqu'on trouvait que la distance de 60 km qui sépare Bucarest de Roustchouk était trop faible, la meilleure manière de protéger la capitale était d'augmenter cette distance en prenant l'offensive. Le Gl. Iliesco m'a déclaré qu'il était tout à fair de mon avis, qu'il avait souvent parlé dans ce sens à Mr. Bratiano et qu'il lui se reparlarait pour tâcher de le convaincre, mais que c'était du coté des Russes qu'il avait rencontré la plus grande opposition contre ce projet d'offensive.

J'ai constaté que c'était parfaitement exact. Mon collègue russe, le colonel Tatarinoff m'a en effet déclarer qu'à son avis les troupes russo-roumaines du Danube-Dobroudja devaient rester sur la défensive. Il motivait cette manière de voir par son peu de confiance dans la valeur des troupes roumaines et même dans l'action des troupes de Salonique qui ne possédaient, à son sens, les moyens suffisants pour mener cette offensive bien loin.

Sur une question précise de ma part il m'a affirmé que cette opinion serait aussi celle du Gl. Alexeieff. Il a d'ailleurs télégraphié il y a deux jours à ce sujet et m'a promis de me faire connaître la réponse dès qu'il la recevrait. Il semble que le vrai motif de cette opposition des Russes à toute offensive des troupes russo-roumaines en Bulgarie est de ne rien créer d'irréparable entre cette puissance et la Russie. Les Russes prétendent que les Bulgares sont prêts à venir récipiscence, que dans un mois ils se batteront peut-être contre les Turcs et qu'il serait dangereux de risquer de compromettre ces vélléités en pénétrant sur leur territoire. D'après eux les troupes bulgares se rendraient si l'on voulait leur faire attaquer des Russes, mais qu'elles se défendraient au contraire énergiquement, même contre eux, en cas d'invasion.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ces idées sur la mission à donner aux troupes russo-roumaines du Danube-Dobroudja sont en contradiction formelle avec celles qu'aurait exprimées le Gl. Jelinski[1] à la Conférence de Paris, d'après ce que dit le colonel Rudeano dans le télégramme qu'il a adressé à Mr. Bratiano et que celui-ci m'a communiqué. Le Gl. Jelinski se serait montré très partisan de l'offensive simultanée de l'armée de Salonique et des forces russo-roumaines. Il y aurait lieu de liquider cette contradiction, de convaincre le cas écheant le G.Q.G. russe que les troupes russo-roumaines du Danube-Dobroudja doivent prendre l'offensive contre la Bulgarie en même temps que l'armée de Salonique et de le prier de donner instructions dans ce sens au colonel Tatarinoff. J'agis de mon coté et fais agir dans le même sens auprès de Mr. Bratiano pour le convaincre qu'au point de vue militaire c'est la seule solution acceptable.

Il conviendrait également d'inviter les Russes à ne pas chicaner sur la quantité des troupes à fournir aux Roumains. Ces derniers demandant 50 000 ou plus exactement 2 divisions d'infanterie et 1 division de cavalerie; les Russes parlent de ne fournir qu'une division d'infanterie et une division de cavalerie, disant que leur division d'infanterie compte 35 000 hommes. Ils devraient céder au désir exprimé par les Roumains d'autant plus que la deuxième division d'infanterie demandée par ce derniers existerait dans la voisinage et serait prête.

Mr. de Saint-Aulaire, à qui je communique ce télégramme, me prie d'ajouter que les renseignements qui y sont contenus concordent pleinement avec ceux qu'il a recueillis d'auprès de ses collègues et qu'il approuve sans réserve mes conclusions. Il me prie de vous demander de vouloir bien en donner connaissance au Département des Affaires Etrangères.

Ce télégramme est envoyé aux deux directions: Paris et Gl. Janin.

Després

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 99 cadre 1-3 15 (28) iulie 1916]

13. Iulie-august 1916, Paris, Însemnări ale generalului Vasile Rudeanu privind discuțiile cu aliații legate de planul de operații al României pentru intrarea în război

După câteva minute de la intrarea mea în sala de conferinţă, generalul-şef Joffre, care vorbea în picioare cu şeful de Stat-Major al Imperiului Britanic, generalul Robertson, îmi făcu semn să vin la dânsul. M-am dus.

„E inexplicabil, îmi spuse generalul-şef Joffre. Toate condiţiile puse de domnul Brătianu ca Romnia să intre imediat au fost satisfăcute şi totuşi domnul Brătianu continuă să şovăie, să argumenteze şi să obiecteze.” Îmi mai zise că generalul Iliescu îi transmisese, prin ataşatul militar francez la Bucureşti, asigurarea că mobilizarea armatei române avea să fie decretată la începutul lui iulie şi nu se făcuse nimic. „V-am spus, interveni brusc generalul Robertson, România nu va intra niciodată în război, manevrează politic.”

La aceste cuvinte aspre, exprimate pe un ton disprețuitor, am răspuns: „*Vă înşelaţi adânc, Domnule general, România va intra în război de îndată ce condiţiile acestei intrări vor fi îndeplinite”.*

Nu cunoşteam comunicarea ce generalul-şef Joffre spunea că primise de la generalul Iliescu, credeam însă că nu putea fi decât interpretarea unei convorbiri ce ataşatul militar francez la Bucureşti avusese cu generalul Iliescu; oricum, această convorbire nu angaja pe pre-

[1] Iacov Grigorievici Jilinski (1853-1918), general rus de cavalerie, şef al Marelui Stat-Major rus (1911-1914). La 4 martie 1914, la începutul războiului, era şeful districtului militar Varşovia. La 19 iulie a fost numit comandant-şef al Frontului de nord-vest menținându-şi funcția de şef al districtului militar la Varşovia. Din cauza greşelilor de planificare şi execuție a fost considerat principalul responsabil al înfrângerilor suferite de armata rusă în Prusia Orientală. Ca urmare, a fost demis din funcție, iar în perioada 1915-1916 a reprezentat STAVKA pe lângă comandamentele aliate din Franța. La 19 septembrie a fost trecut în retragere. După ce bolşevicii au preluat puterea, a încercat să plece din Rusia, dar a fost arestat în Crimeea şi împuşcat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

şedintele Brătianu. Credeam că cele ce acum se petreceau nu puteau fi numite tergiversări, ci stabilirea dispoziţiilor ce trebuiau luate pentru ca intervenţia României în război să determine realizarea importantelor rezultate ce ea putea şi trebuia să aducă Antantei.

Voiam să continui, dar preşedintele Conferinţei ne rugă să ne luăm locurile. După câteva minute, preşedintele deschise Conferinţa. Mulţumi reprezentanţilor Înaltelor Comandamente aliate pentru participarea lor, arătă scopul Conferinţei şi îşi exprimă speranţa că această Conferinţă va da bunele rezultate aşteptate. Apoi dădu cuvântul generalului-şef Joffre.

Generalul-şef făcu o scurtă expunere a atitudinii României de la începutul războiului până în iulie 1916. Vorbi de convenţia ce iscălise cu Rusia în toamna anului 1914, de convenţiile ce prin mine încheiase cu guvernul român în 1915 şi 1916, de satisfacţia completă dată de Cvadrupla Antantă condiţiilor puse de preşedintele de Consiliu, Brătianu pentru ca România să intre în război şi de autorizarea ce eu primisem ca să studiez, împreună cu Statul său Major, planul colaborării armatelor de la Salonic cu cele române. Arătă că acest plan fusese studiat. El comporta o puternică ofensivă a armatei române spre sud, executată cu maximum de forţe disponibile, în strânsă legătură cu o viguroasă ofensivă a armatelor aliate de la Salonic împotriva Bulgariei. Ambele ofensive aveau misiunea de a se întâlni în cel mai scurt timp posibil.

Spre nord, în munţii Carpaţi, armata română avea să organizeze şi să păstreze o puternică defensivă, sprijinită la nevoie de armata rusă. Odată joncţiunea dintre armatele aliate de la Salonic şi armata română de la Dunăre realizată, toate armatele aveau să fie imediat întoarse către nord, pentru a transforma defensiva din Carpaţi într-o mare ofensivă generală, care, împreună cu aripa stângă a armatelor ruse de pe frontul din Răsărit, avea să pătrundă în Transilvania şi să înainteze spre Budapesta-Viena.

Superioritatea numerică a armatelor aliate de la Salonic împreună cu armata română de la Dunăre, faţă de armata bulgară cu sprijinul slab ce avea de la armata germană; situaţia strategică defavorabilă în care avea să se găsească armata bulgaro-germană, fiind strânsă între două focuri; slabele efective pe care Imperiile Centrale le aveau atunci în Transilvania şi lipsa timpului necesar pentru a le întări şi pregăti o ofensivă puternică în Carpaţi, toate împreună dădeau o mare probabilitate că joncţiunea dintre armatele aliate de la Salonic şi armata română de la Dunăre avea să se înfăptuiască la vreme pentru ca rezultatele aşteptate să se poată realiza.

Guvernul român însă nu acceptase acest plan, nu voise să atace Bulgaria. Spera ca ea să rămână neutră. Dorea ca armata română să pătrundă în Transilvania imediat după intrarea României în război, iar la sud să păstreze defensiva. În ultimele zile, Statul său Major împreună cu colonelul Rudeanu studiase un nou plan de război pentru armata română. Noul plan căuta să dea satisfacţie dorinţei guvernului de la Bucureşti, să înceapă războiul cu pătrunderea imediată a armatei române în Transilvania şi totuşi să se păstreze Antantei marile avantaje ce-i da intrarea României în război: posibilitatea de a prinde armata bulgaro-germană între focurile a două ofensive concomitente şi convergente, cu obiectiv comun Sofia; ofensiva unei armate ruso-române spre sud, pornind de la Dunăre, şi ofensiva spre nord a armatelor aliate de la Salonic.

Prăbuşirea armatei bulgaro-germane putea duce la scoaterea imediată a Bulgariei afară din război, la izolarea Turciei, la suprimarea curentului de muniţii, armamente şi materiale de război ce Imperiile Centrale trimiteau armatei turce, la punerea acestei armate în imposibilitate de a duce lupta mai departe şi la stabilirea unei bune legături între Est şi Vest prin Mediterană. Nu era vorba ca armata română sau cea rusă să ducă un război luptând pe două fronturi, ci de a folosi cum se cuvenea momentul excepţional de favorabil ce crea Antantei intrarea României în război. Armata română avea să sprijine ofensiva rusă spre Sud cu un efectiv apropiat celui ce ea socotea că trebuia să păstreze pentru o defensivă spre Sud.

Generalul-şef Joffre, terminând expunerea, preşedintele Conferinţei, ministrul de Război francez zise: „*Colonelul Rudeanu e de acord cu acest plan?*” . Am răspuns că eram de acord. De

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

altfel, după cum arătase generalul-şef Joffre, luasem parte la întocmirea lui, la Marele Cartier General francez.

Rugam să-mi fie permis a spune că priveam joncțiunea anualelor aliate de la Salonic cu o armată ruso-română pornită de la Dunăre ca o manevră strategică imperios impusă de intrarea României în război alături de Antanta. O manevră dictată pe de o parte de superioritatea forțelor armatelor aliate de la Salonic față de cele ale unei armate bulgare sprijinite de o mică fracțiune germană; iar pe de altă parte, faptul că de pe pozițiile de pe care cele două mari grupări de armate, cea aliată de la Salonic şi cea ruso-română de la Dunăre, se găseau, ele puteau să atace simultan şi prin surprindere, şi de la Nord şi de la Sud, armata bulgaro-germană. [...]

Joncțiunea armatelor aliate de la Salonic cu armata ruso-română pornită de la Dunăre prezenta cheia întregului sistem defensiv austro-german, o manevră strategică menită să deschidă repede drumul victoriei decisive. Mai trebuia adăugat imperativul unei conştiințe superioare, permițând să se obțină biruința finală în timpul cel mai scurt; deci cu mult mai puține jertfe de vieți omeneşti şi de suferințe în general. Joncțiunea armatelor aliate de la Salonic ar putea sfârşi marele război întocmai după cum, altădată, joncțiunea armatei franceze, comandată de generalul Turenne, cu armata suedeză de sub ordinele generalului Wrangel a decis soarta Războiului de treizeci de ani.

Am încheiat spunând că, dacă dintr-o cauză oarecare, de neprevăzut, ofensiva armatelor ruso-române la sud de Dunăre n-ar reuşi, ea s-ar putea repede transforma în defensivă, pe care unii o propuneau de la început.

Şeful Statului-Major Imperial britanic mă întrebă cât timp a avut, în 1913, armata română ca să meargă de la Dunăre la Sofia. Cum luasem parte la această campanie i-am dat răspunsul cerut, atrăgându-i atenția că armata română, în mersul său de la Dunăre spre Sofia, nu întâmpinase nici cea mai mică rezistență.

Se puse apoi problema efectivelor pe care trebuiau să le aibă armatele ruso-române în ofensiva lor către Sud. Generalul Gilinski arătă că pentru armata rusă chestiunea ar trebui să fie lăsată la hotărârea Înaltului Comandament rus.

Am vorbit şi eu în acelaşi fel relativ la decizia Înaltului Comandament al armatei române în această problemă.

Generalul-şef Joffre emise părerea că pentru armata română efectivul putea fi cel destinat unei defensive spre Sud, [adică] aproximativ 150 000 de oameni. Am răspuns că priveam părerea generalului-şef Joffre ca logică. Efectivul armatei ruse însă nu trebuia să fie mai mic.

S-a discutat apoi ca armatele aliate de la Salonic să acopere mobilizarea şi concentrarea armatei române. Generalul-şef Joffre propuse ca ofensiva armatelor aliate de la Salonic să preceadă cu opt zile intrarea României în război. Am cerut zece zile, s-a rămas la opt.

În continuare, generalul-şef Joffre a cerut să se vorbească în convenție de necesitatea unei bune şi continue legături între Înaltele Comandamente ale armatelor aliate de la Salonic şi cele ruso-române de la Dunăre. La rândul meu, am rugat ca în Convenție să se precizeze răspunderea ce-şi luau Puterile Aliate pentru aprovizionarea completă, suficientă şi oportună a armatei române pe tot timpul cât ea avea să fie război, ca şi pentru păstrarea şi buna funcționare a liniei noastre de aprovizionare prin Arhanghelsk.

După o scurtă convorbire între generalul-şef Joffre şi şeful Statului-Major al armatei imperiale britanice, cel dintâi zise: „*Franța şi Anglia îşi iau această răspundere*”.

S-a trecut la data când România trebuia să intre în război. Generalul-şef Joffre propuse 1 august stil nou, adică după opt zile. Am obiectat că această dată depindea de timpul necesar armatei ruse pentru a se deplasa pe baza ei de plecare de la Dunăre, bază ce trebuia să fie bine aleasă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Generalul Gilinski zise că pentru această deplasare cele opt zile propuse de generalul-şef Joffre erau suficiente, totuşi răspunsul definitiv nu-l va putea da decât Înaltul Comandament rus. Cele de mai sus au călăuzit întocmirea unui proiect de convenţie militară cu România.

Proiectul fu citit de secretarul Conferinţei. Nimeni neavând nicio obiecţie, proiectul a fost scris la maşină în mai multe exemplare, fiecare din reprezentanţi urmând să primească câte un exemplar. După ce exemplarele fură scrise, secretarul Conferinţei le prezentă la iscălit. Când mi-a venit rândul am spus că nu puteam iscăli neavând autorizarea guvernului şi, în primul rând, din cauza datei fixate pentru intrarea României în război, dată pe care numai guvernul de la Bucureşti, cunoscând exact situaţia, o putea fixa, pentru a nu expune de la început ţara la nejustificate sacrificii.

Imediat, pe un ton sec şi aspru, şeful Statului-Major al armatei imperiale britanice spuse în limba engleză că de aproape doi ani colonelul Rudeanu repetase mereu la Ministerul de Externe de la Roma, la Foreign Office de la Londra şi la Ministerul de Externe de la Paris că, de îndată ce condiţiile puse de preşedintele Brătianu vor fi satisfăcute, România avea să intre imediat în război. Aceste condiţii erau acum satisfăcute, dar şi astăzi colonelul Rudeanu refuza să iscălească proiectul de convenţie militară cu România, prelungind astfel manevrele politice ale preşedintelui Brătianu pentru ca România să nu intre în război.

Cuvintele de mai sus care mă prezentau în culori atât de penibile căzură asupra mea ca o puternică lovitură. Am vrut imediat să răspund, dar generalul Gilinski interveni zicând: „Nici eu n-am autorizarea guvernului meu, dar împărtăşesc proiectul, îl iscălesc *ad referendum,* şi-l transmit Înaltului Comandament al armatelor ruse pentru a decide".

Auzind aceste cuvinte, fără a pregeta o singură clipă, am tras brusc de pe masă micul pachet cu exemplarele convenţiei militare şi le-am iscălit, pe fiecare, *ad referendum*, cu o iscălitură clară, hotărâtă, după cum se poate vedea pe ultima pagină a fotografiei proiectului de convenţie.

Conferinţa a fost închisă prin câteva cuvinte ale preşedintelui, care mulţumi înalţilor comandanţi ai armatelor Antantei sau reprezentanţilor lor pentru proiectul de plan de campanie destinat armatei române ce ei stabiliseră. Îl privea ca sprijinit pe temeinice consideraţii de bună strategie, tăgăduitoare a unei apropiate victorii decisive a Antantei. [...]

Prima iscălitură a unei persoane oficiale române pe un act oficial, întocmit cu reprezentanţii Antantei, pentru intrarea României în război, era dată. [...]

Proiectul de convenţie militară, stabilit de Conferinţa de la 23 iulie 1916, a fost imediat comunicat de Marele Cartier General francez Marelui Cartier General rus şi, prin Ministerul de Externe francez, guvernului de la Bucureşti.

Convins că motivele pentru care preşedintele Briand şi generalul-şef Joffre cereau cu atâta insistenţă intrarea imediată a României în război corespundeau şi cu chemarea imperativului conştiinţei noastre naţionale, am iscălit fără a şovăi Convenţia Militară de la 23 iulie 1916, care prevedea intrarea României în război pe 1 august. Am iscălit pentru a putea contribui şi eu cu ceea ce îmi era posibil la salvarea Verdunului şi la soliditatea frontului oriental rus de care se lega soarta întregului război şi fatalmente realizarea idealului nostru de dreptate şi libertate pentru fraţii noştri de peste Carpaţi.

Două zile după ce informasem pe preşedintele Brătianu cu cele petrecute la Conferinţă am primit telegrama de mai jos: *„Pentru colonelul Rudeanu. Strict confidenţial. Răspund la telegrama dumitale din 24 iulie. Ataşatul militar rus ne face cunoscut că Rusia nu poate admite ofensiva contra Bulgariei prevăzută la articolul 3. Din partea noastră nu putem admite articolele 3 şi 4 decât dacă ruşii sporesc la 200 000 oameni contingentul de pe frontul de la Dunăre. Avansul de zece zile pentru începerea ofensivei de la Salonic e un minimum. Data intrării României în acţiune, care ar putea fi la 1 august stil vechi, trebuie să fie arătată în convenţia politică nu în cea militară, care, în toate cazurile, rămâne subordonată convenţiei politice, Brătianu".*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

M-am pus imediat în mişcare pentru a obține urcarea sprijinului rus la 200 000 de oameni. Am văzut succesiv, în zilele de 29 iulie şi 2 august, pe generalul-şef Joffre şi pe preşedintele Briand.

Generalul-şef Joffre îmi spuse că cifra de 200 000 oameni era prea ridicată; credea că cifra de 150 000 oameni de care se vorbise la Conferința de la 23 iulie putea fi mai uşor admisă de Marele Comandament rus. Va fi nevoie de noi discuții şi pierderi de timp inadmisibile. Situația războiului cerea intervenția imediată a României.

Primit la 2 august de preşedintele Briand şi vorbindu-i de telegrama ce primisem de la preşedintele Brătianu, în care spunea că Rusia nu poate admite ofensiva României împotriva Bulgariei, [acesta] se arătă foarte surprins fiindcă, zicea el, nu corespundea cu cele ce ambasadorul Rusiei la Paris şi al Franței la Petrograd îi comunicaseră. Am replicat: „Poate fi o chestiune diplomatică. Apoi preşedintele Briand îmi spuse că generalul-şef Joffre găsea cifra de 200 000 ruşi, cerută de domnul Brătianu, cam exagerată. Oricum, îl rugam stăruitor să nu renunțe la ideea scoaterii Bulgariei afară din război, prin acțiunea concordantă a armatei ruso-române de la Dunăre cu armatele aliate de la Salonic. Să nu se piardă o ocazie atât de favorabilă pentru a deschide drum victoriei decisive. Să nu se închidă ochii în fața situației strategice, excepțional de favorabilă, pe care o crea Antantei în Balcani intervenția României, situație pe care Domnia-Sa de mult o prețuia şi în vederea căreia luptase. Cei 200 000 de oameni ceruți de domnul Brătianu aveau să grăbească joncțiunea armatelor aliate de la Salonic cu armata română; implicit scoaterea Bulgariei afară din război. Părerea Domniei-Sale că România intrând în acțiune războiul ei cu Bulgaria va fi de la sine declarat era justă, dar avea neajunsul că lăsa Bulgariei marele avantaj al surprinderii. Atacul Bulgariei va prinde, prin surprindere, armata română între două focuri – în față austro-germanii, în spate bulgaro-germanii, la care se vor putea alătura şi turcii. Consecințele vor fi defavorabile Antantei şi catastrofale pentru România.

Preşedintele Briand avea să examineze din nou cu generalul-şef Joffre şi să se consulte cu ministrul Grey asupra oportunității intervenirii la Petrograd, în scopul de a se obține un sprijin rus mai important pentru ofensiva armatei ruso-române spre Sud. Părea foarte hotărât să lupte în acest sens. Cum îl cunoşteam foarte abil, speram că va reuşi.

Cu această speranță, m-am adresat în ziua următoare la Marele Cartier General francez generalului Pellé şi l-am rugat să dispună examinarea ajutorului grabnic pe care Franța şi Anglia ar putea să ni-l dea în vederea apărării podurilor ofensivei româno-ruse peste Dunăre împotriva bombardamentelor aviației inamice şi a atacurilor monitoarelor lor de pe Dunăre. Amabil, ca totdeauna, generalul Pellé îmi făgădui că va pune fără întârziere chestiunea în studiu. Să trec peste câteva zile pentru răspuns.

Am telegrafiat prin fără fir, strict secret, preşedintelui Brătianu cele ce-mi spusese preşedintele Briand şi răspunsul meu.

După două zile, am primit de la el telegrama de mai jos: „Pentru colonelul Rudeanu, strict confidențial. Ca răspuns la telegrama dumneavoastră 145 vă sfătuiesc să fiți foarte rezervat în ceea ce priveşte proiectul de convenție militară. Brătianu”.

Eram înlănțuit. Generalul-şef Joffre primise în ajun de la reprezentantul său la Marele Cartier General rus o telegramă prin care i se comunica un nou plan de război pentru România, stabilit de generalul Alekseev, împreună cu Statul-Major român. Planul prevedea ofensiva armatei române numai în Transilvania, iar la Sud defensiva. Conducătorii Rusiei şi guvernul român nu admiteau proiectul stabilit la Conferința de la 23 iulie.

Față de ordinul ce primisem de la preşedintele nostru de Consiliu, n-am zis decât: „Dar generalul-şef Joffre?”

„*Generalul Joffre, răspunse generalul Pellé, a hotărât să curme odată cu atâtea proiecte de planuri de război pentru armata română şi să nu mai întârzie intrarea României în acțiune. Astfel, a primit planul generalului Alekseev. Preşedintele de Consiliu Briand e de aceeaşi părere.*”

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Întors la Paris, m-am dus să văd pe ministrul Lahovary pe care l-am informat în privința telegramei ce primisem de la Brătianu şi i-am relatat cele ce-mi comunicase generalul Pellé. [...]

[General Vasile Rudeanu, *Memorii din timpuri de pace şi de război. 1884-1929*..., p. 193-195]

***14.* 23 iulie/5 august 1916, Petrograd, Însemnări ale ambasadorului Franței în Imperiul Rus, Maurice Paléologue, referitoare la decizia generalului Mihail Alekseev ca armata română să îndrepte exclusiv efortul împotriva Austro-Ungariei**

Sâmbătă, 5 august 1916

Generalul Alekseev, alăturându-se opiniei [exprimate de] generalul Joffre şi de Briand, consimte ca efortul armatei române să fie exclusiv îndreptat împotriva Austriei; el acceptă deci ca operațiile împotriva Bulgariei să fie amânate; crede, de altfel, că aceste operații se vor declanşa de la sine. Insistă în sfârşit pentru ca să se pună capăt tergiversărilor lui Brătianu, să fie fixată, irevocabil, data la care armata română va trebui să intre în acțiune.

[Apud *România în timpul Primului Război Mondial*,..., vol. 1, p. 296]

***15.* 23 iulie/5 august 1916, Bucureşti, Raportul ataşatului militar francez, locotenent-colonel Maurice Després, referitor la mobilizarea trupelor şi negocierile în vederea semnării convenției militare cu țările Antantei**

Bucarest, 5 août 1916

Armée roumaine commence préparatifs. Réservistes des troupes de couverture ont été appelé hier et la mobilisation de ces troupes doit être terminée 25 juillet/7 août; mobilisation autres unités doit suivre.

Hier a eu lieu discussion entre Monsieur Bratiano et les Russes au sujet de convention militaire; négociations localisées sur certains points sont enfin entrées dans période plus claires; diverses questions, effectifs troupes russes, commandement etc. ont été reglées. Le seul article encore en discussion est article I. Président du Conseil voudrait voir libellé à peu près ainsi: „Roumanie s'engage attaquer Autriche-Hongrie au plus tard 10 jours après début offensive armée d'Orient." *A une demande de réduction de cette période à 7 jours, Président du Conseil a répondu qu'il serait peut-être possible de la diminuer mais qu'il ne veut prendre que les engagements qu'il était sur pouvoir tenus. En fait il estime à 10 jours temps nécessaire pour mobilisation et concentration complète armée roumaine et il compte sur armée d'Orient pour protèger ces opérations contre Bulgarie. Monsieur Bratiano a insisté pour que rien de compromettant tel que transport troupes russes en Dobroudja ne soit fait avant 25 juillet/7 août, fin mobilisation et concentration troupes de couverture.*

Tant de la rédaction ci dessus que de parole du Président du Conseil, au cours de discussion il apparait très nettement que l'offensive armée d'Orient domine toute la question. Président du Conseil exprime doute sur état préparation de cette armée et sa capacité offensive. Cette idée est naturellement entretenue par nos adversaires qui lui font ressortir que la présence de cette armée empeche nullement déplacement troupe turque et bulgares.

Després

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 316 cadre 1056-1059]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

16. 7/20 august 1916, Salonic, Ordinele date de generalul Maurice Sarrail la conferința generalilor aliați

N° 50 – Ordres donnés le 20 août 1916 à la conférence des généraux alliés par le général commandant en chef

Le général informe les généraux de l'accord intervenu entre l'Entente et la Roumanie et signé le 17 août.

Cet accord comporte un engagement pris par ce pays de déclarer la guerre à l'Autriche-Hongrie mais non à la Bulgarie.

Une dépêche adressée au général Sarrail lui envoie les instructions arrêtées en conseil de guerre des Alliés. Il a pour mission d'attaquer l'armée bulgare le 20 août pour laisser toute liberté d'action à l'armée roumaine du côté bulgare les objectifs des armées alliées d'Orient seront déterminés ultérieurement.

La conception générale des opérations peut se résumer ainsi: effort offensif vers la gauche, effort défensif vers la droite.

1. A l`extrême gauche du front des Alliés le corps italien de Vallona (ainsi qu'il résulte d'une dépêche reçue du G.Q.G Français) commencera une action dans la direction de l'Est. Cette opération aura vraisemblablement pour premier effet de soulager l'action dirigée par les Bulgares contre les Serbes.

2. Essad Pacha doit débarquer à Salonique avec un millier d'Albanais qui seront intercalés entre le corps italien et la gauche serbe; aussitôt arrivé ce contingent aura pour mission de détruire les communications télégraphiques et téléphoniques entre Florina et Athènes. En attendant ce concours, le groupe des 600 Yougoslaves sera lancé dans la même direction vers la gauche serbe (commandant Rivet), si la discipline peut être rétablie. Les volontaires de Popovitch (1500) et les volontaires de Koritza vivant sur le pays, opéreront également sur le flanc serbe.

3. Armée serbe. – La division du Danube est au contact vers Banica, la division du Vardar est en soutien de cette division, la division de la Drina attaquera la hauteur de Kaimakalan. Les divisions Choumadia, Timok, Morava, prendront part à l'action dans des conditions fixées par un ordre spécial déjà donné par le général Boyovitch[1]. Les Serbes subissent une offensive dont le dessein, tel quil apparaît aujourd'hui, est de tourner leur gauche. Pour donner confiance à l'armée serbe, l'appuyer et la maintenir dans le mouvement en avant, une brigade française (colonel Fillonneau[2], 1° R. M. A. 175”, un groupe de 75 et un groupe de 65) sera envoyée vers le lac Ostrovo pour, éventuellement, agir à l'ouest du lac et vers le nord en renforcement de l'aile gauche serbe.

4. Le long de la rive droite du Vardar la 8° brigade de la 122” division attaquera vers Lumnitza soutenue si nécessaire par deux régiments de la 156'; sur la rive gauche l'autre brigade de la 122 (la 243 brigade) se limitera à une menace par son artillerie.

Les 22° et 26° divisions anglaises progresseront vers le nord. La 17° division coloniale appuyée par l'artillerie anglaise (Dub, cote 535 à l'ouest du lac Doiran), attaquera le petit Couronné (en neutralisant par une violente action d'artillerie la ligne des P) puis celui-ci enlevé l'artillerie française de cette division, aidee de l'artillerie anglaise, fera une préparation intense sur la ligne des P. La 57° division appuiera

[1] Petăr Bojović (1858-1945), general sârb, avansat în septembrie 1918 la gradul de mareşal. A luptat în războiul cu Imperiul Otoman (1876-1878), sârbo-bulgar (1885) şi cele două războaie balcanice (1912-1913). În Primul Război Mondial a comandat Armata 1, fiind grav rănit. În ianuarie 1916, a preluat şefia Marelui Stat-Major sârb, pe care a păstrat-o până în iunie 1918, când a părăsit-o din cauza disputelor cu generalii aliați. A revenit în funcție în toamna anului 1918. În 1921 a fost învestit şef al Marelui Stat-Major al armatei regatului sârbo-croato-sloven, dar în 1922 a trecut în rezervă.

[2] Etienne Honoré Fillonneau (1865-1945), ofițer francez, avansat general de brigadă în 1918 şi general de divizie în 1924. Începând din 1926, a fost concomitent inspector general al geniului şi preşedinte al Comitetului tehnic al geniului. Această ultimă funcție i-a permis să fie asimilat gradului de general de corp de armată. În dubla sa calitate, a avut o contribuție importantă la realizarea liniei fortificate „Maginot”, destinată să protejeze Franța împotriva unei agresiuni germane.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

à droite cette opération par une marche sur le Belès qui est actuellement défendu par quatre régiments macédoniens.

5. Une brigade italienne ira immédiatement se placer en réserve derrière la 57° division (Q. G. à Snevce), son entrée en action devant autant que possible être évitée jusqu'à l'arrivée des munitions du parc d'artillerie italien qui n'est pas encore constitué à Salonique.

Ultérieuremeut et dès que possible, la division italienne remplacera la division Leblois et dirigera son offensive également sur le massif du Belès.

La 57° division sera alors portée vers la gauche serbe avec un régiment de cavalerie et le bataillon russe prêt à marcher, pour faire une opération vigoureuse dans le sens de la brigade Fillonneau, laquelle doit agir aussitôt arrivée à pied d'œuvre.

Le colonel Fillonneau partira de sa personne dès ce soir pour étudier ses emplacements et pour assurer immédiatement aux Serbes qu'il va les appuyer avec un contingent français.

6. Dans la région de la Strouma, la cavalerie anglaise gardera le contact, si possible, à l'est du pont de Kopriva. La ligne de la Strouma sera tenue:

1. Entre la droite de la 57 division et le pont d'Orljak inclus par la 28 division anglaise;

2. En aval du pont d'Orljak jusqu'au lac Tahinos par le détachement du colonel Descoins (deux régiments de cavalerie, un régiment d'infanterie, un groupe à cheval). La rive ouest du lac sera surveillée par la cavalerie Descoins appuyée d'auto-mitrailleuses.

3. Entre le lac Tahinos et la mer par la 8° brigade d'infanterie anglaise (27^0 division).

En réserve sur la route de Salonique à Sérès, la 10^0 division anglaise et la 81^0 brigade appelée d'Hortackeuy.

[Général Sarrail, *op.cit*., p. 367-369]

17. 1916, Însemnări ale generalului Radu R. Rosetti despre planul de campanie al armatei române în vederea intrării în război

Trec acum la cele ce am spus despre operațiuni. Pentru ca planul nostru de operațiuni să se poată executa, trebuiau îndeplinite mai multe condițiuni, şi anume:

• ruşii să atace puternic la aripa noastră dreaptă, spre a uşura înaintarea acestei aripi româneşti şi spre a ținti locului forțele adversare din fața lor, dacă nu a atrage alte forțe duşmane;

• armatele aliate de la Salonic să atace din vreme pe bulgari spre a-i sili să facă față spre sud;

• înaintarea armatelor noastre în Transilvania până la Mureş să se facă repede, pentru a sosi pe acel râu înainte de ajungerea pe dânsul a trupelor adverse luate eventual de pe alte teatre de război;

• trupele româno-ruse din Dobrogea să oprească atacul venind dinspre sud.

Cum vom vedea din narațiunea ce urmează, niciuna dintre aceste condițiuni nu a fost îndeplinită. În schimb, comandamentul german, judecând sănătos situațiunea, dându-şi seamă că atacul principal şi cel mai primejdios pentru Puterile Centrale era să fie cel îndreptat de noi în Transilvania şi că avea nevoie ca să câştige timp până ce să se poată opune cu succes atacului sus-zis, a hotărât să dezlănțuie un atac bruscat asupra Dobrogei spre a atrage forțele noastre în acea parte.

Trebuie spus de pe acum că planul german a reuşit pe deplin şi că adversarii au avut în tot cursul operațiilor până-n iarna 1917 inițiativa operațiilor, impunându-ne voința lor.

[General Radu R. Rosetti, *op.cit*., p. 104]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

18. 4/17 august 1916, Bucureşti, Convenția militară dintre România şi puterile Antantei

Convenție militară între Franța, Marea Britanie, Italia, Rusia şi România

Între subsemnații:

1. Colonel M.F.M. Després, ataşat militar la legația Franței la Bucureşti;

2. Locotenent-colonel C.B. Thomson, ataşat militar la legația Marii Britanii la Bucureşti;

3. Locotenent-colonel L.G. Ferigo, ataşat militar la legația Italiei la Bucureşti;

4. Colonel A. Tatarinov, agent militar al Rusiei în România, autorizați în mod special de comandamentele supreme ale armatelor lor respective, pe de o parte,

Şi excelența sa domnul Ion C. Brătianu, preşedinte al consiliului de miniştri, ministru de război al regatului României, pe de altă parte,

S-a convenit cele ce urmează:

Articolul I

Pentru a da urmare Tratatului de Alianță încheiat la 4/17 august 1916 între Franța, Marea Britanie, Italia, Rusia şi România, România se angajează, mobilizând toate forțele sale terestre şi maritime, să atace Austro-Ungaria cel mai târziu la 15/28 august 1916 (opt zile după ofensiva de la Salonic). Operațiunile ofensive ale Armatei Române vor începe chiar în ziua declarării războiului.

Articolul II

De la semnarea prezentei Convenții şi pe durata mobilizării şi concentrării Armatei Române, Armata Rusă se angajează să acționeze în mod deosebit de energic pe întreg frontul austriac, în scopul de a asigura operațiunile române sus-menționate. Această acțiune va fi deosebit de ofensivă şi viguroasă în Bucovina, unde trupele ruse vor trebui să-şi păstreze, mai mult sau mai puțin, pozițiile lor, ca şi efectivele lor actuale.

Începând cu 12/25 august 1916, flota rusă va trebui să asigure securitatea portului Constanța, să împiedice orice debarcare de trupe duşmane pe țărmul românesc şi orice incursiune pe Dunăre în amonte de gurile acestui fluviu.

La rândul ei, România va recunoaşte Flotei ruse de la Marea Neagră dreptul de a folosi portul de război Constanța şi de a lua măsurile necesare împotriva flotei submarine inamice. Navele de război ruse care se vor servi de Dunăre, atât pentru a garanta râurile, cât şi pentru a da concurs Armatei şi Flotei Române şi vor coopera pe acest fluviu cu escadrila de monitoare române. Detaliile acestei cooperări vor fi stabilite conform articolelor prezentei Convenții.

Articolul III

Rusia se angajează ca, în momentul mobilizării Armatei române, să trimită în Dobrogea două divizii de infanterie şi o divizie de cavalerie pentru a coopera cu Armata Română împotriva Armatei Bulgare.

Aliații se angajează să devanseze, cu cel puțin opt zile printr-o ofensivă categorică a Armatelor de la Salonic, intrarea în război a României, cu scopul de a facilita mobilizarea şi concentrarea tuturor forțelor militare române. Această ofensivă va începe la 7/20 august 1916.

Dacă în timpul operațiunilor militare, Puterile Aliate, după înțelegerea între Statele Majore respective, vor fi determinate să-şi sporească sprijinul lor militar, cooperând cu Armata Română, această mărire de forțe nu va modifica cu nimic prevederile convențiilor încheiate.

Articolul IV

Franța, Marea Britanie, Italia şi Rusia se angajează să furnizeze României muniții şi materialul de război ce vor fi transportate de vase româneşti sau aliate şi tranzitate prin Rusia.

Aceste livrări şi transporturi vor trebui să fie efectuate astfel încât să asigure sosirea în România în flux continuu a unui minimum de 300 t pe zi, calculat la o lună de transport.

În cazul în care Aliații vor avea la dispoziția lor noi căi de acces facilitând tranzitul muniților, România va putea beneficia de ele.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Articolul V

Aliații se angajează, de asemenea, să furnizeze României, în limita posibilului, cai, anvelope, medicamente, articole de subzistență şi de dotare pe care ea le va cere în cantitățile şi categoriile ce vor fi stabilite de comun acord.

Articolul VI

Aliații vor pune la dispoziția României personalul tehnic necesar pentru fabricarea în țară de muniții şi de material de război.

Articolul VII

De la încheierea prezentei Convenții, Statele Majore ale Armatelor româno-ruse, ca şi Statul Major al Armatelor de la Salonic se vor pune de acord pentru a stabili modalitățile cooperării lor.

Acordul în timpul operațiunilor militare ale Armatelor Româno-Ruse sau orice schimbare, lămurire şi suplimentare în vederea unei legături permanente se va stabili la Cartierul General respectiv, aşa cum s-a arătat mai sus.

Articolul VIII

Cooperarea Armatelor Aliate nu presupune subordonarea uneia din părțile contractante celeilalte; ea nu presupune decât libera acceptare a dispozițiilor şi a modificărilor determinate de situația generală, de necesitățile impuse de scopul urmărit şi de camaraderia de arme.

Articolul IX

În principiu, trupele regale române şi trupele imperiale ruse îşi vor păstra Comandamentul lor propriu, zona lor de operațiuni distinctă şi o independență totală în conducerea operațiunilor. Linia de demarcație între cele două Armate va trece de la Vatra Dornei prin Bistrița şi văile râurilor Şieu şi Someş până la Debrețin. Țelul principal al acțiunii române în măsura în care o va permite situația militară la sud de Dunăre va fi Transilvania, pe direcția Budapestei.

Trupele ruse prevăzute la articolul III, destinate să coopereze cu Armata Română, se vor afla sub ordinele Comandamentului Suprem al Armatei Române.

În cazul în care contingentul trupelor ruse care operează la sud de Dunăre va fi considerabil sporit, astfel încât să fie de putere egală sau superioară celei a trupelor române cu care el cooperează, acest contingent va putea constitui, la ieşirea din teritoriul român, o armată independentă ce va fi plasată sub ordinele Comandamentului Suprem Rus. În acest caz, această armată acționând în afara teritoriului român, va trebui să aibă o zonă de operațiuni distincte şi va fi condusă după directivele Comandamentului Suprem Rus, conformându-se în întregime planurilor celor două Cartiere Generale pe bazele stabilite mai sus.

Dacă, în vederea scopului urmărit, trebuie să aibă loc operațiuni militare cu forțe combinate româno-ruse, comanda acestor forțe va fi indicată de zona respectivă de operațiuni. Toate ordinele şi instrucțiunile referitoare la conducerea acestor operațiuni vor fi emise în România şi în Rusia.

Articolul X

În principiu, în teritoriul național, ca şi în teritoriul ocupat de Armata uneia din părțile contractante, armatele celeilalte părți contractante nu vor putea pătrunde decât dacă interesul general şi țelul comun o vor cere şi cu consimțământul scris şi prealabil pentru fiecare caz în parte.

Articolul XI

De fiecare dată când, în cursul operațiunilor, Armatele Aliate se vor afla în necesitate – pentru transportul de trupe, provizii şi furnituri militare – de a folosi una sau mai multe căi ferate de pe teritoriul statului aliat, folosirea va fi stabilită pentru fiecare caz în parte de delegații Marilor Cartiere Generale Aliate.

Administrarea, organizarea de transporturi şi aprovizionarea cu resurse locale vor reveni în toate cazurile autorităților teritoriale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Articolul XII

Prizonierii, prada de război şi trofeele luate de una din Armate [le] vor aparţine. Prada de război luată în luptele în comun şi pe acelaşi câmp de bătaie va fi împărţită proporţional cu efectivele care vor fi luat parte. Totodată, pentru a facilita aprovizionarea Armatei Române, Comandamentul Imperial rus va ceda acesteia materialul de război şi muniţiile cuprinse în această pradă mixtă, de care ea ar avea o nevoie urgentă.

Articolul XIII

Pentru a coordona acţiunile Armatelor Română, Rusă şi Aliată şi pentru a atinge mai sigur scopurile militare, un reprezentant al Armatei Române, ajutat, dacă este necesar, de un număr de ofiţeri adjutanţi, trebuie să se afle la Cartierele Generale Rus şi Aliat în momentul începerii operaţiunilor militare române. De asemenea, reprezentanţi ai Armatelor Rusă şi Aliate şi adjutanţii lor, trebuie să se afle la Cartierul General al Armatei Române.

Cartierele Generale ale Armatelor Cooperante trebuie să se informeze reciproc şi în timp util asupra conjuncturilor militare, repartizării forţelor şi desfăşurării operaţiunilor.

Articolul XIV

Dacă în timpul operaţiunilor survin situaţii care cer luarea unor măsuri noi şi ridică probleme neprevăzute în prezenta Convenţie, toate problemele vor fi tratate la fiecare Cartier General cu delegatul Armatei Aliate, dar nu vor fi definitive decât după un acord al Comandamentelor Supreme.

Articolul XV

Pentru a putea lua din timp măsurile pregătitoare la începutul operaţiunilor, părţile contractante vor trebui să se înţeleagă asupra planului de acţiune militară înainte de ziua începerii ostilităţilor de către Armata Română.

Articolul XVI

Pentru a putea lua din timp măsurile pregătitoare la începutul operaţiunilor, părţile contractante vor trebui să se înţeleagă asupra planului de acţiune militară înainte de ziua începerii ostilităţilor de către Armata Română.

Articolul XVII

Problema armistiţiilor va fi hotărâtă de comun acord de către Comandamentele Supreme ale Armatelor Cooperante.

Articolul XVIII

Prezenta Convenţie va rămâne în vigoare din ziua semnării până la pacea generală.

Făcută în cinci exemplare la Bucureşti, 4/17 august 1916.

Ataşatul militar al Franţei: M. Després

Ataşatul militar al Marii Britanii: C.B. Thomson

Ataşatul militar al Italiei: L. Ferigo

Agentul militar al Rusiei: colonel A. Tatarinov

[*România în Războiul Mondial (1916-1919),* volumul 1 Documente – Anexe, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1934, p. 11-14]

19. August 1916, Paris, Însemnări ale generalului Vasile Rudeanu despre fazele pregătirii armatei române pentru intrarea în război

În rezumat, pregătirea armatei române de război[1] a trecut prin patru faze:

Prima fază: de la 21 februarie 1916, când germanii au dezlănţuit gigantica lor ofensivă pentru cucerirea Verdunului, până la 15 mai 1916, fază în care Antanta nu se preocupă, nici măcar nu vorbeşte de pregătirea armatei române de război.

[1] Privită din perspectiva interesului manifestat de Franţa faţă de această problemă (n.n.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

A doua fază: de la 15 mai până la 30 mai 1916, când pe malul drept al Meusei ofensiva germană se apropia de Verdun. Franța, recunoscând importanța ce putea avea intervenția armatei române în război, a luat singură în mână, şi împotriva vederilor potrivnice ale aliaților săi, cu un mare avânt, sprijinirea armatei române de război.

Faza a treia: de la 30 mai până la 8 iulie 1916, când Franța, față de surprinzătoarele mari succese inițiale ale ofensivei ruse începute la 4 iunie 1916 şi în urma intervențiilor diplomatice ale aliaților săi, frânează sprijinirea armatei române de război.

Faza a patra: de la 8 iulie 1916 până la intrarea armatei române în război, când ofensiva germană înaintase şi ajunsese la 4 kilometri de Verdun şi Franța, cvasi-singură, în cea mai mare grabă şi cu toate posibilitățile sale, caută să desăvârşească pregătirea armatei române ca să poată începe imediat războiul şi apoi să-l ducă atât timp cât avea să țină.

Pe de altă parte, din punctul de vedere al desfăşurării războiului, pe frontul de la Verdun apar două perioade: perioada războiului defensiv, dus de armata franceză singură, cu un eroism sublim, până la intrarea armatei române în război; perioada războiului ofensiv dus de Franța împotriva armatei germane la Verdun, care trecuse la defensivă îndată după intervenția armatei române în război.

Deci intervenția armatei române în război răsturnase complet situația războiului pe frontul de la Verdun.

[General Vasile Rudeanu, *op.cit.*, p. 171]

***20.* 13/26 august 1916, Bucureşti, Ordinul Marelui Stat-Major către Corpul 1 armată prin care se precizează modul de acțiune al grupurilor de acoperire**

MINISTERUL DE RĂZBOI
Secția 3 – Biroul 6
13 august 1916

MARELE STAT-MAJOR
Nr. 2765

către
CORPUL 1 ARMATĂ

Din ordinul d-lui preşedinte al Consiliului şi ministru de război, cu onoare sunteți rugat a dispune ca grupurile de acoperire de pe frontiera Transilvaniei să treacă granița, prin surprindere, în seara zilei de 14 august a.c., la ora 9 p.m. şi să înainteze cu energie, respingând eventuale forțe inamice, aşa ca să caute a ajunge pe liniile mai jos arătate:

Detaşamentul Olt-Lotru (inclusiv Grupul Titeşti):

Grupul Olt-Titeşti pe linia: Sebeşul Inferior–Porceşti–Wartberg–Tălmaciu–Dealul cu Pini, cota 652;

Grupul Lotru pe linia: Vârful Brâncului cota 1578–Fundul Râului (Susani).

Grupul de acoperire Jiul, pe linia: Chiciora cota 925 (3 km nord-est de Livezeni)–Muntele Cărbuni la nord de Aninoasa–Muntele Cărbuni la nord de Vulcan (Harta 1:100 000).

Odată ajunse pe aceste linii sau, dacă eventual, forțe superioare inamice le-ar opri înainte de a ajunge la ele, în pozițiunile atinse, grupurile se vor întări cât mai puternic, ştiind că vor trebui să păstreze aceste poziționi contra oricărui atac mai multe zile (cel puțin 10 zile), pentru a permite ulterior debuşarea coloanelor ce se adună înapoia lor.

Pentru a putea executa, în bune condițiuni, operațiile arătate mai înainte, trebuie ca trecerea graniței să se facă simultan.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În acest scop este nevoie ca, în ziua de 14 august, să se treacă de la situaţia actuală de staţionare a grupului de acoperire la o situaţie iniţială pregătitoare de atac. Această situaţie se va hotărî de comandamentul Corpului 1 Armată pentru fiecare grup şi în grup pentru fiecare coloană; ea va fi aleasă după teren, astfel ca fiecare coloană să aibă de parcurs până pe frontieră încă circa două ore de marş.

În această situaţiune pregătitoare de atac, coloanele se vor găsi în ziua de 14 august la ora 5 p.m., printr-un marş de exerciţiu, ordonat de comandament.

De asemenea, comandamentul va dispune ca la aceeaşi dată şi oră grupul de acoperire al Diviziei 1 să ocupe poziţiunea: Cireşu (Negruşa)–Bunoaicaloviţa–Vârciorova, pe care va rezista până la noi dispoziţiuni unui eventual atac inamic în condiţiunile arătate mai înainte.

Va lăsa:

a) Două batalioane şi artileria grea spre Turnu Severin, pentru asigurarea flancului şi spatelui;

b) Batalioanele 4 din Regimentele 17, 57 şi 31 Infanterie pe actualele lor poziţiuni.

Comandamentul va îngriji ca, la numitul marş de exerciţiu, diferitele coloane să fie astfel cum s-a arătat în planul de ofensivă, înaintat de comandament Marelui Stat-Major, cu nr. 80 din 6 mai 1916, ţinându-se seamă însă de trupele cu care s-au întărit grupele de acoperire ulterior. Trupele să fie prevăzute cu hărţile necesare, să fie echipate şi înzestrate cu toate cele trebuincioase pentru luptă (echipe de grenadieri). Coloanele să fie însoţite de călăuze, care cunosc bine drumurile spre frontieră şi localităţile din vecinătate de dincolo. Coloanele care înaintează în apropierea unei căi ferate vor pune imediat stăpânire pe toate lucrările de artă: poduri, tuneluri, staţiuni. Aceste coloane vor fi însoţite de câte o echipă de ingineri, lucrători de la căile ferate, pionieri si o secţie de telegrafie. Trupele vor respecta proprietatea locuitorilor paşnici de dincolo, în special a românilor.

Ordinul de înaintare din situaţiunea pregătitoare se va întocmi de comandamentul Corpului 1 Armată pentru fiecare coloană şi se va înmâna fiecărui comandant de coloană în ziua de 14 august, în plic închis, cu menţiunea pe plic: a *se deschide la ora 5 p.m.*

Comandamentul este rugat a lua măsuri:

1. Pentru a asigura legătura între acţiunea diferitelor grupuri;
2. Pentru organizarea grabnică a convoiurilor auxiliare şi de munte;
3. Pentru evacuarea răniţilor şi prizonierilor;
4. Pentru reîmprospătarea muniţiilor;
5. Pentru hrănirea trupelor în ziua de 14 august, ora 3 p.m., se va da trupelor raţie îndoită;
6. Cu începere din ziua de 14 august, ora 3 p.m., se va opri orice circulaţie pe şoselele şi drumurile (poteci) ce duc la graniţă, de la 20 km depărtare de ea;
7. Se vor ocupa prin posturi militare toate oficiile telefonice, cu începere din ziua de 14 august, ora 1 p.m.

p. MINISTRU,
p. ŞEFUL MARELUI STAT-MAJOR
General de brigadă DUMITRU ILIESCU
Şeful Secţiei 3
Colonel IOAN RĂŞCANU

[*Marele Cartier General al Armatei Române. Documente. 1916-1919*, coordonator general de corp de armată Dumitru Cioflină, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1996, p. 61-62]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***21.* 14/27 august 1916, Soveja, Însemnări ale locotenentului Alexandru D. Madgearu[1] referitoare la starea de spirit în ajunul mobilizării**

Dimineață, sculându-mă mai devreme ca de obiceiu, plec spre popotă. Îl văd pe Dl Colonel Botea foarte grăbit că-mi spune: Madgearu, dă ordin la telefon la jandarmi să întoarcă imediat din drum [de] la trenul Tişiții[2] pe toți soldații şi ofițerii. N-are răbdare şi umblă de colo până colo trimițând pe toți la gară, ofițer de serviciu, sergent etc. La ora 8, toți comandanții de companie la ordin la Dl Colonel.

[Ora] 8 Domnilor... Efectele, echipamentul, armament, hrana de rezervă, pâine pe două zile. Întreținere de război, scripte de campanie etc. etc. [Ora] 10.30. Masa trupei. [Ora] 11. Masa ofițerilor. [Ora] 12. Raportul, plecarea. Regimentul trebuie să ocupe până deseară la ora 9 poziția inițială la frontieră. Eu urmam să plec la Tulnici[3] să primesc rechizițiile de la Căpit[anul] Popescu, delegatul Brigăzii. Dl Căp[itan] Popescu C. primeşte ordin ca d-lui să fie la frontieră d[upă] a[miază] la ora 3, iar rechizițiile să le primesc tot eu.

Masa trupei. În sat, zarvă mare. Emoție pretutindeni. Femeile stau mirate în porți de mişcarea asta neaşteptată. Pe toți i-a înlemnit o clipă spaima de necunoscut. Treptat însă pe fețele tuturor bucuria revine după atâta vreme de încordare. Bine că a dat Dumnezeu ca să pornim şi noi războiul de mult aşteptat. Pregătesc bagajele. O mulțime de mărunțişuri de prin casă le strâng în grabă prin ladă şi desagi. La masă. Emoții pe toată linia. Familiile ofițerilor. D-na Căpitan Sava cu mama D-sale şi cu fina noastră Aurora. D-na Topescu. Col. Botea, Grigoriu etc... sunt venite cu toate. Nimeni nu mănâncă cum trebuie. Se ridică Dl Colonel Botea. Arată însemnătatea clipei mult aşteptate pentru desrobirea neamului: „...Să pornim cu voioşie, D-lor. Lăsăm familii cu durere, dar şi cu bucurie, căci mergem întru împlinirea sfântului ideal. Vor pica mulți din noi. Vă văd plângând, mame, frați, surori, soții, copii. Lacrimile voastre calde vor fi candele veşnic aprinse pentru noi ce ne vom odihni sus în ceruri. Ora despărțirii a sosit". Pahare cu şampanie se ciocnesc în urări de sănătate, stropite cu lacrămi de emoție.

Apelul general. Raportul. Binecuvântarea preotului. Surpriza D-rei Grigoriu cu fotografiile. Flori şi buchete în piepturi. Plecăm. Lacrimi şi urări. Îmbrățişări calde. La marginea satului.

La Tulnici eu fac rechiziționarea cailor de tracțiune. Către seară se aud câteva bubuituri. Tunuri, zic unii. La 9 ½ un băiat sosit de la frontieră aduce ştirea că Românii au trecut granița[4]. Un ofițer rănit şi un plotonier mort, Marin Costică. Poposesc la Cârciuma lui Băsnuță. Într-o odăiță mănânc două ouă şi o friptură. Mă culc. Clopotele sună tânguios în miezul nopții. Pe drum chiuie flăcăii.

[Arhiva personală Alexandru Madgearu]

---

[1] Alexandru D. Madgearu s-a născut la Focşani la 31.10.1892. A absolvit Şcoala de Infanterie de la Bucureşti la 25.06.1913 şi a fost repartizat la Regimentul 10 Putna din oraşul natal. La 01.07.1916 a fost avansat locotenent, comandant al companiei 10 din batalionul 2. La 01.09.1917 a fost avansat căpitan. Pentru faptele sale de arme din campaniile 1916 şi 1917, a primit decorațiile: „Coroana României", cu spade, în grad de cavaler, Ordinul rus „Sfântul Stanislav", clasa III, cu spade şi funtă, Ordinul „Steaua României", cu spade în grad de cavaler şi panglica Virtutea Militară, „Crucea comemorativă", „Medalia Victoriei". În februarie-aprilie 1918 a fost detaşat la Corpul Voluntarilor Ardeleni, iar în mai 1919 a fost transferat în Regimentul 108. Ulterior a fost încadrat la Şcoala de Infanterie nr. 2 de la Sibiu şi la Regimentul 92 Orăştie. A participat şi la al Doilea Război Mondial, ca adjunct al comandantului Regimentului 92. A decedat la Bucureşti la 25.06.1980.

[2] Gară a liniei feroviare forestiere a Societății „Tişița".

[3] Sat situat la poalele Munților Vrancei, pe valea râului Putna.

[4] Trecerea frontierei s-a făcut simultan la ora 21 a zilei de 14/27 august, prin 17 puncte, de către grupurile de acoperire ale Armatelor 1, 2 şi Nord, conform Planului de campanie „Ipoteza Z". (R.P.R.M. 1987, p. 216-245, 267-272)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***22.* 15/28 august 1916, Bucureşti, Armata română la pace şi la mobilizare (structuri organizatorice, efective, material de război)**

1. Armata pe picior de pace în August 1916

În August 1916, armata română pe picior de pace avea următoarea organizare:

a) 2 divizii de cavalerie, compuse fiecare din:

3 brigăzi roşiori a 2 regimente, a 4 escadroane şi 1 secție de mitraliere (2 piese), 1 divizion artilerie călăreață (3 baterii).

b) 5 corpuri de armată, compuse fiecare din:

2 divizii,

1 comandament teritorial al corpului de armată având sub ordine 8 regimente infanterie a 3 batalioane şi 1 companie mitraliere (4 piese) şi 1 regiment artilerie de câmp (6 baterii tunuri 75 mm şi 2 baterii obuziere 120 mm Md. 901)

1 brigadă călăraşi (a 2 regimente călăraşi a 4 escadroane şi 1 secție mitraliere a 2 piese),

1 regiment obuziere 105 mm (a 6 baterii),

1 batalion pionieri,

Servicii.

c) Fiecare divizie (1–10) se compunea din:

1 batalion vânători cu 1 secție mitraliere (4 piese),

1 brigadă infanterie a 2 regimente, a 3 batalioane şi 1 companie mitraliere (4-6 piese),

1 brigadă artilerie a 2 regimente tunuri de câmp, a 6 baterii.

d) La dispoziția Ministerului de Război:

Brigada grăniceri (2 regimente a 3 batalioane),

Corpul jandarmi rurali (34 companii),

Batalionul jandarmi Bucureşti.

2 brigade artilerie grea, a 2 regimente, cu un total de 32 baterii grele (15 baterii tunuri 105 mm Md. 91, 6 baterii tunuri 120 mm franceze[1]), 2 baterii obuziere 150 mm Md. 912, 2 baterii tunuri 150 mm Md. 85 pe şasiu şi Md. 87 marină, 2 baterii tunuri 152,4 mm, 1 baterie tunuri 155 mm, 1 baterie tunuri 210 mm, 1 baterie mortiere 210 mm, 2 baterii tunuri 87 Md. 1880 .

1 divizion tunuri munte 75 mm (4 baterii),

1 regiment tunuri munte 63 mm (6 baterii),

1 regiment căi ferate, 1 regiment pontonieri şi 1 batalion specialități cu 1 companie aerostație,

Cetatea Bucureşti,

Regiunea întărită Focşani-Nămoloasa-Galați,

Corpul de aviație (4 escadrile),

Divizia de Dunăre (4 monitoare şi 8 vedete),

Divizia de mare.

Forța totală a armatei de pace era de: 256 batalioane (cu 413 mitraliere), 88 escadroane (cu 40 mitraliere) şi 236 baterii, cu un efectiv total de 8 575 ofițeri şi elevi, 127 085 reangajați şi trupă şi 33 112 animale. [...]

2. Forțele mobilizate la 15 august 1916

La 15 august 1916, România a mobilizat:

Marele Cartier General,

4 comandamente de armată,

[1] Organizate până în septembrie 1916. (n.a.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

6 comandamente de corp de armată (I, II, III, V, VI şi VII)[1],

2 divizii de cavalerie,

20 divizii de infanterie. La 25 august, din unităţi luate de la diviziile 3, 4, 5 şi 6 s-au constituit încă două divizii (21 şi 22), iar din Detaşamentul Olt-Lotru s-a constituit Divizia 23.

1 brigadă grăniceri,

5 brigăzi călăraşi.

Artileria grea: 2 brigăzi a 2 regimente, cu un total de 32 baterii.

Artileria de munte: 1 divizion cu 4 baterii tunuri munte 75 mm şi 1 regiment cu 6 baterii tunuri munte 63 mm şi 3 baterii tunuri 57 mm.

Artileria antiaeriană: 113 tunuri.

Artileria capetelor de pod Turtucaia, Silistra şi Cerna-Vodă (26 baterii şi 52 turele de 37 mm şi 53 mm; vezi Anexa 16).

Artileria de poziţie (20 baterii; vezi Anexa 16 şi 20).

Trupe de geniu: 1 regiment căi ferate, 1 regiment pontonieri, 1 batalion specialităţi cu 1 companie aerostaţie.

Aviaţia: 4 escadrile, cu un total de 28 avioane.

Corpul automobilelor.

Marina militară: 2 escadre de Dunăre.

Cetatea Bucureşti şi Regiunea întărită F. N. G.

Etapele corpurilor de armată (I–V) şi ale diviziilor 11–16.

Etapele de armată şi cele la dispoziţia M.C.G.

Părţile sedentare şi formaţiunile din zona interioară.

Totalul forţelor mobilizate de România la 15 august 1916 era:

366 batalioane cu 413 mitraliere de câmp şi 161 mitraliere de poziţie [2] (146 batalioane active ale reg. 1-40; 120 batalioane cadre ale reg. 41–80; 80 batalioane IV teritoriale [3]) şi 20 batalioane miliţii.

104 escadroane cu 40 mitraliere.

379 baterii (55 baterii tunuri 53 mm şi 57 mm de infanterie, 233 baterii de câmp, 13 baterii de munte, 32 baterii grele, 20 baterii de poziţie, 26 baterii fixe ale capetelor de pod Turtucaia, Silistra şi Cerna-Vodă şi 113 tunuri antiaeriene).

Efectivul total mobilizat a fost de: 19 843 ofiţeri şi elevi, 813 758 reangajaţi şi trupă şi 281 210 cai, din cari:

15 949 ofiţeri şi 642 139 trupă constituiau armata de operaţiuni;

3 894 ofiţeri şi 191 619 trupă în zona interioară (stabilimente şi părţi sedentare).

Armata de operaţiuni cuprindea:

13 561 ofiţeri şi 562 847 trupă: armata operativă.

681 ofiţeri şi 20 241 trupă: garnizoana cetăţilor.

1 707 ofiţeri şi 59 051 trupă: trupe şi servicii de etapă.

Armata operativă cuprindea:

11 890 ofiţeri şi 511 000 trupă combatanţi;

1 671 ofiţeri şi 51 000 trupă servicii.

În afară de efectivul mobilizat, se mai dispunea încă de 420 870 oameni disponibili a fi mobilizaţi, şi anume:

82 993 instruiţi disponibili;

102 117 dispensaţi recuperaţi;

[1] Comandamentul C.4.A. a devenit Comandamentul Armatei de Nord. (n.a.)

[2] Mitralierele de poziţie (franceze 8 mm) la capetele de pod. (n.a.)

[3] Al 4-lea batalion al Reg. 1-80 infanterie. (n.a.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

25 900 scutiți revizuiți şi găsiți apți;

59 860 contingentul 1917;

150 000 (circa) tineri între 18–20 ani.

Disponibilul total pentru mobilizare – 1 234 000 oameni – reprezenta 15% din populația totală a țării şi 30% din populația bărbătească.

Efectivul mobilizat reprezenta 2/3 din disponibilul de mobilizare, rămânând 1/3 ca rezervă de alimentare.

Armata de operațiuni forma 3/4 din efectivul mobilizat, iar restul de 1/4 era efectivul stabilimentelor şi părților sedentare din zona interioară.

Din totalul armatei de operațiuni: 5/6 erau unitățile operative, iar 1/6 trupele cetăților şi etapelor.

Din armata operativă, 9/10 erau trupe combatante, iar 1/10 servicii divizionare, de corp de armată şi de armată.

Efectivele pe arme ale trupelor combatante erau:

Cartiere generale: 600 ofițeri şi 2 820 trupă (0,4%).

Infanteria: 8 116 ofițeri şi 413 839 trupă (81%).

Cavaleria: 772 ofițeri şi 21 037 trupă (4%).

Artileria: 1 763 ofițeri şi 47 046 trupă (9%).

Trupe de geniu: 375 ofițeri şi 18 844 trupă (4%).

Aviația: 40 ofițeri şi 1 000 trupă (0,2%).

Marina: 206 ofițeri şi 2 070 trupă (1%).

Jandarmi: 18 ofițeri şi 2 070 trupă (0,4%).

Față de efectivul de pace (127 000) efectivul mobilizat (813 000) era de 6 ori mai mare.

În tabelul Anexă Nr. 15 [nu se publică] se arată:

Complimentul de mobilizare în ofițeri, trupă, batalioane, escadroane şi baterii.

Creşterea efectivului de pace, a complimentului de mobilizare şi a efectivului mobilizat de la 1910 până la 1916.

Din acest tabel se vede că, sub raportul efectivelor şi al numărului de unități tactice, armata mobilizată în 1916 era simțitor mai mare ca cea mobilizată în 1913. Efectivul ofițerilor sporise cu 78%, al trupei cu 74%; numărul de batalioane cu 47%, mitralierele cu 150%, escadroanele cu 1%, iar bateriile cu 90%.

[*România în războiul mondial 1916-1919*, volumul I, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, Bucureşti, 1934, p. 56-60]

23. 1916, Bucureşti, Însemnări ale generalului Radu R. Rosetti despre personalitățile militare susceptibile de a ocupa funcția de şef al Marelui Stat-Major

Vin acum la persoana şefului de Stat-Major [General] şi aş vrea să nu fiu greşit înțeles. Fusesem elevul lui Iliescu atât în Şcoala Militară de Artilerie şi Geniu, cât şi în Şcoala Superioară de Război. Servisem sub ordinele sale la Corpul 2 armată şi la Inspectoratul General al Armatei. Îl văzusem muncind cu destoinicie la Ministerul de Război. Şi deşi nu mai aveam aceeaşi admirație nemărginită şi aceeaşi încredere oarbă într-însul pe care o avusesem, credeam sincer că era, dacă nu cel mai capabil, dar desigur unul dintre cei mai capabili generali ai noştri, prezentând şi folosul că se bucura de încrederea Regelui şi de acea a lui Brătianu.

De multe ori m-am întrebat de atunci încoace şi, când scriu aceste rânduri, mă întreb din nou, cine putea fi numit în locul lui Iliescu, el având contra lui nu numai neîncrederea şefilor

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

politici din opoziţiune, Marghiloman, Nicu Filipescu şi Take Ionescu, dar şi a unor oameni de bine, strâns legaţi prin prietenie de Brătianu, ca G. Văsescu[1] spre pildă, ca şi gelozia şi invidia multor generali.

Alţi şefi care erau socotiţi destoinici de unii sau de alţii dintre acei ce aveau cuvânt de spus sau îşi arogaseră acest cuvânt erau:

Generalul Al. Averescu. Acesta era susţinut de Take Ionescu şi de Nicu Filipescu, dar nu avea încrederea Regelui, nici a lui Brătianu şi nici a multor generali şi ofiţeri superiori. De altfel nu voia a fi şef de Stat-Major al Regelui, dar nu credea că postul de comandant de căpetenie nu i se cuvenea.

Desigur că Averescu avea cunoştinţe militare, că cunoştea bine serviciul de stat-major. Socotesc, după multă gândire, că, îndepărtat de anumite influenţe politice şi cu un şef ştiind a-şi impune voinţa, ar fi putut să fie un şef de stat-major acceptabil. Aşa cum era însă şi în circumstanţele de atunci a arătat că cea mai bună definiţie a lui este aceea dată de unul din soldaţii lui [Joseph Rudyard] Kipling[2] mareşalului Lord Wolseley[3], definiţie care, în traducere liberă, ar fi: privirea (grija) îi era îndreptată cu un ochi asupra cercurilor influente (politice) şi cu celălalt asupra binecuvântatei sale persoane.

Generalul C. Coandă[4], mult mai potrivit unui rol diplomatico-militar, cum a fost acela pe care l-a îndeplinit cu deosebită destoinicie ca reprezentant al armatei române la Marele Cartier General rus.

Generalii I. Culcer şi Gr. Crăiniceanu. Au dovedit, mai ales al doilea, că nu au fost destoinici să comande o armată.

Generalul C. Hărjeu[5] avea numai încrederea lui Marghiloman. Eu nu împărtăşam părerile celor care nu aveau nicio încredere într-însul. La arătarea mea că văzusem ce destoinic comandant de divizie fusese, mi se răspundea că poate a fost un bun comandant de divizie în timp de pace, dar că în orice caz nu ar fi putut comanda o unitate mai mare ca o divizie.

---

[1] Gheorghe Văsescu (1856-?), ofiţer cu studii politehnice şi de artilerie în Franţa. Ataşat militar în această ţară, cu extensie în Belgia (1886-1889), în 1889 a fost pus în disponibilitate, trei ani mai târziu trecând în rezervă. A ocupat diverse funcţii publice, cariera sa continuând în rezervă, până la gradul de colonel (noiembrie 1916). În timpul războiului a comandat Şcoala Militară de Artilerie şi Geniu şi a făcut parte din diverse comisii de recepţie a materialului de artilerie.

[2] Joseph Rudyard Kipling (1865-1936), poet şi prozator britanic, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în anul 1907. Este celebru mai ales datorită lucrării pentru copii *Cartea Junglei* (1894).

[3] Garnet Joseph Wolseley (1833-1913), mareşal britanic de origine irlandeză, cu mare influenţă şi prestigiu în armata britanică. A obţinut succese militare în Războiul Crimeii, Sudan, Egipt, Birmania (Burma) etc. Între 1895 şi 1900 a fost comandantul-şef al forţelor britanice.

[4] Constantin Coandă (1857-1932) a urmat cursurile şcolii militare de la Bucureşti şi Iaşi (1875-1878). Datorită aptitudinilor militare, se face remarcat în timpul Războiului de Independenţă. În 1880 este trimis să urmeze cursuri universitare la Şcoala Politehnică din Paris, unde obţine licenţa în matematică şi la Şcoala de Artilerie din Fontainebleau. În 1888, maiorul Coandă este trimis ca ataşat militar la Viena, apoi la Bruxelles, iar din 1892 devine aghiotant regal pe lângă principele moştenitor Ferdinand I. În 1902, Coandă este avansat la gradul de general de brigadă, îndeplinind funcţiile de inspector general al Artileriei (1904-1912). La Conferinţa de Pace de la Bucureşti din 1913, Coandă este membru al delegaţiei române. În vara anului 1916, este trimis ministru plenipotenţiar pe lângă Marele Cartier General rus. După lovitura de stat bolşevică se transferă la Kiev, dar aici este arestat şi condamnat la moarte, dar este salvat în ultimul moment de armata germană. A făcut parte din delegaţia română prezentă la Conferinţa de Pace de la Paris (1919), participând la semnarea Tratatului de la Neuilly cu Bulgaria, pe 27 noiembrie 1919. A fost prim-ministru al României în perioada 24 octombrie-29 noiembrie 1918. După război a intrat în Partidul Poporului ocupând fotoliul de preşedinte al Senatului în două rânduri (1920-1922; 1926-1927) şi cel de ministru al Industriei şi Comerţului (26 martie-14 iulie 1926)

[5] Constantin Hârjeu (1856-1928), general şi teoretician militar român. Genist de profesie, cu studii în România şi Franţa a scris *Istoria armei geniu* (1902) ce îşi păstrează valoarea. A fost ministru de război în două rânduri, între 14 octombrie 1912 şi 31 decembrie 1913 în guvernul condus de Titu Maiorescu şi 5 martie-24 octombrie 1918 în cabinetul Alexandru Marghiloman. Este autorul a două volume cu accente memorialistice *Studii şi critice militare. Din învăţămintele războaielor din 1913 şi 1916-1918*, utile pentru înţelegerea epocii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Generalul C. Christescu[1]. Era mai bine pregătit ca Iliescu din punct de vedere strategic, tactic şi ca ofiţer de stat-major, nu din alte puncte de vedere. I se imputa o oarecare flexibilitate a caracterului şi nu se bucura de încrederea factorilor determinanţi. Fiind general tânăr, ar fi avut contra lui, ca şi Iliescu, gelozia şi reaua-voinţă a multor generali. Repet că, din punct de vedere pur operativ, socotesc că era superior lui Iliescu şi, ca şi Averescu, cu un comandant de căpetenie ştiind să-şi impună voinţa ar fi putut să aducă servicii.

Generalul V. Zottu. Era şef de Stat-Major [General] nominal, din timp de pace şi a fost menţinut la mobilizare, dar tot ca şef nominal. El însă era un om de bine, cu simţământul onoarei foarte dezvoltat, cum a dovedit şi prin sinuciderea sa după dezastrul de la Turtucaia.

Rămânea generalul C. Prezan[2], atunci comandant al Corpului 4 armată. Eu mă gândisem la dânsul, încă din 1914, pe temeiul celor ce-mi spusese despre dânsul colonelul I. Drăgălina[3] (care-i fusese ajutor în Regimentul VII Racova nr. 25), pe temeiul celor ce văzusem în diferite inspecţiuni ale Principelui Ferdinand şi la manevre şi, mai ales, pe temeiul celor constatate cu prilejul examenului de maior, când prezidase comisiunea de examinare. Ştiam însă că, ori de câte ori i se vorbise de aşa ceva, el refuzase hotărât şi spusese că doreşte să rămână în capul comandamentului său. Ulterior, a trebuit ordinul peremptoriu al Regelui ca să primească, în decembrie 1916, postul de şef de Stat-Major General. Dar generalul Prezan, deşi apreciat de Rege, deşi bine-cunoscut de Brătianu (căci fuseseră amândoi în acelaşi timp la Paris), era de obicei socotit, în urma multor ani cât servise ca adjutant regal, mai mult ca un general de salon. Nu se cunoştea de asemenea atunci nici marea valoare ca om şi ca militar a şefului Biroului său de operaţiuni, căpitanul I. Antonescu, nici faptul că generalul şi căpitanul se completau aşa de bine şi că puteau colabora atât de desăvârşit.[4]

---

[1] Constantin Christescu (1866-1923) a absolvit, ca şef de promoţie, Şcoala Fiilor de Militari din Craiova (1886) şi Şcoala de Ofiţeri din Bucureşti (1885-1887). A urmat apoi studiile în Franţa, la Şcoala Politehnică din Paris (1888-1890), Şcoala de Aplicaţie de Artilerie şi Geniu de la Fontainebleau (1890-1892), Şcoala de Război din Paris (1892-1894). A avut o carieră militară strălucită ajungând la gradul de general de corp de armată obţinut în anul 1918. Între funcţiile deţinute reţinem: director al Şcolii Superioare de Război (1910-1912); subşef al Marelui Stat-Major (1912-1913; 1914-1916); şef de stat-major al armatelor 2, 3 şi „Grupului de armate de sud” (15 august–noiembrie 1916); comandant al Armatei de Nord (a IV-a) (noiembrie-decembrie 1916); subşef al Marelui Cartier General (decembrie 1916-iunie 1917). Între 1912-1916, în calitate de subşef al Marelui Stat-Major, a avut o contribuţie foarte importantă la elaborarea planului de campanie, cunoscut sub numele de Ipoteza „Z”. La declanşarea mobilizării a a primit funcţia de şef de stat-major al Armatei 2, apoi a fost şef de stat-major al Armatei 3 şi al „Grupului armatelor de sud” şi comandant al Armatei de Nord (noiembrie-decembrie 1916). În perioada ianuarie-iulie 1917 a exercitat concomitent funcţia de subşef al Marelui Stat-Major şi comandant al Armatei 1. În timpul bătăliei de la Mărăşeşti, generalul Christescu a fost înlocuit de generalul Prezan din funcţia de comandant al Armatei, pretextul fiind un conflict cu generalul rus Alexandr Iosipovici Ragoza, comandant al Armatei 4 ruse. În locul lui a fost numit generalul Eremia Grigorescu. (Detalii în Petre Otu, *Mareşalul Constantin Prezan.Vocaţia datoriei*, Editura Militară, Bucureşti, 2008) Generalul Christescu a fost şef al Marelui Stat-Major în perioadele 2 decembrie 1913-1 aprilie 1914; 1 aprilie- 28 octombrie 1918 şi 1 aprilie 1920-9 mai 1923, dată la care a decedat.

[2] Constantin Prezan (1861-1943), general şi mareşal (1930). În toamna anului 1916 a comandat Armata de Nord (IV) şi grupul de armate ce a susţinut bătălia Bucureştiului. La începutul lunii decembrie 1916 a fost numit şef al Marelui Cartier General Român, funcţie în care a rămas până la 1 aprilie 1918. A revenit în fruntea acestei structuri la sfârşitul lunii noiembrie 1918, păstrând calitatea de şef al Marelui Cartier General până în martie 1920 (Detalii în Petre Otu, *op.cit.*)

[3] Ioan Dragalina (16 decembrie 1860-24 octombrie 1916), general; ofiţer format în armata austro-ungară din care demisionează în anul 1887. A trecut Carpaţii şi s-a înrolat în armata română, unde a avansat până la gradul de general, obţinut la 23 noiembrie 1915. La începutul războiului, a comandat Divizia 1 infanterie, apoi, la 11 octombrie 1916, a fost învestit comandant al Armatei 1, în locul generalului Ioan Culcer. Rănit în defileul Jiului, a decedat la Bucureşti, la Palatul Cotroceni, unde se înfiinţase un spital pentru răniţi, aflat sub coordonarea reginei Maria. (Virgil Alexandru Dragalina, *Viaţa tatălui meu Generalul Ioan Dragalina*, prefaţă Dumitru Roman, Editura Militară, Bucureşti, 2009.)

[4] Ion Antonescu (1882-1946), general şi mareşal (1941), ataşat militar în Franţa (1922-1923), Marea Britanie şi Belgia (1923-1926), director al şcolii Superioare de Război (1931-1933), subşef al Marelui Stat-Major Român,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

De aceea am fost unul dintre acei care au susținut numirea lui Iliescu. Brătianu însă, spre a nu crea prea multe nemulțumiri, l-a numit subșef.

Trebuie să spun că, foarte curând, Iliescu a arătat că, dacă era deștept, cult, inimos, dacă era un minunat profesor, un tehnician de înaltă valoare și un bun administrator înțelegător al nevoilor, nu era nici strateg, nici tehnician, cum nici nu era pe deplin familiarizat cu executarea serviciului de stat-major în război. Pentru mine a fost o grozavă deziluzie, cu atât mai grozavă cu cât avusesem iluzii mai mari.

Cred că absența omului cu sufletul curat și a ostașului destoinic din toate punctele de vedere care a fost (pe atunci locotenent-colonelul) Gr. Sârbu[1], grav bolnav în primele săptămâni ale războiului, a lipsit pe Iliescu, care avea într-însul o încredere pe deplin meritată, de colaboratorul care l-ar fi completat întrucâtva, lucrul ce nu s-a putut face de înlocuitorul lui Sârbu.

După Iliescu, din punct de vedere ierarhic, venea colonelul I. Răşcanu. Acesta a urmat să fie muncitorul sârguincios și destoinic ce fusese și înainte, găsind mereu soluțiuni momentane pentru a face față noilor situațiuni ce se iveau aproape zilnic. Nevoia zilnică de a face față incidentelor locale ce se produceau au făcut, cred, ca să scape din vedere oarecum planul general. El nu a stat mult la Marele Cartier General, fiind trimis să reprezinte comandamentul român la Conferința interaliată de la Chantilly, iar la întoarcerea din Franța, fiind mutat, după cererea sa, la o unitate ce era să meargă pe front. Pe timpul lipsei sale, care a ținut până ce am părăsit Marele Cartier General, a fost înlocuit de colonelul adjutant Paul Angelescu[2], o moară de cuvinte, cum îl supranumise, nu fără temei, colonelul V. Pétin[3]. Colonelul Angelescu era cu totul nepregătit și încurca treburile, cu atât mai mult cu cât luase o atitudine ostilă față de Misiunea franceză, cu care era nevoie să lucrăm în bună armonie. Însărcinarea dată acestui colonel a fost cu atât mai puțin potrivită cu cât, prăpăstios din fire, a fost chemat la acest serviciu tocmai pe vremea insuccesele noastre și a retragerii spre Moldova.

La rândul meu, dacă munceam cel puțin tot atâta cât munceau cei mai muncitori dintre camarazi, dacă am avut de câteva ori o vedere justă a situațiunii și a măsurilor de luat, cum se va vedea mai departe, n-am putut, cum n-a putut nici Răşcanu, să împlinesc lipsurile lui Iliescu. De altfel nici nu am putut să mă impun, cu toate „atuurile" de care dispuneam – susținerea Regelui și a lui Brătianu și ulterior aprecierea generalului Berthelot –, cum a reușit

---

delegat să conducă acest organism (1933-1934), ministru al Apărării Naționale (1937-1938), „conducător" al statului român și președinte al Consiliului de Miniștri (5 septembrie 1940- 23 august 1944). La începutul Primului Război Mondial a fost șef al biroului de operații al Armatei a 4-a (de Nord) și după numirea lui Prezan în funcția de șef al Marelui Cartier General, șef al secției operații, înlocuindu-l în această funcție pe maiorul Radu R. Rosetti. A fost judecat de Tribunalul Poporului (aprilie 1946) și condamnat la moarte pentru crime de război. Sentința a fost executată la 1 iunie 1946.

[1] Grigore Sârbu. A fost șeful de cabinet al generalului Dumitru Iliescu în perioada 1914-1916. El a fost înlocuit de maiorul, ulterior general, Toma Dumitrescu.

[2] Paul Angelescu (1872, Iași–1949), absolvent al Școlii Militare de Artilerie și Geniu (1890-1892) și al Școlii Superioare de Război (1901-1903). După obținerea gradului de ofițer a avut o carieră normală: locotenent (1895), căpitan (1901), maior (1909), locotenent-colonel (1913). Până la declanșarea războiului a îndeplinit diverse funcții, între care amintim ofițer în Marele Stat-Major, inspector de studii și profesor la Școala Superioară de Război (1907-1914). A fost colonel, avansat la 1 aprilie 1916 și numit adjutant regal. A comandat Școala Militară de Artilerie și Geniu (1916) și, pentru scrut timp, a fost șef al secției operații a Marelui Cartier General (1916). În bătălia de la Mărășești, a comandat Divizia 15 infanterie. General de brigadă (1917) și general de divizie (1919) a fost șef al Casei Militare Regale (1920-1921) și ministru de război în două rânduri (1927-1928; 1934-1937).

[3] Victor Pétin (1872-1962), general de corp de armată francez. Cu gradul de locotenent-colonel (2 iulie 1915) și colonel (31 decembrie 1916) a fost șeful de stat-major al Misiunii Militare Franceze în România (22 septembrie 1916-31 decembrie 1917), adjunct al șefului Misiunii (1 ianuarie-16 mai 1918), atașat militar al Franței în România (6 mai 1919-20 martie 1923; 2 septembrie 1939-1 iulie 1940). A scris lucrarea *Le Drame Roumain (1916-1918)*, tradusă în limba română de Eugen Pelin (*Drama României*, Editura Militară, București, 2016).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ulterior Antonescu, mult mai bine înzestrat ca mine din punctul de vedere al artei comandamentului şi cu însuşiri fireşti mai milităreşti ca ale mele.

Am avut de altfel contra mea încă animozităţi din cele pe care mi le crease serviciul de la Inspectoratul General al Armatei. Apoi atitudinea mea dârză în conducerea Biroului de operaţiuni nu mi-a făcut prieteni. Am fost acuzat că „bruschez” (*ipsis verbis*) pe comandanţi la telefon. Dar ce era de făcut cu comandanţi care plângeau la telefon, care adesea nu se gândeau decât la pielea lor, care vedeau mereu dezastrul peste tot şi erau prăpăstioşi în ceea ce spuneau? De ce n-am fost învinuit vreodată de a fi bruscat pe cineva de la Armata de Nord? De ce n-am avut cu Antonescu, cel puţin tot atât de dârz ca mine, măcar un schimb de cuvinte ceva mai viu?

[General Radu R. Rosetti, *op.cit.*, 101-104]

24. 15/28 august 1916, Însemnările generalului Alexandru Averescu despre audienţa la regele Ferdinand şi discuţiile cu prim-ministrul Ion I.C. Brătianu referitoare la situaţia militară a României de la începutul războiului

15. VIII. 1916

Prima zi de mobilizare. În fine, după patru zile de aşteptare, am fost primit în audienţă de Rege pentru „chestiunile militare”. Mi-a spus: Comandaţi Armata 2 şi aveţi ca Şef de Stat-Major pe Generalul Christescu. Este bine căci aţi mai lucrat împreună. Aceasta a fost întreţinerea asupra „chestiunilor militare”, încolo banalităţi şi unele obicinuite aprecieri asupra persoanelor.

Din parte-mi, am arătat Regelui că este riscant să începem invaziunea, înainte de a ne fi concentrat forţele. Am spus Regelui că de la un român din Transilvania, fost ştafetă la Corpul XII de Armată austriac, aveam date precise asupra planului de operaţii al austro-germanilor împotriva noastră. Primul obiectiv: spargerea frontului pe Valea Oltului şi apoi înaintarea până la Siretul de Jos, pentru a constitui frontul: Munţii Moldovei, Siretul de Jos, Dunărea de jos. Înainte de plecare am întrebat pe Rege dacă crede că vom avea şi trupe germane, mi-a răspuns că este convins că vom avea. Urări de izbândă etc. etc. şi totul s-a terminat!

Trebue să notez aici încă două mici chestiuni cari pun în lumina adevărată starea de spirit a lui Brătianu. Cu ceva înainte de a fi introdus la Rege, soseşte el şi văzându-mă îmi spune că vrea să mă întrebe ceva, în patru ochi, şi anume: pe cine preferi ca Şef de Stat-Major? Pe Generalul Christescu sau pe Generalul Stratilescu? I-am răspuns că pe Generalul Christescu. Nu ştiu însă ce faţă am făcut.

Cu două zile înainte, am avut aceeaşi întrebare din partea lui prin Locot. Colonel Nicoleanu[1], i-am dat răspunsul şi am primit peste o oră de la el, tot prin Lt. Col. Nicoleanu, confirmarea, deci aprobarea alegerii mele.

Afară de aceasta, eri, odată cu apariţia Decretului de mobilizare, a intrat în vigoare ordinea de bătae, iar în aceasta este deja trecut – imprimat – Generalul Christescu, ca Şef de Stat-Major, la Armata 2. Întrebarea ministrului de răsboiu era cel puţin de prisos.

A doua. Mă cheamă pe mine şi pe Generalul Aslan şi ne spune că ţine foarte mult să nu se vorbească de operaţiunile militare;[2] totuşi ar dori ca vestea că 200 000 de ruşi trec prin

[1] Eracle Nicoleanu, şef al Biroului informaţii, apoi secretar general al Ministerului de Război (1917), prefect al Poliţiei Capitalei (1918-1930), comandant al Jandarmeriei (1930-1931).

[2] Mihail Aslan (1857-1936), general. *Studii:* Şcoala Militară de Ofiţeri, Bucureşti (1875-1877). *Grade:* sublocotenent – 16 iunie 1877; locotenent – 28 noiembrie 1889; căpitan – 8 aprilie 1884; maior – 15 februarie 1890; locotenent-colonel – 1 octombrie 1896; colonel – 10 mai 1901; general de brigadă – 10 mai 1908; general

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Dobrogea să se răspândească prin toate mijloacele, cât mai mult. Şi-a dat pe faţă sistemul. De altfel şi Napoleon recurgea la asemenea mijloace, decât numai că atunci nu existau căi ferate, telefon, aviaţie!

La ora 1 jum. am pornit cu automobilul spre Craiova.

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 142-143]

***25.* August 1916, Ipoteza „Z". Planul de operaţii în vederea intrării României în război alături de Antanta împotriva Puterilor Centrale.**

[MARELE STAT-MAJOR] [August 1916]
Secţia III
Secret

PROIECTUL DE OPERAŢIUNE ÎN VEDEREA UNUI RĂZBOI CONTRA PUTERILOR CENTRALE ŞI A BULGARIEI. ROMÂNIA ALIATĂ CU CVADRUPLA ÎNŢELEGERE

APLICAREA IPOTEZEI Z

CAPITOLUL I

SCOPUL RĂZBOIULUI ŞI MISIUNEA ARMATELOR ROMÂNE

Pag. 178-191

Ipoteza Z prevede întreprinderea unui război pe două fronturi operative, şi anume:
a) Pe Frontul de Nord–Nord-Vest contra Puterilor Centrale;
b) Pe Frontul de Sud contra Bulgariei.

Scopul general al războiului ce vom întreprinde este realizarea idealului nostru naţional, adică întregirea neamului. Cucerirea teritoriilor locuite de români, ce se găsesc astăzi înglobate în monarhia austro-ungară, trebuie să fie fructul războiului.

Pentru atingerea acestui scop, majoritatea forţelor noastre, armatele 1, 2 şi Nord, vor opera ofensiv în Transilvania, Banat şi Ungaria, atacând în direcţia generală Budapesta. Armata de Sud (3) va asigura libertatea de acţiune a grosului forţelor, apărând teritoriul naţional şi respingând atacurile pe care le-ar întreprinde bulgarii dinspre sud.

---

de divizie – 1 octombrie 1914. *Funcţii:* După absolvirea studiilor, a fost repartizat la Batalionul 2 vânători, unitate cu care a luptat în Războiul de Independenţă din 1877-1878 şi unde va reveni, în calitate de comandant, între anii 1893-1896. În 1880 a fost mutat la Regimentul 27 dorobanţi Bacău, iar în 1882, odată cu obţinerea gradului de căpitan, la Şcoala Fiilor de Militari din Craiova. A ocupat diferite funcţii în regimentele 10 (1883-1885), 3 (1886-1889) şi 26 dorobanţi (1890-1893) şi a comandat regimentele 22 Dâmboviţa (1901-1903), 27 Bacău (1903-1907) şi Brigada 15 infanterie (1907-1910). A lucrat în administraţia centrală a Ministerului de Război ca director superior al Personalului (1910-1912), director superior al Infanteriei (1912-1913) şi inspector tehnic al aceleaşi arme (1914). A participat la al doilea război balcanic în calitate de comandant al Diviziei 3 (1913), în octombrie acelaşi an primind comanda Corpului 3 armată. La 15 august a preluat comanda Armatei a 3-a, dispusă pe linia Dunării şi pe frontiera terestră dintre România şi Bulgaria. Ca urmare a înfrângerii de la Turtucaia, a fost demis din funcţie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CAPITOLUL II
SITUAȚIUNEA INAMICULUI

1. Pe Frontul de Nord–Nord-Vest. În Transilvania, şi anume în zona cuprinsă între frontiera română şi Mureş, se găsesc circa 70 000 de oameni, dispuşi pe la trecătorile Carpaților, având câteva rezerve mai înapoi.

Aceste trupe neconstituite încă în mari unități aparțin în mare parte depozitelor diferitelor regimente şi misiunea lor este de a face o primă rezistență lângă trecători. Este probabil că forțe mai numeroase se vor aduna în zona: Cluj–Dej–Bistrița, unde trupele române vor întâmpina rezistența cea mai serioasă. În niciun caz în situația actuală aceste trupe nu s-ar putea ridica la mai mult de 100 000 de oameni.

În Banat se poate de asemenea conta pe un maximum de 30 000 de oameni, care se vor concentra cu majoritatea forțelor în zonă: Caransebeş–Deva–Lugoj, unde trupele române ale Armatei 1 vor întâmpina o primă rezistență mai serioasă. Forțe mai puțin numeroase se vor găsi de asemenea spre Orşova şi valea inferioară a Cernei.

2. Pe Frontul de Sud. Trupele bulgare destinate a opera contra României, în urma ajutoarelor primite de la germani şi austro-ungari, se găsesc dispuse în vecinătatea frontierei noastre de sud, în trei grupe.

a) Grupul de Vest, dispus între Prahovo (lângă vechea frontieră a Serbiei) şi Gura Oltului, este tare de circa 10–15 000 de oameni;

b) Grupul Central, dispus între Gura Oltului şi Rusciuk inclusiv, precum şi la sudul liniei de mai sus, este tare de circa 25–30 000 de oameni;

c) Grupul de Est, dispus în zona Rusciuk–Razgrad–Şumla–Varna şi spre frontiera română, este tare de circa 70–75 000 de oameni.

Din informațiunile primite se poate deduce că misiunea probabilă a acestor forțe este în primul rând de a atrage cât mai multe forțe române spre sud, în scopul de a face imposibilă o operațiune ofensivă, în mare stil, în Transilvania şi Banat.

Pentru executarea acestei misiuni, trupele bulgaro-aliate, dotate cu artilerie puternică de mare calibru, vor executa desigur demonstrațiuni de-a lungul Dunării, însoțite de un puternic bombardament al localităților de pe malul român, în scopul de a fixa cât mai multe din trupele noastre, în zona dintre Olt şi Argeş, sub amenințarea unei treceri a fluviului şi a înaintării spre Bucureşti.

Dacă încercările de trecere a fluviului, precum şi contarea stăpânirii momentane a unor porțiuni din malul român al Dunării ar putea eventual reuşi inamicului, o înaintare mai adâncă în teritoriul țării spre Bucureşti va fi imposibilă, căci bulgarii nu dispun de forțele necesare în acest scop.

Forțele bulgare din zona: Rusciuk–Razgrad–Şumla–Varna vor avea desigur misiunea de a întreprinde o ofensivă bruscată în Dobrogea, în scopul de a răscula populațiunea bulgară locală, a împiedica mobilizarea noastră şi în ultima analiză a împiedica debarcările trupelor aliate ruse.

Pentru atingerea acestui din urmă scop, este probabil ca numeroasa cavalerie (20–25 escaldroane) de care dispune grupul de est al forțelor bulgaro-aliate să încerce raiduri spre linia Cernavodă–Medgidia–Constanța.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CAPITOLUL III
EXECUTAREA MISIUNII ARMATELOR ROMÂNE

1. **Gruparea forțelor pe cele două fronturi operative**

Ținând seama de cele expuse mai înainte, cu privire la scopul războiului ce vom întreprinde şi la importanța teritoriului de operațiuni transilvano-ungar, forțele noastre mobilizate s-au grupat, în vederea operațiunilor proiectate, astfel cum se arată mai jos:

A. Pentru operațiunile ofensive în Transilvania

Trei armate, şi anume:

Efective

Armata de Nord.....107 948
Armata 2 .....126 808
Armata 1 .....134 403
Corpul 5 armată şi Artileria Grea, la dispoziția Marelui
Cartier General 51 165
Total 420 324

B. **Pentru operațiunile contra Bulgariei**

Armata 3, grupată astfel:

Efective

Grupul de Vest în Oltenia 19 864
Grupul Central între Olt şi Argeş 50 846
Grupul de Est în noul teritoriu (Capetele de pod:
Turtucaia, Silistra şi Detaşamentul „Dobrogea") 71 813
Total 142 523

Total general: 562 847 forțe de operațiuni, fără etape, trupe de cetate şi părțile sedentare.

Din această grupare, vedem că 80% din forțele noastre vor opera pe teatrul principal de operațiuni şi numai 20% pe teatrul de sud.

2. Executarea misiunii armatelor destinate a opera pe Frontul de Nord şi Nord-Vest.

Pentru executarea misiunilor, armatele 1, 2 şi cea de Nord vor înainta în Transilvania şi Banat, cu scopul de a se concentra în vederea unei bătălii generale în zona: Ciucea (spre nord) şi Caransebeş (spre sud).

Armatele noastre vor opera în strânsă legătură cu armatele imperiale ruse de sud. Linia de separațiune între zonele de operațiuni ale trupelor imperiale ruse şi ale trupelor regale române va fi formată de valea râului Someşul Mare, ambele maluri ale râului căzând în zona de operațiuni rusă.

Prima adunare a trupelor armatelor 1, 2 şi de Nord, după debarcarea lor din trenurile de transport, se va face în vecinătatea frontierei muntoase a Carpaților...

Alegerea zonei de adunare a fost condiționată, în primul rând, de caracterele geografice-militare ale teatrului de operațiune româno-transilvan şi de scopul operațiunilor ce vom întreprinde pe acest teatru.

Masivul muntos al Carpaților prezintă un obstacol foarte serios înaintării trupelor noastre în Transilvania. Cu cât trupele noastre vor traversa mai cu întârziere masivul muntos, cu atât inamicul va câştiga timp, pentru a aduna noi forțe, spre a se opune încercărilor noastre de trecere.

Condiția de căpetenie, pentru a micşora greutățile trecerii, este de a surprinde pe inamic, nedându-i timp de a-şi concentra forțele pentru a rezista în punctele cele mai favorabile, în fața trecătorilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pentru a surprinde pe inamic, se impune să executăm trecerea masivului muntos, cât mai repede după declarațiunea războiului şi pe direcțiuni cât mai numeroase.

În acest scop era nevoie să prevedem prin lucrările noastre următoarele:

a) Ca transporturile de concentrare să se execute cât mai repede; pentru atingerea acestui rezultat s-au utilizat, simultan, toate liniile ferate ce conduc din teritoriul țării spre diferite puncte ale frontierei româno-ungare;

b) Să adunăm astfel forțele noastre lângă frontieră, încât să utilizăm, pentru traversarea ei, toate comunicațiile ce conduc în Transilvania, dispunându-se, pe fiecare din ele, câte o mare unitate destul de puternică, fără însă de a aglomera prea multe trupe pe o aceeaşi comunicație.

Ținând seama de aceste două deziderate în stabilirea zonei de concentrare şi în gruparea forțelor, s-a obținut rezultatul destul de favorabil de a termina concentrarea forțelor noastre în a 12-a zi de mobilizare; şi de a putea debuşa în Transilvania simultan, cu 12 coloane de 3 arme, având aproape fiecare forța unei divizii [...]

Datorită formei învăluitoare a frontierei noastre spre Transilvania, frontul de concentrare se prezintă în echer, formă foarte favorabilă, deoarece imediat după trecerea frontierei, fiece pas făcut înainte va restrânge treptat frontul de operație, prin înaintarea concentrică a trupelor spre valea Mureşului.

Dacă am fi făcut prima adunare a forțelor noastre pe o zonă mai restrânsă în vecinătatea masivului muntos, transporturile de concentrare s-ar fi executat cu mare întârziere, căci ar fi trebuit să supraîncărcăm cu nenumărate trenuri numai câteva linii ferate. În acest caz traversarea zonei muntoase s-ar fi făcut mult mai târziu şi desigur în condițiuni mult mai grele, deoarece inamicul ar fi putut să-şi concentreze rezistența pe un spațiu relativ restrâns, numai în fața celor câteva trecători alese pentru debuşarea noastră. Dacă am fi procedat astfel, toate avantagiile formei învăluitoare a frontierei noastre şi ale unei repezi concentrări ar fi dispărut, în detrimentul nostru şi în folosul inamicilor.

Afară de aceasta, s-ar fi născut şi alte greutăți din punctul de vedere al subzistenței trupelor pe timpul traversării zonei muntoase, căci ar fi trebuit să încolonăm mai multe divizii pe una şi aceeaşi comunicație din masivul muntos.

Gruparea forțelor destinate operațiunilor ofensive în Transilvania, în trei armate şi un grup rezervat la dispoziția Marelui Cartier General, a fost impusă atât de condițiunile geografice-militare ale teatrului de operațiune româno-transilvan, cât şi de situațiunea inițilă, probabilă, a forțelor inamice destinate a se opune ofensivei noastre.

Situațiunea generală militară a Puterilor Centrale devenind defavorabilă acestora, în urma ofensivei generale a Aliaților pe fronturile de vest, sud-vest şi est, comandamentul austro-ungar, după toate probabilitățile, va fi silit să adopte o atitudine defensivă pentru trupele destinate să opereze în Transilvania.

Din cauza formei învăluitoare a frontierei noastre muntoase, intrândul format de teritoriul transilvan între Valea Oltului şi frontieră fiind amenințat a fi repede întors pe la nord şi vest, se poate prevedea cu multă probabilitate că rezistența principală a inamicului, în cazul când ar dispune de trupe suficiente, se va organiza pe Mureş, şi anume pe înălțimile ce mărginesc spre nord şi nord-vest valea râului.

Valea Mureşului este astfel îndreptată față de cele două laturi ale frontierei noastre de nord şi vest, încât atât cursul superior al râului, între Târgu Mureş–Sânmiclăuş, cât şi cursul său inferior, spre Deva, ambele pot fi repede atinse de trupele noastre concentrate în Moldova şi Oltenia, care vor fi astfel în măsură să întoarcă apărarea pe care inamicul ar organiza-o pe înălțimile ce mărginesc cursul de mijloc al Mureşului între Alba Iulia şi Târgu Mureş.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Forțele de mai sus vor mai avea şi alte misiuni speciale, şi anume:

Forțele concentrate în Moldova, după debuşarea lor în valea superioară a Mureşului, vor fi în măsură să opereze de comun acord cu armata rusă din Bucovina, silind forțele inamice, ce se vor găsi spre Bucovina sau în Carpații Maramureşului, să se retragă spre vest.

Forțele concentrate în Oltenia vor avea misiunea specială de a ataca şi respinge trupele inamice care s-ar găsi în Banat şi în valea inferioară a Mureşului, împiedicându-le de a înainta în Transilvania, pentru a amenința în flanc trupele noastre ce vor opera în această provincie.

Aceste două grupe de forțe, având anumite misiuni speciale, vor constitui două armate, şi anume: Armata de Nord în Moldova şi Armata 1 în Oltenia.

Trupele concentrate pe frontiera de nord, între Olt şi Putna, vor constitui Armata 2, având misiunea de a înainta direct spre Mureş, pentru a opera de comun acord cu armatele de aripi (Armata 1 şi de Nord), astfel cum va rezulta din situațiunea operativă a momentului.

Corpul 5 armată, rămas la dispoziția Marelui Cartier General, va fi destinat să întărească, ulterior, una din cele trei armate, după cum va rezulta din nevoile operative.

Acoperirea şi executarea concentrării

Prima adunare a forțelor se va executa sub protecția trupelor de acoperire constituite în grupe de acoperământ, dispuse pe fiecare din direcțiunile principale pe care coloanele noastre vor străbate frontiera muntoasă. [. . .]

Executarea serviciului de acoperire se va face în baza directivelor Marelui Stat-Major, trimise din timp de pace comandamentelor, şi în baza instrucțiunilor detaliate ale acestora.

Intrarea României în război contra Puterilor Centrale şi Bulgariei, în epoca actuală, când armatele acestor state se găsesc de mult timp în război, se va face în condițiuni destul de grele.

Statele inamice de la nord şi sud, de îndată ce vor simți că România începe mobilizarea, vor încerca cu forțele ce vor avea la îndemână să execute incursiuni pe teritoriul nostru, în scopul de a ne împiedica operațiunile de mobilizare şi concentrare.

Pe frontiera de sud şi în special spre noul teritoriu, bulgarii, având deja concentrate forțe mai numeroase, vor fi în măsură să execute din prima zi a ostilităților chiar operațiuni importante.

Pentru a se împiedica incursiunile şi operațiunile inamicului pe teritoriul nostru, toate grupele de acoperire cu întregul lor efectiv [...] se vor găsi la frontieră încă dinaintea mobilizării generale, astfel că, în momentul începerii operațiunilor, ele vor fi în măsură să înceapă operațiile lor.

Cum majoritatea trupelor de acoperire se găsesc dislocate pe frontiera muntoasă, încă din luna august 1915, comandamentele şi trupele respective cunosc în cele mai mici amănunte atât terenul pe care vor opera, cât şi instrucțiunile în baza cărora îşi vor îndeplini misiunile lor.

Atitudinea grupelor de acoperire va depinde de situațiunea generală de război în momentul începerii ostilităților.

Cum, după toate probabilitățile, inamicul va avea în Transilvania (şi în Banat) forțe relativ puțin numeroase (ceea ce este probabil), grupele noastre de acoperire vor înainta pe teritoriul inamic în noaptea care va preceda prima zi de mobilizare şi vor căuta să pună stăpânire pe anumite poziții dominante dincolo de frontieră, în scopul de a proteja şi înlesni înaintarea ulterioară a grosului forțelor noastre.

Aceste operațiuni ofensive ale grupelor de acoperire, limitate numai în scopul arătat mai înainte, vor fi ordonate direct de Marele Cartier General, singurul în măsură să coordoneze acțiunea simultană a tuturor grupelor de acoperire, pe întreaga frontieră.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Operațiunile ofensive ale grupelor de acoperire se vor executa în baza directivelor Marelui Stat-Major şi a lucrărilor detaliate stabilite în acest scop, chiar de comandanții grupelor de acoperire. [. . .]

Situațiunea generală permițând executarea operațiunilor ofensive ale grupelor de acoperire, vom fi în măsură să aruncăm pe teritoriul inamic, încă din noaptea care va preceda prima zi de mobilizare, circa 135 000 de oameni. Intrarea ulterioară a grupelor de acoperire pe teritoriul inamic va depinde de forțele pe care inamicul le va avea la frontieră şi mai ales de acelea pe care le-ar putea aduce în Transilvania.

Atitudinea grupelor de acoperire trebuie să fie energică, însă prudentă. Grupele vor ocupa şi întâri pozițiunile ce li se vor ordona de comandamente şi se vor pune în legătură cu grupele vecine.

Dacă situațiunea va permite, va fi foarte avantajos ca grupele de acoperire ale armatelor 2 şi de Nord să se întrunească, după trecerea lor pe teritoriul inamic, pe fiecare din zonele indicate mai jos sub literele a şi b, sub un comandament unic, să ocupe şi să întărească zona de teren unde urmează a se aduna corpurile de armată respective, pe teritoriul inamic, după trecerea masivului muntos, în vederea începerii operațiunilor generale. Procedându-se astfel […], desfăşurarea strategică a Armatei 2 pe teritoriul inamic va fi sprijinită prin două puternice avangarde, formate prin înaintarea grupelor de acoperământ, şi anume:

a) În zona Făgăraş–Braşov (unde se va aduna Corpul 2 armată), o avangardă tare de: 19 batalioane, 18 baterii şi 24 escadroane, compusă din grupele „Bran” şi „Predeal”, ale Corpului 2 armată, şi din Divizia 1 cavalerie, care va trece munții după ce grupele de acoperire vor ocupa primele lor pozițiuni dincolo de frontieră;

b) În zona Prejmăr–Covasna, o avangardă tare de 24 batalioane şi 15 baterii, compusă din grupele de acoperire ale Corpului 3 armată.

Urmând acelaşi procedeu, desfăşurarea Armatei de Nord va fi protejată pe teritoriul inamic, de asemenea, de două avangarde, şi anume:

a) În zona Târgu Secuiesc, Miercurea Ciucului, de o avangardă tare de 20 batalioane, 17 baterii şi 24 escadroane, formată din grupele de acoperire: „Ghimeş”, „Uz” şi „Oituz” şi Divizia 2 cavalerie; aceasta din urmă va trece frontiera, după ce grupele de acoperire vor fi ocupat primele lor pozițiuni pe teritoriul inamic;

b) În zona Bilbor–Borsec şi spre vest, de o a 2-a avangardă, tare de 12 batalioane, 6 baterii, formată din grupele de acoperire: „Broşteni”, „Bistricioara” şi „Bicaz”. Eventual această avangardă se poate mări cu încă 4 escadroane din Regimentul 4 călăraşi, care va trece frontiera în urma grupelor de acoperire.

Grupele de acoperire: „Jiul” şi „Olt-Lotru” ale Armatei 1, după trecerea frontierei, se vor opri şi întâri, primul, între Petroşani şi pasul Merişor (Valea Streiului), iar al doilea pe înălțimile înconjurătoare ale Sibiului.

Grupul de acoperire „Vârciorova” are misiunea de a acoperi şi proteja înaintarea Diviziei 1 [infanterie] spre Valea Cernei.

Sub protecția acestor avangarde puternice, grosul forțelor armatelor 1, 2 şi de Nord, pe măsură ce vor sosi pe zona de concentrare, se vor mişca apoi treptat, peste frontieră, pe eşaloane de marş, compuse din 2-3 arme: înaintând pe zona de adunare hotărâtă pentru corpurile de armată respective.

Desfăşurarea strategică a armatelor se va efectua chiar pe teritoriul inamic şi sub protecția grupelor de acoperământ.

Acest procedeu va prezenta următoarele avantaje:

a) Se vor putea întâri treptat grupele de acoperire;

b) Hrănirea trupelor, pe timpul trecerii munților, se va face mai uşor, înaintându-se pe eşaloane succesive, decât dacă se vor mişca deodată coloane foarte adânci.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Procedându-se astfel, în seara zilei a 17-a de mobilizare, armatele 1, 2 şi de Nord vor fi complet adunate, cu serviciile respective, în zonele următoare:

Armata 1: cu grosul forţelor (diviziile 2 şi 11 – Corpul 1 armată şi Divizia 12), între Haţeg şi Merişor şi mai la sud în bazinul Petroşanilor; Detaşamentul „Olt-Lotru" şi Divizia 13 în zona: Sibiu–Tălmaciu–Boiţa şi eventual mai la nord.

Armata 2: în zona Făgăraş–Feldioara–Prejmăr şi Braşov.

Armata de Nord: cu grosul forţelor (diviziile 7, 8, serviciile Corpului 4 armată şi Divizia 2 cavalerie) în zona: Cik Szereda [Miercurea Ciuc]–Bükszad [Bixad] (pe Olt) şi Kezdy Vasarhely [Târgu Secuiesc]; cu Divizia 14, întăritä, în zona: Topliţa– Borszek [Borsec]–Gherghyo [Gheorghieni]–Ditro [Ditrău]–St. Mikloş.

Înaintarea generală a armatei în interiorul Transilvaniei

După ce toate trupele şi serviciile armatelor noastre vor fi terminat debuşarea lor în Transilvania, vom fi în măsură să începem, spre ziua a 17-a de mobilizare, o nouă fază operativă, şi anume: Înaintarea generală în interiorul Transilvaniei, cu scopul de a zdrobi definitiv ultimele rezistenţe ale inamicului, a debuşa apoi în Câmpia Ungară şi a pune stăpânire pe zona de hrănire a armatelor austro-ungare, adică pe văile Tisei şi Dunării. Pentru atingerea scopului de mai sus, forţele noastre vor înainta pe direcţiunile care le vor permite să străbată cât mai repede Câmpia Ungară şi mai ales care le vor da putinţa să ajungă cât mai repede în contact cu forţele inamice, destinate a se opune înaintării noastre [...].

Studiind comunicaţiunile din interiorul Transilvaniei, precum şi acelea care din Câmpia Ungară duc în Transilvania, se vede că majoritatea comunicaţiilor ferate şi ordinare, care vin dinspre frontierele noastre de vest şi nord, cât şi din interiorul Ungariei, conduc în nord-vestul Transilvaniei, în regiunea Cluj, Dej, dintre cele două Someşe.

Trupele austro-ungare retrase din Carpaţii Bucovinei şi Galiţiei, în momentul intrării României în război, precum şi ajutoarele ce vor fi aduse din interiorul monarhiei austro-ungare, se vor concentra pentru a rezista contra noastră în această regiune, având detaşamente puternice în Valea Mureşului.

Cea dintâi rezistenţă puternică o vom întâlni pe Mureş; prin urmare, zona care trebuie atinsă cât mai repede de grosul trupelor noastre va fi Valea Mureşului.

Ţinând seamă de rezistenţele ce vom întâmpina din partea inamicului în Transilvania de nord-vest, precum şi de o eventuală ameninţare dinspre Banat, manevra ce s-ar putea adopta, pentru a pune stăpânire pe Valea Mureşului, ar fi următoarea:

Armata de Nord: va înainta spre Valea Mureşului superior, centru a pune stăpânire pe zona: Deda–Reghin, şi apoi pe înălţimile de la vest–nord-vest, cu misiunea de a ataca trupele inamice din această parte, luptând de comun acord cu armata rusească de sud.

Armata 1: va înainta cu grosul forţelor spre valea inferioară a Mureşului, pentru a pune stăpânire pe zona: Alba Iulia–Simeria–Porţile de Fier transilvane (pe drumul Haţeg–Caransebeş), având misiunea de a se opune unor eventuale atacuri pe care trupele inamice din Banat şi valea inferioară a Mureşului le-ar încerca spre Transilvania.

Divizia 1 [infanterie] a Armatei 1 va executa o operaţiune locală în văile Dunării şi Cernei, cu misiunea de a pune stăpânire pe Orşova, pe defileurile Cernei şi la nord de Mehadia şi pe înălţimile care domină Valea Cernei spre vest; în fine, se vor ocupa şi înălţimile de la sudul Dunării în regiunea Tekia–Kladova.

Armata 2: va înainta în valea de mijloc a Mureşului, va pune stăpânire pe Aiud, Târgu Mureş şi apoi va manevra pentru a ataca în flanc şi spate forţele inamice care s-ar opune fie Armatei de Nord, fie ajutând cu o parte din forţele sale Armata 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În cazul că armatele vor continua fără întrerupere marşul de la frontieră până la Mureş, se va putea ajunge în valea râului, după 7 etape (regulându-se marşurile după Armata 2, cea mai depărtată de Mureş), adică către ziua a 25-a de mobilizare.

De pe Mureş, Armata 2 şi Armata de Nord, înaintând spre nord-vest, vor atinge zona: Cluj–Gherla–Dej, în circa 4 etape; s-ar putea deci ajunge în această zonă, fără a ține seamă de zilele de luptă, către ziua a 29-a de mobilizare. Dacă se vor mări unele dintre etapele zilnice până la 30 km, ceea ce va fi posibil, dacă vom întrebuința staționarea eşalonată în lungul direcțiilor de mişcare, atunci în *ziua 30-a de mobilizare armatele 2 şi de Nord vor putea ajunge în Munții Apuseni, la frontiera de vest a Transilvaniei şi în zona Ciucea*. Înaintarea din Valea Mureşului spre zona Cluj–Dej şi Munții Apuseni ai Transilvaniei va constitui a doua fază operativă.

În timp ce Armata 2 şi cea de Nord vor înainta spre zona Cluj–Dej, Armata 1, continuând a forma pivot, spre sud, va opera cu grosul forțelor în zona: Caransebeş (pe Timiş)–Dobra (în Valea Mureşului). Cu un detaşament de 3 arme dotat cu artilerie de munte se va ocupa regiunea Abrudului (având centrul spre localitatea Abrud) şi comunicațiile care din această zonă conduc spre văile celor două Crişuri.

A treia fază operativă va fi străbaterea în Câmpia Ungară.

Pentru intrarea în Câmpia Ungară, avem la dispoziție două zone, şi anume: zona cuprinsă între cele două Someşe, de unde se poate debuşa direct spre Oradea Mare–Debrețin, iar mai la sud, zona străbătută de cele două Crişuri (Alb şi Negru), care conduce în Câmpia Ungară, între Oradea Mare şi Bekescsaba.

Este absolut necesar a debuşa în Câmpia Ungară simultan prin aceste două zone, pentru a putea ataca atât de front, cât şi de flanc şi spate, trupele inamice, care se vor dispune pentru apărare, la vest de ieşirile Munților Apuseni ai Transilvaniei.

Dacă am înainta numai prin zona de nord (dintre cele două Someşe), inamicul ar putea manevra la rândul său prin Văile Crişului, pentru a debuşa apoi pe Mureş între Alba Iulia şi spre sud de Turda şi a cădea pe liniile noastre de comunicațiuni. Pentru debuşarea în Câmpia Ungară, vom grupa forțele noastre astfel:

a) *Armatele 2 şi de Nord*, constituind un singur grup operativ, vor înainta din zona Cluj–Dej pentru a debuşa în Câmpia Ungară spre Oradea Mare–Debrețin, menținând spre nord legătura cu armatele ruseşti.

Din zona Cluj–Dej pornesc spre vest, printre văile celor două Someşe, trei căi ferate şi trei şosele bune, care conduc în Câmpia Ungară spre localitățile de mai sus. Între aceste trei şosele se găsesc mai multe comunicații ordinare care vor putea fi de asemenea întrebuințate de coloane compuse din cele trei arme.

Considerând numai zilele de marş, armatele 2 şi cea de Nord ar putea ajunge în zona Oradea Mare–Debrețin în 7 etape, adică în ziua a 39-a de mobilizare. Misiunea grupului operativ de mai sus va fi de a ataca pe front trupele inamice din zona Oradea Mare–Debrețin. [...]

b) *Un grup de forțe*, compus din Corpul 5 armată (care la început fusese în linia 2-a), una divizie detaşată de la Armata 1 (cum ar fi Divizia 13), una brigadă mixtă de grăniceri (Regimentul 1 grăniceri, întărit cu 1-2 batalioane de vânători şi artilerie de munte) şi Divizia 1 cavalerie, va înainta prin zona străbătută de cele două Crişuri, pentru a debuşa către aceeaşi dată, ca mai sus, în zona: Oradea-Mare–Bekescsaba. Misiunea acestui grup va fi de a ataca în flanc şi spate trupele inamice din zona Oradea-Mare–Debrețin. […]

Rămâne a vedea misiunea Armatei 1, a 3-a fază operativă. Se pot prezenta două cazuri principale care vor determina misiunea acestei armate, şi anume:

Poate fi necesar ca Armata 1 să opereze în Banat contra forțelor existente în această provincie sau să fie chemată a-şi combina operațiunile cu acelea ale unei armate aliate, franco-engleză-sârbă, care ar înainta de la sud, din Serbia spre Dunăre şi Banat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În acest caz, Armata 1 se va dispune astfel […] pentru a-şi îndrepta grosul forţelor spre sud. […]

În cazul de mai sus, un detaşament puternic de 3 arme (chiar o divizie) va rămâne să opereze în valea de jos a Mureşului, cu misiunea de a se opune unor trupe inamice care ar înainta dinspre Seghedin spre est şi pentru a stabili şi întreţine legătura cu grosul ce va opera în zona: Bekescsaba–Oradea-Mare.

Dacă în Banat şi provinciile vecine (Croaţia–Bosnia–Serbia) nu se vor mai găsi trupe inamice, deoarece cele existente s-ar fi retras la nord de Mureş, în acest caz, Armata 1 va lăsa în Banat detaşamente puternice pentru a ocupa provincia, iar cu grosul forţelor va înainta la nord de Mureş, la aripa stângă a grupului de mai sus; în acest caz, se va ocupa cât mai puternic, pe ambele maluri ale Tisei, Seghedinul şi trecerile peste râu de la sud de această localitate, până la confluenţa râului cu Dunărea.

Îndrumarea ulterioară a operaţiunilor se va hotărî în timpul oportun, în cursul operaţiunilor şi în raport cu situaţiunile operative ale momentului.

CAPITOLUL IV
OPERAŢIUNILE PE FRONTUL DE SUD

Scopul operaţiunilor pe Frontul de Sud s-a arătat în capitolul I a-l proiectului de faţă.

Pentru apărarea teritoriului ţării contra unor eventuale atacuri dinspre sud, trupele Armatei 3 se vor împărţi în 3 grupe operative, şi anume:

a) Grupul de Vest, în Oltenia, tare de 19 000 de oameni, aparţinând Diviziei 20;

b) Grupul Central dintre Olt şi Argeş, tare de 50 846 de oameni, aparţinând Corpului 6 armată, compus din diviziile 16 şi 18, întărit în mod trecător şi cu Brigada 2 călăraşi;

c) Grupul de Est, tare de 71 813 oameni, este compus din garnizoanele capetelor de pod Turtucaia (Divizia 17), Silistra (Divizia 9) şi Divizia 19. Această din urmă divizie va avea şi misiunea de a acoperi debarcările trupelor ruseşti pe teritoriul nostru şi adunarea lor, după debarcare, la sudul liniei Cernavodă–Medgidia.

Operaţiunile Armatei 3 vor trece prin 2 faze, şi anume:

O primă fază defensivă şi apoi o a 2-a fază, în care operaţiunile ofensive vor constitui nota predominantă a activităţii Armatei 3.

În prima fază, trupele Armatei 3 concentrate pe malul stâng al Dunării, acelea din Oltenia, precum şi acelea dintre Olt şi Argeş, vor avea misiunea de a se opune încercărilor eventuale de trecere a Dunării, distrugând trupele inamice care ar fi reuşit să pună momentan piciorul pe teritoriul naţional.

În această fază trupele de pe malul drept al Dunării (diviziile 17, 9 şi 19) vor rezista atacurilor bulgare, acoperind în acelaşi timp şi debarcarea şi înaintarea trupelor ruse în Dobrogea, precum şi adunarea lor după debarcare în zona de la sudul liniei Cernavodă-Medgidia.

După intrarea în linie a trupelor imperiale ruse destinate a opera în Bulgaria, forţele aliate româno-ruse vor fi în măsură (spre ziua a 10-a de mobilizare) să înceapă operaţiuni ofensive în Dobrogea de sud şi apoi în Bulgaria răsăriteană.

Scopul acestor operaţiuni va fi de a se pune stăpânire pe zona: Rusciuk–Şumla–Varna, asigurând această zonă spre vest şi sud contra unor atacuri inamice ulterioare, precum şi de a ataca şi distruge forţele inamice din Bulgaria de nord şi răsărit. Succesul acestor operaţiuni va da completă libertate de acţiune armatelor române care vor opera în Transilvania şi Ungaria.

Pentru executarea operaţiunilor ofensive de mai sus, trupele aliate destinate acestor operaţiuni se vor grupa astfel:

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Corpul 6 armată român: diviziile 17 şi 16;
Corpul 7 armată român: diviziile 9 şi 19;
Corpul armată rus.

[...] Operațiunile de la sudul Dunării vor fi secondate de trupele rămase pe malul stâng al Dunării înspre Giurgiu şi la nord (Divizia 18 întărită cu artilerie grea; eventual şi Divizia 1 cavalerie), care vor avea misiunea de a menține cât mai multe trupe inamice în zona: Nicopole–Şiştov–Rusciuk.

La operațiunile ofensive de la sudul Dunării va concura şi flota de Dunăre româno-rusă, care va avea misiunea de a bombarda Rusciukul şi lucrările de fortificațiuni învecinate şi a distruge flota inamică.

Flota imperială rusă din Marea Neagră va coopera cu armata de uscat, prin întreprinderi navale, executate asupra litoralului inamic între Varna şi Burgas.

ŞEFUL STATULUI-MAJOR GENERAL
General [VASILE] ZOTTU
ŞEFUL SECȚIEI III
Colonel [IOAN] RĂŞCANU

[Ministerul Apărării Naționale. Marele Stat-Major, Serviciul Istoric, *România în războiul mondial 1916–1919, vol. I. Documentele – Anexe*, Bucureşti, 1934, p. 111–121]

26. 1936, Bucureşti, Analiza întreprinsă de generalul Gheorghe A. Dabija asupra proiectului de operații „Ipoteza Z” pentru intrarea României în război

III. – ANALIZA PROIECTULUI DE OPERAȚIUNE

O mare varietate de observațiuni se pot face acestui proiect de operațiune, atât în ce priveşte redacțiunea lui ştiințifică, cât şi în privința ipotezelor de realizări, vizate prin diferitele situațiuni ce îmbrățişează.

În prima categorie de observațiuni intră însuşi forma expresiunilor ce se întrebuințează, acestea fiind în afara terminologiei adoptate în ştiința militară, astfel, începând cu titlul principal, se zice:

Proect de operațiuni în vederea unui răsboiu contra Puterilor Centrale... pe când de fapt ar fi trebuit să se zică: *Planul de răsboiu al României contra Puterilor Centrale...*

Apoi, ar fi trebuit să se arate, sau să se desvolte în acest plan, modalitățile de participare a României ca aliată cu Cvadrupla Înțelegere (Antanta), fiindcă pe de o parte ar fi reeşit condițiunile de colaborare, iar pe de altă parte s-ar fi precizat însuşi natura *răsboiului* de întreprins, ceea ce ar fi condus la caracterizarea felului de operațiuni de început în *timp*, *spațiu* şi *mijloace*.

Autorii acestui „Proect de operațiuni” n-au voit să precizeze nimic în această privință, probabil, din cauza greutăților ce au întâmpinat în formularea datelor. [...]

CAPITOLUL I
SCOPUL RĂSBOIULUI ŞI MISIUNEA ARMATEI ROMÂNE

O altă nepotrivită împerechere de termeni ce n-au nicio legătură şi niciun înțeles, fiindcă una este a arăta „scopul” ce se urmăreşte prin întreprinderea unui răsboiu şi alta este *misiunea armatelor* adică folosirea mijloacelor pentru a-l întreprinde, ştiut fiind că scopul răsboiului este de natură politică, pe când întrebuințarea forțelor şi mijloacelor pentru a-l realiza este de natură pur militară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Proectul confundă termenii tehnologici ce-i întrebuințează pentru a determina natura sau caracterul operațiunilor de întreprins, astfel în loc să spună că războiul se va produce *pe două frontiere deosebite sau pe două teatre de operațiuni* şi a arăta obiectivul politic de atins sau de realizat de fiecare parte, se zice că *Ipoteza Z prevede întreprinderea unui război pe două fronturi operative* dând astfel acestei expresii o semnificare politică, pe când în realitate dânsa are o semnificare de natură pur militară, ceea ce în strategie înseamnă cu totul altceva.

Şi care este scopul *politic* al acestui război pe două *fronturi operative (!?): Cucerirea teritoriilor locuite de Români, ce se găsesc astăzi înglobate în Monarhia Austro-Ungară,* deci va fi aci un război de *cucerire*. Dar scopul politic urmărit pe frontul celălalt operativ?

Negreşit, va fi acelaşi ca pe frontul prim, dar neavând în vedere drept obiectiv cucerire de teritorii, fiindcă în Sud nu exista provincii sau teritorii locuite de români, şi nefiind acest obiectiv politic, atunci războiul în această parte nu va mai fi de *cucerire*, ci de *protecțiune* , deci va fi defensiv şi anume *apărând teritoriul național şi respingând atacurile pe carile-ar întreprinde Bulgarii dinspre Sud,* fiindcă numai în aceste condițiuni crede „Proiectul de operațiuni" că se va putea *asigura libertatea de acțiune a grosului forțelor*, adică a războiului nostru ofensiv din Nord. (Subliniere în textul original – *n.n.*)

Dar acest război, în întregul lui, trebuia să-l întreprindem împreună cu aliații noştri cei mai apropiați (Ruşii) şi mai depărtați (Francezii, Englezii, Italienii), deci trebuia să se arate în „Proiectul de operațiune", situațiunea generală a războiului pe diferite teatre de operațiuni la data intrării noastre în acțiune, cum şi condițiunile de colaborare directă şi indirectă în funcție de timp, spațiu şi mijloace. În această privință „Proiectul de operațiuni" nu spune nimic în Cap. I. Se vede că o asemenea colaborare nu era de natură politică, sau fiind tocmai de această natură, trebuia să rămână necunoscută Armatei şi Țării condiționalitatea ei.

Negreşit că atunci când se confundă „Planul de război" cu „Proiectul de operațiune", se pierd din vedere unele elemente, cari trebuie să fie sau să le conțină numai unul din aceste acte; ştiut iarăşi fiind că nu poate să existe decât un singur plan de război, pe când proiecte de operațiuni pot fi tot atâtea deodată, câte obiective distincte de forțe sunt de atins, câte teatre de operațiuni există şi în fine câte faze de operațiuni se succed în dezvoltarea războiului.

Războiul fiind îndreptat în contra Puterilor centrale, „Proiectul de operațiuni" omite sau nu vrea să țină seamă că pe cele două „fronturi operative" (ştiințific se zice că cele două teatre de operațiune) armatele noastre vor putea avea de a face şi cu forțe germane şi chiar turceşti.

Această omitere este desigur o eroare în Planul de război român, pentru că nu se introduc în activitatea inimicului tocmai componenții principali ai Puterilor Centrale.

Planul de război nu trebuie să se sprijine pe presupuneri care nu corespund realităților; era oare admisibil ca Germanii şi chiar Turcii să nu vină în ajutorul aliaților lor Austro-Ungari, când aceştia îşi vedeau încălcate teritoriile printr-o invazie română?

Dar oare războiul nostru ofensiv dus până în inima Monarhiei Austro-Ungare, spre Buda-Pesta, n-ar fi avut pentru *toți* Centralii altă însemnătate politică decât *cucerirea de teritorii locuite de Români*? Dar oare nu se ştia că frontul de Est, de pe lângă teatrul de război european, se întindea de la Nord Marea Baltică până la Sud în regiunea muntoasă a Carpaților Orientali şi că ofensiva română în Transilvania, Banat şi Ungaria ar fi însemnat din punctul lor de vedere strategic însăşi *întoarcerea acestui front?* Iar desmembrarea teritoriului imperiului Austro-Ungar ar fi însemnat o reducere foarte importantă a însăşi mijloacelor de a putea continua mai departe operațiunile în răsăritul european, deci un sfârşit de război determinat de intervențiunea noastră.

Neapărat, presupunerea că Germanii şi Turcii nu ar putea interveni, odată începută acțiunea ofensivă, trebuia cu totul exclusă, fiind în afara realităților.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

De altă parte, din examenul întregului „Proiect de operație” nu rezultă nicio remarcă asupra atitudinei sau a modului de a face războiul a Centralilor față de noi decât aceea a unei invariabile rezistențe.

Pe această activitate negativă a inimicului au socotit autorii „Proiectului de operațiuni” român, spre a-l aduce la completa lui îndeplinire – bineînțeles pe hârtie – potrivit unor prevederi convenite, dar nejustificate.

În adevăr, „Proiectul de operațiuni” arată toată activitatea armatelor noastre, toate situațiunile şi etapele desvoltatoare a operațiunilor pe timp de 40 (patruzeci) zile, cu începere de la 1-a zi a mobilizării, sau mai drept a declarării de războiu.

Istoria militară evidențiază că toate planurile de războiu de la Napoleon încoace s-au mulțumit a face cunoscut scopul general al războiului ce se întreprinde, a stabili concentrarea forțelor, adică desfăşurarea strategică în timp şi spațiu, apoi trecerea la acțiune prin angajarea primelor operațiuni; atât şi nimic mai mult, căci a merge mai departe, se intră în domeniul necunoscutului, în care manifestarea voinței inimicului alcătueşte primul şi importantul element.

De aceea nici cel mai iscusit strateg al lumei, Napoleon, nu a putut să meargă cu prevederile în concepțiunea proiectelor lui de operațiuni, decât cel mult până la luarea contactului cu forțele adverse. Moltke, un profund meditator asupra actului războiului, n-a putut nici el să prevadă natura operațiunilor armatelor ce a dirijat, decât până la primele întâlniri cu inimicul, pentru că de aci înainte are şi acesta de spus cuvântul lui; relativ la aceasta spune: *„nu este posibil să se stabilească un plan de războiu dincolo de prima întâlnire cu grosul forțelor adversarului. Un om străin oricărei noțiuni a artei militare crede că vede în desvoltarea unei campanii execuțiunea unui plan făcut dinainte în toate detaliile lui şi urmat cu fidelitate până la sfârşit”.* Următor acestui adevăr, sunt planurile lui de războiu din 1866 şi 1870 şi încă acestea, câte prevederi, câte posibilități de reacțiune din partea inimicului, examinate şi reflectate cu cele mai judicioase argumentări, deşi Molke îşi fixase axa de orientare generală în formula: a căuta pe inimic şi a-l bate, aruncându-l spre Nord. Simplu, net şi rațional, cuprins numai în marginile posibilității.

La noi, „Proiectul de operațiuni” a fost stabilit, deodată pentru un an întreg ciclul de acțiuni, adică până când armatele, adică până când armatele noastre ar fi putut ajunge în câmpia superioară a Ungariei şi în acea din Valea Dunării. În tot acest timp, inimicul este presupus că nu face altceva decât mici rezistențe şi apoi se retrage, non varietur!

În afară de această defensivă absurdă ce s-a atribuit inimicului de pe teatrul de operațiune din Nord. Proiectul nu mai examinează vreo altă eventualitate strategică, care ar pune pe inimic în situațiunea să întreprindă operațiuni şi cu caracter ofensiv, fiindcă era foarte natural să se producă şi asemenea cazuri imperative pentru dânsul, precum: repingerea invaziunei române în scopul de a pune în siguranță flancul de Sud al frontului de Est al Puterilor Centrale, sau de a pune în siguranță liniile de comunicații a acestui front din câmpia ungară etc. Nu mai insist asupra acțiunilor ce se impuneau în mod absolut inimicului de îndată ce ar fi aruncat afară din Transilvania invazia Armatelor Române, el nu se putea mulțuni cu aceasta, fiindcă s-ar fi oprit pe linia Carpaților ce formau un front prea lung (700 km), el avea absolută nevoe a invada în România, pentru a pune mâna pe bogățiile țărei (grâne–petrol), a bate armata română, şi a-şi scurta frontul cât se va putea mai mult (lucru ce a şi realizat până la 1 ian. 1917); toate acestea se puteau prevedea cu înlesnire, dar despre ele voi vorbi pe larg în cursul acestui studiu.

Nu tot aceaşi judecată a făcut „Proiectul de operațiuni”, când a fost vorba despre activitatea noastră de pe teatrul de operațiuni din Sud, aci analizează diferite eventualități.

Mai întâi, proiectul a admis ipoteza unei agresiuni bruscate în Dobrogea, apoi, posibilitatea unei treceri a Dunărei pentru amenințarea Capitalei române, dar şi într-un caz şi în altul, defensiva nostră a fost socotită capabilă de a respinge pe inimicul invadator.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Mai mult decât atât, această defensivă se transformă după a 10-a zi de la mobilizare într-o adevărată ofensivă strategică, având drept scop *de a pune stăpânire pe zona Rusciuk-Şumla-Varna, sau chiar şi mai departe*. Astfel că atât în Nord, cât şi în Sud, pe întreg teatru nostru de răsboiu, operaţiunile au fost socotite realizabile în aşa mod, încât trebuia să ajungem la un *răsboiu ofensiv pe amândouă teatrele de operaţiuni*.

Acest lucru pretindea însă o mare superioritate numerică din partea nostră. Dar oare putem spera aşa ceva chiar cu ajutorul Corpului de Armată rus? Noi aşa ceva chiar cu ajutorul Corpului de Armată rus? Noi luptam pe două teatre de operaţiuni ce aveau fronturi foarte întinse, ce pretindeau efective mari. Cum era deci de sperat că vom avea superioritarea numerică pentru a lua ofensiva pe fiecare dintre ele? Istoria militară probează că este imposibil de a fi peste tot mai tare, ci de a fi mai tare numai în punctul cel mai însemnat, sau pe teatrul de operaţiune mai important.

E chestie de alegere bazată pe un întreg complex de elemente ce trebuesc bine cântărite şi apreciate la justa lor valoare; altfel se greşeşte, ori că se creiază superioritatea numerică pe un teatru de operaţiune secundar, ori că se atribue o atât de mare superioare numerică, că se poate întreprinde răsboiul ofensiv deodată pe două teatre de operaţiuni, bineînţeles numai pe hârtie, cică în practică, istoria militară nu ne înfăşişează niciun exemplu în acest fel.

Aci nici nu intru în discuţia faptului, dacă s-ar fi ales bine sau nu, ca masa forţelor să fie dusă în ideea ofensivei pe teatrul de operaţiune din Transilvania; nu o discut, pentru că hotărârea aceasta, fiind de natură politică, a aparţinut guvernului român, iar nu Marelui Stat-Major, acesta a primit directive precise din partea guvernului, pe aceste directive el şi-a alcătuit „Proiectul de operaţie". Guvernul român ştia că are ca aliat apropiat pe Rusia, că Armatele ei se întindeau până în Bucovina de Sud, că în ofensiva comună o armată rusă ar fi operat în Transilvania; de aceea guvernul român nu putea lăsa ca Transilvania să fie eventual ocupată de forţe superioare ruseşti, celor române, ca apoi să avem dificultăţi teritoriale cu Rusia, care ar fi zis totdeauna că Armatele ei au cucerit Transilvania, idealul naţional din toate timpurile a românismului, de aceea directiva guvernului către Marele Stat-Major a fost ca majoritatea forţelor române să fie duse în Transilvania, care devine deci teatru de operaţiune principal.

În fine, o observaţiune de ordin general şi care rezultă din întregul cuprins al „Proiectul de operaţiuni" este aceea că activitatea armatelor noastre pe teatrul de operaţiuni de Nord nu urmăreşte atingerea obiectivului imediat principal, adică înfrângerea forţelor vii ale inimicului, după cum făcea Napoleon şi Moltke, ci realizarea tehnică a unor marşuri cu scopuri de a ajunge la anumite poziţii sau regiuni, în care se presupune a se găsi inimicul slab organizat, redus în forţe şi gata de a le părăsi.

Această strategie reaminteşte, cum nu se poate mai elocvent, strategia de marşuri şi atacuri de poziţii din secolul al 18-lea, a renumiţilor generali austrieci, pe cari mai întâiu i-a bătut Bonaparte ca General în Italia şi apoi Napoleon ca Împărat distrugând pentru totdeauna în răsboaiele ce le-a întreprins o strategie neputincioasă şi inactivă, instaurând în locul ei strategia obiectivelor animate, a forţelor vii, a cărei valabilitate durează şi astăzi şi va dura atâta vreme cât elementul principal de a face războiul va fi omul înarmat, oricare va fi tehnica acestei înarmări.

În rezumat „Proiectul de operaţiuni" nu ţine seama de niciun fel de rezistenţă mai activă a inimicului, de nicio schimbare în atitudinea lui în tot decursul celor „40 de zile operative", folosindu-şi forţele în acelaşi sens, ceea ce arată că „Proiectul" a calculat numai valoarea unei singure voinţe, a atacatorului, adică a noastră, nesocotind cealaltă voinţă, a apărătorului adică a inimicului, ceea ce este cu totul nefiresc şi constituie o greşeală pe care nu o putem găsi în studiul Istoriei militare a răsboaielor moderne.

[Generalul G.A. Dabija, *op.cit.*, p. 67-73]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

27. 27 noiembrie/10 decembrie 1916, Mărăşeşti, Opiniile medicului Vasile Bianu[1] despre organizarea serviciului militar român în vederea războiului

Organizarea serviciului sanitar al armatei române în vederea Răsboiului din 1916–1919. Serviciul sanitar al armatei la începutul răsboiului mondial 1914 lăsa foarte mult de dorit. El nu corespundea nici cerinţelor moderne ale ştiinţei medicale, nici organizării unui serviciu medical cerut de o armată în campanie, nici nu avea materialul indispensabil unei armate chiar mici, chemată să ducă un răsboiu lung şi greu.

Tratatul de Alianţă pe care România îl avea cu Puterile Centrale (Germania şi Austro-Ungaria) permitea armatei noastre să se aprovizioneze, atât în ceea ce privea serviciul militar, cât şi în ceea ce privea armamentul necesar de la Puterile Centrale aliate mai bine situate şi cu o industrie suficientă pentru procurarea celor necesare unei armate în campanie.

Prin faptul însă că chiar de la începutul răsboiului mondial îndrumarea României era îndreptată în altă direcţiune, spre o alianţă cu Franţa şi Anglia, pentru *îndeplinirea idealului naţional, Unirea tuturor Românilor*, ne-am găsit într-o situaţiune foarte precară, atât cu privire la aprovizionarea materialului sanitar pentru armată, cât şi în privinţa aprovizionării materialului de răsboiu.

De la Puterile Centrale nu mai puteam primi nimic sau aproape nimic din cauză că ele au început să bănuiască atitudinea noastră, iar de la Puterile apusene, Franţa şi Anglia, din cauza depărtării lor de frontieră şi a lipsei mijloacelor de comunicaţie directă, era cu neputinţă să ne procurăm cele necesare serviciului sanitar al armatei. Era deci firesc lucru ca acest material să se procure din ţară şi să se organizeze transportul materialului din apus, de la ţările prietine, fără ca să se deştepte bănuiala Puterilor Centrale că România ar fi încheiat deja *o convenţiune* cu Puterile aliate din apus.

Pentru aceasta guvernul român a însărcinat atunci cu toate acestea pe harnicul şi priceputul nostru ministru *Dr. C. Angelescu*, precum şi pe d. ministru *Alex. Constantinescu*. Primul, de profesiune medic, a luat în mână organizarea serviciului sanitar al armatei propriu-zis, iar al doilea s-a ocupat, împreună cu un comitet format din colonelul *Popescu*, doctorul *Sion* şi doctorul *Botez*, de organizarea sanitară a zonei interne. În zona internă s-au înfiinţat spitale în toate localităţile şi în toate localurile disponibile, înzestrându-se acestea cu materialul sanitar necesar.

În ceea ce priveşte serviciul sanitar al armatei, d. ministru *Angelescu*, ajutat de d-nii doctori *Marinescu şi Petrescu*, de colonelul farmacist *Merişanu,* de căpitanul farmacist *Grinţescu* şi de alte persoane, însufleţite de cel mai cald patriotism, de o mare energie şi neclintit devotament, a întreprins organizarea lui într-un mod serios şi metodic; organizare care a durat de la octomvrie 1914 până în august 1916.

Această organizare, făcută pe principiile cele mai noi şi bazată pe datele culese de pe câmpul de luptă al armatelor din apus, ajunsese să fie la începutul intrării noastre în răsboiu una din cele mai perfecte şi mai bine dotate organizaţii şi mulţumită căreia serviciul nostru sanitar al armatei a putut corespunde tuturor trebuinţelor unui lung şi teribil răsboiu.

Fără a intra în toate amănuntele şi a arăta întreaga technică a acestei organizaţii, ceea ce mi-ar răpi prea mult timp, este de ajuns să arăt numai în trăsături generale în ce constă ea.

S-au comandat şi s-au adus din străinătate, pe cât a fost cu putinţă, materiile prime de care era trebuinţă şi care lipseau cu totul în ţară, întrucât înainte de această organizare, în 1914, armata română nu avea material nici măcăr pentru o campanie de 15–20 zile. Valoarea acestui

[1] Vasile Bianu (1858-1927), medic primar, renumit chirurg la Spitalul „I.C. Brătianu”, autorul lucrării „Dicţionarul sănătăţii” sau „Dicţionarul de casă” (Buzău, 1910), premiată de Academia Română cu premiul Năsturel, 1911.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

material furnizat a trecut de 40 de milioane. Pentru transformarea lui s-a organizat la spitalul militar „Regina Elisabeta", din Bucureşti, o uzină întreagă cu aparatele necesare acestei transformări, iar la marginea Bucureştilor s-a făcut un depozit cu diferite instalaţiuni, cu linii de garaj şi cu clădirile trebuincioase pentru depozitarea materialului transformat.

În afară de aceasta s-au mai creat asemenea depozite la cele 6 Corpuri de armată din ţară.

În uzina de la Spitalul Militar din Bucureşti, medicamentele solide s-au transformat în pastile cu aparate, cari produceau zilnic câteva milioane de pastile de aspirină, antipirină, chinină, salicilat de sodă, ipermanganat etc.

Substanţele lichide au fost puse unele în flacoane corespunzătoare, altele în fiole, toate cu etichetele şi arătarea dozelor lor.

Apoi, instalaţiile făcute la acea uzină pentru prepararea medicamentelor furnizau în fiecare zi zeci de mii de pansamente individuale şi de pansamente aseptice pentru ambulanţe şi spitalele de evacuare.

Serurile au fost preparate în mod foarte conştiincios în Institutele Babeş şi Cantacuzino. Toate acestea erau puse şi aranjate metodic în lăzi speciale, practice, înlesnind întrebuinţarea lor.

Organizarea sanitară a armatei era făcută pe batalioane, regimente, divizii şi corpuri de armată. Fiecare batalion şi fiecare escadron avea o ladă proprie cu medicamente de tot felul, o ladă cu pansamente aseptice şi o ladă cu instrumentele şi aparatele necesare primelor ajutoare pe câmpul de luptă: apoi, o ladă mare de rezervă plină cu pansamente aseptice.

Lăzile se transportau cu o trăsură de ambulanţă, amenajată special atât pentru transportul medicamentelor şi pansamentelor, cât şi pentru evacuarea răniţilor (ambulanţe de batalion). La escadroanele şi batalioanele alpine lăzile de medicamente şi pansamente să transportau cu cai sau catâri.

La fiecare regiment erau atâtea trăsuri de ambulanţă, organizate după acelaşi sistem, câte batalioane erau. Fiecare ambulanţă de batalion şi de regiment avea corturile şi instalaţiunile trebuincioase pentru a se putea da răniţilor primele ajutoare pe câmpul de luptă.

Această organizaţie se întindea şi mai departe. Brigăzile, diviziile şi corpurile de armată aveau trăsurile de ambulanţă cu tot materialul necesar; ambulanţe divizionare, ambulanţe de corp de armată etc.

Pentru îngrijirea răniţilor şi bolnavilor atinşi de răni grave sau de boale ce necesitau un tratament îndelungat, erau semispitalele de evacuare şi spitalele de evacuare aşezate la 20–30 chilometri de front, spitale organizate pentru a fi transportate cu vagoanele sau căruţele după împrejurări şi după localităţi.

În afară de aceasta s-au mai organizat trenuri cu vagoane speciale pentru răniţi, vagoane cu medicamente şi pansamente, cu sală de operaţie, cu sală de sterilizare, cu sală de radiografie, cu băi, vagoane spitale pentru transportul răniţilor etc.

Fiecare corp de armată avea mai multe trenuri de acest fel. Mai erau organizate trenuri cu vagoane speciale cu medicamente şi pansamente, iar alte trenuri numai cu băi, cari puteau fi trimise în orice parte a ţării pentru desinfectarea răniţilor sau a bolnavilor.

Aceste trenuri-băi au adus cele mai mari servicii armatei şi locuitorilor în combaterea epidemiei grozave de tifus exantematic prin deparazitarea populaţiunii şi a soldaţilor.

De la început s-a dat o deosebită atenţiune producţiunei diferitelor *seruri*, aşa încât la August 1916, când s-a început campania, armata română avea peste 700 de mii de doze de ser antitetanic. Toţi soldaţii erau inoculaţi contra holerei, contra febrei tifoide etc., şi de aceea mortalitatea răniţilor noştri de tetanos şi de friguri tifoide a fost neînsemnată, pe câtă vreme morţii de acestea boale în armata germană şi chiar în cea franceză erau foarte numeroşi.

Fără a intra în alte amănunte, este de ajuns să spun că mulţumită acestei organizaţii aşa de complete şi de bine ordonate, zeci de mii de răniţi au putut fi salvaţi, iar abundenţa

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pansamentelor şi medicamentelor a fost aşa de covârşitoare încât, cu toate pierderile suferite şi cu tot focul mistuitor de la Odessa, armata română, până în ultimul timp, a avut din belşug medicamente şi pansamente.

[Dr. Vasile Bianu, *Însemnări din războiul României Mari, tomul I, De la mobilizare la pacea de la Bucureşti,* Institutul de Arte grafice „Ardealul”, Cluj, 1926, p. 54-57]

***28.* 1918, Iaşi, Generalul Ioan Culcer despre campania din anul 1916 şi operațiile Armatei 1 române.**

IV. Pregătirea Armatei

Pregătirea armatei cu tot ce-i trebuie a fost întotdeauna mai mult decât insuficientă. Toate bugetele ministerelor de răsboi erau alcătuite sub necesități şi câteodată chiar neumane din cauza insuficienței de hrană.

Dacă se compară procentele la sută din venitul general al statului, afectat armatei cu acele din alte țări se poate vedea uşor cât de mult a fost năpăstuită armata noastră; sumelor de ce i s-a aprobat n-au fost nici jumătate din ceea ce se prevede în alte țări pentru aceleaşi efectiv sub arme. Se cereau unități multe cu bani puțini. În asemenea condițiuni este vădit că armata era lipsită de strictul trebuincios în timp de pace cu atât mai mult în timp de război, când se cheamă rezervele.

Personal, material instrucție, comandament, toate erau mai mici ca trebuințele sub pretext că nu avem fonduri. Sunt cel puțin 35 de ani de când în repetate rânduri armata a cerut în interesul apărării naționale construcția unei linii directe Craiova–Caracal–Bucureşti şi de aci printr-o anume gară tot direct prin Urziceni, în legătura cu linia Moldovei.

Veşnic s-a întârziat construcția sa nefiind fonduri, cu toate că s-au găsit fonduri pentru alte linii mai puțin importante din punct de vedere militar. Independent de faptul că această linie directă răspundea în mare parte şi intereselor economice, cred că, în campania actuală, s-au convins că trebuința ei şi acei care fiind în capul Direcției C. F., au întârziat şi modificat traseul direct.

Blocările în gări, întârzierea în sosirea ajutoarelor, evacuarea trenurilor sanitare şi convoiurilor în timpul retragerilor, dezordinea în mişcări etc. etc. ar fi fost evitate cu ajutorul acestei linii directe; fiindcă ea ar fi format circuit continuu, cu linia Focşani–Bucureşti–Piteşti–Craiova.

În Moldova s-a făcut circuitul între Galați şi Nordul Moldovei prin construcția liniei directe Galați–Bârlad–Iaşi şi de aci pe valea Jijiei la Dorohoi, pentru că aceasta era în legătură cu apărarea țării despre Rusia de care voi vorbi în partea relativă la operațiunile militare.

Lipsa de f o n d u r i pentru apărarea națională nu se justifică, dacă se observă cu atenție ceea ce s-a petrecut în celelalte instituții ale Statului, de pildă:

S-au găsit fonduri pentru construcțiuni de docuri foarte luxoase, porturi în care cheltuelile făcute sunt în dezacord cu traficul lor comercial: gări luxoase, poduri de piatră lucrate cu buşarda, deşi aceste poduri sunt pe vârful munților, ornamente la tunele, în profil costisitor, pereiajuri de talazuri cu piatră şi mortar de ciment, acolo unde nu trebuie, numeroase instalații de ateliere de reparații pentru maşini şi vagoane.

S-au găsit fonduri pentru construcțiuni de clădiri destinate serviciilor publice făcute cu lux, architectură şi de mărime în desacord cu trebuințele serviciului. Mai toate acestea sunt astăzi în mâinele vrăjmăşului, expuse incendiului şi ruinei, fiindcă nu am fost în stare a le apăra.

În sfârşit s-au găsit fonduri pentru crearea de funcțiuni bine plătite de necesitatea cărora este îndoială; cu toate că unele regimente abea aveau un sublocotenent de companie.

În unul din volumele „Conferințe făcute la şcoala de război din Petrograd relative la răsboiul ruso-japonez” se vede un caz analog în întrebuințarea fondurilor afectate guvernămân-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tului din Manciuria şi cu aceleaşi rezultate nefaste. S-au dat de Stat fonduri pentru apărarea provinciei, şi facerea de îmbunătăţiri economice, comerciale etc. La repartiţia acestor fonduri însă se afectase aproape tot portului de la Dalmi şi foarte puţin cetăţii Port-Arthur[1].

Pentru a se proteja industria naţională – ca la noi – nu s-a admis propunerile de a se comanda în străinătate tunurile mari, trebuincioase fortificaţiunilor urmând ca ele să se fabrice în uzinele ruse. Aceste uzine însă nu puteau face mai mult de 5 la 7 tunuri pe an de felul celor trebuincioase [2] .

Răsboiul din 1904 găseşte cetatea cu armamentul necomplect, iar fortificaţiile neisprăvite pe unul din fronturile sale şi pentru a se face faţă pericolului se desarmează flota şi se complectează periferia forturilor cu lucrări temporare şi relativ slabe.

Rezultatul acestei neprevederi a fost că s-a pierdut provincia cu portul Dalmi: iar capitularea cetăţii a înlesnit victoria de la Mukden şi pierderea întregii campanii.

La alcătuirea bugetului Ministerului de Răsboi, nu se ţinea socoteală nici chiar de necesităţile absolut trebuincioase, de pildă: armatei lipsindu-i într-un moment dat muniţiunile am cetit o dare de seamă, făcută de un Preşedinte de Consiliu şi Ministru de Răsboi către M S. R. Carol, în care se arată această lipsă.

Pentru a se menţine încă bugetul mai redus decât acel din anul trecut, se spune în acea dare de seamă că armata n-are trebuinţă de echipament şi îmbrăcăminte deoarece acestea se pot completa la mobilizare prin mijloacele locale şi lucrători civili. Se prevede dar o sumă ridicolă la capitolul echipamentului şi se consumă pe timpul cât a stat la Minister acel preşedinte de consiliu şi puţina îmbrăcăminte ce mai aveam în magazii.[3]

Cum s-a înţeles că în scurtul timp al mobilizării să se poată face prin mijloacele locale îmbrăcămintea şi echipamentul pentru întreaga armată ? S-a gândit acel ministru să complecteze lipsurile de la aliaţi?... şi aceasta ar fi fost peste putinţă: afară numai dacă nu a cugetat să îmbrace armata română în uniforma aliaţilor pierzându-ne astfel demnitatea noastră naţională pe câmpul de răsboiu.

Fiind secretar general la Ministerul de Răsboiu am fost delegat de Ministrul meu să-l reprezint în şedinţa pentru stabilirea definitivă a bugetului general a statului. În timpul discuţiunilor un deputat, membru în consiliile bugetare, se adresează ministrului de finanţe spuind:

În oraşul X s-a făcut din iniţiativă privată o şcoală profesională, care acum nu mai are fonduri... Înţelegeţi D-voastră. Ar trebui ca această şcoală să nu se părăsească... Înţelegeţi D-voastră. Este bine dar a se trece în bugetul Ministerului de Instrucţiune publică... Înţelegeţi D-voastră.

Motivul acesta de interes electoral invocat şi de alţi membri din comisiile bugetare m-a făcut să înţeleg şi eu că bugetul Ministerului de Răsboi este serios atacat. În adevăr, făcându-se bilanţul bugetului general al statului şi rezultând deficit, Ministrul de Finanţe l-a acoperit foarte repede ştergând de la echipament suma corespunzătoare.

Independent de faptul că Ministerul de Răsboi nu avea fonduri suficiente, legea de protecţie a corporaţiilor de lucrători şi industrie naţională îl păgubea foarte mult. Cu toate avanta-

[1] Fascicula 9, pag. 12, Nota 2 „Acolo ca şi în multe alte părţi la Port-Arthur economia rău înţeleasă făcută asupra cheltuelilor militare in folosul portului comericial de la Darmi a fost crud plătită de Rusia etc. etc. Cei dintâi răspunzători pentru sfârşitul trist al asediului şi al răsboiului sunt prin urmare oamenii politici care conduceau finanţele ruse înaintea campaniei şi care au refuzat să puie la dispoziţia autorităţei militare creditele organizării la timp a cetăţei Port-Arthur (n.a.).

[2] Procesul generalului Stesel. Depoziţia generalului Kuropatkin, pag. 206. „Singura noastră uzină aceea de la d'Obuklov era în acel moment asupra încărcată de comenzile trebuincioase marinei şi nu putea da decât 5-7 tunuri pe an. Se oprise a se comanda tunuri în străinătate."(n.a.)

[3] Trebuinţele anuale la echipament fiind cuprinse între 4-5 milioane, se alocă în bugetul acelui an numai un milion (n.a.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

jele date de legi, la predarea furniturilor, marfa nu corespundea condițiilor caetelor de sarcini şi se refuza de Comisiuni.

Prin presiuni superioare s-a introdus obiceiul de a se primi furniturile respinse cu reduceri de preț proporțional defectelor. Acest lucru însă nu se poate stabili niciodată pe teren ştiințific: astfel că Ministerul era întotdeauna în pagubă. Înțelegem să se protejeze industriile naționale şi lucrătorii, nu înțelegem însă să se împingă la abus şi necinste pentru interes electoral.

În privința instrucției, organizării şi selecțiunei comandamentului în armată, care trebuia condus în continuitatea de idei şi lucrări, ea se modifica la bazele ei mai la toate schimbările de guverne, pentru că şeful Marelui Stat-Major însărcinat cu direcțiunea lor devenise un personaj politic.

În general fiecare cap de partid, sosind la guvern, aducea cu sine la Marele Stat-Major pe generalul ce-i convenea ca şi cum acesta ar fi făcut parte din guvern. Din această cauză pe deoparte se introducea atmosfera politicianismului în armată, iar pe de alta se introduceau şi idei noi personale, ordine noi şi dezordine inevitabilă[1]. Astfel, s-a făcut în tot timpul, sub toate guvernele, pregătirea armatei.

În acord dar cu generalul Brialmont[2] *pot spune că pentru a ajunge la acest rezultat, preşedintele consiliului de miniştri, oricare ar fi fost, numea ministru de răsboi pe cel dintâi general care accepta starea de lucruri impusă de interesul electoral şi o susținea în fața corpurilor legiuitoare.*

[Generalul I. Culcer, *Note şi cugetări asupra Campaniei din 1916*, Tipografia ziarului „TRIBUNA”, Iaşi, 1918, pag. 39-43]

29. 1920, Paris, Extras din Memoriile generalului Maurice Sarrail, privind imposibilitatea declanşării unei acțiuni de amploare pentru sprijinirea intrării în război a României

Devant cette série d'événements qui se déroulaient depuis le 17 août le G. Q. G. français, généralement plus que verbeux, restait silencieux.

Le 24, il rompait le silence, et comme toujours, lorsqu'il y avait une responsabilité bien apparente à endosser, il me laissait seul juge de la situation et des projets à réaliser.

„1. Mission initiale confiée à armée d'Orient de couvrir opération de mobilisation et concentration armée roumaine, en enchaînant liberté d'action des Bulgares à frontière grecque, s'accomplit d'elle-même du fait que les Bulgares ont pris offensive en face et que vous manœuvrez pour les battre.

2. D'autre part état-major roumain fait connaître que son armée du sud est concentrée sur ses emplacements et prête dès maintenant à repousser attaque brusquée des Bulgares.

3. Cet ensemble de conditions nouvelles vous donne toute latitude pour adapter l'emploi de vos forces à la situation créée par offensive bulgare et, en particulier, pour monter avec des forces importantes une contre-offensive, par exemple sur l'aile droite bulgare si les circonstances dont vous êtes le seul juge vous en montrent la nécessité.

4. Vous me mettrez au courant de vos intentions dès que vous pourrez le faire."

Mon télégramme du 28 août n° 102/3 (voir aux annexes) exposait le dispositif des troupes et les grandes lignes des opérations. – C'était la mise au point des directives que j'avais données à la conférence du 20 août. Mais il fallait du temps pour relever les troupes, les porter à notre gauche, les concentrer face à leur zone d'opération. Je ne pouvais par suite donner une date ferme pour l'attaque générale.

Devant la poussée bulgare il y avait un véritable rétablissement à faire; et en France, le profane, ignorant tout de ce qui avait été préparé, pouvait, n'étant pas renseigné, se montrer plus ou moins énervé.

---

[1] Am văzut un general-şef la Marele Stat-Major, chemat de un guvern la acest înalt post, înlocuit de guvernul ce a urmat şi eliminat. La înaintare la rândul vechimii fără a se preciza motivul, fapt fără exemplu în alte țări (n.a.).

[2] Henri-Alexis de Brialmont (1821-1903), general belgian, renumit arhitect al unor fortificații importante, cum ar fi cele de la Liège (Belgia) şi Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Il n'était pas irrationnel de laisser croire que l'armée d'Orient aurait pu intervenir, puisque jamais il n'avait été dit que depuis le 1er août des ordres fermes avaient été donnés pour attendre l'arme au pied; puisqu'au contraire, il avait été publié urbi et orbi qu'elle avait 500 000 combattants et les Italiens n'avaient pas encore fini de débarquer, les Russes n'avaient pas tout leur matériel, les Anglais n'avaient qu'une division qui pouvait faire mouvement; les Serbes et une poignée de Français seuls pouvaient être engagés.

Par contre il était au moins étrange, pour quiconque connaissait la situation, de voir que mes propositions d'attaque du 28 août étaient approuvées et que quelque vingt-quatre heures après, il m'était à nouveau télégraphié d'accélérer.

Toutes les opérations avaient cependant été préparées sans ordres venus de ce qui s'appelait le haut commandement français et britannique.

Il peut être utile de bluffer pour faire déclencher la Roumanie; il n'est peut-être pas bon de laisser tromper l'opinion, de laisser accréditer des absurdités. Au reste le G. Q. G. lui-même ignorait où on allait; il croyait que sur le premier succès allié, Sofia baisserait pavillon.

Sans songer à ces vilenies, je pressais les mouvements; ils s'exécutaient. Quant aux opérations militaires mêmes, il serait sans doute oiseux de les détailler, mais le 1er septembre, j'aurais pu dire que je considérais l'élan bulgare comme brisé, en tout cas à la date du 10 septembre, j'aurais pu répéter la phrase in fine de mon compte rendu du 28 août: „Depuis début opérations succès bulgares se résument à occupation territoire grec, défendu ni par Alliés, ni par Grecs, et à échec sanglant devant position aile gauche serbe, vers lac Ostrovo".

[Général Sarrail, *op.cit.,* p. 148-150]

30. Considerațiile generalului Alexandru Iarca[1] privind lipsa de pregătire a armatei române în vederea războiului

IMPROVIZAREA ARMATEI NOASTRE ÎN 1916

Chestiunea improvizării armatei noastre în 1916 o vom considera din un întreit punct de vedere, şi anume: 1) din punctul de vedere al raportului dintre număr şi calitate; 2) din punctul de vedere al soluționării acestei chestiuni de către puterile principale în marele război şi 3) din punctul de vedere al soluționării acestei chestiuni de către armata noastră în 1916.

*

[...]

În marele război 1914-1918, calitatea s-a arătat de asemenea preponderentă. Generalul Ludendorff declară cu multă amărăciune *că pierderea vechiului corp de ofițeri ce existau în timpul păcei s-a simțit foarte mult şi că floarea armatei germane pierise în cei „dintâi doi ani de luptă, acea ce slăbise considerabil „puterea acestei armate. Am observai bine, continua, Ludendorff, că pe măsură ce infanteria noastră lua aliura unei miliții şi pierdea pe cei mai buni dintre oameni şi ofițeri, că disciplina scădea din ce în ce".*

[1] Alexandru Iarca (1853-1933), general cu funcții însemnate în armată. În perioada 1874-1876 a urmat cursurile şcolii militare, la absolvirea cărora a obținut tresele de sublocotenent (1 iulie 1876), fiind repartizat la Regimentul 2 artilerie. La 1 martie 1877 a fost mutat în Regimentul 1 artilerie, participând cu această unitate la Războiul de Independență (1877-1878). Între anii 1880-1883 a urmat, cu rezultate bune, Şcoala de Război din Bruxelles. Între timp a fost avansat locotenent (1 aprilie 1881) şi căpitan (8 aprilie 1883), maior (1 februarie 1888), locotenent-colonel (8 aprilie 1893), colonel (8 aprilie 1897), general de brigadă (7 aprilie 1905), general de divizie (1 aprilie 1911). A comandat Brigada 10 infanterie (10 aprilie 1901-10 aprilie 1909), Divizia 5 infanterie (10 aprilie 1909-1913) şi Corpul 3 armată (1913-1914). La 9 iulie 1914 a fost numit subinspector general de armată, funcție din care, la 1 aprilie 1916, a fost trecut în rezervă pentru limită de vârstă. Alexandru Iarca este şi un important teoretician militar, cu unele concepții originale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Am ținut să dau aceste mărturii decisive, ca să arăt, pe deoparte, disprețul sau necunoştința experienței timpurilor de cei în drept, iar pe de altă parte, improvizația fantastică a armatei noastre în 1916, după cum se va vedea.

Strângând mai deaproape raportul dintre calitate şi cantitate observăm că cantitatea sau numărul câştigă în importanță *cu cât durata războiului* este mai mare, cu cât civilizațiunea, preparațiunea de război, moralul națiunei şi comandamentul armatelor amice şi inamice se apropie mai mult unele de altele. Şi din contră, calitatea primează cantitatea – în o mare măsură – când situațiunea beligeranților este diferită. Ofensivă cerc, independent de orice, mai buni soldați decât apărarea. Totuşi, un raport precis între număr şi calitate nu se poate stabili. Ceea ce trebue făcut este ca calitatea să domine cantitatea în mod vizibil, lucru relativ uşor, pentru şefii cu aptitudine militară.

În marele război, Germanii au rezolvit chestiunea aceasta printr-o organizațiune solidă a cadrelor şi a Comandamentului şi printr-o instrucțiune întinsă a rezervelor.

De aceea ei au putut cu înlesnire să împătrească aproape numărul diviziilor din timp de pace. Francezii au avut la început o organizațiune inferioară germanilor[1]. Minunea de la Marna însă le-a permis să-şi organizeze armata şi să-şi mărească mult efectivele[2]. Englezii au improvizat ca să zic armata, dar au avut mai mult de doi ani, după Marna, ca să treacă de la o armată improvizată la o armată bună. Americanii, şi ei au avut un an de zile ca să treacă de la o armată improvizată la o armată de o oarecare valoare. Se observă numai că armata americană nu se poate compara cu armata celorlalte puteri şi că a trebuit să lupte oarecum încadrată între aliați. La urmă, când războiul ține mult, ca marele război, armatele opuse ajung să se egaleze ca calitate. Masele enorme de soldați cu instrucția şi educația lor incomplecte iau caracterul unor miliții, deprinse mai mult sau mai puțin cu războiul.

Problema raportului dintre număr şi calitate în armata noastră a fost rezolvită astfel în 1916: De la 10 Divizii din timp de pace s-a trecut la 20 la începutul campaniei şi puțin mai târziu la 23. *De la 460 000 trupă (cu etape şi stabilimente) cu 8 500 ofițeri de tot felul, mobilizați în 1913, s-a trecut în 1916 la 800 000 oameni, plus 435 000 in curs de instrucție şi la aproape 20 000 ofițeri*. [Subliniere în textul original – *n.n.*]. (Datele acestea sunt arătate de Generalul D. Iliescu.) De aci se vede numaidecât că improvizarea armatei noastre a luat proporțiuni fantastice, mai ales dacă ne gândim la cadrele ce avea în timp de pace, la instrucția aproape zero ce-a primit-o cea mai mare parte din contingente şi la scurta durată a războiului.

În 1914, numărul ofițerilor activi de toate armele combatanți şi necombatanți, înscrişi în Anuar, era de 3 883, iar al ofițerilor de rezervă de aproape 5 000, din care utilizabili nu erau mai mult de 3 500. *Cum dar, în intervalul de timp de la 1914 la 1916 s-a putut trece de la aproximativ 7 500 ofițeri la 20 000 ? Nu este oare aci o probă strigătoare a improvizării fantastice a armatei noastre?* (Subliniere în textul original – *n.n.*) Ce fel de ofițeri s-au putut formă în 2-3 ani de zile? Şi când îmi pui această întrebare mă gândesc la metoadele noastre de formare a ofițerilor, iar nu la metoadele intensive, raționale, şi în prezența inamicului, ale Francezilor şi Englejilor. Rezultatele obținute în campanie învederez că ofițerii nu se pot improviza cu metoadele noastre[3].

În ce priveşte trupa, nu punem aceeaşi întrebare. *Cu 10 divizii şi cu toate celelalte servicii am fi putut mobiliza în bune condițiuni 400 000 oameni. Ce fel de trupă a fost când am mobilizat 800 000*

[1] La 1 septembrie 1914, germanii au avut 1 190 de batalioane pe frontul occidental şi 322 batalioane pe frontul oriental sau 1 512 batalioane în total (n.a.).

[2] La 1 iulie 1917, ei au avut 1 456 batalioane pe frontul occidental şi 860 pe frontul oriental (2 316 în total). Aproximativ, germanii au început războiul cu 2 500 000 de oameni de toate armele şi serviciile şi au ajuns în iulie 1917 la 3 700 000 de oameni. În 1918 noiembrie, armata germană, de la 240 divizii, a scăzut la 213, din care 186 pe frontul francez, 26 pe frontul oriental şi 1 în Italia. La aceeaşi dată, pe frontul francez se găseau 104 divizii franceze, 60 divizii britanice, 12 divizii belgiene şi 29 divizii americane (n.a.).

[3] Generalul Averescu constată şi D-sa că armata noastră n-a fost bine încadrată. (*Răspunderile*, pagina 20) Am voi să ştim ce a făcut D-sa ca Ministru pentru buna încadrare a armatei (n.a.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

şi am concentrat 400 000 în curs de instrucţie?. Punând această întrebare şi aci trebue să zic că mă gândesc la metoadele noastre de organizare şi de instruire a trupei.

Diviziile de la 16 la 23 au fost formate în parte din batalioanele suplimentare ce mobilizau regimentele de la 1–40. Deşi se dăduse ordin regimentelor ca să repartizeze oamenii buni şi răi proporţional cu cele 4–5 batalioane ce mobilizau, comandanţii regimentelor însă au reţinut pe cei mai buni oameni pentru primele 3 batalioane şi cu ceilalţi au format batalioanele 4 şi 5, care au intrat în compunerea diviziilor de la 16–23, alături cu batalioanele de miliţii. Asupra acestei stări am atras de mult atenţiunea D-lui Brătianu cu raportul meu No. 100 din 1915. În războiu, s-a văzut cu prisosinţă efectele unei astfel de improvizări. La Turtucaia ca şi la Flămânda şi în alte părţi, au fost trupe care s-au bătut foarte rău, mai ales din cauza ofiţerilor improvizaţi. Problema dar a raportului dintre număr şi calitate a fost soluţionată cu totul greşit în 1916. Cum ea ar fi trebuit să fie soluţionată am arătat-o noi D-lui Brătianu în memoriul ce mi-a cerut în 1913.

Noi am propus:

I) Desfiinţarea corpurilor de armată şi organizarea armatei numai pe Divizii. Cu 10 ori 15 Divizii, am fi constituit 3 armate, iar nu 5.Organizarea pe Divizii era cea mai bună din toate punctele de vedere. N-o discutăm aci.

II) Să se organizeze numai cele 10 Divizii existente a patru regimente şi fiecare regiment a 4 batalioane, plus un regiment de vânători de 2 batalioane.

III) Osebit de aceasta, am propus organizarea a 12 brigăzi de rezervă, fiecare brigadă a 2 regimente şi fiecare regiment a 2 batalioane. Zece din aceste brigăzi se împărţeau câte una la fiecare Divizie astfel, că Divizia avea 3 brigăzi dintre care una de rezervă. *De fapt dar, cele 10 Divizii ale proectului nostru aveau aproape efectivul a 10 corpuri de armată, şi întrecea cu 20 batalioane numărul batalioanelor celor 15 Divizii formate în partea a doua a campaniei.*

În acest sistem de organizare şi de grupare a unităţilor, am avut în vedere următoarele consideraţiuni: Trupele noastre erau rău încadrate, rezervele neinstruite, iar artileria ce s-a dat Diviziilor de rezervă lăsa de dorit. Pentru motivele acestea, m-am gândit că noi nu putem organiza Divizii de rezervă, independente, ca celelalte armate streine (şi cum voiau să le organizeze Generalii Crăinicianu şi Averescu) şi astfel am organizat rezervele pe brigăzi, pe care le-am încadrat în Diviziile active din timp de pace, împreună cu artileria de rezervă. În modul acesta unităţile de rezervă erau puse supt o comandă sigură şi cum numărul lor era mai mic decât numărul brigăzilor active, nu compromitea nici decum soliditatea acestora ca în armatele Generalului Iliescu.

Organizarea şi gruparea forţelor noastre astfel cum o arătarăm soluţiona avantajos problema mobilizării forţelor noastre, în ce priveşte calitatea. Cât despre număr, proiectul nostru ne da 10 divizii a 18 batalioane (4 regimente a 4, şi 1 regiment de vânători a 2 batalioane) plus 12 brigade de rezervă a 4 batalioane sau un total de 228 batalioane de linia I-a[1]. Numărul era dar şi el bun, dacă se are în vedere sforţările armatei germane, încadrarea şi instrucţia armatei noastre mult mai inferioare ca aceea a acestei armate şi *că proporţia între sforţările armatei noastre şi ale armatei Germane* (punându-ne egali cu această armată, din toate celelalte puncte de vedere, aceea ce nu este exact) *n-ar fi trebuit să treacă de 1/10-a*. Or, la începutul campaniei, armata

[1] Osebit de forţele de linia I-a indicate aci, proiectul nostru mai prevedea: 16 000 de oameni de rezervă, ca garnizoană a capului de pod de la Constanţa. 24-30 000 de oameni de rezervă, ca garnizoană de siguranţă a cetăţii Bucureşti, sau eventual ca garnizoană a regiunei F.N.G. Aceasta în hipoteză că utilizarea acestor fortificaţii s-ar impune prevederilor Marelui Stat-Major, aceea nu era deloc părerea mea. 15 000 oameni din rezervă, pentru menţionarea ordinei interioare, paza lucrărilor de artă etc. Chemarea unui contingent de recruţi.Vreo 40 000 de rezervişti, chemaţi la reşedinţa regimentelor pentru umplerea întâelor goluri ce se vor ivi la începutul campaniei. Durata războiului nostru fiind scurtă, nu m-am gândit să organizez multe trupe de linia II-a sau să instruesc numeroase unităţi de înlocuire. Noi nu puteam să ne gândim la o rezistenţă în adâncime ca Marele Puteri. Tot ce aveam trebuia pus în I-a linie şi de la început (n.a.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

germană a avut în total 1 512 batalioane, şi, în 1917, când sforțarea ei a fost mai mare, 2 316 batalioane. Sforțarea dar propusă de mine care ne da 228 batalioane era mai mult decât un maximum, dacă se are în vedere starea noastră din toate punctele de vedere, cum am zis. Ar fi trebuit să avem cu totul alt cadru permanent de mobilizare şi cu totul alte aprovizionări de tot felul, ca să ne treacă prin gând să mobilizăm mai mult decât am propus eu.

Ca să complectăm tot ce priveşte organizarea armatei noastre, ar trebui să arătăm şi starea tuturor serviciilor ei. Dar, lăsăm altora misiunea aceasta, care nu e grea, când se are datele necesare. Observăm numai că am avut lipsă de foarte multe lucruri şi că improvizarea enormă a armatei a mai mărit aceste lipsuri, astfel că răul a luat proporțiunile unei catastrofe. Trebuia ştiut totuşi că toate în lume au o limită de elasticitate, ce este cuminte să nu fie întrecută nicidecum. Şi că acei ce fac altfel, cum am făcut noi, o pățesc ca broasca din fabulă care voind să ajungă cât un bou, s-a umflat pân-a crăpat.

Tot ce am zis aci despre starea organizațiunei armatei noastre se rezumă, ca impresiune generală, în scrisoarea mea de la 23 August 1914 către Generalul Zotu şi în care, după cum am spus deja, era scris: „După ce am fost surprinşi de evenimente neavând nici îmbrăcămintea, marele echipament etc., nici ofițeri, nici gradele reangajate necesare, după ce ne-am organizat cu 20 batalioane active mai puțin ca Bulgarii, în loc de a avea 20 batalioane mai mult ca ei; după toate acestea mai vin şi planuri de campanie care ne duc la o catastrofă şi cari au ajuns aproape secretul lui Polichinel. Sunt atât de mâhnit de aceasta şi de multe altele[1] care ne-a venit de sus şi pe care le ştiu foarte bine, că cred că se impune grabnic să facem ceva ca să ieşim de unde ne-a băgat”. Aceea ce s-a făcut ca să ieşim din starea în care ne-am găsit a fost fantastica improvizare a Generalului Iliescu, astfel cum am arătat-o.

[Generalul Alexandru Iarca, *Memorialul meu*, Librăria şi Tipografia Ioan Călinescu, Buzău, 1922, p. 77-89]

31. 1924, Bucureşti, Concluziile comisiei instituite de Ministerul de Război pentru stabilirea stării de pregătire a armatei în perioada 1914-1916 în vederea intrării României în război

CONCLUZIUNE GENERALĂ
1. EFECTIVE

Din actele oficiale, învederate prin tabelele şi graficele anexate, se constată că la 1 ianuarie 1914, armata se găsea în cea mai mare lipsă, de tot ce-i era neapărat trebuincios, pentru a intra în campanie.

Efectivul oamenilor mobilizabili nu atingea cifra de 500 000. Rezervele lipseau de organizațiune. Materialele de tot felul în armament, munițiuni, echipament etc. Aveau mari lipsuri; ceea ce se învederase simțitor în campania din 1913.

În intervalul de la 1 Ianuarie 1914 la 14 August 1916, data mobilizării, efectivul mobilizabil trece de la 9 948 ofițeri, din cari 5 696 de rezervă, la 17 625, din cari 11 582 de rezervă; adică un spor de 7 977 ofițeri, plus 2 218 elevi, candidați de ofițeri; iar efectivul trupei mobilizabile ajunge la 1 080 313.

La acest rezultat s-a ajuns prin creațiunile ce s-au arătat, între cari transformarea celor 40 batalioane de rezervă, în 40 regimente a 3 batalioane, organizate în 5 Comandamente de

[1] Într-o zi, generalul Zot[t]u, şeful Marelui Stat-Major, adresându-se d-lui Brătianu, la d-sa acasă, se plângea de îmboldirile ce-i dăm ca să facă ceva. Nu ştiți, zicea dânsul, ce-mi bate capul cu generalul Iarca, la care vorbă, d-nul Brătianu îi răspunde „Dar eu”. Şi unul şi altul aveau motivele lor ca să fie lăsați în pace şi eu pe ale mele ca să-i amărăsc pe amândoi, deşi nu-mi plăcea să fiu astfel. Numai după războiu s-a putut aprecia cine avea dreptate (n.a.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Divizii, cu cadrele necesare şi cu toate serviciile proprii; prin chemarea dispensaților de toate categoriile, lăsați ca susținători ai familiilor; prin revizuirea celor scutiți ca neapți pentru serviciu şi prin sporirea la maximum a elevilor în şcoalele militare.

Pentru instrucția acestor elemente de rezervă, trupă şi ofițeri, s-au făcut concentrări în serii, după un plan anume stabilit.

S-a înființat şcoala subofițerilor, pentru pregătirea de instructori şi 5 şcoli, corespunzând celor 5 Comandamente de Corp de Armată, pentru instrucția ofițerilor de rezervă.

2. ECHIPAMENT

Din actele şi graficele prezentate de către Direcțiunea Intendenței, se constată că începând de la 14 Iulie 1914 s-a lucrat cu intensitate în diferite ateliere, astfel că la 14 August 1916 se găseau asupra trupelor şi în depozite: 2 400 000 cămăşi; 2 400 000 pantaloni de pânză; 1 200 000 mantale; 1 200 000 vestoane; 1 600 000 pantaloni; 1 200 000 bocanci; 1 000 000 răniți şi 1 000 000 foi de cort.

3. SUBZISTENȚE

La 1 Ianuarie 1914, se găseau distribuite asupra trupelor 1 073 870 rații conserve de carne, rămase din campania din 1913 şi 230 cuptoare, putând da maximum 230 000 pâini zilnic. La 14 August 1916, numărul cuptoarelor este ridicat la 649, putând da până la 800 000 pâini zilnic; plus 15 000 bucătării de campanie, spre a se putea da trupelor totdeauna mâncare caldă. Din actele înaintate de către Intendență şi din cele enumerate în memoriu la paginele 12, 13 şi 14, se pot vedea stocurile bune de subzistență, alimentară şi furaje, aprovizionate în cinci depozite regionale şi o eşalonare sistematică de reaprovizionare a trupelor, în termen de mijloc, pe 30 zile.

4. ARMAMENT

Pentru efectivul de 378 batalioane operative, la care se ridicase infanteria, la data mobilizării, se dispunea de 373 636 arme model 93, cu cari erau armate aceste batalioane. Pentru ca rezerva necesară să fie asigurată, s-a mai comandat în Franța 288 018 arme Lebel şi cari au sosit în Țară, după declararea războiului, împreună cu muniția lor de 108 000 000 cartuşe (vezi tabelul nr. 5, anexat la raportul nr. 11 al Direcției Armamentului din Ministerul de Război[1]).

La declararea războiului se dispunea de 681 mitraliere. Se comandase însă şi s-au primit, la începutul anului 1917, încă 3 188 mitraliere, ajungându-se la o companie de opt piese la fiecare batalion.

Artileria de câmp dispunea de 624 tunuri de 75 mm, 120 obuziere de câmp de 105 mm, plus 100 mortiere de tranşee de 58 mm. S-a dispus de asemenea scoaterea de la Cetatea Bucureşti a pieselor de 57 mm şi a celor de 53 mm din turelele de la Focşani-Nămoloasa-Galați, constituindu-se cu ele 55 baterii, a 6 piese (330 piese) date brigăzilor de infanterie.

Artileria grea nu avea la 1 Ianuarie 1914 decât câteva piese (2 baterii). La declararea războiului mondial ne-au fost închise aproape toate frontierele, iar țările de la cari ne puteam procura acest material, intrând în război şi având nevoie imperioasă şi urgentă de a-şi fabrica pentru ele înseşi acest material, angajamentele cari ne priveau, au rămas neexecutate. În această situație s-a dispus scoaterea din Cetatea Bucureşti şi forturile Focşani-Nămoloasa-Galați a tunurilor grele, aflătoare într-însele şi s-a recurs la toate atelierele din stabilimentele militare şi industria privată, spre a le adapta şi monta pe afete, pentru a servi la câmp; ceea ce nu s-a putut face decât cu mari greutăți. Această măsură a permis totuşi ca la mobilizare să ne putem prezinta cu 129 de piese, grupate în 4 regimente, cu un număr variabil de baterii; ceea ce evidențiază activitatea rodnică desfăşurată.

[1] Nu se publică (n.n.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

5. MARINA

La 1 Ianuarie 1914, efectivul în ofițeri era de 99 maiştri, funcționari civili şi subofițeri de administrație 95; elevi din şcoala de marină 57 şi trupă 2 290.

La 14 August 1916, aceste efective s-au ridicat la 156 ofițeri activi şi 94 de rezervă, trupa 5 800. Efectiv mult crescut, mai cu seamă în ofițeri.

Echipamentul, cu totul insuficient, trece dela 2 198 cămăşi la 1914, la 42 239; cojoace de la 33 la 7 000 şi celelalte cresc tot în aceeaşi proporție.

La armament şi muniții se face un schimb între marină şi trupa de uscat, iar numericeşte rămân aproape aceleaşi la declararea războiului, ca şi în Ianuarie 1914.

Materialul de torpile se măreşte cu: 1 600 din spețe diferite (ruseşti, Vaslovski şi Rădulescu). De asemenea, se adaogă şi o bună cantitate de expozibili şi material pentru estacade şi stăvilare.

6. REMONTA

La Ianuarie 1914, existau 23 388 cai, pentru serviciul tuturor trupelor. La intrarea în campanie, în 1916, numărul cailor era de 281 000, din cari 9 928, cumpărați în cursul anilor: 1914, 1915 şi 1916, până la declararea războiului, iar restul s-a complectat, prin rechiziții uni, fiind din vreme făcute amănunțit toate lucrările pregătitoare, pentru executarea sistematică a acestor operațiuni.

7. AERONAUTICA

La Ianuarie 1914, se constată din acte că posedăm numai 29 avioane, găsindu-ne la începutul organizațiunei noastre. Din comenzile făcute de Minister, Franța a putut să ne trimită 80 avioane, iar la declararea războiului, scăzându-se pierderile datorite accidentelor, mai rămâneau numai 37 avioane.

8. GENIU

Din tabelele şi graficele Direcțiunei respective, din Ministerul de Războiu, se constată că materialele de specialitate ale acestei arme, în cursul anilor 1914-1916, au fost îndoite şi unele întreite; afară de unele materiale comandate în alte state, ale căror guverne n-au mai permis exportul după declararea războiului mondial, iar unele n-au executat contractele.

9. SERVICIUL SANITAR

La 1 Ianuarie 1914, se constată din actele şi tabelul respectiv Nr. 1 că se găseau aprovizionate materialele sanitare: medicamente, pansamente, instrumente şi obiecte chirurgicale, efecte spitaliceşti, material de ambulanță pentru trenurile sanitare şi material veterinar, în valoare de 3 409 203. În cursul anilor: 1914, 1915 şi 1916, aprovizionarea acestor feluri de materiale s-a ridicat la valoarea de 42 010 950 lei. Din darea de seamă a şefului de stat-major al serviciului sanitar şi graficul Nr. 2, se constată că materialul a fost suficient, rămânând şi prisos la demobilizare.

Pentru ospitalizarea răniților şi bolnavilor la zona interioară, s-a organizat, prin organul anume creat – Comitetul Central Sanitar – spitale temporale, eşalonate sistematic cu 57 776 paturi.

Se constată că atât la zona interioară, cât şi în zona de operații, măsurile luate au fost la înălțimea împrejurărilor.

10. HĂRȚI

La 1 Ianuareie 1914, se găsea la serviciul geografic un număr de foi, harta țărei, pe diferite scări, insuficient, pentru nevoile războiului; tot asemenea, pentru Basarabia; foarte puține din harta Bulgariei, şi niciuna pentru Transilvania şi Serbia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Din enumerarea făcută la paginele 33, 34 se constată numărul foilor confecţionate la scările operative şi distribuţia foilor necesare corpurilor şi serviciilor; mai rămânând încă în depozit un stoc îndestulător, la 14 August 1916.

11. COMUNICAŢII

Pentru şosele, drumuri, poteci, poduri şi podeţe, cerute de M.St.M. pentru nevoile operative, s-a avut concursul Ministerului Lucrărilor Publice, care, prin corpul său tehnic şi cu fondurile puse la dispoziţie de Ministerul de Răsboiu, a construit în curs de 12 luni lucrătoare: 2 000 km de şosele şi drumuri petruite cu 400 poduri şi podeţe; plus reparaţiunile comunicaţiilor din întreaga Ţară, cari au avut nevoie; după cum se poate vedea din adresa No. 3413/1924 a Ministerului Lucrărilor Publice şi din examinarea hărţei ce o însoţeşte.

12. FONDURI ALOCATE

Din tabelele şi graficele trimise de serviciul Contabilităţei din Ministerul de Răsboiu, cu No. 2 din 15 Ianuarie 1924 şi No. 16 din 12 Februarie 1924; se constată că Ministerul a alocat, din vreme, suma de 800 235 188 lei, pentru necesităţile pregătirei războiului, din care la intrarea în campanie mai era încă disponibil 224 720 230 lei.

Faptul recunoscut: armata nu se poate pregăti bine de război decât fiind întotdeauna pregătită, s-a adeverit şi acum; mai ales când noi eram tributari statelor mari şi celor ce ne înconjurau, din cari unele intraseră chiar în războiu contra noastră.

Preşedintele Comisiunei
General Popovici

[A.M.R. fond 948, Secţia a II-a informaţii, dosar nr. 301 f. 88-91]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul 5
CAMPANIA ARMATEI ROMÂNE DIN ANUL 1916

Introducere

În noaptea de 14/15 august (stil vechi) 1916, la câteva ore de la declarația de război adresată Austro-Ungariei, armata română a început ostilitățile. Potrivit planului de campanie, prima operație desfăşurată a fost cea de acoperire, prin care se urmărea luarea rapidă în stăpânire a trecătorilor Carpaților. Anterior, Marele Stat-Major a constituit pe frontiera muntoasă de la Broşteni la Vârciorova 17 grupuri de acoperire, instalate în trecătorile şi comunicațiile principale ale lanțului muntos (Vârciorova-Dunărea, Jiu, Lotru, Olt, Bran, Moroeni, Predeal, Predeluş, Bratocea, Tabla Buții, Buzău, Putna, Oituz, Ghimeş, Tulgheş şi Broşteni). În august 1916, efectivul trupelor de acoperire de pe frontiera muntoasă era de 135 000 de oameni (119 batalioane şi 77 baterii), adică 1/3 din totalul forțelor destinate a opera în Transilvania. De remarcat că grupurile de acoperire erau conduse direct de Marele Stat-Major, întrucât comandamentele de armată se constituiau pe timpul mobilizării, urmând ca după finalizarea ei să preia comanda acestor trupe.

Operația preconizată a fost o reuşită, astfel că toate trecătorile munților s-au aflat de la început sub controlul trupelor române. Acest fapt a permis ca în următoarele zile, cele trei armate, 4 (de Nord), 2 şi 1, destinate ofensivei în Transilvania, să dezvolte cu succes ofensiva, să realizeze importante pătrunderi şi să elibereze o serie de localități, cea mai importantă fiind Braşovul.

Ofensiva peste Carpați, pentru eliberarea Transilvaniei, a durat aproape o lună, timp în care marile unități române au luat sub control circa 1/3 din teritoriul Transilvaniei. Armata de Nord a înaintat pe o adâncime ce a variat de la 50 kilometri la flancul drept şi 100 de kilometri la flancul stâng. Armata 2 a pătruns circa 120 kilometri la dreapta, 70 de kilometri la centru şi 90 kilometri la flancul stâng. Armata 1 a avut, în cele trei sectoare, pătrunderi variabile, 10 kilometri la Cerna, 3 kilometri la Jiu, 25 de kilometri pe Valea Oltului. Cu toate acestea, misiunile nu au fost îndeplinite, armatele nereuşind să formeze un front continuu şi să ajungă la râul Mureş, prima etapă, fixată prin planul de campanie.

Dar evoluția confruntărilor de la nord de munți şi cursul întregii campanii din săptămânile care au urmat a fost influențată decisiv de bătălia de la Turtucaia (19 august/1 septembrie–24 august/6 septembrie 1916). (Documentele nr. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13) Bătălia pentru acest „cap de pod fără pod" a devenit, din chiar momentul consumării ei, simbolul nepregătirii, al neputinței, al lucrului făcut de mântuială, al laşității. Înfrângerea era, scrie I.G. Duca, „aşa de răsunătoare, încât nu numai că anula toate succesele – netăgăduitele succese de la nord –, dar

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

arunca de la început un fel de val de discredit asupra întregii noastre intrări în acțiune”[1] . Un alt contemporan şi memorialist de excepție, Constantin Argetoianu, scria şi el: „Turtucaia înseamnă o dată mare în situația politică a țării noastre. Odată cu căderea Turtucaiei au căzut şi solzii de pe ochii celor mai mulți, s-a prăbuşit întreaga schelărie politică ridicată de regele Carol I, în lunga sa domnie, în jurul statului român”[2] .

Opinia publică şi-a schimbat brusc starea de spirit, devenind neîncrezătoare în soluția aleasă, în şansele de reuşită ale armatei şi ale țării. Toate nemulțumirile, multe dintre ele reale, anesteziate de momentul intrării în luptă, au căpătat cale liberă de exprimare, ceea ce a afectat profund moralul populației şi al armatei.

Foarte gravă a fost criza produsă la nivelul comandamentului superior al armatei. Sub presiunea emoției generale produse de rezultatul bătăliilor de la Turtucaia şi Silistra, la sugestia prim-ministrului Ion I.C. Brătianu, regele Ferdinand a convocat la Periş (2/15 septembrie 1916) un consiliu de război la care au participat comandanții de armată şi generalul Dumitru Iliescu[3]. (Documentele nr. 20, 21,23). Soluția la care s-a ajuns şi la care au subscris participanții, mai puțin generalul Constantin Prezan, ce s-a pronunțat pentru continuarea ofensivei în Transilvania, a fost oprirea ofensivei pe frontul de nord şi organizarea unei mari acțiuni la sud de Dunăre pentru nimicirea forțelor bulgaro-germane şi acoperirea Capitalei. Cu organizarea acestei ofensive a fost însărcinat generalul Alexandru Averescu, comandant al Armatei 2, cel care fusese, de altfel, autorul ideii. Întregul dispozitiv a fost restructurat şi s-a organizat manevra de la Flămânda (18 septembrie/1 octombrie–22 septembrie/5 octombrie 1916), care nu a avut succes (Documentul nr. 26).

Trecând peste şocul inițial şi profitând de oprirea acțiunilor în Transilvania, Puterile Centrale au concentrat importante forțe şi mijloace şi au trecut la ofensivă împotriva forțelor române aflate la nord de Carpați. Atacul a fost îndreptat mai întâi în regiunea Sibiului, unde trupele române, respectiv Grupul Olt (Corpul 1 armată), comandat de generalul Ioan Popovici, au fost învinse în cadrul unei bătălii de câteva zile (13/26–16/29 septembrie 1916).

După victoria de la Sibiu, comandamentul Puterilor Centrale a declanşat contraofensiva împotriva Armatei 2 române care s-a retras, recurgând la rezistențe pe aliniamente succesive, pe vechea frontieră. Acest fapt a impus ca şi Armata de Nord să renunțe la teritoriul eliberat, astfel că ambele armate se găseau, la sfârşitul lunii septembrie 1916, pe linia de plecare la ofensivă în august 1916.

În lunile septembrie-octombrie 1916, s-a desfăşurat „bătălia trecătorilor”, care a cuprins două mari etape. Prima dintre ele, desfăşurată în perioada 26 septembrie/9 octombrie–15/28 octombrie 1916, a constat în încercările inamicului de a cuceri din mişcare trecătorile Carpaților. În a doua perioadă (15/28 octombrie–13/26 noiembrie 1916), Centralii au organizat ofensiva generală pe frontul din Carpați apărat de cele trei armate române, cu efortul pe Valea Jiului. (Documentele nr. 32, 33, 35)

Confruntările au fost deosebit de violente în toate trecătorile, trupele române reuşind printr-o rezistență acerbă să dejoace planul adversarului de a lua în stăpânire din mişcare lanțul Munților Carpați. În perioada 28 septembrie/11 octombrie–14/27 octombrie 1916 a avut loc prima bătălie de la Oituz, în care Divizia 15 infanterie, comandată de generalul Eremia Grigorescu, a reuşit să oprească inamicul pe linia vechii frontiere. În timpul bătăliei, generalul Grigorescu a lansat lozinca „Pe aici nu se trece”, sintagmă care a făcut carieră pe

[1] I.G. Duca, *op.cit.*, p. 23.

[2] Constantin Argetoianu, *op.cit*., p. 35.

[3] Detalii în Mareşal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din război*, vol 2, ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Eftimie Ardeleanu şi Adrian Pandea, Editura Militară, Bucureşti, 1992, p. 31; Toma Dumitrescu, *Jurnal de campanie 1916*, ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Petre Otu şi Maria Georgescu, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1996, p. 40-42.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tot parcursul războiului. Pentru spiritul său combativ, marea unitate a căpătat apelativul de „Divizia de Fier".

Relativ concomitent, între 29 septembrie/12 octombrie–10/23 octombrie 1916, s-a desfăşurat bătălia de la Predeal, în care s-au remarcat Diviziile 10 şi 21 infanterie. Trupele germane şi austro-ungare, constituite în Corpul 39 armată, au ocupat localitatea, dar nu au reuşit să străpungă bariera muntoasă.

Timp de o lună şi jumătate (30 septembrie/13 octombrie–15/28 noiembrie 1916), „Grupul Nămăieşti", constituit la 6/19 octombrie 1916 şi compus din diviziile 22 şi 12 infanterie, a rezistat tuturor încercărilor Corpului 1 rezervă armată german, comandat de generalul Curt von Morgen, de a trece la sud de munți. Abia după deteriorarea situației din Oltenia, marile unități române au fost obligate să se retragă spre est.

Pe Valea Jiului, apărată de Divizia 11 infanterie, confruntările au avut aceeaşi intensitate. În vederea cuceririi trecătorii Surduc (Lainici) s-a constituit Grupul Kneussl, compus din Diviziile 11 infanterie germană, 6 cavalerie germană, şi 301 infanterie austro-ungare. El a încercat, profitând de spațiile largi din fâşia de apărare a Diviziei 11 infanterie, cu o amplitudine de 63 de kilometri, o manevră dublu învăluitoare. Acțiunile au început în ziua de 10/23 octombrie 1916, adversarul având câştig de cauză. Succesul obținut de inamic a creat o situație foarte periculoasă, fapt ce a impus măsuri deosebite la nivelul comandamentului. Generalul Ioan Dragalina a preluat, în seara zilei de 11/24 octombrie 1916, funcția de comandant al Armatei 1, şef de stat-major devenind locotenent-colonelul Constantin Găvănescul. A doua zi, în timpul unei inspecții ce o efectua în defileul Jiului, generalul Dragalina a fost rănit, el decedând la 24 octombrie/6 noiembrie 1916, la Bucureşti. În locul lui, la comanda Armatei 1 a fost numit generalul Nicolae Petala.

Între timp, inamicul a încercat să dezvolte ofensiva, făcând efortul la vest de Jiu, fără a reuşi să realizeze pătrunderea planificată. În fața situației dificile, Marele Cartier General a întărit cu noi forțe „grupul Jiu" şi a o organizat o contraofensivă, care a vizat flancurile adversarului. Desfăşurată în perioada 14/27 octombrie–16/29 octombrie 1916, ea a fost încununată de succes, inamicul fiind respins. Din cauza forțelor insuficiente şi a oboselii trupelor, urmărirea nu s-a realizat cu vigoarea necesară, ceea ce a permis adversarului să rămână în posesia celor două pasuri, având prin aceasta condiții favorabile de reluare a ofensivei.

Cum şi încercările de înaintare pe Văile Oltului şi Topologului au eşuat, inamicul a fost nevoit să constate eşecul planului său de a trece lanțul muntos, împreună cu trupele române. Prin urmare, generalul von Falkenhayn a elaborat un nou plan, care avea în vedere executarea loviturii principale pe Valea Jiului, concomitent cu exercitarea unei presiuni sporite pe Văile Prahovei şi Oltului. Deşi arhiducele Carol, comandantul frontului, vedea mai eficientă o ofensivă pe Valea Prahovei, el a fost nevoit să accepte în cele din urmă soluția experimentatului general german. Alegerea Văii Jiului ca regiune a executării loviturii principale se baza pe faptul că apărarea trupelor române, în pofida succesului de la mijlocul lunii octombrie, era mai slabă, iar lanțul muntos avea lățimea cea mai mică. În plus, el deținea şi intrările în defileu.

În vederea ofensivei s-a constituit Grupul Kühne, alcătuit din cinci divizii de infanterie şi corpul de cavalerie, comandat de generalul Schmettow, cu două mari unități. De partea cealaltă, Marele Cartier General român a apreciat că adversarul nu va mai declanşa o ofensivă de proporții în acelaşi sector, având în vedere eşecul suferit în prima bătălie. În consecință, o parte din forțe au fost îndreptate spre alte sectoare, considerate mai expuse.

A doua bătălie de la Jiu a început la 29 octombrie/11 noiembrie 1916, chiar din prima zi apărarea trupelor române fiind depăşită. Inamicul a cucerit oraşul Târgu-Jiu (2/15 noiembrie) şi a pătruns la sud de munți. Relativ concomitent, el a declanşat ofensiva şi pe văile Oltului şi Topologului, trupele române fiind obligate să se replieze. Succesiv, au fost ocupate oraşele

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Craiova (8/21 noiembrie), Râmnicu Vâlcea (12/25 noiembrie), Curtea de Argeş (14/27 noiembrie) etc. În faţa acestei situaţii, Marele Cartier General a proiectat organizarea unei mari bătălii pentru Oltenia, bazată pe ideea constituirii unui puternic aliniament de apărare pe râul Olt. (Documentele nr. 29, 37). Această intenţie nu s-a materializat, inamicul reuşind să depăşească din mişcare acest râu. Cum la 10/23 noiembrie 1916 trupele comandate de generalul Kosch, ce făceau parte din grupul condus de feldmareşalul von Mackensen, au trecut Dunărea la Zimnicea, nu-i mai rămânea Marelui Cartier General decât să ia în considerare purtarea unei bătălii în Câmpia Munteniei, variantă ce avea destule inconveniente.

Dacă pe văile Oltului şi Jiului apărarea trupelor române a cedat, pe valea Oituzului, Divizia 15 infanterie, întărită cu Regimentul 29 infanterie din Divizia 8, a trecut la ofensivă, în cadrul a ceea ce s-a numit „a doua bătălie de la Oituz” (28 octombrie/10 noiembrie–2/15 noiembrie), scopul fiind rectificarea aliniamentului atins. Luptele au îmbrăcat un caracter de uzură, oboseala ambilor beligeranţi şi înrăutăţirea vremii determinând stabilizarea frontului.

Ultima mare bătălie din campania anului 1916 a fost cea de pe Neajlov-Argeş („Bătălia Bucureştilor”) (16/29 noiembrie–20 noiembrie/3 decembrie), organizată pe fondul situaţiei extrem de dificile a armatei române, confruntată cu o ofensivă generalizată a forţelor germane, austro-ungare, bulgare şi otomane (Documentele nr. 40, 56). Grupul condus de generalul Viktor Kühne a reuşit, la începutul lunii noiembrie 1916, să străpungă apărarea forţelor române în trecătoarea Jiului, să ocupe întreaga Oltenie şi să forţeze Oltul. Totodată, grupul, avându-l în frunte pe generalul Konrad Krafft von Dellmensingen, a înfrânt rezistenţa marilor unităţi ce apărau trecătoarea Turnu Roşu şi a debuşat la sud de munţi. Concomitent, aşa cum am precizat, în sud trupele germane, bulgare şi otomane, reunite în Corpul 52 armată, comandat de generalul Robert Kosch, au forţat Dunărea în zona Şiştov-Zimnicea.

Aceste trei grupări de forţe formau un arc de cerc a cărui rază se micşora, acţiunile lor polarizându-se spre regiunea Capitalei.

Într-o asemenea situaţie strategică disperată, Marele Cartier General Român a decis, după unele ezitări, organizarea unei mari bătălii cu scopul apărării Capitalei. S-a constituit un grup de armată, pus sub comanda generalului Constantin Prezan, care avea în compunere Armata 1 română, comandată de generalul Dumitru Stratilescu, Grupul Apărării Dunării, condus de generalul Constantin Iancovescu, Diviziile 21 infanterie (comandant – generalul Dimitrie Lambru), 9/19 infanterie (comandant – generalul Constantin Scărişoreanu) şi 2/5 infanterie (comandant – generalul Alexandru Socec), precum şi alte unităţi şi formaţiuni.

Concepţia bătăliei a constat într-o manevră pe direcţii interioare ca răspuns la cea pe direcţii exterioare, utilizată de adversar. Întrucât dispozitivul inamicului nu avea continuitate, între grupările sale existând o serie de intervale, generalul Constantin Prezan a preconizat lovirea şi nimicirea acestora pe părţi. Efortul principal urma să fie îndreptat asupra grupului Kosch care, după forţarea Dunării, acţiona de-a lungul şoselei Alexandria–Bucureşti. După lichidarea lui, urma să se acţioneze împotriva forţelor adverse de la nord şi vest.

Dispozitivul adoptat cuprindea trei grupări de forţe cu următoarele misiuni: Armata 1 trebuia să reziste atacurilor Grupului Kraft, menţinând poziţiile pe care le ocupa; Grupul Apărării Dunării urma să oprească înaintarea grupului Kosch, folosindu-se de râurile Argeş şi Neajlov, iar Grupul de Manevră (Diviziile 2/5, 9/19, 21 infanterie şi 1 cavalerie) care avea misiunea cea mai importantă, trebuia să atace flancul stâng şi spatele Grupului Kosch.

Ofensiva Grupului de armate „General Prezan” s-a declanşat la 30 noiembrie 1916 (stil nou), cu o zi întârziere faţă de planul iniţial, desfăşurându-se pe un front de 150 km. După un promiţător început, Divizia 217 infanterie germană fiind ameninţată cu încercuirea, inamicul, profitând şi de capturarea, ca urmare a unui incident nefericit, a unor documente operative, ce lăsau clar să se vadă intenţiile comandamentului român, a preluat iniţiativa, ameninţând foarte

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

serios diviziile Grupului de Manevră. În a patra zi a operației, 3 decembrie 1916, Divizia 2/5 a fost angajată, concomitent, de patru mari unități adverse şi s-a retras spre est. În retragere, ea a antrenat şi unități ale Diviziei 9/19 infanterie, atacate concomitent de Divizia 11 bavareză.

Pulverizarea Grupului de Manevră a creat o situație extrem de critică forțelor române, fapt ce l-a determinat pe generalul Constantin Prezan să dispună retragerea generală spre est. „Bătălia de pe Neajlov-Argeş", ce avea scopul să apere Capitala, s-a încheiat cu un eşec. La 6 decembrie 1916, Bucureştiul, părăsit de familia regală, guvern, parlament, a fost ocupat de trupele Puterilor Centrale (Documentele 42, 43, 44, 45). Armata română s-a retras pe aliniamente succesive, fără a reuşi să oprească ofensiva inamicului, frontul stabilizându-se, la sfârşitul anului 1916, pe aliniamentul general Carpații Orientali–Siretul Inferior– Dunărea maritimă. Oltenia, Muntenia şi Dobrogea au fost ocupate de Puterile Centrale, singurul teritoriu rămas liber fiind Moldova, unde s-a retras familia regală, parlamentul, guvernul, armata şi un număr important de cetățeni.

Cauzele înfrângerii armatei române în campania începută atât de promițător la jumătatea lunii august 1916 sunt multiple şi reprezintă, chiar şi la un veac distanță, subiect de controversă istorică.

Menționăm în primul rând caracterul războiului în care statul român a intrat la mijlocul lunii august 1916. Conflagrația mondială din anii 1914-1918 a fost primul conflict al erei industriale, unul total, după cum îl caracteriza Erich Ludendorff. El a presupus mobilizarea tuturor resurselor materiale, financiare, umane, morale ale unui stat, aşa încât observația că, în realitate, a fost o confruntare de potențial este absolut corectă. România era într-un stadiu relativ redus de dezvoltare, astfel că în uriaşa confruntare din anii 1914-1918, resursele sale au fost modeste. Pornind de aici, au existat o serie de factori asupra cărora statul român nu a avut posibilitate să intervină şi cau au influențat direct rezultatul de etapă. Între aceştia menționăm: raportul de forțe favorabil inamicului, care avea o experiență de război de doi ani de zile; neîndeplinirea de către aliați a obligațiilor asumate, cum ar fi de pildă pasivitatea armatei de la Salonic, condusă de generalul Maurice Sarrail; lipsa de consistență a sprijinului aliatului rus, care aprecia că se impunea evacuarea Olteniei, Munteniei, Dobrogei, frontul urmând să fie menținut pe aliniamentul Carpaților Orientali, continuată cu Siretul Inferior; poziția geopolitică şi geostrategică a statului român, fapt ce a determinat constituirea, la mijlocul lunii august 1916, a unui front foarte întins de circa 1 400 de kilometri etc.

Dar toți aceşti factori nu explică în totalitate înfrângerea de proporții din lunile septembrie–decembrie 1916. În ecuație intră erorile proprii, gravele disfuncționalități apărute în perioada neutralității în privința pregătirii țării şi armatei pentru război, greşelile săvârşite de marile şi micile comandamente, de unii comandanți în conducerea operațiilor şi luptelor din toamna anului 1916, scăderile morale ale unei părți din clasa politică românească în aceeaşi perioadă de timp etc.

Toate acestea cumulate au dus la un rezultat dezastruos, în contradicție totală cu previziunile multor oameni politici, români şi străini, ale unor militari de rang înalt, ale unor exponenți ai opiniei publice româneşti. Ca urmare, în cursul anului 1917, România s-a confruntat cu o situație foarte grea, care a fost depăşită printr-o mobilizare exemplară a națiunii române.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1*. 15/28 august 1916, Bucureşti, Proclamaţia regelui Ferdinand cu prilejul intrării României în război**

Români!

Războiul care de doi ani a încins tot mai strâns hotarele noastre a sdruncinat adânc vechiul aşezământ al Europei şi a învederat că pe viitor numai pe temeiul naţional se poate asigura viaţa paşnică a popoarelor.

Pentru neamul nostru el a adus ziua aşteptată de veacuri de conştiinţa naţională, ziua unirii lui.

După vremi îndelungate de nenorociri şi grele încercări înaintaşii noştri au reuşit să întemeieze Statul Român prin Unirea Principatelor, prin războiul Independenţei, prin munca lor neobosită pentru renaşterea naţională.

Astăzi ne este dat nouă să întregim opera lor, închegând pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă: Unirea Românilor de pe cele două părţi ale Carpaţilor.

De noi atârnă astăzi să scăpăm de sub stăpânirea străină pe fraţii noştri de peste munţi şi din plaiurile Bucovinei, unde Ştefan cel Mare doarme somnul lui de veci.

În noi, în virtuţile, în vitejia noastră, stă putinţa de a le reda dreptul ca într-o Românie întregită şi liberă de la Tisa până la Mare să propăşească în pace potrivit datinilor şi aspiraţiunilor gintei noastre.

Români!

Însufleţiţi de datoria sfântă ce ni se impune, hotărâţi să înfruntăm cu bărbăţie toate jertfele legate de un crâncen război, pornim la luptă cu avântul puternic al unui popor care are credinţa neclintită în menirea lui.

Ne vor răsplăti roadele glorioase ale isbândei.

Cu Dumnezeu înainte!

[*România în Războiul Mondial 1916-1919*, vol. 1, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1934, p. 14]

***2*. 15/28 august 1916, Bucureşti, Înaltul Ordin de zi nr. 1 al regelui Ferdinand către armată**

Ostaşi!

V-am chemat ca să purtaţi steagurile voastre peste hotarele unde fraţii voştri vă aşteaptă cu nerăbdare şi cu inima plină de nădejde.

Umbrele marilor voievozi, Mihai Viteazul şi Ştefan cel Mare, ale căror rămăşiţe zac în pământul ce veţi desrobi, vă îndeamnă la biruinţă, ca vrednici urmaşi ai ostaşilor cari au învins la Răsboieni, la Călugăreni şi la Plevna.

Veţi lupta alături de marile naţiuni cu care ne-am unit. O luptă aprigă vă aşteaptă. Cu bărbăţie să îndurăm însă greutăţile şi cu ajutorul lui Dumnezeu isbânda va fi a noastră.

Arătaţi-vă deci demni de gloria strămoşească.

De-a lungul veacurilor un neam întreg vă va binecuvânta şi vă va slăvi.

FERDINAND,

[*România în Războiul Mondial 1916-1919*, vol. 1, p. 15]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***3*. 15/28 august 1916, Soveja, Însemnări ale locotenentului Alexandru D. Madgearu referitoare la starea de spirit în momentul mobilizării**

15 august

D-le locotenent, dom'le locotenent, sculați – s-a decretat mobilizarea. Sar în picioare de bucurie – emoționat cu adevărat de cele ce vedeam.

Ora 2 noaptea. Preotul Dumitrescu în cerdacul crâşmei cu sătenii împrejur propovăduia cuvântul cel drept şi înflăcărat: fiecare la datorie; unii bătrâni fac serviciu la Reg[imentul] [16] Art[ilerie]; voi, copii, fiți veseli! M[aiestatea] Sa ne-a chemat etc... E vis sau realitate? Când mobilizăm? Toți spuneau, toți dădeau diferite termene din 1914. La începutul lui august visez că era într-un câmp o bătălie cu nişte oşti străine... Când vom mobiliza... Prin vaietul răniților şi învălmăşala ce cuprindea câmpul, un glas se ridică: 14 sau 15 august. Realitatea s-a îndeplinit.

Mă grăbesc să expediez caii Regimentului[1], iar eu să închei formele în scurt timp şi să plec, astfel ca până seara să ajung la Greşu[2] – la vechea frontieră. Încalec pe cal, îmi iau rămas-bun de la Tulniceni şi apoi drumul la gara Putna. Prin păduri de brad, pe drumuri ce şerpuiesc prin costişe pietroase, pe lângă râuri limpezi şi (sic!) şoşotesc voios – pare că mă mai opresc să-mi fure ochii, căci inima mă duce tot mai repede înainte să ajung pe ai mei. Sărmanul cal. Îl învinuiam că mă duce prea încet. După amiază trec pe la gara Putnei – pustie acum de mulțimea de străini de odinioară. Aflu că Sublocotenentul Papadopol a căzut rănit de baionetă, iar pe Plotonierul Marin Costică l-a lovit glonțul drept în stomac.

La 9 seara trupele noastre au călcat frontiera, atacând postul de grăniceri care a fugit în grabă. Acum trece un convoi de prizonieri civili şi militari hidoşi din neamul lui Arpad[3]. Câțiva răniți de ai noştri îmi dau câteva informațiuni scurte. De aici, pe valea Putnei, mă îndrept către frontieră. Locuri pe care nu le văzusem demult, de când plecasem la Soveja la 26 octombrie. Aduceri-aminte ale zilelor petrecute prin coclaurile Lepşei[4]. Bordeiele, marşurile, recunoaşterile etc. Rămân în urmă, iar eu în goană bat şoseaua pietruită ce urcă către Greşu. Acolo sunt depozite de alimente şi muniții sosite, dar fără destinații, căci regimentul a luat-o repede către inima Ardealului, rupând astfel legătura cu cei din urmă. Pe care îi întrebi, nu ştiu direcția, atâta ştiu că au apucat pe la pichetul Țiganului[5]. Împart caii la delegații companiilor, iar eu mă hotărăsc să rămân să dorm la pichetul Greşu. Un italian îmi oferă camera vizitatorilor străini. Peste puțin se anunță un tren dinspre Pich[etul] Țiganului[6]. Coboară din el Țenescu care se întoarce în Focşani pentru câteva chestiuni de ad[ministra]ție.

Pe un Ku[7] plotonierul Petrea zace mort. În lumina roşie palidă a felinarului trupul voinic stă nemişcat. Din mijlocul stomacului a curs mult sânge care s-a uscat pe haină. O floare pe piept. Soldații se îngrămădesc să vadă pe primul erou căzut. „Dumnezeu să-l ierte!” Murmură

[1] Regimentul 10 Putna făcea parte din Brigada 11 – Grupul Putna – constituită în cadrul Diviziei 6 infanterie. Brigada mai cuprindea două batalioane din Regimentul 49 infanterie, o baterie din Regimentul 16 artilerie Focşani cu tunuri cu calibrul de 75 mm, precum şi o baterie de tunuri cu calibrul 53 mm. Diviziei 6 i se subordona şi Regimentul 7 Vânători. Divizia era comandată de generalul Constantin Costescu, iar brigada (cu efective de 6 500 de oameni) de colonelul Petre Fotescu.

[2] Localitate pe valea râului Putna, pe drumul către frontiera cu Austro-Ungaria.

[3] Sectorul Braşov-Oituz era apărat de Divizia 71 Infanterie, care în decurs de trei zile s-a retras pe aliniamentul Homorod-Făgăraş.

[4] Localitate pe valea râului Putna. Drumul într-acolo trece prin pasul Soveja.

[5] Situat pe pârâul Țiganului, care izvorăşte din culmea Condratu.

[6] Exista o cale ferată forestieră pe Valea Putnei, între Pârâul Alb şi Pârâul Țiganului.

[7] Probabil *K und K*, acronimul expresiei *kaiserliche und königliche Armee* (armata austro-ungară). Autorul a vrut să spună că plutonierul zăcea peste trupul unui soldat inamic.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

toți când îi văd fața. „Săracu Dom. plutonier." „Ei, băieți, a scăpat de-o grijă", completează altul mai şugubăț. „Aşa-i, măi vere, cine ştie cât om (sic!) purta şi eu ranița şi câte om mai îndura."

[Alexandru Madgearu, *Note din războiul de reintregire a neamului,* ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Alexandru Madgearu, Editura Militară, Bucureşti, 2016, p. 38-39]

4. 15/28 august 1916, Însemnările generalului Alexandru Averescu despre audiența la regele Ferdinand şi discuțiile cu prim-ministrul Ion I.C. Brătianu referitoare la situația militară a României de la începutul războiului

15. VIII. 1916

Prima zi de mobilizare. În fine, după patru zile de aşteptare, am fost primit în audiență de Rege pentru „chestiunile militare". Mi-a spus: Comandați Armata 2 şi aveți ca Şef de Stat-Major pe Generalul Christescu. Este bine căci ați mai lucrat împreună. Aceasta a fost întreținerea asupra „chestiunilor militare", încolo banalități şi unele obicinuite aprecieri asupra persoanelor.

Din parte-mi, am arătat Regelui că este riscant să începem invaziunea, înainte de a ne fi concentrat forțele. Am spus Regelui că de la un român din Transilvania, fost ştafetă la Corpul XII de Armată austriac, aveam date precise asupra planului de operații al austro-germanilor împotriva noastră. Primul obiectiv: spargerea frontului pe Valea Oltului şi apoi înaintarea până la Siretul de Jos, pentru a constitui frontul: Munții Moldovei, Siretul de Jos, Dunărea de jos. Înainte de plecare am întrebat pe Rege dacă crede că vom avea şi trupe germane, mi-a răspuns că este convins că vom avea. Urări de izbândă etc. etc. şi totul s-a terminat!

Trebue să notez aici încă două mici chestiuni cari pun în lumina adevărată starea de spirit a lui Brătianu. Cu ceva înainte de a fi introdus la Rege, soseşte el şi văzându-mă îmi spune că vrea să mă întrebe ceva, în patru ochi, şi anume: pe cine preferi ca Şef de Stat-Major? Pe generalul Christescu sau pe generalul Stratilescu? I-am răspuns că pe Generalul Christescu. Nu ştiu însă ce față am făcut.

Cu două zile înainte, am avut aceeaşi întrebare din partea lui prin Locot. Colonel Nicoleanu, i-am dat răspunsul şi am primit peste o oră de la el, tot prin Lt. Col. Nicoleanu, confirmarea, deci aprobarea alegerii mele.

Afară de aceasta, eri, odată cu apariția Decretului de mobilizare, a intrat în vigoare ordinea de bătae, iar în aceasta este deja trecut – imprimat – Generalul Christescu, ca Şef de Stat-Major, la Armata 2. Întrebarea ministrului de răsboiu era cel puțin de prisos.

A doua. Mă cheamă pe mine şi pe Generalul Aslan şi ne spune că ține foarte mult să nu se vorbească de operațiunile militare; totuşi ar dori ca vestea că 200 000 de ruşi trec prin Dobrogea să se răspândească prin toate mijloacele, cât mai mult. Şi-a dat pe față sistemul. De altfel şi Napoleon recurgea la asemenea mijloace, de cât numai că atunci nu existau căi ferate, telefon, aviație!

La ora 1 jum. am pornit cu automobilul spre Craiova.

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit.*, vol. 1, p. 119-120]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

5. 20 august/2 septembrie 1916, Petrograd, Raportul locotenent-colonelului Pyot, membru al Misiunii militare tehnice şi de muniţii franceze din Rusia, referitoare la starea industriei militare româneşti la începutul războiului

Mission militaire technique française des munitions en Russie, Petrograd, 20 août (2 septembre) 1916

Lt. Colonel Pyot, Chef de la Mission des munitions en Russie à Monsieur le Sus-Secrétaire d'Etat de l'Artillerie

J'ai l'honneur de vous rendre compte que, sur une demande de M. le général Janin, répondant à un désir exprimé par le colonel Desprez, attaché militaire à Bucarest, je me suis rendu en Roumanie pour y examiner la question de production des munitions. Le colonel Desprez m'a présenté au général Iliesco et au directeur des munitions.

J'ai trouvé près des membres de la direction un accueil empressé et un grand désir d'accepter les conseils ou observations qu'un mission française ayant l'experience de ces fabrications pourrait apporter au Gouvernement roumain.

Sous la direction d'un membre influent de la direction des munitions, monsieur Cioc, j'ai visité à peu près toutes les installations susceptibles d'être utilisées. J'ai été frappé de l'effort d'organisation qui a été accompli par ce pays, où l'industrie est à peu près nulle et je n'ai pu m'empêcher de comparer la façon pratique et féconde dont la direction des munitions a utilisé les faibles ressources locales d'un pays qui n'était pas encore en guerre, à la lenteur de l'effort officiel du puissant pays voisin où nous luttons encore contre les formalismes ou des jalousies de personnes.

Mais, étant donné que la Roumanie n'avait jamais confectionné ni canon, ni affût, ni obus, il y avait là pour elle un problème difficile dont la solution actuelle a besoin de rectification et de perfectionnements. Le problème se complique encore de ce fait que la Roumanie ne peut que recevoir son métal de l'étranger; tout venait de l'Allemagne et de l'Autriche qui, depuis quelques semaines n'envoyent rien; comme rien, comme métal, n'est arrivé de France ni de Russie, le pays après avoir épuisé ses stocks n'a plus ni fonte, ni fer, ni cuivre, ni laiton et cherche à tirer parti de tout ce qui est utilisable.

On a réautilisionné toute la fonte possible (plaques d'égoût, tuyaux, balustrades etc) ainsi que le cuivre (marmites, robinets etc); quant à l'acier, après avoir été consommé tous les débris utilisables des stocks et des approvisionnements d'acier à bandage, on a du presque interrompre la fabrication des obus d'acier. La fonte étant la matière la plus facile à trouver, la direction des munitions a porté son effort, d'une part sur la fabrication de tours et machines diverses, d'autre part sur la confection d'obus en fonte. C'est ainsi qu'ont été confectionnés une centaine de tours à obus, de tours révolvers, ainsi que de nombreuses machines triplant l'installation de la Pyrotechnie, trois presses à obus ont été installées en utilisant de vieux éléments. Quant aux obus en fonte, leur métal est qualifiée fonte aciérée, mais c'est simplement de la fonte à laquelle on a ajouté des débris d'acier, et qui ne subit pas les essais réglementaires de ce métal; on conçoit d'ailleurs qu'avec les produits divers utilisés pour le chargement des cubilots, il soit difficile d'obtenir un métal constant.

Un effort non moins important a été dirigé sur la confection d'affûts, de façon à rendre mobiles des canons de place ou de siège. La direction de l'Arsenal a imaginé et fait construire un affût simple et rigide pour les canons de 57 et 63, en utilisant les rails de voie Decauville; de même des affûts spéciaux en construction permettent d'utiliser le 57 contre les avions. Des affûts pour canons de 150, copiés sur celui de notre 155, sont construits actuellement en utilisant des tôles de réservoirs à naphte. Enfin pour le 210 de tourelle (Krupp) on construir des affûts sur roues toujours en utilisant les mêmes tôles. De nombreux chariots, voitures d'ambulance et diverses ont été confectionnés un peu partout.

Il y a donc en Roumanie un effort d'organisation très important; son auteur actif est Monsieur Cioc, ingénieur civil, bien compétent dans les questions d'artillerie et de balistique. Après avoir fait le tracé des obus en fonte, il a étudié un obus bi-bloc pour le 75, se rapprochant du profil français à parois minces,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tandis que l'obus Krupp normal était à parois épaisses; ayant entre les mains le tracé de l'obus français, il l'a adopté complètement et a fait réaliser une installation d'eginage.

La trempe n'est pas employée, on a surtout utilisé de l'acier à 80 kil et il est à craindre que avec les origines très diverses d'acier on obtienne des obus de résistance irrégulière, bien que l'essai à labille soit exécuté. Les procédés d'usinage sont souvent rudimentaires et il y a de grands inconvénients à faire pour augmenter la production. La main d'oeuvre est insuffisante et le travail des femmes n'a pas encore été employée.

Mais comme je vous l'ai télégraphié, tout travail est arrêté par manque absolu d'acier et de laiton, on ne peut donc pas donner un chiffre de production continue.

Une note ci-jointe donne la liste des installations utilisables avec les moyens actuels. On peut dire qu'actuellement on produit par jour 1000 kil. de poudre sans fumée, 1000 kil de poudre noire, une quantité insignifiante d'explosifs, 5000 obus en fonte, 2000 en acier, 3000 fusées.

En ce qui concerne les matières premières, il est indispensable que, en dehors des envois faits par la France, la Russie puisse livrer par jour 50 T de fonts et 50 T d'acier, ce dernier métal pourrait, en partie, être livré sous forme d'emboutis d'obus de 3 du type français, cet embouti pouvant être utilisé, ce qui augmenterait la production. Ces livraisons russes pourraient être dirigées du Donetz dans les ports de la Mer Noire oû les bateaux roumaines iraient les chercher, ce qui n'encombrerait pas le trafic par Ungheni. Il faudrait aussi journellement 24 tonnes de laiton, je ne sais si la Russie pourrait actuellement les livrer.

En ce qui concerne les perfectionnements du procédé de fabrication, la Roumanie accepterait avec satisfaction les conseils de la Mission française. Monsieur Cioc a déjà pris de nombreuses notes sur ce que je lui ai dit au cours de mes visites et j'ai senti à la direction des munitions la confiance sincère sur tout ce qui porte le cachet de l'artillerie française (comme d'ailleurs dans tous les milieux roumains la sympathie profonde pour la France, avec une légère pointe de regret et de reproche d'avoir vu depuis plusieurs années l'influence français se désintéresser de la Roumanie).

La maison Delaunay-Belleville a commencé une installation. Il y aurait intérêt à ce que les machines prêtes en France soient immédiatement envoyées en Russie pour être utilisées l'hiver.

J'estime que, étant donné le petit nombre des installations et la facilité de transport, il me suffirait de détacher en Roumanie un membre de ma mission pour les fabrications mécaniques (M. Fraysse).

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 99 cadre 33-35, 20 august 1916]

6. 23-24 august/5-6 septembrie 1916, Bucureşti, Însemnări ale lui Toma Dumitrescu despre desfăşurarea bătăliei de la Turtucaia

23 august. Atac violent la Turtucaia pe Frontul de Sud. Căderea liniei I de fortificație. Comandantul capului de pod (generalul Constantin Teodorescu[1]) pierde legătura cu sectoarele sale şi încetează a se mai gândi la asigurarea liniei sale de tragere spre Silistra, cu tot ordinul expres al d-lui general Iliescu.

Inamicul, instalându-se pe poziție la Bulgarski Cosui, şi-ar fi putut retrage sectoarele I şi II încet pe drumul de sub malul Dunării, dar de 2-3 ori de câte ori i-am comunicat, acesta mi-a spus că nu este cu putință[2].

[1] Constantin Teodorescu (1863-), general român, grad obținut în 1915. Până la război a ocupat diverse funcții. Subşef de stat-major al Corpului 2 armată, comandant al Regimentului IV Ilfov nr. 21, şef al secției mobilizare din Marele Stat-Major, profesor de geografie militară la Şcoala Superioară de Război. La 1 aprilie 1915 a fost numit comandant al Diviziei 17 infanterie cu misiunea de a apăra capul de pod Turtucaia. În timpul atacului forțelor bulgare şi germane asupra acestui obiectiv, a fost depăşit de situație, deficiențele de conducere a trupelor fiind una dintre cauzele înfrângerii.

[2] Maiorul Dumitrescu Toma se afla în acele zile la Turtucaia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Şeful de stat-major, obosit şi descurajat, încetase de a mai gândi. Ajutoarele ce soseau, impresionate de răniţi la portul Oltenița şi de panica din coloane la Turtucaia, erau azvârlite în luptă la întâmplare, fără ordine, fără niciun scop.

Generalul Teodorescu s-a arătat astfel mult mai prejos de misiunea ce i s-a încredințat. La ora 08.30 p.m. după multe sforțări s-a retras pe ultima linie de rezistență.

Informațiunile despre sosirea în ajutor a Diviziei a 9-a soseau la Turtucaia, afirmând marşul înainte al acestei divizii, când în realitate ea nu făcuse seara decât vreo 6 km spre Turtucaia. Soarta a fost aspră cu biata garnizoană care, de altfel, nu a luptat bine.

24 august. Atacul liniei a 3-a, căderea ei şi apoi a Turtucaiei la ora 12.30 ziua.

Detaliile căderii Turtucaiei se vor vedea în raportul special. Ajutoarele trimise la Turtucaia au sosit cu 12 ore întârziere din cauza transporturilor C.F., gările Chitila şi Buftea fiind blocate. Astfel, ofensiva proiectată pentru 23 nu a putut avea loc şi adversarul a luat el ofensiva.

Planul Marelui Cartier General de a scăpa Turtucaia cu ajutoarele de la Silistra şi ale cavaleriei ruse cad din următoarele motive:

1) Turtucaia avea multă infanterie, însă puțină artilerie mobilă, comandant foarte slab.

2) Silistra (Divizia a 9-a) foarte slab comandată este trimisă în dezordine spre Turtucaia şi nu poate veni în ajutor.

3) Corpul rus nu voieşte să execute ordinul.

4) Turtucaia a rezistat prea puțin din cauza slăbiciunii ofițerilor şi trupei cap de pod. Cea mai mare greşeală a generalului Teodorescu este de a-şi fi pierdut complet linia de retragere spre Silistra.

[Toma Dumitrescu, *Jurnal: Războiul național (1916),* ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Petre Otu şi Maria Georgescu, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1999, p. 32-33]

7. 19-24 august/1-6 septembrie 1916, Bucureşti, Însemnările generalului Radu R. Rosetti privind cauzele înfrângerii de la Turtucaia şi consecințele acesteia

Principala preocupație a acelor zile au fost atacurile asupra Turtucaiei. Telegrame şi telefoane prăpăstioase, încă de la început, de la comandantul cetății, generalul C. Teodorescu, cu totul sub nivelul cerințelor, cum îl arată chiar fizicul său. Comanda trupele garnizoanei de la 1 aprilie 1915 şi condusese executarea lucrărilor de fortificație. Totuşi încă din ziua de 20 august a pomenit de predare, deşi atacul nu începuse decât din noaptea de 19/20 august. A doua zi, 21 august, a arătat, cu raportul său nr. 20, că nu avea nicio încredere în posibilitatea de a rezista. A fost încurajat mereu prin telefon, chiar Regele vorbindu-i din camera lui Eracle Nicoleanu. El continua acelaşi cântec. Eu i-am transmis de mai multe ori pe zi recomandarea de a urma lupta. Puțin după ora 18.30, în ziua de 23 august am fost chemat la telefon de maiorul Toma Dumitrescu, trimis cu o misiune specială, la Turtucaia, de generalul Iliescu. Dumitrescu îmi comunică că rezistența cetății era compromisă şi devenea o chestiune de ore. Îi cerui părerea că ce era de făcut. Răspunsul său a fost că nu credea că bulgarii vor ataca noaptea. S-ar putea retrage, în cursul nopții, pe malul stâng, majoritatea trupelor cu şlepurile adunate acolo, iar restul trupelor puteau să se scurgă, pe sub malul Dunării, spre Silistra. În ziua de 24 august i-am transmis ordinul de a nu capitula şi a nu se da prins.

Cum e cunoscut, Turtucaia a fost cucerită de adversari în ziua de 24 august (6 septembrie). Care au fost pricinile de seamă ale înfrângerii suferite acolo?

1) Faptul că trupele germano-bulgare aveau experiența războiului, iar ale noastre nu.

2) Planul german care prevedea o ofensivă bruscată a armatei Mackensen, concentrată pe granița Dobrogei în fața Turtucaiei. Această ofensivă trebuia continuată până-n partea cea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mai îngustă a Dobrogei. Transportarea apoi a unei părți din această armată în regiunea Şiştov, unde trebuia să treacă Dunărea.

În acest timp, trupele austro-ungare trebuiau să întârzie înaintarea noastră în Transilvania până la sosirea acolo a trupelor germane şi austro-ungare aduse de alte fronturi. Acestea trebuiau să pornească la contraofensivă şi să ne respingă din Transilvania.

3) Lipsa de orice însuşire a generalului C. Teodorescu.

4) Inferioritatea rostului său, a comandantului Armatei a 3-a şi a multora din subalternii săi.

5) Dispozitivul inițial greşit al trupelor româno-ruse din Dobrogea, superioare ca efectiv, în totalul lor, celor ale adversarului. Pe când acestea din urmă erau adunate în marea majoritate în fața Turtucaiei, ale noastre erau împărțite în patru grupe (câte o divizie la Turtucaia, Silistria şi Bazargic şi două divizii cu o divizie de cavalerie la Medgidia) aflate la aşa distanță unele de altele, încât era nevoie de mai multe zile spre a le concentra.

Măsurile luate de comandamentul Armatei a 3-a şi de Marele Cartier General pentru concentrarea forțelor româno-ruse din Dobrogea şi pornirea unui atac, întâi spre a degaja Turtucaia şi apoi pentru a ataca armata Mackensen, ar fi putut, cel puțin cele ale Marelui Cartier General, da bune rezultate, dacă n-ar fi fost rău executate de unii comandanți (ca generalul I. Basarabescu[1]) sau neexecutate deloc ca alții, ca generalul [Andrei Medardovitovici] Zaioncikovski[2]. Oricum, manevra adversarului a reuşit şi i-a asigurat după aceea inițiativa operațiunilor.

Efectul moral al căderii Turtucaiei a fost mare, mai ales asupra oamenilor politici, care au fost toți descurajați. Această cădere a dat naştere la un val de critici la adresa Marelui Cartier General, critici la care au luat parte şi unii şefi militari aflați în strânse legături cu şefii opoziționii.

[General Radu R. Rosetti, *op.cit*., p. 110-111]

8. 1916, Bucureşti, Însemnările lui Octavian Tăsloanu despre efectul moral dezastruos al înfrângerii de la Turtucaia

Vestea înfrângerii de la Turtucaia a căzut ca un trăsnet, demoralizând frontul şi țara întreagă.

• Să ne bată Bulgarii, mai mare ruşinea! se auzea în toate părțile. Străzile capitalei clocoteau ca un furnicar răscolit. Numai fețe încruntate, pumni strânşi şi înjurături.

Nicu Filipescu zăcea întins pe o canapea, cu picioarele şi trupul înfăşurat în bandaje. Neam dus să-l vedem. Când a auzit vestea, aşa bolnav cum era, s-a ridicat în picioare şi a strigat înălțând brațele:

---

[1] Ioan Basarabescu (1861-1934) a absolvit Şcoala Militară de Infanterie şi Cavalerie (1878-1880) şi apoi Şcoala Specială de Artilerie şi Geniu (1881-1883). Cariera militară a fost una normală, parcursul fiind următorul: sublocotenent – 1 iulie 1880; locotenent – 8 aprilie 1884; maior – 1 februarie 1896; locotenent-colonel – 28 noiembrie 1902; colonel – 10 mai 1907; general de brigadă – 1 decembrie 1912. Între funcțiile deținute amintim: comandant al Regimentului 1 artilerie (1907-1909); director în Ministerul de Război; comandant al Brigăzii 9 artilerie (1911-1914). În anul 1890 a fost trimis în Germania pentru achiziționarea cupolelor destinate forturilor din Cetatea Bucureşti şi Linia fortificată Focşani-Nămoloasa-Galați, iar în 1906 în Franța, pentru achiziționarea tunurilor Hotchkiss, calibru 57 m. În 1914 a fost numit comandant al Diviziei 9 infanterie, dizlocată în capul de pod de la Silistra. La începutul ostilităților a manifestat serioase deficiențe în conducerea marii unități, ceea ce a facilitat atât înfrângerea de la Turtucaia, cât şi pierderea Silistrei. A ordonat comandamentul teritorial al Diviziei 6 Infanterie (1917).

[2] Andrei Medardovitovici Zaioncikovski (1862-1926), general rus. A comandat Corpul de armată rus dislocat în Dobrogea şi Armata de Dobrogea. A fost schimbat din funcție la 16/29 octombrie 1916, fiind înlocuit de Vladimir Viktorovici Saharov.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

– Armata noastră bătută? Asta nu se poate! Era transfigurat. Se înălțase ca un Iupiter Tonans, cu fulgere în priviri, parcă ar fi vrut să însuflețească întreaga oştire şi să o ducă la biruință. Doctorii l-au aşezat iar pe canapeaua suferinții, unde a rămas încremenit de durere. Ce om, ce suflet! De ce a fost soarta aşa de vitregă cu țara? De ce nu i-a dăruit sănătate acestui animator, ca să o ajute în cele mai grele clipe?

Turtucaia a hotărât sorții războiului. A fost cea dintâi înfrângere după zece zile de la intrarea noastră în război. Ce a urmat n-a fost decât desfăşurarea unei drame, care s-a încheiat cu retragerea în Moldova, pe linia Siretului, aşa cum o profețise şeful marelui stat-major rus.

[Octavian Tăslăoanu, *op.cit.*, p. 137-138]

9. 26 august/8 septembrie 1916, Bucureşti, Opinii ale lui Nicolae Filipescu, redate de N. Polizu-Micşuneşti, despre contextul intrării României în război şi pregătirea armatei române

26 august

Astăzi l-am găsit tot aşa de deprimat şi în luptă continuă cu boala care face progrese uimitoare (sic!). A vorbit îndelungat asupra pregătirei frontului de la sud. Era revoltat de combinațiile lui Brătianu, care a crezut că cu „şiretenii” va înşela pe toată lumea – fără a-şi da seama că în primul rând înşelăciunea poate fi a şea, pe spinarea țării.

Ştiu pozitiv – a spus dânsul – *că ruşii ne-au dat în Dobrogea, efectivul ce am cerut noi – dar că efectivul era redus, fiindcă Brătianu... nu voia să fie prea mare, de teamă că apoi ruşii să nu treacă prin micii Balcani, la Țarigrad! Şi totuşi acelaşi Brătianu avea în programul seu pentru frontul de sud, cucerirea cetăților Ruschuk-Varna-Şumla, cu înaintarea până la Iantra! Ce inconsequență!*

A mai vorbit mult, criticând mediocritatea elementelor cari compun batalionul al patrulea şi cum acesta de multe ori va fi o povară în desfăşurarea operațiunilor.

Dacă crede faimosul Generalism Iliescu care se laudă că are o armată de peste 800 000 oameni, că armatele se fabrică ca „gogoşile” pe care le spune el lui Brătianu, se înşală; valoarea armatelor, în toate timpurile, s-a prețuit calitativ, nu cantitativ – şi istoria tuturor războaielor ne învață că strânsurile de oameni au determinat dezastre, pe când un mănuchiu de adevărați soldați, bine echipați, utilați şi încadrați, uimea prin rezultatele ce se obțineau cu dânşii, pe câmpurile de luptă...

După-amiaza a vorbit şi de lâncezeala în care se lăsa moralul armatei, precum şi al populațiunilor.

Niciun stimulent, nicio grijă de partea morală! Adică n-ar fi de mai mult folos, în afară de serbedele comunicate, nişte revaşe zilnice pe cale de întinsă publicațiune, scrise de Neculai Iorga, care cu adâncul lui patriotism şi talentul lui fără seamăn de istoric, ar ține sus inimile tuturor! Nici în asemenea clipe să nu se facă apel la cei ce ar putea fi adevărații apostoli ai marei cauze? Destul s-au ținut departe de misiunea lor, în timpul neutralității, toți cei ce nu erau liberali... acuma cel puțin să se utilizeze toate energiile, toate valorile!... Stere era un bun misionar în timpul neutralității, pentru Ardeal – Iorga desigur astăzi un reu apostol!... Nu-i aşa că e desgustător?!...

Şi după o clipă de odihnă, a adăogat, cu o expresie de mult optimism: *Vor trece însă toate şi va veni ziua tuturor răfuelilor, odată cu ziua cea mare! ... Dacă crede Brătianu că şi atunci îşi va putea juca mendrele – se înşală amar! Unitatea sufletească cu toate greutățile inerente ei va eşi dintr-o plămadă pe care o vor frământa alte mâini de cât acelea ale familiei şi gaştei sale! Atunci, vrând nevrând, va vedea el cari sunt marii români şi apostoli ai neamului – pe cari trefia lui se face azi că nu-i cunoaşte!*

În tot cursul zilei, până seara târziu, când l-am părăsit, am observat o paloare pe fața lui, ce nu remarcasem până acum – şi o accentuare vădită, a răului ce-l mâna.

[N. Polizu-Micşuneşti, *op.cit.*, p. 263-266]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***10.* 26 august/ 8 septembrie 1916, Bucureşti, Însemnări ale lui Alexandru Averescu referitoare la cauzele înfrângerii de la Turtucaia**

26 VIII

Am avut o zi penibilă şi obositoare.

Înainte de amiază am vorbit cu generalul Teodorescu , scăpat ca prin minune de la Turtucaia.

Cauzele dezastrului sunt cele deja cunoscute de cei cari au urmărit, cu atenție, evoluarea organizării noastre militare, din ultimii doi ani şi îndrumarea operațiunilor, din ziua declarării războiului.

Cauzele organice:

• unități improvizate,

• încadrare slabă,

• ofițeri de rezervă improvizați.

Din aceste cauze: puțină rezistență la foc intens şi condițiuni extrem de favorabile pentru propagarea panicii, produsă de elementele slabe.

În ceea ce priveşte comandamentul superior, pe de o parte, o foarte mare nepricepere în pregătire şi un amestec excesiv, de jos în sus în conducere.

Din artileria grea, 18 guri de foc nu mai puteau trage, fiindcă nu mai aveau muniținuni. Acestea nefiind calibrate, s-au trimis la arsenal şi acolo au rămas. Celelalte guri de foc au avut câte o sută (circa) lovituri. Restul dotațiunii era de expediat din Bucureşti. Nu se ştie dacă a fost expediat, cert este că nu a sosit.

Din punctul de vedere al conducerii, este bine să se ştie că g-ralul Teodorescu a raportat telefonic Armatei a III-a în ziua de 22 aug. ora 12,50 că: „situația la Turtucaia este desperată şi nu speră să mai poată rezista din lipsă de rezerve, toate întrebuințate la Staraselo; cere ajutoare urgente".

G-ralul Aslan a raportat M. G. Gl. prin colonelul Dabija la ora 1: „*G-ralul Teodorescu a telefonat că situația este disperată şi nu speră să mai poată rezista multă vreme din lipsă de rezerve. Dl Gl. Aslan este de idee, că dacă Garnizoana Turtucaia nu mai poate rezista, să facă o ieşire spre Silistra*".

Această idee a g-ralului Aslan era judicioasă, dar maiorul Rosetti de la Secția de Operații a M.C.G. răspunde la ora 1.10 că: „*Turtucaia nu trebuie să cadă. Garnizoana trebuie să reziste până la ultimul om, deoarece vor veni în ajutor*".

Pentru ce? Pentru ce această dispoziție? Ce aveam de apărat la Turtucaia?! Un faimos cap de pod, fără pod?!...

Mi se strânge inima de durere. Începem războiul cu o pagină urâtă, care va rămânea pentru veci în istoria războaielor.

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit*., vol. 2, p. 18-19]

***11.* 26 august/8 septembrie 1916, Bucureşti, Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman referitoare la situația politică şi militară a României după înfrângerea de la Turtucaia**

26 august

• În cercurile cenzurii se vorbeşte de pierderi de 20 000 de oameni şi 180 guri de foc. G. Ştirbei crede că la Ministerul de Război, unde s-a constatat o agitație foarte mare, se lucrează la modificări radicale.

• În fața proporțiilor dezastrului, brătieniştii pretind că Brătianu a fost siluit de amenințarea ruşilor că vor invada țara! Din cuvinte scăpate unora şi altora, din modul de a vorbi la

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Consiliul de Coroană despre Bulgaria s-ar părea că Brătianu a avut iluzia că Bulgaria nu se va mişca. O astfel de naivitate este oare posibilă? Deputaţii, care fuseseră convocaţi în mod oficios, au plecat ieri cu un tren special – *sine die*.

Ministrul Duca, scuzându-se de schimbările ce a făcut notiţei mele din *La Politique* asupra Turtucaiei, mă pune în curent cu faptele următoare: noi trebuie să fi pierdut 10 000 de prizonieri; comunicatul german zice 20 000 şi 100 de tunuri. Generalul Aslan este înlocuit cu Averescu, care are pe Christescu ca şef de Stat-Major; el comandă „marea” armată care trebuie să descopere Bucureştii; Basarabescu este înlocuit cu Petala C.[1]; este vorba de Crăiniceanu spre a înlocui pe Averescu la Armata 2. Eu exclam: „Cum se poate?” Şi de trei ori repet acelaşi lucru: „Să nu se facă o astfel de greşeală; toată viaţa lui a fost confuz şi este absolut obosit”.

Duca nu poate să spună dacă au avut loc cruzimi, dar populaţia Turtucaiei a tras asupra soldaţilor noştri care trăgeau în dezordine. De altminterea la Silistra, populaţia voind să se mişte s-a procedat la execuţii sumare. (Îmi reamintesc că cineva, Mavroiani sau altul, venind din Constanţa, îmi spusese: prefectul Cămăşărescu trece drept omul providenţial, el a retras toate vitele din Cadrilater şi le-a trimis în Ialomiţa; se pare că aceste spolieri şi alte măsuri în contra bulgarilor au adus femeile să fie sălbatice cu românii. Măceluri ar fi avut loc la Bazargic şi în satele învecinate…)

Ministrul Victor Antonescu, foarte benevoitor pentru o chestiune de Cruce Roşie, îmi spune că un mare Consiliu de Război la Marele Cartier General are loc şi se va proceda la o curăţire: zece zile după intrarea în război!... El nu crede în numirea lui Crăiniceanu, ştiind ce opinie are Brătianu de el (?!). Lucru de necrezut: Regimentul de Teleorman a avut slăbiciuni din cauza bulgarilor, dintr-un batalion; o unitate *a fost pusă la zid* şi regimentul s-a purtat foarte bine în urmă! Cei cu alarmele de ieri erau tackiştii şi doamna Simky Lahovari![2]

[Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, p. 23-25]

12. 1922, Bucureşti, Consideraţiile generalului Alexandru Iarca privind oportunitatea abandonării oraşelor Turtucaia şi Silistra la intrarea României în război

Nici Turtucaia, nici Silistra nu trebuiau apărate şi iată pentru ce:

1) *După o bună regulă de artă militară, în cooperaţiunea armatei de campanie cu punctele întărite, sunt acestea din urmă care se sacrifică, le nevoe, pentru cea dintâi, iar nu armatele de campanie pentru punctele întărite*. Numai când un punct întărit are o importanţă colosală sau când el face parte integrantă din ordinea de bătae şi luarea lui de inamic ar compromite însuşi ordinea de bătae, numai în acest caz se pot sacrifica trupe pentru rezistenţa lui. Dar şi aci punctele întărite trebuesc astfel organizate şi apărate ca să reziste, de se poate, prin propriele lor forţe. Or, Turtucaia nu este un punct care să merite nu sacrificarea armatei de campanie pentru el, dar nicio atenţiune. Turtucaia este situată la extremitatea frontierei noastre dinspre Bulgaria şi într-un colţ. De aceia dispozitivul nostru de operaţiuni trebuia să fie înlături şi înapoia ei, ca astfel trupele să aibă timpul să se concentreze într-un bloc şi să poată vedea inamicul venind, şi prin urmare să iasă înaintea lui în cea mai bună direcţiune sau să se apere într-o poziţiune bine aleasă. Fiind astfel, Turtucaia era lăsată la propriele ei forţe, cum am propus noi, şi armata de campanie devenea liberă în manevrele ei. Şi pentru ca Turtucaia să reziste prin ea singură, se impunea

[1] Constantin Petala (1865-?) a urmat Şcoala Militară de Infanterie şi Cavalerie din Bucureşti (1883-1885) devenind sublocotenent la 1 iulie 1885. Avansări în grad: locotenent – 1891; căpitan – 1896; maior – 1904; locotenent-colonel – 1911; colonel – 1913. A îndeplinit funcţia de comandant al Brigăzii 1 grăniceri (1916).

[2] *Simky* (*Simona*) *Lahovari* (1881-1936). Doamnă de onoare a reginelor Elisabeta şi Maria. A fost căsătorită cu Mihai Pherechide, de care a divorţat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ca ea să fie bine armată şi bine apărată. Or, nici Turtucaia, nici Silistra n-au fost armate ca să reziste la tunurile de calibru mare. Pe urmă, nici trupele nu erau capabile de o mare rezistenţă, cu deosebire din cauza slăbiciunei corpului ofiţeresc. Se putea dar prevedea aproape sigur o catastrofă, dacă Turtucaia ar fi fost bine atacată şi slab apărată. De ce dar să fie ocupată şi mai ales de ce să sacrificăm Armata 3 ca s-o scape?

2) Unii ofiţeri şi din cei buni, hipnotizaţi de instrucţiile Marelui Stat-Major prin care se afirmă că de la apărarea Dobrogei şi a capetelor de pod Silistra şi Turtucaia depindea chiar rezultatul ofensivei noastre în Transilvania şi în Ungaria, au dedus de aci că capetele de pod de mai sus aveau destinaţia nu numai să permită trecerea trupelor noastre de pe un mal pe altul al Dunărei şi aprovizionarea lor de pe malul stâng al fluviului, dar şi să dea lovituri energice de flanc şi spate contra comunicaţiunilor şi liniei de retragere a inamicului. Mai mult, în faza defensivă a apărărei Dobrogei, capetele de pod numite aveau să joace rolul unor puternice centre de rezistenţă, iar în faza ofensivă, rolul lor era al unor puternice puncte de sprijin! De ar fi aşa, dar nu e, şi încă Turtucaia nu merita să se sacrifice Armata 3 pentru ea, nici chiar s-o apere şi argumentele sunt mai multe: *Mai întâiu, nu recunosc nici Turtucaia nici Silistra virtutea de a da lovituri serioase contra comunicaţiilor şi liniilor de retragere a inamicului. Reduse la garnizoana lor proprie, aceste puncte întărite n-ar fi putut avea mai mult de un regiment ca rezervă generală, care putea fi însărcinat cu asemenea operaţiuni, şi, care din cauza forţei lui mici nu se putea depărta mai mult de punctele lor de sprijin.*

Inamicul, opuindu-i un regiment, şi mai puţin, în observaţiune, putea cu înlesnire face inofensiv orice atac al rezervei generale. Puterea ofensivă chiar a cetăţilor mari nu este mare. Numai în cazul când intră în aceste cetăţi trupe de campanie peste garnizoana lor proprie, numai în acest caz, puterea lor ofensivă se măreşte. Istoria militară însă este martoră că totdeauna trupele de campanie ce au intrat într-o cetate, curând sau mai târziu, şi-au găsit aci moartea lor, ceea ce s-a întâmplat, şi la Turtucaia.

S-a crezut totuşi de unii ofiţeri că trupele din Turtucaia ar fi putut eşi din acest punct în ziua de 23 august sau în noaptea de 23-24 august, răsturnând brusc I-a brigadă bulgară. Este aci o iluziune. Bulgarii erau prea bine conduşi şi noi cu totul rău, ca o astfel de operaţiune să fie posibilă. Afară de aceasta aş dori să ştiu care sunt exemplele istorice în care o trupă în retragere iese dintr-un cap de pod altfel decât drept înapoia ei. Or, Turtucaia, înapoia ei, n-avea nicio altă eşire decât aceia ce şi-o pregătise câţiva ofiţeri, care n-au ţinut să dea ochi cu Bulgarii mai de aproape.

Nu pricep nici cum Turtucaia şi Silistra ar deveni prielnice centre de rezistenţă or puternice puncte de sprijin, căci ele sunt cu totul excentrice în raport cu operaţiunile armatei de campanie. A învârti armata de campanie în zona unor astfel de puncte este a-i schilodi mişcările şi a băga frica în comandamentul ei, ca nu cumva prin mişcările ce va face să iasă din zona lor sau să-şi expue aripile atacului inamicului. Aprovizionarea şi trecerea trupelor de pe un mal pe altul n-are nevoe absolută nici de Turtucaia, nici de Silistra. Totul se poate face pe la Cerna Vodă. Numai când am fi intrat mult în Bulgaria, numai în acest caz linia noastră de comunicaţiune ar fi putut fi luată pe la Turtucaia şi mai sus. Dar, după cum am zis, nu avem iluzia unor astfel de operaţiuni. Chiar dacă am fi avut un avantaj de a utiliza Silistra – nu mai vorbesc de Turtucaia – pentru aprovizionări şi ca cap de pod totuşi, nu puteam să compromitem existenţa armatei de campanie pentru conservarea Silistrei, când puteam face şi altfel şi cum s-a făcut.

3) După cum am mai zis, pentru a avea cât se poate mai multe trupe în Transilvania trebuia să lăsăm în Dobrogea cât se poate mai puţine. Or, dacă din aceste puţine trupe, mai imobilizăm o parte din ele ca garnizoane în Turtucaia şi Silistra, armata de campanie se reducea şi mai mult, a ceea ce o făcea să fie lesne şi repede bătută. Pe de altă parte, neocupând bine punctul de sprijin sau nedându-le o garnizoană tare şi bună le expuneam să cază în mâna inamicului

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

ca o pleaşcă, cum a căzut Turtucaia. Cel mai bun lucru dar de făcut, în condiţiunile în care ne găseam, era nici să ne gândim ar apăra Turtucaia şi Silistra. Şi la ce bun când aveam înapoia noastră tot terenul până la Tulcea? Şi la ce bun încă când soluţiunea cea mai bună era să părăsim Dobrogea. Părăsită, ea nu era nicidecum pierdută. Numai sfârşitul războiului decidea, cum a decis, cine o va poseda.

Destinul a vrut însă ca planul de părăsire a Dobrogei aprobat de D-l Brătianu şi consiliul Inspectorilor generali şi de Şeful Marelui Stat-Major să fie înlăturat şi înlocuit cu acela ce l-am văzut şi care ne-a dus la dezastrul de la Turtucaia, în care 480 ofiţeri, 28 000 oameni şi un imens material de război a căzut pradă inamicului, la o săptămână după începerea operaţiunilor. Puţin mai târziu, după Flămânda, bogăţii imense au fost pierdute; moralul armatei noastre şi prestigiul ei lovit, iar populaţiunea din Dobrogea jefuită şi chinuită atât de bulgari, turci şi nemţi, cât şi de ruşi, aliaţii noştri. Acestea au fost consecinţele inevitabile ale planului apărării Dobrogei.

[Generalul Alexandru Iarca, *op.cit*., p. 153-157]

13. 1936, Bucureşti, Analiza generalului Gheorghe Dabija despre cauzele înfrângerii de la Turtucaia

Cauzele înfrângerei române la Turtucaia

Prin „Proectul de Operaţie” Cpt. I pag. 55 se arată că scopul operaţiunilor pe Frontul de Sud este ca: *Arm. III-a să asigure libertatea de acţiune a grosului forţelor, apărând teritoriul naţional şi respingând atacurile pe care le-ar întreprinde bulgarii dinspre Sud*. Apoi în Cpt. IV pag. 66 se arată că: *Trupele de pe malul drept al Dunărei (Diviziile 17-a, 9-a şi 19-a) vor rezista atacurilor bulgare acoperind în acelaş timp şi debarcarea şi înaintarea trupelor ruse în Dobrogea, precum şi adunarea lor după debarcare, în zona de la sudul liniei Cernavodă-Medgidia*.

Deci „Proectul de Operaţie” cere din partea Arm. III-a să reziste atacurilor bulgare, dând prin aceasta libertatea de acţiune necesară grosului forţelor de pe teatrul de operaţiune ofensiv. Dar prin „Instrucţiunile speciale pentru comandamentele capetelor de pod Turtucaia şi Silistra” trimise de M. S. M. cu ordinul No. 2431/916 se spune: *Arm. III-a în compunerea căreia intră şi garnizoanele capetelor de pod Turtucaia, Silistra şi Cernavodă este destinată a apăra teritoriul naţional, în contra atacurilor bulgare; această armată reprezintă o forţă suficientă pentru scopul urmărit, însă numai atât, o forţă mai puternică ar fi micşorat capacitatea noastră ofensivă pe teatrul principal*.

Apoi adaogă: „În baza consideraţiunilor expuse mai înainte, operaţiunile ce vom întreprinde în noul teritoriu al Dobrogei vor consta în primul rând din apărarea localităţilor mai importante de pe malul drept al Dunărei, în contra atacurilor bulgare într-o anumită variantă a ipotezei, operaţiunile contra Bulgarilor vor căpăta o amplitudine mai mare, prin aceea că vom concentra forţe numeroase şi în Dobrogea de răsărit, în scopul de a împedica eventuale operaţiuni ofensive, pe cari le-ar îndrepta inimicul, spre zona Medgidia-Constanţa şi mai la Nord”.

Trupele... vor avea misiunea de a apăra până la ultima extremitate capetele de pod Turtucaia, Silistra şi Cernavodă. Grosul forţelor Arm. III-a vor manevra astfel ca la timpul oportun să ajute, în raport cu necesităţile operative, garnizoanele capetelor de pod...

Relativ la organizarea rezistenţei capetelor de pod şi conducerea operaţiunilor „Instrucţiunile speciale” spun: ...*Rezistenţa trebue să fie împinsă până la ultima extremitate; se va cere întregului personal, ofiţeri şi trupă, cele mai mari sacrificii, ştiindu-se că preţul acestor sacrificii va fi păstrarea*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

malului drept al Dunării, ceea ce va constitui un factor foarte favorabil intereselor țării la terminarea războiului... (Subliniere în textul original – *n.n.*)

Să analizăm puțin toate aceste considerațiuni. Atât prin „Proectul de operațiune", cât şi prin „Instrucțiunile speciale" se cerea rezistență din partea Arm. III-a şi rezistență din partea trupelor din Turtucaia şi Silistra, până la ultimă extremitate.

Chestiunile ce se pun sunt următoarele:

1. Aşa cum era concentrată Arm. III-a putea să-şi îndeplinească însărcinarea dată prin „Proectul de operație"?

2. Aşa cum era organizată apărarea capetelor de pod, Turtucaia şi Silistra, putea să li se ceară ceea ce li s-a cerut prin „Instrucțiunile speciale" No. 2431/916?

La pt. 1 Arm. III-a avea un front de la Calafat la frontiera româno-bulgară de la V. de Turtucaia 350 km, frontiera pe uscat spre Bulgaria era de 160 km total 510 km, cu situația agravantă că era călare pe Dunăre, având 3 Divizii pe stânga Dunării, cu obstacolul în față şi 3 Divizii pe dreapta Dunării, cu obstacolul în spate, ceea ce constituia un foarte mare dezavantaj. Arm. III-a nu era deci concentrată şi în situațiune de a putea da o bătălie în întregul ei, dar nici elementele din care se compunea nu puteau măcar să se sprijine reciproc.

Dacă luăm numai grupul de est al Arm. III-a, format din Div. 17-a, 9-a şi 19-a aşezate la Turtucaia, Silistra şi Dobrici, la intervale de 66 şi respectiv 80 km una de alta, atunci situația devine şi mai grea, căci ele nu aveau nicio influență reciprocă; atunci se înțelege foarte uşor că dacă pe dreapta Dunării erau în adevăr 3 Divizii, de fapt izolarea lor la o depărtare de 66 şi 80 km una de alta le punea în situațiune ca fiecare să însemne una şi toate trei nu însemnau trei ca în aritmetică, ci prin izolarea lor în spațiu, erau tot câte una, căci nu putea lucra toate trele sau măcar două împreună. Aşadar, aşa cum era concentrată Arm. III-a, nu putea să-şi îndeplinească însărcinarea dată prin „Proectul de operație".

La pt. 2. Dacă ne referim la forma geografică a Dobrogei, atunci uşor se poate vedea că frontiera avea un traseu care prezintă la Turtucaia un eşind foarte pronunțat spre Bulgaria, ce atrăgea şi înlesnea un atac izolat.

„Instrucțiunile speciale" No. 2431/916 cereau: „rezistență până la ultimă extremitate". Dar mai întâi, ce înseamnă rezistență până la ultima extremitate? Ultimă extremitate înseamnă la o cetate, moarte sau capitulare.

Ce interes strategic impunea rezistența Turtucaiei până la moartea sau capitularea ei? Niciunul, căci argumentul că *prețul sacrificiilor va fi păstrarea malului drept al Dunării, ceea ce va constitui un factor foarte favorabil intereselor țării, la terminarea războiului* nu era serios. Ca probă că nu era serios este faptul că noi am pierdut în cursul războiului, din punct de vedere operativ, nu numai malul drept, dar am pierdut şi malul stâng şi cu toate acestea soarta finală a războiului ne-a repus prin pacea generală de la Versailles, în drepturile noastre teritoriale şi naționale.

Nici acest argument nu a fost deci serios. Serios rămâne un lucru sigur, şi anume că nu am avut un „Plan de războiu" bine conceput şi bine studiat, căci dacă era aşa, nu trebuia să ne agățăm de Turtucaia şi să rămânem acolo cu situația agravantă a *rezistenței până la ultima extremitate*, adică a capitulării.

Deci ceea ce s-a cerut Turtucaiei prin „Instrucțiunile speciale No. 2431/916 a fost o mare greşeală.Turtucaia trebuia părăsită chiar din ziua de 15 aug. şi toate Diviziele 17-a, 9-a şi 19-a retrase la estul şi nordul liniei Silistra-Kara Omer. În acest caz, aceste trei Divizii şi Brg. Căl. împreună cu Corpul Arm. rus, format din Div. 3 Cav., Div. 61 I. şi Div. sârbă, alcătuia o massă totală de I/2 Div. Cav., şi 5 Div. Inf. care putea manevra în condițiuni foarte bune. Această idee se abătea de la „Proectul de operație" şi de la „Instrucțiunile speciale", de aceea nu s-a luat în considerație, dar la 22 aug. trebuia admisă ideea unei ieşiri spre Silistra, după cum a propus generalul Aslan. Dacă nu s-a părăsit Turtucaia şi dacă nu s-a aprobat ieşirea spre Silistra,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

chestiunea nu poate fi imputată decât greşitei concepţiuni a „Proiectului de operaţiune” şi „Instrucţiunilor speciale, care plecau de la o idee fixă, şi anume că „cetatea va putea rezista fiindcă trebuia să reziste”, de aceea probabil că nici Cdt. de Cpt. [Căpetenie] nu a aprobat părăsirea Turtucaiei la 22 aug. ordonând ca „Turtucaia nu trebue să cadă, garnizoana trebue să reziste până la ultimul om...” Întrebarea ce se pune este: Cdt. de Cpt [Căpetenie] trebuia să se influenţeze aşa de mult de „Proectul de operaţie” şi de „Instrucţiunile speciale” ale M. S. M. sau trebuia să ia o nouă hotărâre conformă cu realitatea brutală a faptelor? Cu alte cuvinte, nu ar fi trebuit să ignoreze litera şi să neglijeze chiar spiritul „Proiectului de operaţiune” şi a „Instrucţiunilor speciale” dându-le o mai mare supleţă, bazată pe evenimentele noui ce se desfăşurase şi care modificase ipotezele de bază? Desigur că da, fiindcă faptele permiteau Cdt. de Cpt. [Căpetenie] să aprecieze realităţile care precizau evoluţiunea rapidă a unei noui situaţiuni, din care reeşeau posibilităţi proprii de operaţie, cu totul altfel decât cum erau presupuse cu luni înainte de începerea războiului când se aşterneau pe hârtie „Proiectul de operaţie” şi „Instrucţiunile speciale”.

În istoria militară se cunosc exemple prin care se preconizau părăsiri de teritorii. Moltke prin proectul său de operaţie din 1868 contra Franţei, când nu era sigur de ce va face Austro-Ungaria, admite hipoteza pierderei Sileziei şi a Brandeburgului. Schlieffen admisese în proectul său de operaţie evacuarea Alsaciei de Sus. În 1914 în Prusia orientală comanda la început g-lul Prittwitz v. Gaffron, văzând înaintarea lui Rennenkampf şi a lui Samsonoff, propune părăsirea provinciei şi retragerea pe Vistula de la Thorn la Dantzig. Comandamentul Super. Germ. îl înlocuieşte cu Hindenburg, el ia ca şef de stat-major pe g-lul Ludendorff, ei însă nu pleacă singuri, ci iau şi două Corpuri de Armată de la flancul drept al armatelor germane ce operau în Franţa, aceste Corpuri sosesc tardiv la Tannenberg, dar lipsesc de la Marna, unde Germania nu a pierdut numai bătălia, ci şi războiul. Rezultă deci că propunerea g-lului Prittwitz de a părăsi Prusia Orientală nu era rea. De ce nu s-a admis şi la noi părăsirea Turtucaiei şi chiar a Dobrogei de Sud, eventual chiar părăsirea întregei Dobrogei?

Dar acum să vedem cum Turtucaia a înţeles să-şi facă datoria. O cetate poate fi ajutată în două feluri: direct şi indirect. O cetate este ajutată direct, dacă i se dă trupele necesare de luptă, cari trupe trebuesc să fie intrate în cetate înainte ca ea să fie complect încercuită, deci înainte ca ea să fie complect închisă. Chestiunea ce se pune este următoarea: s-a dat Turtucaiei trupele necesare de luptă? I s-au dat la timp?

La ambele întrebări, răspunsul e afirmativ, căci gl. Aslan şi apoi M. C. Gl. au trimis în Turtucaia, peste cele 15 batalioane prevăzute în ordinea de bătae, încă 18 batalioane, cari au intrat în cetate înainte ca ea să fie închisă.

O cetate este ajutată indirect, dacă Comandamentul trimite trupe sau unităţi din afara cetăţei, care să atace inimicul ce asediază sau atacă cetatea şi să-l silească a o despresura. Acest mod de a ajuta este cel mai eficace.

Întrebarea ce se pune este: Comandamentul Armatei III-a luat-a această dispoziţiune sau nu?

Răspunsul este afirmativ, căci gl. Aslan dă la 19/VIII, deci la momentul oportun, când cetatea încă nu era atacată, [dă] ordin Corpului rus să execute un marş de 80 km. Dar gl. Zaiancikowski nu execută nici acest ordin, deşi l-ar fi putut face în zilele de 20, 21, 22 şi 23/VIII, după cum nu a executat nici alte ordine ce i s-au mai dat. (A se vedea Capitolul „Divizia 19-a” zilele 18–23/VIII).

G-lul Aslan dă la 23/VIII ordin Div. 9-a să execute un marş forţat la Turtucaia, pentru a degaja capul de pod atacat de forţe superioare. Nici acest ordin nu a fost executat, când s-a dat şi cum s-a dat.

Aşadar, ce putea face mai mult Comandamentul Armatei III-a decât ceea ce a făcut? Cum mai putea ajuta cetatea?

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cu prezența sa? Dar g-lul Aslan, ca Comandant al Armatei III-a, nu avea numai Turtucaia, ci avea frontul de la Calafat, la Mare, lung de (350+160=) 510 km; el nu avea ce căuta pe un punct al frontului, ci trebuia să fie la postul de comandă, unde erau concentrate toate legăturile, de unde avea îndatorirea să conducă operațiunile întregului front de la Calafat la Mare. G-lul Aslan, în urma informațiunilor primite de la g-lul Teodorescu în cursul zilei şi nopței de 21/VIII, a trimis la Turtucaia pe gl. Mărdărescu, Şeful de Stat-Major al Armatei III-a, în ziua de 22 august. Acesta ducându-se la Turtucaia, a raportat, în cursul nopței de 22 Aug. „că la Turtucaia este linişte", cum de fapt şi era în această zi.

În afară de acestea, cauzele reale locale ale înfrângerii de la Turtucaia sunt:

1. G-lul Teodorescu C. era un bun general, cu o frumoasă şi solidă cultură militară, fusese profesor la Şcoala Superioară de Răsboiu, era un bun scriitor militar, desigur că în răsboiul de mişcare s-ar fi distins; pentru Turtucaia însă nu a fost bine ales, se adeverise aci spusele lui Frederic cel Mare: *Alegerea ofițerilor cărora li se încredințează apărarea* [unei cetăți] *este mult mai grea decât s-ar crede. În general, rezultatul nu depinde nici de fortificații, nici de numărul soldaților ce apără un oraş, ci totul depinde de capul mai mult sau mai puțin tare*[1] *al acelui care comandă.*

2. Repartiția inițială a forțelor în cele trei sectoare nu s-a făcut bine; era de la început de înțeles că sectoarele ce au flancurile sprijinite pe Dunăre (I şi III) vor fi mai puțin atacate ca Sectorul II, pentru că acest sector nu putea fi sprijinit nici de flotilă, nici de bateriile de pe stânga Dunărei. Deci Sectorul II trebuia să fie mai tare nu numai ca organizație defensivă, ci şi ca forțe.

3. Inimicul este lăsat să facă investirea frontului C. P. T., lucru ce nu ar fi fost posibil dacă Comandamentul C. P. T. ar fi executat operațiuni ofensive exterioare în zilele de 20-23/VIII; nu numai că nu s-a făcut aceasta, dară şi trupele de acoperire s-au retras foarte uşor pe linia principală de apărare. Operațiunile ofensive exterioare alcătuesc principiul apărării active, aplicat pentru întâia oară de gl. Meusnier de Place[2], la apărarea Magenței la 1793, apoi aplicate atât de bine de gl. Totleben[3] la Sevastopol şi de ilustrul colonel Denfert-Rochereau[4] la Belfort în 1870.

4. Comandamentul nu ştie până în momentul începerei bombardamentului bulgar, adică până în ziua de 23/VIII, ora 6.30, în care sector va fi atacată cetatea. Din această cauză nu întăreşte la timp sectorul amenințat, iar artileria mobilă formată din trei divizioane, cu care comandamentul putea întări sectorul atacat la momentul oportun, o repartizase uniform la cele trei sectoare încă din ziua de 19/VIII sub motiv ca să facă față eventualelor atacuri inimice.

5. Două sectoare, şi anume I şi III, nu au luptat, căci Regimentele 36 şi 76 au fugit de pe linia înaintată a avantposturilor pe linia gardelor mari, de aci pe linia principală de apărare, pe care o părăsesc pentru a ajunge repede la linia a doua sau pe malul Dunărei. Amândouă aceste regimente s-au purtat mai târziu foarte bine în cursul răsboiului.

6. Rezervele de sectoare şi rezerva mobilă a C. P. T. nu au avut activitatea care ar fi trebuit; numai în Sectorul II rezerva de sector a avut o întrebuințare mai judicioasă, grație lt.-col. Dumitrescu, Comand. Sect. II şi grație lt.-col. Popescu, Comand. R. 76 I.

7. Trupele, primind botezul de foc, au suferit o prea mare depresiune morală, ele s-au impresionat de artileria grea inimică, care cunoştea cetatea, avea obiectivele reperate; trupele

---

[1] Aici trebuie înțeles un om decis, ferm, hotărât, chiar încăpățânat (n.a.).

[2] Jean-Baptiste Marie Charles Meusnier de la Place (1754-1793), general al Revoluției franceze şi inginer. În 1793 luptă în armata de Rin, unde a fost rănit la asediul Magenței. Din cauza rănilor încetează din viață.

[3] Eduard Ivanovici Totleben (Todleben) (1818-1884), inginer şi general rus, celebru prin lucrările de fortificație realizate în timpul Războiului Crimeii (1853-1856) şi a celui ruso-româno-otoman (1877-1878).

[4] Pierre Philippe Denfert-Rochereau (1823-1878), ofițer francez ajuns la gradul de colonel. A rămas celebru în istoria militară prin rezistența deosebită pe care a opus-o la apărarea fortului Belfort în timpul războiului franco-prusac (1870-1871). Pentru acest episod a fost supranumit „leul din Belfort" .

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

au scăpat repede din mâini acolo unde comandanții au fost slabi. De ce luptă Sectorul II, care era sub comanda lt. colonel Dumitrescu şi R. 79 I de rezervă comandat de lt.-col. Popescu? De ce trupele nu scapă din mâinile acestor energici lt.-colonei? Pentru că aci erau comandanți ce şi-au cunoscut însărcinarea şi îndatorirea ce le revenea.

Este bine cunoscut că o trupă înfricoşată pierde din capacitatea ei de luptă mai mult decât dacă ar avea pierderi în oameni. Odată ce frica a intrat în sufletul luptătorului (ofițer sau soldat), urmează în mod fatal ori retragerea, ori fuga. O trupă care a pierdut 1/2 din efectivul ei, dar cealaltă 1/2 continuă să lupte, este o trupă care luptă bine şi care nu este deci bătută; o trupă însă care n-a pierdut decât foarte puțin, iar restul, adică majoritatea, fuge de pe câmpul de luptă, i se rup unitățile şi legăturile tactice, pe acea trupă nu se mai poate pune bază un timp destul de mare. Aceasta a fost cazul cu unitățile din sectoarele I şi III.

8. Pentru că rapoartele fundamental false ale comandanților Sect. I au găsit crezare la Comandamentul C. P. T. până în ziua de 23/VIII, culminând cu raportul fals, din ziua de 21/VIII cu „respingerea celor 8 atacuri furioase ce inimicul a dat...” Rapoarte trebuesc foarte des controlate prin propriii ochi ai comandantului sau prin ochii ofițerilor din statul-major.

9. Comand[antul]. C. P. T. pierde repede din mâini rezerva mobilă şi nu-şi mai poate forma o alta, adică pierde tocmai elementul cel mai necesar, care-i dă posibilitate să îndrepte o situație, să complecteze un succes etc. Trupele intrate în Turtucaia cu începere de la 22/VIII au fost folosite mai mult să umple golurile şi să întărească o linie slăbită.

10. Toate contraatacurile date au fost descusute, nu au fost conduse cu energie şi s-au dat după ce momentul prielnic trecuse.

11. Contraatacul ordonat pentru ziua de 24/VIII nu s-a putut executa, din cauza amestecului unităților şi a lipsei şefilor, cari nu au putut fi găsiți, iar unul dintre ei fugise chiar pe malul stâng al Dunărei, punând „obstacol între el şi inimic”.

12. Pentru că nici gl. Zaiancikowski şi nici gl. Basarabescu nu au executat ordinele ce le primise de la Comandantul Armatei III-a. (A se vedea Capitolul Silistra şi Divizia 19-a.)

Între cauzele înfrângerii de la Turtucaia nu pot enumera:

1. Că cetatea nu a fost pregătită după cum au afirmat unii; fiindcă cetatea a fost pregătită pentru o apărare mult mai îndelungată decât aceea cât a rezistat. De fapt artileria bulgară începe să pregătească atacul în ziua de 23/VIII ora 6.30 dim., iar Turtucaia cade de fapt în ziua de 24/VIII la ora 10 dim., deci ea a rezistat 28 ceasuri.

2. Că cetatea nu a avut material de artilerie. Nu este exact, cetatea a avut material suficient, chiar dacă s-ar defalca cele 30 piese arătate în tabela de la pag. 184[1], încă rămâne un material suficient de 127 piese (72 de mare efect+55 cu efect slab) la care se mai adaogă 28 piese intrate în zilele de 22 şi 23/VIII fac în total 127+28=155 piese care ar fi putut face față în mod onorabil celor 144 piese bulgare.

3. Că cetatea nu a avut trupe de mâna întâi. Nu este exact. A avut trupe destul de bune. De ce R. 79 I. ce era de rezervă luptă foarte bine, iar R. 36 I. activ, se retrage de la început?

La Belfort în 1870 era o garnizoană de 17 700 din care numai 3 000 soldați activi, are 26,8% pierderi şi totuşi ea rezistă 105 zile (până la încheierea păcei) la atacul a 50 000 germani cu un superior material de artilerie.

În fine, că Turtucaia nu a avut un pod. Exista un grup de vase de transport a căror capacitate era de circa 15–20 000 oameni cu artilerie în timp de 24 ore. Acest grup de vase înlocuiau podul de pontoane, care de s-ar fi întins la Turtucaia, ar fi fost distrus de inimic de la distanță sau cu aeroplanele, ca acela de la Flămânda.

Dar ce are a face podul şi cu voința de a lupta? Eu afirm că dacă era un pod întins, trupele Sect. I şi Sect. III, adică 11 din 15 batalioane, chiar de la 20 august, ar fi fost pe malul stâng al Dunărei şi nu le-ar mai fi putut întoarce nimeni. [...]

[1] Nu se publică (n.n.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cazul Turtucaiei nu are pereche în istoria militară; cetatea a căzut fără să fi fost apărată aşa cum ar fi trebuit; de aceea a căzut cum nu ar fi trebuit, oferind inimicului uşorul prilej să facă prizonieri 450 ofiţeri şi 28 000 soldaţi teferi.

Consecinţele înfrângerei de la Turtucaia

Este de netăgăduit că înfrângerea suferită la Turtucaia a fost gravă, nu din punctul de vedere strategic, ci din punctul de vedere moral; căci Turtucaia prin ea însăşi neavând pentru noi o importanţă strategică, nici căderea ei nu putea să aibă vreo importanţă strategică, ci numai una morală. Dar după Turtucaia, moralul conducerei superioare a suferit o mare depresiune, lucru care s-a repercutat ca fulgerul la comandamentele în subordine, iar de la acestea s-a transmis trupelor. Am pierdut prestigiul faţă de străinătate.

Ceea ce este însă mai grav este că conducerea superioară pierde frânele conducerei operaţiunilor, opreşte la 27/VIII ofensiva în Ardeal, ia 5 Divizii de aci şi le duce la sud, de unde fără să fi făcut vreo ispravă, ia după 19/IX 7 Divizii de aci şi le duce tardiv din nou la nord, după ce pierduse bătăliile de la Sibiu, din munţii Perşani şi de la Braşov. Aşadar face o dublă manevră pe linii interioare care nu reuşeşte nici într-o parte. Pierdem iniţiativa operativă şi odată cu ea pierdem partida şi la sud şi la nord.

[Generalul G.A. Dabija, *op.cit.,* p. 248-258]

14. 1921, Brăila, Însemnările lui Constantin Bacalbaşa[1] despre starea de spirit a populaţiei bucureştene la începutul campaniei

Bucureştenii îndurau cu mare greutate necazurile războiului. Oraşul scufundat în întuneric din cauza vizitelor zepelinului, oprirea circulaţiunei pe străzi de la orele 9 seara, suspendarea tuturor spectacolelor, îndatorirea de a stinge toate luminile înlăuntrul locuinţelor la întâia somaţiune a poliţiei, deşteptările de noapte în concertul sinistru al clopotului de la Mitropolie, al pocnetelor şrapnelelor de la posturile de apărare, al groaznicelor explozii căzute din Zepelin, toate acestea erau o răsturnare prea repede a tuturor obiceiurilor de până atunci.

Populaţia bucureşteană avea un suflet de timp de pace. Crescuţi într-o epocă de bun traiu, de linişte, de prosperitate continuă şi aproape generală, bucureştenii nu aveau sufletul pregătit ca să îndure nici lipsurile materiale, nici zguduirile morale. Deşi fondul acestui suflet nu este laş, totuşi o lungă deprindere în belşug şi nepăsare a găsit pe toată lumea aceasta prea slabă în faţa evenimentelor prea mari.

Răsfăţaţii unei prea lungi perioade de linişte s-au răzvrătit sub cele dintâiu lovituri ale soartei potrivnice. De aceea sila măsurilor de ordine şi rigoare, scumpetea vieţei care începea, lipsurile materiale, nevoia de a renunţa la confort, iar mai în urmă ştirile rele de pe câmpul de război au dat naştere unei dispoziţiuni de adâncă nemulţumire.

În dosul frontului militar, sănătos încă, Bucureştiul constituia acum frontul „defetist". Mai cu seamă după înfrângerea noastră de la Turtucaia, Capitala îşi perdu capul. Militarii cari veneau de pe front, mai ales cei cari veneau din Carpaţi unde moralul, până la o vreme, fusese destul de bun, se minunau de ce vedeau în Bucureşti. Căci aci foiau şi zilnic năşteau născocirile, ştirile rele, toate închipuirile unor minţi bolnave.

Bătălia de la Turtucaia a găsit populaţia bucureşteană fericită în optimismul ei trândav. Fără muncă controlatoare, mulţumită cu declamările seci ale politicianilor, educată politiceşte

[1] Constantin Bacalbaşa (1856-1935), ziarist şi om politic român. A publicat mai multe lucrări, dintre care cele mai valoroase sunt *Bucureştii de altădată* (4 volume scrise între 1927 şi 1932), *Capitala sub ocupaţia duşmanului* (1921) din care oferim aceste extrase. Membru al Partidului Conservator a fost ales deputat în 1911 şi 1912, iar din 1919 a devenit preşedintele Sindicatului Ziariştilor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

sub epoca lungei domnii a regelui Carol, în care un singur cap gândea şi o singură voinţă lucra, presa de toate colorile, cât şi partidele politice credeau că militărește suntem o putere de neînvins. Despre bulgari, încaltelea, aveau o idee plină de milă. Ce ierau în stare să facă în fața noastră acei „zarzavagii”!?

Deplinul succes dobândit peste Dunăre în campania din 1913, când am repezit 300 000 oameni asupra unei țări fără apărare, faptul de arme de la Ferdinandovo unde divizia de 3 000 călăreți români a putut captura o brigadă bulgară de 8 000 soldați cari n-au mai vrut să se bată, ne zăpăcise cu desăvârşire.

Un politicianism de suprafață, de vorbe goale, de autolaude, de exagerare a puterilor şi virturilor ce aveam, crease o stare mintală atât de fals optimistă încât nu erau decât foarte, dar foarte puțini români cari să-şi închipuiască cum că armata română ar putea fi bătută de bulgari.

De aceea bătălia de la Turtucaia era aşteptată cu o naivă încredere. Bineînțeles la Turtucaia, armata română nu s-a aflat numai în fața armatei bulgare. Publicațiunile militare germane arată că armata bulgară nu forma decât un procent redus al corpului care a atacat Dobrogea. La Turtucaia armata română s-a aflat în fața unei armate compuse din germani, austro-germani, turci şi bulgari, iar comandantul suprem, care a conceput şi a condus bătălia, erea unul din cei mai mari generali germani feldmareşalul von Mackensen. Meritul bulgarilor a fost prin urmare mediocru.

În cele mai multe zile coprinse între dureroasa înfrângere de la Turtucaia şi evacuarea Bucureştilor de către autoritățile şi armata română, am dejunat într-un cabinet particular al restaurantului Europa, cu ministrul industriei, defunctul Alexandru Radovici.

Alexandru Radovici îmi era un vechiu prieten, atunci îmi era şi ministru, căci eram preşedinte al Casei Centrale a meseriilor. Atât pentru afaceri de serviciu, cât şi din spirit de camaraderie eram foarte des cu el la masă; în zilele acestea stăteam în curent cu varianțiunile dispoziținei sufleteşti a guvernului în ceea ce se atingea de mersul operațiunilor militare.

Un fapt care m-a surprins foarte neplăcut şi m-a autorizat să augurez rău pentru rezultatul campaniei era acela că, în loc să ne strângem rândurile în fața primejdiei, dimpotrivă ne dezmățăm în fața duşmanului, care înainta biruitor asupra noastră. Caracteristic era că sferele guvernamentale, chiar în toiul luptei, lucrau ca să stânjenească acțiunea generalului Averescu.

[Constantin Bacalbaşa, *Capitala sub ocupația duşmanului,* Brăila, 1921, p. 5-7]

***15.* 27 august/9 septembrie 1916, Bucureşti, Raportul generalului de divizie Alexandru Averescu adresat regelui Ferdinand prin care propune reorganizarea Armatei 3, în fruntea căreia a fost numit cu scopul respingerii unei ofensive declanşate peste Dunăre de forțele bulgare şi germane**

Sire,

Majestatea Voastră a binevoit a-mi încredința comanda Armatei a III-a[1], cu misiunea de a face față unei eventuale invaziuni de la sud, între Mostiştea şi Oltul.

Am avut deja Înalta cinste să arăt Majestății Voastre că atât cât vom avea trupe în stare de a lupta în Dobrogea, o trecere a Dunării este foarte neprobabilă, cel puțin pentru moment, adică, atât cât bulgarii ar dispune în acest eşicher numai de forțele ce au fost semnalate.

[1] La declanşarea războiului, generalul Averescu a fost învestit comandant al Armatei a 2-a. Înfrângerea de la Turtucaia şi perspectiva ca Bucureştiului să fie amenințat de trupele bulgare şi germane au determinat, la 25 august 1916, mutarea lui Averescu la comanda Armatei a 3-a, condusă până atunci de generalul Mihail Aslan. A rămas la comanda acestei mari unități o lună de zile, timp în care a comandat şi grupul de armate ce-i purta numele, constituit în vederea bătăliei de la Flămânda.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Incontestabil că, cu forțe mai însemnate, întreprinderea ar deveni mai probabilă, dar aducerea lor ar cere timp, şi la sosire ar putea găsi o situațiune cu totul alta la noi, decât cea de azi.

Cred necesar să repet încă o dată ceea ce am avut cinstea a spune şi verbal Majestății Voastre că oricari vor fi împrejurările toți ne vom face datoria, neşovăind înaintea oricărei încordări sau jertfe s-ar cere de cursul evenimentelor.

Cred însă necesar, fiind în joc interese atât de înalte şi vitale, să arăt Majestății Voastre mijloacele reale de cari dispun, pentru a face față unei invaziuni, şi cât vor fi ele de insuficiente, în cazul ipotetic, ca o astfel de invaziune s-ar produce.

Armata 3 se compune din Diviziile 10, 12 şi 15, iar corpul al VI-lea, din Diviziile 16 şi 18 şi Brigăzile a 2-a şi a 3-a mixtă.

În formațiune normală aceste mari unități ar trebui să cuprindă 82 batalioane, cu 82 secții mitraliere, 72 baterii de câmp şi 12 baterii de obuziere uşoare, forțe, la cari, dacă se mai adaogă şi artileria grea de care dispun, vor fi destul de însemnate pentru a întâmpina, prin rezistență şi manevră ofensivă, orice încercări de trecere a Dunărei, ori-care ar fi compunerea armatei de invazie.

În realitate însă, Armata 3 se compune numai din 54 batalioane, cu 57 secții mitraliere, numai 44 baterii artilerie şi numai 2 de obuziere uşoare. Rezultă din cifrele arătate o deosebire, în mai puțin de:

- 28 batalioane,
- 25 secții mitraliere,
- 28 baterii artilerie de câmp,
- 10 baterii obuziere uşoare.

Această deosebire numerică, atât de însemnată în sine însăşi, este mărită foarte mult prin calitatea trupelor şi organizarea unităților.

Astfel, din cele 54 batalioane, numai 10 sunt din regimentele tinere (1-40); 20 sunt din regimentele de rezervă, 19 sunt din batalioanele al 4-lea, adunate din toate unghiurile țărei şi 5 batalioane de miliții.

Din aceste trupe, în afară de batalioanele tinere, numai batalioanele de rezervă sunt trupe cari, bine încadrate, pot lupta alături de cele d'întei, fără a le influența în rău; batalioanele al 4-lea şi cele de miliții, nu numai că nu sunt de vreun ajutor într-o luptă sângeroasă, dar sunt un element de panică şi al urmărilor ei.

Această afirmațiune o bazez, nu atât pe raționamentul abstract, cât pe faptele concrete, petrecute deja de la începutul războiului, între cari prenumăr şi pe cele povestite mie, de generalul Teodorescu, personal.

Este de adăogat şi faptul că chiar unitățile, despre cari am spus că sunt în stare de a sta ferm în fața primejdiei, au în ele sămânța de panică în cea mai mare parte din ofițerii de rezervă improvizați din învățători.

În ceea ce priveşte artileria, situațiunea este şi mai puțin satisfăcătoare:

Din cele 46 baterii existente, numai 22 sunt cu tragere repede (din cari numai 2 de obuziere uşoare), restul se compune după cum urmează:

- 15 baterii cu tragere înceată (8.7);
- 2 baterii de 57;
- 4 baterii de 53 (pentru infanterie);
- 3 baterii diferite.

Încadrarea şi instrucțiunea acestor baterii lasă iarăşi de dorit, ceea ce micşorează şi mai mult valoarea lor tactică, deja destul de mică prin calitatea materialului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***

Ceea ce face însă ca totalul acestor forțe să nu reprezinte nici măcar valoarea de răsboiu a elementelor bune este amestecul lor.

Experiențe de toate timpurile, şi cea recentă de la noi, destul de dureroasă, dovedeşte că valoarea unei trupe nu se măsoară, în luptele serioase, după elementele cele mai tari, ci după cele mai slabe.

***

Părerea mea este a se reface ordinea de bătae a armatei; a grupa unitățile bune la un loc, ceea ce ar da, ca la un corp de armată normal.

Elementele slabe a fi grupate pe unități deosebite şi puse în tabere de instrucție, unde, printr-o activitate metodică şi intensivă, să se formeze din ele trupe de răsboiu, dotându-le în acelaşi timp cu material de artilerie, corespunzător cerințelor de azi ale câmpului de bătălie.

***

Reducându-se armata, prin refacerea propusă, numai la un corp de armată, pentru a fi pusă în măsură de a duce la bun sfârşit, în toată siguranța, misiunea ei, ar trebui să fie întărită, dar cu trupe cu valoare de răsboiu, în afară de îndoială.

Sunt cu cel mai profund respect,

SIRE,
Al Majestății Voastre
Prea plecat şi prea supus servitor,
Comandantul Armatei 3,
General de Divizie
Averescu

No. 1916, august 27

Şeful de Stat-Major
General
Christescu

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală, Dosar 1/1916, p. 1-5]

***16.* 31 august/13 septembrie–1/14 septembrie 1916, Ordin de operație dat de generalul Zaioncikovski pentru ofensiva din 1/14 septembrie 1916**

Noaptea de 31.VIII/1.IX.1916, 2.45 a.m.

În tot timpul zilei de 31.VIII inimicul a atacat pe tot frontul cu cea mai mare furie azvârlind lovitura principală pe flancul drept, care a fost apărat cu un mare eroism de brava Divizie 9-a.

Această divizie nu numai că a respins atacurile, dar a făcut prizonieri (printre cari şi din Rgtul 97 inf. germană) şi a luat opt tunuri.

Această Divizie a dat putință Corpului Rus a se concentra pentru a da lovitura principală. Pe restul frontului atacurile inimicului au fost slabe şi după ştirile aduse de aeroplane, nu mai are rezerve în spate.

Mâine, 1.IX., m-am hotărât să dau un atac pe tot frontul poziținei, dând lovitura principală cu Corpul rus, în direcția Cranovo.

1. Ordin generalului Simansky cu tot Corpul de Armată rus, lăsând un Regiment pentru asigurarea flancului stâng, să atace în zori de zi cu cea mai mare iuțeală şi energie inamicul în direcția indicată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

2. Generalul Petala va lua sub ordinile sale toate trupele sosite din Divizia 2-a şi legându-se cu Divizia Sârbă va ataca inamicul, care se află în faţa sa, odată cu Corpul Rus.

3. Amiralul Negrescu[1] va ajuta pe generalul Petala cu artileria flotei.

4. Generalul Hartel[2] va împinge Divizia 19-a. Ca atare pe şoseaua Kara-Omer-Dobrici pentru a atrage trupele inimice spre sine. Brigada 36-a Inf. va rămâne rezerva mea pe locul unde se află Palşachioi.

5. Generalul Leontovici va lăsa o parte din Divizia sa, strictul necesar, pentru a acoperi intervalul între grupul Simansky şi Hartel, va ataca pe inamic pe direcţia nord-vest (adică sud-est).

Se cere de la toţi, generali, ofiţeri şi trupă, cea mai mare energie, restul ne priveşte.

General Zaioncikovski

În 1 IX 1916

Transmis telefonic 7.15 a.m. de dl maior Rosetti

Primit căpitan Vârtejanu

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală, Dosar 3/1916, p. 1-3]

17. 31 august/13 septembrie 1916, Bucureşti, Opinii ale lui Nicolae Filipescu, redate de N. Polizu-Micşuneşti, referitoare la schimbările în cadrul comandamentului superior al armatei române

Trimisul Marelui Stat-Major – recte a lui G-l Iliescu – pe lângă Filipescu, pentru a-i expune situaţia la sud şi a-l asigura că s-au luat toate măsurile pentru restabilirea situaţiei – n-a avut deloc darul să-l liniştească!

Am surprins din cele spuse de Filipescu, cu vocea obosită şi fraze întretăiate – părea foarte slăbit – următoarele cuvinte caracteristice: *De ce mi s-a trimis un Maior? Desigur abilitate!... Cum era să spui unui inferior tot ce crez privitor la generalul lui? De ce n-a venit el, Iliescu, să-i arunc în faţă toate crimele de cari-l acuz şi tot dispreţul meu?!...*

Luarea comenzei generalului Georgescu[3], omul lui Brătianu, îl mulţumeşte: critică însă viu trimiterea lui la Londra, la Marele Stat-Major. *Că o să vază englezii că e un prost, asta nu are importanţă, dar metoda recompenselor chiar şi faţă de aceia cari s-au arătat atât de inferiori pe câmpul de luptă – aceasta e criminal din punct de vedere ostăşesc, mai ales la începutul unui războiu.*

Înlocuirea lui Aslan l-a afectat – nu pentru că a fost înlocuit cu generalul Averescu, având ca şef de stat-major pe Christescu, ceea ce constitue o bună măsură –, dar pentru că nu era bine lămurit pentru dânsul, dacă Aslan, în dezastrul de la Turtucaia, nu era un ţap ispăşitor.

---

[1] Nicolae Negrescu (1864-1940), Contraamiral cu studii la Şcoala Navală de la Brest (Franţa). A fost ambarcat pe crucişătorul „Elisabeta", executând mai multe voiaje cu escale la Constantinopol, Ancona, Veneţia, Trieste şi Pola. În 1902, a luat comanda bricului „Mircea" cu care a efectuat marşuri în Marea Neagră şi Marea Mediterană. În campania din anul 1916 a fost comandantul Flotei de operaţii în luptele de la Turtucaia şi de pe Dunăre. A fost înlocuit din funcţie la 12 decembrie 1916.

[2] Alexandru Hartel (1853-), general român (1 aprilie 1909) cu studii la Viena (1880-1884). A participat la Războiul de Independenţă fiind rănit pe timpul asaltului redutei Griviţa din data de 27 august 1877. A îndeplinit funcţii importante în armată: şef de stat-major al Corpului 3 Armată, secretar general al Ministerului de Război (1907-1909), comandant al Brigăzii 1 artilerie (1909-) etc. La declanşarea războiului a fost reactivat, iar în Campania din anul 1916 (25 august-24 septembrie), pe frontul din Dobrogea a comandat Divizia 5 infanterie, apoi „Grupul Hartel" compus din diviziile 5, 19 infanterie şi Brigada 5 Călăraşi. I s-a luat definitiv comanda pentru modul defectuos în care a condus marile unităţi, în primul rând divizia sa în luptă.

[3] Gheorghe (George) Georgescu (1857-1944), ofiţer de artilerie. A ajuns la gradul de general de brigadă în 1909, fiind avansat şi la cel de divizie (10 mai 1915). A fost ispector general al artileriei şi comandant al Corpului 5 armată (14/27 august–25 august/7 septembrie 1916), destinat prin planul de operaţii să fie rezerva generală a armatei române. A fost trimis ca reprezentant al Marelui Cartier General român pe lângă instituţia similară britanică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În practicile conservatoare – a spus Filipescu – *nu se prea face mare caz de principiile de libertate, justiție... cu toate că eu totdeauna am fost în frondă cu partidul meu – după cum ştii – pe aceste metode... mi-a plăcut totdeauna mâna forte, e drept, dar nu pentru a lovi orbeşte şi mai ales, nu pentru a nedreptăți pe unii pentru a spăla de vină pe alții!*

Trebuesc cazuri tipice, pentru a ne da seamă ce apăsătoare sunt injustițiile de clasă, clică... Cum, se aduce cea mai mare desonoare unui general, luându-i comanda în plină acțiune, fără ca să se cunoască elementele vinei ce i se impută? Eşecul? Dar, ce, în armată e ca în politică, dacă nu reuşeşti, este că nu eşti destoinic?

Câte elemente, câte imponderabile nu concură ca într-o bătălie să fii înfrânt fără nicio vină şi câteodată să capeți victorii, fără niciun merit!... Să mi se arate că vina lui Aslan e cauza directă şi exclusivă a dezastrului – şi atunci eu cel dintâi voiu cere, nu înlocuirea lui, ci punerea lui la zid!... Dar eu mai ştiu şi altceva!! Ştiu că înainte de a lua comanda Corpului III, i s-a interzis să ia cunoştință pe teren, din timp, de starea lucrărilor, de fortificații, şi altele, şi aceasta de însuşi faimosul Iliescu... Cum, un comandant să nu poată cunoaşte situația teritoriului pe care o să opereze armata ce comandă?... Dar mai ştiu că din informațiile ce acelaşi Iliescu le-a dat lui Aslan, teoretic, în cabinet, pentru a-l pune sumar în cunoştință de elementele de care va dispune – Aslan a făcut unele obiecțiuni serioase, cari au rămas însă fără niciun efect.

Ei bine, mai ştiu că Brătianu a făcut două mari greşeli: se temea că o aglomerare prea mare de efective ruseşti în Dobrogea ar uşura ruşilor, prin micii Balcani, drumul spre Constantinopol – şi al doilea că nu vom avea prea mult de furcă cu Bulgarii. De aci cererea lui şi numai a lui, a unui ajutor redus de trupe ruseşti – numai de 50 000 – pentru Frontul de Sud – cu toate că un efectiv mai numeros s-ar fi dat – şi se vede astăzi, cum ar fi fost de hotărâtor în desfăşurarea operațiunilor din Dobrogea!

Prin urmare, dacă s-ar dovedi că tocmai din cauza acestor greşeli şi a lipsurilor prevăzute de Aslan, în urma reduselor informații ce i s-a pus la dispoziție, ar fi tocmai ele cauza dezastrului? Unde mai e vina lui Aslan? Că Turtucaia cap de pod – nu avea pod?... Iarăşi metoda liberală: să înfunzi pe oricine, numai clica să fie spălată!... E desgustător ca şi în asemenea clipe tragice, aceleaşi metode să dăinuiască!...

Şi-a mai exprimat mirarea că Regele a consimțit la numirea generalului Crăiniceanu la Armata 2, deoarece ştia ce părere are Regele de Crăiniceanu. Credea că şi aici influența lui Brătianu a fost determinată.

[N. Polizu-Micşuneşti, *op.cit.,* p. 263-266]

18. 1/14 septembrie 1916, Bucureşti, Telegrama locotenent-colonelului Maurice Després, ataşatul militar francez, privind măsurile luate de Marele Cartier General român pentru redresarea situației militare

Nr. 267-276 Bucarest, 14 septembre 1916

Très secret

Dans le but de faire face à la nouvelle situation militaire, commandement roumain a prescrit que:

1. Front nord les armées d'aile (I -ère armée et armée nord) garderont défensive sur positions atteintes actuellement; armée centre (2-e armée) s'efforcera atteindre ligne générale Fagarash et Homorod Almasso (vallée de l'Olt et du Homorodul) et y gardera défensive.

2. Front sud.

a – Dobroudja. Troupes russes seront renforcées par deux divisions nouvelles (2- e et 5-e) qui porteront contingent roumain de ce côté à 71 bataillons, 51 batteries et 11 escadrons.

b – Danube. On fera des démonstrations tout le long Danube et une tentative passage fleuve vers Zimnicea (Sistov).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Situation actuelle des troupes en Dobroudja est la suivante (d'ouest à est) sur la ligne Calarashi-Karaomer-Mangalia (carte 750 millièmes autrichiennes): 9-e division roumaine Lipnitza, Jokarimakala; 3-e division de cavalerie russe: Tekederesi-Abdulaabta; division serbe: Deliyusu-Kujusu Hairankioi; 61-ème division russe: Calmagia-Derekioj; 5-ème brigade de cavalerie roumaine: Karagac; 19-ème division roumaine dont le transport est terminé dans la région Cademac-Copadin; 3-ème division roumaine dont transport a commencé dans région Talishman, Enigea.

Le général russe a intention dès que concentration de toutes ces forces sera terminée de passer à l'offensive mais il faut compter avec la lenteur russe et le temps nécessaire à l'arrivée de la deuxième division, soit 5 à 6 jours. Il faut surtout compter avec l'ennemi qui attaquera peut-être avant.

Enfin on annonce arrivée d'une troisième division russe mais qui ne sera là que dans une dizaine jours; elle est prélevée sur le front Riga et les Russes manifestent intention de l'envoyer par mer d'Odessa à Kustendje.

Sur rive gauche Danubne ont été constituées deux armées groupement de forces nord d'Oltenitza-Calarasi pour s'opposer à tentative passage Danube, les 10-e et 12e divisions et ce qui reste de la 15e.

3 – Dans la région Turnu Magurele-Alexandria-Draganeshti-Giurgevo, les 16-e et 18- e divisions et la I ère division de cavalerie; ce seront ces troupes qui vont faire la diversion vers Zimnicea.

Somme toute on a pris les dispositions préconisées dans vos télégrammes 138/39 peut-être pas avec toute la rapidité désirable mais aussi rapidement que le comportait lenteur russe.

Il n'y a que la tentative passage Danube vers Zimnicea qui paraît bien hasardée. Ou bien on n'y affectera que des forces réduites et elle est alors vouée à un échec certain ou bien on les fait avec des forces sérieuses qui seraient beaucoup mieux employées en Dobroudja. J'ai exposé cette manière de voir à Etat-Major roumain qui m'a répondu qu'il ne voulait faire là qu'une démonstration pour empêcher le prélèvement d'éléments de la 12- ème division au profit de la Dobroudja et qu'il comptait en cas de faible résistance se borner à occuper l'île Persina pour se débarrasser de l'inquiétude que lui causait les troupes bulgares et les bateaux autrichiens qui s'y trouvaient, mais il a intention de n'y employer que les troupes chargées de la garde du fleuve.

Moral Etat-Major roumain est tout-à-fait remonté, il envisage affaire Turtukaia comme une leçon dont il faut tirer enseignement. Le Roi qui m'en a parlé à coeur ouvert m'a dit qu'il valait beaucoup mieux que cela se soit produit dès les début qu'au milieu de la campagne et que cet événement avait au moins avantage ouvrir yeux définitivement à tous en montrant que était guerre sérieuse et de calmer élan parfois fort irréfléchi de ses troupes sur succès rapides et faciles en Transylvanie avaient un peu grisées.

Les nouvelles reçues de Salonique indiquant enfin prise offensive depuis le dix m'ont permis parler sans la gêne qui me paralysait complètement ces derniers jours, mais pour produire plein effet, rendre confiance aux Roumains et rétablir au point de vue tant militaire que politique la situation de la France à leurs yeux il serait nécessaire qu'elle continuât avec une vigueur toujours croissante.

Després

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 174, cadre 107-109, 14 septembrie 1916]

19. 1/14 septembrie 1916, Notații ale lui G.T. Kirileanu privind discuția cu N. Iorga pe marginea situației României şi a perspectivelor războiului

1/14 sept. 1916. Arde Palatul Imobiliara. Mă duc la Iorga, unde era şi librarul Suru.

Iorga: Bine c-ai venit, să mai schimbăm câte-o vorbă. Se poate ca ziua de azi să fie ajunul unei mari catastrofe, din care să urmeze pierderea războiului nostru – şi îşi arată revolta față de neruşinarea muierilor bucureştene, în aceste vremi adânc dureroase.

Eu: Azi-dimineață, ruşii au făcut 4 000 de prizonieri.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Iorga: Dar după-amiazi s-au schimbat lucrurile! I.G. Duca era fiert şi, cerând a vorbi cu Brătianu, i s-a spus că nu-i acasă. Ce-i drept, i-ar fi fost greu să-şi mărturisească înfrângerea. Duca a zis că i-i frică să mai întrebe, dar mi-a făgăduit că pe la 9 îmi va da veştile ce va avea. Deoarece nu mi le-a dat, bănuiesc că bune nu pot fi...

Văd Dobrogea pierdută – împreună cu Constanța, pentru care s-a cheltuit aşa de mult. Iar în curând şi Bucureştii vor fi ameninţaţi! Belgienii au fugit în Olanda, da' noi încotro vom lua-o? – şi îmi zice c-a dat sfaturi soției să-i ascundă manuscrisele pe la țărance de încredere...

Eu: Numai în Rusia ne-am putea refugia; dar oricâte suferințe am avea de îndurat, nu pot crede că Germania va învinge pân-la sfârşit.

Iorga: Şi eu cred tot aşa, însă mă gândesc ce ruşinos va fi pentru noi să ne scoată alții de urechi din noroiul incapacității noastre, după ce am trâmbițat atâtea laude despre armata noastră, fără a ne fi pregătit acelaşi armament ca şi duşmanii. Dar aliata noastră Germania [probabil Franța – *n.n.*] ne-a ținut cu vorba că, în caz de război, ne va trimete tot ce ne trebuie.

Brătianu a crezut că bulgarii nu ne vor ataca, deoarece au fost tratative cu ei.

Telegrama de declarare a războiului eu i-am tradus-o, dar a rămas calm. N-are bucurie de intrarea în Transilvania, ci numai frică să n-o pierdem cu ruşine. Acum un an am întrebat pe Brătianu: – Toate ca toate, dar avem oare generali buni? căci eu numai în Averescu am încredere!... Brătianu mi-a înşirat toate greşelile lui Averescu în 1913, când cu campania noastră militară împotriva bulgarilor, zicând că în război se vor vădi ofițerii de valoare.

Eu: Dar dacă va fi prea târziu?...

Iorga: Îmi vine a crede că este o providență care îndreaptă lucrurile şi oamenii pe calea cea bună. Ce bine-i că n-am fost chemat la Consiliul de Coroană! De se întâmplă o catastrofă, se va vădi incapacitatea conducătorilor de până acum şi s-ar putea să iau parte la îndreptare în conducerea țării... La întâlnirea cu Brătianu, i-am spus că vreau să am şi eu un rost, iar el mi-a propus 10 000 de lei pentru ziar[1]. Am primit propunerea fără entuziasm. Brătianu e bizantin solemn, Filipescu – bizantin brutal, Take Ionescu – bizantin javră.

Iorga adaogă: „Buletinul Armatei”[2] este o afacere a lui C. Banu[3] care a terorizat cu această idee pe I.G. Duca.

Străinii de la noi sunt o primejdie. Furturi în Ardeal...

Despre Al. Mavrodi[4], Iorga zice că-i foarte inteligent şi cult. Iar eu i-am arătat că-i o mare secătură incultă, care n-a fost în stare să-şi termine măcar liceul . Explicația bunei păreri a lui

---

[1] Este vorba de „Neamul Românesc”, înființat de N. Iorga la 10 mai 1906.

[2] „Buletinul Armatei şi Marinei” a apărut în perioada 1905-1913, director fiind generalul Grigore Crăiniceanu, iar redactor Ion Slavici. N. Iorga a colaborat la această publicație.

[3] Constantin Banu (1873-1940), profesor de istorie, om politic liberal. A întemeiat, în 1911, revista „Flarăra”, cu apariție săptămânală până la intrarea în război. Publicația a militat pentru intrarea în război alături de Antanta şi împotriva Austro-Ungariei. A reapărut la 10 decembrie 1921 şi a funcționat până în iunie 1923. Revista „Flacăra” a reprezentat o tribună de lansare pentru actorii simbolişti din România.

[4] Alexandru Mavrodi (1881-1934), ziarist şi om politic. A fost director general al teatrelor, în mai multe rânduri, între 1915 şi 1934. A fost preşedinte al Societății Române de Radiodifuziune şi al Sindicatului Ziariştilor. A colaborat la diverse publicații ale vremii. A fost subsecretar de stat la Preşedinția Consiliului de Miniştri în guvernele conduse de I.G. Duca şi Gh. Tătărescu (1933-1934). Nicolae Iorga a avut cuvinte de apreciere despre activitatea lui Alexandru Mavrodi. „Alexandru Mavrodi, scria istoricul la moartea acestuia, a fost un om de o mare inteligență, un om de autoritate şi un bun conducător de oameni, care ştia să se facă ascultat. Cariera strălucită pe care a făcut-o arată cum, fără a trece prin filiera unui învățământ care dă atâtea suflete sterpe, poate cineva să-şi câştige tot ce trebuie pentru a sta în primele rânduri ale unei societăți. În zilele grele de la Iaşi a fost unul din puținii cari nu s-au temut, şi a răspândit încredere în jurul său. Director de Teatru Național, el a păstrat ca o sfidare către duşman tot ce în timpuri normale e legat de instituția sa. Pe când toți croitorii de copii după piesele franceze pretindeau monopolul scenei, el a avut curajul de a reprezenta piesa mea, de afirmație naşională „Învierea lui Ştefan cel Mare”. Dacă m-am legat apoi de teatru, aceasta se datoreşte încrederii pe care mi-a dat-o şi pentru care mă simt dator, în clipa când îl coboară în pământ, cu acest act de adâncă gratitudine, care se uneşte cu părerea de rău că omul de energie s-a dus dintre noi tocmai când de aceştia ne trebuie mai mult decât de oricari alții”. (N. Iorga, *Oameni cari au fost*, Fundația pentru Literatură şi Artă, vol. III, „Regele Carol II”, 1936, p. 406)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Iorga am avut-o mai pe urmă în ziarul „Dimineața", care informează că Teatrul Național va începe stagiunea cu „Mihai Viteazul", piesa lui N. Iorga.

[G.T. Kirileanu, *op.cit.*, p. 243-244]

***20.* 2/15 septembrie 1916, Bucureşti, Însemnări ale lui Toma Dumitrescu referitoare la Consiliul de Război de la Periş**

2 septembrie. Sub impresia eşecului Diviziei a 9-a care începuse să zdruncine încrederea în valoarea trupei noastre, prim-ministrul cere M.S. Regelui să se convoace pentru a 2-a zi (2 septembrie) în consiliu pe toți comandanții de armate pentru ca aceştia să-şi dea cu părerea asupra situației.

Dl general Iliescu, după căderea Turtucaiei, văzând situațiunea aventurată a garnizoanei Silistra în raport cu Corpul rus la Dobrici şi cu Divizia a 19-a de la Caraomer, hotărăşte a concentra înapoi trupele pe linia Adam Clisi Caraomer cu Divizia a 9-a spre Lipnița-Cuzgun.

Se hotărăşte a întări forțele din Dobrogea puse sub Comandamentul rus cu:

1) Divizia a 5-a începe debarcarea la 26 august, termină la 29 august;

2) Divizia a 2-a începe debarcarea la 28 august, termină la 02 septembrie;

3) Divizia a 3-a începe debarcarea la 02 septembrie, termină la 05 septembrie;

4) Pentru Divizia a 12-a rămăsese a se transporta în urma Diviziei a 15-a.

Cu aceste forțe să țină pe inamic în loc la sud de linia Cernavodă-Constanța.

Cu forțele de pe Dunăre să se facă demonstrație şi treceri pentru a degaja frontul din Dobrogea.

Pentru a coordona mişcările să se constituie un Grup de armate de Sud, sub un comandament unic. Să se pună la dispoziția acelui grup 2 divizii luate de la Armata 2.

Armata 1 să-şi constituie o puternică rezervă la Slatina-Piatra Olt, retrăgând din defileuri majoritatea trupelor.

În caz când nu putem ține Dobrogea, să ne retragem luptând pe podurile de la Hârşova, iar ruşii să ne urmeze.

Să se constituie o armată pe stânga Dunării în zona Ciulnița-Feteşti cu forțele din Dobrogea, la care să se adauge ajutoarele promise de ruşi (până acum 1 divizie).

Să se constituie Armata 3 de la est de Bucureşti, întărită cu rezervele armatelor 1 şi 2. Ambele armate cu mare superioritate să oprească înaintarea inamicului şi să-l azvârle în Dunăre.

Să se înceapă evacuarea treptată a părților sedentare din Oltenița, apoi din Muntenia şi Bucureşti în Moldova.

Să se asigure linia de comunicație cu ruşii prin Moldova, în care scop Armata de nord să rămână intactă.

Să se evacueze depozitele, banii, arsenalele etc. încetul cu încetul.

Dl general Iliescu, la ora 09.30, primeşte pe M. Regele, A.S.R. Principele Carol şi Prim-Ministrul, apoi pe comandanții de armate: generalii Averescu, Culcer, Prezan; generalul Crăiniceanu, având operațiuni în curs, nu vine.

Consiliul începe la 09.30 şi ține până la ora 12.

Dl general Averescu susține că trupele noastre nu se pot bate din cauza proastei calități a unităților de rezervă şi slabei încadrări. Că ar trebui modificată ordinea de bătaie. Că trebuie întărite forțele din Dobrogea cu trupe retrase de la Armata de Nord. Majoritatea criticilor formulate se referă la organizare. După intervenția M.S. Regelui, D-sa arată în mod vag nevoia întăririi cu trupele retrase de la Armata de Nord.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Dl general (Constantin) Prezan arată că nevoia menținerii liniei de comunicație cu Rusia impune păstrarea intactă a trupelor de la Armata de Nord şi că întărirea trebuie să se facă de la Armata 2 şi 1, ceea ce era şi în planul expus de M.C.G.

Acuzația generală că rezervele şi ofițerii de rezervă nu se bat a fost respinsă ca neprobată prin nimic şi că ceea ce trebuie să facem urmează să-l facem cu trupele noastre de azi.

Dl general [Ioan] Culcer se mulțumeşte a arăta situația ca foarte critică, la care M.C.G. răspunde că într-adevăr chestiunea este serioasă, dar nu disperată.

La fine, M.S. Regele arată că, în rezumat, comandanții de armată sunt de aceeaşi părere cu M.C.G. asupra întăririi forțelor din Dobrogea şi a întrebuințării armatelor de sud.

După propunerea d-lui Prim-Ministru Brătianu, M.S. Regele ordonă crearea unui grup de armate la sud, compus din Armata 3 şi Armata de Dobrogea, după planul d-lui general Iliescu, pentru a asigura o unitate de acțiune mai strânsă între trupele de la sud de Bucureşti şi cele din Dobrogea.

La ora 12 vine, la M.C.G., M.S. Regina şi în curând trei ofițeri aviatori francezi trimişi de generalul Sarrail. Aceşti ofițeri au trecut deasupra Sofiei unde au lăsat bombe şi apoi au venit în țară. Durata traiectului 4.20. I-am avut la dejun cu dl Prim-Ministru.

În cursul zilei nicio acțiune la sud. La nord, trupele Armatei a II-a s-au pus în marş spre Făgăraş – Homorod pentru a ocupa pozițiile ordonate: linia Homorodului până la nord-vest de Făgăraş. Această mişcare are ca scop de a scurta frontul armatei noastre.

[Toma Dumitrescu, *op.cit.*, p. 40-43]

21. 2/15 septembrie 1916, Bucureşti, Însemnări ale generalului Radu R. Rosetti despre Consiliul de Război de la Periş

Se discută problema evacuării treptate a părților sedentare din Oltenia şi apoi a celor din Muntenia în Moldova, precum şi evacuarea diferitelor depozite şi chiar fabrici şi ateliere. Sunt măsuri de prudență ce suntem datori a pregăti. Reiese tot mai mult nevoia de a asigura legătura cu Rusia.

După cererea lui I.I. C. Brătianu, se ține, la ora 9.30, un consiliu la care iau parte: Regele, Moştenitorul tronului, Brătianu şi generalii Averescu, Culcer, Prezan şi Iliescu.

În rezumat, după cele comunicate nouă de generalul Iliescu, dezbaterile acestui consiliu, care au ținut până la ora 12, au fost precum urmează:

Generalul Averescu a criticat calitatea trupelor noastre şi a spus că trupele din Dobrogea trebuiesc întărite cu unități de pe frontul de Nord. La cererea de preciziuni, făcută de Rege, Averescu spune, în mod vag, că trupele de întărire pentru Dobrogea ar trebui luate de la Armata de Nord (Prezan).

Generalul Prezan a arătat, cu drept cuvânt, că nevoia menținerii liniei de comunicație cu Rusia impunea păstrarea intactă a trupelor Armatei de Nord. După părerea sa, întărirea trupelor din Dobrogea trebuia făcută cu unități luate de la armatele 1 şi 2, ceea ce propusese şi generalul Iliescu.

Generalul Culcer a arătat că situațiunea era critică.

S-a respins, ca fiind neîntemeiată, acuzarea generală, făcută de generalul Averescu, cum că trupa şi ofițerii de rezervă nu se bat.

Rezumând, Regele a constatat că părerile generalului Iliescu şi ale comandanților de armată sunt aceleaşi şi a ordonat crearea unui Grup de armată de Sud (Armata a 3-a şi cea de Dobrogea) a cărei comandă o încredințase generalului Averescu. S-a aprobat propunerea aces-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

tuia din urmă ca Armata de Dobrogea să fixeze pe adversar de front şi ca Armata a 3-a, întărită cu două divizii să treacă Dunărea spre a ataca armata Mackensen în spate.

Sosesc, pe calea aerului, trei ofiţeri aviatori francezi trimişi de generalul Sarrail.

Pentru a face faţă chiar împrejurărilor celor mai defavorabile, am rugat pe Anghel Saligny[1], autorul planului podului de peste Dunăre, să vină la Periş şi odată sosit l-am rugat să ne arate pe o schiţă punctul mai slab al podului, cât şi încărcătura de exploziv necesară pentru a rupe podul în acel punct. Cu durere în suflet, Saligny a făcut cu crochiu sumar.

[General Radu R. Rosetti, *op.cit.*, p. 114-115]

22. Însemnări ale generalului Constantin Prezan referitoare la desfăşurarea discuţiilor din Consiliul de Război de la Periş (2/15 septembrie 1916)

UN RĂSPUNS

Adevărul asupra celor petrecute în Consiliul de Război care a avut loc după evenimentele de la Turtucaia, la 2 septembrie 1916

În ziarul „Îndreptarea" din 25 mai a.c. [1918] dl gl. [Alexandru] Averescu arată, pe cât se poate arăta, într-un articol intitulat „Răspunderile" cum s-a desfăşurat acţiunea noastră militară în prima parte a campaniei – toamna lui 1916 – şi critică atât modul în care a fost condusă această acţiune[2].

Nu am avut şi nu am intenţia de a discuta prin ziare pregătirea, concepţiunea, conducerea şi executarea acţiunii noastre militare, iar pentru motivele pe care le voi arăta mai jos nu voi răspunde la atacurile care se îndreaptă contra mea, oricât de violentă şi de josnică este forma în care aceste atacuri sunt exprimate.

Doresc însă să arăt, pentru cei care au conştiinţa curată, judecata dreaptă şi sufletul adevărat de român, care este adevărul celor ce s-au petrecut în Consiliul de Război ce a avut loc la Marele Cartier General în ziua de 2 septembrie 1916.

Nu aveam intenţiunea să iau iniţiativa discuţiei prin presă a operaţiunilor militare, fiindcă nu este locul lor acolo, nu a fost timpul necesar a se studia, nici chiar sumar, documentele, şi în fine, chiar dacă s-ar fi studiat toate aceste documente – ceea ce este cu desăvârşire exclus – nu ar fi fost momentul acestor discuţiuni. O elementară datorie de onoare ar fi trebuit să se impună tuturor să păstreze încă tăcerea asupra unor chestiuni care au avut un caracter determinant, mai ales în conducerea acţiunii noastre militare. Nu este locul acestor discuţiuni în ziarele zilnice pentru că, fiind lungi, nesfârşit de lungi, nu-şi pot face în întregime loc în restrânsele coloane ale acestor publicaţiuni.

Nu a fost timpul necesar a se studia documentele, fiindcă la pregătirea şi executarea unei acţiuni militare luând parte direct, sau indirect, întreaga naţiune, ambele aceste operaţiuni sunt în funcţiune de o serie de numeroşi factori, îndepărtaţi şi apropiaţi, care cer timp pentru a fi cu adevărat studiaţi şi analizaţi.

Admiţând însă că condiţiile de timp şi spaţiu sunt înlăturate, nu ar fi fost momentul acestor discuţiuni, fiindcă, atunci când războiul se duce alături de numeroşi şi mai puternici aliaţi,

[1] Anghel Saligny (1854-1925), unul dintre cei mai cunoscuţi şi apreciaţi ingineri constructori români, A realizat multe poduri şi construcţii industriale, care i-au adus o faimă mondială. Lucrarea sa cea mai importantă este proiectarea în 1888 şi construcţia între 1890 şi 1895 a podului peste Dunăre de la Cernavodă, care era, la acea vreme, cel mai lung din Europa şi printre cele mai importante poduri metalice cu deschidere mare din lume.

[2] Textul lui Constantin Prezan a apărut în ziarul „Mişcarea", numerele 131-138/1918. De aici referinţele la ziarul „Îndreptarea", organul Ligii Poporului, întemeiată de Alexandru Averescu în aprilie 1918

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

conducerea de ansamblu a operațiunilor se face sub influența unor factori independenți de voința conducătorilor direcți şi câteodată chiar în contra intereselor directe ale țării şi deci a dorinței conducătorilor lor (nu cunosc dacă au fost asemenea situațiuni în cazul nostru), astfel încât au lucruri, situațiuni, cerințe şi împrejurări care nu pot fi divulgate fără a pierde şi ceea ce ne-a mai rămas: onoarea.

Dacă prin urmare nu s-ar fi cuvenit a se începe discuția asupra războiului pe care l-am dus până acum şi pe care de abia îl sfârşim, fiindcă nu este loc să se discute, nu a fost timp să se studieze şi nu a sosit momentul să se vorbească despre toți şi despre toate, este evident că nu se poate face nici adevărata şi întreaga critică, sprijinită pe fapte şi argumente şi având drept scop numai interesul general, asupra pregătirii concepțiunii, conducerii şi executării războiului.

O critică serioasă şi în adevăr folositoare şi deci necesară tineretului şi generațiilor viitoare nu se va putea face decât atunci când se va studia cu metodă şi în amănunt toată activitatea – atât cea pozitivă, cât şi cea negativă şi deci dăunătoare – şi examina cu patriotism şi dezbrăcat de orice interes personal, toate silințele pe care şi le-au dat de la formarea şi consolidarea statului român toți conducătorii politici şi militari ai națiunii pentru a pregati armata şi națiunea. E necesar apoi să se cunoască felul cum s-a conceput şi executat războiul, cât şi numeroasele chestiuni care au forțat intențiunile, dorința şi voința acelor care au condus războiul.

Acestea sunt motivele care mă îndeamnă a afirma că regret că s-a întreprins prin ziare discuțiunea asupra pregătirii, conducerii şi executării războiului nostru.

Terminând aceste considerante generale, pe care le-am facut pentru ca toți aceia care au cultul adevărului şi respectul dreptății să poată, cu uşurință, aprecia, pe de o parte, care este valoarea discuțiunilor şi criticilor care s-au făcut şi se fac asupra acțiunilor noastre militare, iar pe de altă parte care este scopul ce se urmăreşte de toți acei care, prin violențe şi insulte, cred că pot schimba sau împiedica adevărurile istorice, voi trece la scopul acestui articol şi care îşi are originea în următoarele declarațiuni ale d-lui Averescu (vezi „Îndreptarea” din 25 mai 1918, articol de fond).

„În ziua de 2 septembrie am fost chemat la M.C.G., unde am găsit pe generalii [Ioan] Culcer şi [Constantin] Prezan. S-a ținut un fel de consiliu de război, la care a asistat şi prim-ministrul.

Generalul Culcer a declarat că vede situațiunea atât de încurcată, încât nu poate formula nicio soluție (atrag în special atențiunea asupra acestei afirmațiuni) care să ducă sigur la rezultat favorabil.

Din parte-mi am repetat verbal ceea ce pusesem în scris în memoriul meu, şi anume că singurul lucru de făcut era de a se opri ofensiva spre nord, a se reorganiza repede armata şi a porni cu maximum de forțe o acțiune ofensivă hotărâtoare spre sud.

Generalul Prezan, comandantul Armatei de Nord, a fost însă de o părere cu totul opusă. După ce a făcut o lungă teorie asupra unui plan de operațiuni, într-un fel de conferință, care ar fi putut să aibă efectul unui energic somnifer asupra unui auditoriu profan şi să furnizeze un bogat material de critică uşoară şi recreativă unui auditoriu competinte, a conchis că ofensiva spre Transilvania trebuie să continue şi că ea trebuie împinsă cu energie, mai cu seamă în munții Moldovei, adică tocmai de pe latura Transilvaniei care este cea mai bine condiționată pentru o rezistență eficace a duşmanului. Această idee, pe care o pot caracteriza de fatală, a prevalat. Ofensiva spre Transilvania nu a fost oprită. Mai târziu s-au adus chiar forțe ruseşti pe frontiera Moldovei spre Transilvania, pentru a se înțepeni în munți şi pentru a nu exercita cea mai mică înrâurire favorabilă asupra tragediei din Oltenia şi Muntenia.”

Înainte de a analiza aceste afirmațiuni, în care calificativele înlocuiesc argumentele, țin să declar că nu mă voi coborî niciodată pentru a urma acest drum, fiindcă, în primul rând,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

port respect cititorilor, după aceea nu vreau să contribui întru nimic la formarea unei şcoale, pe care o consider dezastruoasă pentru tineret şi, în sfârşit, pentru că găsesc că nu s-ar putea îndeajuns califica, după cum se cuvine, spectacolul nenorocit, pe care l-ar da doi generali care se insultă reciproc, în momentul când ţara întreagă – adevărata ţară – geme de durere, de foamete şi de umilinţă şi când nu a fost nici timpul de a se pune măcar crucile peste mormintele celor 800 000 martiri ai unei tragedii fără precedent în istorie.

Aşadar, fără a lăuda ideile, părerile şi actele mele, fiindcă nu am făcut-o niciodată şi, acum mai mult ca oricând, nu am interesul să o fac, şi fără a lua iniţiativa criticii în public a actelor camarazilor, voi analiza mai jos, urmând, bineînteles, o altă cale – aceea a argumentelor şi a faptelor – declaraţiunile d-lui general Averescu.

La 2 septembrie cei trei comandanţi de armată au fost convocaţi la M.C.G., unde ni s-a cerut să examinăm situaţiunea ce se crease în urma evenimentelor de la Turtucaia şi să arătăm ce credem că ar fi de făcut. Dl general Culcer, vorbind cel dintâi, face în consiliu numai oarecare consideraţiuni asupra frontului Armatei 1 (care opera în Oltenia şi era comandată de dl general Culcer) şi în special, asupra numeroaselor treceri din munţi, şi conchide că este necesar să se dea acestei armate încă două divizii (la intrare în război Armata 1 avea 6 divizii.

În urma evenimentelor de la Turtucaia au luat acestei armate 2 divizii, a 2-a şi a 12-a. Aceste divizii au luat parte la luptele care au avut loc în Dobrogea, între 3-15 septembrie, aşa încât, de fapt, dl general Culcer cerea să i se restituie diviziile ce i se luase, fiindcă numai astfel va fi în măsură a rezista (până la 1 septembrie Armata 1 trecuse frontiera şi pusese stăpânire pe văile superioare ale Jiului, Siretului şi cursului inferior al Cernei, cu toate acestea comandamentul armatei a cerut să i se redea diviziile luate. Cu începere de la 3 septembrie inamicul atacă şi evenimentele au dovedit, ulterior, că cererea era justificată) în bune condiţiuni şi acoperi Oltenia. După aceea dându-se cuvântul d-lui general Averescu, d-sa, după câteva momente de gândire arată că „s-au încurcat batalioanele astfel că s-a micşorat capacitatea de luptă a armatei".

Atât şi nimic mai mult. Toţi cei care au participat la Consiliu trăind, adevărul se poate oricând şi uşor stabili. Am intervenit atunci cu următoarele cuvinte: „Domnilor generali, am fost chemaţi pentru a ne da părerea asupra situaţiunii generale şi a găsi o soluţie, prin urmare trebuie să o formulăm".

După aceea, fiind invitat a-mi spune părerea şi cum eram convins că înfrângerea de la Turtucaia constituie numai un eşec care slăbise numai forţa morală a armatei, fără a micşora capacitatea ei de luptă (ţara dispunea de 1 250 000 oameni mobilizaţi între 18 şi 46 ani; se mobilizaseră 810 000. Dintre acestia 640 000 intraseră în compunerea armatei de operaţiuni, iar la Turtucaia se pierduseră 25 000 de oameni), era arătat, în urma câtorva consideraţiuni, că găsesc necesar:

„Să se continue, cu energie, ofensiva în Transilvania pentru atingerea primului scop pe care M.C.G. îl urmărea prin proiectul de operaţie (concentrarea forţelor pe Mureşul de mijloc); să se ţină Dobrogea şi să se ia măsuri a se constitui, cât mai neîntârziat, baza noastră de operaţiuni în Moldova. Am cerut, în acelaşi timp, să se sporească forţa Armatei de Nord; şi voi arăta într-un număr viitor cum am justificat acest punct de vedere. Am fost de părere să se împingă, cu energie, ofensiva în Transilvania, pentru a se atinge cât mai repede scopul propus, adică linia Mureşului.

Care erau avantajele:

a) Se crea inamicului situaţie defavorabilă în Transilvania, fiindcă nu mai avea putinţă a concentra forţele sale în această regiune şi a ataca cu ele, rând pe rând, cele trei armate româneşti: 1, 2 şi de Nord.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

b) Se scurta considerabil frontul armatelor române care, la 2 septembrie, se găseau pe linia generală: valea inferioară a Cernei, văile superioare ale Jiului şi Streiului, valea de mijloc şi superioară a Oltului şi Mureşului de sus.

c) Se lărgea zona noastră de operaţie şi deci se modifica astfel, mult în folosul nostru, situaţiunea strategică impusă armatelor române de o orientare cu totul defavorabilă – pentru un razboi defensiv către nord – a fruntariilor noastre de nord.

d) Dacă frontul este împins pe valea mijlocie a Mureşului se putea manevra, în toate direcţiile cu uşurinţă şi repeziciune, deoarece, odată platoul Transilvaniei fiind în stăpânirea noastră, cele trei armate se puteau susţine reciproc la timp şi cu folos; şi, în sfârşit.

e) Se susţinea şi se făcea, cu mai multă uşurinţă, posibila înaintare a armatelor Brusilov în Câmpia ungară.

Luaţi acum o hartă generală a tuturor ţărilor româneşti, examinaţi cu atenţie forma ţării noastre, valoarea, numărul şi orientarea căilor de comunicaţie din Transilvania şi România şi natura terenului; puneţi frontul trupelor noastre, mai întâi pe linia pe care se găsea la 2 septembrie şi în urmă pe aceea pe care propuneam să se ducă, şi, după aceea, apreciaţi şi judecaţi.

La 2 septembrie frontul pe care operau cele trei armate de la nord avea o dezvoltare totală – măsurată în linie dreaptă – de 600 km, grosul forţelor noastre se găseau înşirate înapoi în lungi şi grele defileuri; iar din cauza lipsei de legături laterale, pe de o parte rezervele de armate, la nevoie, nu puteau interveni reciproc, iar pe de altă parte, odată ce împrejurările impuneau ca rezerva generală să fie aruncată într-o direcţie, M.C.G. nu mai avea putinţa a alimenta cu noi forţe şi mai ales la timp (numeroase cazuri: Turtucaia, prima şi a doua bătălie din Dobrogea, Flămânda, Sibiu, Făgăraş, Braşov, Bran, Oituz şi Bucureşti) pe celelalte armate.

Această situaţie era agravată prin faptul că oferea inamicului, în schimb, multe şi mari avantaje. În adevăr, îndată ce platoul Transilvaniei, cu numeroasele lui căi ferate şi şosele, era în stăpânirea inamicului, se da acestuia, atât putinţa de a concentra cu repeziciune forţe numeroase, cât şi de a manevra uşor cu ele în toate direcţiile.

Evenimentele ulterioare au dovedit întocmai cele ce spun căci, cu forţe puţin superioare acelora cu care mai operam pe frontiera de nord, inamicul a avut posibilitatea să bată, pe rând şi cu uşurinţă, armatele noastre.

Această uşurinţă a decurs, pe de o parte, numai din putinţa pe care inamicul o avea de a manevra, iar, pe de altă parte, din imposibilitatea în care ne găseam noi – din cauza terenului şi a frontului pe care-l ocupam – să mişcăm rezervele şi rezerva generală cu repeziciune în toate direcţiile, cât şi din faptul că rezervele s-au întrebuinţat fără nici un folos util şi imediat în altă parte.

Mişcând cu repeziciune forţele şi concentrând, rând pe rând, forţe superioare la Sibiu, la Făgăraş, la Jiu, după aceea la Braşov şi Bran şi în fine din nou la Jiu şi Olt, inamicul a reuşit cu puţine forţe să zdrobească definitiv eroica rezistenţă a bravilor noştri.

Prin urmare, pe când inamicul plimba pe rând ciocanul şi lovea cu el puternic în apărătorii care scoseseră capul din munţi şi aveau braţele şi picioarele înţepenite în lungi şi grele defileuri, Comandamentul superior român era nevoit, după cum vom vedea, să alerge la expediente pentru a opri prăbuşirea edificiului.

Aceasta din cauza situaţiunii în care se găseau armatele din nord, a prea marii dezvoltări a frontului, a greutăţii terenului, a lipsei de comunicaţii şi în special, a legăturilor laterale, a imposibilităţii de a manevra şi, în sfârşit, din cauză că rezerva generală se consumase la Turtucaia şi în Dobrogea, iar între 3 septembrie şi 4 octombrie, când criza era în plin şi foarte acută pe frontul Armatelor de Nord, 1 şi 2, 8 divizii: 1 Cavalerie, 10, 12, 15, 16, 20, 21 şi 22 [Infanterie], adică a treia parte din totalitatea forţelor noastre, se plimbau fără nici un efect util, pe jos şi cu trenul între Carpaţi–Flămânda şi Flămânda–Carpaţi pentru a pune în aplicare planul inoportun al d-lui general Averescu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Puneți acum frontul trupelor noastre pe Mureşul mijlociu şi veți putea uşor constata că toate inconvenientele pe care am arătat că le prezintă frontul pe care se găseau armatele noastre la 2 septembrie trec de partea inamicului, iar toate marile avantaje pe care le-a tras inamicul din faptul că i s-a lăsat putința să stăpânească platoul Transilvaniei trec de partea noastră.

Ocupând această linie, frontul de luptă al celor trei armate române se reduce de la 600 la 350 km. Acest front era sprijinit, la ambele flancuri, pe masive puternice şi impracticabile pentru operațiuni însemnate – Munții Călimanului şi ai Hațegului. Din această ultimă cauză acest front nu era propriu pentru operațiuni însemnate decât pe 250 km.

Dacă trupele noastre înaintau până în valea Mureşului, inamicul nu mai avea putința să lovească, în mod eficace, decât cu forțe foarte numeroase şi deci foarte târziu, deoarece zona în care era silit să opereze, aceea a munților din vestul Transilvaniei, cu defileuri de peste 100 km îl puneau exact în aceeaşi situație în care ne-am fi găsit noi, pentru că am stat pe linia arătată la 2 septembrie, iar, pe de altă parte, numeroasele comunicațiuni din Transilvania ne-ar fi dat foarte uşor, prin manevrarea rezervelor, posibilitatea să facem la ieşirile din munții de vest ai Ardealului manevre strălucite şi uşoare, analoage cu acelea pe care inamicul le-a executat la Jiu, la Sibiu, la Perşani-Gridu, la Braşov şi Bran.

Acestea sunt considerațiunile pentru care am propus să se continue, cu energie, ofensiva în Transilvania. Rămâne acum să stabilim dacă situațiunea, timpul şi forțele noastre disponibile ar fi îngăduit ca operațiunea să se execute.

Afirm că da.

Atât dovada acestei afirmațiuni, cât şi dovada inutilității, şi mai ales a oportunității operațiunilor de la Flămânda vor reieşi, cu prisosință, din desfăşurarea ulterioară a evenimentelor petrecute.

Dar să descriu planul d-lui general Averescu şi să descriu evenimentele petrecute cu prilejul desfăşurării lui, pentru ca acei care vor voi să tragă din argumente şi fapte concluzia dreaptă şi adevărată, iar nu din vorbe şi insulte.

Ofensiva la sud este concepția d-lui general Averescu. Atât despre această concepție, cât şi despre memoriul ce ar fi întocmit dl general Averescu pentru a o a susține am aflat, pentru prima oară, din ziarul „Îndreptarea", care a apărut la 25 mai 1918. Nu am văzut acest memoriu şi nici nu am auzit ce conține.

Iar în Consiliul de la 2 septembrie dl general Averescu nu a arătat – cel puțin cât am fost de față – necesitatea de „a se reorganiza armata şi a porni cu maximum posibil de forțe o acțiune ofensivă hotărâtoare spre sud (vezi „Îndreptarea" din 25 mai 1918, articol de fond).

La cele ce am arătat mai sus că s-a petrecut la Consiliu nu mai am altceva de adăugat decât că înainte de a ne despărți, când Consiliul propriu-zis se terminase, d-sul a spus: „Ştiu ce ar trebui, ar fi bine să trecem Dunărea în spatele inamicului".

La care am obiectat că „nu se poate fiindcă nu avem mijloace suficiente" (în Consiliu se hotărâse continuarea ofensivei în Transilvania şi stăpânirea Dobrogei, astfel că în aceste condițiuni era natural să nu avem mijloace suficiente pentru a întreprinde în acelaşi timp şi „o acțiune ofensivă hotărâtoare la sud"), iar d-sa mi-a răspuns „aceasta este părerea ta, dar nu şi a mea". Atât.

După acest ultim schimb de idei am plecat de la postul de comandă şi nu am aflat de hotărârea luată de a se trece Dunărea decât la 19 septembrie când M.C.G. a anunțat oficial că „trupele noastre care au trecut Dunărea la Flămânda înaintează cu succes".

Totuşi trec peste aceste considerațiuni şi admit că dl general Averescu ar fi arătat, în Consiliu, necesitatea de a se renunța la ofensiva în Transilvania şi ar fi cerut „să se reorganizeze repede armata pentru a porni cu maximum posibil de forțe o acțiune ofensivă, hotărâtoare, la sud".

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Eram în a 17-a zi de la intrarea în campanie şi se cerea reorganizarea armatei şi schimbarea proiectului de operaţie. Mai întâi nu văd de ce, la acea dată, armata avea nevoie a fi reorganizată. Cel mult era necesar să se restabilească ordinea normală de bătaie în unele mari unităţi. Iar pentru a executa „ofensiva la sud” trebuia să lăsăm minimum de forţe pe frontul de nord şi să concentrăm pe frontul de sud maximum posibil. Cu alte cuvinte trebuia să se transforme planul de operaţii, din ofensiv la nord şi defensiv la sud, în defensiv la nord şi ofensiv la sud.

Concentrarea armatei de abia se terminase (concentrarea s-a făcut în 17 zile), iar aplicarea proiectului iniţial primise numai un început de execuţiune. Proiectul de operaţii fusese studiat şi pregătit, în linişte, timp îndelungat şi se cerea a fi complet modificat înainte de a fi dat cele mai mici roade. Ceva mai mult: această modificare trebuia să se facă sub presiunea inamicului.

Dar dl general Averescu, care este ofiţer de stat-major, trebuie să ştie, mai bine ca oricare altul, că pentru executarea ambelor operaţiuni – reorganizarea armatei şi schimbarea proiectului de operaţii – Comandamentul superior are nevoie de timp şi libertate deplină de acţiune. Cu alte cuvinte M.C.G. trebuia să aibă timpul şi siguranţa că executarea proiectului se va face fără inconveniente şi pericole. Şi această siguranţă nu exista.

Chiar în ziua când Consiliul avea loc, inamicul ataca puternic în Transilvania şi Dobrogea (între 3 şi 7 septembrie inamicul a atacat Dobrogea pe tot frontul. Între 2 şi 7 septembrie inamicul atacă pe tot frontul Armatei 1 şi câştigă prima victorie de la Jiu şi bătălia de la sud de Sibiu. Cu începere de la 20 septembrie atacă pe tot frontul Armatei 2 şi Armatei de Nord cu rezultatele cunoscute. În luna octombrie atacurile continuau cu mai multă intensitate pe toate fronturile şi în special pe cel de nord). Aceste atacuri, în special cele din Transilvania, au continuat în condiţiuni foarte defavorabile pentru noi, toată luna septembrie şi octombrie.

Se naşte întrebarea dacă, în aceste condiţiuni, era posibil şi prudent să se răstoarne proiectul de operaţie, în sensul cererilor d-lui general Averescu.

Nu era siguranţa că proiectul putea fi realizat şi, după cum evenimentele au dovedit-o, nu era nici prudent, nici oportun.

Cu toate acestea, deşi în Consiliu a „prevalat” ideea pe care am susţinut-o – să se continue ofensiva în Transilvania – şi pe care dl general Averescu o caracterizează drept „fatală” totuşi, în realitate şi datorită căror cauze nu ştiu –, s-a aplicat planul d-sale, şi vom vedea la ce rezultat a dus.

După Consiliu – 2 septembrie – dl general Averescu este numit comandant al Armatei 3 – care opera pe Dunăre – şi, în urmă, al tuturor forţelor ruso-române care operau la sud. În această calitate d-sa, persistând desigur în ideea pe care o urmărea, a obţinut să şi-o pună în aplicare, pregătind şi concentrând forţele în vederea unei ofensive la sud.

Astfel, de la 10 până la 13 septembrie se găseau concentrate la sud, sub ordinele d-lui general Averescu, 11 divizii în Dobrogea; 2, 5, 9, 19, 12 şi 15 române, o divizie sârbă şi diviziile 3 trăgători 61, 115 [Infanterie] şi 3 de cavalerie ruseşti şi 7 divizii române la Flămânda şi împrejurimi: 1 cavalerie, 10, 16, 18, 20, 21 şi 22 (tot la Flămânda trebuia să se concentreze şi Divizia 23 care însă nu a mai putut fi transportată din cauză că era angajată în mod serios în Valea Oltului). Adică în total 18 divizii. Gruparea s-a putut executa prin faptul că s-au retras, de la Armatele 1 şi 2, Diviziile 12, 21, 22 şi 1 Cavalerie şi s-au întrebuinţat şi ultimele două divizii – 10 şi 15 – pe care M.C.G. le ţinea în rezerva generală, la dispoziţia sa.

Transportul Diviziilor 1 Cavalerie, 12, 21 şi 22 [Infanterie] din Carpaţi la Dunăre a început când inamicul a dezlănţuit atacurile sale vijelioase în Transilvania – 2 septembrie – şi s-a terminat între 10 şi 18 septembrie, când Armata 1, bătută la Sibiu şi Jiu, se retrăgea în defileuri, iar Armata 2 era pe punctul să înceapă a sui calvarul unei dureroase înfrângeri.

Trecând peste această consideraţie şi pentru a fixa bine ideile asupra grupării forţelor atrag atenţiunea că, la 19 septembrie, pe de o parte dl general Averescu avea sub ordinele sale,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

pentru a executa operațiunile de la sud 18 divizii, dintr-un total de 29 (s-au socotit global diviziile de cavalerie şi cele ruse. Nu s-a socotit Divizia 17 care se pierduse la Turtucaia), adică 2/3, iar pe de altă parte rămăseseră la nord, pentru continuarea operațiunilor decise de Consiliu, 11 divizii, adică aproximativ numai 1/3 din totalul forțelor care se găseau la acea dată pe teatrul nostru de operațiuni.

În aceste condiții d-sa nu ezita totuşi a declara, sub proprie iscălitură şi în auzul tuturor, că pe de o parte „a prevalat ideea fatală" ce am susținut în Consiliu, şi pe de altă parte că, deşi avea sub ordinele sale 18 divizii dintr-un total de 29, totuşi, „a imaginat" la sud numai „o acțiune cu caracter local"(ziarul „Îndreptarea" din 25 mai, articolul de fond).

Mă întreb şi vă întrebați desigur şi dumneavoastră, cetitori, câte divizii îi trebuiau generalului Averescu pentru a „imagina" nu numai „o acțiune cu caracter local", ci „o acțiune ofensivă hotărâtoare spre sud" cu „maximum posibil de forțe". S-au lăsat 11 divizii, dintre care 1 de cavalerie, pe frontul de nord la dispoziția Armatelor 1, 2 şi de Nord şi cu toate acestea au fost atacate vertiginos în defileuri şi înfrânte dureros de la Jiu până la Braşov.

Ce s-ar fi întâmplat dacă forța acestor armate ar fi fost redusă încă şi mai mult pentru a se concentra încă mai mult, forțe de sud, aşa ca dl general Averescu să poată, într-adevăr, pune în aplicare planul d-sale salvator. (S-a scris că am ajuns la M.C.G. fiindcă inamicul a menajat Armata de Nord pe care o comandam. Ce zic Regimentele Diviziilor 1 de cavalerie, a 8-a şi în special a 7-a [infanterie], care în luptele crâncene ce au avut loc între 20 august şi 25 octombrie şi-au completat de trei ori efectivele.)

Trec peste acțiunea de la Flămânda şi las altora să analizeze influența pe care a avut-o ploaia, fie ea chiar extratorențială, asupra măsurilor prin care dl general Averescu asigurase reuşita acțiunii, care depindea în primul rând de siguranța – în contra aeroplanelor, monitoarelor, ploii etc. – podului, şi să analizez mai departe evenimentele.

Citez din relațiunea oficială a M.C.G. (pe care nu am cunoscut-o decât cu ocazia acestei discuțiuni) „sub presiunea mereu crescândă a forțelor inamice care atacaseră între 2 şi 17 septembrie frontul Armatei 1 şi cu începere de la 20 septembrie atacaseră cu furie pe acelea ale Armatei 2 şi de Nord, forțele române din Transilvania sunt nevoite a-şi începe retragerea spre defileurile Carpaților".

„În acelaşi timp, cum pe frontul transilvănean forțele române fuseseră slăbite prin lupte continui de 40 de zile, dar mai ales prin ducerea, pentru nevoia frontului de sud, a 5 divizii (2, 5, 12, 21, 22) şi cum pericolul dinspre nord devenise mare – băgați bine de seamă, se lua hotărârea de a întrerupe ofensiva proiectată la sud în Dobrogea şi peste Dunăre" (vasăzică nu era „imaginată numai o acțiune cu caracter local", ci „era proiectată o ofensivă" – n.a.) – şi a aduce pe frontul de nord forțele disponibile".

Se iau în acest scop Diviziile 12 şi 15 din Dobrogea, iar de la Dunăre se luaseră Diviziile 10, 16, 21 şi 22 şi se îndreptară spre frontul Bran–Predeal (Diviziile 10, 12, 16, 21 şi 22) şi Oituz Caşin (Divizia 15).

Ați reținut desigur ceea ce era de reținut.

Adică:

Frontul de Nord a fost slăbit. După slăbirea lui – prin ducerea de divizii pe frontul de sud – pericolul a devenit mare pe acest front. Din această cauză s-a renunțat la ofensiva proiectată la sud şi s-au adus şi readus pe Frontul de Nord 7 divizii (cu a 20-a care s-a trimis Armatei 1 în loc de 5 – 2, 5, 12, 21, 22) câte se luaseră.

Relațiunea specială ne mai spune că situația era atât de critică încât cele 7 divizii au fost nevoite să intervină în luptă „pe măsură ce soseau", adică pe mici pachete (şi cei mai puțin competenți pot să aprecieze inconvenientele care rezultau din practicarea acestui sistem), iar dl general Averescu declara (vezi „Îndreptarea" din 25.01.1918) că a fost un adevărat noroc

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

că ploaia din noaptea de 18 septembrie a împiedicat Armata 3 de a pătrunde în Dobrogea pe la Flămânda şi M.C.G. a avut nu numai un pretext, dar chiar şi posibilitatea de a retrage trei divizii – în realitate 4 (10, 16, 21 şi 22) şi cu a 20-a pe care o expediase cu câteva zile înainte fac 5 – „şi a le duce acolo unde catastrofa” – sesizați bine – „se arată în toată zdrobitoarea ei realitate”.

Iar în altă parte a aceluiaşi articol, tot d-sa declară că „în ziua de 23 septembrie am luat comanda Armatei 2 şi am găsit în drumul coloanelor biruitoare şi amenințătoare pe Valea Prahovei Diviziile 10 şi 21, iar pe a Dâmbovicioarei Divizia 23” – în realitate a 22-a, fiindcă a 23-a nu fusese niciodată în Valea Dâmbovicioarei –, „adică diviziile luate de la Flămânda”. (După cum am văzut, se mai luaseră de la Flămânda şi din Dobrogea şi Diviziile 12, 15, 16 şi 20. Toate acestea, afară de a 20-a care fusese transportată în Oltenia, aşteptau cu arma la picior prin gări pentru a fi transportate la frontieră cu un moment mai devreme, iar la telefonul M.C.G. conducătorii simțeau o uşurare după fiecare batalion ce se îmbarca.)

Şi tot d-sa, adică dl general Averescu, care le luase de la nord şi le dusese la sud, după ce mai arată că aceste divizii erau „imperios necesare” la nord se întreabă „cu ce s-ar fi oprit drumul acestor coloane spre Bucureşti dacă, în ziua de 19, Armata 3 ar fi putut să înainteze şi în ziua de 20, când s-a dat ordin de retragere celor trei divizii, ca ele să se fi găsit deja angajate cu duşmanul”.

Foarte bine faci, domnule general, că-ți pui sincer această întrebare, şi pe deasupra te mai întrebăm şi noi. Ce s-ar fi întâmplat fără ploaia binefăcătoare? Ce s-ar fi întâmplat dacă diviziile de la Flămânda înaintau pe direcțiile pe care le văd acum în proiectul d-tale şi dacă toate cele 18 divizii pe care le aveai, în acele momente, sub ordinele d-tale, erau deci indisponibile, cu trupele inamice, la 4-5 zile de stațiile de îmbarcare cele mai apropiate, fără pod, fără legături de transmis ordinele şi fără putința de a se alimenta cu hrană şi muniții uni? Niciuna, fiindcă nu se dispunea de niciun batalion.

În acest ceas inamicul ajungea la Bucureşti, de unde comandai d-ta cele 18 divizii care înaintau, fie ele chiar victorioase, şi cu care nu aveai putința să comunici decât dacă monitoarele inamice te lăsau să treci şi Dunărea se dezumfla.

Ce se făceau toată Armata 1 şi toate forțele, fabricile şi depozitele care se găseau în Muntenia şi Oltenia când inamicul ajungea la Bucureşti şi cele 18 divizii pe care le comandai alergau înainte fără muniții uni şi fără pod în spate, însă cu stindardele fâlfâind, după un inamic care ar fi făcut, desigur, gol înaintea lor, pentru a le atrage cât mai mult către Balcani.

Este uşor să critici şi să arunci pe alții în fundul iadului, când eşti abil în mânuirea vorbelor şi când declari de sus că a fost „o nenorocire” şi „o fericire”, în acelaşi timp, că a venit într-o noapte o ploaie torențială care a îngăduit celor de la M.C.G. să scape de încurcătură. Este greu să te dezvinovățeşti însă atunci când faptele acuză şi sunt înscrise pentru vecii vecilor, cu litere de sânge în cartea neamului.

Timp de o lună – de la 1 septembrie la 4 octombrie – 6 divizii s-au plimbat între Carpați şi Dunăre, după cererea d-tale şi între Dunăre şi Carpați pentru a evita un dezastru.

Iar, pe când aceste trupe, obosite de o călătorie atât de îndelungată, demoralizate şi îngrozite de cele ce văzuseră şi pățiseră la Flămânda, se plimbau de la un capăt la altul al țării, inamicul zdrobea Armatele 1 şi 2 pentru că o armată rămăsese numai cu trei divizii din şase şi cealaltă cu trei (cu a 23-a patru, însă M.C.G. o pusese pentru Flămânda la dispoziția Armatei 3 şi Armata 1 nu conta pe ea din cauză că o ținea gata de transport; evenimentele au făcut imposibilă realizarea acestei intenții uni), însă din 7, cât ambele aveau la intrarea lor în război, adică cu o lună înainte.

Pe când aceste armate fuseseră lăsate cu efective atât de reduse, se concentrau şase divizii pentru a trece Dunărea în Bulgaria.

Pe când inamicul ataca şi distrugea cu 17 divizii şi jumătate cunoscute, între care 5 şi jumătate germane, cele 11 divizii române lăsate pe Frontul de Nord, 18 divizii ruso-române

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

se găseau imobilizate pe Frontul de Sud numai în faţa a 8 divizii inamice, dintre care două de cavalerie şi una germană.

Acum apreciaţi şi judecaţi dacă afirmaţiunea ce am făcut mai sus, că „acţiunea de la Flămânda nu era încă oportună şi nici necesară", este sau nu dreaptă.

Această operaţiune era cu atât mai inoportună cu cât se executa tocmai în momentul când Armatele 1 şi 2 erau înfrânte din cauza slăbirii lor; cu atât mai puţin necesară, cu cât într-adevăr era „o acţiune cu caracter local".

Apreciaţi şi judecaţi care din cele două idei s-a aplicat şi care a fost „fatală".

A fost sau nu greşeală iniţială?

În acelaşi articol dl general Averescu mai arată că s-a ajuns la „o criză generală" fiindcă s-a urmărit, necontenit, fatalul plan primordial al ofensivei în două direcţiuni.

Ca de obicei d-sa întrebuinţează numai cuvinte care pot impresiona.

Problema militară care se punea armatei noastre la intrarea României în război nu se putea dezlega decât prin aplicarea uneia din următoarele patru soluţii:

1. Defensivă, adică apărarea pe toate fronturile – de sud şi de nord. Soluţiune cu totul absurdă, fiindcă un stat nu stă pe loc şi aşteaptă să fie atacat când intră, din propriul interes, într-un război în care are de urmărit un scop bine determinat.

2. Ofensiva în toate direcţiile, în acelaşi timp. În cazul nostru toate deodată pe ambele fronturi de sud şi de nord. Soluţiunea nu putea fi aplicată decât în cazul când dispuneam de forţe mult mai numeroase decât acelea [pe] care le-am avut. A ataca, în acelaşi timp, pe ambele fronturi numai cu forţele pe care le aveam, [însemna] să fim slabi peste tot, deci să fim cu uşurinţă bătuţi. Comandamentul de căpetenie român n-a urmărit, cel puţin la început, niciodată acest plan, pe care dl general Averescu îl numeşte şi „primordial şi fatal".

În adevăr, iată ce se spune în proiectul de operaţii (acest proiect s-a trimis armatelor la intrarea noastră în război) la capitolul „Scopul războiului şi misiunea armatelor româneşti". „Pentru atingerea acestui scop majoritatea forţelor noastre, Armata 1, 2 şi de Nord, vor opera ofensiv în Transilvania", iar mai departe: „Armata de Sud (3) va asigura libertatea de acţiune a grosului forţelor, apărând teritoriul naţional şi respingând atacurile pe care le-ar întreprinde bulgarii dinspre sud". Prin urmare, din nimic nu rezultă că „planul iniţial a fost „ofensiva în două direcţiuni". Această idee, pe care dl general Averescu o numeşte fatală, s-a aplicat numai după cererea d-sale de a ataca la sud şi din momentul – 3-7 septembrie – ce a luat comanda tuturor forţelor de la sud.

3. Ofensiva la nord şi defensiva la sud. Este soluţiunea pe care a adoptat-o, numai 15 zile, Comandamentul superior român. Cauza? sau cauzele? Îmi sunt în marea lor majoritate necunoscute.

4. Defensiva la nord şi ofensiva la sud. Este o soluţiune ale cărei avantaje şi inconveniente, în parte, le-am arătat la capitolul „ofensiva la sud".

Totuşi, pentru completa lămurire, găsesc necesar a arăta ce s-ar fi întâmplat dacă se aplica, chiar de la început [această] soluţiune. Când am intrat în război Comandamentul superior a grupat 6 divizii la sud, pentru acţiunea defensivă, şi 19 divizii la nord pentru acţiunea ofensivă. (Am socotit global şi diviziile de cavalerie).

Această grupare a fost făcută pentru a pune în aplicare soluţiunea arătată la punctul 3 de mai sus. Răsturnând soluţiunea trebuie să răsturnăm şi cifrele. Adică, pentru a pune în aplicare această soluţiune, trebuia să se grupeze 6 divizii la nord, cu destinaţia de a opera defensiv – pe un front de 600 km, peste tot perfect practicabil, pentru o armată bine utilizată – şi 19 divizii la sud pentru acţiunea ofensivă.

Concentrarea definitivă a forţelor pentru a porni, din situaţia iniţială, acţiunea eficace la sud ar fi cerut tot atâta timp cât a cerut şi concentrarea făcută în vederea aplicării soluţiunii ce

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

se adoptase – ofensiva la nord şi defensiva la sud – adică 14-17 zile. Cu alte cuvinte această concentrare ar fi fost complet terminată către 2-3 septembrie, adică atunci când inamicul a început a ataca puternic Armata 1. Ştim că între 2 şi 20 septembrie frontul de nord avea 11 divizii, şi totuşi a fost uşor dat peste cap. Ce s-ar fi întâmplat dacă acest front ar fi avut numai 6 divizii?

Dar admit că frontul de nord avea 10, 12 sau 15 divizii în loc de 6, şi tot era dat peste cap: ce-ar fi făcut dl general Averescu dacă în această situaţiune d-sa avea în mână frânele generale?

Lăsa coloanele inamice victorioase să ajungă la Bucureşti şi să ocupe Oltenia, Muntenia, Moldova? şi grosul forţelor să continue ofensiva victorioasă către Sofia – Constantinopol? Ori oprea aceste forţe din marşul lor triumfal – ca cel de la 1913 – fiindcă desigur inamicul ar fi făcut gol intenţionat, nu din lipsă de mijloace ca la 1913 – şi trimitea în grabă toate forţele ce erau „imperios necesare” pentru a opri inamicul care, rostogolind munţii, ar fi întins mâna să apuce coada celor care s-ar fi afundat cu capul în defileul Balcanilor? Ar putea dl general Averescu să ne spună care ar fi fost soluţiunea ce ar fi adoptat-o în această situaţie?

Le ducem înainte, pentru a continua „planul primordial”, sau se întorcea înapoi şi spunea, mai târziu, că „incompetenţa care domnea la M.C.G.” este cauza pentru care ne-am dus la sud în loc să ne ducem la nord?

Dar să admitem că ne punea în practică şi în acest caz – ofensiva la sud – procedeul care s-a aplicat şi în cazul ofensivei la nord, adică armata trecea Dunărea şi înainta la sud, înainte de a fi complet concentrată, la declararea mobilizării.

În acest caz, unde s-ar fi găsit cele 19 divizii care înaintau la sud când s-a băgat bine de seamă că era necesar să se trimită în grabă, la nord, cât mai multe forţe şi în toate direcţiile?

Desigur, la poalele Balcanilor sau în Câmpia Bulgară, în luptă cu forţele inamice, care nu ar fi avut alt rol decât să atragă şi să fixeze cât mai departe de Dunăre cât mai multe din forţele noastre.

Admit că, în cazul cel mai fericit (pentru teza pe care o susţin acum), aceste divizii nu se puteau găsi, după operaţiuni de 30 de zile – 15 august până la 15 septembrie – în contra unui inamic mult inferior ca număr, decât la maximum 7-8 zile de marş la sud de Dunăre, fără căi ferate şi cu Dunărea în spate.

Cum s-ar mai fi putut alerga în astfel de condiţiuni, acolo unde era „imperios necesar”, adică pentru a opri pe inamic „să ajungă la Bucureşti”, când forţele erau departe, căi ferate nu existau şi podul sau podurile aruncate peste Dunăre ar fi fost, cum a fost cel de la Flămânda, pradă aeroplanelor inamice, a monitoarelor lui şi a ploilor torenţiale.

Din două una: ori dl general Averescu lăsa pe inamic să intre în Bucureşti şi să ocupe Muntenia, Oltenia şi Moldova, ori d-sa ar fi mers înainte la scopul propus cu riscul de a rămâne fără „comunicaţie în spate” şi ar fi lăsat „ca totul să depindă de soliditatea trupelor” ori se întorcea înapoi, construia alte poduri şi retrecea Dunărea pentru a goni pe inamic din ţară. Şi una, şi alta din aceste soluţiuni ar fi dus la cel mai ruşinos dintre rezultate: capitularea. Întreaga armată română ar fi înscris, pentru vecii vecilor, în istoria militară a neamului, cel mai formidabil „Sedan”.

Acestea sunt consideraţiunile pentru care cred că era raţional şi prudent să nu se aplice, nici de la început şi nici mai târziu, această soluţiune – defensivă la nord, ofensivă la sud.

Oricare ar fi fost cauzele care ne-au adus la dezastrul la care am ajuns, ele nu pot fi căutate, fiindcă nu pot fi găsite, în modul cum s-a conceput acţiunea noastră militară.

Cu soluţiunea proiectată şi cu eforturile făcute în anumite ocazii am sucombat, însă numai după un an şi jumătate de război, şi omenirea întreagă cunoaşte că atunci când România era silită să plece capul, mai avea 20 de divizii puternic organizate şi bine instruite, care nu aşteptau decât semnalul şi ardeau de dorinţa de a merge înainte.

Dacă se adopta soluţiunea „ofensivei în Bulgaria şi defensivei la nord” o armată întreagă cu căpeteniile ei toate mergea în captivitate, cel mult trei luni de la intrarea noastră în razboi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Şi acum voi toţi, cei drepţi şi imparţiali, judecaţi şi alegeţi dintre soluţiuni pe aceea care găsiţi că ar fi fost mai puţin „fatală".

Pentru ca alegerea voastră să se poată face cu mai multă uşurinţă, vă mai stau următoarele date asupra forţelor inamice.

În cursul războiului nostru, pe teatrul de război român, inamicul a adus 56 de divizii. Dintre acestea, 43 au fost aduse de pe toate fronturile prin Transilvania şi 13 pe la sud.

De ce?

Numeroase căi de comunicaţie care converg din Europa de mijloc către Transilvania şi lipsa căilor de comunicaţie care duc prin Bulgaria la Dunăre sunt un indiciu puternic că inamicul era în măsură să concentreze, mai repede, mult mai multe forţe în Transilvania decât în Bulgaria.

Este şi aceasta o consideraţiune puternică ce te călăuzeşte ca, înainte de a te fixa asupra planului de operaţie ce este logic să adopţi, să studiezi posibilităţile şi imposibilităţile pentru inamic.

Şi acum, onoraţi cititori, scoateţi din lungul articol de fond al dl general Averescu ceea ce cred că am anulat cu argumente şi fapte, şi veţi vedea ce mai rămâne.

General de corp de armată adjutant
CONSTANTIN PREZAN

[*Marele Cartier General al Armatei Române. Documente. 1916-1919*, p. 122-134]

***23.* 3/16 septembrie 1916, Bucureşti, Însemnările generalului Radu R. Rosetti referitoare la opiniile generalului Sir William Robert Robertson, şeful Statului-Major General britanic, despre necesitatea de a se păstra planul de campanie al armatei române**

Lupte pe toate fronturile, mai serioase în Dobrogea. Thomson a comunicat generalului Iliescu că părerea generalului Robertson ar fi: să se menţină planul de ofensivă în Transilvania, deoarece deciziunea nu s-ar putea obţine decât în câmpia Ungariei, la Budapesta; că pentru aceasta ruşii trebuiesc să trimită forţe în Dobrogea spre a bate pe bulgari, după care să se reieie ofensiva la nord.

Aliaţii, după cum se va vedea şi mai departe, nu erau de acord.

Eu îmi menţin, acuma când scriu aceste rânduri, părerea ce am avut-o atunci, şi anume că trebuia urmată ofensiva Armatei 1 (mai puţin Grupul Cerna), a Armatei a 2-a şi a aripii stângi a Armatei de Nord, cel puţin până pe Mureş, ceea ce se ştie azi, după chiar arătarea adversarilor, că ar fi fost cu putinţă şi le-ar fi cauzat neajunsuri.

Am avut cunoştinţă ulterior că şi generalul Prezan a fost de aceeaşi părere. Prin această înaintare şi eliberare a cel puţin unei părţi din Transilvania:

- s-ar fi micşorat efectul demoralizator al înfrângerilor din Dobrogea;
- s-ar fi scurtat frontul nostru;
- s-ar fi împiedicat adversarul de a se folosi de linia ferată, atât de necesară lui, din valea Mureşului şi aceasta s-ar fi putut obţine dacă Grupul Jiu n-ar fi fost slăbit ca forţe;
- s-ar fi putut, poate, determina o înaintare a stângii ruseşti.

Nu putea fi teamă atunci de un atac bulgăresc peste Dunăre, deoarece aveam forţe destul de numeroase în Dobrogea. Nu trebuieşte uitat că numai două luni mai târziu şi numai după respingerea forţelor româno-ruse în partea nordică a Dobrogei, Mackensen a întreprins trecerea la Zimnicea.

[General Radu R. Rosetti, *op.cit*., p. 116]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***24.* 13/26 septembrie 1916, Bucureşti, Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman privind convorbirea cu Ion I.C. Brătianu referitoare la constituirea unui guvern național**

Se află că ne-am retras din Braşov. De fapt noi l-am pierdut încă de sâmbătă seara, 24 septembrie. Când Divizia Lambru[1] a fost adusă de la Dunăre la Carpați, ea a încercat să reia oraşul şi în două rânduri au avut loc lupte pe străzi. Am stat de vorbă aseară la Club cu *Culcer*, care a venit la Cartier. Niciodată el n-a putut comunica cu Sibiul în timpul luptei, iar Mitilineu[2] îmi povesteşte că *singurul avion* care li s-a trimis, după lungi reclamații, nu a putut duce un ordin la Tălmaciu fiindcă nu avea nici hartă, nici busolă. De altminteri, tânărul pilot a luat direct drumul spre Dunăre pentru a nu merge pe munți! Popovici a fost uşuratic şi vinovat. El n-a întărit punctele esențiale pe care Culcer le prescrisese în scris şi pe unde s-au furişat alpinii care ne-au întors. Vestit de prefectul de Vâlcea, el a scris pe telegramă: „Vizuină”. I s-a luat comanda. Culcer crede că pierderile de la Sibiu sunt de 50%, plus 4 tunuri grele; celelalte tunuri pierdute n-au valoare. Din nenorocire soldații fug şi Culcer a cerut Regelui să instituie un Consiliu de război de fiecare regiment! El crede că va putea ține, dacă nu i se va mai lua din trupe, în care caz ar putea să fie întors. El a condus efectiv o divizie la foc, pentru a îmbărbăta pe soldați. La Divizia Cocorăscu[3] nu există legături telefonice; adeseori, pentru a şti ce se petrece pe aripi, trebuia aşteptat câte patru ore timpul să se ducă şi să se întoarcă un călăreț. Mereu acelaşi láitmotiv: nu sunt aeroplane, nu sunt telefoane, nu sunt mitraliere.

– La ora 3 1/2 am la mine o conferință cu dl Brătianu:

– Vin să fac un demers pe care aş fi dorit să-l fac în alte împrejurări. Ai promis Regelui concursul d-tale în caz de împrejurări grave. Ele sunt foarte grave! Vin să vă cer să unim sforțările *pentru a acoperi pe Rege*! Nu cer să se împartă răspunderea, o păstrez eu întreagă. Din nenorocire nu sunt două alternative; nu există decât una: a lupta...

Eu: Până unde aveți de gând să împingeți lupta?

Brătianu: Dacă Bucureştii cad, vom lupta în altă parte a țării, căci inamicul nu poate avea forțe suficiente pentru a ocupa țara întreagă! *Fără a repudia principiul sistemului pe care l-am urmat, recunosc că am făcut o mare greşeală politică: aceea de a fi primit ca România să intre în război la termen fix.* Aliații, mi-am spus eu, nu au interes să aibă o Românie bătută şi m-am încrezut prea mult în ei. Ei aveau mai multe mijloace ca mine pentru a cântări puterile adversarilor. Mi-au afirmat întotdeauna că nu se putea ca aceştia să aibă mai mult de şase divizii să ne opună, că ofensiva lui Sarrail era începută de 12 zile, şi vezi şi d-ta ce este cu Sarrail! Ne-am dat întâlnire cu ruşii la Mureş şi la Dorna-Vatra: am ajuns la ambele puncte, dar n-am găsit niciun rus. Este evident că în astfel de condiții acțiunea noastră nu putea să reuşească. Cauza nu este slăbiciunea planului, cum s-a spus: el a fost supus lui Joffre şi lui Alekseev, care l-au aprobat; numai italianul a făcut obiecții. Am declarat că primim un general francez, oricare ar fi el, care s-ar bucura de încrederea lui Joffre; mi-am consultat notele şi constat că i-au trebuit 24 de zile să se pună în mişcare.

Eu: Ei aveau mai ales tot interesul ca d-ta să intri în mişcare...

Brătianu: Dar au vreun interes să ne vadă bătuți?

Eu: Dacă ne credeau mai pregătiți decât suntem?

---

[1] Dimitrie Lambru (1860-1926), general de divizie. În 1914 a demisionat din armată fiind ales deputat pe listele Partidului Național Liberal. La intrarea în război a fost adus din rezervă şi învestit comandant al Diviziei 21 infanterie (octombrie–decembrie 1916). Marea sa unitate a luat parte în bătăliile de la Braşov, Flămânda, Predeal, de pe Neajlov şi Argeş. După război a continuat cariera politică.

[2] Ion Mitilineu (1868-1946), om politic şi diplomat român, ministru de externe în timpul celui de-al treilea guvern Averescu (1926-1927).

[3] Dimitrie Cocorăscu, general, comandantul Diviziei 11 infanterie, care a luptat în sectorul Jiu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Brătianu: Am vrut un Guvern național, de la început: ceilalți se opuneau la admiterea d-tale. Regele şi cu mine n-am admis-o. Astăzi este uşor şi starea lui Filipescu uşurează mult lucrurile. Eu văd lucrurile după cum urmează: d-ta şi Take Ionescu fără portofoliu, ca să nu aveți răspunderea administrației. Dacă se cere încă un portofoliu pentru Cantacuzino care are mare poftă de el, un al doilea portofoliu s-ar pune şi la dispoziția d-tale. Dacă s-ar crede că n-ar trebui să fiu eu acela care să formeze acest Guvern, admit şi această eventualitate.

Când am vorbit din nou de comandament şi când am reproşat numirea lui Crăiniceanu, care tot a trebuit să fie lasat deoparte, Brătianu m-a lăsat să înțeles *că nu avea el răspunderea acestei numiri*. (Subliniere în textul original – *n.n.*) Averescu n-a fost chemat înapoi: el a renunțat singur la planul lui, cum s-a simțit amenințat pe pod. „Am tremurat când am auzit expunerea acestui plan de a pătrunde în Bulgaria cu două sau trei divizii!"

Convorbirea noastră a luat sfârşit în modul următor: „Cer timpul de a vedea pe prietenii mei şi cum dl Brătianu a vorbit în numele Regelui, aş dori să-l văd şi pe M.S.". Convorbirea noastră începuse prin susținerea mea că remanierea Guvernului era o nouă dificultate, căci *oricine, eu desigur, alții probabil, ar cere schimbări în comandament*. După aceasta a venit apărarea lui Iliescu şi expunerea de mai sus. Brătianu s-a însărcinat singur să ceară Regelui să-mi fixeze o audiență.

[Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, p. 40-41]

25. 14/27 septembrie 1916, Bucureşti, Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman privind conținutul discuțiilor în timpul audienței la regele Ferdinand

• La ora 4 ½, după o comunicare a lui Vasiliu, sunt primit de Rege. Imediat înaintea mea au fost primiți Brătianu şi Iliescu. Cum am intrat, am atacat subiectul. Expun Regelui că nu poate fi vorba de Guvern național *ca să acopere pe Rege*. Nimeni nu atacă şi nu aruncă răspunderile d-lui Brătianu asupra Regelui.

• Dar voiam să fac *aceasta* cu toate partidele.(Aceasta? Ce? A părăsi Bucureştii? – Căci, „aceasta" nu se mai poate raporta, în acest moment, la cucerirea Transilvaniei!)...

Eu: Toată lumea ştie că M.V. a vrut-o şi că un partid a refuzat-o, atunci cine se poate plânge? A ne uni puterile pentru a încerca de a da curaj armatei şi de a i-l stimula este bine. Dar trebuie schimbat cu totul Statul-Major, în care armata nu mai are încredere, şi prin urmare şi direcția Guvernului, pentru a fi sigur că schimbarea va fi reală şi că influențele oculte nu se vor exercita.

Regele: A se schimba direcția este oare posibil în momentul acesta? Şi urmează o lungă apărare a lui Iliescu. Vorbesc de „clica" care a viciat totul.

Regele: Averescu are şi el pe a lui, dar compusă din oameni mai puțin deştepți decât clica lui Iliescu.

• Pun înainte numele lui Culcer, care n-are nicio „clică". Regele nu face nicio obiecție.

Eu: N-am niciun candidat, dar Regele să aleagă între acei care au încrederea armatei: Prezan, Averescu, Culcer.

Regele: Nu-l pot lua pe Prezan, neavând cu cine să-l înlocuiesc.

• Vorbesc de greşeala cu Crăiniceanu: Am rugat destul pe dl Brătianu să nu-l numească!

Regele: Dar i-am văzut ordinele; sunt foarte bune; iar el este calm, foarte calm!

Eu: Hartel?

Regele: Eu l-am numit. E foarte deştept!

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

• Şi Iliescu tot rămâne în afară de discuţie. Isprăvesc prin a-şi ascunde hoţiile! Regele face gestul de a-şi reaminti lucruri neplăcute. Cum, după doi ani de pregătiri, ne lipsesc toate, telefoane, avioane...?

Regele: Statul-Major nu o să facă şi aviaţie (!?)... Francezii ne-au trimis avioane Breguet, proaste.

Eu: De ce nu au fost primite? N-avem tunuri grele.

Regele: Şi ruşii nu au pentru tot frontul decât 12 baterii grele (!?)

Eu: N-avem telefoane, iar la Petroşani ordinele trebuiau duse de călăreţi!

Regele: Nu avem oamenii care ar trebui spre a-i opune bavarezilor şi alpinilor, care şi-au făcut o specialitate din războiul pe munţi!

Eu: Atunci, de ce am făcut războiul?

Regele: Şi să nu uiţi că facem războiul în ţara inamică: căci ardelenii ne-au primit ca pe inamici.

Eu: O bănuiam, şi M.V. putea să se aştepte la aceasta. Şi tot se găseşte un motiv pentru a disculpa pe Iliescu! Revenind asupra indisciplinei şi neascultării de ordine spun: „Trebuie date exemple, şi mai degrabă decât să se împuşte un nenorocit care îşi trage un glonţ în mână, trebuie pus la zid generalul care nu ascultă; dar pentru aceasta trebuie autoritatea care lipseşte; când o mână spală pe cealaltă...”

Regele: Cum înţelegi d-ta schimbarea de direcţie?...

Eu: Un alt om politic decât dl Brătianu să formeze Guvernul de concentrare, fiindcă aceasta poate să exercite o presiune asupra Aliaţilor, ameninţându-i cu pacea.

Regele: Dar numai un şantaj.

Eu: Evident, că nici nu poate fi vorba astăzi de pace.

După aceasta, Regele îmi spune că a făcut un lucru *care i-a fost foarte neplăcut*: a scris Marelui Cartier rus şi a trimis pe aghiotantul lui, Angelescu, ca să ducă scrisoarea. (Probabil o cerere de ajutor).

Înainte de a ne despărţi, Regele mă întreabă: „Alt mijloc nu mai este?”

Eu: Nu, Sire! Povăţuiesc pe dl Brătianu, din moment ce nu se poate schimba nimic, să continue singur şi va avea din partea mea acelaşi curs ca până în prezent. Păstrează, sire, rezerve!

În timpul convorbirii, îmi spuneam că e inutil să mai insist. Regele continuă a fi dăscălit! El mi-a afirmat chiar că situaţia nu era atât de rea cum pretind „domnii” veniţi de pe front la Bucureşti! Regele *nu ştia nimic din ce se petrecuse la Corabia*! I-am spus: „M.V. poate vedea din aceasta că nu i se spune tot!”.

Regele nu crede în posibilitatea unui conflict între Rusia şi Suedia.

În sfârşit, am spus Regelui că sper că ochii mei nu vor vedea grozăvia unui Rege şi a unei armate române refugiaţi în Rusia. Un gest, dar niciun cuvânt de răspuns!

[Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, p. 43-45]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

26. Memoriul comandorului Constantin Niculescu-Rizea[1] asupra măsurilor luate pentru asigurarea trecerii trupelor Armatei a 3-a la Flămânda

Lucrările executate în vederea trecerii de la Flămânda nu erau decât continuarea aplicării planului general de apărare sub apă a Dunării, pentru distrugerea sau blocarea flotei inamice, plan aprobat de Marele Stat-Major înainte de războiu.

Pe lângă lucrările deja executate, am dispus să se facă următoarele, în regiunea Turnu-Măgurele–Flămânda, flota inamică fiind adunată în canalul Persina:

1. S-a mărit numărul stațiunilor de mine de curent şi al bateriilor de torpile între Zimnicea şi Giurgiu, spre a arunca mine şi torpile la trecerea vaselor inamice.

2. S-au instalat baterii de artilerie de diferite calibre la Turnu-Măgurele, Zimnicea şi în ostrovul Cinghincaua pentru baterea ieşirilor canalului Persina.

3. S-au făcut incursiuni în canalul Persina, aruncându-se mine de curent contra vaselor inamice.

4. S-au organizat baraje de mine la Mecica, Chinghineaua şi Petroşani.

În timpul executării barajelor de la Mecica şi Petroşani, s-au produs explozii premature de mine, omorând ofițeri şi trupă, din cauza defectuozității materialului (material imaginat şi fabricat în țară).

Bararea Dunării la Tabanu, 14 km, mai sus de pod, prin înecarea unui şlep travers în canalul navigabil. Din cauză că apele Dunării erau foarte scăzute, aproape la etiaj, canalul era îngust şi foarte puțin adânc. Cu modul acesta, canalul navigabil a fost închis pentru trecerea vaselor mari, iar pentru a împiedeca inamicul de a-şi deschide calea, prin distrugerea vasului înecat, cum şi pentru a împiedeca strecurarea pe lângă el a vaselor uşoare inamice (şalupe şi vedete), s-a dispus instalarea unei baterii de 150 mm şi una de 75 mm,în punctul Gostin.

1. Pentru executarea trecerii s-a adus de la Giurgiu la Flămânda, sub focul inamicului, două şalupe remorchere, „Cătină" şi „Rândunica", iar din Delta Dunării 250 dube mari.

2. Pentru protecția podului, contra minelor de curent, s-a dispus a se instala, odată cu instalarea lui, stăvilare şi aparate de pescuire.

În dimineața zilei de 18 septemvrie s-a început trecerea Dunării cu dubele, precum şi construirea podului. În cursul zilei, operațiunea de trecere a fost împiedicată de bombele aruncate de aeroplane, care au făcut multe victime şi avariat din pontoane. Podul a fost terminat în noaptea de 18 spre 19 septemvrie st.v., când deslănțuindu-se o furtună cu ploaie torențială, s-a deplasat podul şi multe din pontoane s-au umplut cu apă, făcându-l impracticabil.

Flota inamică, tare de 9 monitoare, trei vase armate şi 12 vedete, încercând să iasă din Persina, a fost împiedicată de lucrările sub apă şi bateriile de artilerie. Două monitoare şi două vedete au reuşit să se strecoare până la Tabanu, unde n-au putut înainta, oprindu-se de baraj. Unul din monitoare, „Samos", s-a pus pe uscat, celălalt a tras mai multe focuri asupra podului, fără a-l lovi, fiind în afara bătăii tunurilor.

[1] Constantin Niculescu-Rizea (1870-1925), viceamiral cu studii de specialitate în Italia. La intrarea României în război, forțele navale care operau pe Dunăre au fost organizate în două mari structuri – Flota de operații şi Apărările sub apă, conduse din 1914 de Niculescu-Rizea, avansat comandor la 1 aprilie 1916. Din punct de vedere operativ, această structură se subordona armatelor 3 şi 1. În bătălia de la Flămânda,el nu a luat măsurile adecvate, astfel că monitoarele austriece, blocate anterior în canalul Persina, au putut acționa. Acest episod nu a afectat cariera militară a lui Niculescu Rizea, el fiind avansat contraamiral la 1 aprilie 1920. A îndeplinit o serie de funcții de răspundere în marina militară română: director al Arsenalului marinei (1918), comandant al Diviziei de Dunăre (1920), comandant inspector tehnic şi director superior al Marinei Militare în Ministerul de Război (1921). (Detalii în Marian Moşneagu, *Dicționarul marinarilor români*, Editura Militară, Bucureşti, 2008, p. 353-355)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În dimineața zilei de 19 septemvrie st.v., o vedetă inamică a apărut la Ostrovul Lung, strecurându-se între mal şi obstrucțiune, din cauza creşterii apelor, a tras mai multe obuze asupra podului, fără niciun efect, după care s-a retras.

Inamicul nereuşind cu ajutorul artileriei vaselor a stricat podul, a doua zi, 20 septemvrie, a dat drumul, din coada ostrovului Tabanu şi malul drept, la lotci, pontoane şi şlepuri, apoi la mine de curent; lotcile şi pontoanele au rupt plăşile paramine, un şlep a căzut peste pod. Plasele paramine fiind rupte, minele de curent căzând peste pod, au avariat din pontoane.

Parte din lotci, care veneau răsturnate cu fundul în sus, au fost luate drept torpile automobile, iar şlepurile şi vedetele contra cărora trăgea artileria noastră de la mal, drept monitoare austriace; acestea erau mult mai mari ca ale noastre, cu catarg militar, armate cu tunuri de 47 aşezate în turele şi intrau în apă numai 70 cm. Aceasta a dat naştere la oarecare panică nejustificată, lăsând să se creadă şi până azi, în cercurile armatei, că monitoarele inamice au scoborât până la pod.

În rezumat:

1. Dunărea a fost barată prin minare. Două din baraje nu au reuşit pe deplin, din cauza defectuosității materialului.

2. Dunărea s-a barat prin obstrucțiuni în punctul Tabanu, unde trecerea este foarte îngustă şi cu puțină apă.

3. Podul nu a fost lovit de artileria de la vase, niciun monitor nu s-a scoborât până la pod.

4. O vedetă a ajuns aproape de pod, din cauza apelor care crescuseră mult şi din cauză că bateriile hotărâte pentru susținerea obstrucțiunilor n-au fost instalate.

5. Podul a fost avariat de furtună, de bombele de aeroplan şi de minele de curent, aruncate de la mal.

Mijloacele întrebuințate de inamic n-au avut nicio influență asupra trecerii, iar avariile şi pierderile, care au avut loc, sunt inerente unor operațiuni în stil mare, ca aceea care s-a executat. Trecerea unui fluviu mare ca Dunărea, în fața inamicului, a fost întotdeauna considerată, în arta militară, ca o operațiune grea.

[General Al. Averescu, *Operațiile de la Flămânda*, Cultura Națională, Bucureşti, 1924, p. 287]

27. 21 septembrie/4 octombrie 1916, Bucureşti, Însemnările lui N. Iorga despre caracteristicile războiului purtat de România

Ce este războiul nostru?

Multe din persoanele care, cu mentalitatea care li s-a format într-o viață întreagă şi de care nu se vor mai putea desface, aţâţau cu termen fix la un război care nu trebuie să vie decât la termenul său, îl înțelegeau ca o mare manifestație militară menită să ni asigure pretențiile teritoriale, ca un serviciu oarecum colateral adus aliaților spre cari ne îndreaptă interesele noastre în viitor, ca o prindere de „moment”, cu avânt, cu entusiasm, cu succes, ca o legitimație în sfârşit pentru a ne putea presinta cu tot ce dorim să căpătăm la masa verde unde se vor stabili, pentru zeci de ani, hotarele Europei viitoare.

Ceea ce s-a petrecut într-o lună de zile, în care soldații noştri şi ofițerii lor au dovedit o aşa de splendidă vitejie individuală şi o resistență vrednică de cele mai mari laude, arătând că totuşi această nobilă rasă n-a degenerat, răstoarnă astfel de socoteli uşuratece făcute ca într-un salon de joc de cărți, într-un club sportiv sau într-un cabinet de „pontaje” electorale.

Doi nu suntem pentru un „moment”, noi nu suntem într-un colț oarecare, noi nu îndeplinim o formă. Suntem, cu aceleaşi greutăți, cu aceleaşi riscuri şi cu aceleaşi răspunderi, în însuşi miezul războiului care se poartă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

N-avem înaintea noastră pe bulgarii de cultură inferioară şi pe ungurii slăbiţi prin doi ani de luptă şi de înfrângere. Avem ce au şi ceilalţi: o forţă militară care se întinde de la Rin până la Golful Persic şi în care diversitatea uniformelor şi limbilor de comandă nu trebuie să ne împiedece de a recunoaşte o singură armată, cu un singur armament şi cu un comandament unic. Cei ce ne-au atacat la Turtucaia şi au pătruns în vechea Dobroge erau o parte din acest organism, care întrebuinţează calităţile tuturor compunentelor sale şi caută să apere defectele şi neajunsurile fiecăruia. Furia bulgarului lacom, credinţa stupidă a turcului, ciuda ungurului, metoda şi stăruinţa germanului fac o singură pastă de alcătuire materială, de cohesiune morală.

Avem şi noi acelaşi merit ca oricine resistă acestui mijloc de dominaţie pe care l-a format ambiţia de imperiu mondial care stăpâneşte sufletele la Berlin. Căci avem aceeaşi misiune: Nu de a face strălucite fapte de arme, artă pentru artă, nu de a întinde fulgerător o cucerire factice, ci de a distruge împreună cu aliaţii noştri, cari au exact aceleaşi ţinte, o armată, încă foarte puternică, ce stă înaintea noastră, a tuturora, şi caută a ne demoralisa pe rând prin loviturile desperate ale fiarei ce-şi caută ieşirea, libertatea şi viaţa.

Se poate ca, într-o zi, turbarea ei fiind îndreptată aiurea, situaţia noastră să se uşureze, presiunea să scadă. Vom avea succese. Trebuie să le desvoltăm îndată până la ultimele margeni ale posibilităţilor. Clipa de răgaz s-o umplem cu cea mai sălbatecă muncă. Dar a doua zi noi vom deveni obiectivul. Asupra noastră se va arunca acest val de foc în veşnică mişcare. Atunci succesul e greu, poate imposibil. El se va mărgeni la o resistenţă tenace. Şi noi va trebui să ne mulţămim cu atâta.

Iar când toată lumea se va pătrunde de aceste simple adevăruri, atunci vom avea starea de eroic echilibru sufletesc în care putem aştepta, muncind fără preget, ceasul unei victorii care va fi a noastră fiindcă va fi a tuturora şi nu va fi fost a tuturora decât fiindcă a fost şi a noastră.

21 septembre 1916

[N. Iorga, *op.cit.*, p. 189-191]

28. 22 septembrie/5 octombrie 1916, Galaţi, Însemnări ale doctorului Vasile Bianu referitoare la starea sanitară a militarilor internaţi la Spitalul Militar

Am sosit la Galaţi seara la ora 8, iar în dimineaţa zilei următoare m-am prezentat prefectului Alex. Gussi[1], care m-a dus la Corpul de Armată prezetându-mă generalului de divizie Cica. De acolo am mers la Spitalul Militar, unde mi-am luat serviciul în primire. Am găsit 177 soldaţi şi 8 ofiţeri răniţi. I-am examinat pe toţi, ocupându-mă mai cu seamă cu cei mai gravi. Ceea ce m-a frapat chiar de la început a fost că mulţi soldaţi erau răniţi la mâna stângă. Aceasta m-a pus pe gânduri şi m-am întrebat nu cumva aceşti răniţi se vor fi împuşcat singuri (*autoîmpuşcaţi*) ca să scape de răsboiu. Examenul mai amănunţit al acestor răniţi l-am făcut în ziua următoare şi iată ce am constatat. Cei mai mulţi erau împuşcaţi în unul sau două degete pe faţa palmară, iar rana era cu marginile arse, ceea ce m-a întărit în bănuiala mea, lucru care rezultă şi din modul confuz în care soldaţii povesteau rănirea lor; mulţi spuneau că au fost împuşcaţi în timpul când ridicau mâna stângă, fie în tranşee, fie în altă împrejurare, dar şi în acest caz, inamicul fiind la o depărtare de 50 până la 100 de metri, chiar dacă declaraţia lor ar fi adevărată, rana nu putea să aibă marginile înnegrite, arse.

Prin urmare să poate deduce cu siguranţă că ei s-au împuşcat singuri. Este adevărat că au fost soldaţi, cari ş-au scos singuri mâna stângă din tranşee pentru ca să fie răniţi de inamic; precum tot adevărat este că mai târziu, aflând soldaţii că negreaţa din jurul rănii îi dădea de

[1] Alexandru N. Gussi (1864-), magistrat şi avocat cu studii de drept la Paris, membru al Partidului Naţional Liberal,prefect al poliţiei Galaţi şi prefector al judeţului Covurlui. A fost şi senator în parlamentul României.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

gol au recurs la următorul truc: îşi puneau pe locul unde voiau să se rănească un strat groscior de pâine, frământată puţin între degete ca să fie mai cleioasă, apoi puneau ţeava puştii pe locul hotărât şi trăgeau, aşa că cercul negru, arsura, nu să mai făcea în jurul rănii, ci în jurul găurii din pasta de pâine prin care trecea mai întâiu glonţul. După cât m-am informat s-au luat aspre măsuri în contra auto-împuşcaţilor. Să zice chiar că un general de ai noştri, în Dobrogea, ar fi ordonat împuşcarea celor cari s-au dovedit a să fi rănit singuri, în faţa regimentului, după ce a rostit o potrivită cuvântare, spunând soldaţilor că cea mai mare crimă faţă de ţară este această faptă şi că nu va cruţa pe niciunul dintre cei vinovaţi!

Între răniţii gravi erau unii cu leziuni craniene (la cap), alţii cu plăgi penetrante la torace (piept), iar cei mai mulţi cu fracturi (frânturi) de oase, mai ales la coapse (armuri), complicate de plăgi supurate, unele gangrenoase. Dificultatea cea mai mare era insuficienţa personalului, atât ca număr, cât şi ca destoinicie. Toţi acei 185 de răniţi trebuiau trataţi şi pansaţi zilnic numai de doi medici şi de trei sergenţi sanitari, ajutaţi de soldaţi sanitari, aduşi atunci de la trupă. Aveam mare noroc cu damele de la Crucea Roşie, în număr de 8, cari lucrau cu multă îngrijire şi devotament. La venirea mea, niciun pavilion nu avea sală de pansamente, cari să făceau la patul bolnavului, ceea ce are mai multe inconveniete: lipsă de spaţiu, paturile fiind foarte apropiate unele de altele, din cauza aglomeraţiei; purtarea aparatului de la pat la pat şi murdărirea aşternutului. Imediat am improvizat aceste sale de pansament în câte o cameră din cele mai mari de la intrarea pavilionului.

Între ofiţerii răniţi am găsit şi pe maiorul Buruiană Mihail din Regimentul 48 Buzău, care în lupta de la Boiţa (Ardeal), pe când trupele noastre erau în retragere, fiind rănit uşor la coapsa stângă, faţa de dinainte (o şterpelitură de glonţ, interesând numai pielea pe o întindere de 4 centimetri), a fugit peste munţi pe o potecă cu vro doi soldaţi, tot aşa de uşor răniţi, a fugit până la Curtea de Argeş lăsându-şi batalionul în voia Domnului. Ce deosebire între acest maior şi coloneii Băltăreţu şi Iacobini, maiorul Romano Alexandru, locotenenţii Penciu Constantin şi Stavrache Stere, cari fiind mai grav răniţi au continuat să comande trupele până ce au căzut ca nişte *eroi* în fruntea unităţilor lor!

[Dr. Vasile Bianu, *op.cit*., p. 41-42]

***29.* 22 septembrie/5 octombrie 1916, Bucureşti, Referatul colonelului Ioan Răşcanu, şeful Secţiei Operaţii a Marelui Cartier General, prin care propune luarea de măsuri pentru apărarea Olteniei**

REGATUL ROMÂNIEI
MARELE CARTIER GENERAL *22 septembrie 1916*
Secţia Operaţiilor – Biroul Operaţiilor

REFERAT

Şansele războiului fiind variabile, Marele Cartier General are îndatorirea de a prevedea şi pregăti măsuri pentru a face faţă şi la situaţii critice. O asemenea situaţie ar fi aceea care ar decurge din atacuri concentrice executate de inamic, cu forţe superioare şi simultan prin văile Dunării, Jiului şi Oltului, precum şi între ele. Dat fiind că inamicul îşi sporeşte continuu forţele sale, situaţiunea de mai sus poate deveni probabilă.

În faţa unei asemenea situaţii va trebui ca, cel puţin trecător, *să părăsim o parte sau chiar întreaga Oltenie* pentru a restrânge frontul general operativ.

O asemenea hotărâre energică, pentru a putea fi aplicată, trebuie pregătită din timp prin o serie de dispoziţiuni, după cum urmează.

1. *Măsuri pentru organizarea defensivă a teritoriului Olteniei*. A se întări o serie de poziţii succesive de rezistenţă în interiorul Olteniei, de la frontierele de vest şi de nord până la Valea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Oltului inclusiv înălțimile care domină văile Motrului, Jiului, Olteţului şi Oltului se pretează în bune condiţiuni pentru acest scop. S-a dat deja ordin Armatei 1 în scopul de a studia aceste noi poziţiuni şi a începe şi lucrările, servindu-se de populaţiunea civilă rechiziţionată.

2. A se transporta toate părţile sedentare ale trupelor Corpului 1 Armată spre est, în zona: Slatina–Piteşti–Costeşti–Roşiori de Vede–Găeşti–Titu. Trupele, magaziile, arhivele etc. să se instaleze în localităţile de mai sus, în clădiri mai mari rechiziţionate.

3. A se transporta de pe acum în interiorul ţării, spre est, toate depozitele armatei, precum şi depozitele ***de cereale*** ce se găsesc în gări, oraşe, pe la proprietarii agricoli şi în fabrici, lăsându-se numai stocul necesar consumaţiunii curente pe timp de 1-2 luni; odată acest stoc terminat, se va trimite treptat din interiorul ţării.

4. A se pregăti în cele mai mici detalii evacuarea autorităţilor, fondurilor statului, comunelor, băncilor, precum şi a altor fonduri şi materiale de valoare, operaţiune care trebuie să se facă cu calm şi regulă.

5. A se lua măsuri de distrugere a lucrărilor mari de artă, a liniilor ferate şi pentru evacuarea materialului rulant, de telegrafie şi de staţie din gări. A se lua măsuri şi pentru evacuarea materialului de telefon şi de telegraf de la oficiile statului, judeţene şi comunale, precum şi de la particulari.

În special, nu se va uita a se evacua tot materialul de fierărie şi aramă. Tot ce nu s-ar putea evacua trebuie să fie distrus, scopul general ce trebuie să se urmărească cu pregătirea operaţiunilor de evacuare fiind de a nu lăsa inamicului nimic din ceea ce i-ar putea mări capacitatea de luptă.

Toate operaţiunile enumerate mai înainte constituiesc la un loc un sistem foarte vast, în cuprinsul căruia efectuarea diferitelor operaţiuni trebuie să aibă o strânsă legătură. Pentru ca aceste operaţiuni să se poată pregăti şi executa în bune condiţiuni, ele trebuie concepute, organizate şi dirijate de una şi aceeaşi autoritate. Această autoritate nu poate fi decât Comandamentul Armatei 1, care urmează să fie secondat, în ceea ce priveşte relaţiunile cu autorităţile civile şi cu populaţiunea din Oltenia, de către un comisar general al guvernului.

În ceea ce priveşte strămutarea părţilor sedentare, ea urmează a se pregăti şi executa tot sub direcţia Armatei 1, în unire cu Marele Stat-Major (P.S.).

Şeful Secţiei Operaţiilor
Colonel IOAN RĂŞCANU

REZOLUŢIE
23.09.1916

La raportul de azi M.S. Regele a aprobat să se înceapă evacuările propuse şi Armata 1 să întocmească urgent proiectul lucrărilor de apărare defensivă a Olteniei.

Din Înalt Ordin
General de brigadă DUMITRU ILIESCU

[*Marele Cartier General al Armatei Române. Documente. 1916-1919...*, p. 134-135]

30. 2/15 octombrie 1916, Bucureşti, Însemnările lui Toma Dumitrescu referitoare la situaţia militară a României şi la colaborarea cu Imperiul Rus

2 octombrie. La ora 9 dimineaţa, convorbirile la aparatul telefonic „Bodeau" la Bucureşti, cu generalul Alekseev; convorbirea s-a urmat în franţuzeşte. Asistă şi dl prim-ministru. Generalul Alekseev a cerut expunerea situaţiunii şi a intenţiunilor noastre.

Dl general Iliescu îi comunică următoarele (în rezumat):

• că situaţia generală s-a mai înrăutăţit de la plecarea colonelului Tatarinov;

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

• armata de Nord, atacată de forțe superioare, s-a retras pe frontieră; contra sa luptă: Divizia 27 honvezi, Divizia 72 (Corpul 4 armată) în sectorul Căliman, Divizia 61 Ersatz (Bicaz), Divizia 39 honvezi, de curând sosită la sud de Sân Miclăuş, o brigadă mixtă şi Brigada 17 cavalerie spre văile Uz şi Ciobănaş, o brigadă cavalerie (1) pe valea Oituzului, cu detaşamente de infanterie;

• în fața Armatei a 11-a, de la Buzău la Bran, sunt îngrămădite: Divizia 89 germană pe valea Buzăului, Divizia 187 germană pe valea Teleajen, Divizia 51 (4 regimente austriece) spre Predeal, Divizia 78 germană, între Predeal–Bran, detaşamente germane din regimentele 223, 224 şi 225 şi 4 batalioane munte austriece spre sud de Bran;

• înapoi în rezervă se adună la Csik Szent György, 2 divizii austriece (71 şi 88);

• în fața Armatei I:

• la Olt: 2 regimente din Divizia 51 austriacă, Brigada 1 vânători germană;

• la Jiu: Brigada a 2-a rezervă vânători, Brigada a 2-a munte austriacă, 1 brigadă landsturm ungară;

• la Orşova: un grup din Divizia a 14-a, detaşamentul Krechtel.

Astfel, Armata de Nord are numai 78 batalioane, Armata 2 are numai 100 batalioane, Armata 1 are numai 71 batalioane pentru toată Oltenia şi Dunăre, iar pentru apărarea Dunării rămân numai 17 batalioane de la Olt la Feteşti.

Marele Cartier a dat un grup de rezervă Armatei 2, compus din diviziile a 12-a şi a 16-a.

S-au dat Armatei Prezan [Armatei 4, de Nord] Divizia a 15-a şi Brigada Sturdza[1]. Cu toate dispozițiile luate, nu mai putem ține piept, căci trupele noastre luptă de 45 zile neîntrerupt fără să putem schimba trupele în luptă (spre a le odihni din cauza lipsei de rezerve şi a lipsei de arme a părților sedentare). Inamicul ne atacă cu forțe superioare tehnic, în special artilerie grea şi mitraliere. Efectivele s-au redus prin 70 000 răniți şi 20 000 morți, batalioanele au efectiv de 600-800 oameni.

Chestiunea evacuărilor întâmpină greutăți foarte mari cu grele urmări din punct de vedere moral şi militar. Ar trebui să părăsim 2/3 din teritoriul național, ceea ce influențează moralul trupelor în luptă, apoi prizonierii şi internații pe de o parte, populația refugiată de alta, trebuind să aflueze în Moldova, nu i-am putea hrăni şi ar rămâne în sarcina Rusiei. Depozitele, stabilimentele de artilerie, atelierele, manutanțele, mai toate concentrate în Bucureşti, nu s-ar putea evacua în Moldova din lipsa suficientă de linii ferate şi din lipsă de local şi stabilimente de acest fel în Moldova.

Singura soluțiune de a evita toate acestea stă în concentrarea imediată a cel puțin 3 corpuri de armată în Moldova, ca împreună cu trupele noastre să ia ofensiva din Moldova spre a degaja Armata 2 şi acoperi Muntenia. În acest scop, dl general Iliescu roagă pe Excelența Sa, generalul Alekseev, să sprijine cererea noastră şi să ne dea ajutorul cerut.

Din cauza unui deranjament pe linie s-a întrerupt convorbirea la ora 11 a.m. şi la ora 12 am venit la Marele Cartier la raportul M.S. Regelui. A rămas ca Alekseev să ne trimită răspunsul a doua zi.

---

[1] Alexandru D. Sturdza (1869-1939), ofițer român, fiul lui D.A. Sturdza, preşedinte al Partidului Național Liberal (1892-1909) şi prim-ministru în patru rânduri. A efectuat studii şi stagii de pregătire îndelungate în Germania. Revenit în țară, a îndeplinit mai multe funcții – comandant de companie în Batalionul 2 vânători; ataşat militar în Franța, comandant al Şcolii Militare de Ofițeri. La declanşarea războiului a fost numit comandant al Regimentului 1 „Dolj”, dar a rămas puțin în această funcție, întrucât a fost învestit comandant al Brigăzii 7 mixtă, unitate pe care a creat-o în lunile septembrie–octombrie 1916. Marea unitate a fost dislocată în Vrancea, luând parte la luptele din această perioadă. În seara zilei de 23 ianuarie//5 februarie 1917 a trecut la inamic, planul său fiind acela de a determina cât mai mulți militari sau unități să recurgă la un asemenea gest. El dorea să creeze o armată cât mai numeroasă care să lupte alături de germani împotriva Rusiei. După război a trăit în Germania. (Detalii în Petre Otu, Maria Georgescu, *Radiografia unei trădări. Cazul colonelului Alexandru D. Sturdza*, Editura Militară, Bucureşti, 2011)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Aici, M.S. Regele comunică dlui general Iliescu că, cu toate intervenţiunile contrarii, nu-l va schimba, căci are încredere în planul său de campanie.

Ştirile de pe front, aceleaşi.

[Toma Dumitrescu, *op.cit.*, p. 112-114]

***31.* 10/23 octombrie 1916, Bucureşti, Înalt ordin de zi al regelui Ferdinand din 7/20 octombrie 1916 către armata română**

Înalt ordin de zi

Ostaşi,

După şapte săptămâni de război, cât timp aţi ţinut piept vrăjmaşului cu bărbăţie, astăzi se încinge lupta aprigă la graniţa ţării contra armatelor inamice cari vor să ne cotropească. În aceste momente simt ca o datorie să vă reamintesc că pământul sfânt al ţării noastre a fost apărat totdeauna cu cinste şi vitejie sub Marii noştri Voevozi şi stropit de sângele strămoşilor noştri cari au bătut pe năvălitori.

Aştept de la toate gradele ca şi acum să-şi facă cu sfinţenie datoria, apărând cu orice preţ, până la ultima suflare, patria ameninţată.

Nicio unitate să nu dea înapoi, ci să-şi păstreze cu orice preţ poziţiile de luptă; oriunde inamicul este slab, să fie atacat şi respins.

O poziţiune ce a fost pierdută să fie imediat atacată şi reluată.

Munţii noştri, cari de mii de ani au fost leagănul şi pavăza neamului, să fie zidul nebiruit unde valurile de oţel ale vrăjmaşului să se sfarme înaintea vitejiei apărătorilor; cinstea oştirei şi salvarea patriei o cer.

Înainte deci cu Dumnezeu şi biruinţa va fi a voastră.

Acest înalt ordin se va comunica imediat tuturor comandamentelor şi serviciilor şi se va citi tuturor ostaşilor până pe frontul de luptă.

Dat azi, 7 octombrie, la Marele nostru Cartier General

FERDINAND

[„Universul”, 10 octombrie 1916]

***32.* 18/31 octombrie 1916, Bucureşti, Articol publicat în ziarul „Universul” despre victoria trupelor române de la Jiu[1]**

O strălucită victorie a noastră în Valea Jiului
Un rezumat al luptelor din această regiune

Aflăm chiar acum un nou succes al valoroaselor noastre trupe cari, printr-un strălucit atac, au luat inamicului în Valea Jiului două baterii complete de obuziere (pe cari le-au şi întrebuinţat contra inamicului), să mitralieze şi încă 500 bavarezi prizonieri.

De 15 zile, inamicul a făcut pe tot frontul Carpaţilor sforţări foarte mari. Dacă a putut, cu preţ de mari pierderi, să progreseze uşor în anumite puncte, aceste uşoare succese au fost decât [sic!] efemere.

[1] Este vorba de contraofensiva victorioasă a trupelor române din Valea Jiului din perioada 14/27 octombrie-16/29 octombrie 1916, cunoscută şi ca prima bătălie de la Jiu. (n.n.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Trecând la ofensivă cu un avânt splendid, trupele noastre au rearuncat peste tot pe inamic până la graniță, luându-i şi numeroase trofee.

Am luat, de 3 zile, aproape 5000 prizonieri, 2 baterii de obuziere, 6 tunuri, 40 mitraliere, multe muniţiuni şi material. Asemenea succese câştigate asupra unor forțe superioare sunt cu totul spre cinstea şefilor şi soldaților.

Onoare lor!

Toți românii să aibă încredere – nimeni nu uită insuccesele din Dobrogea –, toți lucrează să le... Deci încredere!

La faptele de mai sus cari sunt riguros exacte – ele venind din sursă autorizată – credem necesar să menționăm aci un fapt de o extremă importanță.

Succesele menționate, preludiu al seriei de lovituri pe cari inamicul le va primi în atingere cu pământul românesc şi cu bravii apărători ai acestui pământ au dovedit ce însemnătate deosebită are în luptă forța morală.

Menționăm aci, cu admirațiune adâncă, numele generalilor Dragalina şi Cocorăscu.

Aceşti doui eroi au luptat în primele rânduri la cot cu soldații lor, pe cari i-au condus la o victorie strălucită. Amândoi aceşti generali au îmbărbătat pe ostaşii lor cu exemplul cel mai înalt şi cel mai convingător – acela al propriei lor persoane. General şi soldat, au fost alături, lovind cu energie neînfrântă şi înscriind în paginile istoriei neamului nostru un episod plin de cea mai curată glorie.

Duşmanul, lovit de moarte, înțelege acum un lucru pe care-l ştia de mult: acel care intră la noi, nu mai iese.

Privim cu o neclintită încredere şi cu o caldă admirație oastea noastră, păstrătoarea tradiției de străveche vitejie românească.

[„Universul”, 18 octombrie 1916]

33. 28 octombrie/10 noiembrie 1916, Bucureşti, Articolul lui M. Zissu, *Verdunul şi Carpații,* publicat în ziarul „Universul”

Formidabila balanță a războiului european, al cărei echilibru timp de doi ani a stat neclintit între forțele combatante, iată că începe să se încline încet, dar sigur, cu o sinistră prevestire pentru Germania (Carso, Verdun). Şi greutatea aruncată în unul din talerele balanței care a stricat acest echilibru e uşor de înțeles că nu este altceva decât intrarea în război a României şi rezistența sa titanică din Carpați.

Recenta victorie de la Verdun este reflexul luptelor din Carpați[1]. Fiți mândri, scumpi eroi români, de această strălucită victorie a fraților latini, căci posibilitatea ei a fost determinată de bravura şi sacrificiul vostru sublim din văile Carpaților şi de pe câmpiile Dobrogei!

Orice se va mai întâmpla de aci înainte, victoria va fi de partea noastră. Echilibrul a fost rupt şi înclinarea pornită în virtutea unei legi imperioase va continua, fără ca nimic şi nimeni s-o mai poată opri. Iar ruperea acestui echilibru, după cum am spus, a fost determinată de acțiunea militară a României în cadrul complicat al războiului european. Acesta e punctul esențial de care va trebui să se țină seamă la masa verde, când aspirațiile legitime ale României vor avea să fie îndeplinite.

Să fim dar tari, să înfruntăm cu rezistență şi curaj orice furtună a vremilor de azi. Neamul românesc care e constituit dintr-un aluat ales a trecut prin împrejurări şi mai grele şi totuşi n-a pierit. În el rezistă cu tenacitate războinicele virtuți dacice frământate cu nobilele calități latine,

[1] La 20 octombrie 1916, armata franceză a declanşat o ofensivă la Verdun, reuşind ca la 24 octombrie 1916 să recucerească fortul Douamont.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cari s-au desvoltat aci în mod fericit, într-o țară bogată şi cu o situație geografică prielnică ce i-a dat întotdeauna posibilitatea de a fi ferit în munții săi de încrucişările barbare inferioare.

Nu e mare țara noastră, dar calitatea sa e superioară, după cum nu e mare bobul de aur printre pietrele ordinare. Această calitate a sa nativă îi asigură pentru totdeauna existența sa în viitor. Pietrele, oricât de mari ar fi ele, cu timpul se macină, se sfărâmă şi se distrug, aurul însă rămâne neatins în mijlocul nisipurilor frământate. Tot astfel barbarii cari au năvălit, s-au războit şi au trăit o vreme în preajma noastră acum au dispărut, pe când neamul românesc a rămas întreg şi neatins în mijlocul tuturor acestor frământări.

Acelaşi lucru li se va întâmpla şi azi neamurilor barbare cu cari suntem în război. Aceasta este garanția cea mai sigură a victoriei noastre finale, dedusă din însuşi trecutul nostru. Aşadar, orice se va întâmpla şi oricari ar fi greutățile prin cari România va trebui să treacă, s-avem credința nestrămutată că în viitor ea va fi aceea ce trebue să fie şi să însemne aci în orientul Europei.

M. Zissu, R. Sărat

[„Universul", 28 octombrie 1916]

34. 29 octombrie/11 noiembrie 1916, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot despre confruntările de pe front şi relațiile cu generalul Alexandru Averescu

11 noiembrie. Un nou atac al lui Gerok[1] asupra Oituzului. De trei zile încoace pe Prahova au avut loc lupte violente şi au impus retragerea Diviziei 10 Infanterie (?). Divizia 21, care se regrupa spre Băicoi, este readusă, încă insuficient refăcută, pe Predeluş, pentru a lua din flanc (?) atacul german. Este o ocazie perfectă pentru ca Averescu să reproşeze din nou insuficiența întăririlor! De unde vrea să le luăm? Nu se mai satură! Pricepe oare ceva? Spirit îngust, suspicios, indisciplinat, genul de general politician. Campania din 1913 l-a înălțat pe un piedestal.

Imaginează-ți! Să câştigi un război fără să tragi măcar un foc de armă! Mă tem ca acel război, împotriva unui inamic deja învins, să nu fi fost o experiență nepotrivită pentru armata română, neînțelegându-se necesitatea luptei şi diminuând ideea de sacrificiu! [...]

La Bucureşti, după-amiază, întâlnesc la Clubul francez misiunea sanitară Dehelly, proaspăt sosită. Saint-Aulaire se plânge că, înainte să discute cu el, ataşatul său militar a comunicat presei o telegramă primită de la Paris.

L-am văzut şi pe Brătianu, căruia îi spun părerea mea despre Averescu: „Acest om este un pericol pentru România!". „Asta cred şi eu", îmi răspunde el.

[Henri Mathias Berthelot, *Memorii şi corespondență (1916-1919*). Introducere de Glenn E. Torrey, traducere din limba franceză de Mona Iosif, Editura Militară, Bucureşti, 2012, p. 96]

35. 3/16 noiembrie 1916, Bucureşti, Însemnările lui Toma Dumitrescu privind acțiunile trupelor române pe aliniamentul Carpaților şi lipsa sprijinului militar al Imperiului Rus

Presiunea inamicului se simte din ce în ce mai mult pe Valea Oltului şi Jiului. Neputând obține deocamdată separațiunea în două a armatelor noastre printr-o ofensivă între Predeal–

[1] Friedrich von Gerok (1854-1937), general german de infanterie, comandant al Corpului 24 infanterie rezervă german. Corpul 24 acționa în compunerea Armatei a 9-a, condusă de Erich von Falkenhayn.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Oituz, el se mulţumeşte de a da lovitura principală în Oltenia, departe de rezervele noastre şi cele ruseşti. Grupul Jiu, deşi întărit cu Divizia a 17-a şi câteva trupe retrase de la Cerna, abia se menţine pe poziţiile de la sud de Tg. Jiu.

La Olt, o spărtură între brigăzile Diviziei a 23-a a permis inamicului să ocupe Baciuleştii, interceptând astfel linia de comunicaţie a trupelor noastre din spatele frontului Şuici–Jiblea. Inamicul, văzând succesul obţinut în Oltenia, îşi dirijează toate rezervele sale pe acel front cu scop de a lărgi spărtura obţinută şi a invada cu concursul cavaleriei bogata regiune a Craiovei.

În vremea aceasta, amicii şi aliaţii noştri ruşi se concentrează foarte încet pe frontul Moldovei, dar nu fac niciun gest ameninţător. Ei aşteaptă încă sosirea completă a corpurilor 40 şi 8 pentru a începe proiectata ofensivă până acum de 3-4 ori.

Pe când adversarul are un singur front unic, iar germanii trimit peste tot trupele lor pentru a menţine, unde e nevoie, inviolabilitatea frontului, aliaţii noştri ruşi vin încet şi se preocupă în cel mai înalt grad de a stabili linii de demarcaţie între trupele noastre şi ale lor.

De 80 de zile de când ducem singuri războiul, niciun ajutor direct sau indirect din partea ruşilor. Nicio mare ofensivă pe Frontul de Nord sau la sud de Pripet până la Vatra Dornei. Dislocările de trupe trimise în Moldova şi apoi Dobrogea se făceau pe măsură ce germanii degarniseau frontul cu trupe ce le aduceau pe frontul nostru.

Dumnezeu este mare, poate vom reuşi cu ajutoarele proiectate a se trimite în ajutorul Armatei I, dar de la ruşi nu văd însă grija de a ne ajuta, ci numai pretexte de a începe cât mai târziu acţiunea.

[Toma Dumitrescu, *op.cit.*, p. 139-140]

36. 5/18 noiembrie 1916, Bucureşti, Consemnările generalului Alexandru Averescu referitoare la vizita la comandamentul Armatei a 2-a a prinţului moştenitor Carol şi colonelului Victor Pétin

Lucruri extraordinare de înregistrat pe ziua de azi. După ora 9 dimineaţa a venit Prinţul Carol însoţit de colonelul Pétin. I-am ieşit înainte. Mi-a spus că vine să-mi vorbească în particular. L-am poftit în vagon la mine; a venit cu colonelul Pétin.

Prinţul a început prin a-mi descrie situaţiunea nenorocită din Oltenia şi a terminat prin a-mi spune că Marele Cartier General îmi cere două divizii pentru a le duce la Armata 1. A invitat pe colonelul Pétin a-mi da explicaţiuni asupra acestei necesităţi.

Colonelul Pétin spune mai întâi că după cele arătate de A.S.R. nu mai are aproape nimic de adăugat, în schimb mi-a servit o tartină lungă cât toate zilele şi a pus în ea un adevărat ghiveci. El a spus că situaţia din Oltenia e foarte tristă, situaţia relativ atât de bună la Armata 2 se va ameliora în curând cu efectele ofensivei ruseşti etc. etc.

În fine, după o perorație lungă, a încheiat *noi, considerând situaţiunea în general, am ajuns la concluziunea că Armata 2 are disponibile două divizii şi Marele Cartier General vă roagă să i le cedaţi*.

Cuvântul *noi* m-a scos din toate săritele. Cine este el? Ce atribuţiuni are? Pe baza căror drepturi, vorbind de Comandamentul român de Căpetenie zice *noi*. Voiam să-i pun aceste întrebări; prezenţa Prinţului m-a făcut să mă abţin.

Când a terminat, am întrebat pe Prinţ dacă trebuie să vorbesc. Răspunzându-mi că mă roagă chiar să vorbesc, am spus următoarele: *Domnule colonel, d-voastră greşiţi când spuneţi că am divizii la dispoziţie. Eu nu am nimic. Toate diviziile armatei române aparţin Comandamentului de Căpetenie; eu comand, prin delegaţie de la Majestatea Sa Regele, numărul de divizii ce mi se dă. Dacă Comandamentul de Căpetenie care cunoaşte situaţia generală crede că se pot lua de la mine 2 divizii, să ordone şi eu execut*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Răspunsul meu i-a lăsat pe Prinț şi pe colonel perplecşi. Pentru a risipi puțin atmosfera apăsătoare creată prin cuvintele mele, după o scurtă tăcere, am reluat a spune că răspunsul meu este acesta şi chestiunea o cred rezolvată. Dacă mi se cere însă părerea, pot adăuga că nu împărtăşesc deloc vederile domnului colonel.

Situația în Oltenia este rea, dar aici ea este bună numai în aparență. Luarea Diviziei 21 descoperă Bucureştii. *Acum câtva timp, generalul Berthelot mi-a spus că lucrurile stăteau admirabil în Oltenia, în urma succeselor strălucite ce am avut acolo şi acum se constată contrariul.*

La aceasta colonelul mi-a răspuns că situația s-a schimbat. Atunci – am replicat eu – de ce nu admiteți că situația poate să se schimbe şi aici?

• *Pentru câtva timp ea va ține, prin energia conducerii Dvs. şi în curând se vor simți efectele ofensivei ruse*, a răspuns colonelul.

• *Da, se poate, dar Dvs. puneți prea mare temei pe factorii intangibili, în ceea ce priveşte ofensiva rusă, care de atâta timp se tot anunță că va începe după 10 zile şi aceste 10 zile nu se mai termină. În această privință este necesar ca să înceapă mai întâi ofensiva rusă. După ce va începe, este de ştiut dacă va reuşi, apoi dacă reuşeşte, este de văzut cu ce repeziciune se va desfăşura şi numai după aceea se va putea vorbi de efectele ei pe celelalte puncte ale frontului.*

Am adăugat că, atât cât cunosc eu pe germani, atunci când țin pe cineva de păr, nu sunt ei oameni a lăsa din mână ceea ce au, fiindcă-i muşcă din altă parte de picior.

• *Dar nu ne-a slăbit pe noi la Verdun?* a exclamat francezul.

• *Da, v-a slăbit, dar după două luni şi în două luni putem să avem atâtea sferturi de ceas urâte. Pe de altă parte, cu ce violență ați atacat Dvs. pe Somme. Vor ataca tot astfel şi ruşii?* (Subliniere în textul original – *n.n.*)

Conversația devenea din ce în ce mai penibilă; pentru a curma, am repetat că eu execut ordinul cu tot devotamentul cerut de gravitatea împrejurărilor şi urez din suflet ca rezultatul să fie cel dorit, căci mai presus de toate sunt român şi ca român am numai o dorință: izbânda. Tot ca român însă mă simt dator a-mi spune sincer şi fără înconjur modul meu de a vedea.

Mi-a răspuns că şi el este tot atât de interesat în mersul operațiunilor noastre; i-am spus atunci că nu mă îndoiesc, dar proverbul nostru spune: cămaşa este mai aproape decât haina.

Am terminat. Am pus pe hârtii răspunsul meu, prin care arătam că se pot lua Diviziile 10 şi 21, arătând şi urmările ce ar putea să aibă luarea acesteia din urmă, dacă s-ar întâmpla să fie copleşit Grupul Predeal.

De fapt, aseară când eram la masă cu generalul Mărdărescu şi maiorul Ressel[1], spuneam cât de adânc sunt mâhnit de soarta Olteniei şi regretam că nu mi s-a spus mai din vreme să dau Divizia 21.

„Cum, ați fi dat Divizia 21?", m-au întrebat plini de mirare ambii; am spus: „desigur că da, căci pentru mine situația generală se ridică deasupra situației locale".

Obiecțiunile de azi le-am făcut, mai întâi pentru că mă revoltă ca un străin să vie să judece şi să intervină cu pledoarii în chestiunile noastre vitale, iar pe de alta, pentru că mă tem să nu fie un sacrificiu inutil. Lăsăm din mână o situație aproape sigură şi creăm o situație foarte periculoasă, fără să avem certitudinea remediului.

Prezența Prințului şi alte considerațiuni mă împiedicau a-i spune că o conducere luminată ar fi făcut zece zile înainte ceea ce s-a hotărât să facă acum, când cred că este prea târziu.

Nu au simțul realității, iar calculul timpului şi spațiului este cu desăvârşire neglijat sau făcut cu nepricepere. De altfel, dacă generalul Berthelot este atât de luminat şi atât de influent, cum se crede de ai noştri a fi, nu ar fi fost mai judicios a face să vie un corp de armată rus la

[1] Carol Ressel, colonel, apoi general, şef de cabinet al generalului Averescu, subşef de stat-major al Armatei a 2-a.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Curtea de Argeş, chiar cu riscul de a întârzia câteva zile faimoasa ofensivă care tot se anunţă şi nu mai începe? Când a fost aici colonelul Washburn, i-am spus că ar fi de o extremă utilitate un corp de armată rus, dacă nu chiar două, aici la Armata 2 sau la Armata 1 şi aceasta numai pentru câteva zile.

Prevedeam catastrofa deja de acum 10 zile; cei de la Marele Cartier General se legănau în braţele victoriilor din Oltenia!

Concluziunea zilei de azi este că mi-am făcut un amic: simpaticul Pétin.

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit.*, vol. 2, p. 82-85]

***37.* 5/18 noiembrie 1916, Bucureşti, Ordinul Marelui Cartier General român, semnat de generalul Dumitru Iliescu, către Armata 1 prin care se dispune organizarea unei mari bătălii pentru apărarea Olteniei**

MARELE CARTIER GENERAL
Nr. 2937 5 *noiembrie 1916, ora 3*
Către

ARMATA 1

La nr. l 034 şi raportul către Majestatea Sa Regele:

1. Situaţia Armatei 1 este, desigur, serioasă pe Jiu şi Olt, dar nu pot înţelege cum v-aţi putut permite să daţi ordin trupelor de la Cerna să se retragă, fără a fi atacate, pe simplu motiv al unei acţiuni angajate la 60 km de acest grup.

2. Toate-forţele de care dispunem vor fi îndreptate pentru a da o bătălie în Oltenia, şi anume Divizia 2/5, Divizia 9/19, două divizii din Armata 2 şi o divizie de cavalerie cu detaşamentul de automobile-mitraliere.

3. În asemenea condiţiuni rolul d-voastră este acela de a rezista cu orice preţ cu Grupurile Jiu şi Olt, pentru a da timp grosului forţelor noastre de a ajunge. Divizia 8 este îndreptată pe Topolog în zona Cotmeana-Milcoiul-Poienari, pentru a susţine Grupul Olt. Ea va fi pusă la dispoziţia d-voastră la momentul oportun.

4. Centrul de gravitate al rezistenţei noastre trebuie să fie către Filiaşi unde îndreptăm transporturile noastre.

5. Dacă Grupul Jiu este obligat, în mod absolut, să cedeze teren, trebuie să se îndrepteze către Filiaşi între văile Jiu şi Gilort, pentru a acoperi zona de debarcare a trupelor noastre.

6. Distrugerile ordonate, între Balota şi Şimian, trebuiesc executate oricare ar fi situaţia militară prezentă sau viitoare. Sunteţi răspunzători de execuţia distrugerilor.

7. Însărcinarea d-voastră se sprijină actualmente pe o rezistenţă absolută; nicio palmă din teritoriul naţional nu trebuie cedată fără luptă. Aceasta este condiţiunea singură care permite Marelui Cartier General de a răspunde ofensivei inamicului printr-o contraofensivă.

8. Dacă credeţi că nu puteţi să îndepliniţi toate aceste însărcinări, raportaţi de urgenţă pentru a numi pe altcineva în locul d-voastră.

Din Înalt Ordin
p. ŞEFUL DE STAT-MAJOR GENERAL
General de brigadă DUMITRU ILIESCU

[*Marele Cartier General al Armatei Române. Documente. 1916-1919...*, p. 151]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***38.* 11/24 noiembrie 1916, Bucureşti, Scrisoarea lui Alexandru Marghiloman adresată regelui Ferdinand prin care solicită încetarea distrugerii depozitelor de cereale pentru a nu cădea în mâinile inamicului**

Sire,

Aflu cu preciziune că înainte de a se evacua Craiova, Guvernul Majestății Voastre a dat ordine formale ca să se arză morile şi să se incendieze depozitele de cereale. Asemenea ordine se mai pot repeta.

Rog, din toate puterile mele, pe Majestatea Voastră să nu mai permită această mistuire a proprielor noastre resurse. O asemenea măsură se va întoarce numai şi numai în contra populației noastre de la țară şi din oraşe. Ca eficacitate militară, ea nu duce la vreun rezultat, deoarece vrăjmaşul are toată putința – dacă este în nevoe – se înlocuiască orice bob ars de noi luând, până la sleire, micile rezerve ale țăranilor.

Însemânțările de toamnă sunt foarte reduse; cele de primăvară vor fi aproape nule din lipsă de brațe şi de vite: dacă distrugem noi înşine ceea ce mai avem, aceasta însemnează foamete pentru populațiunea țării.

Era de datoria mea, Sire, să supun Majestății Voastre aceste considerațiuni ce formulez în numele partidului conservator.

Sunt al Majestății Voastre supusul Ei devotat şi credincios,

A. Marghiloman

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală, Dosar 4/1916, f. 1]

***39.* 15/28–16/29 noiembrie 1916, Însemnările generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la ajutorul rus în apărarea Bucureştiului şi planul pentru apărarea Capitalei**

Ruşii se hotărăsc totuşi să trimită Corpul 4 Armată din Armata de Dobrogea, pentru a participa la apărarea Bucureştiului. Corpul este comandat de un musulman, generalul Aliev[1] – foarte energic, se zice.

Brătianu asistă la raport. Nu intervine decât pentru a combate măsurile obligatorii propuse împotriva laşilor, ca şi pe acelea împotriva civililor germani, care, totuşi, ar trebui puşi în imposibilitatea de a mai provoca rău, pentru că, altfel, răspândesc peste tot numai descurajare.[...]

29 noiembrie

Beliaev[2] spune că se vor trimite, în afară de Corpul 4 Armată, alte trei corpuri şi trei divizii de cavalerie. Să fie adevărat?

Planul operațiilor, stabilit definitiv, este următorul: cu ajutorul unităților mai puțin slăbite ale Armatei 1, să se oprească forțele inamice, care au debuşat pe Argeş şi Olt, pe frontul general Florica–Costeşti, generalul Stratilescu având la dispoziție pentru această manevră elemente rămase din Diviziile 1, 8, 11, 13, 14, 17, 23 Infanterie şi Divizia 1 Cavalerie; în timp ce Diviziile 2/5 şi 9/19, coborând rapid pe cele două maluri ale Neajlovului, vor ataca trupele lui Mackensen pe flancul lor stâng, iar Diviziile 21, 18 şi 7 le vor reține din față, pe Neajlov, şi, la nevoie, pe Argeş. Divizia 2 Cavalerie va face legătura între cele două grupări, a căror rezervă va fi Divizia 10 Infanterie, în curs de reorganizare între Ploieşti şi Titu.

[Henri Mathias Berthelot, *op.cit.*, p. 106-108]

[1] Eris Han Sultan Ghirei Aliev (1852-1920), general rus, comandant al Corpului 4 armată (1914-1918).

[2] Mihail Alekseevici Beliaev (1863-1918), general rus, şef al Misiunii Militare Ruse pe lângă Marele Cartier General român. Misiunea a fost trimisă ca o contrapondere a celei franceze condusă de generalul Berthelot.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***40*. 19 noiembrie/2 decembrie 1916, Bucureşti, Însemnările lui Toma Dumitrescu referitoare la măsurile întreprinse de autoritățile militare române ca urmare a pierderii bătăliei Bucureştiului**

19 noiembrie. Manevra Grupului Prezan contra lui Mackensen poate fi considerată ca nereuşită.

De altă parte, Armata 1 a fost atacată în flancul stâng şi spate din direcția Titu, ceea ce i-a precipitat retragerea înapoia Dâmboviței. Bucureştenii, care erau amenințați de la sud, sunt acum amenințați la nord.

Cartierul General se mută de la Periş la Buzău, cu toate protestările francezilor, că ar fi prematură mutarea. De fapt, francezii îşi instalaseră mai de mult bagajele în primul vagon disponibil la chei, iar ceilalți au la dispoziție automobile pentru a pleca individual, pe când mutarea Cartierului General cere 24 ore şi inamicul este la 30 km de Periş, iar cartierul Armatei I în marş spre Periş.

Tot astfel francezii au criticat rezistența Diviziei a 18-a însărcinată cu paza Dunării, în momentul trecerii de la Siştov – Zimnicea, zicând că trupele noastre fug şi că nu e acolo decât o brigadă de infanterie, de fapt trecuseră pe la Zimnicea 3 divizii infanterie şi una de cavalerie şi o brigadă ce le făcea față din Divizia a 18-a a făcut destule pierderi inamicului.

De asemeni, s-a acuzat Grupul Giurgiu de a fi cedat repede, când în realitate era Divizia 1 bulgară întreagă contra câtorva batalioane.

În noaptea de 19/20 noiembrie, în gara Ploieşti, maiorul Rosetti, rămas la cartierul vechi la Periş, raportează dlui general că, după informațiile date de dl general Prezan, Armata 1 ar fi avut retragerea tăiată dinspre Titu , ceea ce a provocat un ordin de operație dat armatelor, prescriind retragerea pe linia Ialomiței şi a Argeşului la vest de Bucureşti.

[Toma Dumitrescu, *op. cit*., p 159-160]

***41*. 20 noiembrie/3 decembrie 1916, Bucureşti, Scrisoarea lui Constantin Stere[1] adresată regelui Ferdinand prin care solicită interzicerea distrugerii sondelor petroliere şi a depozitelor de cereale pentru a nu cădea în mâinile inamicului**

Sire,

Ca un om care nu are ambițiuni politice şi care întotdeauna şi-a făcut datoria de credință către Suveran dându-şi părerea dezinteresată atât față de M.S. Defunctul Rege Carol, cât şi față de Majestatea Voastră, îndrăznesc şi în aceste clipe tragice să mă adresez Majestății Voastre pe această cale, singură deschisă mie acum.

Aflu că s-au luat toate dispozițiunile pentru distrugerea sondelor şi a tuturor instalațiunilor petroliere, precum şi a depozitelor de cereale. Am văzut cu durere eu însumi convoaie de copii de la vârsta de 17 ani în sus pornite spre Moldova.

[1] Constantin Stere (1865-1936), scriitor, om politic şi jurist român. Născut la Ciripcău, în județul Soroca, a participat la activitatea revoluționară, motiv pentru care autoritățile ruse l-au trimis în surghiun în Siberia (1886-1892). S-a stabilit la Iaşi unde a absolvit Facultatea de Drept. A urmat o activitate universitară, fiind ales, în 1913, rector al universității ieşene. Concomitent s-a afirmat ca scriitor, întemeind în 1906, revista „Viața Românească”. În acelaşi timp a intrat în Partidul Național Liberal, având un mare rol în conturarea programului acestei formațiuni în care se preconiza un amplu program de reforme. În timpul neutralității s-a pronunțat hotărât pentru intrarea în război a României, alături de Puterile Centrale, cu scopul unirii Basarabiei. Stabilit la Bucureşti, a editat în vremea ocupației germane ziarul „Lumina”. A avut un mare rol în unirea Basarabiei cu România (27 martie/9 aprilie 1918). După război a activat în Partidul Național Țărănesc, dar în anii ’30 s-a retras din activitatea politică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Înțeleg, Sire, că în situația de fapt, asupra căreia nu insist, România trebue să-şi urmeze destinul şi nu poate încheia pace separată. Dar nu mai puțin e grozav că, aşa cum stau lucrurile, fără nicio utilitate pentru viitorul acestui neam, să fie aruncată ruina desăvârşită asupra Țării, şi însăşi rasa noastră să fie periclitată.

Îmi permit dar, Sire, cu tot devotamentul de supus şi cu toată credința de cetățean, să implor pe Majestatea Voastră să spună cuvântul Său hotărâtor pentru ca aceste măsuri fatale să fie împiedicate, precum şi încercările zadarnice şi de nemic justificate, de întimidare, date la iveală în ultimele zile de d-nii general Anghelescu şi maior Florescu.

În nădejde că Majestatea Voastră veți vedea că aceste rânduri sunt dictate de aceleaşi sentimente de lealitate, de cari întotdeauna am dat dovadă, rog, Sire, să primiți asigurarea credinței mele desăvârşite.

Rămân, Sire, al Majestății Voastre prea supus şi prea plecat servitor,

C. Stere

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală, Dosar 4/1916, f. 3-4]

***42*. 22 noiembrie/5 decembrie 1916, Periş, Directive ale Marelui Cartier General român adresate Armatei a 2-a, Armatei 1 şi Grupului Apărării Dunării pentru retragerea pe aliniamentul sud Râmnicu-Sărat–Viziru**

COMANDAMENTUL DE CĂPETENIE
Nr. 23

22 noiembrie 1916

Către

ARMATA 2, GRUPUL ARMATEI 1 ŞI APĂRĂRII DUNĂRII

În scopul de a anihila acțiunea convergentă a inamicului, care îndreptează atacurile sale simultan dinspre sud, vest şi nord, şi pentru a permite forțelor noastre să se adune şi să fie întărite de trupele ruseşti ce vor sosi, am hotărât cele ce urmează:

1. Armata 2, Grupul Armatei 1 şi Apărării Dunării, precum şi trupele ruse care au luptat la sud de Bucureşti se vor retrage pas cu pas pentru a ocupa poziția în curs de întărire de la sud de Râmnicu-Sărat–Viziru.

În această mişcare de retragere, trupele se vor acoperi cu ariergarde, care vor căuta să întârzie cât mai mult înaintarea inamicului;

2. Pentru coordonarea acestei mişcări generale de retragere se dă armatelor ca prime obiective de atins:

a) Armata 2 se va retrage pe înălțimile de la est de valea Teleajenului, ținând – până la noi ordine – defileurile de la est de această vale. Pentru executarea mişcării de retragere va dispune de şoseaua Târgovişte–Ploieşti–Mizil şi de toate drumurile aflate la nord de această şosea.

b) Forțele aparținând Grupului Armatei 1 şi Apărării Dunării, care se găsesc la vest de Bucureşti şi la nord până la şoseaua Târgovişte–Ploieşti, se vor retrage pe văile Prahovei şi Ialomiței, ocupând până la noi ordine frontul cuprins între Netoți (inclusiv) şi Urziceni (pe care îl va ocupa provizoriu până la sosirea Corpului 3 Cavalerie rus).

Legătura între Armata 2 şi Grupul Generalului Prezan se va face la Coşlegii, care va fi ocupat de un detaşament de flanc dat de Armata 2.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

c) Corpul 4 rus, cum şi acele forţe române, care prin situaţia şi cursul operaţiunilor nu se vor putea retrage la nord de Bucureşti, vor forma un grup sub comanda generalului Aliev.

Acest grup se va retrage călare pe calea ferată Bucureşti–Feteşti, ocupând până la noi ordine frontul vest Mostiştea cu dreapta către Ialomiţa.

d) Corpul de Cavalerie rus (3 divizii) se va îndrepta în regiunea Urziceni pentru a ocupa pe Ialomiţa o parte din front, de la Adâncata până la dreapta Grupului Generalului Aliev, făcând astfel legătura între acest grup şi Grupul de forţe al Generalului Prezan.

e) Divizia 15 din Corpul 8 rus se va concentra către Mizil pentru a întări, după împrejurări, fie Armata 2, fie Armata 1.

3.Dacă inamicul lasă trupelor timpul necesar pentru a fi întărite de trupe ruseşti pe această linie, atunci rezistenţa se va face pe frontul mai înainte arătat, care se va fortifica succesiv.

Toate trupele române, care vor fi mai încercate, se vor retrage de pe front treptat – după propunerea armatelor respective şi aprobarea Marelui Cartier General – şi trimise în Moldova pentru a fi reconstituite.

Dacă însă inamicul va ataca, atunci se va evita o bătălie generală şi se va continua cu retragerea pas cu pas pentru a ocupa o a doua linie de rezistenţă la sud de Buzău şi Viziru, pe valea Călmăţuiului. Ordine ulterioare vor indica fronturile fiecărui grup de forţe pe această a doua linie.

p. ŞEFUL STATULUI MAJOR GENERAL
General de brigadă DUMITRU ILIESCU

[*Marele Cartier General al Armatei Române. Documente. 1916-1919...*, p. 158-159]

***43*. 23 noiembrie/6 decembrie 1916, Bucureşti, Relatarea episcopului Raymund Netzhammer referitoare la intrarea trupelor germane în Capitală**

În timpul nopţii şi al dimineţii are loc o schimbare completă de decor. La ora 3 dimineaţa, suntem treziţi din somn de o bubuitură îngrozitoare. Apoi se reinstalează liniştea, care însă nu durează prea mult; urmează zgomote şi mai puternice decât primul. Ele par să se fi petrecut în imediata apropiere, în orice caz nu mai departe de grădina publică Cişmigiu. De la fereastră nu se vede nicio urmare a acestor tiruri, care sună cu totul altfel decât tirurile de tun. Dar ne ajunge la ureche dinspre sud huruiala căruţelor. Aceasta se intensifică din ce în ce mai mult şi în cele din urmă vedem pe fereastră tunurile, căruţele artileriei şi celelalte căruţe urcând din greu pe strada care trece prin faţa bisericii Schitu Măgureanu; de aici ele cotesc pe pavajul bolovănos din strada Popa Tatu. Din când în când se aud îngrozitoare detunături repetate, încât se cutremură pământul. Unele se aud surd, venind dinspre vest. Huruitul căruţelor şi strigătele şi pocniturile de bici ale cărăuşilor se aud până în zori de zi.

La ora 8, canonicul Wloczka mă cheamă la fereastra lui şi îmi arată spinarea netedă din faţa noastră, a Dealului Spirii. Acolo se văd uriaşe coloane de foc înălţându-se spre cerul plin de nori. Arsenalul arde! Acum nu mai există nicio îndoială că salvele ce se auziseră din apropiere în timpul nopţii veneau dinspre arsenal unde fuseseră distruse numeroasele maşinării şi instalaţii scumpe cu bombe explozive. Acum fusese incendiată şi clădirea pentru ca să nu cadă în mâinile duşmanilor, cărora de nevoie le era abandonată capitala. Focul mistuitor se întinde cu repeziciune, iar spectacolul flăcărilor imense care se reliefează înfricoşător pe fundalul norilor cenuşii este de o înfiorătoare splendoare. Ne urcăm până în camera situată cel mai sus din clădirea noastră, aşa încât putem să ne uităm direct în inima vâlvătăilor şi să vedem cum

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

se prăbuşesc drugii de lemn incendiaţi şi tot acoperişul. După mai bine de o oră, focul îşi desăvârşise opera distructivă dorită.

În cursul dimineţii, un prieten român ne povesteşte că şi în fabricile de muniţie de la Cotroceni au fost aruncate în aer în timpul nopţii toate instalaţiile. El chiar spune că ştie că autorităţile s-au deplasat deja pentru a întâmpina trupele germane pe Calea Rahovei. Conform aceleaşi surse, clădirea cu aspect de palat a generalului Florescu din strada Cosma este destinată statului-major german.

Încă pe când stăteam la masa de prânz, a venit profesorul nostru Lorenz Müller, aducându-ne vestea că văzuse ofiţeri germani în automobile pe strada Lipscani. Pe Calea Victoriei sunt postaţi mulţi sergenţi şi alţi oameni de ordine. Totul indică intrarea iminentă a trupelor victorioase şi pretutindeni se poate spune cu bucurie şi fără nicio reţinere: „Acum vin nemţii!". Încă de ieri mă oprise un român pe stradă, spunându-mi cu toată seriozitatea: „Ce bine că vin nemţii, acum o să se facă în sfârşit şi la noi ordine!".

Cum se apropia un însemnat eveniment istoric precum intrarea oştirii germane în Capitala părăsită de români, n-am mai putut să stau acasă, ci am ţinut să fiu şi eu martorul ocular al acestui spectacol straniu. Domnul Müller se oferi să mă însoţească. Am urcat pe strada Ştirbei Vodă, până pe Calea Victoriei, căci marşul triumfal al diferitelor trupe învingătoare de diferite arme avea să se petreacă fără doar şi poate pe această arteră. Mulţi dintre spectatori nu se îndreptau spre strada principală, după cum nici trotuarele nu erau prea ocupate, încât să nu fi putut merge pe acolo în sus şi în jos. Lumea simţea nevoia de a nu se opri, de a se mişca, căci vremea nu era deloc favorabilă, ningea amestecat cu ploaie, iar pe străzi şuiera un vânt rece, aşa încât paltoanele şi căciulile de blană erau binevenite.

Pe când treceam prin faţa palatului regal, îi vedem pe primii soldaţi germani; aceştia transportau prizonieri români şi o cotiră cu aceştia într-una din străzile laterale. Apoi iarăşi nu mai avem ce vedea, aşa încât ne continuăm plimbarea în sus şi în jos pe Calea Victoriei. După câtva timp ne aflăm în faţa arcului boltit de la intrarea în curtea bisericii Kretzulescu. Aici se opreşte dintr-odată un automobil german, venit dinspre nord. Şoferul ne întreabă unde este palatul regal; trecuse de acesta cu aproape o sută de paşi, se întoarce, iar noi i-am arătat intrarea în curtea palatului. Cei din automobil sunt înfăşuraţi în mantalele lor, se uită sever şi şed nemişcaţi.

Acum auzim strigăte şi apeluri puternice, apoi în urechile noastre răsună din nou melodii ostăşeşti. Într-adevăr, iată-i că vin! Nemţii vin dinspre nord! Mulţi oameni tălăzuiesc pe Calea Victoriei. Încă de departe, de pe la Biserica Albă, se înalţă din şuvoiul de oameni profilul de uriaş al unui neamţ călare. Mai departe, din urma lui vin alţi călăreţi. Oamenii staţionaţi pe trotuare şi localnicii care îi însoţesc pe soldaţi strigă neîntrerupt ura, jubilează şi flutură pălării şi batiste. Ofiţerii călare îi salută pe cei din balcoane şi pe cei aflaţi jos, în toate direcţiile, aplecându-se spre cei care vor să le spună ceva. Ne oprim muţi în faţa grilajului de la aripa gărzii palatului regal, în timp ce alaiul celor aclamaţi se apropie, uitându-ne uimiţi la ceea ce se întâmplă. Mulţimea care aclamă gălăgios se compune îndeosebi, corespunzător componenţei actuale a populaţiei, din femei şi din adolescenţi, printre care se văd doar câţiva bărbaţi. Poţi vedea femei care ţipă cuprinse de delir, comportându-se nebuneşte. De şeaua comandantului care conduce procesiunea s-a prins zdravăn o muiere care îi oferă flori, râde şi vorbeşte şi nu vrea să se desprindă de neamţ. Acelaşi spectacol se repetă în cazul celorlalţi soldaţi călare!

După ofiţeri urmează soldaţii. Aceştia sunt total îmbătaţi de victorie şi arată acest lucru prin toate gesturile lor. Cu cântatul nu prea mai merge, căci au răguşit de-atâtea strigăte. Aproape toţi soldaţii sunt împodobiţi cu flori. Ele le fuseseră oferite de femeile şi fetele prin faţa cărora trecuseră şi care stăteau pe marginea drumului. Unii dintre ei îşi împodobiseră cu flori ţeava puştii, alţii şi le înfipseseră la butonieră sau la curea, alţii îşi decoraseră ranitele cu câte

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

un buchet de flori. În drum spre oraş şi pe străzile acestuia, războinicilor le fuseseră dăruite multe, căci unii ţineau sub braţ câte o pâine întreagă, alţii ţineau în mână câte o sticlă de vin sau de rachiu, fluturându-le pe sus şi trăgând din când în când câte o duşcă sănătoasă. Multor soldaţi le poţi citi oboseala pe chip, nu puţini dintre ei sunt înfrigurați şi tuşesc. Trupa nu oferă un spectacol prea frumos.

În timp ce războinicii mărşăluiesc în curtea palatului, balcoanele casei situate diametral opus se umplu; de acolo, o femeie extrem de agitată şi care gesticulează puternic face încontinuu semne, îndemnând la urale. Curtea cea mare a palatului regal este plină acum de soldaţi germani. Se aud comenzi, apoi ceva de genul unei cuvântări focoase, care după câte se pare se încheie cu o chemare la urale entuziaste, căci toţi soldaţii strigă deodată de trei ori ura.

Vremea nu s-a îndreptat deloc. De aceea ne-am retras de la palatul regal, refugiindu-ne în căldura casei noastre. Tot ceea ce văzusem fusese foarte interesant, chiar dacă ne imaginasem cu totul altfel intrarea învingătorilor! Fără îndoială, schimbarea de decor se produsese!

[Raymund Netzhammer, *op.cit*., p. 681-683]

44. 23 noiembrie/6 decembrie 1916, Bucureşti, Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman referitoare la intrarea trupelor Puterilor Centrale în Bucureşti

La ora 8 ½ Vrendenburch plecase. El însoţeşte pe Petrescu[1] pentru a merge în întâmpinarea germanilor. În oraş o ordonanţă povăţuia ca prăvăliile să rămână deschise chiar în zilele de sărbătoare, autoriza circulaţia până la ora 10 seara şi mai ales cerea populaţiei să primească bine trupele de ocupaţie: ameninţări de moarte în contra oricui ar trage, ar arunca asupra celor care ar trage, ar arunca ceva asupra lor sau care s-ar deda la gesturi injurioase.

La ora 10 ½ trec pe Calea Victoriei ca să mă duc la spitalele de la Şosea. Gardiştii în număr mare şi curaţi. Comisarii toţi în ţinută. Lume multă pe străzi. Nu plouă încă, dar vreme umedă şi călduroasă.

Pe şosea mici grupuri de urmăretici, coloane de muniţii (încă destul de bine ţinute, ca acelea pe care le-am văzut ieri), mergând spre Băneasa; grupuri de femei din împrejurimi venind spre Bucureşti şi purtând nişte boccele; probabil cu boarfele lor. De la Hipodrom se auzeau detunături de artilerie grea, spre Chitila şi mai departe. Oamenii de acolo mi-au spus că un obuz rătăcit căzuse, dar nu se ştia unde. Am încrucişat două regimente, al 56-lea şi al 61-lea, care treceau de-a lungul Sanatoriului Antoniu: Zdrenţe! Sărmanii oameni! Oare vor putea să se retragă? Nu par să mai poată. Viziunea cea mai penibilă a acestui război îngrozitor.

Răniţii sosesc de la Chitila.

Ora 3, Palatul Regal este ocupat. Germanii au îngăduit publicului să intre în curtea Palatului cu toată opoziţia gardiştilor. Tzigara-Samurcaş[2] se află acolo. El îmi telefonează că mulţimea fraternizează cu soldaţii germani şi că s-au găsit chiar oameni care le-au oferit flori!

Patrulele au şi început să ridice tot ce este militar şi îi strânge pe maidane şi prin curţi.

---

[1] Emil Petrescu, primar al Bucureştiului (martie 1914–noiembrie 1916; noiembrie 1918).

[2] Alexandru Tzigara-Samurcaş (1872-1952), istoric de artă, cu studii în Franţa şi Germania, unde şi-a luat doctoratul în filosofie la Universitatea din München. A avut o carieră bogată fiind profesor de istoria artei la universităţile din Bucureşti şi Cernăuţi, director al Muzeului Naţional de Artă, membru corespondent al Academiei Române (1938), director al Fundaţiei Culturale Carol I. În timpul războiului a rămas în Bucureşti la sugestia Casei Regale pentru a avea grijă de bunurile acesteia. A fost în două rânduri prefect al poliţiei Capitalei (30 noiembrie 1916–12 ianuarie 1918; 08 mai–1 noiembrie 1918). (Detalii despre această secvenţă în Al. Tzigara-Samurcaş, *Memorii*, II, 1910-1918, ediţie critică de Ioan Şerb şi Florica Şerb, prefaţă de Dan Grigorescu, Editura Grai şi Suflet – Cultura Naţională, Bucureşti, 1999, p. 164-166)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La ora 3 ½ se aud câteva deturnări puternice spre sud-estul oraşului. Se trage poate asupra sărmanelor trupe care se retrag, lamentabil spre Urziceni.

Mackensen – 3 automobile – soseşte încet, la Palatul Regal. Trăsăturile intrate pe poarta corpului de gardă fac înconjurul şi se opresc la scara mare. El nu intră; se trimite după Tzigara şi Brociner. Mareşalul declară că nimeni nu se va atinge de reşedinţele regale. La întrebarea: „Dar Principele de Hohenzollern?", mareşalul nu a lăsat să se înţeleagă dacă el va veni: După aceasta el a cerut ca toţi germanii să fie puşi imediat în libertate: „Aceasta este o poruncă".

Încrucişez pe strada Academiei o companie – oameni voinici, plini de noroi, cu chivera pe cap, umblând repede şi cântând. Publicul îi salută.

Pe piaţa teatrului patru ulani şi un ofiţer, ras, monoclu, chipeş; o tânără germană înaintează şi îi oferă flori. Publicul se amuză. Se şi văd soldaţii singuri, unii chiar fără arme, plimbându-se mai ales cu şcolari drept călăuze.

La ora 7 ½, la Ministerul de Interne, în sala de Consiliu, se află un colonel de intendenţă şi vreo 2-3 ofiţeri; într-o cameră alăturea: primarul, Mustaţă[1], Lupu Kostache, Crăsnaru şi Nenițescu[2], care îmi spune: „Aceştia ne strâng rău". – Se cer până mâine la ora 10 dimineaţa 10.000 pâini, orez (de unde să-i iei), cartofi. Nu se va impune o contribuţie de război, dar trebuie să se furnizeze cu multă exactitate ceea ce este necesar pentru a se hrăni armata. Au intrat 4.000 de oameni, mâne mai vin 10.000; 40.000 vor trece, prin care şi turcii şi bulgarii din armata lui Mackensen. Ambele armate Mackensen şi Falkenhayn vor intra; e vorba ca fiecare din ele să-şi aibă zona separată prin axa Bulevardului. – Sunt 15 zile de când germanii au luat Craiova! Două săptămâni le-au ajuns pentru a sosi în inima României!

Principele de Lippe a sosit cu armata Falkenhayn; el a şi vorbit cu Tzigara-Samurcaş la Palat, şi împreună cu alţi doi ofiţeri s-a dus să facă o vizită lui Carp. El ar fi fost şi la mine, îmi spune Tzigara-Samurcaş, dar nu avea cărţi de vizită la el.

Din discuţiile care au avut loc cu ofiţerii, rezultă că nicăieri, pe frontul Bucureştilor, ruşii n-au intrat în luptă. Se spunea că ei s-ar fi luptat ieri; nu au fost văzuţi. Coloanele care cutreierau Bulevardul, nu mai târziu ca ieri, au făcut stânga împrejur şi s-au întors prin şoseaua Ghencea-Bellu spre linia de retragere. – Cu toate acestea au fost câţiva răniţi ruşi sosiţi ieri, dar se pare că ei proveneau din vechile lupte de la Comana.

La Chitila, unde au fost lupte ieri, se pare că ni s-a ucis multă lume: mitraliere şi numai mitraliere. Sărmanii, sărmanii noştri soldaţi...! Şi e frig, şi umezeală pătrunzătoare, şi ploaie: ce trebuie să fie retragerea în debandadă, pe drumurile Ialomiţei!

În Gara de Nord, doi împiegaţi nu au ascultat la comanda de „Halt!" şi au fugit: germanii i-au culcat imediat la pământ. Salvarea s-a dus să îi ridice; Minovici ne raportează că germanii au deshămat şi luat caii... Vor fi aspri!

[Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, p. 89-91]

[1] Generalul Alexandru Mustaţă s-a născut la 22 ianuarie 1854, a fost încorporat mai întâi ca soldat (23 iulie 1873) şi apoi a devenit sublocotenent la 1 iulie 1877. A avansat în carieră până la gradul de general de brigadă pe care l-a obţinut la 1 aprilie 1911. În timpul campaniei armate române din sudul Dunării a devenit „celebru", prin ordinul dat de a distruge podurile în urma trupelor sale care înaintau, pentru că aşa scria la regulament. De asemenea, nu a ţinut seama de ordinul de oprire a înaintării dat de principele Ferdinand, astfel că s-a apropiat prea mult de Sofia. La 22 noiembrie 1916 (stil vechi) a fost desemnat de guvernul Brătianu să rămână prefect al poliţiei Capitalei pe timpul ocupaţiei Puterilor Centrale. Necunoscând limba germană, generalul Mustaţă şi-a prezentat demisia, funcţia fiind preluată, la 30 noiembrie/13 decembrie 1916, de Alexandru Tzigara-Samurcaş.

[2] Dimitrie Nenițescu (1861-1930), militar, avocat şi om politic. A absolvit Şcoala Militară de Ofiţeri din Bucureşti şi s-a specializat în topografie. Şi-a dat demisia din armată şi a continuat studiile la Bruxelles. Concomitent cu avocatura a intrat în Partidul Conservator devenind unul dintre liderii acestuia. A fost secretar general al Ministerului de Interne (1899-1900), guvernator al Băncii Naţionale a României (1900-1902) şi ministru la Industrie şi Comerţ (1910-1912). În anii 1916-1918 a rămas în teritoriul ocupat, intrând în aşa-numitul guvern de giranţi, ca titular al portofoliului finanţelor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***45.* 25 noiembrie/8 decembrie 1916, Însemnări ale lui G.T. Kirileanu referitoare la situația României după ocuparea Bucureştiului de către trupele Puterilor Centrale**

Ceea ce nimeni nu gândise la descătuşătoarea intrare a României în luptă s-a împlinit. Trupele germane au ajuns marți, 22 nov., puțin după amiază, în Bucureşti. Se aude că împăratul german vrea să pedepsească „trădarea” României şi a familiei noastre regale. Pe tronul Regelui Ferdinand o să fie pus Principele Wilhelm,[1] fratele său mai mare... Ironia soartei e că Wilhelm, ca şi tatăl său Leopold[2], a refuzat cândva acest tron. Ei n-au vrut titlul de „prinț moştenitor” în vremea Regelui Carol I şi a Reginei Elisabeta, care nu mai puteau avea urmaşi la tron. Atunci a fost Ferdinand, *de voie,* acum va fi Wilhelm, *cu forța*?

Necazuri şi suferințe sunt însă la tot pasul, pe toate drumurile şi în toate locurile. Ne retragem mereu, de peste tot. Aud că la Ploieşti s-a dat foc la sonde şi depozitele de petrol. Şi în alte locuri flăcările mistuie bunuri ce-ar putea ajunge în mâinile duşmanului. Se dă foc chiar şi la hrană, dacă nu cumva o cumpără ruşii, care se îngrijesc mereu de provizii şi de oamenii lor, deşi sunt mult mai bine hrăniți şi echipați decât soldații din trupele noastre.

Prințul Ştirbei zice că ruşii au cu doi ani de experiență a frontului mai mult decât noi – asta se vede în tot ce fac ca să-şi asigure hrana şi echipamentul. Noi nu ne-am gândit deloc şi la asemenea vremuri grele, iar acum înghițim greu retragerea. Aliații nu au făcut după cum au promis, când au stăruit să intrăm în război alături de ei. Am crezut că o să grăbim victoria Antantei şi ne-am trezit aproape singuri, pe un front de-o lungime mult prea mare, cu bulgarii şi nemții la spatele nostru, iar cu ungurii şi austriecii în față şi-n coaste. Ce ne făceam dacă intram în război de la bun început, cu totul nepregătiți?

Sarrail a bătut pasul pe loc la Salonic, iar ruşii au venit în Dobrogea cu trupe puține. N-a fost cine să-i țină pe nemți şi bulgari la sudul Dunării, după cum fusese vorbit şi atenționase mereu Primul Ministru, ca să putem înainta în Ardeal, cu inamicul numai în față.

Ştirile ce vin de pretutindeni aduc numai jale în suflet. Ce-a mai rămas din țară e doar un vălmăşag de lume amărâtă, care umblă disperată, fără odihnă, fără noimă şi far' de adăpost. Trupe în neorânduială şi fără vlagă. Mulțime de copii şi bagaje; convoaie de tineri ce nu trebuie să rămâie în spatele frontului, ca să nu-i folosească apoi duşmanul; cruci ce arată morminte ale celor căzuți de boală şi epuizare. Tot mai multe suferinți şi tot mai puțină speranță...

Unde e forța şi clarviziunea conducătorilor noştri? Haosul de pe front şi de pe uliți arată goliciunea multor capete şi neputința nu doar a politicienilor, ci şi a unora dintre generalii noştri, bățoşi doar în fața cucoanelor.

[G.T. Kirileanu, *op.cit*., p. 267-268]

***46.* 29 noiembrie/12 decembrie 1916, Bucureşti, Relatarea episcopului Raymund Netzhammer despre convorbirea cu colonelul Stolzenberg von Stolzenfels şi opiniile acestuia referitoare la politica României şi atmosfera din Bucureşti**

Domnul Tzigara îmi aduce un permis eliberat pe numele meu, care îmi dă posibilitatea de a intra liber în comandatura imperială până la 15 ianuarie. Prietenul meu este trist şi abătut, deoarece nemții se comportă dur şi fără menajamente. Mă roagă să mă duc chiar astăzi la

[1] Wilhelm, Prinț de Hohenzollern (1864-1927), fratele mai mare al regelui Ferdinand. Între 1880 şi 1886, Wilhelm a fost moştenitor prezumptiv al tronului României. La 20 decembrie 1886, a renunțat la drepturile sale la succesiunea tronului Regatului României.

[2] Leopold, frate cu regele Carol I şi tatăl lui Ferdinand. A renunțat la succesiunea la tronul României în 1880.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

colonelul Stolzenberg şi să-l conving de faptul că nemţii trebuie să dovedească la Bucureşti că nu sunt barbari; cu această ocazie aş putea să-i atrag atenţia şi asupra faptului că i-ar avantaja foarte mult şi pe nemţi, dacă ar lua legătura cu domnii Carp, Maiorescu şi Marghiloman.

Zis şi făcut! – După ce mi-am arătat permisul, mi s-a permis astăzi accesul la Ministerul Lucrărilor Publice, care acum este comandatura imperială cu steaguri germane atârnând până aproape de pământ. N-a trecut mult şi mă şi aflam în faţa locotenent-colonelului Stolzenberg von Stolzenfels, care nu mai avea decât un braţ. După ce m-am prezentat succint, i-am arătat care este scopul vizitei mele: rugămintea de a le acorda protecţie catolicilor mei care aparţin unor naţionalităţi diferite. Severul războinic, care nu numai că îşi afişează mândria în numele său[1], dar şi-o trădează şi prin felul său de a fi, îmi răspunde pe măsura stării de război: „În cazul acesta, domnul arhiepiscop ar fi mai bine să i se adreseze guvernatorului, generalul de artilerie von Heinrich, care tocmai a sosit astăzi!" Apoi Stolzenberg recunoaşte că bulgarii şi turcii sunt greu de ţinut în frâu şi că aceştia au săvârşit fapte ruşinoase şi furtişaguri în afara oraşului, dar că asemenea fapte ţin din păcate de ceea ce se cheamă un război. La sugestia mea de a deplasa câteva patrule în zonele periclitate ale oraşului, n-am primit niciun răspuns.

Când mi-am permis constatarea că populaţia Bucureştiului se comportase, desigur, mulţumitor, domnul colonel se luă bine de tot de acest popor laş şi capricios, care urlă astăzi „pentru" şi mâine „contra"! Apoi îşi descarcă năduful în legătură cu oraşul Bucureşti, numindu-l cea mai pură Sodomă, în care trebuie să intri fără cruţare cu foc şi pucioasă, afirmând că s-au descoperit vreo 7000 de femei purtătoare ale unor boli periculoase. Şi iată că von Stolzenberg se năpusteşte şi asupra regelui Ferdinand, aducând ca argumente pălăvrăgeala cea mai mârşavă despre muierile de stradă, despre plăcerile vânătoarei şi despre ţigănci, lucruri pe care le auzise chiar de la români, refuză însă să mă asculte când îi spun că face afirmaţii nejustificate cu privire la lucruri ce nu pot fi dovedite, ba chiar îl declară vinovat pe rege pentru păcatele familiei sale şi ale societăţii, strigând în final: „Şi un asemenea om vrea să guverneze un popor!" Am considerat că este mai bine să tac şi să dau din cap, spunându-mi în sinea mea: „Război fără ură nu se poate!"

Cum eu nu mai spuneam nimic, Stolzenberg s-a mai calmat oarecum, schimbând vorba şi abordând domeniul politic. La afirmaţia mea că nu m-am amestecat niciodată în chestiuni politice, acest om impulsiv îmi dădu o lovitură aluzivă: „Ar fi fost bine dacă şi unii demnitari bisericeşti de pe alte meleaguri s-ar fi abţinut de la a se amesteca în politică". După care colonelul se interesă de politicienii care mai rămăseseră la Bucureşti, în special de primarul Emil Petrescu. Catalogarea acestuia ca om al lui Brătianu era la îndemâna oricui, căci premierul însuşi îl lăsase la plecare pe acest om în importantul post. Stolzenberg voia îndeosebi să ştie dacă clerul ortodox şi mai cu seamă mitropolitul aveau o influenţă puternică asupra poporului. I-am spus că, după părerea mea, nemţii nu aveau în niciun caz de ce să se teamă de cler şi că nici mitropolitul primat Conon[2], cel care voise chiar să se refugieze de frică şi spaimă, nu le va face niciun fel de necazuri, chiar dacă înainte de izbucnirea războiului acesta – somat fiind probabil pe atunci chiar de guvern – le trimisese regelui şi reginei nişte telegrame care aţâţau la război.

[1] În numele Stolzenberg von Stolzenfels se află cuvântul „stolz", care înseamnă „mândru" (n.a.).

[2] Mitropolitul Conon (1837-1922) a absolvit seminarul de la Mânăstirea Neamţ (1857), Facultatea de Litere de la Universitatea din Iaşi şi Facultatea de Teologie a Universităţii din Cernăuţi, unde a obţinut doctoratul în teologie. Profesor la Liceul Naţional, apoi la şcolile normale de băieţi şi fete din Iaşi (1877-1880), iar după reîntoarcerea de la studii, tot la şcolile Normale, la Liceul Internat şi la Seminarul „Veniamin"; hirotesit arhimandrit şi numit predicator la Catedrala Mitropolitană din Iaşi. În 1897 hirotonit arhiereu, cu titlul „Băcăoanul", locţiitor de episcop la Roman (iulie 1899 – februarie 1900), la 8 februarie 1902 ales episcop la Huşi; la 14 februarie 1912 ales Mitropolit Primat al României – retras din scaun la 1 ianuarie 1919. A rămas în teritoriul ocupat, dar în 1917, la solicitarea autorităţilor de ocupaţie, a adresat un apel militarilor români să înceteze ostilităţile împotriva trupelor Puterilor Centrale. Acesta a fost motivul retragerii din scaunul de mitropolit primat. A trăit ultimii ani ai vieţii la Mânăstirea Cernica.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În timp ce discutam, intră în încăpere un locotenent, predându-i domnului Stolzenberg o telegramă. Acesta o citeşte de două-trei ori, apoi mi-o citeşte şi mie pe un ton declamativ; este vorba de un ordin de război al împăratului, în care trupele sunt lăudate pentru vitejia lor şi în care se vorbeşte despre condiţiile de pace care fuseseră înaintate duşmanului. Locotenentul remarcă şi faptul că fusese convocat şi Reichstag-ul.

Pe când ieşeam de la domnul colonel, mă salută pe coridor prinţul Schaumburg- Lippe, fostul secretar al legaţiei germane de la Bucureşti.

[Raymund Netzhammer, *op.cit*., p. 686-688]

47. 30 noiembrie/13 decembrie 1916, Bucureşti, Însemnări ale episcopului Raymund Netzhammer referitoare la convorbirea cu Titu Maiorescu şi Alexandru Marghiloman

Cunoscând firea profund simţitoare a venerabilului fost prim-ministru Titu Maiorescu, mi se păru că ar fi potrivit dacă i-aş face o vizită în aceste condiţii atât de tragice pentru România. M-am dus la el, la locuinţa lui actuală din strada General Lahovari, căci un deces care îl afectase în mod deosebit îl determinase să renunţe la celebra sa casă din strada Mercur. Maiorescu se arătă bucuros de vizita mea, apoi ne povestirăm multe lucruri. Intrarea României în război şi succesiunea rapidă a grelelor şi dureroaselor evenimente ale războiului au stat în centrul discuţiei noastre. După o mai îndelungată şedere în străinătate, Maiorescu se întorsese la Bucureşti cu două săptămâni înainte de declararea războiului. Astăzi, omul acesta care aude greu, este foarte atent, s-a apropiat foarte mult de mine, ascultându-mi relatările despre felul în care atât eu, cât şi mulţi alţii răsuflaserăm uşuraţi pe atunci, în credinţa şi speranţa că Maiorescu va salva patria de război, după cum îmi exprimasem această speranţă şi regelui, şi cât de mult m-a durut să observ că nu se gândise să facă o remaniere a cabinetului.

Rafinatul om de stat şi filosof îmi explică apoi în felul său laconic, precis şi logic, următoarele: imediat după revenirea sa din străinătate fusese la rege; acesta n-a scos niciun cuvânt cu privire la formarea unui nou guvern. Cu o zi înainte de Consiliul Coroanei, deci sâmbătă, 26 august, regele l-a chemat, la ora 5 seara, la palatul regal. Miniştrii plenipotenţiari von dem Busche şi Czernin ştiau de audienţă şi fuseseră la el, tocmai de aceea, în aceeaşi zi, în dimineaţa aceleiaşi zile, contele Czernin mai fusese la rege, care îi vorbise atât de laudativ despre Maiorescu, încât ministrul plenipotenţiar austriac fusese convins că Maiorescu va fi cel care va fi numit să formeze noul guvern. Cu amărăciune şi cu indignare faţă de rege, Maiorescu remarcă faptul că regele înscenase în chip cu totul gratuit acea comedie.

„Închipuiţi-vă, continuă bătrânul om de stat român, cu o jumătate de oră înainte de audienţa mea la rege, venise la mine şi ministrul plenipotenţiar italian Fasciotti, acest om care îmi este absolut antipatic, spunându-mi că i se comunicase că urmează să mă duc la rege, dar că înainte de aceasta trebuie să aflu că neutralitatea României nu mai poate fi menţinută şi că toţi trebuie să ţinem unii cu alţii.”

Maiorescu mi-a relatat apoi audienţa: „Şi-acum ajung la rege. Primul lui cuvânt a fost ştirea că mâine se întruneşte Consiliul Coroanei şi că, în conformitate cu rugămintea sa, toată lumea va trebui să-şi spună deschis părerea. L-am întrebat pe rege dacă Majestatea Sa doreşte să i se imprime Consiliului de Coroană o orientare deosebită. Dintr-odată regele începe să spună că în ultimele patrusprezece zile de când fusesem ultima oară la el lucrurile evoluaseră şi că este hotărât să declare război. Regele adăugase apoi că cineva trebuie să aducă jertfe, el trebuind să le aducă pe cele mai mari, prin faptul că va trebui să o rupă cu familia sa şi cu Germania; el nu poate proceda în alt fel, căci în primul rând el este român. La care i-am spus regelui că

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

această concepție nu este corectă, căci nu trebuie totuşi să uite că, la vremea cuvenită, fusese chemat pe tronul României un principe german şi un Hohenzollern, şi anume cu intenția şi în opinia că germanitatea şi familia principilor germani ne vor oferi un sprijin solid; aceasta fusese şi directiva principală a politicii tradiționale româneşti".

În mijlocul acestor relatări interesante, Maiorescu este chemat afară. Sosise domnul Marghiloman, iar Maiorescu îl introduce în salon, la mine. Se vede de la o poştă că Marghiloman este foarte deprimat. El zice ceva despre Crucea Roşie, al cărei preşedinte este, apoi despre brava populație a Bucureştiului care, în ciuda faptului că totul s-a năruit, îşi păstrează calmul, fiind foarte ascultătoare. Cel mai rău lucru îl reprezintă şi astăzi poliția română, care chinuie populația nespus de mult. Apoi Marghiloman vorbeşte despre război şi spune că nemții ar fi trecut de Buzău. După părerea lui Maiorescu nu se mai poate vorbi în definitiv despre o armată română.

Referindu-mă la vizita mea de ieri la Stolzenberg am relatat despre ordinul de armată al împăratului, despre care am aflat acolo şi care sună a pace. Maiorescu spune apoi că şi lor li s-a comunicat acest lucru şi că tocmai de aceea vor să țină o mică conferință de lucru. Cei doi oameni de stat se întreabă pe ce cale ar putea să intre în legătură cu regele şi că dacă n-ar fi posibil să se realizeze acest lucru prin intermediul papei. Pentru cazul în care acest lucru va fi necesar, eu îmi ofer bunele servicii. Luându-mi rămas-bun de la cei doi domni, domnul Marghiloman îmi oferă automobilul său să mă ducă acasă, lucru pe care îl accept cu mulțumiri.

[Raymund Netzhammer, *op.cit.*, p. 688-689]

48. 1/14 decembrie 1916, Însemnările lui Toma Dumitrescu privind schimbarea din funcție a generalului Dumitru Iliescu şi cauzele înfrângerii armatei române

Astăzi, după raport, M.S. Regele, trecând încă cu dl general Iliescu, i-a comunicat acestuia, nu numai venirea dlui general Prezan ca şef de stat-major, dar, încă, că din cauza marilor nemulțumiri ce ar exista în public şi în partidele politice, nu-l mai poate lăsa pe dl general nici ca subşef de stat-major la Marele Cartier General şi nici să-i dea vreo comandă[1].

Vina mare ce se reproşează dlui general Iliescu este de a se fi înconjurat de colaboratori mediocri şi nu de cei mai reputați ofițeri din armata noastră. Dl general a arătat că a lucrat cu personalul de la Marele Stat-Major pe care l-a găsit, fără să fi schimbat pe cineva.

Că planul de campanie a fost studiat şi examinat şi aprobat de generalii comandanți de armate şi de M.S. Regele; că a lucrat cu credință şi devotament; şi că oricine în locul său şi în condițiuni identice nu ar fi putut face mai bine sau mai mult. M.S. Regele spune că într-adevăr generalul Iliescu este o victimă, dar că nu poate face altfel.

Condițiunile în care s-au desfăşurat până acum operațiunile: hotărârea Germaniei de a ne distruge; inactivitatea lui Sarrail şi reaua-voință rusească ne-au adus la dezastru. Şi acest dezastru a fost inevitabil din moment ce Aliații nu şi-au ținut obligațiunile lor de a ne ajuta şi de a menține forțele din față prin ofensive afirmate.

Sub presiunea unor forțe inamice superioare bine şi unitar conduse de cei mai de seamă generali germani, armata română, după lupte neîntrerupte de 3 ½ luni, este bătută, dar nu complet distrusă. Ruşii intervin numai când linia Odessei se simte amenințată.

[Toma Dumitrescu, *op.cit.*, p. 179-180]

[1] După câte mi-a spus atunci Regele, Iliescu a insistat a rămâne subşef sub Prezan (notă R.R.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

49. 1/14 decembrie 1916, Însemnările generalului Radu R. Rosetti despre împrejurările învestirii generalului Constantin Prezan în funcția de şef al Marelui Stat-Major

Luând pe Iliescu la o parte, în timpul raportului, Regele îl vesteşte că a chemat pe generalul Prezan şi că-l va numi şef de Stat-Major General. După câte mi-a spus Regele ulterior, Iliescu ar fi insistat ca să fie menținut ca subşef de stat-major (cum era de altfel titlul său oficial şi până atunci). Regele i-a arătat că aceasta este cu neputință din pricina nemulțumirilor ce sunt contra lui Iliescu în opinia publică şi (eu aş spune: mai ales) în cercurile politice.

Dacă se poate spune că Iliescu nu a fost cu totul la înălțimea dorită, nu e mai puțin adevărat că, în contra lui, a fost organizată, de Averescu, cu ajutorul conservatorilor de diferite nuanțe şi a tachiştilor, o companie menită însă să lovească nu numai pe Iliescu, dar şi, peste el, pe Brătianu. Pe acest val de ponegriri şi de intrigi, Averescu voia să se ridice la postul de comandant de căpetenie.

Atât Regele însă, cât şi Brătianu şi arătarea făcută făţiş de Berthelot că Averescu, pe care-l cântărise, nu era la înălțimea ce se credea, au făcut ca aducerea lui Averescu în capul armatei să nu reuşească. Evenimentele ulterioare au justificat pe deplin alegerea ce o făcuse Regele în persoana generalului Prezan.

Şi numele meu a fost citat printre cei indezirabili la Marele Cartier General. Această părere îmi era cu totul indiferentă. Mai mult încă vedeam cu plăcere plecarea de la Marele Cartier General, căci puteam astfel să mă duc pe front în capul unui regiment de infanterie, ceea ce cerusem de mai multe ori verbal şi de două ori în scris, dar nu mi se aprobase.

Intriga contra mea pornea de altfel tot de la Armata 2. O ştiam de la ofițerul din biurou care se ocupa de Armata 2 (ceea ce nu l-a împiedicat să spună lui Averescu neadevărul că eu duceam campanie contra lui) şi era să-mi fie confirmat peste două-trei zile de nepotul meu G. G. Cretzianu, unul dintre ofițerii scăpați din dezastrul Diviziei a 4-a, care se oprise la Marele Cartier General în drumul său spre Iaşi. El îmi spuse că trecuse pe la cartierul general al Armatei 2 că maiorul C. Bălăcescu îl însărcinase să mă informeze că la acel cartier general se ducea o campanie foarte activă contra mea. De atunci am aflat şi cine erau cei de duceau acea campanie: un general şi mai mulți politicieni ce se aciuiseră pe lângă Averescu.

De altfel, Averescu însuşi, cum o arată în notițele sale zilnice, era pornit contra mea şi a rămas pornit. Astfel, la data de 25 iulie/7 august 1917, când de 7 1/2 luni plecasem de la Marele Cartier General şi când eram în tranşeele de la Namăloasa, el scrie: „Generalul Prezan exercită o adevărată tiranie asupra Regelui, cu ajutorul generalului Berthelot şi a maiorului Rosetti”.

În parte am contribuit şi eu la organizarea acestei cabale. Preocupat numai de operațiuni şi de ceea ce trebuia făcut, am lipsit adesea de acel chip de a proceda pe care-l practicaseră cu atâta măiestrie şi cu atâta înmlădiere strămoşii mei sub formă bizantină şi mai ales fanariotă.

[General Radu R. Rosetti, *op.cit.*, 164-165]

50. 3/16 decembrie 1916, Bucureşti, Însemnări ale episcopului Raymund Netzhammer în urma audienței acordate de feldmareşalul August von Mackensen

La ora 5 m-a primit în casa Meitani, vis-à-vis de biserica Brezoianu, Excelența Sa feldmareşalul Mackensen. Omul slab şi vânos cu chipul tăiat ascuțit mă pofteşte imediat să iau loc şi mă întreabă: „Ce-l aduce pe domnul arhiepiscop la mine?” Eu îi răspund următoarele: „Vreau să vă exprim Excelenței Voastre admirația mea şi să vă doresc pentru faptele ce vor veni binecuvântarea şi protecția lui Dumnezeu!” Mareşalul se uită la mine cu ochi mari, mirat,

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

şi îmi spune: „De la Dumneavoastră, din înalta poziție pe care o dețineți, accept cu gratitudine cuvintele Dumneavoastră!" La care eu am spus: „Este de la sine înțeles, Excelență, că mi-ar fi plăcut mai degrabă să ştiu că nu ar fi trebuit să veniți aici, căci acest război nu ne era necesar deloc".

Apoi Mackensen mă întreabă care este naționalitatea mea şi ce sunt de origine, căci nu-şi poate explica interesul pe care-l manifestă domnul von Stotzingen față de mine. Enigma se lămureşte însă, îndată ce află că m-am născut în Baden şi că fac parte din ordinul benedictinilor. La fel ca Stolzenberg şi Heinrich, feldmareşalul aduce şi el vorba despre curtea regală a României. Are cuvinte de toată lauda pentru regele Carol, dar pe regele Ferdinand îl consideră un om slab, aflat îndeosebi sub influența soției sale şi pentru care are dreptate cel care a fost ultimul la el. La acestea, eu remarc doar că mulți au aflat deja că regele Ferdinand este foarte independent şi că-şi poate urmări cu consecvență până la capăt un scop despre care este convins că este just. Îmi exprim şi față de mareşal convingerea că se exagerează influența directă a reginei asupra regelui şi a politicii, dar că este posibil ca în România războiul împotriva Puterilor Centrale să fi fost decis de către femei, înaintea bărbaților lor.

Mackensen pune problema dacă regele nu ar fi putut evita războiul, renunțând la coroană. La această întrebare, răspunsul este negativ, deoarece după părerea generală nici regele Carol n-ar fi putut face să se evite războiul, dacă ar fi abdicat. Regele Ferdinand ar fi putut să se gândească la abdicare cel mult în cazul în care ar fi avut alături de el o soție paşnică, cu mentalitate germană, lipsită de urmaşi la fel ca şi Carmen Sylva, nu însă şi în cazul său. Şi înțeleptul Carol îşi dăduse seama cât este de greu să înoți împotriva curentului. În anul 1913 nu fusese nici el suficient de puternic, încât să i se opună lui Filipescu şi femeilor doritoare de război, ci a intrat în luptă împotriva bulgarilor ca să scoată războiul din interiorul țării, război de care se temea că va izbucni în propria sa țară sub forma unei revoluții, dacă va refuza să decreteze mobilizarea generală.

Mareşalul ascultă în tăcere tot ceea ce aduc ca argumente în favoarea regelui Ferdinand, pentru a-l scuza. El nu uită însă că regele, el însuşi neamț şi membru al familiei Hohenzollern, îi criticase pe nemți într-un interviu din *Times* ca fiind avari şi huni.

Mackensen răspunde evaziv la întrebarea mea indiscretă dacă Germania fusese pregătită pentru un război cu România; el arată doar că se manifestase temerea că România va intra în războiul mondial împotriva Puterilor Centrale, dar că rapoartele diplomatice fuseseră favorabile până în ultima zi. Din precauție, în ultimele săptămâni dăduse ordin să fie deplasate câteva unități de trupe la granița cu România. După declarația de război, sarcina devenise foarte dificilă şi abia astăzi vede, făcând o retrospectivă a celor întâmplate până acum, că numai Dumnezeu şi norocul îi ajutase. Chiar din prima noapte după declarația de război, dăduse ordinul să fie transportate materialele pentru poduri la Şiştov, adică pe brațul de acolo al Dunării, în apropiere de Beleni. Întregul atac de la Turtucaia fusese de o mare temeritate, căci nu dispunea pe atunci decât de puține trupe şi până şi acestea fuseseră de mâna a doua. Întreprinderea reuşise numai datorită faptului că bulgarii s-au năpustit plini de ură asupra românilor. Încă din Serbia şi Macedonia auzise despre bulgari că ar trebui asmuțiți asupra românilor!

Mackensen are cuvinte de laudă pentru cele făcute de români în Dobrogea. El relatează entuziasmat în special în legătură cu Constanța, care îți oferă o imagine splendidă, despre înflorirea României sub regele Carol. Cea mai bună impresie i-o făcuse portul, splendidele silozuri, noile străzi, instalațiile portuare şi numeroasele clădiri frumoase. Un singur lucru nu-i plăcuse, un lucru pe care şi regele Carol l-ar fi criticat ca lipsit de frumusețe, cazinoul, care pe deasupra este construit mizerabil.

Temerea mea că acum românii vor pierde Dobrogea, care va trece la bulgari, nu fu împărtăşită de Mackensen. El spune că este exclus ca România să rămână fără acces la mare, căci în

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

felul acesta n-ar avea nicio şansă de supravieţuire. Pierderea Dobrogei ar hrăni în permanenţă dorinţa românilor de a-şi lua revanşa, făcându-i să se profileze pe înarmare în vederea unui război. Mareşalul reliefează faptul că el spusese peste tot, inclusiv regelui Ferdinand al Bulgariei, că bulgarii n-ar trebui să se gândească la o anexare a Dobrogei. După părerea sa, bulgarii au oricum suficiente lucruri de făcut pentru a da de lucru unui popor mic, compus din numeroase fracţiuni destul de înapoiate. El recunoaşte în cuvinte de laudă marile însuşiri ale regelui bulgarilor. Mackensen este încântat de prinţul moştenitor Boris[1], un om deosebit de plăcut şi bine educat, care nu se dedică plăcerilor, fiind conştient de obligaţiile sale, deţinând o bună serie de cunoştinţe pozitive, în special din domeniul istoriei naturii, şi fiind şi foarte talentat în domeniul militar. El laudă relaţia foarte frumoasă dintre tată şi fiu; regele îl consultă pe Boris în orice chestiune. Mackensen îl situează pe Boris chiar mai presus de tinerii prinţi germani, care şi ei sunt, în majoritatea lor, foarte destoinici şi s-au descurcat bine în război.

Trecând la tema situaţiei din România, Mackensen vrea să afle câte ceva despre conducătorii români care nu s-au refugiat la Iaşi. Când am pomenit că Maiorescu fusese pentru neutralitate, deoarece un război al României împotriva Rusiei era de neconceput, mareşalul consideră că o astfel de atitudine este de înţeles. El nu are nimic împotrivă să le acorde o oarecare atenţie, la propunerea mea, domnilor Carp, Maiorescu şi Marghiloman, dar consideră că a făcut suficient între timp, prin faptul că le-a trimis acestor domni ordinul destinat armatei. În mod intenţionat nu întreprinsese mai mult, pentru a nu-i compromite pe aceşti domni în faţa poporului.

Dorind să aflu ce impresie au făcut asupra lui Bucureştii şi bucureştenii, mareşalul îmi sporeşte curiozitatea relatându-mi mai întâi cu lux de amănunte despre intrarea sa în oraş. Cu două zile înainte de intrarea nemţilor în oraş, trimisese un parlamentar la comandantul fortăreţei, cu solicitarea ca oraşul şi fortăreaţa să fie predate; le spuneam că în cazul în care vor refuza să facă acest lucru, atât instalaţiile fortăreţei, cât şi oraşul vor fi supuse tirului de foc. Parlamentarul său avusese impresia că ofiţerii români voiau să predea oraşul imediat, dar că un francez se opusese acestui lucru. De asemenea se spusese că predarea oricum nu mai are nicio valoare, deoarece oraşul Bucureşti nu mai este o fortăreaţă şi că din această cauză nici nu mai are comandant. În fine, se dăduse un răspuns în scris, needificator. În momentul în care el, Mackensen, auzise în noaptea din 5 spre 6 decembrie exploziile acelea puternice, fusese convins că oraşul va fi evacuat. Împotriva voinţei camarazilor săi, el o pornise cu un automobil spre linia forturilor şi dăduse ordin ca unul dintre forturi, pentru că nu se trăgea, să fie cercetat mai amănunţit. Acesta era complet gol. După care a plecat mai departe spre oraş. Dinspre oraş veneau numeroşi refugiaţi cu căruţe şi cu lucrurile lor. Un ofiţer care ştia limba română le-a pus întrebări, la care aceştia au răspuns că în oraş nu mai sunt trupe române şi că li se spusese că pot să se ducă din nou în satele lor. Continuându-şi călătoria, îi ieşi în cale un gardian călare, care îi raportă că oraşul era gol şi că puteau să intre liberi în oraş şi să meargă la primărie.

„Auzind acestea”, îşi continuă Mackensen relatarea în felul său concis, „am mers mai departe în oraş. N-a trecut mult şi maşina mea era plină de flori. Cu cât înaintam mai mult, cu atât mai mare era entuziasmul cu care eram primiţi. Acest entuziasm mă scandaliza pur şi simplu, pentru că ne aclama la o adică aceeaşi bandă de mizerabili, care mai înainte strigaseră că vor război cu noi. Am dat ordin să mergem la palatul regal şi am găsit acolo, în curte, o trupă care tocmai intrase în oraş, venind dinspre nord, acolo am dat ordin ca palatul să fie pus sub supraveghere şi ca nimeni să nu intre în el. În loc să apară intendentul palatului, ni s-a prezentat un oarecare domn Tzigara. Eu am plecat apoi îndărăt spre strada principală, am dat ordin să oprim în faţa unui magazin şi am compus o telegramă pentru împărat. Abia în afara

[1] Boris (1894-1943), prinţ moştenitor şi rege (Ţar) al Bulgariei sub numele de Boris al III-lea (1918-1943). A preluat tronul după abdicarea tatălui său, Ţarul Ferdinand. A murit într-un suspect acccident de avion.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

oraşului m-am întâlnit cu trupele noastre, care intrau în oraş. Desigur, este un caz unic, când un conducător de oaste intră primul într-un oraş duşman, înaintea trupelor sale!"

Oraşul Bucureşti face o impresie foarte bună asupra feldmareşalului care admiră numeroasele clădiri somptuoase. Zilnic se duce să vadă cartier după cartier. Printre numeroasele biserici el remarcă noua biserică italiană, din cauză că pune în evidenţă o notă cu totul diferită aici. Nu-i convine mareşalului absolut deloc faptul că ministrul plenipotenţiar american de aici, care pe deasupra mai e şi un om născut în Boemia, a păstrat până astăzi steagul american, care flutură pe diverse clădiri, chiar şi pe clădirea legaţiei germane, cu toate că nemţii acum îşi pot reprezenta şi singuri propriile lor interese. Este un deliciu să asculţi cum Mackensen povesteşte un lucru care i se întâmplase ieri: „M-am dus la un magazin de şelărie ca să cumpăr un geamantan. Din urmă mă urmează o turmă de oameni, care tot strigă ura! În clipa în care am ieşit din magazin, sunt întâmpinat din nou cu urale! Ştiţi, domnule arhiepiscop, aşa ceva ar putea să-ţi placă cel mult într-o ţară care îţi este prietenă, dar în ţara unui duşman te umple pur şi simplu de greaţă!"

[Raymund Netzhammer, *op.cit*., p. 690-684]

***51*. 10/23 decembrie 1916, Bucureşti, Însemnări ale episcopului Raymund Netzhammer referitoare la vizita feldmareşalului August von Mackensen la Palatul arhiepiscopal**

Pe înserate, feldmareşalul Mackensen, însoţit de unul din aghiotanţii săi, îmi întoarse vizita. Palatul arhiepiscopal îi plăcu foarte mult şi mă întrebă cu ce mijloace fusese construit. Nu mică îi fu mirarea să afle că fusese edificat cu mijloacele diecezei noastre.

Recent, Mackensen a fost la catedrală, lăudă această construcţie cu frumoasa sa arhitectură gotică şi cu decoraţiile sale interioare calme, pline de atmosferă. Deosebit de drăguţe i se părură vitraliile, care proveneau din München. Contemplase totul în catedrală, până la cele mai mici detalii; nu i-a scăpat nici faptul că în banca din stânga, destinată diplomaţilor, primul loc îl ocupa ministrul plenipotenţiar francez şi că la confesionalul părintelui Lucius în lista limbilor în care acesta primeşte spovedaniile, germana fusese tăiată cu linii groase. Mackensen înţelese că aceasta fusese opera unui duşman al nemţilor şi că nimeni nu este împiedicat să se spovedească în limba germană. El se interesă pe larg de cerinţele pe care trebuie să le îndeplinească preoţii catolici în ceea ce priveşte cunoştinţele de limbi străine, precum şi de gradul de cultură şi instruire al popilor şi al episcopilor ortodocşi şi de modul în care era organizată biserica naţională. El vru anume să afle dacă biserica română are oarecari relaţii cu biserica rusă sau dacă depinde chiar de sinodul rus, precum şi dacă sunt mulţi teologii care îşi însuşesc cunoştinţele la ruşi. Nu i-a displăcut deloc să audă că relaţiile sunt destul de firave, că în general influenţele dinspre nord-est sunt considerate antiromâneşti şi că odinioară vestitul episcop filorus Melchisedec[1] de la Roman manifestase chiar tendinţe antidinastice. În ciuda faptului că au numeroase biserici, Mackensen consideră că românii manifestă puţină înţelegere a fenomenului religios

[1] Melchisedec Ştefănescu (1823-1892) a studiat la Seminarul de la Socola (1834-1841 şi 1842-1843), apoi la Academia duhovnicească din Kiev (1848-1851), unde a obţinut titlul de „magistru în teologie şi litere". A fost profesor suplinitor la Seminarul de la Socola (1843-1848) şi titular la aceeaşi instituţie (1851-1856). Profesor şi director la Seminarul din Huşi (1856-1861); călugărit cu numele Melchisedec (1843), hirotonit ierodiacon (1844) la Socola, apoi ieronionah în Lavra Pecerska din Kiev (1851), protosinghel (1852) şi arhimandrit (1853). Locţiitor de episcop la Huşi (1861-1864), fiind hirotonit arhiereu cu titlul „Tripoleos" în 1862, locţiitor (1864), apoi episcop eparhiot – numit prin decret semnat de Al.I. Cuza – al noii eparhii a Dunării de Jos, cu reşedinţa în Ismail (1865-1879); la 22 februarie 1879 ales episcop al Romanului, funcţie în care a rămas până la moarte. A fost ales membru al Divanului ad-hoc (1857) sprijinind reformele lui Al.I. Cuza. Membru de drept al Senatului României şi al Academiei Române (1870).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

şi că nu au un simţ bisericesc prea dezvoltat. În această privinţă mi-am îngăduit să-mi exprim părerea că experienţa şi concepţia mea sunt contrare.

Dintre politicienii români, mareşalul se interesează cel mai mult de personalitatea lui Marghiloman, deoarece acesta solicitase o audienţă la el. Mackensen nu cunoştea importanţa acestui lider de partid şi credea că nu fusese niciodată ministru! De îndată ce a aflat însă că fusese ministru în repetate rânduri şi că fusese chiar ministru de finanţe în cabinetul Maiorescu, îi dăduse aghiotantului indicaţia ca Marghiloman să fie primit în audienţă. Mareşalul venise pe jos şi se întoarse acasă tot pe jos.

[Raymund Netzhammer, *op.cit*., p. 696-697]

52. 18/31 decembrie 1916, Bucureşti, Însemnări ale episcopului Raymund Netzhammer referitoare la convorbirea cu baronul von Stolzenberg

Vicarul catedralei a ţinut predica de la slujba principală în limba română; el primise indicaţia ca de acum încolo să se predice ca şi mai înainte, adică alternativ în germană, română şi franceză.

La comandatură i-am exprimat baronului von Stolzenberg urările mele cu ocazia Anului Nou. În felul său impulsiv, el peroră din nou cu privire la groaznica lipsă de moravuri şi împotriva corupţiei din Bucureşti. Apoi vorbi despre incredibila mizerie a refugiaţilor şi a deportaţilor din Transilvania, despre viaţa de plăceri a românilor, al căror mod de viaţă trebuie restrâns în mod obligatoriu, despre felul cum lucrau aşezămintele care se ocupau cu deparazitarea şi despre alte lucruri de acest gen. Cu o bună porţie de cinism, Stolzenberg aminti faptul că restaurantul şi hotelul Capşa, la care politicienii români ţineau atât de mult, va funcţiona în curând sub forma unui cazinou bulgăresc şi a unui cămin al soldaţilor bulgari. După aceea a venit vorba despre noua componenţă a Consiliului local al Bucureştilor, în frunte cu domnul colonel Verzea[1] ca primar. După părerea mea, Verzea pare să fie un om al guvernului Brătianu, căci altfel nu i s-ar fi încredinţat înainte de izbucnirea războiului postul de şef al poştei. Chiar din gura regelui se putuse auzi că este un om capabil şi energic.

Deoarece administraţia militară germană din România introduce odată cu ziua de mâine a Anului Nou, în zona ei de influenţă, calendarul gregorian, mi-am permis să-i pun lui Stolzenberg întrebarea dacă acest calendar trebuie respectat şi de biserica naţională ortodoxă. „Dar bineînţeles”, răspunse locotenent-colonelul. Această convingere era uşor de afirmat, dar mai greu de respectat, căci ortodocşii puteau să se refere la faptul că bisericile orientale din Austro-Ungaria şi în general din tot Occidentul respectau calendarul iulian în ceea ce priveşte sărbătorile bisericeşti şi întreaga liturghie, în ciuda faptului că în întreaga viaţă statală şi publică era valabil calendarul gregorian. Explicaţiile mele trebuiau să-l lămurească pe domnul Stolzen-

[1] Victor Verzea (1865-?), născut la Sălişte a urmat şcoala militară la Bucureşti, obţinând gradul de sublocotenent la 1 iulie 1886. În 1894 a fost trecut în disponibilitate, fiind rechemat în activitate în anul următor, ajungând apoi la gradul de colonel (1914). În 1908 a fost scos din armată ca urmare a unei dispute între Alexandru Averescu, ministrul de război în acel moment, şi Alexandru Marghiloman. Acesta din urmă a primit o serie de documente secrete de la colonelul Verzea. Ulterior a fost numit director general al Poştei. „Serviciul supravegherii ştirilor”, care avea printre atribuţii şi interceptarea corespondenţei poştale. În această calitate a spionat în favoarea Puterilor Centrale. În pofida dispoziţiilor primite, a rămas în Bucureşti, iar autorităţile de ocupaţie l-au numit primar al Capitalei (noiembrie 1916-iunie 1917). După război a fost judecat pentru înaltă trădare şi condamnat la moarte. Sentinţa nu a fost executată, întrucât autorităţile au declarat o amnistie generală. (Decretul nr. 2009/04.05.1920, „pentru amnistia infracţiunilor comise de civili în timpul războiului” şi Decretul-lege nr. 1547/09.05.1920, „pentru amnistia infracţiunilor comise de cei chemaţi sub arme în timpul războiului mondial”.)

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

berg în legătură cu faptul că introducerea calendarului gregorian are o importanță politică şi de politică bisericească extrem de mare pentru biserica ortodoxă națională, că data de mâine pentru această introducere nici nu putea fi aleasă mai prost pentru biserica națională, deoarece întreaga populație românească din ținuturile ocupate va fi frustrată de sărbătoarea Crăciunului, ceea ce fireşte este inimaginabil. „Şi atunci ce este de făcut?" întrebă omul nervos, care îşi dădea acum seama că se cam grăbise cu ordinul său referitor la calendar. Răspunsul meu a fost foarte simplu: „Lăsați-i pe ortodocşi mai întâi să-şi sărbătorească Crăciunul şi Epifania, ordonând categoric ca şi biserica națională să preia calendarul gregorian, începând din ziua de 21 ianuarie (8 ianuarie după calendarul iulian) şi stabiliți, pentru a evita orice discuții, ca sărbătoarea Paştelui să aibă loc pe data de 8 aprilie. O altă ocazie mai favorabilă de a introduce calendarul cel adevărat nu se va mai ivi, iar ortodocşii nu mai pierd între 8 şi 21 ianuarie nicio sărbătoare mai deosebită".

Domnul von Stolzenberg acceptă propunerea şi pregăti următorul text, destinat unui comunicat referitor la această chestiune: „În completarea Comunicatului din 27 decembrie cu privire la introducerea calendarului gregorian, se stabileşte că noul calendar gregorian intră în vigoare pentru biserica ortodoxă abia duminică, 8/21 ianuarie 1917. În felul acesta i se oferă bisericii ortodoxe ocazia de a sărbători sfântul Crăciun şi sf. Epifanie. Sântul Paşte al anului 1917 va fi sărbătorit la 8 aprilie".

[Raymund Netzhammer, *op.cit*., p. 698-699]

53. 19 decembrie 1916/1 ianuarie 1917, Iaşi, Răspunsul lui N. Iorga la mesajul regal, prezentat în şedința Camerei Deputaților din 14/27 decembrie 1916

Răspunsul la Mesagiu
rostit în şedința Camerei de Miercuri,
14 decembre 1916

Aş fi dorit să înfățişez în altă atmosferă, o atmosferă de linişte şi de pace, de îmbărbătare, lucrurile pe care am intenția să le spun, cât de sincere şi, întrucât este în puterea mea, de folositoare. S-au spus vorbe foarte grele în puținele zile ale acestei sesiuni; nu voiu să repet nimic din vorbele grele care s-au spus, nici să adaug cele tot aşa de grele care s-ar mai putea spune.

În criticele aduse înaintea d.v., au fost unele pe care o viață întreagă le-am făcut şi eu, din toată convingerea sufletului mieu, fără un singur interes politic, ci numai cu gândul că s-ar putea atrage din timp atențiunea unei societăți întregi asupra marelui pericol către care mergem. Împrejurările au făcut că această înştiințare nu şi-a atins scopul. Nu zic că a fost rea-voință. În aceşti cincisprezece, douăzeci de ani, de când durează rostul vieții mele publice, stau în mijlocul unor oameni cari apreciază nevoile noastre poate tot aşa ca şi mine, dar sunt legați de lucruri de care eu, din fericire, nu eram legat. În aceşti ani de lungă, obositoare şi dureroasă propagandă vană, în mijlocul uneia din cele mai inteligente societăți politice, am avut o singură părere de rău, pe care o voiu purta până la sfârşitul zilelor mele, una care nu se poate îndrepta prin învinuiri împotriva nimănui, ci va rămânea ca un sentiment ce va roade numai adâncul inimii mele: că nu am avut destulă pricepere, destulă putere de muncă, destul talent de a câştiga oameni împrejurul mieu ca să fiu mai folositor, de cum am fost în prevenirea lucrurilor grozave care credeam că se vor întâmpla şi pe care aş fi dorit să nu le văd cu ochii.

Nu voiu repeta cele ce am spus o viață întreagă. Le-am spus în zilele când țara era fericită, când mulți aveau dreptul să fie mândri de această fericire, când nu bătuse asupra noastră de-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cât acele aburiri pline de miresmele fericirii, care ne-au îmbătat. Astăzi, când la spatele nostru stă suferința țerii, când străinul este pe pământul nostru, nu aş aduce niciuna din învinuirile pe care le-am adus altădată. Ele s-au coborât în sufletul fiecăruia şi acolo fac o operă fecundă. Şi blăstămat ar fi omul în sufletul căruia cuvintele care au sburat odinioară în zădar nu s-ar preface în puterea care întinereşte şi însănătoşează şi care pune pe fiecare la dispoziția, nu a prietenilor săi politici, ci a neamului şi a țerii sale. (Aplause).

Nu le voiu aduce aceste învinuiri şi din două alte puncte de vedere, pe lângă acela care este mai mult de ordine sentimentală. Nu voiu aduce înainte nicio învinuire, pentru că în părerea mea nu este vorba de greşeli mici, individuale, sau aparținând unei grupări, care să susțină judecata şi să fie condamnate; este vorba de drumul greşit al unui întreg regim, care se isprăveşte, pe care noi am fi voit să-l vedem isprăvindu-se prin căința noastră, şi pe care îl vedem zdrobit supt aspra lovitură a unei fatalități care vine asupră-ni. Un nou regim începe: el nu înlătură nicio bunăvoință, niciun patriotism, niciun ideal, dar înlătură hotărât toate rătăcirile şi toate păcatele trecutului.

În ce priveşte vechiul regim, nicio Adunare deliberativă de pe lume nu-l poate judeca astăzi sau mâne. Ca toate regimurile care se isprăvesc, el se găseşte astăzi în aşteptarea judecății generațiunilor care vor aprecia opera lui. Şi nu este timpul pentru istoric a cerceta, a fixa cine este mai vinovat. Cred că, sentința aceasta venind foarte târziu, niciunul dintre noi nu va fi în viață în clipa hotărârii depline asupra jumătății de veac care a precedat nenorocirea de astăzi. Vom fi murit toți când această sentință se va rosti. Doresc însă să nu se bucure în mormântul lor acei cari au mai puțină vinovăție, ci doresc numai ca acei cari sunt mai vinovați chiar să aibă țărâna lor mai uşoară decât păcatele pe care vremea le-a grămădit pe umerii lor.

Şi cu niciun preț nu aş consimți să analisez aceste greşeli ale unui neam întreg şi din alt punct de vedere. Dintr-un punct de vedere ce ar putea să mire pe mulți, cari nu au urmărit de aproape şi nu au apreciat cu dreptate activitatea ce am încercat să desfăşur. În această țară au lipsit două lucruri – o lipsă care ne-a adus aici – şi tocmai acele două lucruri care sunt indispensabile într-o societate omenească. Am voit noi să lipsească, toți, până la alegătorul cel din urmă, care nu şi-a făcut datoria şi care putea să şi-o facă. Aceste două lucruri mari sunt: **libertatea** şi **autoritatea.**

Am trăit un regim constituțional fără libertate jos şi fără autoritate sus, lucruri cu totul neapărate, fiindcă nu poate să existe autoritate pe care să nu o recunoască, să nu o aclame jos, libertatea, şi nu poate să existe libertate pe care să nu o coordoneze, să nu o întrebuințeze spre un scop folositor poporului, spre o singură țintă națională – autoritatea. Ne vom convinge tot mai mult de adevărul acesta.

Au fost oameni de ispravă în țara aceasta până în momentul chiar când nu am putut-o scăpa de ce am fi dorit să o scăpăm. Sunt şi aici şi în afară de incinta Parlamentului. Cunosc țara aceasta pe care ca un drumeț sărac am străbătut-o de atâtea ori. Poate la puține popoare există atâția oameni cinstiți, câți există în acest popor român. Am fost însă în fața primejdiei firul de nisip, în loc să fim granitul pe care să nu-l poată nimic sfărâma, fiindcă ni-a lipsit libertatea, care dă numai elementele puterii, şi fiindcă ni-a lipsit şi autoritatea, care poate să strângă aceste elemente în forma imposibilă de sfărâmat.

Trebuie să ne punem la lucru. Cei de sus, oameni cari au avut contact cu autoritatea, vor avea o mare datorie: aceea de a nu cere respect decât față de o autoritate care s-a făcut totdeauna respectabilă şi care este întrupată în persoane a căror chemare pentru anumite situațiuni să fie indiscutabilă şi pentru cel mai atroce revoluționar. Fiecare om la locul lui! Sunt convins că, dacă astfel puțini se vor coborî mult mai jos, atâția se vor ridica, în această țară, liberată şi curățată de străini, mult mai sus. (Aplause prelungite).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Iar noi, cari am frământat viața morală a acestui popor şi cărora ni pare rău că împrejurările ne-au prins prea răpede, că opera nu a fost dusă atât de departe cum se putea duce în alte împrejurări, vom merge jos, nu pentru a răspândi critica la capătul căreia nu este în fiecare moment o perspectivă către îndreptare, ci acel îndemn perpetuu către subordonarea libertății, la autoritatea legitimă şi respectabilă.

Şi, când lucrurile sunt aşa, de ce să insistăm asupra unei situații a cării durere nu se poate cuprinde în cuvinte, şi care ar fi profanată atunci chiar când am căuta cuvintele prin care credem că s-ar putea exprima? Să ne convingem de un lucru: vorbim multe aici, putem să stabilim legătura între persoana sau între gruparea noastră şi această suferință, dar suferința ea însăşi, desfid să se găsească un om, care să fie în stare a o întrupa prin graiu.

Să ne gândim şi la aceia că în momentele acestea nu ne vedem numai noi pe noi, deşi poate ni dăm această ilusiune, ci privirile multora se îndreaptă către această Adunare. Cine ar crede că în aceste priviri este numai năcaz, numai răutatea care caută să osândească, şi nu, în acelaş timp, şi un duios ochiu de frate, care se îndreaptă către aceia cari i-au fost căpetenii, cerând un sfat în momentul când inima fiecăruia se rupe şi mintea nu găseşte drumul pe care trebuie să se meargă pentru îndreptare, s-ar înşela.

Se uită de fapt, mulți cu încredere, cu dorința să fim mai buni; se uită toți cu credința că, dacă vom voi, suntem în stare să fim mai buni. Şi atunci trebuie să ne gândim la ei toți, la acei cari aşteaptă de la noi un răspuns, la acele sute de mii de oameni acoperiți în nenorocire cu laurii gloriei, precum exploatatorii descoperirilor industriale de pretutindeni, acaparatorii lor sunt acoperiți de ruşine pentru înseşi mijloacele prin cari şi-au câştigat biruința. (Aplause)

Nicio biruință omenească nu valorează, în adevăr, decât prin două elemente: prin cât suflet a fost pus într-însa şi prin cât suflet se aduce de la dânsa înapoi acasă, şi deci exploatatorii de maşini vor vedea ce li va aduce la urmă execuția care li-a dat ilusia că au supus jumătate din nenorocita Europă.

Se îndreaptă către noi în acelaşi timp privirile, pline de o rugăciune tăcută, ale unui popor sfios, care veacuri întregi n-a găsit atât de adeseori cuvinte mari pentru suferințele lui, dar care le-a simțit cu atât mai adânc, cu toată gura sa mută.

Se mai îndreaptă însă asupra noastră ochiul de ură al străinului, care vrea să ştie cum suferim de rana pe care a făcut-o, şi acestui străin, la urmă, trebuie să-i răspundem. Trebuie să-i răspundem că, oriunde am fi, oricum am fi, suntem hotărâți să mergem până la capăt, în credința că, dacă s-a ridicat vreodată o religie pe lume, dacă s-a vorbit de dreptate şi ideal, nu se poate, cu niciun chip, ca, şi înaintea celei mai sălbatece forțe organizate, să piară drepturile unui popor de a trăi pe pământul în care nu este un fir de țărână care să nu fie acoperit de cel mai nobil sânge. (Aplause prelungite, ovațiuni)

Să-mi fie îngăduit, într-un moment când ceilalți oameni politici s-au strâns în jurul Tronului şi nu pot vorbi decât în calitate de consilieri ai acelui Tron, prin urmare mai mult decât oricând, să aduc omagiul care trebuie adus, nu numai Tronului, Coroanei şi Comandantului de oştiri, dar şi omului, poate din Europa întreagă, în sufletul căruia s-a jucat o mai zguduitoare dramă, care a înfrânt tot ce strămoşii lui cereau în El, tot ce pământul în care S-a născut înfățişa în făptura Sa fizică, E Regele. Să se îngăduie unui glas care nu vorbeşte în numele Tronului însuşi – cum pot să vorbească miniştrii – a recunoaşte superba pildă morală pe care Ferdinand care este astăzi numai Regele Românilor a adus-o înaintea lumii. (Aplause călduroase)

Este uşor când cineva este născut în mijlocul unui popor cu acelaşi sânge ca El, este uşor să ia o hotărâre care pleacă de la sine, fără acea luptă din toate fibrele făpturii sale prin care a ajuns Regele României la hotărârea Sa din August 1916.

Aceasta o ştim noi; cei cari vor veni după noi, vor trebui să caute în talentul istoricului, în darul de creațiune al artistului cele mai puternice mijloace pentru a se şti ce a zguduit acest

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

suflet şi cât sentiment a trebuit să aibă Regele de datoria şi drepturile Sale faţă de idealul pe care îl urmărim, ca să-l fi văzut, la deschiderea Parlamentului, înaintea noastră, cu acea seninătate pe care nu o au toţi martirii, ci numai aceia cari ştiu că au câştigat prin lupta lor o coroană de biruinţă morală pe care veacurile o vor recunoaşte şi o vor consfinţi. (Aplause călduroase)

A fost o vreme când vorbiam aici cu mândrie de Ştefan cel Mare; mare pentru talentul lui militar şi pentru energia lui nebiruită; mare printr-o încordare care a izbutit să oprească în loc, atunci când ea represinta un Stat, o ordine şi o făgăduială de viitor, acea putere a barbariei care nu înseamnă astăzi decât mizerabila carne de tun târâtă în urma armatelor germane, pentru a pângări cu o profanare odioasă pământul nostru.

În Regele Ferdinand al României, acela care va cuprinde tot eroismul generaţiilor ce s-au succedat, va găsi o notă pe care nici marele nostru Domn nu a avut-o.

La Ştefan cel Mare, de la sine a venit hotărârea la care s-a oprit. El e epic, drama internă i-a lipsit.

Şi, când vom trece de aceste greutăţi, vom putea cuprinde trei mari icoane în cadrul trecutului nostru: icoana întrupată în fiinţa lui Ştefan cel Mare. Apoi icoana mare, frumoasă, întreagă în mucinicia ei dureroasă a eroului pe urmele căruia mergem – pe urmele căruia am mers în biruinţă, pe urmele căruia am mers în suferinţe şi mergem astăzi la întregirea biruinţii şi la răsplata suferinţelor: Mihai Viteazul. Am suferit cu el, ca mâne vom merge şi vom pedepsi ca el pe aceia cari acopăr cu usurparea lor pământ românesc: Gorăslău după Mirăslău[1]. Dar a treia figură va fi a Aceluia care în 1916 s-a învins pe Sine, rasa Sa mândră, amintirile Sale de copil, secole întregi de strămoşi legaţi de alt pământ, pentru a ni oferi nouă, nu numai persoana Sa, dar sacrificiul tuturor strămoşilor Săi. (Aplause prelungite)

Spre noi se uită astăzi o oştire, oştirea României, care este moraliceşte întreagă, este mai mare chiar decât în momentul când întâiul detaşament a sfărâmat cu patul puştii piatra de nedreptate la graniţă. Atunci, om viu lângă om viu, ea represinta numai puterea fisică şi încrederea în biruinţă; astăzi cei vii aduc cu dânşii moştenirea sufletească a celor cari au murit pe câmpul de luptă. Precum noi lăsăm la alţii averea şi numele nostru, aceia cari cad pentru ţară şi viitorul neamului îşi lasă sufletul întreg, atât de mare cum era în momentul sacrificiului lor, acelora în mijlocul cărora cad. (Aplause prelungite) Tot sufletul oştirii româneşti se găseşte astăzi în acei cari se întorc copleşiţi de număr, cum au fost copleşiţi soldaţii lui Ştefan străbunul, şi gata ca şi dânşii să se întoarcă asupra biruitorilor. (Aplause) Cel din urmă soldat cu haina sfâşiată de suferinţele şi răbdările îndelungate faţă de asprimea naturii şi de cruzimea duşmanului aduce în făptura lui morală pe toţi aceia pe care nu-i vom mai vedea aievea niciodată. (Aplause)

Şi niciodată steagul românesc n-a fost mai mândru decât în momentul când a arătat celei mai superbe alcătuiri militare din Europa că pot merge ţerani fără şcoală, fără arme moderne, înaintea oştirilor înzestrate cu tot ce o cultură grozavă şi învierşunată dă sclavilor înarmaţi cari o represintă. (Aplause prelungite)

Atât de simplu şi măreţ, manifestul Regelui a arătat tuturora că nu am intrat în acest război cu pretenţiunea de a dovedi supt raportul militar mai multă forţă decât alţii. Am intrat în războiu cu hotărârea de a da tot ce avem în acest moment pentru a căpăta dreptul nostru întreg. Pentru atât, şi pentru mai mult, nu. Şi dacă, în cursul acestui războiu, am dovedit încă o dată pe atâtea locuri ale câmpului de luptă că sufletul omenesc rămâne totdeauna superior

[1] Bătăliile de la Mirăslău şi Gorăslau au fost susţinute de oştile conduse de Mihai Viteazul, domnitor al Ţării Româneşti (1593-1601), care a unificat pentru prima dată cele trei ţări române (1600-1601). Bătălia de la Mirăslau a avut loc la 8/18 septembrie 1600 între oastea lui Mihai Viteazul şi cea condusă de generalul Basta, care a şi obţinut victoria. La Gorăslău (24 iulie/3 august 1601) s-au confruntat oştile reunite ale lui Mihai Viteazul şi generalului Basta şi cea a lui Sigismund Bathory, fostul principe al Transilvaniei. Mihai Viteazul şi Basta au obţinut victoria. Dar Mihai Viteazul a fost omorât în dimineaţa zilei de 9/19 august 1601, în tabăra de la Câmpia Turzii, de un detaşament de mercenari valoni, conduşi de Jacques Beauri, aceştia executând un ordin venit de la Basta.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mijloacelor pe care întâmplarea poate să le pună la dispoziție, am scris, nu numai un capitol în istoria războaielor, ci unul în desvoltarea moralității omeneşti. Şi, dacă sunt timpuri imorale, este imposibil ca omenirea să nu-şi vină în fire şi să nu fixeze pentru fiecare acea judecată care se cuvine devotamentului, sacrificiului, jertfei de sine, de care fiecine a fost capabil.

Cine va fi putut spune sau scrie că armata noastră, oricâte neajunsuri i-au venit din partea unor elemente pentru care ea însăşi nu este răspunzătoare, că această sfântă armată nu şi-a îndeplinit datoria ei, nu numai față de țară, de țara de acum, dar față de una din cele mai glorioase moşteniri şi față de generațiile care ne aşteaptă pentru a ne judeca, cine va spune că țeranul român a scăzut câtuşi de puțin față de strălucita vitejie care i-a fixat în generațiile precedente un rang între națiuni, aceia nu numai că săvârşesc un act de nepatriotism, dar şi un act de nedreptate față de partea cea mai sănătoasă, mai plină de făgăduieli şi de viitor a neamului nostru. (Aplause prelungite)

Armata noastră în împrejurările de față represintă un popor întreg în afară de acei cari se luptă, de acei cari-i ajută, fiecare, cu tot ce poate, în afară de acei cari întovărăşesc fiecare luptă cu suferința lor, cu adânca vibrațiune a ființei lor întregi, în afară de ei toți nu există popor românesc. Poporul românesc se cuprinde în acei cari țin arma în mână, în cei cari li dau tot sprijinul pentru a o putea întoarce împotriva duşmanului şi în acei cari trăiesc numai spre a admira acest eroism, a-i culege roadele pentru popor şi a da mâna de ajutor care este trebuitoare pentru a garanta victoria.

În acest popor partea cea mai vrednică de iubire şi partea cea mai puțin îndreptățită este țeranul nostru. Din gura Regelui am auzit o făgăduială, care este a treia făgăduială, a patra nu se poate: după a treia vine fapta. Am auzit deci pentru a treia oară din gura Suveranului, venit din camaraderia sufletească însăşi cu aceşti ostaşi, făgăduiala că țerănimea română nu va fi străină pe pământul pe care sângele celor mai de aproape alor săi l-au sfințit din nou prin sacrificiul lor. (Aplause)

Nu se poate ca soarta să fi colaborat într-un chip mai vizibil pentru dreptatea tiranului decât în acest răsboiu. Dacă războiul nostru s-ar fi purtat pe plaiurile Ardealului, nu ar fi fost din nou, cum este acum, din cel mai depărtat colț al Olteniei până în apropierea noastră, o nouă frământare a acestei țărâne şi a acestui sânge. (Aplause)

Nu am fi vrednici de tot ce s-a făcut pentru noi dacă, pentru a uşura destul de greaua vinovăție pe care o avem cu toții, mâne chiar nu am primi pe soldații noştri, după biruința operei de dreptate, după eliberarea teritoriului nostru, după întregirea teritoriului rasei noastre, nu numai cu florile culese în acest pământ, ci şi cu darul însuşi al pământului hrănitor pe care ei îl muncesc.

Să-mi dați voie acum să mă gândesc la acei cari ne urmăresc, de departe sau de aproape – căci, chiar dacă sunt departe, ne văd totuşi, prin mijloacele lor, destul de aproape – la cei cari vor să constate, cum am spus, ceas de ceas, înrâurirea biruinței lor asupra sufletului nostru. Să ne gândim la aceia cari, fără a fi provocați în interesele lor politice sau chiar economice, au alergat în numele culturii şi civilisației omenirii din fundul Germaniei strâmtorate pentru ca, prin hordele turceşti, prin pleava bulgară, prin violenta năvală maghiară, nu numai să apere nedreptatea unde se găseşte, pe pământul de robie şi lacrimi al Ardealului, dar să împlânte aceeaşi suferință, aceeaşi durere, aceeaşi umilință pe pământul acelora cari se ridicaseră ca să înlăture dincolo nedreptatea. S-au strecurat pe lume multe cuceriri, dar niciuna n-a îndrăznit să pornească fără să aibă conştiința că serveşte un drept şi că urmăreşte ridicarea omenirii. Să pleci însă de acasă, turburând lumea întreagă, ca să ai o mai mare parte la prada materială a pământului, să nu te mulțumeşti cu aceasta, când arunci zeci de milioane de tineri nevinovați, plini de bunătate, de iubire, de energie în sufletul lor, într-un mormânt pe care toată mizerabila presă de justificare care ar urma după războiu nu va fi în stare să-l închidă, să culegi tot ce omenirea are mai abject ca origine, mai degradat ca vicii, mai rapace şi mai călcător de orice simțiminte omeneşti, pentru a le arunca pe acest bun pământ ospitalier, care a fost jumătate

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de mie de ani zid de apărare pentru creştinătate şi cultură apărate cu trupuri româneşti până astăzi (aplause prelungite), este linul din acele acte de nebunie istorică de pe care cea mai rafinată filosofie politică nu poate curăți pecetea de sânge închegat a crimei neispăşite. Victoria criminalilor are în ea însă şi sancțiunea ei şi, ori dacă este un om, ori dacă este o națiune, cea din urmă căutătură a jertfei este şi cea mai crudă osândă a ucigaşului. (Aplause) Vor putea să se bucure de țara noastră distrusă până la Milcov astăzi; vor putea să se bucure de peirea onestei opere de civilisație pe care am îndeplinit-o în Dobrogea, colț de Asie, din care am făcut un mărgăritar al Europei. (Aplause); vor putea să se bucure de soldații noştri, coborâți în pământul care îi încunjură astăzi cu toată calda lui iubire părintească; vor putea să se bucure de steagurile noastre târâte în noroiul cruzimii lor infame; vor putea să se bucure de stăpânirea peste acele rude, frați, prieteni de aproape cari sunt smulşi, de o bucată de vreme, nu numai de la ajutorul nostru, dar de la însăşi cunoaşterea suferințelor lor, pe care nu le putem vedea. De un singur lucru nu trebuie să se bucure; nu trebuie să se bucure că au putut scădea cu câtuşi de puțin energia noastră sufletească. (Aplause prelungite)

În trecutul nostru mulți oameni au suferit. Dacă suntem ceva, nu suntem prin biruința strămoşilor noştri, ci suntem ceva numai prin suferința lor. Toate puterile noastre nu sunt altceva decât jertfa lor, strânsă laolaltă şi prefăcută în energie. Şi unul dintre aceşti strămoşi, mare, fiindcă a fost nenorocit şi el, într-o clipă de supremă restrişte, când i se zicea: lasă țara şi du-te supt jug, el, Gheorghe Ştefan[1], din părțile unde luptă ostaşii noştri la Oituz, a strigat: „decât să plec pentru totdeauna de aici mai bine să mă mănânce câinii pământului acestuia”. Au trecut trei veacuri de la 1650, când Gheorghe Vodă Ştefan spunea celor vechi această hotărâre a sa şi față de care nici noi nu putem spune altceva decât: „să ne mănânce câinii pământului acestuia mai curând decât să găsim fericirea, liniştea şi binele din grafia străinului duşman”. (Aplause)

Undeva, aici aproape, în codrii Vasluiului, este o bisericuță frumoasă de lemn de stejar, în care ai crede că s-au cuprins numai țeranii din vecinătate. În această bisericuță acum trei sute de ani, Vasile Lupu[2], isgonit de Tatari, s-a strâns cu familia lui şi cu toți boierii, şi a înnălțat în fiecare zi de serbătoare rugăciuni către Dumnezeu. Vremea a trecut, Tatarii s-au dus, dreptatea fiind a lui Dumnezeu, care este creştin, bun şi milos şi dă biruința celui drept. Pe pământul curățit de horde, şi astăzi însă în adâncul codrilor stă bisericuța de stejar, înfățişând în ea o învățătură aşa de mare. Ea ni spune astăzi, când alte horde au năvălit granițele şi ne-au încălcat pământul nostru cel sfânt: în colțul acesta unde ne-am strâns, să păstrăm cu scumpătate sămânța de credință, şi vom vedea şi noi la rândul nostru dispărând negura stăpânirii străine, şi vom putea zice ca Petru Rareş[3], fiul lui Ştefan, că „vom fi iarăşi ce am fost, şi mai mult decât atâta”. (Aplause prelungite, vii aclamațiuni.)

19 decembre 1916

[N. Iorga, *op.cit.*, p. 204-215]

54. 1916, Opiniile generalului Radu Rosetti despre implicarea prim-ministrului Ion I.C. Brătianu în problemele militare

Amestecul lui Brătianu în operațiuni a fost mic şi s-a mărginit, în cele trei luni de la începutul războiului, cam la următoarele:

[1] Gheorghe Ştefan, domn al Moldovei între 13 aprilie 1653–8 mai 1653 şi 16 iulie 1653–13 martie 1658.

[2] Vasile Lupu (1595–1661), domn al Moldovei în două rânduri (aprilie 1634– 3 aprilie 1653; 8 mai 1653–16 iulie 1653).

[3] Petru Rareş (1483–1546), fiu natural al lui Ştefan cel Mare, domn al Moldovei de două ori (20 ianuarie 1527 şi 18 septembrie 1538; 19 februarie 1541 şi 3 septembrie 1546).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

– Impunerea cunoaşterii de către dânsul a textului comunicatului zilnic al Marelui Cartier General, înainte de a fi dat în vileag.

– Dezastrul de la Turtucaia l-a impresionat puternic şi sub efectul lui a insistat ca să se aducă imediat divizii de pe frontul de Nord, spre a se pune Bucureştii la adăpostul unui atac direct al forţelor germano-bulgare victorioase pe malul drept al Dunării. Având convingerea că acţiunea principală trebuia să fie acea de la nord şi adversarii nu vor trece Dunărea atâta vreme cât se afla în Dobrogea o armată ruso-română (ceea ce a fost şi părerea lui Averescu), m-am dus la Bucureşti şi am avut cu dânsul, în grădina casei lui, o foarte vie discuţie, la care a asistat şi C. Diamandy, ministrul nostru la Petrograd. În acea discuţie i-am imputat că se lasă influenţat de toţi fricoşii de la Bucureşti şi că-şi ia o grea răspundere, amestecându-se în chestiuni ce privesc exclusiv Marele Cartier General. Primejdia de la sud a rămas însă pentru Brătianu, în lunile următoare, o grijă permanentă şi el a presimţit trecerea Dunării de către [August von] Mackensen, cu câteva zile înainte ca să se întâmple.

La Brătianu predomina totdeauna interesul obştesc şi – în zilele războiului – nevoia de a se face totul pentru ca ţara să iasă cu izbândă din acel război. De aceea, deşi el nu numai că nu avea încredere în Averescu şi că acesta-i inspira o desăvârşită neîncredere, totuşi atunci când generalul M. Aslan a trebuit înlocuit [de la comanda Armatei 3, la 25 august/7 septembrie 1916] şi s-a propus ca să fie numit în locul său Averescu, iar mai târziu ca tot Averescu să înlocuiască pe [Grigore] Crăiniceanu [de la comanda Armatei 2, la 25 septembrie/8 octombrie], prim-ministru, călcând pe convingerea sa, n-a făcut nicio greutate. De asemenea, când Averescu a propus operaţiunea de la Flămânda, şi aceasta a fost aprobată de Consiliul de Război, întrunit la Periş, Brătianu nu numai nu a ridicat vreo obiecţiune, dar chiar a insistat că trebuia să se pună la dispoziţia lui Averescu toate mijloacele cerute de acesta, întrucât se dispunea de dânsul, bineînţeles.

Apoi, cu toate că Crăiniceanu îi era partizan (atunci), iar Iliescu prieten personal, Brătianu nu a stat o clipă la îndoială când i s-a arătat că era în interesul operaţiilor ca ei să fie înlocuiţi.

Tot aşa el, care era un român aşa de mândru de neamul său şi care, deşi nu o spunea mereu ca fratele său Vintilă, avea şi el deviza „prin noi înşine", a solicitat trimiterea, de către Aliaţi, a unui general iscusit [generalul francez Henri Mathias Berthelot], căruia i-a oferit chiar postul de şef de Stat-Major General.

Dacă nu s-a amestecat decât prea puţin în chestiunile militare, în schimb Brătianu a dat sprijinul cel mai deplin tuturor cererilor de colaborare operativă făcute Aliaţilor de Marele Cartier General, ca şi cererilor de material. Corespondenţa lui cu generalul Coandă şi cu C. Diamandy este o dovadă elocventă despre acest sprijin.

Tot un sprijin deplin am avut de la fratele său Vintilă, care luase portofoliu Războiului în ziua declarării acestuia.

[General Radu R. Rosetti, *op.cit.*, 100-101]

55. 1921, Însemnările lui C. Bacalbaşa despre rolul lui Ion I.C. Brătianu, Nicolae Filipescu şi Alexandru Averescu la începutul războiului

[...] Încă de la declararea războiului – ba chiar şi de mai înainte – trei bărbaţi ţineau asupra lor pironite privirile pline de încredere ale publicului. Aceşti trei bărbaţi erau: Ion I.C. Brătianu, şeful guvernului, Nicu Filipescu, şeful Partidului Conservator, partizan al intrării în acţiune, şi general Averescu.

Ion I.C. Brătianu era şeful guvernului. Felul în care condusese negocierile diplomatice, faptul că întârziase intrarea în acţiune până ce Rusia a fost adusă ca să iscălească un tratat de

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

alianță care ne acorda toate revendicările noastre teritoriale, inclusiv Torontalul în Banat şi Cernăuții în Bucovina, faptul cel[ăl]alt că Brătianu era nu numai în fruntea unui mare partid politic, dar era şi moştenitorul unui nume popular şi cu o puternică tradiție de patriotism îl recomanda încrederei generale.

Nicolae Filipescu era şi cea mai simpatică şi cea mai românească figură politică a momentului. Comunicativ, prietinos, înarmat cu o activitate fermecătoare, bun şi Mare Român, suflet cavaleresc, curagios până la temeritate, blând şi iertător, destoinic de mari acțiuni pătimaşe, dar incapabil de vreo micşorime sufletească, în stare să iubească ca nici unul altul, dar neştiind să urască cu răutatea sufletelor meschine, acest om târa după el încrederea populară.

Deşi boer de neam şi conservator de idei, era dacă nu un democrat, dar desigur cel mai populist dintre fruntaşii politici. Iubitor al excentrismului şi al punerilor în scenă politice, nu o dată, în expedițiile sale electorale sau de altă natură politică, s-a travestit şi şi-a modificat figura. Una din plăcerile sale era ca din vreme în vreme să mănânce cârnați şi fleici la masa unei cârciumi modeste în văzul tuturor, încojurat de electorii săi favoriți.

Nicolae Filipescu care-şi iubea țara şi neamul mai presus de toate era puterea vie şi neadormită, sufletul cald şi oțelit care înflăcăra țara, împingea guvernul la acțiune, omul care a contribuit să creeze în România acea unanimă pornire războinică.

Generalul Averescu, bine apreciat în cercurile militare, nu era deloc un om popular. Datorită n-aş putea spune cărei minunate întâmplări, dar mai ales datorită (sic!) înfrângerilor suferite de alți generali, numele său se ivi deodată mai pe toate buzele. Armata începu să creadă orbeşte în el. Când, după dezastrul de la Turtucaia, i se dădu în locul generalului Aslan, comanda armatei de la Dunăre, încrederea generală renăscu şi în oştire şi în public. Nu era un militar care să nu-şi fi pus toată nădejdea în el.

Eram într-o zi pe platforma unui tramvai unde se aflau şi doi sergenți din infanterie. Sergenții plecau a doua zi pentru armata din Dobrogea. La întrebarea unui domn dacă sunt speranțe ca bulgarii să fie respinşi, unul din sergenți răspunse zâmbind: „Dumneata n-ai auzit că acum comandă acolo generalul Averescu? Dacă e domnul general Averescu nu avem nicio teamă”.

Am făcut această abatere de la şirul povestirei, spre a nota care era situația morală a generalului Averescu în vremea aceea. Armata aproape întreagă îşi punea speranțele în el, pe străzile Bucureştiului, când trecea în automobil, trecătorii în grupuri îl salutau ridicând pălăriile şi strigau: „Să trăeşti, domnule general! Scapă-ne de duşmani!”

Când, peste câteva zile, comunicatul oficial anunță că armata română a trecut Dunărea la Flămânda sub comanda generalului Averescu, în tot Bucureştiul nu fu decât un lung strigăt de entuziasm. Fabrica de născociri, ce a funcționat cu activitate, în tot timpul războiului, revărsa în chiar ziua aceea un potop de ştiri.

Se spunea că au trecut în Bulgaria 4 diviziuni complecte sau 80 000 de oameni. Martori oculari, sosiți întradins de la fața locului, afirmau că au văzut trecerea. S-a aflat mai târziu că, spre a stimula voia bună a armatei, comandantul concentrase la punctul de trecere câteva sute de bărci în care soldații de infanterie au fost îmbarcați. Apoi în sunetul muzicilor şi în urale nesfârşite soldații români au pus piciorul pe malul cel[ăl]alt. Această trecere nu s-a făcut însă fără jertfe.

Una din tainele acestei campanii a fost că orice hotărâre luată de către Marele Stat-Major şi de către comandatul român era în scurt timp cunoscută de către inamic. De aceea aproape nicio acțiune de surprindere n-a putut fi executată de trupele noastre. Tot astfel şi la Flămânda. În momentul în care trupele române începură să treacă Dunărea o escadrilă de aeroplane germane apăru pe cer şi bombardă trupele române cu toate proectilele de care dispunea. Ai noştri avură cu acest prilej numeroşi morți şi răniți. Dar a treia zi o ştire dureroasă circula:

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

armata română fusese silită să se retragă în grabă pe malul stâng al Dunării. Pe cât de mare fusese însufleţirea publicului, pe atât de mare era decepţia.

Ministrul Radovici – inspirat, bineînţeles, din sferele cârmuitoare – blamă cu asprime acţiunea g[enera]lului Averescu. După părerea sa trecerea Dunării fusese o greşeală dezaprobată de marele-stat major. De altfel generalul Averescu nu dădea probă de nicio capacitate – aşa spunea ministrul – pentru orice acţiune şi pentru toate punctele de sub comanda sa, cerea trupe şi tot mereu trupe, pe când generalul Prezan, care comanda armata din Moldova, nu numai că nu avusese nicio înfrângere şi nu numai că nu a cerut niciodată niciun soldat, ba chiar a mai dat altora din ceea ce avea. Generalul Prezan, în urma nepopularităţei de care începea să se bucure generalul Iliescu,[1] devenea generalul favorit al cercurilor guvernamentale.

Şi totuşi, cu toată retragerea grabnică din Bulgaria, popularitatea generalului Averescu creştea în oştire. Dar nici chiar publicul cel[ă]lalt nu vrea să admită cum că Averescu ar fi putut săvârşi o greşeală. Admiratorii generalului şi adversari ai guvernului dădeau următoarea versiune.

Generalul Averescu avusese un plan grandios. Trecând Dunărea cu o forţă impunătoare de 80 000 oameni surprinsese şi încercuise pe inamic. O parte a armatei de invazie avea misiunea să se repeadă în marşuri forţate asupra Razgradului, important nod de cale ferată, spre a împedica sosirea rezervelor inamice, iar grosul armatei cădea în spatele armatei lui Mackensen, care, prinsă între armata de invazie şi armata Dobrogei, era silită să capituleze. În faţa unei atât de strălucite perspective, statul-major gelos şi nevoind să lase generalului Averescu o victorie atât de mare a ordonat, peste capul său, retragerea trupelor.

Bineînţeles că în această povestire era numai fantezie. Motivele retragerei au fost altele, care nu intră în cadrul scrierei de faţă. Deşi, în realitate, planul generalului Averescu nu fusese prea fericit, totuşi lumea credea orbeşte în general. Tocmai în aceste ceasuri popularitatea generalului – care peste patru ani trebuia să devie covârşitoare şi să-l impue în fruntea guvernului – prindea rădăcini.

Pe ce se întemeia şi care îi era obârşia? Iată încă o taină. De multe ori m-am gândit la această formidabilă adoraţie populară pe care nu o citeam în istoria veacurilor trecute, dar pe care o văzusem născând şi pe care am văzut-o în continuă dezvoltare până la punctul ei culminant.

Generalul devenea din zi în zi mai popular fără să aibă niciunul din acele titluri sau însuşiri care fac de obiceiu popularitatea. Cu câţiva ani mai înainte un alt general, acela în Franţa – generalul Boulanger –, devenise tot astfel popular peste noapte. Dar generalul Boulanger izbise imaginaţia populaţiei pariziene printr-o figură impunătoare şi estetică, printr-un cal negru de o rară frumuseţe şi prin aceea că izbutise, în calitate de ministru al războiului, să întrupeze ideea revanşei. Dar generalul Averescu n-avea nimic din toate acestea: nici figură estetică, nici cal negru şi frumos şi nici nu întrupa vreo idee patriotică. Ceva mai mult, în anul 1907, fiind ministru de război, a înecat în sânge răscoala ţăranilor care trebuia să-l adore mai târziu.

Un scriitor american a scris că sunt oameni cari au putut să exercite o mare înrâurire asupra concetăţenilor lor fără să aibă o singură însuşire deosebită văzută. Nici talent oratoric, nici talentul scrisului şi nici vreo faptă măreaţă la activul lor, şi totuşi au putut ajunge idolul compatrioţilor. Aceşti oameni – scrie americanul de care vorbesc – se pot numi oameni-magnetici...

Numai admiţând această putere, care scapă până acum cercetărilor ştiinţei pozitive, ne putem explica popularitatea generalului Averescu şi încrederea oarbă a oştirei, deşi nu câştigase măcar o singură bătălie.

Popularitatea, adică adoraţia chiar la distanţe mari fără ca fiinţa adorată să fi fost măcar văzută de adoratori, intră de multe ori în domeniul ocultizmului şi al telepatiei. Popularitatea

[1] Generalul Iliescu, secretarul general al ministerului de război, era desemnat pentru şefia statului-major (n.a.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

născută prin transmiterea sugestiei la depărtări este din cadrul încrederei raționale a conștiințelor deştepte şi face parte din categoria fetişistă. Generalul Averescu este mai mult un fetiş decât un om popular.

[C. Bacalbaşa, *op. cit*., p. 7-12]

56. Octombrie 1926, Bucureşti, Aprecieri ale generalului Ioan Culcer asupra bătăliei Bucureştilor

Pentru a isprăvi cu observațiunile mele, asupra *Istoriei războiului pentru întregirea României*[1], voiu mai spune că bătălia de pe Neajlov-Argeş a fost impusă şi ea de situațiunea disperată a Armatelor 1 şi 2, expuse să li se taie liniile de retragere de către armatele Falkenhayn şi Mackensen, care înaintau concentric dinspre vest şi dinspre sud. Prin urmare, această bătălie *trebuia încercată cu orice preț*, pentru a întârzia înaintarea vrăjmaşului şi a câştiga timp pentru scurgerea coloanelor, convoiurilor şi serviciilor spre Moldova.

Concepțiunea acestei bătălii aparține, desigur, generalului Prezan, comandantul grupului Armatelor 1 şi de Dunăre, care a şi executat manevra; dar repet că această bătălie a fost consecința directă şi fatală a extrem de criticei şi gravei situațiuni, în care se găsiau armatele 1 şi 2, situațiune provocată de hotărârea Marelui Cartier General, *impusă de generalul Berthelot în unire cu generalul Belaieff*, de a menține trupele armatei 1 pe frontul Olteniei – în contra propunerei mele de a scurta frontul, retrăgându-le la timp pe puternica linie de rezistență constituită de malul stâng al Oltului –, ceea ce a avut ca urmare retragerea prea târzie a trupelor armatei 1 din Oltenia.

Sunt nevoit a stărui asupra acestui fapt, deoarece din cauza condițiunilor defavorabile de efective, teren, spațiu, timp şi starea trupelor – care erau prea obosite – în care a trebuit să se desfăşoare această bătălie – ce era o manevră pe linii interioare – la care s-au mai adăugat şi unele greşeli de execuțiune, rezultatele ei din punct de vedere material şi moral au fost aproape dezastroase pentru noi! Şi am convingerea că dacă frontul nostru ar fi fost acoperit şi protejat pe linia Oltului, armata lui Mackensen ar fi avut foarte puține probabilități să poată trece Dunărea şi foarte multe probabilități *să fie aruncată înapoi*, printr-o ofensivă puternică a armatei noastre de la Dunăre. De altfel, autorul singur recunoaşte *condițiile grele* în care s-a dat bătălia de la Argeş, căci scrie: „Mai întâi era îndoială dacă diviziile care formau grupul de atac reorganizate în grabă vor fi capabile să furnizeze sforțarea intensivă ce li se cerea”. Şi mai departe: „În al doilea rând, înaintarea trupelor noastre în spațiul gol dintre armatele inamice prezintă două primejdii; ele puteau fi strivite între cele două armate vrăjmaşe, apoi se producea şi din partea noastră un gol între armata 1 şi grupul apărării Dunării”.

Este de ajuns să privească cineva la autor schița XIII (pag. 417)[2], pentru ca să vadă din situația coloanelor vrăjmaşe *cât era de riscantă* această manevră, căci eram aproape înconjurați tactic de acele coloane, care înaintau dinspre Carpați pe la nord, ajungând în regiunea Piteştilor, şi dinspre Dunăre pe la sud.

Cu toate acestea, repet că o rezistență, pentru *a întârzia* pe cât posibil înaintarea vrăjmaşului, trebuia făcută cu orice preț, pentru ca în *greaua situație pe care ne-o creasem noi singuri* să

[1] Este vorba de cartea lui Constantin Kirițescu (1876-1965), doctor în Ştiintele naturii, membru al Academiei Române, zoolog, publicist şi istoric român. *Lucrarea sa* a cunoscut o largă circulație. Prima ediție, în două volume, a apărut în anii 1922-1923 la Editura Casei Şcoalelor. Ediția a doua, rezăzută şi adăugită, în trei volume a apărut la aceeaşi editură în anii 1925-1927. Există şi ediția a treia, în două volume, finalizată de autor în 1959, a apărută în 1989 la Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.

[2] Nu se publică (n.n.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

putem scăpa de *încolțirea apropiată* a duşmanului – franțuzeşte, *accrochage* – care în arta militară este una dintre cele mai grele situațiuni ce se poate da unei armate în retragere.

Ludendorff, în memoriile sale, mărturiseşte că în prima parte a bătăliei a avut *un moment de îngrijorare*, din cauză că Kühne în loc să urmeze cavaleria şi să treacă Oltul la Stoeneşti s-a încăpățânat să-l treacă la Slatina, rămânând din această cauză aproximativ 80 km înapoia aripei stângi a armatei Mackensen, „întâmplare foarte norocită pentru noi – spune el – dar că în urmă situația s-a restabilit prin sosirea cavaleriei armatei 9, *cu o superioritate sdrobitoare pentru cele două armate române*".

În sfârşit, cu toate jertfele făcute în bătălia de la Neajlov-Argeş nu s-a reuşit a se executa în ordine retragerea forțată, sub presiunea vrăjmaşului, din Muntenia în Moldova, care, în critica situațiune tactică şi strategică, în care se găseau armatele noastre din Muntenia, mai cu seamă în urma pierderei acestei bătălii, ne-a fost impusă de vrăjmaş.

[I. Culcer, *Recenzie asupra „Istoriei războiului pentru întregirea României"*, Imprimeriile „Independența", Bucureşti, 1929, p. 73-75]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Capitolul 6

RELAȚII POLITICO-MILITARE ALE ROMÂNIEI CU PUTERILE ANTANTEI (AUGUST-DECEMBRIE 1916). MISIUNILE MILITARE STRĂINE – ROL, STRUCTURĂ, MISIUNI

Introducere

La 15/28 august 1916, România, alăturându-se Antantei, a intrat într-un război de coaliție, partenerii ei fiind patru dintre cele mai mari puteri ale lumii – Marea Britanie, Franța, Imperiul Rus şi Italia. Decizia guvernului român, aprobată de Consiliul de Coroană, a fost dublată de reglementarea raporturilor în interiorul alianței, concretizată în documentele semnate la 4/17 august 1916. Teoretic, ele urmau să asigure cele mai bune condiții pentru ca intervenția statului român să fie încununată de succes, Antanta obținând un avantaj net în confruntarea cu Puterile Centrale.

Aşteptările nu au fost împlinite, astfel că, după un început promițător, în decurs de circa patru luni, armata română a fost învinsă, ea cedând o parte importantă din teritoriul național. Rezultatul dezamăgitor din toamna anului 1916 se datorează, în parte, şi modului defectuos în care au funcționat relațiile în interiorul alianței în ultima parte a anului 1916 şi sprijinului modest primit de România în toată această perioadă.

Alianțele politico-militare, războaiele de coaliție au avut, nu de puține ori în istorie, dificultăți de funcționare, iar rezultatele, în multe cazuri, au fost departe de aşteptările actorilor mai mari sau mai mici. Fără a intra în detalii despre constituirea şi funcționarea alianțelor, problemă ce beneficiază de o foarte bogată literatură, precizăm că realizarea unui compromis între interesele divergente şi uneori contradictorii ale componenților reprezintă o problemă greu de rezolvat.

Cazul României din anii 1916-1918 este, fără îndoială, unul dintre multele exemple ce se pot da. Din chiar startul ostilităților, guvernul român a constatat că unele din angajamentele luate de marii aliați nu au fost îndeplinite. Un prim şi elocvent caz îl reprezintă corpul expediționar de la Salonic, comandat de generalul Maurice Sarrail, care trebuia să declanşeze ofensiva cu zece zile înainte de începerea acțiunii României. Or, acțiunea nu a avut loc, mai mult, trupele bulgare au atacat forțele aliate. În aceste condiții, ofensiva peste Carpați a armatei române nu a mai fost sprijinită, marile unități bulgare şi germane având libertatea de acțiune. Pe fondul marilor neglijențe ale dispozitivului român şi ale conducerii defectuoase, trupele române au înregistrat grava înfrângere de la Turtucaia.

Guvernul român a făcut numeroase demersuri pe lângă autoritățile franceze, britanice şi italiene pentru activizarea corpului expediționar de la Salonic şi sprijinirea, pe această cale, a marilor unități române, care se confruntase, pe două teatre de acțiuni militare, cu forțe germane, austro-ungare, bulgare şi otomane. (Documentele nr. 6, 14, 16, 22, 33) Dar, în ansamblu, frontul de la Salonic s-a dovedit, în toamna anului 1916, irelavant pentru armata română[1].

[1] Detalii în Maurice Sarrail, *Mon commandement en Orient (1916-1918)*, Ernest Flammarion, éditeur, Paris, 1920.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În acelaşi timp, nici Rusia, cel mai apropiat geografic şi cel mai important aliat, nu şi-a îndeplinit angajamentele asumate prin convenţiile din luna august 1916. Mai mult, autorităţile române au constatat că sprijinul trupelor ruse solicitat intens în diferite etape ale confruntărilor a lipsit sau a fost inconsistent. Pornind de la o asemenea realitate şi având în vedere lipsurile în pregătirea armatei, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu a reluat solicitările adresate Parisului privind trimiterea, în România, a unei Misiuni Militare Franceze, imediat după declanşarea mobilizării. Brătianu i-a declarat lui Saint-Aulaire, ministrul francez la Bucureşti, că era dispus să-l numească şef al Marelui Stat-Major pe comandantul acestei misiuni[1].

Guvernul francez a dat curs cererilor Bucureştiului, iar Joseph Joffre l-a desemnat ca şef al acestei misiuni pe generalul Henri Mathias Berthelot, un colaborator apropiat şi un militar de valoare[2]. La plecarea în România, Berthelot a primit instrucţiuni, dar pentru activitatea pe parcursul a peste un an şi jumătate, a contat foarte mult calităţile sale, care l-au făcut foarte apreciat de mulţi români. (Documentul nr. 9)

În cursul deplasării spre România, generalul Berthelot s-a întâlnit cu înalte oficialităţi ruse, prilej de a constata viziunea acestora asupra raporturilor cu guvernul de la Bucureşti şi armata română. (Documentul nr. 10) Generalul Mihail Alekseev a apreciat că frontul armatei române era prea lung, astfel că se impunea scurtarea lui, prin retragerea pe Carpaţii Orientali, Siretul Inferior, Dunărea maritimă. Ideea nu era nouă, fusese anterior adusă la cunoştinţa autorităţilor române pe diverse căi, dar acum Berthelot lua cunoştinţă de realele colaborării româno-ruse. Prin urmare prezenţa Misiunii Militare Franceze în România avea pe lângă sarcinile de instruire a comandamentelor, ofiţerilor şi a trupei şi un rol politic foarte important, lucru de care au fost conştienţi românii. (Documentele nr. 15, 17, 19)

La sosirea Misiunii Militare Franceze, prim-ministrul şi apoi regele Ferdinand i-au cerut generalului H.M. Berthelot să accepte funcţia de şef al Marelui Stat-Major. Berthelot a refuzat propunerea şi a rămas doar consilier al suveranului şi al premierului[3]. (Documentul nr. 26)

Misiunea militară franceză cuprindea cadre militare, ofiţeri şi subofiţeri, de toate specialităţile, care au încadrat comandamentele române, în calitate de consilieri, până la nivel de regiment inclusiv. Activitatea lor s-a dovedit foarte utilă atât în timpul campaniei din anul 1916, cât mai ales în prima parte a anului 1917, când armata română s-a reorganizat şi şi-a luat revanşa prin bătălii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz[4]. (Documentele nr. 23, 24, 25) Misiunea Militară Franceză a avut şi o anumită opoziţie din partea unor personalităţi militare, aşa cum a fost Alexandru Averescu, comandant al Armatei 2[5]. (Documentele nr. 21, 27)

Rusia nu a privit cu ochi buni prezenţa şi activitatea Misiunii Militare Franceze în România, iar, în contrapondere, a trimis în România o misiune militară destul de numeroasă, condusă de generalul Mihail Beleav. Ajutorul pe care ea l-a acordat a fost însă modest, astfel că intervenţia trupelor ruse fie a fost tardivă (cazul bătăliei de pe Neajlov-Argeş), fie a lipsit cu desăvârşire. (Documentele nr. 29, 30, 34, 38)

---

[1] Contele de Saint-Aulaire, *Confesiunile unui bătrân diplomat*, traducere din franceză de Ileana Sturdza, introducere şi note de Mihai D. Sturdza, Editura Humanitas, Bucureşti, 2002, p. 57.

[2] Pentru personalitatea şi activitatea Şefului Misiunii Militare Franceze a se vedea Jean Noël Grandhomme**,** *Henri-Mathias Berthelot (1861-1931). Du culte de l'offensive à la strategie globale***,** ECPA, 2011.

[3] Contele de Saint-Aulaire, *op.cit*., p. 81.

[4] Pentru activitatea Misiunii Militare Franceze a se vedea: *Général H.M. Berthelot. 80 ans après la Mission Française en Roumanie 15-16 octobre 1996*, Bucarest, 1997; *La présence française en Roumanie pendant la Grande Guerre. 1914-1918*, editeurs: George Cipăianu, Vasile Vesa, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1997, Jean-Noël; Grandhomm**e**, *Le Général Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie Méridionale (1916-1918)*, Chateau de Vincennes, Paris, 1999; Michel Fontaine, *Jurnal de război. Misiune în România (noiembrie 1916–aprilie 1918*, Cuvânt înainte de Alain Legoux, introducere de Daniel Cain, traducere de Micaela Ghiţescu, Humanitas, Bucureşti, 2016.

[5] Detalii în Petre Otu, *Mareşalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda,* Editura Militară, Bucureşti, 2005.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Autoritățile române şi opinia publică au fost îngrijorate de conduita aliatului rus, mai ales că după pierderea bătăliei pentru Bucureşti, Petrogradul a solicitat două lucruri care au generat ample dezbateri aprinse la nivelul clasei politice, al armatei, al opiniei publice – retragerea autorităților statului român (familie regală, parlament, guvern, armată) în sudul Rusiei şi transferul urgent al tezaurului român la Moscova. (Documentele nr. 36, 37)

În sprijinul primei soluții, susținută cu tenacitate, se aduceau argumente cum sunt: dezorganizarea economiei româneşti, teritoriul rămas nefiind în stare să asigure logistica pentru un număr atât de mare de militari, necesitatea apărării eficiente a frontului din Carpați, eliminarea suprasolicitării transporturilor din această regiune, asigurarea unor condiții bune de refacere pentru armata română etc. Scopul nemărturisit era însă înglobarea armatei române şi a României, care urma să devină o simplă afacere rusească. Aceasta presupunea şi eliminarea sau reducerea semnificativă a influenței Misiunii Militare Franceze, privită cu ostilitate de la început de către Stavka[1] . Au fost elaborate planuri, s-au făcut recunoaşteri, au fost întocmite programe de transport şi liste cu persoanele propozabile etc. (Documentele nr. 38, 41)

O cerință expresă a fost evacuarea tezaurului României în Rusia, înaltele autorități de la Petrograd văzând aceasta drept o garanție că România va rămâne în aceeaşi tabără. Era, într-un fel, un gaj pe care statul român îl dădea puternicului său aliat, care îşi lua toate garanțiile față de recentul partener. Problema era mai veche şi ea a fost ridicată de Poklewski-Koziell cu ocazia semnării convenției militare din august 1916, dar Brătianu s-a eschivat, considerând ideea inoportună. Propunerea a fost reluată de Mosolov care, imediat după sosirea sa la Iaşi, aprecia că dezastrul în care se afla România impunea, „fără întârziere transferarea aurului românesc în Rusia, căci, într-un moment sau altul, convenția militară ar fi putut fi anulată". Insistențele Petrogradului, situația foarte grea în care se găsea țara au obligat guvernul român să accepte depozitarea tezaurului şi a altor bunuri culturale la Moscova[2]. (Documentele nr. 39, 40, 42)

În mod surprinzător, soluția reorganizării armatei române în afara teritoriului național a fost împărtăşită, surprinzător, de generalul Constantin Prezan, noul şef al Marelui Cartier General Român, el propunând ca marile unități să fie dislocate în spațiul dintre Prut şi Nistru (Basarabia). Ca atare, la 25 decembrie/7 ianuarie 1917, Marele Cartier General Român a comunicat părții ruse că era necesar ca forțele militare româneşti (Armata 1 cu corpurile 1, 3 şi 5, totalizând nouă divizii, artileria grea şi serviciile) să se reorganizeze în Basarabia, respectiv în zona Chişinău, Bălți. Prin adoptarea aceste soluții, s-ar fi evitat marşurile lungi şi obositoare şi s-ar fi asigurat o perioadă mai lungă pentru instrucția trupelor.

Peste două zile, generalul Prezan, pe baza indicațiilor primite de la regele Ferdinand, şi-a revizuit poziția insistând ca reorganizarea să se facă în țară.

Între timp, situația deosebită din Moldova şi insistențele mari ale părții ruse au generat reacții din partea Misiunii Militare Franceze şi a guvernului român. Generalul Berthelot, asupra căruia se exercitau presiuni pentru a accepta transferul trupelor române şi a propriei misiuni

[1] Glenn Torrey, „Russia, Romania and France: The Reorganization of the Romanian Front, 1916-1917", în *Romania and World War I. A Collection of Studies*, The Center for Rumanian Studies, Iaşi, Oxford, Portland, 1999, p. 257; A.A. Mossolov, *Misiunea mea în România*, ediție de Marin Stănescu, Editura Silex, Bucureşti, 1999, p. 56-90.

[2] Pentru această problemă a se vedea: Mihail Gr. Romaşcanu, *Tezaurul român de la Moscova*, cu o Addenda de D. D. Pătrăşcanu, G. Oprescu şi Al. Bârlădeanu, prefață de Apostol Stan, Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 2000; *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova*, Documente, ediția a II-a revăzută şi adăugită, cuvânt înainte academician Mugur Isărescu, comentariu istoric şi ediție Cristian Păunescu, Marian Ştefan, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2001; Viorica Moisuc. *Românii şi politica externă rusească. Un secol din istoria Tezaurului românesc păstrat la Moscova*, Editura Demiurg, Iaşi, 2013; Ioan Scurtu, *Tezaurul României la Moscova*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2014; Mihai Voicu, *Tezaurul României la Moscova; Inventarul unei istorii de o sută de ani*, Humanitas, Bucureşti, 2016.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

peste Prut, a trimis la sfârşitul lunii decembrie 1916 o lungă telegramă la Paris, care a atras atenţia autorităţilor franceze asupra planurilor ruseşti. Prin urmare, Franţa a devenit mult mai atentă, ea neputând accepta dizolvarea propriei sale misiuni[1].

Aceste intervenţii repetate şi ultimative al Rusiei se explică prin tratativele secrete duse de partida germanofilă, grupată în jurul ţarinei, care dorea încheierea păcii separate cu Germania. În acest caz, teritoriul românesc dintre Prut şi Carpaţii Orientali ar fi revenit Rusiei. (Documentul nr. 28)

În concluzie, situaţia în care s-a aflat România la sfârşitul anului 1916 s-a datorat, în parte, şi inconsistenţei ajutorului pe care aliaţii i l-au acordat. Corpul expediţionar de la Salonic a fost practic inactiv în lunile august-decembrie 1916, armata rusă nu a declanşat acţiunile ofensive promise, iar intervenţiile solicitate nu au fost onorate, aprovizionările cu armament, muniţie şi echipament militar nu au avut ritmicitatea promisă, trupele ruse din Dobrogea au avut o slabă capacitate operativă. În acest peisaj, prezenţa şi activitatea Misiunii Militare Franceze, a şefului acesteia, generalul Henri Mathias Berthelot, au reprezentat un reazem moral pentru clasa politică românească, pentru armată, pentru opinia publică.

Toate acestea, coroborate cu lipsurile cronice şi congenitale ale armatei române, cu slăbiciunile corpului de comandă, au făcut din statul român o pradă relativ uşoară pentru armatele Puterilor Centrale, cu deosebire cea germană, bine instruită, condusă şi înzestrată.

Anul 1916 se sfârşea în condiţii dramatice pentru România, însă nu a fost scoasă din luptă şi spera la revanşă. Până la acel moment va urma o perioadă de mari încercări, dar şi de mutaţii semnificative în planul configuraţiei generale a taberelor beligerante, dintre care două se detaşează prin importanţa lor enormă – abdicarea ţarului în Rusia (februarie/martie 1917) şi intrarea SUA în război alături de Antanta (6 aprilie 1917).

[1] Glenn Torrey, *op.cit*., p. 262-263.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

DOCUMENTE

***1*. 16/29 august 1916, Berna, Telegrama legației din Berna, semnată Mihail Pâcleanu, prin care se informează despre marea impresie generată în Elveția de intrarea României în război**.

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înreg. la no. 23214/17 august 1916

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ
Legațiunea din Berna, No. 1940, Data 16/29 august 1916

Externe
Bucarest

La déclaration de guerre de Roumanie à l'Autriche-Hongrie a causé une grande impression en Suisse. Tous les journaux lui consacre de longs articles sympathiques en insistant sur importance du fait.

Pâclianu
No. 1940

[Arh. MAE, Fond 71-1914, E. 2, Partea a II-a, 1914-1922, vol. 27, f. 333]

***2*. 19 august/1 septembrie 1916, Bucureşti, Interviul acordat de Carlo Fasciotti, ministrul italian la Bucureşti, lui Emil Nicolau, ziarist la „Universul"**

INTERVIU
cu Excelența Sa d. Baron Fasciotti, ministru plenipotențiar al Italiei

Era firesc să dorim, în aceste momente de cea mai mare însemnătate pentru România, de a auzi cuvântul reprezentantului Italiei la noi – al acestei Italii care nu e numai scumpa noastră aliată de astăzi, dar în acelaşi timp pentru noi pământul sfânt căruia-i datorim origina şi limba noastră, de cari suntem atât de mândri.

Ne-am adresat dar d-lui baron Fasciotti, ca să-i cunoaştem impresiile asupra intrării României în acțiune.

Nu pătrund pentru prima oară în somptuosul palat al Legațiunei italiene, unde desigur că gustul artistic se datoreşte grijei delicate a nobilei tovarăşe a d-lui ministru al Italiei, d-na Baroana Fasciotti.

D. Fasciotti nu e numai un distins şi fin diplomat, dar şi un om cu o înaltă cultură, un om ce farmecă din primul moment pe cei ce au norocul să vie în contact cu dânsul. Cuvântul Excelenței Sale e al omului care, deşi pare că nu voeşte să se impue şi să te convingă, te asigură însă că tot ce spune porneşte dintr-o nestrămutată convingere şi e rezultatul unei adânci gândiri.

Deşi vrăjmaş al interviurilor şi al reclamei, de astă dată d. Baron Fasciotti n-a stat la îndoială să vorbească. Am avut norocul să-l surprind încă sub influența viei sale emoțiuni pentru

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

nobilul gest al României şi al admiraţiei sale pentru chipul cum se efectuează mobilizarea la noi. Am avut norocul, pentru cetitorii noştri, să-i cunosc impresiile tainice, mărturisirile sale ce nu au nimic din cugetarea rece a diplomatului, ci sunt expresiunea unei inimi care s-a obişnuit să ne cunoască şi să ne iubească în vremea de când îl avem printre noi.

La întrebările noastre, distinsul meu interlocutor a binevoit să-mi răspundă:

– Sunt pradă unei vii şi sincere emoţiuni gândindu-mă că am să vă răspund la chestiunile ce se agită în mine de trei zile, din ceasul în care România a hotărât, în Consiliul de Coroană, intrarea sa în acţiune.

Entuziasmul meu se datoreşte mai mult sentimentelor de rasă ce ne leagă decât altor consideraţiuni politice. Şi sunt convins că entuziasmul meu a fost împărtăşit de asemenea de către augustul meu rege Victor Emanuel[1] şi de poporul Italiei, atunci când am făcut cunoscut guvernului meu că nobila Românie s-a hotărât să meargă alături de Aliaţi, fapt despre care nu ne-am îndoit nicio clipă.

Deoarece vă pot afirma că Regele meu, care a fost în România în tinereţea sa, în anul 1890 luna martie, a învăţat încă de mult să aprecieze înaltele calităţi ale poporului român; dar, înainte de toate, Majestatea Sa ţine seamă de legăturile tranice ce unesc pe aceste două popoare încă de veacuri, prin legăturile lor de rasă, de origine şi de limbă.

Şi vă pot asigura de asemenea că poporul italian ştie că pe malurile Dunărei se găsesc fraţi de ai săi scumpi, cărora le-a închinat o bună parte din dragostea sa frăţească.

Aduceţi-vă aminte de primirea ce a făcut-o poporul italian acum câţiva ani A.S.R. Principelui Carol, atunci când a călătorit în Italia. Aceasta n-a fost numai o primire oficială, ci strigătul de entuziasm al poporului Romei care saluta, cu căldura obicinuită italienilor, pe nobilul coborâtor al familiei regale de pe pământul aurorei sale depărtate.

Şi nu de astăzi datează dragostea noastră pentru România; noi italienii nu facem decât să păşim pe urmele ce le-au bătătorit strămoşii noştri. Raporturile noastre îşi urmează calea urmată de ani întregi, mai ales de pe vremea când străbunul nostru Cvaour, acest erou al unităţei Italiei, s-a gândit şi a lucrat de asemenea pentru Principatele Dunărene.

Nu voesc să vă reamintesc decât în treacăt că Italia a fost printre cele dintâi state din Europa cari au recunoscut unitatea Principatelor Române.

Chiar când făceam parte din Tripla Alianţă, Italia n-a încetat de a sprijini drepturile României, fiind de partea celor ce le sprijineau într-adevăr, *chiar când acele drepturi nu erau apărate cu destulă ardoare de către ceilalţi aliaţi ai săi*.

Şi, cu o sinceră emoţiune în glas, d. Fasciotti a adăugat:

– Când am văzut că armatele române au păşit dincolo de Carpaţi, urmărind recucerirea Transilvaniei ce va fost smulsă odinioară, am simţit o vie emoţiune la gândul că de acolo, din această provincie romană, şi-a luat zborul ideea de a se apropia limba românească de tradiţia, de origina ei, şi de a vă îndrepta gândul spre mama comună Roma. Nu am chemarea să vă dau lecţiuni de limba românească; dar, când după atâtea invaziuni barbare ce a suferit această ţară, limba d-voastră a primit serioase schimbări, fiii Transilvaniei au fost cei dintâi cari au cultivat-o la gradul de latinitate în care se găseşte astăzi.

Am mai fost mişcat fiindcă am fost martor la mobilizarea armatei româneşti.

Eu admir seriozitatea comandanţilor d[umneavoas]tră militari, dar mai ales avântul cu care soldatul român răspunde la apelul patriei, în clipele astea mi se pare că mă găsesc alături de ai mei, lângă compatrioţii mei italieni – ceea ce dovedeşte că nici depărtarea, nici secolele scurse n-au putut să distrugă legăturile de rasă dintre mama Italia şi fiica ei demnă, România.

Nu pot uita de asemenea că în rândurile bravei d-voastre Armate se află şi câţiva distinşi ofiţeri de toate gradele, cari s-au adăpat la ştiinţa şcoalelor superioare italiene. De altfel, vic-

[1] Victor Emanuel al III-lea (1869-1947) a fost membru al Casei de Savoia şi rege al Italiei (1900-1946), împărat al Etiopiei (1936-1943) şi rege al Albaniei (1939-1943).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

toria finală a armatelor române se va datora deopotrivă tuturor ofițerilor ei, şi în primul rând M.S. Regelui Ferdinand I şi nobilei sale armate.

Când am văzut eri, trecând pe stradă, un regiment român, am simțit inima mea bătând cu putere; ce înfățişare, ce ținută, ce lei, aceşti bravi ostaşi se asemănau cu frații lor italieni. Şi numai atunci am înțeles de ce M.S. Regele României a înzestrat armata sa cu o uniformă ce se aseamănă, cum seamănă o picătură de apă, cu cea italiană: a voit să-i înfrățească pe de-a-ntregul.

– Ați binevoi, Excelență, să-mi spuneți ce însemnătate are intrarea în acțiune a României?

– Mare, foarte mare, pentru Aliați, ca şi pentru ea însăşi.

Şi după un moment de gândire, distinsul diplomat a urmat:

– Mâine, când evenimentele se vor desfăşura aşa cum e firesc să se desfăşoare, numai atunci veți înțelege cât de hotărâtoare a fost intrarea României în acțiune, atât pentru cauza comună, cât şi pentru pacea de mâine...

Dar deodată încolți un zâmbet pe buzele distinsului diplomat:

– Dacă-mi dați voie, e destul deoarece iată că dintr-un interviu de sentimente alunecăm pe povârşinul politic. Şi nu acesta e scopul interviului meu. Scopul meu unic e să mai fac înc-odată dovada că de la Alpi la Mediterană, ca şi de la Carpați până la Marea Neagră, bate una şi aceeaşi inimă.

Am mulțumit călduros distinsului meu interlocutor pentru interviul ce a binevoit a acorda „Universului" şi Excelența Sa m-a recondus ca pe un sincer admirator al nobilei Italii.

Emil Nicolau

[„Universul", 19 august 1916]

***3*. 22 august/4 septembrie 1916, Bucureşti, Telegrama Legației Franței, semnată de Saint-Aulaire, adresată ministrului de externe, Emanoil Porumbaru, prin care roagă să se transmită regelui Ferdinand mulțumirile sultanului Marocului, pentru decizia României de a intra în război alături de Antanta**

Légation de France
No. 79

Bucarest, le 22/4 septembre 1916

Monsieur le Ministre,

S.M. le Sultan du Maroc m'a chargé d'exprimer à Sa Majesté le Roi de Roumanie les sentiments que lui inspire l'entrée en ligne de la Roumanie, dans la grande lutte libératrice, pour laquelle les soldats Marocains versent leur sang, depuis deux ans, sur les champs de bataille de France, et prennent part, en ce moment même, aux combats de Macédoine.

Je serais reconnaissant à Votre Excellence de vouloir bien, en faisant connaître à Sa Majesté la mission dont j'ai été chargé, Lui exprimer les voeux que le Sultan forme pour le triomphe des Armées Roumaines dont l'intervention lui est un gage certain de prochaine et décisive victoire.

Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, les assurances de ma haute considération.

Saint-Aulaire

Son Excellence
Monsieur Porumbaru,
Ministre des Affaires Etrangeres

[Arh. M.A.E., fond nr. 71/1914, vol. 45, f. 50]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***4.* 23 august/5 septembrie 1916, Bucureşti, Telegrama Legației Belgiei adresată ministrului de externe, Emanoil Porumbaru, prin care se exprimă simpatia şi mulțumirea guvernului belgian pentru hotărârea României de a intra în război alături de Antanta**

Légation de Belgique — Bucarest, 5 septembre 1916
No. 356

Monsieur le Ministre,

S.E. Monsieur le Président du Conseil a bien voulu me charger, il y a quelques jours, d'exprimer au Gouvernement du Roi toute la sympathie du Gouvernement Roumain à l'égard de la Belgique, à l'occasion de la décision prise par votre pays de combattre à côté des Puissances Alliées.

Le Gouvernement Belge, à qui je n'ai pas manqué de transmettre ce message de haute courtoisie, s'y est montré par ticulièrement sensible. Le Ministre des Affaires Etrangères m'a donné l'ordre et j'ai l'honneur de vous exprimer tous ses remerciements les plus sincères.

„La Belgique, ajoute le Baron Boyens, n'a jamais douté au cours des épreuves qu'Elle a traversées de la sympathie de la Roumanie et Elle se félicite hautement aujourd'hui de combattre avec Elle pour la défense des droits des nationalités méconnus par nos ennemis.

Elle a la conviction qu'une paix victorieuse assurera à nos deux pays un venir prospère sur des bases indestructibles".

En m'acquittant aupres de Votre Excellence de cette mission qui m'est extremement agréable, j'ajouterai, Monsieur le Ministre, que je me suis empressé de porter de vive voix à la connaissance du Président du Conseil la teneur du télégramme précité.

Je saisis cette occasion, Monsieur le Ministre pour renouveler à Votre Excellence les assurances de ma plus haute considération.

Son Excellence
Monsieur Porumbaro,
Ministre des Affaires Étrangéres
Bucharest

[Arh. M.A.E., fond nr. 71/1914, vol. 45, f. 47-48]

***5.* 25 august/7 septembrie 1916, Odessa, Telegramă a consulului general al României la Odessa privind reacția autorităților şi populației din localitate față de intrarea României în război**

Consulat Général Royal de Roumanie — Odessa, 25 august 1916
No. 976

Domnule Ministru,

Ca urmare la telegrama mea cu No. 943 din 16 curent, am onoarea a raporta, Excelența Voastră, că duminica trecută s-au serbat la Catedrala de aici un Te Deum pentru izbânda oştirilor aliate şi îndeosebi pentru armata şi poporul român.

Au asistat toate autoritățile civile şi militare şi un numeros public.

Cu acest prilej am primit călduroase felicitări din partea autorităților superioare şi a colegilor şi ovațiuni din partea publicului, resunând pretutindeni strigătul „Trăiască România!”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Se mai pregătise şi o mare manifestaţie înaintea Consulatului General după Te Deum, totuşi, în vederea că se manifestase îndestul, am mulţumit Poliţiei, rugând-o să nu se mai facă nimic.

Ziarele publică zilnic articole elogioase pentru România şi politica ei atât de patriotică şi înţeleaptă, din cari voiu înainta ulterior unele extrase mai însemnate căci în cele de faţă avem prea mult de lucru cu repatrierea rezerviştilor şi dezertorilor, aşa că domnul Interpret Samuşeanu, de altmintrelea bolnav, nu mai are timpul trebuincios pentru a face cuvenitele traduceri.

Consul General
G. Grecianu

Excelenţei Sale
Domnului Emanuel Porumbaru
Ministru al Afacerilor Străine
etc. etc.etc.
Bucureşti

[Arh. M.A.E., fond nr. 71/1914, vol. 45, f. 44-48]

***6.* 27 august/9 septembrie 1916, Bucureşti, Telegramă a lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministrul român, adresată lui Dimitrie Ghica, trimisul diplomatic la Roma, prin care îi cere să intervină pe lângă guvernul italian pentru ca acesta să sprijine frontul român, prin declanşarea de acţiuni pe frontul italian sau trimiterea de trupe pe frontul de la Salonic**

PREŞEDINŢIA
CONSILIULUI DE MINIŞTRI

GHICA, Ministre ROUMANIE,
Rome

Télégramme expedie le 27 août 1916, 7,30 s.

Veuillez insister afin de faire comprendre combien l'inaction relative du front italien est dangereuse pour la situation générale et spécialement pour la Roumanie aux frontières de laquelle arrivent déjà des contingents pris sur le front italien. Si la saison est un réel empêchement dans ces régions pourquoi ne porte-t-on pas de troupes a Salonique?

BRĂTIANU

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală, Dosar 23/1916, p. 1-2]

7. 31 august/13 septembrie 1916, Paris, Telegrama mareşalului Joseph Joffre adresată colonelului Vasile Rudeanu, prin care solicită consolidarea situaţiei din Dobrogea

31 august 1916

De Paris le 11 Septembre 1916
Reçu le 12 Septembre 1916

Dans les circonstances actuelles c'est une nécessité pour l'Armée Roumaine de consolider sa situation en Dobroudja.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pour atteindre ce résultat il parait nécessaire de concentrer le plus rapidement possible sur la rive droite du Danube des unités solides en nombre suffisant de façon à obtenir d'emblée une supériorité numérique incontestable.

De mon côté j'ai prescrit au général Sarrail d'attaquer à fond et de poursuivre sans arrêt son offensive de manière à obtenir comme résultat minimum le maintien de toutes les forces bulgares qui se trouvent sur la frontière grecque.

Le renforcement des troupes roumaine en Dobroudja aura peut-être comme conséquence un ralentissement momentané des offensives en Transylvanie.

Mais le plan initial devrait à mon avis être repris avec toute son intensité aussitôt que la situation sera rétablie en Dobroudja.

Veuillez informer le Commandement en Chef Roumain que je demande au Général Alexeieff d'examiner de suite la possibilité d'envoyer des forces nouvelles en Dobroudja.

(ss) Joffre

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală, Dosar 25/1916, p. 1-2]

8. 19 septembrie/2 octombrie 1916, Roma, Telegrama ministrului român la Roma, Dimitrie Ghica, privind reacția opiniei publice italiene față de evenimentele din România şi sprijinul acordat de Imperiul Rus

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE — No. 28575, 20/3 Octomvrie 1916
Direcțiunea Cabinetului Ministrului

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ
de la Legațiunea noastră din Roma
No. 1605 din 19/2 Octomvrie 1916

Excellence Porumbaru
Externe
Bucarest

L'opinion publique italienne se montre très anxieuse au sujet de la Roumanie et mal impressionnés à l'égard de la Russie, dont le concours est jugé d'avoir manqué en temps utile et de ne pas s'exercer aujourd'hui avec l'urgence et la force nécessaires; cette dépression est si sensible et si exploitée par la coalition des socialistes et des partisans de Monsieur Giolitti[1] *en vue de provoquer une crise ministérielle, que le Gouvernement italien tente de réagir en laissant si tard, croire qu'il y a un envoi de troupes très fort à Salonique et en Epire et en s'inspirant des considérations de la presse d'un optimisme outré: un communiqué officieux, venant probablement du Ministère de l'Intérieur, paru dans l'Agence italienne, ainsi qu'une série d'articles de journaux, affirment que la situation de la Roumanie n'est pas si grave et annoncent que le seccours russe ve se révéler formidable; dans le même sens, la presse italienne d'hier reproduit en première place une dépêche de Zurich avec les déclarations que Monsieur I.I.C. Bratiano aurait faites à un rédacteur de la* „Tribuna” *pour dire que le péril est désormais passé et que la Russie a toujours fait tout ce qu'il lui était possible pour aider la Roumanie; une autre dépêche de Zurich, dûe sans doute aux suggestions de la presse*

[1] *Giovani Giolitti* (1848-1928) Om politic italian care a fost de cinci ori prim ministru al Italiei, fiind depăşit ca durată în fruntea guvernului de Benito Musollini. Al patrulea mandat a fost în perioada 1911-1914 şi s-a suprapus peste războiul cu Imperiul otoman (1911-1912), războaiele balcanice (1912-1913) S-a opus intrării Italiei în război, unul dintre argumente fiind nepregătirea şării şi a armatei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

française de là-bas, veut faire accroire au public italien que de hautes autorités militaires allemandes confess [lipsă text*] la faillite de l'effort allemand contre la Roumanie; ce guerre en littérature ne me semble pas adroit vis-à-via de l'opinion publique italienne, qui subit surtout l'impression des évènements.*

Ghica No. 1605

[Arh. M.A.E., E. 2, partea a II-a, Roma-Sofia 1914-1924, vol. 35, p. 95]

9. Septembrie 1916, Chantilly, Aprecierile colonelului Victor Pétin referitoare la instrucțiunile primite de generalul Henri Mathias Berthelot din partea Marelui Cartier General francez pentru misiunea din România

Avant de quitter Chantilly, le général Berthelot demanda des instructions écrites. Elles lui furent en effet remises. Elles constituaient un large exposé de la situation politique en Orient. Elles rappelaient que l'été de 1916 avait été marqué par les succès foudroyants de Broussilov, mais qu'avec l'automne l'offensive russe s'était ralentie pour aboutir à des coups d'arrêt assez durs, en sorte que l'affaire semblait close. Il en résultait que les nombreuses unités russes concentrées en Podolie et en Bucovine devenaient disponibles pour des opérations en Roumanie. D'autre part l'attention du général Berthelot était attirée sur les dangers d'encerclement que la Bulgarie faisait courir à la Roumanie. Les Bulgares avaient infligé un échec retentissant aux Roumains à Turtucaia; ils avaient certainement la tentation de réoccuper la Dobroudja méridionale, arrachée par le traité de Bucarest en 1913. Il fallait donc s'attendre à une forte activité en Dobroudja. Malheureusement les Roumains ayant transporté presque toutes leurs forces sur les Carpathes pour arrêter l'offensive austro-allemande de Transylvanie, c'est aux Russes qu'il faudrait faire appel et c'est sur eux seuls qu'on pourrait compter, en cas de besoin, pour défendre cette Dobroudja.

Les Russes devenaient ainsi les grands arbitres de la destinée de la Roumanie, puisque seuls ils pouvaient lui fournir le secours de grandes unités tant sur son front des Carpathes que sur ses derrières en Dobroudja.

Le général Berthelot était invité à bien mettre en évidence, auprès du commandement russe, l'importance de son concours en Dobroudja, à lui montrer qu'il assurait de ce côté-là la sécurité de l'allié roumain, à l'inciter à obtenir cette sécurité par une politique d'offensive militaire, pour laquelle il ne devrait pas hésiter à engager des forces nombreuses, prélevées sur ses réserves disponibles. Il fallait le convaincre d'attaquer le Bulgare, le battre, et ouvrant ainsi les voies vers Constantinople et vers Salonique, de réaliser cette coopération avec l'armée Sarrail, promise à la Roumanie avant son entrée en guerre.

Les instructions du général Berthelot se terminaient par cette phrase prophétique: „La mise hors de cause de la Bulgarie hâterait la fin de la guerre". – Et le même jour le général Joffre faisait télégraphier dans ce sens au Grand Quartier général russe à Mohilev: „Il faut agir de suite et vigoureusement pour liquider la question bulgare, ou au moins infliger à l'armée bulgare une défaite sérieuse qui couvrira Bucarest contre toute menace. J'estime que le haut commandement russe devrait envoyer progressivement sur le front du Danube les disponibilités que la mauvaise saison va créer sur le reste de ses fronts. Il faudrait qu une offensive puissante soit déclanchée avant que l'hiver n'ait immobilisé le front de notre armée de Salonique. – On préviendrait ainsi toute offensive de l'ennemi soit sur le Danube, soit en Transylvanie où l'étendue du front rend la défensive roumaine difficile".

A ses instructions écrites le général Joffre en avait ajouté de verbales, marquées au coin de sa finesse coutumière. Le général Berthelot me les répéta aussitôt: „Votre mission là-bas sera ce que vous la saurez faire. La Russie ne vous verra pas venir d'un bien bon œil. Quant aux Roumains, le rôle de conseiller est toujours bien délicat; il faut avant tout gagner leur confiance et leurs cœurs".

[Général Pétin, *Le Drame Roumain 1916-1918*, 1932, p. 18]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***10.* 18 septembrie /1 octombrie–2/15 octombrie 1916, Bucureşti, Aprecierile colonelului Victor Pétin asupra convorbirilor membrilor Misiunii Militare Franceze, conduse de generalul Henri Mathais Berthelot, cu oficialități ruse**

Partis de Paris le 1er octobre, arrivés le 4 à Bergen, le 8 à Haparanda, nous débarquions le 9 à Pétrograd, et nous étions reçus le lendemain matin par M. Paléologue, notre Ambassadeur. Celui-ci eut tôt fait de nous mettre au courant de l'ambiance. Les Roumains nous attendaient avec impatience, et nous accueilleraient à bras ouverts; mais les Russes nous voyaient venir avec méfiance. Nous serions reçus le lendemain même par M. Stürmer, le premier ministre, qui reflétait assez bien les lassitudes et les incertitudes des milieux dirigéants de Pétrograd, très imbus de défaitisme. Cette visite, ajoutait M. Paléologue, serait instructive pour nous: elle nous montrerait les réserves qu'il fallait faire quant au concours de nos alliés, et la prudence avec laquelle il fallait escompter leur aide.

Le lendemain matin, en effet, accompagnés de M. Paléologue et de Sir Georges Buchanan[1]*, l'ambassadeur d'Angleterre, nous franchîmes le seuil du cabinet de M. Sturmer.*

Accueil courtois mais solennel. Le général est invité à résumer la situation actuelle sur le front de France. Il fait donc le bilan: la ruée allemande jugulée à Verdun, avec des pertes effrayantes pour l'assaillant; depuis juillet l'initiative des opérations passée aux Alliés dont le matériel croît sans cesse, et paraît ne devoir pas connaître de limites, grâce à la maîtrise de la mer. Sur le front russe, si l'offensive de Broussilov a été arrêtée finalement par les Allemands, elle n'en a pas moins démontré l'affaiblissement profond de la puissance autrichienne. Dans ces conditions, l'entrée en guerre de la Roumane doit avoir d'incalculables conséquences, pourvu que la Russie étende jusqu'à elle son champ d'opérations et y mette le prix voulu.

„Votre exposé, Général, réplique Sturmer, m'apporte un réconfort nécessaire. En ce qui concerne le front de France, je veux m'en tenir à votre sentiment. Pour le front Russe je crains que vous ne voyiez les choses trop en beau. La Russie est isolée de ses Alliés. Elle manque donc de munitions et de matériel, tandis que vous en regorgez. Sans doute elle a des hommes. Mais sa population est trop peu instruite pour fournir en suffisance, comme chez vous, des officiers de remplacement, en sorte que nos unités deviennent des foules mal encadrées et insuffisamment armées. Quant aux Roumains, mal préparés à la guerre, ils n'ont encore donné que des déboires. Dans ces conditions l'avenir est sombre. Puissé-je me tromper…”

Telle fut notre entrevue avec Sturmer. Nous espérions entendre le lendemain à Mohilev un langage plus réconfortant.

Le lendemain en effet nous étions au Grand Quartier Général russe, où nous accueillait le général Janin, que nous avions connu tous deux quelques mois auparavant à Chantilly, où il était aide-major-général. Sa grande pénétration, son esprit un peu caustique le servaient admirablement dans sa tâche délicate. Il n'était pas homme à se laisser prendre facilement par des mots, et il nous prévint que le général Alexeiev nous voyait venir sans plaisir. Le chef d'Etat-Major général de l'armée russe, qui était en fait le général en chef, n'avait guère pour le moment l'esprit tourné vers de nouvelles et prochaines offensives. Ce qu'il voulait c'était du matériel, à fournir par les Alliés. Le jour même de notre départ de Chantilly, alors que le général Joffre lui faisait télégraphier d'envisager une offensive contre la Bulgarie, lui même priait le général Janin de télégraphier qu'il réclamait aux Alliés d'importants envois de canons, de mitrailleuses, d'avions et de munitions.

[1] Sir George William Buchanan (1854-1924), diplomat britanic cu o lungă carieră în diverse părți ale lumii. A fost secretar doi la Tokio,Viena şi Berna, apoi secretar la Roma. La începutul secolului al XX-lea a fost prim-secretar la Berlin. Între 1903 şi 1908 a fost trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar în Bulgaria, după care a fost ministru în Olanda. În 1910 a fost desemnat ambasador al Marii Britanii în Imperiul Rus. A avut relații apropiate cu țarul şi a sprijinit intențiile de modernizare, atâtea câte au existat, ale autorităților de la Petrograd. A părăsit Rusia în ianuarie 1918. Între 1919 şi 1921 a fost ambasador în Italia, apoi s-a retras din activitatea diplomatică. Memoriile sale (George Buchanan, *My mission to Russia, and other diplomatic memories*, 2 vol., London, Cassell, 1923) sunt importante pentru înțelegerea evenimentelor politico-militare în anii Primului Război Mondial.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Nous ne tardâmes pas d'ailleurs à être fixés nous-mêmes sur ses sentiments à notre égard. Accueil très réservé, point aimable. Le général Alexeiev ne nous accorde qu'un bref entretien dont les derniers mots ne devaient jamais sortir de notre mémoire: „Puisque les Roumains tiennent tant à vous avoir, bonne chance donc, général! Mais tâchez de faire comprendre à ces gens-là que la Roumanie ne se défend pas sur les Carpathes, mais bien sur le Sereth!"Et d'un large coupe-papier il frappait énergiquement sur une carte la coupure du Sereth, qui, de Focsani à Galatz, sépare la Moldavie de la Yalachie.

Ainsi donc, le 15 octobre, six semaines après l'entrée de la Roumanie en guerre, alors que nos Alliés tenaient encore tous les cols, toutes les passes des Carpathes, le commandant en chef des armées russes envisageait, pour réduire le front oriental, d'abandonner la plus riche moitié du territoire roumain; et il suggérait au conseiller français, que les Roumains appelaient de leur confiance, de les orienter vers l'abandon, a priori, de plus de la moitié de leur territoire national.

Cependant il convenait d'attendre le sentiment de l'empereur, qui devait nous recevoir le soir même.

Comme ceux qui ont approché Nicolas II en ces années de guerre, nous avons gardé de cette entrevue un souvenir complexe et pénible. Simple à l'excès, vêtu comme le plus humble de ses officiers, d'une modeste vareuse ornée de notre seule croix de guerre, les épaulettes de Colonel comme seul insigne, l'empereur accueille le général avec un bon sourire.

Son regard très droit interroge avec confiance. Nicolas invite le général à parler. Il promet son aide, „Dites au roi Ferdinand que je suis derrière lui avec mes armées, toutes mes armées, et que je le soutiendrai jusqu'à mon dernier homme et mon dernier kopeck". – Une heure plus tard, à table, nous trouvons l'entourage: le grand duc Michel, le jeune prince Youssoupov[1]*, de nombreux aides-de-camp repas l'empereur lève son verre et souhaite bon voyage. „Répétez bien au roi, général, ce que je vous ai dit tout à l'heure; écrivez-le aussi à Paris, et puis n'oubliez pas ceci… Lorsque nous aurons gagné la guerre, et que nous signerons la paix à Berlin, c'est à nos généraux et aux vôtres qu'il faudra laisser le soin d'en marquer les conditions. Et je les veux telles qu'elles empêchent à tout jamais la guerre. C'était déjà une chose affreuse. Les Allemands l'ont déshonorée*[2]*. Il ne faut plus qu'elle puisse revenir. En attendant il faut la gagner, et je m'y emploierai jusqu'à la limite de mes forces."*

Ainsi s'exprimait, le 15 octobre, six mois avant son abdication, l'empereur Nicolas. Ces paroles contrastaient singulièrement avec celles de son chef d'Etat-Major Général et de son premier i ministre. Qui croire? Qui trompait-on?

Le lendemain le général Janin résumait ainsi par télégramme son impression au général Joffre: „Le général Alexeiev est tout près de dire que la Roumanie coûte autant qu'elle rapporte".

Le 15 octobre le général Berthelot franchissait la frontière roumaine, et prenait à Iassy le train de Bucarest. Il y était reçu par notre ministre, le comte de Saint-Aulaire. Le lendemain, nous débarquions à la petite station de Péris, près de Bucarest. M. Bratiano, président du Conseil, nous attendait sur le quai et accueillait le général Berthelot en ces termes: „Soyez le bienvenu, mon général. Je salue en vous, si vous le voulez bien, le chef d'Etat-Major général des armées roumaines".

Le général Berthelot se borna à remercier du bon accueil et l'on partit incontinent auprès du roi Ferdinand, qui nous attendait.

[Général Pétin, *op.cit.*, p. 18]

[1] Prințul Felix Iusupov făcea parte din familia imperială rusă. El a fost unul dintre cei care au contribuit la asasinarea călugărului Grigori Rasputin, „eminența cenușie" la curtea țarului Nicolae al II-lea.

[2] L'Empereur dit: „Ces cochons d'Allemands" (n.a.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***11*. 21 septembrie/4 octombrie 1916, Moghilev, Telegrama generalului Mihail Alekseev, şeful Marelui-Stat Major al armatei ruse, transmisă de colonelul A. Tatarinov, ataşatul militar al Rusiei la Bucureşti, adresată Marelui Cartier General, prin care solicită transmiterea către partea rusă a unui buletin de informaţii despre inamic şi propune un scenariu de acţiune pentru trupele române şi ruse**

Télégramme du Général Alexeieff

Le Général Coandă me transmet une quantite considérable des télégrammes alarmants qui exigent une mise déliberation de la situation générale, élaboration du plan decisif et son accomplissement. Admettons que l'ennemi a choisi la Roumanie commes theâtre de ses opérations les plus proches ce qui a pour lui d'apres la situation générale une importance considérable. Pour la réalisation de cette opération l'ennemi peut concentrer avec les troupes bulgares 300 bataillons, peut être un peu plus, en prenant ces troupes du front français, italien et en partie du notre front du nord de Polesié. Je vous prie de m'envoyer un bulletin d'informations sur l'ennemi, la plus complêt obtenues par les roumains sur leurs fronts. Ce bulletin avec indication du source duquel on a obtenu ces informations nous est extremement indispensable. Le plan de l'ennemi ne nous est pas comme. [Connu.] Mais il faut toujours supposer la situation la plus dangereuse et désavantageuse et en se conformant a ces conditions arranjer la grouppement des troupes et élaborer les mesures à accomplir dans le plus bref delai. Si l'ennemi concentre une grouppe pour l'offensive environ 100-120 bataillon (c.a.d. 10-12 divisions) sur le front Karlsbourg-Sas-Regnene il choisira cette region par ce qui elle este comparativement bien fourni de chemins de fer et parce qu'elle a en effet une importance considérable au point de vue strategique. Par un coup violent sur Guimesch-Oitos l'ennemi peut sortir sur le front Fokschany-Adjoute en divisant les Roumains de notre armé et en menaçent de l'enveloppement strategique. Le seconde grouppe de l'offensive – bulgaro-turque – renforcée un peu pour les allemands peut être portée de 75 bataillons quels a maintenant jusqu'aux cent bataillons pour la marche sur Galatz-Reni. En dernier lieu la troisieme grouppes pour la demonstration de la garantie des ailes jusqu'aux 100 bataillons sur le Danube et sur l'autre partie du front de Transilvanie. La premiere grouppe par son effectifs et par la direction du coup proposé sera la plus dangereuse. Les roumains disposent des 363 batailons, nos troupes à Dobroudja – 52 bataillons – en tout plus de 425 bataillons. Ce sont des forces suffisantes qui donnent le droit d'envisager transquillement les événements prochains à condition de grouppement des troupes conform à la situation générale. Il est certain que la manque d'artillerie et des moyens techniques dans l'armée roumaine dimineu l'importance de la supériorite de nombre.

Il est indispensable de concentrer une grouppe de la manoeuvre dans la section de Schic-Sereda-Kronstadt et un reserve pour cette groupe – en tout 200 bataillons pour parer le coup le plus dangereux; de cette manière la double supériorité de forces sera opposée ici aux troupes ennemies. A Dobroudja il faut joindre à nos forces 40 bataillons roumains. Environ 40 bataillons il faut laisser au nord de Tchic-Sereda pour la liaison avec la notre 9-me armée; et environ de 100 bataillons il faut garder pour la garantie de la Valachie. Un tel grouppement doit être accepter des à présent même avec une situation qui n'est pas encore bien eclaircie. Contre les bulgares il faut en attendant se borner d'un coup court sans le développer en une grande offensive. Pour pouvoir former des troupes delivrées de ce front un reserve pour la décision fêrme que la principale ligne de la défensive roumaine doit passer de Dorna-Vatra vers Kronstadt-Bucarest plus loin sur le Danube vers Constantza. Cette ligne doit être immediatement tres solidement fortifiée au permettant puy troupes par une deffensive opiniâtre gagner le temps indispensable pour le transport des reserves, pour la concentration des forces considérables, pour l'accomplissement de contre attaque. Notre armée de l'aile gauche conformement renforcée subviendra aux roumains en portent le coup sur Bystritza-Sas-Regen menaçant l'aile de l'ennemi et en detrournant evidemment sur nous ses forces.

En désiquant [désirant] la Roumanie comme place d'armes des opérations prochaines l'ennemi poursuit de préference les buts moreaux et en partie materiaux: comme butin du blé et des provisions. De la il

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

resulte qu'en quittant les certaines parties du territoire il faut absolument anéantir les provisions n'obtiant pas que quelques milliers de poudes de provision capturés par l'ennemi sont pour les roumains perdus à jamais tandis que ils donneront à l'ennemi les moyens de continuer la lutte.

Je vous prie de me communiquer le resultat de vos pour-parlers ainsi que les décisions precises qui seront prises.

(ss) Colonel Tatarinoff

[S.A.N.I.C., fond Casa Regală, dosar 27/1916, p. 1-4]

***12*. 27 septembrie/10 octombrie 1916, Bucureşti, Telegrama ministrului francez în România, contele de Saint-Aulaire, referitoare la întrevederea cu Take Ionescu pe marginea schimbării din funcţie a generalului Dumitru Iliescu şi a constituirii unui guvern naţional**

Bucarest, 11 octombre 1916

M. Take Jonesco vient de me mettre au courant de ses entrevues avec le Roi et M. Bratiano, au sujet de la formation d'un ministère national. Le Président du Conseil lui a déclaré que seul un ministère national aurait l'autorité nécessaire pour calmer la panique et si la situation n'aggrave encore, pour transférer les pouvoirs publics ailleurs qu'à Bucarest sans courir le risque de voir cette opération rendue impossible par l'affolement ou même le soulèvement de la population.

En ce qui concerne le Commandement, le Roi et le Président du Conseil refusent de céder, disont-ils, au injonctions d'un parti en remplaçant le général Iliescu. Ils ajoutent que la nomination du candidat de l'opposition, le général Averesco, actuellement commandant de l'Armée du Nord qui couvra Bucarest, compromettrait la défense de la Capitale.

M. Take Jonesco ayant répliqué qu'il ne s'agit pas d'une question de parti et que le général Averesco, tout en devenant chef d'Etat-Major pourrait conserver le commandement de son armée et aurait plus de liberté d'action pour défendre Bucarest. M. Bratiano a déclaré que le général Berthelot arrivant dans quelques jours, le Gouvernement le consulterait sur l'organisation du Commandement.

D'autre part M. Marghiloman refuse d'entrer dans le Ministère. M. Take Jonesco m'ayant demandé mon avis sur la décision à prendre, je l'ai vivement engagé à accepter de faire partie du nouveau ministère. Je l'ai prié en même temps de prendre acte formellement de la déclaration de M. Bratiano de façon à l'engager autant que possible et je lui ai signalé l'intérêt motivé qu'il y a à motiver publiquement l'abstention de M. Marghiloman pour des raisons de politique intérieure.

Le Roi, m'a dit M. Take Jonesco, a fait allusion devant lui aux partisans de la paix séparée mais pour en réprouver énergiquement l'idée. Il préfèrerait, a-t-il déclaré, pour son pays, le sort de la Serbie.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., fond Microfilme-Franţa, rola 177, cadrele 172-173]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***13.* 29 septembrie/12 octombrie, Bucureşti, Notă de convorbiri a colonelului Paul Angelescu cu generalul Mihail Vasilievici Alekseev, şeful Stavkăi, prin care acesta din urmă se arată optimist privind evoluția operațiilor militare din România**

Nr. 64 *29 septembrie 1916*

Către

MARELE CARTIER GENERAL – ROMÂNIA

Binevoiți a raporta Majestății Sale Regelui rezultatul convorbirii avute cu generalul [Mihail Vasilievici] Alekseev, astăzi 29 septembrie.

Din informațiile precise pe care le are, generalul este sigur că în acest moment nu există absolut niciun pericol de invadare a țării din nicio parte.

Din calculele Statului-Major rus, trenurile din Ungaria, Galiția şi Transilvania nu permit inamicului să mai concentreze alte 5 la 6 divizii din alte părți, mai curând ca în două săptămâni, în presupunerea, bineînțeles, că s-ar putea crea aceste disponibilități.

Tocmai acest timp este necesar pentru ca toate măsurile raportate ieri, 28 septembrie, să poată fi luate şi în special pentru ca generalul să formeze masa de manevră, de trupe ruse, care să opereze, fie în Transilvania, fie în Dobrogea, după cum evenimentele vor cere.

Micile noastre insuccese nu trebuiesc să influențeze câtuşi de puțin, fiindcă ele n-au nicio valoare din punct de vedere strategic, spune generalul Alekseev. Generalul este absolut contra evacuării Olteniei şi a Capitalei. Oltenia se poate apăra la fruntarii cu 3-4 divizii. În special, spune dânsul, pentru Capitală pericol nu există deloc, căci prezența masei care se va forma este cea mai bună apărare a Capitalei, păstrându-se astfel pentru armată şi țară absolută încredere în succesul final. Mâine îmi va relata în detaliu operațiunile generalului Lecitzky, care vor începe la 1 sau 2 octombrie precum şi celelalte măsuri ce se vor lua.

Generalul roagă să fim siguri că, din toate punctele de vedere şi în special din punct de vedere militar, interesul propriu al ruşilor este să susțină interesele României, care formează de acum înainte obiectul preocupațiunilor sale continue. Va lua, în consecință, toate măsurile pentru a le asigura cât mai repede şi mai bine.

Personalitatea generalului Alekseev este absolută în Imperiul Rus. Precizez, zicând că însuşi guvernul lucrează după cuvântul său.

Colonel adjutant PAUL ANGELESCU

[*Marele Cartier General al Armatei Române. Documente. 1916-1919*, p. 141-142]

***14.* 2/15 octombrie 1916, Roma, Telegrama ministrului român la Roma, Dimitrie Ghica, referitoare la intenția autorităților italiene de a trimite întăriri pe frontul de la Salonic, sub presiunea aliaților din Antanta**

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE No. 27246/4 oct. 1916
Direcțiunea Cabinetului Ministrului

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ
de la Legațiunea noastră din Roma
No. 1499 din 2/15 octomvrie 1916

Externe Bucarest

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Les Ambassadeurs de France, d'Angleterre et de Russie ont été l'un après l'autre hier samedi chez le Baron Sonnino-Sidney[1] pour le persuader qu'il y a nécessité urgente que l'Italie, pour soulager la Roumanie, envoie un sérieux contingent à Salonique où l'Angleterre dirige deux nouvelles divisions. Je crois savoir que ces entretiens ont eu parfois une tournure vive. Plusieurs députés italiens notoires de retour du front français et impresionés par l'effort considérable fait là bas veulent mener une campagne à laquelle s'associe Monsieur Tittoni[2] pour que le Gouvernement italien se décide à donner beaucoup de troupes en Orient, en faisant valoir que l'Italie est riche en hommes et que l'état financier est un motif sans valeur, si l'Angleterre et la France donnent l'armement et l'équipement; il est admis par eux que le progrès sur le front italien est trop lent et que l'Italie doit aller frapper l'ennemi en Orient. Cette note se retrouve dans le „Giornale d'Italia" d'hier sous la plume du Colonel Barone et dans un article du journal socialiste approuvé par Bissolati[3]. A la Consulta on espère que la Roumanie tiendra jusqu'à l'arrivée des renforts russes c'est-à-dire 6-7 jours; la Roumanie attaquée avec cette fureur par les meilleurs généraux allemands est l'objet de l'émotion chaleureuse de l'opinion publique et la presse italienne qui lance un appel quotidien pour secours urgents.

Ghika No. 1499

[Arh. M.A.E., fond E. 2, partea a II-a, Roma-Sofia 1914-1924, vol. 35, p. 93]

15. 3/16 octombrie 1916, Bucureşti, Însemnări ale generalului Radu R. Rosetti despre colaborarea militară româno-rusă, sosirea Misiunii Militare Franceze şi personalitatea generalului Henri Mathias Berthelot

Generalul Alekseev răspunde seara, la cererea lui Iliescu de ieri, că va trimite patru corpuri de armată ruseşti în zona Fălticeni–Piatra Neamț–Roman. Până la sosirea acestora, trupele noastre să reziste în munți şi să acopere înaintarea ruşilor. Generalul rus mai cere ca diviziile române (din Armata de Nord) să fie încorporate în corpurile de armată ruseşti, ca o a treia divizie. Această din urmă cerere nu este decât repetarea încercării din 1877 de a îngloba trupele noastre în unitățile ruseşti, ceea ce, evident, nu se poate admite. Sosirea trupelor ruseşti nu poate fi isprăvită înainte de două, trei săptămâni.

La Câmpulung, Divizia a 22-a, ameninţată de învăluire, se retrage pe linia Nămăeşti–Stoeneşti. Pe restul frontului, lupte mai puțin însemnate.

Fără a renunța la reluarea ofensivei cu armatele 2 şi de Nord, îndată ce ar porni ofensiva rusă din Bucovina, se examinează la Marele Cartier General şi eventuala nevoie a unei retrageri, dându-se directive în acest scop. Aceste directive au ca idee directoare: păstrarea legăturii cu armatele ruseşti din Bucovina, Armata de Nord servind drept pivot şi începerea retragerii, când ar fi necesară, făcându-se cu aripa stângă (Armata l).

La ora 12, vine la Cartier[ul] Generalul H.M. Berthelot, impunător prin volumul său, întovărăşit de o parte din ofițerii ce au sosit cu dânsul. Încă înainte de declararea de război, era admisă prezența unor misiuni militare aliate la Cartierul General român, cum am avut şi noi

[1] Sidney Sonnino (1847-1922), baron, om politic italian, ministru de externe (5 noiembrie 1914-23 iunie 1919).

[2] Tomasso Tittoni (1855-1931), om politic şi diplomat italian. A fost ministru de externe al Italiei (1903-1905; 1906-1909; iunie-decembrie 1919), prim-ministru interimar în martie 1915 şi preşedinte al Senatului (1919-1929).

[3] Leonida Bissolati (născut Leonida Bergamaschi) (1857-1920), om politic italian, fondator al Partidului Socialist Reformist Italian. Fondator al ziarului „Avanti", organul oficial al Partidului Socialist Italian din care Bissolati a făcut parte. A fost ministru al Asistenței Militare şi Pensionarilor de Război (1917-1918).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

misiuni militare pe lângă cartierele generale aliate. Astfel au fost misiunile: generalul C. Coandă pe lângă Cartierul General rus, care a avut un rost greu, bine îndeplinit; general [Ioan] Perticari în Italia[1]: general G. Georgescu în Anglia; colonel V. Rudenu în Franța.

Misiunea generalului Berthelot nu avea însă numai un scop de legătură. Mai ales după înfrângerea de la Turtucaia, atât Brătianu, cât şi N. Filipescu şi Take Ionescu stăruiseră ca să se trimită un general francez destoinic ca sfătuitor, dacă nu chiar ca şef de Stat-Major General. Aducerea generalului Berthelot nu a plăcut lui Iliescu, care ar fi dorit ca şeful Misiunii Franceze să fie camaradul său de şcoală, colonelul M. Desprès, pentru a doua oară ataşat militar la Bucureşti.

Deoarece armata română era menită să lupte în strânsă legătură cu armata rusă, în teorie ar fi fost firesc ca rostul acesta să fie îndeplinit de o misiune rusească. Brătianu însă, cu drept cuvânt, se temea de dragostea rusească şi de aceea a stăruit pentru prezența la Marele nostru Cartier General a unui general francez, în scopul de a împiedica o stăpânire rusească în locul cooperației operative ce, fireşte, era dorința sa.

Venirea Misiunii Berthelot nu a plăcut lui Alekseev, care a arătat aceasta încă pe când generalul Berthelot trecea prin Rusia. Îndată ce au avut cunoştință de venirea generalului Berthelot, ruşii au trimis şi ei o numeroasă misiune alcătuită din generali şi colonei şi condusă de generalul Beleaev, fost şef al Marelui Stat-Major. Spiritul de care era animată această misiune a fost cunoscut din primele zile pentru că, de îndată ce a sosit în Bucureşti, generalul Beleaev a adunat, la hotelul „Athénée Palace”, pe toți ofițerii ruşi aflați în Bucureşti şi le-a spus: „Scopul venirii noastre aici nu este de a ajuta pe români, ci de a împiedica Misiunea Berthelot să reuşească”. (*Messieurs, notre rôle ici n'est pas d'aider les Roumains, mais d'empêcher que la mission du général Berthelot ne réussisse*). Această directivă a fost comunicată imediat Misiunii Franceze de unul din ofițerii ruşi prezenți la conferință. De altmintrelea faptele erau să dovedească curând că acestea erau intențiile ruseşti, iar I. I.C. Brătianu era să arate, într-o conferință la Ateneul Român în iarna 1927, că, în 1916, ca şi în 1877, înaltele sfere ruseşti erau stăpânite de două curente, unul oficial, în aparență corect, şi unul lateral (condus în 1916 de amiralul Wiselkin) care urmărea vechile scopuri ale panslavismului. În aceeaşi conferință, Brătianu a dovedit că țarul Nicolae al II-lea a fost de o perfectă lealitate față de noi.

Să revenim însă la Misiunea Militară Franceză. Precum arată generalul Berthelot, în memoriile sale, inedite până acum (dar din care am cunoscut primele două volume ce mi s-au dat spre citire de dânsul), nu i se dăduse de guvernul şi de comandamentul francez vreo directivă precisă asupra rostului său şi trebuia ca el să-şi creeze singur situațiunea ce o va socoti necesară. Numai din punctul de vedere operativ i se prescrisese să arate, în trecerea sa prin Rusia, nevoia de a trimite multe trupe în Dobrogea, pentru a ataca pe bulgari şi a realiza cooperarea cu Sarrail. Instrucțiile în această privință se terminau prin fraza: „Scoaterea din luptă a Bulgariei ar grăbi sfârşitul războiului”.

La sosirea lui Berthelot în țară, Brătianu îi oferi şefia Marelui Stat-Major. Berthelot nu o primi însă şi se mulțumi cu situația neoficială de un fel de *ad latus* şi de sfătuitor foarte ascultat

[1] Ioan Perticari (1851-1919) s-a născut la 30 mai 1851 la Bucureşti şi a ales de timpuriu cariera militară. A urmat Şcoala fiilor de militari din Iaşi, Şcoala Militară de Ofițeri din Bucureşti, Şcoala Politehnică din Paris (1871-1873) şi Şcoala de Ofițeri de Artilerie de la Fontainebleau (1873-1875). A participat la Războiul de Independență, comandând o baterie de artilerie. Între 1878 şi 1884 a fost aghiotant al regelui Carol I, apoi a comandat Regimentul 2 artilerie (1884-1886). Timp de 16 ani (1886-1902) a fost director al Arsenalului şi al Pirotehniei Armatei. În 1902 şi-a dat demisia din armată. A revenit în 1911, fiind avansat general de brigadă, iar în 1914, general de divizie. Ioan Perticari a fost perceptor al prințului Carol, viitorul rege Carol II, însoțindu-l în al Doilea Război Balcanic şi în stagiul efectuat în armata germană în prima parte a anului 1914. În decembrie 1915 a fost trimis de regele Ferdinand în misiune neoficială în Italia, ulterior fiind ataşat pe lângă Marele Cartier General Italian. A fost căsătorit cu Elena Davila (1865-1951), fiica doctorului Carol Davila.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

al Regelui, ca şi de un inspirator al măsurilor de luat prin ofiţerii din misiunea sa, ataşaţi la diferitele biurouri, servicii şi comandamente. Efectivul misiunii era să se mărească mult, ulterior, şi câte un ofiţer francez era să fie ataşat la fiecare corp de trupă şi la servicii.

Misiunea venise cu ideea ca să asigure o cât mai bună şi mai deplină cooperare între cartierele generale şi trupele ruse şi române şi, la început, a fost cam înciudată de neîncrederea noastră în făgăduinţele şi în scopurile ruseşti. Curând însă s-a convins de temeinicia neîncrederii noastre.

În afară de faptul că nu vedeam la fel relaţiile ruso-române, un alt temei de neînţelegeri, uşoare e adevărat, dar totuşi neînţelegeri, venea de la faptul că au fost câţiva ofiţeri francezi, puţin numeroşi e adevărat, care au fost lipsiţi de tact. Ei păreau a ne considera ca nişte coloniali, poate nu ca negri, dar ca algerienii, marocanii şi indochinezii. Tactul generalului Berthelot şi a marii majorităţi a membrilor misiunii, viaţa dusă împreună în tranşee, ca şi în tabere de instrucţie şi în biurouri au schimbat curând această concepţie, acolo unde exista. Am avut din partea celor din Misiunea Berthelot cea mai camaraderească şi leală colaborare, ei făcând din cauza noastră cauza lor. Destoinicia lor nu mi-a cauzat niciodată invidie, cum n-am considerat că era o insultă faptul constatării de către dânşii a unora din slăbiciunile noastre, bineînţeles atunci când era făcută cu bună-credinţă şi într-o formă cuviincioasă, căci mi s-a întâmplat şi mie să reped pe vreun francez, care nu ţinea seama de aceste elementare nevoi ale relaţiilor dintre noi. Nu, nu m-am supărat pe ei, ci pe ai noştri, care se arătau, după caz, lipsiţi de destoinicie sau de conştiinţă şi adăugau astfel, la nenorocirile sau la neîndeplinirile ce le căşunau ţării şi neamului, temeiuri de desconsiderare din partea unor străini, aliaţi e adevărat, latini ca şi noi şi simpatizaţi de noi, dar totuşi străini.

Ca român, nu am fost măgulit de nevoia ca străinii să ne îndrume mersul lucrurilor. Mi-am dat însă imediat seama de folosul ce-l puteam trage din cunoştinţele şi din experienţa lor. Şi, de aceea, am căutat să exploatez la maximum tot ce ne puteau da ei, fie sub formă de sfaturi, fie chiar sub aceea de conducere. Căci ceea ce doream era izbânda noastră. Şi aceasta nu se putea obţine decât cu concursul lor şi al ţării lor.

Din cine era compusă Misiunea Militară Franceză?

Întâi, şeful ei, generalul H[enri] M[athias] Berthelot, devenit de atunci o figură legendară la noi. Ca fizic, o namilă de om, atât de înalt încât nu se băga de seamă cât de gros era şi atât de gros încât înălţimea sa părea mai mică decât era în realitate. În proporţie cu talia sa era şi pofta sa de mâncare, neegalată, după cunoştinţa mea, decât de acele ale generalului Traian Moşoiu şi intendantului căpitan V. Cuzen.

Un cap mare rotund cu ochi albaştri şi un mic barbişon completau înfăţişarea sa. Atât mâinile, cât şi labele picioarelor erau foarte mari. Fiul[ui] unui jandarm nu-i era ruşine de originea sa modestă şi avea în firea sa multe trăsături caracteristice ale ţăranului în general şi ale celui din Burgundia în special.

Era înzestrat cu o memorie fenomenală şi cu o judecată rece. Muncitor, era de o meticulozitate deosebită şi cerea preciziune în toate. Nu se lăsa niciodată deznădăjduit, fondul caracterului său fiind un constant şi sănătos optimism.

Copil, în timpul războiului din 1870-1871, făcuse bune studii secundare şi avea o predilecţiune deosebită pentru clasici, pe care-i citea oricând avea ocazia.

Cu acelaşi gând cu care au intrat în armată mulţi francezi – recucerirea Alsaciei şi Lorenei – a intrat, după bacalaureat, în armată, tânărul Berthelot, făcând bune studii atât în Şcoala Militară, cât şi în Şcoala Superioară de Război. A slujit în Algeria şi în Indochina, ceea ce i-a lărgit mult orizontul. Subşef de stat-major al lui Joffre, însărcinat în special cu operaţiile, la începutul războiului din 1914, trecuse la comanda unei divizii şi apoi a unui corp de armată, dovedind destoinicie şi tenacitate. Se bucura de deplina încredere a generalisimului francez.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Ne-a fost un leal colaborator fără a înceta de a avea mai ales la inimă cauza țării sale. Cine ar putea să-i facă o vină din această pricină?

Am lucrat cu dânsul şi direct, şi la raportul zilnic cât am fost la Marele Cartier General şi mai târziu numai direct cu dânsul. Numai o singură dată am avut o neînțelegere şi un schimb viu de cuvinte cu dânsul. Dar despre asta mai târziu.

Al doilea membru al misiunii, deşi erau alții cu grade mai mari, era locotenent-colonelul V[ictor] Pétin, şeful de stat-major. Bun ofițer de stat-major, unul dintre tinerii *missi dominici* [trimişii stăpânului] ai lui Joffre, destoinic şi energic comandant de regiment într-un sector greu atacat, pe care l-a apărat cu dârzenie era însă brusc din fire şi i se întâmpla să fie lipsit de tact.

Am avut de lucrat mai ales cu maiorul G. Caput, ataşat la Biuroul operațiilor. Inteligent, cult, calm, bine-crescut, prea bun ofițer de stat-major, am avut cu dânsul cele mai bune şi mai prieteneşti relațiuni şi de serviciu şi persoanele.

El a fost într-adevăr un colaborator leal şi inimos, cum s-a dovedit de altfel şi cu prilejul celei de a doua misiuni Berthelot (1918-1919), după cum se va vedea mai departe.

[General Radu R. Rosetti, *op.cit.*, 132-135]

***16.* 3/16 octombrie 1916, Paris, Telegrama şefului Marelui Cartier General francez, Joseph Joffre, adresată ataşatului militar francez la Bucureşti, locotenent-colonel Maurice Després, referitoare la solicitările adresate Marelui Stat-Major rus de sprijinire a acțiunilor armatei române şi la întărirea forțelor grupului expediționar aliat de la Salonic**

Au G.Q.G., 3 octobre 1916
Général Commandant en Chef à Attaché militaire français Bucarest

Reçu votre télégramme 493 à 508.

Primo. J'ai devancé demande de l'Etat-Major roumain en ce qui concerne envoie de... divisions russes de renfort. Le 5 octobre, j'ai signalé au Haut Commandement russe nécessité d'appuyer armées roumaines sur secteurs menacés, si nécessité s'en présentait. Le 8 octobre, j'ai chargé général Janin de représenter à général Alexeieff l'importance qu'il avait pour la Coalition à écarter dans le plus court délai possible danger qui menaçait Roumanie en Transylvanie et auquel seules armées russes pouvaient directement parer. Le 10 octobre, général Alexeieff m'a avisé qu'il envoyait renforts importants pour étayer armée roumaine.

Secundo. Afin de permettre poursuite énergique de leur offensive et d'enlever ainsi à Roumanie toute inquiétude sur sa frontière sud, armées alliées d'Orient ont été, depuis 20 août, renforcées d'une brigade mixte française et d'une deuxième brigade russe. Une brigade italienne, dont sur ma demande général Cadorna a prescrit envoi, est en cours de transport. Enfin, toujours dans le même but, je viens d'insister auprès des Hauts commandements anglais et italien pour qu'ils envoient sans retard chacun deux divisions supplémentaires à Salonique.

Tertio. Prière conserver secret rigoureux sur tous mouvements de troupes en cours ou prévus.

Joffre

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 177, cadrele 129-130]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***17.* 5/18 octombrie 1916, Bucureşti, Ştiri consemnate de ziarul „Universul" privind sosirea în România a Misiunii Militare Franceze, conduse de generalul Henri Mathias Berthelot**

Sosirea în Capitală a misiunei militare franceze

Plecarea din Petrograd

Petrograd, 1 oct. – Generalul Berthelot, trimis în România de către generalul [Joseph] Joffre împreună cu 24 ofițeri francezi de stat-major, între cari şi doi colonei, a fost primit de către împăratul Rusiei la marele cartier general. El a conferit foarte cordial cu generalul Alexeiew[Alekseev]. După aceea a plecat în România.

Sosirea la Iaşi

Iaşi, 3. – Aseară, la orele 9, a sosit aci prin Ungheni misiunea franceză de sub conducerea generalului Berthelot. Oaspeții au fost salutați în numele guvernului de d. Primar G. Mârzescu[1] şi generalul Lambrino[2]. Spre a saluta misiunea sosise aci şi d. Robert de Flers, ataşat pe lângă legațiunea franceză din Bucureşti. Ieşenii au făcut o caldă manifestație de simpatie ofițerilor francezi.

În Capitală

Eri a sosit în Capitală, venind din Iaşi, Misiunea Militară Franceză, în frunte cu generalul Berthelot, şeful de stat-major al generalisimului Joffre.

Prințul M. Gargarin, primul secretar al legațiunei ruseşti din Capitală, a însoțit misiunea de la Petrograd până în țară.

Trenul special care aducea în Capitală Misiunea Franceză a sosit în gara de Nord la orele 12.45. Încă de la orele 12 se aflau pe peronul gării, întru întâmpinarea misiunei, d-nii: Gaillard Lacombe, consilier al legației franceze, marchizul Relloix, ataşatul naval; căpitanul Nicolaï, G. Corbescu, prefectul poliției Capitalei; colonelul Boboc, comandantul pieței; maiorii Florescu şi Sideri, de la comenduire; inspectorii de poliție Popp, Gustav, Dumitrescu şi Weltz, comisarul gării Tonciulescu etc.

Misiunea Militară Franceză se compune din generalul Berthelot, 8 coloneli şi locot.-coloneli, 8 maiori, 3 căpitani, 3 locotenenți şi 2 sublocotenenți.

După prezentările de ocazie, membrii misiunei, în afară de generalul Berthelot, care s-a oprit la Cartierul General român, conduşi de d-nii Corbescu şi colonel Boboc, au luat loc în mai multe automobile care i-au dus la otelul „Majestic" unde li s-au rezervat apartamente.

Lumea care se îngrămădise atât la intrare, cât şi în piața gării de Nord a aclamat, cu strigăte de „ura" şi „Trăiască Franța", misiunea militară.

[„Universul", 5 octombrie 1916]

[1] Gheorghe Gh. Mârzescu (1876-1926), jurist şi om politic român. Membru al Partidului Național Liberal, primar al oraşului Iaşi (1914-1916). A înființat ziarul „Mişcarea" (1909). A făcut parte din guvernele liberale conduse de Ion I.C. Brătianu, deținând mai multe portofolii: ministru al agriculturii şi domeniilor (11 decembrie 1916–28 ianuarie 1918); ministru de interne (29 noiembrie 1918–26 septembrie 1919); ministru al muncii şi ocrotirii sociale (19 ianuarie–26 aprilie 1922); ministru al sănătății publice, muncii şi ocrotirii sociale (26 aprilie 1922–30 octombrie 1923); ministru al justiției (30 octombrie 1923–29 martie 1926).

[2] Alexandru Lambrino (1853-1925), general de divizie, a comandat Corpul 4 armată înainte de declanşarea războiului. Este tatăl Ioanei Zizi Lambrino, care s-a căsătorit la Odessa, în 1918, cu principele Carol, ce a produs un imens scandal în familia regală.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***18.* 7/20 octombrie 1916, Bucureşti, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la întâlnirea cu generalul Alexandru Averescu**

Decid, împreună cu şeful meu de stat-major, colonelul Pétin, repartizarea ofiţerilor misiunii între armate şi organizarea şcolilor pe specialităţi.Apoi, la ora 7, plecăm cu maşina spre Băicoi, la cartierul general al generalului Averescu, comandantul Armatei 2, pe care ţin să-l văd. De la sosirea mea şi chiar cu mult înainte, Marele Cartier General primeşte zilnic rapoarte pesimiste în care acesta declară că trupele sale sunt foarte obosite şi îl pun în imposibilitatea de a rezista în faţa inamicului fără noi divizii. Aş vrea să ştiu chiar de la el care este situaţia exactă şi care sunt planurile sale. Mă primeşte într-un vagon-salon, în gara Băicoi. Întâmpinare foarte rece şi deloc agreabilă, privire falsă, care încearcă să evite ochii interlocutorului. Ce fel de om poate fi acesta? Critică pe toată lumea şi se plânge că nu i se dau mijloacele de a ataca. Vrea întăriri. De altfel, este imposibil de ştiut ce vrea să facă cu ele. Oare el ştie?

La întoarcerea la Periş, la ora 11, asist la raport şi îi mărturisesc generalului Iliescu impresia mea supărătoare.

Discutând, obţin câteva informaţii despre operaţia de trecere a Dunării pe la Flămânda condusă de Averescu într-un mod absolut incredibil: la 30 septembrie, s-a aruncat un pod peste Dunăre – fără a se lua nicio precauţie împotriva monitoarelor austriece, care sunt stăpânele fluviului – despre a cărui existenţă se ştia şi la Rusciuk, 24 de ore mai târziu, podul este complet distrus şi trupele trecute pe malul drept sunt forţate la o retragere dezastruoasă.

Vizită protocolară la ministrul Rusiei, domnul Poklevski. Mă duc apoi să îl văd pe domnul Brătianu care este foarte marcat de veştile proaste primite de peste tot de pe front şi mai ales de retragerea ruşilor din Dobrogea. Reia tema deficienţelor armatei din Salonic. [...]

[Henri Mathias Berthelot, *op.cit*., p. 83-85]

***19.* 8/21 octombrie 1916, Bucureşti, Notaţiile lui N. Iorga referitoare la rolul Misiunii Militare Franceze în România**

Misiunea Franceză

Puteam saluta şi cu mai multă căldură, şi nu numai pentru folosul pe care desigur ni-l va aduce, Misiunea Franceză, în capul căreia se găseşte generalul Berthelot.

Căci ea va contribui mult să ne cunoaştem mai bine, noi popoare înrudite şi legate prin atâtea legături; ea va contribui mai ales ca noi să cunoaştem mai bine pe acei francesi cari ni se par, în naivitatea noastră, că, de mult, nu mai au nicio taină pentru noi.

Francesii vor vedea din mai lunga lor petrecere aici că România nu se rezumă în câteva sute ori mii de persoane care se îmbracă întocmai ca la Paris şi au în graiul lor frances un accent parisian, într-o strălucitoare societate de sus, care nu i-ar imita numai în ce-i imită dacă i-ar cunoaşte mai bine. Ei vor fi martorii zilnici ai silinţilor devotate ale unui popor de o sfântă răbdare, ai isprăvilor fără pereche ale unor ostaşi cari nu-şi cruţă viaţa când onoarea este de câştigat. Ei vor înţelege că adevăratul popor este acela care se vede numai atunci când îl reţine munca lui obişnuită ori când îi chiamă neobişnuita risipă de puteri a luptelor. Şi ei vor recunoaşte, în sfârşit, şi valoarea şi originalitatea acestui neam, care ţine a fi preţuit pentru ce este în el însuşi.

Noi, chiar unii din aceia cari am petrecut câtva timp în frumoasa Capitală a marii Francii, vom trebui să părăsim icoana falşă, scăzută şi caricaturată a Francezului vorbăreţ şi neastâmpărat, umplând lumea de mişcarea şi de zvonul lui. Vom vedea cu toţii în sfârşit, învăţând de la oaspeţii noştri, ce poate face un puternic simţ al realităţii, un instinct sigur al datoriei, pornirea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

de a sacrifica totul pentru țară, voioşia calmă şi demnă în cele mai grele ceasuri ce se pot avea pe pământ.

Vom vedea ce înseamnă a fi cel d-întâiu popor din lume ca iubire pentru țară, ca muncă şi pricepere pentru a o ajuta şi ca sublimă simplicitate în îndeplinirea tuturor datoriilor.

Şi la despărțire, vor rămânea, pentru întâia oară poate, acele elemente care singure leagă trainic popoarele între ele: stima reciprocă şi iubirea care se razimă pe această stimă.

8 octombre 1916

[N. Iorga, *Războiul nostrum în note zilnice,* vol. II, p. 200-201]

20. 14/27 octombrie 1916, Bucureşti Telegrama contelui de Saint-Aulaire privind impresia favorabilă produsă în România de victoriile armatei franceze în regiunea Verdun

Bucarest, 27 octobre 1916

Notre victoire dans la région de Verdun produit ici l'impression la plus salutaire. Tout en cherchent, faute de mieux, une satisfaction d'amour-propre dans la pensée que l'offensive allemande en Transylvanie a pu contribuer au succès de la nôtre, la Roumanie voit surtout dance cette coincidence l'application du principe de la solidarité de tous les fronts et y puise un réconfort bien nécessaire au milieu de ces épreuves actuelles.

La presse française ayant ici beaucoup plus d'influence que la presse locale il y aurait intérêt à provoquer des télégrammes attestant la confiance de notre opinion dans la ténacité de l'armée roumaine dont la tâche est allégée par l'impossibilité où sont nos ennemis de prélever de nouvelles unités pour les envoyer sur les Carpathes. Le meilleur moyen de rectifier la tendance de la Roumanie est de lui rappeler que la France la regarde.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 317, cadrul 186]

21. 14/27 octombrie 1916, Însemnări ale generalului Alexandru Averescu referitoare la cooperarea cu ofițerii Misiunii Militare Franceze în România

Am avut o întreținere cu ofițerii francezi. Nu ştiu dacă nu vor încurca treaba. Sunt foarte inteligenți şi bogați în cunoştințe. Dar inteligență avem şi noi, prea multă chiar şi tot astfel şi cunoştințe. Ceea ce ne lipseşte nouă este metoda şi simțul practic şi sub raportul acesta nu cred că stau tocmai bine nici dânşii. Desigur au experiența a doi ani de război, dar am impresiunea că le lipseşte simțul practic pentru a vedea că ceea ce se aplică în Franța nu se poate aplica fără modificări la noi. Astfel, ei cred că este necesar să avem trupele dispuse în adâncime şi să facem o rotațiune între ele, pentru a se odihni. Aceasta este ca să zic aşa: a. b. c.-ul profesiunii noastre. Chestiunea nu stă în a şti, ci în a hotărî cum se poate aplica ceea ce ştii!

Francezii au pentru un front de circa 500 km 80 de divizii, iar eu pentru un front de vreo 140 km am numai 8 divizii, din care una numai divizie nu este. Aşadar, francezii au 6 km de divizie ca front de apărat şi eu am pentru nişte divizii schelet, câte 18 km de fiecare, adică întreit! Apoi, cu siguranță germanii sunt inferiori în număr în fața francezilor, ceea ce nu este cazul la mine.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cu ceva mai mult simț practic, desigur că ar porni de la situațiunea de fapt şi s-ar căuta a se adapta principiile la acea situațiune, adică tocmai ceea ce ne frământăm şi noi să facem.

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 65]

***21.* 16/29 octombrie 1916, Bucureşti, Telegrama ministrului Franței în România, contele de Saint-Aulaire, referitoare la discuția cu prim-ministrul român, Ion I.C. Brătianu, pe marginea acțiunilor trupelor aliate pe frontul de la Salonic**

Bucarest, 29 octobre 1916

J'ai communiqué à M. Bratiano les indications de votre télégramme 458 sur l'envoi d'importants renforts à Salonique. Le Président du Conseil a constaté une fois de plus que les décisions imposées par l'intérêt commun des alliés sur le front balkanique sont toujours dues à l'initiative de V. E., mais que l'inertie des autres puissances de l'Entente ne permet presque jamais de les exécuter au moment où elles auraient leur plein effet.

A cette occasion, M. Bratiano m'a dit que d'après les renseignements de nombre des combattants de l'armée de Salonique est reduit par la maladie à 150 000 hommes. J'ai contesté ce chiffre bien qu'il me soit confirmé par les informations de la Légation de Serbie et par les aviateurs venus de Salonique et à qui j'ai recommandé la plus grande discrétion. Le Président du Conseil exprime la crainte que l'effort auquel se décident enfin les alliés à Salonique ne soit trop tardif pour sauver la Roumanie qui, préservée grâce aux mesures prescrites par le général Berthelot de tout péril immédiat sur son front nord, est à peu près désarmée contre une offensive des Bulgares auxquels la débâcle de l'armée russo-roumaine de la Dobroudja donne toute liberté de manoeuvre pour tenter le passage du Danube défendu seulement par de faibles détachements.

Afin de ne pas laisser aux Bulgares le temps de réaliser ce projet, le nouveau Commandant des forces russes de la Dobroudja, le général Sakharoff, qui, dit-on, n'arrivera que dans 3 ou 4 jours, devra pouvoir obtenir et mettre en oeuvre, sans délai, tous les moyens qu'il jugera nécessaire.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 317, cadrul 196]

***23.* 17/30 octombrie 1916, Bucureşti, Raportul şefului Misiunii Militare Franceze în România, generalul Henri Mathias Berthelot, privind acțiunile militare desfăşurate în perioada 7/20-15/28 octombrie şi resursele necesare pentru ameliorarea înzestrării armatei române**

Mission Militaire Française en Roumanie, Rapport no. 1, 17 (30) Octobre 1916

Le Général Berthelot, Chef de la Mission Militaire Française en Roumanie, à Monsieur le Général Commandant en Chef, Grand Quartier Général

J'ai l'honneur de vous faire parvenir ci-inclus:

• *Un résumé des opérations du 7/20 au 15/28 octobre.*

• *Une carte au 1/750 000, de répartition des divisions Roumaines et Russes opérant sur le théâtre roumain.* [nu se publică – n.n.].

• *Une autre carte, à la même échelle, indiquant la répartition des forces ennemies actuellement identifiées.* [nu se publică – n.n.]. *Un travail établi sous notre direction, par les soins du 2-me Bureau*

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Roumain, faisant ressortir la manière dont l'Etat-Major allemand a constitué, de toutes pièces, une armée sur ce nouveau théâtre d'opérations roumain.

Le recul des forces roumaines en Transylvanie, succédant au succès du début, avait jeté, au cours de la première moitié d'octobre, un trouble dans les esprits. Les télégrammes reçus en cours de route m'avaient incité à accélérer mon arrivée, qui eut lieu le 15 octobre. Présenté immédiatement au Président du Conseil, puis au Roi, j'eus l'impression très nette d'un désarroi moral; les dépêches parvenues le matin du front signalaient un recul sur toute la ligne. Je ne pouvais guère, au début, faire autre chose que donner les conseils d'usage: ténacité, fermeté, sang-froid, etc.

Sept de mes officiers étaient envoyés de suite (16 octobre) dans la région de Campulung, où le recul était assez inquiétant; les jours suivants, les autres étaient dirigés vers les points qui semblaient les plus en danger. La première semaine fût employée à recueillir sur les Armées, les impressions que m'envoyaient mes officiers du front, et à essayer de faire dresser par mon Etat-Major le bilan de la situation militaire et des ressources en hommes et en armes.

Avant de faire fonctionner des écoles, il était plus urgent de retenir à leur poste les unités défaillantes, et de faire pénétrer dans l'esprit de tous, Etat-Majors et chefs, la notion de résistance à tout prix. C'est dans cet ordre d'idées que j'ai proposé au Roi, qui l'agréa par Décision en date du 20, la répartition suivante des officiers de la Mission:

a. près de chaque Armée, un groupement de 3 officiers (1 artilleur, 1 fantassin, 1 mitrailleur);

b. au G.Q.G., un officier à chacun des Bureaux, un officier pour le service de l'arrière à Bucarest;

c. Affectation du colonel Vouillemin[1] aux fonctions d'inspecteur de l'artillerie de campagne, du colonel Sthégens[2] pour l'artillerie lourde.

Une fois par semaine, une officier de chaque armée doit venit en liaison, et fait son rapport direct au Roi et aux services compétents.

Les études entreprises dans les Etat-Majors du front, au G.Q.G. et dans les services de l'arrière font ressortir un manque d'organisation qui constitue le danger fundamental. En effet, les dépôts sont hors d'état d'envoyer les hommes au front, parceque:

- *les hommes instruits y affluent d'une manière insuffisante;*
- *les chiffre des armes est inférieur à celui des hommes instruits;*
- *le nombre des effets d'habillement et d'équipement est limité, et notablement inférieur aux ressources ultérieures en hommes.*

Cette pauvreté des dépôts empêche d'alimenter les effectifs des unités du front. Il devient par suite nécessaire de maintenir en 1re ligne un nombre de divisions exagéré, d'où impossibilité de reconstituer des réserves. Cette absence de grandes unités en réserve est la caractéristique de l'heure actuelle; à la date du 20 octobre, par suite de la faiblesse du commandement, qui avait accédé aux demands des commandants d'Armée, aucune grande unité n'était plus disponible. Je me suis employé à remédier à cette situation, mais les résultats ne sont pas encore atteints. Ils se borneront d'ailleurs, pour le moment, à prélever une division sur l'Armée du Nord, et à la regrouper dans la région de Bucarest avec la 14e division, dont la 9e Armée Russe est en train d'effectuer la relève dans la région immédiatement attenante à l'Armée du Nord. La 14e division comptant 24 bataillons, pourra être dédoublée en 2 sous-unités. Nous aurons ainsi, dans la région de Bucarest, un groupement de la valeur de 3 divisions.

D'autre part, j'ai fait effectuer, dans la région de Galatz-Braila, sous la conduite du colonel Sthéghens, un regroupement d'artillerie lourde, qui donnera, d'ici quelques jours, une disponibilité d'environ 70 bouches à feu de gros calibre.

Des mesures analogues sont prises pour réunir dans la région de Bucarest la valeur d'une division et demi de cavalerie.

Considérations sur la situation militaire actuelle.

---

[1] Charles-Ernest Vouillemin (1865-1954), colonel francez, ulterior general de brigadă, inspector pentru artilerie în cadrul Misiunii Militare Franceze.

[2] Leon Sthégens, locotenent-colonel, instructor pentru artilerie grea în cadrul Misiunii Militare Franceze.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

La carte de répartition des forces ennemies permet de constater qu'en face de l'Armée du Nord et de la 9e Armée Russe qui prolonge sa droite, les forces de l'ennemi sont presque exclusivement Austro-Hongroises et relativement diluées. Sur ce front, l'Armée du Nord, bien commandée d'ailleurs par le géneral Pressan, maintient avec succès une attitude offensive, et y progresse. Par contre, sur le front de l'Armée du Centre (2-me Armée, général Averesco) s'est constitué progressivement, depuis une dizaine de jours, un groupement de 6 divisions allemandes; plus à l'ouest, dans la vallée de l'Olt, apparait une 7me division (11e division bavaroise). C'est donc sur le front du général Averesco qu'est le danger.

L'attaque allemande, qui est obligée de se fragmenter dans les vallées, a-t-elle pris dès maintenant son plein développement? Est-elle en mesure d'augmenter prochainement son intensité? Je ne puis répondre à ces questions.

Si la pression s'accroît, le G.Q.G. roumain ne pourra soutenir le général Averesco qu'avec les réserves mentionnées plus haut, qui sont d'ailleurs seulement en cours de constitution, à supposer qu'elles ne soient pas appelées d'autre part sur le Danube. La situation dépendra donc exclusivement de la force de résistance des troupes du général Averesco, dont il va être difficile d'alimenter fortement les effectifs pour les raisons indiqués plus haut.

A partir du moment où la 9e Armée Russe et l'Armée du Nord seront en mesure de passer à l'offensive, et de descendre dans la haute-vallée de l'Olt, le gros danger sera passé pour le général Averesco; l'adversaire, engagé dans les hautes vallées roumaines, sera obligé de faire face à cette attaque et d'arrêter son offensive. Il faut attendre au moins une douzaine de jours avant l'entrée en ligne de ces armées.

Une directive du Grand Quartier Général vient d'exposer nettement la situation aux généraux d'Armée, et de les orienter sur leur tâche.

Les événements déplorables de la Dobroudja aggravant sensiblement la situation. Il ne m'est pas possible de connaître les causes profondes pour lesquelles une Armée qui avait eu trois semaines de répit pour s'installer sur place, s'est effondrée au premier coup de bélier de l'artillerie lourde, a dépassé, sans les défendre, des lignes organisées à l'avance, a évacué Constanza, la ligne de Tchernavoda, la tête de pont de Hirsova etc. Il est inutile de récriminer et de chercher des responsabilités. De fait est, qu'à l'heure actuelle, les 61e et 115e divisions russes et 4 divisions roumaines sont devenues provisoirement inexistantes, moins par les pertes, que par la disparition de toute discipline, de tout encadrement et de tout lien tactique. Le contact est de fait rompu entre les poursuivis et les poursuivants; je crains que si l'ennemi, après s'être regroupé, attaque de suite les troupes mentionnées plus haut, et qu'on renforcé seulement jusqu'à présent la 3e division sibérienne et la majeure partie du 4e Corps sibérien, la résistance soit médiocre. Notre tête de pont en Dobroudja serait alors bien compromise.

Mais le général Sakaroff a pris son commandement aujours'hui; d'ici 3 jours, le reste du 4me Corps sibérien et le 4me Corps de Ligne tout entier seront arrivés. A ce moment, j'espere qu'avec ce chef énergique, on tiendra du moins sur la ligne occupée, en attendant de pouvoir reprendre l'offensive. Cette reprendre d'offensive est urgente à tous les points de vue.

La victoire des forces germano-bulgares et turques a eu pour effet d'eloigner le danger qui pesait sur leur flanc droit; elle peut permettre au général Mackensen de tenter un passage du Danube. De quelles forces disposa-t-il pour cette opération ? Est-il en mesure de la tenter de suite ? Là encore, l'absence momentanée de réserves, nous met dans l'obligation d'accepter provisoirement l'initiative ennemie.

Conclusion

Nous traversons une période critique d'une douzaine de jours, au cours desquels nos réserves étant en voie de constitution et nos dépôts non encore reformés, l'Armée de Falkenhayn et l'armée de Mackensen pouvent effectuer leur offensive, isolement ou ensemble. Ensuite, l'intervention combinée des 9-e armée et du Nord, rendra impossible à l'ennemi de pousser à fond l'offensive sur l'armée d'Averesco. La constitution des réserves dans la région de Bucarest nous mettra, dans le même temps, en mesure de faire face à un passage du Danube, et l'Armée de Sakaroff pourra reprendre l'offensive. Il faut donc tenir ferme pendant 12 jours; je le répète à tous, et chacun semble désormais le comprendre.

Ressources matérielles

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pour alimenter les effectifs, il faut des équipements, de l'habillement, des armes portatives; il faut d'autre part des munitions et des canons.

Un télégramme va vous être adressé incessamment pour faire connaître quels sont, à mon sens, les besoins réels de la Roumanie, en se gardant de toute exagération et en se refusant à créer des unités nouvelles.

Les effets d'habillement et d'équipement sont à demander à la Russie plutôt qu'à la France; le gros des munitions sera fourni, naturellement, par la France et l'Angleterre. Toutefois, afin de ne pas laisser des soldats inutilisés fauts de fusils, je vous serais reconnaissant d'insister fortement auprès du Gouvernement et du Commandement Russes, pour qu'ils accordent à titre d'avance à la Roumanie les fusils et cartouches nécessaires.

Pour les munitions d'artillerie, je n'ai pu encore connaître les approvisionnements existant dans les Armées, qu'on a eu le tort de grossir démesurément, au détriment des réserves du Commandement. Ces réserves, comme vous l'indique le tableau apporté à la conférence, sont assez précaires; elles sont cependant, à mon avis, suffisantes pour accepter les diverses éventualités de la campagne d'hiver, pourvu que l'on adopte, pour l'administration des munitions, une économie sévère. Le contrôle nécessaire est encore à créer.

L'armée roumaine est entrée en campagne mal préparée aux dures réalités de la bataille. Après les faciles succès du début, le contact de l'artillerie lourde et la contre-offensive ennemie ont amené une dépression nerveuse qui s'est fait cruellement sentir, non seulement dans l'armée, mais dans les milieux dirigeants, où l'on fait encore beaucoup trop de politique, et dans les classes possédantes, trop amoureuses de leur bien-être.

Le vent de panique qui a soufflé sur le pays commence à s'appaiser, mais il serait bon, néanmoins, que les Gouvernements des Alliés fassent entendre des paroles de remontrances. Cela n'exclut pas les concours qu'impose la sauvegarde des intérêts roumains, qui sont au demeurant ceux des Alliés:

• concours des Russes, qui doivent faire affluer cet hiver sur le théâtre d'opérations roumain des effectifs supérieurs d'emblée, à ceux que pourront y concentrer les Empires Centraux;

• concours de la France, qui consentira sans regret les envois de cadres necéssaires pour étayer, à peu de frais au demeurant, un matériel humain excellent en soi, qui consentira également les munitions et le matériel demandés;

• concours de l'Angleterre, dans des conditions analogues, pour le matériel;

• concours, enfin, de l'ensemble des alliés, qui donneront à l'armée de Salonique le moyen d'avoir sur les Bulgares une supériorité écrasante.

L'amélioration du réseau de jonction russo-roumain s'impose d'extrême urgence; elle doit être entreprise immédiatement en très grand (rails à demander au Japon et en Amérique). C'est la condition des opérations de grande envergure qui vont se dérouler dans la Péninsule des Balkans. Je ne saurais trop y insister.

Berthelot

[S.A.N.I.C., Microfilme Franţa, rola 317, cadrele 214-231]

***24.* 17/30 octombrie 1916, Bucureşti, Telegrama ministrului Franței în România, contele de Saint-Aulaire, către Ministerul Afacerilor Externe, prin care transmite propunerea generalului Henri Mathias Berthelot de reluare a ofensivei armatei române la nord şi vest de Carpați**

Bucarest, 30 octombrie 1916

De Mr. de Saint-Aulaire

Le propos rapporté dans la télégramme de M. Paléologue nr. 1096 prouve que le Ministre de Roumanie à Petrograd n'est pas au courant des intentions de son Gouvernement et des vues de l'Etat-Major roumain.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Le Général Berthelot se propose, en effet, de reprendre la marche vers la Transylvanie, dès qu'il disposera de moyens suffisants. Il souhaite la réoccupation aussi prochaine que possible de Brassov qui livrerait à l'armée roumaine la voie ferrée parallèle aux Carpathes et dont la possession par l'ennemi constitue une menace permanente de concentration brusque sur le points les plus vulnérables du front roumain. En outre, la rigueur du climat ne permettant pas l'hivernage sur les crêtes où se livrent les combats actuels, l'armée roumaine n'a d'autres alternatives que de progresser jusqu'au débouché des vallées ou de se replier sur le versant roumain en livrant les défilés à l'ennemi, mais dès que cet objectif ainsi limité serait atteint, les troupes de Transylvanie resteraient sur la défensive et toutes les troupes disponibles entreprendraient une vigoureuse offensive contre la Bulgarie avec la participation de l'armée russe.

Ce plan est trop raisonnable pour rencontrer la moindre objection. Tout le monde comprend maintenant ici que la clef de Buda-Pest est à Sofia. Cet état d'esprit est donc conforme à la necessité d'obtenir un grand effort de la Russie sur le Danube par l'attrait de la route de Constantinople.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, rola 322, cadre 45-46]

25. 18/31 octombrie 1916, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot privind necesitatea constituirii rezervelor şi colaborarea cu armata rusă

Hotărât lucru, este foarte dificil să se reconstituie rezerve. Abia dacă sunt reformate câteva elemente, că sunt imediat acaparate de Averescu. Se cedează pe dată tuturor solicitărilor lui, chiar şi celor mai impertinente. În schimb, el nu mai trimite înapoi nicio unitate. Dizolvă cu de la sine putere unitățile obosite, pentru a întări altele; ciudată concepție de organizare! Dar se pare că lumea îi ştie de frică: nimeni nu îndrăzneşte să-l critice!

La raport, Beliaev se face ecoul plângerilor pe tema întârzierilor în transportul trupelor ruse şi se foloseşte de acest pretext pentru a refuza să-şi dea consimțământul pentru desprinderea Diviziei 14 Infanterie din Armata de Nord, pe care am dori să o aducem ca rezervă generală spre Bucureşti.

Saharov şi-a luat comandamentul în primire. Armata rusă din Dobrogea, care a continuat să se retragă, ține acum frontul Babadag, Topolog, Ostrov. Comandantul său este oare hotărât să-l apere? [...]

[Henri Mathias Berthelot, *op.cit*., p. 90]

26. 18/31 octombrie 1916, Bucureşti, Telegrama contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, adresată lui Aristide Briand, preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministrul Afacerilor Externe francez, referitoare la activitatea generalului Henri Mathias Berthelot şi la ipoteza numirii lui ca şef al Marelui Stat-Major al Armatei Române

Mr. De St. Aulaire, Ministre Plénipotentiaire de la République Française à Bucarest au Monsieur Briand, Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères

Bucarest, 31 octobre 1916

J'ai signalé par télégramme à Votre Excellence l'escendent que le Général Berthelot a, dès le jour de son arrivée, pris sur le Roi et l'Etat-Major. En fait, il remplit les fonctions de Commandant en Chef, les décisions qu'il propose étant toujours adoptées avec empressement par le Souverain et notifiées pour exécution par le Général Iliesco aux Commandants d'Armées. Ce résultat est dû aux éminentes qualités du Chef de notre Mission militaire, au soin avec lequel ses officiers ont été choisis et aux évènements qui lui imposaient le rôle de sauveur, les Généraux roumains étant plus aptes à le lui préparer qu'à le jouer eux-mêmes.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Mr. Bratiano qui, selon les intentions qu'il m'avait manifestées a, dès son premier entretien avec le Général Berthelot, fait de lui l'arbitre du Commandement roumain en lui laissent le soin d'apprécier si le Général Iliesco devait ou non être maintenu en fonctions, a intentionellement répété ce propos. Il se flattait de laisser ainsi au Général la responsabilité d'une décision embarrassante et, le cas écheant, d'une exécution à laquelle jusqu'ici il s'était obstinément refusé, malgré les instances, parfois comminatoires, de la plupart des chefs de l'Armée, de toute l'opposition et même de certains membres de son propre ministère.

Aussitôt que le sort du Général Iliesco a été remis entre les mains du Général Berthelot, j'ai été vivement sollicité de divers côtés, mais toujours dans le même sens, d'intervenir auprès de ce dernier. Militaires, hommes politiques, gouvernants eux-mêmes ont été unanimes à me dénoncer les conséquences désastreuses de l'incapacité et de la vénalité du Général Iliesco. Pour masquer ses prévarications qui sont indéniables, il a, me disait-on, réservé les Commandements et les emplois importants à ses créatures ou à ses complices sans jamais se préoccuper de leurs aptitudes militaires. De même il s'est entouré, à l'Etat-Major, de comparses, écartant tout collaborateur sérieux afin de se rendre indispensable. C'est, en effet, avec beaucoup de peine et sous le coup d'échecs répétés que l'opposition a réussi à obtenir un commandament important pour le Général Averesco, dont les talentes militaires sont encore à demontrer mais qui inspire confiance à l'armée et jouit d'un renom établi d'integrité.

Des officiers, que je ne connaissais pas, sont venus me voir pour me demander d'adjurer le Général Berthelot de provoquer le remplacement du Général Iliesco et même d'assurer officiellement les fonctions de Chef d'Etat-Major. Il conquerrait de la sorte, m'assurait-on, une popularité sans bornes dans l'Armée qui lui serait également reconnaissante d'avoir chassé un Général indgne à qui elle impute ses défaites, et de mettre fin aux compétitions des autres généraux en se les subordonnant nettement. De même que les boyards roumains n'ont jamais pu se mettre d'accord pour fonder une dynastie nationale et ont du faire appel à un Prince étranger, les généraux n'obéiront jamais sans arrière-pensée à l'un d'eux, tandis qu'ils accepteraient volontiers l'autorité d'un Général français. Ces officiers me révelaient en même temps, qu'un vent de pronunciamento soufflait parmi eux et que les Chefs de l'opposition tout en exigeant le remplacement du Général Iliesco avaient dû couper court à une campagne de pétitions militaires dirigée contre lui.

Mr. Take Ionesco et Mr. Michel Cantacuzene[1] *qui, depuis la mort de M. Filipesco, doit également représenter son parti dans le „Ministère National", m'ont confirmé ces déclarations. Ils m'ont fait savoir aussi que M. Marghiloman dont l'adhésion serait nécessaire en raison de son passé, pour rendre „le Ministère National" digne de ce nom, ne la donnerait que moyennant le replacement préalable du Chef d'Etat-Major.*

Le ministre des finances M. Costinesco, qui, après le Président du Conseil, est la personalité la plus marquante du Cabinet et qui nous a toujours témoigné une sympathie active, notamment en réprimant la contrabande au profit de la Bulgarie et de la Turquie, est venu à la Légation me demander, en termes pathétiques, de me faire près du Général Berthelot l'écho du cri de l'Armée contre le Général Iliesco. Le gran âge et l'état de santé de M. Costinesco, trop impotent pour se rendre au Conseil des Ministres qui, le plus souvent se réunit chez lui, soulignaient l'importance de sa visite.

J'ai accueilli toutes ces démarches avec une extrême réserve. Je me suis borné à répondre à mes interlocuteurs que le Général Berthelot n'avait pas encore le loisir de se former une opinion sur les mérites du Général Iliesco et de ses successeurs éventuels; que, pour lui, la question ne pourrait être que d'ordre exclusivement militaire et que, dans la mesure où pout d'autres, elle était d'ordre politique, il devait s'en désintéresser complètement comme moi-même.

J'ai rappelé à ceux qui ne peuvent l'ignorer, MM. Take Ionesco et Costinesco, que l'autorité exercée par le Général Berthelot fait désormais du Général Iliesco un simple agent de transmission, que les

[1] Mihail G. Cantacuzino (1867-1928) a fost fiul cel mai mare al lui Gheorghe Gr. Cantacuzino („Nababul") şi primul soţ al Marucăi Cantacuzino. Om politic român, membru al Partidului Conservator, primar al Capitalei (1904-1907, ministru de justiţie – 1910-1913;1916-1918). În 1922, împreună cu alţi membri ai partidului lui Take Ionescu, a intrat în Partidul Naţional Român, devenindu-i vicepreşedinte pentru organizaţiile din Vechiul Regat. A murit în august 1928 într-un accident de automobil pe Valea Oltului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

généraux roumains doivent s'en douter d'après l'allure nouvelles des ordres qu'ils reçoivent et que les résultats de ces ordres démonstrent certainement aux troupes elles-mêmes qu'il y a quelque chose de changé dans le commandement.

Mr. Take Ionesco a répliqué que le maintien en fonction du Général Iliesco n'en présenr pas moins de sérieux inconvénients. Selon lui, le fait que les ordres élaborés par le Général Berthelot sont signés par le Chef d'Etat-Major actuel leur enlève une grande partie de leur valeur pratique, le Général Iliesco n'ayant pas la confiance de l'Armée et celle-ci ne pouvent, sauf dans les hautes grades, savoir que ses fonctions ne sont plus que nominales. De là un état de malaise et de découragement très dangereux au milieu d'une période où la superiorité de l'outillage ennemi, principale cause des revers de l'armée roumaine, l'oblige à puiser une force compensatrice dans la prédominance des facteurs moraux et surtout dans le plus essentiel: le prestige et l'autorité du Commandement. On allègue aussi que le caractère du Général Iliesco ne donne aucune sécurité au Général Berthelot tant pour les renseignements destinés à servir de base à ses ordres que pour leur transmission et leur exécution. Enfin, la vie privée du Général Iliesco n'est pas de nature à atténuer ces appréhensions. Depuis le début de la guerre, il a installé à proximité du Grand Quartier Général sa maîtresse d'origine bulgare, qui connaît tous les secrets de l'Etat-Major et les répand parmi ses connaissances nombreuses et suspectes, les mesures de police prises à l'égard des sujets ennemis ne s'appliquant pas à l'élément féminin. C'est à cette source qu'avant l'arrivée du Général Berthelot, mon service de renseignements puisait pour me permettre de compléter mes communiqués.

J'ai fait part de ces appréciations au Général Berthelot. Sans s'abuser sur les mérites du Chef d'Etat-Major, le Chef de notre mission militaire estime, avec raison, ne puvoir se passer de son concours pendant le temps nécessaire pour se mettre en courant. C'est précisément parce que le chef d'Etat-Major n'a rien fait, que s'enrichir dans les marchés de fournitures, qu'il est actuellement indispensable. En effet, s'il avait ébauché une organisation quelconque, le Général Berthelot trouverait des Services constitués en état de lui fournir tous les renseignements utiles. Or, ces renseignements, le Général Iliesco et ses collaborateurs immédiats qui le suivraient dans sa retraite, sons seuls à les posséder. Ce n'est qu'après les avoir transmis oralement que le Chef d'Etat-Major pourrait disparaître sans inconvénient. En attentant, les officiers de notre mission contrôlant, dans une large mesure, les renseignements fournis au Général Berthelot et l'exécution de ses ordres. D'autre part, le Général Iliesco qui est dénué de tout caractère et tient partout à sauver les apparences, paraît ne pas regretter la réalité du Commandament et s'applique à donner au Général Berthelot l'impression d'une collaboration dévouée. Le jour, où nos officiers connaissant mieux que lui par leurs propres observations l'armée roumaine, son maintien en fonctions devenant sans aucun utilité, son remplacement gagnerait, à notre point de vue, à être provoqué par ses adversaires politiques ou ceux de M. Bratiano plutôt que par le Général Berthelot. En effet, le Roi et Mr. Bratiano l'ont trop longtemps couvert pour ne pas regarder quelque ressentiment à ceux qui l'imposeront.

J'ajouterai que le choix d'un successeur serait embarrassant pour le chef de notre mission tant qu'il ne connaîtra pas à fond le personnel militaire roumain et même lorsqu'il le connaîtra. Les meilleurs généraux devront être utilisés sur le front où leurs qualités seront mieux mises en oeuvre que dans un emploi devenu très subalterne et, par contre, si cet emploi est attribué à un simple comparse, mieux vaudrait, sans doute, ne pas maintenir une fiction qui ne tromperait plus personne.

On se demanderait alors si la difficulté ne devrait pas être résolue par l'attribution au Général Berthelot des fonctions officielles et du titre du Chef de l'Etat-Major Général de l'armée roumaine. Plusieurs hommes politiques, Mr. Take Ionesco, notamment, m'ont déjà exprimé cette opinion. Après en avoir conféré avec le Général Berthelot, je leur ai indiqué que, jusqu'à nouvel ordre, il déclinerait certainement ces fonctions, que son désir étant de les voir occupées, provisoirement du moins, par le Général Iliesco, la question ne se posait pas et que si elle se posait un jour, on devrait s'inspirer non seulement de l'avis de Gouvernement roumain, mais aussi de celui du Gouvernement français et du Général lui-même. En attendant, M. Take Ionesco, se réservent de la reprendre lorsque le Général Berthelot n'éstimerait plus que son concours lui est indispensable.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

En ce qui concerne l'installation éventuelle du Général Berthelot dans les fonctions de Chef d'Etat-Major, je ne puis avoir une opinion ferme, ni préjuger celle du Général lorsqu'il en aura lui-même les éléments. A première vue, cette solution aurait l'avantage de consolider son autorité en transformant en situation de droit une situation de fait. Il est vrai que lorsque les choses iront mieux, ainsi qu'il est permis de l'esperer, grâce au Général Berthelot, son autorité devrait logiquement en être affermie au point qu'une investiture officielle n'y ajouterait rien. Mais, étant donné le caractère roumain, la vanité peut l'emporter sur la reconnaissance et la subordination totale et spontanée de l'Etat-Major au Général Berthelot risquerait en ce cas de s'évanouir en même temps que la panique dont elle est en grande partie un réflexe.

D'un autre côté, je ne sais comment les généraux roumains accueilleraient la titularisation du Général Berthelot. Les officiers qui m'ont exprimé un voeu en ce sens ne dépassent pas le grade de colonel. Peut-être, tout en s'inclinant plus volontiers devant l'autorité du Chef de notre mission militaire que devant celle de leure paire, les Généraux préfèront-ils, ne fut-ce que pour sauver les apparences vis à vis de leurs subordonnés, que les ordres du Grand Quartier Général ne soient pas revêtus d'une signature étrangère. L'idéal serait donc, au point de vue du commandament, le statu quo, si les Roumains sont capables de le maintenir dans la bonne comme dans la mauvaise fortune.

Il va de soi, que la plus grande difficulté du problème ne serait pas ici. Elle viendrait de la nécessité de fixer les attributions respectives du Général Berthelot et du Général Belaieff, de façon à éviter tout froissement de nature à affecter nos rapports et ceux de la Roumanie avec la Russie. Les opérations russo-roumaines peuvent se prêter à la délimitation de deux sphéres d'action bien distinctes, l'une comprenant les régions occupées, tant en Dobroudja qu'en Moldavie par les forces russes et qui serait sous le contrôle du Général Belaieff, l'autre celle du Général Berthelot qui dirigerair en outre tous les services de l'Armée roumaine, et étant limitée aux régions occupées par cette armée. Le Chef de notre mission militaire n'en serait pas moins, tant comme chef d'Etat-Major éventuel de l'armée roumaine qu'à titre de représentant du Grand Quartier Général Français, fondé à s'associer à l'étude des opérations des armées russes en vertu de la convention militaire du 17 Août dernier dont l'article VII prévoit un accord entre les Etats-Majors Russe et Roumain ainsi qu'avec l'Etat-Major de la l'Armée de Salonique sur les modalités de leur coopération.

Je ne sais pas quels arguments de la Russie pourrait être amenée à souscrire de bonne grâce à la consécracion officielle des pouvoirs du Général Berthelot. Le temps, comme l'espace, comptant peu pour elle, la durée de la guerre lui importe moins qu'à ses Alliès, et elle serait peu sensible à l'avantage de l'abréger en assurent, par le commandement d'un général français, la meilleure utilisation possible de l'armée roumaine. Et, dans certains milieux dirigeants où de troubles rêves d'avenir occluent parfois la claire vision des nécessités immédiates, le concours militaire prêté par la France à la Roumanie dans l'intérêt commun des Alliés, ne compenserait pas le danger politique de notre rôle grandissant dans un pays avec lequel on recherche un tête à tête afin d'être plus sûrs de pouvoir le traiter en ancienne, sinon même en future colonie.

Pour apaiser cette jalousie inquiète qui perce souvent dans le propos de mon collègue de Russie, il nous faudra observer beaucoup de ménagements. C'est en nous appliquant, comme le fait très judicieusement le Général Berthelot à faciliter les rapports de l'Etat-Major Russe et de l'Etat-Major Roumain, en représentant l'Armée roumaine comme le prolongement de l'aile gauche russe, en la considérant comme placée sous le commandement suprème du Tsar et du Général Alexeieff, en donnant à nos Alliés l'impression que notre but ici est de les aider, non de les surveiller, et de les contenir, que nous leur ferons admettre, peut-être même apprécier, notre notion effectivement dirigeante. Et, si les pouvoirs du Général Berthelot devaient un jour être régularisés, cette consécration devrait sans doute, pour ne pas porter ombrage à la Russie, lui apparaître non comme un nouveau moyen de coordination interalliée, mais comme une garantie particulière pour elle, lui assurent avec plus de compétence et de loyauté dans le commandement de l'armée roumaine, plus de liberté de manoeuvre et une plus prompte réalisation de ses fins les plus égoistes, notamment l'occupation de Constantinople.

Subsidiairement, la nomination d'un général français à la tête de l'Etat-Major roumain pourrait être justifiée par le fait que le matériel de guerre de la Roumanie lui est fourni par la France.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Malgré la valeur de ces arguments, la garantie que la Roumanie elle-même trouverait dans une pareille mesure serait plus facile à démontrer.

En dehors de la perspective de jouer un rôle plus important dans la guerre et, par suite, d'en retirer des avantages plus considérables, la Roumanie y gagnerait plus de securité dans ses rapports avec la Russie. C'est cette dernière considération qui serait ici prépondérante. C'est aussi celle qu'il importerait le plus de laisser dans l'ombre du côté russe. Déjà M. Bratiano m'a fait part des crainte que lui donne la prétention, nettement exprimée par l'Attaché militaire russe, de considérer la convention militaire du 17 Août comme non avenue, le chiffre des renforts russes dépassent toutes les prévisions. Cependant, l'article 3 § 3 de la convention militaire stipule que si les Puissances alliées augmentent „leur appoint militaire” en Roumanie, cette augmentation de forces ne modifiera en rien les dispositions convenues. Cet article est à rapprocher du § 3 de l'art. IX qui place les troupes russes sous le Commandement en Chef Roumain. Néanmoins, d'après le Colonel Tatarinoff les corps russes destinés à opérer en Moldavie devront relever exclusivement de l'Etat-Major Russe. Mr. Bratiano se rend compte des raisons d'ordre pratique qui imposent, en fait, sur ce point, une dérogation à la convention; mais selon lui, cette dérogation ne peut être revendiquée comme un droit et, afin de sauver les apparences et les principes, il demande que l'exercise effectif du Commandement Russe se concilierent avec le maintien nominal de celui du Roi. Il redoute surtout un précédent dont s'autoriserait ensuite la Russie pour traiter la convention politique avec autant de désinvolture que la convention militaire.

Bien que dans ses entretiens avec moi (où je me suis borné à l'écouter) Mr. Bratiano n'ait jamais mentionné que pour l'écarter, l'hypothèse de la nomination du Général Berthelot au poste de Chef d'Etat-Major, la thèse du colonel Tatarinoff doit le faire réflechir à l'avantage qu'il aurait pour la Roumanie, même dans les discussions d'ordre militaire, à doubler l'autorité des textes par l'autorité plus solide d'un général français dûment qualifié.

J'ignore si votre Excellence estime possible et désirable une entente avec la Russie sur cette délicate question. La négociation devrait évidemment en demeurer très secrète, surtout à l'égard du Gouvernement Roumain. Je ne puis qu'en indiquer, telles qu'elles se dégagent actuellement, les données locales sans me dissimuler qu'elles sont dominées par d'autres. Mais cette question qui devrait être réglée ailleurs, pouvant se poser ici, dans un avenir prochain, je serais reconnaissant à votre Excellence de vouloir bien me faire connaître comment le Gouvernement de la République l'envisage, afin de me permettre de conformer mon attitude à ces vues.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme, Franța, rola 317, cadrele 238-247]

27. 20 octombrie/2 noiembrie 1916, Însemnările generalului Alexandru Averescu privind întâlnirea cu generalul Henri Mathias Berthelot

20 X. (...) Am avut vizita generalului Berthelot, care a venit la mine, după ce s-a dus la Grupul Predeal. Care este rostul acestei vizite nu pot să înțeleg. Mi-a expus situația generală şi mi-a spus că în curând va începe ofensiva stângii ruse prin Moldova şi că atunci se va uşura situația în fața mea.

I-am răspuns că chiar dacă ofensiva rusă ar începe atunci când se spune, adică în vreo zece zile, şi chiar dacă ar izbuti, totuşi mă îndoiesc, atât cât cunosc eu pe germani, că se vor impresiona aşa de mult, încât să se grăbească a părăsi şi a nu exploata mai departe avantajele obținute aici. Mă tem chiar de contrariu, adică să nu bruscheze acțiunea. În orice caz, i-am spus lămurit că prefer un ajutor direct.

Am vorbit apoi de situația armatei noastre şi mărturisesc că [mă] sufocam când auzeam consilii zise practice, dar absolut teoretice, în perfectă şi absolută necunoştință de cauză locală. De teorii avem noi nevoie, de care din nenorocire suntem prea plini?

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Astfel, mi-a spus că muniţiunile sunt în descreştere foarte repede, din cauză că consumul este superior producţiunii şi că trebuie ţinută disciplina focului de aproape. I-am răspuns pur şi simplu că *avec cette recommandation on enfonce des portes ouvertes*. Deja de mult am dat de la mine ordin a se evita luptele nefolositoare şi a cruţa muniţiunile cu cea mai mare stricteţă.

Dar efectul? Când un regiment nu mai are niciun ofiţer superior şi când trebuie a se lua un maior de la un alt regiment, pentru a-l comanda, când în capul unui batalion ai un locotenent de rezervă, singurul ofiţer disponibil, iar cele patru companii sunt comandate de plutonieri, la ce rezultat practic poţi să te aştepţi? Ne-ar trebui soluţii pentru astfel de condiţiuni, nu pentru cele normale, căci pe acestea le cunoaşte foarte bine toată lumea!

Cine a avut ideea cu aducerea francezilor nu cred că a făcut ceva bun. Eu înţeleg şi umilinţa, dar cu folos real. În cazul acesta, ne-am umilit şi nici nu văd, nici nu prevăd compensaţiunea.

Se face mare caz de organizarea centrelor de completare; or, există rapoarte primite de la Armata 2 şi anterior de la Armata 3 pentru organizarea unor asemenea centre, înainte de a ne fi sosit dădacele.

Înainte de a pleca, mi-a spus că în 4-5 zile se va începe constituirea unei rezerve la Piteşti, lucru posibil mulţumită izbânzilor de la Jiu.

[Mareşal Alexandru Averescu, *op.cit.*, vol. II, p. 69-70]

***28.* 5/18 noiembrie 1916, Roma, Telegrama ministrului român la Roma, Dimitrie Ghica, adresată ministrului Afacerilor Străine Emanoil Porumbaru, referitoare la concepţia autorităţilor italiene asupra trimiterii de întăriri pe frontul de la Salonic**

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE — Înreg. la No. 29918
Direcţiunea Cabinetului Ministrului — 7/20 Noembrie 1916

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ
De la Legaţiunea din Roma, No. 1704, Data 5/18 Noembrie 1916
Excellence PORUMBARU
Externe – Bucarest

Les dernières insistances françaises au sujet de l'augmentation italian de Salonique n'ont pas eu un resultat satisfaisant; le Ministre de la querre français arrivant de Salonique ici aujourd'hui aura besoin d'une argumentation plus documentaire pour décider le Généralissime Cadorna à un nouvel effort; l'Ambassadeur d'Angleterre espère encore car le Baron Sonnino est partisan d'un effort italien plus grand en Orient et ce que le Généralissime Cadorna vient de refuser aux Quartiers généraux alliés, il l'accordera peut-être plus tard au Gouvernement italien, en invoquant des raisons politiques; le haut commandement italien craint toujours un coup de main allemand dans le Trentin.

GHIKA — No. 1704

[Arhiva MAE, Fond 71-1914, E. 2, partea a II-a, 1914-1922, vol. 35, f. 100]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***29.* 7/20 noiembrie 1916, Petrograd, Raportul generalului Polivanov adresat țarului Nicolae al II-lea[1]**

La începutul războiului european România adoptase oficial o atitudine care oscila, foarte des şi simțitor, când de o parte, când de altă parte, după starea operațiunilor militare. Această stare era motivată de două motive principale: Dorința de a nu ajunge târziu la împărțirea Austriei şi aceea de a câştiga cât mai mult cu putință în sarcina beligeranților. Succesele noastre din Galiția şi Bucovina în 1914 şi la începutul lui 1915, luarea Lembergului şi a Przemysl-lui şi apariția avangardelor noastre dincolo de Carpați puseră la ordinea zilei chestiunea intervenției României. La sfârşitul lui mai din acelaşi an se produse retragerea noastră din Galiția şi din Polonia, cu părăsirea Bucovinei. Această stare de spirit din cercurile diriguitoare româneşti se modifică de asemenea şi convorbirile în vederea intervenției României în război se opriră. La sfârşitul lui 1915 şi începutul lui 1916, politica României după zdrobirea Serbiei şi intervenția Bulgariei înclina foarte limpede de partea vrăjmaşilor noştri. La această epocă guvernul român încheie un şir de convenții comerciale foarte avantajoase Austro-Ungariei şi Germaniei.

Această împrejurare constrânse departamentele militare, financiare şi comerciale să adopte o atitudine foarte prudentă în chestia exportului de echipamente militare şi de provizii din Rusia în România care puteau să cadă în mâinile vrăjmaşilor noştri. Ofensiva generalului Brusilov în primăvara 1916 apleacă din nou neutralitatea României de partea puterilor Înțelegerii şi dădu ocazia să se reia convorbirile în vederea intervenției României. E de notat că, încă de la început, şeful statului-major al comandanților şefi, din motive militare, considera mai avantajos pentru noi menținerea neutralității române decât amestecul ei activ în război. Mai târziu generalul Alekseev adoptă punctul de vedere al aliaților, care vedeau în intervenția României o lovitură hotărâtoare pentru Austro-Ungaria şi apropierea sfârşitului războiului.

În august 1916 fu semnată cu România o convenție militară şi politică, care-i asigura câştiguri teritoriale, Bucovina şi toată Transilvania, care nu corespundeau fără îndoială în măsura participării României la operațiunile militare, căci dânsa se angajase să declare război numai Austro-Ungariei şi se mărginise de asemenea numai la operațiuni în Transilvania.

Evenimentele care au urmat au arătat cât de mult se înşelaseră aliații noştri prețuind prea mult intervenția românească. Sub impresia catastrofei survenite, se produse în România chiar curente potrivnice continuării războiului şi care şi-au impus ca sarcină încheierea păcii cât mai repede cu putință, fie chiar o pace separată.

Nenorocirea care a lovit România este urmarea firească a desăvârşitei lipse de preparație militară şi a politicii ambigue a lui Brătianu. Victoriile uşoare din 1913 şi succesul diplomatic înregistrat de România după războaiele balcanice au contribuit într-o mare parte să dea societății şi guvernului român o idee exagerată de valoarea lor. Românii care au exagerat valoarea lor politică şi militară au acum o amară decepție. Din punct de vedere al intereselor ruseşti, considerațiunile următoare trebuie să conducă în prețuirea situațiilor de acum din România.

Dacă lucrurile s-ar fi dezvoltat în aşa chip încât înțelegerea politică şi militară din 1916 cu România să fie în totul îndeplinită, un stat foarte puternic ar fi fost creat în Balcani, compus din Moldova, Valachia, Dobrogea (România de acum), din Transilvania, Banat şi Bucovina (câştiguri în virtutea tratatului din 1916), cu o populație de aproape 13 milioane. În viitor acest stat

[1] Textul documentului a fost publicat în ziarul „Pravda”, numărul 240. Unii istorici au apreciat că raportul nu este al generalului Polivanov, fost ministru de război până în martie 1916, ci aparține unui înalt funcționar din Ministerul de Externe. Autenticitatea documentului nu a fost însă contestată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

cu greu ar fi hrănit simțăminte amicale față de Rusia şi ar fi avut drept ambiție să îndeplinească visurile naționale în Basarabia şi în Balcani.

Prin urmare, prăbuşirea planurilor de mare putere a României, în proporțiile arătate, nu se opune în chip particular intereselor politice ale Rusiei. Această împrejurare trebuie să fie folosită de către noi în vederea consolidării acestor legături forțate, care unesc Rusia cu România, pe un timp cât mai lung cu putință. Succesele noastre pe frontul român au pentru noi o importanță extraordinară, ca o posibilitate unică de a sfârşi odată pentru totdeauna chestiunea privitoare la Constantinopole şi Strâmtori.

Evenimentele de acum din România au modificat de sus până jos condițiile tratatului din 1916. În loc de sprijinul relativ modest pe care Rusia era ținută să-l dea în Dobrogea, ea a trebuit să încredințeze apărarea teritoriilor române peste tot, aproape numai trupelor ruse. Acest ajutor militar al Rusiei a luat acum aşa proporții încât făgăduiala de despăgubire teritorială a Rusiei, pentru intrarea sa în război, prevăzută în tratatul menționat mai sus, trebuie fără îndoială să fie supusă unei revizuiri.

[*Răsboiul României. Trădarea Rusiei țariste. Documente oficiale cu o prefață de un diplomat*, Editura „Cartea Românească", Bucureşti, 1921, p. 90-91]

***30.* 16/29 noiembrie 1916, Bucureşti, Telegramă a Marelui Cartier General român, semnată de generalul Dumitru Iliescu, adresată generalului V.V. Saharov, comandantul Armatei de Dunăre, prin care se solicită intervenția rapidă a Corpului 4 armată rus în sprijinul Grupului „General Prezan"**

MARELE CARTIER GENERAL
Nr. 3225 *16 noiembrie 1916*

Către

GENERALUL SAHAROV
comandantul Armatei de Dunăre

Situația creată prin invadarea Olteniei, trecerea Oltului şi Dunării de către inamic este următoarea:

Armata 1 a fost nevoită să-şi retragă forțele în Muntenia, ocupând frontul Priboeni (20 km est Piteşti), Goleşti, Broşteni (pe Teleorman), cursul Teleormanului spre Cornățel.

Grupul Apărării Dunării, întărit cu noi forțe, pe linia Drăceşti (pe apa Cleanța, Adunații-Buteşti, râul Glavacioc până la Ghimpați, Neajlovul până la Comana, găsindu-se la aproximativ 25 km de Bucureşti.

Aceste forțe (de la 1 şi 2) constituiesc Grupul generalului Prezan. Armata 2, din cauza retragerii Armatei 1, a fost nevoită să retragă Grupul Nămăeşti (stânga) pe înălțimile dintre râul Târgului şi Argeşelului, cu restul forțelor menține însă pozițiunile de până acum dintre Valea Prahovei-Tabla-Buții inclusiv.

În această situațiune a Armatei 1, este de cea mai mare urgență ca Corpul 4 Armată rus şi brigada de cavalerie să sosească în regiunea Călugăreni cât mai repede.

Din Înalt Ordin
p. ŞEFUL MARELUI STAT MAJOR GENERAL,
General de brigadă DUMITRU ILIESCU

[*Marele Cartier General al Armatei Române. Documente. 1916-1919*, p. 157]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***31*. 22 noiembrie/5 decembrie 1916, Însemnările lui Toma Dumitrescu referitoare la relațiile de cooperare militară între România şi Imperiul Rus**

22 noiembrie. Calvarul suferințelor noastre începe să manifeste din zi în zi mai aspru. De o parte țara invadată; de altă parte reaua-voință din ce în ce mai manifestată a ruşilor, care vor să ne ia în stăpânire.

Generalul Beleaev a propus M.S. Regelui ideea de a accepta un general rus ca şef al Statului-Major al armatei ruse ce operează în țara noastră (Armatei a 9-a, a 3-a, care vor sosi). El cere ca Statul-Major al nostru să lucreze sub ordinele acelui general, ceea ce ar însemna pur şi simplu înglobarea armatei noastre în cea rusească.

Asupra acestei chestiuni, M.S. Regele s-a opus dimpreună cu dl general Iliescu şi dl prim-ministru Brătianu.

Înainte de a formula telegrama către țar, dl prim-ministru Brătianu şi dl general Iliescu au fost la generalul Berthelot, căruia i-au arătat punctul de vedere român. A urmat o scurtă discuție în care ca de obicei a susținut punctul de vedere rus, i s-a obiectat însă că Misiunea Militară Franceză dimpreună cu cei 80 instructori ce vor sosi ar urma să fie încorporați în armata rusă.

În cele din urmă s-a telegrafiat, susținând punctul de vedere român, adică un general rus, sub ordinele M.S. Regelui nostru – ca şef de Stat-Major pentru armatele ruse. Statul nostru major şi cu armata – independente, sub ordinele M.S. Regelui, şi în concordanță cu operațiunile ruseşti.

[Toma Dumitrescu, *op.cit*., p.159-161]

***32*. 25 noiembrie/8 decembrie 1916, Iaşi, Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la cooperarea militară franco-rusă pe frontul românesc**.

Sosire la Bârlad la ora 7. Instalare în cursul dimineții în clădirile liceului.Saharov a primit titlul de adjunct al regelui pentru comanda trupelor ruse de pe frontul român şi el trebuie să se instaleze tot aici.

Mă plâng lui Iliescu de felul în care sunt tratați ofițerii mei atunci când nu au un număr suficient de mare de galoane. Îi spun că dacă ofițerii ruşi ajung repede la gradul de locotenent-colonel, între 30 şi 35 de ani, este pentru că în ierarhia lor nu există gradul de comandant de batalion sau de escadron. La această vârstă, un ofițer francez nu este decât căpitan, dar îi pun în vedere că nivelul pregătirii militare şi maturitatea lui în gândire le egalează pe acelea ale unui locotenent-colonel rus şi cer să fie tratat ca atare. Acest lucru este chiar mai evident în cazul specialiştilor în speță cel pentru care intervin, care a evacuat materialul pentru transmisiunile fără fir din Bucureşti şi care acum se străduieşte să organizeze un post la Vaslui; acolo nu găseşte niciun ajutor din partea autorităților locale, care nu catadicsesc să discute cu un simplu căpitan!

[Henri Mathias Berthelot, *op.cit*., p. 114-115]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

33. Însemnări ale lui A.A. Mosolov[1], ministrul Imperiului Rus în România referitoare la intrarea României în război alături de Antanta şi relaţiile cu marile puteri ale acesteia

Începând cu a doua jumătate a lunii iulie [1916], negocierile purtate de România cu Rusia, Anglia şi Franţa au intrat într-o fază decisivă. Cu toate acestea, cu cât tratativele avansau pe calea reuşitei, cu atât mai mari deveneau şi pretenţiile emise de domnul Brătianu. Aşa se explică faptul că Brătianu amâna fără încetare, în cursul desfăşurării tratativelor, luarea unei hotărâri definitive: el a cerut mai întâi să se aştepte sfârşitul secerişului, după aceea a condiţionat luarea hotărârii amintite de sosirea în România a muniţiilor şi tunurilor cu bătaie lungă pe care i le promiseseră ţările membre ale Antantei.

În pofida tuturor acestor tergiversări, domnul Brătianu întreprindea pe ascuns o serie de măsuri în vederea unei mobilizări parţiale şi proceda la masarea în secret de trupe româneşti la frontiera austro-ungară.

Nu exista nicio îndoială că contele Czernin era în permanenţă ţinut la curent cu toată această stare de lucruri existentă atunci în România de către ataşatul său militar. Cu toate acestea, nu trecea zi fără ca el să ceară explicaţii: când domnului Brătianu, când Regelui Ferdinand.

Dar domnul Brătianu manevra cu foarte multă abilitate: fie negând astfel de uneltiri, pe care el însuşi le punea la cale, fie explicându-le ca neavând nimic de natură să producă îngrijorare Austriei, aliata sa.

Acest joc plin de stratageme a durat până la data de 11/24 august 1916, când Rusia a înmânat României un ultimatum: pe de o parte îi făcea promisiuni importante şi ademenitoare: (Transilvania, Banatul, Bucovina, pe cât se pare şi gurile Dunării), pe de alta anunţa intrarea unei armate ruseşti, formată din 100 000 de oameni pe teritoriul românesc, lăsându-i României posibilitatea să aleagă între primirea acestei armate ca prietenă sau duşmană.

Şi de astă dată a fost convocat Consiliul de Coroană. Regele făcu cunoscut celor care participau la acest Consiliu că se afla pe punctul de a lua hotărârea de a declara război Austro-Ungariei. Şi acest lucru a fost, într-adevăr, făcut în ziua de 14/27 august, anul 1916.

Înainte de a merge la şedinţa acestui Consiliu, Brătianu îi promisese contelui Czernin de a face tot ce-i va sta în putinţă pentru ca România să-şi păstreze şi pe viitor starea sa de neutralitate. Nu am nicio îndoială în a crede că Brătianu ar fi preferat să mai aştepte câtva timp pentru a declara război Austriei. Acest lucru ar fi fost, la drept vorbind, mai avantajos pentru România... şi cine ştie, poate şi pentru Rusia.

În ziua de 15/28 august 1916, la orele 9 seara, ziua când s-a declarat război Austro-Ungariei, trupele române au primit ordinul să treacă frontiera. Succesele iniţiale ale armatei române au durat până la sfârşitul lunii septembrie, când trupele austro-germane au trecut la contraofensivă. Zeiţa norocului îşi întoarse faţa de la români.

La 27/28 noiembrie 1916, Bucureştiul era deja asediat de trupele inamice, iar căderea sa era inevitabilă. Operaţiunile de evacuare parţială a Capitalei începuseră cu mai mult timp în urmă, când Curtea Regală şi Guvernul ţării au fost transferate la Iaşi, urmate de cea mai mare parte a aristocraţiei.

La începutul misiunii mele în România, nu puteam cere din Rusia decât acordarea de ajutor răniţilor şi bolnavilor din armata română. Aceste ajutoare au fost acordate ca urmare a intervenţiei mele, pe o scară largă şi provenind din diferite surse, aşa cum se poate constata şi din citirea Memoriilor Reginei Maria. În ceea ce priveşte ajutorul militar, dată fiind situaţia generală existentă pe frontul rusesc, tot ceea ce s-a putut face a fost să se oprească ofensiva germană, iar frontul românesc s-a consolidat pe poziţia pe care se găsea la sosirea mea în România.

---

[1] Aleksandr A. Mosolov (1854-1939), general rus, ministru plenipotenţiar al Rusiei în România (1916-1917).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

În realitate, toate acuzațiile care erau aduse armatei ruseşti erau lipsite de temei. Pot să afirm acest lucru în cunoştință de cauză, căci eram la curent cu tot ceea ce se petrecea la Statul-Major rusesc de pe frontul românesc, aflat atunci sub comanda generalului Saharov. Ar fi fost cu neputință să se ceară mai mult din partea frontului rusesc, lucru care cred că va fi scos în evidență de către istoricii serioşi şi pătrunşi de simțul datoriei care vor scrie în viitor istoria marelui război.

Aceste reproşuri, de care am pomenit mai sus, se datorau faptului că românii refugiați din capitala lor, Bucureşti, văzând că trupele ruseşti soseau în România în mod masiv, nutreau speranța că capitala lor va fi foarte repede eliberată deoarece ei nu puteau să-şi dea seama de adevărata poziție şi situație de pe front.

În anturajul Reginei, principesa Mihai Cantacuzino (Maruca) născută Rosetti[1] se bucura în acea perioadă, mai mult decât toate celelalte doamne, de intimitatea Suveranei. Puținele ore de destindere şi de odihnă Regina le petrecea de preferință în compania sus-numitei prințese.

Erau numeroase probleme pentru soluționarea cărora trebuia să te adresezi Reginei, pe lângă cele care țineau de activitatea sa directă, şi anume Crucea Roşie. Dacă aceste probleme se impuneau a fi cunoscute şi de Rege, trebuie să arătăm că nu acestuia i se adresa Regina, ci prințului Ştirbei, care se bucura de deplina sa încredere, precum şi de încrederea Regelui, şi el era acela care i le transmitea Suveranului.

Prințul Ştirbei[2] ocupa o poziție analoagă cu cea de Ministru al Curții la noi. Cu toate acestea, el nu avea acest titlu în mod oficial şi aceasta pentru a se pune la adăpost de frecventele schimbări de guvern, inevitabile într-o țară guvernată de un regim parlamentar.

În momentul transferării Curții Regale şi a guvernului României la Iaşi, conducerea guvernamentală se afla în mâinile lui Ion Brătianu, care deținea funcția de preşedinte al Consiliului de Miniştri, ministru al afacerilor externe şi lider al Partidului Liberal. El era copilul fostului prim-ministru Brătianu, fondatorul Partidului Liberal sub domnia Regelui Carol I. Toți miniştrii unui guvern făceau parte din acelaşi partid politic şi lucrau în strânsă colaborare, unitate şi înțelegere cu preşedintele Consiliului de Miniştri. De altfel, partidul politic al liberalilor era, în ansamblul său, la acea dată, foarte disciplinat şi foarte supus liderului său – Ion Brătianu. Ion I.C. Brătianu era înzestrat cu o voință de fier şi cu o mare inteligență, caracteristică unui mare om de stat. El ştia cum să facă şi ce să facă pentru a-şi transpune ideile în practică, dându-le totuşi o aparență acceptabilă din punct de vedere parlamentar. Acest lucru nu era, de altfel, pentru el, cine ştie ce greutate, datorită disciplinei de fier de care am amintit mai sus.

[1] Maria Rosetti-Tescanu (Maruca Cantacuzino) (1878-1969), soția prințului Mihail G. Cantacuzino şi una dintre doamnele de companie ale reginei Maria. A fost prietena intimă a filosofului Nae Ionescu, mai apoi (după moartea acestuia) soția lui George Enescu. Este mama aviatorului Constantin (Bâzu) Cantacuzino şi bunica scriitoarei Oana Orlea.

[2] Barbu Ştirbei (1872-1946), om politic şi de afaceri care a avut un rol însemnat în istoria României în primele decenii ale secolului al XX-lea. A fost administrator al domeniilor Coroanei, intim al reginei Maria, Barbu Ştirbei şi cumnat cu Ion I.C. Brătianu. În această triplă calitate a fost considerat „eminența cenuşie” a vieții politice româneşti, exercitând o mare influență asupra familiei regale, în special a regelui Ferdinand. A fost şi un abil om de afaceri. A înființat lângă parcul palatului său de la Buftea o fabrică de conserve şi, tot la Buftea, a înființat o pepinieră de viță americană, o lăptărie, o moară sistematică, iar în 1902 o fabrică de vată şi pansamente. Este primul care a introdus în Vechiul Regat cultura bumbacului şi a orezului. Moşiile sale erau întinse, el acumulând o însemnată avere. În perioada 4-20 iunie a fost prim-ministru al României. Academia Română l-a ales, în 1929, membru de onoare. După venirea lui Carol al II-lea pe tron, Barbu Ştirbei s-a autoexilat. S-a reîntors în țară în octombrie 1940. A fost trimisul opoziției române, cu acceptul mareşalului Ion Antonescu, la negocierile de armistițiu de la Cairo (1944), care urmăreau scoaterea României din războiul dus alături de Germania. A fost unul dintre semnatarii Convenției de armistițiu dintre România şi Națiunile Unite (Moscova, 12 septembrie 1944).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Or, tot ceea ce privea Curtea Regală şi Dinastia se afla în mâinile ferme şi abile ale prinţului Ştirbei. Acesta din urmă, aşa cum am putut să constat în timpul şederii mele în România, acţiona în deplin acord cu Brătianu. Anturajul acestor doi conducători forma, prin devotamentul său, un fel de gard viu protector în jurul familiei regale, având deci misiunea s-o protejeze, dar fiind şi el protejat în acelaşi timp de ea.

Am fost martor la remanierea guvernului, remaniere în urma căreia au fost cooptaţi în echipa guvernamentală liderul opoziţiei de atunci domnul Take Ionescu şi alţi câţiva conservatori. Chiar şi în acele condiţii, domnul Brătianu a ştiut să menţină tendinţa generală pe care o găsisem la sosirea mea în România. Puterea a continuat să rămână concentrată în mâinile prim-ministrului până în momentul în care nemţii au înlocuit cabinetul ministerial condus de Brătianu cu acela condus de Marghiloman. Dar de îndată ce ocupaţia militară germană a luat sfârşit, conducerea guvernamentală a revenit aceluiaşi Brătianu după o perioadă de tranziţie în care a guvernat generalul Averescu.

Voi avea ocazia, în cele ce urmează, să revin de mai multe ori asupra problemelor referitoare la politica internă a României. În ceea ce priveşte treburile externe din acea perioadă ale României ele nu puteau, desigur, să aibă o orientare independentă într-un stat mic cum este această ţară şi ocupat aproape în întregime de inamic. Politica generală se elabora în cancelariile capitalelor Marilor Puteri şi noi primisem toate indicaţiile necesare în acest sens de la guvernul nostru.

Voi spune acum câteva cuvinte despre colegii mei, miniştri plenipotenţiari şi extraordinari străini, acreditaţi în perioada aceea pe lângă guvernul român: astfel, reprezentantul Franţei, contele Saint-Aulaire, diplomat cu foarte multă fineţe şi expert în problemele de diplomaţie, ocupa poziţia de decan al corpului diplomatic. În plus, el era acela care se ocupa de distribuirea fondurilor de ajutor acordate de către Franţa României şi, având în vedere acest lucru, exercita o influenţă preponderentă asupra guvernului şi cercurilor oficiale ale României din acel timp. Legaţia Franţei era dublată de Misiunea Militară Franceză care era condusă de generalul Berthelot a cărui sarcină principală era reorganizarea armatei române. Acest lucru nu putea, fără îndoială, să ducă la o apropiere sensibilă a acestuia de Curtea Regală, într-o ţară în care dinastia găsea un sprijin puternic în armată.

Ministrul Marii Britanii în România, sir George Barclay, era un om de un calm care mergea până la impasibilitate. El recunoştea deschis că interesele ţării sale cereau cu orice preţ păstrarea, cel puţin a unei parcele, din teritoriul românesc neocupat de inamic. Acest lucru era necesar pentru reorganizarea armatei române în vederea reluării ofensivei de primăvară. În afară de aceasta, interesele proprii ale României erau atât de neînsemnate, din punctul de vedere al englezilor, încât el le ignora aproape în totalitate. În ciuda ciudăţeniilor sale, sir George îmi era personal destul de simpatic şi păstram din această cauză special pentru el câteva sticle de şampanie de care el era mare amator.

Lady Barclay, în timpul şederii mele în România, şi-a făcut foarte rar apariţia în cercurile diplomatice din Iaşi. Contrar soţului său, ea era foarte activă şi depunea multe eforturi pentru uşurarea suferinţelor răniţilor români. În ceea ce priveşte simpatiile sale, ea mi s-a părut a fi mai degrabă rusofobă.

În sfârşit, domnul Fasciotti, ministrul Italiei de atunci la Bucureşti, era un om foarte cultivat, un diplomat abil, dar puţin cam timorat şi tot timpul preocupat de acelaşi gând: ce vom face noi, reprezentanţii ţărilor aliate, în cazul declanşării de către nemţi a unei noi ofensive.

El mă bombarda tot timpul cu întrebări, voind să afle dacă Rusia va lua măsuri de securitate, în cazul unei evacuări forţate a corpului diplomatic din Iaşi etc. Soţia sa era o gospodină foarte plăcută şi agreabilă. Amândoi erau doi bătrânei amabili şi primitori.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Îl mai frecventam în acel timp şi pe ministrul Belgiei, Van Ypersele de Strihou[1], înconjurat de o familie foarte simpatică, precum şi pe ministrul Spaniei, don Manuel Multedo y Cortina, un om deosebit de original, dar totuşi un om excepțional.

[A.A. Mossolov, *Misiunea mea în România*, ediție de Marin Stănescu, Editura Silex, Bucureşti, 1999, p. 53-55]

34. 4/17 decembrie 1916, Iaşi, Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la relațiile de cooperare cu armata rusă

În sfârşit, Saharov a sosit şi asistă în această dimineață la raport, împreună cu şeful său de stat-major, Şişkievici. Discuții asupra situației. Nu mă pot abține să amintesc de Suvorov[2] care, în urma victoriei obținute pe acelaşi câmp de luptă, a primit titlul glorios de Rîmniki şi a cărui statuie ecvestră, ridicată la sud de Râmnicu-Sărat, domină întreaga câmpie! Un general rus poate el abandona fără luptă acest loc unde apărarea se prezintă în condiții extrem de favorabile împotriva unui duşman venind de la vest? Imputările mele par să dea rezultate: se ia decizia de a rezista maximum de timp posibil pe Râmnic, cu atât mai mult cu cât terenul pierdut ieri a fost recucerit.

După-amiază, în timpul vizitei pe care mi-o face Saharov, reluăm conversația de azi-dimineață. Este de acord cu poziția mea aici. Înțelege şi aprobă rolul pe care îl am în reorganizarea şi instruirea armatei române. Adaugă chiar că ofițerii ruşi veniți cu Beliaev vor urma ordinele mele pentru instrucția artileriei.

Dacă pe Râmnic ruşii rezistă, în Dobrogea se retrag, în urma unui atac-surpriză, pierd liniile de la Babadag.

[Henri Mathias Berthelot, *op.cit*., p. 121-122]

[1] Maximilien-Henri van Ypersele de Strihou (1870-1941), diplomat belgian, ministru al țării sale la Bucureşti (1912-1919). Anterior a fost în misiuni diplomatice la Lisabona, Roma, Petersburg şi Paris. După război a fost şeful misiunii diplomatice a Belgiei de la Budapesta (1919-1921), Varşovia (1921-1926) şi Sf. Scaun (1926-1935).

[2] Aleksandr Vasilievici Suvorov (1730-1800), generalism rus, prinț al Italiei şi conte de Râmnic. A luptat în Polonia şi s-a remarcat în războiul ruso-austro-otoman din anii 1787-1792. A obținut victorii importante în anul 1789 la Focşani şi Râmnicu-Sărat. Pentru ultima victorie, împărăteasa Ecaterina a II-a l-a făcut pe Suvorov conte şi i-a acordat titlul onorific de „Rîmnikski”. A fost transferat apoi în Polonia şi a înăbuşit răscoala lui T. Kościuşko (1795). După moartea Ecaterinei a II-a a fost îndepărtat de la curtea noului Țar, dar după câțiva ani a fost rechemat şi a luptat în Italia (1799-1800).

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***35.* 9/22 decembrie 1916, Galați, Telegrama delegatului român pe lângă Comisia Europeană a Dunării, Duiliu Zamfirescu[1], adresată lui Emanoil Porumbaru, ministrul Afacerilor Străine, privind situația frontului din zona Brăila**

Ministère Affaires Etrangères Înreg. No. 31.260/1916

TELEGRAMĂ CIFRATĂ
de la Delegatul României pe lângă
C E D
Galați. No. I 2 0 din 9/22 Dec. 1916
PORUMBARU
Ministre Affaires Étrangères
Iassy

Confidențial

Le Chef de la mission militaire anglaise a donné à son délégué des assurances compleètes sur la force de résistance du front de Braila; en même temps les Vice-Consuls italien et anglais, qui avaient ordre de quitter Brăila en cas de danger iminent, restent à leur poste.

Je suis heureux de pouvoir vous comuniquer ces impressiones optimistes. Je vous prie de porter à la connaissance de Son Excelence Monsieur la Prèsident du Conseil que les délégués, qui sont en même temps des Consuls Généraux ne se sont préséntes au Préfet que le jour oú le Grand Quartier Général russe devait quitter Brăila.

Monsieur Gussi dont j'admire l'energie. Leur a donné des assurances formelles, mais une suite de mesures effectives, telles que: départ du Commandement du Corps d'armee, ordre et contre-ordres d'évacuer les hôpitaux préparatifs de notre marine de quitter Galatz départ de Reni de presque tous les bateaux russes. Les ont autorisés á faire cette demande.

Des scènes très tristes se passent tous les soirs entre les médecins militaires; ces Messieurs se reunissent dans les salons du Club local en presence des memores du cercles; il faut absolument changer de local.

Duiliu Zamfirescu

[Arh. MAE, Fond 71-1914, E.2, Partea a II-a, 1914-1922, vol. 37, f. 212]

***36.* Însemnările lui A.A. Mosolov, ministrul Rusiei la Iaşi, privind demersurile pentru evacuarea autorităților române şi a armatei pe teritoriul rusesc**

Generalul Saharov socotea că ar fi fost necesar ca trupele româneşti şi instructorii lor francezi să fie deplasați în teritoriul rusesc, pentru a se facilita operațiunile armatei noastre pe frontul românesc.

Prezența trupelor româneşti în vecinătatea imediată a frontului stânjenea mişcările noastre şi, în starea lor de depresiune morală după recentele înfrângeri, românii puteau la cele mai mici insuccese să-i atragă pe ruşi în retragerea lor precipitată.

N-am reuşit să-l conving pe generalul Berthelot să ne accepte punctul nostru de vedere şi părerea sa avea prioritate în cercurile guvernamentale româneşti.

[1] Duiliu Zamfirescu (1858-1922), important scriitor român, membru al Academiei Române şi vicepreşedinte al acestei instituții. Duiliu Zamfirescu a activat şi în diplomație, fiind, între altele, secretar general al Ministerului Afacerilor Externe ş i titular al acestui portofoliu (13 martie-13 iunie 1920) în al doilea guvern condus de Alexandru Averescu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pe de altă parte, starea precară în care se aflau căile ferate româneşti făcea foarte dificilă evacuarea trupelor române, iar generalul Saharov a luat hotărârea să aştepte îmbunătăţirea transporturilor pentru a-şi relua cererea sub o formă mult mai energică.

Instructorii francezi nu erau de acord cu evacuarea rămăşiţelor armatei române în Rusia, unde întreţinerea acestora ar fi fost mai uşoară şi cu cheltuieli mai puţine. Ei spuneau că se simt foarte bine în România şi că preferă deci să rămână în această ţară unde limba franceză este foarte bine cunoscută de către clasele privilegiate. Ei considerau, probabil, şi pe bună dreptate, că şederea soldaţilor români în Rusia ar slăbi influenţa franceză şi, că în caz de succes, instructorii francezi vor împărţi cu ruşii meritul de a fi reorganizat armata română.

Generalul Berthelot nega necesitatea pentru ruşi de a avea în spatele lor un câmp de manevră mai mare. El protesta, prin urmare, pronunţându-se categoric împotriva evacuării trupelor româneşti spre răsărit. Părerea mea personală, în această problemă, era următoarea: ştiam prea bine că Franţa trimisese un contingent de ofiţeri, de o valoare excepţională, ca rezultat al unei selecţionări printre cei răniţi pe frontul occidental. Trimiterea lor în România, după suferinţele pe care le îndurase, era pentru aceşti ofiţeri un fel de consolare şi de odihnă. Or, prezenţa lor în România, unde limba franceză este foarte răspândită, nu putea să nu exercite o influenţă dintre cele mai binefăcătoare asupra tovarăşilor lor români. Aceşti instructori aveau totuşi o influenţă destul de redusă asupra soldaţilor descurajaţi de înfrângerile recente pe care le suferiseră şi care deveneau şi mai descurajaţi când intrau în contact cu populaţia Moldovei, care şi ea era foarte demoralizată.

Având în vedere toate aceste aspecte, eu consideram că evacuarea rămăşiţelor armatei române în Rusia şi cantonarea sa în satele ruseşti unde domnea în acele timpuri o atmosferă mult mai sănătoasă şi optimistă ar fi fost cât se poate de dorit pentru soldaţi.

În ceea ce-i priveşte pe ofiţeri, de ei ar fi urmat să se ocupe instructorii francezi. Pe lângă avantajele pe care le-ar fi oferit o evacuare a armatei române spre răsărit, prezenta o mare însemnătate faptul, din punctul nostru de vedere, bineînţeles, ca şi noi să luăm parte la reorganizarea armatei şi la reconstrucţia căilor ferate, şi ca meritul pentru acestea să nu fie atribuit numai Franţei, după ce Rusia trimisese o armată atât de puternică pentru a stăvili invazia germană în România.

În aceste împrejurări, credeam că este de datoria mea să le expun francezilor raţiunile care făceau atât de necesare evacuarea armatei româneşti, atâta câtă mai rămăsese, în Rusia. Nu voiam să confer acestei chestiuni forma unui ultimatum adresat românilor, şi aceasta pentru a nu crea divergenţe între noi şi aliaţii francezi, căci, în definitiv, această evacuare mai putea fi amânată.

De altfel, generalul Saharov era de acord cu mine că operaţiunile active pe frontul nostru nu vor avea loc decât în momentul în care aliaţii vor lansa o ofensivă generală, iar aceasta nu se va întâmpla înainte de venirea primăverii.

Când primăvara se va apropia, rămăşiţele armatei române, după ce se va fi refăcut, vor putea să-şi reia locul în poziţia întâi a frontului. Până atunci putea fi tolerată prezenţa lor în apropierea poziţiilor pe care le ocupau trupele noastre. Potrivit veştilor pe care le primeam, am constatat că această evacuare se află la ordinea zilei îa cartierul nostru general. Or, la Iaşi, românii, mai ales Regele şi Regina nici măcar nu voiau să audă de aşa ceva. Brătianu, de asemenea, se opunea unei asemenea eventualităţi în modul cel mai categoric. Era cât se poate de limpede, şi de firesc, în acelaşi timp, că nici Regina, nici Brătianu nu voiau să admită ca România să devină un stat fără teritoriu. Brătianu credea cu convingere în victoria finală a aliaţilor şi el considera, şi pe bună dreptate, că în momentul încheierii păcii, România s-ar afla într-o postură proastă dacă ar înceta să existe pentru câtva timp.

Având în vedere toate motivele pe care le-am enunţat mai sus, m-am hotărât, de comun acord cu generalul Saharov, să nu mai insist în această problemă. Am întocmit, despre toate

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

acestea, un raport amănunțit către împărat; o copie a acestuia am trimis-o imediat lui Pokrovski, ministrul afacerilor externe, care-l înlocuise în acest post pe Stürmer, la foarte scurt timp după plecarea mea în România.

De fiecare dată când sosea poşta, primeam teancuri de hârtii în legătură cu plănuita evacuare. Mi se puneau tot felul de întrebări despre instituțiile care urmau să fie evacuate, despre măsurile ce trebuiau luate pentru transportarea corpului diplomatic. Se inițiau diferite proiecte pentru dislocarea serviciilor publice şi toate aceste sarcini îmi fuseseră încredințate mie care n-aveam la dispoziția mea decât doi secretari, dintre care unul, şi anume Şcerbacev, se ocupa cu cifrul şi cu problemele de contabilitate, iar celălalt, prințul Gagarin, nu era făcut pentru o muncă intensă şi lipsită de orice legătură cu activitatea diplomatică curentă.

În ceea ce-l priveşte pe consulul Rusiei la Iaşi, care era atunci A. Savinov, el era în acea vreme supraaglomerat cu treburile sale, iar ajutorul lui, deşi foarte prețios, nu era totuşi permanent şi sistematic.

În aceste condiții, am cerut să mi se trimită de la Petrograd un funcționar cu multă experiență care a lucrat timp îndelungat în cadrul Ministerului de Interne; acesta urma să se ocupe de toate problemele privitoare la evacuarea românilor şi să coordoneze cu succes măsurile pe care le vom lua noi cu indicațiile pe care le vom primi de la diferitele ministere ruseşti, cărora le reveneau sarcini directe în ceea ce priveşte dislocarea românilor în Rusia.

Preşedintele Consiliului [rus], răspunzând cu solicitudine cererii mele, a obținut numirea şambelanului Iacevschi, care fusese secretarul consecutiv a trei guvernatori generali în Polonia. Imediat ce a sosit la Iaşi, Iacevschi a mers să viziteze toate ministerele româneşti, pentru a întocmi liste cu înalții funcționari ce urmau să fie evacuați. El a fost cazat la mine la Legație, în camera în care locuise şi inginerul Lomonosov.

Mai cerusem, de asemenea, la Petrograd, să-mi pună la dispoziție un funcționar descurcăreț care să poată să mă ajute în munca foarte complicată de repartizare a evacuaților în Rusia. Îmi trebuia un om foarte energic, capabil să execute ordinele mele şi să asigure legătura cu diferitele ministere interesate în această evacuare. A fost numit pentru această sarcină, contrar dorințelor mele, senatorul Zasiadco, care nu-mi era câtuşi de puțin pe plac. Acest senator, chinuit de mania grandorii, şi-a început activitatea prin a strânge toți subsecretarii de stat şi a le ține o conferință într-una din sălile Consiliului Imperiului din Palatul „Maria". El şi-a dat multe aere şi multă importanță în a prezida această adunare pe care o întrunise fără să țină seama de instrucțiunile mele. Îşi crea astfel un nou organism guvernamental care nu putea decât să împiedice bunul mers al lucrurilor şi pe care nu-mi era uşor să-l desființez, dat fiind că eu mă aflam în acea vreme la Iaşi.

Am hotărât, prin urmare, să mai aştept pentru a rezolva această problemă până la apropiata mea vizită la Petrograd. Într-adevăr, puțin mai târziu, am avut prilejul să prezidez această adunare, pe care m-am grăbit s-o dizolv, dată fiind deplina sa inutilitate.

Toate problemele în legătură cu evacuarea erau studiate cu toată atenția de împărat; acestea îi erau prezentate, după ce le raportam eu de la Iaşi, chiar de preşedintele Consiliului.

În ceea ce priveşte eventuala transferare a familiei regale din România pe teritoriul rusesc, rapoartele mele treceau prin canalul Ministerului Curții Imperiale.

Se hotărâse ca la dispoziția evacuaților români să fie puse oraşele Nicolaev şi Kerson cu zonele înconjurătoare respective.

În acea perioadă de timp au început să sosească la Iaşi tineri funcționari, delegați ai diferitelor ministere ruseşti, pentru a studia la fața locului condițiile în care urma să se efectueze exodul românilor în Rusia şi să raporteze organelor lor tutelare despre mersul acestei operațiuni.

Trebuie spus că, din punct de vedere strict militar, nu era necesară o evacuare generală decât în cazul unei noi ofensive generale a nemților. Dar, dacă din punct de vedere militar nu

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

existau motive, existau suficiente din punct de vedere economic care cereau această evacuare în mod imperios.

Devenea, într-adevăr, din ce în ce mai greu de a întreține imensa aglomerare de mase militare şi civile aflate pe un teritoriu atât de restrâns cum era nordul [sic!] Moldovei.

Or, ideea abandonării teritoriului românesc care mai exista neocupat se lovea de o puternică opoziție atât din partea guvernului român, cât şi a Curții Regale. În plus, diplomații acreditați în acele timpuri la Iaşi erau şi ei foarte ostili proiectului unei evacuări generale în Rusia.

Aceasta atât din motive personale, cât şi politice. Ei considerau, pe bună dreptate, că viața la Iaşi, în mijlocul românilor, care cunoşteau atât de bine limba franceză, era, oricum, preferabilă vieții pe care ar fi urmat s-o ducă într-un oraş de provincie rusesc. Din această cauză, diplomații mă bombardau fără încetare cu întrebări, voind să afle care erau localurile ce le vor fi repartizate şi dacă fiecare legație va avea la dispoziția sa un vagon special cel puțin pentru transportul personalului şi al arhivei. Sarcina de a aranja toate aceste lucruri i-am încredințat-o lui Iacevschi, care a reuşit, într-adevăr, să se achite foarte bine de ea. Cu toate acestea, sarcina apăsa cu toată greutatea tot pe umerii mei. Era deosebit de important pentru mine să reuşesc cu orice preț s-o conving pe Regină de necesitatea de a abandona Iaşiul, dacă aceasta se va dovedi singura soluție posibilă. I-am mărturisit totuşi că eu personal speram că, până la urmă, va fi cruțată de această grea încercare pentru ea. I-am spus chiar că ar fi posibil ca ea să locuiască pe un vas de război românesc, ancorat în apele teritoriale ruseşti. .

În urma întrevederilor mele numeroase cu prințul Ştirbei, am luat hotărârea să n-o mai deranjez pe Regină cu toate aceste probleme care o întristau şi o îndurerau atât de mult.

În ceea ce priveşte problema referitoare la evacuarea bunurilor mobiliare ale Coroanei, am luat hotărârea de a o regla împreună cu prințul Ştirbei.

În aceste împrejurări, nu puteam să insist prea mult asupra urgenței evacuării.

Mi-am impus, prin urmare, să par mai degrabă optimist în întrevederile pe care le aveam cu colegii mei diplomați şi cu guvernanții români, ca şi cum nu aş mai considera evacuarea o chestiune imperios necesară.

În acelaşi timp, am luat toate măsurile necesare pentru ca această evacuare să se realizeze, la momentul potrivit, în nu mai mult de două-trei zile, fără grabă şi fără panică.

[A.A. Mossolov, *op.cit.,* p. 81-85]

37. 11/24 decembrie 1916, şedința Consiliului special interinstituțional pentru stabilirea măsurilor în cazul unei eventuale evacuări a instituțiilor, persoanelor şi întreprinderilor din România

Jurnalul şedinței Consiliului special interinstituțional, condusă de senatorul D.I. Zaseadko, pentru stabilirea măsurilor în cazul unei eventuale evacuări a României.

11 decembrie 1916

La şedință au venit:

- preşedintele, senatorul D.I. Zaseadko;
- ministrul marinei, generalul-adjutant, I.K. Grigorovici;
- responsabilul şef de sănătatea publică, consilierul privat, G.E. Rein;
- ajutorul (adjunctul) inspectorului şef al Unității Sanitare şi de Evacuare, consilierul civil efectiv, P.F. Iordanov;
- adjunctul ministrului finanțelor, consilierul civil efectiv, S.A. Şatelen;
- preşedintele Consiliului Special pentru organizarea refugiaților, consilierul privat, A.S. Kliucearev;

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

• şeful Administraţiei Căilor Ferate, consilierul civil (consilierul de stat), S.M. Bogaşev;

• directorul administrativ al Consiliului Special, responsabil de produse alimentare, consilierul civil efectiv, N.A. Gavrilov;

• general (interimar) al Cartierului de Stat-Major, generalul-maior, M.I. Zankevici;

• şeful interimar al Cancelariei Ministerului Curţii Imperiale, maestru al intendenţei, prinţul (kneazul) S.B. Gagarin;

• membrul Consiliului Ministerului de Finanţe, consilierul civil efectiv, A.I. Efimovici;

• directorul Departamentului Afacerilor Generale al Ministerului Educaţiei Populare;

• şambelanul H.V. Vestman;

• şeful Secţiei Industriei a Ministerului Comerţului şi Industriei, consilierul civil efectiv, R.M. Loveaghin;

• general-controlor (general-inspector) al Evidenţei Cetăţenilor, Consilierul Civil Efectiv, S.A. Gadăiaţkii;

• şeful Cancelariei pentru Administraţia Civilă a Statului-Major al Comandantului Suprem, consilier al Curţii, A.A. Lodîjenskii;

• şeful Departamentului pentru Orientul Apropiat al Ministerului Afacerilor Externe, consilerul civil, A.M. Netreaev;

• inspectorul-şef de pe lângă Ministerul Căilor de Comunicaţie, şambelanul I.K. Ivanovskii;

• jurist consultul senior al Ministerului Justiţiei, consilier civil efectiv, I.I. Rekminskii;

• adjunctul (ajutorul) şefului administraţiei sectorului de aprovizionare cu alimente din zona rurală din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, consilierul civil, N.K. Isaev;

• adjunctul şefului Departamentului de Exploatare a Căilor de Comunicaţie, Consilierul Civil, P.P. Karelin;

• vicedirectorul administrativ al Sfântului Sinod, consilierul civil efectiv, M.N. Golovin;

• directorul Băncii de Stat, consilierul civil efectiv, I.R. Zeime.

La deschiderea şedinţei, preşedintele a adus la cunoştinţă că acest consiliu, creat conform hotărârii Consiliului de Miniştri de la 9 decembrie, anul curent, urmează să elaboreze măsuri în caz de evacuare a României. În conformitate cu aceasta, e necesar să se discute toate propunerile formulate de instituţiile competente, precum şi indicaţiile după care s-ar elabora şi pune în aplicare măsurile respective, în mod separat, de ministere şi Comandamentul Principal. Totodată, toate ordinele legate de evacuarea efectuată în diverse locuri trebuie să aibă un caracter unic şi să fie bine coordonate. Pe lângă aceasta, activitatea respectivă, evidenţiindu-se prin urgenţa sa şi importanţa deosebită de stat, are un caracter de strictă confidenţialitate. Acum trebuie elaborat un plan comun de evacuare, după care, prin intermediul indicaţiilor separate, să fie pus în aplicare de organele corespunzătoare în teren. În cursul elaborării acetor măsuri, e necesar să se ia în considerare identificarea acelor locuri unde vor fi dislocate persoanele şi instituţiile evacuate, să se asigure tot necesarul pentru instalarea lor în aceste locuri, să li se ofere posibilitatea alegerii celor mai comode rute, să fie înzestraţi cu tot ce e nevoie; la graniţă să se organizeze puncte de trecere, de acordare a asistenţei medicale şi să se asigure resursele necesare în acest sens. Evident, toate aceste măsuri trebuie să corespundă situaţiei strategice de pe front, capacităţii de transport a căilor ferate, situaţiei sanitar-medicale din anumite regiuni, densităţii populaţiei în anumite regiuni, precum şi standardelor de viaţă a anumitor persoane şi instituţii evacuate în Rusia.

În procesul de elaborare a acestor măsuri este foarte important să se stabilească obiectual şi subiecţii evacuării, precum şi dimensiunile ei. Câteva indicii în acest sens pot fi preluate din presupunerile Guvernului Regal Român, expuse în telegramele Generalului locotenent Mosolov, trimise către Statul-Major al Comandantului Suprem, la decembrie 1916. Însă acestea se

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

referă exclusiv la instituțiile guvernamentale şi bunurile lor, fără a face referiri la refugiații care îşi părăsesc patria din cauza ofensivei inamicului.

I. Procedând la analizarea de către preşedinte a unor propuneri aparte privind evacuarea României, ținând cont de informațiile deținute privind sosirea probabilă, în viitorul apropiat, pe teritoriul Rusiei, a Majestătii Sale Regele României şi a Familiei sale Auguste, împreună cu suita şi curtea regală, e necesar să se pună în discuție problema referitoare la traseul şi locurile de şedere ale Majestății Sale Regale.

În urma audierii explicațiilor oferite de şeful interimar al Cancelariei Ministerului Curții Imperiale, Maestru de Intendență, Prințul S.V. Gagarin, şi de către şeful Departamentului pentru Orientul Apropiat din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, consilierul civil, A.M. Netreaev, care au subliniat că în acest sens au fost deja emise ordine de către Înalta Sa Majestate Imperială, potrivit cărora grija pentru şederea în Rusia a Casei Regale Române va fi asumată de către Ministerul Curții Imperiale, Consiliul a stabilit că, în virtutea explicațiilor oferite, această problemă nu va mai fi discutată.

II. Ulterior, preşedintele a propus analizarea problemei privind evacuarea parlamentului român, a guvernului şi a administrației Băncii Naționale, care, potrivit dorințelor exprimate de guvernul României, ar urma să fie dislocate în acelaşi oraş sau localitate.

Luând în considerare faptul că aceste instituții, refugiate pe teritoriul Rusiei, trebuie, după posibilități, să continue să-şi îndeplinească îndatoririle şi că guvernul belgian, evacuat în Franța, se bucură de dreptul extrateritorial în localitatea în care se află, drept care se pare că trebuie acordat şi guvernului român, şi ținând cont şi de necesitatea rezultată în urma acestor cerințe, de a i se oferi guvernului respectiv un cartier aparte sau o suburbie a vreunui oraş, consiliul, după o evaluare amănunțită, propune următoarele oraşe şi localități:

a) Parlamentul, guvernul şi administrația Băncii Naționale să fie concentrate (strămutate, dislocate) în oraşul Herson, acesta fiind amplasat în apropierea frontului, însă nu pe liniile principale de evcuare, şi fiind relativ neaglomerat, iar guvernului român să i se acorde posibilitatea a utiliza dreptul extrateritorialității în cartierul (zona) repartizat în acest oraş.

b) Să i se solicite administratorului Ministerului Afacerilor Interne să adopte măsurile aferente pentru repartizarea de spații necesare pentru instalarea instituțiilor enumerate mai sus.

c) Să i se solicite jurisconsultului principal al Ministerului Justiției, consilierului de stat (civil), P.N. Rekşinski să elaboreze, pentru următoarea şedință a consiliului, o viziune privind modalitatea de a acorda guvernului român dreptul de extrateritorialitate.

d) Să i se solicite şefului Administrației Căilor Ferate, consilierului civil, S.M Bogaşev, în virtutea declarației sale privind lipsa problemelor referitor la transportarea pe calea ferată a persoanelor şi instituțiilor menționate mai sus, să adopte măsurile pentru asigurarea unei deplasări fără impedimente pe căile ferate imperiale, după stabilirea numărului total al persoanelor şi instituțiilor ce urmează a fi evacuate.

e) În legatură cu acestea, să i se solicite şefului Departamentului pentru problemele Orientului Apropiat, din cadrul Ministerului de Externe, consilierului civil, A.M. Petreaev, să intre de urgență în contact cu generalul-locotenent Mosolov, pentru a obține informații privind numărul persoanelor care intră în componența parlamentului, guvernului şi a administrației Băncii Naționale, şi care vor fi evacuate.

III. În continuare, preşedintele a propus discutarea problemei privind evacuarea patrimoniului Băncii Naționale, precum şi a valorilor exprimate în acțiuni şi alte hârtii, ce aparțin atât băncii, precum şi altor instituții creditoare importante din Bucureşti.

În acest sens, şeful Departamentului pentru problemele Orientului Apropiat, din cadrul Ministerului de Externe, consilierului civil, A.M. Petreaev, şi directorul Băncii de Stat, consilierul civil, N.R. Zeime, au explicat că trenul ce transportă patrimoniul Băncii Naționale Române se va porni spre Rusia la 12 decembrie, la care se adaugă şi o chitanță solicitată de Guvernul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

român, emisă de generalul-locotenent Mosolov, cu acordul Guvernului Rus Imperial, prin care se garantează integritatea transportării şi depozitării acestor bunuri. În Moscova au fost deja alocate spații necesare pentru depozitarea acestui patrimoniu, precum şi a acțiunilor şi a altor bunuri, ce urmează să fie evacuate. În virtutea celor menționate mai sus, consiliul a decis că această problemă este rezolvată.

IV. Ulterior, preşedintele a propus punerea în discuție a doleanțelor Guvernului Român Regal, expuse în telegrama generalului-locotenet Mosolov, trimisă Comandamentului Suprem, la 4 decembrie 1916, privind evacuare a 80 000 de răniți, a aproximativ 20 000 de prizonieri de război, cetățeni ai statelor inamice, ce vor fi acuzați militar şi suspectați de activități de spionaj, în număr de câteva mii, precum şi a 250 000 – 300 000 de recruți neinstruiți, (efectivele) a trei şcoli militare, a 15 000 de muncitori, angajați atât în uzinele destinate aprovizionării militare, cât şi în uzine şi fabrici similar, de aprovizionare sanitar-medicală, a încărcăturilor militare ce se află în tranzit prin Rusia, spre România, şi a materialului rulant şi a tuturor bunurilor căilor ferate române.

În dezbaterile privind această problemă au luat parte:

Ministrul marinei, generalul-adjutant, I.K. Grigorovici, care a subliniat faptul că în cazul în care s-ar decide să se evacueze răniții şi încărcăturile medicale pe calea apei în Rusia, în Marea Neagră şi Dunăre există suficiente ambarcațiuni pentru a asigura transportul acestora. Însă, atât flota maritină, cât şi flota comercială fluvială se află în subordinea Comandamentului Superior, de care depinde în totalitate punerea la dispoziție a acestor mijloace de transport. Aceste flote, la momentul actual, au alte angajamente importante, şi din acest motiv e necesar să solicite Comandamentului informații dacă este posibilă repartizarea unei părți a flotei şi dacă ambarcațiunile sunt echipate pentru acest tip de transport. Mai mult decât atât, este necesar să se ia în calcul faptul că limanul îngheață la final de decembrie, şi din acest motiv problema devine tot mai urgentă. Cel mai bun punct pentru debarcare, din toate punctele de vedere, este portul Nikolaev. În ceea ce priveşte sosirea din România a întreprinderilor industriale, care lucrează pentru apărare, acestea trebuie împărțite între Ministerul Apărării şi cel [al] Marinei, astfel încât primului să-i revină două treimi din numărul total de întreprinderi, iar celui de-al doilea – cealaltă treime.

Şeful Administrației Căilor Ferate, Consilierul Civil (consilierul de stat), S.M. Bogaşev, a explicat că şi liniile de cale ferată se află în evidența Comandamentului Suprem, de care depinde în totalitate rezolvarea problemei, dacă acestea pot fi oferite pentru soluționarea obiectivelor enumerate mai sus, precum şi organizarea transportării pe calea ferată, adică elaborarea itinerarului, stabilirea stațiilor, unde trenurile vor fi puse la dispoziție, în rețeaua aflată deja în subordinea Ministerului Căilor de Comunicare.

Din acest motiv, e necesar să se solicite Comandamentului Suprem să elaboreze, cât mai curând posibil, schema (orarul) deplasărilor şi trimiterea în consiliu a unui delegat special pentru rezolvarea comună a tuturor problemelor legate de transportare. Însă, conform informațiilor deținute, căile ferate ale frontului sunt atât de solicitate şi aglomerate, încât este prea puțin posibil să poată conta pe utilizarea lor, măcar într-o măsură oarecare. În orice caz, e puțin probabil ca trenurile sanitare să poată ajunge la granițele României. Cel mai comod ar fi ca răniții, depozitele medicale şi alte încărcături, cum ar fi utilajele grele, să fie transportați pe mare, în portul Nikolaev, de unde să fie preluați pe căile ferate Herson-Merefa, Vtoraya Ekaterinskaya, spre sud şi est, acolo unde va fi considerat necesar.

Totodată trebuie să se ia în calcul că direcția spre capitală este complet blocată, şi în condițiile existente, este posibil ca evacuarea să se efectueze doar în direcția est. De asemenea, are o importanță deosebită şi problema privind felul în care drumurile româneşti pot face față sarcinii aprovizionării armatei şi evacuării întregii țări. Nu trebuie să uităm faptul că în România

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

calea ferată este foarte puțin dezvoltată şi capaciatea de transport este minimă. Astfel, la staţia Ungheni, calea ferată română poate primi doar patru trenuri în 24 de ore. În ceea ce priveşte trimiterea în Rusia a materialului rulant cu ecartament îngust, precum şi a tuturor bunurilor aferente, acest lucru este aproape de nerealizat, deoarece ar fi nevoie de peste 4 000 de platforme.

Şeful Cancelariei pentru Administraţia Civilă a Statului-Major al Comandantului Suprem, Consilier al Curţii, A.A. Lodîjenskii, a aderat la punctul de vedere expus de consilerul civil, S.M. Bogaşev, referitor la dificultatea utilizării căilor ferate de front pentru astfel de transporturi, şi a subliniat că în Comandamentul Superior există propuneri privind direcţia evacuării, spre exemplu, a recruţilor, prin intermediul transportului cu tracţiune animală, având deja stabilite traseele şi punctele de ambarcare în trenuri, acolo unde este posibil. Înzestrarea acestor căi (mijloace) poate fi efectuată atât prin ordinul autorităţilor militare, cât şi de acele persoane şi instituţii care sunt implicate în procesul de ajutorare a refugiaţilor români, e necesară doar cooperarea. Referitor la evacuarea materialului rulant, Comandamentul Suprem a avut în vedere trimiterea trenurilor, a materialului rulant, pe căile din Bucovina, care au şi ele ecartament îngust. şi care au nevoie de astfel de trenuri.

Responsabilul şef de sănătatea publică, consilierul privat, G.E. Rein, a declarat că în cursul organizării deplasării unui grup atât de mare de oameni şi instituţii, este foarte importantă organizarea dimensiunii medico-sanitare. Nu trebuie uitat faptul că evacuarea este efectuată din zone unde sunt răspândite maladii infecţioase şi au fost înregistrate cazuri de holeră. Mai mult, orice deplasare a unui număr atât de mare de persoane creează condiţii favorabile dezvoltării diferitor boli. Din acest motiv este necesar să se adopte măsuri medico-sanitare, care ar anula posibilitatea răspândirii şi introducerii în Rusia a bolilor.

Ajutorul (adjunctul) inspectorului-şef al Unităţii Sanitare şi de Evacuare, consilierul civil efectiv, P.F. Iordanov, a atras din nou atenţia că problema transportării răniţilor din România este deosebit de acută, şi din acest motiv, evacuarea lor urgentă este absolut necesară. Repartizarea a 80 000 de răniţi în interiorul Imperiului nu reprezintă dificultăţi, deoarece există 386 564 de locuri libere, împrăştiate pe teritoriul Rusiei. Prin urmare, problema organizării transportării depinde de Comandamentul Suprem şi de Ministerul Căilor de Comunicaţie. În momentul în care un astfel de plan va fi stabilit, inspectorul-şef al Unităţii Sanitare şi de Evacuare va da toate ordinele necesare, astfel încât soarta răniţilor nu va mai genera temeri şi griji. Propunerea privind transportarea răniţilor pe calea apei în Nikolae, iar ulterior la estul şi sudul Rusiei este destul de acceptabilă. În egală măsură, la dispoziţia Alteţei Sale Imperiale, Prinţul de Oldenburg, se află toate mecanismele şi instituţiile necesare pentru întreprinderea de măsuri sanitare necesare pentru prevenirea răspândirii epidemiilor. Astfel, de curând, în România, o epidemie de holeră a fost localizată la timp şi nu s-a extins şi în Rusia. E necesar doar să se indice acele locuri unde vor fi evacuaţi, încât inspectorul-şef al Unităţii Sanitare şi de Evacuare să dea ordinele necesare. Referitor la recruţi, e de dorit ca dislocarea lor să se efectueze în limitele Districtului militar Kazan, în partea de sud, şi să se evite acele locuri unde au avut loc focare de epidemie.

Generalul (interimar) al Cartierului de Stat-Major, generalul-maior M.I. Zankevici, a explicat că problemele abordate de Guvernul Român, deoarece reprezintă dificultăţi pentru instituţia militară, au fost transmise spre discuţie departamentelor corespunzătoare din minister, aşa cum ar fi, spre exemplu, utilizarea eficientă a utilajelor, discutată, de altfel, de Consiliul Special pentru Apărare. Din acest motiv este imposibil să se ofere explicaţii definitive, înainte de a obţine concluzii. În orice caz, este necesar să se ia în calcul că deplasarea a 250 000-300 000 de recruţi neinstruţi este însoţită de dificultăţi deosebite. Cel mai probabil, aceasta se va produce prin intermediul transportului cu tracţiune animală, recruţii trebuie

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

să se deplaseze în grupuri organizate, deoarece există temei să se presupună că o mare parte dintre ei vor fugi.

De asemenea, distribuirea lor în interiorul Imperiului este dificilă, ținând cont de aglomerarea tuturor cazărmilor şi ar putea fi realizată doar prin cazarea lor în sate, ceea ce nu este o soluție dorită. La momentul actual, se presupune că ei vor fi trimişi în districtele Moskova şi Kazan, şi în regiunea Armatei de pe Don.

Identificarea de instructori pentru recruți este destul de dificilă, din cauza lipsei de personal, şi mai ales identificarea instructorilor vorbitori de limbă română. Prizonierii de război, luând în considerare lipsa mâinii de lucru, ar putea cu uşurință să fie repartizați în diverse ramuri ale industriei, în funcție de profesia şi cunoştințele tehnice ale prizonierilor. Un număr de 15 000 de muncitori vor fi trimişi la întreprinderi de stat, care lucrează pentru Apărare, iar toate utilajele, cel mai probabil, vor fi dislocate în întreprinderile similare existente, deoarece crearea de noi întreprinderi este extrem de dificilă. Cetățenii statelor inamice, puşi sub acuzație militară şi suspectați de spionaj, vor fi repartizați pentru acoperirea nevoilor în industria zahărului. În ceea ce priveşte soluționarea problemei şcolilor militare, aceasta va fi rezolvată de minister pentru următoarea întrunire a consiliului. În orice caz, soluționarea definitivă a tuturor problemelor indicate mai sus, precum şi a modalităților şi itinerariilor s-ar putea produce în următoarele zile în urma unei cooperări corespunzătoare cu Comandamentul Suprem.

Şeful Secției Industriei a Ministerului Comerțului şi Industriei, consilierul civil efectiv, R.M. Loveaghin, a adăugat la ceea ce a avut de spus generalul-maior Zaikevici, referitor la utilizarea eficientă a forței de muncă şi a utilajelor folosite pentru susținerea Apărării, că experiențele anterioare privind evacuarea întreprinderilor noastre au demonstrat că reluarea activității într-un loc nou este extrem de anevoioasă şi nu poate începe mai devreme de 10-12 luni, şi prin urmare, este mult mai indicat ca muncitorii şi utilajele să fie repartizate la întreprinderile ce deja lucrează pentru Apărare. Referitor la încărcăturile militare ce sosesc din România, a materiilor prime etc., acestea au fost deja trimise către uzinele ruse, deoarece armata română va fi întreținută de noi.

Consiliul a decis, în conformitate cu cele discutate mai sus, să stabilească următoarele doleanțe:

a) Să se procedeze imediat la evacuarea din România a persoanelor, instituțiilor şi încărcăturilor, cu scopul ca aceasta să se realizeze conform planificărilor stabilite din timp, subliniind că în primul rând trebuie transportați răniții.

b) În conformitate cu aceasta, 8000 de răniți, încărcăturile medico-sanitare, utilajele industriale, utilizate pentru activitatea în sprijinul Apărării, să fie trimişi pe calea apelor în portul Nikolaev, de unde, treptat, vor fi transportați în locurile stabilite anterior, iar utilajele să fie depozitate în docuri şi în spații de depozitare din Nikolaev, până la soluționarea problemei privind utilizarea lor. Recruții neinstruiți, în număr de aproximativ 30 000, cu tot cu instructorii lor speciali, aproximativ 20 000 de prizonieri de război, cetățeni ai statelor inamice, puşi sub acuzație militară, şi aproape 15 000 de muncitori români să se deplaseze cu transport cu tracțiune animală.

c) Să i se solicite generalului (interimar) al Cartierului de Stat-Major, generalul-maior, M.I. Zankevici şi şefului Cancelariei pentru Administrația Civilă a Statului-Major al Comandantului Suprem, Consilier al Curții, A.A. Lodîjenskii, să intre urgent în contact cu Comandantul Interimar al Comandamentului Suprem, pentru a-l informa despre propunerile expuse în punctul b) şi pentru obținerea de informații clare privind modalitatea punerii în aplicare a evacuării pe calea apei, pe căile ferate sau cu transport cu tracțiune animală, şi să trimită, pentru următoarea întrunire a Consiliului, o persoană mandatată să prezinte eventualele propuneri

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

în acest sens, în special privind traseele, locurile de îmbarcare în trenuri, şi pentru luarea de măsuri urgente.

d) Să i se solicite generalului (interimar) al Cartierului de Stat-Major, generalul-maior, M.I. Zankevici să-l anunțe dacă este posibil urgent pe generalul de infanterie Beliaev despre propunerile elaborate de ministerul militar, pentru a obține informații referitor la uzinele ce vor fi evacuate, utilajele şi muncitorii ce vor fi supuşi evacuării.

e) La final, preşedintele a propus discutarea problemei privind evacuarea refugiaților, subliniind că din punctul lui de vedere aceasta ar putea fi organizată în baza următoarelor lucruri:

– Mai întâi de toate, aşa cum s-a arătat mai sus, trebuie stabilite locurile de instalare a refugiaților, indicând numărul acestora, după care să se stabilească traseele şi locurile de repartizare, în interiorul Rusiei. În conformitate cu aceasta, la granițe trebuie amenajate puncte de trecere speciale, înzestrate cu cele necesare atât din punct[ul] de vedere al asigurării cu alimente, cât şi al cazării, îmbrăcămintei şi asistenței medicale.

– Mai mult decât atât, trebuie create puncte de carantină şi izolare, care ar stopa pericolul introducerii în Rusia a diverselor maladii infecțioase. Traseele cu transport cu tracțiune animală trebuie să fie înzestrate corespunzător pentru deplasarea fără probleme a refugiaților, iar pe cale ferată e de dorit ca refugiații să se deplaseze cu trenurile de cursă, fiind însoțiți de persoane speciale care să aibă grijă de refugiați în timpul călătoriei.

– Responsabilitatea privind refugiații aflați în drum trebuie să fie asumată de guvernatorii locali, de instituțiile publice, oraşe şi zemstve, care acționează sub conducerea unei persoane însărcinate de sus, în responsabilitatea căreia intră să se pună de acord cu comandanții militari, să adopte decizii şi să ia măsuri şi să delege persoane la locurile de deplasare a refugiaților. La momentul actual, pe frontul de sud, pentru coordonarea ativităților pentru evacuarea refugiaților, se află trimisul Ministerului Afacerilor Interne, şambelanul Iacevskii.

– În locurile de instalare a refugiaților, grija trebuie să fie asumată de către guvernatori, zemstvele locale şi oraşe, care vor acționa în limitele drepturilor stabilite de Ministerul Afacerilor Interne, care se ocupă de situația refugiaților.

– Pentru înțelegerea sarcinii privind evacuarea refugiaților e necesar, înainte de toate, să se stabilească dacă Ministerul Afacerilor Interne a adoptat măsurile de identificare şi precizarea locurilor unde pot fi instalați refugiații români, precum şi numărul acestora. Indiferent de aceasta, trebuie să se determine clar de ce mijloace şi resurse dispune şambelanul Iacevskii pentru a-şi îndeplini cu succes îndatoririle.

În acest sens, Preşedintele Consiliului Special pentru refugiați, Consilierul Privat, A.S. Kliucearev, a explicat că deplasarea refugiaților a început încă din luna octombrie, iar numărul total al acestora a ajuns la 5 000 de persoane. La momentul actual, conform informațiilor Comandamentului Suprem, grija generală pentru refugiații români a fost pusă pe seama şefului de aprovizionări a Frontului de Sud-Vest, generalului de infanterie, Elsner, care este ajutat de şambelanul Iacevskii. De refugiați se îngrijesc nemijlocit acele instituții indicate de preşedintele consiliului, iar şambelanului Iacevskii i-au fost trimise persoane care până de curând au ocupat funcții în fosta instituție responsabilă de instalarea refugiaților de pe Frontul de Sud-Vest, desființată la momentul actual.

– Pentru punerea în aplicare a tuturor acestor măsuri, Ministerul de Interne a solicitat un credit în valoare de 5 000 000 ruble, din care au fost acordați, în avans, doar 1 000 000, din cauza îndoielilor apărute în interiorul Ministerului Finanțelor, referitor la sursa acestor bani – fondul pentru refugiați sau cel de război. Refugiații care vin din România se presupune să fie trimişi în Guberniile Voronej – 9 223 persoane, Poltava – 45 000, în Harkov şi Kursk. Dacă acolo nu se vor găsi locuri suficiente, se vor identifica altele. Presupunem că, prin măsurile deja

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

luate de către şambelanul Iacevskii, aceste sarcini dificile vor fi duse la bun sfârşit, astfel încât refugiaţii români nu vor fi nevoiţi să suporte lipsuri în ţara gazdă.

– Din partea sa, colegul Ministrului Finanţelor, Consilierul Civil Efectiv, S.A. Şatelen, a declarat că la momentul actual problema privind punerea la dispoziţie a resurselor necesare va fi rezolvată de urgenţă, deoarece toate îndoielile apărute au fost doar de natură formală. Cu toate acestea, trebuie să se ducă evidenţa tuturor sumelor şi resurselor alocate, în conformitate cu acordul încheiat între guverne, prin care se stabileşte că toate cheltuielile de acest fel se repartizează între guverne, în proporţii indicate.

În lumina celor expuse mai sus şi la propunerilor preşedintelui pentru asigurarea refugiaţilor cu cele necesare, consiliul a decis că trebuie să se solicite preşedintelui Consiliului Special pentru Organizarea Refugiaţilor, consilierul privat, A.E. Kliucearev, să prezinte pentru următoarea întrunire informaţii privind deplasarea refugiaţilor români, a numărului estimat al acestora, precum şi despre asigurarea grijei faţă de aceştia, pe teritoriul Rusiei, precum şi informaţii privind resursele de care dispune şambelanul Iacevskii, şi informaţii necesare pentru adoptarea de diverse măsuri.

În urma discuţiilor privind aceste probleme, şedinţa consiliului a fost declarată de către preşedinte drept încheiată.

Preşedintele...

[S.A.N.I.C. fond Consiliul de Miniştri. Colecţia 103, dosar nr. 5/1916, f.3-19]

38. 11/24 decembrie 1916, Iaşi, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot despre raporturile cu armata rusă şi perspectiva mutării sediului Marelui Cartier General de la Bârlad la Iaşi

24 decembrie. Încă o telegramă ciudată de la Janin, care mă sfătuieşte să mă îndepărtez de rege, cel puţin în public. Ce vor oare ruşii? Care le sunt gândurile ascunse? Sunt oare un martor incomod al uneltirilor lor? Un motiv în plus pentru a rămâne la post.

Regele a plecat din nou la Iaşi. Principele Carol îl înlocuieşte la raport. Ieri seară, se vorbea despre o înfrângere a ruşilor în Dobrogea, dar dimineaţă nimeni nu spune nimic despre asta. Dimpotrivă, Şişkievici vorbeşte despre infiltrări ale inamicului pe frontul ţinut de Averescu şi motivează prin asta necesitatea de a se retrage pe Siret. Refuz. Analizarea şi stabilirea zonelor din spatele frontul. Se vorbeşte de transferul Marelui Cartier General la Iaşi, regele fiind obligat să supravegheze în fiecare zi munca miniştrilor şi deciziile politice. Cer ca această hotărâre să fie respinsă. În împrejurările actuale, dacă aruncăm fie şi numai o privire înapoi, toată lumea va da îndărăt!

[Henri Mathias Berthelot, *op.cit*., p. 125]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***39.* Decembrie 1916, Bucureşti. Nota semnată de Ioan G. Bibicescu[1], guvernatorul Băncii Naţionale, remisă ministrului Rusiei la Iaşi, generalul Mosolov, privind transportul tezaurului la Moscova**

Excelenţă,

Conform părerilor manifestate de Excelenţa Voastră, am onoarea a vă supune, din partea Băncii Naţionale a României, următoarea notă privind transportul în Rusia a tezaurului Băncii noastre.

Dacă guvernul este de acord, Banca Naţională a României crede că s-ar putea proceda astfel:

1. Tezaurul să fie încredinţat la Iaşi persoanelor însărcinate de către guvernul imperial pentru a-l primi şi a-l transporta în Rusia.

Se va redacta un protocol în triplu exemplar, constatând numărul lăzilor încredinţate, starea sigiliilor aplicate pe fiecare dintre ele, natura şi valoarea conţinutului lor, declarate de Banca Naţională a României.

Protocolul va fi semnat de către persoanele delegate de Banca Naţională a României.

Uşile vagoanelor vor fi sigilate cu sigiliile delegaţiilor guvernului imperial şi ale Băncii Naţionale a României, făcându-se menţiune în protocol despre această operaţiune.

Un exemplar al acestui protocol va fi predat delegaţilor Guvernului român, al doilea, delegaţilor Guvernului imperial şi al treilea, Băncii Naţionale a României.

Cum pentru efectuarea plecării în Rusia credem că este necesară prezenţa delegaţilor Băncii Naţionale, vă rugăm să admiteţi ca şi transportul să fie însoţit de ei.

Delegaţia se va compune dintr-un director al Băncii Naţionale, un censor, casierul principal şi alte cinci persoane.

2. Dacă guvernul imperial binevoieşte să pună, în Rusia, la dispoziţia Băncii Naţionale un compartiment special în trezorerie, ceea ce ar fi de dorit, credem că, pentru a efectua depozitarea, s-ar putea proceda după cum urmează: în prezenţa persoanelor însărcinate de către Guvernul imperial să primească şi să transporte tezaurul nostru, precum şi a delegaţilor noştri, tezaurul va fi pus în compartimentul special.

Cum tezaurul nostru este pus în saci mici din pânză, purtând indicaţia felului monedelor, a greutăţii şi a valorii, saci ce sunt închişi în mici lăzi de lemn, noi credem că s-ar putea face destul de uşor în Rusia inventarul conţinutului acestor lăzi, numărând şi la nevoie cântărind sacii mici, al căror număr nu depăşeşte aproximativ 15 mii.

În cazul în care uşile compartimentului pus la dispoziţia Băncii noastre în Rusia se închid cu două sau mai multe chei fiecare, noi credem că una dintre aceste chei ar fi bine să fie încredinţată delegaţilor Băncii Naţionale, care vor putea să le aducă la sediul principal al Băncii.

Credem că, pe lângă aceasta, ar trebui să se redacteze un protocol care să constate ansamblul acestor operaţiuni, numărul lăzilor, conţinutul lor, numărul cheilor şi persoanelor cărora le-au fost încredinţate şi orice altă menţiune ce s-ar crede necesară, protocol care ar fi semnat de către toţi delegaţii, în virtutea împuternicirilor lor.

Acest protocol ar fi redactat în patru exemplare originale, dintre care unul va fi predat delegaţilor Guvernului imperial, celălalt va rămâne inclus în tezaur, şi al treilea şi al patrulea vor fi date delegaţilor Băncii Naţionale, care vor remite un exemplar guvernului român.

Astfel, depozitul se va găsi în paza şi supravegherea delegaţilor Guvernului imperial.

[1] Ioan G. Bibicescu (1849-1924), ziarist, economist şi om politic, apropiat liberalilor. A intrat în serviciul Băncii Naţionale în 1895, fiind desemnat, la 21 februarie 1914, viceguvernator. La 11 decembrie 1916 a devenit guvernator al Băncii Naţionale, calitate în care s-a împotrivit trimiterii tezaurului în Rusia. În 1921 s-a retras din funcţia de guvernator, după o activitate de cinci ani, devenind guvernator onorific.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Considerăm, Excelență, că trebuie să vă comunicăm că, pentru transportul tezaurului nostru de la Bucureşti la Iaşi, au fost necesare 18 vagoane de câte 15 000 kg fiecare, în afară de vagoanele necesare pentru pază şi pentru personal.

În afară de tezaurul în aur, va trebui să transportăm în acelaşi timp două lăzi conținând bijuterii. O mențiune specială constatând numărul şi natura sigiliilor va urma să se facă în protocol.

Am onoarea, Excelență, să vă transmit, odată cu mulțumirile mele cele mai vii, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

/ss/I. G. Bibicescu

[*Apud* Viorica Moisuc, *Românii şi politica externă rusească. Un secol din istoria Tezaurului românesc „păstrat" la Moscova (Studiu şi documente*), indice general de Alexandrina Ioniță, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2013, p. 124-126]

***40.* 14/27 decembrie 1916, Iaşi, Protocol între Ministrul de Finanțe al României, Victor Antonescu, şi ministrul Rusiei, A.A. Mosolov, cu prilejul trimiterii în Rusia (Moscova) a tezaurului românesc – valori ale Băncii Naționale**

Banca Națională a României, voind să pună în siguranță tezaurul ei de aur, care garantează emisiunea biletelor sale de bancă şi care constituie proprietatea sa particulară, a hotărât, conform deciziei consiliului ei general, să transporte acest tezaur în Rusia, la Moscova.

Banca Națională a României, obținând asentimentul guvernului imperial al Rusiei în această privință, în urma intervenției guvernului român, a încredințat în gara Iaşi acest tezaur delegatului guvernului imperial al Rusiei, care a procedat, în prezența delegaților Băncii Naționale a României, la încărcarea în vagoane a lăzilor de lemn conținând numitul tezaur, lăzi închise şi sigilate cu sigiliile Băncii Naționale a României şi la aplicarea sigiliilor pe vagoane.

În ziua de 12/25 decembrie 1916 s-au încărcat 7 vagoane purtând numerele: 218873 Privislanski; 324609 Po; 170607 Py; 983002 HN K; 39815 Cz; 300668 MPK; 346002 PM punând în fiecare vagon câte *o sută (100) lăzi, în total şapte sute (700) lăzi.*

În ziua de 13/26 decembrie 1916 s-au încărcat şapte (7) alte vagoane purtând numerele: 889135 A2 Mnu; 286927 Py; 597596 uqubuc; 500934M K Hu U; 605008 uqubuc; 44083 Cz B M; 112150 I-o B; punând în fiecare vagon câte o sută (100) lăzi, afară de vagonul nr. 44083. Cz B M, unde s-au încărcat 140 (o sută patruzeci) lăzi, adică în total *740 (şapte sute patruzeci***)** *lăzi.*

În ziua de 14/27 decembrie 1916 s-au încărcat alte trei vagoane purtând numerele: 290221 Cz BM; 528559 H N K şi 225692 1-0 B; punând în primele două câte 100 (o sută) lăzi, în al treilea 98 (nouăzeci şi opt) lăzi, în total *298 (două sute nouăzeci şi opt) lăzi.*

Valoarea totală a tezaurului în aur efectiv, compus din monede de diferite feluri şi în lingouri de aur, încărcate în mai sus-menționatele vagoane este de lei aur *314.580.456,* bani *84 (trei sute paisprezece milioane, cinci sute optzeci mii patru sute cinci zeci şi şase, şi 84), conform declarației delegaților Băncii Naționale a României.*

Noi declarăm că am constatat că sigiliile aplicate pe fiecare ladă sunt intacte.

În afara Tezaurului Băncii Naționale a României mai sus indicat, s-a mai încărcat în acelaşi vagon, nr. 225.692 1-0 B, încă alte două lăzi purtând sigiliile Bănci Naționale a României, lăzi a căror valoare declarată este de 7 *(şapte) milioane.*

Uşile fiecărui vagon au fost închise cu lacăte şi au fost sigilate fiecare cu câte două sigilii, unul aplicat de către delegatul guvernului imperial rus, iar celălalt, al Băncii Naționale a României, aplicat de către delegații acestei bănci. În plus, fiecare uşă a fost plumbuită cu plumburile Băncii Naționale a României.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Tezaurul Băncii Naționale a României, precum şi celelalte două lăzi se găsesc, începând din ziua când au fost încredințate delegatului guvernului imperial şi încărcate în vagoane, sub garanția guvernului imperial al Rusiei în ceea ce priveşte securitatea transportului, securitatea depozitării, precum şi a înapoierii în România.

În momentul în care acest tezaur va fi depozitat în Rusia, în compartimentul rezervat de către guvernul imperial, se va face un inventar al conținutului lăzilor, inventar despre care se va face mențiunea în protocolul ce se va întocmi acolo şi care va constata, între altele, efectuarea depozitării, precum şi valoarea sa.

Prezentul protocol a fost întocmit în trei exemplare originale, din care unul a fost luat de delegatul guvernului imperial al Rusiei, celălalt de ministrul finanțelor al Regatului României, iar al treilea de delegații Băncii Naționale a României şi a fost semnat de Excelența Sa, generalul-locotenent Mossoloff, trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar al Majestății Sale împăratul Rusiei acționând în calitate de delegat în această chestiune al guvernului imperial rus, de dl. Victor Antonescu, ministrul de finanțe al Regatului României şi de delegații Băncii Naționale a României, dl. Th. Capitanovici, director, dl. A. Saligny, censor, şi dl. M.Z. Demetrescu, casier principal al băncii.

Făcut astăzi, la 14/27 decembrie 1916, la Iaşi, România.

Ministrul Rusiei, /ss/ A. Mossoloff

Eu, subsemnatul Victor Antonescu, ministrul de Finanțe al României, certific că Banca Națională a României şi-a transportat tezaurul său, prin intervenția şi cu consimțământul Guvernului Român şi că tezaurul constituie proprietatea particulară a Băncii Naționale.

Ministrul Finanțelor, (semnat) Victor Antonescu
(semnat) Th. Capitanovici, director al Băncii Naționale a României
(semnat) A. Saligny, censorul aceleaşi bănci
(semnat) M.Z. Demetrescu, casier principal al Băncii Naționale a României

[*Apud* Viorica Moisuc, *op.cit*., p. 129-131]

41. 24 decembrie 1916/6 ianuarie 1917, Poltava, Adresa guberniei Poltava către departamentul pentru instalarea refugiaților referitoare la cazarea şi hrănirea refugiaților români ce ar sosi în regiune

24 decembrie 1916
Comitetul Guberniei Poltava pentru acordarea de ajutor refugiaților
Către departamentul pentru organizarea/instalarea refugiaților

Conform planului prezentat de mine Ministrului Afacerilor Interne, s-a propus cazarea în gubernie a 45 000 de refugiați români; în conformitate cu informațiile obținute, se pregăteşte să fie trimişi în gubernie 24 355 de refugiați, o parte mai mică a lor deja a sosit.

Din telegrama domnului Ministru nr. 1623 reiese că eliberarea rațiilor alimentare poate avea loc doar în cazurile de reală necesitate şi că resursele pentru întreținerea refugiaților stabiliți vor fi alocate în urma prezentării datelor privind numărul celor stabiliți; durata furnizării acestor date va depinde de intensitatea transportării refugiaților în gubernie şi deoarece poate trece mult timp până o nouă partidă refugiată va fi adusă, drept urmare, în lipsa creditului pentru întreținerea refugiaților deja stabiliți, Administrația Zemstvei, care şi-a asumat cazarea refugiaților, la fel ca şi refugiații, se vor regăsi într-o situație de impas.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

De aici rezultă că deschiderea creditelor pentru întreținerea refugiaților e necesară, măcar în proporții care ar corespunde sumelor alocate pentru cazarea în gubernie a unui număr deja stabilit de refugiați.

Mai mult, e de dorit să se specifice, dacă trebuie să se aplice, în cazul refugiaților români, manualul de instrucțiuni pentru organizarea refugiaților, adoptat de Ministerul Afacerilor Interne la 2 martie 1916, în condițiile în care acest tip de refugiați reprezintă un contingent față de care nu pot fi aplicate anumite cerințe ale manualului. Situația cum ar fi spre exemplu necunoaşterea de către refugiații români a limbii ruse, şi a limbii române de către ruşi, reprezintă, cel puțin pentru început, o piedică pentru români în eforturile de a găsi de muncă sau o funcție; această situație se referă în special la clasa intelectuală şi semiintelectuală. Prin urmare, pentru început, inevitabil, se vor acorda subvenții şi refugiaților apți de muncă care se confruntă cu lipsuri. Dacă refugiații care nu fac parte din aceste clase pot fi repartizați, în grupuri, în localități, având drept conducători vorbitori de limbă rusă, atunci repartizarea refugiaților intelectuali în oraşe, la alegerea lor, ar presupune să-i punem în situații de nesuportat, şi de aceea se impune crearea pentru ei a unui cămin.

Rația alimentară pentru refugiații stabiliți e de 20 kop[eici] pentru o persoană, iar pentru îmbrăcăminte, încălțăminte şi lenjerie – nu mai multe de 20 ruble pe an. Deoarece acestea au fost stabilite în perioada în care prețurile pentru obiectele de primă necesitate erau considerabil mai mici decât la momentul actual, evident rațiile alocate românilor trebuie majorate: prima – până la 30 kop[eici], şi nu doar până la stabilirea refugiaților în diverse locuri, aşa cum permite art. 18 din manualul de instrucțiuni, dar şi o perioadă după stabilirea lor, până când viața refugiaților va intra într-o anumită normalitate, iar a doua trebuie alocată nu doar pentru 30% din numărul total al refugiaților, aşa cum e prevăzut în circulara Departamentului pentru organizarea refugiaților din 24 iulie 1916 nr. 13/4340, ci tuturor refugiaților, adică să li se permită instituțiilor să aloce sume pentru îmbrăcăminte, lenjerie şi încălțăminte în funcție de necesități, însă fără a depăşi suma totală alocată pentru refugiați.

Rog să se efectueze demersuri pentru deschiderea creditelor necesare, precum şi oferirea de specificații privind problemele ridicate de mine.

Semnat: Reprezentantul Comitetului Guberniei

Guvernator/semnatura

Consolidat semnătură: responsabilul cu afacerile Comitetului/semnătura

[S.A.N.I.C, fond Consiliul de Miniştri. Colecția 103, dosar nr. 5/1916, f. 122-123]

***42*. Însemnările lui A.A. Mosolov, ministrul Imperiului Rus la Iaşi, privind transferarea tezaurului românesc la Moscova şi îmbunătățirea circulației trenurilor în România**.

A doua zi, dis-de-dimineață, m-am dus la Brătianu pentru a discuta împreună cu el această problemă. Fără a se opune propunerii mele, el considera totuşi transferarea aurului intempestivă şi cerea să se mai aştepte, să nu se dea dovadă de prea multă grabă.

I-am explicat atunci că soluționarea acestei probleme nu mai poate suferi amânare, căci la Cartierul Imperial începea să se acrediteze ideea că se comisese o mare eroare atunci când se luase hotărârea ca linia frontului nostru să se prelungească şi în România. Aceia care deplângeau acum intervenția ghinionistă în război a României se temeau de noi complicații care ar putea să apară. Penuria de trenuri putea să întârzie sosirea trupelor ruseşti pe frontul din România. Expedierea aurului românesc în Rusia era menită să strângă şi mai mult legăturile de alianță dintre cele două țări ale noastre şi sosirea întăriturilor ruseşti va fi astfel mult uşurată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Brătianu m-a trimis la Alecu Constantinescu, ministrul de atunci al finanțelor, pe care am reuşit să-l conving de utilitatea şi necesitatea acestei măsuri, insistând asupra securității depline pe care o oferea Rusia, chiar şi în cazul când s-ar produce anumite tulburări de ordin politic.

După întrevederile pe care le-am avut cu Brătianu şi apoi cu Constantinescu s-a luat hotărârea ca transferarea aurului românesc în Rusia să se facă imediat. S-au scurs două sau trei zile. În fața acestei noi întârzieri, m-am dus la Regina Maria, care m-a trimis la prințul Ştirbei. În sfârşit, în noaptea următoare, aurul a fost încărcat şi expediat în prezența mea. Trenul s-a pus în mişcare; el era păzit şi escortat de un detaşament rusesc. N-am avut linişte până în momentul în care am aflat că convoiul a trecut granița spre Rusia. La întoarcerea mea de la Galați i-am telegrafiat imediat cumnatului meu, A. Trepov, care deținea atunci funcția de preşedinte al Consiliului de Miniştri, fost ministru al transporturilor, dându-i explicații în legătură cu starea căilor ferate din România şi rugându-l să numească un expert care ar putea să mă ajute la reorganizarea şi ameliorarea traficului pe calea ferată. Dacă avea la îndemână un astfel de om care să se poată achita de această sarcină, i-am spus că, la prima audiență, să solicite aprobarea împăratului, pentru a-l pune la dispoziția mea.

Două zile mai târziu, când primisem deja răspunsul lui Trepov, prin care mă înştiința de plecarea spre România a inginerului Lomonosov, am avut de făcut față unei noi piedici: colonelul Polițân, ataşat pe lângă Legație în calitate de agent militar, mi-a declarat că statul-major intenționează să se ocupe personal şi să ia măsuri energice pentru restabilirea transporturilor; astfel a hotărât să încredințeze această sarcină statului-major al frontului rusesc din România.

[A.A. Mossolov, *op.cit.*, p. 66]

43. Însemnările lui A.A. Mosolov despre colaborarea între armata rusă şi armata română

Sfârşitul anului 1916 şi începutul lui 1917 la Iaşi

Sfârşitul lunii decembrie 1916 ne-a adus o serie de veşti alarmante din Rusia. În România, disperarea a început s-o cuprindă chiar şi pe curajoasa Regină Maria, fără a mai vorbi de anturajul său şi de membrii Parlamentului. Românii îşi vârâseră în cap ideea că Cartierul General [rus] nu vrea să le vină în ajutor într-un mod eficace; de aceea, n-ar avea niciun rost să încerci să convingi nişte oameni cu idei preconcepute. Trebuie totuşi să explic cititorilor mei că, dată fiind starea de spirit şi moralul trupelor ruseşti în acea perioadă de timp, stare de care am mai vorbit într-un capitol anterior, menționând acolo şi părerea autorităților militare competente, nu mai era cu putință să fie smulsă inițiativa pe câmpul de luptă din mâinile nemților. Treptat, forța noastră de rezistență avea să scadă, iar această slăbire a armatei noastre era de-a dreptul fatală.

Dacă pierderile suferite de nemți erau considerabile, era cu totul firesc ca ale noastre să fie cu mult mai mari, din cauza superiorității tehnice a armatei germane. În ceea ce priveşte efectivele de trupe, cele germane se menținеau la acelaşi nivel, din punctul de vedere al instruirii şi patriotismului, în timp ce rezervele noastre cuprindeau tineri analfabeți, sau bătrâni, țărani smulşi de la coarnele plugului.

Trebuie să mai spunem că sentimentul datoriei militare şi patriotismul nu-i caracterizau deloc pe tinerii recruți; pentru a dobândi asemenea sentimente era nevoie să treacă o perioadă de timp de cel puțin un an de zile. Or, în rândul trupelor de rezervă, patriotismul era mai degrabă local, căci el nu depăşea, într-adevăr, regiunea lor natală; astfel, se putea, nu o dată, auzi:

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

„Noi suntem foarte departe de front." „Germanii n-o s-ajungă niciodată până la noi."

Şi cum cea mai mare parte a tinerilor soldaţi mobilizaţi venea din regiuni aflate departe de zona frontului, adevăratul patriotism le lipsea aproape la toţi.

Acel sentiment de înalt patriotism, care l-a caracterizat dintotdeauna pe soldatul rus şi care-i conferea, de fapt, măsura valorii sale excepţionale, atât de mult admirată în străinătate, era, trebuie să recunoaştem acest lucru, în parte rezultatul unei instruiri abile şi tenace. Or, această instruire lipsea cu desăvârşire, în prezent, noilor noastre efective de luptători.

Mai mult, mi-am dat seama, stând de vorbă cu mai mulţi soldaţi făcând parte din diviziile sosite recent la Iaşi că foloseau un vocabular împrumutat, fără nicio îndoială, de la agenţi provocatori foarte abili.

În ceea ce-i priveşte pe ofiţerii ruşi, cea mai mare parte, erau animaţi de dorinţa sinceră de a veni în ajutor românilor, deşi se simţea la unii o amorţeală, o toropeală ca urmare a încercărilor foarte grele prin care trecuseră până atunci. De aici provenea şi o anumită stare de condescendenţă în raporturile lor cu tovarăşii de arme români, pe care-i tratau drept nişte novici. Această trăsătură, oricât ar fi fost de firească, omeneşte vorbind, a împiedicat foarte mult înţelegerea între ofiţerii ruşi şi români. A trebuit chiar să se atragă atenţia conducătorilor militari ai trupelor noastre, care soseau în România, asupra acestei neînţelegeri, pentru ca ei să facă totul şi s-o remedieze.

M-am oprit mai mult asupra acestei analize psihologice pentru a putea să fac o comparaţie între starea morală a diferitelor trupe: ruseşti, germane şi româneşti şi pentru a explica astfel de ce, în ciuda tuturor eforturilor mari ale generalului Saharov, el nu reuşea să scoată trupele germane de pe poziţiile pe care acestea le ocupau. Toate atacurile pe care le ordona eşuau în mod sistematic. El s-a văzut, aşadar, nevoit să-şi menajeze forţele, în vederea ofensivei generale ce urma să fie declanşată în cursul primăverii următoare.

Din păcate însă, această ofensivă n-a mai avut loc pe frontul răsăritean, pentru că revoluţia a răsturnat toate planurile.

[A.A. Mossolov, *op.cit.*, p. 105-107]

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

CRONOLOGIE[1]

Ianuarie. Marea Britanie a renunțat la principiul voluntariatului şi a introdus serviciul militar obligatoriu. Legea a intrat în vigoare la 24 iunie.

1 ianuarie. Pe frontul de est, armata rusă a declanşat o amplă ofensivă între mlaştinile Pripetului şi frontiera de nord a României. Ofensiva a continuat în următoarele săptămâni, dar rezultatele au fost modeste.

5 ianuarie. Armata austro-ungară a început ofensiva împotriva Muntenegrului, finalizată zece zile mai târziu.

8 ianuarie. S-a încheiat operația de evacuare a corpului expediționar care a acționat în Peninsula Gallipoli, declanşată în februarie 1915.

11 ianuarie. Insula Corfu din Marea Ionică a fost ocupată de forțele anglo-franceze. Insula va fi folosită, ulterior, pentru sprijinirea operațiilor din Mediterana şi pentru refacerea forțelor sârbe.

17 ianuarie. În urma înfrângerii Serbiei şi a ocupării întregului său teritoriu, guvernul s-a refugiat la Brindisi (Italia).

20 ianuarie. S-a semnat convenția dintre Franța şi România, care urma să asigure României importante cantități de material de război.

25 ianuarie. Muntegru a capitulat în fața Puterilor Centrale. Regele Nicolae şi guvernul s-au retras la Roma (Italia).

30 ianuarie. Zeppelinele germane au efectuat un prim raid asupra Parisului, fără a produce pagube serioase.

2 februarie. România şi Marea Britanie au încheiat un acord economic prin care guvernul de la Londra cumpăra 80 000 de vagoane de cereale din recolta anului 1915. Întrucât cerealele nu puteau fi transportate în Marea Britanie, cantitatea a rămas depozitată în România. Contractul avea însă un caracter politic, întrucât diminua posibilitățile de aprovizionare a Puterilor Centrale.

6 februarie. Comisia centrală pentru vânzarea şi exportul de cereale din România a încheiat o convenție pentru cumpărarea unei cantități de cereale de către Puterile Centrale.

11 februarie. Serviciul de informații francez a obținut date privind declanşarea unei mari operații ofensive germane asupra Verdunului.

16 februarie. A sosit în România colonelul A. Tatarinov, noul ataşat militar al Rusiei. El avea misiunea de a negocia încheierea unei convenții militare între România şi Antanta.

---

[1] Datele sunt pe stilul nou.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

21 februarie. Armata germană a declanşat ofensiva la Verdun, una dintre cele mai mari confruntări armate ale Primului Război Mondial. Cu unele pauze operative, confruntarea a continuat până la 18 decembrie. Presiunea armatei germane a fost enormă, astfel că Franța a căutat mijloace pentru a o diminua. În acest context, autoritățile militare franceze au accelerat tratativele cu România pentru atragerea în război de partea Antantei.

22 februarie. Negocieri la Londra între autoritățile britanice şi cele americane pentru eventuala intrare în război alături de Antanta a Statelor Unite ale Americii.

25 februarie. Comanda forțelor franceze de la Verdun a fost preluată de generalul Philippe Pétain (1856-1951).

• Ocuparea fortului Douaumont de către trupele germane. Localitatea cu acelaşi nume a rezistat.

1 martie. Germania a declanşat războiul submarin fără restricții.

• Raymond Poincaré, preşedintele Franței, a solicitat țarului Rusiei, Nicolae al II-lea, să fie de acord cu revendicările României pentru a o atrage mai repede alături de Antanta.

• În cadrul vizitei întreprinse în Rusia, Nicolae Filipescu a fost primit de țarul Nicolae al II-lea. A doua zi va fi primit de ministrul de externe, Serghei Sazonov.

3 martie. La solicitarea Franței, Rusia a început consultări cu România pentru încheierea unei convenții militare.

4 martie. Trupele germane au ocupat localitatea Douaumont.

6 martie-15 aprilie. S-a desfăşurat a doua fază a bătăliei de la Verdun. Armata 5 germană a atacat pe malul stâng (de vest) al fluviului Meuse. Atacul a fost planificat în două etape succesive având drept obiective, prima, Mort-Homme şi Cota 265 (**6 martie**) şi, a doua, Avocourt şi Cota 304 (**9 martie).**

7 martie. Demersuri ale Puterilor Centrale pe lângă guvernul de la Bucureşti, pentru ca România să păstreze o neutralitate strictă față de războiul aflat în desfăşurare.

9 martie. Germania a declarat război Portugaliei.

10 martie. Autoritățile ungare au interzis ziarul *Românul*, oficios al Partidului Național Român din Transilvania, motivul invocat fiind afectarea intereselor Puterilor Centrale.

13 martie. A început a cincea bătălie de la Isonzo, care s-a prelungit până la 30 aprilie. Trupele italiene au înregistrat succese locale.

15 martie. Austro-Ungaria a declarat război Portugaliei.

3 aprilie. Joseph Joffre, şeful Marelui Cartier General al armatei franceze, a cerut într-o notă adresată lui Aristide Briand satisfacerea revendicărilor României, cu scopul atragerii ei în conflict alături de Antanta. Joffre popunea ca armata română să atace la sudul Dunării.

4 aprilie. Generalul Aleksei A. Brusilov a preluat comanda Frontului de Sud al armatei ruse.

11 aprilie-1 mai. Transportul a şase divizii sârbe reorganizate în insula Corfu în Peninsula Calcidică.

16 aprilie-1 iulie. Are loc a treia fază a bătăliei de la Verdun.

20 aprilie. La Marsilia a debarcat primul contingent de trupe ruse ce va participa la lupte pe Frontul de Vest.

16 mai. Franța şi Marea Britanie au semnat acordul secret, prin care, după război, în caz de victorie, se împărțeau teritoriile Imperiului Otoman din Orientul Apropiat. Acordul a fost negociat începând din ianuarie 1916 de către Paul Cambon, ambasadorul francez la Londra, şi de sir Edward Grey, şeful Foreign Office. Acordul este cunoscut sub numele de „Sykes-Picot”, după semnatarii documentului, sir Mark Sykes (1879-1919), ofițer şi diplomat britanic, şi Georges François Picot (1870-1951), diplomat francez. Marea Britanie ar fi primit teritorii care, în linii mari, se găsesc astăzi în Iordania, sudul Irakului şi o zonă restrânsă din Palestina, în jurul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

portului şi oraşului Haifa. Franța ar fi preluat controlul asupra regiunilor din sud-estul Turciei, asupra Siriei, Libanului şi nordul Irakului, Rusiei, Armeniei, precum şi Constantinopolului. Aceste acorduri au fost completate prin cele de la Saint-Jean-de-Maurienne, semnate în aprilie 1917, care au atribuit Italiei sud-estul anatolian, iar Greciei, regiunea din jurul Smirnei. Aceste acorduri au fost făcute publice de bolşevici şi au stârnit nemulțumirea naționaliştilor arabi.

22-24 mai. Au loc confruntări dure pentru fortul Douaumont din regiunea Verdun.

31 mai-1 iunie. A avut loc bătălia din strâmtoarea Skagerrak între flotele Marii Britanii şi Germaniei. Bătălia din apele Iutlandei din Marea Nordului, una dintre cele mai mari confruntări navale din istorie, s-a terminat nedecis.

4 iunie-13 august. În sectorul de sud al Frontului de Est a avut loc puternica ofensivă a armatei ruse, condusă de generalul Aleksei Brusilov. „Ofensiva Brusilov", cum este cunoscută în istoriografia Primului Război Mondial, a provocat armatei austro-ungare o gravă înfrângere. În acest context, autoritățile de la Petrograd au cerut în termeni ultimativi României să intre în război împotriva Puterilor Centrale.

9 iunie. Pe Frontul de Vest, în regiunea Verdun, trupele germane au cucerit, după confruntări sângeroase, fortul Vaux, recuperat apoi de francezi.

15 iunie. Prim-ministrul Franței, Aristide Briand, a cerut guvernului român, prin trimisul diplomatic la Paris, Alexandru Emil Lahovary, ca România să intre în acțiune, pentru a nu rata momentul prielnic.

18 iunie. Şeful Marelui Stat Major rus, generalul Mihail Alekseev, a trimis o telegramă colonelului A. Tatarinov, ataşatul militar la Bucureşti, spre a fi remisă prim-ministrului român Ion I.C. Brătianu şi generalului Dumitru Iliescu, prin care solicita intrarea în război a României „acum ori niciodată".

• În cadrul „ofensivei Brusilov", forțele ruse au ocupat Cernăuțiul şi apoi au înaintat spre Bucovina. Frontul se va stabiliza până în septembrie 1916 pe aliniamentul Cârlibaba- pasul Iablonița (pasul Tătarilor).

24 iunie. Prim-ministrul Ion I.C. Brătianu i-a cerut lui Aristide Briand, prim-ministrul Franței, să intervină la Petrograd pentru urgentarea trasportului de muniții şi armament către România, în perspectiva intrării sale în acțiune. În acelaşi timp a solicitat şi guvernului britanic să fie de acord cu declanşarea operațiilor pe frontul de la Salonic.

1 iulie. A început bătălia de la Somme, scopul fiind slăbirea presiunii germane asupra Verdunului. Trupele franceze au atacat în fâşia Marincourt-Foucaucourt, iar cele britanice în sectoarele Marincourt şi Ancre. Armata franceză a obținut succese importante, în schimb ofensiva britanicilor a fost blocată de germani. Bătălia de la Somme s-a încheiat la 18 noiembrie 1916.

1 iulie-17 decembrie. S-a desfăşurat a patra etapă a bătăliei de la Verdun.

9 iulie. Aristide Briand, prim-ministrul francez, i-a adus la cunoştință colonelului Vasile Rudeanu, şeful Misiunii române de la Paris, că aliații au ajuns la un acord privind acceptarea solicitărilor teritoriale ale României.

11 iulie. În cadrul celei de-a patra etape a confruntării de la Verdun, armata germană a declanşat o ultimă mare ofensivă cu scopul de a cuceri fortul Souville şi fortificația din zona Hospital. Acțiunea a eşuat.

17 iulie. Autoritățile ruse au prezentat guvernului de la Bucureşti un proiect de convenție cu România. Aceasta trebuia să declare război tuturor Puterilor Centrale, iar intrarea în acțiune urma să aibă loc cel târziu până la 7 august. În schimbul acțiunii alături de aliați, România beneficia de posibilitatea materializării revendicărilor sale teritoriale pe seama Austro-Ungariei. Însă acțiunile militare nu se limitau la aceste teritorii, ci ele urmau să continue dacă interesele aliaților o cereau. Comunicarea guvernului rus cuprindea însă şi un ultimatum, în sensul

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

că, dacă România nu intra în război la data solicitată, 7 august, aliații se considerau dezlegați de propunerile făcute statului român.

23 iulie. La Chantilly a fost elaborat de către reprezentanții militari ai Antantei un proiect de convenție militară privind intrarea României în război. În esență, proiectul preconiza ca efortul principal al armatei române să fie îndreptat spre sud, împotriva Bulgariei. Acțiunea trebuia sprijinită de Rusia şi urma să se conjuge cu ofensiva corpului expediționar de la Salonic, condus de generalul Maurice Sarrail. Convenția a fost semnată *ad referendum* de către colonelul Vasile Rudeanu.

27 iulie-6 august. Ofensiva infructuoasă a armatei italiene asupra Goriziei.

27 iulie. Prim-ministrul Ion I.C. Brătianu a transmis guvernului rus un memorandum ca răspuns la proiectul rus de convenție politică. Brătianu solicita ca pacea să nu se încheie până ce statul român nu va fi intrat în posesia teritoriilor revendicate. De asemenea, se cerea ca Imperiul Rus, Franța şi Marea Britanie să garanteze integritatea teritorială a statului român în configurația de până la intrarea în acțiune şi egalitatea în drepturi cu puterile aliate în ceea ce priveşte negocierile, semnarea păcii şi prevederile ei. România se angaja să declare război Austro-Ungariei.

29 iulie. La castelul Pless, un consiliu de război al Puterilor Centrale, la care au participat Erich von Falkenhayn, şeful Marelui Stat-Major al armatei germane, Conrad von Hötzendorf, şeful Statului-Major al armatei austro-ungare, şi colonelul Petăr Gancev, reprezentant al armatei bulgare, au discutat planul de operații împotriva României.

3 august. La Budapesta s-au întâlnit Erich von Falkenhayn, şeful Marelui Stat- Major al armatei germane, Conrad von Hötzendorf, şeful Statului-Major al armatei austro-ungare, şi generalul Nikola Jekov, şeful Secției operații a armatei bulgare, cu Enver Paşa, ministrul de război al Imperiului Otoman. Cu acest prilej s-au definitivat planurile de operații împotriva României, în eventualitatea intrării în război alături de Antanta. În esență, se prevedeau o defensivă activă în Transilvania, operații pe granița de sud a României şi, ulterior, o forțare a Dunării.

5 august. La castelul Pless s-a semnat Convenția militară ce conținea planul de operații al Puterilor Centrale împotriva României.

6-17 august. A avut loc pe frontul italian a şasea bătălie de la Isonzo.

17 august. La Bucureşti au fost semnate Convenția politică şi Convenția militară dintre România şi Cvadrupla Alianță prin care s-au fixat condițiile pentru intrarea în război.

27 august. La Cotroceni a avut loc Consiliul de Coroană, convocat de regele Ferdinand cu scopul consultărilor principalilor lideri politici ai țării în vederea intrării în război. Consiliul a validat opțiunea guvernului, hotărând intrarea în război alături de Antanta.

• Edgar Mavrocordat, ministrul plenipotențiar român la Viena, înmânează declarația de război a României, adresată Austro-Ungariei.

27/28 august. În cursul nopții s-a decretat mobilizarea armatei române. Au fost mobilizate, între altele, Marele Cartier General, patru comandamente de armată, şase comandamente de corp de armată, 20 de divizii de infanterie, o brigadă de grăniceri, două brigăzi de artilerie grea, 13 baterii de artilerie de munte, artileria antiaeriană, artileria zonelor fortificate (Turtucaia, Silistra, Cernavodă), aviația, corpul automobilelor, marina militară, Cetatea Bucureşti, regiunea fortificată Focşani-Nămoloasa-Galați etc. Totalul efectivelor mobilizate s-a ridicat la 833 601 persoane, din care armata de operații însuma 658 088 de militari, partea sedentară – 133 921, întreprinderi industriale militare – 41 592.

28 august. Germania a declarat război României.

• Feldmareşalul August von Mackensen a fost numit comandant suprem al forțelor germane, bulgare şi otomane din teatrul de operații din nord-vestul Bulgariei. Grupul de armate ce a purtat numele lui Mackensen avea ca misiune atacarea României dinspre sud.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

• Germania a declarat război Italiei.

28-29 august. Cele 17 grupuri de acoperire române au trecut la ofensivă şi au ocupat trecătorile Carpaţilor Orientali şi Meridionali.

28 august-2 septembrie. Marile unităţi ale Armatei 2 au executat prima etapă a ofensivei la nord de Carpaţi. Armata 2 şi-a concentrat forţele principale în Ţara Bârsei, fiind eliberat Braşovul, important nod de comunicaţii.

30 august. Oraşul Braşov a fost eliberat de trupele Armatei 2.

• Imperiul Otoman a declarat război României.

1 septembrie. Bulgaria a declarat război României.

• Divizia 1 infanterie din Armata 1 a ocupat aliniamentul Ozoin-Alion.

1-6 septembrie. Bătălia de la Turtucaia. Este prima mare confruntare de pe segmentul sudic al frontului românesc, după intrarea României în Primul Război Mondial. Turtucaia, situată pe malul drept al Dunării, în dreptul Olteniţei, a intrat în componenţa statului român prin Tratatul de Pace de la Bucureşti (10 august 1913), care punea capăt celui de-al Doilea Război Balcanic. În anii 1915-1916, s-a construit o poziţie fortificată, în care a fost plasată Divizia 17 infanterie, comandată de generalul Constantin Teodorescu. Marea unitate avea misiunea să respingă toate atacurile forţelor adverse şi să păstreze capul de pod şi, prin aceasta, malul drept al Dunării. Pentru îndeplinirea ei, se cerea trupelor dislocate aici o rezistenţă acerbă „împinsă până la ultima extremitate". Atacul forţelor bulgare şi germane a început la 1 septembrie, ofensiva generală declanşându-se la 5 septembrie. În dimineaţa zilei de 6 septembrie, artileria bulgară a executat un violent bombardament, după care a urmat asaltul general, unităţile diviziei au avut o comportare inegală, iar către prânz, înfrângerea era clară. Generalul Teodorescu s-a retras pe malul drept al Dunării. Au fost luaţi prizonieri 27 500 de militari români, dintre care 480 de ofiţeri. Totalul forţelor care au luptat în capul de pod s-a ridicat la 39 000 de oameni (fără marină). Au reuşit să scape 3 500 de militari, ei refugiindu-se la Olteniţa şi la Silistra. Restul de 7 000 de militari reprezintă morţii şi răniţii.

La rândul lor, forţele bulgare au pierdut 7 950 de oameni (morţi – 35 de ofiţeri şi 1 438 trupă), dintre care Divizia 4 infanterie, cea care a atacat Sectorul 2, a avut 6 586 de militari, ceea ce reprezintă 70% din totalul pierderilor bulgare.

Înfrângerea de la Turtucaia a schimbat radical starea de spirit a clasei politice, a armatei, a populaţiei şi a determinat luarea unor măsuri (schimbarea planului de campanie este un exemplu edificator) care au înrăutăţit situaţia militară.

3-10 septembrie. Armata 2 a dezvoltat ofensiva în sectorul central, dar înfrângerea de la Turtucaia a determinat ca Marele Cartier General să oprească acţiunea.

• Marile unităţi ale Armatei de Nord (a 4-a) şi-au asigurat controlul asupra văilor superioare ale Oltului şi Mureşului.

4 septembrie. Divizia 1 infanterie, comandată de generalul Ioan Dragalina, a ocupat Orşova.

• Autorităţile austro-ungare au introdus starea excepţională în Transilvania.

6 septembrie. Grupul de acoperire „Buzău", constituit din unităţi ale Diviziei 6 infanterie, a eliberat oraşul Sf. Gheorghe.

7 septembrie. Generalul Mihail Aslan a fost înlocuit la comanda Armatei a 3-a de generalul Alexandru Averescu, până în acel moment comandant al Armatei a 2-a .

8 septembrie. Oraşul Bazargic (azi Dobrici, Bulgaria) a fost ocupat de trupe bulgare, germane şi otomane.

• Divizia 9 infanterie, comandată de generalul Ioan Basarabescu, a pierdut capul de pod de la Silistra, ocupat în cursul aceleaşi zile de trupe bulgare şi germane.

• Grupurile „Uz" şi „Oituz" au ocupat oraşul Miercurea Ciuc. În aceste confruntări a căzut în luptă căpitanul-poet Nicolae Vulovici din Regimentul 15 „Războieni".

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

8-21 septembrie. În Dobrogea a avut loc bătălia de pe aliniamentul Rasova-Cobadin-Topraisar, înaintarea forțelor bulgare şi otomane fiind respinsă de marile unități române şi ruse.

10-17 septembrie. S-a desfăşurat cea de-a şaptea ofensivă a armatei italiene la Isonzo.

11-18 septembrie. Armata de Nord (a 4-a) a reluat ofensiva spre vest, realizând o pătrundere mai mare la flancul său stâng. La finalul celei de-a treia etape, marile unități ale armatei se găseau pe aliniamentul sud Vatra Dornei-est Răstolița-pantele de vest ale munților Gurghiului, Sova, Praid, Odorhei. De la începutul războiului, Armata de Nord a cucerit o suprafață de 12 000 km pătrați, pătrunzând în dispozitivul advers circa 100 km.

14 septembrie. Marile unități ale Armatei a 2-a au trecut la ofensivă, reuşind, în următoarele zile, să forțeze Oltul şi să cucerească teritoriul dintre Olt şi Homorod. Efortul s-a concentrat la flancul stâng pentru a se realiza legătura cu Armata 1, care înainta pe Valea Oltului spre Sibiu.

15 septembrie. În cadrul bătăliei de la Somme au fost utilizate pentru prima dată carele de luptă (tancurile), armă care a cunoscut o dezvoltare amplă în următorii ani şi în perioada interbelică.

• La Periş a avut loc un consiliu de război la care au luat parte regele Ferdinand, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu şi generalii Dumitru Iliescu, Alexandru Averescu, Constantin Prezan şi Ioan Culcer. S-a dezbătut situația militară a țării şi s-a decis, la propunerea generalului Averescu, organizarea unei ample operații la sudul Dunării pentru nimicirea Armatei a 3-a bulgare.

16 septembrie. Generalul Alexandru Averescu a fost numit comandant al Grupului armatelor de sud, format din Armata 3 română şi Armata de Dobrogea, cu misiunea de a realiza trecerea Dunării, a ataca şi a nimici forțele adverse ce operau în nord-estul Bulgariei.

16-21 septembrie. Bătălia de la Rasova-Cobadin-Topraisar-Tuzla. Trupele germano-bulgare şi otomane, conduse de August von Mackensen, au declanşat o puternică ofensivă, respinsă de marile unități ruse şi române, conduse de generalul rus Andrei M. Zaioncikovski.

19 septembrie. S-a constituit Armata 9 germană, la conducerea căreia a fost numit generalul Erich von Falkenhayn, fost şef al Marelui Cartier General al armatei germane.

20 septembrie. Armata 2 română a stabilit, temporar, în zona localității Avrig, joncțiunea cu Armata 1 română. În aceeaşi zi, marile unități ale armatei au primit dispoziții de a trece în apărare pe aliniamentul atins – Odorheiul Secuiesc (unde s-a realizat legătura cu Armata de Nord), Paloş, Dăişoara, Ticuşu Nou, Săsăuş, Cârțişoara, Avrig.

25 septembrie. Primul bombardament aerian asupra Bucureştiului

25-29 septembrie. S-a desfăşurat bătălia de la Sibiu. Corpul 1 român, comandat de generalul Ioan Popovici, aflat în apărare la sud de Sibiu a fost atacat de mari unități ale Armatei a 9-a germane. Concomitent cu atacul frontal, Corpul alpin a realizat o largă manevră de întoarcere, care a surprins trupele române. Marile unități române au fost nevoite să se replieze, pierzând teritoriul cucerit după declanşarea ofensivei la jumătatea lunii august 1916. Adversarul nu a reuşit să-şi atingă însă scopul propus, de a pune stăpânire pe Valea Oltului.

29 septembrie-3 octombrie. Bătălia de la Praid-Sovata, desfăşurată de Armata de Nord, condusă de generalul Constantin Prezan. A fost ultima acțiune ofensivă a armatei române în Transilvania.

1 octombrie. Ca urmare a înfrângerii de la Sibiu, generalul Ioan Popovici a fost înlocuit din funcția de comandant al Corpului 1 armată, comanda acestuia fiind preluată provizoriu de generalul David Praporgescu.

1-3 octombrie. Bătălia de la Petroşani. Înfrânte, trupele române s-au retras pe vechea frontieră.

1-5 octombrie. S-a desfăşurat „Manevra de la Flămânda”, sub conducerea generalului Alexandru Averescu, prin care s-a încercat, printr-o manevră dublu învăluitoare, nimicirea

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

forțelor bulgare şi germane, ce operau în nord-estul Bulgariei, în primul rând a Armatei a 3-a bulgare, comandată de generalul Ştefan Toşev. Operația a implicat trecerea Dunării în zona localității Flămânda, de unde şi denumirea bătăliei, concomitent cu o acțiune frontală a forțelor din Dobrogea conduse de generalul Andrei M. Zaioncikovski. O ploaie torențială, neadoptarea unor măsuri de blocare a escadrei de monitoare austriece şi ofensiva trupelor germane şi austro-ungare în Valea Oltului au dus la eşecul operației.

2-7 octombrie. Luptele dintre Olt şi Mureş au determinat retragerea Armatei a 2-a din depresiunea Braşovului.

5 octombrie. Prefectul Poliției Bucureştiului, Gheorghe Corbescu, şi W. Andrews, secretarul Legației SUA în România, au descins la sediul Legației Imperiale Germane, de pe Calea Victoriei 188. În curtea misiunii diplomatice au descoperit 50 de cutii care conțineau fiecare câte un kilogram de explozibil. În plus, s-au descoperit şase eprubete în care se afla, după analizele efectuate, o cultură de antrax foarte puternică. Pachetul fusese trimis la mijlocul anului 1915 de la Berlin şi era destinat agenților bulgari din România ce aveau misiunea să infecteze caii vânduți în Rusia.

7-9 octombrie. Bătălia de la Braşov a fost pierdută de trupele române. În noaptea de 8/9 octombrie, Braşovul a fost părăsit de trupele române.

8 octombrie. Generalul Alexandru Averescu a fost numit comandant al Armatei a 2-a române.

• Grupul de armate „Sud" şi-a încetat existența.

11-27 octombrie. A avut loc prima bătălie de la Oituz, în care Divizia 15 infanterie, comandată de generalul Eremia Grigorescu, a reuşit să oprească inamicul pe linia vechii frontiere. În timpul bătăliei, generalul Grigorescu a lansat lozinca „Pe aici nu se trece", sintagmă care a făcut carieră pe tot parcursul războiului. Pentru spiritul său combativ, marea unitate a căpătat apelativul de „Divizia de Fier".

12 octombrie. Generalul Averescu a fost numit comandant al grupului de armate „Nord", compus din armatele a 2-a şi a 4-a.

12 octombrie-23 octombrie. S-a desfăşurat bătălia de la Predeal, în care s-au remarcat Diviziile 10 şi 21 infanterie. Trupele germane şi austro-ungare, constituite în Corpul 39 armată, au ocupat localitatea, dar nu au reuşit să străpungă bariera muntoasă.

13 octombrie. S-a constituit Grupul de armate „Arhiducele Carol", în care au intrat armatele a 9-a germană, 1 austro-ungară şi a 7-a austro-ungară.

13 octombrie-28 noiembrie. Bătălia din culoarul Rucăr-Bran. „Grupul Nămăieşti", constituit la 19 octombrie 1916 şi compus din Diviziile 22 şi 12 infanterie, a rezistat tuturor încercărilor Corpului 1 rezervă armată german, comandat de generalul Curt von Morgen, de a trece la sud de munți. Abia după deteriorarea situației din Oltenia, marile unități române au fost obligate să se retragă spre est.

16 octombrie. Sosirea Misiunii Militare Franceze în România, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot.

19 octombrie. S-a constituit „Grupul Nămăieşti", format din Diviziile 12 şi 22 infanterie.

9-21 octombrie. Puternică ofensivă a trupelor Puterilor Centrale în Dobrogea. Dispozitivul româno-rus este străpuns, iar Constanța este ocupată.

21 octombrie. În Austro-Ungaria, şeful guvernului, contele K. Stürgkh, a fost asasinat de F. Adler, fiul liderului socialist austriac.

23 octombrie. A început ofensiva grupului Kneussl (Diviziile 11 infanterie germană, 6 cavalerie germană, şi 301 infanterie austro-ungară) în sectorul Jiu.

24 octombrie. Generalul Ioan Dragalina este învestit comandant al Armatei 1, şef de stat-major devenind locotenent-colonelul Constantin Găvănescu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

25 octombrie. În timpul unei inspecții efectuate în defileul Jiului, generalul Dragalina a fost rănit.

• Oraşul Cernavodă a fost ocupat de trupele Puterilor Centrale.

27 octombrie-29 octombrie. Contraofensiva victorioasă a „Grupului Jiu” împotriva grupului Kneussl. Inamicul a fost respins, dar a păstrat intrările în defileu.

29 octombrie. Generalul Vladimir Viktorovici Saharov a preluat comanda Armatei de „Dobrogea”, înlocuindu-l pe generalul Andrei M. Zaioncikovski.

5 noiembrie. Fortul Vaux este recapturat de trupele franceze după retragerea garnizoanei germane în urma barajului de artilerie intens ce a avariat depozitele de muniție ale fortului. Trupele franceze ating linia frontului de la începutul bătăliei din februarie 1916.

• La inițiativa lui Erich Ludendorff, pe teritoriul ocupat de Puterile Centrale din Polonia rusească, s-a creat Regatul Poloniei, care a existat până la 11 noiembrie 1918.

6 noiembrie. Generalul Ioan Dragalina a murit la Bucureşti.

10-15 noiembrie. A doua bătălie de la Oituz, trupele române reuşind să-şi mențină pozițiile.

11 noiembrie. Începutul ofensivei grupului Kühne, format din cinci divizii de infanterie şi Corpul de cavalerie, comandat de generalul Schmettow, cu două mari unități în sectorul Jiu, apărat de Divizia 1 infanterie (21 de batalioane, 17 baterii, un escadron, 26 de mitraliere).

14 noiembrie. Se înființează legația română în Suedia.

• Banca Angliei a acordat României un împrumut în valoare de 40 de milioane de lire sterline pentru achiziționarea de material militar.

15 noiembrie. Inamicul a cucerit oraşul Târgu Jiu.

15-16 noiembrie. La Chantilly are loc Conferința reprezentanților armatelor aliate, în care se discută proiectele strategice ale Antantei pentru anul 1917. Din partea României participă colonelul Vasile Rudeanu. Aliații decid organizarea unor acțiuni de amploare pe toate fronturile, inclusiv pe Frontul de Est, ceea ce venea în sprijinul efortului de război al României.

21 noiembrie. A încetat din viață, la vârsta de 86 de ani, Franz Joseph, împărat al Austriei şi rege al Ungariei, după o domnie de 68 de ani, începută în anul 1848.

• Craiova este ocupată de trupele Puterilor Centrale.

22 noiembrie. Grupul Szivo a ocupat oraşul Turnu Severin.

23 noiembrie. Şarja de la Robăneşti. Escadronul 3 din Regimentul 9 roşiori, comandat de căpitanul Alexandru Filitti, a şarjat o baterie de artilerie. În această confruntare a murit sergentul voluntar Gheorghe Donici, în vârstă de 68 de ani.

• Grupul Kosch din Armata de Dunăre, ce făcea parte din armata comandată de mareşalul August von Mackensen, a forțat Dunărea la Zimnicea.

25 noiembrie. Oraşul Râmnicu Vâlcea a fost ocupat de inamic.

27 noiembrie. Curtea de Argeş a fost ocupată de adversar.

28 noiembrie. Generalul Alexandru Averescu, comandantul Armatei a 2-a, a dispus retragerea Grupului „Nămăieşti”, în urma deteriorării situației în fâşia de apărare a Armatei 1. Retragerea s-a realizat, inițial, pe itinerarul Câmpulung-Târgovişte.

• Regimentul 2 roşiori, comandat de colonelul Gheorghe Naumescu, a executat în zona localității Prunaru o şarjă de cavalerie. În luptă au căzut toți ofițerii regimentului, inclusiv comandantul.

29 noiembrie-3 decembrie. S-a desfăşurat „Bătălia Bucureştilor” sau „Bătălia de pe Neajlov-Argeş”, cea mai amplă confruntare din anul 1916 pe frontul român. Concepția bătăliei a fost ingenioasă, la manevra pe direcții exterioare a inamicului Comandamentul român organizând o manevră pe direcții interioare. În vederea desfăşurării operației a fost constituit un grup de armate pus sub comanda generalului Constantin Prezan, care condusese anterior

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Armata de Nord. El avea în compunere Armata 1 română, comandată de generalul Dumitru Stratilescu, Grupul Apărării Dunării, condus de generalul Constantin Iancovescu, Diviziile 21 infanterie (comandant – generalul Dimitrie Lambru), 9/19 infanterie (comandant – generalul Constantin Scărişoreanu) şi 2/5 infanterie (comandant – generalul Alexandru Socec), precum şi alte unităţi şi formaţiuni. Ofensiva Grupului de armate „General Prezan" s-a declanşat la 30 noiembrie 1916, cu o zi întârziere faţă de planul iniţial, ea desfăşurându-se pe un front de 150 km. Diviziile 2/5 şi 9/19 infanterie au reuşit să pătrundă în flancul drept şi spatele Diviziei 217 infanterie germane. Profitând de erorile comandamentului român şi de capturarea a doi ofiţeri care aveau planul bătăliei, inamicul a reacţionat rapid şi a învins trupele române. La 3 decembrie, prin ordinul nr. 26, s-a dispus retragerea generală spre est a trupelor române.

1 decembrie. Ministrul Rusiei la Bucureşti, Stanislas Poklevski-Koziell, i-a adus la cunoştinţă lui Emanoil Porumbaru, ministrul Afacerilor Străine, acordul intervenit între marile puteri ale Antantei (27 februarie/12 martie 1915 şi 28 martie/10 aprilie 1915) potrivit căruia, la sfârşitul războiului, strâmtorile Bosfor şi Dardanele vor reveni Imperiului Rus. Acest acord nu a fost comunicat guvernului român în timpul negocierilor pentru intrarea în război.

2 decembrie. În Germania s-a introdus „serviciul auxiliar patriotic", care stipula chemarea sub drapel a tinerilor de 18 şi 19 ani şi trimiterea în uzine şi fabrici a celor care nu erau consideraţi apţi de serviciu militar. În acest mod se disponibilizau din economie numeroase persoane, care erau trimise pe front.

3 decembrie. Guvernul a părăsit Capitala şi s-a stabilit la Iaşi.

6 decembrie. Bucureştiul, declarat oraş deschis, este ocupat de trupele Puterilor Centrale.

• Ploieştiul este ocupat de trupele Puterilor Centrale. Instalaţiile de extracţie şi rafinare, precum şi combustibilul din rezervoare fuseseră anterior distruse, la solicitatea aliaţilor din Antanta.

• „Grupul Cerna", rămas în sud-vestul Olteniei, în spatele inamicului, după un marş de circa 200 km, a capitulat, nereuşind să treacă Oltul. În momentul capturării, efectivul era de circa 6 000 de militari.

9 decembrie. În Marea Britanie s-a constituit un nou guvern, condus de Lloyd George. În cadrul acestuia s-a format „cabinetul de război", în compunerea căruia au intrat patru persoane.

12 decembrie. Guvernul german a propus preşedintelui SUA, Woodrow Wilson, să medieze pacea între Puterile Centrale şi Antanta. Preşedintele american a remis o notă puterilor beligerante pentru a preciza condiţiile de pace.

• Generalul Robert Nivelle a preluat funcţia de şef al Marelui Cartier General francez, înlocuindu-l pe mareşalul Joseph Joffre.

14 decembrie. La Bucureşti s-a instalat Administraţia militară a Puterilor Centrale, care şi-a exercitat autoritatea asupra Olteniei şi Munteniei.

15-17 decembrie. Ofensivă franceză pe frontul de la Verdun. După o pregătire de foc de artilerie de şase zile, patru divizii franceze atacă şi ocupă Hardaumont, Côte du Poivre şi consolidează o nouă linie a frontului incluzând punctele de observaţie dominante din regiune.

19 decembrie. A fost desfiinţată Armata de Nord.

22 decembrie. S-a deschis, la Iaşi, sesiunea Parlamentului, care a continuat până în iulie 1917, timp în care au fost adoptate o serie de reforme care au avut consecinţe importante asupra societăţii româneşti.

• Generalul Constantin Prezan a fost numit şef al Marelui Cartier General român.

22-27 decembrie. Bătălia de la Râmnicu-Sărat. După lupte violente, marile unităţi române din Grupul Râmnic (comandat de generalul Arthur Văitoianu), Grupul Vrancea-Oituz, comandat de generalul Constantin Christescu şi Divizia 15 infanterie, care îl avea în frunte pe generalul Eremia Grigorescu, s-au retras spre Focşani şi Siretul Inferior.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

22-31 decembrie. Bătălia de la Caşin a încheiat practic campania armatei române începută în august.

24 decembrie. S-a format la Iaşi guvernul de concentrare în care, alături de liberali, a intrat şi Partidul Conservator-Democrat, condus de Take Ionescu.

27 decembrie. S-a semnat un protocol între reprezentanţii guvernelor român şi rus, Victor Antonescu, ministru de finanțe, şi, respectiv, generalul A.A. Mosolov, ministrul rus la Bucureşti, în scopul transferării tezaurului Băncii Naționale la Moscova. Valoarea tezaurului, compus din lingouri de aur şi diferite monede, era de 314 580 456 lei aur. La acesta s-a mai adăugat valoarea bijuteriilor regale, în sumă de 7 milioane lei aur.

30 decembrie. La Petrograd este asasinat, în urma unui complot, G.E. Rasputin, călugăr cu o mare influență la curtea imperială. Evenimentul a accelerat criza internă din Rusia care a dus, două luni mai târziu, la abdicarea țarului Nicolae al II-lea.

5 ianuarie 1917. Trupele româno-ruse au trecut la nordul fluviului Dunărea, Dobrogea intrând sub ocupația Puterilor Centrale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

BIBLIOGRAFIE

Arhive

S.A.N.I.C., Fonduri: Casa Regală Carol I; Casa Regală-Ferdinand; Casa Regală-Diverse, Direcția Poliției şi Siguranței Generale, Microfilme: Austria, Franța, Italia, Preşedinția Consiliului de Miniştri, Preşedinția Consiliului de Miniştri-Serviciul Special de Informații

M.A.E., Fonduri: 71/E1 – 1914-1922 – Primul Război Mondial; 71/E2 – 1914-1924 – Primul Război Mondial, partea a II-a; Speciale-71/1900-1919; Legații: Atena, Londra, Paris, Petrograd

A.M.R. Fonduri: M.St.M – Secția 2 Informații (1895-1949); M.St.M – Secția 3 Operații (1896-1950); Ministerul de Război – Secretariatul General (1887; 1896; 1899; 1900-1936); Cabinetul Ministrului Apărării (1913-1950)

Presă: „Adevărul", „Universul"

Volume de documente

***, *Cartea Roşie Austro-Ungară. Documente diplomatice privitoare la relațiunile dintre Austro-Ungaria şi România în perioada de la 22 iulie 1914 până la 22 iulie 1916,* Bucureşti, Editura „Regele Carol I", Bucureşti, 1917

***, *Documents diplomatiques secrets russes 1914-1917*, Payot, Paris, 1922

***, *Documents diplomatiques concernant les rapports entre L'Autriche Hongrie et la Roumanie 22 Juillet 1914-27 august 1916*, Vienne, 1916

***, *L'Allemagne et les problèmes de la paix pendant la Première Guerre Mondiale. Documents extraits des archives de l'Office allemand des Affaires étrangers publiés et annotés par Andre Scherer et Jaques Grunewald*, préface de Maurice Baumont et Pierre Renouvin, *I, Des origines à la déclaration de la guerre sous-marine a outrance (août 1914-31 janvier 1917)*, Presses Universitaires de France, Paris, 1962

***, *Marele Cartier General al Armatei Române. Documente (1916-1919*), coordonator general de corp de armată Dumitru Cioflină, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1996

***, *România în Războiul Mondial 1916-1919*, volumul I. Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, Bucureşti, 1934

***, *România în Războiul Mondial 1916-1919, volumul I, Documente-Anexe*, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, Bucureşti, 1934

***, *România în timpul Primului Război Mondial, Mărturii documentare*, vol. 1, 1914-1916, Editura Militară, Bucureşti, 1996

***, *Proiecte şi planuri de operații ale Marelui Stat-Major român (până în anul 1916)*, Bucureşti, 1992

***, *1918 la români. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1879-1916,* vol. I, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983

***, *La Romania nella Grande Guerra 1914-1918. Documenti militari e diplomatici italiani.* A cura di Rudolf Dinu, Ion Bulei, Editura Militară, Bucureşti, 2006

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

***, *Răsboiul României. Trădarea Rusiei țariste. Documente oficiale cu o prefață de un diplomat,* Editura „Cartea Românească”, Bucureşti, 1921

***, *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova*, Documente, ediția a II-a revăzută şi adăugită, cuvânt înainte de academician Mugur Isărescu, comentariu istoric şi ediție de Cristian Păunescu, Marian Ştefan, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2001

Cristescu, Sorin (editor), *Misiunea contelui Czernin în România (10 octombrie 1914-27 august 1916)*, Editura Militară, Bucureşti, 2016

Guzun, Vadim (editor), *Intrarea României în Primul Război Mondial. Negocierile diplomatice în documentele din arhivele ruse 1914-1916*, prefață de prof. univ dr. Ioan Bolovan, Argonaut, Cluj-Napoca, 2016

Iliescu, D., general, *Răsboiul pentru întregirea României; I, Pregătirea militară*, Imprimeriile „Independența”, Bucureşti, 1920

Iliescu, D., general, *Documente privitoare la Răsboiul pentru întregirea României*, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1924

Instrumente de lucru (dicționare, enciclopedii, cronologii, atlase etc.)

Dictionnaire de la Grande Guerre 1914-1918, sous la direction de François Cochet et Rémy Porte, Editions Robert Laffont, Paris, 2008

Istoria jurnalismului din România în date. Enciclopedie cronologică, coordonator M. Petcu, Editura Polirom, Iaşi, 2012

Şefii Statului Major General. Enciclopedie, coordonator: general-locotenent (r) Avram Cătănici, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2014.

Berindei, Dan, acad., *Istoria românilor. Cronologie*, Editura Cartex 2000, Bucureşti, 2008

Bradford, James C., editor, *International Encyclopedia of Military History*, vol.1-2, preface by professor Jeremy Black, Routledge, New York, London, 2006

Calafeteanu, Ion (coordonator), *Istoria politicii externe românești*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003

Ciobanu, Nicolae, Bădălan Eugen, *Cronologia Primului Război Mondial 1914-1919*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 2002

Cojan, Vicențiu, dr., *Primul Război Mondial. Repere de cronologie militară*, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., Bucureşti, 1997

Georgescu, Maria, Midan Cristophe, capitaine, *Un exemple de coopération. Les attachés militaires français en Roumanie et roumains en France* (1860-1940), Editions Militaires, Bucarest, 2003

Giurescu, Dinu (coordonator), *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003

Hagiu, I., *Dicționarul presei literare românești (1790-1990)*, ediția a III-a, Editura Institutului Cultural Român, Bucureşti, 2004

Hogg, Ian V., *Dicționarul Primului Război Mondial*, traducere din limba engleză de Diana Şipu, Editura Niculescu, Bucureşti, 2007

Kinder, Hermann, Hilgemann Werner, *Atlas de istorie mondială. De la Revoluția Franceză până în prezent*, volumul 2, traducere din limba germană de Mihai Miroiu, Editura Rao, Bucureşti, 2002

Mamina, Ion, Bulei Ion, *Guverne şi guvernanți (1866-1916*), Silex-Casă de Editură, Presă şi Impresariat S.R.L., Bucureşti, 1994

Marcu, George, Ilinca Rodica, *Dicționarul personalităților feminine din România*, coordonator: George Marcu, cuvânt înainte: Gabriela Creția, Editura Meronia, Bucureşti, 2009

Moşneagu, Marian, *Dicționarul marinarilor români*, Editura Militară, Bucureşti, 2008

Neagoe, Stelian, *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1859 până în zilele noastre – 2012*, ediția a III-a definitivă, Editura Machiavelli, Bucureşti, 2013

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Nicolescu, Nicolae C., *Şefii de stat şi de guvern ai României (1859-2003)*, Bucureşti, Editura Meronia, 2003

Palmovski, Jan, *Dicționar de istorie universală contemporană. De la 1900 până astăzi, vol. I-II*, traducere de Simona Ceauşu, Editura All, Bucureşti, 2005

Păcurariu, Mircea, prof. univ. dr., *Dicționarul teologilor români*, ediția a II-a revăzută şi adăugită, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2002

Predescu, Lucian, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc, oameni şi înfăptuiri*, ediție anastatică, Editura Saeculum, Editura Vestfala, Bucureşti, 1999

Stoica, Stan (coordonator), *Dicționar biografic de istorie a României*, Editura Meronia, Bucureşti, 2008

Ştefănescu, Ştefan (coordonator), *Enciclopedia istoriografiei româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1978

Stroia, Adrian, col. prof. univ. dr., Ghinoiu, Marin, col. (r), *Din elita artileriei*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, Bucureşti, 2012

Vaisse, Maurice, *Dicționar de relații internaționale. Secolul al XX*, traducere de Marius Roman, Polirom, Iaşi, 2008

Zodian, Vladimir, Pandea Adrian, Zodian Mihai V., *Enciclopedie de istorie militară*, cu o postfață de general-maior prof. univ. dr. Teodor Frunzeti, Editura Militară, Bucureşti, 2006

Lucrări generale

***, *Apărarea națională şi Parlamentul României*, vol. I., Editura Militară, Bucureşti, 1992

***, *Austro-Hungary's Last War 1914-1918*, edited by the Austrian Federal Ministry of the Army and War Archive, translated by Stan Hanna, vol. 1-4, Publisher of Military Sciences Releases, Viena, 1930

***, *Istoria românilor, vol. VII, tom I., De la Independență la Marea Unire*, coordonatori: acad. Dan Berindei, acad. Gheorghe Platon, prof. univ. dr. Gheorghe Cliveti, prof. univ. dr. Gheorghe Iacob, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2015

***, *The Origin and Prevention of Majors Wars*, edited by Robert I. Rotberg and Teodore K. Rabb, Cambridge University Press, 2002

***, *România în anii Primului Război Mondial*, vol. 1-2, Editura Militară, Bucureşti, 1987

Abrudeanu, Ion Rusu, *România şi războiul mondial. Contribuțiuni la studiul istoriei războiului nostru*, Editura Librăriei Socec, Bucureşti, 1921

Berstein, Serge, Milza Pierre, *Istoria Europei, volumul IV. Naționalismele şi Concertul European. Secolul XIX (1815-1919),* traducere de Monica Timu, ediție îngrijită, note şi comentarii de Ovidiu Pecican, Institutul European, 1998

Bideleux, Robert and Jeffries, Ian, *A History of Eastern Europe. Crisis and change*, second edition, Routledge, London and New York, 2007

Black, Jeremy, *The Age of Total War, 1860-1945,* Praeger, Security International, Westport Connecticut, London, 2006

Brendon, Wyvyen, *Primul Război Mondial 1914-1918*, traducere de Daniela Mişcov, All, Bucureşti, 2003

Bulei, Ion, *Conservatori şi conservatorism în România*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2000.

Ferro, Marc, *The Great War 1914-1918*, translated by Nicole Stone, Routledge, London and New York, 1973

Gaillard, Jean-Michel, Rowley Anthony, *Istoria continentului european. De la 1850 până la sfârşitul secolului al XX-lea*, traducere din franceză de Em. Galaicu-Păun, Editura Cartier, Bucureşti, Chişinău, 2001

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Gilbert, Martin, *The European Powers 1900-1945*, Phoenix Press, London, 1965

Glenny, Misha, *The Balcans. Nationalism, War, and the Great powers 1804-2011*, Penguin Books, London, 2012

Grandhomme, Jean-Noël, *Le Général Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie Méridionale (1916-1918)*, Chateau de Vincennes, Paris, 1999

Grey, Colin S., *Războiul, pacea şi relaţiile internaţionale. O introducere în istoria strategică*, traducere de Ramona Lupu, Polirom, 2010

Hitchins, Keith, *România 1866-1947*, ediţia a IV-a, traducere din engleză de George G. Potra şi Delia Razdolescu, Humanitas, Bucureşti, 2013

Jelavich, Charles şi Barbara, *Formarea statelor naţionale balcanice. 1804-1920*, traducere de Ioan Creţiu, cuvânt introductiv şi control ştiinţific de prof. univ. dr. Camil Mureşan, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002

Kennedy, Paul, *Ascensiunea şi decăderea marilor puteri.Transformări economice şi conflicte militare din 1500 până în 2000*, traducere de Laurenţiu Ursu, Teodora Moldovanu, Lucia Dos, Ramona Lupu, postfaţă de Andrei Miroiu, Polirom, Iaşi, 2011

Kiriţescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României (1916-1919*), text stabilit de Costin Kiriţescu, Mircea N. Popa şi Lucia Popa, prefaţă şi note de Mircea N. Popa, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989

Pop, Ioan-Aurel, Nagler Thomas, Andras Magyari (coordonatori), *Istoria Transilvaniei, vol. III (de la 1711 până la 1918),* Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008

Pop, Aurel, Bolovan Ioan, *Istoria Transilvaniei*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Eikon, Cluj-Napoca, 2013

Popa, Mircea N., *Primul Război Mondial 1914-1918*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979

Renouvin, Pierre, Préclin Edmond, Hardy Georges, *L'époque contemporaine, Tome 2, La paix armée et la grande guerre 1871-191*9, Presses Universitaires de France, Paris, 1939

Sondhaus, Lawrence, *World War One. The Global Revolution*, University Press, Cambridge, 2011

Strachan, Hew, *The First World War*, volume I: To Arms, Oxford, University Press, 2001

Şeicaru, Pamfil, *România în marele război*, prefaţă de Ion Gh.I. Brătianu, traducere din limba franceză de Adrian Iancu, Dan Radu Stănescu, Elis Buşneag, Daniel Nicolescu, Editura Eminescu, Bucureşti, 1994

Taylor, A.J.P., *Monarhia habsburgică 1809-1918. O istorie a Imperiului Austriac şi a Austro-Ungariei*, traducerea: Cornelia Bucur, Allfa, Bucureşti, 2000

Torrey, Glenn, *România în Primul Război Mondial*, traducere din limba engleză de Dan Criste, Meteor Publishing, Bucureşti, 2014

Winogradsky, général, *La Guerre sur le front oriental. En Russie. En Roumanie*, mis au point et commenté par le général, Malleterre, Charles-Lavauzelle, Paris, 1926

Memorialistică

***, *Marele Război în memoria bănăţeană 1914-1919*, antologie, ediţie, studii şi note de Valeriu Leu şi Nicolae Bocşan; au colaborat Mihaela Bedecean şi Ionela Moscovici, Presa Universitară Clujeană, 2012

Argetoianu, Constantin, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri, vol. II*, partea a IV-a. 1913-1916, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Averescu, Alexandru, mareşal, *Notiţe zilnice din războiu 1914-1916 (Neutralitatea)*, Ediția I-a, Institutul de Arte Grafice şi Editura „Apollo", Bucureşti, 1937.

Bacalbaşa, Constantin, *Sub ocupaţie duşmană*, Brăila, 1921

Buttescu, Mihai I., *Vânătorii Reginei Elisabeta. Memoriile unui ofiţer din garda regală,* ediţie îngrijită, prefaţă, note şi indice de comandor (r) Gheorghe Vartic, Editura Militară, Bucureşti, 2012

Brătianu, Elisa, Brătianu Ion I.C, *Memorii involuntare*, Texte stabilite, note şi prezentare de Marian Ştefan. Editura Oscar Print, Bucureşti, 1999

Brătianu, Gheorghe I., *File rupte din cartea războiului,* Editura Scripta, Bucureşti, 2006

Brătianu, Vintilă I.C., *Scrieri şi cuvântări*, publicate de G. Marinescu şi C. Grecescu, vol. III (ianuarie 1912–decembrie 1914), „Cartea Românească", Bucureşti, 1940

Buchanan, George, *My mission to Russia, and other diplomatic memories*, vol.1-2, Cassell, London, 1923

Cantacuzino, Sabina, *Din viaţa familiei Ion C. Brătianu*, volumul II, îngrijire de ediţie, studiu introductiv şi note de Elisabeta Simion, Editura Albatros, Bucureşti, 1996

Cămărăşescu, Zoe, *Amintiri*, Editura Vitruviu, Bucureşti, f.a.

Cosma, Viorel, *Jurnal de război. Cpt dr. Constantin Cosma (1916-1919*), Editura Magic Print, Oneşti, 2013

Dragalina, Virgil Alexandru, *Viaţa tatălui meu, generalul Ioan Dragalina*, Editura Militară, Bucureşti, 2009

Duca, I.G., *Memorii, volumul II, Neutralitatea. Partea II (1915-1916)*, ediţie şi indice adnotat de Stelian Neagoe, Editura Helikon, Timişoara f.a.

Dumitrescu, Toma, *Războiul Naţional (1916*), ediţie, studiu introductiv şi note de Petre Otu şi Maria Georgescu, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1999

Falkenhayn, Erich von, *Le Commandement Suprême de l'Armée Allemande 1914-1916 et ses décisions essentielles*, traduction et avertissement par le Général de division Niessel, Charles-Lavauzelle, Paris, 1921

Filitti, I.C., *Jurnal, vol. I, 1913-1919*, ediţie îngrijită de Georgeta Filitti, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2008

Fontaine, Michel, *Jurnal de război. Misiune în România (noiembrie 1916–aprilie 1918*, cuvânt înainte de Alain Legoux, introducere de Daniel Cain, traducere de Micaela Ghiţescu, Humanitas, Bucureşti, 2016

George, Lloyd, *Memoires de guerre*, vol. I, traduction de Charles Bonnefon, A. Fayard & Companie, Editeurs, Paris, 1934

Ghica, Dimitrie, *Memorii (1894-1940),* traducere din limba franceză de Vasile Savin, Institutul European, 2004

Greceanu, Ana, *Între două patrii. Însemnări 1911-1920*, traducere de Radu Greceanu, Eugenia Greceanu, Dumitru Roman, cuvânt înainte, note şi comentarii de Dumitru Roman, Editura Vremea, Bucureşti, 2013

Grey, Edward, vicomte de Fallodon, *Memoires,* traduit de l'anglais par M. D'Honfroi, Payot, Paris, 1927

Herjeu, C.N, general, *Studii şi critice militare. Din învăţămintele războaielor din 1913 şi 1916-1918,* vol. 1, Editura Librăriei Stănciulescu, Bucureşti, 1920

Iarca, Alexandru, general, *Memorialul meu*, Librăria şi Tipografia „Ion Călinescu", Buzău, 1922

Ionescu, Take, *Amintiri. Discursuri pentru România Mare*, ediţie îngrijită, cuvânt înainte şi note de Şerban Tanaşoca, Editura Fundaţiei Pro, Bucureşti, 2005

Iorga, N., *Războiul nostru în note zilnice 1914-1916*, vol. I, „Ramuri", Craiova, f.a.

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Iorga, N. *Oameni cari au fost*, Fundația pentru Literatură şi Artă, vol. III, „Regele Carol II”, 1936

Kirileanu, G.T., *Însemnări zilnice (1906-1960*), ediție îngrijită, studiu introductiv, note, bibliografie şi indici de Constantin Frangati, cu un cuvânt înainte de Iordan Datcu, Editura Albatros, Bucureşti, 2004

Kirileanu, G.T., *Martor la istoria României (1872-1969). Jurnal şi epistolar, volumul al II-lea: 1915-1918*, ediție îngrijită, cuvânt înainte, note şi indice de Constantin Bostan, Editura RAO, Bucureşti, 2013

Les années fatales, Souvenirs de M.S. Sazonov, ancien Minister des Affaires Etrangères de Rusie (1910-1916), Payot, Paris, 1927

Ludendorff, Erich, *Souvenirs de guerre*, préface du Général Buat, tome I, Payot, Paris, 1920

Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, volumul II, traducere din limba engleză de Mărgărita Miller-Verghy, ediție îngrijită şi note de Ioana Cracă, Editura Eminescu, Bucureşti, 1991

Maria, regina, România, *Jurnal de război, 1916-1917*, traducere Anca Bărbulescu, ediție îngrijită de Lucian Boia, Humanitas, Bucureşti, 2014

Maiorescu, Titu, *România şi Războiul Mondial. Însemnări zilnice inedite*, ediție de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1999

Marghiloman, Alexandru, *Note politice 1897-1924, vol. I, 1897-1915*, Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu”, Bucureşti, 1927

Memoires du Général Broussilov Guerre 1914-1918, preface du Général Niessel, Librairie Hachette, Paris, 1929

Mossolov, A.A., *Misiunea mea în România*, ediție de Marin Stănescu, Editura Silex, Bucureşti, 1999

Netzhammer, Raymund, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale şi religioase,* vol I-II, traducere de prof. univ. dr. George Guțu, ediție realizată de Nikolaus Netzhammer în colaborare cu Krista Zach, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005

Paléologue, Maurice, *La Russie des tsars pendant la grande guerre*, vol. 1, 1914-1915, Plon, Paris, 1921

Polizu-Micşuneşti, N., *Nicolae Filipescu. Însemnări 1914-1916*, Tipografia ziarului „Universul”, Bucureşti, 1936

Puşcariu, Sextil, *Memorii*, ediție de Magdalena Vulpe, prefață de Ion Bulei, note de Ion Bulei şi Magdalena Vulpe, Editura Minerva, Bucureşti, 1979

Rosetti, Radu R., general, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediție, studiu introductiv şi note de Maria Georgescu, Editura Modelism, Bucureşti, 1997

Rostas, Zoltan, *Secolul coanei Lizica. Convorbiri din anii 1985-1986 cu Elisabeta Odobescu-Goga. Jurnalul din perioada 1916-1918*, traducerea jurnalului şi transcrierea convorbirilor Irina Marmor-Rostas, prefață: Georgeta Filitti, Paideia, Bucureşti, 2004

Rudeanu, Vasile, *Memorii din timpuri de pace şi de război 1884-1929*, ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de Dumitru Preda şi Vasile Alexandrescu, Cavallioti, Bucureşti, 2004

Sarrail, Maurice, *Mon commandement en Orient* (1916-1918) Ernest Flammarion, Paris, 1920

Ştefan, Marian, *Din vremea lor*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2012

Tăslăuanu, Octavian C., *Din vârtejul războiului: Sub flamurile naționale. Note şi documente din istoria războiului de reîntregire a neamului. Calvarul neutralității. La Corpul IV de armată*, ediție îngrijită de Gelu Voican Voiculescu, editura RAO, Bucureşti, 2001

Tzigara-Samurcaş, Al., *Memorii, II (1910-1918)*, ediție critică de Ioan Şerb şi Florica Şerb, prefață de Dan Grigorescu, Editura Grai şi Suflet – Cultura Națională, Bucureşti, 1999

Vopicka, Charles J., *Secrets of the Balkans. Seven years of a diplomatist's life in the storm centre of Europe*, Rand Menaly& Company, Chicago, 1921, p. 28. Lucrarea a fost tradusă în limba ro-

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

mână în anul 2012 de către Institutul European, traducerea, notele şi postfaţa fiind asigurate de Andrei Căpuşan.

Lucrări speciale

***, *Général H.M. Berthelot. 80 ans après la Mission Française en Roumanie 15-16 octobre 1996*, Bucarest, 1997

***, *La présence française en Roumanie pendant la Grande Guerre. 1914-1918*, editeurs: George Cipăianu, Vasile Vesa, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1997

***, *Primul Război Mondial şi Basarabia (1914-1918)* (culegere de studii şi articole), coordonator Andrei Emilciuc, Bons Offices, Chişinău, 2015

Averescu, Alexandru, *Răspunderile*, Editura Albatros, Bucureşti, 1999

Avram, Valeriu, *Cerul în flăcări. Aviaţia beligeranţilor în Primul Război Mondial*, Editura Militară, Bucureşti, 2014

Barrett, Michael B., *Preludiu la Blitzkrieg. Campania austro-germană în România –1916*, traducere: Mona Iosif, Editura Militară, Bucureşti, 2016

Băicoianu, C. I., *Istoria politicei noastre monetare şi a Băncii Naţionale 1914-1920. Neutralitatea, Războiul, Ocupaţiunea,* vol. III, Bucureşti, 1933

Bălan, Teodor, *Bucovina în războiul mondial*, Extras din „Codrul Cosminului", VI, 1929, Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă de la Universitatea din Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei", Cernăuţi, 1929

Bălan, Teodor, *Suprimarea mişcărilor naţionale din Bucovina în timpul războiului mondial (1914-1918*), Editura Domino, Bucureşti, 2004

Batin, Laurenţiu, *Maramureşul şi maramureşenii în Primul Război Mondial*, prefaţă de academician Alexandru Surdu, vicepreşedinte al Academiei Române, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2014

Boia, Lucian, *Germanofilii. Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Humanitas, Bucureşti, 2009

Boia, Lucian, *Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, Humanitas, Bucureşti, 2014

Bolovan, Ioan, *Primul Război Mondial şi realităţile din Transilvania: familie, moralitate şi raporturi de gen*, Şcoala Ardeleană, Cluj-Napoca, Bucureşti, 2015

Brătianu, Gheorghe I., *File rupte din cartea războiului*, Editura Scripta, Bucureşti, 2006

Bulei, Ion, *Arcul aşteptării, 1914, 1915, 1916*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1981

Bulei, Ion, *Un război în cenuşa imperiilor*, Editura Cadmos, Bucureşti, 2010

Bulei, Ion, *Regina Maria*, Editura Meteor Publishing, Bucureşti, 2016

Căzan, G., Rădulescu-Zoner, S., *România şi Tripla Alianţă*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979

Ceobanu, Adrian-Bogdan, *Diplomaţi în Vechiul Regat. Familie, Carieră şi viaţă socială în timpul lui Carol I (1878-1914),* Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2015

Cârja, Cecilia, *Românii greco-catolici şi Episcopia de Hajdúdorog 1912: contribuţii documentare*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009

Culcer, I. *Recenzie asupra „Istoriei războiului pentru întregirea României"*, Imprimeriile „Independenţa", Bucureşti, 1929

Drăghicescu, Dumitru, *Intervenţia românească în Războiul Mondial*, traducere, note şi postfaţă de Andrei Alexandru Căpuşan, Institutul European, Iaşi, 2016

De Luchi, Gianluca, *La prima guerra mondiale*, Giunti, Milano, 2008

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Fassy, Gérard, *Le commandement français en Orient (octobre 1915-novembre 1918)*, Economica, Paris, 2003

Fuscan, Valentin-Ioan, *Albionul în căutare de aliați, 1914-1918*, Editura Militară, Bucureşti, 2014

Gafencu, Grigore, *Preliminariile Războiului din Răsărit. De la Acordul de la Moscova (21 august 1939) până la ostilitățile din Rusia*, cuvânt înainte de Teodor Baconschi, ministrul afacerilor externe, ediție bilingvă, româno-franceză, traducere de Andrei Niculescu, prefață, note şi indici de Laurențiu Constantiniu, Curtea Veche, Bucureşti, 2011

Gane, C., *Petre P. Carp şi locul său în istoria politică a României*, volumul II, Editura ziarului „Universul”, Bucureşti, 1936

Goga, Octavian, *Unirea tuturor românilor*, ediție şi studiul introductiv de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 2010

Grandhomme, Jean Noël, *Henri-Mathias Berthelot (1861-1931). Du culte de l'offensive à la strategie globale*, ECPA, 2011

Koeltz, L., *La guerre de 1914-1918. Les operations militaires*, Edition Sirey, 1966

Iordache, Anastasie, *Parlamentul României în anii reformelor şi ai primului război mondial 1907-1918*, Paideia, Bucureşti, 2001

Iordache, Anastasie, *Take Ionescu*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2011

Lacey, James, Murray Williamson, *Douăzeci de bătălii care au schimbat lumea*, traducere de Andra Hâncu şi Radu Andriescu, Polirom, Iaşi, 2013

Leşcu, Anatol, *Românii basarabeni în istoria militară a Rusiei. De la războaiele din Caucaz la Războiul Civil*, Editura Militară, Bucureşti, 2009

Maior, Liviu, *Românii în armata habsburgică. Soldați şi ofițeri uitați*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004

Maior, Liviu, *In the empire. Habsburgs and Romanians. From Dynastic Loyalty to National Identity*, traducător Bogdan Aldea, Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2008

Maior, Liviu, *Doi ani mai devreme. Ardeleni, bucovineni şi basarabeni în război 1914-1916*, Editura Şcoala Ardeleană, Cluj- Napoca, 2016

Mamina, Ioan, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, Bucureşti,1997

Moisuc, Viorica, *Românii şi politica externă rusească. Un secol din istoria Tezaurului românesc „păstrat” la Moscova* (Studiu şi documente), indice general de Alexandrina Ioniță, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2013

Nasta, Andrei, *Războiul mondial 1914-1918, vol. 2, 1915*, Ediția a II-a, Tipografia Şcolii speciale de artilerie, Timişoara, 1926

Nastovici, Ema, *România şi Puterile Centrale în anii 1914-1916*, Editura Politică, Bucureşti, 1979

Negoiță, Cătălin, Zanfir Ilie (coord.), *Presa Primului Război Mondial*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2015

Oprea, Ion M., *România şi Imperiul Rus (1900-1924)*, Editura Albatros, Bucureşti, 1998

Otu, Petre, *Mareşalul Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, Bucureşti, 2005

Otu, Petre, *Mareşalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, Editura Militară, Bucureşti, 2008

Otu, Petre, *Pace şi război în spațiul românesc. Secolul al XX-lea*, Editura Militară, Bucureşti, 2010

Otu, Petre, Georgescu, Maria, *Radiografia unei trădări. Cazul colonelului Alexandru D. Sturdza*, Editura Militară, Bucureşti, 2011

Otu, Petre, *Sub semnul lui Marte. Secvențe de istorie militară românească*, Editura Militară, Bucureşti, 2016

Palat, général, *La Ruée sur Verdun*, Berger-Levrault, Paris, 1925

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Pétin, Victor, général, *Le Drame Roumain 1916-1918,* ed. 1932 (ediția în limba română, *Drama României 1916-1918,* traducere de Eugen Pelin, Editura Militară, Bucureşti, 2016)

Popa, Vasile, *Acțiuni diplomatico-militare ale României 1914-1918*, Editura Militară, Bucureşti, 2014

Popescu, Cornel, Țucă Cornel, *Grupul de acoperire Rucăr-Bran*, Editura Militară, Bucureşti, 2016

Rădulescu-Zoner, Şerban, Marinescu, Beatrice, *Bucureştii în anii Primului Război Mondial 1914-1918*, Editura Albatros, Bucureşti, 1993

Scurtu, Ioan, *Ferdinand I*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2016

Seişanu, Romulus, *Take Ionescu. Viața şi opera sa*, Editura ziarului „Universul", Bucureşti, 1930

Spânu, Alin, *Serviciul de informații al României în războiul de întregire națională* (1916-1920), Editura Militară, Bucureşti, 2012

Stanciu, Ion, *Aliați fără alianță. România şi SUA (1914-1920),* ediția a II-a revizuită, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2010

Torrey, Glenn, *Romania and World War I. A collection of studies*, The Center for Romanian Studies, Iaşi, Oxford, Portland, 1999

Topor, Claudiu-Lucian, Istrati Alexandru, Cain Daniel (editori), *Diplomație, societate şi mondenități. Sfârşit de „Belle Époque" în lumea românească*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2015

Trofin, Ion Gh., *Studiu analitic rezumativ asupra războiului mondial 1914-1918*, Tipografia Şcolii de aplicație, Sibiu, 1937

Ursu, Horia Vladimir, *Din istoria relațiilor internaționale ale României 1900-1918*, Editura Universității din Bucureşti, 2010

Xeni, Constantin, *Take Ionescu,* ediția a 2-a, Editura Tritonic, Bucureşti, 2002

Xeni, Constantin, *Figuri ilustre din epoca României Mari*, text stabilit, prezentare şi note de Marian Ştefan, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2009

Vesa, Vasile, *România şi Franța la începutul secolului XX (1900-1916)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975

Voicu, Mihai, *Tezaurul României la Moscova; Inventarul unei istorii de o sută de ani*, Humanitas, Bucureşti, 2016

Vorobchievici, Octav, maior, *Între Verdun şi luminişurile Armistițiului. Pe urmele bătăliilor din 1914-1918,* Tipografia cavaleriei, Sibiu, 1931

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

INDICE DE NUME

A

Aladin, 30
Alekseev, Mihail, 12, 20-22, 26, 28-32, 35, 41, 42, 48, 49, 53, 58, 59, 63, 65, 71, 78, 88-90, 114, 115, 267, 272, 277, 282, 287, 294, 295, 380, 387, 388, 424, 436, 438, 439, 440, 443, 455, 483
Alexandra Feodorova, țarina Rusiei, 79
Alexandru de Battenberg, 160
Alexandru II, țarul Rusiei, 70
Alexandru III, țarul Rusiei, 79
Alexi, 246, 255
Alfred Ernest Albert de Saxa-Coburg şi Gotha, 70
Aliev, Eris Han Sultan Ghirei 395, 398
Allizé, Henri, 46, 218
Andrassy, Gyula, 17
Andrews, W., 487
Angelescu, Constantin, 98, 118, 126, 135, 324
Angelescu, Paul, 53, 309, 382, 438
Antonescu, Ion, 229, 308, 310, 460
Antonescu, Iulius, 241
Antonescu, Victor, 54, 118, 126, 135, 352, 475, 476, 490
Antonovich, 96
Apponyi, Albert, 17
Argetoianu, Constantin, 36, 43, 57, 106, 111, 114, 230, 338
Arghezi, Tudor, 191
Arion, Nicolae, 271, 286
Aslan, Mihail, 113, 310, 345, 351, 352, 355-357, 360, 363, 364, 417, 418, 485
Averescu, Alexandru, 36, 44, 49-55, 66, 94, 106, 109, 112, 113, 161, 178, 179, 212, 250, 259, 307, 308, 310, 311, 330, 331, 338, 345, 351, 352, 360, 362, 363, 366-381, 384, 391-394, 406, 410, 417, 418, 419, 420, 424, 437, 444-446, 448, 450, 451, 454, 455, 460, 463, 473, 485-488

B

Bacalbaşa, Constantin, 36, 50, 52, 359, 360, 417, 420
Bagri, 261
Banu, Constantin, 366
Barattieri, 91
Barclay, George, 106, 108, 116, 117, 461
Bariţiu, Gheorghe, 253
Basarabescu, Ioan, 349, 352, 358, 485
Basset, Louis, 170
Batocki, 218
Băicoianu, Constantin, 41, 44, 76, 174
Bălan, 229
Bălan, Teodor, 48, 260, 261
Bălăcescu, C., 406
Bearn, conte, 109, 110
Beau, 193
Beldiman, Alexandru, 44, 173, 174, 184
Beliaev, Mihail Alekseevici, 8, 395, 440, 450, 457, 462, 472
Benedict XV, 169
Berthelot, Henri Mathias, 31, 32, 36, 51, 53, 54, 109, 110, 309, 391, 393, 395, 406, 417, 420, 424-426, 433-435, 437, 439-444, 446, 449, 450-454, 457, 458, 461-464, 473, 487
Berthelot, Philippe, 286
Bethlen, 250
Bethmann-Hollweg, Theobald von, 169
Bianu, Vasile, 49, 51, 324, 326, 385
Bibescu, Martha, 98
Bibicescu, Ioan C., 54, 175, 177, 474, 475
Bilciurescu, Grigore, 46, 216, 217

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Bismarck, Otto von, 136, 158, 159, 191
Bissolati, Leonida, 439
Blagonravov, 261
Blondel, Camille, 42, 81, 86, 91, 93, 96-101, 106, 108, 109, 280
Boboc, 443
Bogaşev, S. M., 467, 468
Bogdan-Duică, Gheorghe, 230
Bogdan-Piteşti, Alexaandru, 191
Bojovic, Petăr, 296
Boris, prinț moştenitor al Bulgariei, 408
Botea, Gheorghe, 303
Botez, 324
Boulanger, 419
Bourgignon, 81
Brătianu, Constantin I. C. (Dinu), 112
Brătianu, Ion C., 63, 125, 158, 159, 251
Brătianu, Ion I. C., 8-10, 13-15, 18, 21, 22, 25-27, 35, 41, 42, 44, 45, 49-53, 56-61, 63-65, 70, 73, 74, 77, 78, 84-89, 91-106, 108, 112-114, 116-131, 133-138, 140, 148, 149, 151-154, 156, 159, 160, 162, 163, 165-167, 169-173, 178, 184, 187-190, 194-197, 213, 230, 251, 252, 263, 265-268, 273-275, 280, 281, 283, 286-291, 293-295, 298, 306-310, 331, 332, 338, 345, 350-352, 354, 363, 364, 366, 368, 380-382, 391, 395, 401, 403, 406, 410, 416-418, 424, 425, 431, 432, 435, 437, 440, 444, 446, 451, 452, 454, 456-460, 464, 477, 478, 483, 484, 486
Brătianu, Vintilă, 112, 140, 169, 251, 252, 274, 417
Brialmont, Henri-Alexis de, 328
Briand, Aristide, 26, 27, 36, 42, 54, 59, 74, 75, 101, 104, 144, 282, 283, 286-288, 293-295, 450, 482, 483
Brusilov, Aleksei, 9-12, 18, 19, 23, 27-29, 31, 32, 35, 36, 41-43, 45, 47, 57, 58, 71, 73, 79-81, 86, 97, 110, 111, 142, 143, 146, 152, 165, 167, 168, 193, 200, 202, 228, 237, 238, 250, 261, 283, 284, 285, 287, 372, 433, 434, 455, 482, 483
Buchanan, George William, 25, 434
Burián, István, 43-45, 165, 168, 172, 188, 189, 194, 196, 213
Buruiană, Ioan, 271
Buruiană, Mihail, 386
Bussche, Hilmar von dem, 81, 165, 167, 171, 184, 185, 194, 195, 404

C

Cadorna, Luigi, 101, 146, 442, 462
Cambon, Paul, 143, 482
Candiano-Popescu, Alexandru, 72
Cantacuzino, Griguță, 171
Cantacuzino, Mihail G., 451
Cantacuzino, Nicolae B., 88
Cantacuzino-Paşcanu Constantin, 119, 123, 126, 135
Capitanovici, Th., 476
Capşa, Nicu, 271
Caranfil, Nicolae, 271
Carol Albert de Savoia, 134
Carol cel Mare, 56
Carol cel Pleşuv, 56
Carol I al Austriei (Carol IV al Ungariei), 214, 228, 243
Carol I, regele României, 70, 72, 81, 113, 123, 126, 130, 132, 135, 158-160, 162, 165, 170, 201, 212, 213, 215, 274, 327, 338, 360, 396, 402, 407, 440, 460
Carol, arhiduce, 339, 487
Carol, principe, apoi regele Carol II, 51, 83, 93, 106, 109, 119, 124, 135, 161, 237, 260, 367, 392, 428, 440, 443, 460, 473
Carp, Petre P., 21, 119-130, 132, 134-140, 165, 401, 403, 408
Carpov, 261
Cartier, 93-96
Cattelnau, 106
Cazzavillan, Luigi, 66
Cămărăşescu, Jean, 106, 352
Câmpeanu, 172
Câmpeanu, I., 243
Cândea, Romulus, 229
Christescu, Constantin, 308, 310, 345, 352, 362, 363, 489
Cioc, 346, 347
Clausewitz, Carl von, 24
Coandă, Constantin, 307, 417, 436
Coandă, Petre, 271
Cocorăscu, Dimitrie, 380, 390
Condeescu, Nicolae, 243, 242
Conon, Arămescu, 403
Constantin, regele Greciei, 59
Constantinescu, Alexandru, 98, 126, 135, 324, 478
Corbescu, Gheorghe, 443, 487
Costinescu, Emil, 98, 99, 118, 122, 125, 126, 132, 135, 138, 214, 451

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Cramon, 210
Crăiniceanu, Grigore, 41, 66, 68, 69, 113, 307, 331, 352, 364, 366, 367, 381, 417
Crăsnaru, 401
Cretzianu, G. G., 406
Cristea Miron, 237
Culcer, Ioan, 36, 49, 52, 113, 307, 308, 326, 328, 367, 368, 370, 371, 380, 381, 420, 421, 486
Cuza, A. C., 158
Cuza, Alexandru Ioan, 72, 119, 158, 201
Cuzen, V., 441
Czernin, Ottokar, 21, 23, 43-46, 81, 122, 138, 161, 165, 167, 168, 172, 188-190, 194-196, 212, 213, 217, 404, 458, 459

D
Dabija, Gheorghe A., 36, 45, 49, 50, 210, 212, 320, 323, 351, 354, 359
De Belloy, De Saint Lienard, Hubert, Marie, Christian, 109, 110
Dellmensingen, Konrad Krafft von, 340
Demetrescu, M. Z., 476
Denfert-Rochereau, Pierre Philippe, 357
Denikin, 29, 30, 64, 73
Dernburg, 216
Derussi, Gheorghe, 44, 45, 178, 181, 182, 186, 198-200, 205-209, 216
Descoins, 297
Després, Maurice, 49, 50, 53, 109, 110, 117, 266, 289, 290, 295, 298, 300, 346, 364, 365, 440, 442
Diamandy, Constantin, 41, 55, 58, 60, 61, 64, 65, 73, 82, 136, 417
Diaz, Armando, 101
Dinescu, I., 271
Djemal Paşa, 203
Dobrovich, 200
Dozimirov, Pioter Petrovici, 261
Dragalina, Ioan, 308, 339, 390, 485, 487
Dragomirov, Abram Mihailovici, 73
Dragomirov, Vladimir Mihailovic, 73
Drăgoi, Crăciun, 47, 241, 242
Duca, Ion G., 27, 36, 43, 58, 112, 118, 125, 126, 135, 337, 352, 366
Duhonin, Nikolai, Nikolaevici, 30, 31
Dumitrescu, Toma, 36, 50-52, 54, 94, 309, 347, 348, 357, 358, 367, 368, 387, 389, 391, 392, 396, 405, 443, 457

E
Eduard VII, regele Marii Britanii 107
Efimovici, A.I., 467
Elisabeta, regina României, 81, 179, 229, 402
Enver Paşa, 167, 172, 203, 211, 220, 484
Erdely, Ion, 244
Erzberger, Matthias, 43, 169-172
Essad Pasha, 296
Evert, Alexei, 79-81
Evreinov, Simeon, 261

F
Falkenhayn, Erich von, 8, 18-20, 22, 36, 45, 56, 58, 166-168, 182, 200-205, 210-212, 222, 223, 339, 391, 401, 420, 448, 484, 486
Fasciotti, Carlo, 41, 52, 77, 79, 107, 116, 117, 120, 135, 404, 427, 428, 461
Ferdinand de Coburg, regele Bulgariei, 151, 160, 166, 211, 408
Ferdinand, regele României, 9, 13, 32, 43, 44, 49-52, 58, 70, 98, 119, 122, 125-127, 139, 162, 165, 166, 169-172, 211, 254, 258, 259, 268, 307, 308, 310, 338, 343, 345, 360, 381, 389, 395, 396, 401-403, 407, 413, 414, 424, 425, 429, 435, 440, 458, 460, 484, 486
Ferigo, Luciano, 42, 43, 90, 91, 96-98, 145, 154, 157, 158, 265, 298, 300
Fetz, Lucius, 170, 172
Filipescu, A., 185
Filipescu, Nicolae, 36, 41-43, 50, 52, 59, 70-73, 75, 81, 89, 112-114, 118, 119, 121, 123, 124, 126, 128, 129, 131, 134-136, 139, 161, 194, 217, 252, 307, 349, 350, 363, 364, 366, 381, 407, 417, 418, 440, 451, 482
Fillonneau, Etienne Honoré, 296, 297
Flers, Robert de, 109, 110
Florescu, general, 399
Florescu, maior, 397
Foch, Ferdinand, 96
Frank, Adolf, 245, 246
Franz Ferdinand, principele moştenitor al Austro-Ungariei, 81, 124, 161, 217
Franz Joseph, împăratul Austro-Ungariei, 46, 160-163, 211, 214, 217, 228
Fredericks, Vladimir, 79

G
Gadăiaţkii, S.A., 467
Gaffron, Prittwitz von, 356

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Gagarin, S. B., 465, 467, 468
Galaction, Gala, 191
Gancev, Petăr, 167, 203, 484
Gapanov, 261
Gavrilov, N.A., 467
Găvănescu, Constantin, 339, 487
Gândac, Radu, 47, 238-240
Georgescu, Gheorghe (George), 363, 440
Gerok, Friedrich von, 391
Gheorghiu, Gheorghe, 271
Gherman, 261
Ghibu, Onisifor, 226
Ghica (familie), 121, 137
Ghica (Ghika), Dimitrie, 36, 52-54, 169, 431-433, 438, 439, 462
Gilinski, 292, 293
Giolitti, Giovanni, 432
Goga, Octavian, 13, 47, 151, 161, 226, 229, 230, 248, 250
Goldiş, Vasile, 231
Golovin, N., 467
Grădişteanu, Petru, 158
Greceanu Mărgăritescu, 44, 186
Grecianu, G., 431
Grey, Edward, 26, 104, 143, 144, 294, 482
Grigorenco, 261
Grigorescu, Eremia, 308, 338, 487
Grigorovici, I.K., 466
Grinţescu, 324
Guechoff, 199
Guillemin, 283
Gunther, 89
Gurko, Vasili Iosifovici, 12, 22, 28, 29, 32, 33, 63
Gussi, Alexandru N., 385, 463
Gustav, 443

H

Habsburgi, 161, 226, 228, 232
Hartel, Alexandru, 363
Havenstein, Rudolf, 177
Hârjeu, Constantin, 307
Heinrich, 403, 407
Herzberg, 44, 191
Hindenburg, Paul von, 10, 18, 29, 36, 46, 80, 118, 120, 128, 146, 183, 210-212, 219, 223, 356
Hohenzollern, 129, 130, 138, 172, 197
Homiuca, Cornel, 250
Hossu, Iuliu, 237
Hötzendorf, Conrad von, 18, 167, 168, 203, 204, 210-212, 220, 484

I

Iacevschi, 9
Iancovescu, Constantin, 340, 489
Iancovschi, 261
Iarca, Alexandru, 36, 49, 50, 329, 332, 352, 354
Iliescu, Dumitru 14, 42, 48, 51-54, 58, 77, 86, 88-102, 140, 149, 150, 153, 155, 167, 263, 265-267, 272, 273, 275, 277, 280, 289, 290, 302, 306, 308, 309, 330-332, 338, 346-348, 350, 363, 364, 367, 368, 379, 381, 382, 387-389, 394, 398, 405, 406, 417, 419, 437, 439, 440, 444, 450-452, 457, 458, 483, 486
Ionescu Take, 36, 43, 48, 53, 59, 112, 114, 118-123, 126, 128, 129, 131, 132, 135-138, 140, 160, 178, 194, 252, 307, 366, 381, 437, 440, 451, 452, 460, 490
Iordanov, P.F., 466, 470
Iorga, Nicolae, 36, 43, 46, 48, 50-53, 106, 158, 163, 169, 214, 215, 217, 249, 253, 254, 259, 260, 350, 365-367, 384, 385, 411, 416, 444, 445
Iorgulescu, 238
Isaev, K., 467
Iusupov, Felix, 435
Ivan IV, ţarul Rusiei, 107
Ivanof, colonel, 84
Ivanov, Nikolai Iudovici, 71, 75, 79
Ivanovskii, I.K., 467
Izvolski, Alexandr Pavlovici, 104

J

Janin, Pierre, 96, 103, 290, 346, 434, 435, 442, 473
Jekov, Nikola Todorov, 166, 198, 199, 219-221, 484
Jelinski, Iacov Grigorievici, 290
Joffre, Joseph, 11, 26, 42, 43, 48, 52, 53, 71, 74, 86, 91, 93, 95, 98-102, 104, 105, 115, 116, 141-144, 153, 204, 272, 277, 280, 282, 283, 285-287, 290-295, 380, 424, 431-435, 441-443, 482, 489

K

Kalinderu, Ioan, 170
Karelin, P. P., 467

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Karl Ludwig, arhiduce, 161
Karolyi, 17
Keller, 72, 83, 84
Kerenski, Alexandr, 7, 8, 30, 63, 79
Kipling, Joseph Rudyard, 307
Kirileanu, G. T, 36, 43, 46, 50, 52, 135, 139, 229, 230, 365, 367, 402
Kirițescu, Constantin, 420
Kitchener, Horatio Herbert, 86, 280
Klembovski, 79
Kliucearev, A.S., 466, 472, 473
Knox, Alfred, 20, 30, 31
Koevos, 69
Kogălniceanu, Mihail, 158
Kolceak, Alexandr Vasilievici, 30
Kornilov, Lavr Grigorievici, 30
Kosch, Robert, 340
Kühne, Viktor, 339, 340, 421
Kuropatkin, Alexei Nikolaevici, 79-81

L
Lahovari, Simky, 352
Lahovary, Alexandru Emil, 95, 96, 295, 483
Lambrino, Alexandru, 443
Lambru, Dimitrie, 340, 380
Lambsdorf Calagan, 261
Langa-Răşcanu, 44, 45, 187, 188, 197, 198, 205
Lazăr, Gheorghe, 252
Leblois, 297
Leciţki, Platon Alekseevici, 261
Lenin (Ulianov), Vladimir Ilici, 7
Leontovici, 363
Leopold, 402
Leopold, regele Bavariei, 80
Lighin, 261
Lippe, 401
Liteanu, Gheorghe, 271
Lloyd George, 10, 144, 489
Lodijenskii, A.A., 467, 470, 471
Loghin, 83
Lothar, 56
Loveaghin, R.M., 471
Lucaciu, Vasile, 151, 226, 229-231, 256
Lucasievici, N., 271
Ludendorff, Erich, 29, 36, 80, 211, 329, 341, 356, 421
Ludovic Germanicul, 56
Lupescu, Alexandru, 113
Lupu, Kostache, 107, 401
Luynes, 109, 110

M
Mac Donald, Ramsay, 98
Mackensen, August von, 20, 52, 97, 167, 187, 193, 194, 203, 204, 212, 220-223, 255, 284, 340, 348, 349, 360, 369, 379, 395, 396, 401, 406-410, 417, 419-421, 448, 484, 486
Macovei, Nicanor, 261
Madgearu, Alexandru D., 49, 50, 303, 344
Maiorescu, Titu, 21, 22, 52, 108, 119-126, 130-135, 137, 138, 140, 160, 165, 166, 238, 307, 403-405, 408, 410
Mangra, Vasile, 236, 237
Marcu P., 245
Marghiloman, Alexandru, 13, 14, 21, 22, 36, 43, 50-52, 108, 109, 112, 119-123, 125-129, 132, 134-136, 138, 140, 165, 185, 195, 307, 351, 352, 380-382, 395, 400, 401, 403-405, 408, 410, 437, 451, 460
Maria Aleksandrovna Romanova, 70
Maria Annunciata, 161
Maria, regina României, 70, 109, 119, 125, 170, 478
Marin, Costică, 303, 344
Marincovici, Pavle, 42, 82, 168
Marinescu, 324
Maurice, 144
Mavrocordat, Edgar, 45, 168, 201, 207
Mavrodi, Alexandru, 366
Mărdărescu, Gheorghe, 113, 357, 393
Mârzescu, Gheorghe Gh., 443
Merişanu, 324
Meusnier de la Place, Jean-Baptiste Marie Charles, 357
Miclescu, Nicolae, 271
Miculi, 261
Mihai Viteazul, 122, 125, 134, 139, 253, 254
Mihailopol, 271
Miliukov, 73
Milne, George, 289
Minovici, 401
Mircescu, Ludovic, 168
Missir, V., 123, 135
Mişu, Nicolae, 264
Mitilineu, Ion, 380
Moltke, Helmuth Johann Ludvig von, 322, 323, 356

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Mondésir, Jean de, 74
Morgen, Curt von, 339, 487
Morțun, Vasile, 98, 99, 118, 126, 135, 230
Mosolov, A. A., 8, 9, 36, 54, 425, 458, 461, 463, 466-469, 474-479, 490
Moşoiu, Traian, 441
Müller, Lorenz, 399
Mussolini, Benito, 77, 101
Mustață, Alexandru, 401

N
Napoleon al III-lea, 158
Napoleon Bonaparte, 69, 140, 158, 311
Naumov, 261
Negrescu, Nicolae, 363
Nenițescu, Dimitrie, 401
Neratov, Anatoli A., 25
Netreaev, A. M., 467, 468
Netzhammer, Raymund, 49, 51, 52, 169-172, 398-411
Nicolae I, țarul Rusiei, 107
Nicolae II, 435, 440, 455, 482
Nicolae II, țarul Rusiei, 32, 42, 43, 54, 63, 72, 90, 104, 114, 115, 161
Nicolae, mare duce al Rusiei, 79
Nicolai, 443
Nicolau, Emil, 52, 427, 429
Nicoleanu, Eracle, 93, 310, 345, 348
Nicolesco, 102
Niculescu-Rizea, Constantin, 51, 383
Nistor, 237
Nivelle, Robert Georges, 74

O
Olănescu, Constantin, 119, 123, 126, 135
Osvadă, Vasile, 229

P
Paléologue, Maurice, 7, 10, 25, 26, 36, 41, 43, 48, 49, 63-65, 114, 118, 272, 276, 282, 295, 434, 449
Panaitescu, 271
Papadopol, 344
Pau, Paul, 71
Pătraşcu, Ioan, 42, 83-85
Pâcleanu, Mihail, 42, 45, 46, 52, 88, 90, 192, 212, 214, 215, 217, 427
Pâclişanu, Zenovie, 46, 234
Pellé, Maurice Cesar Joseph, 283, 294, 295
Perticari, Ioan, 440
Petain, Philippe, 482
Petala, Constantin, 352
Petala, Nicolae, 113, 339, 363
Pétin, Victor, 36, 51, 53, 309, 392, 394, 433-435, 442, 444
Petrescu, 324
Petrescu, Emil, 400, 403
Petrescu, P., 271
Petru Rareş, 252
Pherekyde (Ferechide), Mişu, 119, 122, 123, 125, 126, 133, 135, 138
Pichon, Jules, 42, 48, 86, 87, 91, 153, 272, 275, 280, 281, 289
Pichon, Stéphen, 46, 218
Picot, Georges Francois, 60, 482
Pilat, Constantin, 72
Pismenski, 261
Pius X, 170
Planche, François Gilbert, 273
Poincaré, Raymond, 42, 43, 104, 105, 114, 115, 482
Poklevski-Koziell, 42, 60, 63, 65, 78, 82, 86, 99, 103, 107-109, 112, 114, 116, 117, 154, 280, 425, 444
Polivanov, Alexei, 54, 64, 65, 455
Polizu, Radu, 271
Pop, Dănilă, 260
Popescu, C., 303
Popescu, 324, 357, 358
Popescu, Agripa, 271
Popescu, Dumitru, 271
Popescu, Mihail, 72
Popescu, Nicolae, 271
Popovăț, 271
Popovici, 244
Popovici, Aurel, 124, 140, 161
Popovici, Ioan, 335, 486
Popp, 443
Popp, Victor, 235
Porumbaru, Emanoil, 44-46, 52, 54, 98-100, 118, 126, 135, 172, 173, 181, 187, 192, 197, 198, 199, 202, 206-208, 210, 214, 429-432, 462, 463, 489
Praporgescu, David, 486
Prezan, Constantin, 50, 52, 54, 113, 308, 309, 338, 340, 341, 367-370, 379, 381, 388, 396-398, 405, 406, 419, 420, 425, 457, 486, 488, 489
Princip, Gavrilo, 161
Protopopescu, Ştefan, 271

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Puşcariu, Sextil, 36, 47, 237, 238, 246-250, 255, 256
Pyot, 50, 346

R
Radetzky, 134
Radev, Simion Traicev, 151, 187, 206, 207
Radko, Dimitrov Dimitriev, 73
Radoslavov, Vasil, 44-46, 181, 182, 187, 188, 197, 198, 199, 200, 206, 215, 216
Radovici, Alexandru, 98, 99, 118, 126, 135, 360
Ragoza, Alexandr Iosipovici, 308
Rasputin, Grigori, 72
Rattigan, Fr., 265
Rădulescu, A., 239, 240
Răşcanu, Ioan, 51, 94, 240, 242, 265, 302, 309, 320, 386, 387
Râmniceanu, Teodor, 42, 83
Rein, G.E., 466, 470
Rennenkampf, Paul, von, 356
Ressel, Carol, 393
Rivet, 296
Rizoff, 187
Robertson, William Robert, 43, 50, 141, 290, 379
Robescu, C. F., 119, 122, 123, 125, 126, 133, 135, 138
Rochefort, conte, 109
Rosetti, Radu R., 36, 49, 50, 52, 53, 93, 94, 99, 265, 267, 297, 306, 309, 310, 348, 349, 351, 363, 368, 369, 379, 396, 406, 416, 417, 439, 442
Rosetti, Theodor, 119, 123, 125, 126, 134, 135
Rosetti-Tescanu, Maria, 459
Rosselius, Ludwig, 171
Rossi, 171
Roşca, Eusebiu, 236
Rückauf, 255
Rudeanu, Vasile, 10, 21, 23-27, 36, 41, 42, 48, 49, 52, 74, 75, 105, 106, 264, 268, 271, 272, 283, 286-291, 293-295, 300, 301, 431, 440, 483, 484, 488
Rudolf, prinţ, 161
Rusu-Abrudeanu Ion, 226
Ruxandra, 83
Ruzski, 29

S
Saavedra, Diego, 207-209
Sadoveanu, Mihail, 161
Saharov, Vladimir Vladimirovici, 9, 54, 111, 349, 450, 457-459, 462-464, 479, 488
Saint-Aulaire, 52-54, 57, 81, 106, 109, 116, 117, 290, 391, 424, 429, 435, 437, 445, 446, 449, 450, 461
Salandra, 41, 77
Saligny, Anghel, 369, 476
Samsonoff, 356
Sarrail, Maurice, 13, 18, 24, 25, 27, 36, 42, 43, 48, 49, 58, 105, 106, 112, 115, 141, 144-146, 153, 155, 157, 216, 219, 221, 266-268, 282, 283, 285, 288, 289, 296, 297, 328, 329, 341, 368, 369, 380, 402, 405, 423, 432, 433, 440, 484
Savinov, A., 465
Sayous, André K., 45, 196
Sazonov, Serghei, 36, 41, 42, 55, 58, 59, 63-65, 82, 136, 148, 149, 152, 153, 161, 482
Sârbu, Grigore, 309
Sbârcea, Constantin, 47, 226, 242-246
Scărişoreanu, Constantin, 340
Scerbacev, Dimitri Grigorovici, 267
Schlawe, 170
Schlieffen, Alfred von, 266, 356
Schmettow, Eberhard Graf von, 339
Sebeko, Nikolai, 274
Semenov, B. A., 77, 150
Serghei Mihailovici, mare duce al Rusiei, 79
Simansky, 362
Sion, 324
Skobelev, 7
Slavici, Ioan, 172, 226
Socec, Alexandru, 340
Sofia de Hohenberg, 161
Sofia de Schönburg-Waldenburg de Wied, 179
Sonnino, Sidney, 439, 462
Soricu, I. U., 229
Stavri, T., 42, 85
Stârcea, Traian, 259
Stere, Constantin, 21, 51,396, 397
Sthégens, Leon, 447
Stoica, Vasile, 226
Stolzenberg von Stolzenfels, 52, 402-405, 407, 410, 411
Stratilescu, Dumitru, 113, 280, 310, 319, 340, 345, 395, 489
Straussenberg, Arz von, 204
Sturdza (familie), 121, 129, 137
Sturdza, Alexandru D., 388
Sturdza, Dimitrie, 158, 159

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Stürmer, Boris Vladimirovici, 14, 43, 58, 59, 114, 115, 434
Suhomlinov, Vladimir, 64
Suru, 365
Suvorov, Aleksandr Vasilievici, 462
Sykes, 60
Sykes, Mark, 482
Szegheni-Marisch, 124

Ş
Şablin, 261
Şandru, Gheorghe, 261
Şatelen, S.A., 466, 473
Şişkievici, 462, 473
Ştefan cel Mare, 139, 159, 252
Ştefănescu Melchisedec, 409
Ştefănescu-Delavrancea, Barbu, 230
Ştirbey, Barbu, 170, 351, 402, 460, 466, 478
Şuvaev, 79

T
Talaat Paşa, 203
Tarangul, Constantin, 250
Tatarinov, A., 42, 53, 58, 77, 78, 88, 90, 93, 96-100, 150, 153-155, 266, 272, 275, 289, 290, 298, 300, 387, 436, 437, 454, 481, 483
Tăslăoanu, Octavian, 36, 48, 50, 226, 250, 252, 256, 259, 349, 350
Tătărăscu, Gheorghe, 98, 118
Tcheidze, 7
Teodorescu, Constantin, 347-349, 351, 357, 361, 485
Theodorescu, Nicolae, 271
Thomson, C. B., 96, 98, 99, 265, 298, 300, 379
Tisza, 163, 193, 214
Tittoni, Tomasso, 439
Titulescu, Nicolae, 15, 108
Tonciulescu, 443
Topârceanu, Ion, 47, 245, 246
Toşev, Ştefan, 487
Totleben, Eduard Ivanovici, 357
Trăilescu, Ioan, 271
Trepov, 261
Trepov, A., 478
Triteanu, Veturia, 229
Turenne, 292
Tzigara-Samurcaş, Alexandru, 400-402, 408

U
Urechia, 102

V
Vaida-Voevod, Alexandru, 94, 122, 124, 131, 133, 137, 138, 140, 161, 231
Vasiliu, 381
Văitoianu, Alexandru, 94
Văsescu, Gheorghe, 307
Vârtejanu, 363
Venizelos, Eleftherios, 59, 118
Verzea, Victor, 410
Vestman, H.V., 467
Victor Emanuel al III-lea, 428
Victoria Melita de Saxa-Coburg şi Gotha, 70
Victoria, Regina Marii Britanii, 70
Vitec, Robert, 261
Vladimirescu, Tudor, 134
Vopicka, Charles Joseph, 45, 206, 207, 210
Vouillemin, Charles-Ernest, 447
Vranghel, Piotr Nilolaevici, 30
Vrendenburch, 400
Vulovici, Nicolae, 485

W
Wilhelm de Wied, 179
Wilhelm II, 58, 122, 131, 138, 161, 162, 210, 211, 215
Wilhelm, kronprinz, 57
Wilhelm, Prinț de Hohenzollern, 402
Wloczka, 398
Wolseley, Garnet Joseph, 307
Wrangel, Piotr Nikolaevici, 292

Y
Ypersele de Strihou, Maximilien-Henri van, 461

Z
Zaioncikovski, Andrei Medardovitovici, 21, 31, 50, 111, 349, 358, 362, 363, 486-488
Zamfirescu, Duiliu, 54, 463
Zankevici, M.I., 467, 470-472
Zaseadko, D.I., 466
Zavoiko, 30
Zeime, I.R., 467
Zissu, M., 51, 390, 391
Zottu, Vasile, 42, 77, 89, 263, 276, 308, 320

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro

Anul 1916 a fost decisiv pentru România. A fost anul în care a intrat în Primul Război Mondial. Armata română a înaintat rapid în Transilvania, întâmpinată cu bucurie de populația românească. Ofensiva însă nu a avut ritmul planificat, deși putea fi chiar mai rapidă, datorită rezistenței slabe a inamicului. Defecțiunea neașteptată de la Turtucaia, amplificată ca impact de lipsa de experiență de război a comandanților, la toate nivelurile, dar și de înaintarea inamicului în Dobrogea, a impus regândirea strategiei de război inițiale. România era dintr-odată în situația să ducă un război pe două fronturi, o premieră în istoria militară modernă. Mai mult, să desfășoare acest război singură, pentru că aliatul rus, din diferite motive, odată cu oprirea înaintării în Transilvania, a considerat că frontul trebuie scurtat, iar, în afara Moldovei, teritoriul Vechiului Regat să fie abandonat inamicului. [...]

Dincolo de această retrospectivă a anului decisiv 1916, fast pentru că a fost începutul Războiului Reîntregirii, nefast pentru evoluțiile rapide către dezastru militar, dar urmate de o veritabilă „reînviere" națională la începutul anului următor, sunt dosarele voluminoase ale adevărului istoric văzut prin lupa de azi. De la alegerea momentului intrării în război la greutatea evoluției factorului Ungaria în decizia luată, de la orientarea strategică a ofensivei în Transilvania la relațiile cu aliatul rus, cu deosebire evitarea „capcanei" bolșevizării armatei și țării, singure în fața unei Rusii anarhizate și a unui inamic cu forțe militare copleșitoare pe teritoriul național.

MIHAIL E. IONESCU

Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară a inițiat, în anul 2014, proiectul *Românii în „Marele Război". Documente, impresii, mărturii*, care se înscrie în programele naționale ce au scopul de a comemora împlinirea unui secol de la declanșarea primei conflagrații mondiale și a aniversa centenarul Marii Uniri din 1918. În anii 2014 și 2015 au apărut două tomuri aferente anilor 1914 și 1915, ele fiind primite cu interes de specialiști și cititorii pasionați de istorie. Acest nou volum este consacrat anului 1916, an în care, la jumătatea lunii august, România a părăsit neutralitatea și a intrat în război alături de Antanta, un eveniment crucial pentru destinele națiunii române.

9 789733 210542
ISBN 978-973-32-1054-2
www.edituramilitara.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://ispaim.mapn.ro